

שבוע פרשת כי תבוא

(27 August - 2 September 2023)

י' - ט"ז אלול תשפ"ג

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה'י' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספות כמפורט בתוכן עניינים

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם.

משיחת י"א שבט תשכ"ח

בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מִמֶּנּוּ אֲרָצְכֶם בְּעֹתוֹ יוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ, וְאֶסַּפְתִּי דִגְגָה וְתִירֶשֶׁת וְיִצְהָרָה: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה לְבַהֲמֹתֶיךָ, וְאֶכְלָתָ וְשָׂבַעְתָּ: הַשְׁמִירוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם, וְסִרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יי בְּכֶם וְעָצַר אֶת הַשְׁמִימִים וְלֹא יִהְיֶה מִמֶּנּוּ וְהֶאֱדַמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ, וְאֶבְרַתֶּם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָחָה אֲשֶׁר יי נָתַן לָכֶם: וְשָׂמַתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וְקִשְׁרַתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יְדֵיכֶם וְהָיוּ לְמוֹטֶפֶת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמְדַתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדָבָר בֶּם, בְּשִׁבְתְּכֶם בְּבֵיתְכֶם, וּבְלִכְתְּכֶם בְּדֶרֶךְ, וּבְשִׁכְבְּכֶם, וּבְקוּמְכֶם: וְכִתְבֹתֶם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְכֶם, וּבְשַׁעְרֵיכֶם: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יי לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לָתֵת לָהֶם, בְּיָמֵי הַשְׁמִימִים עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יי אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל־כִּנְפֵי בְגֵדֵיהֶם לְדֶרֶתָם, וְנָתַנּוּ עַל־צִיצִית הַכִּנֹּף פֶּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית, וְרָאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יי, וְעָשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֹתָם זִנִּים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעָשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתֵי, וְהִיִּיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵהָיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם: אָמֵן:

נכון לומר קודם התפילה:

הָרִינִי מִקֶּבֶל עַל־ מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל וְאַהֲבָה לְרַעְדָּה בְּמִוֶּדֶד: מַצְוָה לְהִתְפַּלֵּל בְּתַפִּילִין אֶת כָּל תְּפִילַת שַׁחְרִית כּוֹלֵל שִׁיעוֹר תְּהִלִּים כְּפִי שְׂמֵחַ חֶלֶק לִימֵי הַחוּדוּשׁ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאַל־יִבָּזְלֵנוּ, שִׁיבֵנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֵלְקֵנוּ בְּתוֹךְךָ: אֵךְ צְדִיקִים יִדְּרוּ לְשִׁמְךָ, יִשְׁבּוּ יִשְׂרָאֵל אֶת־פָּנֶיךָ:

טוב להרגיל עצמו לומר... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מִוֶּדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיִם, שֶׁהַחֲזָרָה בִּי נִשְׁמָתִי בְּחִמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתְךָ:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקימורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף!

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוְּנוּ לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השנייה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של יד לשל ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוְּנוּ עַל מִצְוֹת תְּפִלִּין:

ברכת התורה

צריך לזוהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיכרך.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יי אֱלֹהֵינוּ, יי אֶחָד:

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאַהֲבָה אֶת יי אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבַבְךָ, וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וּבְכָל מְאֹדְךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבַבְךָ: וְשָׁנַתָּם לְבִנְיָן וּדְבָרָת בֶּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ, וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ, וּבְשִׁכְבְּךָ, וּבְקוּמְךָ: וְקִשְׁרַתֶּם לְאוֹת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְמוֹטֶפֶת בֵּין עֵינֶיךָ: וְכִתְבֹתֶם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ, וּבְשַׁעְרֵיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ שְׁמִיעוּ אֶל מִצְוֹתֵי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוָּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יי אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ,

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמישה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס... שכן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי תיבות "לה"ו)) בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מזמורי תהלים

קכב

מספר המשורר מושב ירושלים
והניסים שנעשו בירושלים:

קכג

המשורר מקונן על זמן ארוך ורב שעברו כבר
בגלות:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שֶׁמַּחֲתִי בְּאֶמְרֵי לַיהוָה יְיָ נִלְכָּד:
ב עֲמָדוֹת, הָיוּ רִגְלֵינוּ בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם: ג יְרוּשָׁלַם
הַבְנוּיָה בְּעִיר, שֶׁחִבְּרָה־לָּהּ יְהוָה: ד שִׁשָּׁם עָלוּ שְׂבָטִים
שְׂבָטֵי־יִשְׂרָאֵל לְהַדוֹת, לְשֵׁם יְיָ: ה כִּי שָׁמָּה,
יֵשְׁבוּ כְּסָאוֹת לְמִשְׁפַּט כְּסָאוֹת, לְבֵית דָּוִד: ו שְׁאֵלוּ,
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם יִשְׁלִי אֶהְבִּיד: ז יְהִי־שְׁלוֹם בְּחִילֶךָ
שְׁלוֹה, בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ: ח לְמַעַן, אֲחִי וְרַעִי אֲדַבֵּר־נָא
שְׁלוֹם בְּךָ: ט לְמַעַן, בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקֶּשֶׁה טוֹב לָךְ:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶלֶיךָ נִשְׁאֲתִי אֶת
עֵינֵי הַיֹּשֵׁבִי בַשָּׁמַיִם: ב הִנֵּה כְּעֵינִי
עֹבְדִים אֶל יְד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינִי
שֶׁפָּחָה אֶל יְד גְּבֻרָתָהּ בֵּן עֵינֵינוּ אֶל
יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שִׁיחַנְנוּ: ג חָנְנוּ יְיָ חָנְנוּ
כִּי רַב שְׂבַעְנוּ בּוֹז: ד רַב־תְּשַׁבֵּחַ לָהּ
נִפְשָׁנוּ הִלְעַג הַשָּׂאֲנִים הַבּוֹז לְגֹאֲלֵינוּ:
יֹנָתָן:

סוף זמן קידוש לבנה:
יום רביעי בערב, י"ג אלול

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג אלול, תשי"ג
ברוקלין.
שלום וברכה!

קבלתי מכתביו מיו"ד וט"ו אלול והקודמים אליהם.. ואף שנהניתי מהלימוד זכות
שלו על כל הבא לידו וכידוע גדול ענין זה בדורז"ל ובפרט בתורת החסידות, הנה עדיין אין
הפעולות החסרות מתמלאות עייז, ואם הלימוד זכות מונע לעורר ולזרז הרי אף שהמלמד
זכות שכרו גדול מן השמים בעד זה אבל יש להתחשב עם ההפסד שיגרם אי הזירו כו' וידוע
פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע אז דאס איז עיקר ענין מלאך מיכאל ומלאך
מט"ט שהם הכותבים זכויותיהם של ישראל, ואנן פעלא דיממא אנן כפתגם הצ"צ פועלים
אויף צו מאכן ליכטיק וצריכים הפעולות בפ"מ, ובכדי ניט צו נארין זיך, זאל מען נעמען א
שטיקל פאפיר און פארשרייבען וואס מען האט געטאן און וואס מען האט געקאנט אויפטאן...

בברכת כוח"ט לו ולכב"ב שיחיו.

תוכן עניינים

מתורת רבותינו נשיאי הב"ד

אדמו"ר הזקן

- 254..... שולחן ערוך עם הערות וציורים
255..... שולחן ערוך לפי לוח 'רב יומי'
259..... לקוטי תורה.

אדמו"ר האמצעי

- 263..... תורת חיים.

אדמו"ר ה'צמח צדק'

- 263..... דרך מצוותיך.

אדמו"ר מוהר"ש

- 265..... תורת שמואל תרל"ג.

אדמו"ר מוהרש"ב

- 266..... ספר המאמרים - המשך תער"ב.

אדמו"ר מוהריי"צ

- 267..... ספר המאמרים - תרפ"ט.
269..... לקוטי דיבורים - בלה"ק.
271..... אגרת קודש מהרבי הריי"ץ לבתו הרבנית חיה מושקא..
272..... אגרות קודש - כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ.

הוספות

- 53..... ילקוט לוי יצחק על התורה
54..... ילקוט גאולה ומשיח על הפרשה
212..... נביאים וכתובים
222..... עין יעקב - מסכת ברכות
273..... נקודה משיחת קודש מעובדת
274..... חומש לקריאה בציבור
283..... קריאת התורה למנחה בשבת קודש
284..... ביאורים לפרקי אבות - פרק ג-ד
286..... לוח זמנים
287..... סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מאמרי ושיחות הרבי

מאמר דא"ח

- ד"ה והיה כי תבוא אל הארץ,
שבת פרשת תבוא, ט"ז אלול, ה'תשל"ב. 5

התוועדויות

- שיחת ש"פ תבוא, ט"ז אלול, ה'תשל"ב. 12
שיחת יום ד' פרשת תבוא,
י"ג אלול ה'תשמ"ב. 20

לקוטי שיחות

- פרשת תצא, כך כד, ב. 40
פרשת תבוא, כך כד, א. 46

שיעורים יומיים ע"פ תקנת רבותינו נשיאינו

- חומש יומי - פרשת תבוא. 55
לוח לתהלים היומי. 78
תניא יומי. 79
לוח 'היום יום'. 88

רמב"ם

- הלכה יומית לעיון ברמב"ם. 91
שלושה פרקים ליום. 95
פרק אחד ליום. 175
ספר המצוות. 210

לימוד מהולק לפי ימים

- משניות עם ביאור קהתי - מסכת ראש השנה. 214
משניות עם ביאור קהתי - מסכת תענית. 216
גמרא עם ביאור - מסכת קידושין. 224
שולחן ערוך הרב - לפי לוח 'רב יומי'. 255

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות המוציאים לאור,
שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

מאמר דא"ח

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר בתורה, בפסוק הפותח את פרשת השבוע:

2 וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר הָיוּ אֱלֹקֶיךָ נֹתֵן לָךְ
3 וִירְשָׁתָהּ וִישְׁבַּתָּ בָּהּ וְגו'¹ ובהמשך מדובר על המצוה להביא ביכורים
4 מראשית פרי האדמה. וְצִרִיף לְהֵבִין² מִה שֶׁתְּחִילָה נָאֵמַר נֹתֵן

5 לָךְ, היינו שהקדוש ברוך הוא נותן

6 את הארץ לבני ישראל שְׁהוּא עֲנִין

7 הַמִּתְנָה, וְלֹאֲחֵרִי זֶה אַחֲרֵי

8 הַמִּילִים 'נותן לך', נֶאֱמַר וִירְשָׁתָהּ,

9 שהקדוש ברוך הוא מוריש לבני ישראל

10 את הארץ שְׁהוּא עֲנִין הִירוּשָׁה,

11 ושני הדברים נאמרים יחד אף

12 שֶׁמִּתְנָה וִירוּשָׁה הֵם שְׁנֵי

13 עֲנִינִים שׁוֹנִים וְנִמְהַחֲלִילֻקִּים

14 ואחד ההבדלים שֶׁבִּינֵיהֶם, בֵּין

15 יְרוּשָׁה וּמִתְנָה, הוּא שֶׁמִּתְנָה הִיא

16 מְדַעַת וּמִרְצוֹן הַנּוֹתֵן אֶת הַמִּתְנָה,

17 וְעַד שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן בְּעֵין יָפָה

18 הוּא נֹתֵן³, כְּדֹרֵשׁ חז"ל בַּגְמָרָא

19 לְגַבִּי הַנּוֹתֵן לְחִבְרוֹ מִתְנָה וְיֵשׁ סֶפֶק מִה

20 נִכְלַל בְּנִתְיָנָה, שֶׁמֶן הַסֶּתֶם נֹתֵן גַּם אֶת

21 הַחֶלֶק שֶׁבִּסְפֶּק כִּי "כֹּל הַנּוֹתֵן בְּעֵין יָפָה

22 נֹתֵן", וְאִילּוּ יְרוּשָׁה הוּא דְּכָר

23 שָׂבָא בְּהֶכְרֵחַ, וְלֹא תְלוּי בְּדַעַתוֹ

24 וּבִרְצוֹנוֹ שֶׁל הַמּוֹרִישׁ שֶׁהָרִי אִם

25 הַתְּנָה הַמּוֹרִישׁ עַל מִה שֶׁכְּתוּב

26 בַּתְּוֹרָה לְמַשֵּׁל שַׁעֲשַׁע תְּנִיא שְׂגָם בְּתוֹ

27 תִּירֵשׁ בִּנְיָגוֹר לְדִין הַתּוֹרָה שֶׁרַק בָּנִים

28 יוֹרְשִׁים תִּנְאֹל בְּטָל⁴, כִּי בִירוּשָׁה לֹא

29 מִתְחַשְּׁבִים בְּדַעַתוֹ וּבִרְצוֹנוֹ שֶׁל הַמּוֹרִישׁ

30 וְעוֹד זֹאת, וְיֵשׁ עוֹד הַבְּדֵל בֵּין מִתְנָה

31 לִירוּשָׁה שֶׁעֲנִין הַנְּתִינָה הוּא

32 דְּכָר נִפְרָד שְׁחוּץ הֵימָנוּ, דְּכָר

33 שְׁהוּא מִצִּיאֹת נִפְרֶדֶת וְנִבְדֶּלֶת מִהַנּוֹתֵן

34 עֲצָמוֹ וְאִילּוּ עֲנִין הִירוּשָׁה

35 קָשׁוּר עִם עֲצָם מִצִּיאֹתוֹ שֶׁל

ביאור בדרך אפשר

36 הַמּוֹרִישׁ (עַר גִּיט אַוּוּעַק זִיף אֱלִיין הוּא נֹתֵן וּמוֹרִישׁ אֶת עַצְמוֹ),

37 שֶׁהִיִּירֵשׁ עוֹמֵד בְּמָקוֹם כָּל הַמִּצִּיאֹת שֶׁל הַמּוֹרִישׁ, כְּמוֹ

38 שְׁנֶאֱמַר⁵ תַּחַת אֲבוֹתֶיךָ יִהְיוּ בְּנֶיךָ, וּבַגְמָרָא פִּירְשׁוּ אֶת

39 הַכְּתוּב לְגַבִּי יְרוּשָׁה], וְאַף עַל פִּי כֵן לְמִירוֹת הַהִבְדָּלִים הַלּוֹ שֶׁבֵּין יְרוּשָׁה

וּמִתְנָה נֶאֱמָרוּ כָּאֵן שְׁנֵי

41 הָעֲנִינִים, נֹתֵן לָךְ וִירְשָׁתָהּ

42 יחד, כְּעִנֵּין אֶחָד.

43 וְהִנֵּה, עֲנִין זֶה שֶׁל נְתִינַת יְרוּשָׁה

44 הָאָרֶץ נֶאֱמָר כָּאֵן בְּנוֹגַע לְמִצְוֹת

45 בִּיכּוּרִים, כְּהִמְשֵׁךְ הַכְּתוּב⁶,

46 וְלִקְחַת מִרְאשִׁית כָּל פְּרִי

47 הָאֲדָמָה וְגו', וּמִבְּאֵר הַכְּתוּב אֶת

48 כָּל פְּרִי הָעֲנִינִים דְּמִצְוֹת

49 בִּיכּוּרִים, שֶׁהַחַיִּיב בְּזֶה בַּהֲבֵאת

50 הַבִּיכּוּרִים הוּא כִּי תָבֹא אֶל

51 הָאָרֶץ גו' וִירְשָׁתָהּ וְיִשְׁבַּתָּ בָּהּ

52 מִגִּיד שֶׁלֹּא נִתְחַיִּיבוּ בִּבְיכּוּרִים

53 עַד שֶׁכָּבְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ מִיד שְׁבַע

54 הָאוֹמוֹת שִׁישׁוּ בָּהּ וְחִלְקוּהָ שְׂכָל

55 שְׂבַט קִיבֵּל אֶת חִלְקוֹ⁷. וְהֵינּוּ,

56 שְׂאָף עַל פִּי שֶׁכֵּן הוּא בְּכֻמָּה

57 מִצְוֹת הַתְּלוּיֹת בְּאָרֶץ, שְׁקִיּוֹמֵן

58 בְּפוּעַל הַתְּחִיל לְאַחֵר הַכְּנִיסָה לְאָרֶץ

59 וִירוּשָׁתָהּ הָאָרֶץ בְּפוּעַל הָרִי אֲרִיכוֹת

60 הַדְּבָרִים בְּזֶה נֶאֱמָרָה בְּנוֹגַע

61 לְמִצְוֹת בִּיכּוּרִים דְּוָקָא, וּמִזְּה

62 מִכֵּן שֶׁבְּמִצְוָה זוֹ הַדְּבָרִים נֶאֱמָרוּ

63 בְּפִירוּשׁ וּבִאֲרִיכוֹת מוֹכֵן, שֶׁמִּצְוֹת

הַמְּשִׁיךְ הַכְּתוּב⁶, וְלִקְחַת מִרְאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה וְגו', וּמִבְּאֵר כָּל פְּרִי

הָעֲנִינִים דְּמִצְוֹת בִּיכּוּרִים, שֶׁהַחַיִּיב בְּזֶה הוּא כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ גו' וִירְשָׁתָהּ

וְיִשְׁבַּתָּ בָּהּ, מִגִּיד שֶׁלֹּא נִתְחַיִּיבוּ בִּבְיכּוּרִים עַד שֶׁכָּבְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ וְחִלְקוּהָ⁷.

וְהֵינּוּ, שְׂאָף עַל פִּי שֶׁכֵּן הוּא בְּכֻמָּה מִצְוֹת הַתְּלוּיֹת בְּאָרֶץ, הָרִי אֲרִיכוֹת

הַדְּבָרִים בְּזֶה נֶאֱמָרָה בְּנוֹגַע לְמִצְוֹת בִּיכּוּרִים דְּוָקָא, וּמִזְּה מוֹכֵן, שֶׁמִּצְוֹת

(1) ריש פרשתנו (כו, א). (2) ראה גם אוה"ת פרשתנו ח"ה ע' ב'נט. ד"ה והי' כי תבוא תר"ל, תרמ"ב (סה"מ תר"ל ע' רפה. תרמ"ב ע' תנא). ד"ה הנ"ל תער"ב (המשך תער"ב ח"א ע' קיב [ע' קמח]). (3) ראה ב"ב נג, רע"א. וש"נ. (4) ראה כתובות פג, א ואילך. רמב"ם הל' נחלות רפ"ו. (5) תהלים מה, יז. וראה ב"ב קנט, רע"א. שו"ת צפע"נ דווינסק ח"א סק"ח. ווארשא ח"ב סק"ח. ועוד. (6) פרשתנו שם, ב. (7) קידושין לו, ב. פרש"י פרשתנו שם, ו.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

ונמשך מדרגה לדרגה כדי לברוא עולמות ונבראים מוגבלים, והיירידה
וההשתלשלות היא בדוגמת שלשלת (שרשרת) של טבעות וחוליות המחוברות
זו לזו, וְהִיָּינוּ, ומשמעות ענין הקדימה לסדר השתלשלות' היא שְׁנוֹסָף
לְכָךְ שֶׁבְּכָל־לֹת סֹדֶר הַהִשְׁתַּלְשָׁלוֹת יֵשׁ קְדִימָה וְאַחֲרוֹ, ויש
בחינות ודרגות עלינות שקדמו
לבחינות ודרגות תחתונות שהן
מאוחרות יותר, הָרִי בנוסף לכך יֵשׁ
עֲנִינִים שֶׁהֵיוּ קיימים (ברוחניות)
עוד קודם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם
בששת ימי בראשית (על ידי ירידת
והמשכת האור האלוני ב'סדר
השתלשלות'), כְּדֹאִיתָא כפי שמוכר
בְּמִדְרָשׁ¹² שֶׁנִּי דְּבָרִים קְדָמוֹ
לְעוֹלָם, תוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל,
וּבְיָנֵיהֶם ומבין שני הדברים הללו
גּוֹפָא עצמם, תורה וישראל,
יִשְׂרָאֵל קְדָמוֹ לְתוֹרָה, שְׁנֹאֲמַר
צוֹ אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, דְּבַר אֵל
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וכיון שהתורה מדברת
על בני ישראל, מוכן שבני ישראל
קדמו לתורה וְהִיָּינוּ, שֶׁזֶה גּוֹפָא
זה עצמו שֶׁיִּשְׂרָאֵל קְדָמוֹ לְתוֹרָה
יודעים מהתורה שהתורה היא זו
שמלמדת שבני ישראל קדמו לה. וְעַל
דֶּרֶךְ הַמְּבוֹאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר¹³
לְעֵנֶיךָ מִצֵּוֹת הַתְּשׁוּבָה, שֶׁעַם
הַיְּהוּדָה לְמַעַלָּה מִתּוֹרָה, למרות
שענין התשובה נעלה יותר מענין
התורה שְׁלֹכֶן בגלל מעלת התשובה
על התורה יֵשׁ בְּכַתְּחָה של התשובה
לְתַקֵּן הַפְּגָמִים שֶׁל הָעוֹבֵר עַל
דְּבָרֵי תוֹרָה, מִפְּל מָקוֹם,
הַתְּגַלּוּת מַעֲלָת הַתְּשׁוּבָה
גּוֹפָא עצמה היא על ידי
התורה. וְטַעַם הַדְּבָר, והסיבה
לכך שענין התשובה התגלה על ידי
התורה הוא לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא
תּוֹרַת אֱמֶת¹⁴, הִיָּינוּ שֶׁעַל יְדֵהָ
על ידי התורה יודעים אֱמִיתָת כָּל
דְּבָר וּלְכֵן הַתּוֹרָה מְגַלֶּה גַם אֵת הָאֱמֶת

1 ביכורים היא הפלל שבענין זה של קיום המצוות התלויות בארץ
2 לאחר הכניסה לארץ, וממנה ממצות ביכורים למדים לשאר המצוות
3 התלויות בארץ, שהם כמו פְּרָטִים בְּכָל־זֶה שהיא מצוות
4 הביכורים.
5 וְעֵינֵינוּ זֶה של חשיבות מצוות
6 ביכורים שהיא הכלל של המצוות
7 התלויות בארץ מוכן גם ממה
8 שאמר רז"ל בְּמִדְרָשׁ
9 תְּנַחֲמוּמָא⁹, צָפָה מִשֶּׁה בְּרוּחַ
10 הַקּוֹדֵשׁ וְרָאָה שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ
11 עֲתִיד לִיְחַרֵּב וְהַבְּכוּרִים
12 עֲתִידִין לִיִּפְסֹק, עֲמַד משה
13 וְהַתְּקִין לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵיוּ
14 מִתְּפַלְּלִין שֶׁלש פְּעָמִים בְּכָל
15 יוֹם, שֶׁמֶזֶה מִכֹּךְ שִׁמְשָׁה תִּיקֵן לְבָנֵי
16 יִשְׂרָאֵל לְהַתְּפַלֵּל שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם
17 כְּתוּלִיף לְעֵינֵי הַבְּכוּרִים מוֹכֵן
18 שֶׁבְּיָכוּרִים הוּא עֵינֵן כְּלָלִי,
19 כְּמוֹ שֶׁלֹּשׁ הַתְּפִלּוֹת שֶׁנִּבְנְד
20 תְּמִידִין תְּקֻנוֹם¹⁰ כְּדִבְרֵי הַגְּמָרָא
21 שֶׁאֵנִשִּׁי כִּנְסַת הַגְּדוּלָּה תִּיקֵנוּ תְּפִילָּה
22 שְׁחִירִית כִּנְגֵד קֶרֶבֶן תְּמִיד שֶׁל שָׁחַר,
23 תְּפִילַת מִנְחָה כִּנְגֵד קֶרֶבֶן תְּמִיד שֶׁל בֵּין
24 הָעֶרְבִיִּים, וְתְּפִילַת עֶרְבִית כִּנְגֵד 'אֲבִירִים
25 וּפְדִירִים' שֶׁנִּשְׁרָפוּ בְּלִילָה, וְהָרִי קֶרֶבֶנוֹת
26 הַתְּמִיד הֵם עֵינֵן כְּלָלִי.
27 אֶף צָרִיךְ לְהַבִּין הָעֵינֵן בְּזֶה,
28 מִדּוּעַ אֵכֵן בְּיָכוּרִים הֵם עֵינֵן
29 כְּלָלִי, וְגַם מֵהוּ הַקָּשֶׁר
30 דִּתְּפִלּוֹת לְבִיכּוּרִים, שְׁלֹכֶן
31 בְּגַלל קֶשֶׁר זֶה הַתְּקִין מִשֶּׁה
32 תְּפִלּוֹת בְּמָקוֹם הַבְּיָכוּרִים. ?
33 (ב) אֶף הָעֵינֵן הוּא¹¹, דִּהְיָה,
34 עֵינֵן הַבְּיָכוּרִים שֶׁהֵם רֹאשִׁית
35 הַהַתְּחַלָּה (שֶׁל פְּרִי הָאֲדָמָה)
36 מוֹרָה עַל הַקְּדִימָה לְכָל סֹדֶר
37 הַהִשְׁתַּלְשָׁלוֹת, בְּחִינַת וְדִרְגוֹת
38 לְמַעַלָּה בָּאֲלוּקוֹת שֶׁקְדָמוֹ לִסְדֵּר
39 הַהִשְׁתַּלְשָׁלוֹת' שְׁבוּ הָאֹרֶךְ הָאֲלוּקִי שֶׁמִּצַּד
40 עֲצֻמוֹ הוּא אֵין־סוֹף וּבְלִי־גִבּוֹל, יוֹרֵד

(8) ראה קידושין שם. פרש"י שלח טו, יח. (9) פרשתנו א. (10) ברכות כו, א"ב. (11) ראה גם אוה"ת פרשתנו ע' תתרגל ואילך.
ע' תתרגל ואילך. סה"מ תרכ"ו ע' רכז ואילך. (12) ב"ר פ"א, ד. תדבא"ר פ"ד. וראה סה"מ תרנ"ט ע' יג [יח]. וש"נ.
(13) ראה לקו"ש ח"ח ע' 120 ואילך. וש"נ. (14) ברכות ה, ב. ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 של ענין התשובה וכביכול התשובה, שלמעלה מתורה, זקוקה לתורה שתגלה
2 את ענינה], ומזה שהביכורים הם ענין הראשית והקדימה מוכן ששני
3 הביכורים קאי מכוון על ישראל, שקדמו אפילו לתורה
4 כמבואר לעיל. והיינו, והמשמעות של קדימת ישראל לתורה היא שאף
5 ששניהם גם התורה וגם ישראל
6 קדמו לעולם, שזהו הסיבה
7 הפנימית לכך שנקראים התורה
8 וישראל ראשית, כמאמר¹⁵ שאת
9 המילה בראשית האמורה בתורה על
10 הבריא, בראשית ברא אלקים את
11 השמים ואת הארץ יש לפרש ב'
12 ראשית, שהעולם נברא בשביל
13 התורה שנקראת ראשית¹⁶
14 כלשון הכתוב במשלי אודות התורה
15 'ה' קני ראשית דרכו, קדם מפעליו
16 מאד ובשביל ישראל שנקראו
17 ראשית¹⁷, כלשון הכתוב בירמיה
18 'קודש ישראל לה' ראשית תבואתה'
19 מכל מקום, מזה ענין הקדימה
20 לעולם של ישראל והתורה גופא
21 עצמו ישראל קדמו לתורה.
22 וזהו המבואר לעיל אודות מעלת
23 הביכורים שנקראים 'ראשית' להורות
24 על הקדימה לסדר השתלשלות גם
25 הטעם הפנימי על מה שביכורים
26 קודמים לתרומה שמפרישים
27 לכהנים מהתבואה והפירות (אף
28 ששניהם גם ביכורים וגם תרומה
29 נקראים בתורה ראשית)¹⁸,
30 שתרומה קאי מכוון על התורה
31 (כפי שגרמו בכך ש'תרומה' היא
32 אותיות תורה מ'¹⁹, שניתנה
33 לארבעים יום כמו שכתוב בתורה לגבי מתן תורה 'ויחי משה בהר
34 ארבעים יום וארבעים לילה'), וביכורים שקדמו לתרומה שיש בה רמז
35 לתורה קאי מכוונים על ישראל, שקדמו לתורה.
36 אמנם הקדימה ד'ישראל' שהם למעלה מהבריא ואפילו למעלה
37 מהתורה שגם היא קדמה לעולם, כמבואר לעיל (כמו ביכורים
38 שקודמים לתרומה) היא מצד שרש ומקור הנשמה למעלה
39 באלוקות כפי שהיא הנשמה למעלה, לפני שירדה למטה להיות
40 מלוכשת בגוף גשמי בעולם הזה הגשמי אבל לאחרי זה לאחר מצבה
- של הנשמה כפי שהיא בשורשה ומקורה ישנו הענין דכי תבוא אל
הארץ, דקאי המכוון על ירידת הנשמה משורשה ומקורה למעלה
למטה להתלבש בגוף הגשמי, והרי ידוע²⁰ בתורת החסידות
שלא כל הנשמה כמו שהיא למעלה אלא רק חלק מהנשמה
מאירה ומתלבשת בגוף, כדמוכח מזה שאפילו מלאך
בשליש עולם עומד²¹ כדברי המדרש על הכתוב שיעקב אבינו ראה
בחלום סולם ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו – "עולם ושליש עולם
הראה לו; עולים – אין עולים פחות משנים, ואין יורדים פחות משנים.
המלאך – שלישי של עולם. מניין שהמלאך שלישי העולם, שנאמר (בספר
דניאל בתיאור של מלאך) וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק וגו',
ופירש רש"י על פסוק זה: "וגויתו כתרשיש" – "פירשו רז"ל בשחיתת
חולין, גופו גדול שני אלפים פרסה כמות ים ששמו תרשיש והוא ימה של
אפריקא" (פשני הפירושים שבוה, בדברי חכמינו שהמלאך
עומד בשלישי עולם אם המלאך הוא שלישי העולם או העולם
הוא שלישי המלאך²² וכמבואר במאמר אדמו"ר הרי"צ: "ויש בזה ב' פירושים כו' דב' הפירושים הם אמת,
דיש מלאכים שהם גדולים כמו שלישי העולם ויש מלאכים שהם גדולים
שלשה פעמים מכמו גודל העולם", ולפי שני הפירושים המלאך הוא גדול
ביותר), והנשמות הם למעלה מהמלאכים, ואם בן מהמלאכים, ויש
לעולם הזה איך תוכל הנשמה הנעלית מהמלאכים להתלבש בגוף
הגשמי בעולם הזה הגשמי, ואיך יוכל הגוף להכיל את הנשמה האלוהית
אלא מכאן ראינו כי רק הארת הנשמה ולא כל הנשמה ולא עיקר
הנשמה מאירה ומתלבשת בגוף, ונקראת הארת הנשמה המתלבשת
בגוף בשם רגל שבנשמה²³ וכמבואר בתורה אור אדמו"ר הזקן "כי לא כל הנשמה כולה מתלבשת בתוך הגוף רק נצוץ והארה ממנה בלבד,
ועיקרה ושרשה נשאר למעלה בבחינת מקור, והנצוץ המתפשט למטה נקרא

(15) פרש"י ורמב"ן בראשית א, א. (16) משלי ח, כב. (17) ירמ' ב, ג. (18) תרומות פ"ג מ"ז. פרש"י פרשתנו שם, יג. (19) זח"ג קעט, א. (20) ראה תו"א תשא פו, ב. לקו"ת במדבר טז, א ואילך. האזינו עא, ד. שה"ש טז, ד. (21) ראה ב"ר פס"ח, יב. חולין צא, ב. (22) ראה סה"מ תרל"ג ח"א ע' כד. תרפ"ב ע' תה. ושי"נ. (23) תו"א שם. לקו"ת דרושים לר"ה סב, ג. ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

24) מגילה ג, סע"א. ויש"נ. 25) פרשתנו שם, ד. 26) ראה חגיגה יב, ב (כגירסת העין יעקב). מנחות קי, א ובתוס' שם. זהר
ח"א פ, סע"א (ס"ת). ח"ג לג, א (רע"מ). 27) ראה טעמי המצות להרח"ו ריש פרשתנו. 28) פרשתנו שם, ה.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 אף על זה נאמר הנזכר אשר הו' אלקיך נותן לך, 2 היינו, שיש על זה העבודה של חיבור הנשמה שלמטה עם הנשמה שלמעלה נתינת כח מיוחדת מלמעלה מהקדוש ברוך הוא, והנתינת כוח היא שגם אפילו כאשר הנשמה מלוכשת בגוף למטה (שזהו ענין התוכן הרוחני של כ' תבוא אל הארץ, פנזכר לעיל), תוכל הנשמה להתעלות למעלה ולהתקשר ולהיות מציאות אחת לא רק להתקשר אלא אפילו להתאחד עם אלקות, בבחינת עבד מלך מלך²⁹ כפירוש רש"י על הכתוב 'עד הנחר הגדול נחר פרת' – 'מפני שזכר עם ארץ ישראל קוראו גדול. משל הדיוט אומר עבד מלך מלך, וכן בענינו, שהקשר והשייכות של הנשמה עם האלוקות פועלים בה עליו ורוממות עד שמתאחדת עם האלוקות, על דרך שהשייכות של עבד המלך למלך גורמת שגם העבד נקרא 'מלך'.
- 21 (ג) והנה כל האמור לעיל 22 בביאור התוכן הפנימי של מצות הביכורים שהוא חיבור הנשמה שלמטה עם הנשמה שלמעלה הוא בנוגע לנשמה, שגם אפילו בירידתה למטה ולמרות שהיא מלוכשת בגוף גשמי צריך לקשרה עם שרשה ומקורה למעלה 29 כו' כמבואר לעיל באריכות. 30 אמן, תקלית הכוונה והמטרה של ירידת הנשמה למטה היא 32 (לא בשביל עצמה כו', כי הנשמה מצד עצמה אינה צריכה תיקון וביורו אלא) כדי לברר ולתקן 35 ולהעלות את הגוף ונפש הבחמית וחקלקו הפרטי של כל אדם בעולם³⁰. וזהו שלאחר 38 והיה כי תבוא אל הארץ אשר הו' אלקיך נותן לך, 40 שקאי על הכח מלמעלה שניתן לנשמה בירידתה
- 42 למטה, ממשיך בכתוב: וירשתה, שהוא ענין² ירושת הארץ משבעה העממין, ובעבודה הוא ענין שבע המדות דנפש הבחמית, שעל ידי זה יורשים האורות דשבעה מלכין דתוהו שגפלו מדרגתם, דמאן דנפיל מדרגיה אקרי מת³¹, וצריך לבררם ולהעלותם, שזהו פללות ענין בירור הניצוצות דעולם התוהו שבדברים הגשמיים, שנעשה על ידי העבודה דבירור הגוף ונפש הבחמית וחקלקו בעולם כמבואר בספר התניא, "כי כללות ישראל שהם ששים רבוא נשמות פרטיות הם כללות החיות של כללות העולם כי בשבילים נבוא וכל פרט מהם הוא כולל ושייך לו החיות של חלק אחד מששים רבוא מכללות העולם התלוי בנפשו החיונית להעלותו לה' בעלייתה, דהיינו במה שמשתמש מעולם הזה לצורך גופו ונפשו החיונית לעבודת ה' כגון אכילה ושתייה ודומיהם ודירה וכל כלי תשמישי".
- וכן הוא גם בענין הביכורים, שנוסף על חיבור הנשמה שבגוף עם שרשה ומקורה למעלה, בשני האפנים דהעלאה מלמטה למעלה על ידי הבאת הביכורים והמשכה מלמעלה למטה כו' שעל זה נאמר יענית ואמרת, כמבואר לעיל, ישנה גם פעולת ההמשכה של אור אלקי בעולם בכלל, שזהו ענין זה של המשכת וגילוי אלוקות בעולם פללות ענין הבאת הביכורים לבית המקדש, המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכון שמו שם⁶, שהיו בו חלונות שקופים אטומים³², כמו שכתוב בספר מלכים אודות בית המקדש הראשון שעל ידם על ידי חלונות אלה היתה אורה יוצאת לכל

(29) ספרי ופרש"י דברים א, ז. ועוד. (30) ראה תניא פל"ז (מח, ב). (31) ראה זח"ג קלה, ב. הובא בעץ חיים שער ט (שער שבירת הכלים) פ"ב. מבוא שערים שער ב ח"ב פ"ג. לקו"ת חוקת נו, סע"ד ואילך. (32) מלכים-א ו, ד ופרש"י. וראה מנחות

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 המקדש לְכָל הָעוֹלָם כּוֹלֵא³³, כדברי הגמרא לגבי הדלקת המנורה
2 במקדש, "ולא לאורה אני צריך, ויעש לבית חלוני שקופים אטומים, תנא
3 שקופן ונפירש רש"י: "מבפנים, שהמשקופן של חלונות היינו צר שבחלון
4 היו מבפנים, והרחוב שבחלון מוחזר כלפי חוץ להוציא אורה לעולם"
5 ואטומים [מבחין] לא לאורה אני
6 צריך, מחוץ לפרוכת העדות באהל
7 מועד, עדות הוא לכל באי עולם
8 שהשכינה שורה בישראל. ואם תאמר
9 לאורה אני צריך והלא כל ארבעים שנה
10 שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא
11 לאורו אלא עדות הוא לכל באי עולם
12 שהשכינה שורה בישראל...³³, וְהֵינּוּ,
13 שהתוכן הפנימי של מצוות הביכורים
14 הוא שִׁיחִיו רואים בגילוי אֶת
15 הָאֱלֹקִים שֶׁבְּדָבָרִים
16 הַגְּשָׁמִיִּים, בפירות הגשמיים
17 וְכו'.
- 18 (ד) וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר גַּם
19 הַשְּׂיִיכוֹת שֶׁל עֲנֵן הַתַּפְּלָה
20 לְעֲנֵן הַבִּיכּוּרִים, שֶׁלֹּכֵן
21 הַתִּקֵּן מֹשֶׁה שֶׁלֹּשׁ תַּפְּלוֹת
22 בְּכָל יוֹם, בְּמָקוֹם עֲנֵן
23 הַבִּיכּוּרִים שֶׁהָיָה בְּזֶמֶן שְׁבִית
24 הַמִּקְדָּשׁ הָיָה מִיָּם כּמבואר
25 לעיל.
- 26 וְהֵעֵנִן בְּזֶה¹¹, דִּהְיָה, תַּפְּלָה
27 הַיָּא סֶלֶם מִצֵּב אֶרֶץ וְרֹאשׁוֹ
28 מִגִּיעַ הַשְּׂמִימָה³⁴, כלשון התורה
29 לגבי הסולם שראה יעקב אבינו בחלום
30 והיינו שעל ידי עבודת התפילה יכול
31 האדם הנמצא בארץ, בעולם הזה
32 הגשמי, להתקשר ולהתחבר עם
33 האלוקות שלמעלה, כִּי, עַל יְדֵי
34 הַהִתְבּוֹנְנוֹת בְּפִסְטוֹקֵי דִּזְמָרָא
35 בְּבִיטוֹל הָעוֹלָמוֹת לגבי האלוקות
36 שמהווה ומחיה אותם כִּי, וְאַחֵר
37 כֶּף בְּיוֹצֵר אֹרֶךְ בְּבִיטוֹל לאלוקות
38 דְּחִיּוֹת וְאֹפְנִים וְשִׁדְּפִים,
39 סוגים שונים ודרגות שונות של
40 מלאכים שֶׁשָׁם ב'חיות' אלו הוא
- בְּאִים בְּקִרְיָא שְׁמַע לְבִיטוֹל וְהִתְאַחְדוֹת חִיבור עַד שְׁנַעֲשִׂים
למצואות אחת שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית בְּשִׁרְשָׁהּ וּמְקוּרָהּ כִּי, שְׁזָהוּ
בְּדוּגְמַת חִיבוּר וְקִישׁוֹר הַנִּשְׁמָה בְּמְקוּרָהּ וְשִׁרְשָׁהּ עַל יְדֵי
הַבָּאָה הַבִּיכּוּרִים כּמבואר לעיל שכל זה עבודה בדרך העלאה מלמטה
למעלה. וְלֹאֲחֵרִי זֶה בְּתַפְּלָה
שְׁמוֹנָה עָשָׂר שְׁזָהוּ שאז הביטול של
האדם המתפלל לאלוקות הוא עוד
יותר מאשר בחלקי התפילה הקודמים
המנויים לעיל נַעֲשִׂית הַמִּשְׁכָּת
אֹרֶךְ אֵין סוּף מְלַמְעָלָה
לְמִטָּה, עַד וההמשכה למטה היא
עַד כִּי כֵן שְׁהִיא בָּאָה לִידֵי גִילּוֹי
וביטוי לְעֲנִינִים הַגְּשָׁמִיִּים
שֶׁעֲלֵיהֶם מְבַקְּשִׁים בְּשְׁמוֹנָה
עָשָׂר בְּרִכָּאָן דְּעוֹלָתָא בְּרִכּוֹת
הַתַּפְּלָה (שְׁזָהִי הַמִּצְוֹת עֲשֵׂה
דְּתַפְּלָה לְבַקֵּשׁ צְרִכּוֹ כִּי³⁵)
והכוונה לצרכים הגשמיים כמו
שמבקשים בברכות רפאנו וברך
עלינו), שְׁזָהוּ פעולת ההמשכה
מלמעלה למטה ב'שמונה עשרה'
בְּדוּגְמַת עֲנֵן הַהִתְבּוֹנְנוֹת
מְלַמְעָלָה לְמִטָּה שְׁנַעֲשֵׂה עַל
יְדֵי קִרְיָא הַפְּרָשָׁה שֶׁל
בִּיכּוּרִים, הבאה אחרי העבודה בדרך
העלאה מלמטה למעלה בהבאת
הביכורים, כּמבואר לעיל.
- וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בְּבִיאוֹר
הַשְּׂיִיכוֹת שֶׁל תַּפְּלָה לְקִרְיָא
הַפְּרָשָׁה שֶׁל בִּיכּוּרִים, בְּנוֹסֶף
למבואר לעיל שקריאת הפרשה לאחר
הבאת הביכורים היא ענין ההמשכה
שלאחר ההעלאה, כמו ענינה של
תפילת 'שמונה עשרה' לאחר חלקי
התפלה הקודמים לה וְעֲנִיתָ וְאַמְרַתָּ
(לְשׁוֹן הִרְמֵת קוֹל³⁶), שְׁגַם
בְּתַפְּלָה כמו בקריאת הפרשה
בהבאת הביכורים מוֹדַגֵּשׁ עֲנֵן
הַדִּיבּוּר, וְהֵינּוּ, שְׁאֵף
שֶׁלֹּכְאוֹרָה הָעֵיקָר בְּתַפְּלָה הוּא עֲנֵן הַמִּתְשַׁכָּה וְהַפְּנוּנָה,

פו, ב ופרש"י. (33) ראה ירושלמי ברכות פ"ד ה"ה. ועוד. (34) לשון הכתוב – ויצא כח, יב. וראה זהר ח"א רסו, ריש ע"ב.
ח"ג שו, ריש ע"ב. תקו"ז תמ"ה (פג, א). (35) ראה רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ב. סהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה
בתחלתו. וש"נ. (36) פרש"י עה"פ.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 כְּמֵאֲמַר רַז"ל³⁷ על הכתוב בתורה 'לעבדו בכל לבבכם' אִיזוּהִי
2 עֲבֹדָה שְׂפֵלָב זֶה תְּפִלָּה, ואם כן הדיבור שבתפילה פחות חשוב, מְכַל
3 מְקוֹם, מלבד הכוונה שהיא אכן עיקר התפילה גַם הַדִּיבּוּר הוּא עֲנֵן
4 עֵיקָרִי בַתְּפִלָּה³⁸, כִּינֵן שְׂתַכְלִית הַכּוּוּנָה שְׂבַתְּפִלָּה היא
5 שְׂתַהֲיָה הַהִמְשָׁכָה לְמִטָּה
6 בְּגִילּוֹי כו'³⁹ נזכר לעיל שאמנם
7 החלק הראשון של התפילה הוא
8 התקבוצות לאלוקות בדרך של העלאה
9 מלמטה למעלה, אבל עיקר מעלת
10 התפילה הוא שעל ידה נפעלת המשכה
11 מלמעלה למטה, ועד למילוי הבקשות
12 הגשמיות של המתפלל. וְעֲנֵן זֶה
13 שהעיקר הוא ההמשכה מלמעלה
14 למטה מְרֻמָּז גַם בְּהִבָּאָה
15 הַבִּיכּוּרִים, שְׁנֵאֲמַר בָּהֶם
- וְשִׁמְתָּ בִטָּנָא⁶, וּמִבְּאֵר הַבַּעַל שֵׁם
טַעֲמִים נְקוּדוֹת אוֹתִיּוֹת, וּמִבְּאֵר הָרֵב הַמְּגִיד⁴¹
שֶׁלֹא הִזְכִּיר כָּאֵן הַכְּתוּב תִּגִּין מִפְּנֵי שְׂאִינָם כִּי בִשְׁנוֹה מִהֻטְעִים
וְהַנְקוּדוֹת וְהַאוֹתִיּוֹת, הִרִי תִּגִּין שְׂבַרֲשִׁי הַאוֹתִיּוֹת אֵינָם בָּאִים לִידֵי גִילּוֹי
וּבִיטוֹ בְּמִבְּטָא וְלִשׁוֹן (שְׂאִינָם)
נִשְׁמָעִין בְּגִילּוֹי (בְּדִיבּוּר),
שְׂבִיזָה רוֹאִים שְׂהַדִּיבּוּר
וְהַהִמְשָׁכָה לְמִטָּה בְּפֹעֵל הוּא
הַעֵיקָר⁴².
- מְרֻמָּז גַם בְּהִבָּאָה הַבִּיכּוּרִים, שְׁנֵאֲמַר בָּהֶם וְשִׁמְתָּ בִטָּנָא⁶, וּמִבְּאֵר הַבַּעַל שֵׁם
טוֹב⁴⁰ דְּטָנָא רִאשִׁי תְּבוֹת טַעֲמִים נְקוּדוֹת אוֹתִיּוֹת, וּמִבְּאֵר הָרֵב הַמְּגִיד⁴¹, שֶׁלֹא
הִזְכִּיר כָּאֵן תִּגִּין מִפְּנֵי שְׂאִינָם בְּמִבְּטָא וְלִשׁוֹן (שְׂאִינָם) נִשְׁמָעִין בְּגִילּוֹי (בְּדִיבּוּר),
שְׂבִיזָה רוֹאִים שְׂהַדִּיבּוּר הוּא הַעֵיקָר⁴².

(37) תענית ב, סע"א. רמב"ם שם ה"א. וראה לקו"ת אחרי כה, סע"ד. (38) ראה לקו"ש חל"ח ע' 20. וש"נ. חל"ה ע' 194 ואילך. (39) בענין זה נזכר שמעלת הדיבור תתגלה לעת"ל (ראה לקו"ש שם ע' 197). (40) ראה כתור שם טוב הוספות סימן ג. (41) או"ת ריש פרשתנו סימן קצח. (42) חסר הסיום (המור"ל).

המשך ביאור למס' קידושין ליום שני עמ' א

- 1 בודאי אין הכתוב מדבר אֶלָּא בְּנִרְצָע שְׁתִּים וְשֵׁשׁ שָׁנִים לְפָנֵי הַיּוֹבֵל,
2 והשמייענו כאן שְׁהַיּוֹבֵל מוֹצִיא. שואלת הגמרא, מֵאִי מְשַׁמֵּעַ, כיצד
3 מוכח מהפסוק 'וְשִׁבְתָּם' שמדובר בנרצע ואילו הפסוק 'וְשִׁבְתָּם
4 אִישׁ אֶל אֶחָתוֹ' במכרוהו ב"ד, ולא להיפך. משיבה הגמרא, אֲמַר
5 רַבָּא בְּרִי שִׁילָא, הֲרָאִיהּ הִיא מִזֵּה שְׁאֵמֶר קָרָא בְּפִסּוּק 'וְשִׁבְתָּם' 'אִישׁ
6 בְּלִשׁוֹן זָכַר, כְּלוֹמֵר שְׁאִין הִדִּין הָהוּא נִזְהָג אֵלָּא בְּאִישׁ וְלֹא בְּאִשָּׁה,
7 וְאִזְוִהוּ דְּכָר שְׁנִזְהָג בְּאִישׁ וְאִין נִזְהָג בְּאִשָּׁה, הוּי אֲמַר זֶה רְצִיעָה, שֶׁכֵּן
8 אִמָּה הַעֲבֵרִיָּה אֵינָה נִרְצָעַת כְּמִבּוּאָר בַּגְּמָרָא לַעִיל. ומאחר והפסוק
9 'וְשִׁבְתָּם' נִאֲמַר בְּנִרְצָע, יֵשׁ לְהַעֲמִיד אֶת הַפִּסּוּק 'וְשִׁבְתָּם' אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ
10 בְּמִכְרוּהוּ ב"ד.
11 הגמרא מבררת מדוע אי אפשר ללמוד שמכרוהו ב"ד יוצא ביובל
12 מנרצע, וצריך לכל אחד פסוק מיוחד כמבואר בברייתות לעיל.
13 וְאִצְטְרִיךְ לְמִיכְתָּב פִּסּוּק לְלַמֵּד שְׂמִכְרוּהוּ בֵּית דִּין יוֹצֵא בִיּוֹבֵל,
14 וְאִצְטְרִיךְ לְמִיכְתָּב כֵּן גַם בְּנִרְצָע. דָּאִי אֲשַׁמְעִינָן – כִּינֵן שְׁאֵם הִיתָה
15 הַתּוֹרָה מִשְׁמִיעָה רַק בְּמִכְרוּהוּ בֵּית דִּין, הִייתִי אֹמֵר שֶׁרָק לֹא זִכְתָּה
16 הַתּוֹרָה לִצְאָת בִּיּוֹבֵל, מִשּׁוֹם דָּלָא מְטָא וּמְנִיָּה – שְׁעִדִּין לֹא הִגִּיעַ
17 זְמַנָּה לִצְאָת לַחֲרִית, וּמִכִּינֵן שְׁמַעוּלָם לֹא סִירָב בְּכָךְ נִתְּנָה לוֹ
18 הַתּוֹרָה אֲפִשְׁרוּת לִצְאָת. אֲבָל נִרְצָע דְּמִטָּא וּמְנִיָּה – שְׁהִגִּיעַ זְמַנָּה
19 לִצְאָת בִּשְׁשׁ, אֵלָּא שְׁהוּא סָרַב וְהַמְשִׁיךְ לַחֲרִית עֲבַד, אִימָא נִינְקְנִסִּיה
20 – הִייתִי אֹמֵר שְׁהַתּוֹרָה קִנְסָה אוֹתוֹ שֶׁלֹא יוֹצֵא בִיּוֹבֵל, מֵאֲחֵר וְעֵבֶר
21 עַל מִזֵּה שְׁנֵאֲמַר (וְיִקְרָא כֹה מִב) 'כִּי עָבְדִי הֵם' וְגו'. וְאִי אֲשַׁמְעִינָן
22 בְּנִרְצָע שִׁיּוּצָא בִיּוֹבֵל, הִייתִי אֹמֵר שֶׁרָק הוּא יוֹצֵא בִיּוֹבֵל מִשּׁוֹם
23 דְּעָבַד לִיָּה שֵׁשׁ – שֶׁכֵּבֶר עֲבַד לַאֲדוֹנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים קוֹדֵם שְׁנִרְצָע, וְאִינוּ
24 מִפְּסִיד בִּיצִיאָתוֹ, אֲבָל מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין וְחַל הַיּוֹבֵל בְּתוֹךְ שֵׁשׁ שָׁנִים,
25 דָּלָא עָבַד לִיָּה שֵׁשׁ – שְׁעִדִּין לֹא עֲבַד שֵׁשׁ שָׁנִים, אִימָא לֹא – הִייתִי
26 אֹמֵר שְׁאִינוּ יוֹצֵא בִיּוֹבֵל כְּדִי שֶׁלֹא יִפְסִיד הָאָדָם בִּיצִיאָתוֹ, צָרִיקָא
- לְפִיכָךְ צְרִיכָה הַתּוֹרָה לְהַשְׁמִיעֵנוּ הֵן בְּמִכְרוּהוּ ב"ד וְהֵן בְּנִרְצָע
שִׁיּוּצָאִים בִּיּוֹבֵל.
שְׁנֵי פִסּוּקִים נִאֲמָרוּ בְּנִרְצָע לְלַמֵּד שְׁהוּא יוֹצֵא בִיּוֹבֵל, 'וְשִׁבְתָּם אִישׁ
אֶל אֶחָתוֹ' כְּמִבּוּאָר בְּבֵרִייתָא לַעִיל, וְכֵן (שְׁמוֹת כ"א ו) 'וְעָבְדוּ
לְעֻלָּם' שְׁהַכּוּוּנָה לְעוֹלָמוֹ שֶׁל יוֹבֵל' וְשִׁהֲרִי אִי אֲפִשְׁרֵי לִזְמַר לְעוֹלָם
מִמֶּשׁ כִּינֵן שֶׁכֵּבֶר נִאֲמַר 'וְשִׁבְתָּם'. הַגְּמָרָא מְבַאֵר מִדּוּעַ צָרִיק לְכָךְ
שְׁנֵי פִסּוּקִים. וְאִצְטְרִיךְ לְמִיכְתָּב 'וְשִׁבְתָּם' וְאִצְטְרִיךְ לְמִיכְתָּב
'לְעוֹלָם'. דָּאִי כְּתִיב רַחֲמֵנָא רַק אֶת הַפִּסּוּק 'לְעוֹלָם', הֵנָּה אִמְנָא –
הֵינּוּ סְבוּרִים לְפָרֵשׁ לְעוֹלָם מִפֶּשַׁ – לְצִמִּיתוֹת, לְפִיכָךְ כְּתִיב רַחֲמֵנָא
'וְשִׁבְתָּם' וְשֵׁם מִבּוּאָר שְׁהַנִּרְצָע יוֹצֵא לַחֲרִית בִּיּוֹבֵל. וְאִי כְּתִיב
רַחֲמֵנָא רַק אֶת הַפִּסּוּק 'וְשִׁבְתָּם', הֵנָּה אִמְנָא הֵנִי מִלִּי שְׁנִרְצָע עוֹבֵד
עַד הַיּוֹבֵל וְאִינוּ יוֹצֵא קוֹדֵם, אִינוּ אֵלָּא הִיבָא דָּלָא עָבַד שֵׁשׁ –
בְּמִקְרָה שְׁעִדִּין לֹא מָלְאוּ שֵׁשׁ שָׁנִים מִשְׁנִרְצָע עַד שְׁהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל,
אֲבָל הִיבָא דְּעָבַד שֵׁשׁ שָׁנִים מִשְׁנִרְצָע, הֵינּוּ אֹמְרִים שִׁיּוּצָא בִּשְׁשׁ
וְאִינוּ צָרִיק לְהַמְתִּין עַד הַיּוֹבֵל, כְּדִי שֶׁלֹא יִהְיֶה סוּפָא – מִזֵּה שְׁנִתְחַיֵּב
לְאֲדוֹן לְעַבְדוֹ בְּסוּף שֵׁשׁ שָׁנִים, מִשְׁנִרְצָע, חֲמוּר יוֹתֵר מִתְחַלְתּוֹ –
מִמָּה שְׁנִתְחַיֵּב כְּשֶׁנִּמְכַּר, וְכֵן [כִּשְׁם] שְׂבַתְּחַלְתּוֹ נִמְכַּר לְשֵׁשׁ שָׁנִים,
אִם סוּפָא – לְאַחֵר שְׁנִרְצָע נִמְי אִינוּ נִמְכַּר אֵלָּא לְשֵׁשׁ. מְשַׁמֵּעַ לָן
'וְעָבְדוּ לְעוֹלָם', שְׁפִירוּשׁוֹ לְעוֹלָמוֹ שֶׁל יוֹבֵל, לְהַשְׁמִיעֵנוּ שְׁבִין אִם
הוּא חָל סְמוּךְ לְרִצִּיעָתוֹ וּבִין אִם הוּא חָל זְמַן רַב אַחֲרָיו הוּא עוֹבֵד
עַד הַיּוֹבֵל.
לְאַחֵר שְׁהַתְּבָאָר שִׁיתְכֵן וָאֵף רַבִּי אֲלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב דּוֹרֵשׁ אֶת
הַגְּזִירָה שׁוֹה 'שְׂכִיר' 'שְׂכִיר', מִמְּשִׁיכָה הַגְּמָרָא לְכַרֵּר מִיָּהוּ אֲפּוֹא
הַתְּנָא שְׁאִינוּ דּוֹרֵשׁ אֶת הַגְּזִירָה שׁוֹה. אֵלָּא מֵאֵן תְּנָא דָּלָא לִיָּה
'שְׂכִיר' 'שְׂכִיר'. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא, רַבִּי הִיא. דְּתִנָּא,

התוועדויות

בס"ד. שיחת* ש"פ תבוא, ט"ז אלול, ה'תשל"ב.

בלתי מוגה

- 1 כ"ק אדמו"ר שליט"א קידש על היין.
- 2 א. דובר כמ"פ שתחלת וראש כל ענין כולל את כל הענין כולו, בדוגמת הראש, הכולל בתוכו חיות
- 3 אברי הגוף, וממנו הם נמשכים¹. ועד"ז הוא בהתחלת וראש הסדרה שבו מודגש ומובלט עיקר ענינה
- 4 של הסדרה.
- 5 עפ"ז צריך ביאור בפרשתנו, שהתחלתה [ובמילא – עיקרה] היא פרשת ביכורים – דלכאורה הוא ענין
- 6 פרטי ומוגבל מבין מצוות התורה (כדלקמן).
- 7 ועוד יותר: מהי השייכות דפ' ביכורים למ"ש בסיום הענין² "היום הזה ה' אלקיך מצוך וגו'", ופירש
- 8 רש"י: "בכל יום ויום יהיו בעיניך חדשים כאלו בו ביום נצטוית עליהם", שקאי על כל התורה ומצוות
- 9 שהם נצחיים בכל עת ובכל זמן – והרי מצות ביכורים היא רק בארץ ישראל ודוקא בזמן שביהמ"ק קיים,
- 10 וגם אז תלוי' הבאת ביכורים בכמה תנאים והגבלות:
- 11 באיש: אין מביא ביכורים רק מי שיש לו קרקע בארץ ישראל, שהרי דוקא הפירות הגדלים בקרקע
- 12 שלו חייבים בביכורים, שנאמר³ "ראשית בכורי אדמתך" עד שיהיו כל הגידולים "מאדמתך"⁴, ועוד זאת,
- 13 שהקרקע צ"ל משובחת, שהרי אין מביאים מתמרים שבהרים ולא מפירות שבעמקים וכו'⁵.
- 14 במין: אין מביאים ביכורים חוץ משבעת המינים האמורים בשבח הארץ, ומן המוכתר שבהם⁶.
- 15 בזמן: אין קורין מקרא ביכורים אלא מעצרת ועד החג, שאז הוא זמן שמחה⁷.
- 16 לפי זה צריך להבין השייכות שבין מצות ביכורים ל"היום הזה ה' אלקיך מצוך גו'", שהוא קיום כל
- 17 המצוות, שמחוייב בזה כאו"א מישאל ובכל עת וזמן.
- 18 [ועוד י"ל בדא"פ: ע"ד שא"י נקראת "ארץ זבת חלב ודבש"⁸ – כולה ובכל הזמנים (אף בשממותה)
- 19 – הנה הבאת ביכורים בזמן הבית בא"י מחלק מסויים בארץ, המשיכה וזיכתה את כל הארץ בדור ההוא
- 20 ובכל הדורות, בקיום מצות ביכורים בגשמיות, ובדוגמת מצוות התלויות במלך שהוא (המלך) מוציא כל
- 21 ישראל⁹].
- 22 וענין זה (שהבאת ביכורים הוא ענין כללי) נראה גם בה"ענינת ואמרת" שבביכורים, שהרי אומר
- 23 "ארמי אוכד אבי וירד מצרימה גו' ויוציאנו ה' ממצרים גו' ויתן לנו את הארץ הזאת"¹⁰, שכל אלו
- 24 הדברים שייכים לכל ישראל, ולכל הארץ ובכל הדורות (ובלשון ההגדה: "אלו לא הוציא הקב"ה את
- 25 אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו וכו' משועבדים וכו'").
- 26 ב. והענין הוא – שבפרשת ביכורים מבוארת תכלית בריאת האדם ועבודתו. ובהקדם ביאור פסוק

(4) ביכורים פ"א מ"ב. רמב"ם הלכות ביכורים פ"ב ה"י.
 (5) ביכורים שם מ"ג. רמב"ם שם ה"ג.
 (6) ביכורים שם. רמב"ם שם ה"ב.
 (7) רמב"ם שם פ"ד ה"ג. פרש"י פרשתנו שם, יא.
 (8) פרשתנו שם ט"ו. ועוד.
 (9) תניא אגה"ק סכ"ט.
 (10) שם, ה"ט.

(* תוכן שיחת א"ב (עד סוס"ז) – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונרפס בהוספות ללקו"ש ח"ט ע' 356 ואילך. במהדורה זו ניתוספו ע"י המו"ל איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

(1) ראה לקו"ת פרשתנו מא, סע"ג. ובכ"מ.

(2) כו, טז.

(3) משפטים כג, יט. תשא לד, כו.

הראשון שבסדרה שהוא הקדמה להמצוה דהבאת ביכורים – "והי' כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך
נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה":

"כי תבוא אל הארץ" – ברוחניות – קאי על ירידת הנשמה בארץ הלזו הגשמית, שהיא ירידה גדולה
מאיגרא רמה לבירא עמיקתא¹¹. ואעפ"כ אומר על זה "והי'", ואמרו רז"ל¹² כל מקום שנאמר והי' אינו
אלא שמחה – ולכאורה, הלא ירידת הנשמה בגוף היא, כאמור, ירידה גדולה מאיגרא רמה לבירא
עמיקתא, ו"כל הדרכים בחזקת סכנה"¹³, וכמרוז¹⁴ על הפסוק בפרשתנו¹⁵ "ברוך אתה בבואך וברוך
אתה בצאתך", "שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם", ואין אומר על זה "והי'" לשון שמחה?
ומבאר הכתוב "אשר ה' אלקיך נותן לך" – דכיון שירידת הנשמה בגוף היא מה' אלקיך, הרי ברור
שזהו טוב, ושלמות הטוב, ובמילא פשוט שאין זה ירידה אמיתית.

ואם יטעון הטוען, שמאחר שירדה נשמתו למטה, מוכרח הוא להתחשב עם עניני עוה"ז, והרי זו
ירידה – על זה ממשיך: "ה' אלקיך נותן לך", שאין עם ישראל נמצא תחת שליטת "הארץ", כי אם –
להיפך – "נותן לך", שהעולם "ניתן" לישראל מהקב"ה, ועם ישראל הוא בעה"ב של העולם. ובמילא
מובן שעניני העולם וכל הענינים גשמיים שיש לעם ישראל – אינם מבלבלים אותו, ואדרכא, הוא בתכלית
השמחה מזה שביכלתו לעלות מעלה מעלה ע"י ירידתו לעוה"ז.

אמנם כאן מתעוררת השאלה: מכיון ש"ה' אלקיך נותן לך", הנה אע"פ שמצד זה כל הענינים גשמיים
ורוחניים הם בתכלית הטוב אצלו, מ"מ, מכיון שהוא רק מקבל – "נותן לך", הרי כ"ז הוא "נהמא
דכסופא"¹⁶, ואין זה תכלית שלמות הטוב¹⁷, ואין אפשר להיות בזה תכלית השמחה?

הנה על זה אומר "וירשתה", ובענין ירושה אמרו רז"ל¹⁸ שהוא באופן ד"תחת אבותיך יהיו בניך"¹⁹,
שהירוש במקום המוריש ממש²⁰, וגם כאן אין זה שהאדם הוא רק מקבל, אלא שהוא "חלק אלקה ממעל
ממש"²¹ הנותן והוא המקבל, ואין זה "נהמא דכסופא" כו'.

אבל עדיין אינו מובן: מכיון שירדה הנשמה למטה, הרי נעשית בבחי' נבדל²², ואינה מרגישה
שייכותה לשרשה ומקורה ולבחי' "ה' אלקיך", ובמילא בהרגשתה היא רק "מקבל".

ועל זה ממשיך "וישבת בה", ו"אין ישיבה אלא לשון עכבה"²³, והכוונה בזה, שצריכה להתעכב
ולעבוד עם עניני עוה"ז, וע"י עבודתה בארץ הלזו הגשמית ובבחי' "עכבה", הרי היא מגיעה לתכלית
שלמות הטוב, ובמילא לתכלית השמחה (כי אז אינה "נהמא דכסופא" גם בגלוי).

ג. וממשיך בכתוב²⁴: "ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו'" – שבזה בא לכאור אופן העבודה, שצריך
ליקח "מראשית פרי האדמה" ולהביאם אל הכהן, היינו, שצריך ליקח מעניניו הגשמיים²⁵, והטוב
והמובחר שבהם (וכפס"ד הרמב"ם²⁶ שלכל דבר שבקדושה צריכים ליתן מהמובחר, וכמ"ש²⁷ "כל חלב
לה'") – וליתנם לקדושה כו'.

(23) מגילה כא, סע"א. הובא בפרש"י עה"ת תוריע יב, ד.

(24) כו, ב.

(25) ועד"ז בנוגע לענינים רוחניים, שלכן הרי זה שייך גם למי
ש"תורתו אומנתו" (שבת יא, א), שכולו רוחניות – שקודם
שעוסק בשכל התורה (ש"היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים"
(ואתחנן ד, ו)), צריך להקדים ברכת התורה: "נתן לנו את תורתו
.. נתן התורה" [שע"ז ניתוסף גם באופן לימוד התורה, דכיון
שהתורה היא של הקב"ה שהוא א"ס, צ"ל הלימוד באופן דהוספה
ועל"י עד א"ס], וענין זה (ההדגשה שהתורה היא של הקב"ה) הוא
בדוגמת הנתינה לכהן כו' (מהנחה בלתי מוגה).

(26) סוף הל' איסורי המזבח – הובא בשו"ע הל' צדקה (יו"ד
סוסרמ"ח).

(27) ויקרא ג, טז.

(11) ע"פ לשון חז"ל – חגיגה ה, ב.

(12) ב"ר פמ"ב, ג. אוה"ח כאן.

(13) ירושלמי ברכות פ"ד ה"ד.

(14) ב"מ קז, סע"א. הובא בפרש"י עה"פ.

(15) כח, ו.

(16) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקר"ת צו ז, רע"ד. ובכ"מ.

(17) ראה גם תורת מנחם – התועדויות חס"ע ע' 57. וש"נ.

(18) ראה ב"ב סה, א. קנט, א"ב.

(19) תהלים מה, יז.

(20) ראה צפע"נ שו"ת דווינסק ח"א סקי"ח. ווארשא ח"ב

סקי"ח. מילואים יג, א. מהדו"ת יט, א. וש"נ.

(21) תניא רפ"ב.

(22) ראה סה"מ עת"ר ע' שלז [תנדר]. תער"ב-תרע"ו ע' קצא.

- 1 וגם זה – לא באופן שמבטל עניניו הגשמיים ונכללים באלקות, כי אם להמשיך בהם קדושה כפי שהם
2 בגשמיותם – שגם זה הוראה ממצות ביכורים:
- 3 מצות ביכורים אינה להעלותם על גבי המזבח ויוכללו באש שלמעלה ויתבטלו לאלקות [ובזה גופא
4 ב' אופנים: קרבן עולה כולה כליל, ואין בה אכילה כלל; קרבנות שיש בהם אכילה (לכהן או גם לבעלים),
5 אבל רק לאחר שחלק (המזבח) מהם קרב על המזבח] – שהרי את הביכורים לא הקריבו ע"ג המזבח,
6 אלא ניתנו לכהן לאכלם וכו', ובאופן כזה נכללים בקדושה²⁸.
- 7 וההוראה בזה בעבודת האדם – שאין הכוונה בזה לבטל הענינים גשמיים, כי אם להכניס בהם קדושה
8 כפי שהם דברים גשמיים (הקשורים באכילה וכו').
- 9 ועוד בזה – "מראשית כל פרי האדמה", "ולא כל ראשית"²⁹, כי אין הכוונה שלא ישאר אצל איש
10 היהודי שום דבר גשמי – אדרבה: ישארו אצלו פירות, וגם ראשית – פירות משובחים (שהרי צריכים
11 ליתן "מראשית" (מן הראשית גופא רק קצת) ושאר ה"ראשית" נשאר אצלו), ובהם צריכה להיות ניכרת
12 הקדושה – שהם פירות שניתנו מהם ביכורים.
- 13 והרי זוהי תכלית כוונת התורה ומצוות – להמשיך אלקות בדברים הגשמיים כמו שהם בגשמיותם,
14 שלכן כתוב במ"ת³⁰ "ויתיצבו בתחתית ההר", להורות שתכלית מ"ת היא לעבוד למטה ב"תחתונים".
- 15 ד. עפ"ז מובן טעם סמיכת פ' ביכורים ל"היום הזה ה' אלקיך מצוך גו'", ואדרבה, מקדימים פ'
16 ביכורים – כי בה מבואר היסוד וההתחלה של כל התורה ומצוות, לידע תכלית ירידת הנשמה ואופן
17 העבודה בזה.
- 18 ה. וכשמקיים עבודה הנ"ל, נותן השי"ת שיהי' על מה להודות, ובאופן של "וענית ואמרת וגו'",
19 בקול רם³¹, באופן של שמחה וכו', והיינו, שיודה לה' לא רק על שזיכה אותו במצות ביכורים ועבודתה,
20 אלא יודה לה' גם על זה שנותן לו כל עניניו הגשמיים בהרחבה כפשוטם.
- 21 וגם זה שהקב"ה נותן לישראל כל צרכיהם הגשמיים בהרחבה [וכמארוז³² ל"ח"י ועוף כו' מתפרנסין
22 שלא בצער כו' אני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער³³], הוא לתכלית הנ"ל –
23 שבנ"י ע"י עבודתם ימשיכו בהם קדושה.
- 24 ו. עוד הוראה ממצות ביכורים:
- 25 עם ישראל נקרא "כרם ה'"³⁴, ונאמר³⁵ "כביכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם". ובאילני הכרם
26 ישנם שרשים ענפים ופירות: שרשים הם האבות וכו', הענפים הם ראשי המטות וכו', והפירות הם הנוער
27 [בדוגמת פירות הכרם הנולדים וגדלים באילנות].
- 28 וכאשר הקב"ה נכנס לכרם עם ישראל, וכמ"ש³⁶ "באתי לגני אחותי כלה", ורואה פרי שבכרה³⁷, היינו
29 ילד או ילדה שנכנסו לגיל מצוות, או אחד מבנ"י שנתודע מעניני התומ"צ שעד עתה לא ידע עליהם
30 מפני סיבות שונות ומשונות – אומר הקב"ה, מצווה ורוצה הוא, שיביאו אותו ביכורים, היינו שיחנכו
31 את הנער והנערה לעניני התומ"צ, עד שיביאו אותם³⁸ לביהמ"ק – לתכלית השלימות, היינו לא רק

(28) ראה גם שיחת ש"פ תבוא, ח"י אלול תשי"ז ס"ז (תורת
מנחם – התוועדות ח"כ ע' 243). וש"נ.
(29) מנחות פד, ב – הובא בפרש"י עה"פ.
(30) יתרו יט, יז.
(31) כו, ה ובפרש"י שם.
(32) סוף קידושין.
(33) ויתירה מזה: כמארוז"ל (ב"מ רפ"ז) "אפילו אתה עושה
להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהם שהן בני
אברהם יצחק ויעקב" (מהנחה בלתי מוגה).

(34) ישע"ה, ז.
(35) הושע ט, יד.
(36) שה"ש ה, א.

(37) ודוגמתו בעבודת כל אחד מישראל בכל יום – אמירת
"מודה אני לפניך .. שהחזרת בי נשמת" תיכף בהתחלת היום,
כשניער משנתו, שנעשה "ברי' חדשה" (שו"ע אדה"ז או"ח
רס"ד. ועוד), ומתחיל עבודתו מחדש (מהנחה בלתי מוגה).
(38) ומוכן, שאין זה שולל את אלו שכבר לא שייכים ל"נוער"
– שהרי אותם היו צריכים להביא מזמן! ... (מהנחה בלתי מוגה).

שיתחיל החינוך שלו, ואח"כ יעזבו לנפשו או שימסרו למישהו אחר, אלא המתחיל במצוה אומרים לו
גמור³⁹ – שיחנכו הוא, עד שיביאו לביהמ"ק, לתכלית השלימות.

וכמו שראינו אצל רבותינו נשיאנו גודל ההשתדלות והחביבות בענין החינוך⁴⁰, מתחיל מהבעש"ט
(שבח"י אלול הוא יום הולדתו), שעוד קודם התגלות שלו עסק בחינוך ילדים קטנים להרגילם באמירת
אמן, איש"ר וכו'⁴¹, למרות שהי' יכול להתעסק באותו שעה ברזין דאורייתא ורזין דרזין וכו'.

ועד"ז אצל אדה"ז (שבח"י אלול הוא יום הולדתו), שיסד החדרים וכו'⁴², ועד"ז בכאו"א מרביתנו
הק' עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר, וכידוע גודל התעסקותו בענין החינוך כפשוטו⁴³, וגם של אלו הרחוקים
באותה שעה מתורה ומצוות.

ז. וכל כך גדלה מעלת עבודה זו, עד שנראה זאת גם בברכה שמברכים אותו לאחר העבודה: "הבאת
ביכורים היום תשנה לשנה הבאה"⁴⁴ – ולכאורה מצינו בכו"כ מקומות שכר המצוות בענינים שונים
לגמרי, כמו "למען יאריכון ימין"⁴⁵ או "למען ייטב לך והארכת ימים"⁴⁶, ועוד, אבל כאן השכר הוא
שיזכה לעבוד עבודה זו עוה"פ לשנה הבאה.

מזה נראה עד כמה גדולה עבודה זו – שאם זכה והביא פירות הנוער לבית ה', שכרו הוא כי לשנה
הבאה שוב יזכה לקרב עוד יהודים ועוד יהודים ולהביאם לביהמ"ק, עד שנזכה להביא ביכורים כפשוטו
לבית המקדש בבנינו, בקרוב ממש.

* * *

ח. מאמר (כעין שיחה) ד"ה והי' כי תבוא אל הארץ וגו'.

* * *

ט. בנוגע לפירוש רש"י על התורה – מדובר בהתוועדויות האחרונות אודות ענינים שלכאורה אינם
מובנים לבן חמש למקרא, ואעפ"כ לא נתבארו בפירוש רש"י:

הביאור בפסוק⁴⁷ "וענית ואמרת .. ארמי אובד אבי .. ויוציאנו ה' ממצרים וגו'" – שהזכרת "חסדי
המקום" היא רק בנוגע להצלה מלבן והגאולה ממצרים (ולא שאר החסדים שעשה הקב"ה עם בני",
ובפרט ההצלה מעש⁴⁸), כי, ההודאה דביכורים היא גם עבור ההתיישבות בנחלה קבועה, ולכן מזכירים
רק "חסדי המקום" שאירעו בעת היותם במקום קבוע (עשרים שנה – בארם, ורד"ו שנה – במצרים) –
הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חיד"ד ע' 93 ואילך.

י. ויש להוסיף גם בנוגע ל"יינה של תורה":

סדר הפרשה הוא באופן של כלל פרט וכלל: ההתחלה היא "והי' כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך
נותן לך", שזהו ענין של כלל, ולאח"ז באים הפרטים: "ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו'", ולאח"ז
בא הכלל ד"וענית ואמרת".

שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל", ש"אנשים" קאי על "ענשו
ולבן". ובפרט שעשו ה" גרוע יותר מלבן – כי: לבן רק טען
"הבנות בנותי והבנים בני גר" (ויצא לא, מג), אבל לא רצה
להרגם, משא"כ עשו, שבא לקראת יעקב עם ארבע מאות איש,
ויעקב התיירא וחשש "פן יבוא והכני אם על בנים" (וישלח שם,
יב), כולל גם בנימין (משא"כ לבן שברדפו אחרי יעקב עדיין לא
נולד בנימין), וכל זה – למרות שיעקב ה" כבר במקום ישוב,
שאו קשה יותר לאבדו מכמו בשעה שנמצא בדרך, כמו בריפת
לבן. וא"כ, אם לבן נקרא "אובד אבי" – עשו על אחת כמה
וכמה!

(39) תנחומא עקב ו. הובא בפרש"י עה"ת שם ח, א.
(40) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"נ ע' 44. וש"נ.
(41) ראה כש"ט בהוספות סרפ"ח ואילך. וש"נ.
(42) ראה תורת מנחם – רשימת היומן ס"ע שז ואילך. וש"נ.
(43) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חס"ז ע' 321. וש"נ.
(44) פרש"י פרשתנו כו, טז.
(45) יתרו כ, יב.
(46) תצא כב, ז.
(47) פרשתנו שם, ה"ח.
(48) וכמודגש בפירוש רש"י על הפסוק (וישלח לב, כט) "כי

- 1 ודוגמתו בעבודת כל יום: התחלת העבודה היא בכלל – ענין המס"נ וההתמסרות לה' באופן ש"בכל
2 לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך"⁴⁹, "בכל מדה ומדה כו"⁵⁰, ולאח"ז באים כל פרטי העבודה במשך כל
3 היום שיש בהם כמה חילוקים כו', ולאח"ז בא הכלל ד"בידך אפקיד רוחי"⁵¹, מתוך התמסרות לה'.
- 4 ועד"ז מצינו בפרשה שעומדים לקרוא בתפלת מנחה⁵²: "אתם נצבים היום כולכם" – כלל, ולאח"ז
5 באים הפרטים ד"ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם וגו'", ולאח"ז בא הכלל ד"לעברך בברית ה'
6 אלקיך"⁵³, כפירוש רש"י: "כורתי בריתות עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בינתיים, כמו
7 שנאמר⁵⁴ העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו" – שבזה מודגש שכולם הם בהשוואה (כלל).
- 8 וכן הוא בכללות השנה כולה: ר"ה (בחודש תשרי) הוא הזמן שבו מקבל יהודי עול מלכותו ית' על
9 כל השנה כולה – כלל, ולאח"ז באים כל פרטי העבודה שבמשך כל השנה כולה, ובחודש אלול שבסוף
10 השנה עושים חשבון על כל השנה כולה (ובפרט ב"ב הימים מח"י אלול עד ר"ה, שאז הוא זמן החשבון
11 באופן דיום לחודש⁵⁵) – שזהו"ע של כלל.
- 12 ועד"ז בנוגע לגאולה בביאת משיח צדקנו – שתחילה ישנו כללות ענין הגאולה לכללות בני", ולאח"ז
13 באה הגאולה בפרטיות – בהתאם לחילוקים ד"מקטנם ועד גדולם"⁵⁶, ולאח"ז ישנו הכלל דענין הגאולה
14 כפי שהוא בנוגע לכל העולם, כמ"ש⁵⁷ "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר", בקרוב
15 ממש.
- * * *
- 16
- 17 יא. בנוגע להערות אאמו"ר – כיון שאין הערות על הזהר דפרשתנו, נתעכב על ההערות שנדפסו
18 לאחרונה⁵⁸:
- 19 ההערה השלישית⁵⁹ היא בפ' חיי שרה בענין מיתת וקבורת שרה [ובין הדברים מתעכב גם על תיבת
20 "מתך": "במסורה מתך ד', ג' דהכא חסרים, וא' מלא י', יחיו מתוך, בישעי' סי' כ"ו"], ומבאר ש"שרש
21 המיתה הוא .. מהז' מלכים דתהו שמתו", וכללות ענין שבירת הכלים דתהו הוא באופן שענין השבירה
22 ומיתה הי' בז' תחתונות, ואילו בנוגע לחו"ב וכתר – "הי' פגם בכתר וביטול בחו"ב".
- 23 וכל זה קשור עם מ"ש⁶⁰ "ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים" – כי, "מאה הוא בחי'
24 כתר, עשרים חו"ב, ובשניהם כתיב שנה לשון יחיד, כי בכחב"ד לא הי' פירוד ורבויו גם בתהו .. ושבע
25 שנים הוא הז"ת .. וכתוב בהם שנים לשון רבים, כי הז"ת הי' בהם פירוד ורבויו .. וכל ענין עבודת
26 האדם למטה הוא לתקן כל זה. הנה שרה הצדקת .. תיקנה הפגם (בכתר) וביטול (בחו"ב) ושבירה (בז"ת)
27 דתהו, זהו ששני חיי' הי' ק' וכו' וז' וכו'".
- 28 וכמדובר כמ"פ שאאמו"ר כתב הערותיו בקיצור גדול, וסמך על כך ששאר הענינים יבינו מעצמם.
29 ובנוגע לעניננו – דרוש ביאור בחילוק בין כתר לחו"ב, שבחו"ב הי' ביטול, ובכתר הי' רק פגם. וכפי
30 שיתבאר לקמן – בקיצור עכ"פ.
- 31 יב. בהמשך להמדובר אודות מיתת ז' מלכים דתהו, שהם ז' המדות דלעו"ז – הרי ידוע⁶¹ שמהם

(57) ישעי' מ, ה.
(58) בלקוטי לוי"צ – ליקוטים על פסוקי תנ"ך ומחז"ל
ואגרות קודש (תאריך ה"פתח דבר": עש"ק מברכים חדש מנחם
אב, ה'תשל"ב).
(59) ע' יא ואילך.
(60) ר"פ חיי שרה.
(61) ראה ספר הערכים חב"ד (כרך ב) ערך אוה"ע סי"ב (ריש
ע' שכד). וש"נ.

(49) ואתחנן ו, ה.
(50) ברכות רפ"ט. ספרי ופרש"י עה"פ.
(51) תהלים לא, ו.
(52) ר"פ נצבים.
(53) שם, יא.
(54) ירמ' לד, יח.
(55) סה"ש תש"ג ע' 177 ואילך.
(56) ירמ' לא, לג.

נשתלשלו ז' האומות שהיו בארץ ישראל (קודם שנכבשה ע"י בני"), ומהם נמשכים ומקבלים חיותם כל שבעים אומות העולם.

וכללות הענין בזה – שארץ ישראל נקראת "טבור הארץ"⁶², שממנה נמשך חיות לכל העולם ולכל האומות שבכל העולם.

ועפ"ז מובן מ"ש רש"י בפ' דברים על הפסוק⁶³ "צידונים יקראו לחרמון שריון והאמורי יקראו לו שניר", "ובמקום אחר הוא אומר⁶⁴ ועד הר שיאון הוא חרמון, הרי לו ארבעה שמות, למה הוצרכו לכתוב, להגיד שבח א"י שהיו ארבע מלכיות מתפארות בכך, זו אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא" – דכיון שכל האומות מקבלים חיותם מארץ ישראל, לכן חביבה וחשובה ארץ ישראל בעיניהם.

וזהו הטעם שאומות העולם מתבטלים כלפי בני ישראל – כפי שמצינו במלכת שבא שנתבטלה ובאה אל שלמה כו'⁶⁵, וכיון שכל האומות היו בטלים למלכת שבא⁶⁶, נמצא, שע"ז שמלכת שבא נתבטלה לשלמה, נתבטלו אליו בדרך ממילא כל האומות.

וכפי שנאמר ביעודים דלעתיד לבוא – כמ"ש⁶⁷ "והיו מלכים אומניך וגו'", וכמ"ש גם בהפטרה דיום הש"ק זה: "להביא אליך חיל גוים ומלכיהם נהוגים"⁶⁸, והיינו, שתהי' אמנם אצלם מציאות של "מלכים" [מלך שיש לו תוקף ע"פ דין תורה, כמ"ש רבינו הזקן בדיני הפקר⁶⁹: "מלך אפילו נכרי שכבש איזו מדינה במלחמה קונה אותה . . לפי שזהו ממשפטי וחוק המלכות . . ומשפטי המלכות הם דין גמור כדין של תורה"]; ועד שיכולים ללמוד מזה בנוגע לענין המלכות למעלה כביכול, כהלשון הרגיל בחז"ל: "משל למלך בשר ודם כו'"], אבל לגבי בני – הרי זה באופן ש"מלכיהם נהוגים", ועד ש"מלכיהם ישרתונך"⁷⁰.

יג. אמנם, תמורת זה שהיחס והשייכות של גוים לארץ ישראל יהי' באופן האמור – ישנה הגזירה האיומה ד'מיהו יהודי', לומר על גוי שהוא יהודי!

משל למה הדבר דומה – כמו שמתייחסים ל"שפחה" כמו ל"מלך", ונותנים לה בעלות כו', שזהו ענין בלתי-רצוי אפילו בנוגע לגוים כשרים, שגם עליהם נאמר⁷¹ "וחסד לאומים חטאת", ועאכ"כ בנוגע לגוים שבימינו, שהם בדרגא ירודה כו'.

ואלו שעושים זאת לא מרגישים כלל את חומר הדבר! – "מוכרים" את התורה! ... שוכחים מה שנעשה עם ה"ראש", וחושבים רק על ה"רגלים" – בה בשעה ש"רגלים" אין להם מציאות כלל ללא ה"ראש".

וכיון שזהו היפך התורה, ברור הדבר שמצב זה לא יאריך ימים... וכדברי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בקונטרס ומעין⁷², שיהודי לא יכול להחזיק מעמד זמן רב בענינים שהם היפך האמת, כך, שסוכ"ס יתבטל הדבר.

ולאמיתו של דבר, הנה גם עכשיו אין לזה מציאות!... ואין זה אפילו בגדר כלי שישבר למחר, שיש לו איזה חשיבות עכ"פ היום – כי, במה דברים אמורים, בכלי של זהב וכיו"ב, משא"כ כלי של חרס, שאין לו חשיבות, וכ"ש כלי של רעי... שאינו נחשב למציאות כלל!

יד. וכאן המקום להזכיר⁷³ אודות ה"תענית צבור" שנקבע ע"י רבנים וכו' ליום א' דסליחות הבע"ל, לביטול הגזירות האיומות דזמן האחרון.

(62) יחזקאל לח, יב וברד"ק. וראה תנחומא קדושים יו"ד.	(68) שם ס, יא.
פרש"י ורשב"ם ב"ב עד, א.	(69) חו"מ ס"ג.
(63) ג, ט.	(70) שם, יו"ד.
(64) ואתחנן ד, מח.	(71) משלי יד, לד.
(65) מלכים"א יו"ד, א.	(72) מ"ו פ"ג ואילך.
(66) ראה פי' הראב"ע תהלים עב, יא.	(73) ראה גם שיחת ח"י אלול ס"ו ואילך (תורת מנחם –
(67) ישעי' מט, כג.	התועדויות חס"ט ע' 257 ואילך).

- 1 וזוהי אחת הסיבות לעריכת התוועדות ביום הש"ק זה – כדי לא להמתין עד ליום הש"ק הבא, אלא
- 2 להזכיר ולעורר על זה שבוע לפני"ז, כך, שיוכלו לפרסם זאת.
- 3 ו"בזאת תבחנו", לראות כוונת אלו שאמרו עד עתה שאינם עושים וכו' לביטול הגזירה, לפי שכל
- 4 הענינים שתובעים מהם הוא רק "פוליטיק" ⁷⁴ וכיו"ב – שהרי בענין התענית, שתוכנו תפלה להקב"ה
- 5 לביטול הגזירה – אין מקום לטענות אלו, ובמילא לפי דבריהם עצמם – צריכים הם להשתתף בזה, ובאם
- 6 לא, הרי אגלאי מילתא למפרע כוונתם בזה וכו'.
- 7 ויה"ר שכל זה ייעשה בדרכי נועם ובדרכי שלום ⁷⁵.
- 8 * * *
- 9 טו. בנוגע להביאור בהערות אאמו"ר:
- 10 יש להקדים המבואר בדרושי חסידות ⁷⁶ בנוגע לשבירת הכלים דתהו שע"ז נסתלק האור – שזהו
- 11 כמשל התיבה שמורכבת מצירוף כמה אותיות, כמו תיבת "ברוך", שאז היא כלי לאיזה השכלה, שזהו
- 12 האור המלוכש בתיבה זו; אבל כאשר מפרידים את האותיות זמ"ז, וכל אות נשאת בפני עצמה, אזי
- 13 מסתלק השכל שהי' מלוכש באותיות בהיותם מצורפים לתיבת "ברוך". אבל אעפ"כ, גם לאחר ששפרדו
- 14 האותיות, עדיין נשאר בהם איזה רשימה וניצוץ מאור השכל שהי' מלוכש בהם תחילה.
- 15 [וע"ד שמצינו בנוגע ל"ספר תורה שבלה שאם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות כגון פרשת ויהי
- 16 בנסוע הארון מצילין" ⁷⁷, שעדיין נשאר בו מקדושת הס"ת].
- 17 ואין זה כמו סתם אותיות, קודם שנתלבש בהם איזה שכל, שהם רק מוכשרים שיוכל להתלבש בהם
- 18 אור השכל, אבל כל זמן שלא נתלבש בהם אור השכל, עדיין אין להם שייכות לענין השכל; משא"כ
- 19 לאחר שנתלבש בהם דבר שכל, הנה גם כאשר נפרדים האותיות, אזי נשאר בהם רושם מהשכל שהי'
- 20 מלוכש בהם לפני"ז.
- 21 [וע"ד שמצינו בנוגע לענין הקדושה בחפצא של מצוה, שיש חילוק בין דבר שנעשתה בו מצוה
- 22 בפועל, לדבר שרק הוזמן לעשיית מצוה אבל עדיין לא נעשתה המצוה בפועל, כפי שמביא אדמו"ר
- 23 האמצעי בשערי אורה ⁷⁸].
- 24 וכן הוא בנוגע לרב ותלמיד: כאשר הרב משפיע שכל נעלה ביותר שלמעלה מכלי התלמיד, אזי
- 25 מתבלבל התלמיד; אבל, מזה גופא מוכח שיש לתלמיד איזה שייכות לשכל זה, כי, אילו לא היתה לו
- 26 שום שייכות לשכל זה, לא הי' אפילו מתבלבל, ורק בגלל שיש לו שייכות לשכל זה, אלא שהוא למעלה
- 27 ממנו, אינו יכול לקבלו כדבעי. אמנם, אע"פ שאינו מקבל את פנימיות עצם השכל (גם לא הסך-הכל
- 28 והמסקנא), הרי כיון שיש לו שייכות לשכל זה, הרי הוא מקבל מבחי' אחוריים.
- 29 וזהו ענין הביטול שנעשה בחו"ב – לא שבירה ומיתה (כמו בז' תחתונות), אלא רק ביטול, שזהו"ע
- 30 של ירידה כו', כיון שאין כאן ענין השכל בשלימותו, אלא רק רשימה ובחי' אחוריים בלבד.
- 31 טז. והנה, הסיבה להביטול שנעשה בחו"ב היא בגלל הפגם שישנו בענין הכתר, שהו"ע הרצון:

את אביך ואת אמך, חזרו והודו למאמרות הראשונות".
(75) חסר סיום הברכה (המו"ז).
(76) ראה סה"מ תרנ"ה ע' ל. ובכ"מ.
(77) שבת קטו, סע"ב. וש"נ.
(78) שער הפורים ד"ה יביאו לבוש מלכות פ"ה ואילך. וראה גם הנסמן בלקו"ש חט"ז ע' 222 הערה 76.

(74) כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף בכת"שחוק, שגם בנוגע לציווי הקב"ה "לא יהי' לך אלהים אחרים" (יתרו כ, ג) יכולים לטעון שזהו "פוליטיק" והיפך ה"דמוקרטיות", שהרי עד אז היו בני" במצרים כו', ועכשיו רוצה הקב"ה לשנות זאת! ... (והוסיף: דוגמא הנ"ל אינה "צחות" – שהרי מפורש הדבר בגמרא (קידושין לא, א): "בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהי' לך, אמרו אומות העולם, לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר כבד

אילו ענין הרצון הי' כדבעי למהוי, אזי לא הי' ענין של ביטול בחור"ב, כי, מצד הרצון, היתה השפעת השכל במדה ושיעור שיוכל התלמיד לקבל, ולא יהי' ענין של שבירה כו'.

אבל אעפ"כ, בנוגע לרצון הרי זה רק פגם בלבד, כיון שמצד הרצון כפי שהוא בעצם, במקומו, "לא אהנין לי" ⁷⁹ שתהי' ההשפעה באופן שאינו כדבעי, אלא בגלל שיש בו פגם, הרי זה פועל שלאח"ז יהי' ביטול בחור"ב.

ועדיין צריך להבין: מהי סיבת הפגם בענין הרצון (כתר)?

אך הענין הוא – שזהו בגלל הרצון למעלה שיהי' עולם התהו, כמארז"ל ⁷⁹ שבתחלה הי' הקב"ה בונה עולמות ומחריבן כו' (אלא שזהו באופן דסותר על מנת לבנות ⁸⁰), וכתוצאה מזה הי' פגם בענין הרצון (כתר), ועי"ז הי' ביטול בחור"ב כו'.

יז. ויש להוסיף בנוגע להתיקון שנעשה ע"י שרה:

אאמו"ר מבאר ש"שרה הצדקת תיקנה .. הפגם וביטול ושבירה דתהו, זהו ששני חיי' הי' ק' וכ' וז"ל ("מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים"), ש"מאה הוא בחי' כתר, עשרים חו"ב .. ושבע .. הוא הז"ת".

ויש לומר, שענין התיקון נרמז במ"ש "שני חיי שרה", שכולל את כל ה"מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים" – שזהו ענין ההתכללות שתיקון פועל בתהו.

ועי"ז נעשה הענין ד"טוב מאד" שנאמר ביום הששי ⁸¹, ומזה באים לענין ד"ויכולו השמים גו" ⁸², מלשון תענוג ⁸³, שזהו הענין דאלף השביעי, שאז יהי' שלימות ואמיתית התענוג.

ועוד לפני' ישנו הענין ד"טועמי' חיים זכו" ⁸⁴, ע"י הפצת המעיינות חוצה, שהותחלה ע"י הבעש"ט, ולאח"ז ע"י נשיאי חב"ד, עד לנשיא דורנו ⁸⁵.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן המשקה והמזונות עבור המלוה מלכה.

טרם צאתו התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן "אימתי קאתי מר".]

(82) שם ב, א.

(83) ראה אוה"ת עה"פ (כרך א – מב, ב ואילך. כרך ג – קח, א ואילך).

(84) ראה לקו"ש ח"כ ריש ע' 73. וש"נ.

(79) ב"ר פ"ג, ז. פ"ט, ב. וראה סה"מ ה'ש"ת ע' 55. וש"נ.

(80) סה"מ תקס"ג ח"ב ע' תשכח. מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"ב ס"ע תקפב ואילך.

(81) בראשית א, לא.

המשך ביאור למס' קידושין ליום שלישי עמ' א

מאחר ולא שייר התנא כלום, מקשה הגמרא ואלא ניתני – אם כן שישנה התנא שאמה יוצאת במיתת האב. מתרצת הגמרא, התנא שבמשנה, דבר שיש לו קצבה – יציאה שזמנה וכמותה ידועים, וכגון בשש וביובל שידוע מתי יחולו, וכן בגרעון כסף שידוע בכמה נקנתה, קתני, אבל דבר שאין לו קצבה – יציאה שזמנה וכמותה אינם ידועים, כמיתת האב שלא ידוע מתי יהיה, לא קתני. הגמרא תמהה, וכי דבר שאין לו קצבה אין התנא שונה, והא יציאה בסימני דאין להם קצבה – שהוא דבר שאינו ידוע מתי יהיה, כי יש שמקדימה להביאם ויש שמאחרת, ואף על פי כן קתני. מתרצת הגמרא, אמר רב ספרא, אף סימנים יש להם קצבה, ואם כי אמנם אין להם קצבה למעלה – לא ידוע מתי הם יצמחו לאחר י"ג שנים ומעלה, שמאז הם נחשבים כסימני נערות, אבל יש להם קצבה

מקשה על דברי ריש לקיש, מיתני רב הושעיא, שנינו במשנה 'יתירה עליו אמה העבריה שקונה את עצמה כסימני' ואם איתא – אם אכן אמה העבריה קונה את עצמה במיתת אביה, ניתני נמי – שישנה התנא שהיא יוצאת אף במיתת האב. מתרצת הגמרא, תנא ושייר – התנא שנה מקצת האופנים בהן יוצאת אמה העבריה, ושייר מקצתן. מבררת הגמרא, מאי שייר דהאי שייר – מהו האופן הנוסף ששייר התנא, כדי שנוכל לומר ששייר אף את יציאתה במיתת האב. שייר מיתת האדון, שאמה יוצאת בו ולא נשנה במשנה. דוחה הגמרא, אי משום שהתנא שייר את יציאת האמה במיתת האדון, לאו שיורא הוא – אין זה שיור שמשום כך נאמר ששייר התנא אף את יציאתה במיתת האדון. דבין דאיכא נמי באיש – מאחר ויציאה במיתת האדון ישנה אף בעבד, שהרי אף הנרצע יוצא בה, לפיכך לא קתני – לא שנאה התנא במשנה.

בס"ד. שיחת יום ד' פרשת תבוא, י"ג אלול ה'תשמ"ב.

בלתי מוגה

1 א. אף-על-פי שעריכת התוועדות בתאריך זה (י"ג אלול) היא בבחינת חידוש – הרי הלואי שירבו
2 חידושים כאלו כהנה וכהנה, שענינם ותוכנם – שיהודים מתאספים יחדיו במקום קדוש, "בית גדול" –
3 שמגדלין בו תורה ומגדלין בו תפילה, על מנת להוסיף בעניני תורה ומצוותיה ויראת שמים, באופן ד"איש
4 את אחיו יעזורו".

5 ובפרט כאשר ישנה אפשרות להתקשר ולהתאחד עם רבים מבני ישראל הנמצאים במקום רחוק, מעבר
6 לים, ועד לפינה נידחת שבעולם – על-ידי-זה שמשתמשים באמצעים שנתחדשו בשנים האחרונות,
7 שעל-ידם יכולים לשמוע את הדברים הנאמרים כאן בכל מקום בעולם ברגע כמימרא, ולא זו בלבד
8 ששומעים קול והברה של תורה (שזה מעורר את הרגש דיוקר התורה, וכיוצא בזה), או שמיעת תוכן
9 וכללות הענין, אלא שומעים את כל הפרטים ופרטי פרטים שבדבר, כולל – שמיעת הטעמת והדגשת
10 הדברים על ידי הגבחה הקול וכיוצא בזה, ועד שהדבר מביא לידי התעוררות בענין של מעשה בפועל
11 ("המעשה הוא העיקר"), כתוצאה משמיעת הדברים.

12 ומובן, שפעולת והשפעת הדברים כאשר הם נשמעים ברגע כמימרא ובאופן אמירתם, היא באופן
13 נעלה יותר מפעולת והשפעת הדברים כאשר הם נמסרים על-ידי שליח, אף-על-פי ש"שלוחו של אדם
14 כמותו", כי גם כאשר השליח מוסר את הדברים כהווייתם ובדברים היוצאים מן הלב, אי אפשר להשוות
15 זאת לשמיעת הדברים בעת אמירתם, ברגע כמימרא – על-ידי השימוש באמצעים שנתחדשו בשנים
16 האחרונות.

17 [מובן וגם פשוט שתכלית הכוונה בהתחדשותם של אמצעים אלו היא – שינצלו זאת לעניני קדושה,
18 כדברי חכמים במשנתם (אבות סוף פרק ו) "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו" של
19 הקב"ה, ובזה גופא – "אין כבוד אלא תורה" (שם משנה ג), היינו, שעל-ידי-זה יתוסף בהפצת דברי
20 תורה, והפצת דברי עידוד להוסיף ולהרבות בלימוד התורה, ומאחר ש"גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"
21 – הרי על-ידי-זה נוסף גם בקיום המצוות בהידור.

22 ואף-על-פי שרואים בפועל שישנה אפשרות להשתמש באמצעים אלו גם עבור עניני העולם (ועד
23 לענינים שהם היפך הקדושה) – הרי זה כדי שיוכל להיות ענין הבחירה, כמו שכתוב "ראה נתתי לפניך
24 את החיים ואת הטוב", וביחד עם זה ניתנה האפשרות לענין ההפכי, והקב"ה מְצַנֵּה ומבקש ונותן כח שיהיה
25 הענין ד"ובחרת בחיים".

26 ועל-פי-זה מובן גם מדוע הסדר הוא באופן שלכתחילה השתמשו באמצעים אלו עבור עניני העולם,
27 ורק אחר-כך התחילו להשתמש בזה עבור עניני קדושה (אף-על-פי שתכלית הכוונה בחידוש אמצעים
28 אלו היא רק לכבודו של הקב"ה, "לא בראו אלא לכבודו") – כשם שבכל עניני העולם קבע הקב"ה
29 שהקליפה קודמת לפרי, הן בנוגע לחטה (דברים המוכרחים) והן בנוגע לפירות האילן (דברי תענוג).

30 ויתירה מזו: כללות הכוונה בבריאת העולם היא – "בראשית, בשביל התורה שנקראת ראשית",
31 ואף-על-פי-כן, נתינת התורה למטה בעת "מתן תורה" – היתה לאחר כ"ו דורות מבריאת העולם, ועל-זה
32 נאמר "הכל עשה יפה בעתו", היינו, שבמשך כ"ו דורות לא ניתנה התורה למטה בגלוי ובשלימות (למרות
33 שלימוד התורה התחיל כבר בהיות אדם הראשון בגן-עדן, כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (ריש פרק י"ב)),
34 אף-על-פי שתכלית הכוונה בבריאת העולם היא – "בשביל התורה".

ומאחר שתכלית הכוונה בהתחדשות אמצעים אלו היא – לכבודו של הקב"ה, הנה כאשר רואים שישנם כאלו המשתמשים בזה שלא לתועלת הרצויה או היפך התועלת הרצויה (מצד ענין הבחירה) – צריכים לתקן זאת על-ידי-זה שמשתמשים בזה לעניני קדושה ביתר שאת וביתר עוז, שאז נפעל הענין דיתרון האור מן החושך ויתרון החכמה מן הסכלות, היינו, שתמורת ההנהגה באופן של "סכלות", על-פי עצת ה"מלך זקן וכסיל", ובאופן של חושך, "כסיל בחושך הולך" (כאשר משתמשים בזה באופן בלתי רצוי חסוֹשִׁלּוּם) – נפעל יתרון האור והחכמה על-ידי-זה שמשתמשים בזה לעניני אור וחכמה – חכמתו של הקב"ה, "תורה אור".

ועל-פי-זה מובן גודל העילוי שבהתוועדות זו – שרבים מבני ישראל מתאספים ומתאחדים ביחד (כולל אלו שנמצאים מעבר לים), שבוה מודגש הענין דאהבת ישראל ואהדתם של ישראל "כאיש אחד בלב אחד", כדי להוסיף בעניני התורה ומצוותיה.

וכידוע פתגם אדמו"ר הזקן (כפי שנתפרסם על-ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר נשיא דורנו) שבכוחה של התוועדות חסידית לפעול יותר ממה שפועל מלאך מיכאל, וטעם הדבר – לפי שבראות האב (אבינו שבשמים) את הנהגת בניו באהבה ואחוה (מתוך אהבת ישראל) הרי הוא מתמלא עונג ונחת-רוח, וממלא משאלותיהם. וכל זה – כאשר מחפשים ענין של שכר ("פרס"), ועל-אחת-כמה-וכמה כאשר חושבים אודות המעלה העצמית שבדבר.

ב. נוסף על האמור לעיל – ישנה מעלה מיוחדת בהתוועדות הנערכת בחודש אלול. ובהקדים:

ידוע ביאור אדמו"ר הזקן ב'לקוטי-תורה' (ראה לב, ב) 'דיבור-המתחיל' אני לדודי ודודי לי ראשי תיבות אלול, שגודל העילוי דחודש אלול מובן "על-פי משל למלך שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה, ואז רשאים כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו, והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם. . . כך הענין על-דרך-משל בחודש אלול יוצאין להקביל אור פניו יתברך בשדה. . . יאר ה' פניו אליך. . . אל הוי' ויאר לנו".

ומובן, שהתגלותו של הקב"ה (המלך האמיתי) באופן שמקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם (בנמשל) הרי זה באופן נעלה יותר מאשר ה'סבר פנים יפות' וה'פנים שוחקות' אצל מלך בשר ודם (במשל) – במכל-שכן וקל-וחומר: אם לאחר ריבוי ההשתלשלות מלמעלה למטה, מהמלך האמיתי (הקב"ה) עד למלך בשר ודם, נשאר עדיין הענין דסבר פנים יפות ופנים שוחקות, הרי מובן בפשטות גודל העילוי וההפלאה בסבר פנים יפות ופנים שוחקות כפי שזה אצל המלך האמיתי – הקב"ה.

והנה, מאחר שהענין המיוחד דחודש אלול הוא – התגלות המלך, הרי "ברוב עם הדרת מלך", היינו, שכאשר מוסיפים ב"רוב עם" נוסף גם ב"הדרת מלך", וכמובן בפשטות שענין זה ("ברוב עם הדרת מלך") אמור לא רק כאשר המלך נמצא בהיכל מלכותו, אלא גם בעת המצאו בשדה.

ועל-פי-זה מובן העילוי המיוחד בהתוועדות שנערכת בימי חודש אלול – כי כאשר ריבוי יהודים מתאספים ביחד, "ברוב עם", נפעל עילוי והוספה בענין ד"הדרת מלך".

ובפרט כאשר מתאחדים עם כל אלו ששומעים את הדברים (על-ידי האמצעים שנתחדשו בשנים האחרונות) – שעל-ידי-זה נפעל הענין ד"ברוב עם הדרת מלך" באופן נעלה יותר, על-ידי ההוספה ב"רוב עם" – כל אלו ששומעים את הדברים.

[וכמדובר כמה פעמים שאף-על-פי ששמיעת הדברים על-ידי האמצעים הנ"ל אינה נחשבת לשמיעת קול אדם, מאחר שזהו קול של מתכת, והאדם רק גורם לנענוע המתכת, היינו, שזהו כחו וכח כחו וכיוצא בזה (ולכן, בנוגע לענינים שבהם צריכים לשמוע קול אדם דוקא, אי אפשר לצאת ידי-חובה כאשר שומעים זאת על-ידי אמצעים הנ"ל) – הרי בנוגע לעניננו אין צורך בשמיעת קול אדם דוקא, אלא בשמיעת הדברים הנאמרים, ולכן, שמיעת הדברים בשאר המקומות על-ידי כמה וכמה מבני ישראל

1 מצרפת ומאחדת אותם עם אלו הנמצאים כאן, ועל-ידי-זה נפעל עילוי והוספה בכללות הענין ד"ברוב
2 עם הדרת מלך".

3 ולכן, נוסף על הכנס של ילדי ישראל (שעליהם נאמר "אל תגעו במשיחי, אלו תינוקות של בית רבן")
4 שנערך בשבוע זה (יום ג', י"ב אלול) – צריך להיות גם כנס והתוועדות של גדולים – כינוסם של צדיקים,
5 דקאי על כל אחד ואחת מישראל, כי "עמך כולם צדיקים", שעל-ידי-זה נפעל עילוי בענין ד"ברוב עם
6 הדרת מלך".

7 ומאחר ש"ברוב עם הדרת מלך", מובן, שעל-ידי-זה נוסף עילוי מיוחד בסבר פנים יפות ופנים
8 שוחקות שמראה המלך (הקב"ה) לכל אחד ואחת מישראל, וכל זה – אפילו בנוגע ליחס של המלך לבני
9 ישראל כפי שהם (המלך ובני ישראל) נמצאים למטה, ועל-אחת-כמה-וכמה כאשר מדובר אודות יחס
10 המלך לנשמות ישראל כפי שהם למעלה – בנוגע לדרגות הנעלות שבנשמה, כמבואר במדרשי רבותינו
11 ז"ל שחמשה שמות נקראו לה, נפש רוח נשמה חיה ויחידה.

12 [וכידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שכאשר יהודי עולה לתורה בעולם דלמטה, נפעלת
13 עליה מיוחדת בכל הדרגות שבנשמתו – נפש-רוח-נשמה-חיה-יחידה. ועל-דרך-זה מובן בנוגע לענייננו].

14 ג. האמור לעיל שייך בכל ימי חודש אלול, כי בכל ימי חודש אלול נמצא המלך בשדה, ומשום זה
15 ישנו עילוי מיוחד בכנס והתוועדות של רבים מבני ישראל – "ברוב עם הדרת מלך" (נוסף על כללות
16 העילוי שבענין האחדות – "כולנו כאחד"). ונוסף לזה – ישנו ענין מיוחד בכל יום פרטי מימי חודש
17 אלול, כי "כל יומא ויומא עביד עבדיה".

18 דהנה, אם בנוגע לכל ימי השנה ישנו הכלל ד"כל יומא ויומא עביד עבדיה", הרי על-אחת-כמה-וכמה
19 שכלל זה אמור בנוגע לימי חודש אלול, חודש החשבון והתשובה וחודש הרחמים (שבו מאירים י"ג מדות
20 הרחמים, "א-ל הוי' ויאר לנו"), היינו, שנוסף על הצד השווה שבכל ימי חודש אלול, שאז נמצא המלך
21 בשדה ומקבל את כולם בסבר פנים יפות כו', ישנו ענין פרטי השייך לכל יום בפני-עצמו – "כל יומא
22 ויומא עביד עבדיה".

23 ענינו המיוחד של י"ג אלול הוא – יום הנישואין דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, ביום י"ג אלול
24 שנת תרנ"ז (שנת "נזר"ת", או שנת "נזר").

25 ומובן, שמדי שנה בשנה נפעל עילוי והוספה בכל הענינים הקשורים עם ענין הנישואין (כפי שהם
26 מבוארים באר היטב בהמשך "שמח תשמח" דשנת תרנ"ז) – שהרי ציווי התורה "מעלין בקודש" נאמר
27 בנוגע לכל אחד ואחת מישראל, ועל-אחת-כמה-וכמה כאשר מדובר אודות יהודי שהוא "מורם מעם",
28 ועל-אחת-כמה-וכמה בהיותו בעולם האמת, למעלה מכללות הענין דהגבלת הגוף (כמבואר בארוכה
29 ב'אגרת-הקודש' (סימן ז"ך) שגם אצל צדיקים ישנה הגבלת הגוף (למרות גודל העילוי דקדושת הגוף),
30 וכאשר "שבק חיים לכל חי" מתבטלת לגמרי הגבלת הגוף).

31 ועילוי זה שנוסף ב"ג אלול מדי שנה בשנה (בהתאם לציווי "מעלין בקודש") אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר
32 נשיא דורנו (מצד ענין הנישואין שביום זה) – הרי זה שייך לכל אחד ואחת מאתנו, כי "בית רישא גופא
33 אזיל".

34 ד. והנה, ב"ג אלול דשנה זו ישנו עילוי נוסף – יום מלאת שמונים וחמש שנה לנישואי כ"ק מו"ח
35 אדמו"ר נשיא דורנו.

36 וכידוע המבואר בספרים אודות גודל העילוי דמספר פ"ה – שחמשה פעמים "טוב" (י"ז) הם מספר
37 פ"ה, והענין בזה: "טוב" מורה על כללות ענין החסד, וידוע שישנם חמשה חסדים, בדוגמת חמש אצבעות
38 שביד ימין ("ימין מקרבת"), ועל-פי-זה נמצא שמספר פ"ה, חמשה פעמים "טוב", מורה על תכלית
39 השלימות דה' חסדים.

והנה, מספר פ"ה יכול להתבטא בפ"ה ימים, פ"ה שבועות, ופ"ה חדשים – אבל כאשר מדובר אודות ענין החזור ונשנה מדי שנה בשנה (ענין הנישואין שבי"ג אלול), מובן, שבענין זה מתבטאת השלימות דמספר פ"ה – לאחר פ"ה שנים מיום הנישואין, בי"ג אלול דשנה זו.

וזהו גודל העילוי שבי"ג אלול דשנה זו – שאז נמשכים כל הענינים השייכים לי"ג אלול בתכלית השלימות (מצד השלימות שבמספר פ"ה), וענינים אלו נמשכים ומתגלים בעולם הזה התחתון (ששם הוא עיקר הענין דמנין השנים, קביעות ראשי חדשים וראשי שנים, וכיוצא בזה), ובעולם הזה גופא – בענינים של מעשה בפועל, נמשך ומתגלה פנימיות הטוב ופנימיות השמחה, כמוכך מהמבואר בסיום ההמשך "שמח תשמח".

ה. והנה, בעמדנו ביום י"ג אלול – הרי זה הזמן המתאים לחזור כמה נקודות (ראש וסוף כו') מהמאמר 'דבור המתחיל' שמח תשמח דשנת תרנ"ז.

מאמר (כעין שיחה) דבור המתחיל שמח תשמח גו'.

* * *

ו. נוסף על המדובר לעיל אודות י"ג אלול, ישנו ענין מיוחד השייך לי"ד אלול (והרי נמצאים אנו עתה לאחר תפילת ערבית די"ד אלול) – כפי שכותב אדמו"ר הזקן ב'שולחן-ערוך' שלו (אורח-חיים ריש סימן תכ"ט):

"חכמים הראשונים תקנו בזמן שבית המקדש היה קיים שיתחילו הדרשנים לדרוש ברכים הלכות הרגל שלושים יום לפני הרגל, דהיינו, שמפורים ואילך ידרשו הלכות פסח, ומחמשה באייר ואילך ידרשו הלכות עצרת, ומי"ד באלול ואילך ידרשו הלכות החג, לפי שכל אחד ואחד דהר בארץ ישראל חייב להביא ברגל ג' קרבנות, עולת ראייה ושלמי חגיגה ושלמי שמחה. לפיכך תקנו חכמים לדרוש הלכות הרגל ל' יום לפניו כדי להזכיר העם כו'".

וזהו ענינו המיוחד דיום י"ד באלול – שאז מתחילים ללמוד ולדרוש בהלכות החג. ואף-על-פי שלימוד הלכות החג שייך בכל הל' יום החל מי"ד אלול, הרי מובן שישנו עילוי מיוחד בהתחלת הל' יום (י"ד באלול), כי נעוץ סופן בתחילתן.

והנה, מאחר ש"כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה", מובן, שלימוד הלכות החג ד"זמן שמחתנו" (שבזה מתבטא יחודו של חג הסוכות לגבי חג השבועות וחג הפסח, למרות שכולם הם "מועדים לשמחה") – הרי זה כאילו שחוגגים כבר את "זמן שמחתנו".

ז. והנה, אף-על-פי שעתה אין בית המקדש קיים, ואין אפשרות להקריב את קרבנות החג – הרי ממשיך אדמו"ר הזקן (שם סעיף ב) ש"תקנה זו לא נתבטלה מישראל אף לאחר שחרב בית המקדש כו'".

וענין זה מתאים עם הפתגם הידוע שאמר ר' הלל מפאריטש (פלח הרימון שמות ז, א) בשם ר' זלמן זעזמער ששמע מאדמו"ר הזקן – ש"לפני נשמות הגבוהות כמו רבי שמעון בר יוחאי לא נחרב הבית כלל", וטעם הדבר – לפי שעבודתו של רשב"י היתה באופן ד"בחד קטירא אתקטירא ביה אחידא ביה להיטא כו'", ומאחר שהוא נמצא במעמד ומצב של התקשרות והתאחדות עם 'עצמות ומהות', מובן, שבדרגא זו לא שייך ענין של חורבן כלל, אלא זה באותו האופן כפי שהיה למטה בזמן שבית המקדש היה קיים.

זאת אומרת, שישנם דרגות נעלות כאלו ששם לא שייך כללות ענין החורבן, וכפי שענין זה מתבטא גם בהלכה הנ"ל – ש"תקנה זו לא נתבטלה מישראל אף לאחר שחרב בית המקדש".

והנה, אף-על-פי שהדרגות שבהם לא שייך ענין החורבן הם דרגות נעלות ביותר – הרי זה שייך לכל אחד ואחד מישראל, כי: כאשר יהודי מתנהג בהתאם לתקנה זו (ש"לא נתבטלה אף לאחר שחרב בית המקדש") בעולם הזה הגשמי, נפעל ענין זה גם על-ידי הדרגות העליונות שבנשמתו בעולמות העליונים

1 [על-דרך האמור לעיל (סעיף ב) שעל-ידי העליה לתורה בעולם הזה הגשמי, נפעל ענין של עליה בכל
2 הדרגות שבנשמה], ועד שבחינת יחידה שבנפש עוסקת בענין זה כפי שהיא נמצאת במעמד ומצב של
3 התקשרות עם בחינת "יחיד", 'עצמות ומהות', ששם ישנו כללות הענין בתקפו באותו אופן כפי שהיה
4 למטה בזמן שבית המקדש היה קיים.

5 ומאחר שמספרים זאת ליהודי שנמצא בעולם הזה הגשמי – מובן, שגם בהיותו נשמה בגוף בעולם
6 הזה הגשמי, במקום שבו היה ענין החורבן (ועד שהוא זקוק להסברה ש"תקנה זו לא נתבטלה מישראל
7 אף לאחר שחרב בית המקדש", שגם אז יש לעסוק בהלכות החג מ"ד אלול ואילך) – הרי הוא יודע
8 שנשמתו קשורה גם עם הדרגות הנעלות שבהם לא היה ענין החורבן, ומאחר שיודע וחושב אודות ענין
9 זה – הרי במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא!

10 ח. והמעשה הוא העיקר:

11 היות שנמצאים אנו ב"ד אלול – הרי זה הזמן המתאים לעורר ולהזכיר אודות לימוד הלכות החג
12 שלושים יום לפני החג.

13 ונוסף על לימוד הלכות החג – צריכים להשתדל לספק לכל אחד ואחד מישראל את כל הדרוש לו
14 עבור צרכי החג. וכפי שדובר בארוכה בשנים שלפני-זה (לקוטי-שיחות חלק י"ד עמוד 369 ואילך) שכשם
15 שצריכים להשתדל לספק לכל אחד ואחד מישראל את צרכי חג הפסח, כמו כן צריכים להשתדל לספק
16 את צרכי חג הסוכות, ובפרט שבחג הסוכות ישנם שמונה ימים, ובחוץ-לארץ – תשעה ימים (יותר מחג
17 הפסח).

18 וכמו כן צריכים להשתדל לספק את צרכי החג דראש-השנה – שהרי בנוגע לראש-השנה נאמר (נחמיה
19 ח, י) "אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו". ובפרט על-פי מה שכתוב ב'שולחן-ערוך'
20 (אדמו"ר הזקן אורח-חיים סימן תקפ"ג סעיף ד) שבראש-השנה "נוהגין לאכול בשר שמן ולשתות דבש
21 וכל מיני מתיקה, כדי שתהא השנה הזאת מתוקה ושמינה", ונוסף לזה נוהגים לאכול כל מיני סוגי מאכלים
22 שיש בהם סימן לדברים טובים. ולכן, יש להשתדל שכל אחד ואחד מישראל יוכל להשיג את כל הדברים
23 הנ"ל לקראת ראש-השנה.

24 ונוסף לזה: כדי ששמחת החג תהיה כדבעי, צריכים לסייע לו גם בענין הלבושים, וכן לסייע לו
25 בכללות מצבו הכספי – שאז ביכולתו לשמוח בשמחת החג כדבעי, ואז יערבו לחיכו המאכלים
26 והמשקאות שאוכל ושותה בחג, מאחר שאין לו דאגות מצד מצבו הכספי, וכיוצא בזה.

27 והמעשה הוא העיקר – לשלוח את הסיוע הכספי (וכן "שוה כסף") לכל הזקוקים לזה, וכל המרבה
28 הרי זה משובח. ואין מזוין אלא למזורזין, ובאופן ד"תן לחכם ויחכם עוד".

29 ט. בהמשך להמדובר לעיל אודות העזר והסיוע בצרכי החג – הרי כאן המקום לעורר עוד-הפעם
30 אודות מה שדובר בהתוועדות שלפני-זה (שיחת יום א' דראש-חודש אלול סעיף ל"ג) כיצד צריך להיות
31 היחס כלפי כל אחד ואחת מישראל:

32 במשך כל השנה כולה צריכים להתנהג עם כל אחד ואחד מישראל (באיזה מעמד ומצב שנמצא)
33 באופן ד"מין מקרבת", וכל זה – אפילו כאשר מדובר אודות זה ש"כישף והסית וכו'", אף-על-פי-כן
34 אומרת הגמרא (סוטה מז, א) שצריכים להתנהג עמו באופן ד"מין מקרבת".

35 ועל-אחת-כמה-וכמה בימינו אלו – שלא שייך כלל מציאות כזו, וטעם הדבר: כאשר חכמה דקדושה
36 היתה בתקפה, היה גם התוקף בענין החכמה ד'לעומת-זה', עד לחכמה וידיעה ד'לעומת-זה' המביאה
37 לידי היפך הענין דאמונה בה' (עבודה-זרה). אבל כאשר החכמה דקדושה אינה בתוקף כל-כך, לא יתכן
38 כללות המציאות דחכמה ד'לעומת-זה' המביאה לידי היפך האמונה בה', (ועל-דרך מאמר רבי יוסי בר
39 חנינא (חגיגה ה, ב) "כיון שאבדה עצה מבנים נסרחה חכמתן של אומות העולם").

- [וכמובן מהמבואר בתניא (סוף פרק י"ט) שעיקר הענין דעבודה-זרה הוא כאשר מאמין בה בלבד חס-ושלום, מה-שאינ-כן על-ידי מעשה ודיבור בלבד, ללא כל אמונה בלב. ומאחר שבימינו אלו לא שייך כללות הענין דחכמה וידיעה (ד'לעומת-זה') המביאה לידי היפך האמונה בה', הרי לא שייך אמיתית הענין של 'עבודה-זרה'.
- בנוגע לעונשים בבית-דין של מטה ישנו אמנם כלל ש"אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות", ולכן מתחשבים בעיקר עם ענין של מעשה ודיבור; אבל בזמן שאין בית המקדש קיים ואין לנו סנהדרין וכו' – הרי בבית-דין של מעלה מתחשבים גם עם ענין המחשבה, ועל-פי-זה מובן שבימינו אלו לא שייך אמיתית הענין ד'עבודה-זרה' חס-ושלום].
- ועל-פי-זה מובן שבימינו אלו בודאי צריכה להיות ההנהגה עם כל אחד ואחד מישראל באופן ד"ימין מקרבת" – ב'מכל-שכן' ו'קל-וחומר' ממי שאודותיו נאמר בגמרא הענין ד"ימין מקרבת"!
- ועל-אחת-כמה-וכמה כאשר נמצאים בחודש אלול, חודש הרחמים, שאז המלך נמצא בשדה ומקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם – לכל איש ואשה הנמצאים בשדה, זאת אומרת: אף-על-פי שהם נמצאים בשדה (ולא בעיר המלכות) ועוסקים בעניני השדה (שהרי לשם כך הולכים הם לשדה, ובלשון חכמינו ז"ל "אזלת לקרתא הלך בנימוסה") – מקבלם המלך בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם.
- ומאחר שהתורה ענינה הוראה, "תורת חיים" – הוראה בחיים, והתורה היא נצחית, היינו, לא זו בלבד שתמיד צריכים ללמוד את התורה (זהו רק התחלת הפירוש ד"התורה היא נצחית"), אלא תמיד צריכים להתנהג על-פי הוראות התורה, כי התורה בתור 'הוראה' היא נצחית – הרי מובן שכאשר התורה מספרת שבחודש אלול נמצא המלך בשדה והוא מראה פנים שוחקות לכולם, הרי זו הוראה נצחית בנוגע להנהגת האדם בחיי היום-יום, שבאופן כזה צריכה להיות הנהגתו כלפי כל אחד ואחד מישראל (לא רק כלפי צדיק גמור, ולא רק בזמן שבית המקדש היה קיים, בשנים כתיקונם, אלא "התורה היא נצחית").
- י. ואף-על-פי-כן, ישנם כאלו שמתנהגים באופן הפכי – מפני טעמים שונים ומשונים, והעיקר – מפני שטבע נפשם הבהמית הוא באופן דהיפך החסדים, או מפני שגדל ונתחנך ללא הרפות והחום של "אם", ולכן, כאשר מדברים עמו אודות הנהגה ויחס אל הזולת מתוך חסד ורחמים אמיתיים – הרי זה דבר זר אצלו, מפני שבילדותו לא היה לו דבר כזה!
- ואף-על-פי שאין זה באשמתו (ואדרבה: בודאי השתוקק לזה) – אף-על-פי-כן, מאחר שבפועל ממש לא טעם זאת, הנה גם כאשר מסבירים לו זאת באופן שכלי, הרי זה נשאר בשכלו בלבד, ואין זה חודר בכל מציאותו – בהרגש הלב.
- ולכן, היחס שלו כלפי הזולת אינו מתוך חסד ורחמים, וכפי שהדבר מתבטא בזה שהוא צועק ורוגז על יהודים!
- הכעס והרוגז שלו על יהודים – הוא דבר ודאי, שהרי הוא עושה זאת באופן שהזולת יוכל לשמוע את כעסו ורוגזו, ולא רק ביחיד אלא ברבים דוקא; ואילו בנוגע לסיבת הכעס והרוגז, אם זה טעם אמיתי או "אמתלא" בלבד (וכידוע מה שכתוב ב'ראשונים' ש"אמתלא" פירושה "אמת לא") – יש להסתפק בדבר!
- ונוסף לזה: אודות השכר על הנהגה כזו גם אין מקום לספק, שהרי מפורש בתורה "ואברכה מברכך", ולאחרי-זה נאמר הענין ההפכי!
- ועל-פי-זה – היתכן להכניס את עצמו בספק (אולי יש סיבה וטעם אמיתי לכעס ורוגז זה) ולדבר באופן דהיפך הברכה כו', בה בשעה שידוע מהו ה"שכר" המפורש בתורה על הנהגה כזו?!
- ואפילו אם הוא מאמין בעצמו שכאשר מונח אצלו דבר מסוים הרי בודאי שזהו ענין אמיתי – הרי על-כל-פנים מידי ספק וספק ספיקא לא יצא!

- 1 ובנוגע לקיום המצוה "הוכח תוכיח" – הרי בלאו-הכי אינו שלם בקיום המצוות! אף אחד לא ירמה
- 2 את עצמו לומר שהוא מקיים את כל תרי"ג המצוות בשלימותם – "טפש" כזה אינו בנמצא! כי נוסף
- 3 לזה שישנם כמה וכמה מצוות שאפשר לקיימם רק בזמן שבית המקדש קיים, ועל-דרך-זה ישנם מצוות
- 4 השייכות לכהונה ולויה דוקא, וכיוצא בזה, הרי מלבד זאת ישנם ענינים שצריכים לתקנם כו', ואף אחד
- 5 אינו משלה את עצמו שהוא מקיים את כל המצוות בשלימותם. ועל-פי-זה – במקום להדר במצות "הוכח
- 6 תוכיח" דוקא, תהדר במצות "ואהבת לרעך כמוך", על-ידי נתינת ריבוי ברכות לכל אחד ואחת מישראל!!
- 7 ובפרט שהציווי "ואהבת לרעך כמוך" נאמר באותה פרשה ובאותו שיעור היומי שבו נאמר הציווי
- 8 "הוכח תוכיח את עמיתך"! אין צורך לדפדף את החומש כדי ללמוד אודות הציווי "ואהבת לרעך כמוך",
- 9 מאחר שציווי זה נאמר בהמשך אחד עם הציווי "הוכח תוכיח את עמיתך" (קדושים יט, יז-יח)!
- 10 ועל-פי-זה – לכל לראש תפעל על עצמך לקיים את הציווי "ואהבת לרעך כמוך", תוך כדי הדגשה
- 11 שזה יהיה "כמוך" ממש, ורק לאחר-יזה תחשוב האם אתה צריך לקחת את ה"משרה" של זה שתפקידו
- 12 "הוכח תוכיח את עמיתך"!
- 13 ועוד והוא העיקר: רואים במוחש שההצלחה בפעולה עם הזולת (שצריכים להוכיחו שיתקן את דרכיו)
- 14 היא דוקא על-ידי ההנהגה באופן ד"מיין מקרבת", כאשר מדברים עמו בדברי נועם ודברי קירוב,
- 15 ומדגישים את ההפלאה והעילוי בקו ד"עשה טוב", שעל-ידי-זה פועלים בדרך ממילא שהזולת יתבייש
- 16 להמשיך בהנהגתו הקודמת (כמדובר בארוכה בהתוועדות ה"ל).
- 17 יא. והנה, מאחר שצריכים לדבר בטובתן של ישראל – הרי בהמשך לכל האמור לעיל ישנה הוראה
- 18 ולימוד משיעור החומש דיום י"ד אלול – "ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך" (תבוא כח, ב).
- 19 ובהקדים:
- 20 הפירוש הפשוט ("אין מקרא יוצא מידי פשוטו") במה שכתוב "ובאו עליך כל הברכות האלה
- 21 והשיגוך" – הוא: גם כאשר ישנו "שוטה" הבורח מן הברכות, מבטיחים לו ש"ובאו עליך כל הברכות
- 22 האלה והשיגוך", היינו, שהברכות ישיגוהו גם כאשר בורח מהן!
- 23 ועל-דרך-זה מובן בנוגע להמדובר לעיל:
- 24 אפילו כאשר מדובר אודות יהודי שנמצא במעמד ומצב ד"לא חפץ בברכה", הוא בורח מן הברכות,
- 25 – יש לו אפשרות לברך יהודים, ואינו צריך לתת משלו, אלא רק לקיים את שליחותו של אבינו
- 26 שבשמים שצוה לברך את בני ישראל (תוך כדי הבטחה ש"אברכה מברכין") בכל זמן ובכל מקום,
- 27 ועל-אחת-כמה-וכמה בחודש אלול, חודש הרחמים, שבו מאירים י"ג מדות הרחמים, ואז צריכים ללמד
- 28 זכויות על בני ישראל באופן שאינן חוזרות ריקם (בדוגמת הזכויות ד"ג מדות הרחמים שאינן חוזרות
- 29 ריקם) – ואף-על-פי-כן, אינו יכול לפעול על עצמו לברך את בני ישראל, מפני שהוא נמצא במעמד
- 30 ומצב ד"לא חפץ בברכה" –
- 31 אף-על-פי-כן מבטיחה התורה – "ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך": אתה אמנם בורח מהענין
- 32 ד"אברכה מברכין", אבל בוודאי שברכותיו של הקב"ה ישיגוך, ואז לא תהיה לך ברירה, כי ברכותיו של
- 33 הקב"ה יפעלו עליך שסוף-כל-סוף תתחיל לברך את בני ישראל בקול רם, ומתוך אהבה דוקא (לא מפני
- 34 הפחד מהמשך הכתוב לאחר "ואברכה מברכין"), על-דרך "ברכת כהנים" שצריכה להיות מתוך אהבה
- 35 דוקא – "לברך את עמו ישראל באהבה" (כמבואר בזהר (חלק ג דף קמז, ב) שזהו תנאי בקיום
- 36 ה'מצות-עשה' דברכת כהנים), ועל-דרך-זה מובן בנוגע לברכתו של כל אחד ואחד מישראל, שעליו נאמר
- 37 "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", שברכתו לבני ישראל צריכה להיות באהבה!
- 38 וכאמור – מאחר שברכת ה' משיגתו, הרי זה פועל עליו ומכריח אותו להפוך את אופן הנהגתו (ואולי
- 39 גם להפוך את טבעו, ובפרט שאין זה באשמתו, כנ"ל), ובימים אלו ממש יתחיל כבר לברך את בני ישראל
- 40 בכחו ובשליחותו של הקב"ה, מקור הברכות.

1 ופעולה זו (דברכת בני ישראל) תעשה בחיות והתלהבות כו' – באותו אופן שבו נאמרו הדברים
2 ההפכיים בשנים שלפני זה, ואדרבה: ביתר שאת וביתר עוז, על-דרך מאמר רבותינו ז"ל היה רגיל לקרות
3 דף אחד יקרא ב' דפים, לשנות פרק אחד ישנה ב' פרקים.

4 ומאחר ש"באו עליך כל הברכות האלה והשיגוך" – אזי זוכים לכל הברכות האמורות בהמשך
5 הכתובים, עד לברכה שבסיום שיעור החומש היומי ד"ד אלול (יום חמישי דפרשת כי תבוא) – "ברוך
6 אתה בכוך וברוך אתה בצאתך".

7 וכידוע שאחד הפירושים בזה הוא – ש"בואך" קאי על התחלת היום, כאשר הנשמה באה בגוף באופן
8 חדש – "החזרת בי נשמת", ו"צאתך" קאי על סיום היום, שאז יוצאת הנשמה מהגוף ועולה למעלה
9 (עד למחרת), כפי שאומרים קודם השנה "בידך אפקיד רוחי". וזהו "ברוך אתה בכוך וברוך אתה
10 בצאתך" – שהתחלת היום היא באופן של "ברוך", וסיום היום הוא באופן של "ברוך", ובמשך היום
11 כולו הרי הוא מברך את כל אחד ואחד מישראל וכללות עם ישראל (מבלי לחשוב אם זהו דבר הנוגע
12 אליו אם לאו), מאחר שענין זה נעשה טבעו ורגילותו (לאחרי מאה פעמים, מאה פעמים ואחת וכו').
13 יב. והנה, על-ידי-זה שבני ישראל מברכים איש את רעהו – נפעלת הוספה בברכותיו של הקב"ה
14 לכללות בני ישראל.

15 וזוהי השייכות המיוחדת לחודש אלול – כפי שהוזכר בהתוועדות שלפני-זה (שיחה הנ"ל סעיף מ"ב)
16 אודות "מנהג ישראל" ("תורה הוא", ולכן הרי זה ענין אמיתי – "תורת אמת") שכאשר אדם כותב אגרת
17 לחבירו מראש חודש אלול הרי הוא מברך אותו בברכת כתיבה וחתימה טובה (באופן של כתיבה באגרת
18 – מעשה בפועל), היינו, שבחודש אלול נמשכת כבר ברכת כתיבה וחתימה וגמר חתימה טובה לשנה
19 טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים, ועד שזוכים לברכה העיקרית – גאולה
20 האמיתית והשלמה על-ידי משיח צדקנו.

21 וכמדובר כמה פעמים שהגאולה העתידה תהיה באופן ד"שלימות העם", ומתוך אחדות דוקא – "קהל
22 גדול ישוּבו הנה", מציאות אחת של "קהל", שבה יהיו כלולים ומאוחדים כל הסוגים דבני ישראל, אפילו
23 הנמצאים במעמד ומצב שצריכים להבהיר שגם הם "מלאים מצוות כרימון", ועל-אחת-כמה-וכמה אלו
24 הנמצאים במעמד ומצב נעלה יותר.

25 ו"שלימות העם" תהיה ביחד עם "שלימות התורה" – בתכלית השלימות, ועל-ידי-זה זוכים ל"שלימות
26 הארץ" – כל ארץ ישראל לגבולותיה, ועד לתכלית השלימות שבזה – "כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך",
27 דקאי על ארץ קני קניזי וקדמוני,

28 במהרה בימינו ממש, בביאת משיח צדקנו.

* * *

29 יג. לאחר י"ד אלול בא ט"ו אלול, שאז – "קיימא סיהרא באשלמותא". ואף-על-פי שענין זה ישנו
30 בכל ט"ו בחודש, הרי מאחר שחודש אלול הוא 'חודש הרחמים', ובכל ימי החודש מאירים הגילויים
31 ד"ג מדות הרחמים – מובן העילוי המיוחד שביום ט"ו אלול, שאז "קיימא סיהרא – דחודש אלול –
32 באשלמותא".

33 והנה, הענין המיוחד שביום ט"ו אלול בד' אמות שלנו הוא – התיסדות ישיבת תומכי תמימים בט"ו
34 אלול שנת תרנ"ז.

35 [ומובן, שלכל-לראש צריכים להתחיל בענין הקרוב אלינו דוקא – כמובא בספרים דיוק הלשון
36 "אלקיננו ואלקי אבותינו", קודם "אלקיננו" ואחר-כך "אלקי אבותינו" (אף-על-פי שמצד סדר הענינים
37 מתאים יותר להקדים "אלקי אבותינו", כי אבותינו קדמו לנו) – שזהו לפי ש"אלקיננו" (אלקה שלנו) הוא

- 1 ענין הקרוב אלינו יותר מאשר "אלקי אבותינו". ועל-דרך-זה מובן בנוגע לענין דט"ו אלול – שלכל-לראש
- 2 צריכים להתחיל בענין הקרוב ביותר לד' אמות שלנו – התייסדות ישיבת תומכי תמימים בט"ו אלול].
- 3 וענין זה שייך גם לנישואי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו ב"ג אלול שנת תרנ"ז – כידוע שהתייסדות
- 4 הישיבה היתה בעת סעודת החתונה, בשבעת ימי המשתה.
- 5 ועל-פי-זה נמצא שבט"ו אלול דשנה זו ימלאו פ"ה שנה להתייסדות ישיבת תומכי תמימים – על-דרך
- 6 המדובר לעיל אודות מלאות פ"ה שנה לנישואי כ"ק מו"ח אדמו"ר.
- 7 ועל-פי המבואר לעיל שמספר פ"ה מורה על תכלית השלימות דטוב וחסד (ה' פעמים "טוב") –
- 8 מובן, שבט"ו אלול דשנה זו נפעל עילוי מיוחד בנוגע לכל הענינים הקשורים עם ישיבת תומכי תמימים
- 9 על כל סניפיה, וכן בנוגע למוסדות חינוך הנקראים בשמות אחרים (וכן מוסדות חינוך לבנות), שהם
- 10 בבחינת בנים ובני בנים דישיבת תומכי תמימים.
- 11 ואף-על-פי שמדי שנה בשנה ישנו עילוי באופן ד"מעלין בקודש" – הרי מובן שהעילוי הקשור עם
- 12 מספר פ"ה שנה הוא באופן נעלה יותר, כי אז מתגלה ונמשך למטה שלימות ענין הטוב והחסד, ה'
- 13 פעמים "טוב".
- 14 ומובן, שענין זה תלוי במעשינו ועבודתינו, ולכן, אשרי חלקם וגדול זכותם של אלו שנשיא דורנו
- 15 העמידם בראש מוסדות אלו, עד למוסד המרכזי, שתפקידם – להמשיך ולגלות למטה את הענינים שישנם
- 16 בגלוי למעלה, ובפרט שגם למטה ישנם כבר ה"כלים" לזה (באופן ד"הוא יכלכלך", היינו, שהקב"ה נותן
- 17 גם את ה"כלים"), ועל-ידי מעשינו ועבודתינו ממשיכים זאת ב"כלים" באופן גלוי, למטה מעשרה טפחים.
- 18 יד. והנה, כאשר מדברים אודות עילוי והוספה בענינים הקשורים עם ישיבת תומכי תמימים, מובן,
- 19 שלכל-לראש צריך הדבר להתבטא בעיקר ענינה של הישיבה – לימוד התורה, נגלה דתורה ביחד עם
- 20 פנימיות התורה.
- 21 וכמבואר במכתב הידוע שנדפס בסוף קונטרס עץ החיים (ע' 80 ואילך) שהכוונה ביסוד הישיבה היא
- 22 – "ליסד מקום אשר ילמדו . . . ויתעסקו בגפ"ת בשקידה, אמנם עם זה תהיה עליהם השגחה טובה
- 23 להשריש בלבם שרשי האמונה והיראה . . . לדעת את ה' כו", היינו, לימוד נגלה דתורה ביחד עם פנימיות
- 24 התורה – "תורה אחת", בדוגמת מציאות האדם ("זאת התורה אדם") שיש בו גוף ונשמה אבל מציאותו
- 25 אחת היא, ועל-דרך-זה בנוגע ללימוד התורה – כידוע שנגלה דתורה הוא בדוגמת הגוף, ופנימיות התורה
- 26 היא בדוגמת הנשמה ("נשמתא דאורייתא" – כמבואר בזהר פרשת בהעלותך).
- 27 וזהו החידוש שביסוד ישיבה זו – כי עד אז הרי גם אלו שלמדו פנימיות התורה (יחידים או בקבוצות)
- 28 למדו זאת במקום בפני עצמו ובאופן של לימוד מיוחד בפני עצמו, ולכן נוסדה ישיבה זו – שבה ילמדו
- 29 במקום אחד נגלה דתורה ביחד עם פנימיות התורה, באופן ד"תורה אחת".
- 30 ובפשטות: בעת לימוד נגלה דתורה ניכר עליו שיש אצלו הענין ד"דע את אלקי אביך ועבדהו בלבב
- 31 שלם", שזהו כללות הענין דלימוד החסידות, ידיעת סדר ההשתלשלות, השתלשלות הספירות וכו',
- 32 שעל-ידי-זה נפעל הענין ד"עבדהו בלבב שלם", וכפסק-דין הרמב"ם (הלכות יסודי התורה ריש פרק ב)
- 33 "היאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וכו'", שזהו כללות הענין דעבודת
- 34 התפילה, שהיא קודמת ללימוד התורה, כמבואר בארוכה ב'לקוטי-תורה' פרשת ברכה (צו, ב) בענין
- 35 "תפילתי סמוכה למטתי". ועל-דרך הענין ד"ברכו בתורה תחלה".
- 36 טו. ויש לקשר את הענין דחיבור נגלה דתורה ופנימיות התורה (החידוש דישיבת תומכי תמימים) עם
- 37 התאריך דט"ו אלול (יום התייסדות הישיבה), שאז "קיימא סיהרא באשלמותא". ובהקדים:
- 38 בנוגע לכללות התורה ישנו חילוק בין מעשה לתלמוד – לימוד התורה, והמעשה הבא כתוצאה
- 39 מלימוד התורה. ומובן, שתכלית השלימות דלימוד התורה הרי זה רק כאשר הלימוד מביא לידי מעשה,
- 40 היינו, חיבור ב' הענינים דתלמוד ומעשה.

1 וכפי שענין זה מתבטא גם בלימוד התורה גופא – לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא. וכמבואר
2 בקונטרס עץ-החיים (פרק כ"ט ואילך) עד כמה שיש להזהר מפלפול של שקר, היינו, שגם כאשר הלימוד
3 הוא באופן של שקלא וטריא, "במחשכים הושיבני", צריך להיות הפלפול באופן אמיתי דוקא, כדי שיוכל
4 לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא.

5 וכמבואר בדרושי חסידות אודות ב' האופנים שבלמוד התורה, חריף ומקשה ומתון ומסיק (סיני ועוקר
6 הרים) – שגם החריף ומקשה צריך להיות מתון ומסיק, ואדרבה: כאשר החריף ומקשה הוא גם מתון
7 ומסיק, שיוכל לכוין לאמיתתה של תורה, מעלתו גבוה יותר הרבה ממתון ומסיק. וזוהי המעלה דתלמוד
8 בבלי ("במחשכים הושיבני", אור חוזר, חריף ומקשה, עוקר הרים) לגבי תלמוד ירושלמי (אור ישר, מתון
9 ומסיק, סיני) – כי על-ידי השקלא-וטריא נעשה בירור ההלכה לאמיתתה, ולכן הלכה כבבלי לגבי
10 ירושלמי (ראה קונטרס עץ-החיים שם. ספר המאמרים תש"ח עמוד 122 ואילך).

11 והנה, כללות הענין דתלמוד ומעשה ישנו גם בלימוד התורה גופא – נגלה דתורה ופנימיות התורה:
12 נגלה דתורה – גוף התורה, בדוגמת ענין המעשה שבתורה, ופנימיות התורה, "נשמעת דאורייתא",
13 בדוגמת ענין התלמוד שבתורה. ועל-פי-זה מובן שהחיבור דתלמוד ומעשה ביחד הוא על-דרך החיבור
14 דנגלה דתורה ביחד עם פנימיות התורה.

15 ועל-פי-זה יובן הקשר דחיבור נגלה דתורה עם פנימיות התורה לט"ו אלול, כאשר "קיימא סיהרא
16 באשלמותא":

17 ישראל מונין ללבנה ודומין ללבנה, ולכן "הם עתידים להתחדש כמותה", ומזה מובן שמעמד ומצב
18 הלבנה בט"ו בחודש, "קיימא סיהרא באשלמותא", מורה על תכלית השלימות במעמד ומצבם של בני
19 ישראל, "שהם עתידים להתחדש כמותה", הלוך ומוסיף ואור, עד לתכלית השלימות ("קיימא סיהרא
20 באשלמותא") – לעתיד לבוא.

21 והרי ידוע שלעתיד לבוא יהיה החיבור דתלמוד ומעשה, יוסף (תלמוד) ויהודה (מעשה), בתכלית
22 השלימות, היינו, שאז "יתחברו שניהם יוסף ויהודה ביחד בתכלית היחוד האמיתי . . וכמו שכתוב אחד
23 באחד יגשו, וזה יהיה לעתיד לבוא" (תורה-אור ויגש מד, ב).

24 וזוהי השייכות דהתייחסות הישיבה לט"ו אלול דוקא – כי תכלית השלימות דחיבור נגלה דתורה עם
25 פנימיות התורה (שזוהי מטרתה של הישיבה) יהיה לעתיד לבוא, כאשר מעמד ומצבם של בני ישראל
26 יהיה בתכלית השלימות – "קיימא סיהרא באשלמותא".

27 טז. והמעשה הוא העיקר:

28 היות שבט"ו אלול ימלאו פ"ה שנה (חמשה פעמים "טוב") להתייחסות ישיבת תומכי תמימים –
29 צריכים להוסיף בלימוד התורה, נגלה דתורה ביחד עם פנימיות התורה, ובהקדמת עבודת התפילה,
30 ועל-ידי-זה נוסף גם בקיום המצוות, כי הלימוד מביא לידי מעשה.

31 ומאחר שעל התורה נאמר "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר" – מובן, שצריכה להיות
32 הוספה מיוחדת גם אצל אלו התומכים בישיבה זו.

33 ואדרבה: ישנו עילוי מיוחד בתמכין דאורייתא – כמובן ממאמר הזהר (חלק ג דף נג, ב) "ותומכיה
34 מאושר, אל תקרי מאושר אלא מראשו, אינון תמכין לאורייתא מראשו כו'" (כפי שמביא כ"ק מו"ח
35 אדמו"ר במאמרו (ספר המאמרים תרצ"ט ע' 68)).

36 [ולהעיר – ש"מראשו" שייך במיוחד לראש השנה, והרי בהשגחה פרטית אירע כללות הענין
37 דהתייחסות הישיבה (המתקיימת על ידי "תומכיה מאושר") בט"ו אלול – בימי ההכנה לראש השנה].

38 ומובן, שאין צורך להמתין עד ט"ו אלול, אלא יכולים וצריכים לעסוק בכל הענינים האמורים החל
39 מי"ד אלול (ערב ט"ו אלול), כי "זריזין מקדימין", וכללות ההתעסקות בזה צריכה להיות באופן ד"כל
40 המרבה הרי זה משובח".

- 1 יז. בהמשך להמדובר לעיל אודות ט"ו אלול – ישנו ענין מיוחד בשיעור חומש דיום זה – יום חמישי
2 דפרשת תבוא:
- 3 בהתחלת שיעור החומש דט"ו אלול נאמר: "יתן ה' את אויבך הקמים עליך נגפים לפניך בדרך אחד
4 יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך".
- 5 והביאור בזה בעבודת האדם:
- 6 "אויבך" קאי על היצר הרע, שהוא ה"אויב ומתנקם" הרוחני. ועל זה נאמר "בשבעה דרכים ינוסו
7 לפניך" – כי עיקר העבודה היא בשבע מדות.
- 8 והנה, העבודה באופן ד"ינוסו לפניך" היא – העבודה דאתכפא, שישנה מציאות היצר הרע אלא
9 שמציאותו היא באופן ד"ינוסו לפניך"; ולאחרי-זה – באה העבודה דאתהפכא, "בכל לבבך בשני יצריך",
10 היינו, שהיצר הרע מתהפך לטוב, ועל-דרך מאמר רבותינו ז"ל (סנהדרין נט, ב) שבתחילת הבריאה (קודם
11 החטא) היה הנחש הקדמוני "שמש גדול", ועל-אחת-כמה-וכמה לאחר השלימות דתיקון החטא (בדוגמת
12 העילוי שבעבודת בעלי-תשובה לגבי עבודת הצדיקים).
- 13 וכללות עבודה זו ("ינוסו לפניך", אתכפא, ששלימותה – אתהפכא) שייכת במיוחד לחודש אלול –
14 כמבואר בכתבי האריז"ל (לקוטי-תורה ריש פרשת תצא) שמה שכתוב "ובכתה את אביה ואת אמה ירח
15 ימים" קאי על חודש אלול, חודש התשובה, ובבכיה זו (שבעבודת התשובה) נכלל גם הענין דבכיה של
16 שמחה מצד היציאה מן השביה, שזה קשור עם העבודה דאתהפכא.
- 17 [ומובן גודל העילוי דבכיה של שמחה – על-דרך שמצינו אצל רבי עקיבא, שכאשר למד סודות התורה
18 דשיר השירים זלגו עיניו דמעות (זהר חלק א דף צח, ב), היינו, דמעות שמצד השמחה והתענוג.
- 19 ומאחר ש"כולהו אליבא דרבי עקיבא" – מובן, שזוהי נתינת כח לכל אחד ואחד מישראל שיוכל להגיע
20 לענין זה.
- 21 ובפרט כאשר לימוד התורה שלו חדור ב"כלל גדול בתורה" ד"ואהבת לרעך כמוך" – בהתאם לציווי
22 ונתינת כח דרבי עקיבא,
- 23 [ובאופן ד"כמוך" דוקא, ובפשטות: כשם ש"מלטף" את עצמו, כך "מלטף" את הזולת, היינו, שמברכו
24 ומדבר עמו בכל לשון של חיבה ואהבה, ויתירה מזו: חשבון עצמו יודע כל אחד ואחד כו', אבל בנוגע
25 לחשבון הזולת – אין אדם יודע מה שבלבו של חברו, ולכן "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו",
26 ו"הוי דן את כל האדם לכף זכות", ועל-פי-זה – בודאי שצריך להתייחס אל הזולת באופן של אהבה
27 כו'.
- 28 והנהגה ד"ואהבת לרעך כמוך" היא באופן שהקב"ה מעיד עליו שהוא מקיים את המצוה ד"ואהבת
29 לרעך כמוך" – כמו שכתוב בסיום הפסוק "אני ה'", מאחר שזהו דבר המסור ללבו של אדם (ראה פירוש
30 רש"י קדושים יט, יד)].
- 31 וכאשר הוא נעשה חדור ב"כלל גדול בתורה" ("ואהבת לרעך כמוך") – אזי יש לו נתינת כח מיוחדת
32 לבוא להשגת רזי תורה, על-דרך לימוד רזי תורה דרבי עקיבא שזלגו עיניו דמעות].
- 33 יח. והנה, על-ידי הענין ד"ינוסו לפניך" בעבודה הרוחנית, היינו, ביטול כללות הענין ד"חטאינו" –
34 מתבטל כללות ענין הגלות (המסובב ד"חטאינו"), וגם כאשר נמצאים ברגעים האחרונים דזמן הגלות –
35 הנה אף-על-פי שעדיין שורר החושך כפול ומכופל דזמן הגלות, וצריכים להמתין רגעים אחדים לקיום
36 היעוד "קץ שם לחושך" בגאולה האמיתית והשלימה – אף-על-פי-כן, נפעל כבר הענין ד"בשבעה דרכים
37 ינוסו לפניך" כפשוטו!
- 38 זאת אומרת: לא מדובר כאן אודות פגיעה בנפשו של מישהו חס-ושלום, כי אם אודות הפעולה

ד"בשבעה דרכים ינוסו לפניך" – בים באויר (למעלה מעשרה טפחים) וביבשה, וביבשה גופא – בכמה דרכים, והעיקר – באופן ד"ינוסו לפניך".

וכמו שכתוב בפסוקים שלאחרי-זה: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", היינו, כאשר יהודי הולך בתוקף של הקב"ה, ועד ש"כל עמי הארץ" רואים בעיני בשר "כי שם ה' נקרא עליך" – אזי "ויראו ממך", ובדרך ממילא – "בשבעה דרכים ינוסו לפניך".

ויתירה מזו: לא זו בלבד ש"בשבעה דרכים ינוסו לפניך" מפני גודל פחדם מבני ישראל (פחד מהנשק, ובפנימיות – פחד מהקב"ה, כי אין זה באופן ד"כחי ועוצם ידי" חס-ושלום, אלא כחו ועוצם ידו של הקב"ה), אלא "ויראו ממך" – ראת הכבוד, בראותם "כי שם ה' נקרא עליך", וכתוצאה מזה – נהפכים הם לאוהבים ומסייעים (לא רק ש"ינוסו לפניך"), על-דרך היעוד "והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך".

יט. האמור לעיל הוא ענין שהזמן גרמא – בימים הכי אחרונים: ישנם כאלו שטענו שעתה יכולים כבר לישון בשקט, כי הכל שריר וקיים – ישנו שלום אמיתי ובר-קיימא, והעולם כולו נמצא במעמד ומצב של שלום, בדוגמת היעוד ד"לא ישא גוי אל גוי חרב" – כפי שהדבר שייך קודם ביאת המשיח.

אבל – בימים הכי אחרונים רואים בפועל שהמצב הוא באופן הפכי: ככל שהיה המצב ד"מלכיות מתגרות אלו באלו" עד עתה – הרי בימים הכי אחרונים נוסף עוד יותר בהתגרותן של המלכיות אלו באלו!

וכמו כן רואים בפועל ובהדגשה בימים הכי אחרונים – שאין לסמוך על אומות העולם: "אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה"!

ולכן, צריכים יהודים ללכת בתוקף של הקב"ה, ובאופן ש"ראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך"! יהודים צריכים להדגיש ולהכריז ש"בשם אלקינו נדגול", ו"בשם ה' אלקינו נזכיר", ומשום זה מדברים הם ומתנהגים באופן כך וכך! וכאשר אומות העולם רואים "כי שם ה' נקרא עליך", אזי "ויראו ממך", בידעם שיהודי הוא שלוחו של הקב"ה!

זאת אומרת: לא מדובר כאן אודות אופן עמידת הנשמה (בחינת יחידה שבנפש) בעולם האצילות, אלא בהיות הנשמה מלוכשת בגוף הגשמי, ובעת שמדבר בלשון עם ועם – הרי דיבורו הוא באופן כזה שניכר "כי שם ה' נקרא עליך": לכל לראש צריכים לדעת שהוא שלוחו של הקב"ה, וכל פעולותיו ומעשיו הם בשליחותו של הקב"ה – כחו ועוצם ידו של הקב"ה, אלא היות שהקב"ה רוצה שכל דבר יהיה בדרך הטבע, לכן אוחו בידו כלי נשק, אבל בנוגע לפועל – אין כל צורך להשתמש עם הנשק, כי כאשר "ראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך", אזי "ויראו ממך", ולא זו בלבד ש"בשבעה דרכים ינוסו לפניך", אלא יתירה מזו – הם נהפכים לאוהבים ומסייעים.

וכאשר הולכים בדרך זו (להראות בגלוי ש"שם ה' נקרא עליך") – נפעל הענין ד"מלכים אומניך גוי" גם כאשר נמצאים בסוף זמן הגלות.

כ. האמור לעיל שכאשר יהודי מתנהג כדבעי (עד ש"ראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך") נפעל הענין ד"מלכים אומניך" גם כאשר נמצאים בזמן הגלות – הרי זה סיפור מפורש בגמרא, ובאופן ד"מעשה רב" (על-דרך מאמר רבותינו ז"ל "אין למדין הלכה כו' עד שיאמרו לו הלכה למעשה" (ראה לקוטי שיחות חלק י"ד עמוד 50)), כדלקמן.

במסכת זבחים (יט, ריש עמוד א) מסופר: "אמר רב אשי אמר לי הונא בר נתן, זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דאיזגדר מלכא ("מלך פרס היה"), והוה מדלי לי המינאי ותיייה ניהליה ("אבנטו של הונא בר נתן) היה גבוה חגור מלמעלה מכנגד אצילי ידיו, והפשיטו (איזגדר מלכא) למטה כדי לנאותו",

- 1 ואמר לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו ("וצריכין אתם לנהוג עצמכם כתפארת של כהנים דכתיב
2 בהו לא יחגרו ביזע"). כי אתאי קמיה דאמימר א"ל אקיים בך והיו מלכים אומניך".
- 3 ומובן גודל ההפלאה שבסיפור זה:
- 4 "איזגדר מלכא" היה מלך של פרס – אחת המלוכות הגדולות ביותר בימים ההם, כידוע שפרס ורומי
5 היו "מעצמות-העל" בימים ההם.
- 6 ולאידך – הונא בר נתן היה במדינה שהיתה תחת מלכותו של "איזגדר מלכא", ואם כן, היה מחוייב
7 בכבודו, כי "דינא דמלכותא דינא".
- 8 ואף-על-פי-כן, כאשר "איזגדר מלכא" ראה את הונא בר נתן חגור באבנט (כי לא התבייש להראות
9 כיהודי!) באופן שאינו מתאים ל"תפארת של כהנים" – הנה בידעו ש"ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב
10 בכו", לא המתין עד שהונא בר נתן יבקש ממנו לתקן את אבנטו (דבר שהונא בר נתן בודאי לא היה
11 עושה, כי היה יכול לתקן זאת בעצמו), אלא תיכף ומיד (ללא כל התייעצות עם שריו) נגש ותיקן את
12 אבנטו שיהיה באופן המתאים ל"תפארת של כהנים"!
- 13 זאת אומרת: לא זו בלבד ש"איזגדר מלכא" הכיר בעובדה ש"ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו",
14 ולא זו בלבד שהביע זאת כדיבורו, אלא הוא עשה גם מעשה בפועל ברוח זו!
- 15 וכל זה – אפילו בנוגע לענין של יופי ותפארת בלבד, שהרי לא היה מדובר אודות חסרון בדבר
16 הכרחי, כי אם בנוגע לענין של תפארת שבתפארת בלבד [האבנט עצמו הוא "לכבוד ולתפארת", ככל
17 בגדי הכהונה, ובוזה גופא – חגירת האבנט באופן ד'לא יחגרו ביזע', היא כבחינת תפארת שבתפארת],
18 ואף-על-פי-כן, השתדל "איזגדר מלכא" בעצמו שהונא בר נתן ייראה בגלוי לעיני כל באופן המתאים
19 ל"תפארת של כהנים", "ממלכת כהנים וגוי קדוש"!
- 20 וכאמור לעיל – הונא בר נתן לא היה מבקש זאת מהמלך (כי היה יכול לעשות זאת בעצמו),
21 ואף-על-פי-כן, עשה זאת המלך בעצמו, בראותו שהונא בר נתן אינו מבחין שהאבנט אינו במקומו –
22 מאיזו סיבה שתהיה, והסיבה הפשוטה לדבר היא – כדי שיתקיים הענין ד'והיו מלכים אומניך'!
- 23 כא. והנה, מאחר שסיפור זה נעשה חלק מתורה שבעל פה, ובפרט שמדובר אודות ענין בתורה שיש
24 בו התוקף המיוחד ד'מעשה רב' – הרי זו הוראה נצחית, גם בימינו אלו. ובפשטות: כאשר יהודי מתנהג
25 באופן המתאים, הנה גם בהיותו בזמן הגלות נפעל כבר הענין ד'מלכים אומניך', תוך כדי הדגשה
26 ש"ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו", לא רק בשעת מתן תורה, ולא רק בזמן שבית המקדש היה קיים,
27 אלא גם בזמן הגלות, ובעמדו לפני "איזגדר מלכא" – מלך פרס!
- 28 ומזה מובן כיצד צריכה להיות הנהגתו של יהודי – גם בהיותו בגלות:
- 29 גם כאשר יהודי נמצא בגלות, תחת מלכות אומות העולם, ובידעו שצריכים להתפלל בשלומה של
30 מלכות, כמו שכתוב "ודרשו את שלום העיר גו' כי בשלומה יהיה לכם שלום", ובידעו ש"דינא דמלכותא
31 דינא" – הנה ביחד עם זה הרי בכל הקשור לעניני יהדות הנהגתו היא בתוקף ד'גאון יעקב'!
- 32 כל אחד ואחד מישראל הוא בן אברהם יצחק ויעקב, ולכן הרי הוא מקבל בירושה את התוקף ד'גאון
33 יעקב' – בכל הקשור לעניני יהדות!
- 34 יהודי אינו מתפעל מגויים ומ"גוי'שקייט", אלא הוא מתנהג באופן המתאים ל"גאון יעקב"!
- 35 חס-ושלום "לרקוד" לפני הגוי, חס-ושלום "להתחנף" לגוי, וכיוצא בזה – מאחר שהנהגה כזו פוגעת
36 ב"גאון יעקב", ובפרט כאשר הגוי יודע שחנופה זו בשקר יסודה, והיא מן השפה ולחוץ בלבד!
- 37 הכלל ד'דינא דמלכותא דינא', "אל תתגרה וכו'" – הרי זה דוקא כאשר מדובר אודות ענינים שאינם
38 קשורים בעניני קדושה ויהדות; אבל כאשר מדובר אודות קיום דין ב'שולחן-ערוך' וכיוצא בזה – נעשה

1 יהודי 'בעל-הבית' על העולם כולו, וכמאמר רבותינו ז"ל על הפסוק "לא-ל גומר עלי" שיהודי פועל
2 לשנות את המציאות דטבע העולם!

3 וכאמור לעיל – כאשר הולכים בדרך התורה אזי "בשבעה דרכים ינוסו לפניך", ואם היו מתנהגים
4 על-פי התורה בעבר, והיו מסיימים ומשלימים את המלאכה והמצוה מיד עם התחלתה – היו חוסכים
5 מאות פצועים, ועל-אחת-כמה-זכמה שהיו חוסכים ענין של העדר החיים רחמנא-ליצלן.

6 אבל מאחר שצריכים לדבר בטובתן של ישראל – אין לדבר על העבר, אלא שמכאן ולהבא
7 (על-כל-פנים) יתנהגו כן.

8 וזוהי ההוראה הנלמדת מסיפור הגמרא ('מעשה רב') – הוראה נצחית – שכאשר יהודי מתנהג באופן
9 המתאים, הנה אפילו המלך דאומות העולם מכיר בעובדה ש"ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו", ולכן
10 הנהגתו היא באופן ד"והיו מלכים אומניך" – גם כאשר בני ישראל נמצאים בזמן הגלות.

11 והוראה זו מובנת בפשטות לכל אחד ואחד מישראל – לא רק ל"בן חמש עשרה לגמרא", אלא אפילו
12 ל'בן חמש למקרא', כי כאשר מספרים לו סיפור זה, הרי הוא מבין מיד מהי ההוראה שבדבר, לפי שאין
13 זה באופן של משל ונמשל, אלא אותו הענין ממש (צריכים רק להחליף את השמות)!

14 כב. ויהי-רצון שמכאן ולהבא (על-כל-פנים) תהיה הנהגתם של בני ישראל בהתאם להוראה הנלמדת
15 מסיפור הנ"ל, ובפרט כאשר נמצאים בימי חודש אלול, שאז ישנו הענין ד"א-ל הוי' ויאר לנו", שהמלך
16 מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם – שאז ישנה נתינת כח מיוחדת בנוגע
17 להנהגה זו.

18 ועל-ידי הנהגה זו זוכים למעמד ומצב ד"והיו מלכים אומניך" – גם כאשר נמצאים בימים האחרונים דזמן
19 הגלות.

20 ומובן, שמעמד ומצב זה פועל הוספה בכללות קיום התורה ומצוותיה מתוך שמחה – שהרי כללות
21 קיום התורה ומצוות צריך להיות מתוך שמחה של מצוה דוקא (כמוזכר לעיל במאמר), וכמאמר רבותינו
22 ז"ל (פסחים קיז, א) "אין השכינה שורה כו' אלא מתוך שמחה של מצוה", ולכן היתה הנהגת רבה
23 ש"מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחו רבנן, ולבסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא".

24 ומובן בפשטות שלכל אחד ואחד מישראל ישנם בכל יום ויום המון ענינים הפועלים שמחה,
25 ולכל-לראש – בפשטות: כאשר יהודי מתעורר משנתו בכל בוקר, אומר הוא י"ח (כ') "ברכות השחר",
26 וכאשר יתבונן בפירוש המילות כפשוטו (ללא כל רמזים כו') – יראה שישנם ריבוי ענינים ממה להיות
27 בשמחה!

28 וכאמור לעיל – גם כאשר בני ישראל נמצאים ברגעים האחרונים דחשכת הגלות, נפעל כבר הענין
29 ד"והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך", ועל-ידי-זה נפעלת תוספת שמחה של מצוה בכללות העבודה
30 דתורה ומצוותיה.

31 ובעמדנו ב"עקבתא דמשיחא", הנה לאחרי כללות מעשינו ועבודתנו בריבוי מופלג, "עד כי חדל
32 לספור כי אין מספר" – זוכים לגאולה האמיתית והשלימה באופן ד"אחישנה", ויקויים היעוד "אז אהפוך
33 אל עמים שפה ברורה גו' לעבדו שכם אחד", במהרה בימינו ממש.

* * *

34 כג. האמור לעיל אודות אופן הנהגתם ודיבורם של בני ישראל עם ה'מלכות' דאומות העולם
35 (שהנהגה היא באופן שפועלים שיהיו "מלכים אומניך") – הרי זה שייך, לכאורה, לאנשים יחידים
36 בלבד, שהם באים כמגע וקשר עם אומות העולם בנוגע לענינים הקשורים עם מצב הארץ, מצב העולם,
37 וכיוצא בזה.

- 1 אבל "התורה על הרוב תדבר", ועל-אחת-כמה-וכמה כאשר כמה וכמה מבני ישראל מתאספים כדי
2 להתוועד ביחד – הרי בודאי שצריכים לנצל את הזמן כדי לדבר ולעורר אודות לימוד התורה וקיום
3 המצוות ביראת שמים, שזהו ענין השייך לכל אחד ואחת מישראל, אפילו לקטן שבקטנים.
- 4 ולכן, לכל-לראש – צריכים לעורר אודות כללות ענין החינוך, חינוך הכשר, ויתירה מזו: חינוך על
5 טהרת הקודש, ובפרט על-פי המדובר כמה פעמים שהענין ד"להשביט אויב ומתנאק" נפעל על-ידי לימוד
6 התורה של ילדי ישראל – "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז".
- 7 ומובן בפשטות עד כמה נוגע ענין החינוך דכל אחד ואחד מילדי ישראל – כי כל יהודי הוא "עולם
8 מלא", כמאמר רבותינו ז"ל (סנהדרין לז, א) "לפיכך נברא אדם יחידי כו'", היינו, שהקב"ה ברא את
9 אדם הראשון יחידי כדי שלאחרי ה' אלפים תשמ"ב שנה ידעו – בברוקלין ניו-יורק – שכל יהודי הוא
10 "עולם מלא"!
- 11 ואף-על-פי שמדובר אודות ילד קטן – הרי כבר אמר שלמה המלך, החכם מכל אדם: "חנוך לנער
12 על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה", היינו, שהחינוך הניתן לנער הוא באופן דפעולה נמשכת על
13 כל משך ימי חייו, "גם כי יזקין לא יסור ממנה". ולכן, תיכף ומיד בהתחלת גיל החינוך צריכים ההורים
14 להשתדל יותר מכפי יכולתם להעניק לילד חינוך על טהרת הקודש.
- 15 והנה, כדי שכללות ענין החינוך יהיה כדבעי – זקוק כל אחד ואחד מישראל לעזר ולסיוע של חבירו:
16 לא כל אחד מסוגל ללמד ולחנך בעצמו את בנו ובתו, ולכן, נוסף על החינוך שהוא בעצמו מחנכם, זקוק
17 הוא למלמד ומדריך (מלמדת ומדריכה) שיחנכו את בניו בתכלית השלימות. וגם אלו שמסוגלים ללמד
18 ולחנך את בניהם כדבעי – זקוקים הם לסיוע של הזולת בעניני פרנסה וכיוצא בזה, כדי שמוחם ולבם
19 יהיה פנוי לעסוק בחינוך בניהם ובנותיהם באופן המתאים.
- 20 וכל זה – נוסף על העיקר: הצלחת החינוך כדבעי היא כאשר מחנכים את הילד ביחד עם כמה וכמה
21 ילדים בגילו, ולא כאשר מחנכים אותו בפני עצמו, כמובן ממאמר רבותינו ז"ל (ברכות סג, ב) על הפסוק
22 "חרב אל הבדים ונאלו", דקאי על "תלמידי חכמים שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה", אלא לימוד
23 התורה צריך להיות "בחבורה" דוקא.
- 24 ועל-פי-זה מובן ששלימות והצלחת החינוך כדבעי – תלויה בכללות הענין ד"אהבת ישראל".
- 25 והנה, על-ידי ב' הענינים הכלליים דאהבת ישראל וחינוך – באים הפעולות בשאר ה"מבצעים": תורה,
26 תפילין, מזוזה, צדקה, בית מלא ספרים – יבנה וחכמיה, נרות שבת קודש ויום-טוב, כשרות האכילה
27 ושתיה וטהרת המשפחה.
- 28 ונוסף לזה – אחדותם של כל בני ישראל על-ידי כתיבת ספרי תורה כלליים ("כל הנמצא כתוב
29 בספר"), היינו, אפילו כאשר מדובר אודות יהודי שכבר כתב ספר תורה לעצמו (כדי לקיים את המצוה
30 ד"כתבו לכם את השירה גו'"), צריך להשתדל שתהיה לו אות באחד מספרי התורה הכלליים, שעל-ידי-זה
31 מתאחד הוא עם כל היהודים שיש להם אותיות בספר תורה, ועד שכולם נעשים למציאות אחת – בדוגמת
32 ספר תורה, ששלימותו וכשרותו תלויה בשלימותן וכשרותן של כל האותיות, ודוקא כאשר כל האותיות
33 הן בשלימותן אזי נפעלת הקדושה המיוחדת שבספר תורה.
- 34 וכמדובר כמה פעמים שכל ספרי התורה שייכים זה לזה – אפילו ספרי תורה הפרטיים,
35 ועל-אחת-כמה-וכמה בנוגע לספרי תורה הכלליים, עד שכולם קשורים עם ספר תורה הכללי שכתב משה
36 רבינו בעצמו (נוסף על י"ב ספרי תורה עבור כל שבט בפני עצמו), שהיה מונח בעזרה, וממנו היו מגיחים
37 את כל ספרי התורה (שבזה מודגשת השייכות דכל ספרי התורה לספר תורה זה). ועל-ידי-זה נפעלת
38 אחדותם של כל בני ישראל במשך כל הדורות – על-ידי ספרי התורה שבכל הדורות, כולל – ספרי התורה
39 שנכתבים עתה (באמצע הכתיבה).

- כד. כאן המקום לעורר אודות הוספה מיוחדת במצות הצדקה – על-דרך מה שדובר לעיל (שיחת י"ב אלול סעיף י"ג) בנוגע לילדי ישראל שלפני בר-מצוה ובת-מצוה. ובהקדים:
- רואים בפועל שהעולם נע ומזדעזע כו', ובאופן שמיום ליום נעשה המצב גרוע יותר (כנ"ל סעיף י"ט), והלואי שהחל ממחר תתחיל הוספה בכיוון הרצוי – "העולם עומד" ו"העולם קיים".
- וכדי לפעול את קיום ועמידת העולם (שזהו ענין שהזמן גרמא) – אזי נכון וטוב להחליט (בלי-נדר) להוסיף בנתינת הצדקה (נוסף על השיעורים הקבועים בלא-הכי) בכל יום ויום עד הושענא-רבה ועד בכלל, מלבד – ביום השבת, ראש-השנה ויום הכיפורים ויום-טוב, כמובן.
- וכדי להדגיש שזהו בלי-נדר דוקא – מוטב שלא לתת סכום קבוע בכל יום, אלא לשנות את הסכום מיום ליום.
- בנוגע לזמן נתינת הצדקה – הנה בסידור האריז"ל איתא שיש לתת צדקה בעת אמירת "ויברך דוד" (ראה גם שיחת שבת פרשת דברים סעיף י"ט), אבל: רואים בפועל שישנם כאלו (ובפרט אנשים פשוטים) שנתינת הצדקה בעת אמירת "ויברך דוד" מבלבלת אותם מכוונת התפילה. ובפשטות: כאשר נגשים ליהודי באמצע אמירת "ויברך דוד" ומתחילים לרמז לו בתנועות הידים כו' (כי אי אפשר להפסיק בדיבור) שיתן צדקה – מבלבל הדבר לכוונת התפילה. ולאלה – כדאית נתינת הצדקה לפני התפילה.
- ומובן, שאלו שרוצים להתנהג על-פי מה שכתוב בסידור האריז"ל, ואין הדבר מבלבל אותם לכוונת התפילה – תבוא עליהם ברכה, אבל נוסף לזה – צריכים הם לתת צדקה גם בהתחלת היום, קודם התפילה, וכאמור – בימים אלו (עד לאחר הושענא-רבה) יתנו יותר מאשר על דרך הרגיל.
- ויהי-ירצון שההחלטה אודות ההוספה בנתינת הצדקה תפעל כבר את פעולת הצדקה, היינו, אף-על-פי שבליה אין זה עיקר הזמן המסוגל לצדקה (כמדובר כמה פעמים (לקוטי-שיחות חלק ט עמוד 292 ואילך)) – הרי ידוע הפסק-דין ב'שולחן-ערוך' (אורח-חיים סימן תקע"א) שכאשר מחליטים החלטה טובה, הנה אף-על-פי שקיומה בפועל יהיה לאחר משך זמן, נפעלת כבר פעולת הדבר על-ידי קבלת ההחלטה עצמה, וכמו שכתוב בדניאל (י, יב) "מן היום הראשון אשר נתת אל לבך גו' נשמעו דבריך", ועל-דרך-זה בעניננו – בנוגע לכל הפעולות הנעשות על-ידי ההוספה במצות הצדקה, בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים.
- ובפשטות – שרואים בעיני בשר כיצד משתנה מעמד ומצב העולם כולו מן הקצה אל הקצה, באופן ד"העולם עומד" ו"העולם קיים".
- כה. ומובן, שכללות הענין ד"ישוב העולם", גם בנוגע לאומות העולם – היפך ושלילת הענין ד"מלכיות מתגרות אלו באלו" – נוגע גם לבני ישראל, כפי שרואים בפועל שכאשר "מלכיות מתגרות אלו באלו", מבטאים הם חלק מכעסם על "שונאי ישראל" (בלשון "סגי נהור")!
- מובא בספרים בשם ה"מונקאטשער" (ה'מנחת-אלעזר' פוסק בנגלה דתורה וכן בהנהגות על-פי תורת החסידות) שבזמן מלחמת העולם הראשונה אמר שאין להתערב בבעלותו של הקב"ה כו', כי אין לדעת מה טוב ומה לא טוב כו', ולכן יש לבקש מהקב"ה בקשה וברכה כללית בלבד, ללא פירוט אודות גמר המלחמה וכיוצא בזה.
- אבל: לכל-לראש – אין הכרח לומר שהדברים המובאים בשמו הם בתכלית הדיוק (שכך נאמרו הדברים), כי אף-על-פי שאין להניח שמישהו המציא את כל הענין מאל"ף ועד תי"ו, הרי ידוע שעל-ידי שינוי בתיבה אחת וכיוצא בזה, משתנה לפעמים תוכן כללות הענין באופן אחר לגמרי!
- ואפילו אם-תמצי' לומר שהדברים נאמרו באותו אופן כפי שנדפסו בשמו – הרי אין כל הכרח לומר שזהו כלל בנוגע לכל המלחמות בכל הזמנים כו'.
- ובפרט כאשר רואים במוחש את התוצאות שישנם מכל מלחמה – אשר לא זו בלבד שהדבר גורם

1 להעדר החיים אצל אינם יהודים [שזהו דבר בלתי רצוי, ובני ישראל צריכים להשתדל למנוע זאת כפי
2 יכולתם, במכל-שכן וקל-וחומר מזה ש"מפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל" (גיטין סא, א),
3 ועל-אחת-כמה-וכמה כאשר מדובר אודות כללות ענין החיים], אלא ישנם תוצאות בלתי רצויות גם בנוגע
4 לבני ישראל, ולא רק בנוגע לממונם של ישראל, אלא גם בנוגע לגופם של ישראל, רחמנא-ליצלן.

5 ומזה מובן שנוסף על המדובר לעיל בארוכה (סעיף ט ואילך) שצריכים לדבר על בני ישראל באופן
6 טוב ורצוי בלבד, ולא לומר חס-ושלום דבר בלתי רצוי על בני ישראל – צריכים להשתדל שלא לומר
7 דבר בלתי רצוי אפילו בנוגע לאומות העולם, כי על-ידי אמירת דבר בלתי רצוי ממשיכים היפך הברכה
8 בעולם חס-ושלום, והרי נמצאים אנו במעמד ומצב שצריכים להציף ("דערטרנקען") את כל העולם כולו
9 בעניני ברכות בטוב הנראה והנגלה, ובדרך ממילא יתבטלו הענינים דהיפך הטוב בנוגע לבני ישראל.

10 אלו ש"תואנה הם מבקשים" – יבואו מיד בטענה שזהו "דבר מבהיל": היתכן לנצל חצי שעה מהזמן
11 דחודש אלול כדי להזהיר שלא לומר דברי מוסר לבני ישראל תוך כדי אמירת דברים בלתי רצויים על
12 בני ישראל חס-ושלום, ולא זו בלבד – אלא מוסיפים ואומרים שאין לומר דברים בלתי רצויים אפילו
13 על אומות העולם?! ובלשונם – יטענו ויאמרו שזהו היפך הענין ד"מצוה גוררת מצוה" חס-ושלום!

14 הנה לא זו בלבד שענין זה מתאים על-פי תורה, אלא זוהי הוראת התורה:

15 להקב"ה בכבודו ובעצמו היה מתאים (כביכול) לומר למשה רבינו שיצוה את בני ישראל עד סוף כל
16 הדורות שהם ישפיעו על אומות העולם לקיים את שבע מצוות דבני נח (ראה רמב"ם הלכות מלכים סוף
17 פרק ח).

18 [איתא בגמרא (בבא קמא לח, א. עבודה זרה ב, סוף עמוד ב) שהקב"ה "ראה ז' מצוות שקבלו עליהן
19 בני נח ולא קיימום, כיון שלא קיימום עמד והתירן להן כו'". אבל: שם מדובר אודות ענין השכר דמצווה
20 ועושה, "אבל מעונשין לא פטרן" (פירוש רש"י בבא קמא שם. וראה אנציקלופדיה תלמודית ערך בן נח
21 בסופו)].

22 והרי תוכנם הכללי דז' מצוות דבני נח הוא – "לשבת יצרה", קיום העולם, כולל – "לשבת יצרה"
23 בנוגע לבני ישראל בכל מושבותיהם. זאת אומרת, שבני ישראל צריכים להשתדל בטובתן של אומות
24 העולם, כדי שמצב העולם כולו יהיה באופן ד"לשבת יצרה", ולכן, צריכים לפעול המשכת ברכות בכל
25 העולם כולו (ולא לדבר באופן בלתי רצוי – היפך הברכה).

26 ונוסף לזה: ישנו פסוק מפורש בתורה "ודרשו את שלום העיר והתפללו בעדה כי בשלומה יהיה לכם
27 שלום", ומובן, שהתפילה לשלום העיר ביחד עם ענין של קטרוג כו' – הרי זה דבר והיפוכו!

28 ומה שישנם בעולם מזיקים ומחבלים וכו' – הרי אין כל הכרח לפתור זאת על-ידי העדר החיים
29 שלהם, כי גם כאשר מדובר אודות "אויב ומתנקם", צריכה להיות הפעולה ד"להשבית אויב ומתנקם",
30 היינו, להשבית ולבטל את היותו "אויב ומתנקם", ובלשון חכמינו ז"ל: "יתמו חטאים ולא חוטאים",
31 ועד שפועלים שהם נעשים לאוהבים ומסייעים לבני ישראל, על-דרך היעוד דלעתיד לבוא "ועמדו זרים
32 ורעו צאנכם" (היינו, ביחד עם ההדגשה על היותם "זרים", מדגישים שהנהגתם תהיה באופן ד"ורעו
33 צאנכם").

34 כו. ויהי-רצון שהדברים המעטים בכמות יפעלו את פעולתם, ומכאן ולהבא ידברו רק בזכותם של
35 ישראל, וכל הדיבורים שאינם בזכותם של ישראל צריכים לבערם מגבול ישראל.

36 ומובן שאין צורך להסתמך על דברים הנ"ל דוקא – כי כל אחד ואחד יכול לעיין בעצמו בגמרא
37 ובמדרשי חכמינו ז"ל וב'שולחן-ערוך' כו', ובדאי יבוא לידי מסקנא הנ"ל, מבלי כל ספק בדבר.

38 וזאת – כאשר גישתו ללימוד התורה תהיה באופן שרצונו שהתורה תלמד אותו, ולא שירצה ללמד
39 את התורה מה לומר לו – כידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בענין זה. ובדאי לא נחשדו
40 ישראל בזה, ועל-אחת-כמה-וכמה כאשר נמצאים בימי חודש אלול, בהיות המלך בשדה.

ובהתאם לפסק דין הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכה ד) "צריך כל אדם שיראה עצמו . . . וכל העולם חציו זכאי וחציו חייב . . . עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, וגרם לו ולהם תשועה והצלה" – מובן, שעל-ידי-זה שמוסיפים דיבור אחד בזכותם של ישראל פועלים "תשועה והצלה" – גאולה האמיתית והשלימה על-ידי משיח צדקנו, "נאו".

* * *

כז. ישנו ענין נוסף שהזמן גרמא – ולכן, כדאי לדבר אודותיו בהזדמנות זו, כאשר הדברים נשמעים בכמה מקומות:

ישנם השואלים בקשר לנסיעה לכאן לקראת חודש תשרי. ולפלא השאלה בדבר – שהרי כל השאלות בענין זה נפתרו כבר כאשר דובר בענין זה בשנים הקודמות.

אבל אף-על-פי-כן, היות שישנם כמה וכמה ששאלו שוב (ואם לא יקבלו מענה, ינסו ללמוד "רמזים", או שיבואו לידי נפילת רוח חס-ושלום, וכיוצא בזה) – לכן אחזור פעם נוספת על נקודת הדברים:

אלו הדברים בארץ הקודש – זקוקים (לכל-לראש) להיות מרב בארץ הקודש שמותר להם לצאת מארץ הקודש למשך זמן מסויים. ומובן, שהיות שאדם קרוב אצל עצמו, אינו יכול לסמוך על עצמו, ולכן מוכרח לשאול זאת אצל רב מורה-הוראה שהוא המומחה בדינים אלו, והכוונה – לרב שדר גם הוא בארץ הקודש, ויודע את מצב הדברים שם וכו'.

נוסף על היתר הנ"ל (השייך לבני ארץ ישראל דוקא) – תהיה הנסיעה לכאן (מכל המקומות) רק בתנאי שלא יכנסו לחובות עבור הנסיעה, ועל-אחת-כמה-וכמה – לא להכנס לחוב גדול.

ובנוגע לאלו שלאחרי הנישואין – מובן, שהיציאה לדרך מוכרחת להיות ברשות האשה, ועל-אחת-כמה-וכמה שיציאת האשה לדרך מוכרחת להיות ברשות הבעל.

ונוסף לזה: כאשר מדובר אודות עוסקים בצרכי ציבור – הן כאשר זהו כל עסקם באופן קבוע, והן כאשר עוסקים בזה בזמן הפנוי (שענין זה שייך אצל רובם) – צריכים להשתדל שהנסיעה לכאן לא תגרע מאומה בכל הפעולות הנעשות במשך כל השנה, ויתירה מזו: שכל הפעולות ייעשו ביתר שאת וביתר עוז, בהתאם לעסקנות הציבורית הנדרשת בימי חודש תשרי.

ומובן, שכל הוראות אלו שכבר נאמרו בשנים שלפני-זה – הן בתקפן, כי אין זה פרי-המצאתו של משהו, כי אם בהתאם להוראות ה'שולחן-ערוך', והרי כל הוראות ה'שולחן-ערוך' בתקפן עומדות ללא כל שינוי בדבר.

וכאמור – כל הנ"ל הוא נקודת הדברים שנאמרו בשנים שלפני-זה, שאז נתבארו הדברים ביתר ביאור ובהרחבה. ובודאי ישנם כמה וכמה שיש בידם רשימות הדברים שנאמרו בשנים שלפני זה. ו"תן לחכם ויחכם עוד".

כח. ומענין לענין – בענין דומה:

ימים אלו הם התחלת זמן הלימודים. וישנם כאלו השואלים אודות שינוי מקום הלימודים משיבה אחת לשיבה אחרת, וכן בנוגע למוסדות חינוך לבנות.

וגם בנוגע לענין זה ניתנה הוראה כמה פעמים, ואחזור על זה פעם נוספת: בנוגע לסדר הלימודים וכן מקום הלימודים – ישאל כל תלמיד ותלמידה את חוות-דעת הנהלת המוסד שבו למד עד עתה, ולבקש מהם להתעניין בטובתו האמיתית ולהורות לו היכן להמשיך את לימודיו בשנה הבאה, מאחר שהם יודעים את תכונות נפשו וכשרונותיו וכו'.

ועל-דרך-זה בנוגע לאלו השואלים אודות שינוי משרה במוסדות אלו וכיוצא בזה – יתייעצו בזה עם ידידים מבינים השייכים לענין זה (מחנכים וכיוצא בזה), "ותשועה ברוב יועץ". ומובן, שכל זה רק כאשר

- 1 אינו קשור למוסד זה (או משרה זו) על-פי "חוזה", כי כאשר ישנו "חוזה" – אין מקום לשאלה בדבר,
2 מאחר שיש לו התחייבות – על-פי ה'שולחן-ערוך' – למוסד זה.
- 3 כט. כאן המקום להוסיף עוד ענין:
- 4 ישנם החושבים שכדאי להשתדל (להכנס לחובות וכיוצא בזה) לבוא לכאן לקראת חודש תשרי, כי
5 אז תהיה הזדמנות לכתוב מכתבים ארוכים ולקבל מענה באריכות, או לדבר בפרטיות ובארוכה וכו'.
- 6 ולכן, מן הצורך להדגיש שאין הדבר כן, ואדרבה: דוקא הזמן הסמוך לחודש תשרי ובודאי חודש
7 תשרי עצמו – אינו הזמן המתאים כלל לקרוא מכתבים ארוכים ולדבר עם כל אחד ואחד בפרטיות, כי
8 בזמנים אלו צריך כל אחד ואחד לעסוק יותר בעבודתו בנוגע לעצמו, באופן ד"שפרו מעשיכם", ובפרט
9 שחודש תשרי הוא "מרובה במועדות" לגבי שאר חדשי השנה: ראש השנה, יום הכפורים, סוכות, שמיני
10 עצרת ושמיחת תורה, וכן עשרת ימי תשובה, וד' הימים שבין יום הכפורים לסוכות.
- 11 ולכן, אין זה הזמן המתאים להרבות בפתקאות ומכתבים, ולכתוב כל מכתב בארוכה דוקא, ולהמתין
12 למענה (בארוכה) בו ביום או מיד למחרת – הנהגה כזו יכולה להיות לפני חודש תשרי או לאחר חודש
13 תשרי, למעוטי חודש תשרי.
- 14 ועל-פי-זה מובן שהעדר המענה על מכתבים (בפרט בימים אלו) אינו צריך לגרום לאי-שביעות רצון
15 או נפילת הרוח וכו' – ח"ו וח"ו! כי אין זה מפני העדר שימת-לב, אלא מפני שאין זה הזמן המתאים
16 לכך, כנ"ל.
- 17 ובקשר לשאלה – היתכן שדוקא בחודש זה, שהוא ראשית כל השנה כולה, לא יוכל כל אחד ואחד למלא
18 משאלות לבבו לטובה – הרי מופרך לגמרי לומר דבר כזה? – התשובה לדבר: על-דרך שמצינו בנוגע ליום
19 הכפורים ש"עיצומו של יום מכפר", כמו כן מובן שמילוי משאלות לבבו לטובה נפעל על-ידי עיצומם של
20 ימי חודש תשרי. והרי ידע איניש בנפשיה שכאשר מתנהג באופן המתאים לחודש תשרי, ועל-אחת-כמה-
21 וכמה כאשר מוסיף בעניני תפילה תורה וצדקה אזי נפעלים כל הענינים באופן ד"עיצומו של יום מכפר",
22 עם כל הפירושים שבדבר.
- 23 ועל-ידי-זה נפעלת הוספה בברכותיו של הקב"ה – היינו, ש"מרשית השנה" מקבל הוא כבר את ברכתו
24 של הקב"ה לכתובה וחתומה טובה בנוגע לכל הענינים, כולל – בנוגע לכל הפרטים שרוצה לשאול, או
25 שכבר שאל ולא קיבל מענה (מאיזה סיבה שתהיה). ובפשטות: ברכת כתיבה וחתומה וגמר חתימה טובה
26 בטוב הנראה והנגלה, מאחר שהוא מוסיף בעשיית והכנת ה"כלים" לברכתו של הקב"ה – תורה עבודה
27 וגמילות-חסדים, שעליהם "העולם עומד", ה"עולם קטן זה האדם", שעל-פי אמיתית הענינים הרי זה גם
28 ה"עולם גדול" (כפשוטו), כי "את העולם נתן בלבם".
- 29 ויהי-רצון שדיבורים אלו יתקבלו באותו אופן כפי שנאמרו, מבלי לחפש רמזים ופשט'לאך וכו', כי
30 כוונת הדברים היא בפשטות ממש, באופן המובן לבן חמש למקרא.
- 31 ל. ויהי-רצון שכל אחד ואחת מישראל, בכל מקום שיהיה ובכל מקום שהוא עתה, יחשוב אודות שאר
32 כל בני ישראל באופן דאהבת ישראל, ועל-פי הכלל אשר במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא –
33 יתאחד (מתוך אהבה) עם כל אחד ואחד מבני ישראל, בהיותו נשמה בגוף למטה בעולם הזה הגשמי.
- 34 וכל זה יוסיף וימהר את ברכתו של הקב"ה לכתובה וחתומה טובה לשנה טובה ומתוקה, בטוב הנראה
35 והנגלה, ומתוך שמחה וטוב לבב.
- 36 וכל זה נפעל כבר בחודש אלול – כאמור לעיל ש"מנהג ישראל תורה הוא" שכל אחד ואחד מישראל
37 מברך את רעהו בברכת שנה טובה ומתוקה, ומובן, שמלמעלה עונים "אמן" על ברכות אלו, וממשיכים
38 זאת למטה מטה, למטה מעשרה טפחים, ובטוב הנראה והנגלה.

- לא. כל המדובר לעיל אודות י"ג וט"ו אלול – שייך לכל אחד ואחת ששומעים את הדברים, וכן
לאילו שימסרו להם את תוכן הדברים.
- והמעשה הוא העיקר – ליישם את כל הדברים במעשה בפועל, למטה מעשרה טפחים, כל ענין וענין
לפי ענינו. ולעסוק בכל ענינים אלו באופן שלמעלה ממדידה והגבלה – מאחר שיודעים שמלך מלכי
המלכים נמצא בשדה ביחד עם כל אחד ואחד מישראל, ומקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים
שוחקות לכולם.
- וההתחלה בזה היא – על-ידי הוספה בלימוד התורה, נגלה וחסידות, ובאופן דלימוד המביא לידי
מעשה – הוספה בקיום המצוות בהידור.
- לב. בודאי יערכו התוועדות בט"ו אלול לרגל מלאות פ"ה שנה להתייסדות ישיבת תומכי תמימים.
וכדי לקשר התוועדות הנ"ל עם התוועדות זו (הנערכת בבית שמגדלין בו תורה ותפילה) – יקחו את
ה"משקה" מהתוועדות זו ויערבבו זאת עם ה"משקה" שישתמשו בהתוועדות הנ"ל.
- ויהי-רצון שיעשו כן גם בכל המקומות ששם שומעים את הדברים, ואף-על-פי שאי-אפשר לתת להם
את ה"משקה" – הרי שומעים הם את דברי התורה הנאמרים כאן, והרי התורה נמשלה למים – אין
מים אלא תורה, ועל דברי התורה נאמר "הלא כה דברי כאש" – בדוגמת "יין שרף", שזהו ענין
ה"משקה".
- ולכן, בהתוועדות שתיערך בט"ו אלול בכל המקומות – יחזרו פסוקי תורה ומאמרי חכמינו ז"ל מתורה
שבכתב ותורה שבעל-פה, ובמיוחד – מאמרי ותורתו של נשיא דורנו, שעל-ידי-זה מתאחדים ב"יחד
נפלא" דתורה זו עם נשיא דורנו, ועל-ידי-זה נמשכת ברכה לכל אחד ואחת שלומדים תורתו והולכים
בדרכיו ואורחותיו אשר הורנו.
- ההתוועדות כאן – תיערך על-ידי ישיבת תומכי תמימים המרכזית, שהם יקחו את המשקה והמזונות
מהתוועדות זו – בתור התחלה טובה להתוועדות הנ"ל, ולהמשיך בזה במשך השנה כולה ובמשך כל
השנים כולם – בזמנים המתאימים לכך.
- ומובן, שגם לאחר ביאת המשיח ימשיכו בלימוד התורה, ואדרבה: לאחר ביאת המשיח יעסקו
בלימוד התורה ביתר שאת וביתר עוז, ובמיוחד – בלימוד פנימיות התורה, וכפסק-דין הרמב"ם (סוף
הלכות מלכים) ש"באותו הזמן (לאחרי ביאת המשיח). יהיו ישראל חכמים גדולים. . . וישיגו דעת
בוראם כפי כח האדם, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".
- וההכנה לזה היא – הפצת המעיינות חוצה, שעל-ידי-זה ממהרים ומזרזים (כביכול) את קיום היעוד
"תורה חדשה מאתי תצא" – בגלוי, "כי הנני מביא את עבדי צמח" – ביאת משיח צדקנו, שהוא ילמד
תורה את כל העם כולו, במהרה בימינו ממש, "נאו" ממש.
- כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן את ה"משקה" להרש"ג שי', ואת המזונות – להרב דוד שי' רסקין (באמרו
לרש"ג שי' שימנה "שליח" לקחת את המזונות). ואחר כך התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן ניגון
"הקפות" לאביו רבי לוי יצחק ז"ל.
- אחר כך צוה לחזן (ר' משה שי' טלישבסקי) לנגן "יהי רצון כו' שיבנה בית המקדש במהרה בימינו".
כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה.
- טרם צאתו התחיל לנגן "כי בשמחה תצאו".

לקוטי שיחות

פרשת תצא

כך כד שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

הקדושה, ולכן הוא חייב במעקה.

אך תירוצו זה אינו מובן¹²:

(א) בתי כנסיות אינם פטורים ממעקה משום שהם "קודש"¹³, אלא משום שאין הם "גגך" – אין להם בעלים¹⁴. ואם כן, גם היכל המקדש צריך היה להיות פטור ממעקה. למרות שנבנה בחול, כי בכל זאת אין הוא "גגך".

ואין להשיב שתירוצו הוא בהתאם לשיטת הרמב"ם¹⁵, שבתי כנסיות ובתי מדרשות פטורים ממעקה לא משום שאינם שייכים ליחידים, אלא "לפי שאינם עשויים לדירה". ולעומת זאת ההיכל נבנה תחלה כ"חול" ויכול לשמש לדירה, ומשום כך הוא חייב במעקה.

כי¹⁶ למרות ש"בונים בחול ואחר כך מקדישין", בכל זאת הבית נבנה לשם מקדש, וסביר לומר, שלא השתמשו בבית זה, או שאסור להשתמש בו, לצרכי הדיוט¹⁷.

(ב) בית שחייב במעקה – אם הפכו אותו אחר כך לבית כנסת, או לבנין אחר הפטור ממעקה בטלה בו ממילא החובה של מצות מעקה¹⁸.

א.

"מעקה - גם" לבית המקדש

על הפסוק¹ "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך" נאמר בספרי²: "בית – לרבות היכל".

כלומר, המעקה על גג היכל המקדש³ לא היה רק "לנו"⁴ וכדומה, אלא חובה של מצות מעקה.

על כך ידועה השאלה⁵: ההלכה קובעת, שבתי כנסיות ובתי מדרשות פטורים ממעקה, כפי שדורשת הגמרא⁶ "גגך .. למעוטי בתי כנסיות ובתי מדרשות". ומדוע, אפוא, חייב היכל המקדש במעקה?

ב.

חובת מעקה בבית "משעת חידושו"

הגאון הרוגוצ'ובי⁷ משיב על כך, שחובת המעקה חלה, כנאמר בספרי⁸, "משעת חידושו"⁹ – מיד כאשר הבית נבנה, אף לפני השימוש בו¹⁰. וכיון שאת המקדש, לפי ההלכה¹¹ "בונים בחול ואחר כך מקדישין", יוצא, ש"בשעת חידושו", כאשר המקדש נבנה, עדיין לא חלה עליו

שהטעם הוא לפי שאינם דירת הדיוט, ודוקא דירת הדיוט חייבת במוזוה ע"ש. ועיין ל' החינוך מצוה תכג – הרי"ן גבי מעקה לא הובא טעם זה (אבל ראה הערה הבאה). וברמב"ם (הל' רוצח כ"ו שם ה"ב) מפורש שנתמעטו מנגד "לפי שאינם עשויים לדירה", כדלקמן בפנים.

(14) כפרש"י חולין שם – נעתק לקמן בפנים (ר"ס ג). ואולי י"ל (בדעת הצפ"ע), ע"פ מ"ש במ"א (צפ"ע) שו"ת ווארשא סי' קיב. וראה שו"ת דווינסק ח"ב סי"ב) בבאור פרש"י זה, ד"דבר שבקדושה אין בו קנין עצם – שזהו מחמת הקדושה שבו. וא"כ במקדש קודם שמקדישין אותו אין שייך טעם זה.

ולהעיר ממנ"ח שם: שאינן בית דירה מכ"כ היכל וגם הוא לגבוה ולא קרי גגך כי הוא של גבוה כמו שדרשין בכל מקום שלך ולא של גבוה (אל כותב זה רק בנוגע להיכל, ולא לביהכ"ס כו' שאינם "של גבוה" כ"א דבני העיר, וראה לקמן סעיף ג).

(15) הל' רוצח כו' שם. וכ"ה בשו"ע חו"מ סתכ"ז ס"ג.

(16) נוסף לזה שא"פ לפרש כן בצפ"ע, שלא הביא שם דברי הרמב"ם.

(17) ולהעיר מהאסור לבנות בית בתבנית היכל (ע"ז מג, א. וש"ג. רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ז ה"ט).

(18) דבפטור ביהכ"ס וכו' אין תנאי בזה שצ"ל נבנה מתחלתו לשם זה, ולא כשקנו בית (דירה) ועשאוהו ביהכ"ס כו' – ומעשה רב.

(1) פרשתנו כב, ח.

(2) אף שיש מוחקים זה – הרי נוסף ע"ז שכן הוא בדפוס ויניציא וכו' – כן הוא גם בנתי"ה הסיפרי (וראה הוצאות ר"מ א"ש, האראוויץ – הובאו באנצ' תלמודית מע' היכל ע' מח).

(3) מדות פ"ד מ"ו. רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ד ה"ג.

(4) כמו שפי' בספרי דבי רב לספרי שם.

(5) ספרי דבי רב שם. מנ"ח מצוה תקמו. ועוד.

(6) חולין קלו, א.

(7) ראה הנעתק בצפ"ע עה"ת פרשתנו שם. צפ"ע"נ להל' בית הבחירה שם (ירושלים תשל"ט) ובהנסמן שם.

(8) פרשתנו שם.

(9) כ"ה ביל"ש פרשתנו שם. ועוד. ובספרי לפנינו: חדשתו.

(10) כן מפרש גם ברבינו הלל וספרי דבי רב לספרי שם. אבל בתולדות אדם שם: כשהוא חדש לו ויכנס לדור בו.

(11) מעילה יד, א.

(12) נוסף על העיקר, שדין הנ"ל בספרי דחייב "משעת חידושו" הוא דעת יחיד, ולא הובא ברמב"ם כו' (ראה ספרי דבי רב שם. וראה מגדל עוז להל' רוצח ושמירת נפש פ"א ה"ג).

(13) גבי מוזוה כתב הרמב"ם (הל' מוזוה פ"ז ה"ו) ש"פטורין לפי שהן קדש", אבל [נוסף לזה שגם בזה פירש בחת"ס (שו"ת יו"ד סרפ"א)

ג.

בית כנסת – "אף לבני עבר הים הוא"

ויש לומר שההסבר לכך הוא:

רש"י¹⁹ מסביר, שבתי כנסת ובתי מדרש אינם נכללים בכלל של "גגן" מפני ש"אין חלק לאחד מהן בו, שאף לבני עבר הים הוא". בכך מבהיר רש"י מדוע דינם של בתי כנסת וכדומה שונה מדינו של בית של שותפים:

ההלכה קובעת, שבית של שותפין חייב במעקה, כנאמר בגמרא⁶, שלמרות שמהמילה "גגן" משתמע "דידך אין (=שלך כן) דשותפות לא", בכל זאת, כיון שהתורה מבארת את הטעם למצות המעקה – "כי יפול הנופל ממנו", הרי בחשש זה אין הבדל בין בית של יחיד לבין בית של שותפין, ומשום כך חייב בית של שותפין במעקה²⁰ –

ולפי זה מתעוררת השאלה: במה שונים בתי כנסיות ובתי מדרשות שאותם אכן ממעטת המילה "גגן"? למרות שאין זה "גגן", בכל זאת הכרחי למנוע את החשש של "כי יפול הנופל ממנו".

– מסביר רש"י, שבבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין את מי לחייב: חובת המעקה חלה על בעלי הבית, ובבית של שותפין חלה חובה זו על כל אחד מן השותפין ועל כולם ביחד, אך לבני העיר שבנו את בית הכנסת או את בית המדרש אין חלק בבנין זה לאחד מהם, כי "אף לבני עבר הים הוא"²¹, ולכן אין מקום להטיל עליהם חובת עשיית מעקה.

אין הסבר זה סותר את מה שאנו מוצאים, שלגבי

הלכות אחרות²² נחשבים בכל זאת בני העיר לבעלים של בית הכנסת – כי לגבי חובת המעקה יש חשיבות לא רק לקנין הגוף של בית הכנסת, שהוא שייך לבני העיר בלבד, אלא גם לכך שזהו מקום לדור²³ לבעלים אלו.

ולכן, בית הכנסת, אשר בו יש זכות לכל יהודי להכנס ולהשתמש בכל בית כנסת שבכל עיר²⁴, בעולם²⁵, אין בני העיר נחשבים כבעלים לצורך חובת מעקה. וכדברי הגאון הרג"צ ובי"ט²⁶: "גבי מעקה .. תליא בדירה, ודירת בית הכנסת שייך לכל"²⁶.

ד.

כל ישראל שותפין במקדש

לפי זה יובן גם מדוע היכל המקדש חייב במעקה:

במקדש היה לכל ישראל חלק, כעין שותפות: הן במקום המקדש, אשר דוד המלך קנה מאת ארונה היבוסי בממון שנטל מכל השבטים²⁷. והן במקדש עצמו, אשר נבנה מנדבות הצבור. ובדיוק כשם שכל בני ישראל השתתפו בנדבת המשכן, כך סביר לומר, שכל ישראל השתתפו גם בקופה ובלשכה שנועדה לבניית המקדש, או לבדק הבית.

אמנם, כאשר היחיד נותן את נדבתו לקופה זו, הרי זה באופן של "ימסרם לצבור יפה יפה"²⁸, ולא כממון השייך למספר יחידים כשותפות, אך בכל זאת אין מתבטל על ידי כך לחלוטין חלקו של היחיד²⁹, כפי שידועה ההוכחה לכך מבקשת משה בקשר לקרח ועדתו: "חלקם (בתמידי צבור) לא יקובל"³⁰. ולכן המקדש הוא לפחות מעין שותפות של כל ישראל³¹.

(27) ספרי (ורש"י) ראה יב, יד. זבחים קטז, ב. פרש"י יומא שם ד"ה אלא.

(28) ר"ה ז. ריש ע"ב. וש"נ.

(29) האריך בזה בצפ"נ בכ"מ (ראה מפענח צפונות פ"ד ס"ב וס"ד, וש"נ. אבל ראה השק"ט בזה (שו"ת שם סי"ב-יג. ועוד). גם גבי ביהכ"ט, דאף ששייך לכל (בני) העיר, נשאר בו חלק היחיד. וראה גם לקו"ש ח"ה ע' 112 ואילך.

(30) פרש"י קרח טז, טו. במבמד"ב פ"ח, י.

(31) כן מוכח ג"כ ממש"ב בפי"ה מ נדרים שם גבי דבר של עולי בבל מותר: "דבר של עולי בבל הוא הדבר המשותף לכל עולי הרגל .. שבנין אותן .. מממון כל ישראל ויש לכל אחד מהם בהן קנין אלא שהוא מועט מאוד אין חוששין לו" (כ"ה הלשון בתרגום קאפח. ועד"ז הובא במאירי שם (וכ"כ בפירושו הראי"ה). ובפי"ה מ לפנינו (הובא בתו"ט): אין זה כ"א זכות מעט מאוד שאין לאחד מהם שום רשות). וגם להטעם (תוס', ר"ן, פי' הרא"ש, רע"ב ועוד שם) משום דהפקך הוי ולא דשותפין – היינו משום ד"לא נתנוהו להם להיות שותפין בו לענין שיוכל האחד לאסור חלק ציבור" (תוס' שם).

(19) חולין שם (בטעם הראשון. בטעם השני – ראה לקמן סעיף ה').

(20) ובל' הרמב"ם הל' רוצח כו' שם: לא תלה אלא בנופל.

(21) ובמילא אין חלק מבורר, או אינו שווה פרוטה ועוד. וראה לקמן הערה 31. ועצ"ע.

(22) כמו גבי מזוזה ונגעים (אם יש בו בית דירה) – ראה יומא יא, ב ואילך (ועיין פרש"י שם יב, רע"א החילוק בין דכפרים לדכרכים. וראה אציקלופדי' תלמודית ע' בית הכנסת ע' רא. ושו"ת). וראה גם משנה נדרים (מח, רע"א) "ואטורין בדבר של אותה העיר .. (ו)בית הכנסת". ועוד.

(23) שבזה תלוי הענין ד"יפול הנופל ממנו". וראה לקמן הערה 39.

(24) ראה גם נמוק"י נדרים שם. וראה המובא באנציקלופדי' תלמודית שם.

(25) צפ"נ מהד"ת פז, א. ועיי"כ שו"ת צפ"נ דווינסק ח"ב סי"ג.

(26) ומסיים "ואין נ"מ בין של כפרים לשל כרכים" (ראה הנסמן לעיל הערה 22).

ולעיר מהשק"ט אם שוכר חייב במעקה מה"ת (ש"ה כללים מע' המ"ם כלל קצה. וש"נ). ואכ"מ.

- 1 וכיון שלכל יהודי יש חלק בבית המקדש, כדלעיל
- 2 (ובקל-וחומר מקרבן התמיד), לכן חייבים ישראל³²
- 3 לבנות מעקה כאשר הם בונים את בית המקדש³³.
- 4 וכדי להתחייב במעקה אין הכרח שיהא זה "גגך"
- 5 בשלמות, כדלעיל בסעיף ג', שאף בית של שותפין
- 6 אינו ממש "גגך", וגם כן הכרחי למנוע את "כי יפול
- 7 הנופל ממנו"³⁴.

ה.

המקדש - בית דירה

אך עדיין אפשר לשאול:

חובת מעקה חלה דוקא על "בית דירה"³⁵, שאם לאו "אינו זקוק לו"³⁶. ואף מסיבה זו פטורים בתי כנסיות ובתי מדרשות ממעקה, כי בית הכנסת "אינו בית דירה"³⁷ [ובמיוחד לדעת הרמב"ם, שמביא רן סיבה זו - "לפי שאינן עשויים לדירה"³⁸ - כדלעיל בסעיף ב] -

ומכיון שכל בני משתתפים במנוחם בבנין המקדש, לכם, חלקם במקדש (לענין חיוב מעקה) הוא יותר מהחלק שיש לכל ישראל בביהכנסת מחמת זה ש"דירת הכנסת" שייך לכלל (כנ"ל ס"ג מפרש"י והצפ"ע) - ראה לעיל הערה 21.

32) ואף שישראל מותר להכנס רק בעזרות ולא בהיכל שעליו המעקה* - ה"ז רק משום אר"י דרביע עלי' אסור התורה, ולא מצד חסרון בבעלות שלהם (ולהעיר מתו"ט למשנה נדרים שם). ולכן יש לומר דגם ישראל מצ"ע מחויב במעקה כדי ש"לא יפול הנופל ממנו", ולא רק מפני שצריכים להשתתף בבניית כל ביהמ"ק.

33) משא"כ בביהכנסת כו' (שלא נבנה מקופת ציבור דכל ישראל) אין לחייב (רק) בני העיר בענין ששייך לכל ישראל, וצ"ע.

34) עור י"ל - את"ל דמאמר חז"ל (שמו"ר פ"ל, ט) "מה שהוא עושה הוא אמר לישראל לעשות" (שקב"ה מקיים מצוות התורה) הוא גם גדר בהלכה: ביהמ"ק הוא דירת הקב"ה** [ונק' "בית לה" (הובא בהלכה - רמב"ם ריש הל' ביהמ"ח), ואומר עליו "זאת מנוחתו" (תהלים קלב, יד. ומב"ם שם פ"א ה"ג), דירת קבע - לאחרית ואתהלך באוהל]: ולכן יש חיוב כביכול על הקב"ה לעשות מעקה על גג דירתו, ובני"ע עשוה בשליחותו של הקב"ה.

[ויש לחלק בין זה למ"ש בשו"ת חת"ם (הנ"ל הערה 13) דאין חיוב מוזהר על ביהכנסת כי הוא דירה של קדש, "דירת גבוה", ודוקא דירת הדיוטותייבת במוזהר (ולא אמרינו בזה "מה שהוא עושה כו'") -

כי ענין המוזהר הוא קביעות שם ה' על פתח הבית, ואין צורך בזה ב"דירת גבוה ה' אלקי ישראל" (ל' חת"ם שם), משא"כ מעקה שענינו שמירת הבית ש"לא יפול הנופל ממנו", צ"ל גם בדירת הקב"ה (אם בני"ע משתמשים בו. וראה לקמן סעיף ה).]

35) ספרי פרשתנו שם. רמב"ם הל' רוצח כו' רפ"א. שו"ע חו"מ ר"ס תכז. שו"ע אדה"ז חלק חו"מ הל' שמירת גוף ונפש כו' סעיף א.

והרי ההיכל אינו בית דירה?

על כך יש לומר³⁹: מושג הדירה קשור בעיקר לאכילה, כהלכה לגבי סוכה, שצריך להיות בה "תשובו כעין תדורו"⁴⁰, ש"עיקר מצות הישיבה בסוכה" היא אכילה בסוכה⁴¹.

ולכן המקדש הוא "בית דירה", כי הוא מקום קבוע לאכילת קדשים⁴², אמנם, הקדשים נאכלים רק בעזרה, ולא בהיכל (שעל גגו היה המעקה), אך לפי הדין⁴³, מותר.

ואף יותר מכך - חייבים בשעת הדחק לאכול קדשי קדשים בהיכל.

ואין להקשות מכך שבשעת הדחק מותר לתלמיד חכם לאכול גם בבית הכנסת⁴⁴, ובודאי בבית המדרש⁴⁵, אך בכל זאת אין הם נחשבים "בית דירה", כדלעיל, כי שם ההיתר הוא משום שזוהי אכילה ושתייה (ושינה) בדרך עראי, ומשום כך אין הם

(36) רמב"ם שם (וראה הערה 38). שו"ע שם. וראה שו"ע אדה"ז שם.

(37) רש"י חולין (הנ"ל הערה 19).

(38) וצ"ע, לכאורה, דא"כ למה צריכים מיעוט מיוחד ד"גגך" - והרי "אינו זקוק לו" מכיון שאינו עשוי לדירה: ועכ"פ נלמד זה מ"בית" (כבספרי שם. וראה הגמ"י שם). וראה סמ"ע שם סק"ה.

ויש לומר, דהוא דביהכנסת וביהמ"ד נק' בית דירה, מכיון שמשמש בו היחיד בקביעות לתפלה ותורה***, ולכן צ"ל מיעוט מיוחד (שגם הם בכלל "אינם עשויין לדירה").

(39) גם י"ל להמ"ד דגגין של היכל לא נתקדשו (ראה אנציקלופדי תלמודית ע' גגין ועליות ע' קלב) וש"י, וא"כ מותרת ההשתמשות בס' - והרי הפטור דאינו בית דירה הוא מפני שאין משתמשין על הגג (ראה שו"ע אדה"ז שם). ולהעיר משו"ת מבי"ט סק"י. שד"ח כללים מע' המ"ם כלל קצה (תקנה, ב).

ולהעיר דאת"ל שעליית ההיכל לא הייתה פתוחה להיכל צ"ע אם קדושתה כהיכל או כעזרה (ראה צ"ח פסחים פו, א אנצק' תל' שם). כן להעיר ממלכים (ב יא, ב ואילך) שהסתירו את יואש בחדר המטות - עליית בית קדש הקדשים (רש"י שם) - שש שנים.

(40) סוכה כה, ב. וש"י. טושו"ע (ודאדה"ז) אר"ח ר"ס תרל"ט.

(41) שו"ע אדה"ז שם סי"ב. וראה טור שם. נ"כ השר"ע שם בסוף הסימן.

(42) להעיר דיישיבת מלכי בית דוד היא בעזרה (רמב"ם הל' ביהמ"ח פ"ז ה"ו).

(43) זבחים סג, א. ספרי קרח יח, י. רמב"ם הל' מעה"ק פ"י ה"ג. וראה מנ"ח מצוה קפד.

(44) רמב"ם הל' תפילה פ"א ה"ו (וראה כס"מ שם). טושו"ע אר"ח ר"ס קנא ונ"כ. וראה אנציקלופדי תלמודית ע' בית הכנסת ע' קצה. וש"י.

(45) ראה רמ"א שם. וראה פרטי החילוקים בביהמ"ד לגבי ביהכנסת - אנציקלופדי תלמודית ע' בית הכנסת ע' קצה. וש"י.

(* אבל ראה לקמן הערה 39 - בנוגע לעליית וגו' הדין).

(**) ומ"ש בחד"ס (שבפנים ההערה) ד(גם) ביהכנסת הוא "דירת גבוה" - היינו רק לענין "דירה" שצ"ל במוזהר, דדירת גבוה לא נק' דירה. משא"כ מעקה - תלוי ב"גגך" וביפול הנופל - כבפנים.

(***) להעיר דמדינת תדור דטובה - הוא גם בנוגע לת"ת (מקומות שנשמנו בהערה 40).

— הרי גם גגו הוא עבודה של קדושה: "ויגבה לבו בדרכי ה'";⁵⁴ וכדברי חז"ל⁵⁵ ש"תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה שבשמינית". ומדוע צריך להגביל ולקבוע מעקה כאן?

אלא, ההוראה מכך היא, שאפילו גג המקדש זקוק למעקה. ויותר מכך: במקדש עצמו היה המעקה דוקא על גג ההיכל, ואף על קדש הקדשים⁵⁶.

כי אף כאשר שריים בשיא ההתעלות, חייבים להיות בזהירות ובריסון על ידי הרגשת ההתבטלות. ואדרבה — "כלים הנגמרים בטהרה צריכין טבילה לקודש"⁵⁷: אף כאשר נמצאים בדרגה הנותנת מקום למחשבה שזהו כבר כלי "מושלם", אשר נגמר בטהרה — דוקא אז⁵⁸ יש צורך ב"טבילה — אותיות ביטול⁵⁹ — לקודש".

ז.

המעקה הרוחני — למנוע נפילת הזולת

המעקה כפשוטו אינו נועד כל כך כדי לשמור על עצמו, אלא בעיקר כדי להבטיח שהזולת לא יפול מ"גג".

וכך גם במשמעות הרוחנית של המעקה: המטרה של "מעקה לגג" אינה כל כך כדי להגן על האדם עצמו מפני נפילה רוחנית, אלא גם למען הזולת, ש"גג" — גאותך והתנשאותך — לא יגרום לנפילה רוחנית אצל יהודי זולתך.

כאשר יהודי עוסק בהפצת יהדות ובקירוב יהודים לאביהם שבשמים — שפעילות זו נכללת⁶⁰ ב"כי תבנה בית חדש", במשמעות הפנימית, שיהודי לא יסתפק בעבודה הרוחנית של עצמו, אלא הוא צריך "לבנות"

1 נחשבים "בית דירה" לצורך חובת מעקה, כי זה בדומה
2 לדירת עראי (סוכה⁴⁶; בית בחוץ לארץ פחות משלשים
3 יום, הפטור ממזוזה⁴⁷);

4 ולעומת זאת, אכילת קדשי קדשים היא מצוה, והרי
5 "מצוותיה אחשביה"⁴⁸, ובמיוחד כאשר האכילה היא
6 באופן של "למשחה — לגדולה"⁴⁹, ויש כאן קביעות,
7 התורה ציתה לאכול קדשי קדשים בהיכל, בשעת
8 הדחק לפחות, ולכן זהו "בית דירה"⁵⁰.

ז.

התבטלות — גם בדרגה נעלית של קדושה

כדי להבין את ההבדל שבין בית הכנסת וכדומה לבין בית המקדש לגבי חובת מעקה בפנימיות הענינים, יש לבאר תחלה את המשמעות של המעקה בעבודה הרוחנית של היהודי:

המשמעות הפנימית ל"ועשית מעקה לגגך... כי יפול הנופל ממנו" היא: "גגך" רומז להתנשאות ולגאווה⁵¹, והכוונה של "ועשית מעקה לגגך" היא, שהכרחי לחסום ולהגביל את הגאווה⁵². "כי יפול הנופל ממנו" — כי מדת הגאווה היא השרש של כל נפילה רוחנית, כידוע⁵³ שהמדות הרעות של האדם נובעות מתחושת הישות העצמית ומהגאווה.

וזהו גם ההוראה הנלמדת מכך שגם היכל המקדש חייב במעקה:

אפשר לחשוב, שהמעקה הכרחי רק בענינים שהם "בית של חול", אשר ה"גג" שלו הוא גאווה והתנשאות פשוטה, שהיא להיפך מהקדושה.

אך כאשר מדובר אודות המקדש, אשר כולו קודש

(46) סוכה בתחלתה.

(47) מנחות מד, א. טרש"ע י"ד סרפ"ו סכ"ב. ב"י לטור שם. ש"ך שם.

(48) ראה בכורות י, א. רש"י ד"ה חלה (ביצה כז, ב).

(49) קרח יח, ח. זבחים צא, א (וש"ג).

(50) והא דהיכל פטור ממזוזה. ה"ז מפני שהוא קודש (יומא יא, ב. רמב"ם הל' מזוזה פ"ו ה"ו). וגם לפמ"ש בחת"ס (כ"ל הערה 13) שתלוי רק בענין דירה (של הדייט) — יש לחלק בין שם "דירה" לענין חיוב מזוזה, לשם "דירה" גבי מעקה (שענינו השמירה שלא "יפול הנופל"). ולהעיר מסמ"ע חו"מ שם סק"ב. וי"ל שלכן צריך ריבוי מיוחד לחיוב במעקה — "בית לרבות היכל" — כי לולא זה הו"א דאין זה בכלל "עשויין לדירה".

(51) להעיר ממחז"ל בנוגע לגג ביהכ"ס ודבתי העיר (שבת יא, רעא).

(52) של"ה חלק תושב"כ סוף פרשתנו. וראה אור"מ לה"מ פרשתנו עה"פ. ועוד.

(53) ראה דרושים עה"פ ראשית גוים עמלק.

(54) דה"ב יז, ו, תו"א צא, ב. קיט, ג ואליל. לקו"ת במדבר טו, ג. ועוד.

(55) סוטה ה, א. וראה תו"א שם.

(56) כמוכן ממקומות שנשמנו בהערה 3.

(57) משנה חגיגה כ, ב. וראה אור"ת ויקרא (כרך ב) דרושים לפסח ע' תנה.

(58) להעיר מתו"א שם (קכ, א) דשמינית שבשמינית צ"ל רק בתחלת העבודה אבל אח"כ צ"ל בביטול לגמרי. וראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' שה. לקו"ש חכ"ב ע' 162 הערה 32.

(59) אלא שנתחלף הוי"ו בה"א (סידור עם דא"ח כוונת המקוה בסופה — כנט, סע"ד).

(60) גם בפשטות: הכנסת אורחים, יהי ביתך בית ועד לחכמים (אבות

פ"א, מ"ד).

- 1 בית לה', להקים בית מושלם, סביבה שתהיה חדורה
- 2 ביהדות⁶¹ –
- 3 ויחד עם זאת יש בו גאווה, הרי לא זו בלבד שזהו
- 4 פגם בעבודה הרוחנית הפרטית שלו, אלא הוא עלול
- 5 לגרום לנפילתו של היהודי זולתו שעליו הוא משפיע.
- 6 כאשר הוא משפיע על הזולת בדברים היוצאים מן
- 7 הלב, ללא כל פניות אישיות וכדומה, הרי בודאי יכנסו
- 8 הדברים אל הלב ויפעלו את פעולתם,
- 9 אך אם דבריו מעורבים בישות ובגאווה, הרי בנוסף
- 10 לכך שהדבר מפריע להצלחת דבריו ולקירוב הזולת,
- 11 הוא עלול אף לגרום להיפך מכך – גאותו ודבריו
- 12 עלולים ר"ל להרחיק את השומע.
- 13 ונקודה נוספת מבהיר הפסוק – "כי יפול הנפול
- 14 ממנו", כפי שפירשו חז"ל⁶² "ראוי זה ליפול מששת
- 15 ימי בראשית .. אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי
- 16 וחובה על ידי חייב":
- 17 יהודי עשוי לטעון, שנפילתו של הזולת אינה
- 18 באשמתו, אלא היא משום שהאחר היה "ראוי ..
- 19 ליפול", ואף יותר מכך – הוא "נופל" כפשוטו, שהוא
- 20 כבר נופל⁶³:
- 21 אילו היה אדם זה חפץ להיות איש ישר, היה
- 22 מבחין בין האמת שבדברי המשפיע, שאלה הם דברי
- 23 תורה, לבין ישותו וגאותו של האדם המעורבת בכך,
- 24 כמאמר חז"ל⁶⁴ "תוכו אכל קליפתו זרק"⁶⁵.
- 25 אך כיון שהלה כבר נופל, לכן, כאשר הוא חש
- 26 בגאווה וכדומה נגרמת לו הדרדרות נוספת – ומדוע
- 27 אשם הוא (המשפיע) כך שעליו להבטיח את ה"גג"
- 28 שלו, שמי שכבר "נופל" לא יפול נפילה גדולה יותר?
- 29 כלפי זה אומרים לו, שבלי להביט בכך שהאחר
- 30 כבר נופל, מוטלת עליו החובה למנוע ולהבטיח
- 31 שמ"גגך" לא תיגרם נפילתו של הנופל⁶⁶: עליך לדאוג
- 32 לכך שלא תהיה בין אלו שעליהם נאמר "מגלגלין ..
- 33 חובה על ידי חייב" – שלא אתה תהא הגורם לנפילת
- 34 הזולת.

ה.

חובה לבנות בית חדש

אך על כך ניתן לטעון: כיון שהאדם מכיר בישותו, לשם מה עליו להכנס לספקות – אם יצליח לבנות "מעקה" כראוי אם לאו, כדי למנוע את נפילתו או נפילת הזולת – שמא רצוי שמלכתחילה לא יעסוק ב"בניית הבית", ובמיוחד בבניית ובקירוב יהודים אחרים!

מקדים הפסוק ואומר, כברכה⁶⁷, "כי תבנה בית חדש": יהודי חייב לבנות בית לה' על ידי שיקים מסביבו סביבה של יהדות, כדלעיל. ואל לו לסמוך על אחרים, אלא צריך להיות "בית חדש": לכל יהודי נקבע חלק בעולם⁶⁸ שעליו לברר ולזכך ושעליו לחדש אותו, ולהפוך אותו לדירה לה' יתברך. אין הוא יכול לסמוך על עבודתם הרוחנית של כל הדורות הקודמים, או של יהודים אחרים בדורו, אלא מוטלת עליו חובה אישית לבנות את החלק שלו בעולם, אשר זהו חידושו, ולא חידושו של האחר.

ולכן, כאשר פוגשים יהודי אחר – וזאת בהשגחה פרטית, וממילא מהווה הדבר הוכחה שהבירור קשור לו – חייבים לעסוק בקירוב יהודי זה.

אפילו כאשר הלה במצב של "נופל", ואילו אצל היהודי המשפיע יש מדה של "גגך" העלולה לגרום לתוספת נפילה של הזולת – האם משום ישותו וגאותו צריך האחר להפגע, ויחסר לו התיקון הדרוש על ידי משפיע זה? עליך לבנות מעקה ולהפחית את גאותך.

וכפי שידוע על כך הסיפור החסידי המובא בשמו של אדמו"ר האמצעי:

אדמו"ר האמצעי תיקן שחסידים, אשר נהגו לבוא לליובאוויטש, יחזרו בדרך שובם לבתיהם על דברי החסידות אשר שמעו מהרבי בכל העיירות שהם עוברים בהן בדרכם. אחד החסידים, אשר נהג לחזור

לאבות, רמ"א בהקדמתו למחיר יין. ועוד).

(66) כמו מעקה כפשוטו, דאף שראוי ליפול משי"ב, "עונש גשול למי שחטב" (בחי כאן, וראה אלשיך כאן. מו"נ ח"ג פ"כ). ולהעיר מאגה"ק ר"ס כה (קלח, ב).

(67) תנחומא הובא בפרש"י עה"פ.

(68) תניא פל"ז (מת, א).

(61) ראה בארוכה בזה – לקו"ש חי"ט ע' 210, 212.

(62) שבת לב, א. פרש"י עה"פ.

(63) ראה פענח רזא כאן: הנפל חסר ו' . לשון עבר. צרור המור כאן.

(64) חגיגה טו, ב.

(65) וע"ד קבל את האמת ממי שאמרו (פיה"מ להרמב"ם הקדמה

משום כך היו חלונות המקדש "שקופים אטומים", כדי ש"אורה" יאיר את החוץ, ויהיה עדות "לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל"⁷².

וכיון שהתפקיד העיקרי של המעקה הוא למנוע את "יפול הנפול ממנו" – מניעת נפילה של מי שנמצא בדרגת "נופל", וכך אצל האדם בעצמו, כאשר עסוקים בעבודה רוחנית הכרוכה בירידה מדרגתו ועיסוק בזיכרון העולם – "תבנה בית חדש"⁷³ –

לכן אין הכרח שבבית הכנסת ובבית המדרש, שבהם מנותק היהודי מעניני העולם, יהיה מעקה.

ולעומת זאת, בית המקדש, אשר משפיע על גשמיות העולם, ובעבודה רוחנית הוא מסמל את העבודה של בניית בית לה', הפיכת הסביבה הגשמית לדירה לה' יתברך – לכך נחוץ המעקה⁷⁴.

למרות זאת, השלמות המוחלטת קשורה דוקא לבית המקדש, כי דוקא עבודה זו מיישמת את תכלית הבריאה, "תבנה בית חדש" – בניית דירה לה' יתברך בתחתונים.

ועל ידי כך זוכים לבנין בית המקדש השלישי, במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ מטות תשמ"א)

1 על דברי החסידות בטוב טעם, התלונן באחת הפעמים
2 לפני אדמו"ר האמצעי, שכאשר הוא דורש את דברי
3 החסידות הוא חש רגש גאוה, ומשום כך ברצונו
4 להפסיק מלחזור על דברי החסידות לפני הקהל. השיב
5 לו אדמו"ר האמצעי: אף אם תהפוך ל"בצל"⁶⁹, עליך
6 להמשיך ולחזור על דברי החסידות!

ט.

נחיצות המעקה דוקא בבית המקדש

לפי כל האמור לעיל ניתן להבין את ההבדל בין בית הכנסת וכדומה לבין בית המקדש:

בית הכנסת ובית המדרש מבטאים את עבודת התפלה ואת לימוד התורה, שזוהי עבודתו הרוחנית של כל יהודי עם עצמו. ואילו בית המקדש מבטא את עבודת האדם בכלל⁷⁰ – לא רק את העבודה עם עצמו, אלא גם, ואדרבה – בעיקר, את עבודתו הרוחנית של עשיית "דירה בתחתונים", הפיכת ענינים גשמיים והעולם בכלל לדירה לו יתברך.

ולכן, אחת העבודות המרכזיות במקדש היא עבודת הקרבנות⁷¹, הקרבת בהמה גשמית לה', וישנה אכילת הכהנים ואכילת הבעלים, שזוהי עבודת ה"בירורים".

וכך המקדש באופן כללי משפיע על העולם, ואשר

(69) להעיר שטעמו בפ"ע מר, אבל מתבל המאכל.

(70) ראה גם לקו"ש חט"ז (293) לענין ג' תרומות המשכן, שבה נרמז ג' סוגי עבודה דתורה עבודה וגמ"ח. וראה שם ע' 297.
(71) ויתרה מזה ברמב"ם הל' ביהב"ח בתחלתו: מ"ע לעשות בית לד' מוכן להיות מקריבין בו הקרבנות וחוגגין אליו כו'. – ראה גם לקו"ש

שם ע' 479 ובהנמקת שם.

(72) מנחות פו, ב.

(73) ראה בארוכה בזה – לקו"ש חט"ט שם (ע' 210 ואילך).

(74) להעיר מבעה"ט, צרור המור ואלשיך כאן – שמפרשים "כי תבנה בית חדש" על הבימה"ק. ע"ש.

המשך ביאור למס' קידושין ליום שישי עמ' א

7 יוסי בְּרַבִּי יְהוֹדָה, לֹא וְכִי לֹא אִמֶּר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוֹדָה, שְׁמָעוֹת
8 הָרְאִישׁוֹנוֹת שֶׁנִּתְּנוּ בֵּעַת מִכִּירְתָּהּ, לֹא לְקִדּוּשִׁין נִתְּנָה, וְהִיעוֹד הוּא
9 בִּכְסֵף שְׁנוֹתָר מִמִּכִּירְתָּהּ וּמוֹטֵל עֲלֶיהָ לְפֹרְעוֹ אוֹ שׁוֹיִי, וְנִמְצָא,
10 דְּהָא – הַחוּב הוּא, הִלְזָאָה הִיא, שְׁאִינוּ מִמּוֹן בַּעֲיָן, וְהִיא גּוֹפָא –
11 הָאִמָּה עֲצָמָה, כְּמִשְׁכּוֹן הִיא עַל הַחוּב, שֶׁמִּמֶּנָּה גּוֹבֶה אֶת שִׁיעֲבוֹדוֹ,

1 הקידושין עשה עם הבת שקטנה היא, כיון שכשםכרה ידע האב
2 שיוכל האדון ליעדה, הרי זה כאילו אמר לה 'צאי וקבלי קידושין',
3 הָאָמָר נָמִי – כִּךְ גַּם כְּשֶׁאֹמֵר לַבִּתּוֹ 'צֵאִי וְקַבְּלִי קִידּוּשִׁין', לֹא שָׁנָא –
4 אִינוֹ שׁוֹנֶה מִזֶּה, וְכִשְׁמִקְבֻלַּת כֶּסֶף קִידּוּשִׁין חָלִים קִידּוּשִׁיהָ.
5 וְאִמֶּר רַבָּא אִמֶּר רַבִּי נַחֲמָן, הַמְּקַדֵּשׁ אִשָּׁה בְּמִלּוֹה – בְּמַחֲלֵיל הַלּוֹאָה,
6 שֶׁשֶּׁ עָלֶיהָ מְשָׁכָן אֲצִלוֹ, מְקַדֶּשֶׁת הִיא בֶּכֶר, וְאֵף זֹאת לְמַדְנוּ מִדְּרָבִי

לקוטי שיחות

פרשת תבוא

כרך כד שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

שאותן רש"י מצטט ממשיך הפסוק ואומר שם⁸: "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש". ומדוע, אפוא, מסביר רש"י שהמילים "כאשר דבר" בפסוק השני מתכוונות לדבור אחר של הקדוש-ברוך-הוא – "והייתם לי קדושים", ולא למה שנאמר ביחד עם "והייתם לי סגולה", כפי שאכן מסבירים כמה ממפרשי התורה?⁹

יותר מכך: לפי המפרשים מובן יותר המשך פסוקנו¹⁰: על המילים "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים" הנאמרות בפרשת יתרו, מפרש רש"י "שרים". לפי זה יוצא, שכל הפרטים בפסוקים כאן "להיות לו לעם סגולה ולתתך עליון על כל הגוים, ולהיותך עם קדוש" מקבילים לשלושת הפרטים שבדבור הקדוש-ברוך-הוא שם בפרשת יתרו: "להיות לו לעם סגולה" – "והייתם לי סגולה מכל העמים"; "ולתתך עליון על כל הגוים" – "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים" (שרים); "ולהיותך עם קדוש" – "וגוי קדוש".

ג.

מדוע מצטט רש"י דוקא את הפסוק "והייתם לי קדושים"?

לכאורה יש לומר, שרש"י אינו מביא את הפסוק "וגוי

א.

פירוש רש"י ל"כאשר דבר לך"

מן הפסוק¹ "וה' האמריך היום להיות לו לעם סגולה כאשר דבר לך" מצטט רש"י את המילים "כאשר דבר לך", ומפרש: והייתם לי סגולה². לאחר מכן מצטט רש"י בפסוק הבא את המילים "ולהיותך עם קדוש כאשר דבר" ומפרש: "והייתם³ לי קדושים"⁴.

יש להבין: אם רש"י אינו צריך לצטט מן הפסוק מה "דבר", משום שהדבר מפורש בפסוק "להיות לו לעם סגולה"⁵, אלא עליו לצטט רק היכן מוצאים ש"דבר" זאת, מדוע הוא מצטט זאת ("ולהיותך עם קדוש") בפעם השניה⁶? ואם אכן נחוץ לצטט גם מה "דבר" – היה רש"י צריך לצטט זאת גם בפעם הראשונה?⁷

ב.

מדוע אין רש"י מקביל בין "ולהיותך עם קדוש" לבין "וגוי קדוש"?

כן יש להבין את פירוש רש"י, בקטע השני, שבמילים "כאשר דבר" הכוונה היא ל"והייתם לי קדושים" – שבפרשת קדושים:

לאחר המילים "והייתם לי סגולה" מפרשת יתרו

¹והייתם לי קדושים", פשוט שקאי על "כאשר דבר" שבפסוק יט (נוסף ע"ז שלזה די שיעתיק רק תיבות ה' אלוקיך שלפנ"ז).

²ועד"ז מובן גם שדוחק לומר שהעתיק רש"י "ולהיותך עם קדוש" כיון שבפסוק זה ישנם ב' ענינים "ולתתך עליון גוי ולהיותך עם קדוש", ומעתיק "ולהיותך עם קדוש", להדגיש דתיבות "כאשר דבר" קאי רק על "ולהיותך עם קדוש" (משא"כ בפסוק יח שלפני כאשר דבר לך נאמר רק ענין אחד "להיות לו לעם סגולה"), שהרי זה מובן מפירושו "והייתם לי קדושים" (נוסף ע"ז שלזה די שיכתוב: "ולהיותך גוי כאשר דבר").

³שם יט, ו.
⁴אלשיך, ש"ך (ע"ת) וספורנו כאן. אוה"ת בסופו (פסוק יח). ועוד.
⁵וכ"ה במדרש הגדול כאן: היכן דבר, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש.

⁶ראה גם אלשיך. ספורנו. ועוד.

(1) כו, יח.

(2) יתרו יט, ה.

(3) קדושים כ, כו.

(4) כמה מפרשים מגיחים במכילתא (בא יב, כה) וביל"ש (שם רמז רז בתחלתו) ע"פ פרש"י כאן – ראה מכילתא הוצאת הארואיטק (וש"ג). ואכ"מ.

(5) בדפוס ראשון וכת"י רש"י (שתח"י) ליתא בפרש"י כו, יז הסיום "ומצאתי להם עד כו", והתיבות דפרש"י יז "להיות לו לעם סגולה" – נסמכים לריש ד"ה זה "כאשר דבר לך" ומתורץ הנ"ל*.

(6) וכ"ה גם בדפוס ראשון ושני, וכת"י רש"י (שתח"י).

(7) ואין לומר, עכ"פ בדוחק גדול – שהעתיק רש"י גם "ולהיותך עם קדוש" להקל על הלומד שידע איזה "כאשר דבר" מפרש, ולא נטעה שמפרש עוה"פ "כאשר דבר" שבפסוק שלפנ"ז – שהרי מפירושו

(*) בדפוס שני הגירסא בפרש"י: .. להיות לו לעם סגולה כאשר דבר לך והייתם לי סגולה ומצאתי להם עד כו.

ד.

"עם סגולה" ו"עם קדוש" – שווה או שונה?

יש לומר, שההסבר לכך הוא:

במבט ראשון אין מובן בפסוקנו: המשמעות של "ולהיותך עם קדוש" דומה ל"להיות לו לעם סגולה". בשניהם מתואר ש"עם ישראל" נבדל מכל העמים: "עם סגולה" – "עם קדוש".

ואם כך, צריך היה לכתבם ביחד, בזה לאחר זה¹⁴:

אבל "ולהיותך עם קדוש" כתוב בפסוק אחר, ובסופו – לאחר שנאמרות "ולשמור כל מצוותיו" המדברות על פעולה של בני ישראל מפני הציווי¹⁵, ולא על תכונתם ומעלתם יחסית לכל הגויים¹⁶, ומכך מובן ש"עם סגולה" ו"עם קדוש" כאן הם שני ענינים שונים לחלוטין.

ולכן אי אפשר לומר ש"ולהיותך עם קדוש... כאשר דבר" מוסב על "גוי קדוש" הנאמר בפרשת יתרו, כי שם מופיע ביטוי זה כהמשך ישיר וענין אחד עם "והייתם לי סגולה מכל העמים".

ה.

"לך" – אודותך

מהו ההבדל בין "ולהיותך עם קדוש" לבין "והייתם לי סגולה מכל העמים"? את זאת לומד רש"י מכך שבפסוק הראשון נאמר "כאשר דבר לך", ואילו לגבי "ולהיותך עם קדוש" נאמר "כאשר דבר", ללא המילה "לך".

ההסבר לכך הוא: כבר לפני כן בפרשת ויצא¹⁷ פירש רש"י "דברתי לך" – לצרכך ועליך מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתי... וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור משמשים לשון ע"ל¹⁸.

מכך מובן בעניננו, שהמשמעות של "כאשר דבר לך" איננה "כפי שהוא דיבר אליך" – אל ישראל (ובמיוחד כאשר לפי זה ניתן לשאול: מהו החידוש בכך? והרי כל התורה נאמרה לישראל!) אלא "לצרכך ועליך" – "כפי שהוא דיבר אודותך" – הבטחה בשבילך ו"עליך".

1 קדוש" בהקשר לפסוק "ולהיותך עם קדוש... כאשר דבר", משום שאם כך הרי הכוונה במילים "כאשר דבר" היא לאותו פסוק שהוזכר קודם, והתורה לא היתה צריכה אפוא לשוב ולומר "כאשר דבר" גם כאן, באמרה "ולהיותך עם קדוש".

6 אך פירוש זה דחוק הוא, משום שבין שתי הפעמים שבהן נאמר "כאשר דבר" ישנה הפסקה של "ולשמור כל מצוותיו".

9 ועוד – לפי זה נדרש ביאור על הפסוק, ורש"י צריך היה להבהירו: מדוע מתכוונת התורה לדבור אחר, ומשום כך היא חוזרת ואומרת בשנית "כאשר דבר", ומדוע אין היא מתכוונת למילים "גוי קדוש" בפרשת יתרו, הבאות בהמשך לנאמר "והייתם לי סגולה"?

14 כן יש להבין:

15 הפסוק שמביא רש"י כתוב בסוף פרשת קדושים, וכבר לפני כן אנו מוצאים את הביטוי: "קדושים תהיו", בתחילת פרשת קדושים, ועוד לפני כן נאמר "והתקדשתם והייתם קדושים", בסוף פרשת שמייני¹¹. ומדוע מצטט רש"י את הפסוק המאוחר יותר¹²?

20 קשה לתרץ, שמשום שבפסוק זה שבפרשתנו נאמר "ולהיותך עם קדוש לה' אלוהיך", לפיכך מצטט רש"י פסוק שגם בו נאמר "והייתם לי קדושים", בעוד אשר בשאר הפסוקים המוזכרים לעיל מופיע הביטוי "קדושים" בלבד, ללא הדגשה שהקדושה היא "לי" –

25 משום שאם כך צריך היה רש"י לצטט מן הפסוק כאן גם את המילים "לה' אלקיך".

27 אך מכך שרש"י מצטט רק את המילים "ולהיותך עם קדוש כאשר דבר" ומשמיט את המילים "לה' אלקיך" הכתובות באמצע, ואפילו אינו רומז להן באמצעות "וגו"¹³ – מובן, שהמילים "כאשר דבר" קשורות ל"ולהיותך עם קדוש", ואין ענין להדגיש בכך את הפרט "לה' אלקיך".

(11) יא, מד.

(12) בכמה כתי"ר רש"י (שתח"י) "והייתם קדושים". אבל בדפוסים ושאר כתי"ר (שתח"י) הלשון "והייתם לי קדושים".

(13) בכמה דפוסים (חדשים) נתוספה תיבת "וגו" אחרי "ולהיותך עם קדוש". אבל ליתא בדפוסים הראשונים וכתי"ר רש"י (שתח"י).

(14) להעיר מואתחנן (ו, ו) ראה (יד, ב) שבאים זה אחר זה: כי עם קדוש אתה .. לעם סגולה מכל העמים.

(15) ראה רמב"ן ע"פ. ספורנו. אוה"ח. ועוד.

(16) וגם "ולתתך עליך על כל הגויים אשר עשה" אין זה תואר ומעלה של ישראל גופא כעם סגולה ועם קדוש.

(17) כח, טו.

(18) ולפנ"ז בפ' ח"ש (כד, ו): ואשר דבר לי, לצרכי כמו אשר דבר עלי וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור מפורשים בלשון על. ע"ש.

וכ"כ בשמות (ד, טז): ודבר הוא לך, בשבילך דיבר אל העם, וזה יוכיח על כל לך ולי ולו ולכם ולהם הסמוכים לדבור שכולם לשון על הם. וכן בפ' רש"י קרח יז, ה.

ישנו לפני כן "קדושים תהיו", ואף קודם לכן "והתקדשתם והייתם קדושים"?

לפיכך מצטט רש"י מן הפסוק – ולא רק רומז באמצעות "גו" – גם את המילים "להיות עם קדוש": כוונת הפסוקים כאן היא לבטא את היחוד של ישראל כ"עם", כנאמר בתחילת הפסוק הקודם וה' האמירך היום ("והוא הפרישך אליו מעמי הארץ") להיות לו לעם סגולה. וגם הציווי אודות הקדושה בפרשתנו אינו אמור לגבי כל יהודי ביחוד, אלא לגבי העם כולו, שיהיה "עם קדוש".

ולכן מתאים לומר שהכוונה היא לדבור שבסוף פרשת קדושים, "והייתם לי קדושים", כי שם מדובר גם על קדושה המייחדת אותם כעם מכל האומות, כהמשך הפסוק "והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי".

אך לא כן בפסוק בסוף פרשת שמיני "והתקדשתם והייתם קדושים"²⁴, וכן "קדושים תהיו" שבתחילת פרשת קדושים, ששם אין מודגש שאלה הם ציוויים על הקדושה של כלל עם ישראל והבדלתם מכל האומות, אלא ציוויים על כל יהודי ביחוד, כיתר ציוויי התורה.

ז.

"ולתתך עליון על כל הגוים", לכאורה, מעלה מאת הקב"ה

אך עדיין יש להבין (בפנימיות הענינים): אמנם המילים "ולהיותך עם קדוש" אמורות לגבי הקדושה שעל ידי פעולותיהם של ישראל, מפני הציווי, בשונה מהמילים "להיות לו לעם סגולה" האמורות לגבי הקדושה הנעשית על ידי הקדוש-ברוך-הוא. אך מהו הקשר שבין ולהיותך עם קדוש לבין הענין של "ולתתך עליון על כל הגוים" הנאמר בתחילת אותו פסוק?

1 וזהו המשך הפסוק: "וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה", שהמשמעות היא "הוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה"¹⁹. המיוחד כאן הוא "כאשר דבר לך" – כפי שהקדוש-ברוך-הוא הבטיח אודות ישראל²⁰.

5 ולכן מפרש רש"י שב"כאשר דבר לך" הכוונה היא ל"והייתם לי סגולה", ששם "מדובר אודות ישראל"²¹.

7 בפסוק השני "ולהיותך עם קדוש... כאשר דבר", שבו אין נאמר "לך", מובן, שאין הכוונה לדבור של הקדוש-ברוך-הוא אודות ישראל, להבטחה, אלא בפשוטו, כפי שהוא אמר והורה לישראל²² – ציווי על פעולתם של ישראל.

12 ולכן מובן, שאין הכוונה לדבור "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" שהוא כדבור "והייתם לי סגולה" – "לצרכך ועליך", דבור של הקדוש-ברוך-הוא אודות ישראל²², אלא דבור של הקדוש-ברוך-הוא, ציווי על התנהגות שלו "ולהיותך עם קדוש".

17 לפיכך מפרש רש"י שהכוונה היא לפסוק "והייתם לי קדושים", שהוא ציווי של הקדוש-ברוך-הוא שישראל יהיו קדושים²³.

20 ומסיבה זו מצטט כאן רש"י גם את התחלת הביטוי "ולהיותך עם קדוש", ולא כנאמר לפני כן "להיות לו לעם סגולה", כי גם משינוי לשון זה – הדגשה על להיותך, קדושה מצד ישראל – מובן שאין זו פעולה רק מצדו של הקב"ה, כבפסוק הקודם, אלא מודגשת כאן התנהגותם של ישראל בעקבות הציווי.

ו.

"עם קדוש" – קדושת ישראל כעם

אך השאלה היא, כדלעיל: הרי ציווי על קדושה כבר

אין נפק"מ אם נאמר ל' "לו לך" או לא – שאני בנדר"ד, שמוענה בפסוק א' לגבי פסוק שלפניו (משמיט "לך") יל"פ "כאשר דבר" קרוב ללשון "ציוה". ולהעיר שבכלל אמירה היא רכה ל' תחנונים ודיבור בכל מקום ל' קשה (פרש"י בהעלותך יב, א. וראה פרש"י יתרו יט, ג).

(22*) אלא שכיתורו שם מקדים הסיבה "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי" להבטחת ה' "והייתם לי סגולה גו".

(23) להעיר מבעה"ט כאן סוף פסוק יט.

(24) נוסף לזה דע"פ פרש"י שם "והייתם קדושים לפי שאני אקדש אתכם למעלה ולעולם הבא" משמע קצת ד"והייתם קדושים" אינו ציווי על פעולת ישראל.

(19) לשון רש"י עה"פ כו, יז.

(20) ומ"ש הרא"ם (ח"ש שם) שבכ"מ (שמהן מקשה הרמב"ן שם על פרש"י) שנאמר ל' לך ב"דבר" שצ"ל פי' לך (לא עליך), "פירושם מלשון אמירה" – ה"ז היפך פשוטות לשון רש"י בכל מקומות הנ"ל "וכן נל לי ולך כו' הסמוכים אצל דבור כו'" (וראה באר יצחק ח"ש שם. ועוד).

(21) והא דלא כתב רש"י הלשון "והייתך דבר" כמ"ש בכ"מ (ואתחנן ו, יט. עקב יא, כה. ראה טו, ו. ועוד) – וכלשון המכילתא ויל"ש בא שם – י"ל שכתב כן רק כאשר המקום בו דבר (לראשונה) אינו בדיק כהלשון שאומר "כאשר דבר", או כשהדבור ה' אח"כ (כפ"י ראה שם). ועוד י"ל. (22) ואף את"ל כפי המובן ממפרשים הנ"ל לפרש"י, שבכלל "אין בתנאי המדבר שיה' לו מקבל זולתו כמו האומר" (ל' הרא"ם שם), ולפ"ז

(*) כ"ה ברוב הדפוסים וכת"י רש"י (שתת"י) ובדפוס ראשון דרש"י אי' "והייתך דבר".

לא יעבדוך". העמים שאינם מיישמים את מטרת בריאתם – "יאבדו", מאבדים את זכות קיומם.

ויש לומר שזוהי הסיבה לכך שבן נח חייב מיתה כאשר הוא עובר על אחת משבע מצוות בני נח, שלא כבני ישראל שהעונשים שונים אצלם בהתאם לעבירות השונות. מהותן של שבע מצוות בני נח היא סיבת מציאותם של בני נח, וכל זה – בשביל ישראל ובשביל התורה. וכאשר אין הם מבצעים את כוונת בריאתם, הם מאבדים את היסוד לקיומם³¹.

וזוהו הפירוש הפנימי של "ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה", כנאמר בפירוש הש"ך על התורה: "כאילו לא עשאו אלא בשבילך, כמו שאמר בן עזאי: לא נבראו כולם אלא לשמשני..."³².

כלומר, הענין של "ולתתך עליון על כל הגוים" הוא הישום בפועל של מטרת בריאתם, שזה מעין הגילוי שיהיה לעתיד לבוא, כדלעיל.

לפי זה יוצא, שהתוכן של שני הפסוקים הנ"ל בפרשתנו מביע את היתרון והמעלה במציאותם של ישראל על פני מציאותם של אומות העולם – "והוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה". שישאל נבדלים "מעמי הארץ" בכך שמטרתם היא מציאותם עצמה, ואין הם אמצעי למטרה אחרת, וכפי שיוסבר להלן.

ט.

סגולה – אוצר גנוז

ההסבר לכך הוא: המשמעות של "וה' האמירך היום) להיות לו לעם סגולה" היא, כפי שמפרש רש"י על "והייתם לי סגולה"³⁴, שהוא מצטט כאן – "אוצר חביב

1 ולכאורה, הענין של "ולהיותך עם קדוש" קשור יותר
2 למילים "ולשמור כל מצוותיו" הכתובות בפסוק הקודם, כי
3 שם מדובר על מעלתם של ישראל בקיימם²⁵ את הציוויים
4 "לשמור כל מצוותיו", בעוד אשר "ולתתך עליון..." היא
5 מעלה הניתנת מאת הקדוש-ברוך-הוא, בדומה ל"להיות לו
6 לעם סגולה"²⁶.

7 כדי להבין זאת יש להקדים ולומר שבהפטר²⁷
8 הנקראת עתה²⁸ מפורטים בהרחבה הייעודים שלעתיד
9 לבוא – "והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה ורחק .. בניך
10 מרחוק יבאו ובנתך על צד תאמנה..." ועוד – שאומות
11 העולם ישרתו את ישראל, עד אשר, כסיום הפסוק, "הגוי
12 והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו והגוים חרב יחרבו"²⁹.

13 יש להבין: מובן, שמגיע לגוים עונש מיתה כאשר אין
14 הם מקיימים את שבע מצוות בני נח, אשר על כך הם
15 נצטוו³⁰. אך, לכאורה, אין אנו מוצאים שום חובה וציווי
16 על הגוים לשרת את ישראל, ובודאי שלא עד כדי כך שעל
17 אי-קיום פעולה זו יגיע להם עונש של "יאבדו", "יחרבו".

ח.

תכלית בריאת האומות בשביל ישראל

ההסבר לכך הוא: כבר דובר מספר פעמים³¹, שהבריאה כולה, כולל אומות העולם, אינה תכלית ומציאות כשלעצמה, אלא היא נבראה בשביל ישראל, כדברי חז"ל³² "בראשית – בשביל ישראל שנקראו ראשית", שהם המטרה והתכלית של בריאת העולם ומלואו, ולעתיד לבוא, כאשר תגלה המציאות האמיתית של כל נברא, יהא ניכר בגלוי שהתכלית של בריאת כל העולם, כולל אומות העולם, היא ישראל.

והתוצאה ההכרחית מכך היא, ש"הגוי והממלכה אשר

וראה תוס' מגילה לא, ריש ע"ב. רמב"ם הל' תפלה פי"ג הי"ט) – כבר נתבאר כמ"פ, דמכיון שכל עניני התורה הם בתכלית הדיוק, מובן שהם שייכים גם להפרשיות (ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ט ע' 62. ושם גם הרמז בלשון הטור סת"כ"ש).

(28) ישע"י ס, ג"ד.

(29) שם, יב.

(30) ראה סנהדרין נח, ב. רמב"ם הל' מלכים ספ"ט. רמב"ן עה"ת וישלח לד, יג.

(31) ראה לקו"ש ח"ה [המתורגם] ע' 159 ואילך. חט"ו [המתורגם] ע' 161. ועוד.

(32) פרש"י ר"פ בראשית. וראה ויק"ר פל"ו, ד.

(33) במשנה וברייאא בסוף קידושין לפנינו "והלא (והם) לא נבראו אלא לשמשני". והוא מאמר ר"ש בן אלעזר. וכ"ה ביל"ש ירמי' רמז רעו.

(34) בפ' יתרו שם.

(25) או שהובדלו בזה שנצטוו "לשמור כל מצותיו" (ראה רמב"ן, ספורנו ואוה"ח).

(26) בראב"ע כאן, ש"ולתתך עליון" "זה הוא שכר האמיר", והוא לפי פירוש רבי יהודה הלוי שהביא בפסוק שלפנ"ו דהאמרת ואמירך מגזרת ויאמר, ולכן בשכר זה שישאל אומרים להיות לו לעם סגולה ולשמור כל מצותיו בא השכר בפסוק יט, ולתתך עליון. ולפירוש נמצא לכאורה, דגם "ולהיותך עם קדוש" הוא שכר האמירה.

אבל לפרש"י שהוא לשון הפרשה והבדלה, בב' הפסוקים מדובר במעלת ישראל בזה שהפרישם מעמי הארץ, אלא שמפרט בזה כמה פרטים.

(27) דהפטורה הוא "מעניינה של פרשה" (טשו"ע [ודאדה"ז] או"ח ר"ס רפד). ואף שזוהו דוקא "מבראשית עד י"ז בתמוז (שאז) מפטירין מענין הפרשיות דומה בדומה ומשם ואילך לפי הזמן ולפי המאורע כו" (טאו"ח סת"כ קרוב לסופו מפסיקתא. ועד"ז בשו"ע ורמ"א שם ס"ח).

כמוסים וחתומים מעין כל רואה, משום שאוצרות אלו חשובים למלך עצמו, וקשורים לעצם מציאותו.

יש אוצרות של המלך שתפקידם הוא, שבאמצעותם ינוהלו עניני המלכות – על ידי הוצאתם לצרכי המדינה וכדומה³⁸, או על ידי שיבוצם בכתר המלך וכדומה כדי להוסיף הוד והדר למלך, שזהו ענין חשוב בהנהגת המלכות – "מלך ביפיו תחזינה עיניו"³⁹.

אך האוצרות הגנוזים של המלך, אינם כדי לבצע תפקיד מסויים, אלא הם קשורים למלך עצמו. עצם מציאותו כמלך תלויה בכך שיש לו אוצרות גנוזים של אבנים טובות ומרגליות שבהן הוא משתעשע ועליהן הוא מתענג⁴⁰. וזה מוסיף לרוממותו האמיתית והתנשאותו העצמית⁴¹.

וזהו הכוונה שישאלם הם "לי סגולה" – "אוצר חביב"⁴²: עצם מציאותו של היהודי נעלית אפילו מכך שבאמצעותו תתגלה מלכות ה' בעולם, על ידי עבודתו בתורה ומצוות, אלא מטרתו היא – עצם מציאותו⁴³. ישראל מאוחדים, כביכול, עם עצמותו ומהותו יתברך, והקדוש-ברוך-הוא "משתעשע" עם ישראל, כמלך המתענג עם אוצרותיו הגנוזים, ואף יותר מכך.

יוצא מכך, שההבדל בין ישראל לשאר האומות הוא בעצם בריאתם: מציאותם של האומות אינה לצורך עצמם, אלא למען מטרה אחרת, כדי לבצע את התפקיד שניתן להם, ואילו תכלית בריאתם של ישראל היא בעצם מציאותם⁴⁴, אף לפני שהם ממלאים את תפקידם בעולם⁴⁵.

- 1 כמו וסגולת מלכים³⁵, כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים
- 2 גנוזים אותם, כך אתם תהיו לי סגולה משאר אומות –
- 3 וכיון שזהו משל הניתן על ידי התורה, מובן, שהוא
- 4 מדויק ביותר.
- 5 יש להבין: מהי התועלת של "כלי יקר ואבנים טובות"
- 6 כאשר "גנוזים אותם", כאשר הם חבויים ומוסתרים?
- 7 כאשר נוטלים, למשל, אבנים טובות וקובעין אותן
- 8 ומשבצין אותן בטבעת המלך או בכתר המלך, הן מוסיפות
- 9 כמובן, להוד ולהדרת המלך³⁶. ואילו כאשר הן חבויים,
- 10 אוצר גנוז מעין רואים – אין הן מועילות כלל, לכאורה,
- 11 אף אחד אינו נהנה מיוקרתן ומיפויין.
- 12 רק כאשר מוציאים אותן מאוצר הגנוז, למען הצורך
- 13 הגדול של נצחון במלחמה, כפי שאומר הרבי בהמשך
- 14 מאמרו של יום ההילולא³⁷, שלמען נצחון על האויב,
- 15 המלך "מבזבז כל סגולות האוצרות דהון יקר הנאסף
- 16 והנקבץ במשך כמה שנים מדור אחר דור ואשר מעולם לא
- 17 השתמש מזה לשום דבר, וכמוס וחתום מעין כל רואה" –
- 18 אז יש בהן תועלת.
- 19 וגם אז נקרא הדבר "בזבז". מבזבזים אותם למען
- 20 נצחון המלחמה, ומשתמשים בהן לשימוש בלתי רגיל
- 21 ויוצא מן הכלל.

י.

אוצר גנוז – עצם מציאותו של המלך

ההסבר לכך הוא: אוצרות אלו נשארים גנוזים,

ואתם תהיו לי (שם). וראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 23 ואילך. ואכ"מ.

43 ראה המשך תרס"ו ע' תע ואילך. סה"מ תשי"א ס"ע 109 ואילך – בביאור החילוק בין נשמות ומלאכים. ובסה"מ תשי"א שם (ע' 110) "דבעצם ענין ירידת הנשמות והיותן למטה הנה מאיר אור פנימי בעולם". 44 ואי"ז סתירה לזה דאני נבראתי לשמש את קוני (משנה סוף קידושין), כי אמיתית מציאות בני"י היא למעלה מעולם הבריאה ("נבראתי") ואפילו דעולם האצילות ("קוני") ואדרבא במי נמלך (בנוגע להתהוות אבי"ע) בנשמותיהן של צדיקים, אלא שבירידתה לבריאה (אתה בראת) – ה"ז לשמש את קוני. ועד"ז הוא בברה"ע שהוא מפני שנתאוה להיות לו דירה בתחתונים ולמטה מזה – בכל עולם לפי דרגתו (ראה המשך תרס"ו ע' תמו).

אבל גם בהיות בני"י בבה"ע הגשמי יש בכא"א עצם נשמתו ("נשמה שנתת בי").

– וראה לקו"ש ח"ה [המתורגם] ע' 246. ח"ו [המתורגם] ע' 249 ובהערות שם. – והל"ש שם צריך תיקון. ואכ"מ.

45 וגם השלמת הכוונה דדירה בתחתונים שע"י נשמות ישראל, אין זה שתפקידם הוא לפעול דבר שמחוץ להם, כי זה "שתכלית הבריאה הי' בשביל להיות לו ית' דירה בתחתונים (ו)היינו לשכון שכינתו ב"שואל"

(35) קהלת ב, ח.

(36) להעיר מהל' במשל אדה"ז (התמים ח"ב ע' מט [עב]) באבן יקרה שהיתה (רק) בכתר המלך (שלא נמצא אפילו באוצר המלך) ש"היא נור העטרה המכתירה".

(37) באתי לגני ה'ש"ת פ"א. וראה שם פ"ז. פ"ט.

(38) ראה רמב"ם הל' מלכים פ"ג ה"ד.

(39) ישע"ל לג, יז. רמב"ם שם פ"ב ה"ה.

(40) וצ"ע"ק ברמב"ם פ"ג שם: ולא ירבה לו כסף וזהב להניח בגזויו ולהתנאות בו או להתנאות בו כו' ואם הרבה לוקה. ואולי י"ל שלכן הוסיף הרמב"ם "להתנאות בו או להתנאות בו", שהאיסור הוא שאי"ז ענין בשביל שלימות המלוכה והרוממות שלו, כ"א להתנאות (או "להתנאות בו") כלפי העם. ולהעיר מר"ן סנהדרין כא, ב: "דמאי דאסר רחמנא על המלך שלא ירבה לו כסף וזהב היינו שלא יבקש מס גדול כדי להתעשר אלא כדי הוצאות שכן חילוליו אבל אם הקנה לו מן השמים ממון הרבה לא קאי בלאר".

(41) ראה המשך תער"ב בתחלתו (ספ"א).

(42) להעיר מאוה"ת יתרו (ע' תתד ואילך). ד"ה ואתם תהיו לי תר"ס – בביאור ג' הענינים בדפסוקים שם. ושם (ע' תתד) ד"סגולה "זהו מעלתה מצד מהותה ועצמותה כו'", "הוא מצד נשי" בעצמן" (סד"ה

ב.

"ולתתך עליון..." – מעלתם של ישראל למטה
וזהו ההבדל בין הפסוק "וה' האמירך... להיות לו לעם
סגולה..." לבין "ולתתך עליון...":

בפסוק הראשון מדובר על מעלתם של ישראל שבה
הם נבדלים לגמרי מאומות העולם: "לעם סגולה" – "אוצר
חביב", שישאל הם "גנוזים" בעצמותו יתברך כולא חד
עם הקדוש-ברוך-הוא.

ומכך יוצא שעבודתם היא באופן של "ולשמור כל
מצוותיו": העובדה שישאל מקיימים תרי"ג מצוות ולא
רק שבע מצוות בני נח, אינה הבדל כמותי, שישאל
מקיימים יותר מצוות ותפקידים מאשר בני נח, אלא זוהי
איכות שונה של "ולשמור":

אומות העולם נבראו לצורך תפקיד מסויים, ולכן
אצלם שמירת המצוות היא מוגבלת – כמות מסויימת של
ציוויים שניתנה להם מלכתחילה.

ואילו אצל ישראל, המאוחדים, כביכול, עם עצמותו
ומהותו יתברך, הענין של "ולשמור כל מצוותיו" הוא ללא
מדה והגבלה. כיון ש"הוא ורצונו אחד"⁵⁴, הרי כל מצוה
ורצון שיהא, הרי ישראל, המאוחדים עם עצמותו יתברך,
מסורים לבצע רצון זה.

ואילו בפסוק שני – "ולתתך עליון..." – מתבטאת
מעלתם של ישראל שבה הם נבדלים ממקורם ויורדים
למטה לעולם, שגם אז "עליון על כל הגוים": הם התכלית
של הבריאה כולה, וכל הנבראים, כולל "כל הגוים", הם
למענם, כדלעיל.

יתרון זה של ישראל הוא יתרון שהגויים יכולים
באמצעותו לחוש שעם ישראל הוא "עליון על כל הגוים",
ומשום כך הם מהללים ומשבחים את ישראל, כפי שנאמר
בסיום הפסוק, שהם "לתהלה ולשם ולתפארת"⁵⁵.

(49) ר"ה טז, א. לך, ב.
(50) ראה אה"ת פרשתנו שם. שם ס"ע תתרט ואילך. ס"ע תתרעה
ואילך.

(51) כן הובא בכמה מקומות. וראה ב"ר פ"ח, ז. רות רבה פ"ב, ג.
(52) א"ת ב, ג. וראה המשך תער"ב ח"ב ס"ע תתקב ואילך. לקו"ש
[המתורגם] חט"ז ע' 523.
(53) ב"ר בתחלתה.

(54) דכל המצות מתייחסים אל העצמות – ראה בארוכה ס' השיחות
תורת שלום ס"ע 190 ואילך.

(55) ראה ש"ך עה"ת כאן: לתהלה שיהללם כל גוים כמו שהם
מהללים להקב"ה .. וכן יהיו לשם שיכירו כולם ששם יהודי הוא שמו
של הקב"ה כו'.

- 1 וזהו המשמעות של "וה' האמירך היום – הפרישך
- 2 אליו מעמי הארץ – להיות לו לעם סגולה", שישאל שונים
- 3 לגמרי מעמי הארץ⁴⁶, משום שהם "עם סגולה", "אוצר
- 4 חביב".

א.

את ה' האמרת – המלכת הקדוש-ברוך-הוא
בכך יובן הקשר בין פסוקים אלו לבין ראש השנה,
כידוע⁴⁷, שהכוונה בפסוק "את ה' האמרת היום... וה'
האמירך היום" היא ליום ראש השנה:

"את ה' האמרת היום" זוהי המלכת הקדוש-ברוך-
הוא⁴⁸ על ידי ישראל בראש השנה – "אמרו לפני ..
מלכות כדי שתמליכוני עליכם"⁴⁹, ו"וה' האמירך היום"
היא קבלת הקדוש-ברוך-הוא את ההכתרה על ידי
ישראל⁵⁰, וזה "נמשך" ומשפיע בבריאה ובסדר
ההשתלשלות, ככתחילת הבריאה – "במי נמלך
בנשמותיהן של צדיקים"⁵¹.

ולכאורה, מעצם העובדה שישאל ממליכים את
הקדוש-ברוך-הוא מובן שהם קיימים לפני ההמלכה. וכן
בתחילת הבריאה: מן הנאמר "במי נמלך בנשמותיהן של
צדיקים" מובן שהן קיימות לפני ההמלכה – ומהו תפקידן
אז?

זוהי המשמעות של "עם סגולה" – "אוצר חביב"
שגנוזים אותו. כלומר, מציאותם האמיתית של ישראל היא
בהיותם "נעלמה מעין כל חי", ו"שעשועים לפניו", כשהם
מאוחדים, כביכול, עם עצמותו יתברך, והם בדוגמת
עצמותו ומהותו יתברך, שעליו לא ייתכן לומר שהוא קיים
ח"ו לצורך תפקיד מסויים.

וכדברי המגיד⁵² על "אף קודם שנבראו ישראל היה
נחקק צורתם במחשבה, כמו שאמרו רז"ל⁵³ ישראל עלו
במחשבה".

(תו"א עו, ד. וראה המשך תרס"ו ס"ע תסח ואילך. ועוד), והיינו שיתגלה
גם במציאותם למטה שרשם בעצמותו, שישאל וקוב"ה כולא חד (ראה
לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 513 ואילך. וש"נ).

(46) ומ"ש רש"י "מעמי הארץ" (דמשמע מזה שיש איזו שייכות
ביניהם. וראה לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 174) – היינו כמו שפירש רש"י
לעיל בפ' יתרו שם ע"פ "והייתם לי סגולה מכל העמים", וזהו רק כדי
ש"תהא חבתכם נכרת", אבל (אין להם שום חשיבות וערך לבני"י כי) "הם
בעיני ולפני נכזוים".

(47) אה"ת פרשתנו ע' תתרסט. בהוספות (לאחרי פ' ברכה) ס"ע
אתתקטז ואילך. ועוד. וראה לקמן ע' 227.

(48) ראה תרגום ירושלמי כאן פסוק יח: ומימרא דה' אמליך עליכון
כו' (הובא בפ' בעלי התוס' כאן. ועוד).

שהיא לעצמו של הקדוש ברוך הוא, בשונה מכל הבריאה⁶⁰, אשר עליה נאמר "בדבר ה' שמים נעשו"⁶¹, שענין הדיבור הוא בשביל הוולת⁶², אך צריך להוציא מעלה עצמית זו מן ההעלם אל הגילוי.

ובמיוחד בשבוע שקוראים בתורה את פרשת כי תבא ואת ההפטר הנ"ל, ובמיוחד כאשר יום ח"י אלול – יום הולדת "שני המאורות הגדולים"⁶³, הבעל-שם-טוב ואדמו"ר הזקן – חל, כבשבה זו, בשבוע של פרשת כי תבא, אשר אחד היסודות העיקריים של תורת החסידות של הבעל-שם-טוב ושל אדמו"ר הזקן הוא – אהבת ישראל⁶⁴,

אז יש נתינת כוח מיוחדת להשפיע על ישראל, על כל יהודי, שמעלתו העצמית של "וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה" תתגלה אצלו באופן של "ולשמור כל מצוותיו" למעשה. ולבטא בגלוי גם את הענין של "ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה" עד "ולהיותך עם קדוש לה' אלקיך", להיות נעלה ומוכרל לחלוטין מכל ענין של "אי-יהודיות" כולל ה"גוי אשר בקרבך"⁶⁵.

ועל ידי כך מקיימים ביתר שאת את "תמליכוני עליכם", שניכר לעין כל ש"ה' אלקי ישראל מלך", וגם הגויים רואים שישראל הם עם סגולה.

ומכך – לקיום היעוד בנבואת ישעיהו בהפטרת פרשתנו, ועד לסיום: "אני ה' בעתה אחישנה" – במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ תבוא תש"ט)

1 וזה מתבטא בגלוי באמצעות "ולהיותך עם קדוש לה'
2 אלקיך כאשר דבר" – "והייתם לי קדושים", שגם ענינים
3 גשמיים של ישראל, שבחיצוניות הם דומים לאומות
4 העולם⁵⁶, הרי לאמיתו של דבר הם "עם קדוש לה'",
5 כמודגש בהמשך הפסוק שמצטט כאן רש"י "והייתם לי
6 קדושים... ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי".

7 ענין זה מובע יותר בפירוש רש"י שם: "מנין שלא
8 יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר... אבל יאמר אפשי ומה
9 אעשה ואבי שבשמים גזר עלי, תלמוד לומר ואבדיל אתכם
10 מן העמים להיות לי, שתהא הבהלתכם מהם לשמי, פורש
11 מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים". כלומר,
12 ניתנות ליהודי, כביכול, אותן אפשרויות שניתנות לגוי⁵⁷,
13 אך למרות זאת הוא פורש ומקבל עליו עול מלכות שמים.

יג.

אהבת ישראל לכל יהודי

מכל הנ"ל ניתן ללמוד הוראה מיוחדת לגבי הזהירות הרבה והזריזות שצריכה להיות באהבת ישראל, ועד כמה יש להתמסר לפעילות עם יהודי אחר – כי מעלה זו של "להיות לו לעם סגולה" קיימת אצל כל יהודי.

בכל מצב שיהודי נמצא בו בכחותיו הגלויים, הוא תמיד מוכרל לחלוטין בעצם מציאותו מעמי הארץ, בהיותו "נצר מטעי מעשה ידי להתפאר" של הקדוש-ברוך-הוא, כנאמר בסיום ההפטר⁵⁸.

ולכן כל יהודי הוא מציאות נצחית – כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא⁵⁹, ומציאות של "עלה במחשבה"

(56) ראה תניא פמ"ט (סט סע"ב ואילך).

(57) ראה תניא רפ"ח.

(58) ישע"י שם, כא.

(59) סנהדרין ר"פ חלק.

(60) ראה תניא רפ"ב, אגה"ת פ"ד, ובכ"מ.

(61) תהלים לג, ו.

(62) וראה המשך תרס"ו – ד"ה בשעה שהקדימו תרפ"ז ואילך.

(63) לשון כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (ס' השיחות תש"ג ע' 141).

(64) ראה לקו"ש ח"ט ע' 156 ואילך (ושם, שזהו תוכן התחלת סדרה

זו – מצות ביכורים). קונטרס אהבת ישראל.

(65) לקו"ת פרשתנו מב, ב.

המשך ביאור למס' קידושין ליום חמישי עמ' ב

1 נִשְׁוּאִין עוֹשָׂה, מכל מקום רשאי האב לשוב ולמוכרה לשפחות,
2 מאחר דְּשִׁאֲנִי נִשְׁוּאִין דִּדְהָא מְנִישְׁוּאִין דְּאִבֵּיהּ – שיש לחלק אף
3 בנישואין בין אם מסרה אביה לנישואין, שבזה יצאה מרשותו
4 לגמרי ושוב אין לו רשות בה כלל, לבין אם נישאת מעצמה לאדון,
5 שבזה לא איבד האב את זכותו בה, ורשאי הוא לשוב ולקדשה או
6 למוכרה לאחר.

7 מתרצת הגמרא, הָאִי מָא – כיצד ניתן לדמות אירוסין ונישואין זה
8 לזה, בְּשִׁלְמָא אִירוּסִין מְאִירוּסִין שְׂאֵנִי – לגבי אירוסין ניתן לחלק בין
9 אם מסרה האב לקידושין, שבזה אמרה תורה ששוב אינו רשאי
10 למכרה לאחר מכן, לבין אם נתקדשה מעצמה לאדון, שמאחר
11 שהאב לא מסרה לקידושין רשאי הוא למכרה לאחר מכן. אֵלָּא
12 נִשְׁוּאִין מְנִישְׁוּאִין

ילקוט לוי יצחק על התורה

* * *

כתוב, מתחלה שמאל⁴ תחת לראשי, ואח"כ וימינו תחבקני, וכן בתפילין מניחים מקודם תפילין של יד בשמאל⁵, בחי' נוקבא⁶, ואח"כ תפילין של ראש בחי' דכורא, שהוא ימין.
לקוטי לוי יצחק, הערות לזוהר שמות-דברים ע' שצד

(4) שיר השירים ב, א. ראה הנסמן לעיל סי' נד הערה 53. ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב סי' קעג.

(5) ראה מנחות לו, א. (מובא לקמן סי' קצו). אור התורה ואתחנן ע' שיש (סעיף ג). שמא-ב.

(6) ראה סידור עם דא"ח יח, ג וז"ל: דהנה תש"י הוא נק' תפלה מיושב מיוצר אור עד שמונה עשרה. ותש"ר הוא בש"ע שנק' תפלה מעומד כמבואר בפע"ח כו'. וביאור הדברים הנה כתיב שמאלו תחת לראשי. וזהו מיוצר אור עד ש"ע. ובש"ע וימינו תחבקני. דהנה מבואר למעלה בענין הרצוא דאהבה מלמטה בבחי' בליטה שימשיך מלמעלה בחי' שקיעה שהוא התלבשו' אורות בכלים. וזהו כחותם על זרועך והיינו בחינת תפלה מיושב ג"כ וכו'. והיינו בק"ש שיש בה רמ"ח תיבין שהן רמ"ח אברים דמלכא והוא בחי' בנין פרצוף ז"א באורות וכלים מכלים שונים וכו'. ע"כ נק' תפלה מיושב כי אין ישיבה אלא בבחי' מלכות וכמ"ש רז"ל באשה קרא מושב. וכמ"ש וישב ה' מלך לעולם כו'. והיינו בבחי' אותיות שהן בבחי' נוקבא כו'. ודרך כלל היינו ענין התלבשות אורות בכלים שהוא בחי' שקיעה. והוא מ"ש כחותם על זרועך שהן תש"י. וגם הנה בתש"י נאמר והיה לך לאות ולא לאחרים לאות שצריכי' להיות מכוסים ולא מגולים כידוע לפי שבהם הוא בחי' התלבשו' האורות ככלי' דוקא שהן בבחי' שקיעה שהאור נעלם ולא מגולה כנ"ל וד"ל. ע"ש.

ועיין גם דרך מצותיך יט, א (סעיף ג ואילך). אור התורה ואתחנן ע' שמה-1.

שמות יג, ט - והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד חזקה הוצאך ה' ממצרים

טז - והיה לאות על ידכה ולמוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים

פט

הקדמת תפילין של יד לשל ראש, הוא ע"ד הקדמת נעשה לנשמע

יש לומר:

מה שצריך להקדים תפילין של יד לתפילין של ראש, הוא ע"ד כמו הקדמת נעשה לנשמע, שזכו בשביל זה לשני² כתרים כנגד נעשה ונשמע, כי תפילין הם כמו כתר ועטרה על הראש כמאמר³ עוטר ישראל בתפארה.
תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד תלג

(1) מבאר הטעם שמקדימים תפילין של יד לתפילין של ראש. ראה גם תורת מנחם התועדויות חלק מט (ה'תשכ"ז חלק ב) ע' 434. לקוטי שיחות חלק יט ע' 53.

(2) שבת פח, א דרש ר' סימא בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים רבוא של מלאכי השרת, לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שתי כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. ראה גם לקמן סי' קטז.
(3) ראה שו"ע אדמו"ר הזקן הלכות תפילין סימן כה סעיף ט וז"ל: הרא"ש ז"ל ה' מברך ברכת השחר עד עוטר ישראל בתפארה, והי' מניח תפילין ואח"כ מברך עוטר ישראל בתפארה כדי ליתן שבח והודי' בברכה זו גם על התפילין שהם נקראים פאר שנא' (יחזקאל כד, יז) פארך בחוש עליך.

המשך ביאור למס' קידושין ליום ראשון עמ' א

⁷ 'נעלו' שמשמע שרק בנעל של היבם חלה החליצה, ומשיבה
⁸ הברייתא, שדורשים שצריך נעלו הראוי לו - במידתו של היבם,
⁹ פָּרַט לְגִדּוּל שָׂאִין יָכוֹל לְחַלֵּף בּוֹ - לנעל גדולה שאדם אינו יכול
¹⁰ ללכת עימה, שאם חלצה בה לא חלה החליצה, ופָּרַט לְקַטֵּן שָׂאִין
¹¹ חֹפֶה - לנעל קטנה שאינה מכסה אֶת רֹגְלוֹ של היבם, שאם
¹² חלצה בה לא חלה החליצה, ופָּרַט

¹ הגמרא: וְהָאִי 'נעל' לְהָבִי הוּא דְאֵתָא - ללימוד זה הוא בא, הלא
² הָאִי מִיָּבֵעִי לִיה - פסוק זה נצרך לְבִדְתֵּנָא על הפסוק (דברים כה ט)
³ וְחִלְצָה נִעְלוֹ, ומשמע בפסוק שָׂאִין לִי אֵלָא נִעְלוֹ של היבם, אולם
⁴ אם חלצה בנעל של כָּל אָדָם אַחֵר, מֵנָא לִיה - מנין שהחליצה חלה,
⁵ תְּלִמּוּד לִזְמַר פַּעֲמִיִּים 'נעל' 'נעל', ורִיבָה הכתוב שאף בנעל של אדם
⁶ אַחֵר חלה החליצה. שואלת הברייתא, אִם כֵּן, מַה תְּלִמּוּד לִזְמַר

ילקוט גאולה ומשיח

כה, ו – ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך

א. ראיתי בענין זה בספר תהלה דויד פירוש על תהלים לגאון אחד ספרדי הביא שם דבר נחמד וזה לשונו, ראיתי בס' כתב יד ישן נושן כתוב על קלף מרבינו יהודה החסיד זצ"ל שכתב וזה לשונו משה רבינו ע"ה אמר בתהלה ברוך אתה בבואך לפי שהיו ישראל מוכנים להכנס לארץ תחילה, וכיון שידע שילכו אחר כך בגלות אמר אחר כך וברוך אתה בצאתך. אבל דוד אמר להיפוך דכבר נכנסו לארץ והוא ה"מ מלך בירושלים, ולכן בתחילה אמר ה' ישמור צאתך כשתצא מארץ ישראל ותלך בגלות, ואחר כך אמר ובואך כשתחזור לארץ ישראל עכ"ל. ואפשר דהיינו טעמא דמסיים ואמר מעתה ועד עולם, ור"ל דביאה הזאת לארץ ישראל העתידה להיות בזמן הגאולה במהרה בימינו אמן יהי גאולה עולמית שלא יהי עוד אחרי גלות כלל, לכן כתיב אחר בואך מעתה ועד עולם.

גורוה

כה, יב – יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה

ב. והלוית גוים רבים וגו'. נראה ענינו מפני שאמרו חז"ל (תענית י). שארץ ישראל מקבלת ע"י הש"י ושאר ארצות ע"י שליח, והיינו שהשפע יורדת בשביל ישראל כדכתיב לתת מטר ארצך בעתו דהיינו שהוא במתנה, וכן כתיב (לעיל יא, יד) ונתתי מטר ארצכם וכתוב (תהלים פה, יג) גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יבולה, אבל שאר ארצות בהלואה, וז"ש והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה שאתה מקבל במתנה אבל שאר ארצות בהלואה, ועמ"ש שם עוד מ"ש ישע"י (נה, י-יא) כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ונתן זרע לזורע ולחם לאוכל כן יהי דברי וגו' כ"א עשה אשר חפצתי והצליח אשר שלחתי כי המשל דומה לנמשל כי המטר יורד בארץ ישראל מן הש"י עצמו ושאר ארצות ע"י השליח, כן הטובה המיועדת לישראל לפעמים ע"י הש"י עצמו ופעמים ע"י השליח, וכן ה' ביציאת מצרים דכתיב אני ה' ולא השליח אבל אחר שיצאו כתיב (שמות יט, ד) ואשא אתכם על כנפי

נשרים ע"י עננים שהם שלוחים וכן יהי לעתיד, והיינו דכתיב כי בשמחה תצאו היינו ע"י הש"י עצמו ובשלוש תובלון היינו ע"י השליח.

פנים יפות

כה, סג – והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש ה' עליכם להאכיל אתכם ולהשמיד אתכם ונסחתם מעל האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה

ג. כן ישיש וגו'. בסנהדרין דף ל"ט אמר ר' שמואל בר נחמני מה דכתיב ולא קרב זה אל זה וכו' שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים וכו', הוא אינו שש אבל אחרים משיש מדכתיב ישיש. נראה מזה להבין מה דכתיב בפרשת נצבים (ל, ה) והביאך ה' אלקיך וגו' והטיבך והרבך מאבותיך, ובתר הכי כתיב כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך מלת לשוש מיותר, ענינו כי בהיות ישראל על אדמתן ושלוש להם מכל צד ה' עיקר הברכה והשפע בארץ ישראל ומתמצייתם היו שותין שאר אומות, כמ"ש לעיל בפסוק והלוית גוים רבים אבל לעתיד בשעת הגאולה שניקום ה' נקמת אויביו, כתב שם ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על אויבך ועל שונאיך, לכך כתב לשוש עליך לטוב פירוש שישוש על הטובה שלך ולא על מפלתן של אומות כמ"ש שאין הש"י שמח במפלתן של רשעים, וכן באבותיך שהי' שלום להם שהיו האומות נכנעין תחתיהן שש הש"י עצמו.

וז"ש כאשר שש על אבותיך, וההפרש בזה כי בהיות האומות בשלום והם נותנין הברכה לאומות כמ"ש והותירך ה' אלקיך שהרי נותנים התמצית לאומות, אבל בשעת הגאולה שיתן ה' כל האלות האלה על האויבים ממילא השפע הרב לישראל יהי די והותר, והיינו דכתיב והותירך ה' אלקיך לטובה, והטעם מה שלא אמרו שירה בבקיעת הים על ישועת ישראל, כי שם הישועה ע"י מפלה אבל בגאולה העתידה אין הגאולה ע"י מפלת האומות אלא שיתן הש"י את האלות האלה על אויבך לנקום נקמתו מהם, א"כ אין זה לזה.

פנים יפות

פרשת כי-תבוא

~ יום ראשון י' אלול ~

א ויהי ארי תעול לארעא די יי אלהך זהב
לך אחסנא ותרתה ותיתב בה:

כו (א) וְהָיָה כִּי־תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וַיֵּשְׁבֶתָ בָּהּ:

כז י"א וְהָיָה כִּי־תָבֹא וגו' וִירִשְׁתָּהּ וַיֵּשְׁבֶתָ בָּהּ • (קידושין לו) מגיד שלא נתחייבו בכפורים עד שפכשו את
הארץ וחלקוה.

~ נקודות משיחות קודש ~

בכורים שפכל יום

(א) "אין והיה אלא מיד" – ד"מזד כשנעזר" (סידור הרב)
אומר "מודה אני לפניך" כו', שהיא ההודיה להשם-יתברך
על "שהחזרת בי נשמת", שהכרה זו אינה באה
מהתבוננות שקלית, אלא מהאמונה הפשוטה הנטועה
בלבו שהקב"ה הוא המחזיר לו נשמתו ומחיהו בכל יום.
(ב) כמו שבכפורים נתחייבו רק לאחר שפכשו את הארץ
ונתישבו בה, שאז ההודיה היא בפרות שהם בתכלית
השבח והיפי, כך היא ההודיה שבתפלת השחר, שבאה
כתוצאה מההתבוננות ב"רוממות האל" ותעלה ובשפלות
האדם" שקדם התפלה (רמ"א באורח-חיים סימן צח סעיף א),
ומהעמקת הדעת בעניני התפלה, שעל-ידי-ה ההודיה
היא בהכרה עמוקה ובתכלית השלמות.

(על-פי לקוטי-שיחות כרך ל"ד עמוד 150)

וְהָיָה כִּי־תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ . . וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית | כָּל־פְּרִי
הָאֲדָמָה וגו' (כו, א"ב)

הנה מצינו מחלקת בדברי רבותינו ו"ל, אימתי חלה מצות
בכורים, אם "אין והיה אלא מיד" ונתחייבו בכפורים מיד
כשנכנסו לארץ (ספרי על הפסוק כאן), או שלא נתחייבו במצוה
זו עד לאחר ירושה וישיבה (קידושין לו, ב).

ועל-פי הכלל (ערוכין יג, ב) "אלו ואלו דברי אלקים חיים",
יש לכאר את ההוראה משתי הדעות בעבודת האדם לקונו.
דהנה תכן מצות בכורים הוא ההודיה להשם-יתברך על
הנסים שעשה עמו ועם אבותינו, שלכן מביא את "ראשית
כל פרי האדמה", ומספר את "כל הטוב" שעשה לנו
הקב"ה.

ושתי הדעות בזמן חיוב בכורים, הם שני אופנים בהודיה
לה' שפכל יום, כשנעזר משנתו ובתפלת השחר:

ב ותסב מריש כל אבא דארעא די תעל
מארעך די יי אלהך זהב לך ותשוי בסלא
ותהך לאתרעא די יתרעי יי אלהך לאשראה
שבנתה תמן:

(ב) וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית | כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיָא
מֵאֲרַעְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְשַׂמְתָּ בַמָּנָא
וְהִלַּכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁכֵן
שָׁמוֹ שָׁם:

אכן עזרא על התורה - מהדורות בלום, אברמוביץ

(ב) בטנא. כדמות סל וזכרו טנאך
וזאת המצוה על הקורבים אל מקום
המקדש: תורה ג

הבכורים והמעשר וקתיבת התורה על
האבנים וקנות מזבח והבכרה והקללה
על שני הקורים: תורה ב

(א) והיה כי תבוא. בעבור שפכתוב
בהניח ה' אמר השם כי יש מצות הן
קודם בהניח ה' רק באשר תבא והם

משבעה מינין. זית שמן. זית אגורי, ששמןו אגור בתוכו. ודבש. הוא דבש תמרים. מראשית. (ברכות לט. בכורים פ"ג. ספרי) אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבפנה, כורך עליה גמי לסימן, ואומר: 'הרי זה בפנים'.

כ"י • מראשית • (מנחות פ"ד ב. ספרי) ולא כל ראשית, שאין כל הפרות חייבין בכורים אלא שבעת המינין בלבד, נאמר כאן "אֶרֶץ", ונאמר להלן: "אֶרֶץ חָשֵׁה וְשִׁעוּרָה וגו'", מה להלן משבעת המינים שנשתבחה בהם אֶרֶץ ישראל, אף כאן שבח אֶרֶץ ישראל, שהם

גומתי לזאת פתגא די יהי ביומא האנון ותימר לה חויתי יומא דין קדם יי אלהי ארי עלית לארעא די קיים יי לאבהתנא למתן לנא:

(ג) ובאת אל-הפתן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום ליהוה אלהיך כי-באתי אל-הארץ אשר נשבע יהוה לאבותינו לתת לנו:

(ספרי) שאינך כפוי טובה. הגדתי היום • (שם) פעם אחת בשנה ולא שתי פעמים.

כ"י • אשר יהיה בימים ההם • (ראש השנה כה ב. ספרי) אין לך אלא כהן שבימך, כמו שהוא. ואמרת אליו.

דו יסב פתגא סלא מידך וינענעה קדם מדבחה דיי אלהי:

(ד) ולקח הפתן הטנא מידך והניחו לפני מזבח יהוה אלהיך:

כ"י • ולקח הפתן הטנא מידך • להניף אותו. כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף (ספרי. סוכה מז).

ה ותיבי ותימר קדם יי אלהי לכן ארמא בעא לאוכדא ית אבא ונחת למצרים ודר תמן בעם זער ויהוה תמן לעם רב תקיף וסגי:

(ה) וענית ואמרת לפני יהוה אלהיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי-שם לגוי גדול עצום ורב:

שאומות עובדי-כוכבים, חושב להם הקדוש-ברוך-הוא מחשבה כמעשה. וירד מצרימה. ועוד אחרים באו עלינו לכלותנו, שאחרי זאת, ירד יעקב למצרים. במתי מעט • בשבעים גפש.

כ"י • וענית • לשון תרמת קול (עיין סוטה דף לב ע"ב) • ארמי אבד אבי • מזכיר חסדי המקום: "ארמי אבד אבי", לכן בקש לעקור את הכל בשרדך אחר יעקב, ובשביל שחשב לעשות (לעקב), חשב לו המקום כאלו עשה,

ו ואבאישו לנא מצרים ועננא ויהבו עלנא פלחנא קשיא:

(ו) וירעו אתנו המצרים ויענונו ויהנו עלינו עבדה קשה:

אכן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברטוביץ

והוא היה במתי מעט ואחר כן שב לגוי גדול ואתה ה' הוצאתנו מעבדות ותתן לנו ארץ טובה ואל יטעון טוען איך יקרא יעקב ארמי והנה כמוהו יקרא הישמעאלי והוא ישראלי כי בן כתוב: במתי. סמוך כי לא נמצא לשון יחיד. ומתים לשון רבים ורבי יונה דקדק אותה כולה באר היטב בערך מתה: תורה ד

וַיִּצְלַח קָדָם יְיָ אֱלֹהֵי דָאֲבָהֲתָא וְקָבִיל יְיָ
צְלוֹתָא וְגַלִּי קְדָמוּהִי עֲמֻלָּא וְלֹאֲוֹתָא
וְדוֹחָקָא:

ח וַאֲפָקָא יְיָ מִמַּצְרִים בֵּידָא תְּקִיפָא
וּבְדִרְעָא מְרַמָּא וּבְחֻזָּא רַבָּא וּבְאַתִּין
וּבְמוֹפְתִין:

ט וַאֲיִתְנָא לְאַתְרָא הָדִין וַיִּהֲב לָנָא יֵת אֲרַעָא
הָדָא אֲרַעָא עֲבָדָא חֵלֶב וּדְבָשׁ:

כז"י ◀ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה • (ספרי) זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וַיִּתֵּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ • כַּמְשָׁמְעוּ.

י וַיִּכְעַז הָא אֲיִתְתִּי יֵת רִישׁ אַבָּא דְאַרְעָא
דִּי־הִבֵּת לִי יְיָ וַתַּעֲנֶנְגָה קָדָם יְיָ אֱלֹהֶךָ
וַתִּסְגֹּד קָדָם יְיָ אֱלֹהֶךָ:

(ז) וַנִּצְעֵק אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה
אֶת־קִלְנוּ וַיֵּרָא אֶת־עֲנֵינוּ וַאֲת־עֲמֻלָּנוּ וַאֲת־לַחֲצֵנוּ:

(ח) וַיִּצְאָנוּ יְהוָה מִמַּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה
וּבְמִרְא גָדֹל וּבְאַתּוֹת וּבְמִפְתִּים:

(ט) וַיִּבְאָנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבָשׁ:

(י) וַעֲתָה הִנֵּה הִבֵּאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי יְהוָה וְהַנְּחִתּוּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהַשְׁתַּחוּוֹת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

כז"י ◀ וְהַנְּחִתּוּ • מְגִיד שְׁנוּטָלוּ אַחֵר הַנֶּפֶת (ספרים אחרים: הַנְּחִת) הַכֶּהֶן, וְאוֹחֻז בְּיָדוֹ כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא, וְחוֹזֵר וּמְנִיף (ספרי).
בכורים פ"ג.)

יא וַתַּחֲדִי בְּכָל טִבְתָּא דִּי יִהֲב לָךְ יְיָ אֱלֹהֶךָ
וְלֹאֲנֵשׁ בֵּיתְךָ אֶת וְלֹאֲי וְגִיּוֹרָא דִּי בֵּינְךָ:

(יא) וְשִׁמַּחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וּלְבֵיתְךָ אֶתָּה וְהַלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ: ס

אֶתָּה וְהַלְוִי • אֶף הַלְוִי חֵיב בְּכַפּוּרִים, אִם נָטְעוּ בְּתוֹךְ
עֲרֵיקָם. וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ • (שם. מכות יט) מְבִיא וְאֵינוֹ
קוֹרֵא, שְׂאִינוֹ יָכֹל לֹמַר: "לֹאֲבֹתֵינוּ".

כז"י ◀ וְשִׁמַּחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב • (בכורים שם) מִכָּאן אָמְרוּ:
אֵין קוֹרִין מְקָרָא בְּכּוּרִים אֶלָּא בְּזִמְן שְׁמִיחָה: הֵינּוּ
מַעֲצֵרַת וְעַד הַתָּג, שְׂאֵדָם מְלַקֵּט תְּבוּאָתוֹ וּפְרוֹתָיו
וַיֵּינוּ וְשִׁמְנוֹ, אֲבָל מִהֲתָג וְאֵילָךְ, מְבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא.

~ נקודות משיחות קודש ~

הַשָּׂכָר לְקִרְיֹב יְהוּדִים הוּא שְׂיֻכּוֹ לְקִרְבֵּי עוֹד

לְגִיל מַצּוֹת, או אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְּנָה מַעֲנִי הַתּוֹרָה
וּמַצּוֹתֶיהָ שְׁלֹא יָדַע עֲלֵיהֶם עַד־עַתָּה מִפְּנֵי סִיבּוֹת שׁוֹנוֹת.
מַצָּה הַקֶּבֶ"ה וְאָמַר שְׂיֻכּוֹ "פְּרִי זֶה" לְכִיפּוּרִים. הֵינּוּ,
שְׂיֻחֲנוֹ אוֹתוֹ לְעִנְיַן תּוֹרָה וּמַצּוֹת. אֲמֵנָם, לֹא דִי בָּזָה
שְׂיֻחֲחִילוֹ לְחֻנּוֹ וְאַחֲרֵכָּךְ יַעֲזֹבוּ אוֹתוֹ לְנִפְשׁוֹ, או שְׂיֻמְסְרוּ
אֶת חִינוּכּוֹ לְמִישָׁהוּ אַחֵר, אֶלָּא "הַמַּתְחִיל בְּמַצָּה אוֹמְרִים
לוֹ גָּמוּר", שְׂאֲרִיכִים לְהִבִּיא אֶת הַכִּפּוּרִים עַד לְבֵית
הַמִּקְדָּשׁ, הֵינּוּ לְגַמּוּר אֶת חִינוּכּוֹ עַד לְתַכְלִית הַשְּׁלֻמוֹת.

בְּפִרְשֵׁנוּ מְדוּבָר אוֹדוֹת מַצּוֹת בִּיפּוּרִים. וַיֵּשׁ לְבָאֵר הַהוּרָאָה
מִמַּצָּה זֹאת בְּעִבּוּדֵת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:
עִם יִשְׂרָאֵל נִקְרָא "כָּרֶם ה'" (ישעי' ה, ז). וּבְאֵילָנֵי הַכָּרֶם
יִשְׁנֵם שְׂרָשִׁים, עֲנָפִים וּפִירוֹת. הַשְּׂרָשִׁים הֵם הָאֲבוֹת,
הָעֲנָפִים הֵם רֵאשֵׁי הַמִּשְׁטוֹת, וְהַפִּירוֹת הֵם הַנוֹעַר, בְּדוּגְמַת
פִּירוֹת הַכָּרֶם הַנּוֹלָדִים וְגִדְלִים בְּאֵילָנוֹת.
וְהַקֶּבֶ"ה נִכְנָס לְכָרֶם עִם יִשְׂרָאֵל, וְכִמּוֹ שְׂפָתוֹב "בְּאֵתִי לְגִנִּי
אֲחוֹתִי פֶלֶה", וְרוֹאֶה פְרִי שֶׁבְּפֶרֶה – יֵלֵךְ אוֹ יִלְדָּה שְׁנִכְנָסוּ

אֵבֶן עוֹרָא עַל הַתּוֹרָה - מַהוֹדוֹת בְּלוֹם, אֲבִרְמוֹבִין

(ז) עֲנִינוּ. בְּחֶסֶד עוֹשֵׁר: עֲמֻלָּנוּ. בְּבִנְיָן: לַחֲצֵנוּ. כְּטַעַם אֲצִים לֹאֲמַר כָּלוּ מַעֲשֵׂי־כֶסֶם: תּוֹרָה ח
(יא) וְטַעַם אֶתָּה וְהַלְוִי וְהַגֵּר. שְׂאֵתָה חֵיב לְשִׁמְחָה בְּפְרִי אֲדָמָתְךָ: תּוֹרָה יב

וְכָל-כֹּף גְּדֹלָה מַעֲלַת עֲבוּדָה זֹה, עַד שֶׁהִבְרָכָה שְׁמִכְרִים
לְאַחֲרֵי הָעֲבוּדָה הִיא "הִבְאָתָּ בִּיכּוּרִים הַיּוֹם, תִּשְׁנֶה לִּשְׁנֵה
הַבָּאָה" (פר"ש כו, טז), דְּהַשְׁכָּרָה הוּא שִׁיזְכָּה לְעֲבוּדָה
זו עוֹד פַּעַם בִּשְׁנֵה הַבָּאָה.
שְׁמֵנָה נִרְאָה עַד כַּמָּה גְּדֹלָה עֲבוּדָה זֹה, שְׁאֵם זָכָה וְהִבְאִי

פִּירוֹת הַנוֹעֵר לְבֵית ה', שְׁכָרוּ הוּא כִּי לִשְׁנֵה הַבָּאָה יִזְכָּה
לְקָרֵב עוֹד יְהוּדִים וְעוֹד יְהוּדִים וְלִהְבִּיאָם לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ,
עַד שֶׁנִּזְכָּה לְהִבְאִי בִּיכּוּרִים כְּפִשּׁוּטוֹ, לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּבִנְיָנוּ
בְּקָרוֹב.

(ע"פ לקוטי שיחות כרך ט עמ' 953 ואילך - מוֹתוֹךְ 'לְקִרְאָת שְׁבַת')

~ יום שני י"א אלול ~

(יב) כִּי תִכְלֶה לֶעֱשׂוֹר אֶת-כָּל-מַעֲשֵׂי תְבוּאָתְךָ בִּשְׁנֵה
הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנִתְּתָה לְלוֹי לַגֵּר לִיתוֹם
וּלְאֻלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבְעוּ:

יב אֲרִי תִשְׁאִי לַעֲשׂוֹר יֵת כָּל מַעֲשֵׂר עֲלִילָתְךָ
בְּשִׁמְתָא תְּלִיתָאָה שְׁנַת מַעֲשֵׂרָא וְתַתֵּן לְלוֹאִי
לְגִיּוֹרָא לִיתְמָא וּלְאַרְמְלָא וְיִכְלוּן בְּקִרְוֵיךָ
וְיִשְׂבְּעוּן:

מַעֲשֵׂר אֶחָד מִשְׁנֵי מַעֲשֵׂרוֹת שֶׁנִּהְגּוּ בִּשְׁתֵּי שָׁנִים
שְׁלֹפְנִיָּה, שְׁשֵׁנָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁשֵׁנָה שְׁלִשִּׁיָּה שֶׁל שְׁמִיטָה נוֹהֵג
בְּהֵן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יט) "כִּי תִקְחוּ
מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר", וּמַעֲשֵׂר שְׁנִי, שֶׁנֶּאֱמַר:
(לעיל ד') "וְאָכְלָתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ מַעֲשֵׂר דְּגָנְךָ תִּירוֹשְׁךָ
וְיִצְהָרְךָ", הֲרִי שְׁתֵּי מַעֲשֵׂרוֹת, וְכֵן וְלִמְדָּךְ כָּאֵן בִּשְׁנֵה
הַשְּׁלִישִׁת שָׁאֵין נוֹהֵג מֵאוֹתָן שְׁתֵּי מַעֲשֵׂרוֹת אֲלָא
הָאֶחָד, וְאִי זֶה? זֶה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְתַחַת מַעֲשֵׂר שְׁנִי
יִתֵּן מַעֲשֵׂר עֲנִי, שֶׁנֶּאֱמַר כָּאֵן: "וְנִתְּתָה לְלוֹי" אֶת
אֲשֶׁר לוֹ, הֲרִי מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן. לַגֵּר לִיתוֹם וּלְאֻלְמָנָה.
זֶה מַעֲשֵׂר עֲנִי. וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבְעוּ. תֵּן לָהֶם
כְּדִי שְׂבָעוּ, (פאה. ספרי) מִכָּאֵן אָמְרוּ: 'אֵין פּוֹחֲתִין לְעֲנִי
בְּגֵרָן פְּחוֹת מִחֲצִי קֶב חֲטִים וְכו'.

כ"א כִּי תִכְלֶה לֶעֱשׂוֹר אֶת-כָּל-מַעֲשֵׂי תְבוּאָתְךָ
בִּשְׁנֵה הַשְּׁלִישִׁת. כְּשֶׁתִּגְמַר לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂרוֹת שֶׁל
שְׁנֵה הַשְּׁלִישִׁת, קָבַע זְמַן הַבְּעוֹר וְהַדּוּי בְּעֶרֶב הַפֶּסַח
שֶׁל שְׁנֵה הַרְבִּיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים יד) "מִקְצֵה שְׁלֹשׁ
שָׁנִים תּוֹצִיא וְגו'", נֶאֱמַר כָּאֵן "מִקֵּץ", וְנֶאֱמַר לְהֵלֵךְ:
"מִקֵּץ שְׁבַע שָׁנִים", לְעֵנִין 'הִקְהֵל'. מַה לְהֵלֵךְ רִגְלִי,
אֵף כָּאֵן רִגְלִי. אִי מַה לְהֵלֵךְ חֵג הַסְּכוּת, אֵף כָּאֵן חֵג
הַסְּכוּת? תִּלְמוּד-לוֹמַר: "כִּי תִכְלֶה לֶעֱשׂוֹר", מַעֲשֵׂרוֹת
שֶׁל שְׁנֵה הַשְּׁלִישִׁת, רִגְלִי שֶׁהַמַּעֲשֵׂרוֹת כָּלִין בּוֹ וְזֶהוּ
פֶּסַח, שֶׁהִרְבָּה אֵילָנוֹת יֵשׁ שֶׁנִּלְקָטִין אַחֵר הַסְּכוּת,
נִמְצְאוּ מַעֲשֵׂרוֹת שֶׁל שְׁלִישִׁת כָּלִין בְּפֶסַח שֶׁל רְבִיעִית,
וְכָל מִי שֶׁשִּׁהָה מַעֲשֵׂרוֹתָיו, הִצְרִיכוּ הַכְּתוּב לְכַעֲרוֹ
מִן הַבֵּית. שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר. שְׁנֵה שָׁאֵין נוֹהֵג בָּהּ אֲלָא

(יג) וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּעֶרְתִּי הַקֹּדֶשׁ
מִן-הַבֵּית וְגַם נִתְּתִיו לְלוֹי וְלַגֵּר לִיתוֹם וּלְאֻלְמָנָה
כְּכָל-מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא-עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ
וְלֹא שִׁכַּחְתִּי:

יג וְתִמְרָךְ גְּדָם יִי אֱלֹהֶיךָ פְּלִתִי קֹדֶשׁ מַעֲשֵׂרָא
מִן בֵּיתָא וְאֵף יְהִבְתָּה לְלוֹאִי וּלְגִיּוֹרָא
לִיתְמָא וּלְאַרְמְלָא כְּכָל פְּקוּדֶיךָ דִּי פְּקִידְתָּנִי
לֹא עֲבַרְתִּי מִפְּקוּדֶיךָ וְלֹא אֶתְנַשִּׁיתִי:

שֶׁל שְׁתֵּי שָׁנִים וְלֹא הַעֲלֵם לִירוּשָׁלַיִם, שְׁצָרֶיךָ
לְהַעֲלוֹתָם עִכְשָׁו. וְגַם נִתְּתִיו לְלוֹי. (שם) זֶה מַעֲשֵׂר
רִאשׁוֹן, 'וְגַם', לְרִבּוֹת תְּרוּמָה וּבִכּוּרִים. וְלַגֵּר לִיתוֹם

כ"א וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ (סוטה לב) הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּתָה
מַעֲשֵׂרוֹתֶיךָ. בְּעֶרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן-הַבֵּית. (ספרי) זֶה
מַעֲשֵׂר שְׁנִי וְנִטְעָ רְבִיעִי, וְלִמְדָּךְ שְׁאֵם שִׁיחָה מַעֲשֵׂרוֹתָיו

אֵבֶן עוֹרָא עַל הַתּוֹרָה - מִהֲדוּרַת בָּלוֹם, אֲבִרְמוּבִין

(יב) לַעֲשׂוֹר. מִהֲבִנְיָן הַכָּבֵד הַנוֹסֵף וְאֵין עֲנִי: לְלוֹי לַגֵּר לִיתוֹם וּלְאֻלְמָנָה. (יג) בְּעֶרְתִּי הַקֹּדֶשׁ. שֶׁהוּא הַמַּעֲשֵׂר.
רִיעַ לוֹ: שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר. זֶהוּ מַעֲשֵׂר לְאֲשֶׁר תִּרְצֶה מִקֵּה: תּוֹרָה יג

לֹא-עֲבַרְתִּי מִמְצֻוֹתֶיךָ • לֹא הִפְרַשְׁתִּי מִמִּין עַל שְׁאִינוֹ מִינוֹ, וּמִן הַחֹדֶשׁ עַל הַיָּשָׁן, (ולא מן התלוש על המקור, ולא מן המקור על התלוש). • וְלֹא שִׁכַּחְתִּי • מְלַבְרֶכְךָ עַל הַפְּרִשַׁת מַעֲשֵׁרוֹת.

וְלֹא לִמְנָה • זֶה מַעֲשֵׂר עָנִי. כָּכֹל-מִצְוֹתֶיךָ • נִתְּתִים כְּסֻדְרָן, וְלֹא הִקְדַּמְתִּי תְרוּמָה לְכַכּוּרִים, וְלֹא מַעֲשֵׂר לְתְרוּמָה, וְלֹא שָׁנִי לְרֹאשׁוֹן, שֶׁהִתְרוּמָה קְרוּיָה 'רֹאשִׁית', שֶׁהִיא רֹאשׁוֹנָה מְשֻׁנָּעָה דָּגָן, וּכְתִיב: (שמות כב) "מִלֵּאֲתָךְ וּדְמַעַךְ לֹא תֹאחֹר", לֹא תִשְׁנֶה אֶת הַסֹּדֶר.

יֵד לֹא אֶכְלִית בְּאֶבְלֵי מְנָה וְלֹא פִלְתִּי מְנָה בְּדִמְסָאָב וְלֹא יִהְיֶית מְנָה לְמִית קְבִלִית לְמִימְרָא דִּינִי אֱלֹהֵי עֲבָדִית כָּכֹל דִּי פְקִידָתִנִּי:

(יד) לֹא-אֶכְלִית בְּאֶבְלֵי מִמֶּנּוּ וְלֹא-בְעֵרְתִי מִמֶּנּוּ בְּטָמָא וְלֹא-נִתַּתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שְׂמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵי עֲשִׂיתִי כָכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִנִּי:

זֶה לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל דֶּרֶךְ אֲכִילַת "שְׁעָרֶיךָ" הָאֲמֹר בְּמָקוֹם אֲחֵר. וְלֹא-נִתַּתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת • (ספרי) לַעֲשׂוֹת לוֹ אֲרוֹן וּתְכַרִּיכִין. שְׂמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵי • (מעשר שני פ"ה) הִבִּיאֹתִיו לְבֵית הַבְּחִירָה. עֲשִׂיתִי כָכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִנִּי • שְׂמַחְתִּי וְשִׂמְחָתִי בּוֹ.

כ"י • לֹא-אֶכְלִית בְּאֶבְלֵי מִמֶּנּוּ • מִכָּאן שֶׁאֲסוּר לְאוֹנֵן. וְלֹא-בְעֵרְתִי מִמֶּנּוּ בְּטָמָא • בֵּין שְׂאֵנִי טָמֵא וְהוּא טָהוֹר, בֵּין שְׂאֵנִי טָהוֹר וְהוּא טָמֵא. וְהִכֵּן הִזְהַר עַל כֶּף? (לעיל יב) "לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בְּשְׁעָרֶיךָ", (יבמות עד. מכות י) זֶה אֲכִילַת טָמֵא, כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּפְּסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁים: (לעיל טו) "בְּשְׁעָרֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר וְגו'", אֲכַל

~ נקודות משיחות קודש ~

לֹא אֶכְלִית בְּאֶבְלֵי מִמֶּנּוּ וְגו'. וּבִפְסוּק הַבָּא נֶאֱמַר "הַשְׂקִיפָה מִמַּעַן קִדְשְׁךָ", וְאָמְרוּ רַז"ל כָּל הַשְׂקִיפָה שֶׁבְּתוֹרָה – אֲרוּרָה, וְזֶה לְשׁוֹן בְּרָכָה, שֶׁיֵּשׁ לוֹמֵר שְׂרוּמֵז עַל מַעַלַת אֶתְהַפְּכָא חֲשׂוֹכָא לְנִהוּרָא עַל-יְדֵי עֲבֹדַת הַתְּשׁוּבָה.

(ספר השיחות תש"נ עמ' 678)

לֹא אֶכְלִית בְּאֶבְלֵי מִמֶּנּוּ (כו, יד) ח"י אֱלֹהִים חָל לְעוֹלָם בְּסִמְכוֹת לְפָרְשָׁתֵנוּ. וְהִנֵּה יִדְעֵי שְׁיֹם זֶה הוּא הַתְּחַלַּת י"ב יָמִים הָאֲחֵרוֹנִים שֶׁל חֹדֶשׁ אֱלֹהִים, שֶׁהֵם כְּנֶגֶד י"ב חֳדָשֵׁי הַשָּׁנָה, יוֹם לַחֹדֶשׁ, וּבָהֶם יֵשׁ לַעֲרֹךְ חֲשָׁבוֹן נֶפֶשׁ מִיָּחָד עַל כָּל י"ב חֳדָשֵׁי הַשָּׁנָה. וְיֵשׁ לוֹמֵר, שְׂוֵדֵי מַעֲשֵׁרוֹת הוּא עַל-דֶּרֶךְ חֲשָׁבוֹן צֶדֶק: בְּעֵרְתִי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבֵּית . .

טו אֲסַחֲתִי מִמְדוֹר קִדְשְׁךָ מִן שְׂמִיָּא וּבְרַךְ יְתָ עֲמֶךָ יְתָ יִשְׂרָאֵל וְיֵת אֲרַעָא דִּי יִהְיֶית לְנָא כְּמָא דִּי קִימְתָא לְאַבְהֶתְנָא אֲרַע עֲבָדָא חִלָּב וּדְבָשׁ:

(טו) הַשְׂקִיפָה מִמַּעַן קִדְשְׁךָ מִן-הַשָּׁמַיִם וּבְרַךְ אֶת-עַמְּךָ אֶת-יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתָּ לְאַבְתִּינוּ אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבָשׁ: ם

אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתָּ לְאַבְתִּינוּ • לְתַת לָנוּ, וְקִימְתָּ, "אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבָשׁ".

כ"י • הַשְׂקִיפָה מִמַּעַן קִדְשְׁךָ • (ספרי) עֲשִׂינוּ מַה שֶּׁגִּזְרָתָה עָלֵינוּ, עֲשֵׂה אֶתָּה מַה שֶּׁעֲלֶיךָ לַעֲשׂוֹת, שְׂאֲמַרְתָּ (ויקרא כז): "אִם בְּחִקְתִּי תִלְכוּ, וְנִתַּתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם".

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

אִם נִתֵּן בְּטָמֵא וְכַאֲשֶׁר נִשְׁמַרְתִּי אֲנִי וְשִׁמְרִיתִי הִדְגָן בְּעִבּוֹר לְהוֹצִיא הַקֹּדֶשׁ בֶּן שְׁמוֹר אֱלֹהֵינוּ אֲרַצְנוּ וְזֶה טַעַם וְאֵת הָאֲדָמָה: תורה טו
(טו) וְטַעַם אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבָשׁ. לְהִיטָה בֶּן תְּמִיד: תורה טו

קֹדֶשׁ] הַמַּעֲשֵׂר: וְלֹא בְעֵרְתִי מִמֶּנּוּ. הַטַּעַם הַשְׂחָתִי מִהַקֹּדֶשׁ: בְּטָמָא. בְּדָבָר טָמֵא: לְמֵת. לְצָרְכִי מֵת וִי"א לְעֹבֹדַת כּוֹכָבִים וְהַטַּעַם בְּאֵלָה הַדְּבָרִים כִּי אֲסוּר הוּא שְׂוִיָּצִיא מִהַדְגָן לְשׁוֹם דְּבָר עַד תַּת הַמַּעֲשֵׂר שֶׁהוּא קֹדֶשׁ כִּי אִם יִתֵּן מִהֶמוֹתָהּ הוּא דֶּרֶךְ בְּזִיוֹן. וְאֵף כִּי

אֲנִי חִיִּיב לְתַת לוֹ: לֹא עֲבַרְתִּי. בְּזִדּוֹן: וְלֹא שִׁכַּחְתִּי. שְׁלֹא הוֹצֵאתִי הַמַּעֲשֵׂר אוֹ פִּירוּשׁוֹ עַל שְׁנֵי הַמַּעֲשֵׂרִים: תורה יד
(יד) לֹא אֶכְלִית בְּאֶבְלֵי מִמֶּנּוּ. כִּמוֹ בֶּן אוֹנִי וְלָחֶם אוֹנִים וְהַטַּעַם רְמִזָּתִי עַל לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וְטַעַם אוֹנִי כִּמוֹ אֶבְלֵי כִּי אִם הִיטִיתִי אֲכַל לֹא אֶכְלִית (קוּדֶם) [ס"א

~ יום שלישי י"ב אלול ~

טז יומא הדין יי אלהיך מפקדך למעבד ית
קממא האלין וית דינא ויתור ותעבד ותהון
בכל לבך ובכל נפשך:

(טז) היום הזה יהיה אלהיך מצוך לעשות את
החקים האלה ואת-המשפטים ושמרת ועשית
אותם בכל-לבבך ובכל-נפשך:

ושמרת ועשית אותם • בת-קול מברכתו: 'הבאת
בכורים היום, תשנה לשנה הבאה'.

כז"ה היום הזה ה' אלהיך מצוך • בכל יום יהיו
בעיניך חדשים, כאלו בו ביום נצטוית עליהם.

יז ית יי חטבת יומא דין למהוי לך לאלה
ולמהיך בארצן דתקנו קדמוהי ולמטר
קדמוהי ופקדוהי ודינוהי ולקבלא
במימרה:

(יז) את-יהוה האמרת היום להיות לך לאלהים
וללכת בדרךיו ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטי
ולשמע בקלו:

לאלהים, והוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו
לעם סגלה. (ומצאתי להם ער, והוא לשון 'תפארת',
כמו: (תהלים ד) "יתאמרו כל פועלי און").

כז"ה האמרת והאמירך • אין להם עד מוכיח
במקרא, ולי נראה שהוא לשון הפרשה והבדלה:
הבדלתי לך מאלהי עובדי-פוכבים להיות לך

יח ויי חטבת יומא דין למהוי לך לעם חביב
כמו די מליל לך ולמטר כל פקדוהי:

(יח) ויהיה האמירך היום להיות לו לעם
באשר דבר-לך ולשמר כל-מצותיו:

כז"ה באשר דבר-לך • (שמות יט) "והייתם לי סגלה".

~ נקודות משיחות קודש ~

ישראל – אוצר של הקב"ה

משמש בהן כלל לאף צורך, אלא הוא משמש ומתענג
אתן, אף שאין ממלאות תפקיד מסוים.
וכמו כן הוא בבני ישראל, דנה שבני ישראל מקימים
תורה ומצוות ומגלים מלכותו ותברך בעולם, דבר נעלה
הוא עד מאד, אף הקב"ה מתענג ומשמש אף בבני
ישראל עצמם בלי קשר למילוי תפקידם. כי ישראל הם
כמו אוצר המלך, שהמלך משמש בעהם כמו שהם (אלא
שאין זה פוטר אותם חס-ושלום ממילוי תפקידם, ורק
מגלה את גודל חבתם לפניו ותברך).

(ע"פ לקוטי שיחות כרך ד עמ' 261 ואילך – מוהר"ל לקראת שבת)

בפרשתנו כתוב בנוגע לעם ישראל "להיות לו לעם סגולה"
(כו, יח). ובפרוש תיבת "סגולה" כתב רש"י (יתרו יט, ה
ד"ה והייתם): "אוצר חביב, כמו (קהלת ב) וסגולת מלכים
כלי יקר, ואבנים טובות שהמלכים גוזזים אותם, כך אתם
תהיו לי סגולה משאר אומות".

וגם לבאר זה בדרך התסידות:
ברשותו של המלך נמצאים הרבה אבנים טובות ומרגליות.
אמנם, ישנן אבנים שקובען בכתר מלכותו להדר ולנפות
את הכתר, ישנן אבנים שמשמש בהן לצרכי המדינה
וכיוצא בזה, אף האבנים הגנוזות באוצר המלך, אין הוא

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

טז היום הזה יהיה אלהיך מצוך לעשות את
החקים האלה ואת-המשפטים ושמרת ועשית
אותם בכל-לבבך ובכל-נפשך:
ושמרת ועשית אותם • בת-קול מברכתו: 'הבאת
בכורים היום, תשנה לשנה הבאה'.

יט ולתתך עליון על כל-הגוים אשר עשה לתיחלה
ולשם ולתפארת ולחיתך עם-קדש ליהוה אלהיך
קדם יי אלהך במא די מליל:

(יט) ולתתך עליון על כל-הגוים אשר עשה לתיחלה
ולשם ולתפארת ולחיתך עם-קדש ליהוה אלהיך
באשר דבר: פ

כז"י" וְלַחֲתֹךְ עִם־קֹדֶשׁ וְגו' בְּאִשֶּׁר דְּבַר • (ויקרא כ) "וְהֵייתָם לִי קְדוֹשִׁים".

~ יום רביעי י"ג אלול ~

א ופקיד משה וסבי ישראל ית עמא למימר
טר ית כל תפקידתא די אנא מפקד יתכון
ימא דין:

כז (א) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וּזְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הָעָם לֵאמֹר שְׁמֹר
אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצִוֶּה אֹתְכֶם הַיּוֹם:

כז"י" שְׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה • לשון הנה, גרדנ"ט בלע"ז (בעבאכטענד).

ב ויהי כיומא די תעברון ית ירדנא לארעא
דיי אלהך יחב לך ויתקים לך אבנין וברכין
ותסוד יתהון בסיידא:

(ב) וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְהִקְמַתָּ לָךְ אֲבָנִים
גְּדִלוֹת וּשְׂדֵת אֹתָם בְּשִׁיד:

וכנגדן בגלגל ונגדן בחר עיבל, כדאיתא במסכת
סוטה (דף לה) •

כז"י" וְהִקְמַתָּ לָךְ • בירדן, ואחר-כך תוציאו משם
אחרות ותבנו מהן מזבח בחר עיבל. נמצאת אפה
אומר: שלשה מיני אבנים היו: שמים עשרה בירדן,

ג ותכתוב עליהן את-כל-דברי התורה הזאת
בעברך למען אשר תבא אל-הארץ אשר-יהוה
אלהיך נתן לך ארץ זבת חלב ודבש באשר דבר
יהוה אלהי-אבותיך לך:

(ג) וְכָתַבְתָּ עָלֵיהֶן אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת
בְּעֵבְרָךְ לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדִבַּשׁ בְּאִשֶּׁר דְּבַר
יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבוֹתֶיךָ לָךְ:

ד ויהי במעברכון ית ירדנא תקימון ית
אבניא האלין די אנא מפקד יתכון ימא
דין בטורא דעיבל ותסוד יתהון בסיידא:

(ד) וְהָיָה בְּעֵבְרָכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן תִּקְיֹמוּ אֶת־הָאֲבָנִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצִוֶּה אֹתְכֶם הַיּוֹם בְּחַר עֵיבַל
וּשְׂדֵת אוֹתָם בְּשִׁיד:

אבן עזרא על התורה - מהדורות בלום, אברמוביץ

ג) למען. כי השם יצורך אם החלות
לשמור מצותיו וזאת המצוה
הראשונה לביאתם לבנות להם מזבח
חדש להודות לשם שהחלו להיותם
בארץ: תורה ד

גדולו' להכיל התורה ויאמר הגאון
ו"ל כי כתוב עליהם מספר המצות
כמו הכתובות בהלכות גדולות בענין
אזהרות ויפה אמר: תורה ב
ב) וטעם בשיד: שיעמדו: תורה ג

יט) ולתתך עליון. זה הוא שבר
האמיר: תורה א
א) ויצא משה. בצווי השם: וזקני
ישראל. אמר בן להקל וכן רבים
יכבר הנפרחים: שמור את כל
המצוה. ומה היא והקמות לך אבנים

(ה) וּבִנְיַת שֵׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִזְבֵּחַ אֲבָנִים
לֹא־תִנֶּיךָ עֲלֵיהֶם בְּרוֹזל:

(ו) אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבֵּחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ:

(ז) וּבִחַחַת שְׁלָמִים וְאִכְלַת שֵׁם וְשִׁמְחַת לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ:

(ח) וּכְתַבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת
בְּאֵר הַיֵּטֵב: ס

כ"י • בְּאֵר הַיֵּטֵב • (סו) בְּשָׁבָעִים לְשׁוֹן.

(ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר הַסֵּכֶת וְשִׁמְעַל יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ
לְעָם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ:

כ"י • הַסֵּכֶת • כְּתִירוֹתָם. הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ • בְּכָל יוֹם יִהְיוּ בְּעִינֶיךָ כְּאֵלוֹ הַיּוֹם בְּאֵת עֲמוֹ בְּבִרְיָתָ.

~ נקודות משיחות קודש ~

הַזֶּקֶן – אֲמַמֹּר"ר מְבָאָר (בְּלֻטִי לוי יצחק) שֶׁהֵיוּ"ם הַזֶּה
בְּגִימָטְרִיָּא שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים הוּא (78), שֶׁהֵם ג' הַמּוֹחִין דְּגִלּוֹת
חֲב"ד - וְהָרִי אֲדַמֹּר"ר הַזֶּקֶן הוּא מִיָּסֵד תּוֹרַת חֲסִידוֹת
חֲב"ד.

(לְקוּטֵי שִׁיחוֹת כֹּרֶךְ כֵּט עמ' 282)

הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעָם (כז, ט) ח"י אֱלוֹל הוּא יוֹם הַהִלָּדָה
שֶׁל שְׁנֵי הַמְּאֻרוֹת הַגְּדוֹלִים, הַבְּעַל־שֵׁם־טוֹב וְאֲדַמֹּר"ר
הַזֶּקֶן, וְשִׁנְיָהֶם רְמוּזִים בְּפָסוּק זֶה. הַבְּעַל־שֵׁם־טוֹב נִהְיָ
לְחִזּוֹר בְּעִזְרוֹת וּבִמְשׁוּבוֹת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגֵרָם לָהֶם לִזְמַר
"בְּרוּךְ הַשֵּׁם" וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה, הִנֵּינוּ שֶׁגָּלָה וְעוֹרֵר בָּהֶם אֶת
נִקְדַּת הַיְּהוּדוּת, שֶׁזֶהוּ הַתֵּכֶן שֶׁל "נִהְיִיתָ לְעָם". אֲדַמֹּר"ר

(י) וְשִׁמְעַתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וַעֲשִׂיתָ אֶת־מִצְוֹתָיו
וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוְךָ הַיּוֹם: ס

אבן עזרא על התורה - מנהגות בלום, אברמוביץ

אֵין רִיעַ לוֹ: הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעָם. הַלְוִיִּם. כִּי הֵם הָאוֹמְרִים אֲרוּר הָאִישׁ.
שִׁיכָרוֹת עֲמֹךְ בְּרִית: תּוֹרָה י
וְשִׁמְעַתָּ. הַיּוֹם בְּקוֹלוֹ. וַעֲשִׂיתָ אֶת
מִצְוֹתָיו. לְעֹתִיד: וְטַעַם הַכֹּהֲנִים
רַבִּים וְנִלְקַחוּ הַגְּדוֹל וְהַקָּטָן: תּוֹרָה יא

ח) בְּאֵר הַיֵּטֵב. הַכְּתִיבָה: תּוֹרָה ט
ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּים.
כְּאֲשֶׁר כָּתוּב וְזָקֵנֵי יִשְׂרָאֵל וְהַעֲיָקָר
מֹשֶׁה: הַסֵּכֶת. פִּירוּשׁוֹ לִפִּי מְקוֹמוֹ כִּי

(יז) אָרוֹר מְסִיג גְּבוּל רַעְהוּ וְאָמַר פְּלִהֶעָם אָמֵן: ׀
 כז"י • מְסִיג גְּבוּל • מַחְזִירוֹ לְאַחֲרָיו וְגוֹבֵב אֶת הַקְּרָקַע, לְשׁוֹן: (ישעיה נט) "וְהוֹסַג אַחֲוֹר".
 יז לִיט דִּישְׁנִי תַחוּמָא דְחִבְרָה וְיִימַר כָּל
 עָמָא אָמֵן:

(יח) אָרוֹר מְשַׁנֶּה עוֹר בְּדָרְדֵּר וְאָמַר פְּלִהֶעָם אָמֵן: ׀
 כז"י • מְשַׁנֶּה עוֹר • הַסּוּמָא בְּדָבָר, וּמְשִׂאוֹ עֲצָה רָעָה.
 יח לִיט דִּישְׁנִי עוֹרָא בְּאַרְחָא וְיִימַר כָּל עָמָא
 אָמֵן:

(יט) אָרוֹר מַמְחָה מְשַׁפֵּט גְּרִיתוֹם וְאַלְמָנָה וְאָמַר
 פְּלִהֶעָם אָמֵן:
 יט לִיט דִּישְׁנִי דִּין דִּיר וְתַמָּא וְאַרְמָלָא וְיִימַר
 כָּל עָמָא אָמֵן:

(כ) אָרוֹר שֹׁכֵב עִם־אִשְׁתּוֹ אָבִיו כִּי גִלָּה בְּנָה אָבִיו
 וְאָמַר פְּלִהֶעָם אָמֵן: ׀
 כ לִיט דִּישְׁכּוּב עִם אִתָּת אַבּוּהִי אָרִי גְּלִי
 בְּנָפָא דְאַבּוּהִי וְיִימַר כָּל עָמָא אָמֵן:

(כא) אָרוֹר שֹׁכֵב עִם־כָּל־בְּהֵמָה וְאָמַר פְּלִהֶעָם
 אָמֵן: ׀
 כא לִיט דִּישְׁכּוּב עִם כָּל בְּעִירָא וְיִימַר כָּל
 עָמָא אָמֵן:

(כב) אָרוֹר שֹׁכֵב עִם־אֶחָתוֹ בִּתְּאָבִיו אוֹ בִּתְּאֻמּוֹ
 וְאָמַר פְּלִהֶעָם אָמֵן:
 כב לִיט דִּישְׁכּוּב עִם אֶחָתָה בִּת אַבּוּהִי אוֹ בִּת
 אִמָּה וְיִימַר כָּל עָמָא אָמֵן:

(כג) אָרוֹר שֹׁכֵב עִם־חֲתָנָתוֹ וְאָמַר פְּלִהֶעָם אָמֵן: ׀
 כג לִיט דִּישְׁכּוּב עִם חֲמוּתָה וְיִימַר כָּל עָמָא
 אָמֵן:

(כד) אָרוֹר מִכָּה רַעְהוּ בַּסֵּתֶר וְאָמַר פְּלִהֶעָם אָמֵן: ׀
 כד לִיט דִּישְׁמַחִי לְחִבְרָה בְּסֵתֶרָא וְיִימַר כָּל
 עָמָא אָמֵן:

כז"י • מִכָּה רַעְהוּ בַּסֵּתֶר • עַל לְשׁוֹן־הָרַע הוּא אוֹמַר.
 רִאִיתִי בִּיסּוּדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן: י"א אַרְוִירִים
 יֵשׁ כָּאֵן בְּגִגַּד י"א שְׂבָטִים, וּבְגִגַּד שְׂמֹעוֹן לֹא כָּתַב
 "אַרְוִיר", לְפִי שְׁלֹא הָיָה בָּלָבוֹ לְכַרְכוֹ לְפָנֵי מוֹתוֹ
 כְּשֶׁבִרְךְ שְׂאֵר הַשְּׂבָטִים, לְכַף לֹא רָצָה לְקַלְלוֹ.

(כה) אָרוֹר לֶקַח שֹׁחַד לְהַכּוֹת גֹּפֶשׁ דָּם נָקִי וְאָמַר
 פְּלִהֶעָם אָמֵן: ׀
 כה לִיט דִּי מַקְבֵּל שְׁחָדָא לְמַקְטֵל גֹּפֶשׁ דָּם
 זָפִי וְיִימַר כָּל עָמָא אָמֵן:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

(יז) מְסִיג גְּבוּל רַעְהוּ. כִּי הוּא דָּבָר
 נִסְתָּר וּמְשַׁנֶּה עוֹר ג"כ לֹא יוֹכֵל לְפָרֶסֶם
 מִי שֶׁהִשְׁגָּהוּ: תוֹרָה יח
 (יט) מַמְחָה מְשַׁפֵּט גְּרִיתוֹם. כִּי אֵין
 לָהֶם עוֹזֹר וְהִנֵּה גַם הוּא בַּסֵּתֶר וְהִזְכִּיר
 הַגֵּר גַּם הִיתּוֹם וְהָאֲלָמָנָה כִּי אִם יֵטָה
 הַדִּין מְשַׁפֵּט אַחֲרִים וְעַרְעְרוֹ עָלָיו
 וַיִּפְרֹסְמוּהוּ וְהָגֵר וְהִיתּוֹם וְהָאֲלָמָנָה
 אֵין לָהֶם כֹּחַ. וְשׁוֹכֵב עִם אִשְׁתּוֹ אָב
 וְאֶחָת וְחֲתָנָת אֵינוֹ נִחָשֵׁד לְהַתִּיחֵד
 עָמָה עַל כֵּן הוּא דָּבָר נִסְתָּר וְאֵין כֵּן
 שְׂאֵר הַעֲבִירוֹת: תוֹרָה כ
 (כא) עִם כָּל בְּהֵמָה. זָכָר אוֹ נִקְבָּה
 כִּי אֵין לָהּ פֶּה שֶׁתַּצְעַק וְהַעֲרָעֵר כְּמוֹ
 הַזָּכוֹר עַל כֵּן לֹא הִזְכִּירוּ: תוֹרָה כב
 (כג) לֹקַח שֹׁחַד. לְפִי דַעַת רַבִּים
 שֶׁהוּא הַדִּין וּלְפִי דַעַתִּי שֶׁהוּא עַד
 שְׂקָר: תוֹרָה כו

כו לִיט דִּי לֹא יִקְיִם יְת פִּתְגָמִי אוֹרִיתָא הָדָא
לְמַעַבְד יִתְהוּן וְיִימָר כָּל עַמָּא אַמֵּן :

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְאַחַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל • כָּאֵן כָּל־אֶתְכֶם אֶת כָּל־הַתּוֹרָה כְּלָהּ, וְקִבְּלוּהָ עָלֵיכֶם בְּאֵלֶּה וּבְשִׁבְעוּעָה.

א ויהי אם קבלא תקבל למימרא דיי אלהך
למטר למעבד ית כל פקודוהי די אנא
מפקדך יומא דין ויתנגן יי אלהך עלי על
כל עממי ארעא :

בַּיִּיתוֹן עָלָהּ כָּל בְּרִכְתָּא הָאֵלִין וַיִּדְבְּקֶנָּהּ
אֲרִי תִקְבֵּל לְמִימְרָא דִּי אֱלֹהֵי :

ג. בְּרִיךְ אֶת בְּקֶרְתָּא וּבְרִיךְ אֶת בְּחֻלָּא :

וּבְרִיךְ וְלֵדָא דְמַעֲפָא וְאַבְא דְאַרְעָא וְיִלְדָא
דְּבַעֲיִרָא בְּקִרְיַי תּוֹרִיךְ וְעַדְרִי עֲנֵךְ :

בְּעֲלִיָּהֶן וּמַחְזִיקוֹת אוֹתָם כְּעֶשְׂתֵּרוֹת הַלָּלוּ, שֶׁהֵן
סֻלְעִים חֲזָקִים.

ה בָּרִיךְ סֵלָה וְאַצֹּתֶךָ :

ט"ו • בְּרוּךְ טַנְגָּאד • פֿרוֹתִיד. דְּבַר אַחֵר: "טַנְגָּאד", דְּבַר לַח שְׂאֵתָה מִסֵּנן בְּסִלִּים. וּמִשְׁאַרְתֵּד • דְּבַר יֵבֶשׁ, שְׁנִשְׂאָר בְּכִלִּי וְאִינוּ זֶב.

וּבְרִיךְ אֶת בְּמַעַלָּךְ וּבְרִיךְ אֶת בְּמַפְקָךְ :

רַחֵם יְיָ אֶתְּהָ בְּבֹאֶךָ וּבְרֹחֶךָ אֶתְּה בְּצִאתְךָ • (ב"מ קז) שְׁתַּחֲוֶה יְצִיאֲתָךְ מִן הָעוֹלָם בְּלֹא חֲטָא, כְּבִיאֲתָךְ לְעוֹלָם.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

שָׁגַר וְעִשְׁתּוֹרוֹת. פִּרְשָׁתִּים: תורה ה	ם:	(ה) טָנְאָה. מְקוֹם הִלָּחָם וְהוּא מוֹקֵדָם
וּמֵאוּרָקָר עִם מִשְׁאוֹרוֹתֶיהָ. או מְקוֹם	עם	שִׁישִׁשׁ שָׁם הִקְמַח: תורה ו
כָּל בָּצָאתָהּ. לְחֹג וּלְסִחְרוֹר וּלְשָׁלוֹל או	כָּל	(ו) בָּצָאתָהּ. לְחֹג וּלְסִחְרוֹר וּלְשָׁלוֹל או
בְּכָל בֵּימָה וְיִצְיָא' בְּכָל יוֹם יוֹם	עַה	בְּכָל בֵּימָה וְיִצְיָא' בְּכָל יוֹם יוֹם
וְהִטַּעַם בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה תַּעֲלִית	וְהִטַּעַם	בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה תַּעֲלִית
וְהִקְפֹּד בְּתוֹב: תורה ז	וי:	וְהִקְפֹּד בְּתוֹב: תורה ז

בְּמֹאֲכָם : תורה ב
(ב) וְטַעַם וּבְאֹ. שְׂבִיבֹאוּ מֵעֲצָמָם :
וְהַשִּׁיגוּהָ. וְאִם לֹא תִבְקֶשׂם הַטַּעַם
שֶׁלֹא תִיבֶע : תורה ג
(ג) בְּעִיר. בְּרַכָּה שֶׁהִיא תוֹסֵפוֹ כֹּל
מִינֵי סְחוּרָה : בְּשָׂדֶה. בְּזִירְעָה
וּבְנִטְעִי' : תורה ד
(ד) פְּרִי בִטְנָה. בְּבָנִים וּבִטְנָה כְּנִי :

(כ) **אָפֿער לֹא יָקִים.** י"א על כל התורה וי"א על אלה הנזקרים ולא אמרו כלום בעבור שכתוב לעשות אותם והנכון בעיני כי קלל על מצות לא תעשה הנזקרים וקלל מי שלא ישמור גם בסתר מצות עשה על כן אמר לעשות אותם: תורה א

(א) **עֲלִיּוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ.** זאת הברכה כלל שלא תהיה אומה בעולם

~ יום שישי ט"ו אלול ~

ז יתן יי ית בעלי דבבך דקימין עלך תבירין
גדמך בארמא חד יפקון לומך ובשבעא
ארסן יערקון מקדמך:

(ז) יתן יהוה את-איביך הקמים עליך נגפים לפניך
בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו
לפניך:

כח"י - ובשבעה דרכים ינוסו לפניך • בן דרך הנבדלים לברת, להיות מתפזרין לכל צד.

ח יפקד יי עמך ית ברקתא בארצך ובכל
אושטות ירך ויברכנך בארעא דיי אלהך
יהב לך:

(ח) יצו יהוה אתך את-הברכה באסמך ובכל
משלח ירך וברכך בארץ אשר-יהוה אלהיך נתן
לך:

ט יקימנך יי לה לעם קדיש קמא די קיים
לך ארי תשר ית פקודיא דיי אלהך ויתבך
בארסן דתקנן קדמוהי:

(ט) יקימך יהוה לו לעם קדוש באשר נשבע-לך
כי תשמר את-מצות יהוה אלהיך והלכת בדרךיו:

י ויחיון כל עממי ארעא ארי שמא דיי
אתקרי עלך וידחלון מנך:

(י) וראו כל-עמי הארץ כי שם יהוה נקרא עליך
ויראו מנך:

~ נקודות משיחות קודש ~

אלקות. ואף כאן: חבור ג' וד' (גמל דלים) בתפלין של
ראש גורם להשפעה בעולם, השפעה על כל עמי הארץ.
גם יש לומר, שחבור זה רומז לז' קני המנורה, שממנה
אורה יוצאת לכל העולם.

וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך (כח, י) אלו
תפלין שבראש (ברכות ו, א) בתפלין של ראש יש חבור
של ג' וד' — שנין של ג' ראשים ושנין של ד' ראשים.
והנה ידוע שגימ"ל דל"ת הנו גמל דלים (שבת קד, א),
ומבאר בחסידות, ששלישת העולמות, אצילות בריאה
יצירה, משפיעים לעולם הרביעי, עשיה, שגם בו יאיר

(ספר השיחות תשמ"ט כרך ב עמ' 592)

יא ויתרנך יי לטבא בולדא דמעך ובולדא
דבעירך ובאבא דארעך על ארעא די קיים
יי לאבדתך למתן לך:

(יא) והותרך יהוה לטובה בפרי במנך ובפרי בהמתך
ובפרי אדמתך על האדמה אשר נשבע יהוה
לאבותיך לתת לך:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

תשמור. בלב: תורה י
(יא) וטעם והותרך. אם תהיה רעה
בארץ ורעב מאד אתה תשאר
לטובה: תורה יב

ח באסמך. באצרותיך מטעם
המקום: תורה ט
ט לעם קדוש. והקדוש לשמור
המצות: וטעם יקימך. יעמידך:

ז ואחר שאמר שתהיה עליון על כל
הגוים אמר כי אם יקשרו איביך על
בן אמר הקמים עליך: ובשבעה. לשון
רבים בעבור שוב ימי השבוע כי הוא
תלוי בעליונים: תורה ח

יב יפתח יי לך ית אוצרה טבא ית שמיא למתן מטר ארעך בעדנה ולברכא ית כל עובדי ידך ותוזף לעממין סגיאין ואת לא תזויף:

יג ויתננך יי לתקוף ולא לחלש ותהי ברם לעלא ולא תהי לתחתא ארי תקבל לפקודיא דיי אלהך די אנא מפקדך יומא דין למשר ולמעבד:

יד ולא תסטון מפל פתגמא די אנא מפקד יתכון יומא דין ומינא ושקמאלא למתך ברת טענות עממא למפלחון:

טו ויהי אם לא תקבל במימרא דיי אלהך למשר למעבד ית כל פקודיה וקמיהי די אנא מפקדך יומא דין ויתון עלך כל לויא האליו וידבקנך:

טז ליט את בקרתא וליט את בסקלא:

יז ליט סלך ואצותך:

יח ליט ולדא דמעך ואבא דארעך בקרי תוריד ועדרי ענך:

יט ליט את במעלך וליט את במפקדך:

כ יגרי יי בך ית מארתא וית שגושיא וית מזופיתא בכל אושטות ידך די תעבד עד דתשתצי ועד דתיבד בפריע מן קדם בישות עובדיך דשבקתא דחלתי:

כז «המארה • חסרון, כמו: (ויקרא יג) "צרעת ממארת". המהומה • שגוש קול בקלות.

(יב) יפתח יהוה לך את-אוצרו הטוב את-השמים לתת מטר-ארצך בעתו ולברך את כל-מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה:

(יג) ונתנך יהוה לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה כיתשמע אל-מצות יהוה אלהיך אשר אנכי מצוך היום לשמר ולעשות:

(יד) ולא תסור מפלה-ברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין ושמאל ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם: פ

(טו) והיה אם-לא תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את-כל-מצותיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום ובאו עליך פלה-קלות האלה והשיגוך:

(טז) ארור אתה בעיר וארור אתה בשדה:

(יז) ארור טנאך ומשארתך:

(יח) ארור פרי-בטנך ופרי אדמתך שגר אלפיך ועשתרת צאנך:

(יט) ארור אתה בבאך וארור אתה בצאתך:

(כ) ישלח יהוה בך את-המארה את-המהומה ואת המגערת בכל-משלח ידך אשר תעשה עד השמרך ועד-אבדך מהר מפני רע מעלליך אשר עובתני:

השמירה המעשה: תורה יד
(כ) המארה. המגרע: המהומה. שלא יוכל להשלים המעש: המגערת. שלא ישמח במעשיו רק ידאג בו אחר יגיעתו: תורה כא

(יג) כי תשמע. בלב לשמור ולעשו והכלל שלא תסור מאחרי השם לעבד עבודת פוכבים כי הוא עיקר כל העבירות לכפור בעיקר והפך זה יחוד השם לשמור ולעשות כי עיקר

(יב) אוצרו. שהוא בכחו לצאת וכן אוצרות שלג על פן אחר הותירך אמר דבר הגשם כי העוצר סבת הרעב: והלוית גוים רבים. כי ירעבו ולא יבא זמן שתלוה אתה והכלל שתהיה לעולם לראש: תורה יג

כא יִדְבֹק יְיָ בְּךָ יֵת מוֹתָא עַד דִּישְׁתַּצִּי יְתָךְ
מַעַל אַרְעָא דִּי אֶתְ עָלִל לְתַמְזָן לְמִירְתָּהּ:

(כא) יִדְבֹק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדָּבָר עַד בִּלְתּוֹ אֶתְךָ מֵעַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

כב יִמְחַנֵּךְ יְיָ בְּשִׁחָפְתָּא וּבְקִדְחָתָא וּבְדִלְקָתָא
וּבְחִרְחֻרָא וּבְחִרְבָּא וּבְשִׁדְפוּנָא וּבְיִרְקוֹנָא
וּיְרִדְפִנְךָ עַד דְּתִיבִיד:

(כב) יִכְכֶּה יְהוָה בְּשִׁחָפֹת וּבְקִדְחֹת וּבְדִלְקֹת וּבְחִרְחֻר
וּבְחִרְבִּי וּבְשִׁדְפוֹן וּבְיִרְקוֹן וּרְדֹפוֹ עַד אֲבִיד:

יביא עליך גִּיסוֹת. וּבְשִׁדְפוֹן וּבְיִרְקוֹן. מַפֶּת תְּבוּאָה
שֶׁבִשְׂדוֹת. שֶׁדְפוֹן. רוּחַ קָדִים, אֲשִׁילֶד"ה בְּלַע"ז
(זאנענפערבראנט). יִרְקוֹן. יָבֵשׁ, וּפְגִי תְּבוּאָה מִכְסִּיפִין
וְנִהְפְּכִין לִירְקוֹן, קמ"א בְּלַע"ז (נעלב). עַד אֲבִיד.
תַּרְגּוּם: 'עַד דְּתִיבִיד', כְּלוּמַר עַד אָבוּד אוֹתָךְ, שְׁתַּכְלֶה
מֵאֲלִיד.

י"א בְּשִׁחָפֹת. שֶׁבִשְׂרוּ נִשְׁחָף וְנִפְחָ. וּבְקִדְחֹת.
לְשׁוֹן: (דברים לב) "כִּי אֶשׁ קִדְחָה בְּאַפִּי", וְהוּא אֶשׁ שֶׁל
חוּלִי, מְלוּוֹי בְּלַע"ז (פִּיכַעַר הַיִּטָּן), שֶׁהִיא חֲמָה מְאֹד.
וּבְדִלְקָתָא. חֲמָה יוֹתֵר מִקִּדְחֹת, וּמִיגִי חֲלָאִים הֵם.
וּבְחִרְחֻר. חֲלִי הַמְחַמְמוֹ תוֹךְ הַגּוֹף, וְצִמָּא תְּמִיד
לְמִים, וּבְלַע"ז אֲשִׁרִינְמַנ"ט (בראנר) לְשׁוֹן: (איוב ל) "וְעֲצָמֵי
חֲרָה מִנִּי חֲרִב", (ירמיה ו) "נִחְרַח מִפּוֹת מֵאֵשׁ". וּבְחִרְבִּי.

כג ויהיו שְׁמִידָא שְׁמִידָא דִּי עֲלִי רִישָׁךְ חֲסִינִין
כְּנִשָּׂא מִלְּאֲחָתָא מְטָרָא וְאַרְעָא דִּי תַחוּתָךְ
תִּקְיָא כְּפִרְזָלָא מִלְּמַעְבַּד פִּרְיִין:

(כג) וְהָיוּ שְׁמִידָא אֲשֶׁר עַל־רִאשְׁךָ נַחֲשֹׁת
אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ כְּפִרְזָל:

כְּעוֹלָם, וְהָאֲרֵץ תִּהְיֶה מְזִיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁהִנְחֵשֶׁת מְזִיעָה,
וְהִיא מְרַקֶּבֶת פְּרוֹתֶיהָ, וְכָאן הוּא אוֹמֵר: שְׁמִידָא נַחֲשֹׁת
וְאַרְצְךָ כְּפִרְזָל, שִׁיחִי שְׁמִים מְזִיעִין, אֶף־עַל־פִּי שְׁלֹא
יִרְיֶקוּ מְטָר, מִכָּל־מְקוֹם לֹא יִהְיֶה חֲרִב שֶׁל אֲבִיד
כְּעוֹלָם, וְהָאֲרֵץ לֹא תִהְיֶה מְזִיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַכְּפִרְזָל
מְזִיעַ וְאֵין הַפְּרוֹת מְרַקֶּבֶת, וּמִכָּל־מְקוֹם קִלְלָה הִיא
בֵּין שֶׁהִיא כְּנִשָּׂא בֵּין שֶׁהִיא כְּפִרְזָל, לֹא תוֹצִיא
פְּרוֹת, וְכֵן הַשְּׁמִים לֹא יִרְיֶקוּ מְטָר.

י"א וְהָיוּ שְׁמִידָא אֲשֶׁר עַל־רִאשְׁךָ נַחֲשֹׁת. קִלְלוֹת
הָלָלוּ, מִשֶּׁהָ מִפִּי עֲצָמוֹ אֲמָרָן, וְשֶׁבִּהֲרִי סִינִי מִפִּי
הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא אֲמָרָן כְּמִשְׁמַעֲנִין. וְכֵן נֶאֱמַר: (ויקרא
כ) "וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ לִי, וְאִם תִּלְכּוּ עִמִּי קָרִי", וְכָאן
הוּא אוֹמֵר: "לִקְלוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ, יִדְבֹק ה' בְּךָ... יִכְכֶּה
ה'", הַקֵּל מִשֶּׁהָ בְּקִלְלוֹתָיו לְאֲמָרָן בְּלִשׁוֹן יְחִיד, וְגַם
כֵּן בְּקִלְלָה זוֹ הַקֵּל, שֶׁבְּרָאשׁוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר: (שם) "אֶת
שְׁמִיכֶם כְּכִרְזָל וְאַרְצְכֶם כְּנַחוּשָׁה", שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַשְּׁמִים
מְזִיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַכְּפִרְזָל מְזִיעַ, וּמִתּוֹךְ כֵּן יִהְיֶה חֲרִב

כד יתן יְיָ יֵת מְטָר אַרְעָךָ אֲבָקָא וְעִפְרָא מִן
שְׁמַיָא יַחַת עֲלֶיךָ עַד דְּתַשְׁתַּצִּי:

(כד) יֵתֵן יְהוָה אֶת־מְטָר אֲרָצְךָ אֲבָק וְעִפָּר מִן־הַשָּׁמַיִם
יֵרֵד עֲלֶיךָ עַד הַשְׁמָדָה:

אֶת עֲשֹׁב הַזֵּרְעִים שֶׁהֵן לַחִים מִן הַמִּים, וְנִדְבֹק בָּהֶם
וְנַעֲשֶׂה טִיט וּמִתְיַבֵּשׁ, וּמִרְקִיבִין.

י"א מְטָר אַרְצְךָ אֲבָק וְעִפָּר. (תענית ג) זִיקָא דְּבִתְרָא
מְטָרָא. מְטָר יֵרֵד וְלֹא כָל צָרְכּוֹ, וְאֵין בּוֹ כְּדִי לְהַרְבִּיץ
אֶת הָעִפָּר, וְהָרוּחַ בָּאָה וּמַעֲלָה אֶת הָאֲבָק, וּמִכֻּסָּה

כָּן אֲחֲרָיו וְהָיוּ שְׁמִידָא וְכֵן בְּפִרְשֵׁת אִם
בְּחִקוּתִי: תוֹרָה כג
כג נַחֲשֹׁת. כְּנִשָּׂא וְכֵן בְּכִרְזָל: תוֹרָה כד
כד אֲבָק וְעִפָּר. כְּרִיב הַחֲרִיב וְכֵן
הָרוּחוֹת: עַד הַשְׁמָדָה. מִלֶּה זָרָה כְּמוֹ
כִּיּוֹם הַכְּרִיאָף: תוֹרָה כה

וּבְחִרְבִּי. מִגְזֵרַת חוּרְבִּי: וּבְשִׁדְפוֹן.
נְפִיחוֹת וְכֵן שְׂדוּפוֹת קָדִים וְיִיא הַפּוֹךְ
וְהַטָּעַם דְּקוֹק: וּבְיִרְקוֹן. כְּמִשְׁמַעֲנִין
בְּלִשׁוֹן קֶדֶר וְיִיא כִּי אֱלֹהִים כְּזֹרַע
וּבְשִׁדְפוֹן כְּמוֹ שְׂדוּפוֹת קָדִים וְהָעֵד
הַכִּיתִי אֶתְכֶם בְּשִׁדְפוֹן וּבְיִרְקוֹן. עַל

כב בְּשִׁחָפֹת. יִיא שֶׁהֵם מִיגִי חֲלָאִים:
בְּקִדְחֹת. כָּל יוֹם. מִגְזֵרַת כִּי אֶשׁ
קִדְחִי בְּאַפִּי. וְהַמְחָמָה וּמִגְזֵרַת וְשִׁחָפֹת
וְקִדְחֹת וְדִלְקָתָא שֶׁם הַתּוֹאֵר: וְטָעַם
וּבְדִלְקָתָא. שְׁלִישִׁית אוֹ רְבִיעִית:
וּבְחִרְחֻר. מִגְזֵרַת וְחִרְהָ נַחוּשָׁתִי:

כֹּה יִתְנַגֵּף יי תִּכְבֵּר קִדְּם סִנְאָף בְּאַרְחָא חֲדָא
תַּפּוּק לְוֹתָהּ וּבִשְׁבָּעָא אֲרֻחָן תַּעְרוּק
מִקְדָּמוּהִי וְתִהְיִי לְזִיעַ לְכָל מַלְכוּת אַרְעָא :

(כה) יִתְנַדְּ יְהוָה | נִגְף לִפְנֵי אֵיכֹף בְּדֶרֶךְ אַחֵר תֵּצֵא
אֵלָיו וּבִשְׂבָעָה דְרָכִים תָּנוּס לִפְנֵי וְהִיִּית לַעֲוֹהָ
לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ:

כ"י • לְזַעֲרָה • לְאִימָה וּלְזִיעַ, שְׁיִזְוְעוּ כָּל שׁוֹמְעֵי מִכּוֹתֶיךָ מִמָּדָה, וַיֹּאמְרוּ: 'אֹי לָנוּ, שְׁלֹא יָבֹא עָלֵינוּ כְּדָרְךָ שֶׁבֹא עַל אֱלֹהִים'.

כֹּו וְתִהְיֶה נִבְלָתָךְ מִשְׁגָּרָא לְמִיכַל לְכָל עוֹפָא
דְּשָׁמְיָא וְלִבְעִירַת אֲרֻעָא וְלִית דְּמַנִּיד :

(כו) וְהִיתָה נִבְלָתְךָ לְמֹאכָל לְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם
וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאִין מִחֲרִיד:

כֹּזֵם יִמְחָד וְיִבְשָׁחַד דְּמַצְרִים וּבְטָח וְיִין
וּבְגִרָבָא וּבְחָרִים וְיִבֵּשׁ דִּי לֹא תְפֹל
לְאַתְסָא :

(כז) יִכְבֹּה יְהוָה בְּשָׁחִין מִצָּרִים וּבְטָהוֹרִים וּבְגָרֵב
וּבְחָרִם אֲשֶׁר לֹא־תֻכַּל לְהִרְפֹּא:

פֶּשֶׁחִין מִצָּרִים • רַע הָיָה מָאֹד: לֹחַ מִבְּפָנִים וַיָּבֵשׁ מִבַּחוּץ, כְּדֹאִיתָא ב'בְּכוֹרוֹת' (דף מא). גָּרֵב • שְׂחִין
לח. חָרָס • שְׂחִין יָבֵשׁ בַּחָרָס.

כח יִמְחֹךְ יי בְּטִפְשׁוֹתָ וּבְסִמּוּתָּ
וּבְשַׁעֲמֻמוֹת לְבָא :

(כח) יִפְכֶּה יְהוָה בְּשֹׁנְעוֹן וּבַעֲוֹרוֹן וּבַתְּמָהוֹן לֵבָב:

רש"י ◀ וּבִתְמָהוֹן לֵבָב • אִטָּם הַלֵּב, אשטורדישו"ן בְּלַע"ז.

כט ותהי ממשש בטיהרא כמא די ממש
עזירא בקבלא ולא תצלח ית ארחתך ותהי
ברם עשיק ואניס כל יומיא ולית דפריק:

(כט) וְהָיִיתָ מִמַּשְׁשׁ בַּצִּהָרִים כְּאִשֶּׁר יִמַּשֵּׁשׁ הָעוֹלָם
בַּאֲפֹלָה וְלֹא תִצְלִיחַ אֶת־דֶּרֶכְךָ וְהָיִיתָ אֶךְ עֹשֶׂה
וְגוֹל פְּלִהִימִים וְאֵין מוֹשִׁיעַ:

רס"י ◀ עֲשׂוּק • בְּכָל מַעֲשֵׂיךָ יְהִי עֲרֻעוֹר.

לֹא־תֵתָא תִּירוֹס וּגְבֵר אַחֲרָן יִשְׁכְּבֶנָּה בֵּיתָא
תִּבְנִי וְלֹא תִיתֵב בֵּיהּ פְּרָמָא תַּצּוּב וְלֹא
תַּחלֵּנָה :

(ל) אִשָּׁה תֹאמָר וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁכַּבְנָהּ בֵּית תְּבִנָּה
וְלֹא־תֵשֵׁב בּוֹ כִּרְמֵס תִּמְעַע וְלֹא תִחְלַלְנוּ:

כ"י • יִשְׁגְּלָנָה • לְשׁוֹן שְׂגֵל פִּילֶגֶשׁ, וְהַפְּתוּב כְּנָהוּ לְשִׁבַּח: יִשְׁכְּבָנָה, (מגילה כה) וְתִקְוֹן סוּפְרִים הוּא זֶה. תַּחֲלִלָּנוּ •
בְּשִׁנָּה הַרְבִּיעִית, לְאֵל פְּרִיז.

(כט) וְהִיָּיתָ מְמֹשֶׁשׁ. פִּירוּשׁ בְּעוֹרוֹן:
תְּצַלִּית. פֶּעַל יוֹצֵא: עָשׂוּק וְגָזוּל.
מֵאוֹיֵב וְאִין מוֹשִׁיעַ וְהַחֵל לִפְרֹשׁ אִיךָ
יִהְיֶה עָשׂוּק: תּוֹרָה ל
(ל) יִשְׁגְּלוּהָ. בְּנוֹי לִשְׂכִיבָה וְכֵן שְׁגַל
הַמוֹכֶנֶת לְמֹשֶׁה: תַּחֲלִלָנּוּ. מַגִּזֶּרֶת
חֲלִיל: תּוֹרָה לֹא

מִגְזֵרֹת וְיָבֵא אֶל הָעוֹפֹל: וּבִגְרָב. כֵּן
בְּלִשׁוֹן יִשְׁמַעֵאל: וּבִחְרָס. יִ"א
שֶׁצִּיטְרָף אֶל חֶרֶס כְּאִיּוֹב וְאִם הוּא
בְּסֻמָּה" וְיִ"א בְּמִפְתַּח הַשְּׂמֵשׁ. הַנִּבְנוֹן
שֶׁהוּא שֵׁם חוֹלִי בְּנוֹקְרִי" וְאֵין לוֹ חֶבֶר
וְהַשְּׁעוֹן וְהַעֲנֹרֹן וְהַתְּמָהוֹן שֶׁלִּשְׁתֵּן
בְּלֵב: תוֹרָה כח

(כה) לְעֹנֶה. הַפּוֹךְ כְּמוֹ כָּבֵשׁ כָּשֵׁב:
תורה כו

(כו) וְאֵין מַחֲרִיד. לְעוֹף וּלְבִהֶמָּה:
תורה כז

(כז) וְהַנְּשֹׂאִים יוֹכּוּ בְּשִׁחִין מִצָּרִים:
וּבִטְחוּרִים. הֵם הַיּוֹצֵאִים בְּמָקוֹם
הַנִּסְתָּר עַל כֵּן כְּתוּב וּבַעֲפָלִים וְהוּא

לא תורף יהי נכס לעיניך ולא תיכול מנה
חמרך יהי אגס מקדמך ולא יתוב לך ענך
מסירין לבצלי דבבך ולית לך פריק:

(לא) שורף טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו חמרך
גזול מלפניך ולא ישוב לך צאנך נתנות לאיביך
ואין לך מושיע:

לב בניך ובנותיך מסירין לעמא אחרון ועיניך
חזן ויסופן בגללהן כל יומא ולית חילא
בידך:

(לב) בניך ובנותיך נתנים לעם אחר ועיניך ראות
וכלות אליהם כל־היום ואין לאל ידך:

כז"י וכלות אליהם • מצפות אליהם שישבו, ואינם שבים. כל תוחלת שאינה באה, קרויה: 'כליון עינים'.

לג אבא דארעך וכל לאותך יכול עמא די
לא ידעת ויהי ברם עשיק ורעיע כל
יומא:

(לג) פרי אדמתך וכל־יגיעך יאכל עם אשר לא
ידעת והיית רק עשוק ורצוץ כל־הימים:

לד ויהי משפטה מחזו עיניך די תחזי:

(לד) והיית משגע ממראה עיניך אשר תראה:

לה ימחך יי בשחנא בישא על רבבא ועל
שקא די לא תכול לאתפאה מפרסת רגלך
ועד מוחך:

(לה) יכבה יהוה בשחין רע על־הברכים ועל־השקים
אשר לא־תוכל להרפא מכך רגלך ועד קדקדך:

לו יגלי יי יתך וית מלךך די תקים עלך לעם
די לא ידעת את ואבהתיך ותפלח תמן
לעממא פלחי טעותא אעא ואבנא:

(לו) יולך יהוה אתך ואת־מלכך אשר תקים עליך
אל־גוי אשר לא־ידעת אתה ואבתיך ועבדת שם
אלהים אחרים עץ ואבן:

לז ויהי לצדו למתל ולשועי בכל עממא
די ידברך יי לתמן:

(לז) והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים
אשר־ינהגך יהוה שמה:

(לעיל ו) "ושננתם", ידברו בך, וכן תרגומו: 'ולשועי',
לשון ספור, ואשתעי.

כז"י • לשמה • אש"ו אשטורדיש"ן, כל הרואה אותך
ישום עליך. למשל • כשתבא מכה רעה על אדם,
יאמרו: 'זו דומה למפת פלוגי'. ולשנינה • לשון

לח בר זרע סגי תפק לחקלא וזער תכנוש
ארי יחסלנה גובא:

(לח) זרע רב תוציא השדה ומעט תאסף כי יחסלנו
הארבה:

כז"י • יחסלנו • יכלנו, ועל שם כך נקרא 'חסיל', שמכלה את הכל.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

(לז) למשל. באוון: ולשנינה. בפה
מגזרת ושננתם: ינהגך ה'. בעונך
וקודם זה יבא עליך שנת רעב ואתה
עודך בארץך: תורה לח

(לח) יחסלנו. יכריטנו והוא מן חסיל
מין ממיני הארבה: תורה לט

שחין: תורה לח
(לה) על הברכים ועל השוקים. כי
בהיות השחין שם קשה לסור: אשר
לא תוכל להרפא. בעבור היותם
מחוץ לגוף: תורה לו

(לו) ועבדת שם. ולא יועיל לך רק
תהיה לשמה כל רואיך ישמו: תורה לו

(לב) וכלות. כמו נכספה וגם כלת'
וכן ותכל דוד ואינו חסר נפש באשר
פירש חסר הדעת כי ותכל פועל יוצא
ולא נזכר הפועל כמו אשר ילדה
אותה: תורה לג

(לג) ורצוץ. בתקנה: תורה לד
(לד) ופי' בשענוץ. שיראה גופו מלא

(לט) **בְּרָמִים תִּטַּע וְעֲבַדְתָּ וַיֵּין לֹא תִשְׁתֶּה וְלֹא תִאָּנֵס**
כִּי תֹאכְלֻם הַתְּלָעַת:

(מ) **זֵיתִים יִהְיוּ לָךְ בְּכָל־גְּבוּלְךָ וְשֶׁמֶן לֹא תִסּוֹף כִּי**
יִשָּׁל זֵיתְךָ:

כ"י • **כִּי יִשָּׁל** • יִשָּׁר פְּרוּתוֹ, לְשׁוֹן (לעיל יט) "וְנִשָּׁל הַבְּרוֹזֵל".

(מא) **בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא־יִהְיוּ לָךְ כִּי יִלְכוּ בְּשָׂבִי:**
 מא בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא יִהְיוּ לָךְ אֲרֵי יִהְיוּ
 בְּשָׂבִי:

(מב) **כָּל־עֵצְךָ וּפְרֵי אֲדָמָתְךָ יִירֹשׁ הַצֶּלְעָל:**

כ"י • **יִירֹשׁ הַצֶּלְעָל** • יַעֲשֶׂנוּ הָאֲרָבָה רֹשׁ מִן הַפְּרִי.
יִירֹשׁ • יַעֲנִי. **הַצֶּלְעָל** • מִין אֲרָבָה, וְאִי אֶפְשֶׁר לְפָרֵשׁ
 "יִירֹשׁ" לְשׁוֹן יִרְשָׁה, שָׁאם כֵּן הָיָה לוֹ לְכַתֵּב: יִירֹשׁ.

(מג) **הַגֵּל אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עֲלֶיךָ מַעֲלָה מַעֲלָה**
וְאַתָּה תֵרֵד מִטָּה מִטָּה:

(מד) **הוּא יִלּוֹךְ וְאַתָּה לֹא תִלְוֶנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ**
וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזֹנֵב:

(מה) **וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדִפוּךָ**
וְהִשְׁיגוּךָ עַד הַשְׁמָדְךָ כִּי־לֹא שְׁמַעַת בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צֻוֶּה:

(מו) **וְהָיוּ בָךְ לְאוֹת וּלְמוֹפֶת וּבִזְרָעְךָ עַד־עוֹלָם:**

(מז) **תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עֲבַדְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ**
בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבב מֶרֶב כָּל:

כ"י • **מֶרֶב כָּל** • בְּעוֹד שֶׁהָיָה לָךְ כָּל טוֹב.

אכן עזרא על התורה - מהדורות בלום, אברמוביץ

לְךָ לְאִישׁ מִלֶּחֶם: תורה מוה (מו) לְאוֹת. מִהֲשֵׁם שֶׁתּוֹכּוֹר כִּי מִרְדַּת בוֹ וְלֹא בָךְ לְבָדְךָ כִּי גַם בְּזִרְעֶךָ כִּטְעַם אֲבוֹתֵינוּ חֲטָאוּ וְאִנּוּם וּכְבֹר פִּירְשָׁתוֹ: תורה מז (מז) מֶרֶב כָּל. אֲשֶׁר תִּתְּנֶנּוּ אוֹ כָּל צוּרְךָ: תורה מח	(מב) יִירֹשׁ. מִהֲכַבֵּד הַדָּגוּשׁ וְהִטְעַם כְּמוֹ לְהוֹרִישׁ גּוֹזִים: צֶלְעָל. מִלֶּחֶם מְרֻבֵּעַ, אֵין לוֹ רִיעַ וּפִירוּשׁוֹ כְּפִי מְקוֹמוֹ: תורה מג (מג) מַעֲלָה מַעֲלָה. פְּעָמִים שָׁאִין לְמַעֲלָה מִמֶּנּוּ אוֹ תְּמִיד וְכֵן מִטָּה מִטָּה הִטְעַם מְאֹד מְאֹד: תורה מד (מד) הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ. כִּטְעַם וְעֲבָד	(לט) תִּטַּע. תִּיגַע בְּנִטְעָ' וּבְעֲבוּדָ': וְלֹא תִשְׁתֶּה. בְּשַׁעַת הַבָּצִיר: וְלֹא תִאָּנֵס. תִּקְבֹּץ וְהוּא פֶּעַל כְּמוֹ אֲנָה בְּבָצִיר: תורה מ (מ) לֹא תִסּוֹף. כְּמִשְׁפָּט וְסוּף לֹא סִכָּתִי. וְזֶה הַפֶּה וְשֶׁמֶן עַל רֹאשְׁךָ: כִּי יִשָּׁל. מִבָּנִין נִפְעַל: תורה מא
--	--	--

(מח) וְעַבַּדְתָּ אֶת־אֱלֹהֵיךָ אֲשֶׁר יִשְׁלַחְנוּ יְהוָה בְּךָ
בְּרָעַב וּבְצָמָא וּבְעִירָם וּבְחָסֶר כָּל וְנָתַן עָלֶיךָ בְּרוֹל
עַל־צוּאָרְךָ עַד הַשְּׂמִידוֹ אֹתְךָ:

מח ותפלה ית בעלי דבך די יגרוה יי בך
בכפנא ובצחוקא ובפרטיליתא ובחסירות
כלא ויתן גיר פרזלא על צווארך עד
דישמיצי יתך:

(מט) יִשָּׂא יְהוָה עֲלֶיךָ גֹּי מֵרַחֵק מִקְצֵה הָאָרֶץ
בְּאִשֶּׁר יֵדָאָה הַנָּשֵׁר גֹּי אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע לְשׁוֹנוֹ:

מט ייתי יי עלך עם מרחיק מסיפי ארעא
כמא די משתדי נשאר עמא די לא תשמע
לישנה:

כז"א • בְּאִשֶּׁר יֵדָאָה הַנָּשֵׁר • פֶּתָאם, וְדָרְךָ מִצְלַחַת | וְכֵן: (בראשית מא) "תִּשְׁמַע חִלּוֹם לִפְתָר אוֹתוֹ", וְכֵן: (שם)
וְנִקְלּוּ סוּסֵיוֹ. לֹא־תִשְׁמַע לְשׁוֹנוֹ. שְׁלֹא תִכִּיר לְשׁוֹנוֹ, (מב) "כִּי שׁוֹמֵעַ יוֹסֵף", אינטינדר"י בלע"ז (פערשטעהען).

(ג) גֹּי עַז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים לְזָקֵן וְנָעַר
לֹא יֵחֵן:

ג עם תקיף אפיין די לא יסב אפיין לסבא
ועל זנקא לא מרחם:

(נא) וְאָכַל פְּרִי בְּהֶמְתָּךְ וּפְרִי־אֲדָמָתְךָ עַד הַשְּׂמִידָה
אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂאִיר לָךְ דָּגֶן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שֶׁנֶּר אֶלְפִיד
וְעִשְׂתֶּרֶת צִאנֶךָ עַד הָאִבִּידוֹ אֹתְךָ:

נא ויכיל ולדא דבעירך ואבא דארעך עד
דשמיצי די לא ישאר לך עבדא חמרא
ומשחא בקרי תוריד ועדרי ענך עד דיובד
יתך:

(נג) וְהֵצֵר לָךְ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ עַד רֶדֶת חֲמֹתֶיךָ הַגְּבוּחָת
וְהַבְּצֻרוֹת אֲשֶׁר אֵתָה בְּמִטָּה בָּהֶן בְּכָל־אַרְצְךָ וְהֵצֵר
לָךְ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ בְּכָל־אַרְצְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לָךְ:

נג ויעק לך בכל קרניך עד דיקבש שוריך
רמא וקריכא די את רחין לאשתבא בהן
בכל ארעך ויעק לך בכל קרניך בכל ארעך
די יבב יי אלהך לך:

כז"א • עַד רֶדֶת חֲמֹתֶיךָ • לְשׁוֹן רְדוּי וְכַבּוּשׁ.

(גג) וְאָכַלְתָּ פְּרִי־בִטְנֶךָ בָּשָׂר בָּנִיד וּבְנֹתֶיךָ אֲשֶׁר
נָתַן לָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר־יֵצִיק
לָךְ אֱלֹהֶיךָ:

גג ויכיל ולדא דמעך בשר בניה ובנותיך די
יבב לך יי אלהך בצירא ובצמא דיעק לך
סנאך:

כז"א • וְאָכַלְתָּ פְּרִי בִטְנֶךָ בָּשָׂר בָּנִיד וּגו' בְּמִצּוֹר • מִחֲמַת שְׂיָהּיו צָרִין עַל הָעִיר, וְיִהְיֶה שֵׁם מִצּוֹק, עֲקַת רַעְבוֹן.

(גד) הָאִישׁ הָרָךְ בָּךְ וְהָעֹנֵג מֵאִד תִּרַּע עֵינָיו בְּאֲחִיו
וּבְאִשֶּׁת חֵיקוֹ וּבִיתֵר בָּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר:

גד גברא דרפיך בך ודמפנך לחדא תבאש
עינה באחיה ובאשת קמיה ובשאר בנאיה
די ישאר:

כז"א • הָרָךְ בָּךְ וְהָעֹנֵג • הוּא "הָרָךְ" הוּא "הָעֹנֵג", | אָחִיד, אָחִיד־עַל־פִּי שֶׁהוּא מְפָנֵק וְדַעַתוֹ קָצָה בְּדָבָר
לְשׁוֹן פְּנוּק, ו"מִהֲתַעֲנֵג וּמְרָךְ", מוֹכִיחַ עֲלֵיהֶם שְׂשֻׁנֵּיהֶם | מאוס, מִתֵּק לוֹ לְרַעְבוֹנוֹ בָּשָׂר בָּנָיו וּבְנֹתָיו, עַד כִּי

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

(מט) יִדָּאָה. יַעוֹף וְכֵן וַיֵּאָד עַל בְּנֵי | (נג) וְאָכַלְתָּ פְּרִי בִטְנֶךָ. בְּמִצּוֹר: יֵצִיק | בעבור היותו בסוף: תורה נד
רוח: תורה ג | לך. כל אחד מאויבך או הוא בן | (נד) אֲשֶׁר יוֹתִיר. האויב או יותירם

תרע עינו בבניו הנותרים "מתת לאחד מהם מבשר בנך - אחר: "הרף בך", יתנו מבשר בניהם השחוטים לבניהם הנותרים.

(גה) מתת | לאחד מהם מבשר בנו אשר יאכל מבלי השאיר-לו כל במצור ובמצוק אשר יציק לך איבך בכל-שעריך:

(גו) הרפה בך והעננה אשר לא-נסתה כה-רגלה הציג עלי-הארץ מהתענג ומרוד תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה:

כז"י תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה. הגדולים.

(גז) ובשליטתה היוצת | מבין רגליה ובבניה אשר תלד ב-יתאכלם בחסר-כל בסתר במצור ובמצוק אשר יציק לך איבך בשעריך:

כז"י ובשליטתה. בניה הקטנים. בכלן תהא עינה צרה כשתאכל את האחד מלידתן לאשר אצלה מן הבשר.

(גח) אם-לא תשמר לעשות את-כל-דברי התורה הזאת הפתבים בספר הזה לראיה את-השם הנכבד והנורא הזה את יהוה אלהיך:

(גט) והפלא יהוה את-מפתך ואת מכות זרעך מכות גדלת ונאמנות וחלים רעים ונאמנים:

כז"י והפלא ה' את-מפתך. מפלאות ומבדלות משאר מכות. ונאמנות. לפרך, לקים שליחותם.

(ס) והשיב בך את כל-מדוה מצרים אשר יגרת מפניהם ודבקו בך:

כז"י אשר יגרת מפניהם. מפני המכות, כשהיו ישראל רואים מכות משנות הבאות על מצרים, היו יראים מהם שלא יבואו גם עליהם, תדע שכן כתיב: (שמות טו) "והיה אם שמע תשמע וגו', כל המולה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך", אין מיראין את האדם, אלא בדבר שהוא גורר ממנו.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

בהחבא וכל זה בעבור המצור: בשבתו בנטן אמו: מבין רגליה. תורה נח כנוי כמו ולא עשה את רגליו: תורה נח (נט) מפתך. לשון יחיד עם רבים מורכבת וכן נעודתי זו אלמדם: טעם (גה) בכל שעריך. בכל מקום: תורה נו (גז) ובשליטתה. הוא מקום הנלד

סא אף פל מרע וכל מחא די לא כתיבין
בספרא דאורייתא דא יתנוון יי עלף עד
דישתצף:

(סא) גם פלחלי וכל-מכה אשר לא כתוב בספר
התורה הזאת יעלם יהיה עליך עד השמידה:
כש"י • יעלם • לשון עליה.

סב ותשתארין בעם זער חלף די הויטון
פכוכבי שמיא למסגי ארי לא קבלתא
למימרא דיי אלהף:

(סב) ונשארתי במתי מעט תחת אשר הייתם
פכוכבי השמים לרב פירלא שמעת בקול יהיה
אלהיך:

כש"י • ונשארתי במתי מעט תחת וגו' • מועטין חלופ מרבין.

סג ויהי כמא דחדי יי עליכון לאוטבא
יתכון ולאסגא יתכון כן יחדי יי עליכון
לאוכדא יתכון ולשעא יתכון ותשלטון
מעל ארעא דאת עלל לתמן למירתה:

(סג) והיה כאשר-שש יהיה עליכם להיטיב אתכם
ולהרבות אתכם כן ישיש יהיה עליכם להאכיד
אתכם ולהשמיד אתכם ונפחתם מעל הארמה
אשר-אתה בא-שמה לרשתה:

כש"י • פן ישיש ה' • (מגילה י) את אויביכם עליכם, להאכיד וגו'. ונפחתם • לשון עקירה, וכן: (משלי טו) "בית
גאים יסח ה'".

סד ויבדרנף יי פכל עממיא מספי ארעא
ועד ספי ארעא ותפלח תמן לעממיא
פלחי טעותא די לא ידעת את ואבדתה
אעא ואבנא:

(סד) והפיצך יהיה בכל-העמים מקצה הארץ ועד-
קצה הארץ ועבדת שם אלהים אחרים אשר
לא-ידעת אתה ואבתיך עץ ואבן:

כש"י • ועבדת שם אלהים אחרים • פתגומו, לא עבודת אלהות ממש, אלא מעלים מס וגלגליות לכמרי
עבודת-כוכבים.

סה ובעממיא האנון לא תנוח ולא יהא מנח
לפרסת בגלף ויתן יי לך תמן לב דחל
וחשבת עינין ומפסחן נפש:

(סה) ובגוים ההם לא תרגיע ולא-יהיה מנוח
לכבר-רגלך ונתן יהיה לך שם לב רגז וכליון עינים
ודאבון נפש:

י'רגזון", (שמואל-ב כב) "מוסדות השמים ירגזו". וכליון
עינים • מצפה לישועה, ולא תבא.

כש"י • לא תרגיע • לא תנוח, כמו: (ישעיה כח) "וזאת
המרגעה". לב רגז • לב חרד, פתגומו: 'דחל',
כמו: "שאל מתחת רגזה לך", (שמות טו) "שמעו עמים

סו ויהיו חייך תלאים לך מנגד ופחדת לילה ויומם
ליליא ויממא ולא תהימין בסחף:

(סו) והיו חייך תלאים לך מנגד ופחדת לילה ויומם
ולא תאמין בחיך:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

והוא חסר נו"ן. מגזרת יסח ה': תורה סד
(סו) תלואים. באל"ף תחת ה"ח
השורש: תורה סו

(סג) וטעם כאשר שש. שלא תחשוב
כי זיק לשם או תאכל כטעם אם צדקת
מה תתן לו: ונסחתם. מבנין נפעל

סא) יעלם ה'. מגזרת העלה ואם
הוא חטוף ו"א כמו יביאם לשון
אדמי: תורה סב

שיעור יומי ליום שישי ט"ו אלול ושנים מקרא ואחד תרגום - כח - פרשת כי-תבוא

כ"י חֲיִיד תְּלָאִים לךְ • עַל הַסֶּפֶק, כָּל סֶפֶק קָרוֹי 'תְּלוּי': שְׁמָא אָמוֹת הַיּוֹם בְּתָרֵב הַבָּאָה עָלֵינוּ'. (מנחות)

בְּבִקְרָא תֹאמַר מִי־יִתֵּן עָרֵב וּבְעָרֵב תֹאמַר מִי־יִתֵּן בְּקָר מִפֶּחֶד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחֹד וּמִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה:

כ"י בְּבִקְרָא תֹאמַר מִי־יִתֵּן עָרֵב • (סוטה מט) וַיְהִי הָעָרֵב שֶׁל אָמֶשׁ. וּבְעָרֵב תֹאמַר מִי־יִתֵּן בְּקָר • שֶׁל שְׁחִירִית,

סח וַיְהִיבְךָ יְיָ מִצְרִים בְּאֲנִיּוֹת בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־תִסֵּיף עוֹד לְרֹאֲתָהּ וְהִתְמַכְּרָתָם שָׁם לְאִיבֵיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְאִין קָנָה: ס

כ"י בְּאֲנִיּוֹת • בְּסִפְנוֹת בְּשִׁכָּה. וְהִתְמַכְּרָתָם שָׁם לְאִיבֵיךָ • אֲתָם מְבַקְשִׁים לִהְיוֹת נִמְכָּרִים לָהֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת. וְאִין קָנָה • כִּי יִגְזְרוּ עָלֶיךָ הֶרֶג וּכְלִיזוֹן. וְהִתְמַכְּרָתָם • בְּלַעֲזוֹ אִיפּוּרוֹנְדִירִי' וּוִי"ש (אין איהר)

~ נקודות משיחות קודש ~
והתמכרתם שם לאיביך - למעלייתא
הוא במקום נעלה יותר משרש הניצוצות שנפלו לקליפת נוגה, וככלל הדוע 'כל הגבוה יותר נופל למטה יותר' (ראה בארוכה שערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פי"ב ואילך). ולכן, כאשר מכירים ומתפכים גם ניצוצות אלו (שכג' קליפות הטמאות) נמשך אור נעלה יותר מאשר בבירור הניצוצות שבקליפת נוגה.
וזהו הפירוש הפנימי ב"והשיבך ה' מצרים ג'", שהפונה בכל דברי התוכחה היא לבוא למעלת התשובה "והשיבך". ועל-ידי התשובה "והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות", שאפילו מבחינת "שם" היא מקום הקליפות (לקוטי תורה ראה לב, רע"ג) שהם "איביך", מכירים ניצוצות הקדושה. ועל-ידי בירור ניצוצות הקדושה שבקליפות אלו - "ואין קנה" - שנמשך ומתגלה אור נעלה ביותר, בחינת "אין" (ראה לקוטי תורה האזינו עא, ד), שבחינה זו גבוהה היא גם מבחינת "קנה" - עולם האצילות (תורה אור עו, ב).
(ע"פ לקוטי שיחות כרך יט עמ' 932 ואילך - מוהר"ם 'לקראת שבת')

בסיום התוכחה שבפרשתנו, נאמר "והשיבך ה' מצרים באניות גו' והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה". ויש לפרש פסוק זה למעלייתא: הפונה שבתוכחה היא שעל-ידי זה יבואו ישראל למעלת התשובה, כמו שפתיב "והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה גו' והשבות אל לבבך גו' ושבת עד ה' אלמך גו'" (נצבים ל, א-ב).
והנה, מעלת התשובה היא ש"גדולה תשובה שדונות נעשו לו פזכיות" (יומא פו, ב). שעל-ידי התשובה ניתוסף סוג מיוחד בפזכיות שאפילו צדיק גמור אינו מגיע לזה על-ידי עבודתו. שהרי על-ידי התשובה, נהפכים לזכיות גם ניצוצות הקדושה שנפלו על-ידי הדונות לג' קליפות הטמאות. מה שאין-כן על-ידי עבודת הצדיק, אפשר לברר רק את הניצוצות שבדברים המותרים, ששרשם מקליפת נוגה (ראה דרך מצותיך קצא, א).
ומכיון שניצוצות הקדושה שנמצאים בג' קליפות הטמאות נפלו למטה מטה ביותר, הרי מזה מובן ששרשם בקדושה

סח והתמכרתם. אינו כמו ונמכרתם רק פירושו אתם תבקשו למכור עצמכם אנשים ונשים ואין קנה והנה זאת הנכרית במצות השם בערכות מואב: תורה טט

סט אלין פתגמי קומא די פקיד יי ית משה
למגזר עם בני ישראל בארעא דמואב פר
מקומא די גזר עמהון בחרב:

(ט) אלה דברי הברית אשר-צוה יהוה את-משה
לכרת את-בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית
אשר-כרת אתם בחרב: פ

נשי"א לכרת את-בני ישראל • שיקבלו עליהם את התורה באלה ובשבועה. מלבד הברית • קללות שב'תורת
כהנים' שנאמרו בסיני.

~ שבת קודש ט"ז אלול ~

א ויקרא משה לכל ישראל ואמר להון אתון
חזתון ית כל די עבד יי לעיניכון בארעא
דמצרים לפרעה ולכל עבדוהי ולכל
ארעה:

כט (א) ויקרא משה אל-כל-ישראל ויאמר אליהם
אתם ראיתם את כל-אשר עשה יהוה לעיניכם
בארץ מצרים לפרעה ולכל-עבדיו ולכל-ארציו:

~ נקודות משיחות קודש ~

הכרת הטוב שעל-ידי הנסים

זמן מרבה, שאזי טבע האדם הוא שמתרגל לגס ואינו
מתפעל ממנו, דהרגל נעשה טבע, שלכן נסים אלו אינם
מביאים ליראה.

ופעלת נסים אלו שהם "חסדי המקום", היא להביא לקרוב
ודבקות במשפיע הטובה, דאף שאינם פועלים יראה
להיותם תמידים, הרי אם מפיר שהדבר נסי הוא, צריכה
ההפרה בזה לפעל קרוב ואהבה במשפיע הטובה.

ובנסים אלו עוסק משה רבנו בהמשך דבריו (בפסוקים ד"ח):
"ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר, לא כלו שלמתיכם
מעליכם ונעלך לא בלמה מעל וגלך, לחם לא אכלתם
ויין ושכר לא שתיתם", שעל-זה הוכיחם שהיה עליהם
"להפיר את חסדי הקב"ה ולדבק בו".

וזהו שממשיך רש"י: "ש'היום הזה", "הבנתי שאתם
דבקם ונפצים במקום".

(על-פי לקוטי-שיחות כרך יד עמוד 101)

אתם ראיתם את כל-אשר עשה יהוה לעיניכם גו' ולא-נתן
יהוה לכם לב לדעת גו' עד היום הזה:

להפיר את חסדי הקב"ה ולדבק בו (כט, א"ג. ובפירוש רש"י)
לכאורה יש לתמה, הרי מצינו בכמה מקומות שנתנו בני
ישראל את לבם להודות לה' על הנסים שנעשו להם,
וכגון: "וינא ישראל את ה' הגדולה גו' ונאמינו בה' גו'
אז ישיר משה ובני ישראל" (שמות יד, לא; טו, א), וכהנה
רבות?

ויש לומר, שבאור ענין זה רמז רש"י בדיוק לשונו "להפיר
את חסדי הקב"ה ולדבק בו".

דהנה, לשנם נסים היוצאים מגדר הטבע והרגילות, כמו
הנס דקריעת ים-סוף, ונסים כאלו מטבעם פועלים יראת
הקוממות כלפי הקב"ה, ואכן מצינו ברובי מקומות שיכירו
בני ישראל באלו הנסים, וידו עליהם לקב"ה.

אף סוג אחר ישנו בנסים, והוא הנהגה נסית שנמשכת

(ב) המפלות הגדלות אשר ראו עיניך האתת
והמפתים הגדלים ההם:

בנסי רברביא די חזאה עיניך אתיא
ומופתיא רברביא האנון:

אכן עורא על התורה - מהדורות בלום, אברמוביץ

ראו מופת המן שלא אכלו לחם וזלתו
ואלה הבנים ראו כי השם עזרם והכו
שני המלכים: תורה ב

ואחר כך ואולך אתכם ואחר כן ויצא
עוג כי יש מהם שראו האותות שעשה
השם במצרים והם והבאים אחריהם

(א) ויקרא משה אל כל ישראל.
לכרות הברית על כן אחריה אתם
נצבים היום: וטעם אתם ראיתם.

(ג) וְלֹא־נָתַן יְהוָה לָכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת
וְאָזְנוֹיִם לִשְׁמָע עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

וְנִתְּנָה לָנוּ, וְמָה אִתָּה מִשְׁלִיט אֶת בְּנֵי שְׁבָטְךָ עָלֶיךָ,
וְיֹאמְרוּ לָנוּ יוֹם מָחָר: 'לֹא לָכֶם נִתְּנָה, לָנוּ נִתְּנָה.'
וְשִׂמַח מִשָּׂה עַל הַדָּבָר, וְעַל זֹאת אָמַר לָהֶם: (לעיל כו)
"הַיּוֹם הַזֶּה נִתְּנִיתָ לָעַם וְגו'", הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּנִי שְׂאֵתָם
דְּבָקִים וְחִפְצִים בְּמָקוֹם.

וְנִתְּנָה לָנוּ, וְיֹאמְרוּ לָנוּ יוֹם מָחָר: 'לֹא לָכֶם נִתְּנָה, לָנוּ נִתְּנָה.'
וְשִׂמַח מִשָּׂה עַל הַדָּבָר, וְעַל זֹאת אָמַר לָהֶם: (לעיל כו)
"הַיּוֹם הַזֶּה נִתְּנִיתָ לָעַם וְגו'", הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּנִי שְׂאֵתָם
דְּבָקִים וְחִפְצִים בְּמָקוֹם.

(ד) וְאֵלֶיךָ אֲתָכֶם אֶרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לֹא־בָלוּ
שְׁלֹמֹתֵיכֶם מֵעַלְיֶיכֶם וְנִעְלָךְ לֹא־בָלָתָה מֵעַל רַגְלֶיךָ:

(ה) לָחֶם לֹא אָכַלְתֶּם וַיֵּין וְשִׁכָּר לֹא שְׁתִיתֶם לְמַעַן
תִּדְּעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

(ו) וּתְבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מִלִּדְ־חֻשְׁבּוֹן
וְעֹג מִלִּדְ־הַבָּשָׁן לִקְרֹאתָנוּ לְמַלְחָמָה וְנִכְסֵם:

וְנִתְּנָה לָנוּ, וְיֹאמְרוּ לָנוּ יוֹם מָחָר: 'לֹא לָכֶם נִתְּנָה, לָנוּ נִתְּנָה.'
וְשִׂמַח מִשָּׂה עַל הַדָּבָר, וְעַל זֹאת אָמַר לָהֶם: (לעיל כו)
"הַיּוֹם הַזֶּה נִתְּנִיתָ לָעַם וְגו'", הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּנִי שְׂאֵתָם
דְּבָקִים וְחִפְצִים בְּמָקוֹם.

(ז) וְנִקַּח אֶת־אֲרָצָם וְנִתְּנָה לְנַחֲלָה לְרֵאוּבֵנִי וּלְגָדִי
וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְּנַשֵּׁי:

(ח) וְשִׁמְרָתֶם אֶת־דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
לְמַעַן תִּשְׁפִּילוּ אֶת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן:

קכ"ב פסוקים, לעבדיו"ו סימן. חסלת פרשת תבא

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רעט - רפב

(ג) וְטַעַם לֵב לְדַעַת. בַּעֲבוּר שְׁנוֹס
הַשֶּׁם עָשָׂר פְּעָמִים וְלֹא הִזְכִּירוּ
הָאוֹתוֹת שְׂרָאוֹ: וְטַעַם נָתַן. כִּי מֵאֵת
הַעֲלִילָה הָרַשָּׁה וְעוֹד כִּי רָאוּ שְׁלֹא

הוֹצִיאוּ לָחֶם וַיֵּין: תוֹרָה ד
(ד) וְטַעַם לֹא בָלוּ. פִּירְשִׁיתִיו. וּמִכַּת
סִיחֹן וְעֹג שֶׁהָיָה קָרוֹב עַל בֶּן אֶתָּם
חִיבִים לְשׁוֹמֵר הַבְּרִית: תוֹרָה ה

(ח) לְמַעַן תִּשְׁפִּילוּ. כְּמוֹ תַּעֲלִיחוּ וְהוּא
פָּעַל יוֹצֵא לֵב, פְּעוּלִים וְהָעֵד תַּעֲשׂוּן
כְּמוֹ וַיְהִי דָּוָד לְכָל דְּרָכָיו מִשְׁפִּיל:

לוח תהלים

יום ראשון, י' אלול > מפרק נה עד פרק נט ופרקים כח-ל

יום שני, י"א אלול > מפרק ס עד פרק סה ופרקים לא-לג

יום שלישי, י"ב אלול > מפרק סז עד פרק סח ופרקים לד-לו

יום רביעי, י"ג אלול > מפרק סט עד פרק עא ופרקים לז-לט

יום חמישי, י"ד אלול > מפרק עב עד פרק עז ופרקים מ-מב

יום שישי, ט"ו אלול > מפרק עז עד פרק עח ופרקים מג-מה

שבת קודש, ט"ז אלול > פרק כ. מפרק עט עד פרק פב ופרקים מז-מח

ממכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם
היה המנהג שכל אחד היה
אומר בכל יום את הקאפיטל
[פרק] תהילים לפי שנות חייו.
למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס
לשנת הכ"א היה אומר פרק
כ"א בתהילים וכן היו אומרים
גם את התהילים לפי שנות בניו
ובנותיו שזוהי סגולה שלא ייצאו
לתרבות רעה....

(תמוז תרס"ו)

...בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה
לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-
הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין
מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו
שנחלק לימי החודש), ולאמר אחר זה קדיש
כנהוג. ובקשתי זאת בתקפה עומדת, לזכות
הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת,
כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו
בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממוקור הברכות
בכל מיילי דמיטב מנפש ועד בשר...

(ט"ו סיון, תרפ"ח)

~ יום ראשון י' אלול ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קיח, והנה מודעת זאת... עד עמ' 236, פעמים וכו'.

נפח, מתוכיותו ומפנימיותו, ובנמשל הכוונה שהנשמה באה מפנימיות האלקות, הרי, כיוון שהיא באה מפנימיות מדותיו יתברך – יש בה, בנשמה, ענין הפנימיות של מדותיו יתברך, יחד עם התגברות מדת החסד, מאז ירידתה וכניסתה בגוף. וְגַם

בְּכָל יוֹם וְיוֹם – הקב"ה

בְּטוֹבוֹ מְחַדֵּשׁ מַעֲשֵׂה

בְּרֵאשִׁית, – כולל

התחדשותן של המדות

שלמעלה, ובאשר לנשמה

למטה, הרי וְ"חֲדָשִׁים

לְבָקָרִים כו"²⁷. – זה

פירוש "מעשה", שנעשה

תמיד, שהרי תמיד ישנה

ההתחדשות בנשמה ומדת

הרחמים שלה, הרי זה

ענין "מעשה הצדקה",

הצדקה נעשית מצד מדת

הרחמנות שבטבע בני

ישראל. אֲךָ לְשׁוֹן

"עֲבֹדָה" אֵינוֹ נוֹפֵל

אֵלָּא עַל דָּבָר שֶׁהָאָדָם

עוֹשֶׂה בִּיגִיעָה עֲצוּמָה

נֶגְדַּ טִבֵּעַ נִפְשׁוֹ, –

שעליו להתייגע עם עצמו

לעשות נגד טבע נפשו,

שכן הטבע של נפשו אינו

רוצה להרשות זאת, רק

שְׂמִיכָמֶל טִבֵּעַ וְרָצוֹנוֹ מִפְּנֵי רָצוֹן הַעֲלִיּוֹן בְּרוּךְ־הוּא, כְּגוֹן

לִיגַע עֲצָמוֹ בַּתּוֹרָה וּבַתְּפִלָּה "עַד מִצְוֵי הַנֶּפֶשׁ" כו". –

דבר שאין טבע הנפש רוצה להרשותו, אלא הוא מתייגע עם

עצמו כנגד טבע נפשו. וְאֵף כָּאֵן בְּמִצְוֹת הַצִּדְקָה, –

העבודה היא לָתֵן – לתת תְּרִבָּה יוֹתֵר מִ – אשר טִבֵּעַ

רְחֻמָּנוּתוֹ וְרָצוֹנוֹ – לתת, וְכִמּוֹ שֶׁאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָרֻזִּים

לְבָרְכָהּ²⁹ עַל פְּסוּקָה³⁰: "נָתַן תִּתֵּן" – "אִפְלוּ מֵאֵה פְּעָמִים

וְכו'".

וְהֵנָּה מוֹדַעַת זֹאת, – הרי ידוע, שִׁישְׁרָאֵל בְּמִכְעָם הֵם רַחֲמָנִים וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים²¹, מִפְּנֵי הֵיּוֹת נִפְשׁוּתֵיהֶם נִמְשָׁכוֹת מִמְדוּתָיו יִתְבָּרָךְ, אֲשֶׁר תַּחֲסֹד גּוֹבֵר בָּהֶן – כמדות העליונות, עַל מֵדֶת חֲדִין וְהַגְּבוּרָה וְהַצְמָצוּם, וְכִמּוֹ

שְׁפָתוֹב²²: "גִּבֹּר חֲסָדוֹ

עַל יְרֵאָיו", – המרמז על

התגברות החסד על מדת

היראה והגבורה שבו

יתברך, שְׁלֹכֵן נִקְרָאת

הַנִּשְׁמָה "בַּת בָּהֶן" –

שהיא באה מבחינת כהן,

שהיא מדת החסד, כְּמוֹ

שְׁפָתוֹב בְּהָרַק הַקָּדוֹשׁ²³.

– וכיוון שהנשמה באה

מהמדות הקדושות שבהן

החסד מתגבר – לכן גם

בנשמה מדת החסד

והרחמנות היא

בהתגברות, שיהודים

בטבעם הם בעלי רחמים

וגומלי חסדים. וְהֵנָּה,

הַצִּדְקָה הַנִּמְשָׁכָה

מִבְּחִינָה זוֹ – מטבע

הרחמנות שבנשמה,

נִקְרָאת בְּשֵׁם "מַעֲשֵׂה

הַצִּדְקָה", כִּי שֵׁם

"מַעֲשֵׂה" נוֹפֵל עַל דָּבָר

שֶׁכָּבֵר נַעֲשֶׂה, אוֹ שֶׁנַּעֲשֶׂה תָמִיד מִמִּילָא וְהִיא דָּבָר תַּחֲוָה

וְרִגִּיל תָּמִיד, וְאֵף כָּאֵן – בענין הצדקה הבאה מהרחמנות

הטבעית שבנשמה, הֲרִי מֵדֶת חֲסָד וְהִרְחֻמָּנוּת הַמִּבְעָה

בְּנִפְשׁוֹת כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל מִכְּבָר – הרי זה דבר שכבר

נעשה, מַעַת בְּרִיאֻתָן וְהַשְׁתַּלְשְׁלוֹתָן מִמְדוּתָיו יִתְבָּרָךְ,

כְּמוֹ שְׁפָתוֹב²⁴: "וַיִּפַּח בָּאֵפִיו כו'", – בגופו של אדם

הראשון נשמה של חיים, ואנו אומרים²⁵ על הכנסת הנשמה

ביהודי: "וְאֵתָה נִפְחָתָ בִּי", וְכִמּוֹ דְּנִפְחָתָ כו"²⁶, – מתוכו

21. ראה תניא ח"א ספ"א. 22. תהלים קג, יא. 23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ח"ב צה, א". 24. בראשית ב, ז. 25. בברכות השחר (ברכת "אלקי נשמה"), מברכות ס, ב. 26. הובא לעיל ח"א רפ"ב בשם הזהר. 27. איכה ג, כג. 28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אגה"ק ס"א". 29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ספרי דברים טו, יו"ד. פרש"י שם". 30. דברים שם.

~ יום שני י"א אלול ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 236, וז"ש והי' מעשה הצדקה... עד עמ' קיט, כל חמאתם:

הנה מאשר – כיוון שיקרה ונגלה מעלתה במאד מאד, – מאשר הצדקה שמצד הטבע, בהיותו מבטל טבעו ורצונו הגופני מפני רצון העליון ברוך הוא, ואתכפיא סמרא אחר, – וה"צד האחר, קליפה, מתכופפת לקדושה, ואז אסתלק יקרא דקדושה ברוך הוא בו, – ואז מתרומם כבודו של הקדוש ברוך הוא בכל העולמות, וביתרון האור מן החשך דוקא – כשהפכים את החושך ועושים ממנו אור – יש לאור זה דוקא יתרון, מעלה עליונה, בנודע. אי לזאת – לכן, אין הרע יכול להיות עוד חוץ ונעור בקלות בל"ק, מאליה, רק אם האדם יעוררנו וימשיכנו על עצמו חסד ושלום. – ואילו מעצמו לא יתעורר הרע כל כך בקלות. וזהו שכתוב "השקט וקטח עד עולם", – שהשכר עבור "עבודת הצדקה" הוא "השקט ובטח עד עולם", "השקט" – הוא מלשון "שקט על שמרינו"³¹, דהיינו שהשמרים נפרדים לגמרי מן היין ונפילין למטה לגמרי, ותיין למעלה וז' וצלול בתכלית. ועל דרך זה הוא ב"עבודת הצדקה", – בצדקה שבבחינת עבודה, ה"שמרים" הן בחינת תערובת רע שבנפשו, נברר ונפרד מעט מעט עד שנופל למטה למקורו ושרשו, – מקור ושורש הרע – שמתחת לכל העולמות, וכמו שכתוב³²:

והיה מעשה ולא בשם

עבודה אעפ"כ באתערלות

הצדקה שגם הצדקה הנק' בשם מעשה ולא בשם עבודה אעפ"כ באתערלות אתערותא דלעילא מעורר גילוי אור א"ס ב"ה בהארה רבה והשפעה עצומה ונעשה שלום במרומיו וגם בפמליא של מטה רק שבעוה"ז השפל לא יתגלה השלום והבידור ופירוד הרע מהטוב עד עת קץ ולא בזמן הגלות כנ"ל רק בעולם קטן הוא האדם בכל עת מצוא זו תפלה כמ"ש בצדק אחזה פניך כנ"ל אך אחר התפלה יוכל להיות הרע חוזר וניעור בקל ולהתערב בטוב כאשר יתהלך בחשכת עוה"ז. אך הצדקה בבחי' עבודה הנה מאשר יקרה ונגלה מעלתה במאד מאד בהיותו מבטל טבעו ורצונו הגופני מפני רצון העליון ב"ה ואתכפיא ס"א ואזי אסתלק יקרא דקוב"ה בו וכיתרון האור מן החשך דוקא כנודע. אי לזאת אין הרע יכול להיות עוד חוץ וניעור בקלות כ"כ מאליה רק אם האדם יעוררנו וימשיכנו ע"ע ח"ו. וז"ש השקט ובטח עד עולם. השקט הוא מלשון שקט על שמרינו דהיינו שהשמרים נפרדים לגמרי מן היין ונפילין למטה לגמרי והיין למעלה זך וצלול בתכלית. ועד"ז הוא בעבודת הצדקה השמרים הן בחי' תערובת רע שבנפשו נברר ונפרד מעט מעט עד שנופל למטה למקורו ושרשו וכמ"ש ותשליך במצולות ים כל חמאתם:

וזהו שכתוב: "והיה מעשה הצדקה – שלום, שגם הצדקה הנקראת בשם "מעשה" ולא בשם "עבודה" – אתערותא ב"אתערותא דלתתא אתערותא דלעילא", – על ידי עבודת הצדקה שלמטה נעשית התעוררות למעלה, מעורר – על ידי ההתעוררות מלמטה, גילוי אור אין סוף ברוך הוא בהארה רבה והשפעה עצומה, ונעשה "שלום במרומיו" – בשרים ובמדות שלמטה, שתהיה התכללות מיכאל וגבריאל, שר של חסד ושר של גבורה, ואשר גבורה תומתק בחסד, וגם בפמליא של מטה. – בעולמות שלמטה, רק שבעולם הזה השפל – לא יתגלה השלום והבידור – של הטוב מהרע, ופירוד הרע מהטוב עד "עת קץ" – של הרע, ולא בזמן הגלות, כנזכר לעיל. רק ב"עולם קטן" הוא האדם – בכל "עת מצא", זו תפלה, – הנקראת "שלום", שהרי גם בתפלה נעשה ענין השלום והבידור של הטוב מהרע, כמו

שכתוב: "בצדק – אחזה פניך", כנזכר לעיל. – ההתגלות הפנימית של אלקות שמתגלה בשעת התפלה שאז ישנו ענין השלום. אך אחר התפלה יוכל להיות הרע – שבנפש, חוזר ונעור בקל ולהתערב בטוב, כאשר יתהלך ב – ענינים של חשכת עולם הזה. אך הצדקה בבחינת "עבודה" – שהוא מתייגע עם עצמו לתת צדקה יותר מטבעו,

למטה לגמרי, ותיין למעלה וז' וצלול בתכלית. ועל דרך זה הוא ב"עבודת הצדקה", – בצדקה שבבחינת עבודה, ה"שמרים" הן בחינת תערובת רע שבנפשו, נברר ונפרד מעט מעט עד שנופל למטה למקורו ושרשו, – מקור ושורש הרע – שמתחת לכל העולמות, וכמו שכתוב³³:

והיה מעשה ולא בשם

עבודה אעפ"כ באתערלות

31. ירמיה מוז, יא. 32. מיכה ז, יט. 33. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "באוה"ת להצ"צ עה"פ (מיכה ז, יט) מציין לשל"ה וישלח (רצה ב). ויובן משם לכאן".

~ יום רביעי י"ג אלול ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קיט, והנה כל איש ישראל... עד עמ' 238, א"א ע"ה.

וְהִנֵּה, כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל צָרִיף לְהִיּוֹת כָּלֹל מִשְׁתֵּי בְּחִינֹת
אֵלֶּה, – שֶׁל "יִמִּין" ו"שְׂמָאל", זֶה שֶׁנִּשְׁמַתוֹ בָּאָה מִבְּחִינַת
"יִמִּין" וְחֹסֶד, צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה בּוֹ גַּם בְּחִינַת "שְׂמָאל" וְגַבּוּרָה,
וְכֵן לְהִיפֹךְ, וְאִין לֶךְ דְּבַר שְׂאִין לוֹ מְקוֹם. – גַּם חֹסֶד וְגַם
גַּבּוּרָה יֵשׁ לָהֶם מְקוֹם

וְזֶמֶן אֲצֵל הָאָדָם, מִתִּי יֵשׁ
לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם. וְלָכֵן
מְצִינֵנוּ – מוֹרְצִים אֲנִי,
בְּמֵה דְבָרִים מְקִילֵי
בֵּית־שְׂמָאִי וּמְחֻמְרֵי
בֵּית־הֶלֶל, – שְׁבִית
שְׂמָאִי מְקִילִים בָּהֶם וּבֵית
הֶלֶל מְחֻמְרִים בָּהֶם,⁹
לְלַמְּדֵנוּ שְׂאָף בֵּית־
שְׂמָאִי שֶׁשָּׂרֵשׁ נִשְׁמַתָּם
מִבְּחִינַת שְׂמָאל
הָעֲלִיזוֹן,¹⁰ וְלָכֵן הָיוּ דְּנִין
לְהַחֲמִיר תְּמִיד בְּכָל
אִסּוּרֵי הַתּוֹרָה, –
לְהַחֲמִיר, הוּא עֲנִין שֶׁל
גַּבּוּרָה וְדִין, שֶׁהִדְבֵּר יִהְיֶה
אִסּוּר וְשֶׁלֹּא יוּכַל
לְהַתְּעִלוֹת בְּקִדּוּשָׁה,
וּבֵית־הֶלֶל שֶׁהָיוּ
מִבְּחִינַת יְמִין הָעֲלִיזוֹן,
הָיוּ מְלַמְּדִין זְכוֹת
לְהַקֵּל וּלְהַתִּיר אִסּוּרֵי

אגרת הקדש

וְהִנֵּה כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל צ"ל כָּלֹל מִב' בְּחִי' אֱלוֹ וְאִין
לֶךְ דְּבַר שְׂאִין לוֹ מְקוֹם וְלָכֵן מְצִינֵנוּ כַּמָּה
דְּבָרִים מְקוּלֵי ב"ש וּמְחֻמְרֵי ב"ה לְלַמְּדֵנוּ שְׂאָף ב"ש
שֶׁשָּׂרֵשׁ נִשְׁמַתָּם מִבְּחִי' שְׂמָאל הָעֲלִיזוֹן וְלָכֵן הָיוּ דְּנִין
לְהַחֲמִיר תְּמִיד בְּכָל אִסּוּרֵי הַתּוֹרָה. וּב"ה שְׁחִיו מִבְּחִי'
יְמִין הָעֲלִיזוֹן הָיוּ מְלַמְּדִין זְכוֹת לְהַקֵּל וּלְהַתִּיר אִסּוּרֵי
ב"ש שֶׁהָיוּ מוֹתֵרִים מֵאִסּוּרִים וְיוּכָלוּ לַעֲלוֹת לְמַעְלָה
אֶעפ"כּ בַּכָּמָה דְּבָרִים הָיוּ ב"ש מְקִילִין מִפְּנֵי הַתְּכַלּוּת
שֶׁשָּׂרֵשׁ נִשְׁמַתָּם שֶׁהוּא כָּלֹל גַּם מִיְמִין וְכֵן שׁוֹרֵשׁ נִשְׁמַת
ב"ה כָּלֹל גַּם מִשְׂמָאל כִּידוּעַ דֶּרֶךְ וּמִדּוֹת קֹדֶשׁ הָעֲלִיזוֹן
דְּלִית תִּמְנָן קִיצוֹן וּפִירוּד ח"ו וְכָל הַמִּדּוֹת כָּלֹלוֹת זֶה
מִזֶּה. וְלָכֵן הֵם מְיוֹחָדוֹת זֶה בְּזוֹ כִּידוּעַ לִי"ח וְכִדְכְּתִיב
בְּאַבְרָהָם שֶׁהוּא מִדַּת הַחֹסֶד וְהָאֱהָבָה עֵתָּה יִדְעָתִי כִי
יֵרָא אֱלֹהִים אֶתָּה ע"י שֶׁלִּבְשׁ מִדַּת הַגַּבּוּרָה וְיַעֲקֹב
אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וְיִקָּח אֶת הַמֵּאכֶלֶת כו'. וְזֶה שֶׁאִמְרָה
הַכְּתוּב אֲבָרָהָם אוֹהֲבֵי וּפְחָד יִצְחָק הִנֵּה הִפְרֵשׁ
וְהַתְּבַדֵּל הַזֶּה הוּא בְּבִחִי' גִּילּוֹי וְהָעֵלֶם שֶׁבְּמִדַּת יִצְחָק
הַפְּחָד הוּא בְּבִחִי' גִּילּוֹי וְהָאֱהָבָה מִסּוֹתֶרֶת בְּבִחִי'
הָעֵלֶם וְהַסּוֹתֵר וְהַיִּפְךָ בְּמִדַּת א"א ע"ה

עַד לִידֵי נִכּוֹנוֹת לִשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ יִצְחָק. וְזֶה שְׂאִימֵר הַכְּתוּב:
"אֲבָרָהָם אֱהָבִי"¹⁴ ו' – בַּפְּסוּק אַחֲרָי¹⁵ נִאֲמַר: "פְּחָד יִצְחָק",
– שֶׁעֲבוֹדַת אֲבָרָהָם הִיא בְּמִדַּת הַחֹסֶד וְהָאֱהָבָה, וְעֲבוֹדַת יִצְחָק
– בְּמִדַּת הַפְּחָד וְהַגַּבּוּרָה. אִם־כֵּן כִּיצַד זֶה תּוֹאֵם לָמָּה שֶׁנִּאֲמַר
קוֹדֶם, שֶׁאַבְרָהָם עוֹבֵד אֶת הָשֵׁם יִתְבָּרֵךְ גַּם בְּמִדַּת הַגַּבּוּרָה,
וְיִצְחָק עוֹבֵד אֶת הָשֵׁם יִתְבָּרֵךְ גַּם בְּמִדַּת הַחֹסֶד וְהָאֱהָבָה?
הִנֵּה הַפְּחָד וְהַתְּבַדֵּל הַזֶּה הוּא בְּבִחִינַת גִּילּוֹי וְהָעֵלֶם.
שְׁבִימִדַּת יִצְחָק, הַפְּחָד – וְהַגַּבּוּרָה, הוּא בְּבִחִינַת גִּילּוֹי,
וְהָאֱהָבָה – וְהַחֹסֶד, הִיא מְסַתֶּרֶת בְּבִחִינַת הָעֵלֶם וְהַסּוֹתֵר,
וְהַפְּחָד בְּמִדַּת אֲבָרָהָם אֲכִינוּ עֲלִיּוֹת־הַשְּׁלוֹם. – שֶׁהַפְּחָד
וְהַגַּבּוּרָה הֵם אֲצִלוֹ בְּבִחִינַת הָעֵלֶם וְהַסּוֹתֵר, וְהָאֱהָבָה וְהַחֹסֶד
בְּבִחִינַת גִּילּוֹי.

בֵּית־שְׂמָאִי, שֶׁהָיוּ מְתָרִים מֵאִסּוּרִים – ל"סְטֵרָא אַחֲרָא",
אִסּוּר הוּא הָרִי מִלְּשׁוֹן "אִסּוּר וְקִשּׁוּר", שֶׁהִדְבֵּר קִשּׁוּר ל"סְטֵרָא
אַחֲרָא" וְלִחְצִינֻסִים, כְּפִי שֶׁאִמְרָה בִּפְרָק ז' בְּחֵלֶק רִאשׁוֹן שֶׁל
סֵפֶר ה'תַּנְיָא", וְיוּכָלוּ לַעֲלוֹת לְמַעְלָה – בְּקִדּוּשָׁה, הָרִי
לְמִדּוֹת שֶׁכֵּן הִיָּה הַסֵּדֶר בְּכָלִל שְׁבִית־שְׂמָאִי הַחֲמִירוֹ וּבֵית־הֶלֶל
הִקִּילוֹ – אֶת־עֲלִיפִיכָן בְּכָמָה דְּבָרִים הָיוּ בֵּית־שְׂמָאִי
מְקִילִין, – וְזֹאת מִפְּנֵי הַתְּכַלּוּת שֶׁשָּׂרֵשׁ נִשְׁמַתָּם – שֶׁל בֵּית
שְׂמָאִי, שֶׁהוּא כָּלֹל גַּם מִיְמִין – וְחֹסֶד, וְכֵן שֶׁשָּׂרֵשׁ נִשְׁמַתָּם
בֵּית־הֶלֶל כָּלֹל גַּם מִשְׂמָאל, – וְגַבּוּרָה, כִּידוּעַ דֶּרֶךְ
וּמִדּוֹת¹¹ – הַשִּׁיעּוּרִים וְהָאֻפְנִים שֶׁל קֹדֶשׁ הָעֲלִיזוֹן, – שֶׁל
בְּחִינַת "קֹדֶשׁ" שֶׁלְּמַעְלָה, דְּלִית תִּמְנָן – שְׂאִין שֵׁם, קִיצוֹן
וּפִירוּד חֲסִידוֹשְׁלוֹם, וְכָל הַמִּדּוֹת – הַבָּאוֹת מ"קֹדֶשׁ הָעֲלִיזוֹן",

9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עדיות פ"ד-ה". 10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה זח"ג רמה, א". 11. "הלשון צריך עיון קצת" (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א ב"הערות ותיקונים"). 12. וירא כב, יד. 13. שם כב, י. 14. ישעי' מא, ח. 15. וישלח לא, מב.

~ יום חמישי י"ד אלול ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 238, וזהו שאמר דהע"ה... עד עמ' קכ, בסוכה וגו':

שהלו יעשה לו רק טוב, כך גם ענין הבטחון בא מצד האהבה; הרי אלה שהם מבחינת ה"ימין" ועבודתם היא בבחינת חסד ואהבה – הם בעלי בטחון, וחסדם וטובם הוא גם-כן בבחינת גלוי וחתפשטות "נגד – בפני בני אדם", ולא בבחינת צמצום וחסתר

בגלל. – בכך מתורץ מה

שהפסוק מתחיל ב"אשר

צפנת ליראיד", שהחסד

צפון ומותר, ומסיים

ב"פעלת לחוסים כך נגד

בני אדם", שהחסד הוא

בגילוי, בפני בני אדם –

שכן, מדובר כאן אודות

שני סוגי חסד: החסד

שהוא אצל "יראיד",

שהוא בהסתר והעלם,

והחסד שהוא אצל

ה"חוסים כך", אצל בעלי

הבטחון שהם מבחינת

ה"ימין" – והחסד אצלם

הוא גלוי. (ומה שכתוב

– "אשר צפנת

"ליראיד" ולא

"ביראיד", – שהרי, אם

מדובר אודות בחינת

החסד שישנה אצל יראי

השם, היה צריך לומר

"ביראיד", אך כשכתוב "ליראיד" נראה הרי שמדובר אודות

החסד שלמעלה הניתן כשכר ליראים? הנינו משום שכל מה

שהוא בבחינת העלם בכל נשמה, הנה בחינה זו אינה

מלבשת תוך הגוף פמחו ולבו, – שכן המוח והלב אינם

כלים לקלוט בחינה זו, אלא הוא בבחינת מקיף מלמעלה,

– מעל לנשמה, ומשם היא מאירה למחו ולבו לעתים

הצריכים להתעוררות בחינה זו, שתתעורר ותאיר למחו

ולבו, כדי לבא לידי מעשה בפעל ממש). – למשל מי

שעבודתו בצדקה היא תמיד בשיעור וגבול, תהיה אצלו

אי-פעם התגלות המדה מהחסד הנסתר שלו שהוא בלתי

מוגבל, לתת צדקה בלי מדה וכלי גבול, וכו'. ואמר על כן,

– ולכן הוא אומר, אשר "רב טוב לבית ישראל", הצפון –

באלה שהטוב והחסד מוסתרים אצלם, והגלוי, – באלה

שהחסד אצלם הוא בבחינת גלוי, הוא בבחינת בלי גבול

ומדה, לפי ערך נפשותם המלבשת בגוף, – שהרי אינו

וזהו שאמר דוד המלך עליו השלום: – שהוא בחינת

גבורה¹⁶: "מה רב טובך וגו'". – ומסיים "אשר צפנת

ליראיד", כלומר, שמדת הטוב והחסד אשר היא בבחינת

העלם והסתר אצל כל מי ששרש נשמתו מבחינת

שמאל, – בחינת

הגבורה, הנקרא –

בחינת הגבורה, בשם

"יראיד", – שעבודת מי

שורש נשמתו מבחינת

ה"שמאל" – היא בבחינת

יראה, גבורה וצמצום,

במדת בית-שמאל, –

שכאמור שורשם הוא

מבחינת ה"שמאל"

והגבורה, אלא שהיא

כלולה גם מבחינת הטוב

והחסד, הנה אף שהוא

טוב הגנוז וצפון –

שכן, מדת היראה

והגבורה היא אצלם הרי

בגילוי, אף-על-פי-כן

הוא רב וגדול מאד

כמו מדת הגדולה

והחסד ממש שמבחינת

ימין, – כלומר, למרות

שאצלם מדת החסד היא

זו הכלולה בבחינת

הגבורה (שכן שורש נשמתם הוא הרי מבחינת הגבורה, אין זה

אלא מה שהוא כלול גם מחסד) – בכל זאת גם בחינה זו של

טוב וחסד היא בבחינת "רב" וגדול" כמו בחינת החסד

שב"ימין". ושתיהן – בחינת החסד שמבחינת ה"ימין",

ובחינת החסד הכלולה בבחינת ה"שמאל" והגבורה, שתיהן הן

מבחינת גלוי בלי גבול ומדה ושיעור. – שזה הרי מדת

החסד והגדולה – ענין של גילוי בלי מדה וכלי גבול, שכן

המידה והגבול בגילוי זה באים ממדת הגבורה, ואילו מצד

מדת החסד, הגילוי הוא בלי מדה וכלי גבול. וזהו שכתוב:

"מה רב טובך", כלומר – שזה מוסב על שני הענינים, גם

על ה"צפנת" וגם על ה"חוסים כך", בלי גבול ומדה, בין

הטוב אשר צפנת ליראיד", – הטוב שבהעלם והסתר, ובין

– הטוב, אשר פעלת לחוסים כך", שהם בעלי הבטחון

שמבחינת ימין, – שכן ענין הבטחון קשור לענין האהבה.

כלומר, כמו מי שיש לו אוהב שהוא אוהב אותו, הרי הוא בוטח

הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א

המורם מאגרת הקודש הנ"ל שהיתה על ידי ציר כו' לגביית צדקה דאפילו אלו שהם עובדי ה' בזה ששרשם מהשמאל, ואפילו הם כב"ש – צד"ג (שאין מוכרחים לצדקה (עדמשנ"ת

באגה"ק ס"י) "כי לא תמנו" – "רב וגדול מאד" החסד שבהם ו"לעתים הצריכים" "בא לידי מעשה בפועל ממשי" וכמפורש בסיום האגה"ק שלא נדפס "ע"י הרבנים שי' בני הגאון המחבר ז"ל נ"ע" וז"ל¹⁷: ואחר הדברים האלה – שביאגרת קודש' זו, נפשי

בשאלתי לעורך רב טוב – מדת החסד באופן בלתי מוגבל, הננו והצפון בלב כל אנשי שלומינו, שיתגלה מן ההעלם אל הגילוי, לבא לידי מעשה – בפועל, למלאות ידם לה' – על ידי נתינת צדקה, ביד מלאה ורחבה, על ידי ציר – שליח, נאמן, מוסר כתב זה כו' – שהיה ה"שלוחא דרחמנא" ששלח רבנו הזקן, ודי למבין, כמו שכתוב באגרת, ואין אני כותבו מחמת שלא נצרך, ודי למבין.

הכ"ד אוהב נפשם דורש שלומם מלב ונפש חפיצה. שניאור זלמן בן לאדוני אבי מורנו ורבנו הרב ר' ברוך הרבי שליט"א מוסיף: "ע"פ הנ"ל יומתק שייכות ח"א לכאן [דלכאורה צ"ל ההתחלה "הנה כל איש..."]... [אלא הקשר הוא – מפני שמדובר כאן אודות צדקה].

בליגבול אמיתי, שכן זה הרי חסד של נברא שבכלל הוא מוגבל, אך לפי ערך נפשותיהם זה הרי בלי גבול, לכן גם אתה ה' תתנהג עמם כמדת חסדך הגדול – חסד שבבחינת גדולה, חסד שלמעלה מהשתלשלות, בלי גבול

ותכלית, הנקרא "רב חסד". – לא חסד סתם של השתלשלות שבבחינת "זעיר אנפין", אלא חסד שבבחינת "רב חסד" – חסד של "אריך אנפין". דאית חסד ואת חסד¹⁸: – יש חסד ויש חסד, ישנן שתי בחינות בחסד, אית – יש, חסד עולם, – חסד של עולם, כלומר חסד מוגבל, שכן עולם הוא הרי מוגבל, שיש בנגדו ולעמיתו מדת הדין חסדשולם, למעט ולצמצם חסדו וטובו. אבל חסד עליון הנקרא "רב חסד" – אין בנגדו מדת הדין למעט ולצמצם רב חסדו מלהתפשט בלי גבול ותכלית, – הרי במילא כשנמשך מחסד זה, זה חסד טוב בתכלית, בלי גבול, כי הוא נמשך מבחינת "סוכב כל עולמין" – שלמעלה מהגבלות העולם, ו"טמירא דכל טמירין", – בחינה שהיא טמירה ונעלמה גם לגבי העולמות שהם טמירין ונעלמים, הנקרא "כתר עליון". – בחינה של "כתר" ו"מקיף", וזהו שכתוב: – בפסוקים שלאחר מכן¹⁹: "תסתירם בסתר פניך וגו' תצפנם בסכה וגו'": – בבחינה של סוכה ומקיף, חסד שלמעלה מהשתלשלות – חסד שמבחינת "כתר" ו"מקיף".

~ יום שישי ט"ו אלול ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכ, יד לעורר את... עד עמ' 240, ר"ה ור"ה.

רבנו הזקן מתחיל, שהכוונה באגרת זו היא, לעורר את האהבה הישנה והחיבה לארץ הקודש (ארץ ישראל), שהאהבה תהיה בוערת כרשפי אש, כאילו היום ממש נתן ה' רוחו עלינו – הרוח הנדיבה לתת ביד רחבה ובכל שנה יותר ויותר. "האהבה הישנה" משמעותה לכאורה, האהבה והחיבה ששררה בענין צדקה זו מיד בתחילה, כשרבנו הזקן יסד את ה"כולל", שכפי טבעו של דבר חדש, היה זה מתוך אהבה וחיבה מיוחדות, מצד הזכות שזיכה אותם רבנו הזקן במצות הצדקה לארץ ישראל, אך משעבר הזמן נחלשה אהבה זו, לכן כותב רבנו הזקן אגרת זו, כדי לעורר מחדש את האהבה כפי שהיתה בתחילה.

יד. רבות מאגרות קודש (הנדפסות בחלק זה "אגרת הקדש") כתב רבנו הזקן בקשר לעורר על ענין הצדקה בכלל, ובמיוחד בקשר לצדקת ארץ ישראל, להחזקת החברא קדישא של רבי מענדעלע מהוורדוק ורבי אברהם מקאליסק ותלמידיהם (שעלו לארץ ישראל), על ידי "כולל חב"ד" שיסד רבנו הזקן. ביאגרת קודש' זו (סימן י"ד), מדגיש רבנו הזקן במיוחד, שהצדקה לארץ ישראל צריכה להינתן כל שנה ביתר חיות באיכות, ובהוספה בנתינות בכמות – כפי שהדבר בהמשכה הרוחנית של החיות האלקית בארץ ישראל, שהיא באופן כזה, כפי שיסביר להלן.

17. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "זח"ג קלג, ב". 18. תהלים לא שם ואילך. 19. ראה אגרות קודש אדמו"ר הזקן (קה"ת, תשמ"ט) ע' מז ואילך.

והיא מתלבשת בעולמות ובנכבדים להחיותם, שזו "הארץ העליונה", וְ – ארץ התחתונה – היא "ארץ חפץ" – ארץ ישראל הנקראת "ארץ חפץ", המכונה כנגדה – כנגד הארץ העליונה, ממש, וְ – ארץ ישראל נקראת על שמה – על שם הארץ העליונה,

"ארץ חיים", הנה – יסוד זה, הוא נמשך מהמשכת והארת חכמה עלאה, – חכמה עליונה, מקור חיים העליונים, – מבחינת "חיים" שלמעלה, פדתיב: – כמו שכתוב: "החכמה תתיה בעליה וכו'". – הרי ש"חכמה" נמשך היסוד לארץ זו, שזה "בחכמה יסד ארץ", ומ"חכמה" מאיר בבחינת "ארץ", בארץ שלמעלה – מלכות דאצילות, ובארץ שלמטה – ארץ ישראל. והארת והמשכה זו – המאירה ב"ארץ" מהחכמה העליונה, היא מתחדשת באור חדש ממש בכל שנה ושנה, – שכל שנה מאיר אור חדש שלא היה כמוהו אף פעם אור כזה, כי הוא יתברך וחכמתו

אחד בתכלית היחוד, ונקרא בשם "אור-אין-סוף ברוך הוא", שאין סוף ואין קץ למעלות וגדלות האור והחיות הנמשך ממנו יתברך ומחכמתו, בעליו אחר עליו, עד אין קץ ותכלית, לרום המעלות למעלה מעלה. – הרי כיוון שאין סוף ותכלית לעליונות ההמשכות הנמשכות מ"חכמה עלאה", מהחכמה העליונה, הרי מבלי הבט עד כמה נעלה, במדרגה, האור שנמשך בשנה שעברה – יכול להימשך אור נעלה יותר בשנה החדשה.

ובכל שנה ושנה יורד ומאיר מחכמה עלאה – מהחכמה העליונה, אור חדש ומחדש, שלא היה מאיר עדן מעולם לארץ העליונה, – האור הנמשך מ"חכמה" הוא חדש ומחודש, שב"חכמה" עצמה נמשך אור חדש מ"אין-סוף"

לעורר את האהבה הישנה וחבת ארץ הקדש, – ארץ ישראל, להיות בוערת כרשפי אש מקרב איש ולב עמק, כאלו היום ממש נתן ה' רוחו עלינו, רוח נדיבה, בהתנדב עם למלאות ידם לה', ביד מלאה ורחבה, ברבוי אחר רבוי, מדי שנה בשנה, – שמבלי הבט שבשנה שעברה נתנו בהוספה, נתנו בשנה השניה בהוספה נוספת – הוספה על הוספה, הולך ועולה למעלה ראש, כמדת "קדש העליון" המאיר לארץ הקדש, – בה מאירה בחינת וספירת ה"חכמה" הנקראת "קדש העליון", המתחדש ומתרחב תמיד, – בחינת "קדש העליון" המאירה בארץ ישראל, מתחזקת ומתרבה תמיד, היא מאירה ביתר כמות, ומתחדשת באור חדש באיכות, פדתיב: – כמו שכתוב: "תמיד עיני ה' אליהם", בארץ ישראל, מרשית השנה ועד אחרית שנה; – "עינים" למעלה, הוא (כפי שיסביר להלן) כינוי לבחינת "חכמה", והיינו

שבחינת חכמה, "קדש העליון", היא (מאירה) שם תמיד, מתחילת השנה עד סוף השנה. אך, כדי להסביר איך למדים מהפסוק שבחינת ה"חכמה" המאירה בארץ ישראל, היא בכל פעם ביתר ריבוי והתחדשות – מקדים רבנו הזקן בשאלה: דהאי – מה שכתוב, "ועד אחרית כו' אינו מוכן לבארה, שהרי באחרית שנה זו מתחלת שנה שניה, ואם-כן הו'ליהלמימר – היה צריך לומר, "לעולם ועד": – שהאור של ה"עינים" שלמעלה מאיר שם תמיד?

אך הענין יובן, עלפי מה שכתוב: "ה' בחכמה יסד ארץ", ש"סוד הארץ העליונה" – היא בחינת "ממלא כל עולמו", – "מלכות" של עולם ה"אצילות" הנקראת "ארץ" מפני שהיא הספירה האחרונה מהספירות העליונות,

שם תמיד, מתחילת השנה עד סוף השנה. אך, כדי להסביר איך למדים מהפסוק שבחינת ה"חכמה" המאירה בארץ ישראל, היא בכל פעם ביתר ריבוי והתחדשות – מקדים רבנו הזקן בשאלה: דהאי – מה שכתוב, "ועד אחרית כו' אינו מוכן לבארה, שהרי באחרית שנה זו מתחלת שנה שניה, ואם-כן הו'ליהלמימר – היה צריך לומר, "לעולם ועד": – שהאור של ה"עינים" שלמעלה מאיר שם תמיד?

1. עקב יא, יב. 2. משלי ג, יט. 3. קהלת ז, יב. 4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מלקו"ת (שה"ש נ, ב): ודאי גם בח"ע נמשך אר"ח זה מלמע' כו'".

מהחכמה העליונה, מקור החיים (ובנודע ליוצאי חוץ, – ליוצאי חכמת הקבלה, שבכל ראש השנה היא הנסירה, ומקבלת מחיית חדשים עליונים יותר כו). – זה ענין בתורת הקבלה בהקשר לענין בנין המלכות בראש השנה, וכפי שכתוב ביום בריאת

האדם (הוא יום ראש השנה): "ויפל ה' אלקים תרדמה על האדם" וכו', הפרדת הצלע שממנו נבנתה חוה. כתוב בתורת הקבלה שאדם הכוונה ל"אדם העליון", בחינת ז"א דאצילות (בחינת המדות של עולם האצילות), ו"ויפל ה' אלקים תרדמה" – הסתלקות המוחין מז"א (מהמדות), כפי שהדבר בשעת השינה שהשכל מסתלק, ואז נמשכים מוחין חדשים ל"מלכות" שלא על ידי ז"א (שלא

על ידי המדות), שכן, המוחין החדשים האלה הם למעלה מאשר כפי שהיה כש"מלכות" קיבלה על ידי זעיר-אנפין. ובפרטי פרטיות, בן הוא בכל יום ויום, נמשכין מוחין עליונים יותר בכל תפלת השחר, ואינן מוחין הראשונים שנסתלקו אחר התפלה, – של אתמול, רק גבוהין יותר. ודרך כלל בכללות העולם – לא רק באדם (כמו בשעת התפלה) אלא בכל העולם, ב"שית אלפי שנין", – בששת אלפי שנה של קיום העולם, בן הוא בכל ראש השנה וראש השנה. – שבכל ראש השנה נמשכים מוחין חדשים – חיות עליונה וחדשה.

שלמעלה מ"חכמה", ואור זה נמשך ב"ארץ העליונה", כי אור כל שנה ושנה מסתלק לשורשו בכל ערב ראש השנה – בכל ערב ראש השנה מסתלק האור של השנה החולפת לשורשו בעצמות "אור אין-סוף", ב"ששת חדש" – הלבנה,

מתבספה בו, – ראש השנה נקרא "חג ההחודש מתכסה בו"⁵, הלבנה איננה מאירה אז, ומשמעות הדבר ברוחניות היא, שבחינת "מלכות", האור המחיה את העולמות והנבראים – הנקרא "סיהרא" (לבנה) – מתעלם ומסתלק לשורשו, ואת-הדרך על-ידי תקיעת שופר ותהפלות, נמשך אור חדש עליון מבחינה עליונה יותר שבמדרגת חכמה עלאה, – חכמה עליונה, להאיר לארץ עליונה ולדרים עליה,

– כפי הביטוי "המאיר לארץ ולדרים עליה", הם כל העולמות העליונים ותחתונים המקבלים חיותם ממנה, דחינו – מה שהם מקבלים חיות מהבחינה העליונה יותר, אין זה ממנה מצד עצמה, אלא מן האור אין-סוף ברוך-הוא וחסדו המלבש בה, – ב"ארץ העליונה", בדרגתי: – כמו שכתוב: "כי עמד מקור חיים, – חכמה עליונה שהיא המקור של חיים, היא "עמך", בטלה ומאוחדת עם "אין-סוף", בארץ – המאיר מ"חכמה" ל"ארץ העליונה", נראה אור, – האור המאיר מה"ארץ העליונה" לכל הנבראים המקבלים חיותם ממנה, דחינו אור המאיר מחכמה עלאה –

אגרת הקדש

העליונה כי אור כל שנה ושנה מסתלק לשורשו בכל ערב כשהחדש מתכסה בו ואח"כ ע"י תקיעת שופר ותהפלות נמשך אור חדש עליון מבחינה עליונה יותר שבמדרגת חכמה עילאה להאיר לארץ עליונה ולדרים עליה הם כל העולמות העליונים ותחתונים המקבלים חיותם ממנה דחינו מן האור א"ס ב"ה וחכמתו המלוכש בה כדכתיב כי עמד מקור חיים באורך נראה אור דחינו אור המאיר מחכמה עילאה מקור החיים (ובנודע ל"ה שבכל ר"ה היא הנסירה ומקבלת מוחין חדשים עליונים יותר כו) ובפרטי פרטיות כן הוא בכל יום ויום נמשכין מוחין עליונים יותר בכל תפלת השחר ואינן מוחין הראשונים שנסתלקו אחר התפלה רק גבוהין יותר ודרך כלל בכללות העולם בשית אלפי שנין כן הוא בכל ר"ה ור"ה.

~ שבת קודש ט"ז אלול ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 240, ח"ש תמיד עיני... עד עמ' קכא, ור"ל:

אגרת הקדש

זו"ש תמיד עיני ה' אלהיך בה שהעינים הם כינויים להמשכת והארת אור החכמה שלכן נקראו חכמים עיני העדה ואוירא דא"י מחכים והארה והמשכה זו אף שהיא

וזהו שכתוב: "תמיד עיני ה' אלהיך בה", שה"עינים" הם כנויים להמשכת והארת אור החכמה, שלכן נקראו חכמים "עיני העדה",

– שכן בהם מאיר אור החכמה המצויין בכינוי "עינים", ו"אוירא דארץ ישראל מחכים" – האויר של ארץ ישראל מחכים, מפני ששם

5. ר"ה ח, א. 6. תהלים לו, י. 7. בראשית ב, כא. 8. ר"ה לא, א. 9. ראה שלח טו, כד. תענית כד, א. 10. ב"ב קנח, ב.

מַתְּלֵבֶשׁ וּמִסְתַּתֵּר בְּ"אַרְצֵי הַחַיִּים" שְׁלֹמֶעֱלָה – ב"מלכות" של עולם ה"אצילות", מקור כל העולמות והנבראים, וְשְׁלֹמֶעֱלָה, – בארץ ישראל, ההשפעה בעולם הזה עוברת דרך ארץ ישראל, בתחילה באה החיות בארץ ישראל, ומארץ ישראל היא נמשכת בכל העולם, לְהַחְיֹת אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת כָּל מִשְׁךְ שָׁנָה זֶה. אֵךְ גִּלּוּי מִהֶסְתֵּר הַזֶּה, – אור זה נהיה מוסתר ב"ארץ החיים" שלמעלה ושלמטה, וכדי שאור זה יתגלה ויושפע שפע חיות בעולמות ובנבראים, הרי זה תְּלוּי בְּמַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים וְזִכְוֹתָם וְתִשְׁבּוּתָם בְּעֶשְׂרֵת יָמֵי תִשְׁבּוּבָה, – כפי מדת הזכות שזכו, והתשובה שעשו במשך עשרת ימי

התשובה, באותה מדה מתגלה האור החדש והנעלה יותר שנמשך בראש השנה, וְדִי לְמִכּוֹן: לסיכום: הוסבר באגרת זו, שהאור האלקי של "חכמה דאצילות" המאיר בארץ ישראל, הוא בכל שנה בהוספה בכמות ובאיכות, יותר אור, ואור נעלה יותר. על-דרך-זה הצדקה של ארץ ישראל צריכה להיות באופן כזה, שכל שנה תינתן בהוספה בכמות ובאיכות. מסיים האגרת יוצא, שהדבר נוגע גם להתגלות האור, שהאור שירד באופן של הסתר – הרי כדי שיתגלה יותר ויותר – תלוי הדבר בריבוי מתן הצדקה לארץ ישראל יותר ויותר.

מאירה בחינת ה"חכמה", הרי "תמיד עיני ה' אלקיך" – שתמיד מאירה שם בחינת ה"חכמה". וְהָאֵרָה וְהַמְשָׁכָה זֶה, אֵךְ שֶׁהָיָה תְּמִידִית, אֵךְ עַל-פִּי-כֵן אֵינָה בְּכֹחֶיהָ וּמִדְּרָגָה אַחַת – ושווה, לְבִדָּה מִיָּמֵי עוֹלָם, אֵלָּא שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה הוּא אֹר חָדָשׁ עֲלֵינוּ, כִּי הָאֹר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בְּרֹאש־הַשָּׁנָה זֶה, הוּא מְסַתֵּק בְּעֶרֶב רֹאש־הַשָּׁנָה הַבָּאָה, לְשִׁרְשׁוֹ. – כך שהאור הנמשך שוב, הוא אור חדש ונעלה יותר. וְזֶהוּ שְׁפָתוֹב: – ש"עיני ה' אלקיך" בה "מְרִשִּׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה" לְבִדָּה. – ולא כתוב "לעולם ועד", כי ההמשכה הנמשכת בראש-השנה היא רק לאותה שנה, ובערב

ראש-השנה היא מסתלקת כדי שיימשך אור חדש ונעלה יותר. וְלִכְן בְּתִיב – כתוב, "מְרִשִּׁית" חֶסֶד א' – שהיה צריך להיות כתוב "ראשית" (באל"ף אחרי הרי"ש) וכאן כתוב בלי אל"ף – וטעמו של דבר על פי פנימיות, הוא: רִוְמוֹ עַל הַסְתַּלְקוֹת הָאֹר שֶׁמִּסְתַּלֵּק בְּלֵיל רֹאש־הַשָּׁנָה – שאז פנימיות החיות של העולם היא בהסתלקות, שכן אז "עליית המלכות", פנימיות ה"מלכות" עומדת בעליה והסתלקות, עַד אַחֲרֵי הַתְּקִיעוֹת, שְׂיִוָּרָד – אחרי התקיעות, אֹר חָדָשׁ עֲלֵינוּ יוֹתֵר שֶׁלֹּא הָיָה מֵאִיר עֲדָן מִיָּמֵי עוֹלָם אֹר עֲלֵינוּ כֵּן, וְהוּא

המשך ביאור למס' קידושין ליום שלישי עמ' 1

19 תְּשַׁלְּחוּנוּ/ יָכִי תְּשַׁלְּחוּנוּ, לרבות שמצות הענקה נוגתה אף בשאר שילוחים. שואלת הגמרא, אם כן יָכִי שְׁאֵינִי בְּרָבָה אף את הבורח 20 וְהֵיכָא בְּגִרְעוֹן כֶּסֶף שֶׁמִּצְוָה לְהַעֲנִיק לָהֶם. משיבה הגמרא, תְּלָמוּד לומר יָכִי תְּשַׁלְּחוּנוּ חֲפָשִׁי מַעֲמָד, משמע שאין מצות הענקה נוגתה 22 אלא בְּמִי שֶׁשִּׁילְחוֹ מַעֲמָד – שיציאתו היא על ירך ומדעתך, יָצָא 23 בֹּרַח וְיֵצֵא בְּגִרְעוֹן כֶּסֶף שְׁאֵין שִׁילְחוֹ מַעֲמָד אלא מדעת עצמו. רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר, בֹּרַח אֵין מַעֲנִיק לֹא דֵאִין שִׁילְחוֹ מַעֲמָד, שהרי 24 יוצא שלא מדעתך כלל, אֲבָל יֵצֵא בְּגִרְעוֹן כֶּסֶף שֶׁשִּׁילְחוֹ מַעֲמָד – 25 שהרי מעשיך (קבלת הכסף) הם הגורמים את שילוחו, לְפִיכָךְ מַעֲנִיקִים לוֹ. 26 בברייתא מבואר שלדעת הכל עבד הבורח אין מעניקים לו. 27 שואלת הגמרא, מדוע אין מעניקים לו, הרי הבורח שֶׁלֵּמָּה בָּעֵי – 28 צריך להשלים את השנים שחיסר מעבודתו, ויוצא לאחר שהשלים שש שנים, אם כן הרי הוא ככל יוצא לאחר שש 29 שמעניקים לו. ומביאה הגמרא ראייה שהבורח צריך להשלים, דְּתֵּנָּה מִנּוּ לְבֹרַח שְׁתֵּיבִי לְהַשְׁלִים את השנים שחיסר, תְּלָמוּד לומר 30 (שמות כא ב) שֶׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד בְּכָל אֹפֶן. 31

1 שהענקה ניתנת לעבד ולא לבעל חובו. 2 הגמרא שבה לדון בגוף דברי הברייתא. גּוֹפֵא, אֵלּוּ הם שֶׁמַּעֲנִיקִים 3 לָהֶם בְּצֵאתָם, יֵיוּצָא בְּשָׁנִים – לאחר שש, וּבִיּוֹבֵל, וּבְמִיתָת אָדוֹן, 4 וְאִמָּה הַעֲבָרָה הַיּוֹצֵאת בְּסִימָנִין. אֲבָל עבד הבורח מאדונו בתוך 5 שנות עבודתו והגיע זמנו לצאת, וְכֵן הֵיכָא בְּגִרְעוֹן כֶּסֶף, אֵין מַעֲנִיקִים לוֹ. רַבִּי מֵאִיר מַחֲלָק וְאֹמֵר, הַבֹּרַח אֵין מַעֲנִיקִין לוֹ כַּדְּבָרִי 6 תֵּנָּה קָמָא. וְאִלּוּם הֵיכָא בְּגִרְעוֹן כֶּסֶף מַעֲנִיקִים לוֹ. רַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמֵר, 7 אֲרִבְקָה הם האופנים שֶׁמַּעֲנִיקִים לָהֶם, שְׁלִשָּׁה מֵהֶם בְּאִישׁ [עבד], 8 הַיּוֹצֵא בִּשְׁשׁ, וּבִיּוֹבֵל, וְנִרְצַע הַיּוֹצֵא בִּיּוֹבֵל. וְשְׁלִשָּׁה מֵהֶם בְּאִשָּׁה 9 [אמנה], שש, וּבִיּוֹבֵל, וְהַיּוֹצֵאת בְּסִימָנִים. וְאִי אִתָּה יָכִי לֹמֵר שֶׁכֵּל 10 הָאֲרִיבָה יִשְׁנֵם בְּאֶחָד מִן לְחוּד, בְּאִישׁ או בְּאִשָּׁה, לְפִי שְׁאֵין סִימָנִין 11 מְרִיצִיִּים בְּאִישׁ, וְרִצְיָקָה אֵינָה נִוְהַגַת בְּאִשָּׁה. הגמרא מבארת את 12 מחלוקת תנא קמא ורבי מאיר, ומבשרת מִנָּה הֵי מִלִּי – מִנִּין לִת"ק 13 שמעניקים לאלו ולא לאחרים. משיבה הגמרא, דְּתֵּנּוּ רַבָּנִין – שנינו 14 על כך בברייתא, יָכִי לֹא יְהִי מַעֲנִיקִים אֵלָּא לְיֵצֵא בְּשֶׁשׁ מֵאַחֵר 15 ומצות הענקה נאמרה בו (דברים טו יב), מִנּוּ לְרִבּוֹת אֵף אֵת 16 הַיּוֹצֵא בִּיּוֹבֵל וּבְמִיתָת אָדוֹן וְאִמָּה הַעֲבָרָה בְּסִימָנִין שֶׁמַּעֲנִיקִים 17 לָהֶם. תְּלָמוּד לֹמֵר – לִכְךָ נִאֵמַר בְּדִין הַעֲנָקָה עֲפֵמִיִּים לִשּׁוֹן שִׁילּוּחַ. 18

לוח היום יום...

יום
ראשון

יום שישי

י אלול

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תצא, ששי עם פירש"י.
תהלים: נה-נט. כח-ל.
תניא: וז"ש והי' . . . כל חטאתם.

גדולי זקני חסידי רבינו הזקן היו אומרים, אשר "יחידות" פירושו: קלאר, אפגעשטעלט, פאראיינציגט. – מקור ג' פירושם אלו הוא בדרו"ל: שקלים פ"ו מ"ב, יבמות ס"ב. א, בראשית רבה פ"ך –

זאת אומרת כי ענין היחידות הוא לברר את מצבו, ולקבוע אופן עבודתו בסור מרע ולקרב את המדות הטובות, ולהתקשר בהתאחדות גמורה ולמסור עצמו, איבערגעבען זיך מיט אלע רצונות.

תרגום

גדולי זקני חסידי רבינו הזקן היו אומרים, אשר "יחידות" פירושו: ברור, קביעה, אחדות. – מקור ג' פירושם אלו הוא בדברי רבותינו זכרונם-לברכה: שקלים פרק ו' משנה ב', יבמות ס"ב. א, בראשית רבה פרשה כ' –
זאת אומרת, כי ענין היחידות הוא לברר את מצבו, ולקבוע אופן עבודתו ב"סור מרע" ולקרב את המדות הטובות, ולהתקשר בהתאחדות גמורה ולמסור עצמו, להתמסר עם כל הרצונות.

יום שני

שבת

יא אלול

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תצא, שביעי עם פירש"י.
תהלים: ס"ה. לא-לג.
תניא: יג. מה רב . . . בסוכה וגו'.

ש"פ תצא תר"ג בשולחן קדוש היום הואיל הצ"צ לאמר: עוה"ז הוא עלמא דשיקרא, לכן הנה גם בהטוב מעורב פסולת, וצריך בירור בדרך מלמטה למעלה ובדרך מלמעלה למטה. העוה"ב הוא עלמא דקשוט – הנה גם הדברים בדברי תורה המדברים בענינים הנראים לחסרון, הרי כמו שלומדים אותם בגן-עדן הם מעלה. – והתחיל לנגן, והראה בידו הקדושה לאות כי ינגנו אתו. בני הצ"צ התחילו לנגן ואחריהם ענו כל החסידים בקול שיר שהלהיב הלבבות. – כשגמר לנגן אמר הצ"צ: בעלמא דין איז דער טייטש פון דעם מאמר (סנהדרין צט. ב) הלומד תורה לפרקים אז ער לערענט תורה צייטענווייז. אין גן-עדן טייטשט מען דעם מאמר אז ער לערענט תורה און די תורה נעהמט איהם פאנאדער, די דברי תורה דערנעמען איהם.

תרגום

שבת פרשת תצא תר"ג, בשלחן קדוש היום הואיל הצ"צ לאמר: עולם הזה הוא עלמא דשיקרא [=עולם השקר], לכן הנה גם בהטוב מערב פסולת, וצריך בירור בדרך מלמטה למעלה ובדרך מלמעלה למטה. העולם הבא הוא עלמא

דקשוט [=עולם האמת] – הנה גם הדברים בדברי תורה המדברים בענינים הנראים לחסרון, הרי כמו שלומדים אותם בגן-עדן הם מעלה. – והתחיל לנגן, והראה בידו הקדושה לאות כי ינגנו אתו. בני ה"צמח צדק" התחילו לנגן, ואחריהם ענו כל החסידים בקול שיר שהלהיב הלבבות. – כשגמר לנגן אמר ה"צמח צדק": בעלמא דין [=בעולם הזה] פרושו של המאמר (סנהדרין צט, ב) "הלומד תורה לפרקים" – שהוא לומד תורה לעתים; בגן-עדן מפרשים את המאמר – שהוא לומד תורה, והתורה "מפרקת" אותו לפרקים, דברי התורה "תופסים" אותו.

ה'תש"ג

יום ראשון

יום שלישי

שיעורים. חומש: תבוא, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: סו-סח. לד-לו.
תניא: יד. לעורר. . . . 240 מעלה.

המשך הגדול, הידוע בשם "בשעה שהקדימו, תער"ב" התחיל אדני אבי מורי ורבי [הרש"ב] לאמרו יום א' דחג השבועות תער"ב בליובאוויטש, וסימו שבת פרשת וירא תרע"ו ברוסטוב, במאמר המתחיל "וה' אמר המכסה אני מאברהם". ובו קמ"ד מאמרים.
ויש בכתובים חלק שני שלא אמרו, ולא נחלק למאמרים.

ה'תש"ג

יום שני

יום רביעי

שיעורים. חומש: תבוא, שני עם פירש"י.
תהלים: סט-עא. לז-לט.
תניא: ובכל שנה. . . וד"ל.

החסיד ר' הענדיל סיפר: ידוע הי' לכל החסידים, אשר ביחידות הראשונה היתה העברת הערלה, וואס ניט וואס, פון ערלת הלב איז מען גלייך פטור געווארען.

תרגום

החסיד ר' הענדיל ספר: ידוע היה לכל החסידים, אשר ביחידות הראשונה היתה העברת הערלה. מה שלא יהיה – מערלת הלב נפטרו מיד.

ה'תש"ג

יום שלישי

יום חמישי

שיעורים. חומש: תבוא, שלישי עם פירש"י.
תהלים: עב-עו. מ-מב.
תניא: טו. להבין. . . קכא הכלולה מהן.

מהוראות אדני אבי מורי ורבי [הרש"ב]: להגזיר ממלחמת תנופה עד קצה האחרון, לא מפני שאין לנו במה לנצח או מפני מרד לב, אלא מפני שאת כל כחותינו עלינו להקדיש אף ורק לחזוק בנינינו, בנין התורה והמצות בקדושה ובטהרה. ועל זה עלינו למסר את נפשותינו במסירות נפש בפעל ולא רק בכח.

יום
שישי

יום רביעי

טו אלול

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תבא, רביעי עם פירש"י.
תהלים: עזרת. מג"מ.
תנאי: אך צריך . . . קבב ומליצה.

הַתִּסְדּוֹת יְשִׁיבַת "תּוֹמְכֵי תַמִּימִים": יוֹם א טו אֱלוּל תרנ"ז.
הַתְּחַלַּת הַלְמוּד בַּנִּגְלָה וְדַא"ח [=תּסידות, דְּבָרֵי אֱלֹקִים חַיִּים]: יוֹם ד חֵי אֱלוּל
תרנ"ז.

בְּלִיל שְׁמַחַת תּוֹרָה תרנ"ט אַחֲרֵי הַהִקְפּוֹת הִכְרִיז אֲבִי מוֹרֵי וְרַבִּי [הַרש"ב]:
הִיְשִׁיבָה שְׁמָה "תּוֹמְכֵי תַמִּימִים", וְתַלְמִידִים הַלּוֹמְדִים וּמַתְנַהֲגִים בְּרוּחָהּ שְׁמָם
"תַּמִּימִים".

שבת
קודש

יום חמישי

טז אלול

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תבוא, חמישי עם פירש"י.
תהלים: עט"ב. מו"מח.
תנאי: והנה כללות . . . קבג כמו שית'.

רבינו הזקן פי' המאמר כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא,
אויף א אידען דארף מען קוקען ווי ער שטייט אין מחשבה הקדומה דא"ק, און
דארטען שטייט יעדער נשמה מיט אלע דורות וואס קומען ארויס פון איהר ביז
ביאת המשיח גואל צדק, און אז מען טוט א אידען א טובה, טוט מען א טובה
אט די אלע נשמות עד סוף כל הדורות.

תרגום

רַבִּינוּ הַזֶּקֶן פִּרְשׁ הַמָּאָמֶר "כָּל הַמְּקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל כְּאִלוּ קָיָם עוֹלָם
מְלֵא", עַל יְהוּדֵי יֵשׁ לְהַבִּיט כְּפִי שֶׁהוּא "נִמְצָא" בַּמַּחְשָׁבָה הַקְּדוּמָה דַּא"ק [=אֶדֶם
קְדֻמוֹן, דְּרָגָה עֲלִיָּית בְּיוֹתֵר בְּקִדְשָׁהּ, שֶׁהִיא מְקוֹר בּו נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל אַחֲדוּת], וְשֶׁם
"נִמְצָאֵת" כָּל נִשְׁמָה עִם כָּל הַדּוֹרוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִמֶּנָּה עַד בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ גּוֹאֵל צִדֵּק,
וּכְשֶׁעוֹשִׂים לַיהוּדֵי טוֹבָה, עוֹשִׂים טוֹבָה לְכָל הַנְּשָׁמוֹת הַלָּלוּ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.

המשך מעמוד 223

16 פדינה בעבודתה, וכשבא לפדותה משלם רק את מה שנותר עד
17 סיום העבודות, ואילו ריבית מוסיפה על החוב. וכיון שבהמשך
18 הפסוקים מבואר שסופו שלווה בריבית, בהכרח שכבר מכר את
19 בתו לפני כן.
20 ממשיכה הברייטא, לא באת לידו הרהור תשובה, עד שלווה בריבית,
21 שנאמר בהמשך הפרשה 'וכי ימוך אחיו וימכר ידו עמך וגו', וסמך
22 ליה בפסוק שאחריו, 'אל תקח מאתו וגו' נשך ותרביית, הרי שבא
23 לידו הלואה בריבית. לא באת לידו הרהור תשובה, עד שמוכר את
24 עצמו לישראל, שנאמר בהמשך הפרשה, 'וכי ימוך אחיו וימכר ידו'.
25 וכשאינו חוזר בתשובה, סופו שמוכר עצמו לא רק לך - הישראל,
26 אלא אף לגר, שנאמר בהמשך הפרשה, לגר, הרי שנמכר לגר צדק.
27 ולא רק לגר צדק, אלא כשלא שב בתשובה, מוכר עצמו לגר תושב,
28 שנאמר 'ונמכר לגר תושב', שקיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה
29 זרה, ואוכל נבילות. ומה שנאמר 'משפחת גר', זה שאם עדיין לא
30 שב, נמכר לעובד בוכבים, וכשהוא אומר 'או לעקר משפחת גר',

1 באת לידו' עד שנענש למכור ביתו, שמשמע שפשוט לתנא שלא
2 ישוב מדרכיו הרעים. מתרצת הגמרא, שבא לומר בדרב הונא,
3 דאמר רב הונא, כיון שעבר אדם עבירה פעם אחת, וישנה לה לעבור
4 עליה פעם נוספת, הותרה לו לעבור עליה פעמים נוספות. מקשה
5 הגמרא, הותרה לו סלקא דעתך - וכי עולה על דעתך לומר
6 שנעשתה היתר. מתרצת הגמרא, אלא אין כוונתו שהותר לו
7 לעבור איסור זה, אלא שגששית לו ביהמה, ואחר שכבר פעמיים
8 חטא, חזקה שימשיך בדרכיו ויענש עוד.
9 ממשיכה הברייטא, לא באת לידו הרהור תשובה, עד שמוכר את
10 בתו, שנאמר 'וכי ימכר איש את בתו לאמה'. מבארת הגמרא, ואף
11 על גב דמכירת בתו לא כתיבא בהאי עניינא - בפרשה זו, כתב התנא
12 שסופו למכור את בתו, משום דהא קא משמע לן - דבר זה
13 משמיענו, נזכרין אינש ברתיה ולא נזכרין בריביתא - עדיף לאדם
14 למכור את בתו מללוות בריבית. מאי נקטא - מדוע, משום
15 דברתיה מנרעא ונפקא, והא מוספא ואולא - בתו מגרעת דמי

הלכה יומית לעיון ברמב"ם

~ יום ראשון י' אלול ~

זר שאכל תרומה טמאה

בהלכה זו) שם נאמר כי זר שאכל תרומה בשוגג, גם אם היא טמאה, משלם קרן וחומש. ומבואר בגמרא (שבת סט, ב) שתשלום חומש הוא במקום קרבן, ואם אין חיוב מיתה בזר שאכל תרומה טמאה במזיד – מדוע משלם חומש (שהוא במקום קרבן, והרי כשאין חיוב מיתה במזיד אין חיוב קרבן בשוגג)? אלא מכאן שיש חיוב מיתה גם על אכילת תרומה טמאה.

ומבאר ה'דבר אברהם' (ח"א סי' כו סקט"ו):

אמנם מהפסוק "ומתו בו כי יחללוהו" למדים שחיוב מיתה הוא רק בתרומה המתחללת על ידי אכילתה, אך יש לחלק בין אכילת זר לאכילת כהן טמא: באכילת זר החילול הוא בכך שהתרומה נעשית חולין על ידי אכילתו, ובזה אין הבדל אם היא טהורה או טמאה שהרי גם אם היא טמאה, תרומה היא ובאכילת הזר נעשית חולין. ואילו באכילת כהן טמא החילול נעשה בכך שבאכילתו התרומה נטמאת, וזה שייך רק בתרומה טהורה ולא בטמאה שקודם אכילתו כבר היתה טמאה ומחוללת.

הלכות תרומות פרק ו', הלכה ו': זר שאכל תרומה בידיו... בין שאכל תרומה טהורה בין שאכל טמאה – חיוב מיתה בידיו שמים, שנאמר: "ומתו בו, כי יחללוהו". ולוקה על אכילתה. הקשה ה'לחם משנה' (הל' סנהדרין פי"ט ה"ב):

כהן טמא שאכל תרומה טהורה חייב מיתה, אבל אם אכל תרומה טמאה אינו חייב (להלן פ"ו ה"א). ולמדו זאת (סנהדרין פג, א) מהכתוב "ומתו בו כי יחללוהו" – פרט לזו שמחוללת ועומדת". כלומר, חיוב מיתה באכילת תרומה הוא רק אם על ידי אכילת הכהן התרומה מתחללת בטומאת גופו, אבל תרומה טמאה הרי היתה כבר מחוללת וטמאה לפני אכילתו. ואם כן, מדוע זר שאכל תרומה טמאה דינו חמור יותר מכהן טמא וחייב מיתה, הרי חיובו נלמד מאותו פסוק ("ומתו בו כי יחללוהו") המדבר רק באכילת תרומה טהורה ולא בתרומה טמאה?

וכתב ה'שער המלך' (הל' איסורי בי"ד ה"ח ד"ה גרסינן):

מקור הדברים הוא במשנה (תרומות פ"ו מ"א, והביאו הרמב"ם

~ יום שני י"א אלול ~

אור השמש בלילה

ולכן גם לאחר שקיעת החמה, כל עוד נראה מעט אור ברקיע, אסור לו לאכול בתרומה ללא קשר לשאלה אם זמן זה מוגדר כיום או כלילה, וממילא אין הבדל בין תרומה מדאורייתא או מדרבנן שהרי זהו איסור וודאי ולא ספק (ראה ראש יוסף ברכות ב, א, שו"ת שערי ציון ח"ג, טז).

ולפי זה, יש לעיין לאיך גיסא: האם מועילה טבילה בין השמשות (קודם צאת הכוכבים)? ואע"פ שבדרך כלל דבר שזמנו ביום פסול בין השמשות מספק שמה הוא כבר לילה, אך מאחר ובפסוק "ובא השמש וטהר" מדובר על צאת הכוכבים, לכאורה יוכל לטבול עד זמן זה!

ולמעשה מדברי הראשונים יש ללמוד כי בפסוק "ובא השמש וטהר" נאמרו שני פרטים נפרדים: א. 'ביאת השמש' – דהיינו שקיעת החמה. ב. 'וטהר' – שיטהר הרקיע מן האור, היינו בצאת הכוכבים. ולפי זה הפסוק מלמד שהטבילה צריכה להיות דווקא לפני השקיעה, שכן לאחריה נדרשת 'ביאת השמש' היינו השקיעה, ורק לאחר מכן, בצאת הכוכבים, יוכל לאכול בתרומה (זכרון שמואל סי' טז).

הלכות תרומות פרק ז', הלכה ב': אין הטמאים אוכלין בתרומה, עד שיעריבו שמשון ויצאו שלשה בוכבים פיננניים, וזו העת כמו שליש שעה אחר שקיעת החמה, שנאמר: "ובא השמש, וטהר", עד שיטהר הרקיע מן האור, ויבא יאכל מן הפךשים".

הזמן שבין שקיעת החמה לצאת הכוכבים (המכונה 'בין השמשות') הוא ספק יום ספק לילה, ולכן יש לנקוט בו לחומרא לשני הצדדים. באיסור הנוהג ביום יש להחמיר עד צאת הכוכבים מספק שמה עדיין יום, ובאיסור הנוהג בלילה יש להחמיר מהשקיעה ואילך שמה כבר לילה.

ולפי זה, לכאורה גם איסורו של טמא שטבל לאכול תרומה עד צאת הכוכבים הוא מספק שמה עדיין הוא יום, ואם-כן צריך להחמיר בזה רק בתרומה מדאורייתא, כדין ספק איסור תורה, אבל רשאי לאכול תרומה מדרבנן כבר משקיעת החמה כדין "ספיקא דרבנן לקולא".

אולם מדברי הרמב"ם יש ללמוד כי איסור האכילה עד צאת הכוכבים הוא איסור וודאי ולא מחמת הספק, שכן הכתוב מלמד שהאיסור חל "עד שיטהר הרקיע מן האור",

~ יום שלישי י"ב אלול ~

גידולי איסור – מתי הם מותרים?

שאלן זרעו כלה, הרי הדגיש שזהו רק "אם רבו הגידולין על העיקר", אבל אם לא רבו, גם גידולי גידולים אסורים בדבר שאלן זרעו כלה. וכך גם בטבל, בדבר שאלן זרעו כלה – גידולי גידולים אסורים רק אם לא רבו על העיקר, אבל אם רבו, מותרים (רדב"ז, מהר"י קורקוס).

וה'מרכבת המשנה' מבאר:

גידולי גידולים של טבל בדבר שאלן זרעו כלה אסורים גם אם הגידולים מרובים מהעיקר, והחילוק בין גידולי גידולים של טבל לגידולי גידולים של תרומה, הוא על פי מה שביאר הרמב"ם בהל' נדרים (פ"ה הט"ז) שגידולי גידולים של דבר הנדור, בדבר שאלן זרעו כלה – אסורים ואין העיקר האסור בטל בגידולים מפני שהעיקר הנדור הוא 'דבר שיש לו מתירין' (כי מצוה להישאל על הנדר) שאינו בטל ברוב. וגם בטבל; אין העיקר בטל בגידולים שרבו עליו כיון שהוא 'דבר שיש לו מתירין', מה שאלן כן תרומה הוא 'דבר שאלן לו מתירין' ובטל ברוב, ולכן גידולי גידולין של תרומה "אם רבו הגידולין על העיקר... הגידולין השניים מעלין את העיקר".

הלכות תרומות פרק יא, הלכה כב: גְּדוּלֵי גְּדוּלִין [של תרומה], הָלִין לְכָל דָּבָר; וְאִפְלוּ דָּבָר שְׁאִין זָרְעוּ כֹּלָה – אִם רָבוּ הַגְּדוּלִין עַל הָעֵקֶר בְּגִדּוּלֵי הַגְּדוּלִין – תָּרִי הַגְּדוּלִין הַשְּׁנָיִים מֵעֲלִין אֶת הָעֵקֶר אִם עַל פִּי שְׁאִין זָרְעוּ כֹּלָה, וְיִהְיֶה חֹבֵל מִתֵּר לְזָרִים. והראב"ד השיג על דברי הרמב"ם שגידולי גידולין של תרומה הם חולין בדבר שאלן זרעו כלה (כגון בצלים) והקשה: אם גידולי טבל המותרים בדבר שזרעו כלה (כגון חטים) היינו, שזרע טבל שהוקבע למעשרות (האסור אפילו באכילת עראי) – גידוליו מותרים באכילת עראי, ועם זאת בדבר שאלן זרעו כלה, אפילו גידולי גידולין אסורים (הל' מעשר פ"ו ה"ו) – גידולי תרומה שגם בדבר שזרעו כלה "גזרו חכמים עליהן שיהיו אסורין לזרים" (לעיל הכ"א), כל-שכן שיש לאסור בדבר שאלן זרעו כלה!

והביאור:

גידולי גידולים של תרומה בדבר שזרעו כלה הם חולין לכל דבר אפילו אם הגידולים אינם מרובים מהעיקר. וזהו מה שכתב הרמב"ם בתחילת ההלכה. ומה שכתב "ואפילו דבר

~ יום רביעי י"ג אלול ~

תרומה שנפלה לתוך אחת משתי קופות של חולין

צריכות להיות של אדם אחד, ואפשר לומר שגם בשל שני בני אדם לפעמים מוכרים זה לזה או יתכן שישתתפו ויערבבו את שתי הקופות.

וגם ה'משנה ראשונה' (תרומות שם) נקט בדעת הרמב"ם ששתי הקופות מצטרפות גם בשל שני בני אדם. וביאר, כי מן התורה תרומה בטלה ברוב כשאר איסורים (תוס' ב"מ נג א ד"ה ועולה. תרומות פ"ד מ"ז) וחכמים החמירו בתרומה כי היא דומה לדבר שיש לו מתירין (כי אפשר לבטל את הפרשת התרומה ע"י שאלה לחכם), וכדי שלא יבואו לזלזל ולבטל ברוב דבר שיש לו מתירין, עשו חכמים היכר והחמירו בה יותר משאר איסורים ואמרו שמתבטלת רק באחד ומאה.

ואם כן, שתי קופות מצטרפות כדי לבטל את התרומה באחד ומאה אף אם הן נמצאות בשני בתים (וכן שתי מגורות בבית אחד) לא משום שעומדות להתערב אלא כיון שדין ביטול תרומה במאה הוא משום היכר וגם אם נצרף את שתי הקופות יש בזה היכר. ולפי זה, שתי הקופות של שני בני אדם יכולות להתערב, כי בכך שביטול התרומה הוא במאה יש היכר.

הלכות תרומות פרק יד, הלכה ה: שְׁתֵּי קָפוֹת אוֹ שְׁתֵּי מִגְדָּרוֹת, שֶׁנִּפְלָה תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן וְנִבְלְלָה, וְאִין יִדְעוּ לְאִיזוֹ מֵהֶן נִפְלָה – אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַמִּגְדָּרוֹת בְּבֵית אֶחָד, תָּרִי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת, וְתַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמֵאֵהָ... וְהַקָּפוֹת מִצְטָרְפוֹת, וְאִפְלוּ יִהְיֶה קָפָה בְּבֵית זֶה וְקָפָה בְּחֵצֵר אַחֶרֶת – לְפִי שֶׁקָּרֹב הַדָּבָר לְקִבְצָן שֶׁתִּהְיֶה בְּבֵית אֶחָד.

וכתב הרדב"ז: מבואר בירושלמי ששתי קופות (סלים) שבכל אחת מהן חמישים סאה של חולין, מצטרפות זו עם זו כדי לבטל סאה של תרומה שנפלה לתוך אחת מהן, אפילו הן בשני בתים מפני ש"דרכן להתפנות". כלומר, מיטלטלות ממקום למקום ויכולות להתערב בשעת הטלטול (פיה"מ להרמב"ם תרומות פ"ד מ"ב), אבל שתי מגורות (מגורה – אסם שאגרים בו את התבואה) הקבועות במקומן, מצטרפות רק בבית אחד.

והוסיף: כתב הר"ש שלפי טעם זה שתי קופות בשני בתים מצטרפות רק אם שתיהן של אדם אחד "שדרכן להתפנות ולהתערב", אבל של שני בני אדם אינן מצטרפות, אבל הרמב"ם אינו סובר כן שהרי סתם ולא פירש ששתי הקופות

~ יום חמישי י"ד אלול ~

'כלי שני' אינו מבשל?

וה'שואל ומשיב' (מה' חמישה ס' יא) ביאר: לענין מעשר מדובר בשמן שאף לענין שבת "הפשרו זהו בישולו" (שבת מ, ב) וכשהיד סולדת בו, גם בכלי שני נחשב כבישול (כביאור ה'פני יהושע' שבשמן הפשרו זהו בישולו משום שדומה לגמר מלאכה, כי ע"י ההפשרה ראוי לשימוש בסיכה), וכל-שכן לענין קביעות מעשר כי זה גמר מלאכתו.

וה'שערי צדק' (לבעל ה'חיי אדם', שער מצות הארץ פ"ב סק"ט) כתב שלדעת הרמב"ם כלי שני בחום שהיד נכזבת בו – נחשב בישול, כלשונו כאן "אם היה חם ביותר כדי שיכזה את היד", אבל אם היד ה'שול' (ואינה נכזבת) אינו נחשב בישול. ומה שכתב בהל' שבת שכלי שני אינו מבשל 'אע"פ שהוא רותח', היינו בחום שהיד סולדת בו אך אינה נכזבת (וה'משנה ברורה' בסי' שיש סקמ"ח, הביא דעה זו, שאף לסוכרים שכלי שני אינו מבשל כשיד סולדת בו – היכא שהיד נכזבת בו לכו"ע מבשל אפילו בכלי שני").

וכתב ה'קצות השלחן' (סי' קכד בדה"ש סקל"א) שיש לדייק כן גם מדברי ה'צמח צדק' (שבת פ"ג, ה), שלגבי הכנת תה בשבת כתב שיש לשפוך מהמים שבכלי שני על גבי תמצית התה, ומכך שלא כתב שאפשר להכניס את התמצית לתוך המים שבכלי השני, משמע שחשש למקרה שהמים רותחים.

הלכות מעשר פרק ג, הלכה טו: ה'שמן... נוטל מן העקל... ונותן לקצרה קטנה ולתמחוי לתוך התבשיל, אף על פי שהוא חם; מפני שאינו מתבשל בכלי שני. ואם היה חם ביותר, כדי שיכזה את היד – לא יתן לתוכו, מפני שהוא מתבשל.

שארית השמן שנוטל מן העקל (הסל שבו נסחטו הזיתים) עדיין לא נגמרה מלאכתו (ולא הוקבע למעשרות ומותר לאכלו אכילת עראי ללא הפרשת תרומה ומעשר). ואף שהבישול קובע למעשר (להלן פ"ה ה"ד), מותר לתת אותו "לתוך התבשיל אף על פי שהוא חם, מפני שאינו מתבשל בכלי שני", אך "אם היה חם ביותר כדי שיכזה את היד – לא יתן בתוכו מפני שהוא מתבשל", והבישול קובעו למעשר ואסור לאכלו אפילו אכילת עראי.

והקשה הרדב"ז: לענין בישול בשבת כתב הרמב"ם (הל' שבת פכ"ב ה"ו) שבישול בכלי שני אינו נחשב בישול "אע"פ שהוא רותח". וכן כתב ה'בית יוסף' (יו"ד סי' קה) כי "כלל גדול הוא דכלי שני אינו מבשל בשום פנים" אפילו היד סולדת בו, ומדוע לענין קביעות למעשר – בישול בכלי שני ('חם ביותר') נחשב בישול?

ותירץ (בחיורן ה'ב'): בישול בכלי שני, קובע למעשר כאשר היד נכזבת בו, כי על ידי זה נכשר לאכילה וזו גמר מלאכתו.

~ יום שישי ט"ו אלול ~

בית של קבע – למעשר ולמזוזה

בית שאינו של קבע אינו חייב במזוזה משום שנאמר "וכתבתם על מזוזות ביתך" ודרשו חז"ל "דרך ביאתך", היינו מקום שדר בו בקביעות, ולכן סוכה שהיא דירת עראי אינה חייבת במזוזה.

אולם דין בית לגבי קביעות מעשרות, תלוי בכך שהמקום מיועד להניח בו פירות והם נשמרים שם. ובית שאינו של קבע, כגון סוכת החג, אינו קובע למעשרות משום שאין הדרך להניח שם פירות.

ולפיכך, חנות קובעת למעשר משום שמיועדת להנחת פירות, למרות שאינה חייבת במזוזה כי אין אדם דר בה דירת קבע. ומאידך, בבית כנסת ובית מדרש שרבים מהלכים שם אין דרך להניח פירות בקביעות ולכן אינם קובעים למעשר, אולם לגבי חיוב מזוזה די בכך שגרים שם בקביעות, ואף השוהות במקום במהלך היום לתפילה וללימוד נחשבת כמגורים ולכן חייבים במזוזה (מסכת מזוזה – פרשה סדורה א, טו).

הלכות מעשר פרק ד, הלכה ד: וכן ספנת ה'יוצרים ה'חיצונים, וספנת ה'חג כהן – אין קובעין; שכל אלו, אין דירתן קבע.

דיני בית לענין קביעות למעשר שווים בכמה פרטים לחיובו במזוזה, כגון סוכה המיועדת למצוה שאינה קובעת למעשר משום שאינה דירת קבע, ומאותו הטעם גם פטורה ממזוזה (הל' תפילין ומזוזה פ"ו ה"ט). וכן בית שאין בו ארבע על ארבע אמות אינו קובע למעשר (לעיל ה"ג) ופטור ממזוזה (הל' תפילין ומזוזה שם ה"ב).

אולם בכמה פרטים יש חילוק בין דיני בית לענין קביעות למעשרות לדיני מזוזה, וכגון: חנות קובעת למעשר כבית (להלן ה"ח), ואילו ממזוזה היא פטורה (שם, ה"ט). ומאידך: בית כנסת ובית מדרש שאין בהם 'בית דירה' אינם קובעים למעשר (להלן ה"ח), ואילו במזוזה יש אומרים שחייבים.

ונראה מכך כי דין בית קבע לענין מעשר, שונה ביסודו מדין בית לענין חיוב מזוזה:

~ שבת קודש ט"ז אלול ~

מדוע הטבל אינו בטל?

אחרים, ולא הזכיר שצריך להפריש מפירות החייבים מדרבנן. ונראה מכך כי לדעתו פירות הטבל שהתערבו ברוב החולין אינם בטלים ונשארו בחיובם מן התורה, ולכן מפרישים עליהם מפירות החייבים מן התורה.

וטעם הדבר, משום שדין ביטול ברוב נאמר באיסור שנתערב בהיתר ללא אפשרות להפריד ביניהם, ולכן דינו של האחד ישפיע בהכרח על זולתו – או שהתערובת כולה תיאסר או שתהא מותרת, ואז הרוב גובר על המיעוט ולא להיפך, ולכן אם ההיתר הוא הרוב, כל התערובת מותרת.

אולם כאשר התערבו פירות טבל בפירות חולין, אין ביניהם 'התנגשות', ואף אם פירות הטבל נשארים באיסורם, אין הם משפיעים על דין שאר הפירות אלא יש להפריש תרומה בעבורם בלבד, ולכן אין כאן דין ביטול והם נשארים באיסורם מן התורה, ולכן יש להפריש עליהם מפירות החייבים מן התורה.

(דברי נחמיה י"ד כד בסופו)

הלכות מעשר פרק ח, הלכות ב"ג: **מִכָּל שְׁנֵת־עֶרֶב בְּחֹלִין מִתְקַנְנִין... אִם יֵשׁ לוֹ פְּרוֹת אַחֲרוֹת, מוֹצִיא עַל אוֹתוֹ מִכָּל תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂרוֹת לְפִי חֲשָׁבוֹ... וְכֵן אִם תִּהְיֶה הַטָּבֵל פְּחוֹת מִן הַחֹלִין, או מְרַבָּה עַל הַחֹלִין.**

כלל הוא שאין להפריש תרומות ומעשרות "מן החיוב על הפטור", היינו מפירות החייבים במעשר על פירות הפטורים. וכן אין להפריש מפירות החייבים מן התורה על פירות החייבים מדרבנן כי ביחס לדין תורה הם נחשבים כפטורים. לפיכך, מי שיש בידו פירות החייבים בתרומות ומעשרות מדרבנן, צריך להפריש עליהם מפירות החייבים מדרבנן.

והנה, כאשר התערבו מעט פירות טבל ברוב פירות של חולין, לכאורה מן התורה הם בטלים ברוב ופטורים מהפרישת תרומות ומעשרות וחייבים רק מדרבנן. ולפי זה, יש להפריש עליהם מפירות החייבים רק מדרבנן (ראה רש"י מנחות לא, א ד"ה אין רוב).

אולם הרמב"ם כותב שטבל שנתערב בחולין מתקנים (גם אם הם הרוב) מפריש על חלק הטבל שבתוך התערובת מפירות

המשך ביאור למס' קידושין ליום רביעי עמ' א

1 ותבואה ויין שהם גידולי קרקע, **אִם כֵּל** – שאר המינים שהתערבו
2 מהפטוס: 'אשר ברכ' וגו', הם ממין **שִׂישְׁנָן בְּכֹלֵל בְּרָכָה**, לפיכך
3 **יֵצְאוּ כְּסָפִים** שאינם מתרבים לפיכך אין מעניקים מהם, **דְּבָרֵי רִבִּי**
4 **שְׁמַעוֹן**, **רִבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** חולק ואומר, **יֵצְאוּ פְּרֻדוֹת** והרכבת
5 חמור וסוסה שאינם מתרבים ואין מעניקים מהם, אבל מכספים
6 מעניקים. הגמרא מבארת את מחלוקתם, ורבי **שְׁמַעוֹן** אינו ממעט
7 פְּרֻדוֹת משום שפְּרֻדוֹת **מִשְׁבָּחָן בְּגוֹפִיָּהוּ** – בגופם הם עובדות
8 ומשביחות את נכסי בעליהן, ויש בהם ברכה. ורבי **אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב**
9 אינו ממעט כספים משום ש**כְּסָפִים עֹבְדֵי בָהּ עֵיפָקָא** – הוא משקיע
10 אותם בעסק ומרויח, לפיכך הם בכלל ברכה.
11 עד כאן ביארה הגמרא מדוע נצרך בכלל להיכתב מינים מסוימים,
12 כעת מבארת הגמרא מדוע נצרך לשם כך להיכתב שלש מינים
13 אלו, צאן, גורן ויקב. ויצריא – צריכה התורה לכתוב את כל
14 המינים האלו, **דְּאִי קָתִיב רִחְמָנָא** אם לא היה נאמר אלא 'צאן', הָיָה
15 **אֲמִינָא** היינו סבורים לומר **בְּעֵלֵי תִיִּים אֵין** – מעניקים מהם, אבל
16 מגידולי קרקע לא מעניקים, לכן **קָתִיב רִחְמָנָא גֻּרָן**, לרבות גידולי
17 קרקע. ואי קָתִיב גֻּרָן, הָיָה **אֲמִינָא** מגידולי קרקע אֵין – מעניקים
18 מהם, אבל **מִבְּעֵלֵי תִיִּים** לא מעניקים, לכן **קָתִיב רִחְמָנָא צֹאן** לרבות
19 בעלי חיים להעניקה. אולם יָקֵב לָמָּה לִי – מדוע נאמר, ומה ניתן
20 לרבות ממנו שלא התרבה מצאן וגורן.

1 **רִבִּי שְׁמַעוֹן מִיבָה מִיבָה גָּמֵר** – דרש את הגזרה שזה מתיבת 'מיבד'
2 שנאמרה בשניהם. בעבד נאמר (ויקרא כה לט) **וְכִי יָמוּךְ אַחִיק**
3 **עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ**, ובערכין נאמר (שם כז ח) **וְאִם מֶךְ הוּא מִעֶרְכְּךָ**,
4 לפיכך הוא אינו יכול ללמוד דין ההעניקה אלא מערכין ולא
5 משלושים של עבד.
6 הגמרא מבארת מדוע נזכר בפסוק שלשה מינים בהעניקה. שואלת
7 הגמרא, **בְּשָׁלְמָא לְרִבִּי מֵאִיר** שלמד שיעור העניקה מפדיון בכור,
8 הֵינִי דְּבָתִּיב בהעניקה **צֹאן גֻּרָן וְיָקֵב**, ללמד שמכל מין יש לתת
9 חמשה סלעים, ומבין כולם השיעור הוא ט"ו סלעים. **אֱלָא לְרִבִּי**
10 **יְהוּדָה** שלמד שיעור העניקה מדמי נגיחת עבד, ורבי **שְׁמַעוֹן** שלמד
11 מנתינת ערכין, **הָאִי צֹאן גֻּרָן וְיָקֵב לָמָּה לִי** – מדוע פירטה התורה
12 מינים, הרי אפשר להעניק אף ממינים אחרים כפי שסיימה התורה
13 ואמרה **אֲשֶׁר בְּרָכָה ה' אֱלֹהֶיךָ**. מתרצת הגמרא. **הָאִי מִיבְּעֵי לִיה**
14 **לְכַתְּנָא פְּסוּק** זה נצרך לדרשה המובאת בברייתא. וכך שנינו
15 בברייתא, ויב' – היינו סבורים לומר שלא **הוּא מְעַנְיָן** לעבד **אֱלָא**
16 **מִצֹּאן גֻּרָן וְיָקֵב** האמורים בפסוק, מִיִּין לְרִבּוֹת שמעניקים מכל דבר.
17 תלמוד לומר – לכך נאמר, **אֲשֶׁר בְּרָכָה יי' אֱלֹהֶיךָ**, מכל מין
18 שהתברכת בו תעניק לו. **אִם כֵּן** שמעניקים מכל דבר, מַה תִּלְמוּד
19 לומר – מדוע פירטה התורה **צֹאן גֻּרָן וְיָקֵב**. לומר לך מַה צֹּאן גֻּרָן
20 וְיָקֵב מִיִּיחִידִים שִׂישְׁנָן בְּכֹלֵל בְּרָכָה, שכן צאן פרה ורבה וכן גורן ויקב

שיעורי רמב"ם - ג' פרקים ליום

אבל לאידך גיסא אין כל הבדל בנוגע לעצם לימוד התורה – עצם ענין החיים – שבוה כולם בשווה, "כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו... חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר והגית בו יומם ולילה".

(יין מלכות ספר זרעים סימן יא
מתוך רמב"ם "פרס המלך")

ב. חמשה לא יתרמו, ואם תרמו - אין תרומתן. תרומה: החרש², והשוטה, והקטן, והעובד פוכבים ומזלות שתתם את של ישראל ואפלו ברשותו³, והתורם את שאינו שלו שלא ברשות הבועלים⁴. אבל התורם משלו על של אחרים - הרי זו תרומה⁵ ותקן פרותיהם. וטובת הנאה - שלו⁶, שנותנה לכל כהן שירצה.

(2) שאינו שומע ואינו מדבר והרי הוא כשוטה. ואף על פי שחרש בלשוננו הוא שאינו שומע – חז"ל קוראים גם לזה שאינו שומע ואינו מדבר בשם "חרש", "לפי שסיבת האלמות היא חרשות יתחדש בעובר בעודו בבטן אמו ולא ישמע, מה שמדברים לו". וכשנולד האדם החרשות אחר ששמע (ואם כן הוא מדבר) או נשתתק אחר שהיה מדבר (ואם כן הוא שומע), תרומתם תרומה. [ומה שכתב שם משנה ב "מותר לו לתרום", לאו דווקא הוא ורוצה לומר שתרומתו תרומה]. (3) שאין הגוי נעשה שליח. (4) והמדובר כשלא היה אחר כך גילוי דעת מהבעלים [=שהם מסכימים למעשיו]. (5) שזכות היא לבעל הפירות, שמתקנים פירותיו והרי הוא כשלוחו, שזכייה מטעם שליחותו. (6) של התורם.

ג. התורם שלא ברשות, או שירד לתוך שדה חברו ולקט פרות שלא ברשות כדי שיקחם ותרם: אם בא בעל הבית ואמר לו: בלך אצל יפות, אם היו שם יפות ממה שתתם - תרומתו תרומה, שהרי אינו מקפיד⁷; ואם לא היו שם יפות - אין תרומתו תרומה, שלא אמר לו אלא על דרך מחוי⁸. ואם בא בעל הבית ולקט והוסיף, בין יש לו יפות מהן בין אין לו - תרומתו תרומה.

(7) ואינו חושש משום גזל. ואם כן כשתרם בשביל בעל הבית תרומתו תרומה וכשלקחם לעצמו הרי הם כשלו וממילא תרומתו תרומה. (8) כלומר, דרך מחאה: אילו מצאת יפות מאלו היית גוזל.

ד. חמשה לא יתרמו, ואם תרמו - תרומתן תרומה: חרש מדבר ואינו שומע⁹, מפני שאינו שומע

~ יום ראשון י' אלול ~

הלכות תרומות

פרק רביעי

(1) יבאר אם עושה אדם שליח לתרום, ומי הוא הראוי לתרום. והתורם שלא ברשות. האומר לשלוחו צא ותרום ואינו יודע אם תרם אם לאו. פירות השותפין אם חייבים בתרומה, ואם צריך ליטול רשות זה מזה. ודין אריס שתרום ובא בעל הבית ועכב. והפועלים אם יש להם רשות לתרום. הגוי שהפריש תרומה משלו. והמתכוון לומר תרומה ואמר מעשר. המפריש תרומה על תנאי. והתורם את הגורן מה צריך שיכוון בלבו.

א. עושה אדם שליח להפריש לו תרומות ומעשרות; שנאמר: בן תרמו גם אתם - לרבות שלוחכם. ואין עושין שליח עובד פוכבים ומזלות, שנאמר: גם אתם; מה אתם - בני ברית, אף שלוחכם - בני ברית.

נקודות משיחות קודש

"עושה אדם שליח להפריש לו תרומות ומעשרות בו".

שתי הוראות יש ללמוד ממצות תרומה:

א: שיהודי צריך לעשות מעניני חולין שלו קדושה, שהרי תוכן תרומות ומעשרות הוא שלוקחים חטה או פרי כו' שהיו תחילה טבל ועושים אותו קדושה, וכל הכרי נהי' ראוי להחיות בו את האדם.

ב: למרות חילוקי הדרגות שבעם ישראל, הנה מצד אהבת ישראל ואחדות ישראל יכול יהודי לעשות פעולה שלא נצטווה עלי' עבור חבריו, ואעפ"כ נחשב הדבר כאילו המשלח עצמו עשאה משום שמציאותם כ"בני ברית" היא בשווה.

אמנם יש חילוקי דרגות באופן השליחות אבל עצם ענין השליחות הוא בכל הדרגות בשווה מפני שמציאותם שווה שכולם "בני ברית".

דוגמא לדבר מההלכה בדין פיקוח נפש, שאף ספיקו דוחה כל התורה כולה ללא הבדל אם הוא תינוק בן יומו, בן עשרים, בן חמישים, או "בן תשעים לשוח" כי בכולם נקודת החיות היא בשווה.

כך הוא גם בעניינים רוחניים: מצד אחד ישנם חילוקי דרגות בחיוב לימוד התורה, שאינו דומה אופן הלימוד של גדול ומחדש בתורה לאופן הלימוד של פשוט שבפשוטים כו'.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שְׁנָאֵמָר: מַעֲשֵׂרְתִּיכֶם - אֶפְלוּ שֶׁל שְׁנִים. וְהַשְׁתַּפִּין
אֵינָן צְרִיכִין לְטַל רְשׁוּת²² זֶה מִזֶּה, אֲלָא כָּל הַתּוֹרָם
מִזֶּה - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. תָּרָם אֶחָד מִזֶּה, וּבֹא הַשְּׁנִי
וְתָרָם תְּרוּמָה שְׁנִיָּה, שֶׁהָרִי לֹא יָדַע שֶׁחִבְרוּ תָּרָם: אִם
הָיָה מִמְּחִין²³ זֶה עַל זֶה - תְּרוּמָתוֹ הַשְּׁנִי אֵינָה
תְּרוּמָה²⁴; וְאִם לֹא הָיָה מִמְּחִין²⁵, וְתָרָם הָרִאשׁוֹן
פְּשֻׁעוֹר - (אֵין תְּרוּמָתוֹ הַשְּׁנִי תְּרוּמָה; לֹא תָרָם
הָרִאשׁוֹן פְּשֻׁעוֹר²⁶) - תְּרוּמָתוֹ שְׁנִיָּה תְּרוּמָה²⁷.

(22) ומה שאמרו "אתם ולא השותפין" אין הלכה כן, אלא "השותפין תורמין אחד בלא רשות חבירו". (23) וממחין הוא מלשון המחאה כמו "המחאה אצל חנווני", כלומר, שכל אחד מהם סומך על מה שעושה חבירו. (24) שאילו ידע שחבירו תרם, לא היה הוא תורם. (25) כלומר, לא ידוע שהם סומכים זה על זה. (26) כלומר, כשיעור שתרם חבירו. (27) שכיוון שלא תרם הראשון כשיעורו של השני, בוודאי אין השני מסכים לתרומתו ואינו שליח לתרום על שלו, וגם הראשון אינו מסכים לתרומתו של השני, נמצא כל אחד ואחד מפריש על חלקו.

ט. הָאוֹמֵר לְשִׁתְּפוֹ אוֹ לִבְן בֵּיתוֹ²⁸ אוֹ לְעַבְדּוֹ²⁹ אוֹ
לְשִׁפְחָתוֹ לְתָרָם, וְהָלָכָה לְתָרָם, וּבִטֹּל שְׁלִיחוּתוֹ קִדְּם
שְׁתִּירָמוֹ: אִם לֹא שָׁנָה הַשְּׁלִיחַ - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה³⁰; וְאִם
שָׁנָה, כְּגוֹן שֶׁאֵמַר לוֹ: תָּרָם מִן הַצָּפוֹן, וְתָרָם
מִן הַדָּרוֹם, הוֹאִיל וּבִטֹּל שְׁלִיחוּתוֹ מִקִּדְּם³¹ - אֵינָה
תְּרוּמָה.

(28) משמשו. (29) עבד כנעני, שנעשה שליח לתרומה, מפני שהוא בן ברית. (30) במשנה שם: "בטל אם עד שלא תרם בטל, אין תרומתו תרומה, ואם משתרם ביטל תרומתו תרומה". (31) אבל אם לא ביטל שליחותו, אף על פי ששינה בזה תרומתו תרומה, שאין דרכו של אדם להקפיד על זה.

י. אָרִיס שֶׁתָּרָם³², וּבֹא בַעַל הַבֵּית וְעַבְדּוֹ: אִם עַד
שֶׁלֹּא תָרָם עַבְדּוֹ - אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה³³, וְאִם
מִשְׁתָּרָם עַבְדּוֹ - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. וְהָאֶפְסוּרֹפְסִין
תּוֹרְמִין³⁴ מִנְּכֶסֶי תְּוֹמִים.

(32) שיש לו חלק בתבואה, תמורת עבודתו. (33) ומה שאמרו "אתם ולא אריסין" אין הלכה כן. ובתוספתא שם נוסף: "אבל אין רשאי להוציא מעשר אלא על חלקו בלבד" ורבינו השמיט כל זה. וייתכן כי הכוונה למצוות נתינה, שאף על פי שהפרשתו קיימת, אינו רשאי להוציא ולתת, אלא על חלקו. (34) "כדי להאכילן, שאין מאכילין את היתומים דבר האסור, אבל לא יעשרו ולא יתורמו כדי להניח פירות מתוקנין".

יא. הַגֶּבֶב וְהַגְּזֵלָן וְהָאֶנְסִי³⁵ - תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה³⁶. וְאִם
הָיָה הַבְּעָלִים רוֹדְפִין אַחֲרֵיהֶן³⁷ - אֵין תְּרוּמָתָן
תְּרוּמָה.

(35) שהכריח את חבירו לתת לו. (36) ממה שכתב רבינו

הַבְּרִכָּה¹⁰; וְהָאֵלֶם, שֶׁשׂוּמַע וְאִינוּ מְדַבֵּר, וְהָעֶרֶם,
מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן יְכוּלִין לְבָרֵךְ¹¹; וְהַשְּׁכוֹר¹² וְהַסּוּמָא,
מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן יְכוּלִין לִבְּרֹךְ וְלִהְפָּרִישׁ אֶת הַיֶּפֶה¹³.

(9) שם משנה ב. ואף על פי שבמשנה ו שם נאמרו חמישה: "האלם והשיכוור והערום והסומא ובעל קרי" - השמיט רבינו בעל קרי, מפני שאמרו בברכות כב. "בטלוח לטבילוחא דבעל קרי" - ומותר לו לברך, ואם כן יכול לתרום גם לכתחילה. (10) ו"כל הברכות כולן צריך שישמיע לאזנו מה שהוא אומר". (11) האלם שאינו מדבר, והערום משום שנאמר: והיה מחניך קדוש ולא ייראה בך ערוות דבר", בשעה שאתה מדבר בו לא ייראה בך ערוות. (12) שאינו יכול לדבר בפני המלך. אבל לא הגיע לשכרותו של לוט, שאם הגיע לשכרותו של לוט הרי הוא כשוטה. (13) "ודין התרומה לברור מן היפה למאמר השם ית': את כל חלבו".

ה. קִטָּן שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים¹⁴, אָף עַל פִּי שֶׁלֹּא
הָבִיא שְׁתֵּי שְׁעֵרוֹת וְלֹא נַעֲשָׂה גְדוּל, אִם תָּרָם -
תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, וְאֶפְלוּ בְּתְרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה; הוֹאִיל
וְנִדְרֵיהֶן וְהַקִּדְּשָׁן קִיָּמִין מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ
בְּנִדְרִים.

(14) ו"עונת נדרים הוא הזמן שנדרי האדם קיימים בו, והוא שיהיה בזכר מבין שנים עשרה ויום אחד, והנקבה בת עשתי עשרה שנה ויום אחד".

ו. הָאוֹמֵר לְשִׁלּוּחוֹ: צֵא וְתָרָם לִי, וְהָלַךְ לְתָרָם, וְאִינוּ
יֹדֵעַ אִם תָּרָם וְאִם לֹא תָרָם, וּבֹא וּמָצָא פְּרִי תְּרוֹם
- אֵין חִזְקָתוֹ תְּרוֹם. שֶׁאֵין אוֹמְרִין בְּאֶסְרוּיָן חִזְקָת
שְׁלִיחַ עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ לְהַקֵּל, אֲלָא לְהַחֲמִיר;
וְחוֹשֵׁשׁ שְׁמָא אַחֲרֵי תָרָם שֶׁלֹּא בְּרְשׁוּת¹⁵.

(15) ואין תרומתו תרומה.

ז. הָאוֹמֵר לְשִׁלּוּחוֹ: צֵא וְתָרָם - תּוֹרָם כִּדְעָתוֹ שֶׁל
בַּעַל הַבֵּית: אִם הָיָה¹⁶ יֹדֵעַ בִּדְעָתוֹ¹⁷ שֶׁהוּא בַּעַל עֵין רָעָה
- מִפְּרִישׁ אֶחָד מִשְּׁשִׁים; וְאִם הָיָה¹⁸ בַּעַל נֶפֶשׁ
שֹׁבְעָה¹⁹ - מִפְּרִישׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים. וְאִם אֵינוּ יֹדֵעַ
דְּעָתוֹ - מִפְּרִישׁ לוֹ בִּינּוּנִית, אֶחָד מִחֲמִשִּׁים. נִתְּפָן
לְבִינּוּנִית, וְעָלְתָה בִּידּוֹ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים אוֹ אֶחָד
מִשְּׁשִׁים - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה²⁰. וְאִם נִתְּפָן לְהוֹסִיף עַל
הַבִּינּוּנִית²¹ וְתָרָם אֶפְלוּ אֶחָד מִתְּשָׁעִים וְתִשְׁעָה - אֵין
תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה.

(16) השליח. (17) בבעל הבית. (18) בעל הבית. (19) ביטוי לעין יפה. (20) כיוון שיש תורם אחד מארבעים ויש תורם אחד משישים, יכול השליח לאמר לו: בכך אמדתיך. ודווקא שליח, אבל בעל הבית בעצמו שתורם, אפילו עלתה בידו אחד מעשרים - תרומתו תרומה. (21) כשאינו יודע דעתו של בעל הבית, שדינו בבנינונית.

ח. פְּרוֹת הַשְּׁתַּפִּין - חִיבוֹת בְּתְרוּמָה וּמַעֲשָׂרוֹת;

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(44) כן הוא בגיטין שם. שאם תרם של ישראל, אינה תרומה כלל. (45) היינו אף על פי שגדלו בידו והגיעו לעונת המעשרות אצלו והוא מירחם, שאינם חייבים כלל בתרומות ומעשרות. ולא גזרו חכמים אלא בפירות ישראל שמירחם הגוי - אם תרם הגוי, גזרו משום בעלי כסין, ואמרו שתרומתו תרומה. (46) שהרי רואים שגם תרומת הגוי תרומה. ושתי גזירות היו בזה מאותו הטעם: א. אם מירח הגוי פירותיו של ישראל - שחייבות בתרומות ומעשרות. ב. אם תרם הגוי מפירותיו, שפטורים לגמרי מתרומות ומעשרות - שתרומתו תרומה. והכל כדי שלא ימסרו לגוי למרחם ולהפקיעם מחיוב תרומות ומעשרות. (47) היינו: משלו, כמו שכתב למעלה. (48) "שלמקום שתרומת ישראל הולכת תלך זו". (49) ואסורה בהנאה. (50) לשם הקדש. ובזמן הזה עסקינן דהקדש אסור בהנאה.

טז. המתפנן לומר תרומה ואמר מעשר, מעשר ואמר תרומה - לא אומר כלום, עד שהיה פיו ולבו שוין. הפריש תרומה במחשבתו ולא הוציא בפשטתו כלום - הרי זו תרומה; שנאמר: ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן - במחשבה בלבד תהיה תרומה.

יז. המפריש תרומה על תנאי: אם נתקיים התנאי - הרי היא תרומה, ואם לאו - אינה תרומה. וכן המפריש תרומה ומעשרות⁵¹ ונחם עליהן - הרי זה נשאל לחכם ומתיר לו, כדרך שמתירין לו שאר נדרים, ונתחזר חלין כמו שהיתה, עד שיפריש פעם שניה אותה שהפריש תחלה או פרות אחרות.

(51) ועוד לא נתנם לכהן או ללוי, שאם כבר נתנם - אינו יכול להישאל עליהם.

יח. התורם בור של זין ואמר: הרי זה⁵² תרומה על מנת שתעלה שלם - [צריך שתעלה] שלם מן השכר ומן השפיקה⁵³, אבל לא מן השמאה⁵⁴. ואם נשברה - אינה מדמעת⁵⁵. הניחה במקום שאם תשבר שם או תתגלגל לא תגיע לבור⁵⁶ - הרי זו מדמעת, שפכר נתקיים התנאי⁵⁷.

(52) דלי יין שמעלה מן הבור. (53) שאלו אדם מעלה על דעתו כשמעלה מן הבור, שמא יישבר או יישפך וידמע את החולין שנשארו בבור. (54) שטומאה אינה מצוייה ולא עלה על דעתו. (55) כלומר, אינה אוסרת בדימוע, לפי שאינה תרומה שהרי לא נתקיים התנאי. (56) לא תיפול אל הבור. (57) שזה נקרא כבר עלה מן הבור.

יט. במה דברים אמורים? בתרומה גדולה⁵⁸; אבל בתרומת מעשר, שמתיר לתרם שלא מן המקף - פיון שעלתה נתקיים תנאו⁵⁹, והרי היא תרומת מעשר ואף על פי שנשברה או שנשפכה, ואין צריך לומר שנשטמאת.

בסמוך "ואם היו הבעלים רודפין", משמע שכאן המדובר כשלא היו רודפין אחריהם, ואם כן נתייטשו. ויש כאן גם יאוש בעלים וגם שינוי השם: מעיקרא (=מקודם) חולין, והשתא (=ועכשיו) תרומה. (37) תוספתא שם. שכיוון שרודפין אחריהם וודאי לא נתייטשו.

יב. הפן והשכיר והעבד והאשה - תורמין על מה שהן אוכלין; אבל לא יתרמו על הכל, שאין אדם תורם דבר שאינו שלו. הפן פשאוכל עם אביו³⁸ והאשה בעצמה³⁹ - תורמין, מפני שהן ברשות.

(38) היינו שהוא סמוך על שולחן אביו. והבן שהזכיר למעלה ואינו תורם אלא מה שהוא אוכל, היינו באינו סמוך על שולחן אביו. (39) אין לפרש שקמצה מעיסתה, כלומר מן המזונות שלה, - שאלו הם שלה, ואינה צריכה רשות הבעל. אלא עיסתה היינו כל העיסה של הבית, והמדובר בחלה, שכיוון שזוהי המצוה שלה בוודאי נותן לה רשות ומפרישה גם שלא מדעתו.

יג. הפועלים - אין להן רשות לתרם שלא מדעת בעל הבית, חוץ מן הדורכין בפת⁴⁰; שאם ירצו לטמא את היין - הרי הן מטמאים מיד, ולפי שמסר להן והאמינן על בן⁴¹ - הרי הן כשלוהין⁴², ואם תרמו - תרומתן תרומה.

(40) שמותר להם לתרום, והיינו שהלכו בו שתי וערב. (41) [כלומר, האמינם על כך, שלא יטמאו]. (42) לתרום, אם יראו צורך בכך, לפני שיבוא לידי טומאה.

יד. פועל שאמר לו בעל הבית: כנס לי גרני ותרם, ותרם ואחר כך כנס - תרומתו תרומה⁴³.

(43) שאף על פי שאמר לו "כנס ותרום", וודאי אינו מקפיד שיתרום קודם, שהרי כן הוא הדרך, וכמו שמסיים שם: "שאינן הגורן נכנס אלא אם כן נתרם". ושם: "ואם אמר לו בעל הבית כנס לי גרני, תרומתו תרומה". ולא נזכר שאמר לו "כנס - ותרום". ועיקר החידוש הוא שאף על פי שלא אמר לו במפורש לתרום - תורם, כיוון שאין הגורן נכנס אלא אם כן נתרם.

טו. העובד כוכבים ומזלות שהפריש תרומה משלו⁴⁴ - דין תורה שאינה תרומה, לפי שאינן חביבין; ומדבריהן גזרו⁴⁵ שתהיה תרומתו תרומה, משום בעלי כסין, שלא יהיה זה הממוץ של ישראל ויתלה אותו בעובד כוכבים ומזלות כדי לפטור⁴⁶. ובדקין את העובד כוכבים ומזלות שהפריש תרומה⁴⁷: אם אמר: בדעת ישראל⁴⁸ הפרשתי - תנתן לפה; ואם לאו - טעונה גניזה⁴⁹, שמא בלבו לשמים⁵⁰. במה דברים אמורים? בארץ ישראל; אבל עובד כוכבים ומזלות שהפריש תרומה בחוצה לארץ - לא גזרו עליה. ומודיעין אותו שאינו צריך ואינה תרומה כלל.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

תורמין מפירות הארץ על של חוצה לה, או איפכא. המפריש תרומה ממעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו על פירות אחרים. עציץ נקוב, והתורם מן הדמאי, והדברים שתורמין זה על זה. תרם חבית של יין ונמצאת מגולה. בשלשה פרקים בשנה צריך לבדוק את היין שהניחו להפריש עליו.

א. אין תורמין אלא מן היפה², שנאמר: בהרימכם את חלב ממונו. ואם אין שם כהן - תורם מן המתקנים³, אף על פי שיש שם יפה שאינו מתקין. כיצד? תורם תאנים על הגרורות⁴, ובמקום שאין שם כהן - תורם גרורות על התאנים⁵. ואם רגיל לעשות תאנים גרורות⁷ - תורם מן התאנים על הגרורות אפילו במקום שאין שם כהן. אבל במקום שיש בו כהן⁸ - אין תורמין מן הגרורות על התאנים אפילו למקום שדרבן לעשות תאנים גרורות.

(2) תרומות פ"ב משנה ד. (3) כתנא-קמא שם, ולא כר' יהודה. והיינו שיתקיים עד שיגיענו ליד הכהן (פירוש המשניות שם). ואף-על-פי שאמרה תורה "בהרימכם את חלב" - כיון שאם תרם בדיעבד מן הרעה, תרומתו תרומה (להלן הלכה ג), תורם כאן לכתחלה מן הרעה, שהרי הוא כמו דיעבד, כיון שהיפה אינו מתקיים (משנה ראשונה). (4) שתאנים לחות, יותר יפות מגרורות יבשות. (5) שהגרורות מתקיימות יותר. (6) מנחות נה. (7) ואם כן, לא יתקלקלו. (8) שם.

ב. תורמין בצל שלם⁹, אף על פי שהוא קטן; אבל לא חצי בצל, אף על פי שהוא גדול. בכל מקום¹⁰ אין תורמין ממין על שאינו מינו¹¹; שנאמר: בדין מן הגרן ובמלאה מן היקב¹². ואם תרם - אין תרומתו תרומה.

(9) תרומות שם משנה ה', כדעת תנא-קמא ולא כרבי יהודה. (10) בדפוסים חדשים, מחבורות שתי מלים אלו להלן "בכל מקום אין תורמין ממין על שאינו מינו" וכך הוא בפירוש הרב"ז. אבל הר"י קורקוס והכסף-משנה חיברו אותן למה שלמעלה, ופירשו: "בכל מקום. כלומר בין שיש כהן, בין שאין כהן". וכן כתב בפירוש המשנה שם: "בצל קטן שלם, לדעת תנא-קמא שוה יותר, בין במקום שיש כהן לפי שהוא אצלו יפה, בין במקום שאין כהן לפי שהוא מתקיים". וראה בר"י קורקוס יישוב דברי רבינו עם סוגיית הגמרא בברכות (ט:). (11) תרומות שם משנה ד. (12) כלומר, תורמין דגן מן הגורן שלו, ומלאה (= יין) מן היקב שלו, כל אחד על מינו (וראה להלן הלכה ד). ובבכורות נג: למדו זאת ממה שנאמר (במדבר יח, יב): "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן" - "תן חלב לזה, וחלב לזה". ועיין רדב"ז. וראה 'תוספות יום-טוב' תרומות שם משנה ו, ומראה הפנים בירושלמי שם הלכה ד, ד"ה זה אחד.

ג. הקשות¹³ והמלפפון - מין אחד¹⁴, כל מין חטים¹⁵ - אחד, כל מין תאנים¹⁶ וגרורות ודבלה -

(58) שניטלת מן המוקף. (59) כלומר: רק בתרומה גדולה, שאינה ניטלת אלא מן המוקף, ולא היה יכול להוציא את דלי היין לתרומה מן הבור ולקרוא עליו שם תרומה במקום שלא יהיה חשש של שבירה ושפיכה שיגרמו דימוע היין שבבור, - רק בה מסתבר שמה שאמר "על מנת שתעלה שלם", שכוונתו שיעלה שלם למקום שאם תישבר ותתגלגל לא תגיע לבור, ואם נשבר או נשפך אל הבור, לא נתקיים תנאו. אבל תרומת מעשר, שרק תלמידי חכמים תורמים אותה מן המוקף, אבל מן הדין היא ניטלת אף שלא מן המוקף, אם כוונתו למנוע דימוע היה לו להוציא דלי היין למקום שלא יחשוש לגלגול לתוך הבור ולדימוע ולקרוא לו שם בשם תרומת מעשר, ומכיוון שלא עשה כן, נראה שלא הייתה כוונתו למנוע דימוע. ולפיכך מיד כשעלה מן הבור הרי זו תרומה אף על פי שנשבר אחר כך.

כ. האומר: שלמעלה תרומה ושלמטה חלין, או שלמעלה חלין ושלמטה תרומה - דבריו קנמין, שהדבר תלוי⁶⁰ בדעת התורם⁶¹.

(60) לקבוע מקום תרומתו, בצפון או בדרום, למעלה או למטה. (61) [נראה שהמדובר בתורם את המנורה (=אוצר של תבואה), ומשמיענו בזה שאוכל ממה שלמעלה או ממה שלמטה, ואינו חושש לדימוע. שאף על פי שנתערבו כמה חטים בחולין, ולא יהיו בתערובת, מאה של חולין כנגדם - כיוון שאיסור דימוע אינו אלא מדרבנן, יש לסמוך כאן על "ברירה" שהחטים שלמעלה או שלמטה, שיפריש לבסוף, הם הם התרומה ולא יותר. שהרי באיסורי דרבנן סומכים על ברירה.

כא. התורם את הגרן - צריך שיכון את לבו שתהיה זו תרומה על הפרי ועל מה שבקטעין⁶² ועל מה שבצדדין⁶³ ועל מה שבתוף התבן⁶⁴. התורם את היקב⁶⁵ - צריך שיכון את לבו לתרם על מה שבחציני⁶⁶ ועל מה שבגין⁶⁷. התורם את הבור של יין - צריך שיכון את לבו לתרם על מה שבגפת⁶⁸. ואם לא נתפון, אלא תרם סתם - נפטר הכל; שתנאי בית דין הוא, שהתרומה על הכל. התורם פלפלה של תאנים ונמצאו תאנים בצד הפלפלה - הרי אלו פטורין, מפני שבלבו לתרם על הכל.

(62) שיבולים קטועות שלא נידושו. (63) שבצידי הכרי. (64) שאי אפשר בלא חטיין, כלומר, מוציא על כל הנגלה והנסתר. (65) הבור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו. (66) שבגרעינים. (67) שבקליפות. (68) היא פסולת של זיתים. וצריך עיון הרי מדובר בבור של יין.

פרק חמישי

(1) יבאר מה זה תורם, מן המתקיים או מן היפה. אם תורם ממין על שאינו מינו. ומאימתי תורמין את הגת ואת הזיתים. אם תורמין מן הטחור על הטמא. ודין אם תורמין מן המחובר על התלוש או איפכא. אם תורמין מן הלח על היבש ומן החדש על הישן. אם

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מקצת - תורמין מן הפרור על שאינו פרור. המכניס שבילים²⁷ לתוך ביתו לעשותן מלילות - הרי זה תורם²⁸ מן שבילים²⁹.

(25) תוספתא תרומות פ"ג. (26) בכמה ספרים "משיכבור" (מהר"י קורקוס, כסף-משנה, מעשה רוקח, תוספתא כפשוטה). ויש מגיהים "משיכבור" (מהר"י קורקוס וכסף-משנה). וכן הוא בתוספתא שם לפי נוסחת דפוס ראשון, והיינו העמדת ערימה (להלן פ"ג מהלכות מעשר הלכה יג). (27) ביצה יג. כדעת רבי ולא כרבי יוסי ב"ר יהודה. (28) צ"ל: מן. (29) שזו היא גמר מלאכתו, שאין סופן לבוא לידי גורן אחר, וזהו גרן (רש"י שם). וראה להלן.

ו. מאימתי³⁰ תורמין את הגת? משיחלכו בה שתי וערב³¹. מאימתי תורמין את הזיתים? משיטענו³².

(30) תוספתא שם [והנה רבינו לא הזכיר כאן אלא גורן, יקב וגת. וזה מתאים למה שאמרו בירושלמי (תרומות פ"א הלכה ה) "אין לך איסור מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, אלא גורן ויקב בלבד". וראה להלן הלכה יח, שתורמים יין על ענבים העומדים לעשותן צמוקים]. (31) לדרוך בה. (32) כלומר, משישימו הקורה על הזיתים.

ז. אין תורמין מן הטהור³³ על הטמא; ואם תרם - תרומתו תרומה³⁴. והלכה למשה מסיני³⁵, שעגול של דבלה³⁶ שנטמא מקצתו - תורמין לכתחלה מן הטהור שבו על הטמא שבו³⁷. ולא העגול בלבד, שהוא גוף אחד, אלא אפילו אגדה של ירק³⁸, אפילו ערמה של חטים³⁹, שנטמא מקצתה - תורמין מן הטהור שבה על הטמא שבה. אבל אם היו שני עגילים או שתי אגדות או שתי ערמות, אחת טמאה ואחת טהורה בצדה - לא יתרם מן הטהור על הטמא לכתחלה⁴⁰. ותורמין תרומת מעשר⁴¹ מן הטהור על הטמא לכתחלה; שנאמר: את מקדשו ממנו - טל מן המקדש שבו⁴².

(33) תרומות פ"ב משנה א. ובירושלמי שם למדו כן ממה שנאמר "ונחשב לכם תרומתכם כדגן וכו'" מן היקב, - "מה גורן ויקב (אי) איפשר שיהא מקצתו טמא ומקצתו טהור, וזה אף-על-פי שאפשר, למדין אפשר משאי-אפשר". כלומר: מה שתרים יהא כולו טמא או כולו טהור כדי שיתרום מן הטהור על הטהור ומן הטמא על הטמא (ר"ש). וכל זה בתרומה גדולה, אבל תרומת מעשר נישלת מן הטהור על הטמא (בסוף ההלכה). (34) משנה שם. ובירושלמי שם שואל: "מעטת לא יהא תרומתו תרומה? - ממנו כתיב". שנאמר (שם, כו): "והרמותם ממנו תרומת ה'" - שמכל-מקום תרומתו תרומה, אפילו אם תרם מן הטהור על הטמא. (35) במשנה שם נאמר: "באמת אמרו, העגול של דבילה וכו'". וכתב רבינו בפירוש המשנה "וכל מקום שאמר באמת, הוא הלכה למשה מסיני". ועיין ברע"ב ור"ש

אחד, ותורם מזה על זה. וכל שהוא פלאים¹⁷ בחרבו - לא יתרם מזה על זה, אפילו מן היפה על הרע. כיצד? היו לו חמשים סאה חטין וחמשים סאה שעורים בבית אחד, והפריש על הכל שני סאין חטין - אינן תרומה¹⁸. וכל שאינו פלאים בחרבו - תורם מן היפה על הרע, אבל לא מן הרע על היפה; ואם תרם - תרומתו תרומה¹⁹. חוץ מן הזונין²⁰ על החטים, מפני שאינן אכל אדם²¹.

(13) שם משנה ו, כדעת תנא-קמא ולא כר' יהודה. קישות היא "פאקוס" בערבית (רע"ב שם). (14) שכן גם לענין כלאים הן מין אחד (כלאים פ"א משנה ב), וראה להלן. (15) שחורה ולבנה. שם משנה ד. (16) משנה שם. (17) שם משנה ו. (18) [כלומר, אינם תרומה אפילו על החטים. וכן מפורש בתרומות פ"א משנה ד: "אין תורמין זיתים על השמן ולא ענבים על היין. ואם תרמו, בית שמאי אומרים תרומת עצמן בהם, ובית הלל אומרים אין תרומתן תרומה". "הואיל ונתכוין לתרום גם על השמן, אין כאן תרומה לא על הזיתים ולא על השמן, והרי הוא כאילו לא תרם כלל" (רע"ב שם). שתרומה היא כמו נדר, ו"נדר שהותר מקצתו הותר כולו", כמפורש בנדרים כה: לדעת בית הלל (משנה ראשונה), והוא-הדין לתורם חטים על חטים ושעורים. וראה בתוספתא אנשי שם, ובחזון-איש כאן]. (19) תרומות שם. ולמדו זאת (יבמות פט:): ממה שנאמר (שם, לב): "ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו" - הרי שאם אינו מרים מן היפה, יש עליו חטא. ואם אין תרומתו תרומה, איזה חטא יש עליו - הרי שבדיעבד תרומתו תרומה. (20) מין ממיני החיטה, גרוע ונפסד. (21) בתרומות פ"ב משנה שם: "מפני שאינן אוכל", ומפרש רבינו שאינם אוכל אדם. וראה למעלה בפרק ב הלכות א-ב.

ד. אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו²² על דבר שלא נגמרה מלאכתו, ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו; שנאמר²³: פדגן מן הגרן וכמלאה מן היקב - מן הגמור על הגמור. ואם תרמו - תרומתן תרומה²⁴.

(22) שם פ"א משנה י. ורבינו שינה קצת מסדר המשנה, עיין 'תוספות יום-טוב' שם. (23) כן הוא בספרי פרשת קרח. (24) משנה שם. וראה להלן הלכה יח. ואף-על-פי שלמעלה הלכה ב למד רבינו מהפסוק הנ"ל, שאין תורמין ממין על שאינו מינו, ושם אין תרומתו תרומה אף בדיעבד - לענין מין בשאינו מינו לא מצאנו פסוק מיוחד שילמדנו שתרומתו תרומה, כמו שלמדנו בדין שאינו גמור (ועיין ש"ך יו"ד סימן שלא, ס"ק פ). ומאותו הטעם אין להקשות על מה שאמרו (חלה פ"ב משנה ה) "המפריש חלתו קמה אינה חלה", שגם שם אין לימוד מיוחד שתהא חלתו חלה (עיין ר"ש ומלאכת שלמה שם).

ה. מאימתי²⁵ תורמין את הגרן? משיכבר²⁶ פרר

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הלכה כו). (54) כלומר, הפירות התלושים הם שלו, ואילו הפירות המחוברים, שעליהם הוא מפריש, אינם שלו, וראה להלן. (55) שאינם שלו. ואילו היו תלושים, ותרם עליהם משלו, תרומתו תרומה, כמפורש למעלה פ"ד הלכה ב]. (56) שכוין שהמחוברים אינם שלו, אין בידו לתלשם. והרי זה מחוסר מעשה, וראה להלן. (ועיין בר"י קורקוס, בכסף משנה ובאור-שמח). ולא כתב רבינו גם "פירות מחוברים על פירות תלושים", שבאופן זה, שהמחוברים שלו – בידו לתלשם ותרומתו תרומה]. (57) קידושין סב. (והיינו ששתי הערוגות הן שלו, גם המחוברת וגם התלושה]. (58) עכשיו לפני שיתלשו. (59) עכשיו בעודם מחוברים. (60) שכוין שעכשיו אינו יכול לתרום, ואין בידו לתלוש, הרי זה כדבר שלא בא לעולם (קידושין שם). (61) לדעת הכסף-משנה נשמטה כאן בבא שלמה, ויש להשלים: "או שאמר פירות ערוגה זו מחוברים, יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושים לכשיתלשו". וכן נראה ממה שכתב רבינו בסמוך: "ולכשיתלשו שניהם". ועוד שבקידושין שם אמרו הלכה זו על האומר "פירות ערוגה זו מחוברת, יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושים לכשיתלשו". ושם ע"ב נאמרה על שתי הבבות. (62) כלומר, תרומתו משנתלשו ולמפרע. שם, על האור: מחוברים על תלושים, ותוספתא תרומות פ"ב (הובאה בגמרא שם), על האומר: תלושים על מחוברים. (63) שאם לא הביאו שלישי, פטורים הם מתרומות ומעשרות (למעלה פ"ב הלכה י'). ואפילו אם הפריש מהם תרומות ומעשרות, אין דבריו קיימים (ירושלמי תרומות תחילת פרק ט). ואף-על-פי שאמר: לכשיתלשו שיביאו שלישי, הרי אין זה בידו לגמרם, ודלא כר' אליעזר בן יעקב בקידושין שם, הסובר שגם באופן זה תרומתו תרומה, משום שסובר, אדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

י. אין תורמין מן הלח על היבש, ולא מן היבש⁶⁴ על הלח; ואם תרם - תרומתו תרומה. פיצד? לקט ירק היום ולקט ממנו למחר - אין תורמין מזה על זה, אלא אם כן דרבו להשתמר שני ימים. וכן ירק שדרכו להשתמר שלשה ימים, כגון המלפפונות, כל שלקט בשלשת ימים - מצטרף, ותורם מזה על זה. ירק שדרכו להשתמר יום אחד בלבד, ולקט בשחרית ולקט בערב - תורם מזה על זה.

(64) תוספתא שם פ"ד.

יא. אין תורמין מפרות שנה ז' על פרות שנה ז' שבעברה, ולא מפרות שנה שבעברה על פרות שנה זו. ואם תרם - אינה תרומה⁶⁶; שגאמר: שנה שנה⁶⁷. לקט⁶⁸ ירק⁶⁹ ערב ראש השנה⁷⁰ עד שלא באה השמש, וחרור ולקט אחר שבא השמש - אין תורמין מזה על זה; שזה חדש, וזה ישן. וכן אם לקט⁷¹ אתרוג⁷² בערב חמשה עשר בשבט עד שלא באה השמש, וחרור ולקט אתרוג אחר משבא השמש - אין תורמין מזה על זה. מפני שאחד בתשרי - ראש

שם. (36) "ככר גדול שעושים מן התאנים היבשים ונקראת דבלה" (פיה"מ). (37) "לפי שהיא מחוברת מחלקים רבים, לא נחשב אותם כגוף אחד שיהא חיבור ומקבל טומאה כולה" (שם). (38) "שהם גופים מחולקים ואין שם ידוע לכל האגודה" (שם). (39) "כרי של חטים שהיא יותר פחותה מן האגודה בדבוק" (שם). (40) ובדיעבד - תרומתו תרומה, כמו שכתוב למעלה בתחילת ההלכה. (41) ירושלמי שם. (42) כן הוא שם, היינו שתמיד תקח מן הטהור שבו - אף אם יש בו טמא.

ח. אין תורמין⁴³ מן הטמא על הטהור⁴⁴. ואם תרם: בשוגג - תרומתו תרומה⁴⁵; במזיד - לא תקן את השירים⁴⁶, וזה שהרים - תרומה⁴⁷, ויחזור ויתרם⁴⁸. במה דברים אמורים⁴⁹? שלא ידע בטמא⁵⁰; אבל אם ידע ושגג שמתרם לתרם⁵¹ מן הטמא על הטהור - הרי הוא במזיד. וכן בתרומת מעשר⁵².

(43) תרומה גדולה. ולענין תרומת מעשר - בסוף ההלכה. (44) תרומות פ"ב משנה ב. (45) דוקא אם היתה לה שעת הכושר להפרשה בטהרה, אבל אם נטמאה בעת שנתלשה מן המחובר, אין תרומתו תרומה (רדב"ז כאן ע"פ הסוגיא בפסחים לג. וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם, וראה למעלה פ"ב הלכה יד). (46) את הטבל. (47) שהרי מן התורה תרומתו תרומה, אפילו במזיד (יבמות צ. כרבי נתן כרבי אושעיא). (48) כדי לתקן את השירים. (49) שבשוגג תרומתו תרומה. (50) כר' יהודה בתרומות שם. וחרור בר מפירושו במשנה, ששם כתב שאין הלכה כר' יהודה, ועיין 'תוספות יום טוב' (הגהה ברמב"ם דפוסים חרשים). (51) ירושלמי שם הלכה א (כסף משנה). (52) כן הוא בירושלמי שם: "תרומת מעשר ניטלת מן הטהור על הטהור ומן הטמא על הטמא, מן הטהור על הטמא ואינה ניטלת מן הטמא על הטהור". וכן הוא במשנה שם: "וכן בן לוי שהיה לו מעשר טבל וכו'".

ט. אין תורמין מן המחבר על התלוש, ולא מן התלוש על המחבר⁵³. פיצד? היו לו פרות תלושין⁵⁴ ואמר: פרות אלו יהיו תרומה על פרות אלו המחברים⁵⁵, אפלו אמר לכשיתלשו⁵⁶; או שהיו לו שתי ערוגות⁵⁷ ואמר: פרות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פרות ערוגה זו מחברים⁵⁸; או שאמר: פרות ערוגה זו מחברים יהיו תרומה על פרות ערוגה זו תלושין⁵⁹ - לא אמר כלום⁶⁰. אבל אם אמר: פרות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פרות ערוגה זו לכשיתלשו⁶¹, ונתלשו, הואיל ובידו לתלשן - אינו מחסר מעשה, ולכשיתלשו שניהם - דבריו קיימין⁶². והוא שיביאו שלישי⁶³ בעת שאמר.

(53) תרומות פ"א משנה ה. ובספרי פרשת קורח (לבמדבר יח, כו) למד זאת ממה שנאמר "והרמותם ממנו" - "שלא יתרום מן המחובר על התלוש ולא מן התלוש על המחובר". ועיין בתוספות קידושין סב. ד"ה אין (וראה להלן פ"א

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

להפריש ממנו תרומה גדולה. ועיין ראב"ד וכסף-משנה ופירוש המשנה ו'תוספות יום-טוב' שם. (83) שהפרישו לפני שהפריש תרומה גדולה. (84) שהקדש פטור מן המעשרות, וגם מעשר שני ממון גבוה הוא (פ"ג מהלכות מעשר שני הלכה יז). אבל אם נפדו, מפריש מהם תרומה גדולה, ראה להלן פ"ז מהלכות מעשר הלכה ג.

יד. אין תורמין מדבר שהוא חייב מן התורה⁸⁵ על דבר שהוא חייב מדבריהן, ולא מן המדבריהן על החייב מן התורה; ואם תרם⁸⁶ - תרומתו תרומה⁸⁷, ויחזור ויתרם⁸⁸.

(85) נלמד מדמאי פ"ה משניות י"א, גבי עציץ נקוב ואינו נקוב, ודמאי ודאי, המובאות להלן הלכות טז"ז (כסף-משנה ורדב"ז). (86) זה מוסב רק על הדין השני, כשתרם מן המחויב מדברבן על המחויב מן התורה (כסף-משנה, וראה להלן). (87) שהכהן מותר לאכלה ואין צורך להוציא עליה תרומות ומעשרות, הואיל וכל חיובה אינו אלא מדברבן. (88) על החייב בתרומה מן התורה, שהרי מדאורייתא אין תרומתו תרומה, מאחר שהפריש מזה שאינו מחויב אלא מדברבן. ואילו מן התורה הוא פטור, והרי זה כמפריש מן הפטור על החיוב. ואם הפריש מדבר שהוא חייב בתרומה מן התורה על דבר שהוא חייב מדבריהם - הרי זו תרומה, והדבר שחייב מדבריהם מותר באכילה, אבל התרומה עצמה אסורה באכילה, מאחר שהיא חייבת בתרומה מן התורה, ותרומה זו אינה אלא מדברבן ואינה פוטרת את זה שהוא טבל מן התורה, כמפורש להלן הלכה טז.

טו. עציץ נקוב⁸⁹ - הרי הוא כפאריץ⁹⁰. וכמה יהא בנקב? כדי שרש קטן⁹¹, והוא פחות מקזית⁹². זרע תבואה בעציץ שאינו נקוב⁹³ והביאה שליש, ואחר כך נקבו ונגמרה התבואה והוא נקוב - הרי הוא כצומח בשאינו נקוב, עד שיקבנו קדם שיליש.

(89) דמאי שם משנה י'. (90) כאילו צמח הפרי בארץ. (91) עוקצין פ"ב משנה י'. (92) כן נראה בשבת צה: (93) מנחות ע. וירושלמי מעשרות פ"ה הלכה ב (כסף-משנה).

טז. התורם מפרות הגדלין בפאריץ⁹⁴ על הגדלין בעציץ נקוב, או מפרות עציץ נקוב על הגדלין בפאריץ - תרומתו תרומה⁹⁵. תרם משאינו נקוב על הנקוב - תרומתו תרומה⁹⁶, ויחזור ויתרם⁹⁷. תרם מן הנקוב על שאינו נקוב - תרומתו תרומה⁹⁸, ולא תאכל⁹⁹ עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות מקום אחר¹⁰⁰.

(94) דמאי שם. (95) ששניהם מן התורה. (96) ואין צריך להוציא עליה תרומות ומעשרות, כמו בהלכה השניה, מפני שמן התורה אינו חייב בתרומות ומעשרות כלל (רע"ב).

השנה למעשרות תבואה וקטניות וירקות⁷³, וחמשה עשר בשבט⁷⁴ - ראש השנה למעשרות האילן⁷⁵.

(65) תרומות פ"א משנה ה, ותוספתא שם פ"ב. (66) משנה שם. (67) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה". עיין בכורות נג: וספרי פרשת ראה שם. (68) תוספתא שם, והובאה בראש השנה יב. (69) שבו הולכים אחר לקיטה (פ"א מהלכות מעשר שני הלכה ד). (70) אחד בתשרי, שהוא ראש השנה למעשר התבואה והירקות (להלן). (71) ראש השנה יד: (72) שהוא כירק לענין זה, שהולכים בו אחר לקיטה (שם הלכה ה). (73) משנה שם ב. (74) כבית-הלל במשנה שם. (75) גם אתרוג בכלל. ואף-על-פי שלענין לקיטה דינו כירק, - לענין שנת המעשר, דינו כאילן (שם טו).

יב. אין תורמין פרות הארץ על פרות חוצה לארץ⁷⁶, ולא מפרות חוצה לארץ על פרות הארץ. ונלא מפרות הארץ על פרות סוריא⁷⁷, ולא מפרות סוריא על פרות הארץ. ונלא מפרות שאינן חייבין בתרומה⁷⁸, כגון לקט שכתה ופאה⁷⁹, או פרות שנתרמה תרומתן על פרות שחייבין בתרומה, ולא מפרות שחייבין בתרומה על פרות הפטורין. ואם תרם - אינה תרומה.

(76) תרומות פ"א משנה ה. וכתב בפירוש המשנה שם: "הטעם בזה אמרו: וכל מעשר הארץ מזרע הארץ" (ויקרא כז, ל), ואף-על-פי שאלו הכתובים שהביאו ראה מהם, יש מהם שבאו במעשר, ויש מהם שבאו בתרומת מעשר, אין בזה קושיא לפי שאנחנו נביא ראיות מן הפסוקים שבאו בתרומות על המעשרות, ובפסוקים שבאו במעשרות על התרומות, לפי שענין אחד כולל אותם, והוא שיוציא מזה מה שחייב בו מן החק". ויש אומרים שאפילו אם באו לארץ לפני מירוח ונתמרחו בארץ שחייבים במעשרות מן התורה (ראה למעלה פ"א הלכה כב) - אין תורמים בהם על פירות ארץ ישראל, ולא מפירות ארץ ישראל עליהם (משנה ראשונה שם). (77) תוספתא תרומות פ"ב. (78) משנה שם. (79) שם. ושם נוסף גם "הפקר".

יג. המפריש⁸⁰ תרומה⁸¹ ממעשר ראשון שלא נטלה תרומתו⁸² או ממעשר שני⁸³ והקדש שלא נפדו⁸⁴ על פרות אחרות - אין תרומתן תרומה.

(80) תרומות פ"א משנה ה "אין תורמין כו' ממעשר ראשון שלא ניטלה (כנוסחת ספרים אחרים) תרומתו, ולא ממעשר שני והקדש שלא נפדו (כנוסחת ספרים אחרים)". וראה להלן. (81) היינו תרומה גדולה. (82) היינו תרומת מעשר. והמדובר במעשר ראשון שהפריש מן הכרי לפני שהפריש תרומה גדולה, שחייב להפריש ממנו גם תרומה גדולה וגם תרומת מעשר (למעלה פ"ג הלכה יג) ומכיון שניטלה ממנו תרומת מעשר, אינו יכול להפריש ממנו תרומה גדולה, לפי שיש לכהן באותו מעשר חוק וזכות והיא תרומת מעשר. אבל אם ניטלה ממנו תרומת מעשר, יכול

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ספק ויצטרכו להפריש עליה שוב ממקום אחר וכו' (תוספות חדשים).

יח. אין תורמין ¹⁰⁹שבלים על החטים ¹¹⁰, וזיתים ¹¹¹ על שמן, וענבים ¹¹² על זין. ואם תרם - אינה תרומה ¹¹³; גזרה שמוא יטריח הפתח לדרך ולכתש ¹¹⁴. אבל תורמין שמן ¹¹⁵ על הזיתים הנקבשין ¹¹⁶, וזין על ענבים לעשותן צמוקין ¹¹⁷. למה זה דומה? לתורם משני מינין ¹¹⁸ שאינן פלאים זה בזה מן היפה על הרע ¹¹⁹. וכן תורמין מזיתי שמן על זיתי פבש ¹²⁰, אבל לא מזיתי פבש ¹²¹ על זיתי שמן. מיין שאינו מבשל ¹²² על המבשל ¹²³, אבל לא מן המבשל על שאינו מבשל. מן הצלול ¹²⁴ על שאינו צלול, אבל לא משאינו צלול על הצלול. מתאנים על גרוגרות ¹²⁵ במנין ¹²⁶, מגרוגרות על התאנים במדה ¹²⁷, אבל לא תאנים על גרוגרות במדה, ולא גרוגרות על התאנים במנין, כדי שיתרם לעולם בעין יפה. ותורמין חטים על הפת ¹²⁸, אבל לא מן הפת על החטים לפי חשבון ¹²⁹. ובכל אלו, אם תרם - תרומתו תרומה ¹³⁰.

(109) תרומות פ"א משנה ד. (110) לאחר שנגמרה מלאכתן. "ולשון ספרי (פרשת קרח, במדבר יח, כז) שומע אני יתרום שבלים על חטים וענבים על זין וזיתים על שמן, תלמוד לומר כדגן מן הגורן, מן הגמור" (פירוש המשניות שם). (111) העומדים לשמן. (112) העומדים לעשות מהן זין. (113) משנה שם, כדעת בית הלל. (114) ירושלמי שם. ומה שכתב למעלה הלכה ד, שאם תרם מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו, תרומתו תרומה - שם המדובר כשעשה כן מדעתו של הכהן (ר"ש שם). (115) תרומות שם משנה ט. (116) השרויים במים ובמלח. (117) בירושלמי (פ"א הלכה ה) מקשה: "הא תנינן הפרד הצמוקים והחרובין, משיעמיד ערימה (וראה להלן פ"ג מהלכות מעשר הלכה יב) רבי יוסי בן יוסי בשם רבי יצחק בן לעזר, אין לך אסור מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו אלא גורן ויקב בלבד", וראה למעלה הלכה ד. (118) שהרי ענבים וזין הם שני מינים (עבודה זרה טו). (119) שתורמין מזה על זה (למעלה הלכה ג). (ועיין "משנה ראשונה" בתרומות שם מ"ד, ודבריו צריכים תיקון). (120) שם פ"ב מ"ז. וז"ל רבינו בפירוש המשנה שם: "זיתי שמן הם הזיתים המוכנים להוציא שמנם, כי שמנם הרבה, וטוב משמן הזיתים שאינם ראויים אלא לכבישה, למיעוט שמנם, וה' יתברך אמר בהרימכם את חלבכם ממנו, וחלבו הוא הטוב והיפה שבו, כמו שאמר ואכלו את חלב הארץ". (121) שזהו מן הרע על היפה, ואסור לתרום (למעלה שם). (122) משנה שם. (123) שיין שאינו מבושל, טוב יותר מן המבושל. (124) כן הוא בתוספתא תרומות פ"ד (הוצאת הגר"ש ליברמן עמוד 123 10) לפי הנוסחאות שלפנינו (ועיין בכסף-משנה). (125) כשיש שם כהן (למעלה הלכה א). (126) מנחות נד: וירושלמי תרומות פ"ב הלכה ד, וכן

(97) על הנקוב, לפי שהפריש מן הפטור (שאינן העציץ שאינו נקוב מחוייב בתרומות ומעשרות מן התורה) על החייב. (98) ואין צריך לחזור ולתרום ולהפריש ממה שאינו נקוב, שתרומה שלו מדרבנן היא, והרי הפריש כבר (רש"י ביבמות פט:). (99) לכהן, לפי שהוא כמו טבל ואסור לכהן לאכול, שכל דבר בגדל בעציץ שאינו נקוב אינו חייב בתרומה מן התורה (פירוש המשניות). (100) כן הוא ביבמות שם, וקידושין מו: ואין להפריש ממנה עצמה, שיש לחשוש שמא יאכלו זרים את השיריים, ובאמת כולה תרומה מדרבנן, ואסורה לזרים (תוספות יבמות שם, ד"ה ממקום אחר).

יז. התורם ¹⁰¹ מן הדמאי על הדמאי ¹⁰² ומן הדמאי על הודאי - תרומתו תרומה ¹⁰³, ויחזור ויתרם ¹⁰⁴ מכל אחד ואחד בפני עצמו ¹⁰⁵. תרם מן הודאי על הדמאי - תרומתו תרומה ¹⁰⁶, ולא תאכל ¹⁰⁷ עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות ¹⁰⁸.

(101) דמאי שם משנה יא. והיינו תרומת מעשר, שהרי על תרומה גדולה לא נחשדו עמי הארץ, ולא גזרו עליה גזירות דמאי, כמפורש להלן פ"ט מהלכות מעשר הלכה א (תפארת ישראל שם). (102) שאפשר ששניהם פטורים, ואפשר ששניהם חייבים, ואפשר שאחד מהם פטור ואחד מהם חייב. (103) ומותר באכילה לכהן. "בדמאי על הודאי" מותרת ממה-נפשך: אם היא פטורה (שהופרשו ממנו תרומות ומעשרות) הרי היא מותרת באכילה, ואם היא חייבת בתרומות ומעשרות, הרי היא תרומה ותקנה גם את הודאי (משנה ראשונה). וב"דמאי על הדמאי" גם כן מותרת, אף-על-פי שיש לחשוש שמא היא חייבת והשניה פטורה - כיון שאיסור דמאי אינו אלא מדרבנן, כי מן התורה סומכים על "רוב עמי הארץ מעשרין הן" - כיון שנקרא עליה שם תרומה לא החמירו חכמים לאסרה לכהן, כפי שלא גזרו איסור דמאי על חלת עם הארץ, כמפורש בדמאי פ"א משנה ג, ולהלן פ"ג מהלכות מעשר הלכה יג (תוספת הגרע"א שם). (104) שמא היתה התרומה פטורה, והרי זה מן הפטור על החיוב. (105) מן הודאי על הודאי, ומן הדמאי הזה (הנתרם) עליו ממנו ולא מדמאי אחר עליו. (106) והדמאי מתוקן לאכילה ממה-נפשך: אם הוא טבל, הרי הוא נפרש. ואם היה פטור, הרי הוא פטור. (107) לכהן. (108) שמא היה הדמאי פטור, ונמצא שהפריש מן החיוב על הפטור שאין תרומתו תרומה (למעלה הלכה יב). [וכאן לא כתב רבינו "ממקום אחר", כי רק בתורם מעציץ נקוב על שאינו נקוב אין לתרום ממנו עצמו, שמא יבואו זרים לאכול את השיריים, כי יחשבו שזו חייבת וזו פטורה לגמרי, ובאמת זו חייבת מן התורה וזו חייבת מדרבנן, ואם כן כולה תרומה מדרבנן ואסורה לזרים (ראה למעלה הלכה טז), אבל בדמאי שספק הוא, לא יבואו להחזיר השיריים, כי ידעו שחוזרים ותורמים רק מספק]. ואדרבה אם יתרום ממקום אחר לא יצא לעולם מידי תקלה, כי מאחר שזה ספק, אם-כן התרומה שממקום אחר אף היא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שיפלו שתיהן לתוך אותם החולין (להלן הלכה כג), אבל בנידון שלפנינו, שאין כאן ספק, ושהראשונה תרומה מן התורה והשניה אינה אלא מדרבנן – הראשונה מדמעת בפני עצמה והשניה אינה מדמעת כלל. (138) זר האוכלה. (139) להלן פ"ו הלכה ו. (140) שאינה אלא מדרבנן כנ"ל.

כ. מי שתִּרְם שְׁמֶן¹⁴¹ עַל זֵיתִים שֶׁדַּעַתוֹ לֹאֲכָלָה¹⁴², או זֵיתִים עַל זֵיתִים וְדַעַתוֹ עַל הַפֶּל לֹאֲכָלָה, או שְׁתֵּרֶם יֵין עַל עֲנָבִים שֶׁהֵם לֹאֲכָלָה, או עֲנָבִים עַל עֲנָבִים וְהַפֶּל לֹאֲכָלָה, וְנִמְלָךְ לְדִרְכָּן¹⁴³, וְדִרְךְ הַזֵּיתִים וְהָעֲנָבִים שֶׁפָּכַר תִּרְם עֲלֵיהֶם - אֵינוֹ צָרִיךְ לְחִזּוֹר וּלְתַרְם¹⁴⁴.

(141) תרומות פ"א משנה ט. (142) והרי נגמרה מלאכתם, כיון שאין רוצים להוציא מהם שמן. (143) שאותם הזיתים חזרו כאילו לא נגמרה מלאכתם (פיה"מ שם). (144) פעם שניה, לפי שכשהוציא התרומה כל אחד מהם נגמרה מלאכתן היה באותה שעה לפי כוונתו (שם).

כא. אֵין תּוֹרְמִין חֶמֶץ עַל יֵין¹⁴⁵, אֲבָל תּוֹרְמִין יֵין עַל חֶמֶץ; שֶׁהֵינָן וְהַחֶמֶץ מִן אֶחָד הֵן¹⁴⁶. (הִיָּה¹⁴⁷ בְּלָבוֹ לְתֵרֶם מִן הַיֵּין עַל הַיֵּין, וְנִמְצָא בִידוֹ חֶמֶץ - אֵינָה תְּרוּמָה).¹⁴⁸ הִיָּה בְּלָבוֹ לְתֵרֶם חֶמֶץ עַל חֶמֶץ¹⁴⁹, וְנִמְצָא הַחֶמֶץ שְׁתֵּרֶם יֵין - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה¹⁵⁰.

(145) תוספתא תרומות פ"ד. שזוהו תורם מן הרע על היפה ואין תורמין כן לכתחילה, כמבואר למעלה הלכה ג. ועיין בבא בתרא פד: (146) כחכמים שם ולא כרבי. וראה למעלה שם, שהכל תלוי בכלאים. (147) בספרים אחרים אין קטע זה. אבל זו היא הגירסה הנכונה. כמו שכתב הכסף-משנה, וכן הוא בתוספתא תרומות שם, ועיין בבא בתרא צו. (148) אף-על-פי שיין וחומץ מין אחד, כיון שנתכוין לתרום מן היפה ועלה בידו מן הרע, הרי היא תרומה בטעות ואינה תרומה (כסף-משנה). וכן כתבו התוספות שם פד: ד"ה יין וחומץ. (149) "כך היא הגירסא הנכונה בדברי רבינו, והוא גם כן שם בתוספתא, אלא שהיא כתובה בשיבוש" (כסף-משנה). (150) כיון שהיה בלבו לתרום מן הרע על הרע, ועלה בידו מן היפה על הרע, והרי הם מין אחד (שם). אבל צריך עיון ממה שכתב רבינו למעלה פ"ג הלכה ה: "נתכוין לתרום אחד מששים ועלתה בידו אחד מחמשים – אינו תרומה". הרי שאם נתכוין לתרום בעין רעה ועלה בידו במדה טובה הימנה, אינה תרומה. [ואם נתכוין לתרום אחד מעשרה ועלתה בידו אחד מששים (= עין רעה), תרומתו תרומה (למעלה שם), ואילו למעלה בתרם מן החומץ על היין בטעות – אינה תרומה].

כב. הַתּוֹרֵם חֲבִית שֶׁל יֵין¹⁵¹ עַל הַיֵּין, וְנִמְצָא חֶמֶץ: אִם יוֹדֵעַ שֶׁהִיָּתָה חֶמֶץ עַד שֶׁלֹּא תִרְמָה - אֵינָה תְּרוּמָה¹⁵²; וְאִם אֶחָד שֶׁתִּרְמָה הַחֶמֶץ צִיָּה - הִרִי זֶה תְּרוּמָה¹⁵³; וְאִם סָפֵק - תְּרוּמָה¹⁵⁴, וְיִחְזֹר וְיִתְּרֵם. וְכֵן הַתּוֹרֵם קִשּׁוֹת וְנִמְצָא מֶרֶה¹⁵⁵, אֲבָטִית וְנִמְצָא סְרוּחַ, או שֶׁנִּמְצָאוּ נְקוּרִין¹⁵⁶. תִּרְם חֲבִית¹⁵⁷ שֶׁל יֵין וְנִמְצָא

יש להגיה בתוספתא שם תחילת פרק ד. ואינו תורם תאנים על הגרורות במדה, כדלהלן, לפי שהנפח של התאנים גדול יותר מן הנפח של הגרורות, ונמצא ממעט בתרומה. [ואין הכוונה שמודרד ומונה גם את התרומה וגם את הדבר הנתרם, שהרי "אין תורמין תרומה זו (= תרומה גדולה) לא במדה, לא במשקל ולא במנין" (למעלה פ"ג הלכה ד), אלא שמודרד ומונה את התרומה בלבד, אבל לא את הדבר הנתרם, ונמצא שתורם באומדן]. (127) שגרורות שהן יבשות עולות במדה יותר, ונמצא תורם בעין יפה. (128) תוספתא שם. לדעת הכסף-משנה שהיינו משום שחייטים יפות הן לגבי פת, שהרי יכול לעשות מהם מה שירצה, ועוד שמתקיימות יותר (וראה למעלה הלכה א). ואינו ממעט בתרומה, בניגוד לתורם מן הפת על החייטים דלהלן. (129) בספרי רבינו המגוהים "אלא לפי חשבון" (כסף-משנה). וכן הוא במעשה רוקח בשם כ"י, וכ"ה בעוד כמה כתב-יד (תוספתא כפשוטה). וכן הנוסחא בתוספתא שם. והיינו, שתורם לפי חשבון החייטים שבפת, ולא לפי חשבון הנפח של הפת עצמו, ונמצא תורם בעין יפה. (130) שהרי התורם ועלה בידו אחד מששים ואחד – תרומתו תרומה (למעלה פ"ג הלכה ו), וגם התורם מן הרע על היפה – תרומתו תרומה (למעלה הלכה ג).

יט. אֵין תּוֹרְמִין¹³¹ שְׁמֶן עַל הַזֵּיתִים הַנִּכְתָּשִׁין¹³², וְלֹא יֵין עַל עֲנָבִים הַנִּדְרָכּוֹת¹³³; שֶׁהָ דוּמָה לְתוֹרֵם¹³⁴ מְדַבֵּר שֶׁנִּגְמְרָה מְלֹאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלֹאכְתּוֹ. וְאִם תִּרְם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, וְיִחְזֹר וְיִתְּרֵם¹³⁵ מִן הַזֵּיתִים וְהָעֲנָבִים בְּפָנֵי עֶצְמוֹ. הָרִאשׁוֹנָה מְדַמְעֵת¹³⁶ בְּפָנֵי עֶצְמָהּ¹³⁷, וְהָאֲחֻלָּה¹³⁸ - חֵיב עֲלֶיהָ כִּשְׂאֵר תְּרוּמוֹת גְּמוּרוֹת¹³⁹; אֲבָל לֹא מִן הַשְּׂנִיָּה¹⁴⁰.

(131) תרומות פ"א משנה ח. (132) היינו שנכתשו במכתש לעשות מהן שמן, ולא נגמרה מלאכתן. (133) שנדרכו לעשות יין, ולא נגמרה מלאכתן. (134) בזה רצה רבינו להבדיל בין התורם משמן על זיתים הנכתשין, ויין על ענבים הנדרכות, שתרומתו תרומה ויחזור ויתרום, כדלהלן, לבין התורם מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, שתרומתו תרומה (למעלה הלכה ד) ולא אמרו שיחזור ויתרום, שבדבר שלא נגמרה מלאכתו כלל, לא חששו חכמים שמא יוסיף לעשות כן, שהרי הכל יודעים שאין תורמין על דבר שלא נגמרה מלאכתו, אבל הזיתים הנכתשים והענבים הנדרכות, שכבר התחילה בהם מלאכת השמן והיין עלולים לבוא בהם לידי טעות, ולתרום עליהם לפני שנגמרה כל מלאכתם (משנה ראשונה). (135) משנה שם. וראה למעלה. (136) אם נתערבה בחולין, ואין שם מאה כנגד התרומה, הכל תרומה, ראה להלן פ"ג הלכה ב. (137) כן הוא במשנה [והכוונה להוציא ממה שנאמר בפ"ג שם משנה א, בתורם חבית של יין ונמצאת של חומץ: "אם ספק (אם החמיצה לפני ההפרשה או לאחריה) תרומה ויחזור ויתרום, הראשונה אינה מדמעת בפני עצמה וכו' וכן השניה" (הובא להלן הלכה כב) – שכוין ששתי התרומות הן ספק, אין כל אחת ואחת מהן מדמעת בפני עצמה, עד

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

יוחנן שם. 166) שמא כבר החמיץ, ונמצא שהפריש תרומה מן החומץ על היין בטעות, ואינה תרומה.

כה. בְּשִׁלְשָׁה פְּרָקִים¹⁶⁷ צָרִיךְ לְבַדֵּק¹⁶⁸ אֶת הַיֵּין שֶׁהֵנִיחוּ לְהַפְרִישׁ עָלָיו שְׂמָא הַחֲמִיץ. וְאֵלּוּ הֵן: בְּקָדִים שֶׁל מוֹצָאֵי הַחֲגָג¹⁶⁹, וּבְהוֹצָאת הַסְּמִדִּיר¹⁷⁰, וּבְשִׁעֲת פְּנִיסַת מַיִם לְבִסְרִי¹⁷¹. וְיֵינן מִגְתּוֹ - מִפְּרִישֵׁי עָלָיו בְּחֻזְקַת שְׁהוּא יֵינן [עד] אַרְבָּעִים יוֹם¹⁷².

167) גיטין לא. במשנה. 168) שמא החמיץ ואין תורמין מן החומץ על היין, אבל בשאר ימות השנה מפריש עליו בחזקת שהוא יין. 169) כשמנשבת רוח קדים במוצאי חג הסוכות. 170) "כתום" (ה) פרח וענביו נראים באשכול כסדרן" (רש"י שם). 171) משנה שם, כנוסחת הערוך ורש"י ותוספות שם. ורצה לומר: כשלחלוחית נכנסת וגדילה בתוך הבוסר (שהוא כפול הלבן) שיכול לעצור מהן כל שהוא, היינו כניסת מים. לשון אחר, היו כותשים הענבים כשהן בוסר, ונותנין לתוכן מים ונעשים חומץ לטיבול (רש"י שם). 172) כן צריך להיות. וכן הוא בתוספתא שם, ובירושלמי גיטין סוף פרק ג, והיינו משום שאינו רגיל להחמיץ תוך ארבעים יום (כסף-משנה).

כו. הַמְּנִיחַ פְּרוֹת¹⁷³ לְהִיּוֹת מִפְּרִישׁ עָלֵיהֶן עַד שֶׁנִּשְׁעָשׂוּ¹⁷⁴ תְּרוּמָה, אָף עַל פִּי שְׂאִין מִפְּרִישֵׁי לְכַתְחִלָּה אֲלֵא מִן הַמֶּקֶף¹⁷⁵, אִם הַפְּרִישׁ¹⁷⁶ - הָרִי הֵן בְּחֻזְקַת קִיּוּמִין¹⁷⁷. מִצָּאֵן שְׂאֵבְדוֹ - הָרִי זֶה חוֹשֵׁשׁ לְכָל מֶה שֶׁתִּקֵּן שְׂמָא לֹא הַפְּרִישׁ עָלֵיהֶן אֲלֵא אַחֵר שְׂאֵבְדוֹ. לְפִיכָף מִפְּרִישׁ תְּרוּמָה שְׁנִיָּה¹⁷⁸.

173) משנה שם. 174) כולם. 175) בסמוך, ראה למעלה פ"ג הלכה יז. 176) בדיעבד. ומה שאמרו במשנה שם: "מפריש עליהם", דהיינו לכתחילה, אינו אלא במעשר שני שנזכר שם, שלדעת רבינו אין צורך במוקף אלא בתרומה גדולה (שם) ובתרומת מעשר לתלמידי חכמים (שם הלכה כ), אבל מעשר ראשון מפריש אף שלא מן המוקף (פ"א מהלכות מעשר הלכה ו) ופשוט שהוא הדין למעשר שני (ועיין בכסף-משנה בהלכות מעשר שם). ואמנם שם פ"ז הלכה ד, העתיק רבינו כלשון המשנה: "מפריש עליהם", ועיין תוספות שם ד"ה המניח. 177) ותרומתו תרומה. 178) מספק. ראה להלן. שם.

פֶּרֶק שְׁשִׁי

1) יבאר מי הם הראויים לאכול תרומה ותרומת מעשר, והראוי להאכיל ולפסול.

א. תְּרוּמָה וְתְרוּמַת מַעֲשֵׂר נֶאֱכָלֶת לַפְּהָגִים², בֵּין גְּדוּלִים בֵּין קְטָנִים, בֵּין זָקֵרִים בֵּין נְקִבוֹת, הֵם וְעַבְדֵיהֶם הַפְּנֻעִים³ וּבְהֶמְתָּן⁴; שְׁנֵאמַר: וְכֵהֵן פִּי יִקְרָה נֶפֶשׁ קָנָן בְּסֻפּוֹ וְגוֹמַר. עֶבֶד כֵּהֵן שֶׁפָּרַח⁵ וְאִשְׁתּוֹ כֵּהֵן שֶׁמְרַדָּה⁶ - הָרִי אֵלּוּ אוֹכְלִין⁷.

2) פשוט בכמה מקומות (כסף-משנה). 3) 'ספרא' פרשת אמור פ"ה ה"א. 4) יש אומרים שלא הותר לה אלא

מִגְלָה שְׂאֵסוּר לְשִׁתּוֹתָהּ¹⁵⁸ - תְּרוּמָה, וְיִחְזֹר וְיִתְרָם¹⁵⁹ שְׁנִיָּה. וְאִין אַחַת מִשְׁתִּיָּהֶן מְדַמְעַת בְּפָנֶי עֶצְמָה, וְהָאוֹכֵל אַחַת מִשְׁתִּיָּהֶן - אֵינוֹ חֵיב חֲמִשׁ.

151) תרומות פ"ג משנה א. 152) שהתרומה היתה בטעות, הואיל והוא נתכוין ליין, וראה בהלכה הקודמת. 153) שבשעת הרמה היה יין. 154) כל איסורי תרומה עליה מספק, אך הטבל לא נתקן בזה, שמא היתה חומץ עד שלא נתרמה. 155) משנה שם. ומשמע מלשון רבינו שדין אחד להם, כמו בתורם יין ונמצא חומץ, שאם היתה מרה עד שלא תרמו אין תרומתו תרומה, אלא שכאן מדובר בספק, אם היתה מרה בשעת הרמת התרומה, או שנעשית מרה אחר כך, מחמת עיפוש. ועיין בתוספות יבמות פט. ד"ה קישות, שכתבו שהמדובר אפילו בידוע שהיתה מרה קודם, תרומתו תרומה. וחילקו בין יין וחומץ שהם שני שמות, לפיכך היא טעות טעות כל כך. 156) שיש בו נקב ויש ונמצאת מרה שאינה טעות כל כך. 157) שיש בו נקב ויש בו חשש שמא נקר בו הנחש והטיל ארס (ירושלמי שם). 157) תוספתא תרומות פרק ד (הוצ' ליברמן עמ' 421). 158) מפני הסכנה (פי"ב מהלכות רוצח הלכה ב). 159) לפי הביאור שלמעלה, זהו במקרה שלא ידוע אם הפגמים היו לפני הרמת התרומה או לאחריה, ולפיכך מספק הרי היא תרומה ויחזור ויתורם.

כג. פִּיצֵד? נִפְלָה אַחַת מֵהֶן¹⁶⁰ עַל הַחֲלִין - אֵינָה מְדַמְעַת¹⁶¹; נִפְלָה שְׁנִיָּה לְמָקוֹם אַחֵר - אֵינָה מְדַמְעַת; נִפְלוּ שְׁתֵּי הֶן לְמָקוֹם אֶחָד - מְדַמְעוֹת בְּקִטְנָה שֶׁבְּשְׁתֵּיהֶן¹⁶². וְכֵן אִם אֶכֶל זֶר שְׁתִּיָּהֶן - מְשַׁלֵּם בְּקִטְנָה שֶׁבְּשְׁתֵּיהֶן וְחֲמִשָּׁה¹⁶³. וְכִיצֵד הוּא עוֹשֶׂה בְּשְׁתֵּיהֶן? נוֹתֵן לָכֵהן אֶחָד וְנוֹטֵל מִן הַפֶּהֶן דְּמֵי הַגְּדוּלָּה¹⁶⁴.

160) תרומות פ"ג משנה ב. 161) אפילו אם נפלה בפחות ממאה חלקים מחולין. 162) "אם היתה כו' האחת גדולה מן האחרת ויהיה האחת על דרך הדמיון סאה ובשניה סאתים, ונפלו השלש סאין בחולין צריכים אלו לדעת שיעור אותן חולין, ונחשב כי סאה תרומה נפלה בהם והיא קטנה שבשתייהן, ואם היו באותה חולין מאה סאין תעלה במאה ואחד, ואם הוא פחות יהיה הכל מדומע" (פירוש המשנה שם). 163) שהשיעור הקטן בכל אופן תרומה ומשלם חומש. 164) שהכהן אינו יכול להוציא ממנו את הגדולה מספק, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

כד. הַבּוֹדֵק אֶת הַחֲבִית¹⁶⁵ וְהַנִּיחָה לְהַפְרִישָׁה תְּרוּמָה עַל אַחֵרִים עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה פָלָה תְּרוּמָה וְיִתְּנָהּ לַכֹּהֵן, וְאַחֵר זְמַן בְּדָקָה וּמִצָּאָה חֲמִץ: מַעַת שֶׁבְּדָקָה תִּחְלָה עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים - וְדַאי יֵינן, וְכָל יֵינן שֶׁחֲשַׁב אוֹתָן הַיָּמִים שֶׁהַתְּרוּמָה שָׁלוּ בְּחִבַּת זו - הָרִי הוּא מְחֻזָּק; מִכָּאֵן וְאֵילָף - סָפֵק¹⁶⁶, וְצָרִיךְ לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה שְׁנִיָּה.

165) תוספתא שם, והובאה בבבא בתרא צו. וכדעת רבי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

סבור שהוא טמא (ראה למעלה) - אינו חשוד לאכול תרומה טמאה ממש, וראה ב'כסף משנה' ('אור שמח').

ג. 'שְׂרָאֵלִית¹⁶ שֶׁנִּשְׁאֲתָ¹⁷ לָכֶהָ, אֶפְלוּ קִטְנָה בֵּת שְׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד¹⁸ - תֹּאכַל בְּתִרְוּמָה¹⁹ וְזֶה וְשׁוֹקֵן²⁰. וְדִין תּוֹרָה²¹ שֶׁתֹּאכַל מִשְׁנַתְּאָרְסָה, שֶׁהָרִי הִיא קִנְיָנוֹ²²; אֲבָל אֶסְרוּ חֲכָמִים שֶׁתֹּאכַל עַד שֶׁתִּפְגַּס לַחֲפָה, גִּזְרָה שֶׁמָּא תִּאָּכֵל²³ תְּרֻמָּה לְאִבְיָה וּלְאִחִיָּה כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה בְּבֵית אִבְיָה.

(16) משנה, נדה מד, ב. (17) על-ידי אביה (ראה בהלכה הסמוכה) שהיא אשת איש מן התורה (פ"ג מהל' אישות הי"א). (18) אבל לפני כן, אין ביאתה ביאה (נדה, שם). (19) אפילו בתרומה דאורייתא, אם נישאה על-ידי אביה. (20) המורמים מקרבן השלמים, שהם נאכלים לכהנים ולנשיהם ולעבדיהם (משנה זכחים נה, א. ופ"י מהל' מעשה הקרבנות ה"ה). (21) כתובות נז, ב. (22) ונאמר (ויקרא כב, יא): "וכהן כי יקנה נפש קנין כספו, הוא יאכל בו" (שם). (23) כדעת עולא, שם.

ד. חֲרֻשֶׁת²⁴ וְשׁוֹטָה שֶׁנִּשְׁאֲתָ לָכֶהָ - אֵינָה אוֹכֶלֶת בְּתִרְוּמָה²⁵, אֶפְלוּ הַשִּׁיאָה אִבְיָה²⁶; גִּזְרָה שֶׁמָּא יִשָּׂא חֲרֻשׁ כֹּהֵן חֲרֻשֶׁת²⁷ וְיִאָּכֵלָנָה²⁸, לְפִיכָךְ גִּזְרוּ שֶׁלֹּא תֹאכַל חֲרֻשֶׁת בֵּת יִשְׂרָאֵל כָּלָל.

(24) יבמות קיג, א. (25) בין בתרומה דרבנן ובין בתרומה דאורייתא (שם). (26) שהיא אשת איש גמורה מן התורה (פ"ג מהל' אישות הי"א). (27) ונישואי חרש אינם תופשים אלא מדרבנן (שם פ"ד ה"ט). (28) תרומה דאורייתא, שהרי תרומה דרבנן היא אוכלת (יבמות, שם). [ובגמרא שם הקשו על זה: "ולכיל, קטן אוכל נבלות הוא [ואין מצווין להפרישן]", ומתוך: "גזירה שמא יאכל חרש בכקחת". אבל לפי הסוגיא שם קיד, א - שאף למי שסובר קטן אוכל נבילות אין ב"ת-דין מצווין להפרישו, להאכילו בידים אסור (וכן פסק רבינו בפ"י מהל' מאכלות אסורות הכ"ז) - אין מקום לקושיית הגמרא הנ"ל, שהרי על-ידי הנישואין שתיקנו חכמים לחרש וחרשת היא אוכלת תרומה, והרי זה כאילו חכמים נותנים לה בידים (ועי' ריטב"א שם). ועי' 'כסף משנה' ר'מעשה רוקח'].

ה. הָזֶר אֶסְרוּ לְאָכַל תְּרֻמוֹת²⁹, שֶׁנֶּאֱמָר: וְכָל זֶר לֹא יֹאכַל קִדְשׁ. אֶפְלוּ הִנֵּה תוֹשֵׁב כֹּהֵן אוֹ שְׂכִיר, שֶׁנֶּאֱמָר: תוֹשֵׁב כֹּהֵן וְשְׂכִיר לֹא יֹאכַל קִדְשׁ. תוֹשֵׁב - זֶה שְׂכִיר עוֹלָם³⁰, שְׂכִיר - זֶה שְׂכִיר שָׁנִים³¹. וְעֶבֶד עֲבָרִי³² - הָרִי הוּא כְּתוּשָׁב וְשְׂכִיר³³. וְכֹהֵנֶת אִשְׁתׁ הָזֶר - הָרִי הִיא כְּזָר³⁴; שֶׁנֶּאֱמָר: וְכָל זֶר - בֵּין הוּא בֵּין אִשְׁתּוֹ³⁵.

(29) סנהדרין פג, ב. (30) יבמות ע, א. והיינו עבד עברי שמכר עצמו ליתר על שש שנים, שאינו יוצא בשש (פ"ב מהל' עבדים ה"ג) - ('אור שמח'). (31) יבמות, שם. והיינו עבד עברי שמכר עצמו סתם, שיוצא בסוף שש שנים ('אור שמח'). (32) [כלומר, תושב ושכיר שלמעלה הם עבדים

כרשיני תרומה שעיקרם למאכל בהמה (ראה למעלה פ"ה ה"ב), אבל דבר שעיקרו למאכל אדם, אסור לתת לבהמה. וכן הוא ב'ספרא' שם ה"ו, על הפסוק 'ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו' - "הם אוכלים ואין בהמה אוכלת, יכול לא תאכל בכרשינים? תלמוד לומר: נפש". ועי' ר"ש ורע"ב בתרומות פ"א מ"ט. וראה ב'משנה למלך' כאן. וראה להלן פ"ט ה"ז, ופ"א ה"ח. (5) גיטין יב, ב. ותוספתא תרומות פ"י. (6) על בעלה (גיטין, שם). (7) בתרומה, שהם קנינו של כהן.

ב. תְּרֻמָּה שֶׁל תּוֹרָה⁸ - אֵין אוֹכֵל אוֹתָהּ אֶלָּא כֹּהֵן מִיַּחֲסָ⁹; אֲבָל כֹּהֵנִי חֲזָקָה¹⁰ - אוֹכְלִין בְּתִרְוּמָה שֶׁל דְּבָרֶיהֶן בְּלִבְדִּי¹¹. וְתִרְוּמָה טְהוֹרָה - בֵּין תְּרֻמָּה גְּדוּלָּה בֵּין תְּרֻמַּת מַעְשֹׁר, בֵּין שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁל דְּבָרֶיהֶן - אֵינָה נִתְּנָת אֶלָּא לָכֶהָ תַּלְמִיד חָכָם¹²; מִפְּנֵי שֶׁאֶסְרוּ לְאָכַל תְּרֻמָּה טְמֵאָה, וְכָל עַמִּי הָאָרֶץ בְּחֻזַּקַּת טְמֵאָה¹³. לְפִיכָךְ נִתְּנִין תְּרֻמָּה טְמֵאָה¹⁴ לְכָל כֹּהֵן שִׁירְעָה¹⁵.

(8) שחייבים להפרישה מן התורה. (9) שיש לו עדי יוחסין או כתב המתייחס שהוא כהן ודאי (כתובות כד:). (10) שהוחזקו כהנים ואין ב"ת-דין יכולים להוציא דבר מחזקתו, אבל אין להם לא עדי יחוס ולא כתב יחוס (רש"י שם). (11) היינו תרומה שאין חייבין בה אלא מדברי סופרים (שם כה). (12) ראה להלן. (13) בחולין קל, ב: "אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מניין שאין נותנים מתנה לכהן ע"הארץ? שנאמר (דברי הימים-ב לא, ד): "ויואמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה'", כל המחזיק בתורת ה' - יש לו מנת. ושאינו מחזיק בתורת ה' - אין לו מנת". אבל בחלה פ"ד מ"ט "ואלו ניתנין לכל כהן, החרמים והבכורות וכו' ושמן שריפה", ובי'ירושלמי' שם על המשנה הקודמת (בחלת חוצה לארץ) "וניתנת לכל כהן" - אמרו: "בין לכהן חבר, בין לכהן ע"הארץ", ואם כן גם "ניתנין לכל כהן" שבמשנה השניה, היינו בין כהן חבר בין כהן ע"הארץ. ומתוך זה למד רבינו, שמה שאמרו אין נותנין מתנות אלא לכהן חבר, אינו אלא על דרך הטוב והיפה, אבל שיהיה אסור לתתם לעם הארץ, לא שמענו, וכן פירש במשנה שם. ומתוך זה שהזכירה המשנה שם רק דברים שאין בהם טומאה וטהרה, ובכללם גם שמן שריפה, היינו שמן של תרומה טמאה, למד רבינו שתרומה גדולה, תרומת מעשר וחלה טהורות, אסור לתתם לכהן ע"הארץ, שמא יטמאם ויאכלם בטומאה, עיי"ש בפירוש המשנה. (14) ויטמאנה ואחר-כך יאכלנה. [ואף-על-פי שתורומה טמאה אין ע"הארץ חשוד לאכלה (ראה להלן) - ע"הארץ אינו מחזיק עצמו לטמא, וראה להלן - ('אור שמח')]. (15) בחלה, שם: "ואלו ניתנין לכל כהן וכו' ושמן שריפה", היינו שמן של תרומה טמאה. וכל כהן, היינו בין כהן חבר בין כהן ע"הארץ, כמבואר למעלה. והראב"ד חולק על זה, ודעתו כדעת ה'תוספות' בחולין שם ד"ה מנין. ואף-על-פי שע"הארץ אוכל תרומה טהורה שנטמאה על ידו, לפי שאינו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

תרומות פ"ז ה"א. אבל אם אכל במזיד בלי התראה שאינו לוקה, חייב הוא לשלם את הקרן (להלן פ"י ה"ה), ומיתה בידי שמים אינה פוטרתו, כדעת רבא בכתובות ל, ב. אבל צריך עיון, שהרי שם מבואר שלא אמרו "אינו לוקה ומשלם", אלא כשבאו המלקות והמזון בבת אחת, כגון שתחב לו חבירו בבית הבליעה, ורבינו השמיט זאת (משנה למלך).

ז. וכת פהן פי תהיה לאיש זר, היא בתרומת הקדשים לא תאכל. שני ענינים⁴¹ נכללו בלאו זה: שאם תבעל⁴² לאסור לה ותעשה זונה⁴³ או חללה⁴⁴, כמו שבארנו בהלכות אסורי ביאה⁴⁵ - הרי היא אסורה לאכל בתרומות לעולם, קדין כל חלל, שהחלל פזר לכל דבר⁴⁶. ואם תנשא לישראל⁴⁷ - הרי היא אסורה לאכל במזון מן הקדשים, שהוא חזה ושוק, לעולם, אף על פי שגרשה או מת⁴⁸.

(41) יבמות סח, ב. (42) שם. (43) אם נבעלה לאדם שהיא אסורה להנשא לו איסור השוה לכל (פ"ח מהל' איסורי ביאה ה"א). (44) כגון שהיהת גרושה ונבעלה לכהן (שם פ"ט ה"א). (45) שם ושם. (46) פרט לעבודה במקדש, שהרי החלל אינו מחלל עבודתו (פ"ו מהל' ביאת מקדש ה"). וכן נראה בפ"ט שם הט"ו, שלא מנה חלל בין שמונה עשר פסולי עבודה. והפסוק מתפרש לפי"ז: כי תהיה לאיש זר - כי תבעל לפסול, בתרומת הקדשים - בתרומה, לא תאכל. (47) יבמות, שם. ומשנה, שם פז, א. (48) שחזרת לתרומה, ואף על פ"כ אינה חוזרת לחזה ושוק. והפסוק מתפרש לפי"ז: כי תהיה לזר - כי תנשא לישראל, בתרומת הקדשים - במזון מן הקדשים, לא תאכל.

ח. אכל⁴⁹ התרומה - אוכלת אחר שגרשה הישראל או מת, אם לא הניח בן ממנה; שנאמר: וכת פהן פי תהיה אלמנה וגרושה זרע אין לה, ושבה אל בית אביה פנעוניה, מלחם אביה תאכל.

(49) שם.

ט. מפי השמועה למדו⁵⁰: מלחם - ולא כל לחם; חוזרת היא לתרומה, ולא לחזה ושוק.

(50) שם. ושם למדו כן גם מהפסוק "בתרומת הקדשים לא תאכל", שהביא רבינו למעלה ה"ז.

י. ולא הפהנת בלבד, אלא אפלו לזיה וישראלית⁵¹ שנבעלה לאסור לה, הואיל ונעשית זונה⁵² - אסורה לאכל בתרומה לעולם, ואף על פי שיש לה זרע מכהן.

(51) שם סח, א. (52) למעלה ה"ז, כתב גם "חללה", וצריך עיון למה השמיטה כאן].

יא. לפיכך השבויה אינה אוכלת בתרומה⁵³, ואף על פי שאומרת טהורה אני. וכל שבויה שנאמנת לומר

עבריים שמכרו עצמם (ראה ב'אור שמח'), שכן קראה אותם התורה (ויקרא כה, לט-מ): "וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך וגו' כשכיר כתושב וכו'", ואילו "עבד עברי" הוא זה שמכרוהו בית-דין, שכן קראתו התורה (שמות כא, ב): "כי תקנה עבד עברי" (33) אף על פי שהוא קבוע אצלו יותר מהם (= מעבדים שמכרו עצמם), שזה שמכר עצמו אסור בשפחה כנענית (פ"ג מהל' עבדים ה"ג) ואילו מכרוהו בית-דין - רבו מוסר לו שפחה כנענית (שם) - 'אור שמח'. (34) משנה, יבמות פה, ב. (35) שם סח, א.

ו. זר שאכל תרומה בדרון³⁶ - בין שהיה טמא בין שהיה טהור, בין שאכל תרומה טהורה בין שאכל טמאה³⁷ - חייב מיתה בידי שמים; שנאמר: ומתו בו פי יחללה³⁸. ולוקה על אכילתה³⁹. ואינו משלם דמי מה שאכל, שאינו לוקה ומשלם⁴⁰. ואם אכל בשגגה - מוסיף חמש; שנאמר: ואיש פי יאכל קדש בשגגה ויפסח חמשתו וגומר.

(36) סנהדרין פג, א. (37) [כן הוא בתוספתא תרומות פ"ו: "באוכלי תרומה זורים, טהור שאכל את הטהור, וטהור שאכל את הטמא, וטמא שאכל את הטהור, וטמא שאכל את הטמא, כולם במיתה". וכן הוא בפרה פ"א מ"ג: "והאוכלה (= תרומה טמאה) חייב מיתה", והיינו זר האוכלה. ועיי"ש במלאכת שלמה. ועי' ברש"י גיטין נד, א - ד"ה דאכל, ובגליון הש"ס שם. ובתוספתא כריתות פ"א: "וזר שאכל תרומה טהורה", וטעות סופר היא, שהי בתוספתא זבחים פ"ב ליתא "טהורה", וראה 'תוספתא כפשוטה' שם לעמוד 24 137]. (38) ואחריו נאמר: "וכל זר לא יאכל קודש" (סנהדרין, שם). וי"ו של "וכל" מוסיפה על הענין הראשון, ומחברת את הפסוק "ומתו בו" גם לאכילת זר - 'חסדי דוד' בתוספתא כריתות, שם. ודלא כרב שאמר (סנהדרין, שם), שאינו חייב מיתה, מפני ש"אני ה' מקדשם" הפסיק הענין. ואף על פי שמהפסוק הנ"ל "ומתו בו כי יחללוהו", למדו חז"ל (שם) שכהן טמא שאכל תרומה אינו חייב מיתה (ראה להלן פ"ז ה"א), מפני שתרומה טמאה היא מחוללת ועומדת, וכאן חייבו מיתה מאותו הפסוק גם בתרומה טמאה - יש הבדל בין כהן לזר, שלגבי כהן שהוא קדוש ואוכל בתרומה טהורה, זו הטמאה נקראת מחוללת, אבל זר שאינו קדוש, לגביו גם תרומה טמאה אינה מחוללת (רדב"ז כאן, ולחם-משנה בפ"ט מהל' סנהדרין ה"ב). [וזהו מה שאמר הכתוב (שם) "ומתו בו כי יחללוהו, אני ה' מקדשם" - מפני שאני ה' מקדשם, לכהנים (וראה ב'ספורנו' שם), אינם חייבים מיתה על תרומה מחוללת, שלגבם אינה קדושה. אבל "וכל זר לא יאכל קודש" - לגביו כל תרומה, ואפילו טמאה, היא קדוש. ומטעם זה אמרו בתרומות פ"ו מ"א, ש"אחד תרומה טהורה ואחד תרומה טמאה - משלם חומשה" (ראה להלן פ"י ה"ב), שגם בפסוק "ואיש כי יאכל קודש בשגגה", תרומה טמאה בכלל. ועיי"ש ב'משנה ראשונה']. (39) כן אמר רב בסנהדרין שם, אלא שלרבריו אינו חייב מיתה בידי שמים, ובזה אין הלכה כמותו, ראה למעלה. וראה ב'ספר המצוות' ל"ת קלג. (40) 'ירושלמי'

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(64) [אולי רוצה לומר "מאינו ישראל", והכוונה לנישאת לגוי, שנפסלה מלאכול בתרומה, ואף-על-פי-כן אמה אוכלת עבורה, כמפורש ב'ספרא' שם ה"י, ובמשנה יבמות, שם]. (65) והבת אינה אוכלת. (66) ונעשית זרע פסול לכהונה.

טו. פיוצא בו, הפהנת שאינה אוכלת מפני זרעה שמישראל אף על פי שאותו הזרע פהנים. פיצד? בת פהן⁶⁷ שנשאת לישראל וילדה ממנו בת⁶⁸, והלכה הבת ונשאת לכהן וילדה ממנו בן - הרי זה ראוי להיות פהן גדול, מאכיל את אמו⁶⁹ ופוסל את אם אמו, ואף על פי שמתה אמו⁷⁰. וזאת⁷¹ אומרת: לא כבן בתי⁷² פהן גדול, שהוא פוסלני מן התרומה.

(67) משנה, שם סט, ב. (68) שהיא ישראלית ופוסלת את אמה אף-על-פי שמת אביה. (69) לאחר מות אביו הכהן. (70) שכל זמן שהיא חיה, היא עצמה פוסלת את אמה, שהרי אביה ישראל. (71) אם אמו. (72) במשנה, שם: "כבני". אבל בברייתא שם ע, א - כלשון רבינו.

טז. העבד - אינו פוסל⁷³ משום זרע ואינו מאכיל. פיצד? פהנת שנשאת לישראל או ישראלית שנשאת לכהן, וילדה ממנו בן, והלך הפן ונכבש⁷⁴ על השפחה⁷⁵ וילדה ממנו עבד⁷⁶, ומת הפן והרי העבד קיים: היתה אם אביו של עבד זה בת ישראל לכהן - לא תאכל בתרומה; היתה בת פהן לישראל - תאכל. שאין זה זרע, שהעבדים אין להם יחוס⁷⁷.

(73) משנה, שם סט, ב. (74) נדחק ונדבק, לשון מכבש, ולשון גנאי הוא (רש"י שם). (75) וכל-שכן על הגויה (רדב"ז), וראה להלן. (76) שוולד שפחה כמותה (רש"י). וכן ולד גויה (קידושין סח:). (77) ולפיכך אינו פוסל ואינו מאכיל. [ואין כוונתו למה שאמרו ביבמות סב, א: "הכל מודים בעבד שאין לו חיים" (וכן כתב רבינו בפט"ו מהל' אישות ה"ו "שהעבד אין לו יחוס"), - שלא אמרו כן אלא בעבד שנשתחרר, ואילו בגוי שנתגייר, בניו מתייחסים אחריו, אבל בישראל - בין אם בא על הגויה ובין אם בא על השפחה, אין הוולדות מתייחסים אחריו].

יז. בת ישראל⁷⁸ שנשאת לכהן ומת, ולזה ממנו בן, וחזרה ונשאת לישראל - לא תאכל בתרומה⁷⁹. מת הישראל ולזה ממנו בן - לא תאכל בתרומה מפני בנה שמישראל⁸⁰. מת בנה מישראל - אוכלת בשביל בנה הראשון.

(78) משנה, יבמות פו, ב. (79) מפני שנישאת לישראל, ונתקה מזרע הכהן. (80) אף-על-פי שיש לה גם בן מכהן, שהרי נתקה ממנו עם נישואיה לישראל.

יח. בת פהן שנשאת לישראל⁸¹ ויש לה ממנו בן, וחזרה ונשאת לכהן - תאכל בתרומה⁸². מת ולזה ממנו בן - תאכל בתרומה⁸³. מת בנה מכהן - אסורה לאכל מפני בנה שמישראל. מת בנה שמישראל -

טהורה אני⁸⁴, או שיש לה עד⁸⁵ פדי שתהיה מתרת לבעלה - הרי זו אוכלת בתרומה. והנרפעת לכהונה⁸⁶ - לא נפסלה מן הפהנה ואוכלת.

(53) שמא נטמאה. עדיות פ"ג מ"ו, וכתובות לו, ב. (54) שנינו במשנה עדיות שם: "יש שבויה אוכלת, ויש שבויה שאינה אוכלת. כיצד? האשה שאמרה נשביתי וטהורה אני - אוכלת, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. ואם יש עדים שנשבית, והיא אומרת טהורה אני - אינה אוכלת". וכן שנינו בכתובות כב, א - להתירה לבעלה. (55) אפילו עד אחד, שבשבויה הקילו להאמין עד אחד שלא נטמאה, כמבואר בפ"ח מהל' אישות ה"ז. (56) יבמות נט, ב.

יב. ישראלית שיש לה זרע מכהן⁸⁷ - אוכלת בשביל בנה, בין זכר בין נקבה, ואפלו טמטום ואנדרוגינוס⁸⁸, ואפלו זרע הזרע עד סוף כל העולם; שנאמר: וזרע אין לה⁸⁹.

(57) משנה, שם פו, ב. (58) שם עב, א - אמרו שמאכיל את עבדיו, והוא-הדין שמאכיל את אמו. (59) ודרשו חכמים (שם ע). "עיינ עליה", כלומר, חפש לה בן עד סוף כל הדורות, וראה בהלכה הסמוכה.

יג. כשם שזרע ישראל⁹⁰ מפהנת פוסל אותה⁹¹, כך זרע פהן מישראלית מאכיל אותה, ואף על פי שהוא זרע פסול⁹². פיצד? בת ישראל שנשאת לכהן או פהנת לישראל, וילדה ממנו בת, ובא על הבת מי שהוא ערוה עליה או שנשאת לממזר, ומתה הבת והרי הממזר קיים⁹³. היתה אם אמו בת ישראל לכהן - תאכל בתרומה; בת פהן לישראל - לא תאכל.

(60) זה מחובר להלכה הקודמת: "שנאמר זרע אין לה, כשם שזרע ישראל וכו'" (משנה-למלך). (61) משנה, שם פו, ב. (62) משנה, שם סט, ב. [ואף-על-פי שלמודד זה (של בת ישראל לכהן, מבת כהן לישראל) נדחה ב'ספרא' פרשת אמור (פ"ה ה"ו), שכן אמרו שם: "מניין לבן שיאכיל את אמו בתרומה, ודין הוא אם זרע כאב לפסול, נעשה את הזרע כאב להאכיל, הין אם עשה את הזרע כאב לפסול, שמדת הפסול מרובה וכו' תלמוד לומר (ויקרא כב, יא) ויליד ביתו [הם יאכלו] יאכיל" (וכן הוא גם בנדה מד, א: "קרי ביה יאכילו בלחמו") - לאחר שכבר למדו מ"יליד ביתו", למדו גם מ"זרע אין לה" הנאמר בבב כהן, שכשם שבה אין הבדל בין זרע כשר לבין זרע פסול, כמו כן בבב ישראל, וכן מפורש ביבמות ע.]. (63) ומאכיל את אם אמו, ע"י במשנה, שם.

יד. הא למדת, שהיא אוכלת בשביל זרעה ואף על פי שאותו הזרע פסול, ואפלו אינו ישראל⁹⁴. ואין צריך לומר, שאם היתה לה בת מכהן, אף על פי שהבת נשואה לישראל⁹⁵, ואפלו נתחלה⁹⁶ - הרי אמה אוכלת בשביל הבת הפסולה.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין הטמאים אוכלין בתרומה עד שייעריב שמן ויצאו שלשה כוכבים בו".

מקור דבריו בתחילת הש"ס: "מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן" ומפרשת הגמרא "קמשמע לן דכפרה לא מעכבא" כי "טהר" אין פירושו "טהר גברא" אלא "טהר יומא" כדאיא במסכת שבת "כוכב אחד יום, שנים בין השמשות, שלשה לילה. . לא כוכבים גדולים הנראים ביום, ולא כוכבים קטנים שאין נראין אלא בלילה, אלא בינונים".

ויש לבאר הלכה זו, על יסוד תוכן ההלכה "לתקן הדעות": תרומה מרמז על התורה, כדאיא בזוהר ש"תרומה" אותיות תורה מ', היינו תורה שניתנה לארבעים יום, ואכילת תרומה ע"י הכהנים הוא שהתורה נעשית מאכלו של כ"א מ"א מ"שאל, עליהם נאמר "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים" כיון שהתורה היא "לחם ומזון הנפש. . כמו שהלחם הגשמי זן את הגוף. . להיות דם ובשר כבשרו".

איתא בירושלמי שכל יהודי נקרא כוכב, ושלושה כוכבים קאי על בחינותיהם של שלושת האבות שיש בכל אחד ואחד מ"שאל" שלכן נקראים בשם "אבות" ו"אין קורין אבות אלא לשלשה" כמבואר בתו"א ש"תמיד יש בחינה זו (של האבות) בכל זמן בכל אדם בו".

ותוכן ההוראה הוא שכאשר ישנם שלושה כוכבים, יכולים הכהנים לאכול בתרומה עוד קודם ש"טהר גברא" ובכל מעמד ומצב של יהודי יכול ללמוד תורה באופן שנעשית דם ובשר כבשרו (אכילת תרומה) כיון שיש אצלו ג' כוכבים (בחינת האבות) אינו צריך להמתין לעבודה מיוחדת אלא יכול לאכול תרומה – (שהתורה תהי' דם ובשר כבשרו) תיכף ומיד.

(יין מלכות ספר זמנים סימן טז
מתוך רמב"ם "פרס המלך")

(7) בגמרא שם נאמר: "צאת הכוכבים" ובשבת לה: אמרו: "כוכב אחד יום, שני כוכבים בין השמשות, שלושה לילה". ושם אמר ר' יוסי: "לא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא כוכבים קטנים שאינם נראים אלא בלילה, אלא בינונים". (8) וזה העת כמו שלש שעה אחר שקיעת החמה. (9) בברכות שם: "מאי וטהר וטהר יומא, כדאמר אינשי איערב שימשא ואדכי יומא". וברש"י שם: "אדכי לשון עבר, נתפנה העולם מן השמש".

ג. כהן טהור שאכל תרומה טמאה - אינו לוקה, מפני שהוא בעשה¹⁰; שגגה: ואחר יאכל מן הקדשים - מדבר שהוא בקדשתו הוא שאכל

חזרת לבית אביה פנעויה, ואכלת בתרומה, לא בחזה ושוק⁸⁴.

(81) משנה, שם. (82) שנותקה מזרע של הישראל. (83) אף-על-פי שיש לה גם בן ישראל, שהרי נותקה ממנו עם נישואיה לכהן. (84) כמבואר למעלה בהלכה ז"ט. וכתב ה"ספ משנה": "דוקא בחזרת לבית אביה, אסורה בחזה ושוק, אבל כשמת בנה מ"שאל והיא חזרת לאכול בשביל בנה מכהן – חזרת אף לחזה ושוק, וכן מפורש בגמרא שם.

יט. פת ישראל שנשאת לישראל תחלה ויש לה ממנו בן, וחזרה ונשאת לכהן - אוכלת בתרומה. מת וליה ממנו בן - אוכלת מפני בנה האחרון, שהרי הוא מאכילה כמו שהאכילה אביו.

~ יום שני י"א אלול ~

פרק שביעי

(1) יבאר אם הטמאין אוכלים בתרומה עד שיעריב שמן. ודין רוכבי גמלים ומשמשות שלא נתהפכה. ותרומת חוצה לארץ אם היא אסורה באכילה. כהן ערל או משוך ונשיהן ועבדיהן. ואנדרוגינוס שנבעל. פצוע דכא וכרות שפכה וחרש שוטה וקטן שקנו להם עבדים. בת ישראל שנישאת לכהן והכניסה לו עבדים.

א. כהן טמא אסור לאכל תרומה, בין טמאה בין טהורה; שגגה: איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב, בפדשים לא יאכל - אי זהו קדש שאוכלין אותו כל זרע אהרן, זכרים ונקבות? הוי אומר: זו תרומה. אלא שכל טמא האוכל תרומה טהורה - חיב מיתה בידי שמים³, ולפיכך לוקה⁴; שגגה: ושגגה: ושמרתי ולא ישאו עליו חטא. וטמא שאכל תרומה טמאה, אף על פי שהוא בלאו - אינו לוקה⁵, שהרי אינה קדש⁶.

(2) פרט לקדשי קדשים שאינם נאכלים אלא לזכרי כהונה, ובגמרא שם הוסיפו שתרומה נאכלת גם לחזרת, היינו בת כהן שנישאת לישראל ומת, פרט לחזה ושוק, שאינה חזרת אליהם. (3) שנאמר "ומתו בו כי יחלוהו". (4) שכל חייבי מיתות בידי שמים, לוקים. (5) אבל איסור יש לאכול תרומה טמאה, ועיין ביבמות עג: הא איסורא איכא ופירש רש"י לאכול תרומה טמאה. ודורשים זה מהפסוק "בשערך תאכלנו", לזה ולא לאחר, ולאו הבא מכלל עשה, עשה. (6) שנאמר "ומתו בו כי יחלוהו", פרט לזו שמחוללת ועומדת.

ב. אין הטמאים אוכלין בתרומה עד שייעריב שמן ויצאו שלשה כוכבים אחר שקיעת החמה⁸; שגגה: ובא השמש וטהר - עד שיטהר הרקיע מן האור⁹, ואחר יאכל מן הקדשים.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

לאחר הערב שמש - לענין תרומה של חוצה לארץ הוא ראוי לאחר טבילה, שכיון שטבל טהר מטומאה היוצאת מגופו, וחלה עליו טומאה קלה של טבול יום, שאינו אלא שני לטומאה, ואינה אלא כטמא מגע בלבד שאוכל בתרומת חוצה לארץ. (19) שאין טומאה יוצאה מגופן. (20) שאין לנו היום אפר פרה, להוות שלישי ושביעי.

ט. לפיכך, כהן קטן שצדין לא ראה קרי וקטנה שצדין לא ראתה דם נדה - אוכלין אותה תמיד בלא בדיקה²¹, שחזקתן שלא יצאה טמאה עדין עליהם. והמצרע - הרי הוא כמי שטמאה יוצאה עליו מגופו²². והוא שיתמא אותו כהן מיחס²³; אבל קדם שיתמאנו הפהן - טהור הוא.

(21) אבל גדול הוא בחזקת טומאה עד שיטבול. (22) כן נראה בפסחים סז: שמצורע הרי הוא כזב לענין זה. (23) ולא כהן מוחזק. ו"איזהו כהן מיוחס? כל שהעידו לו שני עדים שהוא כהן בן פלוני הכהן ופלוני בן פלוני הכהן עד איש שאינו צריך בדיקה, והוא הכהן ששימש על גבי המזבח". ו"מי שהעידו עליו שני עדים שראוהו שהיה אוכל בתרומה של תורה הרי זה מיוחס".

י. כהן ערל אסור לאכל בתרומה מדין תורה. שהרי נאמר תושב ושכיר בתרומה, ונאמר תושב ושכיר בפסח; מה תושב ושכיר האמור בפסח - ערל אסור בו, אף תושב ושכיר האמור בתרומה - ערל אסור בו. ואם אבל - לוקה מן התורה²⁴. משוף²⁵ מתר לאכל בתרומה ואף על פי שנראה כערל. ומדברי סופרים, שימול²⁶ פעם שניה עד שיראה מהול.

(24) שאף על פי שדבר הנלמד מגזירה שווה, אינו מן התורה לדעת רבינו (ספר המצוות שורש ב) - מצאנו להכמים שאמרו שאסור אכילת תרומה לערל הוא מן התורה ולפיכך מנאו רבינו ללא תעשה. (25) שנמשכה ערלתו וכסתה את העטרה. (26) מלשון רבינו נראה שלא אסרוהו חכמים לאכול בתרומה, אלא הטילו עליו חובת מילה, כדי שייראה כמהול.

יא. הנולד מהול - אוכל בתרומה²⁷. והטמטום - אינו אוכל, מפני שהוא ספק ערל. ואנדרוגינוס - מל ואוכל²⁸.

(27) ואף על פי שצריך להטיף ממנו דם ברית - כיון שאין כאן חיוב למול כבכל ערלה, אלא להטיף דם ברית בלבד, ובזה יוצא ידי חובה - אינו נקרא ערל אף לפני הטפת דם ברית. (28) מל הזכרות שבו ואוכל בתרומה, ממה נפשך: בין שהוא איש בין שהוא אשה בין שהוא בריה בפני עצמה, זרעו של כהן הוא.

יב. הערל וכל הטמאין, אף על פי שהן אסורין לאכל בתרומה - נשיהן ועבדיהן אוכלין²⁹.

(29) שאף על פי שהם אסורים בתרומה - יש בהם קדושת כהונה.

בשיטה, אבל דבר טמא לא יאכל אף על פי שיטה; ולא הבא מקלל עשה - עשה הוא.

(10) כלומר, מפני שאין בו לאו אלא עשה.

ד. מי שהיה אוכל בתרומה והרגיש שגזעו איברי¹¹ להוציא שכבת זרע - אוהז באמה¹² ובולע את התרומה.

(11) שנעקר זרע מגופו. (12) שלא יצא הזרע עד שיבלע את התרומה שבפיו, דתנן: הוב ובעל קרי אין מטמאים עד שתצא טומאתן לחוץ".

ה. החרש והשוטה - מטבילין אותן ומאכילין אותן תרומה אחר שהעריב שמן. ומשמרין אותן שלא יישנו אחר הטבילה; שאם ישנו - טמאים, אלא אם כן עשו להם כיס של נחשת¹³, שמא יראו קרי.

(13) וכשירצו להאכילו תרומה יבדקו בכיס. ומדוע של נחשת? מפני שאינו בולע, וכשיראה קרי יהיה ניכר בכיס.

ו. רוכבי גמלים אסורין לאכל בתרומה עד שיטבילו ויעריב שמן; שהן בחזקת טמא מפני החמום, שהרכיבה על עור הגמל¹⁴ מוציא טפה של שכבת זרע.

(14) כלומר, בלא אוכף.

ז. המשמשת מטתה, אם לא נתהפכה בשעת תשמיש¹⁵ - טובלת ואוכלת בתרומה לערב; ואם נתהפכה בשעת התשמיש - הרי זו אסורה לאכל בתרומה כל שלשה ימים¹⁶; שאי אפשר לה שלא תפלט ותהיה טמאה, כמו שיתבאר במקומו¹⁷.

(15) הראב"ד השיג ממה שאמרו שם בגמרא: והוא שהטבילה במטה שלא זזה ממקומה, אבל אם הלכה לטבילה, חוששין שמא נשתיר ממנו ופלט. ונראה שרבינו גורס בגמרא "אלא לא קשיא כאן במתהפכת כאן בשאינה מתהפכת", ואם כן חזרו ממה שאמרו קודם, ולפי זה אין צורך להטבילה במטה. (16) לא ג' ימים שלמים אלא עד היום השלישי. (17) ושם כתב שאינה מטמאה אלא שלוש עונות, ועונה היא יום או לילה, ואם שמשה בליל שבת היא מטמאה ביום השבת, בליל יום א וביום א, ולא יותר.

ח. תרומת חוצה לארץ, הואיל ועקרה מדבריהן - אינה אסורה באכילה אלא לפנה שטמאה יוצאה עליו מגופו, והן: בעלי קריין וזבין וזבות ונדות ויולדות. וכלן שטבילו - מתרין לאכילה אף על פי שלא העריב שמן¹⁸. אבל טמאי מגע טמאות¹⁹ - בין שנגע במת, שאי אפשר לנו היום לטהר ממנו²⁰, בין שנגע בשרץ - אינו צריך לטבול לתרומת חוצה לארץ.

(18) אף על פי שלתרומה של ארץ ישראל אינו ראוי אלא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

נִבְעַל לְאַנְדְּרוֹגִינוֹס אַחֵר שֶׁהוּא פּוֹסֵל בְּבִיאָתוֹ
לְאִשָּׁה⁴⁴ - נִפְסֵל, וְאִינוּ אוֹכֵל וְלֹא מֵאֲכִיל עֲבָדָיו.
וְהוּא שֶׁיִּבְעַל אוֹתוֹ דֶּרֶךְ נִקְבוֹתוֹ⁴⁵; אֲבָל דֶּרֶךְ זְכוּרוֹ
- אֵין זָכָר פּוֹסֵל זָכָר מִן הַהִנָּה.

(42) ירושלמי יבמות פרק ח הלכה ו "נבעל (האנדרוגינוס) נפסל מן התרומה כנשים", פירוש אם נבעל לפסול מן התרומה. שאם היה כשר לתרומה, אינו פוסלו, ממה נפשך: מצד דין נקבות של שניהם, אין כאן ביאה כלל. מצד דין זכרות של שניהם - אין זכר פוסל זכר. ומצד שהבועל זכר והנבעל נקבה, בוודאי שאינו פוסלה, שהרי ביאה כשרה היא. ומכיוון שאמר "כנשים", נראה שנפסל בין בדרך נקבות ובין בדרך זכרותו, שהרי האשה נפסלת בין בכדרכה ובין שלא כדרכה. (43) שהרי נתחלל מן הכהונה. (44) שאם הוא כשר - אינו פוסל. (45) ירושלמי שם: "רבי ינחא ברבי סבא ר' יונה בשם רב המנונה, אפילו מין במינו (= אנדרוגינוס שבעל אנדרוגינוס) כל שהוא (= בין שבעלו דרך נקבותו בין שבעלו דרך זכרותו), וקשיא אם זכר הוא (= כלומר, אם אנדרוגינוס דינו כזכר, ואם כן שניהם דין אחד להם) אין זכר פוסל זכר, אם נקבה היא (= כלומר, לשניהם דין נקבה) אין נקבה פוסלת נקבה, צד זכרותו של זה פוסלת צד נקיבתו של זה". ולדעת רבינו היינו אם בעלו בדרך נקבותו, הוא פוסלו, מפני שצד זכרותו של זה פוסלת צד נקבותו של זה. שאז אנו דנים את הבועל כזכר ואת הנבעל כנקבה. אבל אם בעלו בדרך זכרותו אומרים ממה נפשך: אם זה זכר אף זה זכר, ואין זכר פוסל זכר, ואם שניהם נקבות - אין ביאתו ביאה כלל.

יז. עֶבֶד שֶׁל שְׁנֵי שְׁתֵּפִינִ, שֶׁהִיא אֶחָד מֵהֶן מֵהֶן אֵינוּ
מֵאֲכִיל⁴⁶ - הֲרִי זֶה הָעֶבֶד אֲסוּר לְאָכְלָל⁴⁷. וְכָל
הַמֵּאֲכִיל בְּתֵרוּמָה - מֵאֲכִיל בְּחִזָּה וְשׁוֹק.

(46) [כלומר, כל השותפין היו כהנים כשרים, שאוכלים תרומה ומאכילים לעבדיהם, ואחד מהם היה פסול שאינו מאכיל עבדו בתרומה]. (47) בירושלמי שם: "מניין לכהן שקנה עבד ולישראל בו שותפות, אפילו אחד ממאה בו, שאינו מאכילו בתרומה תלמוד לומר וכהן כי יקנה" משמע שכולו קנוי לכהן המאכיל.

יח. בֵּית יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁאֵת לָכֶהֱן וְהַכְּנִיסָה לוֹ בֵּין עֲבָדֵי
מְלוּגָה⁴⁸ בֵּין עֲבָדֵי צֶאֱן בְּרִזְלָה⁴⁹ - הֲרִי אֵלוּ יֹאכְלִי⁵⁰.
וְכֵן עֲבָדֵי מֵהֶן שֶׁקָּנוּ עֲבָדִים וְעֲבָדֵי אִשְׁתּוֹ שֶׁקָּנוּ
עֲבָדִים - יֹאכְלוּ; שְׁנֵאמַר: כִּי יִקְנֶה נָפֶשׁ קִנְיָן כֶּסֶף
- אִפְּלוּ קִנְיָן הַקִּנְיָן⁵¹. וְקִנְיָן הָאוֹכֵל - מֵאֲכִיל
(אַחֲרֵים), וְקִנְיָן שֶׁאֵינוּ אוֹכֵל⁵² - אֵינוּ מֵאֲכִיל.

(48) שהבעל משתמש בעבודתם כאכילת פירות. (49) שהכניסה בדונייא והבעל קיבל אחריותם עליו. (50) עבדי צאן ברזל יאכלו לפי שהם ברשותו. ועבדי מלוג ששייכים לה יאכלו, שזהו קניינו שקנה קניין. והמדובר כשהקנו להם העבדים והתנו עמהם שאינם קנויים להם אלא לך וכך, שבאופן זה אינם קנויים לאדון כלל. (51) עבדים

יג. פְּצוּעַ דֶּפֶא³⁰ וְכִרּוֹת שֶׁפִּכָּה³¹ - הֵם וְעֲבָדֵיהֶן
אוֹכְלִין, וְנִשְׁיֵהֶן לֹא יֹאכְלִי³². וְאִם לֹא יָדַע³³ אֵת
אִשְׁתּוֹ מִשְׁנַעֲשֶׂה פְּצוּעַ דֶּפֶא וְכִרּוֹת שֶׁפִּכָּה³⁴ - הֲרִי
אֵלוּ יֹאכְלוּ. וְכֵן אִם נָשָׂא בֵּית גֵּרִים - הֲרִי זֶה
אוֹכְלֵת³⁵.

(30) שנפצעו הביצים שלו. (31) שנכרת הגיד ושוב אינו יורה קילוח זרע, אלא שופך ושותת, ואינו מוליד. ושניהם אסורים לבוא בקהל. (32) שהן נעשות חללות בביאתם מכיוון שנבעלות לפסול להן. (33) לא בא עליה, מלשון "והאדם ידע את חוה אשתו". (34) כן היא לשון המשנה ומשמע שהייתה נשואה לו קודם לכן, וכן פירש רש"י שם. ולכך היא אוכלת בתרומה, אף על פי שהיא משתמרת, כלומר עומדת, לביאה פסולה, מאחר שכבר אכלה. אבל אם נישאה והוא פצוע דכא, אפילו לא ידעה, אינה אוכלת, מאחר שהיא משתמרת לביאה פסולה דאורייתא. (35) שאין בהם איסור נישואין כלל, לא משום "לא יבוא פצוע דכא בקהל ה'" - שגירות אינה בכלל קהל ה'. ולא משום זונה לכהן - שפצוע דכא אינו בקדושת כהונה ואינו אסור בה.

יד. פְּצוּעַ דֶּפֶא מֵהֶן שֶׁקָּדַשׁ בֵּית מִזְבֵּחַ - אֵינָה אוֹכְלֵת³⁶.
סְרִיס חֲמָה³⁷ - הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְעֲבָדָיו אוֹכְלִין³⁸. טְמֵטוֹם
וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - עֲבָדֵיהֶן אוֹכְלִין, אֲבָל לֹא נִשְׁוִתִּיהֶן³⁹.

(36) כיוון שמשתמרת לביאה פסולה, נתחללה ופסולה מלאכול אפילו בתרומת בית אביה, ואפילו אם רק קידש אותה, ולא ידעה משנעשה פצוע דכא. ומה שמותר לאכול בתרומה אם נישאה קודם שנעשה פצוע דכא, משום שהייתה אוכלת קודם, אין זה אלא שתחילת אכילתה הייתה על ידי נישואין אלו שהיו כשרים אז, ואף על פי שעכשיו נעשה פצוע דכא, כיוון שאותם הנישואין שהכשירוה לאכילה קיימים עוד, אוכלת גם עכשיו, מאחר שכבר אכלה. אבל כאן מה שאכלה מבית אביה, נפקע לגמרי על ידי הקידושין, שאז יצאה מרשות אביה. (37) שנוול סריס מבטן אמו והוא על ידי שנתחממה אמו ביום הצהריים וחוס התנור ששתתה משקה חזק. (38) שסריס חמה שלא נסתרס בידי אדם, אלא בידי שמים, אינו אסור לבוא בקהל. (39) שמה נקבה הוא ואין קידושי קידושין. ואנדרוגינוס שהוא ברייה בפני עצמה ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה, ולפיכך אינו מאכיל בתרומה על ידי קידושין.

טו. חֶרֶשׁ שׁוֹטֵה וְקָטָן שֶׁקָּנוּ לָהֶן עֲבָדִים - אֵינָן
אוֹכְלִין⁴⁰. אֲבָל אִם קָנוּ לָהֶם בֵּית דִּין אוֹ אֶפֶסְטְרוֹפּוֹס
אוֹ שְׁנִפְלִי לָהֶן בִּירְשָׁה⁴¹ - הֲרִי אֵלוּ אוֹכְלִין.

(40) מפני שאין לחרש שוטה וקטן קניין אלא על ידי בית דין או אפוסטרופוס. ואין אני קורא בו "קניין כספו הוא יאכל בו". (41) שקטן נוהל.

טז. אַנְדְּרוֹגִינוֹס שֶׁנִּבְעַל לְפֶסוּל מִן הַתְּרוּמָה, בֵּין
דֶּרֶךְ זְכוּרוֹתוֹ בֵּין דֶּרֶךְ נִקְבוֹתוֹ - נִפְסֵל מֵלֶאכֶל
בְּתֵרוּמָה, כְּנָשִׁים⁴². וְאֵין עֲבָדָיו אוֹכְלִין⁴³. וְכֵן אִם

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שם נזכרה גם "חלוצה" אבל אין זו אלא "שיגרא דלישנא" אגב גרושה, שהרי חלוצה אינה פסולה אלא מדרבנן, ולפיכך השמיטה כאן רבינו, וכתב להלן (הלכה כג) שמוותרת. (65) מצפות, כלומר עומדות לכך. (66) בלא קידושין. (67) אף על פי שחופה אינה קונה - כיוון שנכנסה לחופה לשם ביאה, הרי היא משתמרת לביאה פסולה. (68) שהרי לא נבעלו, ומעתה אינן משמרות עוד לביאה פסולה. (69) מכיוון שנבעלו לפסול, אבל אם נכנסו לחופה ולא נבעלו, אף על פי שדינן כבעולות - לא נתחללו מן התרומה, שהרי כן אמרו בפצוע דכא, שאם לא ידע את אשתו לאחר שנעשה פצוע דכא, הרי אלו יאכלו. ונכל שכן שאם נכנסו לחופה בלא אירוסין, שכל פסולה אינו אלא מפני משתמרת לביאה פסולה, שוודאי לא נתחללו.

כב. כהן שנתן גט ליבמתו כהן ונפלה לפני יבמים ע"י שיש כהן חלל - לא תאכל מפני זקת החלל⁷¹. ואפלו עשה בה אחד מן הכשרים מאמר⁷², שאין המאמר קונה ביבמה קנן גמור.

(70) בת כהן ואשת כהן. (71) שזוקקה גם לו, כשם שזוקקה לכל האחים, לייבום או לחליצה. (72) הוא קידושי כסף שהיבם מקדשה.

כג. כהן שנתן גט ליבמתו הכהנת, שהרי נאסרה עליו ועדין זקתו עליה - הרי זו אוכלת בתרומה⁷³, מפני שהיא משמרת לביאה פסולה של דבריהן, שאין הגט פוסל היבמה אלא מדבריהן. וכן כהנת⁷⁴ חלוצה או שניה שנתאסרה⁷⁵ לכהן - אוכלת⁷⁶ כהן הדיוט שנשא אילונית⁷⁷ - הרי זו אוכלת בתרומה.

(73) היינו בתרומת בית אביה, שהרי היא כהנת, אבל בת ישראל אינה אוכלת, בשביל היבם שהוא כהן. (74) לפי שהמדובר באירוסין נקט "כהנת" שהרי בת ישראל אינה אוכלת באירוסין. (75) שהן משתמרות לביאה פסולה מדרבנן. (76) בתרומת בית אביה, שהשתמרת לביאה פסולה מדרבנן אינה נפסלת. אבל חלוצה שנישאת - נתחללה. ושניה שנישאת היא אוכלת, אבל עבדי מלוג שלה אינם אוכלים, ובנתאסרה גם עבדיה אוכלים. (77) משנה ביבמות סא. ודלא כר' יהודה שאמר שכיוון שאינה לפריה ורביה הרי היא כזונה. ונקט "כהן הדיוט" לפי שלר' יהודה אסורה גם לכהן הדיוט, אבל להלכה הוא הדין ככהן גדול.

פרק שמיני

(1) יבאר שהעובר והיבם והאירוסין והחרש וכן תשע שנים ויום אחד פוסלין ולא מאכילין. מי שנישאת לכהן שוטה או שאנס ופיתה אותה. אשת איש שהעידו עליה עדי קינוי ועדי סתירה, ואשת כהן שאמרה טמאה אני.

א. העבר והיבם² והאירוסין והחרש³ וכן תשע שנים ויום אחד - פוסלין ולא מאכילין.

(2) לשון המשנה ביבמות סז: והולך ומפרש אותם בהלכות

שקנו עבדים וקניין קניינו של הקניין (=עבדי אשתו שקנו עבדים). (52) כגון אלמנה לכהן גדול שאינה אוכלת בתרומה, שהרי היא חללה.

יט. בת כהן שנישאת לישראל והקניסה לו בין עבדי מלוג בין עבדי צאן ברזל - הרי אלו לא יאכלו⁵³.

(53) עבדי צאן ברזל לא יאכלו, מפני שהם של הבעל. ועבדי מלוג, לפי שהם שלה, ואף היא נפסלה מן התרומה על ידי נישואיה עם הישראל.

כ. אלמנה לכהן גדול⁵⁴, גרושה וחלוצה⁵⁵ לכהן הדיוט, בין כהנת⁵⁶ בין ישראלית, וכן שאר חייבי לאוין⁵⁷, והקניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל - עבדי מלוג לא יאכלו⁵⁸, אף על פי שהוא חייב במזונותם; ועבדי צאן ברזל יאכלו, מפני שהם של הבעל⁵⁹. נשא שניה⁶⁰ - היא אוכלת⁶¹, ועבדי מלוג שלה לא יאכלו⁶².

(54) והיינו בנישואין, שהרי מדובר כאן גם בבת ישראל, שאף בנישואין כשרים אינה אוכלת אלא לאחר נישואין. (55) גרושה או חלוצה, ששתייהן אסורות לכהן. [ואף על פי שחלוצה אינה אסורה אלא מדרבנן, ואינה נעשית זונה, כיוון שהיא מאיסורי כהונה היא נעשית חללה על ידן. (56) שאפילו בת כהן האוכלת בתרומת אביה, נתחללה ונפסלה מתרומה בנישואי איסור. (57) נישואי איסור שיש בהם לאו, שאף על ידם נעשית זונה ואסורה בתרומה. ונקט חייבי לאוין, לפי שבחייבי כריתות, אין קידושין תופסין כלל. (58) מפני שהם שלה וקניין שאינו אוכל אינו מאכיל, והיא עצמה פסולה בתרומה, שנעשית זונה או חללה. (59) הכהן, לפי שהם באחריותו. (60) שנייה לעריות, האסורה מדרבנן. ומכיוון שאמר "נשא", וודאי המדובר בבת ישראל שאינה אוכלת מן האירוסין אלא מן הנישואין. (61) ביבמות פה. "שניות מדברי סופרים" - היא כשרה וולדה כשר". שאינה נעשית זונה, כיוון שאינה אסורה עליו מן התורה. ואינה נעשית חללה, כיוון שאינה מאיסורי כהונה. (62) ירושלמי שם. ושם: "עבדי שניות" - היא אוכלת ועבדיה אינם אוכלים" ומפרשה רבינו בניהותא, ולא בתמיהה, כמו שפירשו המפרשים שם. ולא נתברר למה אינם אוכלים, הרי היא אוכלת, וקניין האוכל - מאכיל. ועבדי צאן ברזל אוכלים, שהם של הבעל.

כא. כהנת אלמנה⁶³ שנתאסרה לכהן גדול או גרושה לכהן הדיוט⁶⁴, הואיל והן משמרות⁶⁵ לביאה פסולה של תורה - הרי אלו לא יאכלו. וכן אם נכנסו לחפה בלא אירוסין - אינן אוכלות, שהחפה⁶⁶ פוסלתן⁶⁷ מלאכל. נתאלמנו או נתגרשו: מן האירוסין - חזרו להקשרן⁶⁸ ואוכלות; מן הנשואין - לא יאכלו, שקבר נתחללו⁶⁹.

(63) וכתב "כהנת" לפי שהמדובר כאן בנתאסרה, ובת ישראל לכהן אינה אוכלת אלא אם כן נישאה. (64) במשנה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

והאף-על-פי שבמתנה אמרו: "דעתו של אדם קרובה אצל בנו", וקנה העובר (פכ"ב מהלכות מכירה, הלכה י) - בירושה שאין שם דעת אחרת המקנה לו - לא קנה (עיין רדב"ז). (25) כלומר, לפי שאין לעובר קנין, כנ"ל. (26) נדה מד.

ה. היבם כיצד? ²⁷ בת ישראל ²⁸ הזקוקה ליבם ²⁹ כהן - לא תאכל; שגמרא: וכהן פי יקנה נפש, וזה צדין לא קנאה ³⁰. ובת כהן הזקוקה לישראל - אסורה ³¹ מפני יבמה; שגמרא: ושבה אל בית אביה פנעוריה - פרט לשומרת יבם ³².

(27) הוא פוסל ולא מאכיל, ראה למעלה הלכה א. (28) יבמות סז: (29) זקוקה להתייבם, שאין לה בנים. ואפילו אם היבם עודנו קטן, שלא הגיע לתשע שנים ויום אחד (שם סח.). (30) בגמרא שם: "קנין כספו אמר רחמנא, והאי קנין דאחיו הוא". (31) בתרומות בית אביה. (32) היינו הזקוקה ליבם, שאינה ברשותה לשוב, שהרי היא קשורה ביבם (רש"י שם).

ו. יבם כהן ³³ שפא על יבמתו ³⁴ פאנס או בשגגה, או שהערה כהן ³⁵ ולא גמר, אף על פי שקנאה כמו שפארנו בהלכות יבום ³⁶ - אינו מאכילה בתרומה ³⁷ עד שיבעל בעילה גמורה פרצון ³⁸. במה דברים אמורים? שנתאלמנה מן הארוסין; אבל ³⁹ מן הנשואין, הואיל והיתה אוכלת - תאכל בכיאה זו ⁴⁰.

(33) שם נו. (34) בת ישראל. (35) שהכניס ראש העטרה בלבו. (שם נה: ופ"א מהלכות איסורי ביאה, הלכה י). (36) פ"ב הלכה ג. (37) לפי הלשון השני שם, אין חולק בזה, ולפי הלשון הראשון זהו כשמואל, וראה להלן. (38) ביבמות שם אמרו: "כי רבי רחמנא [ביאת שוגג] לאוקמי במקום בעל, לאולמי מבעל לא". כלומר: לא ריבתה התורה ביאת שוגג ביבם שקונה יבמתו (= יבמה יבוא עליה, בין בשוגג בין במזיד - שם נד.) אלא להעמידו במקום הבעל, אבל להעדיפו לא שמענו. ולפי שגם הבעל אינו מאכיל ארוסתו (בהלכה הסמוכה) גם היבם הזה, שבא על יבמתו בשוגג, אינו מאכיל. וכל זה אינו אלא מדרבנן, שהרי מן התורה ארוסה אוכלת בתרומה (למעלה פ"ו הלכה ג). ואף-על-פי שלא אמרו כן אלא על ביאת שוגג, שלא נתרבתה אלא ביבום בלבד, כתבה רבינו גם לענין העראה, וכן הוא בירושלמי שם, וכן נראה מדברי הרי"ף (כסף משנה). [ואף-על-פי שהעראה קונה גם באיש ואשה (ראה בפ"ג מהלכות אישות הלכה ה והערה כז) - כיון שעיקר היבום הוא להקים שם (דברים כה, ז), לא היה מן הדין שהעראה, שאינה ראויה להקים שם, תהא מועילה ביבום, אם לא שריבתה התורה, והרי זה כמו ביאה בשוגג, שהחמירו בה שלא יהא אלא עומד במקום אחיו ולא עדיף ממנו, ועיין מאירי. ולפי זה, גם בביאה שלא כדרכה, אף-על-פי שקנה אותה, כמבואר בהלכות יבום שם, כיון שאינה ראויה להקמת שם אינה אוכלת בתרומה, כנ"ל]. (39) שגם הבעל אינו מאכיל את ארוסתו בתרומה, כנ"ל.

הבאות. (3) שאינו שומע ואינו מדבר (ראה למעלה בפ"ד הלכה ב, ובפ"ב מהלכות אישות הלכה כז).

ב. העבר כיצד? בת ישראל ⁴ המעברת מכהן ⁵ - לא תאכל ⁶ בשביל העבר. ובת כהן ⁷ המעברת מישראל ⁸ - אסורה לאכל ⁹ מפני העבר; שגמרא: ושבה אל בית אביה פנעוריה - פרט למעברת ¹⁰.

(4) גמרא שם. (5) ומת הבעל. (6) בגמרא שם: "ילוד מאכיל, שאינו ילוד אינו מאכיל". שגמרא (ויקרא כב, יא): "ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו" - "קרי ביה יאכילו בלחמו" (נדה מד. וספרא פר' אמור פרשה ה הלכה ה), הרי שרק ילוד מאכיל (רש"י שם). (7) גמרא שם. (8) ומת הישראל. (9) מתרומת בית אביה. (10) שאינה דומה לנעוריה (רש"י שם).

ג. בת כהן ¹¹ שפא עליה ישראל ¹² - אין חוששין שפא נתעברה, אלא טובלת ¹³ ואוכלת לערב ¹⁴. היתה נשואה ¹⁵ לישראל ומת בעלה - טובלת ואוכלת בתרומה לערב עד ארבעים יום ¹⁶. ואם הפר עברה ¹⁷ - הרי זו מקלקלת למפרע ¹⁸ עד ארבעים יום ¹⁹. שפל הארבעים יום אינו עבר, אלא מים פעולם ²⁰ הוא חשוב.

(11) משנה יבמות סט. (12) לשם זנות. (13) שם: לענין נישואין, ראה להלן. משום שגמרא (שם טו, יח): "ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע ורחצו במים וטמאו עד הערב" (רש"י שם). (14) ואין חוששים שפא נתעברה, שהרי אשה זונה מתהפכת, שלא תתעבר (יבמות לה. ופי"ג מהלכות גירושין הלכה כב). ואפילו לאחר ארבעים יום אינה חוששת, ראה להלן. (15) בברייתא שם סט: (16) ויום הארבעים בכלל היתר, ראה להלן. שאף אם נתעברה - עד ארבעים יום אינו עובר כלל, ראה להלן. אבל לאחר ארבעים יום - אסורה לאכול מספק, שפא נתעברה. (17) ברייתא שם. וראה להלן. (18) היינו לענין שתהא אסורה בתרומה מודאי, ותהא חייבת לשלם קרן וחומש, כדין זר האוכל תרומה (רש"י שם). (19) כלומר, לאחר ארבעים יום (שם). (20) כלשון הגמרא שם.

ד. בת ישראל ²¹ שנשאת לכהן, ומת ²² והניחה מעברת - לא יאכלו עבדיה ²³ בתרומה בשביל העבר; שהילוד הוא שפא מאכיל, שאינו ילוד - אינו מאכיל ²⁴. לפיכך ²⁵, אם היה העבר חלל - אינו פוסל העבדים ²⁶, אלא אוכלין בגלל אחיו הקשרים, עד שיילד זה החלל ויאסרו העבדים מלאכל.

(21) שם סז. (22) בלי בנים, ושאר הקרובים הם חללים (חזון איש). (23) (בין עבדי צאן ברזל ובין עבדי מלוג, שכיון שגם היא אינה אוכלת (למעלה הלכה ב) - גם עבדי מלוג שלה אינם אוכלים. ולכן נקט רבינו "בת ישראל", שאילו בת כהן, שהיא עצמה אוכלת - גם עבדי מלוג שלה אוכלים). (24) כדעת חכמים שם, שאין קנין לעובר.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הואיל והיתה אוכלת בתחלה⁶³. ואשת חרש שילדה ממנו - הרי זו אוכלת בשביל בנה⁶⁴.

(54) שם נו. (55) שהוא שלם בדעתו, ואינו לא חרש ולא שוטה (שם פ"ב הלכה כו). (56) לחופה בתורת נישואין. (57) שארסה אינה אוכלת בתרומה, ונישואי חרש אינם אלא מדרבנן, ואינם מאכילים בתרומה, כמבואר למעלה. (58) זה שנתחרש. (59) שאף-על-פי שאין נישואיו אלא מדרבנן - לענין יבום, ביאתו ביאה מן התורה (פ"ו מהלכות יבום וחליצה הלכה ג). (60) שאף-על-פי שביאתו ביאה מן התורה - אינה טובה יותר מביאה בשוגג, שאינה מאכילה בתרומה אם לא אכלה עוד בחיי בעלה, כמבואר למעלה הלכה ו (יבמות שם). (61) שהרי הנישואין היו בפקחותו. (62) זה שנתחרש. (63) שביאת יבם חרש קונה לאוקמי היבם כבעל, וכל שהבעל האכיל, גם היבם מאכיל (גמרא שם). (64) שם.

יא. בן תשע שנים ויום אחד פיצד⁶⁵ מי שנבעלה⁶⁶ לאסור לה והוא בן תשע שנים ויום אחד, הואיל וביאתו ביאה - נפסלה מן הפהנה ואסורה מלאכל בתרומה, מפני שנעשית זונה או חללה, כמו שבארנו⁶⁷. אפלו היה שחור⁶⁸. ובת ישראל שנשאת לכהן בן תשע שנים ויום אחד, אף על פי שביאתו ביאה - אינה אוכלת בשביל הקטן, לפי שאינו קונה עד שיגדיל⁶⁹. ספק שהוא בן תשע שנים ויום אחד⁷⁰ ספק שאינו; נשאת לכהן שלש עשרה שנה ויום אחד⁷¹, ספק שהביא שתי שערות ספק שלא הביא⁷² - הרי זו אסורה לאכל.

(65) הוא פוסל ואינו מאכיל (למעלה הלכה א). (66) כלומר, בת כהן. שם סח. (67) למעלה בפ"ו הלכה ז. (68) סוטה כו: "הוא האיש שאינו מתקשה ואינו מוליד" (פ"א מהלכות סוטה הלכה א, ועיין שם בהערה ח). (69) שקטן אינו בן דעת, ואפילו חכמים לא תיקנו לו נישואין (יבמות קיב:). (70) משנה שם סז: כלומר, זה האסור לה (שם סח.). (71) משנה שם. והנה רש"י שם פירש, שהמדובר בבת כהן שנתאסרה לישראל שפוסלה בתרומה מספק. אבל רבינו שכתב "נשאת" ולא כתב "נתאסרה", כנראה שמפרשה בבת ישראל לכהן, שאילו היה ברור שהביא שתי שערות, היה מאכילה, כדין בת ישראל שנישאת לכהן, ועכשיו שספק הוא - אינו מאכילה. ש"חזקה דרבא" ש"כל קטנה שהגיעה לכלל שנותיה, אינה צריכה בדיקה, חזקה הביאה סימנים" (גדה מו.), אינה אלא לחומרא (פ"א מהלכות גירושין הלכה ד), אבל לא לקולא. (72) והרי הוא כקטן (פ"ב מהלכות אישות הלכה יא).

יב. כל אלו, כשם שאין מאכילין בתרומה של תורה, כך אין מאכילין בתרומה של דבריהם; גזרה שמה יאכילו בשל תורה⁷³.

(73) יבמות קיג.

(40) אף-על-פי שהיא ביאה גרועה, שמעמידה היא את היבם במקום הבעל (יבמות שם, לפי הלשון הראשון לדברי הכל, ולפי הלשון השני כרב, ולא כשמואל, שהקשו עליו מברייתא).

ז. הארוסין פיצד⁴¹ בת כהן שנתאסרה לישראל - אסורה לאכל; שהרי יש לו בה קנין⁴². ובת ישראל⁴³ שנתאסרה לכהן - לא תאכל עד שתפגס לחפה; שמה תאכיל לבני בית אביה, כמו שבארנו⁴⁴.

(41) פוסלים ולא מאכילים, למעלה הלכה א. (42) בגמרא שם: "בת כהן לישראל - פסיל לה, דהא קנייה בהויה", ופירש"י "משעת הויה איפסלה, כדכתיב ובת כהן כי תהיה לאיש זר". ועיין תוספות שם. (43) שם סח. (44) למעלה פ"ו הלכה ג.

ח. ישראל שאמר לכהנת: הרי את מקדשת לי אחר שלשים יום⁴⁵ - הרי זו אוכלת בתרומה כל השלשים, שעדיין לא נתאסרה. ואם אמר לה: הרי את מקדשת לי מעכשיו ולאחר שלשים יום⁴⁶ - הרי זו אסורה לאכל מיד⁴⁷. וכן שאר התנאים⁴⁸ פיוצא בזה.

(45) שאינה מקודשת אלא אחר שלשים יום (פ"ז מהלכות אישות הלכה י, ומשנה בקידושין נח:). (46) שספק הוא בדינו אם זה תנאי, ולכשיעברו שלשים יום היא מקודשת למפרע. או שזוהי חזרה, ואינה מקודשת אלא אחר שלשים יום (שם הלכה יב). (47) מספק, שמה זהו תנאי ונמצאת מאורסת לישראל לאחר שלשים יום ומעכשיו למפרע. (48) כגון שאמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו בדינך זה, אם אתן לך מאתים זוז, ולאחר זמן נתן לה מאתים זוז, שהרי היא מקודשת לו למפרע משעת הקידושין (שם פ"ו הלכה טז).

ט. החרש פיצד⁴⁹ פהנת⁵⁰ שנשאת לישראל⁵¹ חרש - לא תאכל; שהרי קונה בתקנת חכמים שתקנו לו נשואין⁵². ובת ישראל שנשאת לכהן חרש - לא תאכל; שאינו קונה מן התורה⁵³, שאינו בן דעת.

(49) הוא פוסל ואינו מאכיל (למעלה הלכה א). (50) יבמות סח. (51) [בבת כהן לישראל (למעלה הלכה ז) כתב "שנתאסרה", וכאן כתב "נשאת". ויתכן כי "נישואין" תיקנו חכמים בחרש, אבל "אירוסין" לחדר לא תיקנו, ואינם קונים אפילו מדרבנן. (52) שם קיב: ופ"ד מהלכות אישות הלכה ט. (53) בגמרא שם: "קנין כספו אמר רחמנא, והאי לאו בר קנין הוא".

י. נתאסרה⁵⁴ לכהן פקח⁵⁵, ולא הספיק לכנסה⁵⁶ עד שנתחרש - אינה אוכלת⁵⁷. מת⁵⁸ ונפלה לפני יבם חרש⁵⁹ ויבמה - אינה אוכלת⁶⁰. אבל אם נשאה כשהוא פקח ונתחרש - הרי זו אוכלת⁶¹. מת⁶² ונפלה לפני יבם חרש ויבמה - הרי זו אוכלת,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- תַּעֲשֶׂה זֶרֶה לְמַפְרָע⁹⁷, וְזֶה שְׂרֹאֶה וְשׁוֹתֵק - פּוֹעֵס הוּא, לְפִי שְׁנֵשֶׁאֵת שְׁלֹא לְדַעְתּוֹ⁹⁸.

94) קידושין מה: (95) כגון שהלך אחרי הקידושין למדינת הים. (96) וכל-שכן אם גם הקידושין היו שלא לדעת – שאינה אוכלת, ראה להלן. (97) מפני שבטלו הנישואין והאירוסין. (98) בגמרא שם שלש פלוגתות: א. נתקדשה לדעת אביה והלך אביה למדינת הים, ועמדה ונישאה, לרב – אוכלת, ולרב אסי – אינה אוכלת שמא יבוא אביה וימחה. והיתה עובדה, וחש רב לדעת רב אסי, ולפיכך הלכה כרב אסי. ב. נתקדשה לדעת אביה, ואביה כאן ונישאת שלא לדעתו, לרב ירמיה בר אבא – אוכלת, ולרב הונא – אינה אוכלת, ואף-על-פי שהיה כאן ושתק – כועס הוא, ולפיכך הוא שותק, והלכה כרב הונא, שהוא רבו של רב ירמיה בר אבא. ג. נתקדשה שלא מדעת האב ונישאת שלא מדעתו והוא כאן, לרב הונא – אוכלת, שכל כך (שגם נתקדשה שלא מדעתו) לא היה שותק מתוך כעס, אלא ודאי הסכים לכך. ולרב ירמיה בר אבא – אינה אוכלת, ולפי שאמר עולא נראין דברי תלמיד (= רב ירמיה בר אבא) – הלכה כדבריו, ועיין כסף-משנה.

פֶּרֶק הַשִּׁיעִי

1) יבאר האשה שעשתה שליח לקבל גיטה אם אוכלת בתרומה. עיר שהקיפיה כרכום וספינה הנטרפת בים. מי שהניחה בעלה גוסס במדינה אחרת. ואם אחד אומר מת ואחד אומר לא מת. מי שנגמר דינו בבית דין. המשחרר את עבדו. וישראל ששכר בהמה מכהן אם מאכילה תרומה. כהן שמכר פרתו לישראל ולקח הדמים ולא משך.

א. הַאִשָּׁה² אוֹכֵלֶת בְּתֵרוּמָה³ עַד שִׁיגִיעַ גִּט לִידָה אוֹ לִיד שְׁלִיחָה שֶׁעָשְׂתָה לְקַבְּלָהּ⁴. וְכָל שֶׁהִיא סֶפֶק גְּרוּשָׁה⁵ - הָרִי זֶה לֹא תֹאכֵל⁶. הַאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שְׁלִיחַ לְקַבֵּל לָהּ גִּטָּה - אֲסוּרָה לֵאכֹל בְּתֵרוּמָה מִיָּד⁷. וְאִם אֲמָרָה: קִבֵּל לִי גִטִּי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי - אֵינָה אֲסוּרָה עַד שִׁיגִיעַ שְׁלִיחַ לְאוֹתוֹ מְקוֹם⁸. שְׁלִיחָה שְׁלִיחַ לְהִבְיֹא⁹ לָהּ גִּטָּה¹⁰ - אוֹכֵלֶת בְּתֵרוּמָה עַד שִׁיגִיעַ גִּט לִידָה. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ¹¹: הָרִי זֶה גִּטְךָ שְׁעָה אַחַת קֵדָם לְמִיתָתִי - אֲסוּרָה לֵאכֹל בְּתֵרוּמָה מִיָּד¹².

2) בת ישראל שנישאת לכהן. (3) משנה, גיטין סה, א. (4) שמשגיגע הגט לידו, מיד היא מתגרשת (פ"ו מהל' גירושין ה"א). (5) כגון שזרק לה הבעל גט, ספק קרוב לו ספק קרוב לה (שם פ"ה ה"ג). או כגון שעשתה שליח לקבלה, שאסורה לאכול בתרומה מיד, שמא קיבל הגט מיד, כדלהלן. (6) אף-על-פי שבעלה חייב במוזנותיה (פ"ח מהל' אישות הכ"ה) – באכילת תרומה אסורה, שמא גרושה היא. (7) חזקה שליח עושה שליחותו, ושמא כבר קיבל השליח את הגט (גיטין, שם). ומובן שהיינו מעת שתהיה לו שהות לקבל הגט. (8) כחכמים של רבי אליעזר (משנה, שם), שאם קיבל במקום אחר אינה מגורשת, שהאשה מקפידה שיקבל הגט דוקא באותו מקום. (9) זהו "שליח להבאה". (10) שאינה מתגרשת אלא כשהגיע גט לידה

יג. וְאֵלּוּ לֹא פּוֹסְלִין⁷⁴ וְלֹא מֵאֲכִילִין⁷⁵: הָאוֹנֶס, וְהַמַּפְתָּה⁷⁶, וְהַשּׁוֹטָה שֶׁנִּשְׂאָה⁷⁷ אִשָּׁה. אֲלֹא אִם בֵּן הָיְתָה אֲסוּרָה⁷⁸ לָהּ, שֶׁהָן פּוֹסְלִין אוֹתָהּ בְּבִיאָתָהּ, מִפְּנֵי שְׁנַעֲשִׂית זִוְנָה וְחִלְלָהּ, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ⁷⁹.

74) את בת כהן מתרומת בית אביה, אם הם ישראלים. 75) את בת ישראל, אם הם כהנים. 76) כיון שבעלו לשם זנות, ולא לשם אישות. 77) שלשוטה לא תיקנו נישואין (שם קיב:). 78) משנה שם סט. 79) למעלה פ"ו הלכה ז.

יד. מִי שֶׁנִּשְׂאָתָה⁸⁰ לְכֹהֵן שּׁוֹטָה, אוֹ שֶׁאַנֶּס אוֹתָהּ אוֹ שֶׁפָּתָה אוֹתָהּ כֹּהֵן, וְלִידָה - אוֹכֵלֶת בְּשִׁבִּיל בְּנֵה⁸¹. וְאִף עַל פִּי שֶׁהִדְבֵּר סֶפֶק, הוֹאִיל וּבִלֵּא קִדּוּשִׁין הִיא, שֶׁמֶּא מֵאַחֵר נִתְעַבְּרָה - הָרִי הוֹלֵךְ בְּחֻזְקָתָהּ זֶה שֶׁבֶּא עָלֶיהָ. וְהוּא שְׁלֹא יֵצֵא עָלֶיהָ קוֹל⁸² עִם אַחֵר, אֲלֹא הַכֹּל מִרְגָּנִין אַחֲרֶיהָ בְּזֶה הַכֹּהֵן. וְכֵן כִּהְנֵת⁸³ שֶׁבֶּא עָלֶיהָ יִשְׂרָאֵל שּׁוֹטָה אוֹ שֶׁאַנֶּסָה אוֹ פָּתָה אוֹתָהּ וְנִתְעַבְּרָה - אֵינָה אוֹכֵלֶת מִפְּנֵי הָעֵבֶר⁸⁴. נִתְחַתֵּךְ הָעֵבֶר⁸⁵ - הָרִי זֶה תֹאכֵל.

80) משנה שם: 81) שהוא כהן. 82) שם, כרבא ולפי הלשון הראשון. 83) משנה שם. 84) שעובר פוסל, כמבואר למעלה בהלכה ב. 85) משנה שם.

טו. אִשֶּׁת אִישׁ⁸⁶ שֶׁבֶּאוּ עָלֶיהָ עֲדֵי קְנוּי⁸⁷ וְעֲדֵי סְתִירָה⁸⁸ - הָרִי זֶה אֲסוּרָה לֵאכֹל בְּתֵרוּמָה עַד שֶׁתִּשְׁתָּה מִי הַמָּרִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סֶפֶק זִוְנָה. מֵת בְּעִלָּה⁸⁹ קֵדָם שִׁישְׁקָנָה, אוֹ שֶׁהִיָּתָה מִן הַנָּשִׁים שֶׁאֵינָן שׁוֹתוֹת⁹⁰ וְלֹא נִוְטְלוֹת כְּתֻבָּה - הָרִי זֶה אֲסוּרָה לֵאכֹל בְּתֵרוּמָה לְעוֹלָם⁹¹. וְכָל אִשֶּׁת כֹּהֵן שֶׁאַמְרָה טְמֵאָה אֲנִי⁹² - הָרִי זֶה אֲסוּרָה לֵאכֹל בְּתֵרוּמָה⁹³.

86) משנה בסוטה ו: "ואלו אסורות מלאכול בתרומה – והאומרת איני שותה". 87) היינו שהעידו שאמר לה הבעל בפני עדים, אל תסתרי עם איש פלוני (פ"א מהלכות סוטה הלכה א). 88) שהעידו שנסתרה עם אותו האיש שאמר לה אל תסתרי עמו בפני שני עדים (שם הלכה ב). 89) שאינה שותה (משנה שם כד. כדעת בית הלל, וכן הוא שם בפ"ב הלכה ז). 90) חמש עשרה הן במספר, ומנויות שם הלכה ב. 91) שהן ספק זונה (רדב"ז). 92) זנית תחתך. 93) אף-על-פי שלאוסרה לבעלה אינה נאמנת, שמא עיניה נתנה באחר (נדרים ז: ופכ"ד מהלכות אישות הלכה כג) – לענין תרומה נאמנת. וכדעת רבא שם. והמדובר בלא קינוי וסתירה (כסף-משנה), שאילו היה קינוי וסתירה, משנה מפורשת בסוטה ו. "ואילו אסורות מלאכול בתרומה – האומרת טמאה אני לך" וראה בתוספות שם ד"ה האומרת.

טז. קִטְנָה בֵּת יִשְׂרָאֵל⁹⁴ שֶׁנִּשְׂאָתָה לְכֹהֵן שְׁלֹא מִדַּעַת אֲבִיהָ, בֵּין בְּפָנֶי אֲבִיהָ בֵּין שְׁלֹא בְּפָנָיו⁹⁵, אִף עַל פִּי שֶׁקִּדְּשָׁה אֲבִיהָ⁹⁶ - אֵינָה אוֹכֵלֶת בְּתֵרוּמָה; שְׁאִם מָחָה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(32) אשה שניה של בעלה. משנה, שם קיח, א. (33) כלומר, או אחרת מחמש הנשים, שהרי גם הצרה היא בכלל החמש. חמש הנשים האלו מנויות במשנה (שם קיז): חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה. וראה בפ"ב מהל' גירושין ה"ט"ז. (34) כרבי טרפון במשנה, שם. לפי שרבי יהודה בשם שמואל, פסק שם הלכה כמותו, ועי' ראב"ד וכסף-משנה.

ה. המִשְׁחָרֵר אֶת עַבְדּוֹ³⁵ - מִשְׁיָצָה לֹא³⁶ בָּגַט שְׁחֹרֵר פֶּסְלוֹ מִלְּאָכָל בְּתֵרוּמָה³⁷. וְכָל עֶבֶד שִׁיָּצָא לַחֲרוּת וְעֵדֵן הוּא מְעַכֵּב גִּט שְׁחֹרֵר, כְּמוֹ שִׁיָּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת עֲבָדִים³⁸ - אִף עַל פִּי כֵן הָרִי הוּא אֲסוּר לְאָכָל בְּתֵרוּמָה³⁹.

(35) והאדון כהן. (36) על-ידי שליח. (37) משנה, גיטין יא, ב. וכדעת חכמים ש"זכות הוא לעבד שיוצא מתחת רבו לחירות", ולפיכך משהגיע הגט ליד הזוכה - נשתחרר העבד. וראה בפ"ו מהל' עבדים ה"א. (38) פ"ז ה"ז, ופ"ח מהלכה יג ואילך. (39) בעיא היא שם מב, ב - אם אינו אוכל בתרומה לפי שאינו קנין כספו, או שלא מכיון שעודנו זקוק לגט שחרור, הרי הוא כקנין כספו, ולא נפשטה הבעיא, ולפיכך פסק רבינו לחומרא. ומה שאמרו בכריתות כד, ב - לדעת ריש לקיש, שמעוכב גט שחרור אוכל בתרומה - אין הלכה כן. ועי' 'תוספות' גיטין שם, ד"ה מעוכב.

ו. הַפּוֹתֵב נִכְסָיו לְאַחֵר⁴⁰ וְזָכָה לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר⁴¹, וְהָיוּ בֵּהֶן עֲבָדִים, וְשִׁתְקָה זֶה שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ וְאַחֵר כִּף צִוּחַ - הָרִי זֶה סִפְקָא⁴², אִם זֶה שֶׁצִּוּחַ הוֹכִיחַ סוּפוֹ עַל תַּחְלָתוֹ⁴³ וְעֵדֵן לֹא יֵצְאוּ מִרְשׁוֹת רֵאשׁוֹן, אוֹ זֶה שֶׁצִּוּחַ אַחֵר שֶׁשִׁתְקָה חֲזָר בּוֹ⁴⁴. לְפִיכָךְ אֵין אוֹכְלִין בְּתֵרוּמָה⁴⁵, בֵּין שֶׁהָיָה רֵבּוֹ שֶׁנִּי יִשְׂרָאֵל וְהָרֵאשׁוֹן כִּהֵן בֵּין שֶׁהָיָה רֵבּוֹ רֵאשׁוֹן יִשְׂרָאֵל וְהַשְּׁנִי כִּהֵן.

(40) ברייתא בבבא-בבא קלח, א. וחולין לט, ב. (41) גמרא שם, שאם הקנה לו לעצמו - ודאי קנה, כיון ששתק, אף-על-פי שלבסוף צווח (שם, ושם). (42) כן פסק רבינו גם בפ"ד מהל' זכיה ומתנה ה"ג. ומקור דבריו שם ושם, שלא הכריעו חכמים בדבר זה. (43) שלא רצה במתנה זו, ומה ששתק בתחילה אין זה אות להסכמה, כי מה לו לצווח כל זמן שלא באה לידו (שם, ושם). (44) וחזרה בדברים אינה מועילה, כיון שקנה כבר מתחילה כששתק. ומדובר כשלא היה בדבריו לשון של הפקר, ראה שם ה"א. (45) מספק, שאינו ידוע למי העבדים שייכים, לרובם הראשון או לרובם השני.

ז. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָׁכַר⁴⁶ בְּהֵמָה מִכֵּהֵן - מֵאֲכִילָה תְּרוּמָה⁴⁷; וְכֵהֵן שֶׁשָׁכַר בְּהֵמָה יִשְׂרָאֵל, אִף עַל פִּי שֶׁהוּא חֵיב בְּמִזְוֹנוֹתֶיהָ - לֹא יֵאֲכִילָה תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שְׁאִינָה קֹנֵן בְּסוּפּוֹ⁴⁸.

(46) תרומות פ"א מ"ט. (47) לפי שהיא קנין כספו של כהן, והנה במשנה שם: "מאכילה כרשיני תרומה". וכתב

(פ"ו מהל' גירושין ה"ד-ה). (11) שם כח, א. (12) שעל כל שעה ושעה, יש ספק שמא זו היא השעה הסמוכה למותו, שאף-על-פי ששמא מת לא חששו (ראה בהלכה הסמוכה) - שמא ימות, חששו (גמרא שם).

ב. עִיר¹³ שֶׁהִקְיִפוּהָ¹⁴ פְּרָקוּם¹⁵, וּסְפִינָה הַמְטַרְפָּת בֵּינָם¹⁶, וְהִיָּצָא לְדוֹן¹⁷ - הָרִי אֵלּוּ בְּחֻזְקַת קִימִין¹⁸; וְאֵין צָרִיף לּוֹמֵר מִפְּרָשׁ¹⁹ וְיוֹצֵא בְּשִׁירָא²⁰. אֲבָל עִיר שֶׁכָּבְשׁוּהָ בְּרָפּוּם, וּסְפִינָה שֶׁאֲבָדָה בֵּינָם, וְהִיָּצָא לְהָרֵג מִבְּתֵי דִינֵי עוֹבְדֵי כּוֹכְבִּים²¹, וּמִי שֶׁגִּירָתוֹ חִיָּה²² אוֹ נָפְלָה עָלָיו מַפְלֵת אוֹ שִׁטְפוֹ נֶהָר - נּוֹתֵנִין לוֹ חֲמָרִי מֵתִים וְחֲמָרֵי חַיִּים. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ נִשְׁוֹתִיהֶן בַּת כִּהֵן לְיִשְׂרָאֵל אוֹ בַת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן - הָרִי אֵלּוּ לֹא יֵאֲכִלוּ²³. אֲבָל מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינּוֹ בְּבֵית דִּין²⁴ וְהִנִּיחוּהוּ בְּבֵית הַסֵּקִילָה²⁵ לְהָרֵג - הָרִי זֶה בְּחֻזְקַת מֵת²⁶, וְלֹא תֵאֲכַל אֲשֵׁתוֹ²⁷.

(13) משנה, שם, ב. (14) אבל לא כבשוה. (15) "מצור" (דברים כ, כ) תרגם אונקלוס "כרוקמין" (רש"י גיטין, שם). (16) ועדיין לא טבעה (שם). (17) בדיני נפשות (שם). (18) ואם היו כהנים - נשותיהם אוכלות בתרומה. (19) לים. (20) למדברות. ששניהם (= המפרש לים והיוצא בשיירה) אינם כל-כך בסכנה ככל הנ"ל. (21) שמקבלים שוחד, ושמא השאירוהו בחיים, אבל היוצא ליהרג בבתי דינים של ישראל - הרי הוא בחזקת מת (גמרא שם, לפי הלשון השני של רב יוסף), וראה להלן. (22) "ירושלמי" גיטין פ"ג ה"ד. (23) בבית כהן לישראל, שמא הוא חי ולא תאכל בתרומת אביה, ובת ישראל לכהן שמא הוא מת. (24) של ישראל. (25) בגמרא שם, לא הזכירו אלא "גמר דין". אבל סבור רבינו שעד שלא הניחוהו בבית הסקילה, אפשר הדבר שימצאו לו זכות (כסף-משנה). ועיי"ש דף כט, א - ב'תוספות' ד"ה אבל. (26) ודאי ולא מצד חומרא (כסף-משנה). (27) אם הוא כהן והיא בת ישראל, ואם היא בת כהן והוא ישראל - אוכלת בתרומה (שם).

ג. הַנִּיחָה²⁸ בַּעֲלָה גּוֹסְסִים²⁹ בְּמַדִּינָה אַחֶרֶת, בֵּין שֶׁהָיָה כִּהֵנָּה אֲשֶׁת יִשְׂרָאֵל אוֹ יִשְׂרָאֵלִית אֲשֶׁת כִּהֵן - לֹא תֵאֲכַל³⁰; שָׂרֵב גּוֹסְסִין לְמִיתָה. אֶחָד אוֹמֵר מֵת³¹, וְאֶחָד אוֹמֵר לֹא מֵת - הָרִי זֶה לֹא תֵאֲכַל.

(28) גיטין כח, א. מימרא של רבא. (29) עומד למות. וראה בפ"ה מהל' גירושין הכ"ח והערה צב. (30) כהנת אשת ישראל - שמא הוא מן המיעוט, ולא מת. וישראלית אשת כהן, שמא הוא מן הרוב, ומת. (31) משנה, יבמות קיז, ב: "עד אומר מת, ועד אומר לא מת - הרי זו לא תנשא". והוא-הדין שאסורה בתרומה מספק (כסף-משנה).

ד. אֲמָרָה לָהּ צִרְתָּהּ³², אוֹ אַחַת מִהֶחֱמֵשׁ נָשִׁים³³ שֶׁאֵינָן נֶאֱמָנוֹת לְהַעֲדִיָּה, שְׁמַת בַּעֲלָה, הוֹאִיל וְאִינָה נִשְׁאָת עַל פִּיהֶן - הָרִי זֶה אוֹכְלֵת בְּתֵרוּמָה³⁴ בְּחֻזְקַת שֶׁבַעֲלָה קָיָם, עַד שֶׁיַּעֲדִיד לָהּ מִי שֶׁהוּא נֶאֱמָן לְהַשְׁיָאָה עַל פִּיו.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מִכָּר יִשְׂרָאֵל לִפְהֶן, אָף עַל פִּי שְׁנַתֵּן הַדָּמִים - לֹא תֹאכַל בְּתְרוּמָה עַד שְׁיִמְשֹׁךְ⁵⁷.

(56 פ"ג ה"א. 57) שחכמים תקנו שלא יקנה עד שימשוך (הלכות מכירה, שם).

~ יום שלישי י"ב אלול ~

פֶּרֶק עֲשִׂירִי

(1) יבאר זר שאכל תרומה בשגגה וכמה יאכל ויהיה חייב. אם אכל וחזר ואכל אם מצטרף. ותרומה ותרומת מעשר אם מצטרפות. האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג או במזיד, טהורה או טמאה. המאכיל לפועלים או לאורחים או לבני הקטנים, והמשלם את הקרן ולא את החומש. האשה שהייתה אוכלת תרומה ואמרו לה מת בעלך. שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ונפלה תרומה לאחת מהן. האוכל חומש בשגגה. ובת ישראל שאכלה תרומה ואח"כ נישאת לכהן. האוכל תרומה ממה משלם. ואם גזל תרומה או גנבה ולא אכלה.

א. זֶר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה² בְּשִׁגְגָה - מִשְׁלֵם קֶרֶן וְחֻמֶּשׁ³. אָף עַל פִּי שְׁיִזְדַּע שֶׁהָיָה תְּרוּמָה וְשֶׁהָיָה מְזַהֵר עָלֶיהָ, אָכַל לֹא יִדַּע אִם חֵיב עָלֶיהָ מִיתָה⁴ אִם לֹא - הֲרִי זוּ שְׁגָגָה וּמִשְׁלֵם קֶרֶן וְחֻמֶּשׁ.

(2) תרומות פרק ו' משנה א. שנאמר: "ואיש כי יאכל קודש בשגגה ויסף חמישיתו עליו". [וקודש זה אינו קדשי המקדש (=הקרבתה), אלא קדשי הגבול (=תרומה), שהרי כל הפרשה כולה מדברת שם בתרומה, שנאמר: "ובא השמש וטהר", והיינו תרומה הנאכלת אחר הערב שמש. ובספרא למדו זאת בגזירה שווה "קודש - קודש", נאמר להלן "בערתי הקודש מן הבית" - "מה קודש האמור להלן בקדשי הגבול (=מעשר שני) הכתוב מדבר (ולא בקדשי המקדש), אף קודש האמור כאן, בקדשי הגבול (=תרומה) הכתוב מדבר".] (3) מלבר (=מחיר), כלומר, אם אכל שווה ארבעה משלם שווה חמישה, מפירות חולין מתוקנים. [ואינו משלם אלא דמי תרומה, שהם פחותים מדמי חולין, שאם אכל סאה של תרומה, אינו משלם סאה שלימה של חולין, אלא פחות מזה, לפי ערך השיורי. (4) בידי שמים. וכרבי יוחנן ששגגת כרת הרי היא שגגה לחייבו קרבן. וכרבי ששגגת מיתה בידי שמים, מחייבתו חומש, כשם ששגגת כרת, מחייבתו קרבן.]

ב. אֶחָד הָאוֹכֵל דָּבָר שְׁדִרְפּוֹ לֹאֲכֹל⁵, וְאֶחָד הַשְּׁוֹתָהּ דָּבָר שְׁדִרְפּוֹ לְשִׁתּוֹ, וְאֶחָד הֶסֶף דָּבָר שְׁדִרְפּוֹ לְסוֹף; שְׁנֵאֵמַר: וְלֹא יִחְלְלוּ אֶת קֳדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - לְרִבּוֹת אֶת הֶסֶף. וְאֶחָד הָאוֹכֵל תְּרוּמָה טְהוֹרָה אוֹ טָמְאָה⁶ בְּשִׁגְגָה - מִשְׁלֵם קֶרֶן וְחֻמֶּשׁ. וְאִינוּ חֵיב בְּחֻמֶּשׁ עַד שִׁיאֲכַל בְּזִית⁸; שְׁנֵאֵמַר: כִּי יֹאכַל קֹדֶשׁ בְּשִׁגְגָה, וְאִין אֲכִילָה פְחוּתָה מְבִזִּית. וְכָשֶׁם שֶׁאֲכִילַת תְּרוּמָה בְּבִזְיָה, כֵּן שְׁתִּיזָה בְּבִזְיָה⁹.

(5) שאז נקראת אכילה, ובאין דרכו לא חשוב אכילה. [נמקור

שם הר"ש, שאין מאכילין אותה אלא כרשינין, שהם אוכל בהמה, אבל אוכל אדם אין מאכילין אותה, וראה למעלה פ"ו ה"א. (48) של כהן, ששכירות אינה קנין (עבודה זרה טו.).

ח. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂם פָּרָה מִפְּהֶן לִפְטָמָה⁴⁹ וְלִהְיוֹת הַשִּׁבְחָה בִּינִיחֶן - לֹא יִאֲכִילָהּ בְּתְרוּמָה, אָף עַל פִּי שִׁישׁ לִפְהֶן חֶלֶק בְּשִׁבְחָה⁵⁰. אָכַל כִּפְהֶן⁵¹ שֶׁשָּׂם פָּרָה מִיִּשְׂרָאֵל לִפְטָמָה, אָף עַל פִּי שִׁישׁ לִיִּשְׂרָאֵל חֶלֶק בְּשִׁבְחָה, הוֹאִיל וְגוֹפָה לִכְהֶן, שֶׁהָרִי שָׂמָה עַל עֲצָמוֹ - הָרִי זֶה מִאֲכִילָה תְּרוּמָה⁵².

(49) תרומות, שם. היינו "שיקנה אותה הישראל מן הכהן בדמים ידועים, ויתנה עמו שיטפל במזונותיה (הישראלית) עד זמן ידוע, ואחר-כך ימכור הפרה, וכל מה שירויחו - שיחלקו אותו בשוה, כמו שהוא מותר לעשותו מן הדין - מצד הריבית - ולפי שזה הישראלי קנאה מכהן, אף-על-פי שנשאר לכהן חלקו בריוח, לא תאכל בתרומה לפי שאינה קנין כספו" (פירוש המשניות' שם). ונראה מדבריו, שאפילו אם אחריות יוקר וזול ואונס אחר על הבעלים, שבאופן זה אינו אסור משום ריבית, כמבואר בפ"ח מהל' מלוה ולווה הי"ב - גם כן נקרא קנינו של המקבל, וראה ב'משנה ראשונה' שם. (50) שהגוף קנוי לישראל, כנ"ל. (51) משנה, שם. (52) לפי שגופה קנויה לו, כנ"ל.

ט. פָּרְתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּלְדָה בְּכוֹר⁵³ - מִאֲכִילוֹ תְּרוּמָה, שֶׁהַבְּכוֹר לִפְהֶנִּים. וְאוֹצֵר אֲדָם⁵⁴ פְּרִשְׁיָהּ תְּרוּמָה לְתוֹךְ שׁוֹכְבוֹ, וְאִינוּ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יָבוֹאוּ הַיוֹנִים שָׁלֹשׁ⁵⁵ וְיֹאכְלוּ אוֹתָן.

(53) תוספתא תרומות פ"י (כסף-משנה). (54) [תוספתא שם, ושם: "נותן אדם". ושינה רבינו, וכתב "ואוצר", ראה להורות כי לא נתנם שם למאכל היונים אלא לאוצר, ראה להלן. (55) [שלא הותר לכהן להאכיל אלא לבהמה, לחיה ולתרנגולים (משנה, שם), משום שמוזנותיהם עליו, אבל לעופות לא הותר, שאין מוזנותם עליו ('תוספתא אנשי שם', שם). וכן נראה בלשון המשנה שם: "וכהן ששכר פרה מישראל, אף-על-פי שמוזנותיה עליו - לא יאכילנה וכו'", הרי "שמוזנותיה עליו" הוא גורם להתיר לו להאכילה תרומה. ויוני שובך שאין מוזנותיהם עליו (ביצה כד.), אסור להאכילם תרומה, ואף-על-פי-כן אוצר אדם כרשינים לתוך שובכו ואינו חושש שמא יבואו היונים שלו ויאכלו, לפי שכוונתו לאוצר, ועל מה שהיונים אוכלים מאליהם - אינו מצווה. וכן מצינו גם בפירות שביעית, שאין מאכילים אותם לבהמה (פ"ה מהל' שמיטה ה"ה), ואף-על-פי-כן אם הלכה בהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה, אין מחייבים אותו להחזירה (שם). וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם.]

י. יִרְאֶה לִי, שֶׁאִם מִכָּר הִפְּהֶן פָּרְתוֹ לִיִּשְׂרָאֵל וְלָקַח הַדָּמִים, אָף עַל פִּי שֶׁעֲדִין לֹא מָשַׁךְ הַלּוֹקֶה - הָרִי זֶה אֲסוּר לְהִאֲכִילָהּ תְּרוּמָה; שְׁדִין תּוֹרָה מַעוֹת קוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהַלְכוֹת מְקַח וּמִמְכָּר⁵⁶. וְאִם

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(14) בחלה נאמר: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", ובביכורים נאמר: "ותרומת ידך" וקבלו חז"ל שהכוונה לביכורים. (15) על התרומה. (16) ולא חששו אלא לתרומה בלבד, שוודא במיתה ולא למעשר שני, שוודא אינו במיתה.

ה. אַכַּל תְּרוּמָה בְּמִזִּיד [וְהִתְרוּ בוֹ] - לֹקֶה וְאִינוּ מְשַׁלְּמִים; לֹא הִתְרוּ בוֹ: אִם הִיְתָה טְהוּרָה - מְשַׁלְּמִים הֵקֵרָן וְאִינוּ מְשַׁלְּמִים אֶת הַחֶמֶשׁ¹⁷; וְאִם הִיְתָה טְמֵאָה - מְשַׁלְּמִים דְּמֵי עֲצִים¹⁸, מִפְּנֵי שְׁאִינָה רְאוּיָה אֲלֵא לְהִסְקָה. לְפִיכָף, אִם אַכַּל תְּרוּמָת תּוֹתִים וְרִמּוֹנִים¹⁹ וְכִיּוּצָא בָהֶם²⁰ שְׁנַטְמָאוּ - פְּטוּר מִן הַתְּשֻׁלוּמִין, שֶׁהָרִי אֵינָם רְאוּיִין לְהִסְקָה.

(17) ש"לא חייב השם יתברך בחומש אלא למי שאכל בשגגה, והוא אמרו: "ואיש כי יאכל קודש בשגגה", אבל במזיד אין חייב חומש, כי עונו גדול מנשוא, ולא יתכפר בתשלומים". (18) תוספתא תרומות. [ומפשוט דברי התוספתא שם נראה, שהמדובר גם בשוגג, וכן כתב בתוספתא כפשוטה שם. ורבינו העתיק דין זה באוכל במזיד, אף על פי שבשניהם אינו משלם אלא דמי עצים בלבד, לפי שבשוגג צריך הוא לשלם לפי שוויה האמיתי אלא שהתשלומים ייעשו כתרומה טמאה, ויהיו אחר כך לדמי עצים, ואילו במזיד, שאין התשלומין נעשים תרומה, אינו משלם לכתחילה אלא דמי עצים בלבד]. (19) שם הגירסא "תותים וענבים", שגם ענבים אינם ראויים לכלום, שהרי אסור לזלף ביין את הבית, גזירה שמא יבואו לשתות. (20) שאר פירות, שאין המשקה שלהם ראוי להדלקה.

ו. הָאוֹכֵל תְּרוּמָת חֶמֶץ בְּפֶסַח, בֵּין בְּזֶדֶן בֵּין בְּשִׁגְגָה²¹, בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוּרָה - פְּטוּר מִן הַתְּשֻׁלוּמִין. אֲפֹלוּ הִפְרִישָׁה מִצָּה וְהִחְמִיצָה²² - פְּטוּר. וְאֲפֹלוּ דְּמֵי עֲצִים אִינוּ מְשַׁלְּמִים, שֶׁהָרִי אֵינָה רְאוּיָה לְהִסְקָה; מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֲסוּרָה בְּהִנָּאָה, אֵין לָהּ דְּמִים.

(21) כרבי עקיבא שם, הסובר שכשהוא משלם, משלם הוא לפי דמים, כלומר, לפי שווייה של התורה. (22) ורועה לומר: לא רק אם גזל תרומת חמץ בפסח מכהן ואכלה, אינו חייב לשלם, אלא אף אם הפרישה מצה והחמיצה אצלו, שגרם לה להפסד, אינו משלם כלום.

ז. אַכַּל הַשּׁוֹגֵג שְׂאֵכֵל תְּרוּמָה בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים²³ או שְׂאֵכֵל תְּרוּמָה נְקוּרָה²⁴, וְהִשְׁתָּה יֵין תְּרוּמָה שְׁנוֹתְגָלָה²⁵, וְהִסֵּף יֵין וְשִׁמֶן כְּאֶחָד²⁶, או שֶׁשְׁתָּה שִׁמֶן וְחֶמֶץ²⁷ כְּאֶחָד, או שֶׁפֶסַס²⁸ אֶת הַחֲטָטִים²⁹ או גִּמַּע אֶת הַחֶמֶץ³⁰ - הָרִי זֶה מְשַׁלְּמִים קֶרֶן וְחֶמֶשׁ.

(23) והיינו שהיה שוגג גם על התרומה וגם על יום הכיפורים, שאם התרו בו באחד מהם - הרי זה לוקה ואינו משלם. (24) שאסורה באכילה, שמא ניקרה הנחש. ואף על פי כן משלם, שכיוון שאכלה ולא הוזהר, הוברר הדבר

דבריו בתוספתא תרומות תחילת פרק ז: "הסך יין של תרומה שוגג משלם את הקרן ואינו משלם את החומש", לפי שיין אין דרכו לסיכה. (6) ששתייה בכלל אכילה. (7) [ומפשוט הלשון נראה, שכשם שבתרומה טהורה משלם דמים שלמים, כמו כן בתרומה טמאה משלם דמים שלמים, ולא דמי עצים בלבד, ורק להלן בהלכה ה גבי מזיד כתב, שאינו משלם אלא דמי עצים, מפני שאינה ראויה אלא להסקה - לפי שבמזיד אין התשלומין תרומה, אבל בשוגג שהתשלומים תרומה, אם ישלם כשייוו דמי עצים בלבד, כשאחר כך ייעשו תרומה, לא ישור אפילו דמי עצים של התרומה, צריך הוא לשלם מן החולין כשייוו כזה, שלאחר התשלומין כשייעשו תרומה, יהיו שווים לדמי עצים של התרומה. ומסתבר שהוא הדין למשלם חולין טהורים, שכשם שתשלומין של תרומה טהורה נעשים כמותה (=תרומה טהורה), כמו כן תשלומי תרומה טמאה, ואף אם משלם חולין טהורים, הם נעשים תרומה טמאה. אולם בהלכה הקודמת כתבנו בדעת רבינו לעניין אוכל תרומה טהורה בשוגג, שאינו משלם אלא בשיווי של התרומה, ואף שאחרי שיעשו תרומה יהיו שווים פחות, וצריך עיון]. (8) ואין צריך שיהא בו שווה פרוטה. (9) ואף על פי שלעניין נזיר כתב רבינו "נזיר שאכל כזית ענבים וכו' ושתה רביעית יין וכו' הרי זה לוקה", הרי ששתייה ברביעית ולא בכזית - אין זה אלא בנזיר שנאמר בו במפורש: "חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה", אבל בתרומה שלא נאמרה בה שתייה במפורש, אלא היא בכלל אכילה - שיעורה כאכילה. וכיצד משער משקין בכזית? - מביא כוס מלא יין ומביא זית ונותן לתוכו ושופע (=נשפך ממנו), אם שתה כיוצא בו חייב.

ג. אַכַּל וְחָזַר וְאָכַל, שֶׁתָּה וְחָזַר וְשִׁתָּה, אִם יֵשׁ מִתְּחִלַּת אֲכִילָה רְאשׁוֹנָה עַד סוֹף אֲכִילָה אַחֲרֹנָה כְּדִי אֲכִילַת פָּרֶס¹⁰, וּמִתְּחִלַּת שִׁתָּה רְאשׁוֹנָה עַד סוֹף שִׁתָּה אַחֲרֹנָה כְּדִי שִׁתָּה רְבִיעִית¹¹ - הָרִי אֵלוּ מִצְטַרְפִּין לְכִזִּית.

(10) פרס הוא חצי, והכוונה לחצי כיכר של שש ביצים, דהיינו שלוש ביצים. (11) ומה שאמרו בכריתות יג. שאף בשתייה בעיני ככדי אכילת פרס, וכן פסק רבינו בפרק מהלכות אבות הטומאות הלכה יא - אין הדברים אמורים אלא בשתייה ששיעורה ברביעית, אבל שתייה ששיעורה בפחות מזה, מצטרפת בכדי שתיית רביעית.

ד. הַתְּרוּמָה¹² וְתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, בֵּין שֶׁל דְּמָאֵי בֵּין שֶׁל וְדָאֵי, וְהִחֲלָה וְהִכְפִּירִים - פֶּלֶן מִצְטַרְפִּין לְכִזִּית לְחֵיב עֲלִיָּהֶן מִיְתָה¹³ וְחֶמֶשׁ, שֶׁפֶלֶן נִקְרָא תְּרוּמָה¹⁴. וּמִן הַדִּין הֵיךְ שְׁאֵין חֵיבִין חֶמֶשׁ עַל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמָאֵי, שְׁאֵין חֵיבִין עַל מַעֲשֵׂר [שְׁנִי] שְׁלוֹ, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאֵר; אֲבָל אֲמָרוּ חֲכָמִים: אִם לֹא יִתְחִיב עָלֶיהָ¹⁵ חֶמֶשׁ - יִזְלָלוּ בָּהּ¹⁶.

(12) תרומה גדולה. (13) פשוט הוא שאין זה מוסב על תרומת דמאי שאינה אלא מדרבנן, ואין בה מיתה.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

גְּדֻלִּים בֵּין קְטָנִים, וְהָאוֹכֵל תְּרוּמַת חֻצָּה לְאַרְצָן⁴⁵,
וְהָאוֹכֵל אוֹ הַשְּׂוֹתָה פָּחוֹת מִכֻּזִּית⁴⁶, וְנִזְיֹר שֶׁשֶּׁגַּג⁴⁷
וְשֶׁתָּה יֵין שֶׁל תְּרוּמָה, וְהַשְּׂוֹתָה שְׁמֹן⁴⁸ וְהִסָּף אֶת הַיֵּין
- כָּל אֵלּוּ מְשַׁלְּמִים אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא אֶת הַחֻמֶּשׁ.

(42 זר. (43 שאינם בני חיוב. (44 הכנענים, שכל מה שקנו - קנה רבם, ואין להם מה לשלם. (45 שאינה אלא מדרבנן. (46 במשנה שם נזכרה רק "אכילה" ורבינו כתב גם שתייה, שאף היא בכזית. (47 והטעם הוא, שכיוון שחוק מאיסור תרומה אסור עליו היין מצד שהוא נזיר - שתיית איסור אינה שתייה לעניין זה. ואף על פי שהאוכל אלא ביום הכיפורים שאינו אלא "איסור גברא", אבל נזיר הוא "איסור חפצא". [אבל עדיין לא מיושב מה בין נזיר ששתה יין להאוכל תרומה הקדש, שאף היא אסורה מטעם הקדש חוץ מאיסור תרומה, ואף על פי כן חייבים עליה חומש]. (48 שמזיק.

יב. פת פהן שהיתה נשואה לישראל⁴⁹ או שנפסלה⁵⁰ ואחר כך אכלה תרומה - משלמת את הקרן ולא את החומש. האשה⁵¹ שהיתה אוכלת בתרומה ואמר לה: מת בעליך או גרשך⁵²; וכן העבד⁵³ שהיה אוכל ואמר לו: מת רבך והניח יורש שאינו מאכיל⁵⁴, או שמגרד לישראל או נתנך לו, או שחררך⁵⁵; וכן כהן שהיה אוכל ונדע לו שהוא בן גרושה⁵⁶ או בן חלוצה - הרי אלו משלמין הקרן בלבד⁵⁷. ואם היתה תרומת חמץ והיה ערב הפסח - הרי אלו פטורין מלשלם⁵⁸; מפני שזמנה בהול⁵⁹, נחפזו לאכל ולא בדקו. וכלן שהיתה להן תרומה בתוך פיהן כשידעו שהן אסורין לאכל - הרי אלו יפטלו⁶⁰.

(49 ואף על פי שנפסלה מלאכול בתרומה - אינה משלמת את החומש, הואיל ולא הייתה זרה מתחילתה. אבל הקרן משלמת כדן גזול חברו. (50 כגון שנבעלה לפסול לה. (51 בת ישראל הנשואה לכהן. (52 וכגון שאמרה לשלוחה קבל לי גיטי במקום פלוני, שאינה אסורה בתרומה עד שיגיע השליח לאותו מקום והיא לא ידעה שכבר הגיע השליח לאותו מקום. (53 עבד כנעני של כהן שאכל בתרומה. (54 כגון בן בתו שנישאת לישראל. (55 על ידי אחרים, שזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו. (56 הרי הוא חלל, ואסור לאכול בתרומה. (57 ולא חומש. האשה והעבד - לפי שאכלו מקודם, ואינם זרים בתחילה. ובן גרושה הואיל ואם עבד במקדש, עבודתו כשרה בדיעבד, אינו זר גם לעניין תרומה, שאף היא כעבודה, ולכך פטור מן החומש. וקרן חייב לשלם, כיוון שאינו ראוי לאכול תרומה. (58 אפילו קרן. (59 והרי זה אונס ופטור מלשלם אף קרן. (60 יוצאו מפיהם, מאחר שאסורים בה. ואין אנו חוששים להפסד.

יג. היה אוכל ואמר לו: נטמאת או נטמאת התרומה,

למפרע שלא ניקרה הנחש, והוא הדין ליין מגולה שבסמוך. (25 שאסור בשתייה, שמא שתה ממנו נחש. (26 [בתוספתא שם לפי כתב-יד עהרפורט "הסך יין וחומץ משלם קרן וחומש" ונראה שרבינו גרס שם "הסך יין ושמן כאחד משלם קרן וחומש", שהרי מפורש בתוספתא שם סוף פרק ט, שיין וחומץ אין דרכם בסיכה]. (27 שאף על פי שהשותה שמן לבד אינו חייב חומש - אם שתהו ביחד עם חומץ - דרכו בכך. (28 שדרך אכילה הוא, שהרי מברכים עליהם בורא פרי האדמה. (29 כשהן בלתי מבושלות. וכל שהוא אוכלו שלא כדרך אכילתו הרי הוא "כוסס". (30 ירושלמי שם: "רבי אבהו בשם ר' יוחנן המגמגמ חומץ של תרומה לוקה". והוא הדין שמשלם קרן וחומש אם אכלו בשוגג.

ח. היה שבע³¹ וקץ במזונו והוסיף על שבעו באכילת תרומה - אינו משלם את החומש; שנאמר: כי יאכל - לא שזיק את עצמו³². וכן הפוסס את השעורים - פטור מן החומש, מפני שהזיק עצמו.

(31 ביומא פ: "אמר ר' ירמיה אמר ריש לקיש זר שאכל תרומה אכילה גסה, משלם את הקרן ואינו משלם את החומש, כי יאכל, פרט למזיק". (32 וברש"י שם פירש: "פרט למזיק את התרומה".

ט. זר שבלע³³ שזפין של תרומה והקיאן, ובא אחר ואכלן גם הוא בשגגה - הראשון משלם קרן וחומש³⁴, והשני משלם דמי עצים לראשון³⁵.

(33 בלא כסיסה. שאם כססם ובלעם וחזר והקיאם, אינם ראויים אפילו להסקה, ואין השני חייב כלום. (34 שאף בליעה היא דרך אכילה. (35 שכיוון שבלעה הראשון, נתחללה, והרי זה ככהן שסך תרומה, שכן בתו ישראל מתעגל עליה. ואינו משלם אלא כמזיק ממון חברו.

י. המאכיל הפועלים³⁶ ואת האורחים³⁷ תרומה - הם משלמין קרן וחומש³⁸, מפני שהן פשוגגין, והוא משלם להם דמי סעדתי³⁹; שדמי החלין יתרין מדמי תרומה שאכלו⁴⁰, שדבר האסור נפשו של אדם חותה ממנו⁴¹.

(36 שפסק עמהם להאכילם חולין. (37 שנתחייב לתת להם סעודה של חולין. (38 ולא המאכיל. (39 כלומר, מעות כשיווי סעודה של חולין, כמו שנתחייב להם. (40 שהם שילמו פירות חולין כפי השווי של התרומה בלבד, כלומר: אם אכלו סאה תרומה, לא שלמו סאה שלמה של חולין, אלא פחות מזה, לפי ערך השיווי של התרומה. ואילו הוא, מחזיר להם דמי סאה של חולין. והיינו כתנא קמא במשנה שם ולא כרבי מאיר שאמר שהוא משלם את הקרן בדמי תרומה לכהן, והם משלמים את החומש. (41 כלומר: "נפשו של אדם קצה באכילת איסור אף על פי שאינו יודע בדבר, שליבו נוקפו, ואינה נחשבת לו אכילה".

יא. המאכיל⁴² את בניו הקטנים⁴³ ואת עבדיו⁴⁴ בין

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

"אמר ר' זירא בשם ר' חנינא: תשלומי תרומה הרי הן כתרומה לכל דבר אלא שגידוליהן חולין". שאף על פי שגזרו חכמים על גידולי תרומה ואסרום לזרים – לא גזרו כן על תשלומי תרומה. (73) שאינו ממון אלא כפרה, שהרי אפילו אוכל תרומת עצמו, שלא גזל כלום, משלם כפרה לעצמו וחומש לכהן. והא ראייה: שהחולין של התשלומים נעשים תרומה.

טז. בת ישראל שאכלה תרומה⁷⁴ ואחר כך נשאת לכהן⁷⁵: אם תרומה שלא זכה בה כהן⁷⁶ אכלה - משלמת קרן וחמש לעצמה⁷⁷; ואם תרומה שזכה בה כהן אכלה - משלמת קרן לבעלים⁷⁸, וחמש לעצמה. שכל המשלם קרן וחמש⁷⁹ - משלם הקרן לבעלים, והחמש לכל כהן שירצה.

(74) שהפרישה משל עצמה. (75) והרי היא מותרת באכילת תרומה. (76) שלא נתנה עוד לכהן. (77) לאכלם בתורת תרומה. שאילו הייתה התרומה בעין לא הייתה מחויבת עתה ליתן לכהן, שהרי נעשתה כהנת בנישואיה. (78) לכהן שזכה בה. (79) כלומר, באכילת תרומה, וכן הוא במשנה שם: "מפני שאמרו האוכל תרומה בשוגג משלם קרן לבעלים וחומש לכל מי שירצה".

יז. לא הספיקה לשלם⁸⁰ עד שנתגרשה - בין כך ובין כך⁸¹ אינה משלמת לעצמה, והרי היא כמי שלא נשאת לכהן מעולם.

(80) כלומר, לא הפרישה עוד את התשלומין, שאילו הפרישה בעודה תחת בעלה הרי הן כבר שלה. (81) בין שזכה בה הכהן ובין שלא זכה בה הכהן.

יח. כל האוכל תרומה, בין בשוגג בין במזיד⁸² - אינו משלם אלא מן החלין המתקנים שהוציאו מהן תרומות ומעשרות⁸³. ומשלמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההקטר⁸⁴, וממערר ראשון שנטלה תרומתו⁸⁵, אף על פי שעדיין לא נטלה תרומה גדולה שיש בו אם הקדים המערר לתרומה⁸⁶. ומשלמין ממערר שני והקדש שנפדו, ואף על פי שנפדו שלא כהלכה⁸⁷, ומן הקדש על הישן⁸⁸. אבל לא ממין על שאינו מין; שנאמר: ונתן לכהן את הקדש - בקדש שאכל.

(82) בפרק ז שם משנה א אמרו, שהאוכל במזיד תשלומיו חולין, ומתוך זה למד רבינו שהתשלומים הם פירות הראויים להיות קודש, ולא מעות, שאם משלם מעות מה שייך לומר "התשלומין חולין" ואיזה חידוש הוא, והיה לו לתנא לומר "התשלומין מעות". (83) שנאמר: ונתן לכהן את הקודש – "דבר הראוי להיות קודש", כלומר, דבר הראוי להיות אחר כך קודש, ולא שיש בו עכשיו קודש. והוא הדין לחומש, שנלמד מן הפסוק "ויסוף חמישיתו עליו" – עליו, שהוא כמו הקרן. (84) שכולם פטורים מתרומה ומעשר, והרי הם כחולין מתוקנים. (85) תרומת מעשר.

טמא הייתה⁶¹ או טמאה הייתה התרומה; או נודע שהוא טבל, או מעער ראשון שלא נטלה תרומתו, או מעער שני והקדש שלא נפדו; או ששעם טעם פשפש⁶² לתוך פיו⁶³ - הרי אלו יפלטו⁶⁴.

(61) ואכלת תחילה באיסור. (62) מין תולעים אדומים כצורת הערשים. (63) היינו בעת שאוכל התרומה הרגיש גם טעם פשפש בפיו. וזה מונע אותו מלאכול גם התרומה, מפני הטינוף והמיאוס. (64) גם התרומה, אף על פי שמאבר אוכלי תרומה.

יד. שתי קפות, אחת של תרומה ואחת של חלין, ונפלה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאי זו נפלה - הריני אומר: לתוך של תרומה נפלה⁶⁵. אין ידוע אי זו היא של תרומה, אבל זר אחת מהן - הרי זה פטור מן התשלומין⁶⁶, שהמוציא מחברו עליו הראיה, והשניה נהג בה בתרומה. אבל אחר את השניה - אף הוא פטור. אבל אחר את שתייהן - משלם כקטנה שבשתייהן⁶⁷; אם מזיד - קרן, ואם שוגג - קרן וחמש.

(65) ותולין לקולא כדי להתיר שניהם. ואף על פי שאם היו שתי סאין, אחת של חולין ואחת של תרומה, ונפלו אלו לתוך אלו, כתב רבינו שאין אנו אומרים "חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך התרומה", אלא בתרומה דרבנן. ואילו בתרומה של תורה לא הותר אלא אם רבו החולין על התרומה, באופן שמן התורה אין כאן איסור אפילו אם נפלה תרומה לתוך חולין, לפי שבטלה ברוב – כאן לא חילק רבינו בזה, ומשמע שאפילו בתרומה של תורה, ואפילו אם לא רבו החולין על התרומה, אנו תולין להקל, לפי שכאן, שלא נפלה אלא סאה אחת אנו מעמידים את החולין בחזקתם, אבל בשנפלו שתי סאים, שגם בחולין נפלה איזו סאה, כבר נתעצרה חזקתם. (66) והיינו מן החומש, שהרי הקין חייב לתת לכהן ממנה, ממה נפשך: אם השנייה היא התרומה, הרי היא לכהן, ואם הראשונה הייתה תרומה, והשנייה חולין, נותנה לכהן בתשלומין עבור התרומה. (67) שהמוציא מחברו עליו הראיה.

טו. האוכל את החמש בשגגה - הרי זה מוסיף עליו חמש⁶⁸, שהחמש כקרן⁶⁹ לכל דבר. וכן מוסיף חמש על חמש לעולם⁷⁰. כל המשלם קרן וחמש - הרי התשלומין בתרומה לכל דבר⁷¹, אלא שאם נזרעו - גדוליהן חלין⁷². ואם רצה הכהן למחל - אינו מוחל⁷³. וכל המשלם את הקרן בלבד - הרי התשלומין חלין, ואם רצה הכהן למחל - מוחל.

(68) "וזה הוא עניין מה שאמר בו השם ית' בזולת זה המקום וחמישיתו יוסף עליו. ואמרו: מלמד שהוא מוסיף חומש על חומש". (69) דינו ודין התרומה שווה. (70) שהתורה ריבתה חמישיות הרבה לקרן אחת. (71) שאף על פי שהם חולין מתוקנים, הם נעשים תרומה. (72) ירושלמי שם:

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מַת אָבִי אָמוּ - אֵינוּ מְשַׁלֵּם לְעַצְמוֹ⁹⁸, אֲלֹא לַיֹּדֶשׁ אַחֵר מִשְׁאֵר הַשָּׁבֵט. וְכֵן אִם נִפְלָה לוֹ תְּרוּמָה מֵאֲבִי אָמוּ וְאֶכְלָה, וּבִעַל חֹב שְׁגָבָה תְּרוּמָה בְּחֹבוֹ וְהָאִשָּׁה בְּכִתְבָתָּהּ וְאֶכְלָה - מְשַׁלְּמִין קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לְכֹהֵן חֹבֵר, וְהַחֲבֵר⁹⁹ נֹתֵן לָהֶם דָּמִים¹⁰⁰ שֶׁהֵיוּ מוֹכְרִין בָּהֶ¹⁰¹ אוֹתָהּ הַתְּרוּמָה כְּמוֹ שֶׁאֶכְלָו.

(98) כרבי יוחנן שם, שצריך להוציא הגזילה מתחת ידו. (99) הכהן. (100) דמי הקרן. (101) שהיורש את התרומה רשאי למכור את התרומה, וכן הבעל-חוב והאשה שגבו בחובם, הואיל וממנום הוא. והיינו משום שבהיתר באה לידם, אבל בגזל תרומה מאבי אמו כהן לא אמרו כן, מפני שבאסור באה לידו.

כג. הַגֹּזֵב תְּרוּמָה וְלֹא אֶכְלָה - מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלוּמֵי כֶּפֶל לְבָעֲלִים¹⁰². וְיֵשׁ לוֹ לְשַׁלֵּם מִדְּמֵי תְּרוּמָה¹⁰³. גִּנְבָה וְאֶכְלָה - מְשַׁלֵּם שְׁנֵי קֶרְנִין וְחֹמֶשׁ; קֶרֶן וְחֹמֶשׁ - מִן הַחֲלִין¹⁰⁴, וְקֶרֶן¹⁰⁵ - אֶפְלוּ מִדְּמֵי תְּרוּמָה¹⁰⁶.

(102) ואין התרומה דומה להקדש שאין לו בעלים, ולפיכך אין בו תשלומי כפל. (103) כלומר, משלם מעות בשווי התרומה ואינו צריך לשלם פירות הראויים להיות קודש. ואין כאן חידוש שמשלם רק בשווי התרומה, שזה נוהג גם באוכל תרומה, אלא עיקר החידוש הוא שמשלם מעות ולא פירות. (104) מה שהוא חייב בה אפילו לא הייתה גנובה, ולפיכך אינו משלם תרומה אלא חולין. (105) כפל. (106) מעות בשווי התרומה.

כד. הֵייתָ הַתְּרוּמָה הֶקְדָּשׁ לְבִדֵּק הַבֵּית¹⁰⁷ וּגִנְבָה וְאֶכְלָה - אֵינוּ מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלוּמֵי כֶּפֶל; שְׁאִין תְּשֻׁלוּמֵי כֶּפֶל בְּהֶקְדָּשׁ¹⁰⁸, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּמִקְוָמוֹ. אֲכָל מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְשְׁנֵי חֲמִשִּׁים¹⁰⁹: חֹמֶשׁ מִשּׁוּם אֲכָל תְּרוּמָה, וְחֹמֶשׁ מִשּׁוּם שְׁנֵהֲנָה מִן הַהֶקְדָּשׁ¹¹⁰. וְלֹמִי מְשַׁלֵּם? אִם הָיָה בָּהּ כְּזִית וְאִין בָּהּ שְׁוָה פְּרוּטָה - מְשַׁלֵּם לְפָהֳגִים¹¹¹; וְאִם יֵשׁ בָּהּ שְׁוָה פְּרוּטָה, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּזִית¹¹² בֵּין שְׁאִין בָּהּ כְּזִית¹¹³ - מְשַׁלֵּם לְהֶקְדָּשׁ.

(107) שהפרישה כהן שהיא ברשותו לבדק הבית. (108) "כמאמר השם יתברך: ישלם שניים לרעהו, לרעהו ולא להקדש". (109) כלומר, ייתכן שיהא כן, אם יש בו גם כזית וגם שווה פרוטה. (110) "כי העיקר אצלנו הנהנה מן ההקדש בשווה פרוטה מעל, ומשלם מה שהפסיד מן ההקדש בשעה שנהנה ממנו, בתוספת חומש. (111) חומש משום אכילת תרומה, שבתרומה אין צורך בפרוטה, אבל משום שנהנה מן ההקדש אין כאן, משום שאין בו שווה פרוטה. (112) ומשלם שני חומשים, אחד משום אכילת תרומה ואחד משום הנאת הקדש. (113) ומשלם חומש אחד משום הנאת הקדש לבד.

כה. וּמִפְנֵי מָה חָל אֲסוּר הֶקְדָּשׁ עַל אֲסוּר הַתְּרוּמָה¹¹⁴? מִפְּנֵי שֶׁהַתְּרוּמָה אֲסוּרָה לְזֹר וּמִתְּרַת לְכֹהֵן, הֶקְדָּשָׁה - נֶאֱסָרָה עַל הַכֹּהֵן, לְפִיכָךְ נֹסֵף בָּהּ

(86) כלומר, שהקדימו בשיבולים שהוא פטור מתרומה גדולה. אבל לא ניטלה תרומה כלל אין משלמין, שאינו מתוקן. (87) היינו: שנתן את הקרן ולא נתן את החומש, שבדיעבד הוא פדוי. אבל רבינו בפירוש המשניות שם כתב: מעשר שני שנפדה על ידי אסימון וההקדש שנפדה על הקרקע. וצריך עיון שהרי באופנים אלו אינם פדויים אפילו בדיעבד. (88) חדש של שנה זו וישן של השנה שעברה.

יט. הָאוֹכֵל קִשּׁוּאִין שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית⁸⁹ - יִמָּתִין לְקִשּׁוּאִין שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וַיִּשְׁלֹם מִהֵן; שְׁאִינוּ יָכוֹל לְשַׁלֵּם חֹבוֹ מִפְּרוֹת שְׁבִיעִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּמִקְוָמוֹ.

(89) ואכלם בשביעית, שאז אינם מצויים קישואים של שישית.

כ. אֲכָל תְּרוּמָה טְמֵאָה - מְשַׁלֵּם חֲלִין בֵּין טְמֵאִין בֵּין טְהוֹרִין⁹⁰. אֲכָל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - מְשַׁלֵּם חֲלִין טְהוֹרִין⁹¹. וְאִם שֶׁלֵּם חֲלִין טְמֵאִין, בֵּין בְּשׁוּגָג בֵּין בְּמִזִּיד⁹² - תְּשֻׁלוּמֵי תְּשֻׁלוּמִין⁹³, וְיִחְזֹר וַיִּשְׁלֹם מִן הַטְּהוֹרִין⁹⁴.

(90) [לפי מה שכתבנו למעלה בהלכה ב, שבאוכל תרומה טמאה בשוגג, אף חולין טהורים נעשים תרומה טמאה, מוסברים הדברים היטב מה שמשלם בין חולין טהורים ובין חולין טמאים, שהרי שניהם יהיו תרומה טמאה]. (91) כמו התרומה שאכל. (92) ולדעת ריב"ן הכוונה לשוגג ומזיד בעת האכילה, ולפיכך שאלו שם על רבי מאיר שאמר: "במזיד אין תשלומיו תשלומין" – "תבוא עליו ברכה, שאכל ממנו תרומה שאינה ראוייה לו בימי טומאתו, ומשלם לו חולין טמאים שהם ראויים לו בימי טומאתו", שלדעת המפרשים שהמדובר באכילת שוגג, אלא שהיה מזיד בעת ששילם, קשה מאוד הלא התשלומין הם תרומה, ואם כן אינם ראויים עוד בימי טומאתו, אבל אם נפרש שהמדובר במזיד בעת האכילה, לא קשה כלל, שהרי במזיד אין תשלומיו תרומה. (93) ומשמע שבשוגג והם נעשים תרומה טמאה. (94) להשלים הפסדו של כהן.

כא. אֲכָל תְּרוּמַת חֲבֵר⁹⁵ - מְשַׁלֵּם לוֹ. אֲכָל תְּרוּמַת עַם הָאָרֶץ - מְשַׁלֵּם לְחֵבֵר, וְנוֹטֵל דְּמִיָּה מִמֶּנּוּ וְנוֹתֵן לְעַם הָאָרֶץ⁹⁶ שֶׁאֲכָל תְּרוּמָתוֹ; שְׁאִין מוֹסְרִין טְהוֹרֹת⁹⁷ לְעַם הָאָרֶץ.

(95) כהן חבר. (96) לפייסו. (97) [אף על פי שכתבנו למעלה, שהאוכל תרומה טמאה בשוגג ומשלם חולין טהורים, הם נעשים תרומה טמאה, ואם כן גם כאן כשמשלם עבור תרומת עם הארץ, שהיא תרומה טמאה, התשלומין כמותה, והרי תרומה טמאה מוסרים לעם הארץ? – ייתכן כי חששו שמא לא הייתה התרומה טמאה ביד עם הארץ, ואם כן התשלומין הם תרומה טהורה, ועכשיו ייטמאו בידו].

כב. גָּזַל תְּרוּמָה מֵאֲבִי אָמוּ פֶּהֶן וְאֶכְלָה, וְאַחֵר פָּהֶן

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

פו. (5) שם נוסף: "אע"פ שאין ראייה לדבר, זכר לדבר".
 (6) יומא עו. (7) ראה הערה א. אבל דבר שאין דרכו לאכול אסור, שאין זו אכילה. וראה בפ"ה מהלכות שמיטה, הלכה ג. (8) שאין דרכם בסיכה (תוספתא שם). (9) אבל לא הטהור, כמו שביארנו למעלה. ולהדליק בטמא שמוטר, למדו בשבת כה. מן הפסוק "ואני נתתי לך" - "שלך תהא, להסיקה תחת תבשילך". (10) תרומות פ"א משנה י, ושבת כד: ועוד.

ב. תמרים של תרומה - מתיר לחבצצן¹¹ ולקבצץ¹² כעגול הדבילה¹², ואסור לעשות מהם שכר¹³. וכן אין עושין תמרים דבש¹⁴, ולא תפוחים יין, ולא פירות הסתיו¹⁵ חמץ. וכן שאר כל הפירות אין משנין אותן מבריתן בתרומה, חוץ מזיתים וענבים בלבד¹⁶. עבר ועשה האכל משקה - הרי זה שותהו¹⁷. וזר¹⁸ שאכל דבש תמרים ויין תפוחים וכיוצא בהן בשגגה - אינו חייב לשלם¹⁹. ואם אכל במזיד - מפין אותו מכת מרדות²⁰.

(11) להדקם ולהקשותם כמו חביצי גבינה. (12) שאינו משנה אותם מבריתם (ברכות לח.). (13) שאין משנים פירות תרומה מבריתן (שם). (14) תרומות פ"א משנה ג. שאסור להחזיר האוכל משקה (פירוש המשנה שם). (15) פירות החורף. (16) משנה שם. "למאמר השי"ת (במדבר יח, יב) "כל חלב יצהר, וכל חלב תירוש ודגן", ותירוש הוא היין, ויצהר הוא השמן, וקראו הכתוב ראשית כמו שקרא הביכורים ראשית, וחייב אותה בתרומה, ולפיכך מותר להוציא מהם משקה" (פירוש המשנה שם). (17) שאסור להפסיד תרומה ולאבדה. (18) שם משנה ב. (19) לפי שאינם משקה אלא זיעה בעלמא (ברכות שם). והנה בתרומות שם: "ר' יהושע פוטרי", ופירש רבינו שם "פטר מן החומש", ומשמע שקרן חייב לשלם, לא יהא אלא גזל, כמו שכתב הראב"ד. (20) אבל מלקות מן התורה אין כאן, לפי שאינו משקה אלא זיעה בעלמא, כנ"ל.

ג. אין נותנין דבילה²¹ וגרוגרות לתוך המוריס²², מפני שהוא מאבדן²³; אבל נותנין את היין לתוך המוריס²⁴. ואין מפטמין את השמן²⁵, מפני שהוא מוציא מכלל מאכלות ועושהו שמן משחה²⁶; אבל מערבין יין ודבש ופלפליון²⁷ וכיוצא באלו לאכלן.

(21) שם משנה א. (22) ציר דגים מלוחים (ר"ש שם). (23) שהדרך לסוחטן להוציא מימיהן ואחר-כך להשליכן (שם ע"פ התוספתא פ"ט). (24) למתק את המוריס ולהשביח טעמו. (25) כלומר, אין מרקחין שמן של תרומה בדברים שריחם טוב. (26) "שאלו הדברים משנים טעם השמן ומוציאים אותו מתכונתו ומחזירים אותו במדרגת השמנים שעושים הרופאים שאינם ראויים לאכילה" (פירוש המשנה שם). (27) זהו "יינומלין" שבמשנה שם, ובשבת קמ. קראוהו ופירשוהו כדברי רבינו, "אנומלין" (ובפירוש המשנה כתב רבינו, שהוא מעורב משמן יין ודבש ופלפליון).

אסור אף על ישראל, על דרך שבארנו בהלכות ביאות אסורות ואסורי מאכלות.

(114) הרי אין איסור חל על איסור.

כו. הגזל תרומה ואכלה¹¹⁵ - משלם קרן וחמש אחד, שהחמש שחייב בו משום תרומה יצא בו ידי גזל¹¹⁶; שנאמר: ונתן לכהן את הקדש - אינו חייב אלא בחמש של קדש בלבד¹¹⁷. גזלה והאכילה לאחר¹¹⁸ - האוכל משלם קרן וחמש. כל מקום שאמרנו משלם קרן וחמש, אם אכל שוה ארבעה - משלם שוה חמשה¹¹⁹ ממין שאכל¹²⁰. וכל מקום שאמרנו משלם קרן ושני חמשין, אכל שוה ארבעה - משלם ששה. וכל מקום שאמרנו משלם שני קרנין וחמש אחד, אכל שוה ארבעה - משלם דמי תשעה¹²¹. ולעולם¹²² אינו משלם אלא לפי דמים שהיתה שוה בשעת אכילה¹²³, בין שהוזלה בשעת תשלומין בין שהוקרה.

(115) והיינו כשגזל תרומה ונשבע ואחר כך הודה, שחייב לשלם חומש. (116) יוצא בו משום חומש בשביל הגזל. (117) של תרומה ולא דבר אחר. (118) והאחר היה שוגג. (119) היינו חומש מלבר. (120) שכשם שאין משלמין את הקרן ממין אחר, כן אינו משלם את החומש ממין אחר. (121) שהחומש אינו משתלם אלא מקרן אחד. (122) אפילו אם אכל תרומה בשוגג. (123) הואיל ובשוגג אכל את התרומה, אינו גוזל משעה שלקח את התרומה, אלא משעת אכילה הוא כגוזל, וכל הגוזלים משלמים כשעת הגזילה.

פרק אחד עשרי

(1) יבאר שהתרומה ניתנה לאכילה ולשתייה ולסיכה. מהו שמן שריפה. ואם משנים פירות התרומה מבריתן. אם מבשלין יין של תרומה והאוכל כזית תרומה אפילו פירות אם צריך נטילה. ודין קטן פחות משבעה אם חשוב ערל. כהנת שחפפה ראשה בתלתן של תרומה אם חופפת הישראלית אחריה. ודין עוקצי תאנים של תרומה וגרעיני אתרוג או זיתים והסובין וכיוצא אם מותר לזרים. אם מדליקין שמן שריפה בבתי כנסיות. גידולי תרומה או גידולי גידולין. והזורע תרומה מה דינו.

א. התרומה נתנת² לאכילה ולשתייה ולסיכה³; שהסיכה היא כשתיה⁴, שנאמר⁵: ותבא במים בקרבו וכשמן בעצמותיו, והשתיה בכלל אכילה⁶. לאכל דבר שדרכו לאכל⁷, ולשתות דבר שדרכו לשתות, ולסוף דבר שדרכו לסוף. לא יסוף יין וחמץ⁸; אבל סף הוא את השמן הטהור, ומדליק את הטמא⁹. וזהו הנקרא שמן שרפה¹⁰ בכל מקום.

(2) שביעית פ"ח משנה ב (ותוספתא תרומות פרק ט, הוצאת ליברמן עמ' 851 54). (3) בלבד, אבל להדלקה אסור בתרומה טהורה (משנה בשביעית שם). (4) משנה בשבת

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(46) תוספתא שם. והיינו משום שכבר נתחללה התרומה, ונתבטלה קדושתה, כמבואר להלן בהלכה ח. (47) תוספתא שם, כחכמים ולא כר' שמעון. (48) על גבי טבלא של עור, בוודאי אסור. אבל על גבי טבלא של שיש, שאינה בולעת, ישנה סברא להתיר (וכן סובר ר' שמעון שם), ואף-על-פי-כן אסור, שאי-אפשר שלא יבוא קצת לידי הפסד (כסף-משנה). (49) שוודאי נשאר מעט בטבלא, האיל ואי-אפשר לקנח הכל בגופו (שם).

ז. כל האוכל תרומה, אפלו פרות⁵⁰ - צריך נטילת ידים⁵¹, אף על פי שהיו ידיו טהורות, כמו שיתבאר במקומה⁵². ואינה נאכלת עם הזר⁵³ על השלחן, גזירה שפא יאכל ממנה. ותרומת חוצה לארץ - נאכלת⁵⁴ עם הזר על השלחן, ואינה צריכה נטילת ידים, כחלין⁵⁵. ואין סבין תרומה בידים מסאבות⁵⁶. נפל על פשרו - משפשו בידים מסאבות⁵⁷. אכל סבין את הקטן⁵⁸ בשמן תרומה בתוך שבעה⁵⁹, שהנולד כל שבעה אינו חשוב ערל⁶⁰.

(50) שבחולין אינם צריכים נטילת ידים, ואדרבה, "הנוטל ידיו לפירות - הרי זה מגסי הרוח" (שם), ופ"ו מהלכות ברכות הלכה ג. (51) חלה פ"א משנה ט, וחגיגה יח: (52) פ"ח מהלכות אבות הטומאה הלכה ח. (53) כן נראה מן המשנה בחלה פ"ד משנה ה (הובא בסמוך), שתרומת חור' נאכלת עם הזר, מכאן שתרומת א"י אסורה (רדב"ז). (54) משנה שם. (55) לפירות (כסף-משנה) [שהרי היא טמאה, ראה להלן פ"ב הלכה א. (56) כלומר, בלי נטילת ידים, שהידים האלו פוסלות את התרומה. תוספתא תרומות פרק י. (57) כלומר, משפשו וסך, שכבר נתחללה בשעה שנפל על פשרו ובטלה קדושתה. (58) בעיא היא ביבמות עא. ולא נפשטה, אבל פשוטה היא בירושלמי שם פ"א הלכה א (הגרע"א). (59) ללידתו עד שלא נימול אף-על-פי שהוא ערל, וערל אסור בתרומה. (60) לענין איסור אכילת תרומה וקדשים, ירושלמי שם.

ח. סף הוא הפה⁶¹ עצמו בשמן של תרומה ומביא בן בתו ישראל⁶² ומעגילו על גביו⁶³. ואם סף עצמו בשמן ונקנס למרחץ⁶⁴ - מתר לזר למשחו⁶⁵ במרחץ אף על פי שהוא נסוף ממנו⁶⁶.

(61) תוספתא שם. וכן הוא בבבלי כריתות ז. (62) הוא-הדין ישראל אחר, ונקט בן בתו משום שרגיל ומצוי אצלו (רש"י שם). (63) שנאמר בתרומה (ויקרא כב, ט): "ומתו בו כי יחללוהו", וזו כבר נתחללה ובטלה קדושתה (כריתות שם). (64) יתכן כי במרחץ עצמו אסור לסוך, משום בזיון, כמו שכתב רבינו לענין פירות שביעית, בפ"ה מהלכות שמיטה הלכה ו (משנה-למלך). (65) כתב הכסף-משנה: "ט"ס הוא, וצריך להגיה "למשמשו". ואם נפשך לקיים הגירסא, תפרש למשחו למדדו כלשון ארמי, והוא מה שנוהגים למשמש איברי האדם במרחץ ליישבם ולתקנם". (66) והיינו משום שכבר נתחללה התרומה כשסך עצמו, עיין רדב"ז.

וראה בכסף-משנה שהביא נוסחת ספרים בדברי רבינו כאן: "אבל מערבין יין ושמן ודבש".

ד. אין מבשלין²⁸ יין של תרומה, מפני שהוא ממעט²⁹. אין פושין בצלים³⁰ של תרומה בחמץ של תרומה, מפני שמפסיד החמץ³¹. אין מערבין תבואה³² בקטניות. וכל דבר שיתפרש זה מזה כשפוכרין³³ אותו - מערבין³⁴. ומשחרבה יהודה³⁵ התחילו לערב תבואה בתבואה³⁶ וקטנית בקטנית, אבל לא תבואה בקטנית.

(28) כחכמים, במשנה שם. (29) כי היין כשנתבשל, חסר בבישולו (פירוש המשנה שם). ובר"ש שם בשם הירושלמי, מביא פירוש אחר מפני שממעטו משותיו, שאין כל אדם שותה יין מבושל כיון חי, שמבושל חזק יותר. (30) תוספתא תרומות פ"ט (הוצאת ליכרמן עמ' 551 41). (31) שהבצל פוגם את החומץ (רדב"ז). (32) תוספתא שם פ"י (שם עמ' 361 05). והיינו משום שהתבואה החשובה מתבטל בקטניות, שאינם חשובים כל כך (רדב"ז). (33) כששמים בכברה ומנפים אותו. (34) שיכול להפריד שני המינים, תוספתא שם. (35) והתבואה היתה מעט, ולא הקפידו באכילת תערובת. (36) היינו חטים בשעורים, וכיון שנהגו כן בחולין, מותר לעשות כך גם בתרומה (רדב"ז). [שכדרך שנוהג בחולין, כך נוהג בתרומה, כמבואר בהלכה הסמוכה].

ה. פדרן שמרקדין³⁷ את הקמח בחלין, כף נוהג הפה בתרומה³⁸: מרקד לאכל ומשליף את המרסן³⁹. הרי שרצה לעשות סלת⁴⁰ מנפה בנפיות הרבה, עד שיצא קב או קבים מן הסאה - לא ישליף את השאר, מפני שהוא ראוי לאכילה, אלא יניחיהו במקום מצנע.

(37) בנפה. (38) תרומות פ"א משנה א. (39) הם הסובין הגסים. (40) שם.

ו. שמן של תרומה⁴¹ - אין חוסמין⁴² בו תנור וכירים, ואין סבין בו מנעל וסנדל⁴³. ולא יסוך רגלו והיא בתוך מנעל וסנדל⁴⁴. אבל סף את רגלו ולובש המנעל או הסנדל, וסוף כל גופו ומתעגל על גבי קטובליא⁴⁵ חדשה; ואף על פי שהן נסוכין - אינו חושש⁴⁶. אבל לא יתן⁴⁷ שמן על גבי טבלא של שיש⁴⁸ להתעגל עליה, מפני שמאבדו⁴⁹.

(41) תוספתא תרומות פ"י (שם עמ' 361 88). (42) כלומר, אין מחזקים, שדרך למשוך אותם בשמן בעודם חרשים כדי לחזקם (כסף-משנה). שלא ניתן שמן של תרומה אלא לסיכת גופו של כהן, ולא לסיכת כליו (רדב"ז). (43) תוספתא שם. שהמנעל והעור מושחים אותם בעודם חרשים לרככם וליפותם (כסף-משנה). (44) מפני שהשמן נופל גם על המנעל והסנדל. (45) עור ששוכבים או יושבים עליו, ומושחים אותו בעודו חדש (כסף-משנה).

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

עליהן, תרומות פי"א משנה ה. (88) ירושלמי שם. (89) שכיון שאינו ראוי לאכילה אלא על ידי הדחק, אין עליו דין תרומה מן התורה אלא מדרבנן, שמא ייחלף באוכל, וכיון שהשליכן, לא יבוא להחליף ולא גזרו עליו (משנה ראשונה).

יב. הסבין של חטים⁹⁰ חדשות - אסור, מפני שהוא ראוי למאכל אדם⁹¹; ושל ישנות - מתר. ועד מתי נקראו חדשות? כל זמן שפגיו אדם רגילין לחבט בין הגרנות⁹².

(90) תרומות שם. (91) לפי שהן לחות ואינן נטחנות היטב, ונשאר הרבה קמח מעורב בסובין (רע"ב). (92) כתנא-קמא, בירושלמי שם ובתוספתא שם.

יג. הנצולות⁹³ והרקבניות⁹⁴ של תרומה - אסורות⁹⁵; ואם העלו אבק - מתרות⁹⁶. שומרים של תרומה⁹⁷ שנתן עליהם מים⁹⁸ - הראשון⁹⁹ והשני אסור לזרים¹⁰⁰, והשלישי מתר¹⁰¹. ואם לא נתן¹⁰² עליהם מים, אלא מסנן היין מעל השומרים בלבד¹⁰³ - אף השלישי¹⁰⁴ אסור לזרים¹⁰⁵.

(93) תוספתא שם (עמ' 160 9) כנוסחת כ"י ווינ. ופירוש נצולות, כמו שאמרו בבראשית רבה (פס"ז) על ויצל אלהים - מן הנצולות, ופירוש הערוך שהם החוסכים, כלומר, גרועים ודקים (כסף-משנה). [וראה בפ"ב דאהלות משנה א: "וכזית נצל". ופירש רבינו, "שהוא הבשר שנימוח ונעשה ליחה סרוחה כאשר התחיל הבשר להתעפש"]. (94) רקובים קצת. (95) עדיין שם תרומה עליהן. (96) שכבר נתקלקלו, ובטל שם תרומה מהן. (97) תוספתא שם (עמ' 163 42), וברייתא בבבלי בבא בתרא צז. (98) ושנה ושילש. (99) מים ראשונים שהכניסן והוציאן משם (רשב"ם שם). (100) המדובר כשמצא כדי מדתו ולא יותר, ואף-על-פי שבשומרים של טבל לא חייבו אלא אם נתן שלשה ומצא ארבעה (שם, ופ"ב מהלכות מעשר הלכה ז) - בשומרים של תרומה החמירו יותר, ועיין רשב"ם שם שכתב, שחומרא דרבנן היא, ועיין שם בתוספות ד"ה שמרים. (101) אף אם יש בו טעם יין (רשב"ם שם). (102) ירושלמי פי"א הלכה ד. (103) על ידי שהוא נותן עליהם יין של חולין (ר"ש שירילאו שם). (104) הסינון השלישי. (105) שהשומרים מחזקים את היין (שם).

יד. מגרה¹⁰⁶ שפנה ממנה חטי תרומה - אין מחיבין אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת ואחר כך יתן לתוכה חליין, אלא מכבד בדרךכו¹⁰⁷ ונותן לתוכה חליין¹⁰⁸. וכן חבית¹⁰⁹ של שמן תרומה שנספכה - אין מחיבין אותו להיות יושב ומטפח¹¹⁰, אלא נוהג בה בדרך שנוהג בחליין¹¹¹.

(106) אוצר שאוגרים בו תבואה, תרומות פי"א משנה ו. (107) "ר"ל שיכבד בדרך שבני אדם מכבדין האוצרות, כשמפנים אותם מן הדברים שהצניעו בהם" (פירוש המשנה

ט. פהנת שחפפה⁶⁷ ראשה בתלתן של תרומה - אין הישראלי מתרת לחף אחריה⁶⁸. אבל מעגלת שערה בשערה⁶⁹. ומפני מה התרו הפהנים לחף⁷⁰ שענן בתלתן של תרומה? מפני שאינו ראוי למאכל אדם⁷¹.

(67) תוספתא תרומות שם (הוצאת ליברמן עמ' 061 21). (68) מהתלתן הנשאר. (69) שהתלתן שבשער הכהנת, כבר נתחלל ובטלה קדושתו, כנ"ל. (70) הרי התרומה ניתנת רק לאכילה ולשתיה ולסיכה (למעלה הלכה א). (71) אלא על ידי הדחק, שאם לא היה מאכל אדם כלל, לא היה חייב בתרומה (כסף-משנה). והואיל ואינו ראוי לאכילה אלא על ידי הדחק, הותרו להשתמש בו לצרכים אחרים, כמו חפיפה ורחיצה הדומות לסיכה. וראה להלן פי"ב הלכה ז, ולמעלה פי"ב הלכה ח.

י. עקצי תאנים⁷² וגרנות⁷³, והקליסים⁷⁴ והחרובין, ומעי אבטיח⁷⁵ וקלפי אבטיח⁷⁶, ואתרוג ומלפפון⁷⁷, אף על פי שאין בהן אכל⁷⁸, וקניבת ירק⁷⁹ שמשליכין בעלי פתים⁸⁰ - הרי אלו אסורים לזרים. אבל קניבת ירק שמקנבים הגננין⁸¹ - מתרת לזרים. קלפי פולין⁸² ושמשמין: אם יש בהן אכל - אסורין; אין בהן אכל - מתרין.

(72) תרומות פי"א משנה ד. עוקץ הוא העץ הקטן הדבק בבדי האילן ובעיקר הפרי (פירוש המשנה שם). (73) תאנים יבשים. (74) מין ממני התאנים (שם). (75) הזרע והרוטב שבתוכו (פירוש המשניות לעדיות, פי"ג משנה ג). ופסק כחכמים ולא כר' דוסא שם. (76) תוספתא תרומות פי" (עמ' 061 5), כחכמים ולא כר' דוסא. (77) תוספתא שם. (78) שכיון שהם מובלעים באוכל, כלומר, דבוקים בו, הם חשובים כאוכל (רדב"ז בשם הירושלמי, ועיין 'תוספות יום טוב'). (79) כחכמים במשנה ותוספתא שם. וקניבת ירק היינו הקצוות שחותכים ומשליכים מן הירק, כשמחתכים אותו לבשל (פירוש המשנה שם). (80) להלן בפ"א מהלכות מעשר הלכה יא, מבואר שאין הדברים אמורים אלא בהשליכום בבית, אבל אם השליכום לאשפה - מותרים לזרים. (81) שאינם מקנבים אלא העלים המעופשים ביותר, ונראה שכן גרס רבינו בירושלמי תרומות פי"א הלכה ד (כסף-משנה). (82) תוספתא תחלת פי"י.

יא. גרעיני אתרוג - מתרים⁸³. גרעיני זיתים ותמרים⁸⁴ וחרובין, אף על פי שלא פנסן הפהין⁸⁵ - הרי אלו אסורין לזרים⁸⁶. ושאר הגרעינין: בזמן שפנסן⁸⁷ ויש בהן לחלוחית⁸⁸ למצץ אותן - אסורין לזר; ואם השליכן - מתרות⁸⁹.

(83) שם. כי הם מרים ואינם ראויים לאכילה (רדב"ז). (84) תוספתא שם. (85) שאינו מכנס אותן, ואין דעתו עליהם. (86) כשיש עליהם קצת אוכל. (87) ודעתו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מְדַלִּיקִין שְׁמֵן שְׂרָפָה עַל גְּבִי הַחֲלִין¹³⁰ בְּרִשּׁוֹת כֹּהֵן¹³¹.

(125) תוספתא שם. (126) שגם הכהן נהנה מאורו, ונר לאחד נר למאה. (127) שכל אלו מצוה, ובמקום מצוה לא גזרו, כנ"ל. (128) כיון שהיא מצוה דרבים. ירושלמי תרומות פ"א הלכה ה. (129) שם. מפני שמצוות לאו ליהנות ניתנו, ועיין מראה הפנים שם. [ונראה שאף בערב שבת מותר להדליק, שלא אמרו אין מדליקין בשמן שריפה, אלא ביום-טוב שחל להיות בערב שבת, כמפורש בשבת כג: ודברי הרב"ז צ"ע]. (130) לצורך חולים ישראל. (131) במאמרו ומצוותו שירשה לנו זה (פירוש המשנה שם). שכיון שאינה אלא מצוה דיחיד, אסורה בלי רשות מהכהן.

יט. בַּת יִשְׂרָאֵל¹³² שֶׁנִּשְׂאָת לַכֹּהֵן וְהִיא לְמוֹדָה¹³³ אֶצֶל אָבִיהָ - מְדַלִּיק בְּרִשּׁוֹתָהּ¹³⁴. מִתָּר לַכֹּהֵן לְהַדְלִיק שְׁמֵן שְׂרָפָה אֶפְלוּ בְּבֵית הָאָבֶל אוֹ בְּבֵית הַמִּשְׁתָּה¹³⁵ שֵׁשׁ שָׁם עֶרְבּוּב¹³⁶, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שְׁמָא יִסְתַּפְקוּ מִמֶּנָּה¹³⁷; בְּבֵית הַמִּשְׁתָּה - שְׁמִפְנֵי נִקְיוֹן פְּלִיָּהֶם¹³⁸ אֵין נוֹגְעִין בּוֹ, וּבְבֵית הָאָבֶל - מִפְּנֵי שְׁאֵין לָהֶם פְּנָאֵי מִפְּנֵי הָאָבֶל¹³⁹.

(132) תרומות פ"א משנה י. (133) רגילה. (134) (ב"ברשות כהן" שלמעלה, נחלקו רבותינו: לדעת הר"ש, היינו כשהכהן נמצא שם. ולדעת רבינו, היינו במאמרו ובמצוותו (ראה למעלה). ואין צורך שהכהן יהיה שם, שבמקום מצוה התירו חכמים איסור דרבנן של הנאת כילוי לזרים מתרומה (ראה למעלה), אבל "ברשותה" כאן, שאין כאן מצוה, צריך לומר גם לדעת רבינו, שכל ההיתר אינו אלא כשהיא בבית). (135) כר' שמעון, במשנה שם. (136) של הרבה אנשים, והיה מקום לחשוש שמא יקחו ממנה לאכילה, אף-על-פי שבלי ערבוב לא חששו לכך, שהרי נותנו בכלי מאוס (להלן פ"ב הלכה יב). (137) כלומר, יאכלו ממנו. (138) הכלים שהם אוכלים ושותים בהם בבית המשתה (פירוש המשנה שם). (139) ואין מתעסקים בשום דבר.

כ. הַזֹּרֵעַ אֶת הַתְּרוּמָה¹⁴⁰: בְּשׁוּגָה¹⁴¹ - יִהְיֶה¹⁴², בְּמִזִּיד - יָקִים¹⁴³. הַבִּיאָה שְׁלִישׁ¹⁴⁴, בֵּין בְּמִזִּיד בֵּין בְּשׁוּגָה - יָקִים. וְאִם הָיָה פֶּשֶׁתָּן¹⁴⁵, אֶפְלוּ הַבִּיאָה שְׁלִישׁ¹⁴⁶ וְאֶפְלוּ בְּמִזִּיד - יִהְיֶה¹⁴⁷; קָנַס קָנְסוּ בּוֹ¹⁴⁸, שְׁלָא יִזְרַע וְיִתְּכֹן לִהְנוֹת בְּעֶצְיוֹ¹⁴⁹.

(140) תרומות פ"ט משנה א. (141) וכשנודע לו מתחרט על זה, שהרי כל הגידולין יהיו תרומה (בהלכה הסמוכה) הנמכרת בזול. (142) מותר לו להפך הארץ, אף-על-פי שיפסד הזרע אשר זרע (פיה"מ שם). שכיון שהוא שוגג לא קנסוהו חכמים לקיים. [ואין כאן איסור של מפסיד תרומה, שכיון שזרעה, שוב אינה ראויה לאכילה]. (143) "עניינו שהוא חייב להניחה, כדי שיצמחו ויהיה הדבר הצומח תרומה, בלי ספק" (שם). שכיון שעבר זרע התרומה, קנסוהו חכמים שלא יהא רשאי להפוך, ותצמח שדה גידולי

(שם). (108) ואינו בכלל "מבטל איסור לכתחלה", שאסור (פט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה כה) - הואיל ואינו מכוין לבטל ('תוספות יום-טוב' בשם רבינו אליהו מלונדריש. ועיין בפסקיו לסדר זרעים סימן י). (109) משנה שם. (110) "נגזר מן טפח, עניינו שלא נחייב אותו לדקדק בלקיטת השמן מן הקרקע עד שלא יניח שום לחלוחית" (פירוש המשנה שם). (111) ילקט כמו שהיה מלקט אילו נשברה שם חבית של שמן חולין (שם).

טו. הַמְעַרָה פֶּד שֶׁל שְׁמֵן¹¹² תְּרוּמָה - הָרִי זֶה מְעַרָה עַד שִׁיפְסֵק הַעֲמוּד וְיִתְחַלֵּל הַשְּׁמֵן לְנִטָּף מְעַט מְעַט, וְכֵינֵן שְׁנִטְפוּ שְׁלֹשׁ טַפִּים זֶה אַחֵר זֶה - דִּי¹¹³, וּמִתָּר לִתֵּן בְּפֶד שְׁמֵן חֲלִין. הָרִי שְׁלֹא נִתֵּן¹¹⁴, אֲלֵא הַנִּיחַ הַפֶּד¹¹⁵ עַד שֶׁנִּתְמַצִּית¹¹⁶ - אוֹתָהּ הַתְּמַצִּית תְּרוּמָה¹¹⁷.

(112) לכד שני. שם משנה ח. (113) "ואין מחייבין אותו לקנח הכד עד שלא ישאר שם לחלוחית" (פירוש המשנה שם). (114) בו חולין אחר שעירה אותו (שם). (115) "הטוה על צדו" (שם). (116) "ונתכנס בו שום שארית" (שם). (117) "ואין אומרים כיון שיצא ממנו כל מה שיש בו, טיפה אחר טיפה שלש טיפין, כל מה שנמצא ממנו אחר-כך חולין לפי שהסיח דעתו ממנו" (שם). שכשקרא שם תרומה על אותה מדה, גמר בדעתו שתהיה כולה תרומה עם המיצוי (תוספות בבא בתרא פז: ד"ה והתנן). ומה שהתירו לתת עליו חולין, היינו משום שאינו מכוין לבטל האיסור ('תוספות יום-טוב' בשם רבנו אליהו מלונדריש).

טז. מִמֶּלֶא הַפֶּה¹¹⁸ גַּר שְׁמֵן שְׂרָפָה¹¹⁹ וְנוֹתְנוֹ לְיִשְׂרָאֵל לְעֹלוֹת בּוֹ לְעֹלִיָּה וּלְהַפְּנֵס לְחֹדֶר לְעֹשׂוֹת צִרְכֵי הַכֹּהֵן, אָבֶל לֹא צִרְכֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִם הָיָה שִׁתָּן¹²⁰ עֲמוֹ - מִתָּר¹²¹.

(118) תוספתא תרומות פ"י. (119) שמן תרומה טמאה שמותר בהדלקה. (120) שם. (121) כיון שיש גם לכהן הנאה מזה (רדב"ז).

יז. יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא אוֹרֶחַ¹²² אֶצֶל כֹּהֵן וְהַדְלִיק לוֹ שְׁמֵן שְׂרָפָה, וְעָמַד הַכֹּהֵן וְהָלַף לוֹ - אֵינוֹ חַיֵּב לְכַבּוֹתוֹ עַד שִׁיכָבֶה מֵאֲלִיו. וְטוֹבֵל הַיִּשְׂרָאֵל פְּתִילָה¹²³ בְּגַר הַכֹּהֵן וּמְדַלִּיק לִילָף בָּהּ¹²⁴.

(122) תוספתא שם. (123) שם. (124) דעת רבינו, שהנאה של כילוי בתרומה לזר אינה אסורה אלא מדרבנן, ולצורך כזה שלא ילך באפילה לא גזרו, עיין משנה-למלך.

יח. בִּקְרוֹ שֶׁל כֹּהֵן¹²⁵ שֶׁהִיא עוֹמֵד אֶצֶל בִּקְרוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְכִלּוֹ שֶׁל כֹּהֵן שֶׁהִיא נֶאֱרָג אֶצֶל כִּלּוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל - הָרִי זֶה מְדַלִּיק עֲלֵיהֶן שְׁמֵן שְׂרָפָה¹²⁶ שְׁלֹא בְּרִשּׁוֹת הַכֹּהֵן. וְכֵן מְדַלִּיקִין שְׁמֵן שְׂרָפָה בְּבֵתִי כְּנִסְיוֹת וּבְבֵתִי מְדֻרְשׁוֹת וּבְמִבְאוֹת הָאֶפְלִים¹²⁷ שְׁלֹא בְּרִשּׁוֹת כֹּהֵן¹²⁸. וְכֵן שְׁאֵין לוֹ חֲלִין לְהַדְלִיק גַּר חֲנֻכָּה¹²⁹ - מְדַלִּיק שְׁמֵן שְׂרָפָה שְׁלֹא בְּרִשּׁוֹת הַכֹּהֵן.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(157) תרומות פ"ט משנה ד. היינו אם זרע גידולי תרומה. (158) ואפילו לאכילה לזרים (כסף-משנה). (159) על הזרע. (160) נדרים נט: (161) משנה בתרומות שם. היינו שגם הגידולים עצמם מותרים לזרים, שלא גזרו בה, מפני שאינה מצויה, ובדבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים (ירושלמי). (162) משנה שם, והיא תרומה שנתערבה בפחות ממאה חולין. ומפני שרובו חולין, גידוליו חולין (ירושלמי). (163) תוספתא תרומות תחילת פרק ח. והיינו כשתרם ועלה בידו אחד מששים ואחד, שהרי זה תרומה ויחזור ויתרום (למעלה פ"ג הלכה ו). (164) במעשרות פ"ה משנה ח: "זרעוני גינה שאינם נאכלים וכו' שאף-על-פי שאביהם תרומה, הרי אלו יאכלו". ופירשה רבינו שם בגידולי תרומה, וזו לשונו: "שאינן אומרים גידולי תרומה, אלא כשהזרע הזרוע ראוי לאכילה, אבל אלו שאינם ראויים לאכילה, מותר לאכול גידוליהן, אף-על-פי שעיקר זרעם הוא תרומה". (165) שאף הוא מזרעוני גינה, ולרוב אינו נאכל, כמבואר בבבא בתרא צג. וראה בפ"א מהלכות כלאים הלכות ח"ט. ועיין בהשגת הראב"ד ובכסף-משנה.

כג. הזרע תרומה טמאה¹⁶⁶, אף על פי שהגדולים טהורים¹⁶⁷ - הרי הן אסורין באכילה¹⁶⁸. הואיל והתרומה שגזרעה אסורה באכילה היתה, כפר נדחה¹⁶⁹.

(166) תרומות פ"ט משנה ז. (167) בספרא פ' שמיני (פרק יא הלכה ב): "מנין לזרעים טמאים שזרען טהור, תלמוד לומר אשר יזרע טהור". (168) אף לכהנים. (169) כן הוא בירושלמי שם. והוא כמו שאמרו בפסחים לר. משום היסח הדעת והוא פסול הגוף, ולא משום טומאה. אבל בפירוש למשנה תרומות שם כתב רבינו, שאסורים באכילה משום אין זריעה להקדש, וכמסקנת הגמרא בפסחים שם.

כד. חתף את העליון¹⁷⁰ שצמחו, ויצאו עליו שניין וחתכו - הרי אכל שצא אחר כך¹⁷¹ מתר באכילה¹⁷².

(170) תרומות שם. (171) כרבי יהודה במשנה שם: "עד שיגום וישנה". וכן נראה בירושלמי שם (כסף-משנה). (172) לכהן, שאין בו עוד משום טומאה, אבל לישראל אסור משום גידולי תרומה (ראב"ד), שאין זה כגידולי גידולין שמתרים באכילה לישראל (משנה ראשונה שם).

כה. שתילי חליון¹⁷³ חליון¹⁷⁴ שנטמאו וזרעו ועשאן תרומה - הרי אלו מתרין; שהרי טהרו בזריעה¹⁷⁵, ולא נטמאו כשהן תרומה כדי שיהיו אסורין.

(173) בדפוס רומי: "שחלים". אבל בכסף-משנה וברב"ז, כבדפוסים שלנו. (174) ירושלמי שם הלכה ג, עיין בפני-משה. (175) ראה למעלה הלכה כג.

כו. שבלת¹⁷⁶ שהיתה¹⁷⁷ בתוף הפרי, ומרח הפרי¹⁷⁸ פלו - הרי אותה השבלת טבל, הואיל ונמרחת בתוף הפרי. שתלה ואחר כך קרא עליה שם ועשאה

תרומה, האסורים לזרים, ודמיהם פחותים מדמי חולין. (144) שכבר היא ראויה לאכילה (ראה להלן פ"ב מהלכות מעשר הלכות ג-ה) ואינו רשאי להפוך, שהרי הם גידולי תרומה שהם כתרומה (ראה בהלכה הסמוכה), ואסור לאבדם, ועיין ר"ש. (145) שאסר לזרעו מפני שמאבד תרומה, אבל גידוליה חולין (להלן הלכה כב), וראה להלן. (146) כן נראה במשנה שם: "הזרע תרומה שוגג וכו' אם הביאה שליש וכו' ובפשתן מזיד יהפך", הרי שבפשתן מדובר אפילו אם הביאה שליש, שאפילו הביאה שליש אינה תרומה, שהרי גידוליה חולין (להלן הלכה כב). (147) כן מפרש רבינו את המשנה שם "ובפשתן מזיד יהפך", היינו: אפילו מזיד. פירוש: לא מיבעי שוגג שאין לקונסו, כנ"ל, שוודאי יהפך, כלומר, רשאי להפך ולזרוע דבר אחר, אלא אפילו במזיד - יהפך, כלומר, חייב להפך. אלא שהשינוי הזה בין שוגג למזיד - דחוק, ועיין תוספתא כפשוטה. (148) ירושלמי שם. (149) כלומר: לא קנסוהו חכמים, כבכל זרע תרומה, לקיים, ולשם כך לאסור גידוליה (וראה להלן הלכה כב), שהרי כל עיקרה של פשתן אינה לאכילת הזרע אלא לעצים (ראה בבא בתרא צג), אלא אדרבה, קנסוהו להפך, ואם כן אין צורך לאסור הגידולין, ולפיכך הם מותרים לזרים, ראה להלן שם. ועיין באור-שמח.

כא. גדולי תרומה - הרי הן כחליון¹⁵⁰ לכל דבר, אלא שאסורים לזרים. גזרו חכמים עליהן¹⁵¹ שיהיו אסורין לזרים כתרומה, משום תרומה טמאה¹⁵² שביד הפה, שלא ישהנה אצלו כדי שזרענה ותצא לחליון, ונמצא בא פה לידי תקלה. לפיכך¹⁵³ מתר¹⁵⁴ לאכל הגדולין בידיים טמאות¹⁵⁵, ומתר לטבול יום¹⁵⁶, כחליון.

(150) ירושלמי תרומות פ"ו הלכה א. והיינו לחייבם בלקט שכחה ופאה ותרומה ומעשרות (להלן הלכה כז), ומה שאמרו בפ"א דתרומות משנה ד "גידולי תרומה תרומה", היינו לאסור לזרים (ר"ש שם). (151) ב"ח דבר שגזרו (פירוש המשנה שם). והוא בשבת יז: (152) שם. (153) הואיל והן חולין. (154) תוספתא תרומות פרק ח. (155) כלומר, בלי נטילת ידים, והמדובר בפירות. וראה למעלה הלכה ז, שפירות של תרומה צריכים נטילת ידים. (156) שבתרומה הוא אסור (למעלה פ"ז הלכה ב).

כב. גדולי גדולין¹⁵⁷ - חליון לכל דבר¹⁵⁸. ואפלו דבר שאין זרעו פלה, אם רבו הגדולין על העקר¹⁵⁹ בגדולי הגדולין - הרי הגדולין השניים מעלין את העקר¹⁶⁰, אף על פי שאין זרעו פלה, ויהיה הפל מתר לזרים. וכן תרומת חוצה לארץ¹⁶¹ והמדמעה¹⁶² ותוספת תרומה¹⁶³ וזרעוני גנה שאינם נאכלים¹⁶⁴, כגון זרע לפת וצנון, אף על פי שאותו לפת וצנון תרומה - גדוליהן מתרין, והרי הן חליון לכל דבר. וכן הזרע פשתן¹⁶⁵ של תרומה - הגדולין מתרין לזרים.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

כח. החובט¹⁹¹ גידולין אלו - משבח¹⁹². והדש
בבהמה כיצד יעשה? תולה בפסופות¹⁹³ בצוארי
בהמה ונותן לתוכן מאותו המין¹⁹⁴. נמצא לא
זומם¹⁹⁵ את הבהמה ולא מאכיל את התרומה¹⁹⁶.

(191) מכה במקלות לשם דישה. (192) תרומות שם. שעל-
ידי-זה הוא מונע עצמו מלהכנס לאיסור של חסימת פרה
בשעת דישה, ראה להלן. (193) קופות. (194) אם הוא
דש חטים - חטים, אם הוא דש שעורים - שעורים, כדי
שתאכל מהם בעת הדישה וידוש (פירוש המשנה שם).
(195) לשון המשנה שם. וזומם הוא מלשון "זממו אל תפק"
(תהלים קמ, ט). ועניינו שלא ישים המתג בפיה בעת
האכילה, לפי שאסור לו לקשור פי הבהמה בשעת הדישה,
שהכתוב אומר: לא תחסום שור בדישו (דברים כה, ד -
פירוש המשנה שם). (196) שאסור לו להכניסה בזרע
התרומה, לפי שהיא אוכלת ממנו, אלא אם היתה בהמת כהן
(שם). היינו כרשינים, שאינם מיוחדים לאדם, אבל דבר
המיוחד לאדם אין מאכילים לבהמה (משנה ראשונה שם).
וראה למעלה פ"ט הלכה ז.

פרק שנים עשר

1) יבאר שאסור לטמא תרומה. תרומה שנטמאת בספק
וחבית שנשברה בגת העליונה והתחתונה טמאה. ודין
כרשינין ותלתן של תרומה אם מותר לעשות מעשהיה
בטומאה. ודין אם עושין לעם הארץ תרומת זיתיו בטהרה.
וישראל שעושה פירותיו בטומאה. זיתים וענבים שנטמאו
או פת או שמן של תרומה. תרומה שנתגלתה. ואם יטול
הכהן תרומה ומתנות עד שיפרישום הבעלים. כהן שנתנו לו
תרומה ומצא שם דברים אחרים. אם יסייע הכהן לישראל
בבית הגרנות. ועשרה שאין חולקים להם תרומה בגרנות.

א. אסור לטמא את התרומה² של ארץ ישראל,
כשאר הקדשים³, ולא יביאנה לידי טמאה⁴, ולא
יפסידנה; אלא אוכל הטהורה ומדליק הטמאה.
ומתר לטמא תרומת חוצה לארץ⁵ בטמאות של
תורה, ואף על פי שאינה טמאה אלא בארץ העמים,
שהיא מדבריהם⁶, מפני שעקר חיוביה מדבריהם.
לפיכך⁷, נדה קוצה לה חלה בחוצה לארץ; שאינה
מזהרת אלא לאכלה, לא לגע בה, כמו שבארנו.

2) תרומות פ"ח מ"א. ועוד בכמה מקומות. (3) לפי
שבקדשים נאמר (ויקרא יב, ד): "בכל קודש לא תגע" (ראה
בזבחים לג: שהכוונה לקדשים), ומכאן שטמא אסור ליגע
בקדשים, ותרומה נלמדה מקדשים, עי' יבמות עה, א.
ו'תוספות' שם ד"ה נגיעה. (4) כלומר, לא יגרום לה
טומאה, שנאמר (במדבר יח, ח): "ואני הנה נתתי לכם את
משמרת תרומותי" - עשה לה שימור שלא תיטמא (בכורות
לד.). (5) שם כז, א. (6) שבת טו, א. ונמצא מוסיפין לה
טומאה מן התורה. (7) בכורות, שם.

ב. תרומה שנטמאת בספק⁸ - לא אוכלים⁹ ולא
שורפין¹⁰, אלא תהיה מנחת עד שתטמא טמאה

תרומה¹⁷⁹ - הרי זו ספק¹⁸⁰ תרומה, הואיל וזרעה,
שמה פרח הטבל ממנה¹⁸¹ ונעשית פפרות שעדיין לא
נגמרו¹⁸². אבל אם עשאה תרומה קדם שיזרעה -
הרי זו תרומה. לפיכך, אם תלש ממנה ואכל במזיד
- חיב מיתה¹⁸³, בשוגג - משלם את החמש. ואם
גחן¹⁸⁴ ואכל בפיו מן הארץ - בטלה דעתו אצל כל
אדם, שאין דרך בני אדם בקף¹⁸⁵; לפיכך פטור מן
המיתה ומן החמש אם היה שוגג.

(176) תלושה מן הקרקע. (177) מנחות ע. (178) שהשווה
אותה ברכת, שזוהי קביעותה למעשר (רש"י שם).
(179) על פירות אחרים. (180) בעיא היא במנחות שם.
(181) ולא להתירה באכילה, שהרי גידולי טבל - טבל
(תרומות פ"ט משנה ו, וראה להלן פ"ו מהלכות מעשר
הלכה ו), אלא לענין זה שאין הפרשתו הפרשה (ראה
בשטיה-מקובצת שם). (182) כלומר, לא נגמרה מלאכתן,
ונשתלו, שורדי אין הפרשתו הפרשה. [ויתכן עוד כי
הכוונה ללא נגמר בישולם, כלומר, לא הגיעו לעונת
המעשרות (המבוארת להלן פ"ב מהלכות מעשר הלכה ה),
שאז אינם חייבים במעשרות כלל (שם הלכה ג). ומה
שאמרו (תרומות פרק ט משנה ו): גידולי טבל - טבל, אין
זה אלא לאחר שתלשום מן המחובר, אבל כל זמן שהם
מחוברים, אפשר שהם כאילו לא הגיעו לעונת המעשרות.
וראה להלן פ"ה מהלכות מעשר הלכה ב]. ובמנחות שם,
סיימו גם הצד השני של הספק: שמא כיון שמרחה בתלוש
וחלה עליה חובת הפרשה - לא נפקה חובתה ממנה גם
כשנשתלה, וכעין זה בפאה פ"א משנה ו. (183) מנחות
שם. (184) התכופ, שם. (185) ובטלה דעתו אצל כל
אדם (רש"י שם).

כז. שדה של גידולי תרומה¹⁸⁶ - חיבת פלקט¹⁸⁷
שקחה ופאה ובהרומה¹⁸⁸ ומעשרות¹⁸⁹ ובמעשר עני.
ועניי ישראל ועניי כהנים נוטלים ממנה מתנות
אלו; עניי כהנים אוכלין את שלהם, ועניי ישראל
מוכרין את שלהם לכהנים בדמי תרומה, והדמים
של עניים. וכן בן לוי מוכר המעשר שלו¹⁹⁰
לכהנים.

(186) תרומות פ"ט משניות ב"ג. (187) שמן התורה
הגידולין חולין, אלא שגזירת חכמים היא לאסור אותם
לזרים, כמו שמבואר למעלה הלכה כא. (ואילו היתה תרומה
מן התורה, היתה פטורה מכל אלו לפי שהיא קודש, ומטעם
זה היא פטורה מן החלה (חלה פ"א משנה ד. וראה
בכסף-משנה פ"ו מהלכות ביכורים הלכה ד, בשם הספרי).
וראה במשנה ראשונה בתרומות שם). (188) במשנה ג
שם: "וחיבת במעשרות ובמעשר עני" והוא-הדין לתרומה
גדולה (ר"ש ורע"ב). (189) מעשר ראשון ומעשר שני.
וראה להלן. (190) מעשר ראשון, אבל מעשר שני אסור
למכור (פ"ג מהלכות מעשר שני הלכה יז), אלא נותנו
במתנה לכהן (רדב"ז ו'תוספות יום-טוב' שם, בשם רבינו
אליהו מלונדריש).

מְרֵבָה. וְכֵן חֲבִית שֶׁמֶן שֶׁנִּשְׁפָּכָה³²: אִם יָכוֹל לְהֻצֵּל רִבְעִית בְּטָהֳרָה - יֻצֵּל, וְאִם לֹא - יֻצֵּל בְּטִמְאָה³³; שֶׁכֵּן שֶׁנִּשְׁפָּכָה הַחֲבִית - אֵינוֹ מְזַהָר³⁴ שֶׁלֹּא לְהֻצֵּל בְּטִמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּהוֹל³⁵.

(27 פסחים כא, א. 28) ויש הפסד מרובה. (29) להלן פ"ג ה"א. ואין כאן אלא הפסד מועט. (30) ואין בתחנתו מאה כנגד זו. (31) כלומר, השמן (פסחים כ:). (32) על הארץ, וכולה הולכת לאיבוד. תרומות פ"ח מ"י. (33) למעלה כתב רבינו "יציל בידיו בלא נטילת ידים", שכיון שהדבר נוגע רק להפסד החולין שלמטה, שהרי התרומה בין כך ובין כך אינה ראויה לכולם, לכן לא התירו אלא טומאת ידים דרבנן, אבל כאן כשהדבר נוגע להצלת התרומה עצמה, התירו גם טומאה דאורייתא ('אור שמח' ע"פ הגמרא במנחות מח.). (34) תרומות שם, מ"א. (35) פירוש, שהדבר בהול, שאי אפשר להציל אלא בטומאה ('אור שמח').

ו. הִיָּה עוֹבֵר³⁶ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּבִידוֹ בְּכֹרֶת שֶׁל תְּרוּמָה, אָמַר לוֹ הַנֶּכְרִי³⁷: תֵּן לִי אֶחָת מִזֶּה, וְאִם לֹא, הֲרִינִי נֹגֵעַ בְּכֶלֶן וּמִטְמָאֵן - יֵצִי לְפָנָיו אֶחָת עַל הַסֵּלַע וְאֵל יִתְּנָה לְתוֹךְ יָדוֹ³⁸, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְמָא הַתְּרוּמָה בְּיָדָם³⁹.

(36) תרומות, שם. (37) הגוי. (38) אף-על-פי שטומאת גוי אינה אלא מדרבנן (פ"א מהל' טומאת מת, הלכות יג"ד). (39) [ואין זה דומה לחבית שנשפכה שלא הוזהר עליה (בהלכה הקודמת), שנעשתה פעולת ההפסד בגוף התרומה, אבל כאן לא נעשתה עוד שום פעולת הפסד בגוף התרומה].

ז. הִתְלַמֵּן וְהִכְרִישִׁין⁴⁰ שֶׁל תְּרוּמָה, הוֹאִיל וְאֵינוֹ מֵאֲכָל אָדָם⁴¹ - הָרִי זֶה מִתֵּר לַעֲשׂוֹת כָּל מַעֲשִׂיהֶן בְּטִמְאָה⁴². וְאֵינוֹ נֹזֵהר אֲלָא בַּעַת שְׂרִיתָן בְּמִים, שֶׁאִם שָׁרָה אוֹתָם בְּטִמְאָה הָרִי טִמָּא אוֹתָם בְּיָדָם⁴³; אֲכָל אַחֵר הַשְּׂרִיָּה - אֵינוֹ נֹזֵהר⁴⁴, לֹא בַּעַת שֶׁשָּׂף הַכְּרִישִׁין⁴⁵ וְלֹא בַּעַת שֶׁמֶאֱכִילֵן לְבִהְמָה. לְפִיכֶךָ⁴⁶ נִתְּנִין תְּרוּמַת תִּלְמָן וְכְרִישִׁין לְכֹהֵן עִם הָאָרֶץ⁴⁷.

(40) מעשר שני פ"ב מ"ג"ד. (41) אלא על-ידי הדחק, ראה למעלה פ"א ה"ט, ופ"ב ה"ח. ואין אדם מצווה (=מוזהר) לטמא אוכלי בהמתו (כסף-משנה בשם 'ירושלמי' חלה פ"ד סוף ה"ד). (42) כבית-הלל במשנה, שם. רצה לומר: "שיסתפק מהם בטומאה איזו הסתפקות שירצה אף-על-פי שיביא אותה לשריפה, לפי שאינה מאכל שנקפיד על שריפתה" (פירוש המשנה, שם). (43) ואף-על-פי שאין איסור לטמאה, כנ"ל - עשו לה היכר זה, שידעו שהוא תרומה (רע"ב). (44) [שלא החמירו אלא בעת השרייה, שיש עליה מים, ורואים שהיא מוכשרת לקבלת טומאה]. (45) שכותש אותם להסיר קליפתן, מלשון (דברים ט, כא) "ואכות אותה", ותרגומו "שפית" (ר"ש שם). (46) כיון שאין צריכין שימור בטהרה. (47) חלה פ"ד מ"ט, כדעת

וְדֹאִית וְתִשְׁרֶף¹¹. וַיֵּשׁ שָׁם¹² סִפְקוֹת שֶׁשׁוֹרְפִין עֲלֶיהֶן אֶת הַתְּרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְּבָאֵר בְּעֵנִין טִמְאָה וְטָהֳרָה¹³.

(8) כגון שתי חביות של תרומה ברשות היחיד, ונגע שרץ באחת מהן, ולא ידוע באיזה מהן (ר"ש ור"ב בתרומות פ"ח מ"ח, ועיי"ש בתוי"ט). (9) שמא היא טמאה. (10) שמא אינה טמאה. (11) כרבן גמליאל בתרומות שם, וראה בהלכה הסמוכה. (12) על המלה "שם" הנזכרת כמה פעמים בדברי רבינו, ראה בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ומהר"י אבוהב כתב, שנראה לו שצריך להיות "ששה" (הג"ה בגליון הרמב"ם). וכן הוא בשבת טו, ב - מהמשנה בטהרות פ"ד מ"ה "על ששה ספקות שורפין את התרומה". וכן הוא בדברי רבינו פ"ד מ"ה "על ששה ספקות שורפין את התרומה". וכן הוא בדברי רבינו בפ"ג מהל' אבות הטומאות ה"ג. (13) בהלכות אבות הטומאות, שם.

ג. חֲבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנּוֹלֵד לָהּ סִפֵּק טִמְאָה - הָרִי זֶה לֹא יִחַדֵּשׁ בָּהּ דְּבָרָה¹⁴: לֹא יִזְזֶנָּה מִמָּקוֹמָה¹⁵ וְלֹא יִגְלַנָּה¹⁶, אֲלָא יִנְיָחָה¹⁷ עַד שֶׁתִּטְמָא וְדֹאִי וְתִשְׁרֶף; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמֶא תֵּאָכֵל¹⁸.

(14) כרבן גמליאל בתרומות, שם. (15) להצניעה, ודלא כרבי אליעזר, שם. שכיון שאינה ראויה לאכילה, אינו מצווה לשמרה (רדב"ז). (16) דלא כרבי יהושע, שם. שעל-ידי גילוי תיפסל לגמרי, מפני סכנת נפשות (להלן הי"ג). (17) מותר להניחה. (18) ואילו רבי יהושע שם חושש שמא תאכל, ולכן אמר "שאם היתה מכוסה יגלנה".

ד. חֲבִית¹⁹ שֶׁנִּשְׁפָּכָה בַּגַּת הָעֲלִיוֹנָה²⁰, וְהִתְחַתְּנוּהָ טִמְאָה²¹: אִם יָכוֹל לְהֻצֵּל מִמֶּנָּה רִבְעִית בְּטָהֳרָה²² - יֻצֵּל²³; וְאִם לֹא²⁴ - יֻצֵּל בְּיָדָיו²⁵ בְּלֹא נְטִילַת יָדַים וְאֵף עַל פִּי שֶׁהוּא מִטְמָאֵה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְּבָאֵר בְּעֵנִין טְהוֹרוֹת²⁶.

(19) של תרומה טהורה (שם מ"ט, ו'פירוש המשניות' שם). (20) מקום שעוצרים בו היין (ר"ש, שם). (21) בבור שלפני הגת יש חולין טמאים, ואם תפול התרומה לתוכה יהיה מדומע טמא, שאינו ראוי אף לכהן (שם). (22) שיהיו הידים והכלים טהורים (פירוש המשנה, שם). (23) ואף-על-פי שבתוך כך, שיחזור אחר כלים טהורים, תרד התרומה למטה ותפסיד החולין שבגת התחתונה - אסור לו להציל בידים שאינן נטולות, כיון שיכול להציל רביעית יין בטהרה. (24) שאינו יכול להציל אלא פחות מרביעית (שם). (25) כרבי יהושע, בבביתא פסחים כ, ב. ותרומות פ"ח מ"א. (26) פ"ח מהל' אבות הטומאות ה"ח.

ה. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים²⁷ בְּחִבִּית שֶׁל יֵין, וְהוּא שֶׁהִיָּה בַּגַּת הַתְּחַתְּנוּהָ פָחוֹת מִמָּאָה, שֶׁהָרִי יִדְמַע הַכֶּלֶל²⁸ וְיִפְסֵל; אֲכָל אִם הָיָה בַּתְּחַתְּנוּהָ מֵאָה בָּזוֹ הַחֲבִית, שֶׁהָרִי הָיָה עוֹלָה בְּאַחַת וּמֵאָה²⁹, אוֹ שֶׁהִיָּה חֲבִית שֶׁל שֶׁמֶן³⁰ - תִּרְדַּד וְתִטְמָא, וְאֵל יִטְמָאֶנָּה בְּיָדָיו; שֶׁהָרִי הַכֶּלֶל רָאוּי לְהִדְלָקָה³¹, וְאֵין שָׁם הַפֶּסֶד

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

תְּרוּמָה⁶³. וְאִם נִטְמָאוּ אַחֵר שְׁנַעֲשׂוּ תְּרוּמָה, וְסוּחָטָן⁶⁴ פָּחוֹת פָּחוֹת מִכְּבִיצָה⁶⁵ - הֲרִי הַמִּשְׁקָה הַיּוֹצֵא מִהֵן מִתֵּר בְּשִׁתָּהּ לִפְנֵיהֶם. וְאִפְלוּ לְנִסְכִּים הִיָּה רְאוּי. שֶׁהַמִּשְׁקָה כָּאִלוּ הוּא מִפְקֵד בְּתוֹךְ הָאֶכָל⁶⁶. וְלֹא אָמְרוּ פָּחוֹת פָּחוֹת מִכְּבִיצָה⁶⁷, אֲלָא גִזְרָה⁶⁸ שְׁמָא יַעֲשֶׂה יוֹתֵר מִכְּבִיצָה, וְנִמְצָא הַמִּשְׁקָה מִתְטָמֵא בְּכִבִּיצָה. וְאִם הָיוּ פְרוֹת אֵלוּ שְׁלִישִׁי לְטִמְאָה⁶⁹ - דּוֹרְכָן בַּגַּת וּבִבֵּית הַבֵּד, וְהַמִּשְׁקָה תְּרוּמָה טְהוֹרָה; שְׁאִין שְׁלִישִׁי עוֹשֶׂה רְבִיעִי בְּתְרוּמָה, כְּמוֹ שִׁיתִּפָּאֵר בְּעֵנִין טְהוֹרוֹת⁷⁰.

(63) מדובר כשנטמאו מחמת נגיעה בראשון לטומאה, שהזיתים והענבים נעשו שני לטומאה, והמשקים שבפנים לא נטמאו על-ידי נגיעה זו, שהמשקה כאילו הוא מופקד בתוך האוכל, כמו שכתב רבינו להלן, ומכיון שבשעת סחיטה היו המשקין חולין, לא נטמאו בעת הסחיטה על-ידי מגע הזיתים והענבים, שהרי "אין שני עושה שלישי בחולין" (פי"א מהל' אבות הטומאות ה"ב) - ר"י קורקוס וכסף-משנה. (64) צ"ל: "סוחטין" (מעשה רוקח). (65) שאינו מטמא המשקין היוצאים. אבל ביותר מכביצה נטמאו המשקין, שהם תרומה, שהרי בתרומה אמרו "שני עושה שלישי" (שם ה"ג). (66) פסחים לג, ב. ודף לד, ב. (67) ולא אמרו בכביצה מכוונת, שגם היא אינה מטמאה המשקין היוצאים מהם, שכיון שיצא טיפה, שוב אין בה כביצה (שם). (68) שם. (69) כגון שנגעו באוכל שהוא שני לטומאה. (70) הל' אבות הטומאות, שם.

יב. פת תְּרוּמָה שְׁנִטְמָא - מְשַׁלֵּיכָה לְבֵית הַעֲצִים⁷¹ עַד שִׁשְׁרִפָּנָה. וְכֵן שְׁמֵן שְׁנִטְמָא - נוֹתְנוּ בְּכָלִי מְאוּס⁷² עַד שִׁיִּדְלִיק, כְּדִי שְׁלֹא יִהְיֶה תִּקְלָה לְאַחֲרִים וְיִאֲכָלֶהוּ. וְחִטִּים שְׁנִטְמָאוּ - שׁוֹלֵקֵן⁷³ וּמְנִיחֵן בְּכָלִי מְאוּס, כְּדִי שְׁלֹא יִהְיוּ רְאוּיִין לְאֲכִילָה, וְאַחֵר כֶּף יִסִּיק בֵּהֶן תִּנּוֹר וְכִירִים⁷⁴. וּמִשְׁקִין שְׁאִין רְאוּיִין לְהִדְלָקָה⁷⁵ שְׁנִטְמָאוּ, כְּגוֹן הַיֵּין - קוֹבְרִין אוֹתָן⁷⁶.

(71) שם לג, ב. (72) שם. (73) בישול ולא בישול, ראה להלן פ"ה מהל' מעשר הי"ד. (74) ראה למעלה פ"ב הי"ד. (75) משנה, תמורה לג, ב: "ותרומה טמאה וכו' את שדרכן לשרוף ישרוף, ואת שדרכן להקבר יקבר". (76) ואף-על-פי שהיין ראוי לזילוף - חששו לתקלה, שמא יבואו לשותותו. ואף-על-פי שלדעת בית הלל, אין חוששים לתקלה (פסחים כ: ובבא-קמא קטו:) - סמך רבינו על מה שאמרו בגמרא כמה פעמים שחוששין לתקלה, ואם כן על כרחנו שאין הלכה כבית-הלל בענין זה (כסף-משנה בשם ר"י קורקוס). ועי' 'תוספות' בבא-קמא שם ד"ה אתי.

יג. יין תְּרוּמָה⁷⁷ שֶׁנִּתְּגַלָּה⁷⁸, הוֹאִיל וְאִסּוּר בְּשִׁתָּהּ⁷⁹ - יִשְׁפֹּךְ⁸⁰. וְכֵן תְּאֵנִים⁸¹ וְעִנְבִּים וְקִשּׁוּאִים וְדִלְעִין וְאַבְטִיחִין וּמְלַפְפוֹנוֹת שֶׁל תְּרוּמָה שְׁנִטְמָאוּ מִנְּקֻרוֹת - הֲרִי אֵלוּ אִסּוּרִין בְּאֲכִילָה מִפְּנֵי סִכָּנַת נַפְשוֹת⁸². מֵהַ עֲשֶׂה בֵּהֶן? יִשְׁלִיף לֵאִם אוֹ יִקְבְּרוּ.

רבי עקיבא (וראה ב'פירוש המשניות' שם, וצ"ע). וראה למעלה פ"ו ה"ב.

ח. אין מִפְקִידִין תְּרוּמָה⁴⁸ אֲצֵל כֹּהֵן עִם הָאֶרֶץ, מִפְּנֵי שְׁלָבוּ גַם בָּהּ לְאֲכִילָה⁴⁹. אֲבָל מִפְקִידִין אוֹתָהּ אֲצֵל יִשְׂרָאֵל עִם הָאֶרֶץ בְּכָלִי חֶרֶשׁ הַמִּקְלָף צְמִיד פְּתִיל⁵⁰; וּבִלְבָד שְׁלֹא יִהְיוּ פְרוֹת מְכַשְׂרִין, גִּזְרָה שְׁלֹא תִסִּיטם אֲשֶׁתוֹ נִדְהָ⁵¹.

(48) גיטין סא, ב. (49) ואף-על-פי שהיא מוקפת צמיד פתיל ולא הוכשרה לקבל טומאה (ראה להלן), חששו שמא ישבור את הכלי ויקחנה בידים לחות ויאכלנה בטומאה (רדב"ז). (50) שאינו יכול לנגוע בו. (51) ומטמאה בהיסט גם כלי חרס המוקף צמיד פתיל (פ"ח מהל' מטמאי משכב ה"ב-ג). ואף-על-פי שלא הוכשרו, צריך גם "צמיד פתיל", שמא יקחנה לאכלו בידים רטובות וייטמאו, ועי' ראב"ד וכסף-משנה.

ט. אין עוֹשִׂין לְעִם הָאֶרֶץ תְּרוּמַת זֵיתוֹ בְּטִהָרָה⁵²; אֲבָל עוֹשִׂין לוֹ זֵיתֵי חֲלִין בְּטִהָרָה⁵³, מִשּׁוּם כְּדִי חֲזִיו שֶׁל בִּדְדָה⁵⁴ (לְכָד). וְכִיצַד עוֹשֶׂה? נוֹטֵל בְּדֵי הַתְּרוּמָה וּמְנִיחָהּ בְּכָלִי שְׁאִינוֹ מְקַבֵּל טִמְאָה, כְּגוֹן כְּלִי אֲבָנִים⁵⁵, וְכִשְׁבּוֹא עִם הָאֶרֶץ לְטֵל הַחֲלִין וְהַתְּרוּמָה - אוֹמְרִין לוֹ: הִזְהַר שְׁמָא תִגַּע בְּתְרוּמָה⁵⁶, שְׁלֹא תִחְזוֹר לְטִבְלָה⁵⁷.

(52) גיטין סב, א. ופירש רש"י שם: "לאחר שהפך זיתים לתתן לבית הבר, אין מפרישים בדדים חברים תרומה מהן לעשותם בטהרה, לפי שכבר הוכשרו במעטן (כלומר, הוכשרו לקבל טומאה על-ידי השמן) ונטמאו, והכהן סומך עליהם וסובר שהם טהורים". (53) [שעם-הארץ אומר שלא הוכשרו, והוא נאמן על כך, כמפורש בפ"ט מהל' טומאת אוכלין ה"ב]. (54) עושה השמן בבית הבר. (55) גיטין, שם. (56) ותטמא אותה. (57) והוא אינו חשוד לאכול טבל שלא נתנם ממנו תרומה גדולה (פ"ט מהל' מעשר ה"א). ואף-על-פי שאין האמת כן, שאינה חוזרת לטבלה - אין זה אלא איום, ופתי יאמין לכל דבר. ראה ברוב"ז לפ"ח מהל' מתנות עניים ה"ב.

י. יִשְׂרָאֵל שְׁעוֹשֶׂה פְרוֹתָיו בְּטִמְאָה⁵⁸ - אין בּוֹצְרִין עֲמוֹ⁵⁹, וְאִין צְרִיף לֹאֲמַר שְׁאִין דּוֹרְכִין עֲמוֹ⁶⁰, מִפְּנֵי הַתְּרוּמָה שֶׁתַּעֲשֶׂה בְּטִמְאָה; אֲבָל מוֹלִיכִין עֲמוֹ חֲבִיתוֹת⁶¹ לִגְתָּ, וּמְבִיאִין מִן הַגֵּת⁶².

(58) עבודה זרה נה, א. (59) משום שהוא מסייעו לדבר עבירה, שהרי אסור לגרום טומאה לחולין הטבולים לתרומה (שם). [ואף-על-פי שלא הוכשרו עוד לקבל טומאה - גזירת חכמים היא, שענבים הנבצרים לגת מקבלים טומאה אף בלי הכשר - שבת יז, א. ופי"א מהל' טומאת אוכלין ה"א]. (60) שהרי אז הם מוכשרים על-ידי היין ומקבלים טומאה מן התורה. (61) ריקות. (62) שהרי כבר נטמאו, בלי סיועו.

יא. זֵיתִים וְעִנְבִּים שְׁנִטְמָאוּ - סוּחָטֵן וְעוֹשֶׂה אוֹתָן

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הוא בעל האבידה, אבל תרומה שאינה מופרשת אלא על-ידי הבעלים עצמם, או על-ידי שלוחם, או בני ביתם, ידוע מי הוא בעל האבידה. ועוד שאין זו אבידה כלל, אלא דרך הינוח, וכמו שאמרו בתוספתא שם "שהכל משליכין לבית הדמע", כלומר, מניחים חפצים לשמירה בתוך התרומה, שהכל יראים לגשת אליה פן יטמאה, ועי' 'תוספתא כפשוטה'.

יז. אין ישראל חייבין להטפל בתרומה ולהביאה מן הגרן לעיר ומן המדבר לשוב, אלא פהנים ויצאין לגרנות וישראל נותנים להם חלקן שם. ואם לא יצאו - הרי זה מפרש ומניחה בגרן. ואם היתה חיה⁹⁴ או בהמה אוכלתה שם ואינה משתמרת שם מהם - התקינו חכמים שיטפל בה ויביאנה לעיר ויטל שכר הבאתה מפה⁹⁵; שאם הפרשה והניחה לבהמה ולחיה - הרי זה חלול השם⁹⁶.

(93) חולין קלד, ב. ותוספתא תרומות, שם. (94) תוספתא, שם. (95) כיון שהישראל אינו חייב לטפל בה. (96) שהתרומה נקראת קודש (רדב"ז).

יח. אסור לכהנים ולוים⁹⁷ לסייע בבית הגרנות כדי לטל מתנותיהן⁹⁸. וכל המסיע - חלל קדש השם, ועליהם נאמר: שחתם פריה הלוי. ואסור לישראל⁹⁹ להניחו שיסיעהו, אלא נותן להם חלקן בכבוד.

(97) בכורות כו, א. (98) תרומות ומעשרות ומתנות כהונה. ודווקא באלו החייבות מן התורה, אבל תרומת חוצה-לארץ וחלת חוצה-לארץ, שאינן אלא מדרבנן, אין בהם איסור זה של "כהן המסייע בבית הגרנות" (שם כו). וכן מפורש בדברי רבינו בפ"ה מהל' בכורים הי"ב, לפי נוסחת הכסף-משנה שם, ועי' כסף-משנה ומשנה-למלך כאן). (99) בכורות שם, לגבי בכור. וכן הוא בפ"ה מהל' בכורות הי"ד.

יט. נתן תרומה לכהן¹⁰⁰ על מנת להחזירה - יצא ידי נתינה¹⁰¹. ואסור¹⁰² לעשות כן, מפני שנמצא במסייע בבית הגרנות¹⁰³. וכן אסור להן שיחטפו¹⁰⁴ תרומות ומעשרות, ואפלו לשאל חלקן בפיהן¹⁰⁵ - אסור, אלא נוטלין בכבוד. שעל שלחן המקום הם אוכלין, ועל שלחנן הם שותים, ומתנות אלו לשם הם, והוא זכה להן¹⁰⁶; שנאמר: ואני נתתי להן את משמרת תרומתי¹⁰⁷.

(100) קידושין ו, ב. (101) לכהן, והכהן יחזירה לו, והוא ימכור את התרומה לכהנים אחרים והדמים שלו (רש"י). (102) גמרא, שם. (103) שבשכר זה יתן לו שאר תרומות (רש"י). (104) חולין קלג, א. (105) שם. (106) כלומר, אינן מ"שולחן גבוה" כקדשים קלים (קידושין נב:), או כמעשר שני (סוכה לה). שאינם ממון בעלים (שם ושם), אלא ממון כהן הוא, במפורש בביכורים פ"ב מ"א. (107) ולפיכך צריך לנהוג בהן כבוד (רדב"ז).

כ. לא יתן אדם¹⁰⁸ תרומה לשומר גתו, ולא בכור

(77) תרומות פ"ח מ"ד. (78) שנשאר בלי כיסוי שיעור זמן שייצא הרחש (= הנחש הזוחל) מתחת אוזן הכלי, וישתה ויחזור למקומו (פי"א מהל' רוצח הי"א). (79) "שמא שתה ממנו נחש או אפעה או זולתם מבעלי הארס, ויטכנן השותה אותם וימות" ('פירוש המשניות' שם). (80) ואין לחוש שהוא מאבד את התרומה, לפי שאינו ראוי לשתייה. (81) שם, מ"ו. (82) שמא ניקרן הנחש.

יד. עסה שגלושה⁸³ במים מגלים, אף על פי שהיא תרומה - תשרף⁸⁴.

(83) תוספתא תרומות פ"ז. (84) ואפילו נאפתה הפת - אסורה (הל' רוצח שם הט"ז), ודלא כרבי נחמיה בתוספתא שם, שאמר: "ארס של נחש, כלה באור".

טו. אסור לכהן לטל תרומה או שאר מתנות שלו עד שיפרישו אותם הבעלים. שנאמר: ראשיתם אשר יתנו ליי לך נתינים⁸⁵; ונאמר: אשר ירימו בני ישראל ליי נתיני לך - עד שירימו⁸⁶. ואחר כך יזכה בהם. ולא יטלם אחר שהורמו אלא מדעת בעלים, שהרי הם של בעלים לתתן לכל כהן שירצו; שנאמר: ואיש את קדשיו לו יהיו⁸⁷. ואם לקח שלא מדעת בעלים - זכה בהן⁸⁸; שאין לבעלים מהן אלא טובת הנאה⁸⁹, וטובת הנאה אינה ממוין⁹⁰.

(85) [כן הוא ב'ספרי' זוטא פ' קרח (הובא ב'ילקוט שמעוני' ס' תשנה) 'ראשית אשר יתנו לך, ממה שיפרישו ויתנו לך, ולא מה שתטול לך'. וב'ספרי' שם: "כל חלב יצהר וכו' זו תרומת מעשר. ראשיתם, זו ראשית הגז. אשר יתנו, זה הזרוע והלחיים והקיבה". הרי שגם מתנות וגם תרומה, אין להם אלא ממה שנותנים להם]. (86) חולין קל, ב. [עי' רדב"ז. וראה להלן פ"ו מהל' מעשרות הכ"א]. (87) 'ספרי' פרשת נשא. ובמתנות כהונה נאמר (דברים יח, ג): "ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה", ודרשו חכמים (שם קלג). "ונתן, ולא שיטול מעצמו". וראה להלן פ"ט מהל' ביכורים הכ"ב. (88) שהרי אפילו ספק בכור שתקפו כהן, אין מוציאין מידו (בבא-מציעא ו, ב. ופ"ה מהל' בכורות ה"ג, ועי' ב'תוספות' שם ד"ה והא, ר'תוספות' חולין קלא, א - ד"ה יש בו. (89) שיש לו הזכות ליתנה לכל כהן שירצה. (90) נדרים פה, א. ועי' בפ"ה מהל' אישות ה"ו. ונראה שלא רק עצם המתנות אין מוציאין מידו, אלא אפילו דמי טובת הנאה, אינו יכול לתבוע, שכל זכות זו אינה אלא כשהתרומה בידו.

טז. כהן שנתנו לו⁹¹ תרומה ומצא בה דברים אחרים - הרי אלו אסורים משום גזל, שמא אחרים הניחום שם⁹² עד שיטלו.

(91) תוספתא תרומות פ"י. (92) [ומה שאמרו בבבא-מציעא כו, ב: "שילח לו חבירו פירות ומצא בהן מעות, הרי אלו שלו" (וכן הוא בפס"ז מהל' גזילה ואבידה ה"ו) - אינו אלא בליקוח מן התגר, שאינו ידוע ממי קנה, או אפילו מבעל הבית, אם דש על-ידי פועלים אחרים, שלא ידעו מי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

לְבִתְיָהּ¹²⁹ וְחֹלְקִין לָהֶן¹³⁰ פֶּשֶׁאֵר קִדְשֵׁי הַגָּבֹול¹³¹;
חוּץ מִן הַנוֹשֵׂא אִשָּׁה שְׂאִינָה הוֹגֶנֶת לֹ¹³² וְהִטְמֵא
וְהָעֵרֵל¹³³, שְׂאִין מְשֻׁלְחִין לָהֶן בָּלָל.

(118) יבמות זט, ב. (119) לקנין כספם. (120) תוספתא חגיגה פ"א. והיינו שיודע לישא כפיו (כסף-משה), ואף-על-פי שאין הכהן נושא את כפיו עד שיתמלא זקנו (פט"ו מהל' תפלה ה"ד) – אין זה אלא ביחיד, אבל עם אחרים יכול לישא כפיו גם בעודו קטן ('תוספות' מגילה כד. ד"ה ואין). ובדפוס רומי וכת"י 'מעשה רוקח': "לפרוש חיקו", וכן הוא בכת"י עהרפורט בתוספתא שם, והיינו לפרוש בגדו לקבל התרומה ('תוספתא כפשוטה'). (121) זילותא דתרומה לחלק להם בגורן לעין כל (רש"י יבמות, שם). (122) שם. וזו היא זילותא דתרומה (רש"י). (123) ויעלוהו מתרומה ליוחסין להשיאו אשה (שם ק.). (124) שאף-על-פי שהם אינם אוכלים בתרומה – מאכילים הם את נשיהם ועבדיהם (למעלה פ"ז ה"ב). (125) בת ישראל שנישאת לכהן, והיא זרה. והיינו משום שלאחר הגירושין אסורה היא בתרומה, ובלא יודעין ימשיכו לחלק לה תרומה (רש"י שם). ואף בבת כהן שלא שייך טעם זה, גזרו משום בת ישראל (משנה-למלך). (126) שבשבילי השדות אין מצויים עובדי דרכים, והאשה תתייחד עם הגברים ההולכים לבית הגרנות. והנה ביבמות שם, מביאה הסוגיא שתי דיעות. אחת אומרת משום גרושה, והשניה אומרת משום ייחוד, ורבינו פסק כשתיהן יחד. ואם בית הגרנות סמוך לעיר, שאין חשש שמא תתגרש ולא ידעו, ובאופן שבשבילי השדות מצויים הרבה אנשים שאין חשש ייחוד – חולקים לזה תרומה בבית הגרנות (שם). (127) כלומר, פסולה לכהונה (רש"י שם). (128) יבמות, שם. (129) שאין איש רואה שנותנים להם תרומה. (130) בביתם. (131) [היינו תרומת מעשר וחלה. ורוצה לומר: כשם שתרומת מעשר וחלה, שאין הדרך לחלקם בגרנות, מותר לחלקם בביתם, כן מותר לחלק להם תרומה גדולה בביתם, אף-על-פי שהדרך לחלקה בבית הגרנות. וכן מפרש בתוספתא פאה פ"ד (הוצאת ליברמן עמ' 20 57) "קדשי הגבול קטנים חולקין בהן". וכן הוא באנדרוגינוס בבכורים פ"ב (שם עמ' 31 290) לפי נוסחת בה"ג: "וחולק בקדשי הגבול כאנשים וכנשים". ומשמע שגם תרומה גדולה בכלל, ועל כרחנו שהיינו בבית. ועי' בר"ש, ביכורים, שם]. (132) שקנסוהו. (133) ביבמות ק, א – אמרו: "וכלן משגרין להן לבתיהן, חוץ מטמא ונושא אשה שאינה הוגנת לו, אבל ערל משגרין ליה, מאי טעמא משום דאניס. טמא נמי הא אניס? האי נפיש אונסיה, והאי לא נפיש אונסיה". ואם כוונת רבינו, לערל שאפשר לו למול ולא מל שאינו אנוס כלל (ראה ב'מאירי' שם), למה השמיט דין ערל שמתו אחיו מחמת מילה, שהוא אנוס ומשגרין לו, ועי' ב'כסף משנה'.

~ יום רביעי י"ג אלול ~

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִי

(1) יבאר שהתרומה עולה באחד ומאה. ואם הוא מין בשאינו

לְשׁוֹמֵר עֲדָרוֹ, וְלֹא מִתְּנוּת לְרוּעָה בְּהִמָּתוֹ. וְאִם נִתֵּן - חִלְלָה¹⁰⁹, אֲלֵא אִם כֵּן נִתֵּן לָהֶם שְׂכָר¹¹⁰ שְׁמִירָתָן תְּחִלָּה. וְרִשְׁאֵי יִשְׂרָאֵל¹¹¹ לֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר: הֵא לָךְ סֵלַע זֶה, וְתֵן תְּרֻמָּה אוֹ בְּכוֹר¹¹² אוֹ שְׂאֵר מִתְּנוּת לְפָלוּגֵי הַכֹּהֵן, בֶּן בְּתִי אוֹ בֶן אַחֻתִּי¹¹³, וְכָל פִּיּוּצָא בְּזָה.

(108) תוספתא דמאי פ"ה (הוצאת ליברמן עמ' 90..). (109) כלומר, ביזה אותם. והמקור בבכורות כו, ב: "הכהנים והלויים והעניים המסייעים בבית הרועים ובבית הגרנות כו' אין נותנין להם תרומה ומעשר בשכרן, ואם עושין כן חיללו, ועליהן הכתוב אומר שחתם ברית הלוי. ואומר: ואת קדשי בני ישראל לא תחללו". והנה מתוך סמיכות הלכה זו להלכות שלפניה, נראה שהטעם הוא משום "כהן המסייע בבית הגרנות", ועל כרחנו שמדובר כשנותן להם לבסוף שכרם משלם, אלא שיש חשש שמא יפחיתו לו בשביל זה משכרם. ורק "אם נתן להם שכר שמירתם תחילה", באופן ששוב אין שום חשש של הפחתה בשכר – התיירו ('תוספתא כפשוטה'). (110) תוספתא שם. (111) שם, ודווקא ישראל, אבל כהן אינו רשאי לעשות כן, שהרי הוא כמסייע בבית הגרנות (רדב"ז בהלכה הסמוכה). (112) כן הוא בתוספתא שם, וכן במשנה ערכין כח, ב. ומה שנראה בבכורות כז, א – שרק בתרומה התיירו ולא במתנות כהונה, נראה שרבינו פירש סוגיא זו כפירוש רגמ"ה ('תוספתא כפשוטה'). (113) וזוהי טובת ההנאה של הבעלים (בכורות, שם).

כא. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּשִׁהִי הַבְּעָלִים רֹצִים לָתֵן אוֹתָם לְאֶחָד מִשְׁנֵי כֹהֲנִים אֱלוֹ אוֹ לְאֶחָד מִשְׁנֵי לְוִיִּים אֱלוֹ בְּחֻנָּם, וְאָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: הֵא לָךְ וְתֵן לָזֶה; אֲבָל הַבְּעָלִים שְׂאֵמְרוּ לְכֹהֵן אוֹ לְלוֹי: הֵא לָךְ חֵלֶק זֶה בְּטוֹבַת הַנָּאָה¹¹⁴ - הֲרִי זֶה אֲסוּר¹¹⁵. וְכֵן אֲסוּר לַעֲשׂוֹת סְחוּרָה בְּתֻרְמוֹת¹¹⁶, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא לֹקַח מִכֶּהֱן וּמֹכֵר לְכֶהֱן¹¹⁷.

(114) היינו שהכהן יתן לבעלים הכסף בשכר טובת הנאה שלו. (115) מפני שהוא כמסייע בבית הגרנות ('ירושלמי' דמאי פ"ו ה"ב). (116) שביעית פ"ז מ"ג. (117) שאין כאן שום חשש של סיוע בבית הגרנות.

כב. עֲשֶׂרָה אֵין חֹלְקִין לָהֶן¹¹⁸ תְּרֻמָּה בְּבֵית הַגֵּרָנוֹת, אֵף עַל פִּי שֶׁהֵן אוֹכְלִין אוֹתָהּ¹¹⁹ אוֹ מְאָכְלִין אוֹתָהּ. וְאֵלוֹ הֵן: הַחֵרֶשׁ וְהַשּׁוֹטָה וְהַקָּטָן שְׂאִין בּוֹ דַּעַת לְפָרֵשׁ חֻקָּו¹²⁰, מִפְּנֵי שְׂאִין בְּאֵלוֹ דַּעַת¹²¹. וְהִטְמֵטוּם וְהָאֲנִדְרוּגִינוֹס, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּרִיָּה בְּפִנֵּי עַצְמָן¹²². וְהַעֲבָד, שְׂמָא יִרְאוּהוּ הַעֲבוּכִים בְּשִׁדָּה וְיַעֲדוּ עָלָיו שֶׁהוּא כֹהֵן¹²³. וְהָעֵרֵל וְהִטְמֵא¹²⁴, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְאֻסִּין. וְהָאִשָּׁה, שְׂמָא תִתְּגַרֵּשׁ¹²⁵, וּמִפְּנֵי הַיִּחּוּד¹²⁶. וְהַנוֹשֵׂא אִשָּׁה שְׂאִינָה הוֹגֶנֶת לֹ¹²⁷ - קָנָסוּ אוֹתָו¹²⁸ שֶׁלֹּא יִחְלַק בְּבֵית הַגֵּרָנוֹת עַד שְׁיִגְרָשָׁנָה. וְכָלֵן מְשֻׁלְחִין לָהֶן

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אינה מודמעת שאנחנו אומרים חלק מק' בסאה נפל בסאה ואינו מדמע, אבל תעלה באחד ומאה, ואם נפלה בפחות מסאה אז הכל מדומע.

ד. במה דברים אמורים? בדבר שאין דרכו להפלה, כגון חטים לחטים¹⁴ או קמח לקמח; אבל דרכו להפלה, כגון שמן תרומה לשמן חלין או יין תרומה ליין חלין - הולכין אחר הרב; אם רב תרומה - הרי זה מדמע בתרומה; ואם רב חלין - הרי הוא כחלין ואינו מדמע, אף על פי שהפלה אסורים לזרים¹⁵.

(14) שאין נבללות, וכל אחת ניכרת בפני עצמה. (15) כלומר, ובכל זאת, אם נפל מן התערובת למקום אחר - אין התערובת הזאת, שרובה חולין, מדמעת את התערובת השנייה.

ה. סאה תרומה שנפלה למאה, הגביהה ונפלה אחרת, הגביהה ונפלה אחרת - הרי החלין מתרין¹⁶, עד שתתרה תרומה עליהן; שאם נפלו לתוך המאה חלין מאה סאה ועוד¹⁷ של תרומה סאה אחר סאה - נעשה הכל מדמע.

(16) ואין מצטרפות הסאין של תרומה זו עם זו לאסור, כיוון שכבר הראשונה בטלה, ונמצא שנגד כל סאה יש מאה סאין חולין, ותרומה עולה באחד ומאה. (17) כן מפרש רבינו מה שאמרו במשנה שם: "עד שתרכה תרומה על החולין". והראב"ד מפרשה בנפילת חמישים ואחת סאים של תרומה, סאה אחר סאה למאה סאה חולין, שמא הגביה החולין, והתרומה נשאת שם, והרי יש באותו הכרי חמישים ואחת של תרומה וחמישים של חולין. ודעת רבינו שאין אומרים שמא הוא מגביה החולין והתרומה נשאת, אלא ראשון ראשון [=וכפי שהיה הרבי מורה להוסיף למשקה שהוא היה נותן. המו"ל] מתבטל והכל חולין.

ו. סאה תרומה שנפלה למאה, ולא הספיק להגביהה עד שנפלה סאה אחרת, אם ידע בראשונה קדם שתפלה השנייה - לא נדמעו, אלא מפריש סאתים והשאר מתר; הואיל והיה לה לעלות, הרי היא כאלו עלתה. ואם לא ידע בסאה ראשונה אלא אחר שנפלה השנייה - הרי זה מדמע, וכאלו נפלו שתיהן כאחת.

ז. אין פסלת של תרומה מצטרפת עמה לאסור החלין, אבל פסלת החלין מצטרפת עם החלין להעלות התרומה. כיצד? סאה חטים נפלה של תרומה שנפלה למאה סאה חטים רעות של חלין, וטחן הכל, אף על פי שהמרסן של חלין מרבין ושל תרומה מועט, והרי קמח של תרומה בפחות ממאה מקמח החלין - הרי זה עולה; ומשערין בקמח עם המרסן, שהוא מאה ואחד. אבל אם נפלה סאה חטים רעות של תרומה לפחות ממאה סאה חטים

מינו בנותן טעם. ודין סאה תרומה שנפלה למאה והגביה סאה מהכל ונפלה למקום אחר. סאה תרומה שנפלה למאה הגביהה ונפלה אחרת וכו'. לוג יין של תרומה צלול שנפל למאה ולוגין עכורין. שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ואין ידוע איזו היא. שתי סאין אחת חולין ואחת תרומה ונפלו אלו לתוך אלו. היו לפניו שני כריים וסאה אחת ואמר הרי זו תרומה על אחד מן הכריים.

א. התרומה עולה באחד ומאה². כיצד? סאה תרומה שנפלה למאה סאה של חלין ונתערב הכל - מפריש מן הכל סאה אחת ונותנה לפה³, והשאר מתר לזרים⁴. וכל תרומה שאין הפהנים מקפידין עליה⁵, כגון תרומת הפליסין והחרובין והשעורים של אדם - אינו צריך להגביה; הואיל ונפלה במאה - בטלה במעוטה, והכל מתר לזרים.

(2) ולמה שמכו על שיעור מאה בתרומות? שהרי תרומת מעשר אחד ממאה ומקדש הכל, שנאמר את מקדשו ממנו, אמרו חכמים: דבר שאתה מרים ממנו אם חזר לתוכו מקדשו. (3) משום גזל השבט, שתורומה ממון כהנים. (4) שסאה תרומה שנפלה, בטלה בתערובת. (5) ואין כאן גזל השבט.

ב. נפלה סאה תרומה לפחות ממאה - נעשה הכל מדמע⁶, וימכר הכל לפהנים בדמי תרומה⁷, חוץ מדמי אותה סאה⁸. במה דברים אמורים? כשנתערב מין במינו⁹; אבל מין בשאינו מינו - בנותן טעם¹⁰: אם יש בכל טעם תרומה - נעשה הכל מדמע, וימכר לפהנים חוץ מדמי תרומה שבו; ואם טעם הכל טעם חלין - הכל מתר לזרים.

(6) מעורב (= חולין עם תרומה). (7) בזול, כיוון שהכל אסור לזרים. (8) מפני שהיא תרומה והיא של כהן. (9) שבכל האיסורים בטל ברוב ובתרומה בטל במאה. (10) השיעור של ביטול.

ג. סאה תרומה שנפלה למאה, והגביה סאה¹¹ מן הכל, ונפלה הסאה שהגביה למקום אחר - אינה מדמעת¹² אלא לפי חשבון¹³. וכן סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ונעשה הכל מדמע, ונפל מן המדמע למקום אחר - אינו מדמע אלא לפי חשבון. כיצד? הרי שנפלו עשר סאין של תרומה לתשעים סאה חלין ונדמעו הכל: אם נפל ממדמע זה עשר סאין לפחות ממאה חלין - נדמעו, שהרי יש בעשר של מדמע סאה של תרומה; נפל לתוכן פחות מעשר סאין - אינן מדמעות.

(11) שצריך להרים סאה. (12) אוסרת בתערובת. (13) כי סאה תרומה שנפלה למאה והגביהה נחשב אותה שאין בה מתרומה וודאית אלא חלק מק' בסאה, לפי שהיא במאה סאה נתערבה. ואם נפלה למקום אחר עם סאה אחת בלבד

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אחת של חלין - פלן מתרין²⁷. במה דברים אמורים? בדבר שזרעו פלה בקרקע, כגון החטים והשעורים וכיוצא בהן; אבל דבר שאין זרעו נפסד בארץ, כגון השום²⁸ והבצלים, אפלו מאה לגנה של חלין ולגנה אחת של תרומה תערכת ביניהן - הרי הפל מדמע²⁹. ואם נתלש³⁰ הכל - תעלה התרומה במאה ואחד. ולא יתלש לכתחילה³¹.

(26) "שם למקום זרע מן הארץ" והיינו ערוגה. (27) קל הוא שהקילו בגידולי תרומה, שערוגה אחת של חולין מתרת מאה ערוגות. וראה למעלה פרק י"א הלכה כ"ב שעוד הקלו, שגידולי מדומע - הם חולין. (28) שהשומים הם דבר שאין זרעו כלה. (29) שאין קרקע עולה באחד ומאה. ובפירוש המשנה כתב רבינו: "לפי שהתרומה מופרשת היא ולא נתערכה בחולין". (30) ממקום חבורו. (31) משום שאין מבטלין איסור לכתחילה.

יג. שתי קפות, אחת של תרומה ואחת של חלין, ואין ידוע אי זו היא, או שנפלה סאה של תרומה לתוך אחת³² מהן, ואין ידוע להיכן נפלה, ואחר כך נפלה אחת משתי הקפות³³ לתוך החלין - אינה מדמעת³⁴. וכן אם זרע אחת מהם - הגדולין חלין לכל דבר. והשניה - נוהג בה כתרומה³⁵. נפלה הקפה השניה למקום אחר - אינה מדמעת. וכן אם זרע אחר את השניה - הגדולין חלין. נפלו שתייהן למקום אחד - מדמעת כקטנה שבשתייהן³⁶. זרע אחד את שתייהם: בדבר שזרעו פלה - הגדולין חלין, ובדבר שאין זרעו פלה - הגדולין מדמע. במה דברים אמורים? בזרע את השניה עד שלא קצר את הראשונה³⁷; אבל קצר את הראשונה ואחר כך זרע את השניה, אפלו בדבר שאין זרעו פלה - הגדולין חלין; שאין תלוש ומחפרין נעשין חובה זה לזה³⁸.

(32) הכוונה לשתי קפות של חולין, ונפלה סאה של תרומה לתוך אחת מהן. וגם זה בכלל מה שאמרו במשנה שם: "אין ידוע איזו היא של תרומה וכו'". (33) שאחת מהן תרומה ואחת מהן חולין, או אחת מהן מדומעת ואחת מהן חולין. (34) שמה הייתה אותה של חולין. (35) מספק. (36) אם יהיה באחת על דרך הדמיון סאה ובשנייה סאתיים ונפלו השלוש סאין בחולין צריכים אנו לדעת שיעור אותן חולין ונחשב כי סאה תרומה נפלה בהן והיא קטנה שבשתייהן ואם היה באותן חולין מאה סאין תעלה במאה ואחד, ואם הוא פחות יהיה הכל מדומע". (37) ושתייהן מחוברים והרי זה כזורע שתייהן יחד. (38) בדפוס רומי: "נעשין הונח זה לזה". ובירושלמי שם: "אין תלוש ומחובר נעשה הוכיח". כלומר, הבא ראייה ותוכיח מי הוא המותר ותאכל, דכל חדא באנפי נפשיה הוא ואין כאן איסור מוחזק דהוה להו כשני מינין.

יד. שתי קפות, אחת של חלין ואחת של תרומה,

נפות של חלין, וטחן הכל, והרי הקמח של תרומה אחד ממאה מקמח החלין - הרי זה עולה במאה ואחד; שהרי הותרו החלין, ופחתה התרומה.

ח. לג יין של תרומה צלול שנפל למאה לגין עכוורין - אין מוציאין שמרים שבהם¹⁸, אלא מצלין את הלג¹⁹. וכן אם נפל לג עכור למאה לגין צלולין - אין מוציאין שמרים שבו²⁰.

(18) כלומר, אינו חייב להוציא את השמרים מתוך היין, כדי להרים אחר כך לוג יין צלול לכהן כמו שנפל. (19) כמו שהוא מעורב עם השמרים. (20) שגם בשמרים יש איסור תרומה.

ט. לג מים שנפל לתשעים ותשעה לגין יין, ואחר כך נפל לתוך הפל לג יין של תרומה - נדמע הכל, שאין המים מעלה את היין²¹.

(21) כלומר, אין המים והיין מצטרפים להעלות את התרומה, לפי שאין שיעוריה שווים, שהמים ביין בנוותן טעם ויין במים שיעורו במאה, וכיוון שאין שיעוריהם שווין לביטול התרומה - אין מצטרפין.

י. סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה חלין, ונפלו חלין אחרים עד שהוסיפו על מאה: אם בשוגג²² - הרי זה עולה במאה ואחד; ואם במזיד²³ - הרי הפל מדמע, שאין מבטלין אסורי תורה²⁴ לכתחילה.

(22) הוסיף. (23) הוסיף עד מאה כדי לבטל את התרומה. (24) כלומר, תרומה, שעיקר איסורה מן התורה, אבל תערובתה במאה אינה אלא מדרבנן.

יא. תרומת חוצה לארץ - מתר לבטלה ברב, ואוכלה בימי טמאתה. ולא עוד, אלא אם היה לו יין של תרומת חוצה לארץ - נוטל ממנו לג אחד ונותן עליו שני לגין חלין, ונמצא הפל שלשה; ואחר כך נוטל מיין של תרומה לג ונותן לתוך השלשה²⁵, ומגביה מארבעתן לג ושותה; וחוזר ומשליך לתוכן לג אחר, וחוזר ונוטל לג ושותה. וכן נותן לג תרומה ונוטל לג מן התערבת, עד שיכלה כל היין של תרומה. ונמצא שנטל במה לגין בשני לגין של חלין.

(25) לפנינו שם: "רמי תרי נטלי דחולין וחדא נטלי דתרומה ושקיל חד". וזוהי נוסחת הראב"ד. ולפי זה ייתכן כי לתת עוד לוג של תרומה לתוך השלושה אסור, כי מעתה יהיו מחצה על מחצה (=שנים חולין ושניים תרומה). אבל נוסחת רבינו שם הייתה כנראה: "רמי תרי נטלין דחולין וחדא נטלי דתרומה [ורמי תו חד נטלי דתרומה] ושקיל חד". ומכיוון שקמא קמא בטיל, אין כאן מחצה על מחצה.

יב. הזורע תרומה בצד החלין ולא נודע אי זהו זרע תרומה, אפלו היה מאה לגנה²⁶ של תרומה ולגנה

~ נקודות משיחות קודש ~

"... ידע מה היתה אחר שנפלה ושכח - הרי כלן מדמעות".

פסק כר"ע וכירושלמי, ולהבין סברת ר"ע (והרמב"ם) במחלוקת זו יש להקדים ולבאר תחילה:

בדיני ביטול תרומה במאה וא' הובאו במשנה שלוש דעות לענין אם נפלה תאנה של תרומה למאה תאנים של חולין - חמשים לבנות וחמשים שחורות:

רבי יהושע אומר תאנים שחורות מעלות את הלבנות, לבנות מעלות את השחורות, היינו שכל המאה מצטרפות לבטל את תאנת התרומה.

ר"א אומר, כלומר, שאם נפלה שחורה השחורות אסורות, ואם נפלה לבנה הלבנות אסורות.

ר"ע אומר, בידוע מה נפלה (שחורה או לבנה) אין מעלות זו את זו, וכשאינו ידוע מה נפלה מעלות זו את זו.

טעמו של ר"א מובן לכאורה בפשטות כיון שבמציאות לא נתערבה התרומה אלא בחמישים (אם לבנה נפלה נתערבה בין החמישים. ואם שחורה, נתערבה בין השחורות) ובכל מקרה אין מאה מהמין שנפל.

בדעת רבי יהושע כתבו המפרשים שס"ל כיון "שאם הי' רוצה הי' דורס ומערבן בכל ביחד" לכן כולן מצטרפין לבטלה [ואף שאין מבטלין איסור לכתחילה, מבאר התוס' שהאיסור הוא רק להרבות בהיתר כדי לבטל האיסור "אבל בכה"ג שאינו מרבה בהיתר אלא משנה האיסור מכמות שהי' ומפרידן כאשר הי' מקדם כדי לערבם יחד, בכה"ג נ"ל דשרי לבטל לכתחילה"].

ובטעמו של ר"ע המחלק בין ידוע מה נפל ואינו ידוע, כתבו שבידוע איזו תאנה נפלה, שחורה או לבנה, "אין מעלות לפי שיכול לאכול האחרות, וכיון שמותרות הן אין מסייעות לבטל, אבל אם אין ידוע אם שחורה או לבנה נפלה כיון דכולן בספק איסור מעלות זו את זו".

וצריך להבין טעמו של ר"י - "שאם הי' רוצה הי' דורס ומערבן הכל ביחד", הרי בפועל לא עשה זאת ומדוע מעלות זו את זו.

גם צ"ע בדעת ר"ע, הרי במציאות לא נתערבה התרומה במאה שהרי תאנה לבנה אינה מתערבת עם שחורה וכן להיפך, וא"כ מה מועיל שהאדם אינו ידוע אם שחורה היתה או לבנה ו"כולן בספק איסור" הרי ספק זה הוא רק בידעת האדם ולא במציאות, (שהרי תאנה לבנה אינה מתערבת עם תאנה שחורה (וכן להיפך) ובלשון התוס' "אין השחורות ראיות להיות בספק דימוע, שלעולם השחורות ניכרות מתוך לבנות") וא"כ אין כאן תערובת של אחד במאה.

ויש לומר שר"א, ר"י ור"ע חולקים מהו גדרו הכללי

ולפניהן שתי סאין, אחת של חלין ואחת של תרומה, ונפלו אלו לתוך אלו - מתרין; שאני אומר: חלין לתוך חלין נפלו, ותרומה לתוך תרומה. ואף על פי שלא רבו חלין על התרומה. במה דברים אמורים? בתרומה בזמן הזה, שהוא מדבריהם; אבל בתרומה של תורה - עד שירבו חלין על התרומה.

טו. סאה תרומה שנפלה לתוך הכרי³⁹, ואמר⁴⁰: תרומת הכרי זה לתוכו - במקום שנפלה אותה סאה שם נסתלקה⁴¹ תרומת הכרי, ונדמע הפל⁴² בתרומה שנפלה ובתרומת הכרי. אמר: תרומת הכרי בצפוניו - חולקין אותו לשנים, והחצי שבצפון - לשנים, ונמצא רביע הכרי, שהוא צפון צפוני, הוא המדמע.

39 של טבל, והיה שם מאה כנגד התרומה ודינה שתעלה ואינה עושה הכרי מדומע. 40 אחרי כן. 41 נקבעה במקום מסויים אצל הסאה שנפלה. 42 שעכשיו נתרבתה התרומה ועושה הכל מדומע [ואף על פי שלמעלה (הלכה ו) כתב רבינו שסאה שנפלה למאה ולא הספיק להגביהה עד שנפלה סאה אחרת, אם ידע בראשונה קודם שתיפול השנייה, לא נדמעו - כאן כיוון שנתחברו שתי הסאין ביחד, מצטרפות הן ומדמעות].

טז. היו לפני שני פריים, ואמר: תרומת שני פריים באחד מהן - הרי שניהן מדמעין⁴³. היו לפני שתי סאין וכרי אחד, ואמר: הרי אחת מן הסאין האלו עשויה תרומה על הכרי הזה - הרי אחת מהן תרומה, ואין ידוע אי זו היא. היו לפני שני פריים וסאה אחת, ואמר: הרי זו תרומה על אחד מן הכריים הללו - הרי היא תרומה, ונתקן אחד מהן, ואין ידוע אי זה הוא המתקן מן הטבל.

43 שאין אנו יודעים באיזה מהם התרומה.

פרק ארבעה עשר

1) יבאר ג' תאנים שחורות וג' לבנות ונפלה לתוכן תאנה תרומה. ודין עיגולי דבילה גדולים וקטנים שנפל עיגול דבילה לתוכן ואין ידוע אם היה גדול או קטן. סאה של חטין שנפלה על פי מגורה של חטים, וכל ספק תרומה. סאה תרומה טמאה או טהורה שנפלה לפחות ממאה חולין. שתי קופות שנפלה סאה תרומה לאחת מהן, ואח"כ נפלה אחרת ולא נודע לאיזו נפלה.

א. חמשים תאנות² שחורות וחמשים לבנות שנפלה לתוכן תאנה אחת של תרומה: היתה לבנה - השחורות מתרות, והלבנות מדמעות³; היתה שחורה - השחורות מדמעות, והלבנות מתרות. ואם אין ידוע⁴ אם שחורה היתה ואם לבנה - עולה באחד ומאה מן הפל⁵. ידע מה היתה אחר שנפלה ושכח - הרי כלן מדמעות⁷.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

וזהו חידוש התורה בדין תערובת יבש ביבש שאף שאין האיסור מעורב ממש בהיתר רק שאינו ניכר בפ"ע, וממילא יסוד וגדר התערובת הוא מצד ידיעת האדם, הרי שידיעת האדם פועל שינוי במציאותו של הדבר כאילו הם מעורבים ממש.

ולכן חל דין תערובת שמצד ידיעת האדם רק כאשר לא ידע בשעת הנפילה, שאז אומרים אנו שהתערובת שמצד ידיעת האדם פועלת חלות דין תערובות וכאלו נפלה במאה, אבל כשידע בשעת הנפילה כלומר, שבדעתו של האדם לא היו השחורות והלבנות מעורבות, אין השכחה שלאח"י יכולה לחדש בתאנים, כיון שמצד התאנים הרי הלבנות והשחורות אינן מעורבות, ושכחה אינה יכולה לעקור מציאות זו.

במילים אחרות: כדי שידיעת האדם תפעל דין בחפצא – התאנים השחורות והלבנות שמצ"ע אינן מעורבות – צריך להיות שינוי בתאנים עצמן, שנפלה שחורה או לבנה, שבוה נעשה עירוב במציאות כי התאנה השחורה בתוך השחורות, ואז, כשאין ידוע איזו מהן נפלה, פועל העירוב שבדעת האדם עירוב בתאנים שנפלה בהן תאנה של תרומה, אבל כאשר ידע ושכח אין שכחתו מערבת התאנים שבמציאות אינן מעורבות.

(לקוטי שיחות חלק לה עמוד 60
מתוך רמב"ם "פרס המלך")

(2) תרומות פ"ד משנה ט. (3) שיש בהם פחות ממאה. ואין השחורות מעלות ומסייעות ללבנות לבטל את הסאה-תרומה שנפלה, מכיון שמתורות הם (פי' הרא"ש שם). (4) שם משנה ח, כרבי עקיבא. והמדובר שאי-אפשר לברר על ידי מנין התאנים השחורות והלבנות, כגון שנאבדו מקצתן (מעשה רוקח). (5) שכיון שכולם בספק איסור – מעלות זו את זו (פירוש הרא"ש שם). (6) ירושלמי שם לדעת רב עקיבא. (7) שכיון שנאסרו – נאסרו (ר"ש שירילאו). אבל צריך עיון: הרי סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה סאה, ושוב נפלו שם חולין בשוגג – מצטרפים לבטל התרומה (תרומות פ"ה משנה ט), וגם כאן על ידי השכחה, נמצא שנתערבו כל התאנות, ולמה לא יבטלו את התרומה?]

ב. וכן עגול דבלה ומלפנים של דבלה⁸ שנפל עגול או מלפן של תרומה לתוכן, ואין ידוע אם מלפן היתה או עגול - הרי העגולין מצטרפין למלפנים⁹ ותעלה התרומה באחד ומאה מן הכל. עגול דבלה גדולים וקטנים¹⁰ שנפל עגול דבלה לתוכן, ואין ידוע אם גדול היתה אם קטן - הרי הן מצלין בין במנין בין במשקל¹¹. כיצד? נפל עגול למאה עגולין גדולים וקטנים - הריני אומר קטן נפל¹², ומגביה אחד מן הקטנים. נפל עגול לתוך ארבעים עגולים, מהן עשרים עגול משקל כל אחד ארבע ליטרין, ומהן עשרים עגול משקל כל אחד לטרא, הואיל

של ביטול תערובת יבש ביבש – שאינה תערובת לח בלח, שיש לפרש תערובת זו בשני אופנים:

א. גדר תערובת יבש ביבש שונה מגדר תערובת לח בלח כיון שאינה תערובת ב"חפצא" אלא רק מצד ה"גברא" שאינו יודע איזו תאנה היא של תרומה.

ב. גם תערובת יבש ביבש היא תערובת שבחפצא, כי גדרה הוא שאי אפשר להכיר בין ההיתר לאיסור.

וזהו טעם המחלוקת: ר"א סבר שגם תערובת יבש ביבש צריכה להיות בחפצא ולכן ס"ל שאין הלבנות יכולות להעלות את השחורות (ולהיפך) כיון שאין כאן תערובת במציאות.

אבל ר"י ור"ע ס"ל שבתערובת יבש ביבש מספיק גם כשהיא רק מצד הגברא היינו בידיעת האדם, וזהו גם טעמו של ר"ע שסובר ש"כשאנו ידוע מה נפלה מעלות זו את זו" – כיון שנתערבה בידיעת האדם.

ובזה אפשר לבאר גם טעמו של ר"י שכולן מצטרפין לבטלה לפי "שאם היה רוצה היה דורסן ומערבן הכל ביחד" (אף שלא דרסן ועירבן) כי הדריסה בתאנים אינה רק בגדר "אם הי' רוצה" אלא שווהי דרך הכל לדרוס התאנים, וכיון שתערובת יבש ביבש אינה תערובת במציאות – בחפצא, אלא תערובת שבידיעת ומחשבת האדם, לכן ס"ל לר"י שכיון שרגיל ובמילא רצונו לדרוס התאנים, הרי שברצונו (ומחשבתו) של האדם אינו מפריד ואינו מחלק בין השחורות ללבנות ולכן היא תערובת כל המאה ברצונו ומחשבתו של האדם.

בירושלמי הובאה מחלוקת בדעת ר' יהושע האם מה שאמר "מעלות זו את זו" הוא גם בידוע מה נפלה (שחורה או לבנה) או שבידוע מה נפלה גם ר"י סובר שאינן מעלות זו את זו, ולפי זה, המחלוקת בין ר' יהושע לרבי עקיבא היא, "בשידע ושכח, על דעת' דרבי יהושע מעלה, על דעת' דרבי עקיבא אינו מעלה" (ר"י ס"ל דכיון ששכח הוי כאינו ידוע לו בשעת שנפלה, ור"ע ס"ל שהואיל וידע בשעה שנפלה אין מעלות זו את זו, אע"פ ששכח אח"כ"). והרמב"ם שפסק כר"ע כאן פסק גם כדברי הירושלמי ד"ידע מה היתה אחר שנפלה ושכח הרי כולן מדומעות".

ולכאורה צ"ע בדעת ר"ע מדוע אם ידע ושכח כולן מדומעות ואין מבטלות זו את זו, הרי עכשיו כולן בכלל ספק איסור.

אלא שיי"ל בדעת הירושלמי (ופסק הרמב"ם) – שסברת ר"ע היא אופן שלישי בגדר תערובת יבש ביבש: ר"י סובר שכל גדר התערובת הוא אך ורק בידיעת ומחשבת האדם, אבל ר"ע סבר שאף שגדר תערובת יבש ביבש הוא מצד ידיעת ומחשבת האדם, הרי מצב ידיעת האדם פועל על החפצא.

חֲלִין²³, שְׁדָרְס לִיטְרָא תַּאנִּים שֶׁל תְּרוּמָה בְּפִי פֶד אַחַד²⁴ מֵהֶם, וְאֵין יָדוּעַ אִי זֶה הִיא: אִם הָיָה שֶׁם מֵאָה פֶד וְכַד - הָיָה זֶה תַּעֲלָה, וְלֹקֵחַ פֶּד אַחַד מֵהֶם וּמוֹכְרָה לְכֹהֵן חוּץ מִדְּמִי אוֹתָהּ לִיטְרָא, וְהִשְׁאָר מִתְּרִין; וְאִם הָיָה פָחוֹת מִמֵּאָה - הַפֶּמִּין פֶּלֶן מִדְּמָעוֹת, וְהַשּׁוֹלִים מִתְּרִין²⁵.

(22 ירושלמי שם. (23 תרומות שם משנה יא, וכרבי יהושע. (24 כמו שכתב למעלה, שאם רצה להעלות אחד מהם - מעלה. (25 ולפיכך אין התחנות מסייעות לבטל, וצריך שיהיו מאה פומין.

ז. וְכֵן אִם דְּרָסָה²⁶ עַל פִּי פִּנְרָת אוֹ עַל פִּי עֲגוּל, וְאֵין יָדוּעַ אִי זֶה הוּא. דְּרָסָה עַל פִּי הָעֲגוּל²⁷ וְאֵין יָדוּעַ אִם בְּצִפּוֹנוֹ אוֹ בְּדִרְמוֹ²⁸ וְלֹא אִי זֶה עֲגוּל הוּא²⁹ - רֹאֲיִן אוֹתָם בְּאֵלֵי הֶם פְּרִידוֹת³⁰, וְתַעֲלָה לְפִי הַמִּשְׁקָל; אִם יֵשׁ בְּכָל הָעֲגוּלִין מֵאָה לִיטְרִין - תַּעֲלָה. וְהוּא שֵׁשׁ בְּכָל עֲגוּל³¹ מִהֵן יֹתֵר עַל שְׁנֵי לִיטְרִין³², כְּדִי שֶׁתִּבְטַל הַתְּרוּמָה בְּרַב; שֶׁסֶּפֶק הַתְּרוּמָה בְּטַל בְּרַב הַחֲלִין.

(26 מוסב על האמור בהלכה הקודמת, שאם יש שם מאה פומין יעלו, ואם פחות ממאה פומין לא יעלו, שהוזהרין בדרס על פי כוורת או על פי עיגול (מראה הפנים בירושלמי הלכה ז ד"ה וצריך). (27 זו היא בבא בפני עצמה, מראה הפנים שם. (28 ביצה ד. (29 כלומר: נתעלמו ממנו שני דברים: אינו יודע באיזה עיגול דרס, וגם אינו יודע באיזה מקום בעיגול. (30 כלומר: כאילו פומין מעורבים בשל שולים, וכולם בספק דימוע, ומצטרפות התחנות להעלות את הליטרא שעל הפה (רש"י שם). (31 ירושלמי שם. כיון שכל עיגול ועיגול ניכר בפני עצמו, צריך שיהא בכל עיגול כדי לבטל הספק תרומה ברוב מן התורה, ואז מצטרפין להעלותה באחד ומאה (מראה הפנים שם). (32 (בירושלמי שם: "שני ליטריין וכל שהוא", הרי שאין צורך ב"חד בתרי" ממש. ועיין מהרש"א לפסחים מד. ד"ה איתביה. וב"שולחן ערוך" יורה-דעה סימן קט סעיף א בש"ך, בפלתי ובפתחי תשובה).

ח. הַתְּרוּמָה - וְדָאָה אוֹסֵר בְּמֵאָה, וְסִפְקָה אוֹסֵר בְּחִמְשִׁים³³, וְאֵין לָהּ הֵתֵר אֶלָּא בְּרַב; וְאִם הָיָה בְּיֹתֵר מִחִמְשִׁים - אֵינָה צְרִיכָה רַב. פִּינְצָד? תַּאֲנָה אַחַת תְּרוּמָה שֶׁנִּפְלָה לְתַשְׁעִים וְתַשְׁעִים, וְהָיָה הַמֵּאָה קִימִין³⁴ - הַכֹּל אֲסוּר לְזָרִים, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ³⁵.

(33 ירושלמי שם פ"ד ה"ז. (34 ויש כאן בוודאי תרומה. (35 למעלה הלכה א.

ט. נִפְלָה אַחַת³⁶ מִחִמְשִׁים³⁷ וְאֶבְדָּה אַחַת מִן הַכֹּל, שָׂמָּה אַחַת מִן הַחֲלִין הִיא שְׂאֵבְדָּה אוֹ הַאֲחַת שֶׁנִּפְלָה הִיא שְׂאֵבְדָּה - הָיָה אֵלֶּי אֲסוּרוֹת, עַד שֶׁיִּרְכָּה עָלֶיהָ חֲלִין מִמָּקוֹם אַחֵר³⁸ וְיוֹסִיף עָלֶיהָ חִמְשִׁים תַּאֲנִים וְאֶחָת יֹתֵר עַל הַכֹּל. וְאִם נִפְלָה אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה

וּמִשְׁקָל הַכֹּל מֵאָה לִיטְרִין וְאַחַד - הִרְיִנִי אוֹמֵר קָטָן נָפֶל, וּמִגְבִּיָּה אַחַד מִן הַקְּטָנִים.

(8 שם משניות ח"ט. "בני אדם עושים מדבלת התאנים כמו ככרות עגולות, ועושין מהן גם כן כמין דבלות מרובעות, נקראות מלבנים לפי שהן דומות לאותם הדפוסים שעושים בהם הלבנים, ולפיכך דעתי שהיא עברי ממש, החזיקי מלבן" (נחום ג, יד - פירוש המשניות). (9 כיון שאין ידוע, וכולן אסורות בין עגולים בין מלבנים - מעלות זו את זו. (10 במשנה שם. (11 ירושלמי שם. (12 ויש כאן מאה ואחד של חולין.

ג. וְהִקְמַח וְהַסֵּלֶת¹³ - אֵינָן מִצְטָרְפִין לְהַעֲלוֹת אֶת הַתְּרוּמָה.

(13 תוספתא תרומות פ"ו, כחכמים. ואף-על-פי שהם מעורבים - הרי אפשר לרקד ולבררם זה מתוך זה. והיינו דוקא אם ידע מה נפל, קמח או סולת, אבל אם לא ידע מה נפל - מצטרפים, כמו עיגולים ותאנים למעלה (תוספתא כפשוטה).

ד. סָאָה שֶׁל חֲטִים שֶׁנִּפְלָה¹⁴ עַל פִּי מְגוּרָה¹⁵ שֶׁל חֲטִים - אֵין מִשְׁעָרִין אוֹתָהּ בְּאֶחָד וּמֵאָה¹⁶; שְׂאֵין מִשְׁעָרִין אֶלָּא אִם נִבְלָלָה¹⁷ תְּרוּמָה עִם הַחֲלִין, אוֹ אִם אֵין יָדוּעַ בְּאִיזָה מְקוֹם נִפְלָה הַתְּרוּמָה. וְכִינְצָד יַעֲשֶׂה? רֹאֲיִן אֶת הַתְּרוּמָה בְּאֵלֵי הִיא חֲטִים עַל גְּבִי שְׁעוּרִים¹⁸, וּמִפְּרִישׁ הַתְּרוּמָה עֲצָמָה שֶׁנִּפְלָה עַל גְּבִי הַמְּגוּרָה עִם מַעַט מִן הַחֲלִין שֶׁנִּפְלָה עָלֶיהָ, כְּמִי שֶׁמֵּאֲסָף חֲטִים מֵעַל גְּבִי שְׁעוּרִין.

(14 תרומות פ"ד משנה יא. (15 הוא המקום שאוצרים בו (פירוש המשנה). (16 בתחנות שבמגורה. (17 משנה שם, כדעת רבי יהושע. (18 תוספתא שם פ"ה.

ה. שְׁתֵּי קִפּוֹת¹⁹ אוֹ שְׁתֵּי מְגוּרוֹת שֶׁנִּפְלָה תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מִהֵן וְנִבְלָלָה, וְאֵין יָדוּעַ לֹאִי זֶה מִהֵן נִפְלָה: אִם הָיָה שְׁתֵּי מְגוּרוֹת בְּבֵית אַחַד²⁰ - הָיָה אֵלֶּי מִצְטָרְפוֹת, וְתַעֲלָה בְּאֶחָד וּמֵאָה מִן הַכֹּל בְּאֵלֵי הָיָה שְׁתֵּי מְגוּרָה אַחַת. וְהַקִּפּוֹת מִצְטָרְפוֹת וְאֶפְלוּ הִיָּתָה קִפָּה בְּבֵית זֶה וְקִפָּה בְּבֵית אַחֵר, לְפִי שֶׁקְּרוֹב הַדָּבָר לְקַבֵּץ שְׁתֵּיהֶן²¹ בְּבֵית אַחַד. אֲבָל אִם הָיָה שְׁתֵּי הַקִּפּוֹת בְּשְׁתֵּי עִירוֹת - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת.

(19 תרומות פ"ד משנה יב, כחכמים. (20 ברייתא בירושלמי שם וכתנא-קמא. (21 שם (הלכה ח): קופות דרכן להתפנות, מגורות אין דרכן להתפנות. ופירוש להתפנות, לטלטלן ולהעתיקן ממקום למקום, וכיון שמטלטלות ונעתקות יתקבצו בשעת הטלטול (פירוש המשנה שם).

ו. וְכִינְצָד מַעֲלָה סָאָה שֶׁנִּפְלָה? אִם רָצָה לְהַעֲלוֹת²² מֵאֶחָד מִשְׁתֵּיהֶן - מַעֲלָה, וְאִם רָצָה לְהַעֲלוֹת חֲצִיָּה מִזֹּאת וְחֲצִיָּה מִזֹּאת - מַעֲלָה. פְּדִים מִלֵּאִים תַּאֲנִים שֶׁל

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מהלכות טומאת אוכלין הלכות א"ב. (51) לטומאה, כמבואר שם הלכה ג. (52) במשנה שם: "יאכלו נקודים". ונקודים הוא שיעשנה ככרות קטנות, תהיה כל אחת כחצי ביצה (פירוש המשניות שם. ועיין שם בר"ש). (53) אבל לקבלת טומאה אין צריך כביצה, שגם בפחות מכביצה מקבל טומאה (שם פ"ד הלכה א). (54) לעיסות אחרות שיהיה פחות מכביצה והדומע בכל עיסה.

יג. סָאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה⁵⁵ שֶׁנִּפְלָה לְמֵאָה חֲלִין טְהוֹרִין⁵⁶, וְכֵן סָאָה⁵⁷ תְּרוּמָה טְהוֹרָה שֶׁנִּפְלָה לְמֵאָה חֲלִין טְמֵאִין - תַּעֲלֶה⁵⁸ בְּאֶחָד וּמֵאָה, וְתֹאכַל קְלִיּוֹת⁵⁹ או תְּלוֹשׁ בְּמֵי פְרוֹת או פְּחוֹת מִכְבִּיצָה; שְׁאִין הַסָּאָה שֶׁנִּפְלָה הִיא הַסָּאָה עֲצָמָה שֶׁעָלְתָה⁶⁰.

(55) תרומות שם משנה ב, כדעת חכמים. (56) שלא הוכשרו ולא טימאתם התרומה בנפילתה (ר"ש). (57) שם משנה ג, לדברי הכל. (58) כחכמים שם. (59) שלא תטמא התרומה הטהורה. (60) ולכן תעלה ותאכל. ולא כר' אליעזר (שם משנה ב), שאם נפלה סאה תרומה טמאה לתוך מאה חולין טהורים - תעלה התרומה ותישרף, שהיא שנפלה היא שעלתה, אלא כדעת חכמים שם.

יד. סָאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה⁶¹ שֶׁנִּפְלָה לְמֵאָה סָאָה שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - בְּטֵלָה בְּמַעוֹט⁶² וְאוֹכְלִין הַכֹּל בְּטִהָרָה⁶³. וְאִם נִפְלָה⁶⁴ לְפָחוֹת מֵמֵאָה - יִגִּיחַ הַכֹּל עַד שִׁירְקָב.

(61) שם משנה ד. (62) כחכמים שם. ולא תעלה (פירוש המשניות שם), שהרי הכל תרומה. (63) בכורות כב: וכן. (64) שם משנה א, והובא למעלה הלכה יא.

טו. שְׁתֵּי קִפּוֹת⁶⁵ שֶׁנִּפְלָה סָאָה שֶׁל תְּרוּמָה לְתוֹךְ אֶחָת מֵהֶן וְנוֹדַע לָאֵי זֶה מֵהֶן נִפְלָה, וְאַחֵר כֶּף נִפְלָה סָאָה שְׁנִיָּה וְאֵין יָדוּעַ לָאֵי זֶה מֵהֶן נִפְלָה - אוֹמְרִים: לְמָקוֹם שֶׁנִּפְלָה רֹאשׁוֹנָה נִפְלָה שְׁנִיָּה, לְפִי שֶׁתּוֹלִין אֶת הַקְּלָקְלָה בְּמִקְלָקְלָה⁶⁶. נִפְלָה סָאָה⁶⁷ רֹאשׁוֹנָה לְתוֹךְ אֶחָת מֵהֶם וְאֵין יָדוּעַ לָאֵי זֶה מֵהֶן נִפְלָה, וְאַחֵר כֶּף נִפְלָה סָאָה שְׁנִיָּה וְנוֹדַע לָאֵי זֶה מֵהֶן נִפְלָה - אֵין אוֹמְרִים: לְמָקוֹם שֶׁנִּפְלָה שְׁנִיָּה נִפְלָה רֹאשׁוֹנָה, אֲלָא שְׁתֵּיהֶן מִקְלָקְלוֹת.

(65) תוספתא תרומות פ"ז, וירושלמי שם פ"ד הלכה ח. והמדובר כשאין באף אחת מהן מאה ואחת נגד התרומה, באופן שזו שנפלה הסאה תרומה לתוכה - נדמעה, או שיש בכל אחת ואחת מאה ואחת, וזו שהסאה נפלה אל תוכה חייבת בהרמת סאה לכהן (רדב"ז). (66) שהראשונה נדמעה או נתחייבה בהרמה. ראה למעלה. והשנייה מותרת. וראה למעלה פ"י הלכה יד. (67) תוספתא וירושלמי שם.

טז. הֵיוּ שְׁתֵּי קִפּוֹת⁶⁸, אֶחָת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה⁶⁹, וְנִפְלָה סָאָה שֶׁל תְּרוּמָה לְאַחַת מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה הִיא - אוֹמְרִין: לְתוֹךְ הַטְּמֵאָה נִפְלָה.

לְתוֹךְ חֲמִשִּׁים וְאַחַת וְאַבְדָּה אֶחָת מִן הַכֹּל - הַתֵּר הַשָּׂאָר לְזָרִים³⁹.

(36) המשך של ההלכה הקודמת. (37) בכ"י אברבנאל: "לתוך חמשים". ועיין מראה הפנים שם. (38) כמפורש בירושלמי: "עד חמשים צריכה רוב". אף-על-פי שבתרומה ודאי שנפלה לפחות ממאה, אסור להוסיף ולהרבות, לפי שאין מבטלין אסור לכתחילה. (39) שם. שכיון שיש כאן ספק שמא אותה של תרומה היא שאבדה, לפיכך די בחמשים ואחד.

י. סָאָה תְּרוּמָה⁴⁰ שֶׁנִּפְלָה לְפָחוֹת מֵמֵאָה מַעֲשֹׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹא נִטְלָה תְּרוּמָתוֹ⁴¹ או מַעֲשֹׂר שְׁנִי וְהִקְדַּשׁ שֶׁלֹא נִפְדוּ, וְנִדְמַע הַכֹּל: אִם לְמַעֲשֹׂר רִאשׁוֹן נִפְלָה - יִקְרָא שֵׁם לְתְּרוּמַת מַעֲשֹׂר, וְיִמְכֹּר הַכֹּל לְכֹהֲנִים⁴² חוץ מִדְּמֵי תְּרוּמָה שֶׁנִּפְלָה וּמִדְּמֵי תְּרוּמַת מַעֲשֹׂר שְׁבִי; וְאִם לְמַעֲשֹׂר שְׁנִי וְהִקְדַּשׁ נִפְלָה - הָרִי אֵלָיו יִפְדּוּ⁴³ וְיִמְכְּרוּ לְכֹהֵן חוץ מִדְּמֵי תְּרוּמָה.

(40) תרומות פ"ה משנה א. (41) תרומת מעשר. (42) שהדומע אסור לזרים. (43) ויהיו חולין.

יא. סָאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה⁴⁴ שֶׁנִּפְלָה לְפָחוֹת מֵמֵאָה חֲלִין או מַעֲשֹׂר רִאשׁוֹן או מַעֲשֹׂר שְׁנִי או הִקְדַּשׁ, בֵּין טְמֵאִין⁴⁵ בֵּין טְהוֹרִים, הוֹאִיל וְנִדְמַע הַכֹּל - הָרִי הַכֹּל כְּתְּרוּמָה טְמֵאָה שֶׁאִסוּרָה בְּאַכִּילָה לְכֹל, וְהָרִי הַכֹּל אִסוּר לְעוֹלָם, וּמִנִּיחִים אוֹתָן עַד שִׁירְקָבוּ. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים⁴⁶? בְּדָבָר שְׁאִין דִּרְכוּ לְהֹאכֵל חֵי; אֲבָל בְּדָבָר שֶׁדִּרְכוּ לְהֹאכֵל חֵי - לֹא יִגִּיחַן, שְׁמָא יִתְקַל בָּהֶם וְיֹאכַל מֵהֶן; אֲלָא יִדְלִיק הַכֹּל כְּדִרְךָ שֶׁמִּדְּלִיקִין תְּרוּמָה טְמֵאָה⁴⁷.

(44) משנה שם. (45) כלומר, אותם חולין, או מעשר או הקדש. (46) ירושלמי על המשנה, כגירסתו שם (כסף-משנה). (47) שנותנים בכלי מאוס כדי שלא יהיה תקלה לאחרים, כמבואר בפ"ב הלכה יב.

יב. סָאָה תְּרוּמָה טְהוֹרָה⁴⁸ שֶׁנִּפְלָה לְפָחוֹת מֵמֵאָה חֲלִין⁴⁹ טְמֵאִין - יִמְכֹּר הַכֹּל לְכֹהֲנִים חוץ מִדְּמֵי תְּרוּמָה. וְהִפְהֵן אוֹכֵל מִדְּמַע זֶה קְלִיּוֹת⁵⁰, או יְלוֹשׁ אוֹתוֹ בְּמֵי פְרוֹת שְׁאִינָן מִכְשִׁירִין⁵¹, כְּדִי שֶׁלֹא תִטְמָא הַתְּרוּמָה שְׁבִי מִן הַחֲלִין הַטְּמֵאִין. או יְלוֹשׁ מִדְּמַע זֶה פְּחוֹת מִכְבִּיצָה⁵², שְׁאִין אֲכָל טְמָא מִטְמָא אֲכָל אַחֵר⁵³ עַד שִׁהְיָה כְּבִיצָה. או יִתְחַלֵּק מִדְּמַע זֶה⁵⁴ פְּחוֹת מִכְבִּיצָה בְּכָל עֶסֶה, כְּדִי שֶׁלֹא תִטְמָא הַתְּרוּמָה שְׁבִי.

(48) משנה שם. (49) שהכל מדומע. (50) קלוי באש. שלא יפול עליהם משקה המכשיר לטומאה, שלא יטמא בתרומה, לפי שאוכלין אינם מקבלים טומאה, אלא אם נפלו עליהם שבעה משקין המכשירים לטומאה, כמבואר בפ"א

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

רבינו כאן, שהמדובר בחולין טהורים שעוד לא הוכשרו לקבל טומאה, וחששו שמא נפלה התרומה אל החולין, ולפיכך תיקנו שלא ישירות לקבל טומאה, שלא יטמאו מהתרומה. שאף-על-פי שלענין איסור אכילה לא חששו שמא נפלה בהם התרומה - במקום שאין הפסד (= זהירות שלא להכשיר) חששו, כמבואר למעלה בהלכה הקודמת (וראה להלן הלכה כא והערה עז).

כ. שתי קפות⁷⁷, אחת של תרומה טמאה ואחת של חלין טהורין, ונפלה סאה של תרומה טהורה לתוך אחת מהן - אומרים לתוך של תרומה נפלה, והחלין יאכלו קליות.

(77) בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טמאה, ואחת של חולין טהורין כו' נפלה סאה תרומה טהורה, אני אומר לתוך של תרומה טמאה נפלה, והחולין יאכלו נקודים". וכן בתוספתא שם פ"ו (הוצאת הגר"ש ליברמן עמ' 141 64): "שתי קופות, אחת של תרומה טמאה, ואחת של חולין טהורין, נפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואינו ידוע לאי זו מהן נפלה, הריני אומר לתוך תרומה טמאה נפלה, וחולין טהורין לא יאכלו בטהרה עד שיתחשבו שאין בכל עיסה ועיסה כביצה". ומפרש רבינו כבירושלמי, בשנפלה תרומה טהורה. שאילו נפלה תרומה טמאה, דינו מפורש בהלכה הסמוכה.

כא. נפלה סאה⁷⁸ של תרומה טמאה לתוך אחת מהן - שתייהן אסורות. שספק תרומה טמאה - אסורה⁷⁹, וספק המדמע - מתר; מפני שאסור תרומה טמאה - מן התורה, ואסור המדמע - מדבריהן, על העקרים שבאנחנו בהלכות אסורי מאכלות⁸⁰.

(78) בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טמאה, ואחת של חולין טהורין, ונפלה סאה תרומה טמאה לתוך אחת מהן, ואינו ידוע לאיזה מהן נפלה, אני אומר לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו בטהרה". וראה למעלה הלכה יז, שבשתי קופות, אחת של תרומה טהורה ואחת של חולין טמאים, ונפלה סאה של תרומה טמאה לתוכם - שתייהן אסורות לדעת הירושלמי. ודברי רבינו צריכים עיון. [וייתכן כי דברי רבינו נשתבשו ונתהפכו, ויש להשוותם לדברי הירושלמי. וכן צריך להיות: (הלכה יז) שתי קופות, אחת של תרומה טהורה ואחת של חולין טמאין, נפלה סאה תרומה טהורה לתוך אחת מהן, אומרים לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו בטהרה כתרומה. (הלכה כא) נפלה סאה של תרומה טמאה לתוך אחת מהן, שתייהן אסורות וכו'. והרי זה ממש כדברי הירושלמי. וראה למעלה הערה עג. ולפי"ז אין מקום להשגת הראב"ד ולהגת הכסף-משנה למעלה הלכה יז, עיין שם הערה ע והערה עה. (הלכה כ) שתי קופות, אחת של תרומה טמאה ואחת של חולין טהורין, ונפלה סאה של תרומה טהורה לתוך אחת מהן, אומרים לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו קליות. (הלכות יח-יט) נפלה סאה תרומה טמאה לתוך אחת מהן, אומרים לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו קליות

(68) תוספתא שם, וירושלמי שם פ"ז הלכה ג. (69) בתוספתא שם: "אחת של תרומה טמאה, ואחת של תרומה טהורה". ולדעת רבינו, הוא-הדין אם שניהם של חולין (כסף-משנה), שכל שהוא מקולקל יותר, תולין בו הקלקלה.

יז. שתי קפות⁷⁰, אחת של תרומה טהורה ואחת של חלין טמאין⁷¹: נפלה סאה תרומה טהורה לתוך אחת מהן - אומרים: לתוך של תרומה נפלה⁷², והחלין יאכלו בטהרה כתרומה⁷³.

(70) בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טהורה ואחת של חולין טמאין, נפלה סאה תרומה טהורה לתוך אחת מהן, ואין ידוע לאיזה מהן נפלה, אני אומר לתוך תרומה נפלה, והחולין יאכלו נקודים". וראה למעלה הלכה יב, שלדעת רבינו, היינו פחות מכביצה. ועיין להלן. (71) כן הוא בירושלמי שם, וכן הוא ברמב"ם כ"י שהיה לפני הר"י קורקוס. אבל בשו"ת ר"י הגניד העתיק "חולין טהורים". וכן הגיה הכסף-משנה, בכדי ליישב קושיית הראב"ד. וראה להלן הלכה יח, והלכה כא והערה עז. (72) והחולין מותרים. ראה למעלה פ"י הלכה יד. (73) שלא אמרו "תרומה לתוך תרומה נפלה" אלא במקום שיש הפסד (= איסור החולין באכילה), אבל לענין זה, להזהר בטהרה, שאין כאן הפסד - חששו שמא נפלה התרומה לתוך החולין, ונמצא אוכל תרומה בטומאת הגוף (מהר"י קורקוס). (וראה להלן הלכה כא, והערה עח.) ובירושלמי שם אמרו: "והחולין יאכלו נקודים", היינו פחות מכביצה, שלא יטמאו את התרומה.

יח. נפלה סאה תרומה טמאה לתוך אחת מהן - אומרים: לתוך של תרומה נפלה⁷⁴, והחלין יאכלו קליות (בטהרה כתרומה גדולה.

(74) הלכה זו צריכה עיון: הלא בין אם נפלה לתוך התרומה, ובין אם נפלה לתוך החולין, היא אוסרת, ולמה תלו שתומה לתוך תרומה נפלה לאסור את התרומה ולהתיר את החולין. וכן מפורש בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טהורה, ואחת של חולין טמאין וכו' נפלה סאה תרומה טמאה, שתייהן אסורות, מה-נפשך, אי לתוך תרומה נפלה אסור, אי לתוך של חולין נפלה אסור" (ועיין עוד להלן, הלכה כא והערה עז).

יט. סאה תרומה טמאה שנפלה לתוך אחת מהן - אומרים: לתוך של תרומה נפלה, והחלין יאכלו קליות⁷⁵ או ילושו במי פרות⁷⁶.

(75) כל המוקף, ליתא בדפוס רומי ובדפוס קושטא וברמב"ם כ"י שלפני הר"י קורקוס, ובעוד כמה כתבי-יד (תוספתא כפשוטה). ואמנם הדברים כפולים. (76) הראב"ד השיג על זה "שלא יתכן לומר תאכל קליות או תלוש במי פירות, שהרי כבר נטמאה התרומה ונטמאו החולין, אלא כשהוכשרו עסקינן". ומתוך זה הגיה הכסף-משנה בהלכה הקודמת "ואחת של חולין טהורין", ולפי זה מיושבים דברי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ג. חֲבִית סְתוּמָה¹⁰ שֶׁנִּתְעַרְבָה בְּמֵאָה חֲבִית וּנְפִלְתָה אַחַת מֵהֶן¹¹ - נוֹטֵל מִמֶּנָּה¹² אֶחָד מִמֵּאָה¹³ וְשׁוֹתָה אוֹתָה הַחֲבִית¹⁴; אֲבָל שָׁאֵר הַחֲבִית - אֲסוּרוֹת עַד שִׁיפְתָּחוּ. וְכָל אַחַת וְאַחַת שֶׁתִּפְתַּח מֵהֶן - נוֹטֵל מִמֶּנָּה כְּדֵי דְמוּעָה¹⁵ וְשׁוֹתָה הַשָּׂאֵר. נִתְעַרְבָה¹⁶ חֲבִית בְּמֵאָה וְחֲמִשִּׁים חֲבִית, וּנְפִתְחוּ מֵהֶם מֵאָה - נוֹטֵל מֵהֶם כְּדֵי דְמוּעָה חֲבִית אַחַת¹⁷ וְשׁוֹתָה הַמֵּאָה; וְשָׂאֵר הַחֲמִשִּׁים אֲסוּרוֹת, וְאֵין מִחֲזִיקִין לְאוֹתָה חֲבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁהִיא בִּרְבִּי¹⁸. אֲפֹלוּ הָיוּ כְּמָה אֲלָפִים חֲבִית - בֶּלֶן מְדַמֵּעַ, וְכָל מָה שִׁיפְתָּח - נוֹטֵל הֵימָנוּ אֶחָד מִמֵּאָה¹⁹, וְהַשָּׂאֵר מְדַמֵּעַ.

(10) זבחים שם, מימרא של רבי אלעזר. (11) כלומר, נפתחה מאליה (שם), וראה למעלה ה"א. (12) ונותן לכהן. (13) כלומר: אחד ממאה ואחד. (14) אף-על-פי שאין טעם לזה, שהרי ממה-נפשו: אם חבית זו תרומה, הרי כולה אסורה, ואם היא חולין - כולה מותרת, תקנת חכמים היא: אם נתיר כאן בלי הרמה לכהן, יבואו לטעות גם באופן שיתפתחו כולן ('מעשה רוקח'). (15) אחד ממאה ואחד. (16) זבחים שם, מימרא של רבי אושעיא, וכן הוא ב'ירושלמי' תרומות פ"ד ה"ז. (17) [וכן כתב להלן "נוטל הימנו אחד ממאה". וצריך עיון: הרי נפלה חבית אחת לתוך מאה וחמשים חביות, ואם כן אינו צריך ליטול אלא אחד ממאה וחמשים ואחת, וכשרוצה להתיר המאה שנפתחו אינו צריך להרים אלא מאה חלקי מאה וחמשים ואחת. וכן כתב רש"י בזבחים שם ד"ה כדי דמועה אחד מק"נ (כן צריך להיות), אלא שהוסיף שם שאפילו אם יטול אחת ממאה, לא נאמר איסורא ברובא איתא, עיי"ש]. (18) כלומר, במאה (שם). (19) [ראה למעלה, וצ"ע].

ד. כִּכָּר בָּאֲרָנוּ בְּהִלְכוֹת אֲסוּרֵי מֵאֲכָלוֹת²⁰, שֶׁהִמְחִיז וְהִמְתַּבֵּל אוֹסֵר בְּכָל שְׁהוּא. לְפִיכָּה, אִם רִסַּק תְּפוּחִי²¹ שֶׁל תְּרוּמָה וְנִתְּנוּ לַתּוֹךְ הָעֵסָה וְהַחֲמִיצָה - כָּל הָעֵסָה מְדַמֵּעַת וְאֲסוּרָה לְזָרִים.

(20) פט"ז ה"א, מהמשנה בערלה פ"ב מ"ד. (21) תרומות פ"י מ"ב.

ה. בִּיצָה שֶׁנִּתְבַּלָּה²² בְּתַבְלִין שֶׁל תְּרוּמָה - אֲפֹלוּ חֵלְמוֹן שְׁלֵה²³ אֲסוּר, מִפְּנֵי שְׁהוּא בּוֹלֵעַ.

(22) שם מ"ב. (23) שהוא בפנים, וכל-שכן החלבון שהוא בחוץ.

ו. שְׂאוֹר²⁴ שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּפְלַת לַתּוֹךְ הָעֵסָה, וְהִגְבִּיהוּ²⁵ וְאַחֵר כֶּךָ נִתְחַמֵּצָה - הֲרִי זֶה מִתְּרַת²⁶.

(24) תוספתא תרומות פ"ח. (25) היינו שהיה מאה בעיסה נגד השאור, והגביהו כדין תרומה שנפלה למאה, למעלה פ"ג ה"א (ר"י קורקוס ו'אור שמח'). (26) שכיין שהגביהו השאור אף-על-פי שנתחמצה אחר-כך, אין אנו אומרים שנתחמצה על-ידי השאור, אלא מעצמה נתחמצה. וראה תוספתא כפשוטה שם.

(בטהרה כו' יאכלו קליות) או ילושו במי פירות. והרי זה שוב כדברי הירושלמי, ועיין בר"י קורקוס]. (79) [זה מוסב על מה שלמעלה הלכה יז (ראה למעלה, שהלכה יז והלכה כא מחוברות), ששתי קופות, אחת תרומה טהורה ואחת של חולין טמאין, שנפלה סאה של תרומה טהורה לתוך אחת מהן, שאומרים לתוך של תרומה נפלה, ואף-על-פי-כן החולין יאכלו בטהרה, כי לענין זה אנו חוששים שמא התרומה נפלה לתוך החולין, ועל זה כתב שספק תרומה טמאה אסור, שאיסור תרומה טמאה מן התורה, היינו שאם נתערבה כאן בחולין הטמאים, ויטמאו אותה, הרי הוא עובר על איסור דאורייתא של מטמא תרומה, שאף-על-פי שמן התורה בטלה ברוב, אין זה אלא לענין אכילה, שזהו בדיעבד. אבל לענין טומאה, שאפשר להזהר עוד בטהרה, הרי זה כלכתחילה, והרי אין מבטלין איסור לכתחילה, ובתרומה זהו איסור דאורייתא לכל הדעות, כמו שכתב אבני-מילואים בתשובה סימן יח). (80) כלומר, במין במינו. עיין שם פט"ו הלכות א"ו, י"ג.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר

(1) יבאר שחבית סתומה מרמעת בכל שהוא, ביצה שנחבלה בתבלין של תרומה או שאור של תרומה שנפל לתוך העיסה. מין בשאינו מינו בתרומה אם הוא בנותן טעם. הכובש ירק של חולין עם ירק של תרומה או איזה דבר אחר. הרודה פת חמה ונתנה על פי חבית יין של תרומה. ב' כוסות של יין אחד תרומה ואחד חולין מזווגים במים, שנתערבו. שמן של תרומה שנפל על גבי פירות או על גבי דבר אחר. הדברים שנקראו תרומה. והאוכל תרומה מה הוא מברך.

א. חֲבִית סְתוּמָה² - מְדַמֵּעַת בְּכָל שְׁהוּא³. בִּיצָה? חֲבִית סְתוּמָה שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּתְעַרְבָה בְּכָמָה אֲלָפִים חֲבִית סְתוּמוֹת - נְדַמֵּעַ הַכָּל. נִפְתָּחוּ הַחֲבִיתוֹת⁴ - תַּעֲלֶה בְּאֶחָד וּמֵאָה.

(2) שהוא דבר חשוב ואינו בטל (פט"ז מהל' מאכלות אסורות ה"א-ג). (3) ערלה פ"ג מ"ז. (4) שבטלה חשיבותן. שם מ"ח. והיינו שנפתחו מאליהם, אבל אסור לפתחם, שאין מבטלין איסור לכתחלה (שם ה"ב, ועי' רב"ז כאן).

ב. חֲבִית סְתוּמָה⁵ שֶׁנִּתְעַרְבָה⁶ בְּמֵאָה חֲבִית, וּנְפִלְתָה אַחַת מֵהֶם לִים הַגְּדוֹל⁷ - הִתְרוּ בֶּלֶן, וְאוֹמְרִין: שֶׁל תְּרוּמָה הִיא שֶׁנִּפְלָה. מָה שָּׂאִין בֶּן בְּתֵאנָה שֶׁנִּפְלָה לְמֵאָה⁸, וּנְפִלְתָה אַחַת מֵהֶן לִים הַגְּדוֹל; אֲלֹא צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ אַחַת. לְפִי שֶׁהַחֲבִית - נִפְלְתָה נִכְרֶת⁹, וְתֵאנָה וְכִיּוֹצֵא בָּהּ - אֵין נִפְלְתָה נִכְרֶת.

(5) שאינה בטלה לעולם, מחמת חשיבותה (בהלכה הקודמת). (6) זבחים עד, ב. כריש לקיש וכרבא שהוא בתרא. ראה 'כסף משנה' שפירש דבריו. (7) ראה בהגהות 'שיטה מקובצת' שם. (8) שבטלה אלא שצריך להפריש אחת לכהן (למעלה פ"ג ה"א). (9) כרבא, אליבא דריש לקיש, שם.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שלם. וראה להלן. (32) משנה, שם. ואף-על-פי שהעדרים לא נתבשלו עוד - הן פולטות קצת, ומכיון שהבצל מחותך הוא בולע את הטעם הזה. (33) "ירושלמי" שם, שלא התירו אלא אם נתבשלו העדרים מקודם. (34) שאף-על-פי שהבצל שלם - כיון שנתבשלו ביחד הוא בולע. (35) משנה, שם. היינו חוץ מעדרים. (36) שרק העדרים טבעם לא לבלוע ולא לפלוט הרבה לאחר שנתבשלו, אבל תבשיל אחר דרכו לבלוע ולפלוט, ולפיכך אף-על-פי שהבצל שלם, הוא בולע אם הוא חולין, ומפליט אם הוא תרומה. (37) "ירושלמי" שם: "היו שנים שלשה קטנים, כמחותכין הן". (38) "ירושלמי" שם: "העביר פטמתו, כמחותך הוא". (39) שם ('כסף משנה'). (40) "ירושלמי" שם: "ביבש, אבל בלח אסור". (41) שם. והוא מי בצל ('תפארת ישראל' מעשר שני פ"ב מ"א). ובפירוש המשניות לרבינו שם כתב, שהוא החציר שבארץ הצבי, וראה בהלכה הסמוכה. (42) שבניגוד לבצל שלם, הוא בולע הרבה, וגם אותו המעט שנפלט מעדרים שנתבשלו נפלט אל תוכו.

ט. הפובש ירק⁴³ של חלין עם ירק של תרומה - הרי זה מתר לזרים. חוץ ממניני בצלים וחציר ושומים⁴⁴, שאם פבש ירק של חלין עם בצלים של תרומה, או בצלים של חלין עם בצלים של תרומה - הרי אלו אסורין⁴⁵. פבש ירק של תרומה עם בצל של חלין - הרי הבצל מתר לזרים⁴⁶.

(43) [בתרומות שם מ"י: "כל הנכבשים זה עם זה, מותרים". וכבר הקשו בזה רבים (עי' 'תוספות יום טוב' ו'משנה ראשונה' שם): הלא קיימא-לן "כבוש הרי הוא כמבושל" (חולין יז:), ולמה מותרים הנכבשים זה עם זה? אבל יפה כתב 'תוספות חדשים' שדעת רבינו לפסוק כרבי יוחנן (שם קיא:): ש"כבוש אינו כמבושל", אלא שהוא מפרש דבריו שאינו כמבושל, אבל הוא כמליח ואינו צריך אלא קליפה כדין מליח (עיי"ש בדבריו). ולפי זה דברי רבינו מבוארים על נכון, שהרי דעת רבינו (בפ"ט מהל' מאכלות אסורות ה"ז), שדבר הטעון קליפה ולא נקלף - מותר בדיעבד (ראה בשו"ע יו"ד סי' צא ס"ד), ולכן כתב רבינו "הכבוש ירק" לפי שירק שהוא עלים אינו בר קליפה, ולכן הוא מותר לזרים. וראה להלן]. (44) במשנה שם: "החסית", ופירש רבינו: "השומים והבצלים ומיניהם לחריפותם וחידודם". ובהם אמרו "כבוש הרי הוא כמבושל" ומבלע בכולו. (45) שהתרומה נבלעה בכל הירק או בכל הבצלים, כנ"ל. (46) משנה, שם. לפי שהירק של תרומה אינו חריף ואינו מבלע בכל הבצל. [ונראה שהמדובר בבצלים ירוקים ארוכים שאינם בני קליפה, ככל ירק. אבל בצלים יבשים ועגולים, שאפשר לקלפם - צריכים קליפה, ראה למעלה].

י. זיתי חלין⁴⁷ שפכשן עם זיתי תרומה: אם היו פצועין אלו ואלו, או שהיו חלין פצועין ושל תרומה שלמין, או שפכשן במי תרומה - הרי אלו אסורין; אבל אם היו שניהן שלמין, או שהיו זיתי תרומה פצועין וזיתי החלין שלמין - הרי אלו מתרין. לפי שהפצועין שואבות מן השלמין⁴⁸.

ז. פכר בארנו²⁷, שאם נתערב (תרומה) מין בשאינו מינו - בנותן טעם. לפיכך, בצל מחתך שנתבשל עם התבשיל²⁸, אם הבצל תרומה והתבשיל חלין, ויש בו טעם הבצל - הרי התבשיל אסור לזרים; ואם הבצל חלין והתבשיל תרומה, ונמצא טעם התבשיל בבצל - הרי הבצל אסור.

(27) בפט"ו מהל' מאכלות אסורות ה"א-ו, ולמעלה פי"ג ה"ב. (28) [רבינו מנה כאן שלשה דברים: מחותך, מבושל, עם תבשיל סתם (שאינו עדשים). ולפי המבואר בהלכה הסמוכה - כל אחד מהדברים הנ"ל, כלומר: מחותך (אף-על-פי שלא נתבשל, ואף שלא בתבשיל אחר אלא בעדרים שנתבשלו), מבושל (אף-על-פי שהבצל שלם, ואף שלא בתבשיל אחר אלא בעדרים שנתבשלו), בתבשיל אחר (אף-על-פי שהוא שלם ואף-על-פי שלא נתבשל) - בכל האופנים הנ"ל, בין שהבצל חולין והתבשיל תרומה, ובין שהבצל תרומה והתבשיל חולין - הכל אסור. ולא התירו אלא באופן שאין אף אחד משלשת הדברים הנ"ל. כגון: בצל שלם, עדשים (ולא בתבשיל אחר) שנתבשלו, וכשלא נתבשל הבצל עמהם. וכנראה שכוונת רבינו כאן אינה לשלושת הדברים ביחד, אלא לכל אחד ואחד מהם לחוד, וראה ב'משנה ראשונה'].

ח. עדשים שנתבשלו²⁹ ואחר כך השליך לתוכן בצל יבש³⁰: אם היה שלם - הרי זה מתר³¹, ואם היה מחתך - בנותן טעם³². ואם בשל³³ הבצל עם העדרים, בין שלם בין מחתך - משערין אותו בנותן טעם³⁴. ושאר כל התבשיל³⁵ - בין שהשליך הבצל אחר שנתבשל בין שבשלו עם התבשיל, בין שלם בין מחתך - משערין אותו בנותן טעם³⁶. ומפני מה בצל שלם לתוך עדשים שנתבשלו אין משערין אותו? מפני שאינו שואב מהן, שהרי הוא שלם; ולא פולט לתוכן, שפכר נתבשל. ואם היו בצלים רכים³⁷ - הרי הן כמחתך. וכן אם נטלה פטמתו³⁸ וקלפתו החיצונה³⁹, או שהיה לח⁴⁰ - הרי הוא כמחתך. והקפלוט⁴¹ - בין לח בין יבש, בין שלם בין מחתך - בנותן טעם⁴².

(29) תרומות פ"י מ"א ו'ירושלמי' שם. וכתב רבינו בפירושו שם: "הדין שזה בין שהיו עדשים של תרומה ובצל של חולין או בצל של תרומה ועדרים של חולין", וראה ב'כסף משנה'. (30) "ירושלמי" שם. כלומר, שיש לו קליפה יבשה שאין בה לחות ('מלאכת שלמה'). (31) בסמוך ביאר רבינו, שהבצל השלם אינו בולע, והעדרים שכבר נתבשלו, אף הן אינן בולעות. ולפיכך בין כשהבצל תרומה והעדרים חולין, ובין כשהבצל חולין והעדרים תרומה - כיון שהבצל שלם והעדרים כבר נתבשלו, הכל מותר. אבל אם העדרים עוד לא נתבשלו, אף-על-פי שהבצל שלם, בין אם הבצל תרומה ובין אם העדרים תרומה - הכל אסור, שכיון שהעדרים עוד לא נתבשלו, הן פולטות הרבה ואז הבצל בולע, אף-על-פי שהוא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מִזֵּג כָּל אֶחָד בְּמִים וְאַחַר כֶּף עֲרֹכָן⁶³ - רֹאִין אֶת יֵין הַחֲלִין בְּאֵלוֹ אֵינוֹ, וְכֹאֵלוֹ יֵין הַתְּרוּמָה נִתְעַרֵב בְּמִים, שֶׁהָרִי אֵינוֹ מֵינוֹ: אִם רָאִי אוֹתוֹ הַמִּים לְבִטֵּל טַעַם יֵין הַתְּרוּמָה - הָרִי הַכֹּל מִתֵּר לְזֵרִים, וְאִם לֹא - אָסוּר; שֶׁכֶּבֶר בְּאַרְנֵי⁶⁴, שָׁאִין הַמִּים מַעְלִין אֶת הַיֵּין.

(62) עבודה זרה עג, ב. (63) ואין ביין של חולין מאה כנגד יין של תרומה ('תוספות' שם ד"ה שני). (64) למעלה פי"ג ה"ט, עיי"ש.

יח. יֵין שֶׁל תְּרוּמָה⁶⁵ שֶׁנִּפְלַל עַל גְּבִי פְּרוֹת - יְדִיחִים וְהֵם מִתְּרוֹת⁶⁶. וְכֵן שָׁמֶן⁶⁷ שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּפְלַל עַל גְּבִי פְּרוֹת - יְדִיחִים וְהֵם מִתְּרוֹת. נִפְלַל הַשָּׁמֶן⁶⁸ עַל גְּבִי יֵין - יִקָּפֵה אוֹתוֹ, וְהַיֵּין מִתֵּר לְזֵרִים. נִפְלַל עַל גְּבִי הַצִּיר⁶⁹ - יִקָּפֵה אוֹתוֹ וְיִטֵּל קֶלְפָה⁷⁰ מֵעַל הַצִּיר, כְּדִי שֶׁיִּסְיֵיר - כָּל הַצִּיר שֶׁבּוֹ טַעַם הַשָּׁמֶן.

(65) תוספתא תרומות פ"ח. (66) במשנה, עבודה זרה סה, ב: "יין נסך שנפל על גבי ענבים ידיחין והן מותרות, ואם היו מבוקעות אסורות". והביאה רבינו בהל' מאכלות אסורות שם הל"ב, ועי' רדב"ז. (67) תוספתא, שם. (68) שם. (69) שם. (70) שם ליתא.

יט. קְדֵרָה⁷¹ שֶׁשִּׁבֵּל בָּהּ תְּרוּמָה - לֹא יִבָּשֶׁל בָּהּ חֲלִין; וְאִם בִּשָּׁל - בְּנוֹתָן טַעַם. וְאִם שִׁטֵּף הַקְּדֵרָה בְּמִים אוֹ בַּיֵּין - הָרִי זֶה מִתֵּר לְבִשָּׁל בָּהּ⁷². בִּשָּׁל בְּמִקְצֵת הַכֹּלִי - אֵין צָרִיף לְשִׁטֵּף אֶת כָּלוֹ, אֲלֹא שׁוֹטֵף מִקּוֹם הַבִּשּׁוּל בְּלִבָּד⁷³.

(71) זבחים צו, ב. (72) הראב"ד השיג בזה על רבינו, וכתב שצריך הגעלה בחמין ואחר-כך שטיפה בצונן. וכן מפורש בזבחים שם. וחכמי לונל שאלו את פי רבינו על ענין זה (שו"ת הרמב"ם הוצאת פריימן סי' קג) ורבינו השיב על זה, וזו לשון השאלה והתשובה: "שאלה בסדר עבודה נמצא כתוב בו, שכלי שנתבשל בו תרומה אינו צריך הגעלה אלא מריקה (?) ושטיפה, ועיינו לתשובה גאוננו מייחלות, כי לעניות-דעתינו לא נתמעטה תרומה משאר קדשים כיו"א למריקה ושטיפה יתירה שהוא אחר הגעלה של כלים שנתבשל בהם קדשים צריך (הגעלה), ולתרומה לא צריך, אבל בלא הגעלה ליכא מאן דמיקל - תשובה, זה שאמרתי אין כלי שנתבשל בו תרומה צריך הגעלה בספר זרעים, הוא אמור בהלכות תרומה, ולא מדיוקא דההיא מתניתא האמורה שם בזבחים בפרק דם חטאת [צו:]: - סמכתי, אלא על המשנה השנויה בסוף תרומות [פי"א מ"ח], דהא תנן המערה מכד לכד והטיפ ג' טיפין נותן לתוכה חולין, הרכינה ומיצתה הרי זו תרומה. וזהו פירושה וכו'. ממשנה זו דקדקתי שאין קדירה זו שנתבשלה בה תרומה צריכה הגעלה לחולין אלא שטיפה בלבד. וקל-יחומר הדברים, אם היין או השמן הנשאר בדופני הכד אינו מדמע אף-על-פי שאילו הרכין על צדה היה מתמצה ממנה תרומה המדמעת כו' קל-יחומר לתרומה שנבלעה בחרסית שיעלה על הדעת שיצא אותו הנבלע וידמע, שזה הנבלע בחרסית אין בו ממש

(47) תרומות שם מ"ז. (48) ואין השלמים שואבים מן הפצועים.

יא. מִי כְּבָשִׁים⁴⁹ וְמִי שֶׁלָקוֹת שֶׁל תְּרוּמָה - הָרִי הֵן אָסוּרִין לְזֵרִים.

(49) שכבשם במי מלח (משנה, שם).

יב. הַשֶּׁכֶת⁵⁰: עַד שֶׁלֹא נִתְּנָה טַעַם בְּקֵדְרָה - יֵשׁ בָּהּ מִשּׁוּם תְּרוּמָה; מִשְׁנִיתָה טַעַם בְּקֵדְרָה - אֵין בָּהּ מִשּׁוּם תְּרוּמָה⁵¹.

(50) עוקצין פ"ג מ"ד. וכן הוא בלשון ערבי: שבת (פירוש המשניות שם) והוא אניס (רע"ב ו'תפארת ישראל' שם). (51) "כיון שהשליך כחו בבשול (= בתבשיל) וימצא בבשול (= בתבשיל) טעם השבת, כבר תמה תועלתו והנשאר ממנו אחר-כך הוא במדרגת השמרים, אשר אינו ראויים לאכילה (ראה למעלה פי"א הי"ג) ועל כן אינו חייב בתרומה" (פירוש המשניות, שם).

יג. הָרֹדֶה⁵² פֶּת חֲמָה וְנִתְּנָה עַל פִּי חֲבִית שֶׁל יֵין תְּרוּמָה: אִם הִיָּתָה פֶּת חֲטִים - הָרִי זֶה מִתְּרָת⁵³; וְשֶׁל שְׁעוּרִים - אָסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁשּׁוֹאֲבוֹת⁵⁴.

(52) תרומות שם, מ"ג. (53) כדעת רבי יוסי שם, וכרובא שאמר (עבודה זרה סו:): "ריחא לאו מילתא היא", וראה בפט"ו מהל' מאכלות אסורות הל"ג (כסף-משנה). (54) כדברי רבי יוסי, שם.

יד. תַּנּוּר⁵⁵ שֶׁהִסִּיקוּ בְּכַמּוּץ⁵⁶ שֶׁל תְּרוּמָה וְאָפֵה בּוֹ אֶת הַפֶּת - הַפֶּת מִתְּרָת⁵⁷; שָׁאִין בָּהּ טַעַם כַּמּוּץ, אֲלֹא רִיחוֹ, וְהָרִיחַ אֵינוֹ אָסוּר.

(55) תרומות שם, מ"ד. (56) הוא הנזכר בישעיה כח, כז. והוא "קיממעל" ('תפארת ישראל' שם). (57) ואף-על-פי שתנור שהסיקו בקליפי ערלה ובכלאי הכרם - הפת אסורה (פט"ז מהל' מאכלות אסורות הכ"ב) - אין לדמות תרומה שמותרת בהנאה, לערלה וכלאי הכרם שאסורים בהנאה, ראה ברש"י בעבודה זרה שם, וברע"ב במשנה, שם.

טו. שְׁעוּרִין⁵⁸ שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּפְלַל לְבוֹר שֶׁל מִים, אֵף עַל פִּי שֶׁהִבְאִישׁוּ מִימּוֹ - הָרִי הֵן מִתְּרִין; שָׁאִין נוֹתֵן טַעַם לַפֶּגֶם אוֹסֵר.

(58) תרומות שם, מ"ב. וכן פירשה הר"ש שם.

טז. תִּלְתָן⁵⁹ שֶׁל תְּרוּמָה, הוּא וְעֵצוֹ, שֶׁנִּפְלַל לְתוֹךְ בּוֹר שֶׁל יֵין, אִם יֵשׁ בְּזֵרַע הַתִּלְתָן כְּדִי לִתֵּן לְבִדּוֹ⁶⁰ טַעַם בַּיֵּין - הָרִי הַיֵּין אָסוּר⁶¹ לְזֵרִים.

(59) שם, מ"ה. והוא נקרא בערבי "חולבה" (פירוש המשניות, שם). (60) בלי סיוע מהעץ שאין בו קדושת תרומה. (61) אבל אם בתלתן לבדו אין ליתן טעם ביין, אלא רק ביחד עם העץ - אינו אסור (משנה, שם).

יז. שְׁנֵי פּוֹסוֹת⁶² שֶׁל יֵין, אֶחָד תְּרוּמָה וְאֶחָד חֲלִין,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(במעשר שני פ"ה מ"א) "לא שכחתי מלברכך", דהיינו על אכילתה. שכן כל הפרשה מדברת באכילה (ר"י קורקוס). וראה ב'שיטה מקובצת' לברכות מ, ב. ולהלן פ"א מהל' מעשר שני הט"ו - הערת הרב חיים פרדס]. (85) ש"כל האוכל מתנה שיש בה קדושה, מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו'" (פ"א מהל' ביכורים ה"ב, וראה במשנה למלך פ"י מהל' מעשה הקרבנות ה"א). (86) כדן העושה מצוה לעצמו, שמברך "לעשות" (בלמ"ד) ולא ב"על" (פי"א מהל' ברכות ה"א). (87) שגם על מצוה דרבנן מברכים "וציונו". והיכן ציונו? - "לא תסור מכל הדברים", "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך" (שבת כג.). (88) פסחים עג, א. הרי שהיא מצוה. "וכל מצות-עשה שבין אדם למקום - מברך עליה קודם לעשייתה" (הל' ברכות שם, ה"ב).

סלקו להו הלכות תרומות בסיעתא דשמיא

~ יום חמישי י"ד אלול ~

הלכות מעשר

מצוה אחת והוא להפריש מעשר ראשון בכל שנה ושנה משנת הזריעה¹ ולתנו ללוים. ובאור מצוה זו בפ"ק רמב"ם:

(1) למעט שנת השמיטה שאינה שנת זריעה.

פ"ק ראשון

(1) יבאר מה נקרא מעשר ראשון, ואם ישראל מותר לאוכלו, ואם יש בו קדושה. ודין אם הכהנים יאכלו פירותיהם בטבלם. ואם מוציאין המעשר מכהן לכהן. האוכל פירותיו טבלין או בן לוי האוכל מעשרו בטבלו. אם מותר להיות אוכל והולך ואח"כ יפריש. ואם מעשרין ממקום זה על מקום אחר. ודין הדברים שהתרומה והמעשר שוין בהם. האומר לחבירו הריני מעשר על ידך. והדברים שפטורים מהמעשר. ודין אין מעשרין אלא מן המובחר. ואם מעשרים באומד. ודין המפריש מקצת מעשר אם הוא מעשר.

א. אחר שפירשין³ תרומה גדולה⁴ מפריש אחר מעשרה מן הנשאר. וזהו הנקרא מעשר ראשון. וכו' נאמר: כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו ליי וגומר. והמעשר הזה⁵ ללוים⁶, זכרים וגבירות⁷; שנאמר: ולבני לוי⁸ הנה נתתי כל מעשר בישאל לנחלה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אחר שפירשין תרומה גדולה מפריש אחר מעשרה מן הנשאר. וזהו הנקרא מעשר כו'".

תוכן מצות מעשר הוא: כאשר יהודי מתברך מהקב"ה בשדה ובכרם באופן הכי מובחר - בארץ ישראל המבורכת בגשמיות וברוחניות - והקב"ה מברך שדהו "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה", נצטווה יהודי להפריש "מעשר" ולתת ללוי, שהרי אין לו שדה

וכו' (מקצת התשובה הועתקה בר"י קורקוס ובכסף-משנה. ועי' רדב"ז). ועי' ב'פרי חדש' יו"ד ס' קכב, שתמה על דברי רבינו. ולולא דברי רבינו בתשובה הנ"ל, היה אפשר לפרש בדברי רבינו כאן, שהכוונה לשטיפה שלאחר הגעלה, וכמו שכתב בפ"ה מהל' חמץ ומצה הכ"ג, שכל הגעלה צריכה שטיפה בצונן אחריה, אלא שעיקר החידוש הוא שאין השטיפה צריכה מים, וכמו שאמר רבא בזבחים שם, שמה שמיעטו תרומה מדין מריקה ושטיפה, היינו שבקדשים צריך שטיפה במים דוקא, ולא במים ולא במזוג, ואילו בתרומה - טוב גם בין ובמזוג, וראה עוד להלן]. (73) כן אמר אביי בזבחים שם, שמה שמיעטו תרומה מדין מריקה ושטיפה, הוא שבקדשים אפילו בישראל במקצת הכלי טעון מריקה ושטיפה בכל הכלי, ואילו בתרומה לא צריך אלא מקום הבישול בלבד.

כ. תרומה גדולה⁷⁴ ותרומת מעשר והחלה והבפורים - פלן נקראו תרומה⁷⁵. בתרומת מעשר נאמר: והרמתם ממנו תרומת יי. ואומר: בתרומת גרן⁷⁶. ובחלה נאמר: חלה תרימו תרומה. ונאמר: לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך תירשך ויצהרך וגו' ותרומת ידך; ואין לך דבר שטעון הבאת מקום שלא פרטו בפסוק זה חוץ מן הבפורים, ובהן נאמר: ותרומת ידך. הא למדת, שהן קריאין תרומה⁷⁷.

(74) ערלה פ"ב מ"א. (75) מעילה טו, ב. וראה למעלה פ"ה ה"ד. (76) [זה נאמר לענין חלה. ואולי יש למחקר מכאן, ולהעתיקו להלן אחרי המילים "ובחלה נאמר חלה תרימו תרומה" [ואומר כתרומת גורן]. ועי' רדב"ז]. (77) מעילה, שם.

כא. לפיכך, דין ארבעתן לענין אכילה⁷⁸ ודמוע - אחד הוא: פלן עולין באחד ומא⁷⁹, ומצטרפין זה עם זה⁸⁰, ואם נטמאו - ישפוי⁸¹. ודין תרומת מעשר של דמאי⁸² בכל אלו הדרכים - בתרומת מעשר של ודאי, אלא שאין לוקין על אכילתה⁸³.

(78) כלומר, לענין איסור אכילה, ראה למעלה פ"ה ה"ד. (79) ערלה, שם. (80) בין לענין דימוע ובין לענין איסור אכילה בכזית. (81) ראה למעלה פ"ב ה"ד-ט"ו. (82) ערלה ומעילה, שם. (83) שאין לוקין על הספק (כסף-משנה).

כב. כל האוכל תרומה - מברך ברבת אותו מאכל, ואחר כך מברך⁸⁴: אשר קדשנו בקדשותיך של אהרן⁸⁵ וצונו לאכל תרומה⁸⁶. וכך קבלנו וראינו אותם מברכין אפלו בחלת חוצה לארץ⁸⁷. שגם אכילת קדשי הגבול פעבודה⁸⁸, שנאמר: עבדת מתנה אתן את פהנתכם.

(84) שמאחר שמצוה לאכול (ראה להלן), פשוט שצריך לברך עליה (כסף-משנה). ויתכן כי זוהי כוונת המשנה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

עזריה שאמר: מעשר ראשון אף לכהן. (7) שהרי גם לוייה שנשבת או נבעלה בעילת זנות, נותנים לה מעשר ואוכלת, אלא שאין חולקין לה בבית הגרנות משום ייחוד. (8) מפסוק זה לא למד אלא שהמעשר ללויים, אבל שהוא ניתן גם לנקבות אין ללמוד ממנו, שהרי אדרבא "ולבני לוי" יש לדרוש: "ולא לבנות לוי".

ב. **מַעְשֵׁר רִאשׁוֹן מִתֵּר בְּאִכְלָה לְיִשְׂרָאֵל,** וּמִתֵּר לְאֶכְלָו בְּטִמְאָה¹⁰; שְׂאִין בּו קִדְשָׁה כָּלֵל. וְכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַעֲשְׂרוֹת קִדֵּשׁ או פְּדִיָּה - אֵינוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׁר שֵׁנִי. וּמִזֵּיִן שֶׁמַּעֲשֵׁר רִאשׁוֹן חֲלִין? שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִחַשְׁבָּ לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם בְּדִגָּן מִן הַגֶּרֶן וּבְמִלָּאָה מִן הַיֶּקֶב; מִה גֶרֶן וְיֶקֶב¹¹ - חֲלִין לְכָל דֶּבֶר, אֵף מַעֲשֵׁר רִאשׁוֹן שֶׁנֶּטְלָה תְּרוּמָתוֹ¹² - חֲלִין לְכָל דֶּבֶר. לְפִיכָךְ¹³, בֵּית לֵוִי שֶׁנֶּשְׁבִּית¹⁴ או שֶׁנִּבְעֵלָה בְּעִילַת זָנוּת¹⁵ - נִוְתָּנִין לָהּ הַמַּעֲשֵׁר וְאוֹכֶלֶת¹⁶. אֲבָל מִי שֶׁשְׂמָעָה¹⁷ שְׁמַת בְּעֵלָה או הַעִיד לָהּ עַד אֶחָד¹⁸, וְנִסְתָּ¹⁹, וְאַחֵר כֶּף בָּא בְּעֵלָה - קָנְסוּ אוֹתָהּ חֲכָמִים שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה²⁰ בְּמַעֲשֵׁר.

(9) דלא כרבי מאיר שאמר "מעשר ראשון אסור לזרים". (10) למדו זאת בספרי (מן הפסוק "ואכלתם אותו בכל מקום", "אפילו בקבר". (11) שהופרשו מהם תרומות ומעשרות. אבל קודם שניטלה תרומתו אסור באכילה משום תרומת מעשר המעורבת בו. (13) לפי שהוא חולקין. (14) וחוששים שמא נבעלה לגוי. (15) לגוי או לעבד כנעני. שאם הייתה בת כהן הייתה נפסלת מתרומה. (16) ולא קנסו אותה, כדלהלן בשמעה שמת בעלה, משום שזנות אינה שכיחה. (17) מפי גוי המסיח לפי תומו או מפי עד ששמע מפי עד אחר או מפי עבד ושפחה, שכל אלה אינם כשרים לעדות אחרת. (18) נראה שאם העידו לה שני עדים וניסת ואחר כך בא בעלה - לא קנסוה. [ואף על פי שלעניין חזרה לבעלה פסק רבינו שם פרק י הלכה ה, שאפילו ניסת בשני עדים תצא מזה ומזה - לעניין מעשר לא קנסוה, שהרי נבעלה בעילת זנות לא קנסוה, משום שזנות לא שכיחה, כמו כן נישואין בעדים ואחר כך יבוא בעלה ויתברר ששני העדים העידו שקר, גם זה לא שכיח]. (19) אבל אם לא ניסת אלא נתקדשה בלבד, לא קנסוה, שהרי לא עשתה איסור. (20) משמע שאסורה אף באכילת מעשר.

ג. **לְוִיִּים²¹ וְכֹהֲנִים מִפְּרִישֵׁי מַעֲשֵׁר רִאשׁוֹן²², פְּדִי לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׁר²³. וְכֵן הַכֹּהֲנִים מִפְּרִישֵׁי שְׂאֵר תְּרוּמֹת²⁴ וּמַעֲשְׂרוֹת²⁵ לְעֶצְמָן. וּלְפִי שֶׁהַכֹּהֲנִים נִזְטָלִין מִן הַפֶּלֶל²⁶, יָכוֹל יֵאָכְלוּ פְּרוֹתֶיהֶן בְּטִבְבָּלָן? תִּלְמוּד לוימר: כֵּן תְּרִימוּ גַם אֲתֶם. מִפִּי הַשְּׂמוּעָה לְמֹדוּ: 'אֲתֶם' - אֵלֵי הַלְוִיִּים; 'גַּם אֲתֶם' - לְרִבּוֹת אֶת הַכֹּהֲנִים.**

(21) הקדים לויים לכהנים, לומר לך שלא רק לויים מפרישים מעשר ראשון רק כדי להפריש ממנו תרומת מעשר ולא כדי ליתנו ללוי אחר, אלא גם הכהנים מפרישים שלא על מנת

או כרם משלו, וזקוק לעזר וסיוע מיהודי שיש לו שדה או כרם.

וצ"ל: תרומה היא קדש שאסורה לזר, ומעשר (ראשון, ומעשר שני) "אין בו קדושה כלל" והריהו חולקין, כיון שתורמה היא לה' ואילו מעשר ראשון ומעשר שני הם מתנות ללוי ולעני.

וא"כ, איך יתכן להקדים תרומה למעשר בזמן שהעני (או הלוי) זקוק למתנה זו כדי לאכול ולשובע, היפך הדין שצדקה צריכים ליתן מיד "כי אפשר שיבוא ליד שפיכות דמים שימות העני המבקש אם לא יתן לו מיד, כעובדא דנחום איש גמזו", וכשם שבוודאי אין להקדים נתינת מחצית השקל לנתינת צדקה לעני, ויש להקדים ולהחיות נפש העני מלתת לבית המקדש, כך לכאורה צריך להקדים נתינת מעשר עני לתרומה.

ויש לומר הביאור בזה: בהמשך ההלכות כותב הרמב"ם "אין מעשרין אלא מן המובחר, שנאמר בהרימכם את חלבו ממנו ונחשב ללוים כתבואת גורן וכתבואת יקב, כשם שמעשר שמפרישים הלויים מן החלב שבו, כך מעשר שמפרישין ישראל מן הגורן ומן היקב מן החלב שבו".

וכן כותב בהלכות שלאח"כ "ויביא קרבנו מן היפה והמשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו. . . והוא הדין בכל דבר שהוא לשם הא"ל הטוב שיהי' מן הנאה והטוב. . . האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו כו'".

כיון שכן, מובן שמוטב לתת מעשר לעני או ללוי מתבואה או פירות שהופרשה מהם תרומה "מן החלב" דווקא, כיון שבנוסף לזה שקודם הפרשת התרומה הם טבל, הרי שע"י הפרשת התרומה נעשה ענין של "הרמה" בכל הכרי, ונתינת המעשר אחרי הפרשת התרומה היא "מן החלב".

בנוסף, כיון ש"תרומה גדולה אין לה שיעור מהתורה. . . אפילו חטה אחת פוטרת את הכרי" יכול להפריש תרומה ברגע כמימרא שהרי א"צ למדוד וכד', ויכול לתת לעני מיד. ואף שצריך גם לברך על הפרשת תרומה, הרי ש"אם הפריש הכל זה אחר זה מיד ולא סח ביניהן כוללן בברכה אחת ומברך להפריש תרומות ומעשרות".

(יין מלכות ספר זרעים סימן יז מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

(2) שכן הוא סדר ההפרשה. (3) ואף שעדיין לא נתן התרומה לכהן - מפריש מעשר ראשון, שמה שנאמר: "מלאתך ודמעך לא תאחר" לא נאמר אלא על סדר ההפרשות, ולא על סדר הנתינות. (4) נקראת "תרומה גדולה" ביחס לתרומת מעשר שהיא אחד ממאה, ואילו תרומה גדולה היא אחד מחמישים. (5) בניגוד למעשר שני שהוא לבעלים. (6) כדעת רבי עקיבא, ולא כר' אלעזר בן

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ובחצוצה לארץ⁴² מתר לאדם להיות אוכל והולך תחלה ואחר כך מפריש תרומה ומעשרות.

(35) דווקא פירותיו, אבל על פירות טבל של אחר אינו חייב מיתה. (36) תבואה שלא הפריש ממנה תרומה, או מעשר ראשון, אבל אם הפריש תרומה ומעשר ראשון ולא הפריש מעשר עני, אינו חייב מיתה. (37) כלומר, שלא הפריש ממנו תרומת מעשר. (38) ורוצה לומר: אף על פי שחיוב מיתה בטבל הוא מחמת תערובת התרומות שבו ואם כן הרי הוא כאוכל תרומה – אף על פי כן אינם משלמים, לפי שלא זכה בהם הכהן אלא לאחר ההפרשה. (39) כן הוא בסנהדרין פג. ובתורת כהנים פרשת אמור סוף פרק ו' "מנין לאוכל את הטבל שהוא במיתה דכתיב ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' בעתידים לתרום הכתוב מדבר ויליף חלול חלול מתרומה מה תרומה במיתה אף כאן במיתה". ובתרומה אמרו ביבמות פו. "אמר קרא (בתרומה) ומתו בו כי יחללוהו". (40) והיינו כשאכל בשוגג, אבל אם אכל במזיד פטור הוא מלשלם אפילו בתרומה, מפני שאינו לוקה ומשלם. (41) הכהנים והלויים הינם בעלי המתנות, אלא שיש לנוטני המתנות טובת הנאה בהן לתת אותן למי שהם רוצים. (42) היינו מצרים, שנער ועמון ומואב.

ו. מעשרין ממקום זה⁴³ על מקום אחר, ואינו צריך לעשר מן המקף⁴⁴. אבל אין מעשרין ממין על שאינו מינו⁴⁵, ולא מן החיב על הפטור, ולא מן הפטור על החיב; ואם עשר - אינו מעשר.

(43) כלומר, מתבואה הנמצאת במקום זה על תבואה הנמצאת במקום אחר. (44) כלומר, סמוך כמו "אין מקיפין שתי חביות". ולמד רבינו דין זה ממה ששינונו בפרק ב' מביכורים, משנה ה' "תרומת מעשר ניטלת שלא מן המוקף". וסובר רבינו שכל שכן שהמעשר ניטל שלא מן המוקף, שכתב למעלה שתלמידי חכמים אין תורמין אלא מן המוקף, זה אינו אלא בתרומת מעשר, כדי שלא יתחלף להם בתרומה גדולה הנתרמת רק מן המוקף, אבל במעשר אין כל חשש. (45) כן הוא בירושלמי תרומות פרק ב' הלכה ד: "ואף אני מרבה שני מינין שבדגן שני מינין שבתבואה שאין תורמין ולא מעשרין מזה על זה". הרי שהשווה תרומה ומעשר לעניין זה.

ז. כל שאמרנו בתרומה: אין תורמין מזה על זה⁴⁶, כך במעשר: אין מעשרין מזה על זה. וכל שאמרנו בתרומה: אם תרם - תרומתו תרומה⁴⁷, כך במעשר: אם הפריש - מעשרותיו מעשרות. וכל שהוא פטור מן התרומה⁴⁸ - פטור מן המעשר; וכל התורם⁴⁹ - מעשר. כל שאמרנו בהן: לא יתרמו, ואם תרמו - תרומתן תרומה, כך אם עשרו - מעשרותיהן מעשרות. וכל שאין תרומתו תרומה⁵⁰, כך אין מעשרותיהן מעשרות⁵¹.

(46) כגון מן המחובר על התלוש, פירות שנה זו על פירות שנה אחרת ופירות חוץ לארץ על פירות הארץ. (47) כגון

ליתן ללוי. (22) ומשאירים לעצמן. ואף על פי שבישראל עיקר מצוות ההפרשה ליתנה ללוי או לכהן ואם הפריש על דעת שלא לתת אין כאן שום מצוה, – בלויים וכהנים אין הדבר כן. (23) כלומר, בשניהם אין הפרשת המעשר כדי ליתנו לאחרים ובכל זאת יש הבלד ביניהם: הלויים מפרישים מעשר כדי להפריש תרומת מעשר וליתנה לכהן, ואילו הכהנים מפרישים מעשר ראשון כדי להפריש תרומת מעשר לעצמם. (24) כגון תרומה וחלה וביכורים, שכולן נקראות תרומה. (25) אין הדברים מובנים, שהרי במעשר שני ובמעשר עני אין לכהן חלק [וה"פרישה" כתב שמעשרות לאו דווקא אלא הכוונה למעשר ראשון. אבל גם זה לא מיושב שהרי מעשר ראשון כבר הוזכר למעלה. ונראה שהיה כתוב "שאר תרומה", כלומר: שאר תרומות. וטעו וכתבו "שאר תרומה", ושוב פענחו "שאר תרומות ומעשרות" או "שאר תרומות ומעשר".] (26) כלומר, נוטלים תרומות מן הישראלים ומן הלויים ואוכלים אותן. וכיוון שכן, היה מקום לטעות שיהיו מותרים לאכול טבל, שהרי כל איסור טבל הוא מחמת תערובת התרומות.

ד. אין מוציאין המעשר²⁷ מיד הכהנים²⁸; שגאמר: כי תקחו מאת בני ישראל²⁹. וכן כל מתנות כהונה³⁰ - אין מוציאין אותן מפהן לכהן³¹. ועזרא קנס את הלויים בזמנו³² שלא יתנו להן³³ מעשר ראשון, אלא ינתן לכהנים, לפי שלא עלו עמו לירושלים³⁴.

(27) מעשר ראשון. (28) וכל שכן שאין מוציאם אותו מיד הלויים. (29) כן הוא בספרי. "ישראל נותנים מעשר ללויים, אבל אין כהנים נותנים מעשר ללויים". וכן הוא בספרי זוטא שם: "מאת בני ישראל אתם לוקחים את המעשר, אין אתם לוקחים את המעשר מיד הכהנים, מכאן אמרו אין מוציאם המעשר מיד הכהנים". (30) תרומות, זרוע ולחיים וקיבה. (31) [ומה שאמרו שם: שתורומה ותרומת מעשר וחלה מוציאם מידם – היינו מיד הלויים, ולא מיד הכהנים]. (32) ראה למעלה (הלכה א) שדעת רבינו כרבי עקיבא, שמעשר ראשון רק ללויים ולא לכהנים. ואף על פי כן קנסם עזרא שלא יתנו להם [=ללויים] כלל אלא רק לכהנים. אולם קנס חמור זה לא היה אלא בזמנו של עזרא אבל לאחר מכן לא קנס, אלא שלמי שירצה יתן: לכהן או ללוי. ועיין במנחת חינוך (מצוה שצה) שהעיר איך עקר עזרא מצוה מן התורה, וכתב שלדעת רבינו שתורומות ומעשרות בזמן עזרא אינם מן התורה אתי שפיר. (33) אבל אין מוציאין מן הלוי מעשר ראשון שלו, וכן בדיעבד אם נתן ישראל ללוי מעשר ראשון, הרי הוא שלו, שכן אמרו בחולין שם: "אימר דקנסניהו עזרא דלא יהיבין להו, משקל מנייהו מי אמר". (34) והמקור לזה, שלא עלו עימו לירושלים, הוא בעזרא ח, טו: "ואבינה בעם וכהנים ומכני לוי לא מצאתי שם".

ה. האוכל פרותיו³⁵ טבלין³⁶, וכן לוי שאכל המעשר בטבלין³⁷, אף על פי³⁸ שהן חיבין מיתה לשמים³⁹ - אין משלמין המתנות⁴⁰ לבעליהן⁴¹; שגאמר: אשר ירימו לה' - אין להן בהן כלום עד שירימו אותן.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

בשדה, ובכדי שלא יסתרו דברי המשנה שם לדברי הירושלמי הנ"ל, על כורחנו שכוונת הירושלמי לפטור מן התורה, וכוונת המשנה שם לחייב מדרבנן. [וכל זה אינו אלא לדעת רבינו, שמעשר אילנות מן התורה, אבל לדעת הראב"ד שמעשר אילנות מדרבנן, על כורחנו סותרים דברי המשנה הנ"ל לדברי הירושלמי הנ"ל ועיין בהשגת הראב"ד].

יא. בצלים⁶³ שהשישו זה בצד זה, אפלו השרישו בקרקע עליה - פטורין מן המעשרות. נפלה עליהן מפלת⁶⁴ והרי הן מגלין - הרי אלו פנטועין בשדה וחיבין במעשרות.

(63) ומתוך זה שכתב רבינו הלכה זו כאן, נראה שהפטור הוא מפני שגג דינו כבית, שאין חיובו אלא מדרבנן, ומכיוון שאינו רוצה בהשרשתם של הבצלים לא חיבוהו חכמים. (64) היינו שמתמוטט גג העלייה ומעתה אינו בית אלא שדה.

יב. המשמר שדהו⁶⁵ מפני ענביו, ובא אחר ואסף את התאנים הנשארות באותה שדה, או שהיה משמר שדהו מפני המקשאות והמדלעות⁶⁶, ובא אחר ואסף את הענבים הנשארים שם המפזרים בשדה: בזמן שבעל השדה מקפיד עליהן⁶⁷ - אסורין משום גזל, ולפיכך חיבין במעשר ובתרומה⁶⁸; אין בעל הבית מקפיד עליהן - מתירין משום גזל, ופטורין מן המעשר⁶⁹.

(65) ויש בו גם תאנים וגם ענבים. (66) מקום צמיחת הקישואין והדלועין. (67) היינו, שידעין בו שהוא מקפיד שלא יטלו מהם. (68) כלומר, אם גול מן הפירות או אם נתן לו בעל השדה. (69) משום שהן הפקר והפקר פטור מן המעשר.

יג. אין מעשרין אלא מן המבחר. שנאמר: בהרימכם את חלבו ממנו, ונחשב ללויים כתבואת גרן וכתבואת יקב; בשם שמעשר⁷⁰ שמפרישים הלויים - מן החלב שבו⁷¹, כך מעשר שמפרישים ישראל מן הגרן ומן היקב - מן החלב שבו⁷².

(70) כלומר, תרומת מעשר, שהיא מעשר מן המעשר. (71) כלומר, מן החלב שבמעשר, שנאמר "בהרימכם את חלבו ממנו". (72) שתורמים מן היפה.

יד. אין מעשרין באמד⁷³, אלא במדה או במשקל או במנין⁷⁴. וכל המדדק בשעור - משבח⁷⁵. והמרה במעשרות - מעשרותיו מקלקלין, שהרי הטבל מערב בהן⁷⁶, ופרותיו מתקנין.

(73) דווקא מעשר, אבל תרומה ניטלת דווקא באומד ותרומת מעשר כמעשר. (74) תפס הסדר הרגיל בתלמוד, אבל להלכה המונה משובח והמודד משובח מן המונה והשוקל משובח משניהם. (75) כלומר המודד משובח מן המונה, והשוקל שהוא מדוקדק יותר, משובח משניהם.

מן הרע על היפה, מדבר שלא נגמרה מלאכתו, מן הטמא על הטהור בשוגג. (48) כגון דבר שאינו מאכל אדם, או הלקט והשכחה והפאה והפרט והעוללות. (49) זה שאינו בכלל החמישה שלא יתורמו, ואם תרמו אין תרומתם תרומה. (50) כגון המדבר ואינו שומע, והאלם ששומע ואינו מדבר, והערום והשיכור והסומא. (51) כגון אחד מהחמישה המנויים שם.

ח. האומר לחברו: הריני מעשר על ידיך⁵² - אינו צריך לעמד עמו עד שיראה אם יעשר או לא יעשר⁵³. ואם אמר הוא לחברו: עשר על ידי - צריך לעמד עמו⁵⁴.

(52) כלומר, הריני מתקן המעשרות בשבילך. (53) שאף על פי שאין אומרים "שליח עושה שליחותו" להקל אלא להחמיר, היינו כשביקש המשלח את השליח, אבל אם השליח הציע עצמו, אומרים חזקה שליח עושה שליחותו אף להקל. (54) שכיוון שהוא ביקש מהשליח אין אומרים חזקה שליח עושה שליחותו.

ט. החרובין⁵⁵ - אינן חיבין במעשרות אלא מדבריהם⁵⁶, לפי שאינן מאכל [רב⁵⁷] אדם. והשקדים המרים, בין בגדלן בין בקטנן - פטורין⁵⁸, לפי שאינן אכל⁵⁹.

(55) הכוונה לחרובי צלמונה שאינן חייבין אלא מדרבנן, אבל שאר חרובין מאכל רוב בני אדם הם וחיבין מן התורה. (56) מדברי סופרים, כלומר מדרבנן. (57) כן צריך להיות. וכן העתיק הראב"ד, ובדפוס רומי הגירסא: "לפי שאינן מאכל אדם", אבל גירסתנו היא הנכונה, שאם אינם מאכל אדם, אינם חייבים אפילו מדרבנן. ומקור דברי רבינו מן הספרי ומן הירושלמי: "מפרי העץ לרבות פירות האילן, יכול שאני מרבה חרובי שיטה וחרובי צלמונה וכו' תלמוד לומר מפרי העץ ולא כל פרי העץ", וסובר רבינו שמעשר האילנות מן התורה, ולפי זה נתמעטו חרובי צלמונה רק מחיוב דאורייתא. אבל דעת הראב"ד שמעשר האילנות (חוץ מתירוש ויצהר) אינו אלא מדרבנן, ואם כן חרובי צלמונה פטורים לגמרי. (58) כר' ישמעאל בר' יוסי שאמר בשם אביו "זה וזה לפטור". ופירש רבינו "זה וזה" שקדים מרים בין גדולים בין קטנים. (59) כלומר, בגדלן אינם אוכל מחמת מרירותם, ובקטנן, אף שהם מתוקים, הרי עדיין לא נגמרו. ולפיכך הקדים רבינו "בגדלן" ל"בקטנן", משום שבגדלם פשוט יותר לפטרם ממעשר.

י. אילן שנטעו בתוך הבית - פטור ממעשרות; שנאמר: עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה⁶⁰. ויראה לי, שהוא חיב במעשרות מדבריהם⁶¹. שהרי תאנה העומדת בחצר - חיב לעשר פרותיה אם אספן כאחת⁶².

(60) דווקא בשדה חייבים. (61) מדרבנן. (62) מעשרות פרק ג משנה ח: "תאנה שהיא עומדת בחצר אוכל אחת אחת ופטור. ואם צירף חייב", הרי שהנטוע בחצר כהנטוע

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שלש שנים קודם ירושלים, מפני שהעמידו דבריהם על דברי תורה (כלומר, מה שאסור מדברי חכמים, מצאו לו היתר מן התורה - רש"י). שהיו אומרים עשר תעשר ואכלת - ולא מוכר, תבואת זרעך - ולא לוקח". הרי שמן התורה פטורים גם המוכר וגם הלוקח, ומדבריהם חייבים שניהם.

ב. וכן הלוקח - פטור מן התורה, שנאמר: תבואת זרעך, וחיב מדבריהם. במה דברים אמורים? בשלוקח אחר שנגמרו מלאכתן ביד מוכר; אבל אם נגמרו ביד לוקח - חיב לעשר מן התורה.⁶

6) כן גם דעת ר"ת בתוספות ד"ה תבואת. ומקורו ממה שאמרו בבכורות יא: שהלוקח טבליים בלתי ממורחים מן הגוי ומרחן הוא - חייב במעשרות מן התורה. וטעמו: כיון שמרחם הלוקח, הרי הם אצלו כ"תבואת זרעך" (תוספות שם). (והראב"ד סובר, שלוקח לעולם פטור מן התורה, ומקורו ממה שאמרו (סוטה מג): "לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן, הוקבעו למעשר - בשדה, אבל בעיר קלא אית ליה למילתא", ומכיון שבעיר פטורים, משום שיש להם קול ויודעים שהם לקט שכחה ופאה, על-כרחינו שבשדה אינם חייבים אלא מדרבנן, משום מראית העין - אף-על-פי שמירחם העני (ודברי הכסף-משנה שם אינם מבוררים). ודעת רבינו נראה, שהמדובר כשמירחם בעל השדה, שמירוח זה, שהוא על דעת לחלק לעניים, אינו מחייבו, כשם שמירוח למכרם אינו מחייב. וכן כתב רש"י בבבא קמא צד. ד"ה מרחו, שהמדובר שמירחם בעל השדה. וראה בדברי רבינו בפ"ב מהלכות תרומות הלכה ט).

ג. פירות שאינן ראויים לאכילה בקטנותן, כגון הבסר⁸ וכיוצא בו - אינן חייבין במעשר⁹ עד שיגדלו ויעשו אכל; שנאמר: מזרע הארץ מפרי העץ - עד שיהיה פרי¹⁰. וכן התבואה והקטניות; שנאמר: את כל תבואת זרעך - עד שתעשה תבואה¹¹. וזו היא עונת המעשרות¹². וקדם שתגיע התבואה והפירות לעונה זו - מתר לאכל מהן כל מה שירצה¹³ ובכל דרך שירצה¹⁴.

7) מעשרות פ"א משנה א. 8) היינו ענבים שלא נתבשלו (פירוש המשנה לשביעית פ"ד משנה ח). והיינו לפני שייראה חרצן שלהם מבחוץ, כדלהלן הלכה ה. וראה למעלה בפ"ה מהלכות כלאים הלכה יד, ולהלן בפ"ט מהלכות מעשר שני הלכה ב. 9) אף מדבריהם, ראה למעלה פ"א הלכה ט. 10) כן כתב רבינו גם בפירוש המשנה שם. ועיין בירושלמי מעשרות פ"א הלכה ג. 11) ירושלמי שם סוף הלכה ב. [נהנה רבינו הביא שני פסוקים בענין זה, אחד לפירות: "מפרי העץ, עד שיהיה פרי", ומכאן שצריך שיהא ראוי לאכילה (ולכן כתב בהלכה זו: "פירות שאינם ראויים לאכילה" - "ויעשו אוכל". ובהלכה ד: "פירות שהם ראויין לאכילה", "ראויין הם מתחילה לאכילה". ובהלכה ה: "התאנים - שיהיו ראויים לאכילה". "הירק - עד שיהא ראוי לאכילה", ופסוק שני לתבואה וקטניות: "תבואת זרעך, עד שתעשה תבואה".

76) כלומר, העודף על העשירית אין שם מעשר עליו, והרי הוא טבל.

טו. המפריש מקצת מעשר⁷⁷ - אינו מעשר⁷⁸, אלא כמי שחלק את הערמה⁷⁹; אבל צריך [להפריש] מזה החלק שיוציא⁸⁰ מעשר שלו. כיצד? היו לו מאה סאה, הפריש מהם חמשה לשם מעשר - אינו מעשר, ואינו יכול להפריש על החמש סאין מעשר במקום אחר⁸¹, אלא מפריש מהן⁸² חצי סאה, שהיא המעשר שלהן.

77) כלומר, הפריש פחות מעשירית התבואה שלפניו. והמדובר כשהיה בדעתו להוסיף ולהשלים. ומה שאמרו בתוספתא: "הממעט במעשרות מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלין" היינו כשאין בדעתו להשלים. 78) כיוון שלא השלים. 79) כלומר, כמי שחלק את הטבל סתם לשני חלקים, והרי שתי ערוגות טבל לפניו. 80) שהפריש בתורת מעשר ולא חל. ודווקא ממנו, ולא ממקום אחר שנראה כמפריש מן החיוב על הפטור. 81) כלומר, ממקום אחר. 82) מחמשת הסאין.

טז. המפריש מעשר זה⁸³ מברך תחלה⁸⁴, בברכה שמברכין על המצות⁸⁵. וכן מברך על מעשר שני ועל מעשר עני ועל מעשר מן המעשר. מברך על כל אחד בפני עצמו⁸⁶; ואם הפריש הפל זה אחר זה מיד ולא סח ביניהן - כוללן בברכה אחת ומברך: להפריש תרומות ומעשרות⁸⁷.

83) מעשר ראשון. 84) לפני ההפרשה. 85) "כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן". 86) "צריך לברך חמש ברכות". כלומר, על תרומה גדולה ועל ארבע המעשרות. וכל זה במפריש כל אחד לחוד, בהפסקה, ביניהן. 87) וראה בפרק י"א מהלכות ברכות, שהמפריש לאחרים מברך "על הפרשת תרומה".

פרק שני

1) יבאר שאינו חייב להפריש מן התורה אלא הגומר פירותיו לאוכלן לעצמו. ודין פירות שאינן ראויות לאכילה בקוטנן או הראויות. ודין איוז היא עונת המעשרות. אם ימכור אדם פירותיו בעונת המעשרות למי שאינו נאמן עליהם.

א. אינו חיב להפריש מן התורה אלא הגומר פירותיו¹ לאכלן לעצמו². אבל הגומרן למכרן - פטור מן התורה³ וחיב מדבריהם⁴; שנאמר: עשר תעשר וגו', ואכלת - אינו חיב אלא הגומר תבואתו לאכלה.

2) גומר מלאכתם, שאז חל עליו חיוב ההפרשה. וראה להלן פ"ג הלכה ח, מה הוא גמר מלאכתם. 3) ואז חייב לעשר, אפילו אם נמלך למכרם (הגרע"א בגיליונו, ומנחת-חינוך מצוה שזה). 4) אפילו נמלך לאכלם בעצמו, כיון שבשעת גמר למלאכה, חשב למכרם (מנחת-חינוך שם). 5) ברייתא בבבא מציעא פח. "מפני מה חרבו חנויות של בית הינו,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- פְּטוּרֵינָּה לְעוֹלָם³¹. וְשָׂאָר כָּל בְּעָלֵי קְלָפוֹת, כְּגוֹן
הָאֶצְטְרוּבָלִין³² וְהַלּוּט³³ וְהַבְּטָנִים³⁴ - מְשִׁיעָשׁוּ
קְלָפָה הַתַּחְתּוֹנָה הַסְמוּכָה לְאֶכְלָה³⁵. הַזֵּיתִים -
מְשִׁיעָשׁוּ שָׁמֶן אֶחָד מִתְשַׁעָה כִּמְהָ שֶׁהֵן רְאוּיִין
לַעֲשׂוֹת כְּשִׁיגְמָרוֹ, וְזֶה שְׁלִישׁ שְׁלֶהָן³⁶. הַתְּפוּחִים³⁷
וְהָאֶתְרוּגִים - מְשִׁיעָשׁוּ³⁸, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין
לְאֶכְלָה כְּשֶׁהֵם קְטָנִים. הַתּוֹתִים וְהָאֹג -
מְשִׁיעָדִימוֹ. וְכֵן כָּל שְׂדֵרְכָן לְהָאֲדִים - מְשִׁיעָדִימוֹ³⁹.
הַחֲרוּבִין - מְשִׁיעָשׁוּ נִקְדוֹת נִקְדוֹת שְׁחֹרוֹת⁴⁰. וְכֵן
כָּל שְׂדֵרְכָן לְהַשְׁחִיר⁴¹ - מְשִׁיעָקְדוֹ. הָאֲגָסִים
וְהַקְרוֹסְטָמִלִין וְהַפְּרִישִׁים וְהָעֲזָרִין - מְשִׁיעָשׁוּ
קְרָחוֹת קְרָחוֹת לְבָנוֹת. וְכֵן כָּל שְׂדֵרְכָן לְהַלְבִין -
מְשִׁיעָקְרָחוֹ קְרָחוֹת⁴². הַתְּבוּאָה - מְשִׁיעָבִיא שְׁלִישׁ⁴³.
הַתְּלָתָן - מְשִׁיעָהָ⁴⁴ וְזֶרַע רְאוּי לְצִמְיָה אִם נִזְרַע⁴⁵.
וּבִינְקָה: הַקְּשׁוּאִין וְהַדְּלוּעִין וְהָאֶבְטִיחִין
וְהַמְּלַפְפוֹנוֹת וְכָל פִּיזָא בָּהֶן - חִיבִין בְּקִטְנוֹן, כְּמוֹ
שְׂבָאָרָנוֹ⁴⁶; וְשָׂאָר הַיֵּרֶק שְׂאִינֵו רְאוּי לְאֶכְלָה עַד
שְׁנִידִיל - אִינֵו חִיב עַד שֶׁיֵּהָא רְאוּי לְאֶכְלָה⁴⁷.
אֶשְׁכּוֹל שֶׁהִגִּיעַ בּוֹ⁴⁸ אֶפְלו גְּרִייר יְחִידִי - כָּלוֹ⁴⁹
חֲבוּר לְמַעֲשָׂרוֹת⁵⁰, וְכָאֵלֹ הִגִּיעַ כָּלוֹ⁵¹. וְלֹא אוֹתוֹ
אֶשְׁכּוֹל בְּלָבָד, אֶלָּא כָּל הָרוֹחַ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אוֹתָהּ הַגֶּפֶן
שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הָאֶשְׁכּוֹל. וְכֵן רִמּוֹן שֶׁהִגִּיעַ בָּהּ אֶפְלו
פְּרִידָה⁵² אֶחָת - כָּלָה חֲבוּר⁵³.

(18) שם משנה ב. (19) שמשעה שיגיעו הפירות לעונה זו, חייבים במעשרות. (20) כלומר, שיגיעו לשיעור כזה, שאם יזרעו יוכלו להצמיח, כל פרי לפי שיעורו. וכל השיעורים שנאמרו כאן, הם הבאת שליש בכל פרי לפי מה שהוא, ולא נזכרה הבאת שליש אלא בתבואה וזיתים משום שבשאר פירות יכול ליתן סימן, ובתבואה וזיתים אין סימן (הרא"ש). ולפי מה שכתבנו למעלה (הלכה ג הערה י) צריך לומר, שמה שכתב רבינו "משיגיעו הפירות להזרע ולהצמיח", היינו שדרך כלל שני השיעורים של "ראוי לאכילה" ושל "מצמיח" הם בזמן אחד. והא ראייה, שהרי אחרי זה כתב רבינו "כיצד התאנים כו' ראויים לאכילה". (21) ירושלמי שם הלכה ב. ונראה כי אינם חייבים במעשרות אלא אחר כ"ד שעות, שהרי קודם לכן אינם ראויים לאכילה. (22) בספרים אחרים ליתא (מעשה רוקח). (23) כמו שנאמר (ישעיה ה, ב) "ויקו לעשות ענבים ויעש באושים" (פירוש המשניות שם). (24) ירושלמי שם. והיינו שיתרככו ויזכככו קליפות הענבים עד שיראו הגרענים מבחוץ לרוב המים שבתוכן (שם). וראה בסוף הלכה זו, כמה מן האשכול צריך שיגיע לשיעור זה והוא חייב במעשר. (25) בדפוס רומי: "הפרד", וכן הגיה מהר"י קורקוס. וכן להלן בסוף ההלכה "פרידה". (26) כן הוא בירושלמי שם. (27) בדפוס רומי "משיפתחו". וכן בפירוש מהר"י קורקוס. וכן הגיה הגר"י לנדא בפירוש המשניות שם, ועיין חזון איש. (28) ירושלמי שם. "כי האפרסקין כשיתחילו להתבשל

ובירושלמי (שם) מפורש "תבואת זרעך, דבר שהוא נזרע ומצמיח. יצא פחות משליש, שאינו נזרע ומצמיח". ומכאן לתלתן, שצריך שיהיה זרעה ראוי להצמיח (להלן הלכה ה). וכן תבואה משתיבא שליש, שלפני כן אינה מצמיחת (ירושלמי שם). וכן נראה שבמשנה מעשרות שם לא נזכר אלא "כל שהוא אוכל", "תחילתו אוכל וכו'". ואילו ענין ההצמחה לא נזכר אלא בתלתן (שם משנה ג) ובתבואה, בירושלמי שם. וכן כתב רש"י בסוכה לו. שהחכמים החולקים על ר' שמעון (שם משנה ד) ומחייבים אתרוגים קטנים במעשר, סוברים, שאף-על-פי שאינן מצמיחים, חייבים הם משום שראויים לאכילה. וכן כתב רבינו להלן הלכה ה: "והאתרוגים משיתעגלו, מפני שהם ראויין לאכילה כשהם קטנים". וכל זה אינו אלא בפירות, אבל תבואה שלא הביאה שליש, אף-על-פי שהיא ראויה לאכילה, שהרי חייבת בחלה (חלה פ"א משנה ג, ופ"ו מהלכות ביכורים הלכה ג) - אינה חייבת במעשרות, אלא-אם-כן מצמיחת. (12) שנזכרה בשיעית פ"ד משנה ט, והיא מה שאמרו במעשרות שם משנה ב: "מאימתי הפירות חייבות במעשרות וכו'". (13) כלומר, בין רב ובין מעט, ראה להלן פ"ג הלכה יט, שאכילת עראי היא דוקא אם מקלף אחת אחת ואוכל, אבל אם מקלף וכוונס לתוך ידו, הרי זו אכילת קבע (ועיין שם עוד בהלכה כ, שגם שם כתב רבינו כלשון זו "כל מה שירצה" על אכילת קבע). (14) לרבות דרכים הקובעות למעשר, כגון אש ומלח (להלן פ"ג הלכה ג).

ד. פירות שהן ראויין לאכילה בקטנון, כגון הקשואים והמלפפונות¹⁵, שאין מניחין אותן¹⁶ אלא פְּדִי לְהוֹסִיף בְּגוֹפֶן בְּלָבָד, אֶבֶל רְאוּיִין הֵן מִתְּחִלָּה לְאֶכְלָה - הֲרִי אֵלֹו חִיבִין בְּמַעֲשֵׁר בְּקִטְנוֹן¹⁷; שְׁמִתְחַלֵּת יִצְיָאָתָן בְּאוֹ לְעוֹנַת הַמַּעֲשָׂרוֹת.

(15) שם משנה ד. ושם: "ובירק, הקשואים והדלועים והמלפפונות" והביאה רבינו כלשונה להלן הלכה ה וכאן קיצר. ותפוחים ואתרוגים שנשנו שם, הביא רבינו להלן שם, ולא הזכירם כאן, משום שיש להם שיעור כל שהוא "משיתעגלו". (16) במחבר לקרקע. (17) שם משנה א: "כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל, אף-על-פי שהוא שומרו להוסיף אוכל, חייב קטן וגדול".

ה. אִי זֶה הִיא¹⁸ עוֹנַת הַמַּעֲשָׂרוֹת¹⁹? מְשִׁיעָשׁוּ הַפְּרוֹת הַזֵּרִיעַ וְלִצְמַח, הַכָּל לְפִי מַה שֶׁהוּא הַפְּרִי²⁰. בִּיצֵד? הַתָּאֲנִים - מְשִׁיעָשׁוּ רַבִּים עַד שֶׁיֵּהוּ רְאוּיִים לְאֶכְלָה אַחֵר עֲשָׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת מִשְׁעַת אֲסִיפָתָן²¹. הָעֲנָבִים וְהַבָּאוּשִׁים²², וְהֵם הָעֲנָבִים הַדְּקִים הַמְּדַבְּרִיּוֹת²³ - מְשִׁיעָשׁוּ הַחֲרָצָן שְׁלֵהֶם מִבְּחוּץ²⁴. הַרְמוּנִים - מְשִׁיעָשׁוּ הַפְּרַח²⁵ שְׁלֵהֶן בֵּין הָאֲצָבָעוֹת וְיֵצֵא מִמֶּנּוּ מִיָּם²⁶. הַתְּמָרִים - מְשִׁיעָשׁוּ²⁷ כְּשִׂאוֹר. הָאֶפְרֹסְקִין - מְשִׁיעָשׁוּ גִידִים אֲדָמִים²⁸. הָאֲגָזִים - מְשִׁיעָשׁוּ הָאֶכָּל מִהֶקְלָפָה הַחִיצוֹנָה²⁹. הַשְּׁקָדִים הַמְּתוּקִים - מְשִׁיעָשׁוּ קְלָפָתָן הַחִיצוֹנָה³⁰; הַמְּרִים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

לְלִקֹּט מִמֶּנּוּ תְבוּאָה⁶³ לְמִי שְׁאִינוּ נֶאֱמָן; שֶׁתְּבוּאָה שֶׁתִּלְקֹט מִן הַתֶּבֶן חֵיבָת בְּמַעֲשֶׂר.

(54) מעשרות פ"ה משנה ג. (55) שהם חייבים מכאן ואילך במעשרות. (56) שמא לא יעשרם, והמוכרם לו עובר על "ולפני עור לא תתן מכשול" (ירושלמי). (57) שבאו חלק מן הפירות לעונת מעשרות. (58) ואף-על-פי שאשכול שהגיע בו אפילו גרגר יחידי לעונת המעשרות, כל אותה הרוח חיבור למעשרות – לא החמירו לענין מכירה, כיון שעתה אין עוד איסור באכילת הפירות בלי מעשר, וראה "משנה ראשונה". (59) גרעיני זיתים ופסולת שלהם. (60) קליפות ענבים הנשארות אחר דריסתן וסחיתתן (פירוש המשניות שם, וראה בר"ש). (61) כלומר, שפירש הלוקח שלוקחם כדי להוציא מהם משקין, אבל אם לא פירש – מוכרן לו, שמן הסתם אינם עומדים אלא לשריפה (מלאכת שלמה). (62) במשנה שם שנינו: "לא ימכור וכו' למי שאינו נאמן וכו' להוציא מהן משקין, ואם הוציא מהן חייבין במעשרות". ופירשה רבינו, כאילו נאמר "שאם הוציא וכו'", שזוהי נתינת טעם לאיסור המכירה (תוספות אנשי שם). (63) במשנה שם לא מפורש "ללקוט ממנו תבואה", אבל למדה רבינו מגפת זוגים. וראה בפירוש המשנה שם.

ז. שְׁמֵרֵי יֵין⁶⁴ שֶׁנֶּתַן עֲלֵיהֶם מִים וְסָנְנָן: אִם נִתַּן שְׁלֹשָׁה⁶⁵ וּמָצָא אֲרֻבָּעָה - מוֹצִיא מַעֲשֶׂר מִזֶּה הַיֵּינָה⁶⁶ מִמָּקוֹם אַחֵר⁶⁷. וְאִינוּ מִפְרִישׁ עָלָיו תְּרוּמָה; שֶׁהַתּוֹרָם בְּתַחֲלָה - בָּלְבוּ עַל הַפֶּל⁶⁸, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּתוֹרָמָה⁶⁹. מָצָא פָחוֹת מֵאַרְבָּעָה, אָף עַל פִּי שֶׁמָּצָא יָתֵר עַל מִדָּתוֹ⁷⁰ וְאָף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן טַעַם יֵין - פְּטוּר⁷¹.

(64) מעשרות שם משנה ו. ופירושה בפסחים מב: לתירוצו אחד, בנותן מים על שמרים, אבל בנותן על חרצנים אינו חייב במעשר, שאינו יין, רק פליטה טפילה של הפרי. (65) כוסות מים (רש"י בבא בתרא צו: ד"ה רמא). (66) מן הכוס הרביעית. (67) אף ממקום אחר, וכל-שכן מיניה וביה, ואין אומרים שהוא מעשר מן החייב על הפטור, שחייב גמור הוא (רע"ב שם). (68) ירושלמי שם הלכה ג. (69) בפרק ד מהלכות תרומות הלכה כא. (70) כלומר, יותר משלש כוסות שנתן. (71) שאין זה טעם חשוב של יין אלא "קיוהא דפירי בעלמא" (רש"י פסחים שם, ד"ה פטור, וראה ברשב"ם). וכן פירושו משנה זו בבבא בתרא צו:

ח. הַמְּקַדֵּישׁ⁷² פְּרוּתָיו כְּשֶׁהֵן מִחֲבָרִין⁷³ עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשֶׂר⁷⁴ וּפְדָאן, וְאַחֵר שֶׁפְּדָאן הִגְיעוּ⁷⁵ - חֵיבִין בְּמַעֲשֶׂר⁷⁶. וְאִם בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשֶׂר וְהֵם בְּיַד הַגֹּזֵר וְאַחֵר כֶּן פְּדָאן - פְּטוּרִין⁷⁷.

(72) פאה פ"ד משנה ח. (73) אף שעוד לא הגיעו לעונת המעשרות, והם צריכים לקרקע וחשובים כקרקע, ואם-כן אין בהם מעלה. מכל-מקום הם הקדש, ופטורים מן המעשרות. (74) המבוארת למעלה הלכה ה. וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. ועיין ר"ש ורע"ב שם. (75) לעונת

נמשכין בהם כמו חוטין או גידין אדומים" (פירוש המשנה שם). (29) כחכמים במשנה שם, ולא כר' יהודה. ולשון המשנה: "האגוזים משיעשו מגורה", וכתב רבינו בפירושו למשנה: "משיבדל האוכל מן הקליפה, ויהיה האוכל כאילו הוא במגורה והוא האוצר". (30) כן הוא בתוספתא מעשרות פ"א הלכה ב. ולפי הפיסקא בירושלמי שם, מפורש כן במשנה. וכן הוא במשנה שבירושלמי עם פירוש ר"ש שירליאו, וברביב"מ ומהר"י קורקוס. (31) בין בקטנן ובין בגדלן, וראה למעלה פ"א הלכה ט, ומה שביארנו שם. (32) ירושלמי שם. והם פרי הארז (עבודה זרה יד.). (33) הנזכר בבראשית מג, יא. והוא "אלצרי"ן" שאמרו בירושלמי. (34) אלו ה"איפסטיקין" שאמרו בירושלמי, ו"הם הנקראים פסתק בערבי" (מהר"י קורקוס). (35) כן הוא בירושלמי שם, שבשלשה אלה מודים חכמים לר' יהודה, האומר (שם משנה ב) "האגוזים והשקדים משיעשו קליפה (התחתונה)". (36) במשנה ג שם: "והזיתים משיכניסו שליש". ובירושלמי שביעית (פ"ד הלכה ז) "מהו שליש [שליש – כן גירסת רבינו, ועיין ראב"ד] לוג, מתניתא שהן עושין שלשה לוגין לסאה". הרי אחד מתשעה ממה שהן ראוין לעשות. (37) שם משנה ד. (38) במשנה שם ליתא. ויתכן כי לפני כן אין הפרי ניכר. אבל צריך עיון, מניין לו לרבינו זה (כסף-משנה). (39) שם משנה ב. והיינו שיתחילו להאדים (פירוש המשניות שם). (40) שם משנה ג: "החרובין משינקדו". (41) כגון ענבי הדס וענבי סנה (ירושלמי שם). (42) הפירות הללו כשהן בוסר, מכוסין בשערות דקות, וכשמתחילין להתבשל מתקרחין מעט מעט, ובגמר בישולן נופל הכל והן לבנים (ר"ש שם). (43) כן הוא במשנה שם. ואז היא מצמחת, ראה למעלה הלכה ג והערה י. (44) צ"ל: משיהיה. (45) משנה שם. ואמרו בירושלמי שם (הלכה ב) "כיצד בודק? נוטל מלא קומצו ונותן לתוך הספל של מים, אם שקע רובה חייבת, ואם לאו פטורה". וראה ברש"י ותוס' ר"ה יב: ד"ה משתצמח לזרעים. (46) למעלה הלכה ד. (47) כן הוא בירושלמי שם הלכה ג. (48) כלומר, הגיע לעונת מעשרות, שנראה החרצן שלו בחורץ, ראה למעלה. (49) כל האשכול. (50) כלומר, מחובר לחיוב מעשרות שחל עליו. (51) ירושלמי שם הלכה ב. (52) גרגיר אחד קטן שבתוך הרימון. (53) כלומר, כל הרוח שיש בה אותו הרימון, שיש בו אותה הפרידה, כן נראה ממה שכתב "וכן רימון" – משמע שדין הרימון כדין האשכול שקדם לו (כסף-משנה). וכן נראה ממה שכתב "כולה" חיבור, כל הרוח, שאם כוונתו רק על הרימון, היה לו לומר "כולו" כמו שאמר באשכול.

ו. לֹא יִמְכֹּר⁵⁴ אָדָם פְּרוּתָיו מִשְׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשֶׂר⁵⁵ לְמִי שְׁאִינוּ נֶאֱמָן עַל הַמַּעֲשֶׂר⁵⁶. וְאִם בְּקָרוֹ⁵⁷ - נוֹטֵל אֶת הַבְּפֻרוֹת, וּמִתֵּר לְמִכֹּר הַשְּׂאֵר שֶׁצִּדְדֵן לֹא הִגִּיעַ לְעוֹנַת הַמַּעֲשֶׂר⁵⁸. וְכֵן לֹא יִמְכֹּר אָדָם אֶת גִּפְתּוֹ⁵⁹ וְאֵת זִגְיוֹ⁶⁰ לְמִי שְׁאִינוּ נֶאֱמָן עַל הַמַּעֲשֶׂר וְהוֹצִיא מֵהֶן מִשְׁקִין⁶¹; שֶׁהַמִּשְׁקִין הַיּוֹצֵאִין מֵהֶם חֵיבִין בְּמַעֲשֶׂר⁶². וְלֹא אֶת תְּבֻנָּה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ג. אֶחָד מְשֵׁשֶׁה דְּבָרִים קוֹבֵעַ הַפְּרוֹת לְמַעֲשָׂוֹת¹⁴:
הַחֲצֵר¹⁵, וְהַמְקָח¹⁶, וְהָאֵשׁ¹⁷, וְהַמֶּלַח¹⁸, וְהַתְּרוּמָה¹⁹,
וְהַשֶּׁבֶת²⁰. וְכֵלֶן אֵין קוֹבְעִין אֵלָּא בְּדָבָר שֶׁנִּגְמְרָה
מְלֻאכְתּוֹ²¹.

(14) מדבריהם, ראה להלן פ"ד ה"ב. (15) [בדפוס רומי, ובכ"י אברבנאל: "הבית". וכן נראה בהלכה הסמוכה: "כיצד וכו' עד שיכנסו לבית". אבל להלן בפ"ד שם, שכתב "שאין לוקין כו' עד שיקבע בכניסתו לביתו וכו', אבל וכו' בשאר הששה דברים שמנינו וכו'". נראה שהנוסחא "חצר" היא הנכונה. ויתכן כי צ"ל "הבית, החצר", ובכל זאת אין כאן אלא ששה, שחצר בכלל בית, ראה להלן שם ה"ז. (16) להלן פ"ה, מה"א ואילך. (17) שם, מהי"ד ואילך. (18) שם, ה"ח. (19) שם, ה"ט. (20) שם, ה"כ. ולא מנה גם "כובש" הנזכר במעשרות פ"ד מ"א, ולהלן פ"ה הי"ד (ראה בר"ב ד), משום שלדעת רבינו כובש הוא במלח (עיי"ש בפירוש המשנה) והרי הוא בכלל "מלח" (כסף-משנה ור"ב ז). (21) מימרא של רבי יוחנן בביצה לה, א – לענין חצר, מקח, שבת ותרומה. ולמד מזה רבינו גם לענין אש ומלח. וראה ב'חזון איש'.

ד. כיצד? פרות שדעתו להוליכן לבית, אף על פי שנגמרה מלאכתן - אוכל מהן אכילת עראי עד שנקנסו לבית²²; ונקנסו לבית - נקבעו למעשרות, ואסור לאכל מהן עד שיעשור²³. וכן אם מקרן, או בשלן באור, או בכשן במלח, או הפריש מהן תרומה, או נקנסה שבת עליהם - לא יאכל עד שיעשור, אף על פי שלא הגיעו לבית²⁴. הכניסן לבית קדם שתגמר מלאכתן - הרי זה אוכל מהן עראי²⁵. התחיל לגמר מלאכתן מאחר שנקנסו לבית - חיב לעשור הכל²⁶. כיצד? הכניס קשואין ודלועין לבית קדם שישפשוש²⁷ - משינתחיל לשפשוש אחת²⁸ נקבעו הכל למעשור. וכן כל פיצעא בזה. וכן התורם פרות שלא נגמרה מלאכתן - מתר לאכל מהן עראי²⁹. חוץ מפלכלת תאנים, שאם תרמה קדם שתגמר מלאכתן - נקבעה למעשור³⁰.

(22) וחצר בכלל בית, ראה בהלכה הקודמת. (23) אפילו עראי. (24) בבא-מציעא פה, א. (25) ראה להלן ה"ו. (26) בבא-מציעא שם, ב. וראה להלן שם. (27) ראה להלן ה"ח, שזהו גמר מלאכתם. (28) על דעת לשפשוש כולם, ראה להלן שם. (29) עד שיתחיל לגמור מלאכתם כנ"ל, וכן בכל הדברים הקובעים למעשור. (30) מעשרות פ"ב מ"ד, כחכמים. וב'ירושלמי' שם ה"ג: "אמר רבי לעזר, בכלכלה של כל דבר היא מתניתין", וכן הוא בתוספתא שם (הוצאת ליברמן עמ' 10 231): "ומודים חכמים לרבי ליעזר בכלכלה של פירות שתתמה עד שלא נגמרה מלאכתה, שלא יאכל ממנה עראי". והיינו משום ש"כלכלה משיחפה כו', אם אינו מחפה משימלא וכו' אם אינו ממלא עד שילקט כל צרכו" (להלן ה"י, מ"מ) מעשרות פ"א מ"ה), "וכשתורם,

המעשר. (76) הואיל ולא היו ביד הקדש בשעת חובתם. (77) במשנה שם: "המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין, משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין" וזוהו למד רבינו, שאם הקדישם עד שלא באו לעונת המעשרות, והגיעו לעונת המעשרות ביד הגזבר ואחר-כך פדאם – פטורים, כיון שבשעת חובתם היו ביד הגזבר. ובסוף המשנה שם נאמר עוד: "הקדיש עד שלא נגמרו וכו'", וזה הובא להלן פ"ג הלכה כה.

פרק שלישי

(1) יבאר המקדיש פירותיו כשהן מחוברין. פירות שהגיעו לעונת מעשר ונתלשו ועדיין לא נגמרה מלאכתן. ודין שאחד מששה דברים קובע הפירות למעשרות, ואיזהו גמר מלאכתן של פירות. ודין מעשר ראשון שהקדימו בשבולין אם אוכל עראי, וכיצד היא אכילת עראי. המוצא קציצות בדרך או גרוגרות וכיוצא בזה אם חייב לעשר. המקדיש פירות תלושים ופדאם קודם שתגמר מלאכתן.

א. פרות שהגיעו לעונת המעשרות³ ונתלשו⁴ ועדיין לא נגמרה מלאכתן, כגון תבואה שקצרה ודשה ועדיין לא זרה אותה⁵ ולא מרחה⁶ - מתר לאכל מהן אכילת עראי עד שתגמר מלאכתן⁸. ומשתגמר מלאכתן⁹ - אסור לאכל מהן עראי¹⁰.

(2) מעשרות פ"א מ"ב. (3) ראה למעלה פ"ב ה"ג-ה. (4) שפירות מחוברין אינם חייבים במעשרות (קידושין סב, א. ו'ירושלמי' שם ה"א). (5) לרוח, כדי להפריד המוץ מן הגרעינים. היינו במי שאינו ממרח אלא מעמיד ערימה (להלן ה"ג), ומכיון שלא זרה – לא העמיד ערימה ואין כאן גמר מלאכה. (6) היינו מי שדרכו לעשות מירוח שאין אצלו גמר מלאכה, אף-על-פי שזרה והעמיד ערימה, עד שיעשה מירוח (להלן שם). (7) אבל לא אכילת קבע, וכל זה מדבריהם, שמן התורה אין הבדל בין עראי לקבע (רש"י בברכות לא. ד"ה במוץ). (8) בערימה או במירוח, כנ"ל. (9) שם, מ"ה. (10) מכיון שהמדובר בגומר על-מנת למכרם בשוק, כדלהלן, על כרחנו שכל החיוב אינו אלא מדבריהם, כמפורש למעלה פ"ב ה"א.

ב. במה דברים אמורים¹¹? כגומר פירותיו למכרן בשוק¹²; אבל אם היתה פונתו להוליכן בבית - הרי זה מתר לאכל מהן עראי אחר שנגמרה מלאכתן עד שיקבעו למעשור¹³.

(11) משנה, שם. (12) שלא בדעתו הדבר תלוי, ואפשר שימצא לוקח בפתח גורנו וימכר ויקבע למעשור, שמקח קובע למעשור, כדלהלן ('ירושלמי', שם). (13) במשנה, שם: "במוליך לביתו אוכל מהם עראי עד שהוא מגיע לביתו". ורבינו כלל כל הדברים הקובעים למעשור, לרבות גם אלה הקובעים מדרבנן, כדלהלן ה"ג, ופ"ד ה"ב. ודעת הראב"ד בהשגה כאן, ולהלן בפ"ד ה"א, שבדגן תירוש ויצהר אין צריך לכל ששת הדברים הקובעים, והם מתחייבים בגורן ויקב בלבד.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

נקבע לאחר גמר מלאכה. ועי' ב'תוספות' מנחות סז, ב - ד"ה כדי, וב'תוספתא כפשוטה' מעשרות פ"ג שורה 10 הערה 12. (47) היינו, שלא על-מנת לגמור את הכל, שאם נתכוין לכך - הוקבע הכל למעשרות כדלהלן. (48) היינו, החלק הנשאר בבית בלי זריה ומירות. אבל החלק שזרז אותו וגמרוהו - מתחייב במעשר, כמבואר למעלה ה"ד: "הכניס קישואין ודילועין לבית קודם שיפשוף, משיתחיל לשפשוף אחת - נקבעו הכל למעשר". ולא כדעת ה'תוספות' בבבא-מציעא פח, ב - ד"ה לא מאשיפסקו, עיי"ש.

ז. הגומר⁴⁹ פרוותיו של חברו שלא מדעתו⁵⁰, וכן הקובע פרוותיו באחד מן השפשה דברים שקובעים למעשר⁵¹ שלא מדעתו - הרי אלו טבילו למעשר⁵².

(49) כרבי יוחנן ב'ירושלמי' מעשרות פ"ב ה"א, ולא כריש לקיש. (50) באופן שהגמר קובע למעשר, כגון שעומדים להמכר בשוק ולא להוליכם לבית (למעלה ה"ב). (51) כגון שעומדים להוליכם לבית (שם), ולאחר שנגמרה מלאכתם (שם). (52) ב'ירושלמי' שם מפורש, שכשם שהממרח פירות חבירו שלא מדעתו, נטבלו לדעת רבי יוחנן, כמורכך אם כבשם או שלקם שלא מדעתו - נקבעו למעשר, אבל יתר הדברים לא נזכרו שם. ואמנם קשה הדבר, כיצד יכול להיות מקח שלא מדעת הבעלים, וכיצד יכולה להיות תרומה שלא מדעתו, ומה ענין שבת לכאן, הרי השבת באה מאליה? ועי' רדב"ז, וראה עוד למעלה ה"ה.

ח. אי זהו⁵³ גמר מלאכתו של פירות? ⁵⁴הקשואין והדלועין והאבטיחין - משפשפשו⁵⁵ בידו ויסיר הצהוב שעליהן, כמו שער דק. ואם אינו משפשף⁵⁶ - משפיעמיד ערמה; ובאבטיח - משפיעמיד אותם במקצה⁵⁷ אבטיח בצד אבטיח⁵⁸. הריהו⁵⁹ משפשף אחת אחת⁶⁰ - פיון שגמר כל צרכו ונגמרה מלאכתו⁶¹. ותורמין⁶² קשואין ודלועין⁶³ אף על פי שלא הסיר הצהוב מעליהן.

(53) מעשרות פ"א מ"ה. (54) ראה למעלה הלכות א-ג. (55) במשנה, שם: "הקישואים והדלועים משיפסקו - אבטיח משישלך", והיינו "משיפסקו" היינו "משישלך" - שיפול מהם השער (פירוש המשנה, שם). (56) שיש מוכרין אותם כמו שהם. (57) דרכם שמקצים מקום לשטוח אבטיחים. (58) שאין עושין מהם ערימה שהם נשברים כשהם זה על זה (שנות אליהו' שם). (59) תוספתא מעשרות פ"א. (60) שלא על דעת לשפשוף כולם, אלא חלק מהם בלבד, ראה להלן. (61) כלומר, אלא שנגמרו (רדב"ז). שרק אם נתכוין לשפשוף כולם, הרי היא התחלה לחייב את כולה (למעלה ה"ד), אבל כאן שלא נתכוין לכך, אינו קובע אלא עד שיגמור כל צרכו (כסף-משנה ורדב"ז עיי"ש). (62) תוספתא, שם. [כלומר, אף-על-פי שאין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו (פ"ה מהל' תרומות ה"ד) - כיון שמקצת מהם נקבעו, מותר לתרום מאלה שנקבעו על אלה שלא נקבעו, כמפורש למעלה (שם ה"ה) "מאימתי תורמין את הגורן - משיברור.

בוודאי לא ילקוט עוד בכלכלה זו, שהיאך יתן שאינו מתוקן על מתוקן" (שנות אליהו' שם).

ה. המביא³¹ לבית סוכי תאנה³² ובהם תאנים, מכבדי תמרה³³ ובהם תמרים³⁴; אם הכניסום תינוקות או פועלים - לא נקבעו למעשר; ואם הכניסן בעל הבית - חייב במעשר³⁵. הכניס³⁶ שבלים³⁷ לעשות מהן עסה - לא נקבעו³⁸; לאכלן מלילות³⁹ - נקבעו למעשר⁴⁰. במה דברים אמורים? בתבואה⁴¹; אבל בקטניות - לא נקבעו למעשר⁴².

(31) תוספתא מעשרות פ"ג (הוצאת ליכרמן עמוד 8 238). (32) ענפי תאנה. (33) כפות תמרים. (34) שני אלה לא נגמרה מלאכתם למעשר, וכן נראה מתוך סמיכות הלכה זו להלכות האחרות כאן. וראה להלן. (35) כשהביאם בעל הבית לבית, באה ראיית פני הבית, עם גמר מלאכה, בבית אחת, שכיון שמביאם לבית בוודאי אין דעתו ללקט עוד, ראה בהלכה הקודמת. אבל מחשבה של תינוקות אינה קובעת, שאין מחשבתן מחשבה. והבאת פועלים, אינה מחייבת את בעל הבית, שהרי אין הפירות שלהם. ואף-על-פי שהגומר פירות חבירו שלא מדעתו, נקבעו למעשר (להלן ה"ז) - שם המעשה של גמר המלאכה קובעת, והרי נגמרו, אבל כאן המחשבה קובעת, ואין מחשבתו של אחר מחייבת את בעל הבית, ראה ב'תוספות' יבמות פג, ב ד"ה אין אדם. אלא שעדיין צריך-עיון ממה שכתב להלן שם, שאחד מהששה דברים הקובעים למעשר, קובעים למעשר שלא מדעת בעל הבית, והרי גם חצר ובית בכלל הששה דברים הנ"ל. ועי' 'חזון איש' (36) ברייתא בביצה יג, א. ותוספתא מעשרות פ"ג. (37) כלומר, הכניס תבואה במזון שלה. (38) ואוכל מהן אכילת עראי, ופטור, שהרי לא נגמרה מלאכתו. (39) כלומר, שמשפשוף את השבלים ואוכל את הזרעונים. (40) כרבי, ולא כרבי יוסי ברבי יהודה, שם. לפי שהכנסתן בשבלין היא גמר מלאכתן, שאין סופן לבוא לידי גורן אחר, וזה גרנן (רש"י שם), והריהו כמכניס אגוזים בקליפתם. (41) שהרבה כונסין אותה למלילות, וזהו גרנה. (42) כלשון השניה בגמרא שם. שסתם קטניות הכנסתם למירות, ואין זה גרנן.

ו. מתיר⁴³ להערים על התבואה להכניסה⁴⁴ במוץ⁴⁵, כדי שתהיה בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר⁴⁶. וזורה מעט מעט⁴⁷ אחר שהכניס לביתו ופטור לעולם⁴⁸ מן התרומה ומן המעשרות, שהרי אינו מתחיל לגמר הפל.

(43) מימרא של רבי אושעיא בפסחים ט, א. ובעוד מקומות. (44) לביתו. (45) כל זמן שלא נגמרה מלאכתה, ראה למעלה ה"ד, שאחר שנגמרה מלאכתה בבית, מתחייב במעשרות. (46) להלן ה"כ כתב רבינו "ומותר להאכיל לבהמה עראי מן הטבל ואפילו בתוך הבית", ועיי"ש שפירשנו, שהמדובר כשכנס לבית, לפני שנגמרה מלאכתו. ואם כן יש להבין למה אמר כאן "שתהיה בהמתו אוכלת ופטורה", הרי אכילת עראי מותרת גם לאדם, כל זמן שלא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

פּוֹכֵר - עַד שְׁמִירָה⁸⁶. וְאִם עַל פִּי שְׁמִירָה - מִתָּר לְטַל מִן הַקּוֹטְעִים⁸⁷ וּמִן הַצִּדִּיין⁸⁸ וּמִמָּה שֶׁבִּתּוֹךְ הַתְּבָנִין⁸⁹ וְאוֹכֵל⁹⁰.

(79) משנה, שם. (80) 'ירושלמי' שם: "תבואה משיתמרה, רבי חנניא בשם רבי יוחנן מן דו ישפר (= משייפה) אפוי דכריה (= פני כריו)". (81) כלומר: באופן שייפוי זה הוא סוף המלאכה, שאין דעתו לעשות מכמה עמרים קטנים, שכבר ייפה פניהם - ערימה גדולה, ראה להלן. (82) ודעתו לעשות מהעמרים הקטנים - ערימה גדולה ('תוספות אנשי שם'). (83) אותה ערימה גדולה שלא נתכוין (שם). (84) ינפח בכברה, שבשעת עקירתו נתערב עמהם עפר. (85) 'ירושלמי' ותוספתא שם. ושני טעמים נאמרו ב'ירושלמי'. או משום שעדיין לא נחו על הקרקע, או משום שהרוח לא עשתה בהם כל צרכה. ולכן לא נקבעו עדיין למעשר, וכוונתו נוטל מן האויר, וב'ירושלמי' הגירסא 'וקולט'. ועי' בהלכה הסמוכה. וראה 'תוספתא כפשוטה' שם. (86) משנה, שם. (87) שלא נידשו. (88) מצד הכרי. (89) החיטים שבתבן. (90) שהקוטעים מחוסרים דישה, ואילו שבצדדים - עליה לכרי, ושבתבן - זריה לרוח ולא נקבעו (ריב"מ"ן במשנה, שם). [וראה למעלה ה"ד, שבקישואין ודילועין, אם התחיל לשפסף אחת - נקבעו כולם למעשר, אף אלה שלא שופשפו, וצריך-עיון].

יד. היין⁹¹ - מְשִׁינֵיחֵנוּ בְּחִבּוּת וְיִשְׁלָה הַזַּיִן וְהַחֲרָצִינִין מֵעַל פִּי הַחִבִּית⁹². אֲכָל כְּשֶׁהוּא בְּתוֹךְ הַבּוֹר, כְּשֶׁיִּגְבִּיהֵנוּ לְהַעֲמִידוֹ בְּחִבִּית - שׁוֹתָה עֲרֵא⁹³. וְקוֹלֵט מִן הַגֶּת הָעֵלְיוֹנָה⁹⁴ וּמִן הַצִּנּוֹר⁹⁵ וּמִפֶּל מְקוֹם וְשׁוֹתָה.

(91) שם מ"ז. (92) כרבי עקיבא בבבא-מציעא צב, ב. שאמר: "יין - משישלה בחביות" (כסף-משנה ורדב"ז. ועי' 'חזון איש'). (93) אף-על-פי ששלה בתוך הבור, כיון שלא שלה בחבית (כסף-משנה). (94) מקום שדורכין שם הענבים. (95) שדרכו נשפך היין לבור.

טו. השמן⁹⁶ - מְשִׁינֵד לְעוֹקָה⁹⁷. אִם עַל פִּי שִׁירָד - נוֹטֵל מִן הָעֵקֶל⁹⁸ וּמִן הַמָּל⁹⁹ וּמִבֵּין הַפְּסִין¹⁰⁰ וְנוֹתֵן¹⁰¹ לְקַעֲרָה קְטָנָה¹⁰² וְלִתְמַחוּי לְתוֹךְ הַתְּבָשִׁיל, אִם עַל פִּי שֶׁהוּא חֵם, מִפְּנֵי שְׁאִינוֹ מְתַבָּשֵׁל בְּכָלִי שָׁנִי. וְאִם הָיָה חֵם בְּיִתְרָה¹⁰³ פְּדִי שִׁכְוָה אֶת הַיָּד - לֹא יִתֵּן לְתוֹכוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַבָּשֵׁל.

(96) משנה, שם. (97) החפירה שמתקבץ לתוכה השמן (פירוש המשנה, שם). (98) כלי עשוי מחבלים ונותנים בו הזיתים להסחט על-ידי המל (ראה להלן). (99) אבן הטוחנת את הזיתים. (100) מבין הנסרים. שבכל אלה לא הגיע עוד היין לגמר מלאכה. (101) זה מוסב על מה שלמעלה "אע"פ שירד", כלומר: אף-על-פי שירד לעוקה - נותן לקערה וכו'. אבל אלה שבעקל ובממל שלא נגמרה מלאכתם, אינם נקבעים על-ידי בישול, כמו שכתב רבינו למעלה ה"ג ('משנה ראשונה'). (102) כך פירש "חמיטה"

ברר מקצת, תורמין מן הברור על שאינו ברור, ועי' כסף-משנה ורדב"ז. (63) [כלומר, על קישואין ודילועין, ראה למעלה].

ט. הירק⁶⁴ הַנֶּאֱגָד⁶⁵ - מְשִׁינֵאֱגָד⁶⁶. אִם אֵינוֹ אוֹגֵד - מְשִׁימֵלֵא אֶת הַפְּלִי. [אם] אֵינוֹ מְמַלֵּא⁶⁷ - הָרִי זֶה אוֹכֵל עֲרָאִי עַד שְׁיִלְקֹט כָּל צָרְפוֹ.

(64) במשנה, שם. (65) שדרכו להמכר אגודות אגודות. (66) ראה להלן הי"ב. (67) כלומר, בכפר קטן שאין כלי מלא נמכר, אינם ממלאים את הכלי.

י. בלבלה⁶⁸ - מְשִׁיחֶפָה⁶⁹ הַפְּרוֹת שֶׁבָּהּ בְּעָלִים וּבְהוֹעִין וּבִיּוֹצָא בֶּהֶן. אִם אֵינוֹ מְחַפֶּה - מְשִׁימֵלֵא אֶת הַפְּלִי. אִם אֵינוֹ מְמַלֵּא⁷⁰ - עַד שְׁיִלְקֹט כָּל צָרְפוֹ.

(68) של פירות, ראה למעלה ה"ד. (69) משיכסה. (70) כנ"ל.

יא. כלי גדולי⁷¹ שֶׁדַּעְתּוֹ לְמַלֵּאת אֶת חֲצִיו - בֵּינָן שְׁמֵלֵא חֲצִיו נָטָבֵל. הִיָּה בְּדַעְתּוֹ לְמַלֵּאת אֶת כָּלוֹ - אֵינוֹ נָטָבֵל עַד שְׁיִמֵּלֵא אֶת כָּלוֹ. הָיוּ שְׁנֵים וּבְדַעְתּוֹ לְמַלֵּאת אֶת שְׁנֵיהֶם - לֹא נָטָבֵלוּ עַד שְׁיִמֵּלֵא שְׁנֵיהֶם.

(71) 'ירושלמי' מעשרות פ"א ה"ד.

יב. אגד⁷² הֵיָרָק אֲגֵד גְּדוֹל בְּשָׂדֶה, אִם עַל פִּי שֶׁבְּדַעְתּוֹ לְאֶגְדוֹ אֲגָדוֹת קְטָנוֹת לְשׁוֹק⁷³ - הָרִי זֶה נָטָבֵל⁷⁴. הַפְּרִי⁷⁵ וְהַצִּמּוּקִין⁷⁶ וְהַחֲרוּבִין - מְשִׁינֵעִמִּיד עֲרֵמָה בְּרֹאשׁ גִּזּוֹ⁷⁷. וְהַבְּצָלִים - מְשִׁיסִיר הָעָלִים וְהַקְּלָפוֹת⁷⁸ שֶׁדָּרְפוֹ לְהַשְׁלִיכֶם מֵעֲלֵיהֶן. וְאִם אֵינוֹ מְסִיר - עַד שְׁיִעֲמִיד עֲרֵמָה.

(72) 'ירושלמי' שם, ותוספתא שם פ"א. (73) כלומר, להתיר האגודה הגדולה ולחזור ולאגדה אגודות קטנות (ריב"מ"ן במשנה, שם). (74) שהרי נגמרה מלאכתו בשדה, אבל אם בדעתו להתיר ולחזור ולאגוד בשדה, אינו נטבל, 'ירושלמי' שם. וראה בפ"ב מהל' מתנות עניים ה"ט. (75) משנה, שם. והוא גרגירי רימון שמייבשים אותם. (76) ענבים מיובשים. (77) "שדרן להעמידם בראש הגג לייבשם, כדתנן (מעשרות פ"ג מ"ד, וראה להלן הי"ח) החורבין עד שלא כנס לראש הגג" ('תוספות יום-טוב') בשם רבינו אליהו מלונדריש. ראה בפירושי רבינו אליהו מלונדריש ופסקיו, עמוד קמב), אבל ב'ירושלמי' שם: "רבי יונה בעי: הא בשדה לא? אמר רבי חנינא דרובה אתא מימר לך, אפילו משיעמיד ערימה בראש גגו". וראה בהשגת הראב"ד דלהלן ה"כ השייכת לכאן, כמו שכתב ב'אור שמח'. (78) במשנה, שם ע"א: "הבצלים משיפקל", והוא כמו "משיקלף", בחילוף. כמו 'שמלה' 'שלמה' (רבינו אליהו מלונדריש, שם).

יג. התבואה⁷⁹ - מְשִׁימֵרָה. וְאִי זֶהוּ מְמַרָה? זֶה הַמִּיפָה פְּנֵי הַכְּרִי⁸⁰ שֶׁל תְּבוּאָה בְּרִחַת בְּסוֹף כָּל דְּבָרִי⁸¹, כְּדֶרֶךְ שְׁעוֹשִׁין כְּשֶׁגוֹמְרִין כָּל מַעֲשִׂיהָ. אִם אֵינוֹ מְמַרָה⁸² - עַד שְׁיִעֲמִיד עֲרֵמָה⁸³. הַקְּטָנוֹת - מְשִׁינֵקְבָר⁸⁴. וְנוֹטֵל מִתַּחַת הַכְּבֵרָה וְאוֹכֵל⁸⁵. [אם] אֵינוֹ

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

עראי 124? **כָּגוֹן שֶׁהָיָה מְקַלֵּף שְׁעוּרִים וְאוֹכֵל** 125 - **מְקַלֵּף אֶחָת אֶחָת** 126. **וְאֵם קָלֵף וְכֵנֶס לְתוֹךְ יָדוֹ - חֵיב לְעֹשֶׂהוּ** 127. **הָיָה מוֹלֵל מְלִילוֹת שֶׁל חֲטִימִים** 128 - **מִנְפָּה מִיָּד לֵיד וְאוֹכֵל** 129. **וְאֵם נָפֶה לְתוֹךְ חִיקוֹ - חֵיב לְעֹשֶׂהוּ** 130. **וְאֵין צָרִיף לֹמַר אִם נָפֶה בְּכָלִי, שְׁאֵין זֶה עֲרָאִי** 131. **וְכֵן** 132 **נוֹטֵל מִן הַיֵּין וְנוֹתֵן לְקַעְרָה לְתוֹךְ תְּכֵשִׁיל צוֹגֵן וְאוֹכֵל** 133, **אֲבָל לֹא לְתוֹךְ הַקְּדֵרָה אִף עַל פִּי שְׁהִיא צוֹנֶנֶת, מִפְּנֵי שְׁהִיא כְּבוֹר קָטָן** 134. **וְכֵן סוֹחֵט זֵיתִים עַל בְּשָׂרוֹ** 136, **אֲבָל לֹא לְתוֹךְ יָדוֹ** 137. **וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה.**

(121) מימרא של ריש לקיש, ביצה יג, א. (122) כלומר, ישראל הפריש מעשר ראשון לפני שדש תבואתו, ונתנו ללוי, אסור הלוי לאכול מעשרו, עד שיפריש ממנו תרומת מעשר (אבל מתרומה גדולה פטור. שם.); ששמו טובלו, כלומר: שם מעשר שנקרא עליו, טובלו ואוסרו באכילת עראי. (123) 'ירושלמי' תרומות סוף פ"א. וראה ברש"י ביצה, שם. (124) מעשרות פ"ד מ"ה. (125) כשהן בשבילים קודם מירוח. (126) כלומר: מקלף אחת אחת ואוכל, וכן הלאה, ואף שב'ירושלמי' שם ובתוספתא פ"ג אמרו, שבשעורים אוכל שתים שתים, ובחטים שלש שלש, סובר רבינו שמשנתנו חולקת. (127) שזוהי אכילת קבע. ויש אומרים כי זהו גמר מלאכתם, ראה להלן פ"ד הט"ו. (128) ממעכן בין אצבעותיו וכפות ידיו, ומלילות הן שבלים שהבהבן באש (פירוש המשנה, שם). (129) מנער החטים מיד ליד כדי שתסור הפסולת. (130) כנ"ל. (131) ביצה יב, ב. (132) מעשרות שם מ"א. כלומר, נוטל מן הגת ומן הכור קודם שישלה בחביות כנ"ל. (133) 'ירושלמי' שם. כלומר, שאין היד סולדת בו, שאם היד סולדת בו הרי זה מבשל ונקבע למעשר. (134) והרי היא אכילת קבע ('משנה ראשונה' שם). (135) משנה, שם. (136) לסוך. (137) שזוהי כאכילת קבע, שהרי סיכה היא כשתייה (להלן פ"ג הט"ז).

כ. וְכֵשֶׁם שֶׁמֶתֵר לְאָכֵל עֲרָאִי מִפְּרוֹת שְׁלֹא נִגְמְרָה מְלֹאכְתָּהּ 138, **כֵּן** 139 **מִתֵּר לְהַאֲכִיל מֶהֱן לַחֲיָה וְלִבְהֶמָּה וְלַעוֹפוֹת כָּל מַה שִּׁירְצָה וּמִפְקִיר מֶהֱן כָּל מַה שִּׁירְצָה** 140 **קִדְּם שְׁיַעֲשֹׂר. וְאִם גָּמְרוּ** 141, **אִף עַל פִּי שְׁלֹא נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֹׂר** 142 - **לֹא יִפְקִיר וְלֹא יִאֲכִיל לִבְהֶמָּה וְלַחֲיָה וְלַעוֹפוֹת אֲכִילַת קֶבֶע עַד שְׁיַעֲשֹׂר** 143. **וּמִתֵּר לְהַאֲכִיל לִבְהֶמָּה עֲרָאִי** 144 **מִן הַטֶּבֶל** 145 **וְאִפְלוּ בְּתוֹךְ הַבֵּית. וּמִאֲכִיל** 146 **פְּקִיעֵי עֶמִיר** 147 **עַד שְׁיַעֲשֹׂם חֲבִילוֹת** 148.

(138) כגון תבואה שקצרה ודשה, ועדיין לא זרה ולא מירח (למעלה ה"א). (139) פאה פ"א מ"ו. (140) אפילו אכילת קבע. וראה למעלה פ"ב ה"ג. (141) מלאכתו. (142) כשדעתו היתה להוליכן לבית (שם ה"ב). (143) שלא התירו במשנה שם אלא קודם מירוח ולא הזכירו קביעות, וראה ב'תוספות אנשי שם', שם. (144) אבל אכילת קבע אסורה, כיון שכבר נכנס לתוך הבית, ואף-על-פי שלא

שבמשנה. (103) כלומר, היה בקדירה או באלפס שהם כלי ראשון, כן הוא במשנה שם, וכן כתב רבינו להלן פ"ה הט"ז, ועי' רדב"ז.

טז. הַעֲגוּל 104 **שֶׁל דְּבִלָּה** 105 - **מִשְׁיַח לִקְנוֹן** 106. **הַגְּרוּגְרוֹת** 107 - **מִשְׁיַדוּשׁ** 108. **וְאִם הִכְנִיסֵן לְמַגוּרָה - מִשְׁיַעֲגִיל בִּידוֹ עַל פִּי הַמַּגוּרָה** 109. **הָיָה דֶשׁ הַגְּרוּגְרוֹת בְּחִבִּית אוֹ הַעֲגוּל עַל פִּי הַמַּגוּרָה, נִשְׁפָּרָה הַחִבִּית אוֹ שְׁנִפְתָּחָה הַמַּגוּרָה** 110 - **הָרִי זֶה לֹא יֵאָכֵל עַד שְׁיַעֲשֹׂר** 111.

(104) שם, מ"ח. (105) גוש תאנים הדבוקות זו בזו. (106) שמחליק פני העיגול במשקין. (107) תאנים מיובשות. (108) משיכתוש אותם קצתם על קצתם בכלי שהוא רוצה להצניעם שם (פירוש המשנה, שם). (109) כלי עגול שעושים בו עיגולי דבילה. (110) בשעת הדישה והעיגול, שעדיין לא נגמרה מלאכת הדישה. (111) דלא כרבי יוסי שאמר שהתחנות זקוקות לעליונות, וכל זמן שלא נגמרו העליונות אף התחתונות לא נגמרו, אלא כתנא-קמא (שם), שאמר שאין התחתונות זקוקות לעליונות. ומכיון שהתחתונות נגמרו, אסור לאכול אף מן העליונות, כמבואר למעלה (ה"ד, 'תוספתא כפשוטה') [וראה למעלה ה"ג הערה פט].

יז. תֹּאנִים 112 **וְעֹנְבִים שֶׁבְּמִקְצָה** 113 - **מִתֵּר לְאָכֵל מֶהֱן עֲרָאִי בְּמִקְוֶה** 114. **אֲבָל אִם נוֹטֵל מִן הַמִּקְצָה וְהוֹלִיךְ לְמָקוֹם אֲחֵר - לֹא יֵאָכֵל מֶהֱן עֲרָאִי, שֶׁהָרִי נִגְמְרָה מְלֹאכְתָּהּ, אִף עַל פִּי שְׁלֹא יָבִשׁוּ כָּל צִרְכָּן** 115.

(112) תוספתא מעשרות פ"ב (הוצאת ליברמן עמ' 44 234). (113) מקום שהוקצב ליבוש התאנים והענבים. (114) שעדיין לא נגמרה מלאכתו. ועוד שהוא מחזיר את המותר לייבשן. (115) כלומר: הולכתו למקום אחר, מחשיבתו כגמר מלאכה, אף-על-פי שלא יבשו כל צרכם.

יח. הַחֲרוּבִין 116 **עַד שְׁלֹא בָּנֶסֶן לְרֹאשׁ הַגֶּגֶן** 117 - **מוֹרִיד מֶהֱן** 118 **לִבְהֶמָּה** 119 **וּפְטוּר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַחֲזִיר אֶת הַמּוֹתֵר לִיבֹשׁוֹ, וְנִמְצָא מֵאֲכִיל עֲרָאִי** 120.

(116) שם פ"ג מ"ד. (117) מדובר אפילו בחרובין שכבר העמיד מהם ערימה בשדה, אלא שדעתו ליבשם על הגג, ולכן עדיין לא נגמרה מלאכתו עד שיכנס כולם על ראש הגג. (118) לחצר. ואינם נקבעים שם למעשר, לפי שדבר שלא נגמרה מלאכתו אינו נקבע בחצר (למעלה ה"ג). (119) שכיון שנותנם לבהמה, ניכרים הדברים כי עוד לא יבשו ולא נגמרה מלאכתם, כי לאחר גמר מלאכתם אינו נותנם לבהמה. אבל לאדם אסורים באכילה בחצר, כמו שאמר למעלה (בהלכה הקודמת), שאין לאכול אלא במקום המוקצה. (120) כן כתב גם בפירוש המשנה, שם.

יט. מַעֲשֵׂר רֹאשׁוֹן 121 **שֶׁהִקְדִּימוּ בְּשִׁבְלִים - אֶסוּר לְאָכֵל מִמֶּנּוּ עֲרָאִי קִדְּם שְׁיַפְרִישׁ תְּרוּמָתוֹ** 122; **וְאִם אֲכָל - מִפְּנֵי אוֹתוֹ מִפֶּת מְדֻדוֹת** 123. **כִּיצַד הִיא אֲכִילַת**

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

נגמרה מלאכתו, ראה להלן. (145) שלא נגמרה מלאכתו ('תוספתא כפשוטה' מעשרות פ"ב, שורה 65 בשם הגר"י מקוטנא). (146) תוספתא שם ה"כ. (147) זירים של תלתן המחזירים זה בזה, ומאכילם אפילו קבע. (148) שזהו גמר מלאכתו (ביצה יג.) וחייבים במעשר, שמאכל אדם ובהמה הם, וכן מפורש במעשר שני, פ"ב מ"ב, אבל מאכל בהמה פטור ממעשר ('תוספתא כפשוטה').

כא. המוציא¹⁴⁹ קציצות¹⁵⁰ בדרך, אפלו בצד שדה קציצות¹⁵¹ - הרי אלו פטורין מן המעשר¹⁵². מציא גורגרות¹⁵³, אם דרסו רב הגורגרות רב האדם¹⁵⁴ - חיב לעשר¹⁵⁵; שחזקתן מדבר שנגמרה מלאכתן. וכן אם מציא פלחי דבלה¹⁵⁶; שידוע שהם מדבר הגמור¹⁵⁷.

(149) מעשרות פ"ג מ"ד. (150) גרגירים תלושים מאיזה אילן שהוא, ולא נגמרה מלאכתם למעשר. (151) שיש להניח שמן השדה הן. (152) שנתיאשו הבעלים. והפקר קודם גמר מלאכה פטור מן המעשר, ראה בהלכה הקודמת. (153) תאנים מיובשות. ולא ניכר בה אם כבר נגמרה מלאכתן או לא. (154) כלומר, שרוב בני האדם דרסו רוב גורגרותיהם בשדות. (155) שעם דריסתן גמר מלאכתן, כמבואר למעלה בהט"ז. אבל אם לא דרסו אלא מיעוט גורגרותיהם, או שרק מיעוט בני אדם דרסו רוב גורגרותיהם, אינו חייב לעשר, שיש להניח שמרוב הגורגרות באו אלו (רדב"ז). ואף-על-פי שהבעלים נתיאשו מהם והרי הם הפקר, אינם פטורים ממעשרות, מאחר שהופקרו לאחר גמר מלאכה. ראה למעלה. (156) לאחר שנדרסו בעיגול, מחלקים העיגול לכמה פלחים, ובכל פלח הרבה תאנים דבוקות (רש"י שם). (157) ואם כן אין לנו צורך ברוב דורסים.

כב. מציא¹⁵⁸ פריכות¹⁵⁹: פרישות היחיד¹⁶⁰ - חיב לעשר¹⁶¹, פרישות הרבים - פטורות¹⁶². והאלמות¹⁶³ - בקל מקום חיבות במעשר¹⁶⁴. מציא תבואה מרוחה¹⁶⁶ - עושה אותה¹⁶⁷ תרומות¹⁶⁸ ומעשרות על פרות אחרות¹⁶⁹ ואינו חושש¹⁷⁰. מציא פלפלה מחפה¹⁷² - חיבת במעשרות¹⁷³. מציא פלפלה¹⁷⁵: במקום שהרב מכניסין לשוק - אסור לאכל ממנה עראי¹⁷⁶, ומתקנה דמאי¹⁷⁷; ובמקום שהרב מכניסין לפתים - אוכל ממנה עראי¹⁷⁸, ומתקנה ודאי¹⁷⁹; מחצה למחצה - דמאי¹⁸⁰; ואם הכניסה לבית - מתקנה ודאי. במה דברים אמורים? בדבר שאין לו גמר מלאכה; אבל בדבר שיש לו גמר מלאכה, אף על פי שהוא מעשר ודאי - אינו צריך להפריש תרומה, שחזקתן שהפריש מהן תרומה בפשעה שנגמרה מלאכתן¹⁸¹.

כג. תדרי¹⁸² הנמלים שלנ¹⁸³ בצד הערמה החיבת¹⁸⁴ - הרי הנמצא בהן חיב במעשרות¹⁸⁵; שידוע שמדבר גמור היו גוררין פל הלילה.

(182) שם פ"ה מ"ז. ושם הגירסא: "חורי", והיינו הך. (183) לינת לילה. (184) במעשרות. כגון שנגמרה מלאכת החיטין, כנ"ל בהי"ג. ואם לנו בצד הערימה הפטורה, הנמצא בהן פטור ממעשר. (185) ואם הערימה חייבת גם בתרומה, חייב גם לתרום על מה שמצא.

כד. המוציא¹⁸⁶ יתים תחת הזית וחרובין תחת החרוב¹⁸⁷ - חיבין במעשר; שחזקתן שמאילן זה

(149) מעשרות פ"ג מ"ד. (150) גרגירים תלושים מאיזה אילן שהוא, ולא נגמרה מלאכתם למעשר. (151) שיש להניח שמן השדה הן. (152) שנתיאשו הבעלים. והפקר קודם גמר מלאכה פטור מן המעשר, ראה בהלכה הקודמת. (153) תאנים מיובשות. ולא ניכר בה אם כבר נגמרה מלאכתן או לא. (154) כלומר, שרוב בני האדם דרסו רוב גורגרותיהם בשדות. (155) שעם דריסתן גמר מלאכתן, כמבואר למעלה בהט"ז. אבל אם לא דרסו אלא מיעוט גורגרותיהם, או שרק מיעוט בני אדם דרסו רוב גורגרותיהם, אינו חייב לעשר, שיש להניח שמרוב הגורגרות באו אלו (רדב"ז). ואף-על-פי שהבעלים נתיאשו מהם והרי הם הפקר, אינם פטורים ממעשרות, מאחר שהופקרו לאחר גמר מלאכה. ראה למעלה. (156) לאחר שנדרסו בעיגול, מחלקים העיגול לכמה פלחים, ובכל פלח הרבה תאנים דבוקות (רש"י שם). (157) ואם כן אין לנו צורך ברוב דורסים.

כא. המוציא¹⁴⁹ קציצות¹⁵⁰ בדרך, אפלו בצד שדה קציצות¹⁵¹ - הרי אלו פטורין מן המעשר¹⁵². מציא גורגרות¹⁵³, אם דרסו רב הגורגרות רב האדם¹⁵⁴ - חיב לעשר¹⁵⁵; שחזקתן מדבר שנגמרה מלאכתן. וכן אם מציא פלחי דבלה¹⁵⁶; שידוע שהם מדבר הגמור¹⁵⁷.

(149) מעשרות פ"ג מ"ד. (150) גרגירים תלושים מאיזה אילן שהוא, ולא נגמרה מלאכתם למעשר. (151) שיש להניח שמן השדה הן. (152) שנתיאשו הבעלים. והפקר קודם גמר מלאכה פטור מן המעשר, ראה בהלכה הקודמת. (153) תאנים מיובשות. ולא ניכר בה אם כבר נגמרה מלאכתן או לא. (154) כלומר, שרוב בני האדם דרסו רוב גורגרותיהם בשדות. (155) שעם דריסתן גמר מלאכתן, כמבואר למעלה בהט"ז. אבל אם לא דרסו אלא מיעוט גורגרותיהם, או שרק מיעוט בני אדם דרסו רוב גורגרותיהם, אינו חייב לעשר, שיש להניח שמרוב הגורגרות באו אלו (רדב"ז). ואף-על-פי שהבעלים נתיאשו מהם והרי הם הפקר, אינם פטורים ממעשרות, מאחר שהופקרו לאחר גמר מלאכה. ראה למעלה. (156) לאחר שנדרסו בעיגול, מחלקים העיגול לכמה פלחים, ובכל פלח הרבה תאנים דבוקות (רש"י שם). (157) ואם כן אין לנו צורך ברוב דורסים.

כב. מציא¹⁵⁸ פריכות¹⁵⁹: פרישות היחיד¹⁶⁰ - חיב לעשר¹⁶¹, פרישות הרבים - פטורות¹⁶². והאלמות¹⁶³ - בקל מקום חיבות במעשר¹⁶⁴. מציא תבואה מרוחה¹⁶⁶ - עושה אותה¹⁶⁷ תרומות¹⁶⁸ ומעשרות על פרות אחרות¹⁶⁹ ואינו חושש¹⁷⁰. מציא פלפלה מחפה¹⁷² - חיבת במעשרות¹⁷³. מציא פלפלה¹⁷⁵: במקום שהרב מכניסין לשוק - אסור לאכל ממנה עראי¹⁷⁶, ומתקנה דמאי¹⁷⁷; ובמקום שהרב מכניסין לפתים - אוכל ממנה עראי¹⁷⁸, ומתקנה ודאי¹⁷⁹; מחצה למחצה - דמאי¹⁸⁰; ואם הכניסה לבית - מתקנה ודאי. במה דברים אמורים? בדבר שאין לו גמר מלאכה; אבל בדבר שיש לו גמר מלאכה, אף על פי שהוא מעשר ודאי - אינו צריך להפריש תרומה, שחזקתן שהפריש מהן תרומה בפשעה שנגמרה מלאכתן¹⁸¹.

(158) תוספתא מעשרות פ"ב. (159) אלומות קטנות. (160) שאסורות משום גזל (תוספתא שם). (161) שאין הבעלים מתיאשים, שמקומם סימן, שאינם מתגלגלים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

לאוכלן בחצר הפטורה והכניסן לביתו. אם אויר חצר קובע למעשר וגפן הטעונה בחצר.

א. אין² הטבל נקבע למעשרות מן התורה עד שיכניסנו³ לביתו⁴; שְׁנֵאֲמָר: בְּעֵרְתִּי הַקֶּדֶשׁ מִן הַבֵּית⁵. והוא שִׁכְנִיסְנוּ דֶּרֶךְ הַשְּׁעָר; שְׁנֵאֲמָר: וְאָכְלוּ בְשַׁעְרֵי⁶. אָבֵל אִם הִכְנִיס תְּבוּאָתוֹ דֶּרֶךְ גִּגוֹת⁷ וְקִרְפִּיפּוֹת⁸ - פְּטוּר מִן הַתְּרוּמָה⁹ וּמִן הַמַּעֲשֵׂרוֹת¹⁰.

(2) כר' ינאי בבבא מציעא פת. ולא כר' יוחנן שם שגם חצר קובעת מן התורה. (3) בין בעל התבואה ובין אחר. (4) אבל לא לבית של אחר. (5) ופשוטו של מקרא כשנכנסו לבית כדרכן דרך הפתח. אבל מדבריהם נקבע על ידי שישה דברים ואף על פי שלא נכנס לבית. (6) ומדובר בתבואה שנגמרה מלאכתה, שאם לא כן, אין הבית קובע למעשר. (7) שלא נכנסו לבית בדרך הרגילה, אלא דרך ארוכה שבגג. והגג עצמו אינו קובע. (8) שנכנסו לבית בדרך אחרות. והקורפף עצמו אינו קובע, שאינו לדירה. ובבכורות לה: אמרו: "דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות, דרך חצרות, דרך קרפפות, כדי לפטור מן המעשרות". [ואף שם הכוונה שהכניס דרך חצר שאחורי הבית. והמדובר בחצר שאינה משתמרת, שאינה קובעת שהרי מימרא זו היא של רבי יוחנן, והוא עצמו אמר שם שחצר קובעת מן התורה]. (9) יש להעיר שבתחילת ההלכה לא הזכיר רבינו "תרומה". (10) אבל מדבריהם אסור באכילת קבע.

ב. יִרְאֶה לִי, שְׁאִין לֹקִין מִן הַתּוֹרָה עַל אֲכִילַת הַטָּבֵל עַד שִׁיקְבַּע בְּכִנְסִיתוֹ לְבֵיתוֹ, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה; אָבֵל אִם נִקְבַּע בְּשַׁעַר הַשְּׁשָׁה דְּבָרִים שְׁמַנִּינוּ¹¹ - אֵין לֹקִין עָלָיו אֲלָא מִפְּתַח מְדֻדוֹת מְדַבְּרִיהֶן. וְכֵן הָאֵוֵל מִפְּרֻת שְׂדֵעָתוֹ לְהוֹלִיכֵן לְשׁוּק אַחֵר שְׁנִגְמְרָה מְלֹאכְתָּן¹² - אֵינוֹ לֹקֵה אֲלָא מִפְּתַח מְדֻדוֹת, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ; שְׁאִין הַגּוֹמֵר לְמַכֵּר חֶבֶץ בְּמַעֲשֵׂר אֲלָא מְדַבְּרִיהֶם.

(11) שאין ששת הדברים קובעים למעשר אלא מדבריהם. (12) שאסור לאכלם עראי כאילו נקבע באחד מששת הדברים הקובעים.

ג. בֵּית שְׁאִין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת - אֵינוֹ קוֹבֵעַ¹³. וְכֵן הַגִּגִּים אֵינָן קוֹבְעִין, אִף עַל פִּי שְׁהִיבִית שְׁלֵמֻטָּה קוֹבֵעַ¹⁴. וְאִם לֹא הָיָה בְּגַג אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּגוֹן שֶׁהָיָה הַבֵּית מְשֻׁפָּע וְעוֹלָה - אֵינוֹ פּוֹטֵר מִן הַמַּעֲשֵׂר, אֲלָא הָרִי גִג זֶה כְּמִקְצַת אֲוִיר הַבֵּית¹⁵.

(13) שאינו ראוי לדירה ואינו קרוי בית. (14) [במשנה שם: "הגגות פטורין אף על פי שהם של חצר החייבת". ורבינו שינה וכתב "אף על פי שהבית שלמטה קובע", והכוונה שאין מסביב חצר המחייבת, וכגון שאינה משתמרת - לפי שבירושלמי הקשו על המשנה שם, למה לא נטבלו בחצר? ותיצרו: תפתר כר' יוסי בן רבי יהודה שאמר "הביא תאנים

נִפְלִי¹⁸⁸. מִצָּא תְּאֵנִים תַּחַת הַתְּאֵנָה - הָרִי הֵם סִפְקָ¹⁸⁹; שֶׁהָרִי מְשַׁתְּנוֹת וּמִתְלַכְלָכוֹת בְּעַפְרָ¹⁹⁰, שְׁמָא מִתְּאֵנָה זֶה נִפְלִי¹⁹¹ אוֹ מִתְּאֵנִים שְׁנֵתְעֲשִׂרוּ¹⁹².

(186) שם פ"ג מ"ד. (187) כן הוא ב'ירושלמי' שם: "והוא שמצא זיתים תחת זיתים וחורובים תחת חורובים, אבל אם מצא זיתים תחת חורובין וחורובין תחת זיתים - לא בדא". (188) כן הוא בבבא-מציעא כא, ב: "שאני זית, הואיל וחזותו מוכיח עליו". וחייבים במעשר מוודאי, ראה להלן. (189) כלומר, חייב לעשר מספק. והנה במשנה שם: "תאנה שהיא נוטה על דרך ומצא תחתיה תאנים, מותרות משום גזל, ופטורות מן המעשרות". וכן כתב רבינו בפט"ו מהל' גזילה ואבידה הט"ו. ומשמע שפטורות לגמרי אפילו מספק (וראה ב'פירוש המשניות' מעשרות, שם). אבל ב'ירושלמי' שם אמרו: "לא אמרו אלא [הנוטה] לדרך, הא בינו לבין חבירו לא", כלומר, אז אינו מתייחס. ודברי רבינו כאן הם דברי ה'ירושלמי', שלא כתב אלא מצא תאנים תחת התאנה, ולא כתב "הנוטה לדרך" (כמו שכתב בהל' גזילה שם) ולכן כתב שהיא ספק. (190) כן אמרו שם: "תאניה עם נפילתה נמאסת", ואין חזותה מוכיחה עליה. ואף-על-פי שלא הוצרכו לסברא זו אלא אליבא דרבא שאין הלכה כמותו - עובדא היא ואין חולק עליה. (191) וחייבים במעשר, שלא נתייאשו הבעלים, כנ"ל. (192) ולכן מעשר מספק.

כה. הַמְּקַדֵּישׁ¹⁹³ פְּרוֹת תְּלוּשִׁין¹⁹⁴ וּפְדָאֵן קֶדֶם שְׁתַּגְמֵר מְלֹאכְתָּן - חֵיב לַעֲשֹׂר¹⁹⁵. וְאִם נִגְמְרָה מְלֹאכְתָּן בִּיד הַהֶקְדֵּשׁ וְאַחֵר כֶּף פְּדָאֵן - פְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂרוֹת; שֶׁבִּשְׁעַת חוֹבָתָן הָיוּ פְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂרוֹת¹⁹⁶. הַמְּקַדֵּישׁ קָמָה לְמִנְחוֹת - פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׂרוֹת¹⁹⁷.

(193) פאה פ"ד מ"ח, וחלה פ"ג מ"ד. (194) שבאו לעונת מעשרות, שאם לא כן אלא היו ביד הגזבר משבאו לעונת מעשרות, נפטרו ממעשר, כנ"ל סוף פ"ב. (195) שבשעת חובתן היו חייבין במעשרות. (196) שהקדש פטור ממעשר, מ"דגנך" ולא דיגון הקדש, 'ירושלמי' פ"א ממס' מעשרות ה"א. (197) תוספתא מנחות פ"י. [והיינו כמו שאמרו במנחות סו, א - שמותר העומר נפדה ונאכל לכל אדם ופטור מן המעשר (ולא כרבי עקיבא שם שמחייב משום "שלא נתנו מעות [של הקדש] אלא לצורך להן" (שם:). כלומר: לצורך להן ולא למותר. ולפיכך לא נפטרו במירוח הקדש). וכמו כן במקדש קמה למנחות, ונותר ממנה ופדאווה, פטור הנותר ממעשרות, וראה ב'תוספות ראשונים' שם].

~ יום שישי ט"ו אלול ~

פֶּרֶק רִבְעִי

(1) יבאר שאין הטבל נקבע למעשרות מן התורה עד שיכנס לבית. ודין בית שאינו קובע אלא אם יש בו ארבע אמות על ארבע אמות. ואיזו היא חצר הקובעת. המביא תאנים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הכנסת גופו, אלא בחדר שעל ידו - קובע גם בית הכנסת, שהוא כבית שער ומרפסת לדירת הקבע. (30) מחסנים. (31) לכנס בהם התבואה לאחר גמר מלאכתה. (32) שאינן דירה. (33) כלומר, גם לדירה וגם למכונס, שאם לא כן פשוט הוא שקובעים.

ז. פֶּשֶׁם שֶׁהַבֵּית³⁴ קוֹבֵעַ לְמַעַשְׂר, כִּף הַחֲצֵר קוֹבֵעַת לְמַעַשְׂר³⁵; וּמִשְׁכָּנֶסוֹ³⁶ לְחֲצֵר דֶּרֶךְ הַשְּׁעָר³⁷ נִקְבָּעוּ, אִם עַל פִּי שְׁלֹא הִכְנִיסָן לְתוֹךְ הַבֵּית.

(34) בירושלמי מעשרות פרק ג הלכה ג: "ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן כולהון (כל דיני חצר הקובעת למעשר האמורים במשנה) מן הבית למדו". (35) מדבריהם. בתוס' דיבור המתחיל עד, שאף לר' ינאי הסובר שרק בית קובע מן התורה - קובעת חצר מדבריהם. (36) הפירות. (37) בבא מציעא שם לעניין בית, ומשם למד רבינו לעניין חצר.

ח. אִי זֶה הֵיא חֲצֵר הַקּוֹבֵעַת? כָּל שֶׁהַפְּלִים נִשְׁמְרִין בְּתוֹכָהּ³⁸, או שְׁאִין אָדָם בּוֹשׁ מְלֹאכֶל בְּתוֹכָהּ³⁹. או חֲצֵר, שְׁאֵם יִכְנֶס אָדָם לָהּ - אוֹמְרִין לוֹ: מָה אַתָּה מִבְּקָשְׁךָ⁴⁰? וְכֵן חֲצֵר שֵׁשׁ בָּהּ שְׁנֵי דְיוֹרִין⁴¹ או שְׁהִיא לְשְׁנֵי שְׁתַּפִּין, שְׁאֶחָד פּוֹתְחָה וְנִכְנָס וְאֶחָד בָּא וְנִכְנָס או יוֹצֵא וְנוֹעֵל, הוֹאִיל וְהֵן פּוֹתְחִין וְנוֹעֲלִין - הֲרִי זֶה קוֹבֵעַת.

(38) והיינו שישנו שומר בצד הפתח, ואף על פי שאין בחצר זו יתר הדברים הנזכרים להלן, שהלכה כדברי כולן (כל התנאים במשנה שם) להחמיר. (39) ואף על פי שאין הכלים נשמרים בתוכה. (40) ואף על פי שאינה נשמרת ואדם בוש לאכול בתוכה. (41) שכנים.

ט. בֵּית שְׁעָר⁴² שֶׁל חֲצֵר וְהָאֲכַסְדֶּרֶה⁴³ וְהַמֶּרְפֶּסֶת - הֲרִי הֵן כְּחֶצֶר: אִם הֵיטָה קוֹבֵעַת⁴⁴ - קוֹבֵעִין⁴⁵, וְאִם לֹא - אֵינָן קוֹבֵעִין⁴⁶.

(42) כי לחצירות גדולות שני שערים, ומה שבינתיים הוא בית שער. (43) מקום מקורה המוקף משלוש רוחותיו. (44) למעשר. (45) שהם טפלים לחצר. (46) שהם אינם דירה. ואף שבבית השער עומד שומר - אינו אלא כבורגנין.

י. שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זֶה לְפָנִים מִזֶּה - שְׁתֵּיהֶן קוֹבֵעוֹת⁴⁷. סֶפֶת הַיּוֹצְרִים זֶה לְפָנִים מִזֶּה - הַפְּנִימִית קוֹבֵעַת⁴⁸, וְהַחֲצוֹנָה אֵינָה קוֹבֵעַת⁴⁹. וְהַחֲנוּת - קוֹבֵעַת כְּבֵית⁵⁰.

(47) גם החיצונית, ואף על פי שיש לפנימית דריסת הרגל עליה - אינה כחצר שאינה משמרת. (48) שדירת קבע היא, אף שאינה אלא לימות החמה. (49) שאינה דירת קבע כנ"ל. ואף שבית שער טפל לחצר - אין אומרים החיצונית טפלה לפנימית ותקבע למעשר, שאין הפנימית חשובה כל כך להיות לה החיצונית בית שער. (50) ואף שאינו דר בבית, כיוון שכל תשמישו בחנות, קובעת היא למעשר כחצר.

מן השדה והעבירן לחצרו לאוכלן בראש גגו - פטור". אבל רבינו פסק כרבי שחייב. (15) [צריך עיון: הרי סוף סוף לא נכנס לבית דרך השער, אלא דרך הגג].

ד. הַצְרִיפִין¹⁶ וְהַבּוֹרְגָנִין¹⁷ וּבֵתֵי הַקִּיץ, וְהוּא אֲרֻבָּעָה עֲמוּדִים וְתִקְרָה עַל גִּבְיָהֶן, שְׁנִמְצָא בְּלֹא כְּתָלִים, וְכֵן סִפּוֹת שְׁעוֹשִׁין בְּנֵי הַכְּרָמִים וּבְנֵי הַגִּנּוֹת בִּימֵי הַקִּיץ, אִם עַל פִּי שְׁדָרִין בָּהֶן כָּל יְמֵי הַקִּיץ וְיֵשׁ בָּהֶם רִחִים וְתַרְגּוּלִין - אֵינָן קוֹבֵעִין לְמַעַשְׂר. וְכֵן סִפֵּת הַיּוֹצְרִים¹⁸ הַחֲצוֹנָה¹⁹ וְסִפֵּת הַחֵג בְּחָג²⁰ - אֵינָן קוֹבֵעִין. שְׁפָל אֱלוֹ אֵין דִּירָתָן קִבֵּעַ²¹.

(16) וצריך הוא כמו אוהל, בלי גג, צר מלמעלה והולך ומרחיב למטה. (17) מגדלים העשויים לשמור בדרכים. (18) דרכם של יוצרי כלי חרס שעושים שתי סוכות זו לפניו מזו, בפנימית הוא דר ומצניע קדרותיו ובחיצונית הוא עושה מלאכתו ומוציא קדרותיו למכור. (19) אבל הפנימית קובעת. (20) כלומר, בחג הסוכות, אבל אם המשיך לדור בסוכה לאחר החג - הרי היא דירת קבע, וקובעת למעשר. (21) שעל הדורים בצריפין, אמרו בערבובין נה: חייהן אינם חיים, ואף השאר אינן אלא להתקרב בקיץ, ולא לדור בהם בקביעות. ועל בורגנין, אמרו "בורגנין חזו למילתייהו (=ראויים לתפקידם)", ולא לדירה ממש. סוכת היוצרים החיצונית אינה דירת היוצר, אלא הפנימית. וסוכת החג אינה אלא דירת עראי בלבד.

ה. הַצְרִיפִין²² וְהַבּוֹרְגָנִין - טוֹבְלִין לְבַעֲלֵיהֶן, אִם עַל פִּי שְׁאִין טוֹבְלִין לְכָל אָדָם²³. וְכֵן²⁴ בֵּית הַסֶּפֶר²⁵ וּבֵית הַמְדֻרָשׁ²⁶ - טוֹבְלִין לְזֶה שִׁיּוֹשֵׁב וּמְלַמֵּד, מִפְּנֵי שֶׁהֵם כְּבֵית²⁷, וְאֵין טוֹבְלִין לְאַחֲרִים.

(22) "שהן טובלין לבעל הבורגנין". ומזה למד רבינו גם לצריפין, ולא פירש מה דינם של בתי הקיץ וסוכות היוצרים. (23) יש לעיין הרי גם בית, שהיא דירת קבע, אינו טובל למי שאינו שלו. ויש אומרים כי זה אינו אלא במכנים פירותיו לבית חבירו דרך העברה בעלמא (ומכאן שבביתו נקבע אפילו אם הכניס דרך העברה), אבל אם הכניס דרך קבע - קובע למעשר. ואילו צריפין ובורגנין, שאינן דירת קבע, אינן טובלים לכל אדם, אפילו אם הכניסו הפירות דרך קבע. (24) ירושלמי שם כגירסת כתב-יד רומי: "בית ספר ובית תלמוד טובלין לסופר למשנה". (25) שמלמדים בו מקרא. (26) שמלמדים בו משנה וגמרא. (27) ולא "ביתו" ממש, שהרי אינם דרים שם ולפיכך אינם קובעים לאחרים.

ו. בֵּית הַכְּנֶסֶת וּבֵית הַמְדֻרָשׁ: אִם יֵשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה²⁸ - קוֹבֵעִין²⁹, וְאִם לֹא - אֵין קוֹבֵעִין. הָאוֹרִיאָרוֹת³⁰ וְהָאוֹצְרוֹת שֶׁבְּשָׂדוֹת הַעֲשׂוֹיֹת לְמַכָּסִים³¹ - אֵינָן קוֹבֵעִין³²; וְאִם הֵיוּ לְדִירָה³³ - קוֹבֵעִין.

(28) לחזן או לשמש. (29) כאן לא חילק רבינו בין אותם הדרים שם לבין כל אדם, לפי שכאן ישנה דירת קבע לשמש בית הכנסת, והרי הוא כבית הקובע גם לאחרים, אם הכניסו בו פירות בקביעות, ואף על פי שהדירה אינה בתוך בית

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

66]שכיוון שנעדרה רובה, בוודאי ימשיכו לעדור כולה, ולכן בטל דין חצר גם מן המיעוט שעדיין לא נעדר].
67]בירושלמי שם: "חני זרע רובה חייבת, נטע רובה פטורה, אמר רב חסדא והיא שנטעה לנוייה של חצר, הדא ילפא (= לומדת) מן ההיא (= מברייתא של רבי נחמיה) וההיא ילפא מן הדא. הדא ילפא מן ההיא (זרע רובה חייבת) [נטע רובה פטורה - כן צריך להיות, הר"י קורקוס] והוא שתהא נעדרת, וההיא ילפא מן הדא שאם הייתה נעדרת שהיא פטורה, והוא שעידר רובה" [נפירושם של דברים: אף על פי שאם נעדרה רובה, בטלה מתורת חצר, היינו מפני שנראים הדברים שבוודאי ימשיכו לעדור כולה, אבל לאחר שזרעה ונטעה, סימן הוא שהמיעוט שנשאר בלתי מעורר - יישאר כך. ומסתבר כי זריעה ונטיעה בחצר, אינן קבע, ובוודאי יעקרון בבוא המועד לכך, לפיכך אין בכוחו של הרוב, שנזרע או נטע שלא בקביעות, לבטל אלו את המיעוט שלא נעדר כלל, והמיעוט נשאר בתורת חצר, ואם כן הרוב הרי הוא כבית שער לחצר, שגם הוא קובע למעשרות כמו החצר עצמו. 68] שנטיעה זו היא לקביעות, ולפיכך בטל המיעוט, שלא נטע ולא נעדר, אל הרוב שניטע ונעדר. 69] ירושלמי שם, לפי מה שהגיה הר"י קורקוס: "נטע רובה פטורה (= בנטעה לנוי) והוא שתהא נעדרת". שאם לא נעדרה, אפשר להלך ולהשתמש בכל השטח שסביב האילנות. 70] הוא הדין אם הכניס לתוכה פירות מן החוץ.

טו. תאנה העומדת בחצר⁷¹ - אוכל ממנה אחת אחת⁷² ופטור; ואם צר⁷³ - חייב במעשר⁷⁴. במה דברים אמורים? בשעה עומד עומד בקרקע; אכל אם עלה לראש התאנה⁷⁵ - ממלא חיקו⁷⁶ ואוכל⁷⁷ שם⁷⁸; שאין אור חצר קובע למעשר⁷⁹.

71] החייבת (הר"י קורקוס). וכגון שלא נטע רובה, או שלא נעדרה. ועיין מה שכתב רבינו, שגם תאנה העומדת בבית, חייבת במעשר מדבריהם, ולמד דין זה מכאן. 72] כלומר, קוצץ אחת ואוכל, קוצץ אחת ואוכל וכן הלאה. שאין חצר קובעת אלא בדבר שנגמרה מלאכתו. 73] שקצץ שניים. 74] שהרי זה כנגמרה מלאכתו, שבידו עשאו כגורן. והסמיכו דבר זה על הפסוק "כי קצצם כעמיר גורנה", ואין קיבוץ פחות משתיים. 75] וראש התאנה לאו דווקא, אלא כיוון שאינו עומד על הקרקע, הרי הוא כאוויר החצר. 76] אף על פי שזהו גמר מלאכתם. 77] אכילת עראי. 78] "ובלבד שלא יוריד לחצר". 79] מכלל שאוויר הבית כן קובע.

טז. היתה⁸⁰ עומדת בחצר ונוטה לגנה⁸¹ - הרי זה אוכל ממנה בגנה כדפרי⁸² באלו היתה נטועה בגנה⁸³. היתה נטועה בגנה ונוטה לחצר - הרי זה כנטועה בחצר, שאינו אוכל שם אלא אחת אחת⁸⁴.

80] שם משנה י: "תאנה שהיא עומדת בחצר ונוטה לגינה, אוכל כדרכו ופטור". 81] שענפיה ופירותיה נוטים לגינה.

יא. המוליד פירותיו במקום למקום⁵¹, אף על פי שהוא נכנס בהן⁵² לבתים ולחצרות בדרך - לא נקבעו⁵³, אלא אוכל עראי⁵⁴ עד שנגיע למקום שהוא סוף מגמתו. וכן בחצרה⁵⁵.

51] יש אומרים כי המדובר כשמוליכם למכרם, ואף על פי שהגומר פירותיו למכרם בשוק נקבעו מיד - כיוון שאינו רוצה למכרם אלא במקום מיוחד, לא נקבעו מיד. 52] עמהם. 53] שאין בית חבירו וחצרו קובעים אלא אם כן אין לו מגמה סופית לפירותיו. 54] אבל אכילת קבע אסורה. 55] היינו, שלפני שהגיע לסוף מגמתו חזר בו ונמלך והחזירם - אינם נקבעים עד שיחזירם למקום המיועד.

יב. הרוכלין המחזירין בעצירות⁵⁶, שהן נכנסין מחצר לחצר - אוכלין עראי⁵⁷ עד שנגיעין לבית שלגין⁵⁸.

56] למכור בשמים לנשים. 57] מפירות שנטלום לאכלם בעצמם, שאם למכרם נטלום - נקבעו מיד למעשר. 58] שכיוון שאין לפירות מגמה אחרת - אף בית אחר קובע למעשר.

יג. המביא תאנים מן השדה לאכלן בחצר הפטורה מן המעשרות⁵⁹, שכח והכניס לתוך ביתו - הרי זה מתר להוציאן ולאכל מהן עראי⁶⁰. וכן⁶¹ אם שכח והעלין לגג - אוכל מהן בגג עראי. הביאן לאכלן בראש גגו, ושכח והכניס לתוך חצר חבירו⁶² - נקבעו, ולא יאכל עד שיעשו.

59] שאינה משתמרת. 60] שאין הבית קובע אלא אם הכניסו מדעת, אבל בתוך הבית אסור לאכול, אפילו עראי. 61] תוספתא שם. ושם נאמר: "שכח והעלין לראש הגג אפילו בתוך ביתו אוכל מהן עראי". ויתכן כי צריך להיות "מתוך ביתו", כלומר העביר לגג דרך ביתו ואף על פי שביתו קובע אפילו בדרך העברה - כיוון שלא היה בדעת, אלא בשכחה, אינו קובע. 62] צריך להיות: "הבית" (תוספתא כפשוטה), כלומר, העביר פירותיו דרך חצרו המשתמרת אף שהעלים לגג בהעברה בעלמא, נקבעו למעשר, שחצירו קובעת בהעברה אם הייתה בדעת. וכן הוא בירושלמי "הביא תאנים מן השדה והעבירן לחצירו לאוכלן בראש גגו רבי מחייב".

יד. חצר⁶³ שהיא נעדרת⁶⁴ - הרי היא כגנה, ואוכלין בתוכה עראי⁶⁵. והוא שיעדר רפה⁶⁶. ואם זרע רפה - אין אוכלין עראי. וכן אם נטע רפה⁶⁷. ואם נטע לנוי חצר⁶⁸, הואיל והיא נעדרת⁶⁹ - הרי זה אוכל עראי מאותן אילנות⁷⁰.

63] "חני בשם ר' נחמיה חצר שהיא נעדרת, הרי היא כגינה אוכלין בתוכה עראי. 64] נחרשת. 65] שהחרישה שאינה תשיש של חצר, מבטלת שם חצר ממנה.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(2) שנגמרה מלאכתם ביד מוכר, ראה למעלה פ"ב הלכה ב.
(3) אבל אם לקחם למכרם - אינם נקבעים למעשר, כבהלכה הסמוכה.
(4) למעלה פרק ג הלכה ג, ופ"ד הלכה ב.
(5) ירושלמי מעשרות פרק ג הלכה א: "דמים מהו שיטבלו כמקח - הדא אמרה דמים כמקח הן". ואף-על-פי שחכמים הפקיעו קנין דמים, כדי שלא יאמר המוכר ללוקח נשרפו חטיף בעליה, ותקנו משיכה (פ"ג מהלכות מכירה הלכות א-ה) - חיוב מעשר חל כיון שנעשתה פעולת קנין, אף שמדברנן אין לה תוקף. (6) ברייתא בבבא בתרא פח. (7) שגמר בלב אינו פעולת קנין כלל (שם). (8) שם. (9) ויתן דמים תמורת המעשר שלקח ונתן ללוי, ראה להלן פ"א הלכה ח. (10) והוא שהמוכר מסכים, שאם לא כן, מה יראת שמים היא זו. ועיין בתוספות שם ד"ה בירא שמים. ולזה נתכוין הכסף-משנה, ועיין בהגהה בגליון.

ב. הלוקח¹¹ במחבר לקרקע¹² או שלקח תלוש¹³ לשלח לחברו - לא נקבעו¹⁴, ויש לו לאכל מזה עראי¹⁵.

(11) מעשרות פרק ה משנה ט: "לקח במחבר לקרקע פטור, לקט לשלוח לחברו פטור". ורבינו גרס כנראה: "לקח לשלוח לחברו פטור". וכן נראה בפירוש המשנה שם. (ובירושלמי שם: "לקח במחבר לקרקע פטור, הא בתלוש חייב - מאן אית ליה מקח טובל בפירות שלא נגמרה מלאכתן, לא רבי מאיר?" ולדעת רבינו, שאין המקח קובע אלא לאחר שנגמרה מלאכתן (למעלה פ"ג הלכה ג), צריך לומר שכאן מדובר בזרע טבל שנגמרה מלאכתו למעשר, שעד כאן לא נסתפקו בשיבולת שמרחה בכרי ושתלה וקרא עליה שם תרומה (מנחות ע. ולמעלה פ"א מהלכות תרומות הלכה כו), אלא אם פרח ממנו איסור הטבל לגמרי והרי היא כפירות שלא הגיעו לעונת המעשרות (ראה שם בהערה). אבל חיוב תרומות ומעשרות, כלומר, גמר מלאכתם למעשר, בוודאי בטל בהם, והר"י קורקוס כתב שהחידוש הוא בזה, שאף לאחר שנתלשו ונגמרה מלאכתם, אוכל מהם עראי, כיון שפעולת המקח היתה במחבר, ועיין אור-שמח). (12) פירות המחברים לקרקע. (13) שנגמרה מלאכתו. (14) שאין המקח קובע אלא-אם-כן לקחן לאכלן (פירוש המשניות שם), שתקנו כעין דאורייתא, ומן התורה אינו חייב אלא כשגמר מלאכתם על דעת לאכלם לעצמו, ולא למכרם, ראה למעלה פרק ב הלכה א. (15) אבל לא קבע, כיון שהגיע לעונת מעשרות, ראה למעלה פרק ג הלכה א.

ג. האומר¹⁶ לחברו: הלא אפר זה ותן לי בו חמש תאנים¹⁷ - הרי זה אוכל אחת אחת ופטור¹⁸; ואם צרף - חייב לעשר¹⁹. הא לר' אפר זה בעשרים²¹ תאנים שאבר לי²² - בורר אחת אחת ואוכל²³. באשכול שאבר לי - מגרגר ממנו באילן ואוכל²⁴. פרמון שאבר לי - פורט²⁵ באילן ואוכל. באבטיח שאבר לי - בופת בקרקע²⁶ ואוכל²⁷. ואם קצץ את התאנים וצרפם²⁸, או שקצץ האשכול או האבטיח - חייב לעשר²⁹, שהרי לא קנה אלא הנתלש³⁰. אבל

(82) ואף שצירף בידו, אינו חייב. ומותר באכילת עראי. (83) ואף על פי שאמר "שדי נופו בתר עיקרו" (שהענף בטל לגבי העיקר) - כאן הדבר תלוי בראיית פני החצר וכשנוטה לגינה ואוכל בגינה, הרי אינה רואה פני החצר (ר"י קורקוס). (84) אבל אם צירף שניים, חייב. ואף כאן, אף על פי שהנוף בטל לעיקר, כיוון שראה פני הבית - חייב לעשר.

יז. גפן שנטועה בחצר⁸⁵ - לא יטל את כל האשכול ויאכל, אלא מגרגר אחד אחד⁸⁶. וכן פרמון - לא יטל את כל הרמון, אלא פורט⁸⁷ את הרמון באילן⁸⁸, ואוכל הפרד⁸⁹ משם. וכן באבטיח - בופתו⁹⁰ בקרקע⁹¹ ואוכלו שם⁹². הנה אוכל באשכול⁹³ בגנה⁹⁴, ונכנס מן הגנה לחצר⁹⁵, אף על פי שניצא מן החצר⁹⁶ - לא יגמר עד שיעשר⁹⁷.

(85) החייבת. (86) כלומר, מן האשכול בעודו מחובר לגפן, אבל שניים לא יאכל, שהוא גרנו, והרי זה כנגמר מלאכתו. (87) מלשון "ופרט כרמך". ויש מפרשים כמו "פורד". (88) בעודו מחובר. (89) גרגיר הרימון. (90) ובר"ש (פרק ב שם): "כופף ואוכל, עץ שהאבטיח מחובר כופף אותו שיגיע האבטיח לפיו ונושך ואוכל". אבל במשנה שם ושם: "וסופת באבטיח", "וסופת ואוכל". והוא מלשון חתיכה. (91) במחבר. (92) אכילת עראי. (93) כלומר, מאשכול. (94) שתלשו שם והתחיל לאכלו בהיתר. (95) בכוונה. שאילו שכח ונכנס - אין החצר קובעת. (96) שרק אז מתיר ר' אליעזר לגמור. (97) שכיוון שתלש אשכול זה לאכלו, נגמרה מלאכתו, וחצר קובעתו למעשר.

יח. בספר⁹⁸ הורועה בחצר⁹⁹ - מקרסם¹⁰⁰ עליה עליה ואוכלו¹⁰¹; ואם צרף¹⁰² - חייב לעשר¹⁰³. וכן כל פיוצא בזה.

(98) והוא זרע גד האמור בתורה. (99) וזריעה אינה מבטלת שם החצר. (100) תולש. (101) כשהכסבר מחוברת לקרקע. (102) שניים. (103) שנגמרה מלאכתן, והחצר קובעתן.

פרק חמישי

(1) יבאר הלוקח פירות תלושין מאימתי נקבעו למעשר. המחליף עם חברו זה לאכול זה לאכול. אם המתנה קובעת למעשר. השוכר את הפועלים לעשות עמו בפירות. ודין המוציא פועלים לעשות לו מלאכה בשדה ואין להם עליו מזונות. המבשל או הטומן פירות באדמה או המוזג יין במים אם קבע. התורם תרומה שצריך לתרום אחריה שנייה. ותאנה שהייתה מיוחדת לו לאכול.

א. הלוקח פירות תלושין² לאכלן³ - נקבעו למעשר מדבריהם, כמו שבארנו⁴. ומאימתי יקבעו? משייתן את הדמים, אף על פי שלא משף⁵. הרי שלא נתן דמים, והנה בורר ומניח בורר ומניח, אפילו כל היום פלו, ואף על פי שגמר בלבו לקח - לא נתחייב לעשר⁶. ואם⁸ היה ירא שמים - משגמר בלבו מעשר⁹, ואחר כך יחזיר למוכר, אם רצה להחזיר¹⁰.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

פטורים, שאין זה חליפין. וראה בר"י קורקוס. (47) ירושלמי שם: "אמר ר' שימי אין לו חליפין [כלומר, אין זה קנין חליפין כלל] שלא נתכוון האיש בזה (שהסכים ללקט עשרים תאנים) אלא להגיס את לבו שיאכל [לתת בלב חבירו שימלא כרסו מפירותיו, אבל לא בתורת מכר אלא כמתנה, ואינה קובעת כדלהלן]". וסובר רבינו, שלפי זה, גם המלקט פטור - שאין זה חליפין אלא שניהם מתנה. (48) כלומר, אין זה כמכר, שבו אנו אומרים שאם צירף חייב (למעלה הלכה ג), אלא כמתנה שאף אם צירף - פטור (חזון-איש, ועיין כסף-משנה). וראה בלשון רבינו להלן הלכה יא. (49) בירושלמי שם אמרו, שאף למי שסובר "מתנה כמכר (ראה להלן פ"ג מהלכות מעשר שני הלכה יז, ופי"א מהלכות שמיטה ויובל הלכה יט) - במעשר שהוא מדבריהם, אפילו בימי עזרא (ראה למעלה פ"א מהלכות תרומות הלכה כו), הקלו במתנה. [ומכיון שרבינו לא חילק בין מעשר בזמן הזה למעשר בזמן שכל ישראל בארץ ישראל, נראה שסובר שלדברי ר' יוחנן (שם הלכה ג) שמקח אינו קובע מן התורה, וכן פסק למעלה (פ"ב הלכה ב) - לעולם הקלו במתנה].

ו. עם הארץין⁵⁰ שהיה עובר בשוק ואמר: טלו לכם תאנים⁵¹ - אוכלים⁵² ופטורין⁵³, שאין המתנה קובעת⁵⁴. ואם הכניסו⁵⁵ לביתו: אם⁵⁶ רב העם מכניסים לבתים⁵⁷ - מעשרים ודאי⁵⁸; ואם רב העם מכניסים לשוק⁵⁹ - אין מתקנים אלא דמאי, שפא עשר ואחר כך הביא לשוק. ואם⁶⁰ אמר: טלו לכם והכניסו לבתים - פשט מכניס לבית מעשר דמאי⁶¹. נתן⁶² לו דבר מרבה⁶³, אפילו אמר לו: טל ואכל - הרי זה כמי שאמר לו: טל והכנס⁶⁴, שאינו אוכל עד שיתקן דמאי⁶⁵. וכן אם נתן לו דבר שאין דרכו להאכל⁶⁶, או שהיה אדם גדול שאין דרכו לאכל בשוק⁶⁷ - הרי זה מתקן דמאי⁶⁸.

(50) שם פרק ב משנה א. (51) במתנה. (52) עראי. (53) ממעשר. (54) כנ"ל. (55) אלו שקיבלו התאנים. (56) ירושלמי שם. (57) שיותר לאכול מהם עראי עד שיקבעו למעשר באחד מששת הדברים (למעלה פ"ג הלכות א-ג). (58) שכיון שעם-הארץ היה עובר בשוק ולא עומד שם, ודאי הוא מן הרוב שמכניסים לבתיהם, ולא מן המיעוט שמכניסים לשוק, ובוודאי לא עישרם, ואף לא הפריש מהם תרומה גדולה, שהרי עוד לא ראו פני הבית, ולכן מתעשרים ודאי (תוס' אנשי שם). (59) שמשנגמרה מלאכתם, אסור לאכול מהן עראי (שם הלכה א). (60) משנה שם. (61) ולא ודאי, ואף-על-פי שהרוב מכניסים לבתים. שהרי הוא כאומר להם: הכניסו לבתיכם ואני אתקנם מיד, וראה בהלכה הסמוכה. ובמשנה שם אמרו: "לא יאכלו מהם עראי", היינו אף לפני שהכניסו לבתיהם, והיינו משום שלענין תרומה גדולה עם-הארץ נאמן (להלן פ"ט הלכה א). ומכיון שאמר שיתקן מיד, בוודאי תרם תרומה גדולה והיא קובעת למעשר, כמפורש למעלה שם הלכה ג (תוספות אנשי שם). ורבינו השמיט בבא זו (ועיין כסף-משנה). [אבל

אם אמר לו: הלא אפר בשתי³¹ תאנים אלו, בשני אשכולות אלו, בשני רמונים אלו, בשני אבטיחים אלו³² - קוצץ בדרך³³ ואוכל עראי³⁴ ופטור; שלא נקבעו במקח, שהרי לקחן במחבר³⁵.

(16) שם פרק ב משנה ה, כר' יהודה ולא כר' מאיר. (17) שלא נגמרה מלאכתם למעשר. (18) כלומר, נוטל אחת מחבירו ואוכל, וכן הלאה. (19) שזהו גמר מלאכתו והמקח קובעו, וראה למעלה פ"ד הלכה טו לענין חצר. (20) שם משנה ו. (21) וכן הוא במשנה שבירושלמי שם. (22) כלומר, שיחול המקח כשיביר לו את התאנים, ולא עכשיו כשהם במחבר, וראה להלן. (23) כלומר, תולש מן המחבר וכו' ובמשנה שם: "בורר ואוכל". ובירושלמי שם: "ר' יוסי בשם ר' יוחנן מגרר אחת אחת והולך ואוכל". (24) כלומר, אחת אחת, כנ"ל. (25) מבקעו, ראה למעלה שם הלכה יז. (26) ראה שם. (27) קמעא קמעא. (28) אפילו שנים כאחת. (29) שזהו גמר מלאכתם. (30) כמבואר למעלה. (31) בדפוסים חדשים בטעות "בב". (32) המחברים לקרקע ולאילן. (33) אפילו אחדים כאחת. (34) אבל לא קבע, מאחר שכבר הגיעו לעונת מעשרות. (35) ומקח לא קבע במחבר (בהלכה הקודמת).

ד. המתחליף³⁶ עם חברו³⁷: זה לאכל וזה לאכל³⁸ - שניהן נקבעו למעשרות³⁹, שהרי לקחו בתלוש. זה לקצות וזה לקצות⁴⁰ - שניהן לא נקבעו; שאין המקח קובע דבר שלא נגמרה מלאכתו, כמו שבארנו⁴¹. לקח האחד פרות שהחליף לאכילה, ולקח האחר חליפיהן להקצותן - זה שלקח לאכילה חייב לעשר, וזה שלקח להקצותן לא נקבע למעשר⁴².

(36) שם משנה ח. ודין החליפין נתבאר בפ"ה מהלכות מכירה הלכה א, שאם משך האחד של חבירו - קנה חבירו שלו, ואף-על-פי שלא משך. (37) פירות שנגמרה מלאכתן תחת פירות חבירו, שאף הם נגמרו מלאכתן. (38) ולא לקצות, ואם כן נגמרה מלאכתן. (39) שזהו מקח, והוא קובעם, ואפילו אחד אחד אסור. (40) לשטוח בשדה כדי שיתייבשו, שעדיין לא נגמרה מלאכתם. (41) למעלה הלכה ג פרק ג. (42) כר' יהודה שם, ועיין רש"י ביצה לה:

ה. האומר⁴³ לחברו: צא ולקט לך עשרים תאנים משלי⁴⁴, ואני אמלא את פרסי משלך⁴⁵ - שניהם פטורים⁴⁶, שאין זה חליפין⁴⁷ פדי שהיה מכר. ואם צרף ואכל - חייב⁴⁸. והמתנה אינה קובעת פמכר⁴⁹.

(43) ירושלמי שם פ"ב הלכה א. (44) מאילני. אבל אינו קונה אותם אלא לשעילקטם. (45) התלושים, שאם הם מחוברים, אף אם היה חליפין, אינם נקבעים במחבר, כנ"ל בהלכה ב, שהרי הוא קונה אותם מיד לאחר שמשך הראשון את העשרים שלו. (46) בתוספתא פ"ב אמרו: "המלקט במניין חייב, הממלא כריסו פטור", וכן הובאה בירושלמי שם (ועיין ראב"ד). אבל לפי מסקנת הירושלמי שם, שניהם

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הפועל שִׁיאָכְלוּ בָּנָיו עִמּוֹ⁹⁸, או שִׁיאָכְלוּ בָּנָיו בְּשִׁכְרוֹ⁹⁹, או שִׁיאָכְלוּ אַחֵר גָּמַר מִלֵּאכְתּוֹ בְּתִלוּשׁ¹⁰⁰ - הָרִי זֶה אֲסוּר לֵאכֹל¹⁰¹ עַד שְׁיַעֲשֹׂר; הוֹאִיל וְאָכַל מִפְּנֵי הַתְּנָאי, הָרִי זֶה פְּלוּקָה¹⁰².

(88) שם משנה ז. (89) מלאכה. (90) שלא נגמרה מלאכתו למעשר, אבל לאחר מיכן אסור לאכול (פ"ב מהלכות שכירות הלכה א.). (91) כשמלאכתו היא תלישתן ממקום חיבורן (שם). (92) אכילה בתלוש, למדו בברייתא (בבא מציעא פט.) מ"דייש" [לא תחסום שור בדישן] - "מה דייש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר פועל אוכל בו, אף כל שלא נגמרה מלאכתו למעשר פועל אוכל בו". ואכילה במחובר, למדו (שם פז:) ממה שנאמר "ואל כליך לא תתן" - "בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית (כלומר, בשעת תלישה) אתה אוכל, ובשעה שאי-אתה נותן לכליו של בעל הבית (כגון המנכש בבצלים, שם הלכה ד) אי אתה אוכל". (93) ראה שם הלכה י, ולהלן הלכה יב, שאינם אוכלים מדבר אחר, אלא ממה שהם עושים. (94) אכילת עראי. ולמדו זאת שם מן הפסוק "ואכלת כנפשך" - "מה נפשך (= בעל הבית) אוכל ופטור (מן המעשר), אף נפשו של פועל אוכל ופטור". (95) אף-על-פי שהוא מצרף שנים בידו, שבמקח זהו גמר מלאכה ונקבע למעשר (למעלה הלכה ג). וראה בתוספות שם פח. סד"ה בעל הבית, שלענין היתר אכילת פועל, אין זה נקרא נגמרה מלאכתו. (96) משנה שם. (97) אבל התנה שיאכל בדבר שהוא אוכל מן התורה - אוכל ופטור (מעשרות פ"ב משנה ז). וראה הלכה יא בדין קצץ. (98) ממה שנוטל לעצמו רוצה לתת להם חלק, אף-על-פי שלא נשכרו עמו. (99) תחתיו. (100) שאז אין הפועל אוכל מן התורה, ראה למעלה. (101) אפילו עראי. (102) ומה שאמרו בבבא מציעא צב: "דמיחזי (= שנראה) כמקח", ואין זה מקח ממש, אין זה אלא לפי הסברא שפועל אוכל משלו, אבל לפי מה שפסק רבינו (הלכות שכירות שם הלכות יג"ד) שפועל אוכל משל שמים, ורק לו זכתה התורה - הרי זה מקח ממש.

י. שְׂכָרָיו¹⁰³ לְנֶפֶשׁ עִמּוֹ בְּזִיתִים¹⁰⁴, וְהִתְנָה הַפּוֹעֵל שִׁיאָכְלוּ בְּזִיתִים - הָרִי זֶה אוֹכֵל מִן הָאֵילָן אַחַת אַחַת וּפְטוּר¹⁰⁵; וְאִם צִרְף - חֵיב¹⁰⁶.

(103) שם פרק ג משנה ג. (104) כלומר, לתלוש הקטנים מבין הגדולים, שאינו אוכל מן התורה, מפני שאין זה גמר מלאכה (שם הלכה ד). וכן הוא בירושלמי על המשנה שם: "השוכר את הפועל לעשות בזיתים, אמר לו על מנת לאכול זיתים, אוכל אחד אחד ופטור, ואם צירף חייב" - "כי אנן קיימין בששכרו לנכש עמו בזיתים, מן דבתרה (= נלמד מהבבא השניה) לנכש עמו בבצלים". (105) ממעשר. (106) שהרי זה בגמר מלאכה, ומקח קובע למעשר לאחר גמר מלאכה.

יא. שְׂכָרָיו¹⁰⁷ לְנֶפֶשׁ¹⁰⁸ בְּבָצִילִים¹⁰⁹, וְהִתְנָה לֵאכֹל יֶקֶד¹¹⁰ - מְקַרְסֵם¹¹¹ עֲלָה עֲלָה וְאָכַל; וְאִם צִרְף -

רמזה בהלכה הסמוכה: "זה אוכל ופטור, וזה אוכל וחייב", כלומר: זה שאמר לו טול והכניס - אוכל בשוק וחייב, וכן"ל. (62) ירושלמי שם. (63) כמות גדולה של תאנים. (64) לבית, שאי-אפשר לאכלן בחוץ מחמת ריבויין. (65) כנ"ל. (66) הטעון בישול, וצריך להכניסו לבית לשם כך. (67) ירושלמי שם פ"ג סוף הלכה ב'. [והיינו שלא בפני העם, שאז אין זה אלא בתלמיד חכם בלבד (פ"ה מהלכות דעות הלכה ב, וראה שם הערה ו, והיא צריכה תיקון), אבל בפני העם הרי זה דין לכל אדם, והאוכל בשוק בפני העם הרי הוא בזוי ופסול לעדות, ראה בפ"א מהלכות עדות הלכה ה]. (68) שהרי הוא כאומר טלו והכניסו לבית, וכן"ל.

ז. הֵיטָב⁶⁹ שָׁנִים, אָמַר⁷⁰ לְאָחֵד: טֹל וְאָכַל⁷¹, וְאָמַר לְשֵׁנִי: טֹל וְהִכְנִס⁷² - זֶה⁷³ אוֹכֵל⁷⁴ וּפְטוּר⁷⁵, וְזֶה⁷⁶ אוֹכֵל וְחֵיב⁷⁷.

(69) ירושלמי שם. (70) עם הארץ. (71) בשוק. (72) לבית. (73) שאמרו לו: "טול ואכול". (74) עראי, מחוץ לבית. (75) ממעשר. (76) שאמרו לו: "טול והכניס". (77) כלומר, אוכל בשוק וחייב, כמו שאמרו במשנה שם: "טלו והכניסו לבתיכם, לא יאכלו מהם עראי", וראה בהלכה הקודמת. שכיון שאמר לו "טול והכניס", הרי הוא כאומר לו: אני אתקן מיד, ומכיון שעל תרומה גדולה נאמנים, הרי נקבעו הפירות על ידי הפרשת התרומה הגדולה, כמפורש למעלה פ"ג הלכה ג (תוספות אנשי שם) וראה למעלה הלכה ו.

ח. וְכֵן⁷⁸ אֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים בְּשֶׁעַר אוּ בְּחִנּוֹת⁷⁹, וְאָמַר לָהֶם⁸⁰: טֹלוּ וְאָכְלוּ⁸¹ - הָרִי אֵלָיו אוֹכֵלִין⁸² וּפְטוּרִין⁸³, וּבַעַל הַשֶּׁעַר אוּ בַעַל הַחִנּוֹת לֹא יֵאָכְלוּ עַד שְׁיַעֲשֹׂרוּ דָמָאִי. שְׁנִמְצָא כְּאוֹמֵר לְאֵלָיו: טֹלוּ וְהִכְנִסוּ לְבֵיתֵיכֶם⁸⁴, שֶׁהָיוּ הֵם כְּבִתְיָהֶם⁸⁵. וְכָבֵר בְּאַרְנוֹ⁸⁶, שְׁאִין הַבֵּית שְׁאִינוּ שְׁלוֹ קוֹבֵעַ לוֹ כְּשִׁיעֲבָרוּ הַפְּרוֹת בְּתוֹכוֹ⁸⁷.

(78) שם פ"ב משנה ב, כחכמים ולא כר' יהודה. (79) והשער והחנות אינם שלהם, כדלהלן. (80) עם-הארץ העובר בשוק. (81) היינו: הכניסו לשער או לחנות ואכלו. (82) עראי, אפילו בחנות או בשער. (83) שכיון שלא הכניסו לשער או לחנות אלא בדרך העברה ולא בקביעות, אינם קובעים בשבילים, כיון שאינם שלהם, כדלהלן. ולדידם, אין זה כאומר להם: "טלו והכניסו לבתיכם". (84) ואני אעשר עבורכם. (85) ראה למעלה פ"ד הלכות ט"י. (86) שם הלכה יא. (87) עיין בראב"ד, וראה שם הלכה יג.

ט. הַשּׁוֹכֵר⁸⁸ אֶת הַפּוֹעֲלִים לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ⁸⁹ בְּפְרוֹת, בֵּין בְּתִלוּשִׁין⁹⁰ בֵּין בְּמִחוּבְרִין⁹¹, הוֹאִיל וַיֵּשׁ לָהֶם לֵאכֹל מִן הַתּוֹרָה⁹² בְּמָה שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין⁹³ - הָרִי אֵלָיו אוֹכֵלִין⁹⁴ וּפְטוּרִים מִן הַמַּעֲשֵׂר⁹⁵. וְאִם⁹⁶ הִתְנָה עִמָּהּ שִׁיאָכְלוּ מֶה שֶׁלֹּא זָכָתָה לָהֶן תּוֹרָה⁹⁷, בְּגוֹן שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שבשדה, ואף כאלה שאין הפועל אוכל בהן מן התורה, ולפיכך היה מקום להתנות על מזונות, אלא שלא עשה כן. (ובמקום שלא נהגו לזון (בבא מציעא פג. ושם פ"ט הלכה א.) (129) כשבמשך היום נקלעה לו עבודה בפירות שאוכל מהם מן התורה, [ועיין רע"ב]. (130) כדין פועל (למעלה הלכה ט.) (131) [שם נגמרה מלאכתם, אין לו לפועל לאכול (הלכות שכירות שם הלכה ב, ולמעלה שם), ואם התנה על כך הרי זה כלוקח, ואסור לאכול עד שיעשר, כמבואר שם. וכן הוא במשנה א שם: "המעביר תאנים בחצרו לקצות (= לעשות קציעות, דהיינו לפני גמר מלאכה) - הפועלים שעמו בזמן שאין להם עליו מזונות, אוכלין ופטורין וכו'". (132) שהתנה על כך עם בעל השדה. (133) כן כתב בפירוש המשנה שם, ומקור הדברים להלן פ"ו הלכה ט. (שכיון שחייב לתת לו מזונות, ובמקום זה נותן לו פירות, הרי הוא כפוער חובו בטבל, והרי זה כמוכרו (שם), ומקח קובע למעשרות אם מצרף שנים (למעלה הלכה ג), וראה להלן בדברי הירושלמי. ועיין בתוספות אנשי שם. וכאן השמיענו רבינו, שמה שפועל אוכל ופטור מן המעשר, אין זה אלא בזמן שאין לו עליו מזונות. וכן צריך לפרש מה שאמרו במשנה שם: "המעביר תאנים בחצרו לקצות - הפועלים שעמו בזמן שאין להם עליו מזונות אוכלין ופטורין, אבל אם יש להם עליו מזונות - הרי אלו לא יאכלו". (134) משנה שם. (והוא כדין מקח שאוכל אחת אחת ופטור, למעלה שם). (135) משנה שם. ואמרו בירושלמי שם: "לא מן הסל ולא מן הקופה ולא מן המוקצה, כמה דתימר תמן מלקט אחת אחת ואוכל, ואם צירף חייב - מוקצה עשו אותה כמצרף". [ונראה שהכוונה לפרק ב דמעשרות משנה ה, לגבי מקח ש"אוכל אחת אחת ופטור, ואם צירף חייב". הרי שהכוונה לקביעות למעשר על ידי מקח, וכמבואר למעלה].

יד. אֶחָד 136 המְבַשֵּׁל 137 וְאֶחָד הַשּׁוֹלֵק 138 וְאֶחָד הַבּוֹשֵׁ 139 - קוֹבֵעַ לְמַעֲשֵׂר 140. אֲבָל הַמַּעֲשִׂין אֵת הַפְּרוֹת עַד שֶׁהִכְשִׁירָן 141 - הֲרִי זֶה סֶפֶק 142.

(136) שם פ"ד משנה א. (137) ירושלמי שם. (138) אם פירוש: בשיל ולא בשיל (ר"ן נדרים מט.) סידרם רבינו בדרך "לא זו אף זו" - לא רק בישול קובע, אלא אפילו שילוק ואפילו כבוש. (139) נותן הפירות במי מלח (פירוש המשנה, וראה למעלה פ"ג הלכות ג"ד). (140) מדבריהם (למעלה פ"ד הלכה ב). (141) לאכילה. (142) בעיא היא בירושלמי נדרים פ"ו הלכה א, ולא נפשטה (חזון-איש).

טו. הַטּוֹמֵן 143 פְּרוֹת בְּאֶדְמָה 144 או בְּתֵבֶן או בְּזֶלֶ 145 עַד שֶׁהִכְשִׁירָן לְאֲכִילָה - לֹא נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר 146.

(143) משנה שם. (144) כן המנהג לעשות בפירות שאינם מבושלים, להטמין אותם בעפר, כדי שיתרטבו ויתבשלו (פירוש המשנה שם). (145) זה אינו במשנה. (146) שאין זה בישול.

טז. הַנּוֹתֵן יֵין לְתַבְשִׁיל חֹם 147, או 148 שְׁנֵתן שְׁמֵן לְקִדְרָה בְּאַלְפֶּס 149 כִּשְׁהֵן מְרַתְחִין 150 - נִקְבְּעוּ

חֵיב 112. קָצִין 113 הַפּוֹעֵל 114 שִׁיאֲכַל לִיטְרָא שֶׁל זֵיתִים 115 - אוֹכַל אַחַת אַחַת; וְאִם צָרָף - חֵיב לְעֶשֶׂר. הוֹאִיל וְהוּא אוֹכַל דְּבָר קָצוּב - הֲרִי זֶה כְּלוּקָח, שְׁאִם צָרָף - נִקְבֵּעַ. לֹא קָצִין, אֲלָא הִיא אוֹכַל כְּדִין תּוֹרָה 116 - מְצָרָף וְאוֹכַל כָּל מָה שִׁיִּרְצָה. וְהוּא שֶׁלֹּא יִסְפֹּת בְּמִלַּח. אֲבָל אִם סִפֹּת בְּמִלַּח 118: אַחַת אַחַת - מִתָּר; שְׁתֵּים שְׁתֵּים - אֲסוּר, שֶׁהֲרִי נִקְבְּעוּ [בְּמִלַּח] 119.

(107) משנה שם. (108) לתלוש הקטנים מבין הגדולים שמונעין גידולן. (109) שאינו אוכל מן התורה, לפי שאין זה גמר מלאכה (הלכות שכירות שם). (110) עלי הבצלים. (111) חותך. (112) כנ"ל בהלכה הקודמת. (113) ברייתא בבא מציעא פט: (114) האוכל מן התורה, כגון ששכרו לבצור או למסוק. (115) כן פירש ר"ח, הובא בתוס' שם ד"ה קוצץ. אבל התנה בלי קציעה - כיון שאוכל גם בלי התנאי, אין זה כמקח (שם פ"ב משנה ז, וראה למעלה הלכה ט). (116) כלומר, כיון שלא קצץ בקיצוב, אינו כאוכל לפי תנאו אלא מן התורה. (117) יטבול. (118) כשנתן לו בעל הבית רשות לכך. שאם לא כן, אסור לו לספות במלח (בבא מציעא שם). (119) שהמלח קובע למעשר בדבר שנגמרה מלאכתו (למעלה פ"ג הלכה ג).

יב. פּוֹעֵל 120 שֶׁהִיא עוֹשֶׂה בְּלֶבְסִין 121 - לֹא יֵאָכַל בְּבִנּוֹת שְׁבַע 122, בְּבִנּוֹת שְׁבַע - לֹא יֵאָכַל בְּלֶבְסִין, עַד שִׁיעֲשֹׂר 123. אֲבָל יֵשׁ לוֹ לְמַנְעַ עֲצָמוֹ 124 עַד שִׁיִּגִּיעַ לְמָקוֹם הַיְּפוֹת 125.

(120) מעשרות פרק כ משנה ח. (121) תאנים גרועות (פירוש המשנה שם). בשעת גמר מלאכתן, שאוכל מהן מן התורה. (122) תאנים לבנות טובות (שם), אף אם ענפי בנות השבע מעורבים בענפי הלבסין, שבאופן כזה במין אחד אוכל משני האילנות (בבא מציעא צא:), כאן נחשבים כשני מינים. ולכן נשנתה משנה זו, אף שדין זה מפורש בב"מ שם במשנה. (123) אם התנה עם בעל הבית שיאכל מהן. שכיון שמן התורה אינו אוכל אלא במה שהוא עושה (למעלה הלכה ט), הרי זה כמקח וקובע למעשרות (שם). (124) מלאכול כשעושה בלבסין הגרועות. (125) בנות שבע. כלומר, אוכל ופטור מן המעשרות, שהרי יש לו לפועל רשות לעשות כן מן התורה (בבא מציעא שם, ופי"ב מהלכות שכירות הלכה יא), ואין זה מקח.

יג. הַמּוֹצִיא 126 פּוֹעֵלִים לְעִשּׂוֹת לוֹ מְלָאכָה בְּשָׂדֶה 127: בְּזֵמַן שֶׁאֵין לָהֶן עֲלִיו מְזוֹנוֹת 128 - אוֹכְלִין מִפְּרוֹת שְׁבַעֲדָה 129 וּפְטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂר 130; וְהוּא שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלָאכְתָּן 131. אֲבָל אִם יֵשׁ לָהֶן עֲלִיו מְזוֹנוֹת 132 - לֹא יֵאָכְלוּ וְאִם עַל פִּי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלָאכְתָּן; שֶׁאֵין פּוֹרְעִין חוֹב מִן הַטָּבֵל 133. אֲבָל אוֹכְלִין אַחַת אַחַת מִן הַתְּאֵנָה 134, אֲבָל לֹא מִן הַסֵּל לֹא מִן הַקָּפָה וְלֹא מִן הַמְּקָצָה 135.

(126) שם פ"ג משנה ב. (127) [כלומר, כל מלאכה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שבירושלמי שם. והיינו: אפילו בשדה (רדב"ז).
 (167) שמליחה קובעת למעשר, ראה למעלה פ"ג הלכה ג.
 (168) שם משנה ג. וראה למעלה הלכה יא. וצ"ע למה כפלו
 רבינו כאן. (169) שם משנה א. והיינו פותח, והוא מלשון
 "פצע". (170) הליחה הדומה לחלב (פירוש המשנה שם).
 (171) [שכיון ששרף זה אינו חשוב משקה (ראה בתוספות
 בבא בתרא יט: ד"ה מי פירות), ואין כאן יצירה של משקה
 מאוכל - אין זה חשוב כבישול. ובמשנה שם: "אם סחט
 ונתן לתוך ידו, חייב". כלומר, כיון שסחט שמן ויצר משקה
 מאוכל, הרי זה כבישול וקובע. ורבינו השמיטה מפני
 התוספתא שם: "הסוחט ענבים בתוך ידו פטור" (וראה
 בתוספתא כפשוטה שם), שאף-על-פי שבישול יש כאן -
 גמר מלאכה אין כאן, שאין זה כצירוף. ולפיכך כתב בהלכה
 הקודמת "הסוחט אשכול לתוך הכוס" (עיין שם). ואם כן,
 המשנה שם, בוודאי היא למי שסובר שכל הקובעים
 למעשר, קובעים אפילו לפני גמר מלאכה, ואין הלכה כן,
 ראה למעלה פ"ג הלכה ג]. (172) שם משנה ג, כת"ק ולא
 כר' אליעזר. (173) מקום שמקבצין שם הזיתים עד
 שיתרככו ויהיו ראויים להוציא שמנם (פירוש המשנה שם).
 (174) שאין המלח קובע אלא בשמים, כמבואר למעלה.

**יט. התורם פירותיו¹⁷⁵ תרומה שצריך לתתם אחריה
 שניה¹⁷⁶ - נקבעו למעשר¹⁷⁷, ולא יאכל מהן עראי
 עד שיוציא התרומה השניה ויעשר.**

(175) שנגמרה מלאכתן, שאם לא נגמרה מלאכתן, אין
 תרומה קובעת (למעלה שם הלכה ד). (176) כגון התורם
 מן המחוייב מדרבנן על המחוייב מן התורה (פ"ה מהלכות
 תרומות הלכה יד). [אבל זה שצריך לחזור ולתורם מחמת
 ספק (שם הלכה כב) - מסתבר שאינו בכלל זה, שהרי
 ממה-נפשך מותר לו לאכול אכילת עראי: אם תרם, הרי
 תרם. ואם לא תרם, הרי לא נקבע]. (177) כיון שהתרומה
 הראשונה תרומה מדבריהם. והאור-שמח מסמיך לזה מה
 שאמרו בתוספתא תרומות פ"ג "אין תורמין שמן על זיתים
 הנכתשים כו' אם תרם, תרומה ויחזור ויתורם וכו' וצריך
 להוציא עליהן תרומות ומעשרות", היינו שהתרומה
 הראשונה קבעה, עיין שם. וראה במראה-הפנים לירושלמי
 מעשרות פ"ב הלכה ג סוף ד"ה ראשון.

**כ. פרות שנגמרה מלאכתן¹⁷⁸ והשקה עליהן לילי¹⁷⁹
 שבת¹⁸⁰ - נקבעו, ולא יאכל מהן אפילו לאחר השבת
 עד שיעשר¹⁸¹.**

(178) שאם לא נגמרה מלאכתן, אין השבת קובעת (ביצה
 לה. (179) עיין 'תוספות יום-טוב' בתרומות פ"ח משנה
 ג. (180) כלומר: והוא לא ייחדן לשבת. וכר' יוחנן
 בירושלמי מעשרות פ"ב תחילת הלכה ב (כסף-משנה).
 וראה למעלה פ"ד הלכה יג, שחצר אינה קובעת אלא אם
 הכניסו לתוכה בכונה. (181) שאכילת שבת היא קביעות,
 משום שנאמר (ישעיה נח, יג) "וקראת לשבת עונג" (ביצה
 לד: [וראה בפ"ב מהלכות יום-טוב הלכה ט והערה נד,
 שגם יום-טוב קובע. וראה עוד להלן פ"ב הלכה א].

**למעשר. מזג יין במים חמים - נקבע¹⁵¹. ואין צריך
 לומר, אם בשל היין¹⁵² ואפילו בגת¹⁵³ - שאסור
 לשותות ממנו עד שיעשר¹⁵⁴.**

(147) אפילו לכלי שני, אם היה חם ביותר (למעלה פ"ג
 הלכה טו). (148) שם פ"א משנה ז, וראה למעלה שם.
 (149) צ"ל: "ואלפס". וכעין זה במשנה שם: "לקדרה וללפס"
 (וראה בגליון הרמב"ם בשם ר"י אבוהב). והם כלי ראשון.
 (150) והעבירים מעל האש, וראה להלן. (151) שם פ"ד
 משנה ד, כחכמים. ועיין משנה ראשונה שם. (152) על
 האש. (153) שלא נגמרה עוד מלאכת היין (למעלה שם
 הלכה יד). (154) [שאף-על-פי שכתב רבינו (שם הלכה ג)
 שכל הששה דברים, וכולל בהם גם אש, אינם קובעים אלא
 בדבר שנגמרה מלאכתו - יין שמזוג בכלי, הרי הוא כצירוף
 שנים בידו במקום (שם הלכה יג) וכמוקצה שהיא כמצרף
 (שם). ועיין משנה ראשונה שם].

**יז. השום¹⁵⁵ והשחלים¹⁵⁶ והחרדל ששחקן בשדה¹⁵⁷
 בשמן¹⁵⁸ - נטבלו למעשר¹⁵⁹. וכן¹⁶⁰ הסוחט אשכול
 לתוך הפוס¹⁶¹ - נקבע¹⁶²; לתוך התמחווי¹⁶³ - אינו
 נקבע¹⁶⁴.**

(155) ירושלמי שם פ"ד הלכה א. (156) מין ירק חריף
 (מוסף הערוך, ערך שחלים א). וכן נראה ביומא יח:
 (157) שאם הכניסין לבית, נקבעו מדין בית. (158) מסתימת
 לשונו נראה, שהמדובר בין בשום של טבל בשמן מעושר,
 ובין בשמן של טבל בשום מעושר (רדב"ז). (159) [כיון
 שהם חריפים - שחיקתם היא בישולם, שאינה גרועה
 ממולח דלהלן]. (160) תוספתא סוף פרק א, וירושלמי שם.
 (161) [שעל-ידי סחיטה זו, הוא עושה יין שהוא משקה,
 מענבים שהם אוכל, ראה בשבת קמד: ובבבא בתרא צז:].
 (162) [שיצירה חדשה של משקה מאוכל, אינה גרועה
 מבישול. וכיון שנתן לתוך הכוס, הרי זה כמצרף (ראה
 בהלכה הקודמת). ודקדק רבינו לכתוב "לתוך הכוס נקבע",
 להורות, שאם סחט ענבים לתוך ידו - פטור, שאף-על-פי
 שבישול יש כאן - גמר מלאכה אין כאן, שאין זה חשוב
 כצירוף, וראה בהלכה הסמוכה]. (163) [שיש בו אוכל,
 והנסחט מן הענבים אל תוכו, אינו נעשה משקה, שמשקה
 הבא לאוכל הרי הוא כאוכל, כמפורש בשבת שם]. ובאוכל
 צונן הדברים אמורים, שאם הוא חם - יש בו משום בישול
 (רדב"ז). (164) [שאין זה אלא "אוכלא דאיפרת", כלומר,
 אוכל שנפרד מאוכל, ואין כאן יצירה חדשה של משקה
 מאוכל].

**יח. המולח¹⁶⁵ פרות בשדה¹⁶⁶ - נקבעו¹⁶⁷. טבל
 הזיתים אחד אחד במלח ואכל - פטור¹⁶⁸. הפוצע¹⁶⁹
 זיתים כדי שיצא השך¹⁷⁰ מהם - פטור¹⁷¹. הנוטל¹⁷²
 זיתים מן המעטן¹⁷³ - טובל אחד אחד במלח
 ואוכל¹⁷⁴; ואם מלח ונתן לפניו - חייב. וכן כל
 פיוצא פזה.**

(165) מעשרות פ"ד משנה א. (166) כן הוא במשנה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

להוציא מהן שמן. או כהן שמכר שדה לישראל על מנת שהמעשר שלו. ישראל שירש טבל ממורח, והנותן שדהו בקבלה לגוי.

א. מחליקין² בתאנים וענבים של טבל, ואין בזה משום הפסד³. וכל שאסור לזרים לאכלו בתרומה, כגון הגרעינין⁴ וכיוצא בהן - כך אסור לאכלו מן הטבל ומן המעשר שלא נטלה תרומתו⁵ וממעשר שני והקדש שלא נפדו. וכל שמתר לזרים לאכלו בתרומה מדברים אלו⁶ - כך מתר בטבל ובמעשר שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו.

(2) מעשרות פ"א מ"ח. ופירוש מחליקין: לשפסף ולהחליק פניו (כסף-משנה). (3) אף-על-פי שעלידידה ימחר העיפוש שלהם (פירוש המשנה, שם). וכתנא-קמא שם, ולא כרבי יהודה האוסר. [שאף-על-פי שאסור להפסיד את הטבל, כדלהלן - כיון שהדרך לעשות כן, אין זה הפסד. ונראה שגם בתרומה מותר לעשות כן, וכמו שאמרו (תרומות פ"א מ"ה, ולמלצה פ"א מהל' תרומות ה"ה): "ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין"]. (4) בכת"י נוסף: "והקליפות והעלין והחרצנין" (מעשה רוקח). בדבר הגרעינין, ראה למעלה שם ה"א, שיש גרעינין שאסורים לזרים. ובדבר הקליפות, עיי"ש ה"י. עליו, היינו עלים של ירק, עיי"ש פ"ב ה"ה. והחרצנין הם בכלל שאר הגרעינין בזמן שכנסן ויש בהן לחלוות למצוין אותן, שאסורין לזר (שם פ"א ה"א). (5) תרומת מעשר. (6) שאינם חשובים אוכל.

ב. אין מדליקין⁸ בטבל טמא⁹ אפילו בחלו¹⁰, ואין צריך לומר בשבת¹¹. ושנאמר: את משמרת תרומתי¹²; מה תרומה טהורה - אין לה פה¹³ אלא משעת הרמתה¹⁴, אף תרומה טמאה - אין לה להנות פה¹⁵ אלא משעת הרמתה ואילך.

(7) ברייתא, שבת כו, א. (8) אפילו כהנים, ראה להלן. (9) והוא-הדין לטבל טהור (עיי"ש ברש"י וב'תוספות' ד"ה אין מדליקין), שגם הוא אסור בהנאה של כילוי. (10) [שבדיו להרים ממנו תרומות ומעשרות, והיה מקום לומר שאף-על-פי שעוד לא הרים, יש לו בו זכות ש"מתנות שלא הורמו כמי שהורמו" (חולין קלא. ולהלן הכ"א), ואף-על-פי-כן אין מדליקין בטבל טמא, כיון שלא הרים בפועל ממש]. (11) הדלקת נר בערב שבת לצורך שבת [שאין בידו להרים, שהרי "אין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת" (פכ"ג מהל' שבת ה"ט), ונמצא שנהנה ממנו בליל שבת הנאה של כילוי, בזמן שאינו עומד להרמה, שבוודאי אין לו זכות לכך. והרשב"א בחידושו לשבת שם, רצה לומר, שהחומר בשבת יותר מבחול הוא משום שאין שורפין קדשים ביום-טוב ובשבת. אבל לבסוף דוחה סברא זו: "תינח למאן-דאמר חולין הטבולים לתרומה כתרומה, אלא למאן-דאמר לאו כתרומה - מאי איכא למימר". ועי' בפ"ז מהל' ביכורים ה"ב, שרבינו פסק ש"עיסה הטבולה לחלה אינה כחלה". אולם הר"י קורקוס כתב בביאור דברי רבינו,

כא. תינוקות¹⁸² שטמנו תאנים¹⁸³ לשבת¹⁸⁴ ושקחו לעשרן - לא יאכלו למוצאי שבת¹⁸⁵ עד שיעשרו¹⁸⁶.

(182) מעשרות פ"ד משנה ב. (183) שנגמרה מלאכתם בשדה או בגינה, שלא נקבעו בבית או בחצר. (184) לאכילה. (185) שהרי אף אם לא ייחד קובעת, כמבואר בהלכה הקודמת. (186) אבל בערב שבת מותרים באכילה, ואילו גדול שייחד תאנה לשבת - אסורה גם בערב שבת, כדלהלן (ירושלמי).

כב. תאנה¹⁸⁷ שהיתה מיחדת לו¹⁸⁸ לאכל פרותיה בשבת¹⁸⁹, ולקט ממנה פלפלה¹⁹⁰ - לא יאכל¹⁹¹ עד שיעשר; הואיל ופרות אלו מיחדין לשבת, והשבת קובעת¹⁹².

(187) אילן תאנה (ירושלמי פ"ד הלכה ג). (188) שם משנה ב, כב"ה ולא כב"ש. (189) מחמת יופיין וטעמן הטוב. (190) סל. שכיון שליקט כל צרכו, הרי זה גמר מלאכה ונקבע למעשר, ראה למעלה פ"ג הלכה י. (191) אפילו קודם השבת, ואפילו אכילת עראי. (192) אבל באילן שאין פירותיו מיוחדין לשבת, אינם נקבעים אלא משחשך עליהן ליל שבת, כמבואר בהלכה הקודמת.

כג. היה¹⁹³ אוכל¹⁹⁴ באשכול¹⁹⁵ והשקה עליו לילי שבת¹⁹⁶ - לא יגמר אכילתו בשבת עד שיעשר¹⁹⁷. ואם הניחו לאחר שבת - הרי זה גומר¹⁹⁸.

(193) תרומות פ"ח משנה ג. (194) אכילת עראי. (195) ואשכול הרי הוא כנגמרה מלאכתו, ראה למעלה הלכה ג. (196) ראה למעלה הלכה כ. (197) כלומר, אם עישר קודם השבת, שהרי בשבת אסור לעשר (חזון איש). (198) כרבי יהושע, וכוונסחא שלפנינו. ולענין חצר, אמר ר' יהושע שם "לא יגמור" (וכן פסק רבינו למעלה פ"ד הלכה יז, שאפילו חוץ לחצר לא יגמור). וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. [וצריך לומר, שאף-על-פי שהשבת קובעת אף אם לא כיוונו לייחד לה (למעלה הלכה כ) - כיון שהתחיל לאכול האשכול מבעוד יום, ורצה לגמרו לפני בוא שבת, הרי יש כאן כוונה הפכית, שאינו רוצה להניחו לשבת (ראה בתלמידי רבינו יונה לברכות פרק א דף יב, ד"ה ורבינו שמואל, ותוספות שם ד"ה לא, סברא כזו לענין מצוות צריכות כוונה), ובאופן זה אין השבת קובעת אלא לעצמה, ולא למוצאי שבת). ובמלאכת-שלמה הביא שבספר מדויק הוגה בדברי רבינו כאן: "ואפילו הניח לאחר שבת, הרי זה לא יגמור", וכן הביא הברכי - יוסף יו"ד סימן שלא, על סעיף קיד. וכוונסחת ספרים אחרים במשנה שם.

פרק שישי

(1) יבאר שכל שאסור לזרים לאוכלו בתרומה אסור בטבל. ודין אם מותר ליהנות מהטבל. והמוכר פירות לחבירו וזכר שהם טבל. ודין הלוקח טבל בשני מקומות. והמקבל שדה מישראל או מן הגוי. ודין שנים שקבלו שדה באריסות, או ירשו או נשתתפו. ודין כהן ולוי שלקחו או מכרו פירות תלושין, או אם קבלו שדה מישראל. ודין המקבל זיתים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(23) מעשרות פ"ה מ"א. (24) כן הוא במשנה, שם. [ודוקא בתוך שדהו, אבל אם מכר השתילים לאחר, כשם שהחמירו לענין זורע, שאם צירפם הם כנגמרה מלאכתם (ראה למעלה), כן החמירו במקח לענין זה, שאם עקר השתילים עם הפירות, הרי הוא כמצרפם בידו, והמקח קובע למעשר. ולפיכך הסמיכו במשנה שם לדין הנ"ל: "לקח במחובר לקרקע - פטור", שרק בתלוש הוא קובע כנ"ל, אבל לא במחובר. וראה ברדב"ז ו' משנה ראשונה]. (25) נכלומר, לא אסף הפירות בידו ואין כאן צירוף, ורק במקח החמירו לחשבו כמצרף]. (26) שם, מ"ב. (27) בתוך שדהו (משנה, שם). (28) שלא נגמרה מלאכתו.

ד. לִיטְרָא²⁹ מַעֲשֵׂר טָבֹל³⁰ שְׁזָרְעָה וְהַשְׁפִּיחָה וְהָרִי הִיא עֵשֶׂר לִיטְרִין³¹ - חֵיבָת בְּמַעֲשֵׂר³², וְאוֹתָהּ לִיטְרָא³³ מַעֲשֵׂר עָלֶיהָ³⁴ מִמָּקוֹם אַחֵר³⁵ לְפִי חֲשָׁבוֹן³⁶. לִיטְרָא³⁷ בְּצִלִּים שֶׁתִּקְנָם³⁸ וְזָרְעָם - אֵינּוּ מַעֲשֵׂר לְפִי חֲשָׁבוֹן הַתּוֹסֶפֶת³⁹, אֶלָּא מַעֲשֵׂר לְפִי כְּלוּל⁴⁰.

(29) ברייתא, נדרים נח, ב. (30) מעשר ראשון שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר. (31) העיקר והגידולין ביחד. ולדעת הראב"ד מדובר כאן בדבר שאין זרעו כלה. (32) כלומר, כל התערובת, ואף הליטרא הראשונה. ואף-על-פי שהליטרא הראשונה אין עליה חיוב מעשר, שהרי היא עצמה מעשר - חייבוהו חכמים במעשר, לפי שבטלה בגידולין (רא"ש). (33) שזרעה כשהיא בטלה. (34) כלומר, מפריש עליה מעשר מן המעשר היינו תרומת מעשר, שמן התורה אין הגידולין מבטלים את העיקר שלא נתקן, ואם כן לא נפקע החיוב שהיה עליה לפני שזרעה (שם). וראה להלן בבצלים שתוקנו. (35) מפירות שנה הקודמת, שאף הליטרא מפירות שנה הקודמת היא, ואין תורמין מפירות שנה זו על פירות שנה אחרת, ראה למעלה פ"ה מהל' תרומות ה"א (רש"י שם). (36) כלומר, מחשב שתרומת המעשר תהא עשירית מהליטרא. (37) שם נז, ב. מימרא בשם רבי יוחנן. (38) שהופרשו תרומות ומעשרות הימנה. (39) כלומר, והליטרא עצמה תהא פטורה. (40) למדו זאת (שם נט): ממה שנאמר (דברים י', כב) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך", כלומר, אף זרעך שהוא מתוקן כבר, תחזור ותעשר, לפי שבטל לגידולים. במה דברים אמורים, בשזרע פירות מתקונים שהדרך לזרעם, אבל זרע פירות של טבל שאין הדרך לזרעם - אינו בכלל זה, ולפיכך אמרנו למעלה שליטרא מעשר טבול שזרעה - אינה בטלה מן התורה בגידולין.

ה. זָרְעוֹנִים⁴¹ שֶׁהֵבִיאוּ שְׁלִישׁ⁴² וּמִרְחֵן⁴³ וְעֵשֶׂר וְאַחֵר כֶּן זָרְעוֹן⁴⁴ וְהוֹסִיפוּ⁴⁵, וְאֵין זָרְעָם כָּלָה - הָרִי זֶה סֶפֶק אִם חֵיבִין⁴⁶ בְּמַעֲשֵׂר מִדְּבָרֵיהֶם⁴⁷, הוֹאִיל וְהוֹסִיפוּ, אוֹ אֵין חֵיבִין, שֶׁהָרִי הַזֶּה שֶׁעֲדִין הוּא קָנָם וְלֹא אָבַד מַעֲשֵׂר הוּא. וְאֵין אֵלּוּ דוֹמִים לְבָצָלִים⁴⁸, שֶׁהַבָּצָלִים אֵין דִּרְכָן לְהַזְרִיעַ⁴⁹.

(41) בעיא שלא נפשטה, במנחות סט, ב. והמדובר בזרעונים הנאכלים, שאם אינם נאכלים הם פטורים ממעשרות

ששבת חמורה, מהטעם הנ"ל (כן כתב הרדב"ז בהל' תרומות שם ה"ח, שאין מדליקין נר חנוכה בערב שבת בשמן של תרומה טמאה, לפי שאין שורפין קדשים בשבת). אבל חוץ ממה שדחה הרשב"א סברא זו, צריך-עיון עוד שזה אינו אלא לשיטת ה'ירושלמי' (שבת פ"ב ה"א) שאסור לשרוף קדשים אף מערב שבת וערב יום-טוב, וראה בגליון הש"ס שם, שלמדו כן ממה שנאמר "והנותר ממנו עד בוקר", ליתן בוקר שני לשריפתו. אבל לשיטת הבבלי (שם כג:) אין איסור לשרוף קדשים אלא ביום-טוב עצמו. וכן נראה מדברי רבינו, שלא הביא כלל הא דאין מדליקין בשמן שריפה ביום-טוב, לפי שאינו אלא ביום-טוב עצמו, ואם כן, הוא בכלל מה שכתב בפ"ג מהל' יום-טוב ה"ח, שאין שורפין קדשים ביום-טוב, ועוד ששם מפורש טעם הדבר, מפני שיום-טוב 'עשה' ו'לא תעשה', ואין 'עשה' של שריפת קדשים דוחה 'עשה' ו'לא תעשה', וזה לא שייך אלא ביום-טוב עצמו, ולא בערב יום-טוב וערב שבת. (12) "בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת טהורה ואחת טמאה" (שבת, שם). (13) רשות לאכול. (14) שקודם לכן חייב האוכלה מיתה, ראה למעלה פ"א ה"ה. (15) הנאה של כילוי, דהיינו הדלקה שמכלה אותה בשעת הנאה, שהרי היא כאכילה, אבל הנאה אחרת מותרת, וראה ב'תוספות' שם ד"ה אין.

ג. אֵין מַחֲפִיץ¹⁶ בְּטָבֹל¹⁷, וְאֵין זֹרְעִין אֶת הַטָּבֹל¹⁸. וְאֶפְלוּ פִּירוֹת שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלֹאכְתָּהּ¹⁹ - אֶסּוּר לְזָרַע מִיָּהֵן עַד שִׁיעֵשׂוּ²⁰. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים²¹ בְּתַבּוּאָה וְקִטְנִיּוֹת²² וְכִיּוֹצָא בָּהֶן; אֲבָל²³ הָעוֹקֵר שְׁתִּילִים שִׁישׁ בָּהֶן פִּירוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּתוֹךְ שְׂדֵהוּ²⁴ - הָרִי זֶה מִתֵּר, וְאֵינוּ כְּזוֹרַע טָבֹל, שֶׁהָרִי לֹא אֶסֶף הַפִּירוֹת²⁵. וְכֵן²⁶ הָעוֹקֵר לֶפֶת וְצִנּוֹנוֹת וּשְׁתָּלָם בְּמָקוֹם אַחֵר²⁷, אִם נִתְּפוֹן לְהוֹסִיף בְּגוֹפֶן²⁸ - מִתֵּר. וְאִם שֶׁתֵּלֶן פְּדִי שִׁיקָשׁוֹ וְיִקַּח הַזֶּרַע שֶׁלָּהֶן - אֶסּוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּזוֹרַע חֲטִים אוֹ שְׁעוּרִים שֶׁל טָבֹל.

(16) תוספתא דמאי פ"א. וכן צריך להיות ב'ירושלמי' שם ה"ג (רדב"ז). (17) כלומר, אין מכסין את הזרעים בעפר, שהרי הוא כזורע (מועד קטן ב:). (18) מן התורה אינו חייב בתרומות ומעשרות אלא אם אוכלם, אבל אם מוכרם או זורעם פטור, שנאמר (דברים יד, כב-כג): "עשר תעשר את כל תבואת זרעך - ואכלת". ודרשו חכמים (בבא-מציעא פא:): "ואכלת ולא מוכר", כיון שאינו לאכילה (ר"ש פאה פ"א מ"ו), אבל חכמים חייבו לעשר גם את המוכר (בבא-מציעא שם) וגם את הזורע. (19) כלומר, לא נתמרחו (ראה למעלה פ"ג הלכות ח"ג). (20) ומה שאמרו (פאה שם): "ונוטל מן הגורן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח, דברי רבי עקיבא" - אין זה אלא דברי רבי עקיבא, אבל חלוקים עליו חבריו, כמפורש ב'ירושלמי' מעשרות (פ"ה תחילת ה"א, ועי' בפירוש המשנה וב'תוספות' יום טוב שם), ואין הלכה כרבי עקיבא נגד רבים (רדב"ז). (21) 'ירושלמי', שם. (22) שהרי זה כנגמרה מלאכתו (שם). [כלומר, כיון שצירפן בידו, ראה למעלה פ"ה הלכות ג"ג].

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

וְשֹׁכֵר אֲבָדוֹ אוֹ נֶאֱכָלוֹ - אֵינוֹ צָרִיף לַעֲשֹׂר עֲלֵיהֶם; וְאִם סִפֵּק שָׁהֶם קִיָּמִין⁶⁷ אוֹ אֵין קִיָּמִין - צָרִיף לְהוֹצִיא⁶⁸ עֲלֵיהֶן מַעֲשְׂרוֹת מִפְּרוֹת אַחֲרוֹת⁶⁹.

(64) משנה ו'ירושלמי' שם פ"ג ה"ג. (65) תוספתא מעשר שני פ"ג, ו'ירושלמי' דמאי פ"ז ה"א. (66) בחזקת שהם מתקנים. (67) ב'ירושלמי' שם: "הרי זה רץ אחרי ומתקנו. לא מצאו וכו'". וראה בתוספתא שם. (68) כלומר, ספק אם הם קיימין. (69) כלומר, מן הדין, ולא בתורת קנס, כדלהלן, שהרי מכר לו הפירות בחזקת מתקנים, כנ"ל.

ח. הַמוֹכֵר⁷⁰ פְּרוֹת לַחֲבֵר⁷¹, מוֹכֵר אוֹמֵר: עַל מִנְתָּ שֶׁהָן טָבֵל מְכָרְתִּי, וְלֹאֶנָּה אוֹמֵר: לֹא לְקַחְתִּי מִמֶּנּוּ אֶלָּא מַעֲשְׂרֵי⁷² - פּוֹפִין אֶת הַמוֹכֵר לְתַקֵּן. קִנְס הוּא לֹא⁷³ מִפְּנֵי שֶׁמְכָר טָבֵל⁷⁴.

(70) כלומר, להפריש עליהם תרומות ומעשרות ולתקן. ומכיון שספק הוא ואפשר שאינם קיימים, ואם כן הפרשתו אינה הפרשה, והתרומות והמעשרות האלו בטבלם - צריך הוא לתקנם ממקום אחר (ראה למעלה פ"ה מהל' תרומות הט"ז). (71) תוספתא שם. (72) והודיעו לאחר מכן שטבל הן, ויש עדים על כך, שהרי בלא-הכי אינו נאמן לומר שמכר טבלים, או שהלוקח זרזו ומחמיר על עצמו אף-על-פי ששורת הדין שאין המוכר נאמן, ראה להלן פ"ב הי"ח, וב'תוספתא כפשוטה' שם. (73) כלומר, על-מנת שהן מעושרין. (74) אבל מעיקר הדין פטור הוא, שהמוציא מחבירו עליו הראיה (רדב"ז).

ט. אֵין⁷⁵ פּוֹרְעִין חוֹב מִן הַטָּבֵל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוֹכָרוֹ⁷⁶.

(75) ועבר על איסור, כנ"ל ה"ו. אבל אם הלוקח חבר, והמוכר טוען שמכר לו טבל לצורך, שלא עבר על איסור, כמבואר למעלה - אינו חייב לתקן (משנה-למלך). (76) נלמד מההלכה הבאה.

י. מִי⁷⁷ שֶׁלָּקַחוּ בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶת פְּרוֹתָיו וְהֵם טָבְלִים: אִם מִחֲמַת שֶׁהוּא חֵיב לָהֶן - צָרִיף לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן מַעֲשְׂרוֹת⁷⁸; וְאִם לָקַחוּ בְּאִנְסָה⁷⁹ - אֵינוֹ צָרִיף לַעֲשֹׂר עֲלֵיהֶם.

(77) שתמורת מה שהלוה לו, הוא מחזיר הטבל, והרי זו כמכירה שהיא אסורה, כנ"ל. (78) תוספתא שם, ובמקבילות. (79) שהרי זה כפורע חוב בטבל.

יא. הַלּוֹקֵחַ⁸⁰ טָבֵל⁸¹ מִשְׁנֵי מְקוֹמוֹת - מַעֲשֵׂר מִזֶּה עַל זֶה⁸². הַמְּקַבֵּל⁸³ שְׂדֵה מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ מִן הַנִּזְכָּר⁸⁴ - חוֹלֵק וְנוֹתֵן לְבַעַל הַשְּׂדֶה בְּפָנָיו, כְּדִי שִׁידַע שֶׁטָבֵל נִטְלָה⁸⁵. אֲבָל הַחוֹכֵר⁸⁶ שְׂדֵה מִיִּשְׂרָאֵל: אִם נָתַן לֹא⁸⁷ מִזֶּרַע אוֹתָהּ שְׂדֵה⁸⁸ - תּוֹרֵם⁸⁹ וְאַחֵר כֶּף נּוֹתֵן לוֹ מִזֶּה שֶׁקָּצַץ לָתֵת לֹא⁹⁰, וּבַעַל הַשְּׂדֶה מַעֲשֵׂר לְעַצְמוֹ; וְאִם נָתַן לוֹ מִזֶּרַע שְׂדֵה אַחֶרֶת אוֹ מִמִּין אַחֵר - מוֹצִיא הַמַּעֲשֵׂר וְאַחֵר כֶּף נּוֹתֵן לֹא⁹¹.

(למעלה שם פ"ב ה"ג). (42) אבל לפני שהביאו שלישי, אינם חייבים במעשר (למעלה פ"ב הלכות ג"ה). (43) רבינו גורס שם: "כגון דאמרניהו ועשרניהו", ראה ב'כסף משנה' כאן, ובי'רבינו גרושום' שם. (44) אבל זרען ואח"כ עישון, אינו מעשר, שאין מעשר במחובר לקרקע. (45) השביחו. (46) אבל זרעם כלה, חייב לעשר הכל מן התורה (מנחות, שם). (47) הזרעונים שזרע, אבל התוספת ודאי חייבת (שם). (48) ואף-על-פי שאין דרכם להזרע כדלהלן, ומן התורה אין העיקר מתבטל בתוספת, אפשר שחכמים גזרו משום זרע דבר שדרכו להזרע. (49) בסוף ההלכה הקודמת "ליטרא בצלים שתיקנס" שעיקר בטל לגבי התוספת, ומתחייב שוב במעשרות.

ו. הַזֶּרַע⁵⁰ אֶת הַטָּבֵל, בֵּין דָּבָר שֶׁזָרְעוּ כִּלְה⁵¹ בֵּין דָּבָר שֶׁאֵין זָרְעוּ כִּלְה⁵²: אִם אֶפְשָׁר לְלַקְטוּ⁵³ - קוֹנְסִין אוֹתוֹ⁵⁴ וּמִלְקָטוֹ; וְאִם צָמַח - אֵין מְחִיבִין אוֹתוֹ לַעֲקֹר. וְהַגְדוּלִין חֲלִין⁵⁵. וְאִם הָיָה דָּבָר שֶׁאֵין זָרְעוּ כִּלְה - אֶפְלוּ גְדוּלִין גְּדוּלִין אֲסוּרִין, עַד שֶׁלֹּשׁ גְּרִנּוֹת⁵⁶; וְהַרְבֵּיעִי - מִתָּר⁵⁷. וּמִפְּנֵי מָה הַגְּדוּלִין אֲסוּרִין⁵⁸? מִפְּנֵי תְרוּמַת מַעֲשֵׂר וְתְרוּמַה גְּדוּלָּה שְׂבִיבָה⁵⁹. וְכֵן הֵדִין כְּזוֹרַע מַעֲשֵׂר שְׁלֹא נִטְלָה תְרוּמָתוֹ⁶⁰. אֵין⁶¹ מוֹכְרִין אֶת הַטָּבֵל אֶלָּא לַצָּרִף וְלַחֲבֵר⁶². וְאֲסוּר לְשַׁלַּח אֶת הַטָּבֵל וְאֶפְלוּ חֵבֵר לַחֲבֵר, שֶׁמָּא יִסְמְכוּ זֶה עַל זֶה וְיֵאָכֵל הַטָּבֵל⁶³.

(50) שם אמרו: "תיפשוט ליה (= לבעיא הנ"ל) מהא כו' ליטרא בצל שתיקנו כו' התם היינו זריעתו, הכא לאו היינו זריעתו". וכן צריך להיות בדברי רבינו "שהבצלים דרכם להזרע" ('חזון איש'). היינו שזרעונים שלא הביאו אלא שלישי גידולם, אף-על-פי שאם זרעם הם מצמיחים (למעלה שם ה"ג) - בכל זאת אין דרכם להזרע, ואינם בכלל "עשר תעשר את כל תבואת זרעך" (ראה נדרים, שם). [אבל צ"ע שהרי חיובם במעשרות נלמד מהפסוק הנ"ל "את כל תבואת זרעך" - "דבר שהוא נזרע ומצמיח", ראה למעלה שם]. (51) 'ירושלמי' דמאי פ"א ה"ג. (52) כגון חטים ושעורים. (53) כגון בצלים, וראה תרומות פ"ט מ"ו. (54) שעדיין לא נשרשו בקרקע. (55) שעבר על איסור זריעת טבל, כנ"ל ה"ג. (56) בדבר שזרעו כלה, כדלהלן (תרומות שם), כלומר מותרים באכילת עראי לפני גמר מלאכה. (57) היינו גידולי גידולי גידולי טבל. (58) שם, מ"ו. וראה למעלה פ"א מהל' תרומות הלכות כא"כ ב'חזון איש'. (59) כשאין זרעו כלה. (60) שגזרו איסור על גידוליה (למעלה שם), שלא ישנה אצלו כדי שיוזרעה, ונמצא בא ידי תקלה (שם). (61) שהוא טבול לתרומת מעשר, שגידוליו אסורים אף לפני שנגמרה מלאכתם למעשר. ואם רבו גידולים על העיקר, ראה למעלה ה"ד. (62) דמאי פ"ה מ"ח. (63) כגון שנתערב טבל בחולין, וצריך להפריש ממקום אחר - קונה טבל ומעשרו ('ירושלמי' שם).

ז. הַמוֹכֵר⁶⁴ פְּרוֹת לַחֲבֵר⁶⁵ וְנוֹכֵר שָׁהֶם טָבֵל, וְרָץ אַחֲרָיו לְתַקֵּנוֹ וְלֹא מַצְאוֹ⁶⁶: אִם יָדוּעַ שֶׁאֵין קִיָּמִין

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

עֲשֶׂתָּהּ הֲרֵבָה בֵּין עֲשֶׂתָּהּ מְעֻט. מְקַבֵּל - הוא שִׁיקְבֵּל
אוֹתָהּ בְּחֶלֶק מִמָּה שֶׁתַּעֲשֶׂה, חֲצִיו או שְׁלִישׁוֹ או מֵה
שֶׁתִּתֵּנוּ בִּינְיָהֵן. שׁוֹכֵר - הוא שְׁשׁוֹכֵר הַקֶּרֶקֶע
בְּמַעוֹת¹⁰².

(102) ושוכר ודאי הרי הוא פורע חובתו, ומעשר ונותן לו
אפילו בשוכר מִיִּשְׂרָאֵל, וראה בבבא-מציא פ"ט מ"ו,
וב'תוספתא כפשוטה' שם פ"ו.

יד. שְׁנִיִּם¹⁰³ שֶׁקִּבְּלוּ שָׂדֶה בְּאֲרִיסוֹת¹⁰⁴ או יִרְשׁוּ¹⁰⁵ או
נִשְׁתַּתְּפוּ - יָכוֹל הָאֶחָד לומר לַחֲבֵרוֹ: טַל אֶתָּה חֲטִיִּם
שְׁבִמְקוֹם פְּלוֹנִי¹⁰⁶ וְאֲנִי חֲטִיִּם שְׁבִמְקוֹם פְּלוֹנִי¹⁰⁷,
אֶתָּה יֵין שְׁבִמְקוֹם פְּלוֹנִי וְאֲנִי יֵין שְׁבִמְקוֹם פְּלוֹנִי¹⁰⁸;
אֲבָל לֹא יֹאמַר: טַל אֶתָּה חֲטִיִּם וְאֲנִי שְׁעוֹרִים, אֶתָּה
יֵין וְאֲנִי שְׁמֶן, מִפְּנֵי שְׁמוֹכְרִין אֶת הַטֶּבֶל¹⁰⁹.

(103) דמאי פ"ו מ"ח. (104) למחצה לשליש ולרביע, כפי
התנאים שביניהם. (105) כלומר, שני אחים שירשו את
אביהם. (106) הקרוב למקום שאתה דר בו. (107) הקרוב
למקום שאני דר בו, ולא אצטרך לשאת פירות ממקום רחוק.
(108) שאיסור מכירת טבל אינו אלא מדרבנן, ואין לו עיקר
בתורה, ולכן אומרים בו "יש ברירה" ואינם כמוכרים זה
לזה טבל, וראה בפ"א מהל' תרומות ה"כ, וברדב"ז שם.
(109) שבשני מינין לא אמרו הובר הדבר למפרע, שהרי
לכל אחד חלק בכל מין ומין.

טו. כֹּהֵן¹¹⁰ או לוי שֶׁלָקַח פְּרוֹת¹¹¹ מִיִּשְׂרָאֵל אַחֵר
שֶׁנִּגְמְרָה מְלֹאכְתָּן - מוֹצִיאֵי¹¹² אֶת הַתְּרוּמָה
וְהַמַּעֲשֵׂרוֹת מִיִּדְיָהֵן¹¹³ וְנוֹתְנִין אוֹתָם לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם
אַחֲרֵיהֶם¹¹⁴. קִנְס¹¹⁵ הוּא לָהֶם, כְּדִי שְׁלֹא יִקְפְּצוּ
לַגִּרְנוֹת וּלְגִרְנוֹת¹¹⁶ וְיִקְנוּ טְבָלִים, כְּדִי לַהֲפִקֵּעַ מִתְּנוֹת
אַחֲרֵיהֶם הַכֹּהֲנִים¹¹⁷. וְאִם¹¹⁸ קָנוּ קֶדֶם שֶׁתִּגְמַר
מְלֹאכְתָּן - אֵין מוֹצִיאִים מִיָּדָם¹¹⁹.

(110) פאה פ"א מ"ו. (111) שאינם מעושרים. (112) בית'
דין, אם אינם נותנים מרצונם. (113) שהרי גם הם חייבים
להפריש תרומות ומעשרות (למעלה פ"א ה"א).
(114) כלומר, נותנים אותם לישראל, והוא נותנם לכל מי
שירצה, וכן מפורש בתוספתא שם. (115) מימרא של רבי
יוחנן ב'ירושלמי' פאה שם ה"ה. (116) מקום שדורכים
שם הענבים. (117) וכן הלויים. (118) שם. (119) וכאן
לא חששו שמא יקפצו לגרנות, כיון שטורח להם לגמור
מלאכת הפירות.

טז. כֹּהֵן¹²⁰ או לוי שֶׁמָכְרוּ פְּרוֹת תְּלוּשִׁין לְיִשְׂרָאֵל
קֶדֶם שֶׁתִּגְמַר מְלֹאכְתָּן, וְאֵין צְרִיךְ לומר אִם מָכְרוּ
בְּמַחֲבֵר - הֲרִי הַתְּרוּמָה¹²¹ או הַמַּעֲשֵׂר¹²² שֶׁלָּהֶם¹²³.
וְאִם מָכְרוּ אַחֵר גָּמַר מְלֹאכָה - הֲרִי הַתְּרוּמָה
וְהַמַּעֲשֵׂר שֶׁל לֹקְחָהּ¹²⁴, וּמִפְּרִישׁ וְנוֹתֵן לְכָל כֹּהֵן¹²⁵ או
לְיוֹשֵׁי¹²⁶ שְׁיִצְרָה¹²⁷.

(120) תוספתא שם. (121) השייכת לכהן. (122) השייכת

(80) ולא מחמת שהוא חייב להם. (81) דמאי פ"ה מ"ח.
(82) שהודיעוהו שטבל הוא. (83) ואין חוששים שמא
פירות אלו של שנה זו, ופירות אלו משנה אחרת, ואין
מעשרים מאלו על אלו, כמפורש למעלה בפ"ה מהל'
תרומות הי"א (רדב"ז). (84) שם פ"ו מ"א. והוא המקבל
שדה באריסות על-מנת לקחת חלק מסוים מן הפירות, ראה
להלן הי"ג. (85) ואינו צריך לעשר, שהרי חלקו של בעל
השדה לא היה שלו, ואין זה כמוכר טבל. ויש אומרים
שאינו פטור אלא ממעשרות, אבל תרומה גדולה חייב
להפריש, כמו חוכר דלהלן (חדושי מהרי"ח במשנה, שם).
(86) אם ישראל הוא - יעשר. ואם גוי הוא - כדי שידעו
הקונים ממנו (רדב"ז). (87) מקבל השדה על-מנת לשלם
לבעליה מדה ידועה של פירות (להלן הי"ג). (88) החוכר
לבעל השדה. (89) ומאותו המין (משנה, שם). (90) שאי-
אפשר לגורן שתיעקר בלי תרומה גדולה ('ירושלמי').
(91) ופטור ממעשר, שבחלקו של בעל השדה לא זכה, ושלו
הוא נותן לו.

יב. הַחוֹכֵר⁹² שָׂדֶה מִן הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים - מַעֲשֵׂר וְאַחֵר
כֶּף נֹתֵן לוֹ. קִנְסוּהוּ⁹³ בְּיָד, כְּדִי שְׁלֹא יִחַכֵּר מִן
הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים⁹⁴, וְנִמְצְאָה הַשָּׂדֶה בּוֹרָה לְפָנָיו⁹⁵, עַד
שִׁיעֲצָרָהּ וְיִמְכְּרָנָה לְיִשְׂרָאֵל. וְכֵן⁹⁶ הַמְקַבֵּל שָׂדֶה
אֲבוֹתָיו⁹⁷ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים - קִנְסוּהוּ שִׁיעֲשֵׂר וְאַחֵר
כֶּף יִתֵּן חֶלְקוֹ⁹⁸ לְעוֹבֵד כּוֹכְבִּים מַעֲשֵׂר, כְּדִי שְׁלֹא
יִקְפֹּץ וְיִקְבְּלָהּ מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי שֶׁהִיא שָׂדֶה אֲבוֹתָיו⁹⁹, עַד
שֶׁתִּשְׁאַר לְפָנָיו בּוֹרָה¹⁰⁰, כְּדִי שִׁימְכְּרָנָה לְיִשְׂרָאֵל¹⁰¹.

(92) שכיון שקצץ מזרע אותה שדה ומאותו המין, אם נותן
אחרים תחתיהם הרי הוא כמוכר טבל ('תוספות אנשי שם'),
וזהו כרבי יהודה במשנה שם, המפרש דברי תנא-קמא.
(93) שם, מ"ב. (94) 'ירושלמי', שם. (95) ובמקבל
באריסות מן הגוי לא קנסו, משום שהגוי רוצה יותר
בחכירות מבאריסות. (96) לפני הגוי. (97) משנה שם,
בשם רבי יהודה. ופסק כמותו שאין חולק עליו, ובגמרא
שקלא-וטרין בדבריו בבבא-מציא קא. (פירוש המשנה,
שם). (98) של הגוי. (99) אם לא נזקיקו לעשר חלק הגוי.
(100) כן גורס רבינו שם, וכן ב'תוספות' שם בשם ר"ח.
(101) ובמקבל שדה שאינה שדה אבותיו, לא קנסו, שאם
יקנסוהו ימנע מלקבל, ואף הגוי לא ימכרנה, אלא תהא
ארמא א"י בור או יזרענה בעצמו. ולא קנסו אלא בחוכר,
שהמחכיר שדה אינו רוצה לזרעה בעצמו מחמת הספק שמא
יפסיד שלא יעלה יכולו יפה, ולכן הוא מחכיר, שיהא בטוח
בדבר הקצוב שקצץ עם החוכר, בין תעשה הקרקע הרבה
בין מעט, ולכן קנסו את הישראל החוכר, כדי שתהא
הארמא בורה בידי העכו"ם וימכרנה, שהרי לא יזרע בעצמו,
כנ"ל, וכן קנסו במקבל שדה אבותיו, שבידוע שימנע
מלקבלה אם יהא חייב לעשר, ויוסיף בדמיה מחמת שהיא
חביבה עליו ויקנה (רדב"ז).

יג. אִי זֶהוּ חוֹכֵר וְאִי זֶהוּ מְקַבֵּל? חוֹכֵר - שְׁחוֹכֵר
הַקֶּרֶקֶע בְּדָבָר קָצוּב מִן הַזֶּרַע, בְּכֶף וְכֶף סָאָה, בֵּין

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

יט. ¹⁴⁰ פֶּהֱן ¹⁴¹ שְׁמֵכְר שְׂדֵה לְיִשְׂרָאֵל ¹⁴² וְאָמַר לוֹ: עַל מִנְת שְׁהַמְעָשִׂי ¹⁴³ שְׁלֵה שְׁלִי לְעוֹלָם ¹⁴⁴ - הֲרִי הֵן שְׁלֵה ¹⁴⁵ בִּינֵן שְׁאָמַר עַל מִנְת - נַעֲשֶׂה כְּמִי שְׁשִׁיר מְקוֹם הַמְעָשִׂי ¹⁴⁶. וְאִם מֵת הִכְהֵן - הֲרִי כִנּוּ כְּשִׁמְכֵר הַפְּהִינִים. וְאִם אָמַר לוֹ: עַל מִנְת שְׁהַמְעָשִׂי לִי וְלִבְנִי, מֵת הוּא - וְטָלָם בְּנִי ¹⁴⁷. עַל מִנְת שְׁהַמְעָשִׂי שְׁלִי כָּל זֶמֶן שֶׁהִיא לְפָנֶיךָ, מְכָרָה לְאַחֵר, אָף עַל פִּי שְׁחִזֵר וְלִקְחָהּ - אֵין לִפְהֵן אוֹתָם הַמְעָשִׂי ¹⁴⁸.

(140) ברייתא בבא-בבא-בבא, א. ו'ירושלמי' דמאי פ"ו ה"ב. (141) הוא-הדין ישראל לישראל, אלא שמצוי הדבר בכהן, כיון שהמעשר שלו (רשב"ם שם). (142) ראה למעלה פ"א ה"ד וב'כסף משנה' שם, שמעשר בין לכהן בין ללוי. (143) בברייתא שם ליתא, וצ"ע למה הוסיף זאת רבינו, והרי צריך המוכר לפרש שאין הכוונה לעולם, כדלהלן, וא"כ מן הסתם הכוונה לעולם. (144) ואפילו אם מכר השדה לאחר - לא פקעה זכותו, אבל אם מת - אין בניו יורשים זכות זו, שאין לנו לחדש מדבריו אלא ההכרח בלבד, ודי אם נאמר שהתכוון לשמור לעצמו זכות זו, ותו לא. (145) כלומר, אף-על-פי שגוף השדה ללוקח - שייר המוכר לעצמו בשדה מקום המעשר. שאלמלא שייר בגוף השדה, הרי זה כמשייר דבר שלא בא לעולם (גמרא, שם). ואף-על-פי-כן יכול הלוקח לתקן פירותיו במעשר זה, שהרי הוא כמשאיל לו פירותיו לתקן תבואותיו, על-מנת שיחזירם לו. (146) ואם מכר השדה - לא פקעה זכות הבן, כנ"ל. (147) שהרי כשהגיעה השדה ללוקח השני, פקעה זכותו של הכהן, וכשמכרה שוב למוכר, מכר לו כל זכות שבאה לידו.

כ. יִשְׂרָאֵל ¹⁴⁸ שְׁקִיבֵל שְׂדֵה מִכֵּהן וְלִוִּי ¹⁴⁹ וְאָמַר לוֹ: עַל מִנְת שְׁהַמְעָשִׂי ¹⁵⁰ שְׁלֵה אֲרַבֵּעַ אוֹ חֲמֵשׁ שָׁנִים - מִתֵּר ¹⁵¹; עַל מִנְת שֶׁהֵן שְׁלִי לְעוֹלָם - אֲסוּר, שְׁאֵין כֵּהֵן ¹⁵² עוֹשֶׂה כֵּהֵן ¹⁵³. וְכֵן ¹⁵⁴ בֶּן לְוִי ¹⁵⁵ שֶׁהִיא עָלָיו חוֹב לְיִשְׂרָאֵל ¹⁵⁶ - לֹא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל זֶה גּוֹבֶה מֵאַחֲרֵים ¹⁵⁷ וּמִפְּרִישׁ ¹⁵⁸ עַד שִׁפְרַע כְּנָגֵד חוֹבוֹ; שְׁאֵין לִוִּי זֶה עוֹשֶׂה בְּעַל חוֹב שְׁלֹו כְּלִוִּי אַחֵר שִׁיגְבֶה מַעֲשֵׂר מֵאַחֲרֵים ¹⁵⁹.

(148) תוספתא שם, לפי נוסחא אחת. (149) כלומר, או מלוי, שעל-פי הדין התרומה או המעשר לבעל השדה, כנ"ל הי"ז. ובתוספתא שם לא כתוב "לוי", והוסיף רבינו, משום שלשון "מעשרות" לא שייך על כהן. (150) הישראל לכהן או ללוי. (151) וכן התרומה אם קיבל מכהן. (152) כלומר, מפרשי ישראל תרומה ומעשר, ונותנן לכהן או ללוי שירצה. (153) וכן אין לוי עושה ישראל לוי. (154) בכת"י שלפני המהרי"ק, היה כתוב: "שאין כהן עושה ישראל כהן", וכן העתיק הראב"ד. והפירוש: שע"י שממנה אותו במקומו לקבל התרומה או המעשר, נדמה כאילו עשאו כהן או לוי. ודוקא בישראל שקיבל שדה מכהן ולוי, שכיון שהתרומה והמעשר לבעל השדה, ע"י תנאי זה שהתנה

ללוי. (123) של הכהן או של הלוי. שכיון שגוף השדה שייך לכהן או ללוי, הרי הם משיירים לעצמם את התרומה והמעשרות, ואף-על-פי שלא התנו, כמו שהתנו דמי, וראה בדמאי פ"ו מ"ד, וב'משנה ראשונה' שם. ודוקא כשמכרו לישראל, אבל מכרו לכהן שמפריש ונוטל לעצמו, היה להם להתנות במפורש, ומשלא התנו - הרי הם שלו. ואף-על-פי שמכרו טבל, והיה לחכמים לקנסם, לא קנסום אלא כשלא ידע הלוקח שטבל הם, כמו למעלה ה"ח, אבל כשידע ולא נמנע מלקנות, לא קנסו המוכר. (124) שכיון שנגמרה מלאכתם היה להם למוכרים להתנות, ומכיון שלא התנו - אין המעשרות שלהם. (125) התרומה. (126) המעשר. (127) אף לכהן או ללוי שמכרו לו, שלא קנסו אותם על שעברו על איסור מכירת טבל, כנ"ל בהערה קכב.

יז. פֶּהֱן ¹²⁸ וְלִוִּי שְׁקִיבֵל שְׂדֵה מִיִּשְׂרָאֵל ¹²⁹ - כִּשֵּׁם שְׁחוֹלְקִין בְּחִלְזִין, כֶּף חוֹלְקִין בְּתֵרוּמָה וּבְמַעֲשִׂי; וְהַיִּשְׂרָאֵל נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְנוֹתֵן לְכָל כֶּהֵן אוֹ לִוִּי שִׁירָצָה ¹³⁰. אֲבָל ¹³¹ יִשְׂרָאֵל שְׁקִיבֵל שְׂדֵה מִכֵּהן אוֹ מִלִּוִּי - הַתֵּרוּמָה ¹³² אוֹ הַמְעָשִׂי ¹³³ לְבַעַל הַשְּׂדֵה ¹³⁴, וְשִׁאֵר הַמִּתְנֹת - חוֹלְקִין ¹³⁵.

(128) דמאי פ"ו מ"ג. (129) למחצה לשליש ולרביע, כנ"ל הי"ג. (130) כלומר, נותנין לישראל את התרומה ומעשרות השייכים לחלק, כחכמים ודלא כרבי אליעזר (שם) שאמר: "המעשרות שלהן" (= של הכהן ושל הלוי). (131) שם, מ"ד. (132) אם קיבל מכהן. (133) אם קיבל מלוי. (134) שכיון שהשדה שלו, הרי זה כאילו התנה שהתרומה או המעשר יהיו שלו ("ירושלמי"). (135) כלומר, מעשר שני או עני, וכן הוא בתוספתא שם פ"ז. ומפשטות לשון משנתנו וה'ירושלמי' במעשר שני פ"ה ה"ה, משמע שאף שאר המתנות לכהן, או ללוי, וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. וכל זה אינו אלא כשקיבל השדה באריסות: למחצה ולשליש ולרביע, שחייב לתת לו מפרי השדה הזה, אבל אם קיבל בשכר או בחכירות, שיכול לתת לו מעות או פירות משדה אחר, אין אנו אומרים שהוא כאילו התנה שהתרומה והמעשרות יהיו שלו.

יח. הַמְקִיבֵל ¹³⁶ זֵיתִים לְהוֹצִיא מֵהֵן שְׁמֶן ¹³⁷, בֵּין יִשְׂרָאֵל מִכֵּהן אוֹ לְוִי ¹³⁸ בֵּין כֶּהֵן אוֹ לִוִּי מִיִּשְׂרָאֵל - כִּשֵּׁם שְׁחוֹלְקִין בְּחִלְזִין, כֶּף חוֹלְקִין בְּתֵרוּמָה וּבְמַעֲשִׂי, מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׁמֶן חָשׁוּב הוּא ¹³⁹.

(136) שם מ"ה, כחכמים ודלא כרבי יהודה. (137) כלומר, זיתים תלושים על-מנת לכתשן. אבל במחוברין לקרקע שקיבל עליו לגמור מלאכתן לאכילה ולא להוציא שמנם, הדין הוא כבהלכה הקודמת. (138) כן נראה במשנה שם, מדברי רבי יהודה, שאמר: "ישראל שקבל מכהן ומלוי וכו'", הרי שלתנא-קמא מדובר גם באופן זה, וראה שם בפירוש המשנה. (139) טעם זה כתב רבינו מדעתו. שכיון שחשוב הוא היה לכהן או ללוי להתנות במפורש, ואין אומרים כמי שהתנו דמי. ופשוט הוא כי הוא-הדין לענבים לעשות מהם יין, וכל דבר שהוצא ממנו חשוב.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הישראל נראה כעושהו כהן, אבל בישראל שמכר שדה לכהן והתנה שיהיו המעשרות שלו לעולם, אין איסור בדבר, שהרי הוא כמו ששייר מקום המעשר, כבהלכה הקודמת, ואין נראה כאילו עשה הכהן את הישראל, כהן (כסף-משנה). והראב"ד חולק, וגורס בתוספתא: ישראל שמכר שדה לכהן, וכן הוא ב'ירושלמי', וראה ב'חזון איש' וב'תוספתא כפשוטה' שם. (155) תוספתא, שם. (156) אבל בכהן לא שייך דין זה, שתרומה אסורה באכילה לזרים. (157) כלומר, שהיה חייב מעות לישראל. (158) מעשר ראשון ברשות הלוי, על-מנת לתת לו. (159) את המעשר לעצמו, שמעשר ראשון חולין הוא, כנ"ל פ"א ה"ב. (160) והחידוש בהלכה זו, שאף-על-פי שבשעה שהישראל נוטל מעשרות מאחרים, על-מנת לתת ללוי זה הוא נוטל, נראה כעושה את הישראל לוי.

כא. וְיִשְׂרָאֵל¹⁶¹ שִׁירָשׁוֹ¹⁶² טָבַל מִמֶּנָּה¹⁶³ מֵאֲבִי אָמוֹ כֹּהֵן¹⁶⁴, וְאוֹתוֹ אָבִי אָמוֹ יִרְשׁוּ מֵאֲבִי אָמוֹ יִשְׂרָאֵל¹⁶⁵ - הָרִי זֶה מִפְּרִישׁ מִמֶּנּוּ¹⁶⁶ מִעֲשָׂרוֹתָיו¹⁶⁷ וְהֵן שְׁלֹ¹⁶⁸; שֶׁהַפְּתוּתוֹת הָרְאוּיוֹת לְתָרֵם - כְּמוֹ שֶׁהוֹרְמוֹ הֵן, אָף עַל פִּי שְׁלֹא הוֹרְמוֹ¹⁶⁹.

(161) מימרא של רבה בר אבוה, בבכורות יא, א. (162) הוא-הדין אם קיבל טבל במתנה, אלא כיון שאסור לשלוח טבל (למעלה ה"ו), נקט לשון "ירושא". (163) שנגמרה מלאכתו. בגמרא שם: "שהיו לו טבלים ממורחים בתוך ביתו". ומפשטות לשון רבינו נראה, שאף שמדובר גם כשעוד לא ראו פני הבית, בכל זאת אומרים "מתנות שלא הורמו, כמי שהורמו". (164) כלומר, שהיה אביו ישראל, ואמו בת כהן, ומתו אביו ואמו, שאם לא כן, הרי אביו יורש את אמו, ואחר-כך מת אביו אמו, ונמצא הוא יורשו. (165) כלומר, אפילו ירש הכהן הנ"ל מאביו אמו ישראל, שהיה חייב להפריש מעשר ולתת ללוי - אף-על-פי-כן אין הישראל הזה חייב לתת ללוי, כיון שירשו מאביו אמו כהן, וראה ברש"ש שם. (166) מן הטבל. (167) וכן תרומה גדולה. (168) כלומר, התרומה יכול למכור לכהנים - והדמים שלו, ומעשר ראשון יכול לאכול בעצמו. (169) וכיון שנפל הטבל לידי אבי אמו כהן, נעשה כאילו הפריש הכהן ממנו תרומה ומעשרות והרי הם שלו, שהרי כהן אינו חייב לתת ללוי כלום (למעלה פ"א ה"ג), וכיון שירשו ישראל זה, הרי הם שלו (רש"י שם). וראה בקידושין נח, ב. ובפ"ה מהל' אישות ה"ג.

~ שבת קודש ט"ז אלול ~

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

(1) יבאר אם אומרים בשל תורה הוברר הדבר למפרע. הקובע מעשרותיו בפי החבית או בשוליה. המניח פירות להיות מפריש עליהן מעשרות. המלוה מעות לכהן או ללוי להיות מפריש עליהם מחלקו. ישראל שאמר ללוי כור מעשר יש לך בידי אם קנה בלי משיכה. מי שהיו לפניו שתי כלכלות של טבל שנטל תרומתן.

א. מי שהיו לו מאה לג של יין² טבול מן התורה³, ואמר: שני לגין שאני עתיד להפריש מהן הרי הן תרומה⁴, ועשרה מעשר ראשון, ותשעה מעשר שני⁵ - לא יתחיל וישתה עד שיעניח בסוף שעור תרומה ומעשרות, אלא יפריש ואחר כך ישתה. ואין אומרים: זה שניניח בסוף פאלו נכבר תחלה⁶, מפני

כב. הנותן¹⁷⁰ שדהו¹⁷¹ בקבלה¹⁷² לעובד פוכבים או למי שאינו נאמן על המעשרות¹⁷³, אף על פי שלא באו לעונת מעשרות¹⁷⁴ - צריך לעשר על ידם¹⁷⁵. נתנה לעם הארץ¹⁷⁶: עד שלא באו לעונת המעשרות¹⁷⁷ - אינו צריך לעשר על ידם¹⁷⁸; ומשבאו לעונת המעשרות - צריך לעשר על ידם¹⁷⁹. כיצד הוא עושה? עומד על הגרן¹⁸⁰ ונוטל¹⁸¹, ואינו חושש למה שאכלה¹⁸², שאין אנו אחראין להן¹⁸³.

(170) תוספתא דמאי פ"ז, ו'ירושלמי' שם פ"ו ה"א, לפי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

להפריש, ואף שבמשנה אמר ר' אלעזר: "הרי זה חושש מעת לעת", הרי אמרו בגמרא "חלוקין עליו חביריו על ר' אלעזר וכו'" ופסק רבינו כרביהם. (24) כלומר, אינו חוזר ומעשר פעם שנייה אלא מספק, ולא מוודאי, שאפשר שהיו הפירות קיימים בשעה שהפריש עליהן.

ה. המלוח מעות את הפהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש על אותן המעות²⁵ מחלקן²⁶ - מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין, ואינו חושש²⁷ שמא מתו הפהן או הלוי²⁸ או העשיר העני²⁹.

(25) כלומר, המלווה הזה כשיפריש תרומותיו ימכור התרומה ויעכב הדמים לעצמו בפירעון חוב זה שיש לו על הכהן, וכן יעכב לעצמו מעשר ראשון ומעשר עני בפירעון חוב שיש לו על הלוי והעני. (26) צריך להיות "מחלקן". (27) כלומר, שאם מתו אינו יכול להפריש עד שיטול רשות מן היורשין. (28) שם כח: "רבא אמר שמא מת לא חיישינן". (29) שם ל: "עשירות לא שכיחא".

ו. פיצד מפריש עליהן³⁰? מפריש תרומה או מעשר ראשון או מעשר שני³¹ מפרותיו, ומזכה בהן על ידי אחר לאותו כהן או הלוי או העני שהלום³². ואם היו רגילין לטל ממנו והוא רגיל שלא יתן אלא להן - אינו צריך לזכות על ידי אחר³³. ואחר שמפריש מחשב כמה שזה שהפריש ומנפה מן המלווה³⁴, עד שיפירע כל חובו. ומוכר התרומה לכל כהן שירצה³⁵, ואוכל המעשרות³⁶.

(30) כלומר, איך יוצא ידי חובת נתינה? (31) בכתב-יד אברבנאל: "מעשר עני". (32) ואותו אחר מחזירם לו. (33) שכיוון שאינו נותן אלא להם, כבר הסיחו כל הכהנים דעתם מן המתנות הללו, וכאילו באו לידיהם. ומעשר שני הנזכר כאן, הוא מעשר עני המתחלק בבית, שיש בו טובת הנאה לבעלים. (34) שאם אינו מנכה מן המלווה הרי הוא גוזלם, וגם נוטל מהם ריבית. (35) שתרומה אסורה לזרים. (36) שמתרים לזרים.

ז. כשהוא מחשב כמה שוים הפרות שהפריש³⁷ - יש לו לחשב פשער הזול³⁸, ואינו חושש משום רבית. ואין השביעית משמטת חוב זה³⁹. ואם פא בעל הבית לחזר - אינו חוזר⁴⁰; אכל אם רצו אלו שלקחו המעות לחזר - חוזרין⁴¹. נתיאשו מהן הבעלים⁴² - אין מפרישין עליהן⁴³; שאין מפרישין על האבוד⁴⁴. מת הפהן או הלוי או העני שהלום - אינו יכול להפריש עליהן מחלקן בדרך הזו עד שיטל רשות מן היורשין⁴⁵. והוא שנינים להן קרקע אפלו מלא מחט⁴⁶; אכל אם הניח פספים - אין רשות היורש מועלת⁴⁷. ואם הלום בבית דין על מנת שיפריש על מעות אלו מחלקם - אינו צריך לטל רשות מן היורשין⁴⁸. העשיר העני - אין מפרישין

שהיוב תרומה ומעשרות מן התורה⁷, ואין אומרים בשל תורה: נחשב כאלו נברר⁸, עד שיברר⁹.

(2) ברייתא בגיטין כה. ושם: "הלוקח יין מבין הכותים וכו'", ולא כתב זאת רבינו, לפי שברייתא זו נשנתה לפני שגזרו חכמים על הכותים לעשותם כגויים, אבל לאחר שגזרו עליהם הרי יינם אסור. (3) כלומר, בזמן שהיו תרומות ומעשרות נוהגות מן התורה. (4) כלומר, אחד מחמישים, שהיא עין בינונית. (5) עשרה ותשעה לאו דווקא, שהרי לאחר שהופרשה התרומה, לא נשארו אלא תשעים ושמונה. (6) כלומר, ונאמר הוברר הדבר למפרע שמה שנשתייר בסוף, כאילו הופרש מתחילה. (7) מיתור לשון רבינו נראה, שכוונתו שאף על פי שאין תרומות ומעשרות נוהגות בזמן הזה אלא מדבריהם - כיוון שיש להם עיקר מן התורה, אין אומרים בהם ברירה. (8) כלומר, הוברר הדבר למפרע. (9) כלומר, משיברור חלה הפרשתו, אבל לא למפרע.

ב. הקובע מעשרותיו בפי החבית¹⁰ - לא ישתה משוליה¹¹, בשוליה - לא ישתה מפיה, מפני שהמשקין מערבין¹². אכל הקובע¹³ בפי המגורה¹⁴ - אוכל משוליה, קבע בשוליה - אוכל מפיה¹⁵.

(10) של יין, שקבע שביין שלמעלה, יהיו התרומות והמעשרות. (11) כלומר, אפילו מתחתית החבית. (12) ונמצא שבכל טיפת יין מערבין תרומות ומעשרות. (13) תרומות ומעשרות. (14) אוצר של תבואה. (15) שהרי תבואה דבר יבש היא ואינה מתערבת.

ג. ויש לאדם לקבע¹⁶ מעשר שני ופודהו¹⁷ ועושהו מעשר ראשון על אותן הפרות¹⁸ או תרומת מעשר¹⁹ למקום אחר²⁰.

(16) להפריש. (17) מחללו על כסף. (18) המדובר כשהקדים מעשר שני למעשר ראשון. אבל תרומה גדולה כבר הופרשה ממנו. (19) הוא הדין שיכול לעשותו תרומה גדולה אם עוד לא הפרישה, שהרי כתב רבינו למעלה פרק ה מהלכות תרומות הלכה יג: "המפריש תרומה וכו' ממעשר שני וכו' שלא נפדו וכו' אין תרומתו תרומה", הרי שאם הפריש ממעשר שני שנפדה - תרומתו תרומה. (20) אבל על אותם הפירות, אינו יכול להפריש, "שאינו רשאי להפריש תרומת מעשר קודם המעשר לכתחילה".

ד. המניח פרות להיות מפריש עליהן²¹ מעשרות²² - מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין ואוכל ושותה, עד שיעשו כל אותן הפרות שהניח מעשר ונותן ללוי. מצאן שאבדו - הרי זה חושש לכל שהפריש²³, ואינו מעשר ודאי²⁴.

(21) כלומר, שאותן פירות יהיו מעשרות על פירות שלפניו. (22) במשנה שם: "תרומה ומעשרות", ורבינו השמיט כאן תרומה, לפי שכאן מדובר בהפרשה לכתחילה, ואילו תרומה אינה ניטלת לכתחילה אלא מן המוקף. אבל לעשר אפשר אף שלא מן המוקף. (23) כלומר, למפרע, מעת שהתחיל

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

המעשר. (53) שעשירתי מפירותי ואתננו לך. (54) מן הדין. אבל תלמידי חכמים מחמירים על עצמם לתרום מן המוקף אפילו תרומת מעשר. (55) כי אינו גרוע מנותן רשות לחבירו שיתרום מכרי שלו על תבואתו (שיטה מקובצת שם בשם הרא"ש). ואין לחשוש שמא נתנו הישראל ללוי אחר, שהרי נאמר "שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב", ומכיוון שאין לישראל במעשר זה אלא טובת הנאה, שבידו לתיתו לכל לוי שרוצה, הרי הוא כנותן ללוי מתנה מועטת, שסמכה דעתו של המקבל כשהבטיחו, ולכן אם יחזור בו הרי הוא ממחוסרי אמנה, כלומר, מחוסרי אמון. (56) כך העמידו הברייתא בבבא מציעא שם, כי אם משך וחזר והפקיד אצלו, מדוע אמרו להלן: "אין לו עליו אלא תרעומת" – "כיוון דמשכיה ממונא אית ליה גביה". (57) שעבר על דברי חכמים הנ"ל. (58) ואף על פי שלא עשה בו שום קניין, יש לו עליו תרעומת כיוון "שהבטיחו בתוחלת נכונה" ועוד, שכיוון שנתן המעשר לאחר, אין תרומת הלוי תרומה, ונמצא שהכשילו באכילת טבלים.

ט. מי שהיו לו פרות במגורה⁵⁹, ונתן סאה ללוי וסאה לעני⁶⁰ - לא יפריש שמונה סאין⁶¹ מן המגורה ויאכלם, אלא אם כן יודע ששתי סאין של מעשרות קיימין; אבל אם אכלו מהן הלוי והעני - אינו מפריש עליהן אלא לפי חשבון הנשאר משתי הסאין⁶².

(59) אוצר שמכניסים שם הפירות. (60) ואמר להם: לכשאפריש מן המגורה שמונה סאים לאכילה, יהיו אלה עליהם מעשר ראשון ומעשר עני. (61) אין זה בדיוק שהרי לאחר שנתן סאה ללוי אינו חייב להפריש אלא עשירית מן הנשאר, ואם כן נותרו שמונה סאין ועשירית הסאה. (62) ואין לפרש דבריו שיחולו המעשרות לכשיפריש ולמפרע מעכשיו, כי הלא בדבר שהוא מן התורה אין אנו אומרים "ברירה".

י. עניים שהחליפו מתנותיהן עם בעל הבית, כגון שנתנו לו סאה של לקט או שכחה ופאה ומעשר עני⁶³ ונטלו סאה מן הגר⁶⁴ - זה שנטל מהם⁶⁵ פטור מן המעשר, אף על פי שנעשה ברשות בעל הבית⁶⁶; וזה שנטלו ממנו⁶⁷ חייב⁶⁸, אף על פי שהוא חלף מתנותיהן הפטורין⁶⁹.

(63) שהם פטורים ממעשרות. (64) שהוא חייב במעשרות. (65) בעל הבית מהעניים. (66) [כלומר: אם החליפין היו שלא מדעת בעל הבית, אלא שנתחלפו להם לעניים שלו בשלהם, וודאי שחלקם של העניים פטור מן המעשרות, אלא אפילו אם היו החליפין מדעתו של בעל הבית, שהרי זה כמקח, ומקום קובע למעשרות כשמצטרף שניים ואוכל – בכל זאת פטור מן המעשרות. ואף על פי שאם עשאו גורן בשדה, הוקבעו למעשרות, שאין הכל יודעים שהם של לקט שכחה ופאה – כאן בחליפין אין לחשוש למראית העין, שמי ששמע מהחליפין ישמע גם שהחליפין היו עם מתנות

עליו, אף על פי שהלואה בבית דין, וזכה הלך במה שבידו⁴⁹.

(37) כדי לנכות מן המלווה. (38) אף על פי שבכל הלואה פסק רבינו בפרק ט מהלכות מלוה ולוה הלכה א"א אין פוסקין על הפירות (אין מלווים מעות כדי לקבל פירות תמורתם), עד שיצא השער (שיקבע מחיר קבוע בשוק) וכו', הרי שצריכים שני תנאים: א) שיפסוק בפירוש עם הלווה על שער הזול. וב) שייצא השער – בנידון שלנו כיוון שהלוה שלא על מנת להיפרע, הרי זה דומה למכר, ולכן התירו אף על פי שלא פסק בפירוש, ואף על פי שלא יצא השער. ואף על פי שבשעת ההלוואה היו ארבעה סאים בסלע ועתה בשעת ההפרשה נמכרים עשרה סאין בסלע, אינו חושש משום רבית. (39) שאין שביעית משמטת אלא חוב שיכול לתבעו, שאם יתבענו יעבור ב"לא יגוש", אבל כאן אינו יכול לתבעו, שהרי לא התנה איתו שיפרע חובו, אלא ינכה מתרומות או מעשרות, ואם נשתדפו שדותיו של מלווה ולא היו פירות לתרום ולעשר, אין לו עליו כלום. ועוד שהחוב כבר גוש ועומד, שהרי הפרעון ברשות המלווה. (40) תקנת חכמים היא כדי שישארו המעות בידם. (41) שהרי שנינו "נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות יכול לחזור בו". (42) כגון שנשתדפו שדותיו ושמעו שאמר "ווי ליה לחסרון כיס", והוא התנה עמהם שיפריש עליהם מתרומות ומעשרות של שנה זו, ומכיוון שתבואות שנה זו, נשתדפו, אין לו עליו כלום. (43) אם לאחר מיכן הצמיחה התבואה. (44) כלומר, על החוב שנתייאש ממנו. (45) ואף על פי שאביהם הסכים שייקח הלה תרומותיו במעות שהלווה לו, שמא הם [=היורשים] אינם מסכימים לכך. (46) כיוון שקרקעות היורשים משועבדים לבעל חוב, מועטה רשותם. (47) כי מטלטלים של יתומים אינם משועבדים לבעל חוב, והם אינם חייבים לפרוע חוב אביהם, הרי נפקע החוב. (48) ואפילו אין להם קרקע מפריש על מעות הלוואתו, שיש כוח ביד בית דין להטיל חוב זה על כל הכהנים הלויים והעניים ותקנת חכמים היא, כדי שימצאו מלווים כשיצטרכו להלוואה. (49) כלומר, הלווה הזה זכה במעות שבידו שהרי אין כאן הלוואה על מנת לשלם אלא על מנת לנכות ממעשר עני ומכיוון שהעשיר העני, אין לו עליו כלום. ואף על פי שבמיתה תקנו חכמים לטובת הכהן והלוי והעני – עשירות אינה שכיחה כלל ולא תקנו בזה.

ח. ישראל⁵⁰ שאמר לכן ללוי⁵¹: פר מעשר⁵² יש לך בידי⁵³ - רשאי⁵⁴ בן לוי לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר⁵⁵ אף על פי שלא משך⁵⁶. ואם נתנו הישראל ללוי אחר⁵⁷ - אין לו עליו אלא תרעומת⁵⁸.

(50) ודווקא ישראל, אבל כהן או לוי אינם חייבים לתת מעשרותיהם. (51) כל לוי קרוי בן לוי. וייתכן שהכוונה לסתם לוי, שאינו תלמיד חכם, שאם לא כן הרי אינו תורם אלא מן המוקף. (52) דווקא כשאמר לו כמות המעשר שבידו, אבל אמר לו סתם "מעשר יש לך ביד", לא יוכל הלוי לעשותו מעשר מן המעשר, כי אינו יודע מה כמות

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

א. הפירות² שהורם מהן תרומה גדולה ותרומת מעשר³ - הן הנקראין חליין⁴. ואם הפריש מהן שאר מעשרותיהן - הן הנקראין חליין מתקנין בכל מקום.

(2) כן כתב רבינו בפירוש המשנה בדמאי פ"ז משנה ז. (3) ועדיין לא הפריש מעשרות. ואף-על-פי שלכתחילה אין להפריש תרומת מעשר לפני מעשר ראשון - בדעיבד תרומתו תרומה, ראה להלן פ"ט הלכה ה. (4) "מפני שהקדושה (= התרומות המעורבות בהם) ניטלה מהם" (פירוש המשנה שם).

ב. טבל⁵ שנתערב בחליין מתקנין מין במינו⁶, שאי אפשר להלך אחר הטעם⁷: אם יש לו פירות אחרות - מוציא על אותו טבל תרומה⁸ ומעשרות לפי השבון⁹; ואם אין לו פירות אחרות להוציא על אותו טבל - הרי הפל אסור¹⁰ עד שיפריש¹¹. וכשהוא מפריש, מפסיד מן החליין המתקנין כדי תרומת מעשר שבטבל¹².

(5) כלומר, פירות שלא ניטלה מהם תרומת מעשר, אבל ניטלה מהם תרומה גדולה. כן הוא בירושלמי שם, וכן משמע להלן בדברי רבינו. (6) שהטבל אסור במשהו, מפני שהוא דבר שיש לו מתירין, שהרי אפשר לתקנו (פס"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה ו'). (7) ולפיכך אינו בטל. אבל אם נתערב בשאינו מינו - הוא בטל בששים. (8) כלומר, תרומת מעשר, כנ"ל. (שם). (9) כלומר, לפי כמות הטבל שנתערב. ומקור הדברים בחלה פ"ג משנה ט (כסף-משנה) ובתוספתא פ"ה (הוצאת ר"ש ליברמן עמ' 98 25). (10) שטבל שנתערב מין במינו - במשהו (הלכות מאכלות אסורות שם). (11) כדרך שמבואר בהלכה הסמוכה. (12) כלומר, אחד ממאה מן הטבל.

ג. כיצד? מאה¹³ סאה של טבל שנתערב במאה סאה של חליין מתקנין¹⁴ - מפריש מן הפל אחד ומאה, וכל שהפריש - טבל, וישאר תשעים ותשע חליין מתקנין¹⁵, נמצא מפסיד סאה אחת¹⁶. וכן אם היה אותו טבל טבול לתרומה - מפסיד מן החליין המתקנין כדי תרומה ותרומת מעשר¹⁷. ולמה מפסיד סאה זו¹⁸? כדי שלא יאמר: מאה שהפריש הן מאה של חליין, והמאה שנשארו היא הטבל¹⁹. וכן אם היה הטבל פחות מן החליין או מרבה על החליין - מגביה הטבל ויכדי תרומת מעשר שבטבל מן החליין; או כדי תרומה ותרומת מעשר, אם היה הטבל טבול לתרומה.

(13) משנה בדמאי שם, ותוספתא שם פ"ה. ונראה שדעת רבינו שאיסור טבל אינו אלא מחמת תרומה המעורבת בו (וכדעת רש"י ביבמות פו. ועיין שם בתוספות ד"ה מה תרומה, וכדעת הר"ן נדרים פג.). וכשנתערב הטבל בחולין, בטלה התרומה בחולין, ופקע הטבל. שכשם שתרומה לאחר שהופרשה ונתערבה בחולין בטלה היא במאה ואחת, כן

העניים הפטורות ממעשר. ויש אומרים שבנידון זה אפילו אם עשאו גורן בשדה, לא נתייבבו, כי קול יוצא לחליפין]. (67) העניים מבעל הבית. (68) במעשר. ואם נגמרה מלאכתם ביד העניים, חייבים הם במעשר מן התורה, כדין לוקח. (69) אם כוונת רבינו לומר, שכיוון שהוא חלף מתנותיהם הפטורות היה מקום לפטרם ממעשרות, דבריו צריכים עיון רב, כי איך אפשר לפטרם מטעם זה.

יא. מי שהיו לפניו שתי פלגות של טבל שנטלה תרומתן⁷⁰, ואמר: מעשרות זו⁷¹ בזו⁷² - הראשונה מעשרת⁷³. אמר: מעשרות זו בזו וזו בזו - הראשונה מעשרת, שהרי קבע מעשרותיה בשניה; ואין השניה מעשרת, שאין מפרישין מעשר מן הראשונה שפער נפטר על השניה שעדיין היא חבבת במעשר⁷⁴ שתייהן.

(70) כן הוא בתוספתא שם. שאם לא ניטלה תרומתן, אינו יכול לומר תרומת זו בזו, כי צריך לקבוע לה מקום בצפון או בדרום, מה שאין כן במעשרות. [וצריך לומר, שגם תרומת מעשר כבר ניטלה, שאם לא כן לא תוקנה הכלכלה, שהרי אי אפשר להפריש ממנה תרומת מעשר]. (71) כלכלה אחת. (72) בכלכלה שנייה. (73) כי מעשרותיה בכלכלה שנייה. (74) כי אין תורמין ומעשרין מן הפטור על החיוב.

יב. אמר: מעשרות שתי פלגות אלו מעשר פל אחת מהן קבוע בחברתה - קרא שם⁷⁵, וכבר קבע מעשרותיהן בהן, ומוציא המעשרות שלהן, ואינו יכול להוציא עליהן מעשרות במקום אחר.

(75) כלומר, חלה הפרשתו, לעניין זה שאינו יכול להוציא עליהן מעשרות ממקום אחר.

יג. וכיצד מעשרין? מוציא מעשר שתייהן מאחת מהן⁷⁶ או מעשר פל אחת מהן ממנה, אם היו שוות⁷⁷. ואם היתה אחת גדולה מחברתה - מפריש מן הקטנה מעשר הגדולה⁷⁸, ומן הגדולה מעשר הקטנה⁸⁰.

(76) אם היו שוות. (77) ומזו על זו ומזו על זו אינו יכול להפריש, שאם הפריש מן הראשונה על השנייה, שוב אינו יכול להפריש מן השנייה על הראשונה, מפני שהוא מן הפטור על החיוב. (78) כלומר, מפריש מן הקטנה מעשר על חלק מן הגדולה, השווה לגודל הקטנה, ומשאיר בגדולה חלק טבל שממנו יפריש על הקטנה. (79) כלומר, מן היתר שנשאר טבל. (80) ומעשר עצמו.

פרק שמיני

(1) יבאר הפירות שנקראו חולין מתקנין אם נתערבו בטבל מה דינם. מי שהיו לו עשר שורות של כדי יין וקבע כד אחד משורה החיצונה למעשר ואינו יודע לאי זו שורה חיצונה התכוון.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ו. טָבֵל²⁸ שְׁנֵתְעָרַב בְּמַעֲשֵׂר טָבוֹל²⁹, אִם הָיָה הַטָּבֵל בְּמַעֲשֵׂר³⁰ - מִפְסִיד מִן הַטָּבֵל כְּדֵי תְרוּמַת מַעֲשֵׂר שָׂבו³¹. כִּיצַד³²? מֵאָה סָאָה טָבֵל שְׁנֵתְעָרַב בְּמֵאָה סָאָה מַעֲשֵׂר³³ - מִפְּרִישׁ אֶחָד וּמֵאָה, וְזֶה שֶׁהִפְרִישׁ - מַעֲשֵׂר³⁴, וְתַשְׁעִים וְתַשְׁעֵי הַנִּשְׁאָרוֹת - טָבֵל. הָיָה³⁵ הַטָּבֵל מְרֻבָּה עַל הַמַּעֲשֵׂר³⁶ - מִפְּרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר בְּלִבְדּוֹ, וְלֹא יִפְסִיד מִן הַטָּבֵל כְּלָיִם; שָׂאֵם יִקְרָא שֵׁם לְתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שְׁנֵתְעָרַב³⁷, נִמְצָא הַמַּעֲשֵׂר מְדֻמָּע³⁸ בְּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל טָבֵל שֶׁעָלָתָה עִמּוֹ³⁹. הָיָה⁴⁰ הַמַּעֲשֵׂר מְרֻבָּה עַל הַטָּבֵל - קֹרָא שֵׁם לְתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שְׁנֵתְעָרַב⁴¹, וּמִפְּרִישׁ הַטָּבֵל וְכֵדֵי תְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל טָבוֹל⁴², אֶחָד מִמֵּאָה, מִן⁴³ הַמַּעֲשֵׂר; וְיִהְיֶה הַטָּבֵל כְּלוֹ מְדֻמָּע⁴⁴, וְיִמְכְּרֵנוּ⁴⁵ לְכַהֵן חוּץ מִדְּמִי שְׁתֵּי תְרוּמוֹת שָׂבו⁴⁶. וְנִמְצָא מִפְסִיד מִן הַמַּעֲשֵׂר אֶחָד מִמֵּאָה שָׂבו, שֶׁהוּא כְּמוֹ תְרוּמַת מַעֲשֵׂר שְׁנֵתְעָרַב⁴⁷. כִּיצַד? מֵאָה טָבֵל עִם מֵאָתִים מַעֲשֵׂר - מִפְּרִישׁ מֵאָה וְשִׁלְשׁ, וְהִשְׁלֵשׁ הֵן תְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל מֵאָה טָבֵל וְשִׁעוֹר תְרוּמַת מַעֲשֵׂר מִמֵּאָתִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לְטִעוֹת אִם נִתְעָרְבוּ בְּכַמּוֹת⁴⁸, וְיִשְׁאָר קִצְוֹ, וְהֵם מַעֲשֵׂר כְּשֶׁהָיָה⁴⁹.

(28) משנה שם. והיינו שניטלה ממנו תרומה גדולה, ועדיין לא ניטלה ממנו תרומת-מעשר. (29) שלא ניטלה ממנו תרומת-מעשר. (30) כלומר, מאה טבל ומאה מעשר. (31) כלומר, אחד ממאה. (32) משנה שם. (33) טבול לתרומת מעשר, כנ"ל. (34) והאחד היתר על המאה - תרומת מעשר של הטבל. (35) משנה שם. (36) כגון מאה טבל ותשעים מעשר. (37) צ"ל: "שבטבטל", כלומר, יפסיד מן הטבל כשיעור תרומת מעשר שבו, ויקרא לה שם. (38) מעורב. (39) ואף שדעת רבינו שהתרומות בטלות בתערובת, כנ"ל, מ"מ כיון שאמרו חכמים שצריך להרימן, הרי הרמת המעשר, שישנה בה תרומת של הטבל מקדשתן, וחזירות ומדמעות תערובותיהן. (40) ירושלמי שם: "מאה מעשר וצ' טבל, נוטל צ"ב פחות עשור אחד", ופירש רבינו, צ' של טבל, אחד, תרומת של ק' מעשר, ואחד פחות עשור, תרומת של הטבל, הרי תרומת מעשר של כל התערובת. (41) כלומר, לאחד שקבע מקום מעשר-ראשון בטבל המעורב. (42) שהיא אחד ממאה של הטבל. (43) כלומר, ואחד ממאה של המעשר הטבול. (44) שמעורבות בו שתי תרומות מעשר. (45) את הטבל הנ"ל. (46) שחייב לתת ואסור לו למכור, שדמיהן יהיו גזל בידו. (47) אף שאינו תרומת מעשר ממש, שהרי מעשר מן המעשר לפי החשבון יהא עשרים סאין, גזרו חכמים, כדלהלן. (48) כלומר, ק' סאין טבל בק' סאין מעשר, שהדין הוא שמפריש מעשר ומשייר טבל לפניו, ואם נפריש טבל ממעשר כשמעשר רבה עליו, ולא נעשה היכר כלשהו, יבא להפריש טבל ממעשר אף כששניהם שוים, ואסור לעשות כן, שגדולה מראית העין שהוא מפריש טבל ונותן לכהן, משמשייר טבל לפניו ונראה

הוא קודם שהופרשה. [ובתוך הטבל שלה אינה בטלה (ואע"פ שאין שם אלא מאה בלבד, הרי מן התורה תרומה בטלה ברוב, ואין צורך במאה ואחד), לפי שאיסור המעורב מתחילתו אינו בטל, ראה מה שכתב הגר"מ חר"פ בקונטרס אחרון לציץ הקודש סימן כ]. עיין 'תוספות יום-טוב' וחזון-איש. (14) במשנה דמאי שם "חולין". ועיין 'תוספות יום-טוב' שם. (15) לאחר שיפריש מהם מעשר ראשון ומעשר שני מספק (חזון-איש). (16) שמן הדין לא היה צריך להפריש אלא מאה ולתלות שבהם נמצאת הסאה של תרומת מעשר, כשם שבכל תערובת תרומה בחולין במאה, אין צריך להרים אלא כשיעור שנפל ולא יותר, וראה להלן. (17) כלומר, שלש סאים. שתיים לתרומה גדולה שהיא אחת מחמשים (כשיעור מדה בינונית - למעלה פ"ג מהלכות תרומות הלכה ב) ואחת לתרומת מעשר שהיא אחת ממאה. אבל יש להבין: הרי יש כאן שלש סאים של תרומה ותרומת מעשר, והיאך הן בטלות במאה של חולין? הרי לכל סאה צריך מאה, וא"כ צריך לכולן שלש מאות סאה! וראה להלן הלכה ה. (18) כלומר, הרי בכל תערובת תרומה במאה חולין, אין צריך להרים אלא כמות התרומה שנפלה. (19) כן כתב בפירוש המשנה שם, וזו לשונו: "כשאנו חוששים שמא יחשוב כשנטל המאה בלבד, שזה שנטלנו הם מאה של חולין והנשארים הם מאה של טבל, ואין הדין כן, לפי שהטבל הוא הניטל (כשם שבתרומה שנפלה שצריך להרים, אנו מחזיקים את המורס לתרומה, ועיין בפ"ג מהלכות תרומות הלכה ג) וזה ענין מה שנאמר בגמרא (ירושלמי בבא מציעא פרק י הלכה א), ונוטל מאה ואחת, ואמר ר' יוסי אם אתה אומר אני נוטל מאה, אני אומר כל החולין עלו בידו ונמצאו אלו (הנשארים) טבל".

ד. וְכֵן אִם נִתְעָרַב מַעֲשֵׂר טָבוֹל²⁰ בְּחָלִין מְתַקְנִין²¹ - אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא. אִם יֵשׁ לוֹ מַעֲשֵׂר אֶחָד²² - מוֹצִיא אוֹתוֹ עַל מַעֲשֵׂר הַטָּבוֹל תְרוּמַת מַעֲשֵׂר²³ לְפִי חֲשׁוֹבוֹ²⁴; וְאִם אֵין לוֹ מַעֲשֵׂר - מְגַבִּיהַּ הַמַּעֲשֵׂר שְׁנֵתְעָרַב, וּמִפְסִיד מִן הַחָלִין הַמְתַקְנִין כְּדֵי תְרוּמַת מַעֲשֵׂר שְׁנֵתְעָרַב הַטָּבוֹל²⁵.

(20) מעשר ראשון שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר. (21) שהוצאו מהם כל התרומות והמעשרות. (22) שלא הופרשה ממנו תרומת מעשר. (23) שבתערובת. (24) כלומר, לפי כמות המעשר הטבול שבתערובת. (25) כדלהלן.

ה. כִּיצַד²⁶? מֵאָה מַעֲשֵׂר שְׁנֵתְעָרַב בְּמֵאָה חָלִין²⁷ מְתַקְנִין - מִפְּרִישׁ מִן הַכָּל מֵאָה וְעֶשְׂרִי, וְכָל שֶׁהִפְרִישׁ - מַעֲשֵׂר, וְהַתַּשְׁעִים הַנִּשְׁאָרוֹת הֵן חָלִין כְּשֶׁהָיָה. וְכֵן אִם הָיָה הַחָלִין מְרֻבֵּן עַל הַמַּעֲשֵׂר הַטָּבוֹל אוֹ פְּחוּתִים מִמֶּנּוּ - מִפְּרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר וְכֵדֵי תְרוּמַת מַעֲשֵׂר שְׁנֵתְעָרַב הַטָּבוֹל מִן הַחָלִין.

(26) משנה שם. (27) לא מובן היאך בטלות עשר סאין של תרומת מעשר במאה חולין, והלא צריך אלף כנגדם. וראה למעלה הלכה ב.

זו היא - נוטל מפל פד וכד מן המאה ומערב ומפריש פדי פד אחת ומעשר.

(66) משנה שם. (67) במשנה שם: "חבית". וראה למעלה הלכה ז. (68) ממאה הכדים.

פרק השמיני

(1) יבאר שפירות ע"ה הם ספק ואין לומר מעושרין הם. כמה מעשרות מפרישין מן הדמאי, ואם מברכין עליו. וכיצד מעשרין אותו. הלוקח ככר מן הנחתום. והמזמין את חבריו שיאכל אצלו. אם אדם מתנה על דבר שאינו ברשותו על הודאי. הנחתומין אם חייבים להפריש מעשר שני משל דמאי. שנים שבצרו כרמיהן בתוך גת אחת והאחד אינו נאמן.

א. בימיו יוחנן כהן גדול³, שהיה אחר שמעון הצדיק⁴, שלחו בית דין הגדול⁵ ויבדקו בכל גבול ישראל, ומצאו שהפל זהירים בתרומה גדולה ומפרישין אותה⁶, אבל מעשר ראשון⁷ ומעשר שני ומעשר עני⁸ היו עמי הארץ מ ישראל⁹ מקלין על עצמן ולא היו מפרישין אותן. לפיכך גזרו, שלא יהא נאמן על המעשרות אלא אנשים נאמנים; אבל עמי הארץ - פרוטיהן ספק¹⁰, ואין נאמנין לומר מעשרין הן¹¹. וזה הנקרא דמאי¹².

(2) תוספתא סוטה סוף פ"ג לפי כת"י ווין ודפוס ראשון, משנה מעשר שני סוף פ"ח, וגמרא ביומא ט, א. ובסוטה מח, א. (3) זהו ששימש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי, ראה ברכות כט, א. ('מלאכת שלמה' מעשר שני, שם). ועי' ב'כסף משנה' וב'תולדות תנאים ואמוראים' ערך שמעון הצדיק, בסופו. (4) [בין אם הוא בנו של מתתיהו כהן גדול, כמו שכתב רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה (פרק ששי) ובין אם הוא נכדו של מתתיהו (בנו של שמעון החשמונאי) - לא היה אחר שמעון הצדיק. ויתכן כי כוונתו כי כשם ששמעון הצדיק היה גם כהן גדול וגם נשיא, כן היה גם יוחנן: כהן גדול ונשיא ('תולדות תנאים ואמוראים' שם), ולפיכך עליו היה לדאוג לצרכי הדת של העם ולתקן תקנות גם מחוץ לבית המקדש, וראה להלן]. (5) בתוספתא ובגמרא שם: "לפי ששלח יוחנן כהן גדול בכל גבול ישראל, וראה וכו'", וסובר רבינו שבפקודתו שלחו בית דין הגדול. וראה בהלכה הסמוכה. (6) שהיא במיתה ואין לה שיעור, שחיטה אחת פוסלת כל הכרי (רע"ב פ"א שם, ועי' 'פאת השולחן' סי' יד ס"ק ה). (7) שהם חושבים שטבל שלא הופרש ממנו מעשר ראשון, אין חייבים עליו מיתה, אפ"י שיש בו תרומת מעשר (רע"ב שם פ"ד מ"א, וראה בפ"י מהל' מאלכות אסורות הי"ט, וברדב"ז שם, ובהלכה הסמוכה). [וראה עוד להלן בפ"ב ה"ח, והט"ו]. (8) כן הוא בדמאי פ"ד מ"ג, לדעת חכמים. וראה בנדרים פד, ב ומכות יז, א. (9) כלומר, מקצת עמי הארץ, אבל רובם - מעשרים (שבת יג). (10) כשלא אמר לו שמעושים הם. (11) כלומר, ואפילו אמר שמעושים

כאוכלו, וראה למעלה הלכה ג. (49) והראב"ד חולק, וראה ביאורו וביאור דעת רבינו כנ"ל, ובאריכות בחזון איש.

ז. מי⁵⁰ שהיה לו עשר שורות של עשר עשר פדי זין⁵¹, וקבע פד אחת משורה החיצונה⁵² מעשר על מקום אחר⁵³, ואין ידוע⁵⁴ אי זו שורה החיצונה היא - נוטל שתי חביות⁵⁵ באלכסון⁵⁶ ומערב שתיהן⁵⁷ ומפריש מהן⁵⁸.

(50) שם משנה ח. (51) כלומר, רבוע של כדי יין שבכל אחת מצלעותיו עשרה כדי, וסכומם - מאה, וכולן חייבות במעשר. (52) כלומר, שכשיפריש כד אחד משורה חיצונה שלא קבע אותה עתה, יחול המעשר, ואין זו קריאת שם עכשיו, אלא קובע שיצטרך להפריש מכאן ולא יוכל להפריש ממקום אחר, וכן משמע להלן בסוף הלכה ט. וראה למעלה פ"ז הלכה יב. (53) על תשעה כדי יין. (54) כלומר, מעולם לא היה ידוע, שאף בעל היין לא נתכוון לשורה מסוימת, וראה ביבמות כג: וברש"י שם. (55) פתח בכד וסיים בחבית, וכן הוא במשנה שם. ועיין בבא קמא כז. ובשטה מקובצת שם. (56) כלומר, אחת שבמקצוע מזרחית-צפונית, ואחת באלכסון שכנגדה: מערבית-דרומית, או אחת שבמקצוע צפונית-מערבית, ואחת באלכסון שכנגדה: דרומית-מזרחית. (57) ונמצא שהמעשר מעורב מין כל ארבעת השורות החיצוניות. (58) כמות יין השווה לעשירית היין שהוא רוצה לעשר. ואף שדעת רבינו שבדבר שהוא מן התורה אין אומרים "ברירה" (ראה למעלה פ"ז הלכה א) - כאן שלא הקפיד לקבוע בדיוק את מעשרו, לא איכפת לו איזה יין יהא מעשר ובלבד שיהא משורה חיצונה, באופן זה אנו אומרים "ברירה", וראה להלן בפ"ד מהלכות מע"ש הלכה טו, ובכסף-משנה שם, ובאנציקלופדיה תלמודית ערך ברירה, כך ד עמוד רלא ותוספתא כפשוטה מעשר שני פ"ד עמוד 77 3.

ח. קבעה⁵⁹ בחצי שורה החיצונה, ואין ידוע אי זו חצי שורה היא⁶⁰ - נוטל ארבע חביות מארבע זוויות⁶¹. קבעה בשורה אחת מהן⁶², ואין ידוע אי זו שורה היא - נוטל שורה אחת באלכסון⁶³. קבעה בחצי שורה⁶⁴, ואין ידוע אי זו חצי שורה היא - נוטל שתי שורות באלכסון⁶⁵, שהרי נוטל חבית מפל חצי שורה, ומערב ומפריש.

(59) משנה שם. כלומר, קבע את החבית שתהא מעשר. (60) כלומר, לא קבע לכתחילה איזו חצי שורה משמונה חצאי השורות החיצונות. (61) ומערבן, ונמצא שיין כל שמונת חצאי השורות מעורב. (62) מעשר השורות. (63) כלומר, עשר חביות של אחד האלכסונים. ונמצא שיש בידו מכל שורה חבית, ונתקיימה קביעתו ממה-נפשו. (64) מעשרים חצאי השורות שברבוע. (65) כלומר, עשר חביות אלכסון ממזרחית-צפונית למערבית-דרומית, ועוד עשר חביות אלכסון שמצפונית-מערבית לדרומית-מזרחית.

ט. קבע⁶⁶ המעשר פכד⁶⁷ אחת מהן⁶⁸, ואין ידוע אי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

— אין עליהם חיוב ברכה כלל, אפילו בטבל ודאי (אם אינו מפרישם), שכיון שאפשר לקרוא שם במחשבה בלבד (חולין ז. ובכורות נט. אלא שרבינו לא הזכיר זאת, וראה להלן ה"ט, וצ"ע), אין מברכים אפילו אם קרא שם באמירה, כמו שאין מברכין על ביטול חמץ, כמפורש בשו"ע או"ח סי' תלב ס"ב]. (30 שבת כג, א. 31) שם: "אמר אביי, ודאי דדבריהם בעי ברכה, ספק דדבריהם לא בעי ברכה. רבא אמר, רוב עמי הארץ מעשרין הן". וסובר רבינו, שרבא אינו חולק על אביי, אלא הוסיף עוד טעם לזה שאין מברכין (כסף-משנה). ועי' בפ"ג מהל' חנוכה ה"ה [וראה להלן פ"ג ה"כ]. (32) דמאי פ"א מ"ד. (33) אבל במקום שצריך לברך, אסור לתרום כשהוא ערום, שנאמר: "והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר", אפילו דיבור של קדושה — אסור במקום שיש ערוה (רש"י בשבת שם, וראה בפ"ד מהל' תרומות ה"ד).

ה. פיצוד³⁴ מעשרין את הדמאי? מפריש פדי תרומת מעשר, שהוא אחד ממאה מן הכל, ומניחה פצד הפרות³⁵, ואומר: זה³⁶ מעשר, ושאר מעשר³⁷ סמוך לו³⁸. ואחר כך אומר: זה שאמרתי עליו שהוא מעשר הרי הוא תרומת מעשר על שאר המעשר הסמוך לו. ונוטל אותה ונותנה לפניה³⁹. שאינו רשאי⁴⁰ להפריש תרומת מעשר קדם המעשר לכתחלה⁴¹. ואחר כך מפריש מעשר שני.

(34) דמאי פ"ה מ"א. (35) בפירוש המשנה שם, כתב שאינו צריך להפריש, ודי לו בקביעת מקום בכרי (ועיי"ש בתוי"ט). ויתכן כי גם כאן אין כוונתו שצריך להפריש דוקא, אלא השמיענו שאפילו הפריש, אין זה כמפריש תרומת מעשר לפני מעשר ראשון, שהרי עדיין לא קרא שם (תוספות אנשי שם). ואף שהיה יכול לקבוע מעשר ולהפריש ממנו אחר-כך תרומת מעשר, וכל הטורח הזה למה? — כיון שתרומת מעשר נקראת "ראשית" (אף שאסור להפרישה קודם מעשר ראשון), צריך לייחד במעשר מה שעתידי לעשותו תרומת מעשר, קודם שייתד תשעת החלקים (משנה ראשונה שם. וראה למעלה פ"ג מהל' תרומות הכ"ג). (36) האחד ממאה, שהפריש. (37) תשעה חלקי מאה נוספים. (38) וזוהי קביעות מקום, ראה בהלכה הסמוכה. (39) ואף שיכול לומר לכהן: הבא ראייה שעדיין לא תרמו וטול תרומת מעשר כנ"ל, וא"כ יכול היה למכרה לכהן, החמירו חכמים שלא לעכבו אצלו ולא למכרו, גזירה שמה ישהנה אצלו ויאכלנה ונמצא מתחייב מיתה (סוטה מח. ברש"י ד"ה מפריש. וראה ביומא ט. בתוספות ד"ה מעשר. וה"טור' סי' שלא, חולק על זה, ראה משנה-למלך). (40) כלומר, לפיכך צריך לקרוא שם למעשר ראשון בתחילה, לפי שאינו רשאי להפריש תרומת מעשר לכתחילה לפני שהפריש מעשר ראשון. (41) למעלה שם הלכות כג"כ. אבל בדיעבד אם הפריש תרומת מעשר קודם — תרומתו תרומה. וכן נראה למעלה בפ"ח ה"א, ובפ"י מהל' מאכלות אסורות ה"כ. וראה בחזון איש' שם, ובכסף-משנה בהלכה הסמוכה [וראה עוד להלן פ"ב ה"ט].

הם, אינו נאמן. (12) ב'ערוך' ערך דמאי, פירש: דא מאי, כלומר, זה הפרי מה טיבו, עישורו, או לא. וכן הוא ב'ירושלמי' סוף מס' סוטה.

ב. והתקינו¹³, שלא יהא אדם מפריש¹⁴ מן הדמאי אלא תרומת מעשר, מפני שהוא עון מיתה¹⁵, ומעשר שני, שאין פזה הפסד¹⁶, שהרי בעליו אוכלין אותו¹⁷; אבל מעשר ראשון ומעשר עני¹⁸ — אין מפריש¹⁹ מן הדמאי, מפני שהוא ספק²⁰, והמוציא מחברו עליו הראיה. לפיכך אומר ללוי או לעני: הבא ראיה שאינו מעשר²¹ וטל מעשרות²².

(13) בסוטה שם: "עמד [יחנן כ"ג] והתקין להם וכו'", וראה למעלה הערה ד. (14) ונותן לכהן, כדלהלן ה"ה. (15) למעלה פ"א ה"ה, ולכן החמירו בה לתתה לכהן, אף שמעיקר הדין אפשר היה למכרה, כדלהלן. (16) בהפרשתו. (17) בירושלים (פ"ב מהל' מעשר שני ה"א). (18) שחייבין להפרישו בשנה השלישית ובשנה השנייה לשמיטה, כדלהלן, ושניהם אין בטבלם מיתה (ראה בפ"י מהל' מאכלות אסורות הלכות יט"ב, וביבמות פו, א — בתוספות ד"ה אי, ובהגהות מהר"י לנדא שם) ויש בהם הפסד, אם נתחייב להפרישם, שהרי יהא צריך לתתם ללוי ולעני. (19) כלומר, אינו מפריש ונותן. (20) כלומר, ספק ממון לוי ועני, ספק ממון ישראל. (21) כלומר, שעם-הארץ זה, שלקחתי הימנו, לא עישר הפירות. (22) כלומר, הלוי מעשר ראשון, והעני מעשר עני.

ג. אף על פי שאין מפרישין²³ מעשר עני מן הדמאי — צריך²⁴ לקרות לו שם, ואינו מפריש²⁵. ואומר²⁶: עשור מה שיש כאן מעשר עני²⁷. פדי לקבוע מעשר שני²⁸; שם מעשר עני בשלישית וישית — במקום מעשר שני של שאר שני השבוע.

(23) כלומר, אין מפרישין ונותנים, ראה בהלכה הקודמת. (24) דמאי פ"ד מ"ג, כחכמים ולא כרבי אליעזר. (25) אינו צריך להפריש, וכן הוא במשנה, שם. (26) לאחר שהפריש תרומת מעשר (פירוש המשנה שם, ולהלן ה"ה). (27) ראה להלן פ"א מהל' מעשר שני סוף ה"ד. (28) כלומר, כדי שלא יזלזלו בהפרשת מעשר שני מדמאי לאחר הפרשת תרומת מעשר (פירוש המשנה, שם). ואף-על-פי שלמעלה (ה"א) כתב שנחשדו עמי הארץ על מעשר עני, אילולא טעם זה שכתב רבינו, לא היו מחייבים לקרוא שם למעשר עני, מפני שאין בטבלו אלא מלקות בלבד (פ"י מהל' מאכלות אסורות ה"כ) והיו סומכים על רוב עמי הארץ שמעשרים הם (ר"י קורקוס).

ד. כשם מפרישין מן הדמאי תרומת מעשר ומעשר שני²⁹ — אין מברכין עליהן³⁰, לפי שהוא ספק³¹. לפיכך מתיר³² להפריש כשהוא ערם³³.

(29) [הזכיר רק תרומת מעשר ומעשר שני, שאותם הוא מפריש במעשה, אבל מעשר ראשון ומעשר עני, שאינו מפרישם במעשה, אלא קורא להם שם בלבד (למעלה ה"ב)]

על הדמאי⁵⁹ אף על פי שאינו ברשותו. אבל בודאי⁶⁰ - אינו מתנה אלא על דבר שברשותו.

(50) שם פ"ז מ"א. (51) כלומר, עם-הארץ שהזמין. (52) חבר, המקפיד על המעשרות. (53) בשבת, ראה להלן. ואף-על-פי שאסור להתארח אצל עם-הארץ (להלן פ"י הלכות א"ה) - כיון שכבר הזמינו, הקילו בו (משנה ראשונה' שם פ"ב מ"ב). (54) החבר. (55) כלומר, מסתפק הוא אם מעשר פירותיו, ואם כן פירותיו דמאי, אבל אם יודע בו שאינו מעשר - אינו יכול להתנות, כדלהלן. (56) ודוקא לצורך השבת התיירו, כיון שאינו יכול לילך לבית המזמין ולעשר שם. (57) כנ"ל ה"ה. (58) 'ירושלמי' שם בשם רבי יוחנן. (59) שאינו אלא מדבריהם. (60) שאינו מעושר.

ח. פיצד⁶¹ היו לו מאה תאנים של טבל בביתו והוא בבית המדרש או בשדה, ומתירא שמא תחשף ואינו יכול לעשר בשבת⁶² - אומר: שני תאנים שאני עתיד להפריש⁶³ הרי הן תרומה; ועשר שאני מפריש אחריהן - מעשר ראשון; ותשע שאני מפריש אחריהן - מעשר שני. ולמחר מפריש ואוכל⁶⁴.

(61) שם פ"ז מ"ה. כלומר, כיצד מפריש בוודאי, על דבר שברשותו. (62) שאין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת (פכ"ג מהל' שבת הי"ד). ואפילו קריאת שם בלבד אסורה, כיון שהוא מתקן על-ידי-זה. וכן נראה ממה שאמרו (בשבת גג.) "טבל מוכן הוא אצל שבת, שאם עבר ותקנו מתוקן", הרי שאין שום היתר להפריש בשבת אלא ש"אם עבר ותקנו מתוקן" (רדב"ז). (63) ו"למחר" ליתא (ראה בהלכה הקודמת). וכן הוא במשנה שם לפי רוב הנוסחאות (ראה במשנה, הוצאת מכון הערי פישל) שרק בהלכה הקודמת, כשהזמנו אצלו לשבת, אומר: "שאני עתיד להפריש למחר", - למחר, ולא לזמן אחר, שהרי רק למחר הזמנו. אבל כאן, שהטבל שלו, בידו להפריש בכל זמן שירצה. (64) אבל לאכול ולהפריש אחר-כך - אסור, לפי שבדבר שהוא מן התורה אנו פוסקין "אין ברייה", ולדעת רבינו (למעלה פ"א ה"ט), מעשר אילנות הוא מן התורה. וראה בפירוש המשנה.

ט. וצריך⁶⁵ לרשח בשפתיו בשעה שמפריש זו אחר זו; ואינו כמתקן בשבת, שהרי הקדים תנאו. וטבל⁶⁶ שיש עליו תנאי זה - מתיר לטלטלו בשבת⁶⁷ קדם שפריש⁶⁸. ונותן עיניו בצד זה ואוכל את השאר⁶⁹.

(65) 'ירושלמי' שם ה"א (בדין דמאי שבהלכה ז) בשם רבי יוחנן. [נורחישת שפתיים, היינו שאומר בלחש על כל הפרשה והפרשה: כפי התנאי שהתנתי אתמול ('פני משה'), שאם לא כן, ייראה כאילו מפריש עכשיו בשבת]. (66) 'ירושלמי' שם ה"ה, בשם רבי זעירא. (67) אף-על-פי שטבל שאין עליו תנאי, אסור לטלטלו בשבת, כיון שאסור באכילה (פכ"ה מהל' שבת הי"ט). (68) כיון שבידו לתקנו,

ו. ומתיר⁴² להפריש מעשר שני קדם הראשון⁴³ בדמאי⁴⁴. ואם רצה, אומר: מעשר שני של פרות אלו בצפונם או בדרומם⁴⁵, והרי הוא מחלל על המעות. וכן⁴⁶ הולקח כפר מן הנחתום⁴⁷ - מפריש ממנה⁴⁸ כדי תרומת מעשר וחלה, ואומר: אחד ממאה ממה שיש כאן הרי הוא מעשר, ושאר מעשר סמוך לו; וזה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר על השאר הסמוך לו; והיתר על אחד ממאה שיש בזה שהפרישתי הרי הוא חלה⁴⁹; ומעשר שני בצפונה או בדרומה, והרי הוא מחלל על המעות. ואוכל.

(42) בדמאי פ"א מ"ד: "אם הקדים מעשר שני לראשון, אין בכך כלום". ולדעת רבי יוחנן ביירושלמי שם, מותר לעשות כן אף לכתחילה. וראה להלן. (43) כגון אם היו מאה סאין חטיין, יוציא עשר סאין למעשר שני ואח"כ יוציא עשר סאין למעשר ראשון (פירוש המשנה, שם). וכן נראה ממה שאמרו במשנה: "אם הקדים מעשר שני לראשון - אין בכך כלום". שמשמע שרק בדיעבד, ואילו לרבי יוחנן מותר לעשות כן גם לכתחילה (ראה למעלה), אלא שאם היתה המשנה אומרת לשון של לכתחילה היה מקום לטעות שאחר שהפריש עשרה סאין למעשר שני, לא יפריש אלא תשעה סאין למעשר ראשון, כסדר המעשרות (למעלה פ"ז ה"א), ושינוי לשון המשנה בא ללמדנו, שחובת מעשר ראשון, להפריש עשרה - נשאר בעינו, אף אם הקדים לו מעשר שני (ראה בתוספות אנשי שם). (44) אבל בטבל ודאי, אם הקדים מעשר שני לראשון, אינו יכול להתוודות (להלן פ"א מהל' מעשר שני הי"ג). (45) ביירושלמי שם: "מהו ליקבע שני (= בצפון או בדרום של הכרי) במקום ראשון (= קודם מעשר ראשון, שאפשר לומר שלא התיירו להקדים מעשר שני לראשון אלא אם הפריש במעשר, כתקנת חכמים, אבל בקביעות בלבד לא התיירו), רבי יוסי בר שאול אייתי ליה אריסיה פירי. אמר ליה, צא וקבע שני וכו' הדא אמרה שמותר לקבוע שני במקום ראשון" ('פאת השולחן', וראה בביאור הגר"א שם שפירש אחרת). (46) שם פ"ה מ"א. (47) עם-הארץ (פירוש המשניות, שם). ולהלן הי"ב בנחתום חבר, עיי"ש. (48) הקדימו תרומת מעשר שחובתה בגורן, לחלה שחובתה אחר-כך בעיסה. (49) הקדימו חלה שנקראת "ראשית" למעשר שני שלא נאמר בו "ראשית", אף-על-פי שחובתו באה קודם לחובתה של חלה ('ירושלמי' שם, וביאור הגר"א).

ז. וכן⁵⁰ המזמין⁵¹ את חברו⁵² שיאכל אצלו⁵³, והוא⁵⁴ אינו מאמינו על המעשרות⁵⁵ - אומר מערב שבת⁵⁶: מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר, ושאר מעשר סמוך לו; וזה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר על שאר הסמוך לו; ומעשר שני בצפון או בדרום, והרי הוא מחלל על המעות⁵⁷. מפני⁵⁸ שמתיר לאדם להתנות תנאים אלו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(78) כלומר, עם המעשר הם מאה. ואף על פי שאחת מהם היא תרומת מעשר ונותנה לכהן - הרי הוא אוכל תמורתה משל בעל הבית, כדלהלן, הרי בסך-הכל מאה. (79) "העשר" לאו דוקא, אלא "התשע". ראה למעלה פ"ז ה"א: "ותשעה מעשר שני". (80) לחלל עליהם הפירות. (81) שהרי הוא אוכל גרוגרת אחרת משל בעל הבית, תמורת גרוגרת זו שנתן לכהן, ראה למעלה. משנה שם, כדעת רבי יוסי. ולפי דעת רבינו בפירוש המשנה שם, בא רבי יוסי לפרש דברי תנא-קמא. (82) לשון התוספתא שם (פ"ח הוצאת ליברמן עמ' 14 102).

יב. הנחתומים⁸³ - לא חיבים חכמים להפריש מעשר שני מן הדמאי⁸⁴, אלא תרומת מעשר בלבד, כדי שִׁפְרִישָׁנָה בטהרה עם החלה⁸⁵. והלוקח מפריש מעשר שני. במה דברים אמורים?⁸⁶ במוכר בַּחֲנֻתוֹ או על פתח חנותו⁸⁷; אַבֵּל המוכר לַפִּלְטָר⁸⁸ או בַּחֲנֻת הסמוכה לַפִּלְטָר⁸⁹ - חֵיב לַהֲפָרִישׁ אֹף מַעֲשֵׂר שָׁנִי.

(83) האופים הנאמנים על המעשרות. שם פ"ב מ"ד. (84) מפני שהשטרים הממונים עליהם נוגשים אותם תמיד למכור בזול, הקלו עליהם חכמים (פירוש המשנה שם, ע"פ הגמרא ביומא ט.). (85) אם נעשתה בטומאה, הנחתום פטור מן הכל, מפני שהשטרים מכריחים אותם להוֹזִיל (ראה למעלה), אבל אם נעשתה בטהרה, חייבו חכמים לנחתום, שחששו שמא תיטמא בינתיים ("ירושלמי" שם, לדעת רבי יוחנן). וראה להלן פ"ו מהל' ביכורים ה"א. (86) תוספתא שם פ"ג, ו'ירושלמי" שם. (87) שאז נוגשים בהם השטרים שימכור בזול, כנ"ל. (88) שאז אין נוגשים בהם ('פאת השולחן'). (89) שנמצאת בסמוך לה.

יג. שנים⁹⁰ שִׁפְצָרוּ בַּרְמִיָּהוּ⁹¹ בַּתּוֹךְ גַּת אַחַת⁹², וְהֶאָחֵד מֵהֶם אֶינּוּ נֹאֲמָן עַל הַמַּעֲשִׂוֹת, אֹף עַל פִּי שַׁעֲשֵׁר זֶה הַנֶּאֱמָן עַל חֶלְקוֹ⁹³ - כִּשְׁהוּא נוֹטֵל חֶלְקוֹ מִן הַיֵּין חֵיב לַהֲפָרִישׁ מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר דְּמַאי עַל חֶלֶק עִם הָאָרֶץ⁹⁴. בִּיצֵד? הֵיוּ מִחֲצָה לַמִּחֲצָה⁹⁵, וְנוֹטֵל בַּחֲצִי מֵאֵתִים לֹג יֵין - הֲרִי זֶה מִפְּרִישׁ⁹⁶ מִמֶּנּוּ לֹג אֶחָד תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְעֶשְׂרִי⁹⁷ מַעֲשֵׂר שָׁנִי, כְּגִיד הַמֶּאֱהָ לֹג⁹⁸; שֶׁהֲרִי הַפְּרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר שֶׁל וְדַאי תַּחֲלָה עַל חֲצִי כֹל שֶׁדָּרְכוּ בָּגֶת. וְכֵן אִם הָיָה שְׁלִישׁ⁹⁹ או רִבְעִי - מִפְּרִישׁ לְפִי חֲשׁוֹבוֹ¹⁰⁰.

(90) שם פ"ו מ"ז. (91) איש איש את כרמו. (92) כלומר, דרכו ענביהם בתוך גת אחת. (93) כלומר, על ענביו בטרם עירבם עם ענבי חבירו. (94) כלומר, על חצי חלקו שנטל, אם חלקיהם היו שוים, כדלהלן, שהרי כיון שנתערבו יינות שני החלקים, נמצא שכל טיפת יין מעורבת בוודאי מעושר ובספק מעושר, ולכן אין חשש שמא נפלה בחלקו יותר, מיין חבירו ('משנה ראשונה'). (95) זה נתן ענבים שהיין היוצא מהן מאתים לוג, וכן חבירו. (96) הנאמן על המעשרות. (97) "עשר" לאו דוקא אלא "תשע", וראה למעלה ה"א.

כנ"ל. (69) "ירושלמי" שם. [ואינו כמתקן בשבת, מאחר שהקדים תנאו מאתמול, כנ"ל (ובהפרשה שאין בה שום תנאי, לא הזכיר רבינו אם מועיל בה מחשבה, וראה למעלה ה"ד). וכאן לא הצריכוהו לרחוש בשפתיו, כבהפרשה הנ"ל, שכיון שאינו אלא נותן עיניו, אינו נראה כמפריש בשבת. וכן מפורש להלן פ"ה ה"ו: "על התנאים שבלבו הוא סומך", ועי' ב'תוספתא כפשוטה' עמוד 225 לשורה 25].

י. יִתֵּן⁷⁰ לוֹ עִם הָאָרֶץ כּוֹס לְשִׁתּוֹת⁷¹ - אוֹמֵר⁷²: מֶה שֶׁאֲנִי עֹתִיד לְשִׁיר בְּשׁוּלֵי הַכּוֹס הֲרִי הוּא מַעֲשֵׂר, וְשֶׁאֵר מַעֲשֵׂר סָמוּךְ לוֹ; וְזֶה שֶׁעֲשִׂיתִי מַעֲשֵׂר עֲשׂוֹי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל הַשָּׂאֵר הַסָּמוּךְ לוֹ; וּמַעֲשֵׂר שָׁנִי בְּפִי הַכּוֹס, וְהֲרִי הוּא מִחֻלָּל עַל הַמַּעֲוֹת. וְשׁוֹתָהּ וּמִיָּנִיחַ כְּדִי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר בְּשׁוּלֵי הַכּוֹס⁷³.

(70) שם, מ"ב. וזהו המשך לה"ז, שהזמינו לאכול אצלו בשבת והתנה מערב שבת, וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. (71) [שאף-על-פי שהזמינו לאכול, ולא הזכיר לו שתייה - הקלו גם בשתייה, אף-על-פי שהיה אפשר לומר שלא התירו להתנות בדמאי בדבר שאינו שלו (למעלה ה"ו), אלא בדבר שהזמינו, שהרי הוא כאילו הקנהו לו מערב שבת, וראה בהלכה הסמוכה]. (72) בשבת, חוץ ממה שאמר בערב שבת (פירוש המשנה, שם). [ולא אמרו כן אלא בדמאי, שאינו מפריש במעשה אלא משייר, כדלהלן, אבל בטבל ודאי שמפריש במעשה (ראה למעלה ה"ח), לא התירו לומר בשבת, שנראה כמתקן]. (73) שבדמאי שאינו אלא מדרבנן, אמרו "יש בריה", כלומר: הוברר הדבר למפרע, ומותר לאכול על סמך זה אף לפני ההפרשה. אבל בטבל ודאי, אינו יכול לעשות כן, מפני שבדבר שהוא מן התורה אמרו "אין בריה", ראה למעלה שם, ופ"ז ה"ב.

יא. וְכֵן אִם זָמְנוּ חֲבֵרוֹ לְשִׁתּוֹת בְּשֶׁבֶת - מִתְּנָה כֶּתְנָאֵי זֶה מֵעֶרֶב שֶׁבֶת עַל כֹּל מֶה שִׁיִּרְצֶה שִׁיִּסְעֵד אֲצִילוֹ⁷⁴. וְכֵן⁷⁵ פּוֹעֵל⁷⁶ שֶׁאִינוּ מֵאֲמִין לְבַעַל הַבֵּית - נוֹטֵל גְּרוּגֶרֶת אַחַת⁷⁷ וְאוֹמֵר: זֶה וְתִשַּׁע הַפָּאוֹת אַחֲרֶיהָ עֲשׂוֹיֹת מַעֲשֵׂר עַל הַמֶּאֱהָ⁷⁸ שֶׁאֲנִי עֹתִיד לֵאכֹל; וְזוֹ הָאֶחָת - תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל הָעֶשְׂרִי הַפָּאוֹת אַחֲרֶיהָ; וּמַעֲשֵׂר שָׁנִי הוּא הָעֶשְׂרִי⁷⁹ הָאֲחֻרּוֹנוֹת, וְהֲרִי הוּא מִחֻלָּל עַל הַמַּעֲוֹת. וְנוֹתֵן הַגְּרוּגֶרֶת שֶׁהֲפָרִישׁ לְכַהֵן, וְהַפּוֹעֵל מִפְּרִישׁ לְעַצְמוֹ דְּמֵי מַעֲשֵׂר שָׁנִי⁸⁰; שֶׁתִּנָּאֵי בֵּית דִּין הוּא, שֶׁתִּהְיֶה תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר מִשָּׁל בַּעַל הַבֵּית⁸¹, וּמַעֲשֵׂר שָׁנִי מִשָּׁל פּוֹעֵל⁸².

(74) [לאכול. כלומר: כשם שהקלו במזגו לו את הכוס, כשהזמינו לאכול (למעלה הלכות ז"י), כן הקלו בנתנו לו לסעוד, כשהזמינו לשותות, אף-על-פי ששתייה עם אכילתו שכיחה יותר מאכילה עם שתייתו, ראה שבת יד, א]. (75) שם, מ"ג. (76) שאוכל בתנאו (ולא מדין תורה), שחייב במעשרות, כמבואר למעלה פ"ה ה"ט, וראה ב'תפארת ישראל' ו'תוספות אנשי שם', שם. (77) כלומר, מפריש עכשיו, כי כאן מדובר בחול ולא בשבת.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ודאי, קודם שעירבו עם ענבי חבריו - אין אומרים "ברירה" אלא כשלכתחילה היתה התבואה של שניהם, שאומרים שהוברר למפרע שחלק זה עמד כל אחד מהשותפים לקבל, אבל אם היו מחולקים ונתערבו - אין לומר "ברירה" (תוספות יום-טוב' שם). וראה למעלה פ"ו הי"ד, ובהל' תרומות שם ה"כ, רצ"ע.

98) שהרי כל טיפת יין, חציה מעושרת ודאי וחציה דמאי, כנ"ל. וביין - "יש בילה" (ראש השנה יג:). 99) שחלקו שליש וחלק חבריו שני שליש, או להיפך. 100) כלומר, לפי חשבון כמות חבריו בתערובת. ואף שדעת רבינו שתרומות ומעשרות בזמן הזה מדבריהם (למעלה פ"א מהל' תרומות הכ"ו), ובדרבנן אמרו: "יש ברירה", ואם כן היה לנו לומר, שהוברר הדבר למפרע שקיבל את חלקו שעשירו

שיעורי רמב"ם - פרק אחד ליום

~ יום ראשון י' אלול ~

הלכות שבת

פרק תשעה עשר

1) לבאר הדברים שמותר לצאת בהן, מפני שהן דרך מלבוש, והדברים שאסרו חכמים מפני חשש ההוצאה ותולדותיה. ונמשך לזה ביאור מקצת דברים, שהיוצא בהם חייב דבר תורה.

א. כל כלי המלחמה אין² יוצאין בהן בשבת. ואם יצא: אם היו כליים שהן דרך מלבוש, כגון שריון³ וכובע⁴ ומגפנים⁵ שעל הרגלים - הרי זה פטור; ואם יצא בכלים שאינן דרך מלבוש, כגון רמח⁶ וסיף⁷ וקשת⁸ ואלה⁹ ותריס¹⁰ - הרי זה חייב.

2) בשבת סג, א: "רבי אליעזר אומר (כל כלי המלחמה) תשכיטין הן לו, [שנאמר (תהלים מה, ד'): "חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך"], וחכמים אומרים אינן אלא לגנאי שנאמר (ישעיה ב, ד): "וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אלא גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה" [ואם תשכיטין הן לו, מפני מה הן בטלים לימות המשיח?], והלכה כחכמים. 3) מלבוש עשוי ברזל. 4) של ברזל (פירוש המשניות), ובלשון המשנה "קסדא". 5) "מברזל יכסו הרגלים כדי שלא יירד על רגליו" (פירוש המשניות כלים פ"א מ"ח). 6) כידון. 7) חרב. 8) לירות בה חצים. 9) מגן עגול (פירוש המשניות). 10) מגן משולש (פירוש המשניות). ולפי שדעת רבינו שניהם "מגן", שינה מסדר המשנה: "בסיף, בקשת, בתריס, באלה, ברומח", והביא אלה ותריס ביחד.

ב. אין¹¹ יוצאין בסנדל מסמר¹² שסמרו לחזקתו¹³. ואפלו ביום טוב גזרו עליו שלא יצא בו. ומתיר לצאת¹⁴ באבנט שיש עליו חתיכות קבועות של פספס ושל זהב, כמו שהמלכים עושין; מפני שהוא

תכשיט, וכל שהוא תכשיט - מתיר¹⁵. והוא, שלא יהא רפוי; שמה ופל ברשות הרבים ויבוא להביאו.

11) משנה, שבת ס, א. 12) מנעל עץ עם מסמרים. וטעם איסורו, כי בזמן צרה מן הצרות היו מתקבצים לתפילה וקריאת שמע במערות, ושמעו קול המון וסברו שמא הרגישו בהם האויבים, דחקו זה את זה ודרסו זה את זה באותן הסנדלים המסומרים, ומתו מהם רבים, ולפיכך אסרו לצאת בסנדל מסומר בשבת ויום-טוב לפי שהם ימי כניסה וכנופיא (פירוש המשניות). 13) שלא אסרו חכמים אלא כעין המעשה שהיה, ושם היו מסומרים לחיזוק הסנדלים. 14) לאיש (ראה בסמוך). 15) שבת נט, ב: "שאינן גוזרין בתכשיטי האיש, שמא יראם, כמו שגזרו גבי אשה לפי שהאיש אינו מתפאר בתכשיטיו כמו האשה" (מגיד-משנה). וראה להלן הלכה ד.

ג. טבעת¹⁶ שיש עליה חותם - מתכשיטי האיש היא, ואינה מתכשיטי האשה; ושאינן עליה חותם - מתכשיטי אשה, ואינה מתכשיטי האיש. לפיכך: אשה שיצאת בטבעת¹⁷ שיש עליה חותם, ואיש שיצא בטבעת שאינן עליה חותם - חייבין. ומפני מה הן חייבין? והרי הוציאו אותן שלא כדרך המוציאין¹⁸ - שאין דרך האיש להוציא באצבעו אלא טבעת הראויה לו, וכן האשה אין דרכה להוציא באצבעה אלא טבעת הראויה לה - מפני¹⁹ שפעמים נותן האיש טבעתו לאשתו להצניעה בבית, ומנחת אותה באצבעה בעת הולכה; וכן האשה נותנת טבעתה לבעלה לחזקה אצל האמן, ומניח אותה באצבעו בעת הולכה עד חנות האמן; ונמצאו שהוציאו אותן כדרך שדרךין להוציאן, ולפיכך חייבין.

16) שבת נז, וסב. 17) כשהיא באצבע. 18) כמבואר למעלה פ"ב הי"ג. 19) שבת סב, א.

ד. לא²⁰ תצא אשה בטבעת שאינן עליה חותם, אף-על-פי שהוא מתכשיטיה; גזרה שמה תוציאה²¹

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

כָּל אֱלֹהֵי אֲסוּרִין לָצֵאת בָּהֶן בְּשַׁבָּת, שְׁמָא יִפְלוּ³⁹ וּתְבִיאֵן בִּידֵהּ.

(32) משנה, שבת נז, א. (33) שאסורה לטבול כשהם על ראשה משום חציצה, כמבואר בפ"ב מהלכות מקוואות ה"ה. (34) בלשון המשנה: "בטוטפת". (35) בלשון המשנה: "בסרביטין" "תכשיט הנתלה מן הציץ על הצדעים ועל הלחיים, ולפיכך נקרא לחיים" (פירוש המשניות). (36) אבל אם תפורים זה בזה מותר, ולדעת רש"י מותר רק אם תפורים לשבכה. (37) בלשון המשנה: "עיר של זהב", ועליה צורת ירושלים. (38) שבת סג, ב: "עכסים בצורת אצעה, והיו מטילין ביניהם שלשלאות, והיו הבתולות מתקטטות באלו הכבלים כדי שלא יפסעו פסיעה גסה, ויגיע להן היזק בבתוליהן" (פירוש המשניות). (39) וזהו טעם גם לעטרה של זהב, אף-על-פי שהטעם שמא תראה לחברותיה לא שייך בה, כמו שכתב רבינו להלן הלכה י' בכליל של זהב.

ז. לֹא⁴⁰ תֵּצֵא אִשָּׁה בְּקִטְלָא⁴¹ שֶׁבְּצֻנָאָהּ. וְלֹא בְּנֻזְמֵי הָאֵף⁴². וְלֹא בְּצִלְחִית שֶׁל פִּלְטוֹן⁴³ הִקְבֻעָה⁴⁴ עַל זִרְעָה. וְלֹא בְּכִסִּים⁴⁵ הֶקְטָן הֶעָגַל שֶׁמְנִיחִין בּוֹ שְׁמֹן הַטּוֹב, וְהוּא הַנֶּקְרָא בּוֹבֶלֶת⁴⁶. וְלֹא בְּפָאָה שֶׁל שַׁעַר, שֶׁמְנַחֶת עַל רֹאשָׁה כְּדֵי שֶׁתִּרְאֶה בַּעֲלַת שַׁעַר הַרְבֵּה. וְלֹא בְּכַבּוּל⁴⁷ שֶׁל צֶמֶר, שֶׁמְקַפֶּת אוֹתוֹ סָבִיב לְפָנֶיהָ. וְלֹא בִּשְׁן שֶׁמְנַחֶת בְּפִיהָ בְּמָקוֹם שֶׁן שֶׁנֶּפֶל. וְלֹא בִּשְׁן שֶׁל זָהָב, שֶׁמְנַחֶת עַל שֵׁן שְׁחָר אוֹ אֶרֶם שִׁישׁ בְּשֻׁנִּיהָ⁴⁸. אֲבָל שֵׁן שֶׁל כֶּסֶף - מִתֵּר, מִפְּנֵי שְׁאִינוֹ נָכֵר. כָּל אֱלֹהֵי אֲסוּרִין לָצֵאת בָּהֶן, שְׁמָא⁴⁹ יִפְלוּ וּתְבִיאֵם בִּידֵהּ, אוֹ תַּחֲלִץ וּתִרְאֶה לַחֲבֵרוֹתֶיהָ.

(40) משנה, שבת נז, א. (41) "היא חוטים שעורכים בהם גרגרי זהב, וקושרים אותה על הצוואר בדוחק, כאדם החונק את עצמו" (פירוש המשניות). ובירומאית, קישוט על הצוואר: "קאטלָא". (42) אבל בנזמי און, מותר (רש"י). (43) שמן העשוי מעלי ורד, ונותן ריח טוב. (44) בנוסח אחר: "הקשורה" ('מעשה רוקח'). (45) בנוסח אחר: "בכוס". (46) "וב'ערוך' הנוסח: כוכלת, והוא כלי קטן מכסף או מזהב, ונותנים בו משיחה טובה, יתעדנו בה הנשים" (פירוש המשניות). (47) "חתיכה של בגד כמו מצנפת שקושרים אותה על המצח, ונותנים הציץ עליה כדי שלא יזיק הציץ את המצח" (פירוש המשניות). (48) "שמא מתוך שמשונה במראה משאר שנינים, יבוזה ותתבייש, ותקח שְׁנָה מִפִּיה וּתַעֲבִינָהּ אַרְבַּע אֲמוֹת בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים" (גמרא). (49) בנוסח אחר: "שמא תחלוץ ותראה", וישמא יפלו כו"ליתא ('מעשה רוקח').

ח. כָּל⁵⁰ שְׁאֲסֵרוּ חֻקִּים לָצֵאת בּוֹ לְרִשּׁוֹת הָרִבִּים, אֲסוּר לּוֹ לָצֵאת בּוֹ אֶפְלוּ בְּחֶצֶר שְׁאִינָה מְעַרְבֶּת⁵¹; חוץ מִכַּבּוּל וּפָאָה שֶׁל שַׁעַר, שֶׁמִּתֵּר לָצֵאת בָּהֶן לְחֶצֶר שְׁאִינָה מְעַרְבֶּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִתְגַּנֵּה עַל בַּעֲלָהּ⁵².

בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים לְהִרְאוֹת לַחֲבֵרוֹתֶיהָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנָּשִׁים עוֹשׂוֹת תְּמִיד. וְאִם יָצֵאת בָּהֶן²² - פְּטוּרָה. אֲכָל הָאִישׁ מִתֵּר לָצֵאת בְּטַבְעַת שִׁישׁ עָלֶיהָ חוֹתָם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא תַכְשִׁיט וְאִין דְּרָכּוֹ לְהִרְאוֹת. וְנִתְּגַנֵּה²³ כָּל הָעָם שֶׁלֹּא יֵצְאוּ בְּטַבְעַת כָּלָל.

(20) משנה, שבת נז, א. (21) תפשטנה מאצבעה. שהנשים מתגאות בתכשיטיהן (ירושלמי שבת פ"ו ה"א) ומסירות אותם תמיד, להראות לחברותיהן, ושוכחות ומעבירות ארבע אמות ברשות הרבים. (22) כשהיא באצבעה. (23) מנהג חסידים הוא (מגיד-משנה).

ה. אִשָּׁה²⁴ שִׁינָאָה בְּמַחֵט נְקוּבָה²⁵ - חֵיבָתָהּ, וְהָאִישׁ²⁷ - פְּטוּר. וְאִישׁ שִׁינָא בְּמַחֵט שְׁאִינָה נְקוּבָה - חֵיבָתָהּ²⁸, וְהָאִשָּׁה - פְּטוּרָה; מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִתְכַּשִּׁיטָּהּ, וְאִינָה אֲסוּרָה אֲלֵא גִזְרָה שְׁמָא תִרְאֶה לַחֲבֵרוֹתֶיהָ. זֶה הַכָּלָל: כָּל הַיּוֹצֵא בְּדָכֵר שְׁאִינוֹ מִתְכַּשִּׁיטּוֹ וְאִינוֹ דֶּרֶךְ מַלְבוּשׁ, וְהוֹצִיאוֹ כְּדֶרֶךְ שְׁמוֹצִיאִין אוֹתוֹ דָּכֵר - חֵיב; וְכָל הַיּוֹצֵא בְּדָכֵר שֶׁהוּא מִתְכַּשִּׁיטּוֹ וְהִנֵּה רַפּוּי, וְאִפְשָׁר שִׁיפֹל בְּמַהֲרָה וְיִבּוֹא לְהִבְיאוֹ בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים, וְכֵן אִשָּׁה שִׁינָאָה בְּתַכְשִׁיטִין שֶׁדֶּרְכָן לְשַׁלֵּף אוֹתָן וּלְהִרְאוֹתָן - הִרִי אֱלֹהֵי פְטוּרִין; וְכָל דָּכֵר שֶׁהוּא תַכְשִׁיט וְאִינוֹ נוֹפֵל, וְאִין דְּרָכָה לְהִרְאוֹתוֹ - הִרִי זֶה מִתֵּר לָצֵאת בּוֹ. לְפִיכָךְ²⁹, אֲצַעֲדָה שְׁמִנִּיחִין אוֹתָהּ בְּזֹרֻעַ אוֹ בְּשׁוֹק - יוֹצֵאִין בָּהּ בְּשַׁבָּת³⁰; וְהוּא, שֶׁתִּהְיֶה דְבוּקָה לְבָשָׁר וְלֹא תִשְׁמַט³¹. וְכֵן כָּל הַיּוֹצֵא בָּזֶה.

(24) משנה, שבת סב, א. (25) העשויה לתפור בגדים. (26) אף-על-פי שמוציאה אותה במלבושיה ולא בידה, שאשה שדרכה ואומנותה לתפור ולתקן בגדי ביתה, רגילה להוציא מחט תחובה בכגדיה יותר מחייט אומן (ראה בסמוך, ולהלן הלכה כא, וב'תוספות' שבת יא, ב' ד"ה ואם יצא). (27) אפילו חייט (להלן הלכה כא), וראה למעלה. (28) שלפעמים אשתו נותנת לו מחט שאינה נקובה להצניע לה, ותוחב אותה בכגדו ונמצא שהוציא כדרך הוצאה, ראה למעלה ה"ג (קרבן נתנאל פ"ו ס"ט). (29) משנה, שבת סג, ב. (30) שאין לחוש שתסירה בשוק, שהרי לא תגלה בשרה. (31) שאם לא כן, יש לחוש שמא תיפול ברשות הרבים ותבוא להביאה (כדלעיל).

ו. לֹא³² תֵּצֵא אִשָּׁה בְּחוּטֵי צֶמֶר אוֹ בְּחוּטֵי פֶשֶׁתָן אוֹ בְּרִצְעוֹת הַקְּשׁוּרוֹת לָהּ עַל רֹאשָׁהּ; שְׁמָא תַּחֲלִץ אוֹתָהּ בְּשַׁעַת טְבִילָה³³ וְתַעֲבִירָה בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים. וְלֹא בְּצִיץ³⁴ שֶׁמְנַחֶת בֵּין עֵינֶיהָ, וְלֹא בְּלַחֲיִים³⁵ שֶׁל זָהָב שִׁיורֵדִין מִן הַצִּיץ עַל לַחֲיָהּ, בְּזִמְן שְׁאִינָה תִפּוּרִין זֶה בָּזֶה³⁶. וְלֹא בַּעֲטָרָה שֶׁל זָהָב שֶׁמְנַחֶת בְּרֹאשָׁהּ³⁷. וְלֹא בְּכַבְלִים שִׁינָאִין בָּהֶן הַבְּנוֹת בְּרַגְלֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסִיעוּ פְּסִיעָה גְּסָה, שֶׁלֹּא יִפְסִידוּ בְּתוֹלִיָּהֶן³⁸.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(66) משנה, שבת סד, ב. (67) דבר רך כצמר וצמר גפן. (68) שלא תלחץ הרגל. (69) "עשתה לידה בית-יד מבגד שיקסה אותה, כדי שלא תטנף בנגיעה" (רבינו חננאל).

יב. ויוצאה⁷⁰ בפלפל ובגרגיר מלח ובכל דבר שתתן לתוף פיה מפני ריח הפה⁷². ולא תתן לכתחלה בשבת. יוצאות הנשים בקיסמין⁷³ שבאזניהן, ובדלעות⁷⁴ שבצוארן או שבכסותן, ובדריד⁷⁵ הפורה⁷⁶. ופורפת⁷⁷ בתחלה⁷⁸ בשבת על האבן ועל האגוז, ויוצאה. ולא תערים ותפרף על האגוז כדי להוציאו לבנה הקטן. וכן לא תפרף על המטבע לכתחלה, מפני שאסור לטלטלו. ואם פרפה⁸⁰ - יוצאה בו.

(70) משנה, שבת סד, ב. (71) כל מיני בשמים שמשמשים בהם לריח הפה ולכאב שיניים (גמרא). (72) בגמרא (שבת סה.) מפורש "פלפל לריח הפה, גלגל מלח לדורשני" ופירש"י "לחולי השיניים". אבל רבינו מפרש "לדורשני" לעיקר השיניים (כמו שכתוב ב'ערוך' ערך דר, ו'באוצר הגאונים' התשובות סי' ר'), ולפיכך פירש שניהם בריח הפה. וכן נראה בפירוש המשנה שלו (ועיי' 'מעשה רוקח'). (73) "בנות קטנות מנקבות את אזניהן, ואין עושים להן נזמים עד שישגדלו, ונותנים חוטים או קסמין באזניהם שלא יסתם הנקב" (רש"י). (74) דרך ערביות להיות מעוטפות ראשן ופניהן חוץ מן העיניים, והן הרעלות שזכרו בישעי' (ג, יט). ורבינו (בפירוש המשניות) פירש: "כמו פעמונים או זגים", והוא מין קישוט ערבי. (75) בגד אשה דק ורחב לעטוף את כל הגוף. (76) הכרוך. (77) מכפתרת, "כי הנשים היו אוספות שולי הרדיד וכנפותיו יחד על דבר קשה, כמו אבן או עץ וקושרות מלמעלה" (פירוש המשניות). (78) בנוסח אחר: "לכתחילה" (ויניציאה). (79) שהכין אותה לכך מערב שבת ואינה מוקצה. (80) מערב שבת ('הגהות מיימוניות' ו'בית יוסף' סי' שג).

יג. יוצא⁸¹ אדם בקיסם שבשניו⁸² ושפסנדליו⁸³ לרשות הרבים. ואם נפל - לא יחזיר. ובמזג ובספוג שעל גבי המכה, ובכלב שלא יכרף עליהן חוט או משיחה⁸⁴; שהרי החוט והמשיחה חשובין אצלו, ואינם מועילין למכה⁸⁵. ויוצא בקלפת השום ובקלפת הפצל שעל המכה, ובאגד שעל גבי מכה, וקושרו ומתיר⁸⁶ בשבת. ובאספולנית⁸⁷ ומלגמא⁸⁸ ורטיה⁸⁹ שעל גבי המכה, ובסלע⁹⁰ שעל הצניית⁹¹, ובביצת החרגול⁹², ובשן השועל⁹³, ובמסמר הצלוב⁹⁴, ובכל דבר שתולין אותו משום רפואה⁹⁵; והוא, שיאמרו הרופאים שהוא מועיל.

(81) תוספתא שבת, פ"ו. (82) נגד כאב השיניים ('חסדי דוד'). ובנוסח אחר: "שבאזניו" ('מעשה רוקח'). (83) כשהסנדל רחב, שמים קיסם בצד להדקו להגל ('חסדי דוד'). (84) חבל דק. (85) אבל החוטים שכורך בהם את המוך והספוג, שלא יפלו מן המכה מותר ('מעשה רוקח').

והיוצאת⁵³ בצלוחית של פליטון, שאין בה בשם כלל - חקבת⁵⁴.

(50) שבת סד, ב. (51) בגמרא אמרו "לחצר", ודעת רבינו שהכוונה לחצר שדרים בה שני יהודים ולא עירבו ביחד, שאסור מדרבנן לטלטל בתוכה (פ"א מהל' עירובין), שאם במעורבת הרי היא כבית, וממה שאמרו "אסור לצאת בו לחצר" מבואר שבבית מותר (מגיד-משנה). (52) שבת סד, ב. (53) שבת סב, ב. (54) שמכין שאין בה בושם אינה תכשיט אלא משא.

ט. יוצאה⁵⁵ אשה בחוטי שער הקשורים לה על ראשה; מפני שהמים באין בהן⁵⁶ ואינן חוצצין⁵⁷, ואינה חולצתן אם ארע לה טבילה, עד שנגזר שמה תביאם לרשות הרבים. בין שהיו החוטים שלם, בין של חבורתה, בין של בהמה. ולא תצא הזקנה בשל ילדה⁵⁸; ששבת הן לה, ושמה תחליץ ותראם לחברותיה. אבל ילדה יוצאת בחוטי זקנה⁵⁹. וכל⁶⁰ שהוא ארוג, יוצאת בו על ראשה⁶¹.

(55) משנה, שבת סד, ב. (56) ראה בהלכה ו. (57) כי חוטי שיער אין חוצצים, כמבואר בהלכות מקוואות (פ"ב ה"ה). (58) צעירה. (59) בגמרא אמרו "ובלבד שלא תצא ילדה בשל זקנה, וזקנה בשל ילדה". והקשו: בשלמה זקנה בשל ילדה, שבת הוא לה (שתרצה להראות לחברותיה ותעבירונו ברה"י), אלא ילדה בשל זקנה אמאי, גנאי הוא לה (ובוודאי לא תראה ברה"י)? ותיצאו: "שילדה בשל זקנה" כדי נסבא (כן בכתב-יד מינכן ובמגיד-משנה, ועיי' כסף-משנה), כלומר מיותר הוא ולחנים נשנה, שבאמת מותר הוא. (60) שבת נז, א. (61) שחוטים ארוגים אינם הדוקים לראשה ואין בהם חציצה (רש"י).

י. יוצאה⁶² אשה בחוטי שבצוארה; מפני שאינה חונקת עצמה בהן, ואינן חוצצין. ואם היו צבועין - אסורים; שמה תראה אותן לחברותיה. ויוצאה⁶³ אשה בקליל⁶⁴ של זהב בראשה; שאין יוצאה בו אלא אשה חשובה, שאין דרבה לחלץ ולהראות. ויוצאה בציצין⁶⁵ ובלחיים של זהב בזמן שהן תפורין בשבכה שעל ראשה כדי שלא יפלו. וכן כל פיוצא בהם.

(62) שם נז. ועיי' בפירוש רבינו על המשנה (שבת סה.) "יוצאה אשה בחוטי שבצוארה". (63) שבת נט, ב. (64) "טס של זהב שמנחת על פדחתה, וקושרת מאוזן לאוזן" (רש"י). ושונה היא מעטרה של זהב (למעלה הלכה ו) שכאן אין חשש שמא תיפול. (65) שבת נז, א.

יא. יוצאה⁶⁶ אשה במזג⁶⁷ שבאזנה; והוא, שיהיה קשור באזנה. ובמזג שבסנדלה⁶⁸; והוא, שיהיה קשור בסנדלה. ובמזג שהתקניה לנדתה, ואף-על-פי שאינו קשור, ואפלו עשתה לו בית יד⁶⁹; שאם נפל - אינה מביאה אותו, מפני מאיסותו.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

למידת רגלה. (108) שמא תחלצנו ותביאנו בידה ברשות הרבים. (109) שמא אינו לפי מידת רגלה ותביאנו בידה. (110) משנה, שבת סה, ב. (111) שרגלו כרותה. (112) רגל הקטע עשויה מעץ. (113) "כמו מנעל של עץ" (פירוש המשניות). לדעת ר"ח, פירוש: יד של עץ לגדם שידיו כרותות. (114) ודעת הפוסקים, שאם אי אפשר לו ללכת בלי הקביים - מותר לצאת בהם בשבת (מגיד-משנה).

טז. יוצאין בפקדיון¹¹⁶ ובציפה¹¹⁷ שפראשי בעלי חטטין. אימתי? בזמן שצבען בשמן¹¹⁸ וכרכן, או שיצא בהן שעה אחת מבעוד יום; אבל אם לא עשה בהן מעשה, ולא יצא בהן קדם השבת - אסור לצאת בהן¹¹⁹.

(115) שבת נ, א. (116) פאה נכרית שעושים לאדם קרח לכסות ראשו (רב האי). (117) צמר מנופץ (רש"י). (118) בדפוס שוונצינו ליתא "בשמן", וכן מחקו מהרש"ל בגמרא שבת (שם). (119) שאינם נחשבים כמלבוש.

יז. יוצאין¹²⁰ בשק עבה ויכריעה ובסגוס¹²¹ עבה ובחמילה¹²², מפני הגשמים¹²³; אבל לא בתבה¹²⁴ ולא בקפה ולא במחצלת, מפני הגשמים. הכר¹²⁵ והקסת: אם היו רפין ודקין כמו הבגדים - מותר להוציאן מנחין על ראשו בשבת דרך מלבוש; ואם היו קשין - הרי הן כמשאוי ואסורין.

(120) תוספתא שבת פ"ו. (121) בגד עבה שהשתמשו בו בלילה לישון בו (מלה יוונית - Sagum). (122) בגד מארג עבה, והיא מלה ארמית. (123) שהוא לובשם כמלבוש; "אמר רבי יהודה, מעשה ברבי טרפון שיצא בלילי שבת לבית המדרש, ונתנו לו סדין ואחזו בשתי ידי ויצא מפני הגשמים" (תוספתא שבת פ"ו). (124) "שלא יכוף תיבה על ראשו מפני הגשמים, שנראה כנושא משא" (רש"י נדרים נה:). (125) שבת קמו, ב.

יח. יוצאין¹²⁶ בזוגין¹²⁷ הארוגין בבגדים. ויצא העבד¹²⁸ בחותם של טיט שפצוארו¹²⁹, אבל לא בחותם של מתכת; שמא יפל ויביאנו. המתעשה¹³⁰ בטליתו¹³¹, וקפלה מכאן ומכאן בידו או על כתפו: אם נתפון לקבץ כנפיו כדי שלא יקרעו או שלא יתלכלכו¹³² - אסור; ואם קבצן להתנאות בהן כמנהג אנשי המקום במלבושן - מותר.

(126) משנה, שבת סו, ב. (127) פעמונים קטנים שאין בהם ענבל, ואין משמיעים קול. (128) "עבד כנעני שמל וטבל לשם עבדות, וקיבל מצוות שהעבדים חייבים בהן, והן כל המצוות שנשים חייבות - מצוה עלינו לשמרם ולמנעם מעשיית מלאכה בשבת, שנאמר: למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך" (רבינו להלן בפ"ב הי"ד). (129) בחותם היה חקוק שם האדון בעל העבד. (130) שבת קמו, א. (131) "כאן מדובר בטליתות שלהם שהיו כיריעה אחת מרובעת (כטליתות-תפילה שלנו), אבל במלבושים שלנו

(86) שאינו חשוב קשר של קיימא. (87) תחבושת על מכה. (88) תחבושת לחה על המכה לחממה. (89) תחבושת משוחה סממנים לרכך את המכה. (90) משנה, שבת סה, א. (91) "מכה שהיא תחת פרסת הרגל, וקושר בה סלע לרפואה" (רש"י). (92) משנה, שבת סז, א. מין ארבה (ויקרא יא, כב) "והוא סגולה לחולשת עצבי היריכים" (פירוש המשניות). (93) "לשינה, ומי שיקח שן של שועל חי ויתלה אותה על מי שארכה שנתו - תקיצו" (פירוש המשניות). (94) "יוזמו בעלי הסגולות, כי כשיקח מסמר מעץ הצלוב ויתלה אותו על גרגרת מי שיש בו קדחת שלישית יועיל לו" (פירוש המשניות). (95) ואין בזה גם איסור של "ובחוקותיהם לא תלכו". שהעיקר אצלנו שכל דבר שיש בו משום רפואה. על זה לא אמר הכתוב "ולא תלכו בחוקות הגויים" (פירוש המשניות). ועי' פ"א מהלכות עכו"ם.

יד. יוצאת⁹⁶ האשה באבן תקומה⁹⁷ ובמשקל אבן תקומה, שנתפון ושקלו⁹⁸ לרפואה. ולא אשה עברה בלבד, אלא אפלו שאר הנשים; שמא תתעבר ותפיל. ויוצאין⁹⁹ בקמיע¹⁰⁰ ממחה. ואי זה הוא קמיע ממחה? זה שרפא לשלשה בני אדם, או שעשהו אדם שרפא לשלשה בני אדם בקמיעין אחרים. ואם יצא בקמיע שאינו ממחה - פטור; מפני שהוציאו דרך מלבוש. וכן היוצא בתפלין - פטור¹⁰¹.

(96) שבת סו, ב. (97) אבן שנושאת אותה נשים מעוברות לסגולה שלא תפלנה (רש"י). (98) "שוקלים איזה דבר נגד אבן התקומה, ואם נמצא החפץ מכון למשקל האבן, מועיל כאבן תקומה" (מהרש"ל). (99) משנה, שבת ס, א. (100) לסגולה. (101) שהן כמלבוש גם בשבת שאינו זמן תפילין (שבת סא).

טו. מייש ברגלו מפה, יוצא בסנדל יחיד ברגלו הבריאה¹⁰³; ואם אין ברגלו מפה, לא יצא בסנדל יחיד¹⁰⁴. ולא יצא הקטן במנעל גדול¹⁰⁵, אבל יוצא הוא בחלוק גדול¹⁰⁶. ולא תצא אשה¹⁰⁷ במנעל רפוי¹⁰⁸, ולא במנעל חדש, שלא יצאה בו שעה אחת מבעוד יום¹⁰⁹. ואין¹¹⁰ הקטע¹¹¹ יוצא בקב¹¹² שלו. אנקטמין¹¹³ של עץ - אין יוצאין בהן בשבת, מפני שאינן מדרכי המלבוש. ואם יצאו - פטורין¹¹⁴.

(102) משנה, שבת ס, א. (103) כדעת חייא בר רב (שבת סא.) ויש פוסקים כדעת רב הונא שם, שיוצא בסנדל ברגל שיש בה מכה. (104) שיחשדוהו כי נושא את השני תחת כנפיו (ירושלמי' שבת פ"ו ה"ב). ועוד טעם: שיתבייש ללכת כך ברבים ויביאנו בידו ברשות הרבים (רש"י). אבל אם יש ברגלו מכה ויוצא בסנדל יחיד ברגלו הבריאה - אין חשד ואין בוש. (105) שבת קמא, ב. שיפול מרגליו ויביאנו בידו. (106) שהרי לא ילך ערום ברחוב. (107) שהאשה מקפדת יותר על מנעלה שיהיה מתאים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הרמב"ם "פריימן סי' ס' (145) בנוסח אחר, חסרה המילה "אפילו" (מעשה רוקח).

שהוא לבוש בהם ומוציא ידיו מתוכם, אין איסור זה "או"ח סי' שא. (132) או כדי שיוכל ללכת מהר (מגיד-משנה).

כא. לא¹⁴⁶ יצא¹⁴⁷ החיט בשבת במחט התחובה לו בבגדו. ולא נגר בקיסם שבאזנו. ולא גרדי¹⁴⁸ באירא¹⁴⁹ שבאזנו. ולא סורק¹⁵⁰ במשיכה שבאזנו. ולא שלחני¹⁵¹ בדינר שבאזנו¹⁵². ולא צבע בדגמא¹⁵³ שבאזנו. ואם יצא - פטור¹⁵⁴. אף-על-פי שיצא דרך אמנותו, מפני שלא הוציא בדרך המוציאין.

יט. הוציא¹³³ בטלית מקפלת ומנחת על כתפו - חיב¹³⁴. אבל יוצא הוא בסודר¹³⁵ שעל כתפו, אף-על-פי שאין נימא קשויה לו באצבעו¹³⁶. וכל סודר שאינו חופה ראשו ורבו, אסור לצאת בו¹³⁷. היתה סכנית¹³⁸ קצרה שאינה רחבה - קושר שני ראשיה למטה מפתפים, ונמצאת כמו אבנט, ומתר לצאת בה.

(146) שבת יא, ב. (147) "כל השינויים כאן שמים אותם בעלי אומנות בצאתם לשוק, כדי שיכירו מאיזו אומנות הם וישכרום למלאכה" (רש"י). (148) אורג. (149) חתיכת צמר (רש"י). ורבינו בפירוש התלמוד ("סיני" כרך ו' עמ' קיג) כתב: "אירא נקראת בלשון ערבי מסורקת, והיא שפופרת קטנה של קנה". (150) הפשתן או הצמר, ויוצא במשיחה (בחוט) לדוגמא על אומנותו. (151) מחליף ופורט כספים. (152) בנוסח אחר: "שבאזנו" (שוניצני). (153) "מעט צמר צבוע אדום, ומעט צמר צבוע שחור לדוגמא" (רש"י). (154) נחלקו בזה רבי מאיר ורבי יהודה: רבי יהודה מחייב אומן שהוציא דרך אומנותו, ורבי מאיר פוטר. ופסק רבינו כרבי מאיר, נגד הכלל המקובל: "רבי מאיר ורבי יהודה - הלכה כרבי יהודה" (ועיין מגיד-משנה).

(133) שבת קמז, א. (134) שדרכם של מוכרי כסות לצאת כך, ואין זה דרך מלבוש. (135) מטפחת גדולה שדרך לבישתו בקיפול גם בחול. (136) אמר רבי יהודה: מעשה בהורקנוס בנו של רבי אליעזר בן הורקנוס שיצא בסודר שעל כתפו בשבת, אלא שנימא (חוט) כרוכה לו באצבעו (שלא יכול מעל כתפו), וכשכבא הדבר לפני חכמים אמרו: אפילו אין נימא כרוכה לו באצבעו - מותר" (שבת קמז). (137) הכוונה לסודר העשוי להתלבש בו רוב גופו, אבל סודרים שלנו שהדרך ללבשם מקפולים על הכתף, אין צורך כשיעור זה (הגר"א). (138) שבת קמז, ב. בנוסח אחר: "סבנית" (כת"י התימנים), "בגד צמר ארוך וצר לעטוף את הראש והכתפיים כשיוצאים מבית המרחץ (מגיד-משנה).

כב. הוציא¹⁵⁵ שניצא בפנים¹⁵⁶ שלו - חיב; מפני שאין דרך פים זה להוציא אלא בדרך הזאת. ואף-על-פי שאינו צריך לגוף ההוצאה, אלא כדי שלא יתלכלכו בגדיו; שהמלאכה שאינה צריכה לגופה - חיב עליה¹⁵⁷.

כ. מתר¹³⁹ להתעטף בטלית שיש בשפתותיה מלל¹⁴⁰, אף-על-פי שהן חוטין ארפיין ואף-על-פי שאין נוי הטלית; מפני שהן בטלים לגבי הטלית, ואינו מקפיד עליהן בין היו בין לא היו. לפיכך, הוציא בטלית שאינה מציצת פהלקתה¹⁴¹ - חיב; מפני שאותן החוטין חשובין הן אצלו, ודעתו עליהן, עד שישלם חסרונו ויעשו ציצית. אבל טלית המציצת פהלקתה - מתר לצאת בה בין ביום בין בלילה¹⁴²; שאין הציצית הגמורה משאוי, אלא הרי היא מנוי הבגד ומתבססיו, כמו האמרא¹⁴³ וכיוצא בה. ואילו¹⁴⁴ היו חוטין הציצית שהיא מציצת פהלקתה משאוי, היה חיב הוצא בה אפילו¹⁴⁵ ביום השבת; שאין מצות עשה שאין בה פרת דוחה שבת.

(155) שבת יא, ב. (156) קשור שלא יתלכלכו בגדיו. (157) כדעתו בפ"א ה"ז, אבל דעת רוב הראשונים שהלכה כרבי שמעון, כי מלאכה שאינה צריכה לגופה - פטור עליה.

כג. המוציא¹⁵⁸ תפילין בשבת ברשות הרבים¹⁵⁹, כיצד הוא עושה? לובשן בדרך¹⁶⁰ - מניח של יד בידו, של ראש בראשו - ונקנס וחולצן בפית, וחוזר ויוצא, ולובש זוג שני, וחולצן, עד שיקניס את פלן. ואם היו הרבה, ולא נשאר מן היום כדי להקניסן דרך מלבוש - הרי זה מחשיף עליהם¹⁶¹, ומכניסן במוצאי שבת. ואם היה בימי הגזירה¹⁶², שמתירא ליטב ולשמרן עד הערב מפני הפותים - מכסן במקומן ומניחן והולך.

(139) שבת קלט, ב. (140) חוטנים יתרים התלויים בקצות הבגד. (141) "כגון שתלה ציצית בשלוש כנפי הטלית והניח הרביעית" (ר"ח). (142) "שחובת הציצית ביום ולא בלילה, שנאמר: וראיתם אותו - בשעת ראייה" (רבינו בהל' ציצית פ"ג ה"ז). (143) חיפוי על תפר הבגד או שפתו. (144) דעת הרי"ף שאסור לצאת בליל שבת בטלית מצויצת כהלכתה, שכיון שאינו זמן ציצית, נחשבת הטלית כמשא, ורבינו סובר שלפי שיטה זו, גם ביום השבת היה אסור לצאת בה, כי אף שמקיים מצות ציצית, אין בכוחה לדחות איסור שבת שהוא בכרת, שאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת; ורבינו כתב תשובה מיוחדת נגד דעת הרי"ף, וסיים: "וכשהיתה מצויצת כהלכתה אינה משוי ובין יצא זה ידי חובת ציצית בין לא יצא, בין יצא בה אשה או קטן או איש בלילה בין שיצא בה גדול היום" (תשובות

(158) משנה, עירובין צה, א. (159) בבזיון ובלי שמירה. (160) ואף ששבת אינו זמן תפילין (כמבואר בהל' תפילין פ"ד ה"י) - מותר ללבשן כיון שאינו מתכוון ללבשן לשם מצוה, כי-אם להצילן מבזיון, שהרי מצוות צריכות כוונה. ובנוסח כת"י התימנים, ההמשך: "מניח של ראש בראשו, ושל יד בידו" ובנוסח דו"ר: "מניח של יד תחילה, ואחר כך של ראש ונכנס". (161) כיון שלא יספיק להכניס כולן

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

המחט בידו - פטור מחטאת שזה נקרא מתעסק, כמבואר בפ"א הי"א. (177) שבת יב, א: "חנניא אומר, חייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשיכה. אמר רב יוסף: הלכתא רבתי לשבתא" (דבר גדול יש כאן להפרישו מאיסור שבת - רש"י. (178) חייב אדם למשמש בתפילין כל זמן שהם עליו, שלא יסיח דעתו מהם אפילו רגע אחד, שקדושתן גדולה מקדושת הציץ, שהציץ אין בו אלא שם אחד, ואלו יש בהם אחד ועשרים שם בשל ראש, וכמותן בשל יד, ובציץ נאמר: והיה על מצחו תמיד, שלא יסיח דעתו ממנו" (רבינו בהל' תפילין פ"ד הי"ד). (179) ביצה טו, א. (180) שאי אפשר לשאת אותן בידו לביתו מפני קדושת השבת, ולהשאירן בחוץ אי אפשר מפני בזיון התפילין, לכן התירו לו לקחתן עליו דרך מלבוש כשהם מכוסים שלא יראוהו נושא בראשו תפילין בשבת.

~ יום שני י"א אלול ~

פרק עשרים

(1) נתבאר בו דיני הבהמה ואיסור מלאכותיה. ונמשך לזה מה שגזרו שלא למכור לגוי בהמה העושה מלאכה. ורוב ענייני הפרק בדיני הוצאת המותר והאסור בהן. ונסתיים הפרק בחיוב שביתת העבדים שהוקשו בכתוב לבהמות, באמרו: למען ינוח שורך וחמורך, וינפש בן אמתך והגר.

א. אסור² להוציא משא על הבהמה בשבת, שנאמר³: למען ינוח שורך וחמורך וכל בהמתך - אחד שור וחמור ואחד כל בהמה חיה ועוף⁴. ואם הוציא על הבהמה - אף-על-פי שהוא מצוה על שבייתה, אינו לוקה; לפי שאסורו בא מכלל עשה⁶. לפיכך, המחמור⁷ אחר בהמתו בשבת, והיה עליה משאוי - פטור⁸.

(2) "ירושלמי" (שבת פ"ה ה"ב). (3) הם שני פסוקים נפרדים; מהפסוק: "למען ינוח שורך וחמורך" (שמות כג, יב) למדים "ירושלמי" (שם) דין שביתת בהמה, ומהפסוק: "וכל בהמתך" (דברים ה, יד) למדים (בבא-קמא נד.) לרבות חיה ועוף; ובנוסף אחר, חסרות המלים "וכל בהמתך" ('מעשה רוקח'). (4) בבא-קמא נד, ב. ממה שכתוב בדברות האחרונות (דברים ה, יד) "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך וכו' שורך וחמורך וכל בהמתך", לרבות חיה ועוף כיצא בהם. (5) שבת קנד, ב. (6) שנכתב איסורו בלשון 'עשה': "למען ינוח שורך", ואין לוקים אלא על איסור שנכתב בלשון 'לא תעשה', כמבואר בהל' סנהדרין פ"ח ה"א וב'. (7) הולך אחר החמור או הבהמה, ומזרזה בהליכה. (8) מעונש מלקות, אבל אסור מן התורה משום "לא תעשה כל מלאכה", ו"פטור" זה אינו כשאר "פטור" שבדברי רבינו שאינו אסור אלא מדרבנן (ורעין לחם-משנה).

ב. והלא⁹ לאו מפרש בתורה, שנאמר: לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך - שלא יחרש בה וכו' ויצא בחרושה¹⁰. ונמצא לאו שנתן לאזהרת מיתת בית דין, ואין לוקין עליו.

מבעוד יום, לא ילבשן כלל אלא ימתין בשדה עד הערב. (162) גזירת שמד, כשיש סכנה בקיום מצוות.

כד. היה¹⁶³ מתירא להחשיף עליהן מפני הלסטמים - נוטל את פלך פאחת ומוליך פחות פחות מארבע אמות¹⁶⁴; או נותן לחברו בתוך ארבע אמות, וחברו לחברו¹⁶⁵, עד שמגיע לחצר החיצונה¹⁶⁶. בקה דברים אמורים? בשקיהו בהן רצועותיהן והן מקשרין קשר של תפילין, שודאי תפילין הן; אבל אם לא היו רצועותיהן מקשרות - אינו נזקק להן¹⁶⁷.

(163) עירובין צז, א. (164) "קודם שיגיע לארבע אמות, יעמוד לנוח. וכן בכל פעם, ואין כאן העברת ארבע אמות יחד" (רש"י), ומשום קדושת התפילין התירו לעשות כך. (165) שאף אחד מהם לא עשה מלאכה שלימה, ויש בזה רק איסור מדרבנן (כמבואר בפ"א הט"ו). (166) שהוא המקום המשתמר הראשון לשים בו את התפילין. (167) זוהי שיטת רבינו בדברי התלמוד: "רבי יהודה אוסר בחדשות, ומתיר בישנות", בחדשות יש לחשוש שאינן תפילין רק קמיעות, ולא התירו בשבילן איסור דרבנן. אבל לדעת הראב"ד ושאר הראשונים, גם בחדשות אין ספק שהן תפילין ולא קמיעות, והטעם שלא התירו בחדשות להכניסן זוג זוג, מפני שאינן מקושרות ברצועות ולא יוכל להכניסן, שאסור לקשור את התפילין בשבת.

כה. המוציא¹⁶⁸ ספר תורה¹⁶⁹ - יושב ומשמרו ומחשיף עליו. ובספנה¹⁷⁰ - מניחו והולך לו. ואם היו גשמים יורדין¹⁷¹ - מתעטף בעור, וחוזר ומכסה אותו, ונקנס בו.

(168) תוספתא פרק ח. (169) בתוספתא, הנוסח: "ספר". ונראה מזה שהוא-הדין בשאר כתבי קודש. (170) סכנת לסטים. (171) כאן מדובר שלא במקום סכנה, שיש בזיון הספר משום הגשמים היורדים עליו.

כו. לא¹⁷² יצא החיט¹⁷³ במחטו בידו¹⁷⁴, ולא הלביר¹⁷⁵ בקלמוסו, ערב שבת סמוך לחשכה; ששא יספח¹⁷⁶ ויוציא. וחיב¹⁷⁷ אדם למשמש בכגדו ערב שבת עם חשכה, ששא יהיה שם דבר שכותב ויצא בו בשבת. מתר לצאת בתפילין ערב שבת עם חשכה; הואיל וחיב אדם למשמש בתפיליו בכל יום, אינו שוכחן¹⁷⁸. שכתב¹⁷⁹ ויצא בהן לרשות הרבים, ונזכר שיש לו תפילין בראשו - מכסה¹⁸⁰ את ראשו עד שמגיע לביתו או לבית המדרש.

(172) משנה, שבת יא, א. (173) והוא-הדין בשאר אדם האוחז חפץ בידו, ולא אמרו חייט אלא משום שדרכו בכך. (174) אבל אם היתה המחט תחובה בבגדו, לא גזרו חכמים, כיון שאפילו אם יצא כך לרשות הרבים - פטור, כיון שלא הוציא כדרך המוציאם (כמבואר בהלכה כ"א). (175) הסופר. (176) ישכח שהיום שבת או שישכח שהוצאה אסורה בשבת ויתחייב חטאת, אבל אם ישכח

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

לו פיסו³⁴, והיתה עמו בהמה - מניח פיסו עליה; כשהיא מהלכת, וכשתרצה לעמוד נוטלו מעליה; כדי שלא תעמד והוא עליה, וכדי שלא תהיה שם לא עקירה ולא הנחה³⁵. ואסור לו להנהיגה ואפלו בקול כל זמן שהפס עליה; כדי שלא יהיה מחמר בשבת³⁶. וגזרת חכמים היא, שלא יניח פיסו על גבי בהמה, אלא אם אין עמו נכרי³⁷.

(31) משנה, שבת קנג, א. (32) היה בא בדרך וקדש עליו השבת ומעות עמו. (33) כמבואר למעלה בפ"ו הכ"ב. (34) "אמר רבא: דוקא כיסו (התירו), אבל מציאה לא (התירו) להניח על החמור" (גמרא, שם). (35) כמבואר בפ"ג ה"א. (36) ודעת הרשב"א: מכיון שאינו נותן עליה אלא כשהיא מהלכת, אין בו דין מחמר, שכלל אמרו (שבת קנג:): "כל שבגופו (שהוא עצמו עושה מלאכה) חייב חטאת, בחבירו (מבואר בפ"ג ה"ב) פטור אבל אסור, וכל שבחבירו פטור אבל אסור, בבהמתו מותר לכתחילה". (37) "מאי טעמא? - חמור אתה מצוה (מן התורה) על שביתתו, נכרי אין אתה מצוה (מן התורה) על שביתתו" (גמרא, שם).

ז. היה³⁸ עמו חרש³⁹ שוטה⁴⁰ וקטן - מניח פיסו על החמור, ואינו נותנו לאחד מהן; מפני שהן אדם מישראל. היה עמו חרש ושוטה⁴¹, ואין עמו בהמה - נותנו לשוטה. שוטה וקטן⁴² - נותנו לשוטה. חרש וקטן - נותנו לאי זה מהן שירצה⁴³. לא היתה עמו בהמה ולא נכרי ולא אחד מכל אלו - מהלך בו פחות פחות מארבע אמות⁴⁴. ואפלו מציאה⁴⁵ שפאה לידו, מהלך בה פחות פחות מארבע אמות; אבל קדם שתבוא לידו: אם יכול להחשיף עליה - מחשיף, ואם לאו - מוליכה פחות פחות מארבע אמות.

(38) שבת קנג, א. (39) "חרש וחרשת האמורים בכל מקום, הם האילמים שאין שומעים ולא מדברים, אבל מי שמדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר, הרי הוא ככל אדם" (רבינו בהל' אישות פ"ב הכ"ו). (40) "שוטה אין לו דעת כלל, אבל חרש יש לו דעת קצת" (רש"י). (41) בנוסח אחר: "חרש ושוטה וקטן" (כת"י התימנים). (42) שהקטן יבא לכלל דעת כשיגדל, מהשאיין-כן השוטה. (43) שכל אחד יש לו מעלה: חרש יש לו עכשיו דעת קצת, וקטן יבוא לכלל דעת כשיגדל. (44) "עוד (תקנה) אחרת היתה שם. מוליכו פחות מארבע אמות, ולא רצו חכמים לגלותה, משום: "כבוד אלהים הסתר דבר" (מותר להסתיר דבר תורה משום כבוד שמים), שלא יוליכנו ארבע אמות שלימות ברשות הרבים" (שבת קנג:). (45) בהלכה זו נשאו ונתנו מפרשי הרמב"ם, והקשו: שהרי בגמרא מבואר (שבת קנג) ש"דוקא בכיסו התירו, אבל במציאה לא". הרמב"ם השיב בתשובה לחכמי לונל: "גם ראשי הישיבות שבבבל ז"ל תפסו על פסקא זו כשהגיע אליהם החיבור... ויראה לי שזה

(9) כוונת רבנו לבאר דבריו, למה אין לוקים על מחמר אחר בהמתו, והלא יש "לאו" ('לא תעשה') מפורש בתורה? (10) כלומר: לאו זה נאמר, כשהאדם עושה המלאכה ביחד עם הבהמה, שכן משמעות הכתוב: "לא תעשה כל מלאכה אתה... ובהמתך", אתה עם בהמתך, ובוה חייב מיתה.

ג. אסור¹¹ לישראל להשאיל או להשפיר¹² בהמה גסה לנכרי; שלא יעשה בה מלאכה בשבת, והרי הוא מצוה על שביתת בהמתו. אסור¹⁴ חכמים למכור בהמה גסה לנכרי, שמה שאיל או ישפיר. ואם¹⁵ מכר - קונסין אותו¹⁶ עד עשרה בדרמיה ומחזירה. ואפלו שבויה¹⁷ אין מוכרין. ומתיר¹⁸ למכור להם על ידי סרסור; שהסרסור אינו משפיר ואינו משאיל¹⁹.

(11) עבודה זרה טו, א. (12) בהמת ישראל - אף שהשכירה לנכרי, יש בה משום שביתת בהמתו, אם לא מכרה לנכרי לצמיתות ('תוספות' שם). (13) העושה מלאכה. (14) משנה, פסחים נג, א. (15) גיטין מד, א. (16) לפדות את הבהמה מיד הנכרי (רש"י). (17) שאינה ראויה למלאכה, אין מוכרים - גזירה שמה ימכור שלימה (גמרא שם). (18) עבודה זרה טו, א. (19) "מדובר כשבעל הבהמה לא יהיה מצוי על ידי הבהמה, כי הסרסור לא ישאיל ולא ישכיר לפי שאינה שלו" (פירוש המשניות שם).

ד. ומתיר²⁰ למכור להם סוס; שאין הסוס עומד אלא לרכיבת אדם, לא למשאוי, והחי נושא²¹ את עצמו. וכדרך²² שאסרו למכור לנכרי, כך אסרו למכור לישראל החשוד למכור לנכרי. ומתיר²³ למכור להם פרה לשחיטה, ושוחט²⁴ אותו בפניו. ולא ימכור סתם, אפלו שור של פטם²⁵, שמה ישאיל אותו ויעבד בו.

(20) משנה, פסחים נג, א. שבת צד, א. (21) מבואר למעלה בפ"ח הט"ו. (22) עבודה זרה טו, א. (23) עבודה זרה כ, ב. ותוספתא ע"ז פ"ב. (24) כלומר: לא מספיק בזה שמוכר לו על מנת לשחוט, אלא צריך שיראהו שוחט (ועיין להלן פרק ל' הלכה יג: "ופוסק עמו לשבות ואינו שובת"). (25) "מפוטם ושמן מאד, ואינו ראוי למלאכה" (רש"י). (26) עבודה זרה טו, א: "אמר רב אשי: אמר לי זבידא (שם פטם) בר תוראה (שור מפוטם) משהינן ליה (משהים אותו עד שיכחיש), ועביד על חד תרין (ועובר כשני שוורים אחרים)".

ה. מקום²⁷ שנהגו למכור להן בהמה דקה²⁸ - מוכרין; מקום שנהגו שלא למכור²⁹ - אין מוכרין. ובכל מקום³⁰ אין מוכרין להם חיה גסה, כמו שאין מוכרין להם בהמה גסה, אלא על ידי סרסור.

(27) משנה, פסחים נג, א. (28) שאינה עושה מלאכה. (29) "שהחמירו על עצמם שמה יבואו למכור להם בהמה גסה" (רע"ב). (30) עבודה זרה טז, ב.

ו. מי³¹ שהחשיף בדרך³², ולא היה עמו נכרי³³ שיתן

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

כל הקודם את חבירו - יטול בעליו את שניהם", והרי זה כמקח וממכר בשבת, וכמו שכתב רבינו להלן פכ"ג הי"ז. (61) שבת נד, ב. (62) בפעמון. (63) במשנה, שם: "ולא בזוג", וכתבו ה'תוספות' (שם ד"ה משום) שהמדיבור בזוג הארוג לבגד, שאם לא כן יש גם חשש שמא יפול מעליה ויבוא להוליכו ברשות הרבים. וממה שכתב רבינו "שבצוארה", נראה שאינו ארוג בבגד.

י. **לֹא תַצַּא בְּהֶמָה בְּזוּג⁶⁴ שֶׁבְּכֹסוֹתָהּ, וְלֹא בְּחוֹתָם⁶⁵ שֶׁבְּצֹאֲרָהָ⁶⁶, וְלֹא בְּחוֹתָם שֶׁבְּכֹסוֹתָהּ, וְלֹא בְּרִצּוּעָהּ שֶׁבְּרִגְלָהּ, וְלֹא בְּסוּלָם שֶׁבְּצֹאֲרָהָ. וְאֵין חֲמוֹר יוֹצֵא בְּמִרְדְּעָתָ⁶⁷, אֲלֵא אִם-כֵּן הָיְתָה קְשׁוּרָה לּוֹ מֵעֶרֶב שָׁבֹת. וְלֹא יֵצֵא גִמְל בְּמִטְטָלֶת⁶⁸ הַתְלוּיָה לּוֹ בְּכִרְבָּשָׁתוֹ⁶⁹ אוּ בְּזָבּוֹ, אֲלֵא אִם כֵּן הָיְתָה קְשׁוּרָה בְּזָבּוֹ וְחוֹטְרָתוֹ⁷⁰. וְלֹא יֵצֵא הַגִּמְל עֲקִיד יָד וְלֹא עֲקִיד רִגְלָ⁷¹. וְכֵן שָׂאָר כָּל הַבְּהֵמוֹת.**

(64) בנוסחאות אחרות "בזוג שבצוארה ולא בזוג שבכסותה" ('מעשה רוקח') וזה מיותר, שהרי כבר כתב כן בהלכה ט'. (65) שבת נח, א. כעין מטבע עשויה ממתכת או חומר אחר לסימן הבעלות שהיו קושרים על צואר הבהמה או על כסותה שלא תתלכלך (רש"י שם). (66) "עצים עשויים כשתי וערב על צואר החמור, כדי שלא יחזיר ראשו לגבו לחכך חבורתו" (פירוש המשניות). (67) כסת קשה ששמים על החמור כדי לחממו. (68) "חתיתכת בגד קשורה בזנבו לסימן" (פירוש המשניות). (69) המקום הגבוה, החטטורת, שעל גב הגמל. ובנוסח אחר: "בכרשתו" (שונצינו). (70) חטטורתו, הגבנון שעל גב הגמל. (71) "עקידת (קשירת) יד ורגל" (שבת נד,). שזה צער גדול לבהמה, ומשוי הוא לה ('חיי אדם'). ועוד טעם אחר: גזירה שמא יפול החבל מעל רגליו ויביאנו בידו (תניא).

יא. **אֵין הַתְּרַנְגוּלִים יוֹצֵאִין בְּחוֹטְטִין⁷³ וְלֹא בְּרִצּוּעוֹת שֶׁבְּרִגְלֵיהֶם⁷⁴. וְאֵין הַכִּבְשִׁין יוֹצֵאִין בְּעִגְלָה שֶׁתַּחַת אֵלֶיהָ שָׁלְהָן⁷⁵. וְאֵין הַכִּבְשִׁין יוֹצֵאִין בְּעִצִּים שֶׁמְנִיחִים לָהֶן בְּחֶטְמָן כְּדִי שִׁיתַּעֲטְשׂוּ וְיִפְּלוּ הַתּוֹלְעִין שֶׁבְּמִחָן⁷⁶. וְאֵין הַעֲגֹל יוֹצֵא בְּעַל קֶטֶן שֶׁמְנִיחִין לּוֹ עַל צִנְאוֹ כְּדִי שִׁתְּכַנֵּעַ וְיִהְיֶה נוֹחַ לְחִרְשָׁהּ. וְלֹא תַצַּא בְּהֶמָה בְּשֹׁבְכָה⁷⁷ שֶׁמְנִיחִין לָהּ בְּפִיָּה כְּדִי שֶׁלֹּא תִשָּׁף אוּ שֶׁלֹּא תֵאכַל. לֹא תַצַּא הַפֶּרָה בְּעוֹר הַקֶּפֶר⁷⁸ שֶׁמְנִיחִין לָהּ עַל דִּדְיָה כְּדִי שֶׁלֹּא יִינַק מִמֶּנָּה הַשֶּׁרֶץ כְּשֶׁהִיא יֹשְׁנָה. וְלֹא תַצַּא בְּרִצּוּעָה שֶׁבִּין קֶרְנֶיהָ - בֵּין לְנוֹי⁷⁹, בֵּין לְשֹׁמֵר⁸⁰. יֵצֵא⁸¹ שֶׁחֶקֶק לָהּ בְּקֶרְנֶיהָ, וְיֹצֵאָה בְּאַפְסָר הַקָּשׁוֹר בְּחֶקֶק בְּשָׁבֹת. וְאִם תַּחֲבוּ בְּזִקְנָה - אֲסוּר; שֶׁמָּא תִּתְחַנֵּן, וְיִבְיָאֲנוּ בִּידוֹ בְּרִשׁוֹת הָרָבִים. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה.**

(72) משנה, שבת נד, ב. (73) שברגליהם לסימן שיכירום הבעלים. (74) שלא ישברו את הכלים. (75) שלא תיפצע האליה בסלעים וטרשים כשנגררת על הקרקע. (76) וכל

שחילק רבא בין כיסו למציאה, לא חילק אלא ליתן המציאה לנכרי, או להוליכה על גבי חמור, אבל להוליכה פחות פחות מארבע אמות מותר... שזו ההולכה צינעה גדולה יש בה, ואינו צריך דבר אחר ולא איש אחר לסייעו ולא יכיר בו אדם ולא יהיה נחפז, ולא נחוש שמא יעבירו ארבע אמות ברשות הרבים (תשובת הרמב"ם פריימן סי' נז). והגר"א ו'קרבן נתנאל' (פרק כ"ד משבת אות ג) הראו מקור לדברי רבינו בגמרא (עבודה זרה ע). בדברי איסור גיורא שלא נמצאו ארנקים אבודים בשבת, מכיון ש"המוצא כיס בשבת מוליכו פחות פחות מארבע אמות". אולם בנוסח שהובא בראשונים, כתוב: "המוציא" ולא "המוצא".

ח. **מִתֵּר⁴⁶ לְמִשְׁךָ⁴⁷ אֶת הַבְּהֶמָה בְּמִתְגָּ⁴⁸ וְרִסָּן⁴⁹ שָׁלָה לְרִשְׁוֹת הָרָבִים; וְהוּא, שֶׁתְּהִיָּה רִאשׁוּיָה לְאוֹתוֹ הַרִסָּן. כְּגוֹן: שִׁיר⁵⁰ לְסוֹס, וְאַפְסָר⁵¹ לְגִמְל, וְחֻטָּם⁵² לְנֶאֱקָה⁵³, וְסוּגָר⁵⁴ לְכָלֵב. אֲבָל אִם הוֹצִיא בְּהֶמָה בְּמִתְגָּ שֶׁאֵין מִשְׁתַּמֶּרֶת, כְּגוֹן שֶׁקָּשַׁר חֶבֶל בְּפִי הַסּוֹס; אוּ בְּמִתְגָּ שֶׁאֵינָה צְרִיכָה לּוֹ, אֲלֵא מִשְׁתַּמֶּרֶת בְּפָחוֹת מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן שֶׁהוֹצִיא חֲמוֹר בְּשִׁיר שֶׁל סוֹס, אוּ חֲתוּל בְּסוּגָר - הֲרִי זֶה מִשְׁאוּי; שֶׁכָּל שֶׁמִּירָה מַעֲלָה אוּ שֶׁמִּירָה פְּחוֹתָהּ מִשְׁאוּי הוּא לָהּ⁵⁵.**

(46) משנה, שבת נא, ב. (47) בדברים שדרך הבהמה לצאת בהם בחול. לשם שמירה ולא לשם משא, מותר גם בשבת שהם נחשבים כתכשיטים. (48) שרשרת ברזל ששמים בפי הבהמה, להנהיגה. (49) חבל נתון בלחי הבהמה לקשרה ולהטותה במהלכה; בנוסח אחר: "ורסן ואפסר שלה" ('מעשה רוקח'). (50) "הוא המתג" (פירוש המשניות). (51) "חבל שקושרים על פיות הגמלים" (פירוש המשניות). (52) "טס של ברזל שקושרים אותו על הלחיים" (פירוש המשניות). ולדעת רש"י "נוקב את חטמה ומכניס בתוכו כמין טבעת". (53) גמל נקבה. (54) צוארון של ברזל, ושלשלת תלויה בו. (55) שכיון שאין דרכם בכך, נחשב כמשא ואינו תכשיט.

ט. **לֹא יִקְשֹׁר גִּמְלִים זֶה בְּזֶה וְיִמְשֹׁךְ. אֶפְלוּ הָיוּ קְשׁוּרִין מֵעֶרֶב שָׁבֹת, אֵינָן נִמְשְׁכִין בְּשָׁבֹת. אֲבָל מְכַנֵּס הוּא חֶבְלִים לְתוֹף יָדוֹ. וְהוּא, שֶׁלֹּא יֵצֵא חֶבֶל מִתּוֹךְ יָדוֹ טֶפַח⁵⁷. וְצָרִיף שִׁיְהִיָּה הַחֶבֶל שֶׁמִּפִּי הַבְּהֶמָה עַד יָדוֹ גְּבוּהָ מִן הָאָרֶץ טֶפַח אוּ יוֹתֵר⁵⁸. וּמִפְּנֵי מָה⁵⁹ לֹא יִמְשֹׁךְ הַגִּמְלִים הַקְּשׁוּרִים זֶה בְּזֶה? מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִרְאָה כְּמִי שֶׁמּוֹלִיכֵן לְשׁוּק שֶׁמוֹכְרִין בוֹ הַבְּהֵמוֹת, אוּ שֶׁמְשַׁחֲקִין⁶⁰ בָּהֶן שָׁם. וּמִפְּנֵי זֶה⁶¹ לֹא תַצַּא בְּהֶמָה בְּזוּג⁶² שֶׁבְּצֹאֲרָהָ⁶³, וְאֶפְלוּ הִיָּה פֶקוּק שֶׁאֵין לּוֹ קוֹל.**

(56) משנה, שבת נד, א. (57) "שדומה כנושאו בידו, ולא ניכר שהוא אפסר הגמל" (רש"י). (58) "כדי שיהא נראה שהבהמה נמשכת בחבל זה" (רש"י). (59) שבת, שם. (60) כמו שאמרו בסנהדרין (כה:): והעתיקו רבינו בפ"י מהלכות עדות ה"ד: "המשחקים בבהמה חיה ועוף, ואומר

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הפעמון שלא ישמיע קול. (98) שלא יחשדוהו שמוליכה למכור בשוק. אבל בשוק אסור - כמבואר בהלכה י. (99) ואין כאן אסור משום טירחא יתירה בשבת, שהרי קר לו אפילו בתקופת תמוז. (100) אבל לא ברשות הרבים, כיון שאינה קשורה לו. (101) שאינו אלא לתענוג בעלמא, בשביל הבהמה שלא תטריח לשוב צוארה לארץ, והרי היא טירחא מיותרת בשבת.

יד. פ"שם ¹⁰² **שְׁאֵדָם מְצִיָּה עַל שְׁבִיתָה בְּהִמְתּוֹ בְּשֶׁבֶת,** **כִּף הוּא מְצִיָּה עַל שְׁבִיתָה עֲבָדוֹ וְאִמְתּוֹ. וְאִף-עַל-פִּי שֶׁהוּא בְּנֵי דַעַת וְלִדְעַת עֲצָמָן עוֹשִׂין, מְצִיָּה עֲלֵינוּ לְשִׁמְרָן וְלִמְנוּעָן מַעֲשֵׂי מְלָאכָה בְּשֶׁבֶת; שְׁנֵאמַר: לְמַעַן יִנּוּחַ שׁוֹרֵךְ וְחִמְרֵךְ, וְיִנְפֹּשׁ בֶּן אֲמִתְךָ וְהִגֵּר. עֲבָד וְאִמָּה שְׁאֵנָה מְצִיָּין עַל שְׁבִיתָתוֹ, הֵם עֲבָדִים שְׁמָלוֹ וְטָבְלוֹ לְשֵׁם עֲבָדוֹת וְקָבְלוּ מִצְוֹת שֶׁהָעֲבָדִים חִיבִין בָּהֶן ¹⁰³; אֲבָל עֲבָדִים שֶׁלֹּא מְלוֹ וְלֹא טָבְלוֹ, אֵלָּא קָבְלוּ עֲלֵיהֶן שְׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטְווּ בְּנֵי נָח בְּלֶבֶד - הֲרִי הֵן כְּגֵר תוֹשֵׁב ¹⁰⁴, וּמִתְרִין לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשֶׁבֶת לְעֲצָמָן בְּפִרְסְיָא כִּי־יִשְׂרָאֵל בָּחַל. וְאִין מְקַבְּלִין גֵּר תוֹשֵׁב אֵלָּא בְּזִמְן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. הוּאֵל וְגֵר תוֹשֵׁב עוֹשֶׂה מְלָאכָה לְעֲצָמוֹ ¹⁰⁵ בְּשֶׁבֶת, וְגֵר צִדֵּק הֲרִי הוּא כִּי־יִשְׂרָאֵל לְכָל דְּבָר - בְּמִי נֶאֱמַר "וְיִנְפֹּשׁ בֶּן אֲמִתְךָ וְהִגֵּר"? זֶה גֵּר תוֹשֵׁב שֶׁהוּא לְקִיטוֹ ¹⁰⁶ וְשִׁכְרוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ בֶּן אֲמִתּוֹ; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מְלָאכָה לְיִשְׂרָאֵל רְבוֹ בְּשֶׁבֶת, אֲבָל לְעֲצָמוֹ עוֹשֶׂה. וְאִפְלוּ הִיָּה הִגֵּר זֶה עֲבָדוֹ ¹⁰⁷ - הֲרִי זֶה עוֹשֶׂה לְעֲצָמוֹ ¹⁰⁸.**

(102) יבמות מח, ב. (103) כל המצוות שאשה חייבת בהן, גם עבד כנעני חייב. ודווקא אם מל וטבל לשם עבדות, אבל עבד ערל עובד כוכבים שאינו רוצה לקבל עליו עול מצוות, אסור להחזיקו (מגיד-משנה ורבינו בהל' עכו"ם פ"י ה"ו). והראב"ד חולק כאן, וסובר שאין כוונת התורה לעבד ואמה שמלו וטבלו לשם עבדות, אלא לעבד ואמה התושבים שלא יעשו מלאכתו, שלא תאמר שבות בעלמא הוא, שאמירה לנכרי שבות, אלא אסור להעבדים. (104) כמבואר בהל' מלכים פ"ח ה"י וי"א. שבע מצוות שנצטוו בני נח הן: עבודת אלילים, ברכת ה', גילוי עריות, שפיכות דמים, גזל, דינים ואבר מן-החיי. (105) אבל לצורך ישראל אסור משום שבות, כמבואר למעלה בפ"ו ה"ב. (106) שמלאכתו ללקוט ולעבוד בשדה בשביל ישראל. (107) של ישראל עובד לעצמו, אבל עבד עברי הוא כישראל גמור. וכן מובא ב'מכילתא' (משפטים): "וינפוש בן אמתך והגר - זה גר תושב. או אינו אלא גר צדק, כשהוא אומר: וגרך אשר בשעריך, הרי גר צדק אמור"; "וינפוש בן אמתך - זה עבד ערל. או אינו אלא בן ברית, כשהוא אומר: עבדך ואמתך (שמותר), הרי בן ברית אמור". (108) אבל לרבו אסור לשעבדו, ומי שיבין כוונת התורה ולא ירבה לשעבד אותם (עבדים וגרים), ואפילו בדבר המותר כשאיבת מים רבים ועבודה גדולה שבה טורח וקושי, או לעורר אותם משנתם, לפי שהוא יתברך אומר: "למען ינוח עבדך ואמתך כמין",

אלה אסורים לצאת בהם ברשות הרבים, שמא יפלו ויביאם בידו ברשות הרבים. (77) מחסום נקשר על פי הבקר כדי שלא תאכל מן החיטים, ונקרא בברייתא (שבת נג.) "חסום". (78) שרץ ששערותיו חדים כמחט. (79) מכיון שאין זה מקובל אצל כולם - אין זה מלבוש (מגיד-משנה להלן ה"ג). (80) מפני שאין הפרה צריכה שימור, שאין דרכה לברוח, וכל שמירה מעולה משאוי הוא (למעלה ה"ח). (81) שבת נב, א. מפני שעז צריכה שמירה ודרכה לצאת באפסר.

יב. הַזְכָּרִים ⁸² יוֹצֵאִים בְּעוֹר הַקָּשׁוּר לֶהֱן עַל זְכוּרוֹתָן כְּדִי שֶׁלֹּא יַעֲלוּ עַל הַנִּקְבוֹת, וּבְעוֹר הַקָּשׁוּר לֶהֱם עַל לְבִיָּתָם ⁸³ כְּדִי שֶׁלֹּא יַפְלוּ עֲלֵיהֶם זָאֲבִים, וּבְמִטְלָנִיּוֹת ⁸⁴ הַמְרַקְמוֹת שֶׁמִּפִּין אוֹתָן בָּהֶן ⁸⁵. וְהִרְחִלוֹת יוֹצֵאוֹת וְאֵלֶּיהָ שֶׁלֶהֱן קְשׁוּרָה לְמַעַלָּה עַל גִּבּוֹן כְּדִי שֶׁיַּעֲלוּ עֲלֵיהֶן הַזְכָּרִים, או קְשׁוּרָה לְמַטָּה כְּדִי שֶׁלֹּא יַעֲלוּ עֲלֵיהֶם הַזְכָּרִים. וְיוֹצֵאוֹת מְלַפְפוֹת ⁸⁶ בְּמִטְלָנִיּוֹת כְּדִי שִׁיְהִיָּה הַצֶּמֶר שֶׁלֶהֱן נָקִי. הַעֲזִים יוֹצֵאוֹת וְדִדֵּיהֶן קְשׁוּרוֹת ⁸⁷ כְּדִי שִׁיִּיבֹשׁ מִהֶן הַחֵלֶב. אֲבָל אִם קֶשֶׁר כְּדִי שֶׁלֹּא יֵצֵא הַחֵלֶב עַד שִׁיִּחֲלֹב אוֹתוֹ לְעֶרֶב - הֲרִי אֵלּוֹ לֹא יֵצְאוּ ⁸⁸.

(82) משנה, שבת נב, ב. (83) לבם. (84) חתיכות בגד. (85) הראב"ד השיג, שהרי למעלה בהלכה י"א מובא שגם לנוי אסור. אבל נראה שנוי זה מקובל ונהוג יותר, לכן דינו כמלבוש. (86) כרוכות בחתולים. (87) מהדורות יפה שאין חשש שהמטלנית תיפול. (88) שאין המטלנית לשם זה מהדורת יפה, ושמה תיפול ויביאנה בידו.

יג. אִין ⁸⁹ חֲמוֹר יוֹצֵא בְּאֶפְקָה ⁹⁰, אִף-עַל-פִּי שֶׁקָּשׁוּר לוֹ מִעֶרֶב שֶׁבֶת. וְלֹא יֵצֵא הַסּוֹס בְּזִנְבֵּ שׁוּעֵל ⁹¹, וְלֹא בְּזִהוּרִית ⁹² שֶׁבִין עֵינָיו. וְלֹא תֵצֵא בְּהֵמָה בְּקֶרֶסְטָל ⁹³ שֶׁבִפֶּיהָ, וְלֹא בְּסִדָּל שֶׁבְּרִגְלָהָ ⁹⁴, וְלֹא בְּקַמִּיעַ שֶׁאִינוֹ מְמַחָה לְבִהֵמָה. אֲבָל יוֹצֵאָה הִיא בְּאֶגֶד שֶׁעַל גְּבִי הַמִּפָּה, וּבְקַשְׁשִׁים ⁹⁵ שֶׁעַל גְּבִי הַשֹּׁכֵר, וּבְשִׁלְיָה ⁹⁶ הַמְדִלְדִּלָּת בָּה. וּפּוֹקֵק ⁹⁷ לָהּ זֹאג שֶׁבְּצוּאָרָהּ, וּמִטְּיֵלָת בּוֹ בְּחֶצֶר ⁹⁸. וְנוֹתֵן מְרִדְעָתָה ⁹⁹ עַל הַחֲמוֹר בְּשֶׁבֶת וּמִטְּיֵל בְּחֶצֶר ¹⁰⁰. אֲבָל אִין תּוֹלִין לָהּ קֶרֶסְטָל ¹⁰¹ בְּפִיָּה בְּשֶׁבֶת.

(89) שבת נג, א. (90) כיון שאינו מחממו - אינו מלבוש. ועיין לעיל הלכה י שמרדעת מותר, שהיא לחממו. (91) שתולים בין עיניו שלא תשלוט בו עין רעה (רש"י). (92) משי מצבע אדום לנוי, וראה למעלה שכל נוי שאינו נהוג ומקובל - אינו מלבוש. (93) בנוסח אחר: "לטרכסל" ('מעשה רוקח'). והוא סל מלא שעורים שתולים בצוארה ופיה נתון לתוכו ואוכלת, ותענוג הוא לה, שלא תצטרך לשוב צוארה לארץ (רש"י). (94) שלא תינגף, גזירה שמא יפול מרגליה ויביאנו בידו. (95) שני לוחות קשורים סביב העצם השבורה, שלא תניד אותם עד שיתרפא העצם. (96) כיס הולד התלוי בבהמה אחרי הלידה. (97) סותם את

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

והבן מילת "כמוך" שהיא בענין המנוחה" (מעשה רוקח' בשם כתב־יד מהרמב"ם).

~ יום שלישי י"ב אלול ~

פרק אחד ועשרים

1) נתבארו בו שבותין של דבריהם, שאסרום פן יבוא לעשות מלאכה מן האבות, או מתולדותיהן. ונמשך לזה ביאור מה שמותר (שהיה באפשר לחוש בו מפני שיש לו דמיון לדברים אלו). והתחיל רבינו בביאור הדברים שנאסרו מחמת הראשונה, ואחר כך אותן הדברים שנאסרו מחמת השנייה, וכן על הסדר, ויש אבות מלאכות שאין שבותין בגללן. ונתבארו בפרק זה שבותי עשר מלאכות המבוארות בפרק שמיני.

א. נאמר בתורה "תשבת" ² - אפלו מדברים שאין מלאכה חייב לשבת מהן? ³ ודברים הרבה הן שאסרו חכמים משום שבות ⁴. מהן דברים אסורים מפני שהן דומים למלאכות, ומהן דברים אסורים גזרה שמה יבוא מהן אסור סקילה. ואלו הן ⁵:

2) "ששת ימים תעשה מעשיך ובים השביעי תשובת" (שמות פרק כ"ג, פסוק י"ב). 3) בספרא (אחרי פ"ו) "אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה כרת וכו' מנין שלא יעלה באילן כו' תלמוד לומר שבתון . . .". ויש מפרשים שאם עמל האדם כל היום בדברים שאין מלאכות עובר הוא במצות עשה של שבתון וכן דעת הרמב"ן בפירושו לתורה (ויקרא פרק כ"ג, פסוק כ"ד). ולהלן בפרק כד הלכה י"ב כתב רבינו: "שלא יהיה כיום חול בעיניו ויבוא להגביה ולתקן כליו מפניה לפניה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהן, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שנאמר בתורה: למען ינוח" ועיין לעיל פרק א' הלכה א'. 4) הוא הנקרא בתלמוד: "עובדין דחול", וכתב רבנו בתשובה שאין הכוונה לאסור כל מה שעושה בחול, "שאם כן לא יאכל כדרך שהוא אוכל בחול, ולא יסב כדרך שמיסב בחול, שלא אסרו חכמים אלא דברים שאפשר שירגילו למלאכה, כגון מי שנשברה לו חבית של יין לא יספג היין, שאם תתיר לו שמה יבוא לידי סחיטה, נתפזרו לו פירות בחצרו לא יתן לתוך הסל או לתוך הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, שאם תתיר לו שמה יבוא לידי עימור" (תשובות הרמב"ם פריימן סימן ס"ד). 5) לפי סדרם של ל"ט אבות מלאכות שנפרטו למעלה, החל מפרק ז'.

ב. פל' המשנה גמול' ⁷ - הרי זה חייב משום חורש. לפיכך ⁸ אסור להפנות פשוטה הנירה ⁹ בשבת, גזרה שמה יבוא גמול'. המפנה ¹⁰ את האוצר בשבת מפני שהוא צריך לו לזכר מצוה ¹¹, כגון שיקניס בו אורחים או יקבע בו מדרש - לא יגמר את כל האוצר, שמה יבוא להשוות גמול'. טיט ¹² שעל גבי רגלו - מקנהו ככתל או בקורה, אבל לא בקרקע, שמה יבוא להשוות גמול'. לא ירק בקרקע וישוף ברגלו, שמה יבוא להשוות

6) (מסכת שבת דף ע"ג עמוד ב'). 7) בשדה, כמו שכתוב להלן בסמוך, וכמו שכתב לעיל פרק ח' הלכה א', אבל המשווה גומות בבית חייב משום בונה (לעיל פרק י' הלכה י"ב). 8) (מסכת שבת דף פ"א עמוד ב'). 9) שדה שנחרשה בפעם הראשונה לפני הזריעה, ומצויים בה רגבים וגומות (גמרא שם). 10) משנה (מסכת שבת דף קכ"ו עמוד ב'). 11) ראה להלן פרק כ"ו הלכה ט"ו. 12) (מסכת שבת דף קמ"א עמוד א'). 13) (מסכת שבת דף קכ"א עמוד ב'). 14) כשאינו מתכוון להשוות גומות.

ג. נשים ¹⁵ המשחקות באגוזים ושיקדים וכיוצא בהן, אסורות לשחק בהן בשבת, שמה יבוא להשוות גמול'. ואסור ¹⁷ לכבד את הקרקע, שמה יבוא להשוות גמול'. אלא אם כן היה רצונו באגוזים ¹⁸. ומתר לזלף מים על גבי הקרקע ¹⁹, ואינו חושש שמה יבוא להשוות גמול'; שהרי אינו מתכוון לקבץ. אין סכין ²⁰ את הקרקע, ואפלו היה רצונו באגוזים ²¹. ואין נופחין אותו ואין מדיחין אותו אפלו ביום טוב, פל' שכן בשבת. שלא יעשה פדרף שהוא עושה בחול, ויבוא להשוות גמול' בזמן שהוא עושה כן במקום שאינו רצונו.

15) (מסכת עירובין דף ק"ד עמוד א'). 16) "שיכין דרך לגלגל האגוז". 17) (מסכת שבת דף צ"ה עמוד א'). 18) להזות מים שלא יעלה האבק. 19) אפילו אינה מרוצפת. 20) "מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ ובקש להדיח לו קרקע, אמר לו: אין מדיחין; לסוך לו קרקע, אמר לו: אין סכין" (מסכת שבת דף מ' עמוד ב'). 21) (מסכת פסחים דף ס"ד עמוד א') "כמעשהו (הקרבן קרבן פסח) בחול, כך מעשהו בשבת (אם חל ערב פסח בשבת), אלא שהכהנים מדיחים (במים) את העזרה (מדם הקרבנות) שלא ברצון חכמים". ובעזרה היתה רצפה של שיש ובכל זאת אסרו חכמים (תוספות יום טוב). ולא אסרו אלא סיכה, ניפוח והדחה, אבל בכיבוד הבית לא גזרו, משום שיש בו צורך יותר (מגיד משנה).

ד. חציר ²² שנתקלקל במימי הגשמים, מביא תבן ²³ ומרדה ²⁴ בה. וכשהוא מרדה - לא ירדה לא בסל ולא בקפה, אלא בשולי הקפה ²⁵; שלא יעשה פדרף שהוא עושה בחול, ויבוא להשוות גמול'.

22) (מסכת עירובין דף ק"ד עמוד א'). 23) דבר הראוי למאכל בהמה או לצורך אחר, שאינו מבטלו שם ובדעתו לפנותו, אבל בטיט, חול וצרורות אסור (אורח חיים ש"ג). 24) שוטח. 25) "כשהוא מרדה אינו מרדה בסל או בקופה (כדרך חול) אלא בשולי הקופה (שנשברה הקופה ונשארו השולים)" (גמרא שם).

ה. המשקה ²⁶ את הזרעים - חייב משום זורע.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

יִחְתָּף זְמוּרָה⁴⁵ לְהִנְהִיגָהּ. וְאֵין נִתְּלִין בְּהִמָּה⁴⁶. וְלֹא יַעֲלֶה מִבְּעוֹד יוֹם לִישָׁב עָלֶיהָ בַּשָּׁבֶת. וְאֵין⁴⁷ נִסְמָכִין⁴⁸ לְצַדִּי בְּהִמָּה, וְצַדִּי צִדְדִין⁴⁹ מִתְּרִין. עֲלֶה⁵⁰ בְּאֵילָן בַּשָּׁבֶת: בְּשׁוּגָג - מִתֵּר לִירֵד, בְּמִזִּיד אֲסוּר לִירֵד. וּבְבִהֶמָּה, אֲפֹלוּ בְּמִזִּיד - יֵרֵד, מִשּׁוּם צֶעַר בְּעַלֵּי חַיִּים⁵¹. וְכֵן⁵² פּוֹרְקִין הַמִּשְׁאֵי מֵעַל הַבִּהֶמָּה בַּשָּׁבֶת, מִשּׁוּם צֶעַר בְּעַלֵּי חַיִּים.

(44) משנה (מסכת ביצה דף ל"ו עמוד ב'). (45) ענף מן האילן וחייב משום תולש שהוא תולדות קוצר. (46) כמו באילן, ושניהם מטעם אחד נאסרו ("מגיד משנה"). (47) (מסכת עירובין דף ק' עמוד א'). (48) (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד א'). (49) "כגון שנעץ יתד באילן ותלה בו כלכלה (סל) מבעוד יום, היתד - נקרא צדדין והכלכלה - צדי צדדין וכן כל כיוצא בזה" ("מגיד משנה"). (50) (מסכת עירובין דף ק' עמוד א'). (51) ירושלמי (מסכת ביצה פרק ח' הלכה ב'): "מפני מה אמרו: היה רוכב על גב בהמה אומרים לו רד? - שהוא מצווה על שביית בהמה כמוהו (שמות פרק כג): למען ינוח שורך וחמורך"; ובמכילתא: תן לבהמה נייח (מנוחה), שלא יהא לה צער". (52) (מסכת שבת דף קנ"ד עמוד ב').

י. כִּיצַד⁵³? הֵיתָה בְּהִמָּתוֹ טְעוּנָה שְׁלִיפָה⁵⁴ שֶׁל תְּבוּאָה - מִכְּנִיס רֹאשׁוֹ תַּחְתָּיו, וּמִסְלָקוֹ לְצַד אַחֵר, וְהוּא נּוֹפֵל מֵאֵלָיו. הֵיךְ בָּא מִן הַדֶּרֶךְ בְּלִיל שָׁבֶת וּבְהִמָּתוֹ טְעוּנָה - כְּשֶׁנִּינֶעַ לְחַצֵּר הַחִיצוֹנָה, נוֹטֵל אֶת הַכִּלִּים הַנִּטְּלִין בַּשָּׁבֶת; וְשֹׁאֵנֵן נִטְּלִין - מִתֵּר הַחֲבָלִים וְהַשְּׂקִין נּוֹפְלִין⁵⁵. הֵיוּ בַּשְּׂקִין דְּכָרִים הַמִּשְׁתַּבְּרִים: אִם הֵיוּ שְׂקִין קִטְנִים - מִבֵּיא פָּרִים וּכְסָתוֹת וּמִנִּיחַ תַּחְתֵּיהֶן, וְהַשְּׂקִין נּוֹפְלִין עַל הַפָּרִים; שֶׁהָרִי אִם יִרְצֶה לְשַׁלֵּף הַפֶּר - שׁוֹלֵף, מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׂקִים קִטְנִים וְקָלִים, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא בָטַל הַכִּלִּי מִהִכְנוּ⁵⁶. הֵיתָה טְעוּנָה עֶשְׂשִׁיט⁵⁷ שֶׁל זְכוּכִית - מִתֵּר הַשְּׂקִים וְהֵן נּוֹפְלִין; שְׂאֵף-עַל-פִּי שִׁישְׁכָּרוּ - אֵין בִּכְךָ הֶפְסֵד גָּדוֹל, שֶׁהָרִי הִפֵּל לְהַתְּכָה עוֹמֵד, וְלִהְפֹּסֵד מוֹעֵט לֹא חָשָׁשׁ. הֵיוּ הַשְּׂקִים גָּדוֹלִים וּמְלֵאִים כָּלִי זְכוּכִית וְכִיּוֹצֵא בָּהֶם - פּוֹרֵק בְּנִחַת⁵⁸. וּמִפֵּל מְקוֹם לֹא יִנְיָחַן שֵׁם עַל גִּבִּי בְּהִמָּה, מִשּׁוּם צֶעַר בְּעַלֵּי חַיִּים⁵⁹.

(53) פורקים (מסכת שבת דף קנ"ד עמוד ב'). (54) משא. (55) שלא יגע בהם בידי. (56) מבואר בפרק כ"ה הלכה ג'. (57) פנסים. (58) שמפני הפסד מרובה התירו לטלטל ולבטל כלי מהיכנו ("מגיד משנה"). (59) שהוא מן התורה (שמות כ"ג, ה'): "כי תראה חמור שונאך רבץ תחת משאו וחדלת מעוזב לו, עוזב תעזב עמו" - מצוה לפרק את המשא משום צער בעלי חיים (בבא מציעא דף ל"ב עמוד א').

יא. הַמְדִּבֵּק פְּרוֹת⁶⁰ עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ גוֹף אֶחָד - חֵיב מִשּׁוּם מְעַמֵּר. לְפִיכָף⁶¹, מִי שֶׁנִּתְּפָדְרוּ לוֹ פְּרוֹת בְּחִצְרוֹ

לְפִיכָף²⁷ אֲסוּר לְשֹׂאֵב מִן הַבּוֹר בְּגִלְגָּל²⁸, גְּזֵרָה שְׁמָא יִמְלֹא לִגְנָתוֹ וּלְחִרְבָּתוֹ. וּמִפְּנֵי זֶה, אִם הָיָה הַבּוֹר שֶׁל גִּלְגָּל בְּחִצְרָה²⁹ - מִתֵּר לְמִלְאֵת מִמֶּנּוּ בְּגִלְגָּל.

(26) (מסכת מועד קטן דף ב' עמוד ב'). (27) (מסכת עירובין דף ק"ד עמוד א'). (28) אופן שעל הבור להוריד ולהעלות הדלי, ודווקא בגלגלים גדולים שממלאים הרבה מים, אבל בגלגלים (קטנים) שלנו שאין ממלאים בהם אלא מעט מותר (רבנו תם). (29) ובכל מקום שאין סביבתו גינה או חורבה (כסף משנה).

ו. הַתּוֹלֵשׁ³⁰ - חֵיב מִשּׁוּם קוֹצֵר. לְפִיכָף³¹ אֲסוּר לְרִדּוֹת דְּבִשׁ מִבְּנֵי בַּשָּׁבֶת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּתוּלֵשׁ³². אֵין³³ עוֹלִין בְּאֵילָן - בֵּין לַח, בֵּין יָבֵשׁ - וְאֵין נִתְּלִין בְּאֵילָן, וְאֵין נִסְמָכִין בְּאֵילָן. וְלֹא יַעֲלֶה מִבְּעוֹד יוֹם לִישָׁב שָׁם כָּל הַיּוֹם כְּלוּ. וְאֵין מִשְׁתַּמְשִׁין בְּמַחְבֵּר לְקָרָקַע כָּלָל, גְּזֵרָה שְׁמָא יִתְּלֵשׁ.

(30) (מסכת שבת דף ק"ז עמוד ב'). (31) (מסכת שבת דף צ"ה עמוד א'). (32) שעוקר את הרבש ממקום חיבורו בכוורת, ודווקא כשהרבש דבוק ומחובר לכוורת, אבל נתלש או צף על גביה מותר ("מגיד משנה"). (33) משנה (מסכת ביצה דף ל"ו עמוד ב').

ז. פְּרוֹת³⁴ שֶׁנִּשְׂרָו בַּשָּׁבֶת - אֲסוּר לְאַכְלָן עַד מוֹצָאֵי שָׁבֶת³⁵, גְּזֵרָה שְׁמָא יִתְּלֵשׁ³⁶. הַדָּס³⁷ הַמַּחְבֵּר - מִתֵּר לְהָרִיחַ בוֹ; שְׂאִין הַנִּתְּנוֹת אֶלָּא לְהָרִיחַ בוֹ, וְהָרִי רִיחוֹ מְצוּי³⁸. אֲבָל אֲתֵרוֹג וְתַפּוּחַ וְכָל הָרְאוּי לְאַכְלִיָּה - אֲסוּר לְהָרִיחַ בוֹ בְּמַחְבֵּר; גְּזֵרָה שְׁמָא יִקַּץ אוֹתוֹ לְאַכְלוֹ.

(34) (מסכת ביצה דף ג' עמוד א'). (35) ואין צורך להמתין כדי שיעשו, כיון שלא נעשה בהם מלאכה רק נשרו מעצמם, אבל אם לקט גוי בשבת לצורך ישראל אסורים בערב בכדי שיעשו כמבואר בפרק ו' הלכה ב'. (36) דוקא בפירות אילן שייך טעם זה, מכיון שבקלות יכול לתלשם, אבל צנון ולפת שמוציאים אותם במעדר בודאי יזכור שהיום שבת (תוספת שם). (37) (מסכת סוכה דף ל"ז עמוד ב'). (38) ויכול להריח בו גם במחבור.

ח. אֵילָן³⁹ שֶׁהָיוּ שְׂרָשָׁיו גְּבוּהִין מִן הָאָרֶץ שְׁלִשָּׁה טַפָּחִים - אֲסוּר לִישָׁב עָלֵיהֶן⁴⁰; וְאִם אֵין גְּבוּהִין שְׁלִשָּׁה - הָרִי הֵן בְּאֵרֶץ⁴¹. הֵיוּ בָּאֵין מְלֻמְעָלָה מִשְׁלִשָּׁה לְתוֹךְ שְׁלִשָּׁה⁴² - מִתֵּר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן⁴³. הֵיוּ גְבוּהִין שְׁלִשָּׁה - אֶף-עַל-פִּי שֶׁצִּדָּן אֶחָד שׁוֹהַ לְאָרֶץ, אוֹ שֵׁישׁ חָלָל תַּחְתֵּיהֶן שְׁלִשָּׁה - אֲסוּר לִישָׁב עָלֵיהֶן.

(39) משנה (מסכת עירובין דף צ"ט עמוד ב'). (40) משום שאין משתמשים באילן כמבואר בהלכה ו'. (41) ומותר לישב עליהם. (42) שלאחר שהוגבהו חזרו ונכפפו. (43) במקום שאין גבוהים שלשה.

ט. אֵין⁴⁴ רוֹכְבִין עַל גִּבִּי בְּהִמָּה בַּשָּׁבֶת, גְּזֵרָה שְׁמָא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

השלג ואת הברד" (מעשה וקוח). (77) "ענבים בתחילתם כשהן דקים, מוציא מהם משקה לטבל בו בשר, לפי שהוא חזק וקורב להחמין" (רש"י). (78) "שבלים שלא בשלו כל צרכם מרסקם להוציא מהם מיץ ומטבל במשקה שזב מהן" (רש"י). (79) להוציא מהם שמנם ומחוסרים עדיין דיכה ושחיקה. (80) (מסכת שבת דף י"ט עמוד ב'). (81) במדוכה שדכים בה דברים יבשים לשברם ולעשותם דקים. (82) מאכל שעורים כתושות במכתש. (83) כף גדולה. (84) "כיון שכבר דכו אותם במדוכה ונתבשל כל צרכם, ואין מחוסרים אלא מעט שחיקה ועירוב" ("תשובות הרמב"ם" פריימן סימן ס"ג). (85) ובעודה על האש יש אומרים שאסור משום מבשל אף על פי שכבר נתבשל כל צרכו (משנה ברורה סימן שכ"א סעיף קטן ע"ט).

יד. המולל⁸⁶ מלילות⁸⁷ - מולל בשנוי⁸⁸, כדי שלא יראוהו⁸⁹ פדש. הינוק⁹⁰ בפיו - פטור. ואם היה גונח⁹¹ - מתר לו לינק בפיו; מפני שהוא מפרק פלאחר יד⁹², ומשום צערו לא גזרו. ואף-על-פי שאין שם סכנה⁹³.

(86) (מסכת שבת דף קכ"ח עמוד א') מחכך בן אצבעותיו. (87) בין לרכך את האוכל ובין להוציאו מן הקשין ("מגיד משנה"). (88) מעט בראשי אצבעותיו (גמרא שם). (89) אבל אינו דש ממש כיון שמולל ביד ולא בכלי (תניא). (90) (מסכת כתובות דף ס' עמוד א'). (91) משתעל בקושי שרפואתו לינק חלב מהבהמה. (92) על ידי שינוי, שאינו אסור אלא מדרבנן, והתירו במקום צער. (93) כי במקום סכנה הותרה אף מלאכה גמורה כמבואר בפרק ב' הלכה א'.

טו. פרות⁹⁴ שזבו⁹⁵ מהן משקין בשבת: אם זיתים וענבים⁹⁶ הן - אסור לשפות אותן המשקין עד מוצאי שבת, גזרה שמא יתפנו ויסחטו אותן בשבת; ואם תותים ורמונים הן⁹⁷: אם הכניסו לאכילה - משקין שזבו מהן מתרין, ואם הכניסו לדרבן - משקין שזבו מהן אסורין עד מוצאי שבת.

(94) משנה (מסכת שבת קמ"ג עמוד ב'). (95) מעצמם. (96) אפילו עומדים לאכילה, כיון שרובם עומדים לסחיטה, חוששים שמא יסחוט בשבת. (97) סתמם לאכילה ורק לפעמים לסחיטה.

טז. זיתים⁹⁸ וענבים שרסקו מערב שבת, ויצאו מהן משקין מעצמן - מתרין; וכן חלות דבש⁹⁹ שרסקו מערב שבת - משקין היוצאין מהן בשבת מתרין; שאין פאן מקום לגזרה¹⁰⁰, שפכר רסקן מפערב.

(98) משנה (שבת דף קמ"ג עמוד ב'). (99) הרבש כמו שהוא בכוורת. (100) שמא יסחט בשבת, כיון שרסקן יזוב המשקה מאליו, ואין חיוב חטאת גם אם יסחט בידים.

יז. זורה¹⁰¹ ובזר - מאבות מלאכות הן¹⁰². לפיכך, אף-על-פי שמתר למלל מלילות בראשי אצבעותיו, כשהוא¹⁰³ מנפח - מנפח בידו אחת¹⁰⁴ בכל פחו,

- מלקט על-יד על-יד ואוכל⁶². אבל לא יתן לא לתוך הסל ולא לתוך הקפה, כדרך שהוא עושה בחל; שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחל, שמא יכבשם בידו בתוך הקפה ויבוא לידי עמור⁶³. וכן⁶⁴ אין מקבצין את המלח וכיצא בו, מפני שגראה כמעמר⁶⁵.

(60) ראה למעלה בפרק ח' הלכה ו'. (61) (מסכת שבת דף קמ"ג עמוד ב'). (62) לדעת התוספות אין צורך לאכול מיד, ומותר לקבץ ולתת לתוך "כפו או כסותו", ורק לתוך סל אסור; אבל אם נפלו לתוך עפר וצרורות, אסור ללקטם משום בורר, ואין היתר רק אם מלקט על יד על יד ואוכל ("בית יוסף" והגר"א של"ה). (63) לדעת התוספות (מסכת ביצה דף ל"א עמוד א') אין חיוב עימור אלא במקום גידולם (עי' הגה"מ). (64) (מסכת שבת דף ע"ג עמוד ב'). (65) נראה כמעמר ולא מעמר ממש, כי אין עימור אלא בגידולי קרקע, כמבואר למעלה בפרק ח' הלכה ה'.

יב. מפרק⁶⁶ - חיב משום דש, והסוחט זיתים וענבים - חיב משום מפרק⁶⁷. לפיכך⁶⁸ אסור לסחט תותים ורמונים, הואיל ומקצת בני אדם סוחטים אותם זיתים וענבים, שמא יבוא לסחט זיתים וענבים. אבל שאר פרות, כגון פרישין⁶⁹ ותפוחים ועזרדין⁷⁰ - מתר לסחטן בשבת⁷¹, מפני שאינן בני סחיטה.

(66) מבואר למעלה בפרק ח' הלכה ז'. (67) משום שעומדים להסחט למשקין. (68) משנה (מסכת שבת דף קמ"ג עמוד ב'). (69) פרי עץ כעין תפוח גדול, נאכל חי ומבושל, נקרא גם חבוש. (70) מין פרי עץ, כתפוח קטן. (71) משום שהם עומדים לאכילה ולא למשקין, אין שם משקה על המיץ היוצא מהם, ודומה למפריד אוכל מתוך אוכל.

יג. כבשין⁷² ושלקות⁷³ ששחטן: אם לרפך גופן⁷⁴ - מתר, ואם להוציא מימיהן - אסור. ואין מרסקין⁷⁵ את השלג⁷⁶, שזובו מימיו; אבל מרסק הוא לתוך הקערה או לתוך הכוס. השום והבסר⁷⁷ והמלילות⁷⁸ שרסקן⁷⁹ מבעוד יום: אם⁸⁰ מחסרין דיכה⁸¹ - אסור לגמר דיכתן בשבת; ואם מחסרין שחיקה ביד - מתר לו לגמר שחיקתן בשבת. לפיכך מתר לגמר שחיקת הריפות⁸² בעץ הפורר⁸³ בתוך הקדירה בשבת⁸⁴ אחר שמוזדיין אותה מעל האש⁸⁵.

(72) (מסכת שבת דף קמ"ה עמוד א') פירות וירקות כבושים בחומץ ובמלח. (73) ירקות ששלקן קודם השבת ונשארו מימיהם בהם (ר"ח). (74) שכיון שאינו צריך למימיהם אינו אסור משום סחיטה. (75) כותשים לרסיסים (מסכת שבת דף נ"א עמוד ב') ואיסורו משום סוחט, שהרי כתבו רבינו בתוך הלכות סחיטה. ויש אומרים שאיסורו משום מוליד דבר חדש בשבת (עיי' רש"י שם). (76) בנ"א: "את

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הנקצרת לפני גמר בישולה למאכל בהמה. (119) שכיון שהם יכולים לאכול בלי ריסוק הרי זה כמחתך שלא לצורך אכלה שחייב משום טוחן (ט"ז סימן שכ"ד ס"ק ה'). (120) משנה (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד א'). (121) פרי אדמה מין האבטיח ("קירביס") ומחתכם אותם תלושים. (122) מוסב למה שנאמר למעלה: "אין מרסקין את השחת וכו' מפני שנראה כטוחן" ואילו טוחן ממש אינו, ועל זה כתב: "שאין טחינה בפירות" (כסף משנה). כלומר כיון שהוא לאכול מיד. (123) משנה (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד א'). (124) חציר לבהמה הקשור בכמה מקומות. (125) מפרך שמחתך אותם בין שתי הידים" (פירוש המשניות). (126) "שכן דרך שמפזרים לבהמה העשבים ויפים לה לאכלם, שכשהם דחוקים מתחממים ואינה מריחה ריחם כל כך וקצה בהם" (רש"י).

יט. חבילי¹²⁷ פאה¹²⁸ ואזוב¹²⁹ וקורנית¹³⁰ וכיוצא בהן, שהכניסן למאכל בהמה¹³¹ - מסתפק מהן. וקוטם ואוכל¹³² בראשי אצבעותיו, אבל לא בידו הרבה; שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחל, ויבוא ללדק¹³³.

(127) (מסכת שבת דף קכ"ח עמוד א'). (128) צמח שעושים משרשי צבע אדום. ועיין להלן הלכה כ"א. (129) צמח קטן שיש לו ריח טוב. (130) צמח בעל ריח חריף וטוב. העשבים האלה ראויים להסקה וגם למאכל בהמה, לפיכך הכל הולך אחר מחשבתו. (131) וסתמם למאכל בהמה (מג"א שכ"א). ודין הכניסם לעצים מבואר להלן בפרק כ"ו הלכה י"ח. (132) שהם ראויים גם למאכל אדם. (133) לעשותם דקים, לכתשם (מסכת שבת דף קמ"א עמוד א').

כ. הצריך לדק פלפלים וכיוצא בהן לתן לתוף המאכל בשבת¹³⁴ - הרי זה פותש ביד הספקין¹³⁵ ובקצרה¹³⁶; אבל לא במכתשת, מפני¹³⁷ שהוא טוחן. לפיכך אסור לקריא להתרפאות¹³⁸ בשבת, גזרה שמה ישחק הסממנין.

(134) ולא לאכול מיד אלא לאחר זמן בו ביום (ראה למעלה הלכה י"ח). (135) ולא בבוכנא, הוא העלי המיוחד לכתשה, אפילו אם כותשו בקערה. (136) ולא במכתשת, אפילו אם כותשו ביד הסכין שצריכים להיות שני שינויים. (137) בנ"א: "אבל במכתשת חייב משום טוחן" (כ"י התימנים). (138) לקחת סמי רפואה בשבת, וראה למעלה פ"ב על רפואה בשבת.

כא. כיצד¹³⁹ לא יאכל דברים שאינן מאכל בריאים, כגון אזורבין¹⁴⁰ ופאה¹⁴¹, ולא דברים המשלשלים, כגון לענה¹⁴² וכיוצא בהם. וכן לא ישטה דברים שאין דרך הבריאים לשתותן, כגון מים שפשוטו בהן סממנין ועשבים.

(139) משנה (מסכת שבת דף ק"ט עמוד ב'). (140) צמח עז

אבל לא בקנון¹⁰⁵ ולא בתמחוי¹⁰⁶; גזרה שמה ינפה בנפה ובכברה, שהוא חיב. והמשמר¹⁰⁷ שמרים - תולדת בורר או מרקד הוא. לפיכך, אף-על-פי שמתיר לסגן זין צלול או מים צלולין בסודרין¹⁰⁸ או בכפיפה מצרית¹⁰⁹, לא יעשה גמא בסודרין¹¹⁰; שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחל, ויבוא לשמר במשמרת. וכן אסור¹¹¹ לתלות את המשמרת¹¹² כדרך שהוא עושה בחל, שמה יבוא לשמר. וכן המחפץ¹¹³ - תולדת בורר הוא. לפיכך, אף-על-פי שנותנין שממין וזגזגים לדבש, לא יחבצם¹¹⁴ בידו.

(101) זורק את הדגן הנדוש ברוח לנקותו מן המוץ. (102) כמבואר בפרק ח' הלכה י"א. (103) (מסכת ביצה דף י"ב עמוד ב'). (104) אבל בשתי ידיו, לדבקן יחד ולנפח בהן כדי לנקותן מהמוץ אסור. (105) "כלי עשוי כמזבז, מנענע בו והאוכל יוצא והפסולת נשארת בכלי" (רש"י). (106) קערה גדולה. (107) המסנן יין ב"משמרת" - היא שק שנותנים בתוכו שמרי היין והיין יורד ממנו זך וצלול, והמשמרת קולטת את השמרים, ואסור חכמים לתלות (המשמרת) על הכלי בשבת, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחל, והמסנן שמרים בשבת עושה מלאכה הוא תולדת בורר או מרקד" (פירוש המשניות שבת פרק כ' משנה א') וראה פרק ח' הלכה י"ד. (108) ואין כאן איסור מצד כיבוס הסודרין כיון שאינו מתכוון לכך (הגר"א שי"ט ס"ק י"ט). (109) סל עשוי מנצרי דקל. (110) (מסכת שבת דף קל"ט עמוד ב') בפי הכלי כמו בחל שמה יבא לידו סחיטה. (111) משנה (מסכת שבת דף קל"ז עמוד ב'). (112) "שמסננים בה שמרי יין ומותח פיה לכל צד בעיגול ונעשה כאהל על חלל הכלי" (רש"י); ורבינו כתב בתשובה: "אין הטעם באיסור תליית המשמרת מפני שהוא עושה אהל, אלא אסור תלייתה מדרבנן, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול" (תשובות הרמב"ם פריימן סימן ס"ד). (113) עושה חמאה על ידי טריפת החלב וסכסוכו. (114) תוספתא (מסכת שבת פרק י"ג). לפני כ"י ויין "ובלבד שלא יחבוץ" אבל לפי נוסחת הדפוס "ובלבד שלא יגבל" נראה שאיסורו משום לש (ועיין מג"א שי"ט ס"ק י"ט).

יח. המחפת¹¹⁵ את הניק¹¹⁶ דק דק בדי לבשלו¹¹⁷ - הרי זה תולדת טוחן, וחיב. לפיכך אין מרסקין לא את השחת¹¹⁸ ולא את התרובין לפני בהמה - בין דקה, בין גסה - מפני שגזרה פטוחין¹¹⁹. אבל מחתכין¹²⁰ את הדלועין¹²¹ לפני בהמה, ואת הנבלה לפני הכלבים; שאין טחינה בפירות¹²². ומתירין¹²³ אלמות של עמיר¹²⁴ לפני בהמה, ומפספס¹²⁵ בידו¹²⁶ אלמות קטנות, אבל לא אלמות גדולות, מפני הטרח שבהן.

(115) (מסכת שבת דף ע"ד עמוד ב'). (116) התלוש. (117) בערב. אבל אם אוכלו מיד מותר לחתכו דק דק (כסף משנה) וראה להלן הלכה כ'. (118) ירק של תבואה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

כד. החושש בשני - לא יגמע¹⁵⁹ בהן את החמץ ויפלט¹⁶⁰, אבל מגמע הוא וכולע. החושש בגרונ¹⁶¹ - לא יערענו¹⁶² בשמן; אבל בולע הוא שמן הרבה, ואם נתרפא - נתרפא. אין לועסין את המסטיכ¹⁶³ ואין שפיין¹⁶⁴ את השנים בסם בשבת, בזמן שנתפון לרפואה; ואם נתפון לריח הפה - מתר.

(159) ישתה בשאיפת רוח - יגרגר. (160) כי נראה שגמיעתו לרפואה. (161) תוספתא (מסכת שבת פרק י"ג). [המדובר בשאין בו חשש סכנה, ועיין יומא דף פ"ג עמוד א']. (162) ישטפנו. (163) שרף הנוסף מעץ, מועיל לרפואה ולריח הפה (ערוך). (164) משפשפים.

כה. אין¹⁶⁵ נותנין יין לתוף העין¹⁶⁶, אבל נותן הוא על גב העין¹⁶⁷. ורק תפול¹⁶⁸ - אפלו על גב העין אסור¹⁶⁹. קילור¹⁷⁰ ששפה אותו מערב שבת - מעבירו על גב עינו בשבת, ואינו חושש¹⁷¹. מי שלקה באצבעו - לא יכרך עליו גמ¹⁷² כדי לרפואתו, ולא ידחקנו בידו כדי להוציא ממנו דם¹⁷³.

(165) (מסכת שבת דף ק"ח עמוד ב'). (166) שנראה כנותן לרפואה. (167) שנראה כרוחץ את עינו. (168) "שלא טעם כלום משנעור משנתו" (רש"י ורבינו בהל' אסורי ביאה פרק ט' הלכה ל"ח). (169) מכיון שהוא מאוס, אין משתמשים בו אלא לרפואה. (170) משחה לעין. (171) שנראה כרוחץ ולא התירו אלא אם שרה מערב שבת. (172) משנה (עירובין דף ק"ג עמוד ב'). הוא הגמא - צמח הגדל במים ומועיל למכה (פירוש המשניות). (173) במסכת עירובין דף ק"ג עמוד ב' שנינו: "כהן שלקה באצבעו (ואינו יכול לעבוד בבית המקדש שמכתו נראית), כורך עליו במקדש (שאינו אסור שבות נהג במקדש לבטל כהן מעבודה), אבל לא במדינה (שיש ברפואה איסור שבות, גזרה משום שחיקת סממנים), אם להוציא דם (שמהדק את הגמי על החבורה), כאן וכאן אסור (שהוא אב מלאכה: חובל)".

כו. אין¹⁷⁴ נותנין חמין ושמן על גבי המכה, ולא על גבי מוך שעל גבי המכה, ולא על גבי מוך לתנו על המכה בשבת¹⁷⁵. אבל נותן הוא חוץ למכה, ושותת ויורד למכה. ונותנין מוך יבש¹⁷⁶ על גבי המכה. ואם היה עתיק¹⁷⁷ - אסור¹⁷⁸, מפני שהוא ברטצה¹⁷⁹.

(174) (מסכת שבת דף קל"ד עמוד ב'). (175) שאסור משום שחיקת סממנים. (176) שאינו לרפואה, אלא כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה. (177) ישן. (178) שהוא מרפא. (179) תחבושת משוחה בסממנים ששמים על המכה לרככה.

כז. רטיה¹⁸⁰ שפרשה על גבי כלי¹⁸¹ - מחזירין אותה; ואם פרשה על גבי קרקע - אסור להחזירה¹⁸². ומחזירין¹⁸³ רטיה על גבי המכה

הריח הממית את התולעים שבמעיים. (141) בנ"א: "ופואה" והוא לרפואה (מסכת שבת דף ס"ו עמוד ב'). ולפי נוסחתנו קשה ממה שכתב למעלה בהלכה י"ט שקוטס ואוכל חבילי פיה. (142) עשב מר שעושים ממנו משקה לרפואה.

כב. אוכל¹⁴³ אדם אכלין ומשקין שדרך הבריאים לאכלין ולשתות, כגון הפספרא¹⁴⁴ והכשות¹⁴⁵ והאזוב; אף-על-פי שהן מרפאין ואוכלין כדי להתרפאות בהם - מתר, הואיל והם מאכל בריאים. שטה חלתית¹⁴⁶ מקדם השבת¹⁴⁷, והרי הוא שוטה והולך - מתר לשתותו בשבת, [אפלו] במקומות [שלא] נהגו הבריאים¹⁴⁸ לשתות החלתית. ושותין זיתים המצריים¹⁴⁹ בכל מקום.

(143) משנה (מסכת שבת דף ק"ט עמוד ב). (144) הוא "זרע גד" (שמות פרק ט"ז, פסוק ל"א). צמח שזרעו טוב הריח, לרפואה ולתבליים. (145) צמח מר הטעם, ישמש לרפואה ולעשות שכר תמרים. (146) (מסכת שבת דף ק"מ עמוד א'). צמח חריף הריח שורים אותו, ושותים את מי השריה לרפואה. (147) שדרך רפואתו לשתותו שלשה ימים רצופים. (148) בנוסחאות ודפוסים ישנים כתוב: "במקומות שנהגו הבריאים לשתות" אולם ב"מגיד משנה" הגיה כנוסח שלנו, שהרי כל שהוא מאכל בריאים כבר הביא רבנו למעלה, שיותר לשתות לרפואה. ולפי הנוסח "אפילו שלא נהגו הבריאים", הכוונה שכאן מותר אף שאין דרך הבריאים לשתות, מכיון שיש סכנה אם יפסיק (מערוק). (149) "לוקחים מלח וקמח שעורים וזרע כרכום מדברי, ולשים אותו במים לרפואה" (פירוש המשניות פסחים פרק ג' משנה א'). והוא גם משקה לבריאים.

כג. וכנ¹⁵⁰ שמנים שדרך הבריאים לסוף בהן - מתר לסוף בהן בשבת, ואף-על-פי שנתפון לרפואה. ושאיין הבריאים סכין בהן - אסורין. החושש במתניו - לא יסוף יין וחמץ¹⁵¹, אבל סוף הוא את השמן¹⁵²; ולא שמן ורד¹⁵³, אלא במקום שהבריאים סכין אותו. ומתיר¹⁵⁴ לסוף שמן וקמח בכל מקום. נגפה¹⁵⁵ ידו או רגלו - צומתה¹⁵⁶ ביין, ואינו צומתה בחמץ¹⁵⁷. ואם היה ענג - אף ביין אסור¹⁵⁸.

(150) משנה (מסכת שבת דף קי"א עמוד א'). (151) שאין סוכים בו אלא החולים. (152) שגם הבריאים סכים בו, ולא יכירו שהוא לרפואה. (153) שדמיו יקרים, ואין אדם סך בו אלא לרפואה. (154) (מסכת שבת דף ס"ו עמוד ב'). (155) (מסכת שבת דף ק"ט עמוד א') נכשלה ולקתה, כמו: "פן תגוף באבן רגלך" (תהלים פרק צ"א, פסוק י"ב. רש"י). (156) מכווצה על ידי היין לשכך הדם (רש"י). (157) אבל אם היתה המכה מחמת ברזל, או על גב היד והרגל מותר בכל אופן, כיון שיש בה סכנה, כמבואר בפרק ב' הלכה ה'. (158) שגם היין שהוא חזק קצת קשה לבשרו וצומתו (רש"י שם).

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

משום שמוכת שעושה כן לרפואה ואסור. (193) מכת שחין על העור.

ל. אין¹⁹⁴ מתגרדין¹⁹⁵ במגרדת¹⁹⁶. ואם היו ידיו מלכלכות בצואה או בטיט - גורד פדרפו¹⁹⁷ ואינו חושש. סכין¹⁹⁸ ומפרקין¹⁹⁹ לאדם לענג, אבל לא לבהמה²⁰⁰. ואם היה לה צער - מתגר²⁰¹ להסיר צערה בסיכה ופרוף. בהמה שאכלה פרשינין²⁰² הרבה²⁰³ - מריצין אותה בחצר בשביל שתתרפא. ואם אחזה דם²⁰⁴ - מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן, ואין חוששין שמא ישחק לה סמנין²⁰⁵.

(194) (מסכת שבת דף קמ"ז עמוד ב'). (195) "בלשון חכמים: מתחככים" (פירוש המשניות). (196) כלי שמגרדין בו את הגב במרחץ. שלא יעשה כמעשה חול (רש"י). (197) שאינו נראה כמעשה חול (לבוש). (198) (מסכת שבת דף נ"ג עמוד ב'). (199) משפשים גלדי מכה (רש"י). (200) שאסור לטרוח בשבת משום עונג בהמה. (201) משום צער בעלי חיים כמבואר בהלכה י'. (202) צמח דומה לעדשים והוא מאכל לבהמה. (203) "ועל ידי האכילה המרובה אחזה חולי מעים" (רש"י) ורפואתה על ידי ריצה ותנועות. (204) חלתה במחלת דם. (205) שאינו בהול כל כך לשחוק סמנין בשביל בהמתו (ט"ז של"ב ס"ק ב').

לא. אין²⁰⁶ מקיאין את האכל בשבת. במה דברים אמורים? בסם, שמא ישחק סמנין; אבל להכניס ידו לתוף פיו ולהקיא - מתגר. ואסור לדחוק פרסו של תינוק כדי להוציא הרעי שלו, שמא יבוא להשקותו סמנין המשלשלין. ומתגר²⁰⁷ לכפות בוס²⁰⁸ על הטבור בשבת כדי להעלותו. וכן מתגר לחנק²⁰⁹, וללפף²¹⁰ את הקטן, ולהעלות אוננים²¹¹ - בין ביד, בין בכלי - ולהעלות אנקלי²¹²; שכל אלו וכיוצא בהן אין עושין אותן בסמנין כדי לחוש לשחיקה, ויש לו צער מהן.

(206) מסכת שבת דף ק"ג עמוד א'. "אסובי ינוקי רב נחמן אמר אסור" וכן מפרשה רבינו (מ"מ). (207) (מסכת שבת דף ס"ו עמוד ב'). "שעירו ממנו חמין וכופוהו על הטבור למי שחש במעיו לרפואה". (רש"י). (209) "מי שנפרקה חוליא של מפרקת צוארו ונופל בגרונו, תולים אותו בראשו שיהא צוארו נפשט" (רש"י). (210) לכרכו בבגדים לישב פרקי אבריו שהם רכים ונשמים בחבלי הלידה (רש"י). (211) (מסכת עבודה זרה דף כ"ח עמוד ב') וראה למעלה פרק ב' הלכה י'. (212) מבואר בפרק ב' הלכה י'.

לב. המרקד²¹³ - מאבות מלאכות. לפיכך²¹⁴ אין פוברין²¹⁵ את התבן בכברה. ולא יניח הכברה שיש בה תבן במקום גבוה בשביל שיריד המץ²¹⁶, מפני שהוא פמרקד. אבל נוטל התבן בכברה ומוליף

לבתחלה במרקד²¹⁴; שאין אסור שבות במרקדש. ובכל מקום מקנהין פי המכה, ואין מקנהין את הרטיה, שמא ימרח.

(180) (מסכת עירובין דף ק"ב עמוד ב'). (181) שהיא כהוחלקה ממקומה ולכן מותר להחזירה. (182) שכוין שנפלה על גבי קרקע הרי הוא כמניחה בתחלה בשבת שאסור שמא ימרח (רש"י בעירובין שם). (183) בנ"א: "ומחזירים" והיינו להחזיר רטיה שנפלה על גבי קרקע, אבל להניח רטיה על גבי מכה שלא היתה עליו מערב שבת, אסור אף במקדש כמו שכתב הראב"ד (מגיד משנה). וכן כתב רבינו בפירוש המשנה בעירובין שם. (184) כהן העובד צריך להסיר הרטיה מעל מכתו, משום חציצה בין בשרו לבגדו, ומותר להחזירה, ולא אסור משום שבות כי התירו סופם משום תחילתם - שלא ימנע מעבודה, אבל כהן שאינו עובד אסור, אף שהוא רק שבות (מעשה רוקח).

כח. סכין¹⁸⁵ וממשמשין¹⁸⁶ בבני מעים בשבת. והוא, שייסוף וימשמש בבת אחת, כדי שלא יעשה פדרף שהוא עושה בחל. ואין מתעמלין¹⁸⁷ בשבת. אי זה הוא מתעמל? זה שדורסים על גופו בכל עד שייגע ויזיע, או שיהלף עד שייגע ויזיע; שאסור ליגע את עצמו כדי שייזיע בשבת, מפני שהיא רפואה¹⁸⁸. וכן אסור לעמד בקרקע דימוסית¹⁸⁹ שבארץ ישראל, מפני שמעמלת ומרפאת.

(185) משנה (שבת דף קמ"ז עמוד א'). "מושחים בשמן" (פירוש המשניות). (186) "ענינו משיחה וגרירה, שמושכים וגוררים הידים על בשר האדם בחוזק" (פירוש המשניות). (187) "מתייגעים, והוא מגזרת עמל, שיעמול האדם (קהלת א') והוא העמל והיגיעה (פירוש המשניות). (188) (תוספתא מסכת שבת יז: אין רצין כדי להתעמל". ר"ח שבת דף קמ"ז עמוד ב'). (189) מרחץ-רפוי "שמימי מלוחים והטיט המלוח שבו מחמם ומרפא" (רש"י).

כט. אין רוחצין במים שמשלשלין, ולא בטיט שטובעין בו¹⁹⁰, ולא במי משרה הבאושים, ולא בים סדום¹⁹¹, ולא במים הרעים שבים הגדול; מפני שכל אלו צער הן, וכתוב: וקראת לשבת ענג¹⁹². לפיכך, אם לא נשתהה בהם, אלא עלה מיד - אף-על-פי שיש לו חטטין¹⁹³ בראשו, מתגר.

(190) משנה (מסכת שבת דף קמ"ז עמוד ב') וברייתא (מסכת שבת קף ק"ט עמוד א'): "בקעה שיש בה מים ותחתיהם טיט כמו דבק, ואם ירד אדם שם חוששים שמא יטבע באותו טיט וידבק, ואינו יכול לעלות עד שמתקבצים בני אדם ומעלים אותו משם. ויש מי שאומר: הרוחץ באותה בקעה מצטנן ואותם המים משלשלים בני מעיו - ושני הפירושים האלה כתב רבנו כמנהגו הטוב" (מגיד משנה). (191) ים המלח. (192) ולדעת רש"י הטעם הוא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

פְּרָשִׁינִי וְמִים בְּבֵת אֶחָת²³⁵. וְכֵן לֹא יִתֵּן לְתוֹךְ פִּי יוֹנִים וְתִרְנְגוּלִים לְמָקוֹם שְׂאִינָן יְכוּלִין לְהַחְזִיר²³⁶. אֲכָל מֵאֲכִיל הוּא אֶת הַבְּהֵמָה מֵעֵמֶד, וּמִשְׁקָהּ אוֹתָהּ מֵעֵמֶד, אוֹ נוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיהָ מִים בְּפָנֶי עֵצְמָן וְכִרְשִׁינִי בְּפָנֶי עֵצְמָן בְּמָקוֹם שֶׁיְכוּלָה לְהַחְזִיר. וְכֵן מֵאֲכִיל הָעוֹף בִּידוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיְכוּל לְהַחְזִיר, וְאֵין צָרִיף לוֹמַר שְׂתֵּתן לְפָנֶיהָ וְהֵן אוֹכְלִין.

(233) משנה (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד ב'). (234) בלשון המשנה "אין אוכסין את הגמל" וביאר רבינו: "שלא יאכילה מזון ימים רבים, לעשות לה אבוס (מקום המספוא) בתוך מעיה" (פירוש המשניות). (235) בלשון המשנה: "מאמירין" - "זריקת המאכל למעי הבהמה עם המים" (פירוש המשניות). (236) את האוכל "שתחבו לה לפנים מבית הבליעה" (רש"י).

לו. בַּמָּה²³⁷ דְּכָרִים אֲמוּרִים? בְּמִי שֶׁמְזוֹנְתוֹ עָלָיו, כְּגוֹן בְּהֶמְתוֹ וְחִיתוֹ וְיוֹנֵי הַבֵּית וְאֲזוּזִין וְתִרְנְגוּלִין; אֲכָל מִי שְׂאִין מְזוֹנְתוֹ עָלָיו, כְּגוֹן חֲזִיר וְיוֹנֵי שׁוֹכֵף וְדְבוּרִים²³⁸ - לֹא יִתֵּן לְפָנֶיהָם לֹא מְזוֹן וְלֹא מִים. וּמִתְּרִי²³⁹ לְאֹדָם לְהַעֲמִיד בְּהֶמְתוֹ עַל גְּבִי עֲשָׂשִׁים [מְחַבְרִים]²⁴⁰ וְהִיא אוֹכְלֶת²⁴¹. אֲכָל לֹא יַעֲמִיד אוֹתָהּ עַל גְּבִי דָּבָר שֶׁהִקְצָה; אֲכָל עוֹמֵד בְּפָנֶיהָ, כְּדִי שֶׁתַּחְזִיר פָּנֶיהָ לְדָבָר הַמְּקַצֶּה וְתֵאכֵל מִמֶּנּוּ. וְכֵן בְּיוֹם טוֹב.

(237) (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד ב'). (238) בנ"א: "ויוני שוכך ויונה עליה ודבורים" (מער"ק). (239) (מסכת שבת דף קכ"ב עמוד א'). (240) בנ"א: חדרה המלה "מחוברים" (וינציאה). (241) "כתוב (שמות פרק כ"ג): "למען ינוח", יכול לא יניחנו תולש ואוכל? - תלמוד לומר: למען ינוח, ואין זה נוח אלא צער (מכילתא משפטים).

~ יום רביעי י"ג אלול ~

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים

(1) נתבאר בו שבותי המלאכות של אחריהן. ולפי שאין שבותין בכלל כל המלאכות, כמו שהזכרתי, נשלם הביאור בזה הפרק עד המלאכה השבעה ועשרים. והמלאכות שיש להן שבותין הנזכרות בזה הן שמונה.

א. רְדִיתָ² הַפֶּתַח³, אֶף-עַל-פִּי שְׂאִינָה מְלֹאכָה⁴, אֶסְרוֹ אוֹתָהּ חֲכָמִים, שְׂמָא יְבֹא לְאֶפְסוֹת. הַמְדִּיק פֶּת בְּתַנּוּר מִבְּעוֹד יוֹם⁵, וְקָדַשׁ עָלָיו הַיּוֹם⁶ - מִצִּיל מִמָּוֶה מְזוֹן שֶׁלֹּשׁ סָעֻדוֹת⁷, וְאוֹמַר לְאַחֲרִים: בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם⁸. וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁהִרְדִּיהָ אִינָה מְלֹאכָה, כִּשְׁהוּא מִצִּיל - לֹא יִרְדֶּה בְּמִרְדָּה⁹, אֲלֹא בְּסִפִּין, כְּדִי לְשַׁנּוֹת.

(2) בפרק זה ממשיך רבינו לפרש, איזה דברים אסרו חכמים בשבת אף שאינם מלאכה, משום שבות, מהם דברים האסורים משום שדומים למלאכות, ומהם דברים שאסרום

לְאָבוֹס²¹⁷, אֶף-עַל-פִּי שֶׁיִּרְדַּה הַמֵּץ בְּשַׁעַת הוֹלָכָה²¹⁸; שֶׁהָרִי אֵינוֹ מִתְכַּנֵּן לְכָף²¹⁹.

(213) מבואר למעלה בפרק ח' הלכה י"ג. (214) משנה (מסכת שבת דף קמ"ו). (215) מעבירים דרך כברה לנקות את התבן מפסולת ומוץ. (216) בנ"א: "המוץ המודק" (כ"י התימנים). (217) "מקום שאובסים - מאכילין את הבהמות (פירוש המשניות). (218) דרך נקבי הכברה. (219) ודבר שאינו מתכוון מותר כמבואר בפרק א'.

לג. מְגַבֵּל²²⁰ - חֵיב מְשוּם לֵשׁ. לְפִיכָף²²¹ אֵין מְגַבֵּלִין קָמַח קָלִי²²² הַרְבֵּה, שְׂמָא יְבֹא לְלוֹשׁ קָמַח שְׂאִינָנוּ קָלִי. וּמִתְרִי לְגַבֵּל אֶת הַקָּלִי מְעַט מְעַט²²³. אֲכָל תְּבוּאָה שְׁלֹא הִבִּיֵּאָה שְׁלִישׁ, שֶׁקָּלוּ אוֹתָהּ וְאַחֲרֵי כֵן טָחְנוּ אוֹתָהּ טָחִינָה גֶסֶה, שֶׁהָרִי הוּא כְּחֹלֶת²²⁴, וְהִיא הַנִּקְרָאת שְׁתִּית - מִתְרִי לְגַבֵּל מִמֶּנָּה בְּחֹמֶץ וְכִיּוֹצֵא בּוֹ הַרְבֵּה בְּבֵת אֶחָת. וְהוּא, שִׁיחִיָּה רֶךְ; אֲכָל קָשָׁה - אֶסְרוֹ²²⁵, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאָה כִּלְשׁ, וְצָרִיף לְשַׁנּוֹת. בִּיצֵד? נוֹתֵן אֶת הַשְּׁתִּית וְאַחֲרֵי כֵן נוֹתֵן אֶת הַחֹמֶץ.

(220) השם מים בקמח או עפר ועושה מהם כעין בצק, כמבואר בפרק ח' הלכה ט"ז. (221) (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד ב'). (222) קמח של תבואה שנתייבשה לקליות בתנור ואין בו גיבול מן התורה לדעת רבינו, שהרי הוא שרוף ומעורב באפר. ורק מדרבנן אסרו שמה יבא ללוש קמח שאינו קלי. (223) במעט לא גזרו. (224) זוהי דעת רבינו הסובר בפרק ח' הלכה ט"ז שבאפר וחול גס ובמורסן אין איסור גיבול. אבל הראב"ד השיג שם ודעתו שבאפר חייב משום לש משעת נתינת האפר במים. (225) הרבה, אבל מעט מותר כמו בקמח קלי.

לד. הַמְרָסֶן²²⁶, אֶף-עַל-פִּי שְׂאִינָנוּ רְאוּי לְגַבֵּל²²⁷, אֵין גּוֹבְלִין אוֹתוֹ, שְׂמָא יְבֹא לְגַבֵּל הָעֶפֶר וְכִיּוֹצֵא בּוֹ. וְנוֹתְנִין מִים עַל גְּבִי מְרָסֶן, וּמוֹלִיף בּוֹ הַתְרִד²²⁸ שְׁתִּי²²⁹ וְעֶרֶב²³⁰; אֲכָל אֵינוֹ מְמַרְסֵי בִידוֹ, שְׁלֹא יִרְאֶה כִּלְשׁ. אִם לֹא נִתְעַרַב - מְנַעֲרוֹ מִכְּלִי לְכִלִּי עַד שִׁיתְעַרַב, וְנוֹתֵן לְפָנֶי הַתְרִנְגוּלִין אוֹ לְפָנֵי הַשְּׁוֹרִים. וּמִתְרִי לְעַרַב הַמְרָסֶן עַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָלִי אֶחָד, וּמִחֲלֵק אוֹתוֹ בְּכָלִים הַרְבֵּה, וְנוֹתֵן לְפָנֵי כָל בְּהֵמָה וּבְהֵמָה. וּמְעַרַב בְּכָלִי אֶחָד אֶפְלוֹ כּוֹר²³² וְאֶפְלוֹ כּוֹרִים.

(226) משנה (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד ב'), סובין גסים. (227) ללישה. (228) הכף. (229) אורך. (230) רוחב. (231) מערב ומגיס בידו, כדי לשנות ממעשה חול. (232) מדה לדברים יבשים ולחים.

לה. אֵין²³³ מֵאֲכִילִין בְּהֵמָה חִיָּה וְעוֹף בְּשַׁבַּת כְּדִרְךָ שֶׁהוּא מֵאֲכִיל כְּחֹל, שְׂמָא יְבֹא לִידֵי כְּתִישַׁת קִטְנִיּוֹת, אוֹ לִידֵי לִישַׁת קָמַח, וְכִיּוֹצֵא בּוֹ. בִּיצֵד? לֹא יֵאָכֵל הַגָּמֶל בְּשַׁבַּת מֵאֲכִיל שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה יָמִים²³⁴. וְלֹא יִרְבִּץ עָגֹל וְכִיּוֹצֵא בּוֹ, וְיִפְתַּח פִּיו, וְיִתֵּן לְתוֹכוֹ

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אמרו להם חכמים: אם בשבת – כחמין שהוחמו בשבת, ואסורים ברחיצה ובשתיה".

ד. מביא¹⁸ אדם קיתון¹⁹ של מים ומניחו כנגד המדורה; לא בשביל שיחמו²⁰, אלא כדי שתפוג²¹ צונתו. וכן מניח פך של שמן כנגד המדורה כדי שיפשר, לא שיהם. וסוף אדם ידו במים או בשמן ומחמם כנגד המדורה; והוא, שלא יחמו המים שעל ידו עד שתהא פרוסו של תינוק נכזית בהן²². ומחמם כנגד ומניחו על גבי מעים²³ בשבת²⁴.

(18) שבת מ, ב. (19) כלי לשתייה או לרחיצה. (20) "שיניחם שם עד שיחמו" (רש"י). וזהו גם דעת רבינו, שאף-על-פי שאם יהיה מונח כנגד המדורה זמן רב יתבשל לגמרי – מותר, כיון שהוא נזהר שלא יהיה מונח אלא כשיעור הפשרה. ודעת הרשב"א שלא התירו את ההפשרה, אלא במקום שאי אפשר לעולם לבוא לידי בישול. (21) שתתחלף צינתם, כמו: "ורוחו לא נמר" (ירמיה מח, יא) מתרגמים: "ורוחיה לא פג" (רש"י), ואע"פ שהמקום סמוך לאש, ואם יעמוד זמן רב יבוא לידי בישול – לא אסור חכמים להעמיד שם לזמן מועט כדי שתפוג צינתו. וכן נראה בדברי רבינו בסמוך, שכתב "עד שתהא כריסו של תינוק". ויש אומרים שכאן מדובר במעמיד במקום שאינו יכול לבוא אלא לידי הפגת הצינה (רשב"א ור"ן). (22) וזה נקרא בתלמוד ובפוסקים: "יד סולדת בו". (23) "כשהוא חש במעיו, מחממים לו כלי או בגד ומניחו שם ומועיל" (רש"י). (24) שבת מ, ב.

ה. אִמְבָּטִי²⁵ שֶׁל מְרֻחֵץ שֶׁהִיא מְלֵאָה מִמֵּי חַמִּים²⁶ - אֵין נוֹתֵנִין לָהּ מִמֵּי צוֹנוֹן²⁷, שֶׁהִיא מִחֻמְקֵי הָרֶבֶה. וְכֵן לֹא יִתֵּן לְתוֹכָהּ פֶּךְ שֶׁל שֶׁמֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְבַבְשָׁלוּ. אֲבָל נוֹתֵן הוּא מִמֵּי חַמִּין לְתוֹךְ אִמְבָּטִי שֶׁל צוֹנוֹן²⁸.

(25) שבת מב, א. כלי לרחיצת גוף האדם. (26) שעירו לתוכה חמים מבלי שנתחמם על האש, הנקרא "כלי ראשון". ואמבטי זו נקראת "כלי שני", ואף-על-פי-כן אין נותנים לה מים צוננים, שכיון שהמים הם לרחיצה, סתמם מחוממים הרבה ומתחממים הצוננים הנתונים בהם, וזהו שדקדק רבינו וכתב "שהרי מחממן הרבה" (הגר"א סי' שיח ס"ק לז). (27) מועטים שיתחממו שם. אבל אם נותן הרבה מים עד שהמים החמים נעשים פושרים – מותר (או"ח סי' שיח). (28) שהמים התחתונים מצננים את העליונים, "תתאה גבר" (שם).

ו. מִחֵם²⁹ שֶׁפָּנָה מִמּוֹנוֹ מִמֵּי חַמִּין - מֵתֵר לָתֵן לְתוֹכוֹ מִמֵּי צוֹנוֹן³⁰ כְּדֵי לְהַפְשִׁיחָן³¹. וּמֵתֵר לְצוֹק מִמֵּי חַמִּין לְתוֹךְ מִים צוֹנוֹן, או צוֹנוֹן לְתוֹךְ הַחֻמְקִין. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּכָלִי רֹאשׁוֹן³²; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִחֻמְקֵי הָרֶבֶה. וְכֵן³³ קֹדֶרֶה רוֹתַחַת, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּרִידָה מֵעַל הָאֵשׁ, לֹא יִתֵּן³⁴ לְתוֹכָהּ תְּבִלִּין³⁵. אֲבָל נוֹתֵן לְתוֹכָהּ מְלַח; שֶׁהַמְּלַח אֵינוֹ מְתַבְּשָׁל אֲלָא עַל גְּבִי אֵשׁ גְּדוֹלָה³⁶. וְאִם יֵצֵק הַתְּבִשָּׁל מִקְדֶּרֶה לְקַעְרָה, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא רוֹתַחַת

– גזירה שמא יבוא מהם לאיסור סקילה, כמבואר בתחילת פכ"א. (3) בזמנם היו מדביקים את הפת בדפני התנור, כמו שכתב רבינו בסמוך "המדביק את הפת", אבל בתנורים שלנו שאין הפת דבוקה בשולי התנור, אין איסור ברדייה (או"ח סי' רנד). (4) שבת קלא, ב: "תנא דבי שמואל: כל מלאכת עבודה לא תעשו (במדבר כט, א) יצתה רדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה". (5) ערב שבת. (6) והרי שבת. (7) "שחייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת", כמבואר בפרק ל' ה"ט. (8) שכל אחד יקח מהתנור מזון שלש סעודות. (9) "כלי שרודים ומפרידים בו את הפת הדבוקה בכותל התנור" (רש"י).

ב. מִפְּנֵי¹⁰ מָה אָסְרוּ חֻכְמִים לְכַנֵּס בְּמֶרְחֵץ¹¹ בַּשַּׁבָּת? מִפְּנֵי הַבְּלִינִין¹², שֶׁהֵיוּ מִחֻמְקֵי חַמִּין בַּשַּׁבָּת וְאוֹמְרִין: מַעֲרֵב שַׁבָּת הוּחְמוּ¹³. לְפִיכָךְ גִּזְרוּ שֶׁלֹּא יִכְנֵס אָדָם לְמֶרְחֵץ בַּשַּׁבָּת אֶפְלוּ לְהִזְעֵ. וְגִזְרוּ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּטֵּף כֹּל גּוֹפּוֹ בְּחַמִּין, וְאֶפְלוּ בְּחַמִּין שֶׁהוּחְמוּ מַעֲרֵב שַׁבָּת; אֲבָל פָּנִיו וְיָדָיו וְרַגְלָיו - מֵתֵר. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּחַמִּי הָאוֹר, גִּזְרָה מִשּׁוֹם מְרֻחֵץ; אֲבָל בְּחַמִּי טְבִירָא וְכִיּוֹצֵא בֵּהֶן - מֵתֵר לְהִשְׁתַּטֵּף בֵּהֶן כֹּל גּוֹפּוֹ. וְאָסְרוּ לְרַחֵץ בְּמִים חַמִּין שֶׁבְּמַעְרֹת¹⁴; מִפְּנֵי שֶׁהַמַּעְרָה יֵשׁ בָּהּ הֶבֶל, וְיִבּוֹא לִידֵי זַעַה, וְנִמְצְאָת בְּמֶרְחֵץ.

(10) שבת מ, א. (11) שהוחמו מימיו מערב שבת. (12) בעלי בית המרחץ. (13) "בתחילה היו רוחצין (בשבת) בחמין שהוחמו מערב שבת, התחילו הבלנים להחם בשבת, ואומרים: מערב שבת הוחמו, אסרו את החמין (לגמרי) והתירו את הזיעה; ועדיין היו רוחצין בחמין (שהוחמו מערב שבת) ואומרים: מזיעין אנחנו, אסרו להן את הזיעה, והתירו חמי טבריא (שחומם טבעי); ועדיין היו רוחצים בחמי האור, ואומרים: בחמי טבריה רחצנו, אסרו להן חמי טבריה והתירו להן את הצונן; ראו שאין הדבר עומד (שאין הציבור יכול לקבל, מכיון שאסרו להם את הכל), התירו להם חמי טבריה, (ואיסור) זיעה במקומה עומדת" (שם). (14) שבת קמו, א: "מי מקוה שהוחמו ואין חומם יוצא" (רש"י).

ג. מִתְחַמֵּם¹⁵ אָדָם כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה, וְיוֹצֵא וּמִשְׁתַּטֵּף כֹּל גּוֹפּוֹ בְּצוֹנוֹן. אֲבָל אֵינוֹ מִשְׁתַּטֵּף כֹּל גּוֹפּוֹ בְּצוֹנוֹן וּמִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה; מִפְּנֵי שֶׁמִּפְשִׁיר מִים שֶׁעָלִיו, וְנִמְצָא כְּרוֹחֵץ כֹּל גּוֹפּוֹ בְּחַמִּין¹⁶. הַמְּבִיא¹⁷ סִילּוֹן שֶׁל צוֹנוֹן בְּתוֹךְ מִים חַמִּין, אֶפְלוּ בְּתוֹךְ חַמִּי טְבִירָא - הָרִי אֵלּוּ בְּחַמִּין שֶׁהוּחְמוּ בַּשַּׁבָּת, וְאָסְרוּ בְּרַחֲצִינָה וּבַשְּׂתִינָה.

(15) שבת מ, ב. (16) ובהפשרה אין איסור, שאין בה משום בישול (להלן הלכה ד) וכן כתבו ה'תוספות' שם. (17) משנה, שבת לח, ב: "מעשה שעשו אנשי טבריה, והביאו סילון (צינור עגול עשוי מחרס) של צונן לתוך אמה (תעלה צרה) של חמין (כדי שיתחממו המים הצוננים),

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(47) משנה, שבת קמו, ב. (48) בשמש. (49) שבת לט, א. מבואר למעלה בפ"ט ה"ג: "שגזרו עליהם מפני תולדות האור". (50) "אין מפיקעים (שוברים) ביצה על סודר שהוחם בחמה, כדי שתצלה מחום הסודר" (רש"י). (51) אין גוזרים שאם נתיר לחמם בשבת יבוא לחמם באש. (52) שמים כלי מלא מים ראויים לשתייה לתוך מים שאינם ראויים לשתייה, כדי לצננם. ובגמרא (שבת קמו:): שאלו: פשיטא שמותר. ותיצרו, שאגב הלכה אחרת נשתנה. אבל בדברי רבינו צ"ע (ועיין ב'דרישה' ל'טור' אורח-חיים סוף סי' שיח). (53) שלא יאכא מחמת החום ואין חוששים שמא ישווה גומות (שבת קמו:).

י. מערב⁵⁴ אדם מים ומלח ושמון, וטובל בו פתו או נותנו לתוך התבשיל⁵⁵. והוא, שיעשה מעט; אבל הרבה - אסור, מפני שגזרא פשוטה מלאכה מלאכה מלאכה⁵⁶. וכן⁵⁷ לא יעשה מי מלח עזין, והן שני שלישי מלח ושליש מים, מפני שגזרא פשוטה מוריס⁵⁸. ומתר למלח ביצה⁵⁹; אבל צנון וכיוצא בו - אסור, מפני שגזרא פשוטה כבש⁶⁰. בשבת; והפכוש אסור, מפני שהוא כמבשל⁶¹. ומתר לטבל צנון וכיוצא בו במלח, ואוכל.

(54) משנה, שבת קח, ב. (55) כמו שכתב בסמוך, שהכובש הרי הוא כמבשל, ולכן אסרו כאן שנראה שרוצה לכבוש. (56) שבת קח, ב. (57) דגים כבושים במלח. וכובש הרי הוא כמבשל, כמו שכתב בסמוך. (58) שאין דרך לכבוש הביצים ('מגן אברהם' סי' שכא ס"ק ה). (59) כן אמרו בכמה מקומות בש"ס "שכבוש הרי הוא כמבשל" (חולין צז: ושם נסמן). ואף שבשבת אין חיוב בבישול אלא על ידי האור - אסור רבנן גם כבוש שהוא כמבשל ('משנה ברורה' סי' שכא).

יא. מתרב⁶⁰ לערב יין ודבש ופלפלין בשבת לאכלן⁶¹; אבל יין ומים⁶² ושמון אפרסמון - אסור; שאין זה ראוי לאכילת בריאים. וכן כל פיוצא פנה⁶³.

(60) שבת קמ, א. (61) מפני שהוא מאכל בריאים. (62) בגמרא שם: "יין ישן ומים צלולין". ורבינו סובר שזהו לאו דוקא, ועיין 'מעשה רוקח'. (63) וכל דבר שהוא משום רפואה, אסור חכמים לעשותו, גזירה משום שחיקת סממנים, כמבואר בפכ"א ה"כ.

יב. תרדל⁶⁴ שלשו מערב שבת - למחר ממחור⁶⁵ בין ביד בין בכלי, ונותן לתוכו דבש. ולא יטרף⁶⁶, אלא מערב⁶⁷. שחלים⁶⁸ שטרפן מערב שבת - למחר נותן לתוכו שמן וחמין ותבלין. ולא יטרף, אלא מערב. שום שרסקו מערב שבת - למחר נותנו לתוך הגריסין. ולא ישחק, אלא מערב.

(64) שבת קמ, א. צמח שגרעניו חריפים ומרים, ובהשחקם יערבובם במים וישתמשו בהם ללפת את האוכל. (65) ממים אותן במים או ביין. (66) יערב בכח. (67) בנחת. ובנוסח

בקערה, מתר לו לתן לתוך הקערה תבלין; שפלי שני אינו מבשל.

(29) משנה, שבת מא, א. כלי לחמם בו המים. (30) מרובים, אבל מועטים שיתחממו עד שתהא היד סולדת בהם - אסור, כמבואר בהלכה ד'. (31) אף שעל-די-זה בא הכלי לידי צירוף, "שכן לוטשי הברזל עושים: מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת, ומכבים אותו במים כדי לחסמו, וזהו לצרף שהעושה אותו חייב והוא תולדת מכבה" (רבינו בפ"ב ה"ב), מכל-מקום מותר כיון שאינו מתכוון לזה, ודבר שאינו מתכוון מותר (כמבואר בפ"א ה"ה). ואף ש"בפסיק רישיה" (=שהמלאכה היא תוצאה מוכרחת מעבודתו) חייב, כאן אין זה "פסיק רישיה" שלפעמים אינו מצרף. (32) שרתח על האש. (33) משנה, שבת מב, א. (34) בשבת. (35) שהם קלים להתבשל. (36) שבת מב, ב: "אמר רב נחמן, מילחא צריכא בישולא כבישרא דתורא" (מלח צריך בישול כבשר השור).

ז. אין³⁷ שורין את החלתית³⁸ - בין בפושרין, בין בצונן³⁹; אבל שורה אותו בתוך החמין⁴⁰. ואם⁴¹ שותהו ביום חמישי וששי - הרי זה שורה בשבת בצונן, ומניחו בחמה⁴² עד שיהם, ושותה; כדי שלא יחלה אם פסק מלשותה.

(37) משנה, שבת קמ, א. (38) צמח חריף הריח "ושוורין אותו בפושרין ושוותים את המים לרפואה" (רש"י). (39) משום שהוא "מעשה חול" (גמרא, שם). (40) "ומטבל בו מאכלו" (רש"י). (41) מבואר בפכ"א הכ"ב. (42) ראה להלן הלכה ט.

ח. דבר⁴³ שנתבשל קדם השבת, או נשרה בחמין מלפני השבת - אף-על-פי שהוא עכשו צונן, מתר לשירותו בחמין בשבת⁴⁴. ודבר שהוא צונן מעקרו, ולא פא בחמין מעולם - מדיחין אותו בחמין⁴⁵ בשבת, אם לא היתה הדחתו גמר מלאכתו⁴⁶, אבל אין שורין אותו בחמין.

(43) משנה, שבת קמה, ב. (44) שאין בישול אחר בישול, ולפיכך מותר לשירותו אף בכלי ראשון (לאחר שהורידו אותו מן האש). (45) מערה עליו חמין מכלי שני, אבל לשירותו - אף בכלי שני אסור שנראה כמבשל. ויש מפרשים "בחמין" - בכלי ראשון (ר"ת ב'תוספות' שבת לט). שעירוי מכלי ראשון אינו מבשל, ובכלי שני מותר אפילו לשירות (רשב"א ב'תוספות' שם). (46) כמבואר בפ"ט ה"ב.

ט. מתרב⁴⁷ להחם בחמה⁴⁸, אף-על-פי שאסור⁴⁹ להחם בתולדות חמה⁵⁰; שאינו פא לטעות מחמה לאור⁵¹. לפיכך מתר לתן מים צונן פשמש כדי שיהם. וכן נותנין מים יפים⁵² לתוך מים רעים בשביל שיצננו. ונותנין תבשיל לתוך הבור בשביל שיהא שמויר⁵³.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אחר: "אלא מבערב" (כת"י התימנים), כלומר מערב שבת. (68) ירק שטעמו חריף, ושוחקים אותו במים.

יג. הנוטל⁶⁹ שער מגוף האדם - חייב משום גזוז. לפיכך⁷⁰ אסור לרחץ את הידים בדבר שמשיר את השער ודאי⁷¹, כגון אהל⁷² וכיוצא בו. ומתיר להח⁷³ את הידים בעפר לבונה⁷⁴ ועפר פלפלין ועפר יסמין⁷⁵ וכיוצא בהן, ואינו חושש שמא ישיר שער שעל ידו; שהרי אינו מתכוין⁷⁶. ערב דבר שמשיר את השער ודאי עם דבר שאינו משיר ודאי: אם היה הרב מדבר המשיר - אסור לחף בו; ואם לאו - מותר.

(69) כמבואר בפ"ט ה"ח. (70) שבת נ, ב. (71) ואף שאין כוונתו להשיר את השער אלא להעביר את הזוהמא, ודבר שאינו מתכוון מותר, כיון שוודאי מעביר את השער, יש לו דין של "פסיק רישיה" כמבואר בפ"א ה"ו. (72) צמח טוב הריח, ויוצא ממנו שרף חריף שמשתמשים בו לכביסה. (73) לשפשף ולנקות. (74) בגמרא שם: עפר לבינתא, ופירש"י כתישת לבונה. ודעת רבינו כרב האי שפירש שם "עפר של לבונה ונקראת כנדאר לבאן בלשון ישמעאל" (מגיד משנה). (75) בגמרא שם "כוספא דיסמין". ופירש "הערוך" (ערך כספן) "פסולת שומשמן שכובשים אותה בוורד של יסמין, ומייבשים ושוחקים אותם, ורוחצים בהם ידים מזהמות". ולדעת רבינו שכתב "עפר יסמין", נראה שהוא כתישת היסמין עצמו. (76) ודבר שאינו מתכוין מותר, כיון שאינו ודאי שמשיר את השער. (77) "אם היה הרוב מדבר שאינו משיר מותר לחוף בו, ואם לאו אסור" (ויניציאה, שוניצינו). וה'מגיד משנה' הכריע כנוסחתנו, ממה שאמרו בגמרא שם: "כל היכא דליכא רובא אהלא, שפיר דמי" (כל כמה שאין רוב מאהלא שוודאי משיר - מותר).

יד. אסור⁷⁸ לראות במראה של מתכת⁷⁹ בשבת, גזרה שמא ישיר בה נימין המזלדלין מן השער, ואפלו קבוע בפתל⁸⁰. אבל מראה שאינה של מתכת⁸¹ - מותר לראות בה, אפלו אינה קבועה.

(78) שבת קמט, ב. (79) ששפתה חדה כאיזמל, וחוששים שמא יגלח במראה את הנימין המדולדלים (=שערות שאינן שוות עם שאר ראשו). (80) שלא יוכל להשיר בה שער, שלא חילקו חכמים בגזירותיהם. (81) כגון של זכוכית כשלנו, או אפילו של מתכת, כשאינה חדה בשפתה, ואין חוששים שמא יקח מספרים להשיר שער, שעד שילך ויבוא ייזכר ששבת היום (גמרא, שם).

טו. המכבס⁸² - חייב משום מלבן. והסוחט פסות - חייב, מפני שהוא מכבס. לפיכך⁸³ אסור לדחק מטלית או מוה וכיוצא בהן בפי האשישה⁸⁴ וכיוצא בה כדי לסתמה, שמא יבוא לידי סחיטה⁸⁵. ואין מקנהין בספוג⁸⁷, אלא אם כן יש לו בית אחיזה,

יז. טיט¹⁰² שעל גבי בגדו - מכבס¹⁰³ מבפנים, ואינו מכבסו מבחוץ; גזרה שמא יכבס¹⁰⁴. ומתיר לגרדו¹⁰⁵ בצפרן¹⁰⁶, ואינו חושש שמא ילבנו.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

123) משנה, שבת קמו, ב. ופירש רש"י שם: "נשרו - שנפלו למים בשבת" - משורש "נשר". ורבינו בפירוש המשנה, כתב: "מגזרת משרה ושורין" משורש שרה. וצריך לנקד: נשרו הנו"ן בחיריק (כניקוד של נפעל). 124) בנוסח אחר: בדרך (כת"י התימנים). 125) "לשטוח בגדיו השרויים נגד החמה שיתייבשו" (פירוש המשניות).

כא. שתי¹²⁶ מטהרות¹²⁷ זו על גב זו - נוטל את הפקק מבינתים ומשיקן¹²⁸, ומחזיר את הפקק למקומו; מפני שאינו בא לידי סחיטה, שהרי דעתו שיצאו המים. ופוקקין את הביב¹²⁹ בסודרין ובכל דבר המטלטל כדי שלא יצופו המים על האכלים ועל הכלים¹³⁰, אבל אין פוקקין את הביב כדי שירדו המים לבו¹³¹; ששם יסחט בעת שדוחק¹³², שהרי¹³³ הפקק שרוי במים.

126) תוספתא עירובין פ"ח. 127) כמין מקוואות נפרדות ויש צינור בין אחת לשניה, ופוקקים שלא יתערבו המים מזו לזו, וכשרוצה לחברן - נוטל את הפקק מהצינור. 128) מחברן. "וכונתו לחבר שתי המטהרות, וכשמחזיר הפקק למקומו אין לחוש שידחוק את הפקק בנקב ויסחוט, שהרי כל כונתו היא שהפקק לא יסתום את כל הנקב, כדי שהחיבור לא יפסק" (כסף-משנה). 129) חפירה שורדים לתוכה השופכין. 130) שהרי אינו פוקק אלא שלא יצאו מים מרובים, אבל אינו חושש למים מועטים, ולפיכך אינו דוחק את הפקק הרבה ולא יבוא לידי סחיטה (כסף-משנה). 131) שבחצור. 132) סותם את הביב. 133) הראב"ד נותן טעם: "שהוא מקפיד על המים היורדים מן הגג שלא יצאו לרשות הרבים דרך הביב, אלא יכנסו לתוך הבור שבחצור, לכן מקפיד על הפקק שיהיה מהודק ביותר, ויבוא לידי סחיטה".

כב. אסור¹³⁴ לתקן בית יד של בגדים ולשברם שברים שברים¹³⁵, פדרך שמתקנין בחל הבגדים כשמתקבטין אותן. וכן¹³⁶ אין מקפלים הבגדים¹³⁷ בשבת, פדרך שעושים בחל פגגדים כשיקבטו אותן. ואם לא היה לו פלי אחר להחליפו - מותר לקפלו¹³⁸ ולפשטו ולהתכסות בו, כדי שיתנאה בו בשבת¹³⁹. והוא, שיהיה בגד חדש לבן¹⁴⁰; שהרי הוא מתמעך ומתלכלך מיד. וכשיקפל - לא יקפל אלא איש אחד; אבל לקפל בשנים - אסור¹⁴¹.

134) ביצה כג, א. 135) "לקמטם כמו שעושים בחלוקי הנשים בבתי השוקיים ובתי הידיים, ושמים אותם על עץ חלק והוא מעשה אומן ואסור" (רש"י). 136) משנה, שבת קיג, א. 137) בנוסח אחר: "אין מקפלים את הכלים" (כת"י התימנים). 138) שלא נאה ללבוש בשבת בגד מקומט. 139) אבל אם אין בדעתו ללבוש בשבת - אסור. 140) שבו אין הקיפול תיקון חשוב. 141) כי בשני בני אדם מתפשטים הקמטים לגמרי, ונחשב תיקון גמור.

כג. הצובע - מאבות מלאכות. לפיכך¹⁴² אסור

המכספס¹⁰⁷ את הסודר¹⁰⁸ - אסור, מפני שהוא מלבנו; אבל החלוק - מותר, מפני שאין כונתו אלא לרפכו.

102) שבת קמא, א. 103) משפשפו מבפנים עד שהטיט נופל. 104) במים. 105) אפילו מבחוץ. 106) או בסכין, ולדעת ה'תוספות' מותר לגרד רק אם הוא עדיין לח, אבל לא ביבש שהוא כטוחן. 107) משפשף אחר כביסה בכדי לצחצחו. 108) מטפחת הצואר העשויה מצמר גפן, אבל בחלוק (הכתונת) העשויה פשתן מותר, שאין כונתו ללבנו אלא לרככו, ודעת הראב"ד שגם בסודר מותר.

יח. מנעל¹⁰⁹ או סנדל שנתלכלך בטיט ובצואה - מותר לשקשכו¹¹⁰ במים, אבל לכבסו - אסור. ואין¹¹¹ מגרדין¹¹² לא מנעלים ולא סנדלים חדשים¹¹³, אבל סכין (אותם)¹¹⁴ ומקנחין את הישנים¹¹⁵. פרי¹¹⁶ או פסת שהיה עליהן צואה או טנוף - מקנחו בסמרטוט. ואם היתה על של עור¹¹⁷ - נותנין עליה מים עד שתתכלה.

109) זבחים צד, ב. 110) לתת עליו מים עד שיכלה הלכלוך, לפי שבעור אין זה כיבוס כדלהלן. 111) שבת קמא, ב. 112) בסכין או בציפורן. 113) וכל-שכן שאסור לגרד ישנים שנשחקים יותר, והרי הוא עושה מלאכת ממחק ('מעשה רוקח', ועיין 'מאיר' ומגיד משנה). ובנוסח אחר: "ואין מגרדין לא מנעלים ולא סנדלים, אבל סכין ומקנחין אותם" (כת"י התימנים). אבל צריך עיון, שהרי להלן (פרק כג ה"י) מפורש שיש חילוק בענין סיכת נעלים, שבחדשים אסור ובישנים מותר. 114) יש למחוק תיבה זו, שהרי אין סכין אלא נעלים ישנים כמובא למעלה ('מעשה רוקח'). 115) ראה בפכ"ג ה"י. 116) משנה, שבת קמב, ב. 117) אבל של בגד אסור, מפני ששרייתו במים זהו כיבוסו (זבחים צד:).

יט. מי¹¹⁸ שנתלכלכה ידו בטיט - מקנחה בזנב הסוס ובזנב הפרה ובמפה הקשה העשויה לאחז בה הקוצים, אבל לא במפה שמקנחין בה את הידים¹¹⁹; שלא יעשה פדרך שהוא עושה בחל, ויבוא לכבס את המפה.

118) תוספתא שבת פ"ז. 119) שמקפיד על כלוכה, ויבוא לכבסה בשבת.

כ. מי¹²⁰ שרחץ במים - מסתפג¹²¹ באלונטי¹²² ומביאה בידו, ואין חוששין ששם יסחט. וכן מי שגששו¹²³ פליו במים¹²⁴ - מהלך בהן, ואין חוששין ששם יסחט. ואסור לו לשטחן¹²⁵, ואפלו בתוך ביתו; גזרה ששם יאמר הוראה: הרי זה כבס כסותו בשבת ושטחה ליבשה. וכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין - אפלו בחדרי חדרים אסור.

120) שבת קמז, א. 121) מנגב את עצמו. 122) מגבת.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

למעלה ולמטה, והדלת סובבת עליה. "הדלת תסוב על צירה" (משלי כו, יד). (164) שנוח להחזירה, כיון שנשאר הציר העליון. (165) לא גזרו שמא יתקע, שאין שבות במקדש, כמבואר בהל' קרבן פסח פ"א הט"ז. (166) "מפני שיש בו טורח, ושמא יצטרך לחזקו במסמר או בעץ, ויתחייב משום בונה, ואף-על-פי שאין בנין בכלים, לא אמרו אין בנין בכלים, אלא שאם היו מפורקים והחזירים אינו חייב משום בונה, אבל אם תקע בהם עץ או מסמר - חייב משום בונה. אבל הציר התחתון אין בו טורח" (מעשה רוקח').

כו. אין¹⁶⁷ גודלין¹⁶⁸ את שער הראש, ואין פוקסין¹⁶⁹ אותו; מפני שנראה כבונה. ואין¹⁷⁰ מחזירין מנורה של חליות, ולא כסא המפצל¹⁷¹, ולא שלחן המפצל, וכיוצא בהן; מפני שנראה כבונה. ואם החזיר - פטור; שאין בנין בכלים, ואין סתירה בכלים. ואם היה רפוי - מתיר¹⁷² להחזירו. ואין¹⁷³ מתקנין חליות של שדרה של קטן¹⁷⁴ זו בצד זו, מפני שנראה כבונה.

(167) משנה, שבת צד, ב. וכתבנו ולא כרבי אליעזר שסובר שגודלת ופוקסת חייבת חטאת. (168) לקלוע שער הראש. (169) לחלק שער הראש לכאן ולכאן אצל הצדעים. (170) שבת מז, א. העשוי פרוקם פרוקם, ואפשר לפרקו לחלקים ולחזור לחברם. (172) כרבן שמעון בן גמליאל (שם מז:). (173) משנה, שבת קמז, ב. (174) חוליות שדרתו שנתפרקו אין מיישרים אותן, אבל ביום הלידה שיש סכנה בדבר - מותר (לעיל פ"ב הי"ד).

כז. העושה¹⁷⁵ אהל קבוע¹⁷⁶ - חיב משום בונה. לפיכך¹⁷⁷ אין עושין אהל עראי לכתחלה, ולא סותרין אהל עראי; גזירה שמא יעשה או יסתר אהל קבוע. ואם עשה או סתר אהל עראי - פטור. ומתיר¹⁷⁸ להוסיף על אהל עראי בשבת. כיצד? טלית שהיתה פרוסה על העמודים או על הכתלים, והיתה פרוכה קדם השבת - אם נשאר ממנה גג טפח¹⁷⁹ מתוח - הרי זה מותר את פלה בשבת עד שיעשה אהל גדול. וכן כל פיוצא בזה.

(175) כמבואר בפ"י הי"ג. (176) העשוי להתקיים ימים רבים; "ירושלמי" (שבת פ"ז ה"ב): "מה בנין היתה במשכן, שהיו נותנים קרשים על גבי אדנים, וכי לא לשעה (בנין ארעי) היתה? - אמר רבי יוסי: מכיון שהיו חוננים ונוסעים על פי הדיבור, כמו שהיא לעולם". (177) שבת קלז, ב. (178) עירובין קב, א. (179) שכיון שנשאר טפח - יש בו דין אוהל.

כח. אין¹⁸⁰ תולין את הפלה¹⁸¹, שהרי נעשית תחתיה אהל עראי. ומתיר להניח מטה וכסא וטרסקל¹⁸², ואף-על-פי שיעשה תחתיהן אהל; שאין זה דרך עשיית אהל, לא קבע ולא עראי¹⁸³.

לְאִשָּׁה לְהַעֲבִיר סֶרֶק¹⁴³ עַל פִּנָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא קְצוּבָעַת. וְהַתּוֹפֵר - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת. לְפִיכָךְ¹⁴⁴ אֶסּוּר לְמִלְאֵת הַכֹּהֵן וְהַכֹּהֵנִת הַחֲדָשִׁים בְּמוֹכִינ¹⁴⁵, גְּזֵרָה שְׁמָא יִתְפַּר. אֲבָל מוֹכִינ שְׁנֶאֱשְׂרוּ מִן הַכֹּהֵן אוֹ מִן הַכֹּהֵנִת - מִחֲזִירֵין אוֹתָן בְּשֶׁבֶת.

(142) שבת צה, א. (143) צבע אדום. (144) שבת מח, א. (145) כל דבר דך כצמר גפן ופקיעי בגדים, נקרא "מוך". כד. הקורע - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת. לְפִיכָךְ¹⁴⁶, מִי שֶׁנִּסְתַּבְּכוּ בְּגָדָיו בְּקוֹצִים - מִפְּרִישָׁן בְּצִנְעָה¹⁴⁷, וּמִתְמַהֲמָה פְּדֵי שְׂלָא יִקְרַע. וְאִם נִקְרַעוּ - אֵינוּ חֵיב כָּלִים, שֶׁהֵרִי לֹא נִתְפָּן¹⁴⁸. וּמִתֵּר¹⁴⁹ לְלַבֵּשׁ בְּגָדִים חֲדָשִׁים¹⁵⁰, וְאִם נִקְרַעוּ¹⁵¹ - נִקְרַעוּ. פּוֹצְעִין¹⁵² אֶת הָאֵגוֹז בְּמִטְלִית¹⁵³, וְאִין חוֹשְׁשִׁין שְׁמָא תִקְרַע¹⁵⁴.

(146) "ירושלמי" שבת פ"ז ה"ב. (147) שלא יראהו אדם, כיון שהוא כמתקן ('קרבן העדה'). (148) ואילו נתכוין לקרוע - חייב. ואף שהקורע אינו חייב אלא כשקורע על מנת לתפור (כמבואר בפ"י ה"י) - גם כאן כוונתו לתקנו ולתפרו אחר שיסיר את הקוצים ('מעשה רוקח'). (149) "ירושלמי" שבת פ"ז ה"ב. (150) אף שאינו יודע אם הם כמידתו, ואפשר שיקרעו בלבביותו. (151) כיון שאינו מתכוון לכך. (152) שוברים. והיא ברייתא במס' ביצה (לד.) לענין יום-טוב. (153) מכה במטלית על עץ או אבן, כדי לשבור הרבה אגוזים בבת אחת (הר"ן). (154) כיון שאינו מתכוון לקרוע, ועוד: שאין זה קורע על מנת לתפור. כה. התוקע¹⁵⁵ - חֵיב מְשׁוּם בּוֹנֵה¹⁵⁶. לְפִיכָךְ¹⁵⁷, כָּל הַדִּלְתוֹת הַמְּחַפְרוֹת לְקִרְקַע - לֹא נוֹטְלִין אוֹתָן וְלֹא מִחֲזִירִין, גְּזֵרָה שְׁמָא יִתְקַע¹⁵⁸. אֲבָל דֶּלֶת שְׂדֵה¹⁵⁹ תֵּבָה וּמִגְדָּל¹⁶⁰, וְשֶׁאֵר דִּלְתוֹת הַכָּלִים - נוֹטְלִין וְלֹא מִחֲזִירִין¹⁶¹. וְאִם¹⁶² נִשְׁמַט צִיר¹⁶³ הַתַּחְתּוֹן שֶׁלֶּהֱ - מְדַחֵקִין אוֹתוֹ לְמִקְמוֹ¹⁶⁴. וּבִמְקַדְשָׁם¹⁶⁵ - מִחֲזִירִין אוֹתוֹ. אֲבָל צִיר הָעֲלִיּוֹן שֶׁנִּשְׁמַט - אֶסּוּר לְהַחֲזִירוֹ בְּכָל מְקוֹם¹⁶⁶, גְּזֵרָה שְׁמָא יִתְקַע.

(155) תוחב, נועץ. (156) ראה למעלה פ"י הי"ג. (157) שבת קכב, ב. (158) כמבואר שם אמרו "שמא יתקע" על דלת שידה תיבה ומגדל מפני שאין בנין בכלים, אבל במחברים לקרקע חייב משום בונה, וכמו שכתב רבינו לעיל (פ"י הי"ד). והר"ף הביא דלת של שידה כו' נוטלין ולא מחזירין, של לול של תרנגולים לא נוטלין ולא מחזירין גזירה שמא יתקע. וכתב הר"ן, שמה שכתב "גזירה שמא יתקע" זה שייך להרישא "דלת של שידה" (ועיין מגיד-משנה). [ואולי היו כתובות מילים אלו "גזירה שמא יתקע" בדברי רבינו בסוף הבבא של דלת שידה תיבה ומגדל, ובטעות הדומות "ולא מחזירין" - "ולא מחזירין" נשתרבו המלים האלו למעלה, ועיין מגיד-משנה וב"ח ס' שח]. (159) מין תיבה. (160) תיבה גבוהה נפתחת מהצד, לשים בה דברים לשמירה. (161) שמא יתקע, ראה למעלה. (162) משנה, עירובין קב, ב. (163) יתד של ברזל שבדלת

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מתעטף על ראשו, והרחיקה להלן מראשו טפח" (רש"י).
(199) בוודאי מדובר בשיש ברחבו טפח, שאם לא כן אינו אוהל.

לב. הנוטע²⁰⁰ פרכת וכיוצא בה - צריך להזהר, שלא יעשה אוהל בשעה שנוטע²⁰¹. לפיכך, אם היתה פרכת גדולה - תולין אותה שנים²⁰², אבל אחד - אסור. ואם היתה פלה²⁰³ שיש לה גג²⁰⁴ - אין מותרין אותה ואפילו עשרה; שאי אפשר שלא תגבה מעט מעל הארץ, ותעשה אוהל עראי²⁰⁵.

(200) שבת קלח, ב. (201) כי בשעה שעוסק בתלייתה, מתקפל מעט מרחבה, ואם יהיה הכפל טפח, יש בה משום עשיית אוהל. (202) מפני ששנים יכולים לתלותה בבת אחת שלא תתקפל. (203) מבואר בהלכה כח. (204) טפח. (205) הראב"ד השיג כאן, וסובר שטעם ההבדל בין אחד לשנים הוא, כי אם יעשה אחד לא יוכל לכוון הלולאות כנגד היתדות, וישנה קיפולו ונראה כמתקנו לכתחילה, והוא-הדין בכלילה שיש לה גג, שאפילו עשרה אין יכולים לכוון שלא לשנות את קיפולו.

לג. בגד²⁰⁶ שמכסה²⁰⁷ בו פי החבית²⁰⁸ - לא יכסה בו את פלה, מפני שנעשה אוהל²⁰⁹; אבל מכסה הוא מקצת פיה. המסנן בכפיפה מצרית²¹⁰ - לא יגביה קרקעית הכפיפה מן הפלי טפח²¹¹, כדי שלא יעשה אוהל עראי בשבת.

(206) שבת קלט, ב. (207) כלומר, שמוכן לכסות בו, שאם לא כן אסור שמא יסחוט (למעלה הלכה טו). (208) כשאינה מלאה, ויש בין המים לבגד חלל טפח (כמו שכתב בסמוך) (הרשב"א). (209) ודעת הראב"ד והרשב"א שאין בכיסוי כלים דין אוהל, וכאן אסור משום "עובדין דחול", שנראה כמשמרת (ראה פ"ח הי"ד). (210) סל של נצרים. (211) שאין אוהל בפחות מטפח.

~ יום חמישי י"ד אלול ~

פרק שלשה ועשרים

(1) נתבאר שבות יתר המלאכות, אותן יש להן שבותין, והן ארבע, וכולן על הסדר.

א. העושה² נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא - כגון נקב שבלול התרנגולין, שהוא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההקל³ - הרי זה חייב משום מפה בפטיש⁴. לפיכך גזרו על פל נקב - אפילו היה עשוי להוציא בלבד או להכניס בלבד - שמא יבוא לעשות נקב שחביבין עליו. ומפני זה אין נוקבין בקבית נקב חדש, ואין מסיפין בו. אבל פותחין נקב ישן⁵. והוא, שלא יהיה הנקב למטה מן השמרים; שאם היה למטה מן השמרים - הרי זה עשוי לחזק⁶, ואסור לפתחו.

(180) שבת קלח, א. (181) כעין אוהל סביב המיטה, עשוי מארג למחסה מפני הזבובים. (182) כסא בעל שלש רגלים. (183) לפי שאינו משתמש באויר שתחתיו (מגיד-משנה).

כט. פל¹⁸⁴ אוהל משפּע, שאין בגגו טפח ולא בפחות משלשה סמוך לגגו רחב טפח - הרי זה אוהל עראי, והעושה אותו לכתחלה בשבת - פטור. טלית כפולה¹⁸⁵, שהיו עליה חוטין¹⁸⁶ שהיא תלויה בהן מערב שבת - מותר¹⁸⁷ לנטותה ומתר לפרקקה. וכן הפרכת¹⁸⁸.

(184) סוכה יט, ב. (185) שבת קלח, א. ופירש"י שם: "שוטח טליתו על גבי ארבעה יתדות לישן תחתיה, וראשו מתכפלים לכאן ולכאן לצד הארץ, והם דפנות להגן מן החמה". אבל ממה שכתב רבינו הלכה זו ביחד עם הלכות אוהל משופע, נראה שגם כאן מדובר שהטלית פרוסה על מוט אחד באופן שאין בגגה טפח. וכן כתב ה'מגיד משנה'. (186) אם כרך את הטלית בחוטין מבעוד יום, כדי למשכה בהם ולפרוס לכאן ולכאן (רש"י). (187) על ידי החוטים למשכה בשבת, ואינו כעושה אוהל ארעי אלא כמוסיף על אוהל ארעי שמותר. (188) שאין איסור אוהל אלג בגג ולא במחיצה. וראה להלן הלכה לב.

ל. פלת¹⁸⁹ חתנים¹⁹⁰, שאין בגגה טפח ואין בפחות משלשה סמוך לגגה רחב טפח - הואיל שהיא מתקנת לכה¹⁹¹, מותר לנטותה ומתר לפרקקה. והוא, שלא תהא משלשלת מעל המטה טפח¹⁹². פקק¹⁹³ החלון - בזמן שהוא מתקן¹⁹⁴ לכה, אף-על-פי שאינו קשור ואינו תלוי - מותר לפקק בו החלון.

(189) שבת קלח, ב. (190) "אינה דומה לשאר כילות, ששאר כילות פרוסות על ארבעה קנים, ויש להן גג שהוא כאוהל, ושל חתנים על גבי נקליטין (עמודים) שאינם אלא שנים באמצעות המיטה, וקנה נתון עליהם, והיריעה נתונה עליו ונופלת לכאן ולכאן, ואין לה גג טפח, לפיכך אינה אוהל" (רש"י). (191) מוכנה מערב שבת. (192) שאם יש טפח, הרי הוא כמחיצה ואז נחשב השיפוע שלמעלה מן המיטה כגג וכאוהל ממש שאסור לעשותו בשבת. (193) משנה, שבת קכה, ב. והיא המפה שתולים כנגד החלונות להסתיר אורם (פירוש המשניות). (194) שחישב עליו מערב שבת לסתום בו את החלון (הרשב"א).

לא. כובע¹⁹⁵ שעושין על הראש, ויש לו שפה מקפת, שהיא עושה צל כמו אוהל על לבושו¹⁹⁶ - מותר ללבשו¹⁹⁷. ואם הוציא מן הבגד סביב לראשו או כנגד פניו כמו אוהל¹⁹⁸, והיה מהדק על ראשו, והיה השפה שהוציאה קשה ביותר כמו גג - אסור, מפני שהוא עושה אוהל עראי¹⁹⁹.

(195) שבת קלח, ב. (196) בכת"י תימן: "לובשו". (197) אף אם יש ברחבו טפח, כיון שאין השפה קשה - אין זה אוהל. (198) "הניח טליתו על ראשו כדרך שהוא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

"שהאומן מכה בפטיש על הכלי להשוות עקמיותו, וכן על האבן שבבניין להשוותה לחברותיה, וזהו גמר מלאכה". (20) שבת קג, ב. ובניגוד לדעת רש"י שחייב משום ממחק – לדעת רבינו חייב משום מכה בפטיש. ובנוסח אחר: "הגורד" (ויניציאה). וכן מובא בפ"י הט"ז. (21) בנוסח אחר: "באיזה דבר משתייהם חייב" ('מעשה רוקח'). (22) עירובין קד, א. (23) פעמון.

ה. אין²⁴ מספיקין²⁵ ולא מרקדין ואין מטפחין²⁶ בשבת, גזרה שמא יתקן פלי שיר. ולספק פלאחר יד - מתר²⁷. אין שטיין על פני המים, גזרה שמא יתקן²⁸ חבית של שטיין²⁹. ברכה³⁰ שפחצור - מתר לשוט בתוכה; שאינו בא לעשות חבית של שטיין. והוא, שיהיה לה שפה מקפת, שלא יעקר ממנה המים, כדי שיהיה הכר והפרש בינה ובין הים³¹.

(24) משנה, ביצה לו, ב. וב'ספרא' (אחרי פרק ז) אמרו: "מנין שלא יספוק ולא יטפח ולא ירקד – תלמוד לומר: שבתון". (25) "הוא הניגון וההכאה בצלצל" (פירוש המשניות). ולדעת רש"י (שם) להכות ביד על הירך. (26) "ההכאה יד על יד" (פירוש המשניות). (27) "ירושלמי" ביצה פ"ה ה"ב: "רבי היה משיא אשה לרבי שמעון בנו, והיו מטפחים באחורי ידיהם בשבת, עבר שם רבי מאיר ושמע קולם שהם מטפחים, אמר: רבותינו! הותרה השבת? (=חשב שמטפחים כדרכם – 'כסף משנה'). שמע רבי ואמר: מי זה שבא לרדותינו (לייסרנו) בתוך ביתינו? – שמע רבי מאיר קולו של רבי וברח". (28) בנוסח אחר: "יעשה" ('מעשה רוקח'). (29) כלי גומא ארוג כעין חבית, לשיטת הלמוד בו לשחות על פני המים. (30) שבת מ, ב. (31) ודינה כאמבטיא, שלא גזרו בה שמא יעשה חבית של שייטין.

ו. אין³² חותכין שפופרת של קנה³³, מפני שהוא כמתקן פלי. היתה חתוכה, אף-על-פי שאינה מתקנת - מתר להכניסה בקרב החבית בשבת להוציא ממנה יין, ואין חוששין שמא יתקן. ואסור להניח עלה של הדס³⁴ וכיצא בו בתוך הנקב של חבית כדי שיקלח את היין, מפני שהוא פועשה מרוב בשבת³⁵. ואין³⁶ שוכרין את החרס, ואין קורעין את הניר³⁷, מפני שהוא כמתקן פלי.

(32) שבת קמו, ב. (33) חלול, שנותנים בנקב החבית כדי להוציא את היין מתוכה. (34) "שנותנים על הנקב של חבית, להיות מקלח בו היין ולא יהיה שותת בדפני החבית" (ר"ח). (35) ודעת הרא"ש כרב אשי, שטעם האיסור הוא שמא יקטום עלה של הדס אם לא יהיה לו תלוש, ובמקום שיש לו הרבה קטומים מותר (סי' שיד). (36) משנה, ביצה לב, ב. (37) "כשצולים דגים, חותכים קנים או שוברים חרסים או חותכים נייר, ושורים במים ומסדרים את הנייר על גב התנור, כדי שהמתכת לא תשרוף את הדג" (רש"י).

ז. זמורה³⁸ שהיא קשורה בטפית³⁹ - ממלאין בה

(2) שבת קמו, א. (3) אדי חום וריח רע שלא ימותו התרנגולים. (4) ראה למעלה פרק י' הלכה יד והלכה טז. (5) נקב שהיה שם מכבר ונסתם. (6) את הכלי, שלא יצא יינו למטה מן השמרים אצל שוליו, שכל כובד היין נשען שם, וצריך סתימה מעולה, לפיכך כשפותחו, חשוב כפותח נקב חדש (רש"י).

ב. נוקבין מגופה של חבית להוציא ממנה יין, ובלבד שינקבה מלמעלה; אבל מצדה⁸ - אסור, מפני שהוא כמתקן פלי. שובר⁹ אדם את החבית לאכל ממנה גרורות, ובלבד שלא יתפון לעשות פלי¹⁰. ומביא אדם חבית של יין, ומתיז את ראשה בסוף לפני האורחין¹¹, ואינו חושש¹²; שאין פגנתו אלא להראות נדיבת לבו¹³.

(7) שבת קמו, א. סתימת החבית היתה עשויה מטיט, וכשלא היו צריכים לכל היין שבחבית, לא היו מסירים את כל המגופה, כי יין מגולה מתקלקל, אלא היו נוקבים חור בראש המגופה. (8) כשאינו רוצה לפתוח את המגופה, שלא יפלו עפר או פסולת ביין, עושה בה פתח מן הצד. (9) משנה, שבת קמו, א. (10) לנקבה יפה בפה נאה (רש"י). (11) בנוסח אחר: "לצורך האורחין" ('מעשה רוקח'). (12) "שאין במקלקל שום איסור בשבת" (רש"י) אם עושה כן לצורך שבת (ר"ן). (13) ואין כוונתו לתקן הכלי.

ג. וכשם¹⁴ שאסור לפתח פל נקב¹⁵, כך אסור לסתם פל נקב. לפיכך אסור לסתם נקב החבית, ואפלו בדבר שאינו מתמרח¹⁶ ואינו בא לידי סחיטה, כגון שישתם בקיסם או בצרור קטן¹⁷. אבל אם הניח שם אכל כדי להצניעו, ונמצא הנקב נסתם - מתר. ומתר להערים בדבר זה¹⁸.

(14) שבת קלט, ב. (15) אפילו אינו עשוי להכניס ולהוציא, כמבואר בה"א. (16) כי אם "ממרח בשעוה או זפת וכיוצא בהן מדברים המתמרחים עד שיחליק פניהם – חייב משום מוחק" (רבינו בפ"א ה"ו). (17) בנוסח אחר, חסרה המילה "קטן" ('מעשה רוקח'). (18) כי הערמה בדבר שאינו אסור רק מדרבנן – מותר (שבת קלט:). וכן מבואר בפכ"ב הט"ז ובהלכות יום-טוב פ"ז ה"ח.

ד. פל דבר שהוא גמר מלאכה - חייב עליו משום מכה בפטיש¹⁹. ומפני זה, הגורר²⁰ פל שהוא או המתקן פלי באיזה דבר²¹ שיתקן - חייב. לפיכך²² אסור להשמיע קול של שיר בשבת - בין בכלי שיר, כגון פנורות ונבלים, בין בשאר דברים. אפלו להפוח באצבע על הקרקע או על הלוח, או אחת כנגד אחת, בדרך המשוררים, או לקשקש את האגוז לתניוק, או לשחק בו בזוג²³, כדי שישתק. פל זה וכיוצא בו אסור, גזרה שמא יתקן פלי שיר.

(19) שבת עג, א: "שכן האומן מכה בקורנס על הסדן להחליקו בגמר מלאכה" (רש"י), ורבינו חננאל פירש:

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

טומאה, היה נטמא הכלי באותם המים הטמאים שבתוכו" (פירוש המשניות).

ט. אין מגביהין⁵⁸ תרומות ומעשרות בשבת, מפני שגזירה במתקן דבר שלא היה מתקן.

(58) משנה, ביצה לו, ב. אין מפרישים תרומות ומעשרות.

י. מעבד - מאבות מלאכות הוא. והמרפך⁵⁹ עור בשמן, כדרך שהעבדנים עושים - הרי זה מעבד, וחייב. לפיכך⁶⁰ לא יסוף אדם רגלו בשמן והוא בתוך המנעל⁶¹ או בתוך הסנדל החדשים; אבל סף הוא את רגלו שמן ולבוש⁶² מנעלו או סנדלו, אף-על-פי שהן חדשים. וסף כל גופו שמן ומתעגל על גבי קטבליא⁶³ חדשה, ואינו חושש. במה דברים אמורים? בשהיה השמן מועט, כדי שייצחצח העור בלבד; אבל אם היה בכשרו שמן הרבה, כדי שירפך העור - הרי זה אסור⁶⁴, מפני שהוא כמעבדו. והכל - בחדשים, אבל בישנים⁶⁵ - מותר.

(59) מבואר בפ"א ה"ה וה"ו. (60) שבת קמא, ב. (61) "מפני שהמנעל נהנה ממנו ונמצא מעבדו" (רש"י). (62) כיון שבשעת הסיכה לא נגע השמן בעור - מותר. (63) "עור שעושים ממנו משטחות לשולחן ולמיטה" (רש"י). (64) אף שאינו מתכוון לזה (גמרא, שם). (65) אין בהם משום חשש עיבוד.

יא. הממרח⁶⁶ רטיה בשבת - חייב משום מוחק את העור. לפיכך אין סותמין נקב בשערה⁶⁷ וכיוצא בה, שקמא ימרח⁶⁸. ואפלו בשומן אין סותמין את הנקב, גזירה משום שערה.

(66) כמבואר בפ"א ה"ו. (67) משנה, שבת קמו, א: "ואם היתה נקובה, לא יתן עליה שערה מפני שהוא ממרח. אמר רבי יהודה, מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב (שם מקום), ואמר: חוששני לו מחטאת (שמא מירח השערה לדבקה בדפני הכלי סביב הנקב)". (68) מלבד איסור סתימת הנקב שנוכח בהלכה ג', אם סתמו בשערה - חייב גם משום ממרח (כסף-משנה).

יב. פותח - מאבות מלאכות. לפיכך⁶⁹ אסור לכוול⁷⁰ בפוף⁷¹ וכיוצא בו בשבת, מפני שהוא כפותב⁷². ואסור⁷³ ללוות ולהלוות, גזירה שקמא יכתב⁷⁴. וכן אסור לקנות ולמכור⁷⁵ ולשכור ולהשכיר, גזירה שקמא יכתב. לא⁷⁶ ישכור אדם פועלים בשבת, ולא יאמר לחברו לשכור לו פועל. אבל לשאל ולהשאיל - מותר⁷⁷. שואל⁷⁸ אדם מתברו כדי יין וכדי שמן, ובלבד שלא יאמר לו "הלונני".

(69) משנה, שבת צד, ב. (70) לצבוע. (71) מין אבק כחול, שנותנת הנשים סביבות עיניהן. (72) "שמולך המכחול סביב העין, כאדם המולך קולמוס סביב האות" (רש"י); וכן

בשבת, ואם אינה קשורה - אין ממלאין בה; גזירה שקמא יקטם אותה ויתקעה⁴⁰. אסור⁴¹ לחף⁴² כלי כסף בגרתיקו⁴³, מפני שהוא מלבנן כדרך שהאמנים עושין, ונמצא כמתקן כלי וגומר מלאכתו בשבת. אבל חופפין אותו בחול ובגתר⁴⁴. וכן כל הכלים חופפין אותן בכל דבר. ואסור⁴⁵ להדיח קערות ואפסין⁴⁶ וכיוצא בהן, מפני שהוא כמתקן⁴⁷, אלא אם-כן הדיחן לאכל בהן סעדה אחרת באותה שבת. אבל כלי שתיה, כגון כוסות וקיתונות - מותר להדיחן בכל עת; שאין קבע לשתיה. ואין⁴⁸ מציעין את המטות בשבת כדי לישן עליהן למוצאי שבת⁴⁹, אבל מציעין מילי שבת לשבת.

(38) משנה, שבת קכה, ב. ענף גפן ארוך. (39) פך קטן, שהמורה קשורה בו כעין חבל בדלי, כדי לדלות ולשאוב מים מהבור או מהמעין. (40) "אם אינה קשורה אלא שיש עקמומית בראשה כעין מזלג ראוי לתלות בו את הטפח, חוששים שמא יתקנה מתוך שהיא רכה ונמצא עושה כלי, וחייב משום מכה בפטיש" (רש"י). ובנוסח אחר: "שמא יקטום אותה ויתקנה" (ויניציאה). (41) שבת נ, א. (42) לשפשף ולצחצח. (43) טיט לבן מאי כרתים, שמצחצחים בו כלי כסף. (44) מין עפר כעין מלח חריף, משתמשים בו להסיר כתמים. (45) שבת קיח, א: "קערות שאכל בהם ערבית, מדיחן לאכול בהם שחרית; שחרית, מדיחן לאכול בהן בצהרים; בצהרים, מדיחן לאכול בהן במנחה; מן המנחה ואילך - שוב אינו מדיח". (46) מחבות עמוקות לטיגון ובישול. (47) לצורך יום חול (מגיד-משנה). (48) שבת קיג, א. (49) שהוא טורח משבת לחול.

ח. אסור⁵⁰ להטביל כלים טמאין בשבת, מפני שהוא כמתקן כלי. אבל אדם טמא מותר לטביל, מפני שגזירה במקור⁵¹. ואין⁵² מדיין⁵³ עליו בשבת. המטביל⁵⁴ כלים בשבת: בשוגג - ישתמש בהן, במזיד - לא ישתמש בהן עד למוצאי שבת⁵⁵. ומותר⁵⁶ להטביל את המים הטמאים בשבת. כיצד יעשה? נותן בכלי שאינו מקבל טמאה, כגון כלי אבנים⁵⁷, ומטביל הכלים במקוה, עד שיעלה מי המקוה עליהן ויטהרו.

(50) משנה, ביצה יז, ב. (51) רוחץ לתענוג ולהצטנן, ולא להטהר מטומאתו. (52) משנה בפסחים סה, ב (מעשה רוקח). (53) הזאת שלישי ושביעי לטהר טמא מת מטומאתו (במדבר יט). (54) תרומות פ"ב מ"ג. (55) כמבואר בפ"ה הכ"ג. (56) משנה, ביצה יז, ב. הטבלה זו נקראת "השקה", "מי שיש לו מים יפה לשתות ונטמאו, ממלא מהם כלי אבן ונותנים במקוה מים, עד שמשיק מים למים, ונמצאו אלו זרועים ומחברים למי מקוה, ובטלים בהם ונטהרים" (רש"י שם). (57) "שאילו היה נותן אותם המים הטמאים בכלי עץ וכיוצא בו מן הכלים שמקבלים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(93) משנה, בכורות נז, ב. (94) מעשר בהמה "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט, העשירי יהיה קודש לה" (ויקרא כז, לב). (95) צבע אדום שרושמים בו את העשירי שיצא בפתח הדיר (ומה שלא אסרו בזה כבכל מקדיש, עיין 'תוספות' חגיגה ח. ד"ה משום סקרא). (96) שבת קמח, ב. (97) קרבן הפסח. (98) בערב פסח שחל בשבת, שהקרבן הפסח דוחה את השבת. (99) "חגיגה האמורה בתורה היא שיקריב שלמים ביום-טוב הראשון של חג בבואו לבית המקדש" (הל' חגיגה פ"א ה"א). (100) 'ספרי' (פ' בהעלותך פסקא סה - "צפנת פענח"); "נתינת אפר הפרה על המים שנתמלאו הוא הנקרא 'קידוש', והמים האלה שניתן עליהם האפר הם הנקראים מי חטאת ומים מקודשים", ובהם היו מטהרים את הטמאים (רבינו בהל' פרה אדומה פ"ו ה"א).

טו. המגביה¹⁰¹ תרומות ומעשרות בשבת או ביום טוב: בשוגג - יאכל ממה שהתקין, במזיד - לא יאכל עד מוצאי שבת¹⁰². ובין קף ובין קף תקן¹⁰³ את הפרות. וכן המקדיש¹⁰⁴ או המעריף או המכריס בשבת - בין בשוגג, בין במזיד - מה שעשה עשוי; ואין צריך לומר ביום טוב. וכן המקנה¹⁰⁵ לחברו בשבת - קנה. מעשרין¹⁰⁶ את הדמאי¹⁰⁷ בין השמשות¹⁰⁸, אבל לא את הנדאי¹⁰⁹.

(101) תרומות פ"ב מ"ג. (102) כמבואר בהלכה ח. (103) שיצאו מכלל טבל. (104) רי"ף ביצה פרק ה בשם הירושלמי. (105) בבא-קמא ע, א. (106) משנה, שבת לד, א. (107) "בימי יוחנן כהן גדול שהיה אחר שמעון הצדיק, שלחו בית-דין הגדול ובדקו בכל גבול ישראל, ומצאו שהכל זהירים בתרומה גדולה ומפרישים אותה, אבל מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני, היו עמי הארץ מישראל מקילים לעצמם ולא היו מפרישים אותם, לפיכך גזרו שלא יהיו נאמנים על המעשרות אלא אנשים נאמנים, אבל עמי הארץ פירותיהן ספק ואין נאמנים לומר מעושרין הן, וזהו הנקרא דמאי" (רבינו בהל' מעשר פ"א ה"א). וראה למעלה פ"א מהל' ברכות ה"כ. (108) ספק יום ספק לילה (כמבואר בפ"ה ה"ד), ולא גזרו בו משום שיש ספק בזמן ובפירות. (109) טבל.

טז. מי¹¹⁰ שקרא שם¹¹¹ לתרומת מעשר¹¹² של דמאי או למעשר עני של ודאי - לא יטלם¹¹³ בשבת, אף-על-פי שייחד מקומן מקדם השבת, והרי הן ידועין ומנחין בצד הפרות. ואם היה פהן או עני למודים¹¹⁴ לאכל אצלו - יבואו ויאכלו; ובלבד שיודיע לכהן, שזו שאני מאכילך תרומת מעשר, ויודיע¹¹⁵ לעני, שזו שאני מאכילך מעשר עני.

(110) דמאי פ"ד מ"ד. (111) שאמר בערב שבת: מה שאני חייב להפריש יהיה בצפוני או בדרומי של צבור הפירות, אבל לא הוציא את התרומות והמעשרות למקום אחר. (112) שהלוי צריך להפריש תרומה לכהן ממעשר שהוא

כתב רבינו בפירוש המשנה, כי כוחל הרי הוא ככותב [וכן היא מסקנת הגמרא (שבת צה. לפי כתי' מינכן) "כוחלת משום כותבת"]. (73) שבת קמח, א. (74) את החוב שלא ישכח. (75) וכן מפורש בנחמיה (יג, טז) "והצורים ישבו בה, מביאים דג וכל מכר ומוכרים בשבת לבני יהודה וירושלים, ואריבה את חורי יהודה, ואומרים להם: מה הדבר הרע הזה אשר אתם עושים ומחללים את יום השבת? ובמכילתא (פרשת תשא): "כי קודש היא לכם" - מגיד שהשבת מוספת קדושה על ישראל, מה שפלוני חנותו נעולה? - שהוא משמר את השבת. . . מעיד למי שאמר והיה העולם שברא את עולמו בששה ימים ונח ביום השביעי". (76) שבת קנ, א. (77) השאלה היא לזמן מועט, ולכן לא גזרו שמא יכתוב, אבל הלוואה היא לזמן מרובה, וחוששים שמא יכתוב (רב אלפסי). (78) משנה, שבת קמח, א.

יג. אחד⁷⁹ המוכר בפיה⁸⁰ או במסירה - אסור. ואסור לשקל - בין במאזנים, בין שלא במאזנים. וכשם⁸¹ שאסור לשקל, כך אסור למנות ולמדד⁸² - בין בכלי מדה, בין ביד, בין בחבל.

(79) ראה הל' יום-טוב פ"ד ה"ט וב'. (80) שהחליטו על המקח ולא מסרו לו. (81) משנה, שבת קנז, ב. (82) אבל מותר לומר לחבירו: מלא לי כלי זה, אף שהוא כלי של מידה, כיון שאינו מזכיר לו שם מידה (פ"ד מהלכות יו"ט הלכה כא).

יד. אין⁸³ הנני⁸⁴ בשבת, ולא חולצין⁸⁵ ולא מבימין⁸⁶ ולא מקדישין⁸⁷; גזרה שמה יכתב. ואין מקדישין⁸⁸ ולא מעריכין⁸⁹ ולא מחרימין⁹⁰, מפני שהוא במקח ומכר⁹¹. ואין מגביהין תרומות ומעשרות, שזה דומה למקדיש⁹² אותן פרות שהפריש. ועוד, מפני שהוא כמתקן אותן בשבת. ואין⁹³ מעשרין את הבמה⁹⁴, גזרה שמה ירשם בסקרא⁹⁵. ומקדיש⁹⁶ אדם פסחו⁹⁷ בשבת⁹⁸, וחגיגתו⁹⁹ ביום טוב; שזו - מצות היום היא. וכשם שאין מקדישין, כך אין מקדישין מי חטאת¹⁰⁰.

(83) משנה, ביצה לו, ב. (84) שמא יכתוב פסק-דין. (85) חליצת נעל היבם, שאינו רוצה לייבם את אשת אחיו המת, ואסור שמא יכתוב שטר חליצה. (86) שמא יכתוב שטר כתובה ליבמה. (87) אשה, שמא יכתוב שטר אירוסין וקידושין. (88) חפץ לה'. (89) להעריך ערך נפשו של הנודר להקדש לפי שנותיו (ויקרא כז). (90) האומר: הרי בהמה זו חרם - לבדק בית המקדש. (91) אין הכוונה שאסרו שמא יבוא לידי מקח וממכר, שהרי מקח וממכר גזירת חכמים היא, ואין גוזרים גזירה לגזירה, אלא שטעם האיסור באלה, שזה למקח וממכר: שמא יכתוב. (92) ראה למעלה הלכה ט [וכאן הוסיף טעם זה לתרומת חוץ לארץ שאוכל והולך ואחר כך מפריש (בכורות כז). ואין בה הטעם של מתקן, ואסור להפרישה משום מקדיש, עיין ביצה ט.].

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

לבד ספרי הנבואות ופירושיהן, אסור לקרוא בשבת ויום-טוב, ואפילו היה אותו הספר בחכמה מן החכמות" (פירוש המשניות). (129) שבת קמט, א. (130) "כגון בני אדם המציירים בכותל חיות משונות, או דיוקנות של בני אדם של מעשים, כגון מלחמת דוד וגלית, וכותבין תחתיה: זו צורת חיה פלונית, וזו דיוקנית פלוני ופלונית" (רש"י). (131) ואם עשאו לשם עבודה-זרה אסור אף בחול להסתכל בהם, שנאמר (ויקרא יט, ד) "אל תפנו אל האלילים" (גמרא ו'תוספות' שם). (132) "רוצה לומר, שלא יקרא ב'כתובים'" (תהלים משלי ואיוב ועוד) כל אחד ואחד בביתו, כדי שלא יבטל בית המדרש, ולא אסרו הקריאה בהם אלא בשעת המדרש בלבד" (פירוש המשניות). (133) "דרכם היה שהיו דורשים לעם בשבתות, ומלמדים לעם חוקי האלהים ותורותיו, והיתה תועלת גדולה לכולם בזה, וזה היו עושים קודם אכילה, ואפילו על החכמים הגדולים היה הרב מקפיד כשלא היו באים לשמוע דבריו, לפי שהקיבוץ ההוא ברוב עם היה חיזוק הדת ושמירת גדריו (מגיד-משנה).

כ. נפלה¹³⁴ דלקה בַּחֲצָר¹³⁵ בַּשַּׁבָּת - אֵינוּ מַצִּיל כָּל מֵה שֵׁיִשׁ בַּחֲצָר לַחֲצָר אַחֶרֶת שֶׁבָּאוּתוֹ הַמְּבֹוֹי, אֶף-עַל-פִּי שֶׁעָרְבוּ; גִּזְרָה שֶׁמָּא יִכְבֶּה הַדִּלְקָה כְּדִי שִׁיֻּצֵּל, מִפְּנֵי שֶׁאֵדָם בְּהוּל עַל מְמוֹנוֹ. לְפִיכָךְ גִּזְרוּ, שֶׁלֹּא יֻצֵּל אֲלָא מְזוֹן שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ לְאוֹתוֹ שַׁבָּת, וְכֵלִים שֶׁצָּרִיךְ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בַּשַּׁבָּת, וּבְגָדִים שֶׁיִּכּוֹל לְלַבֵּשׁ; שֶׁנִּמְצָא מִתְנַאֵשׁ מִן הַפֶּל, וְאֵינוּ כָּא לִידֵי כַּבּוֹי. וְאִם לֹא עָרְבוּ - אֶף מְזוֹנוֹ וְכֵלָיו אֵינוּ מַצִּיל.

(134) משנה, שבת קיז, ב. (135) אבל בחצר אחרת שאין בה הדליקה אינו בהול, ומותר להציל הכל מחשש הדליקה שבחצר הסמוכה (מגיד-משנה).

כא. ומה¹³⁶ הוא מַצִּיל לְמִזְוֹנוֹ? אִם נִפְלָה דִּלְקָה בְּלִילֵי שַׁבָּת - מַצִּילִין מְזוֹן שְׁלֹשׁ סְעֻדוֹת¹³⁷, הָרִאשִׁי לְאָדָם - לְאָדָם¹³⁸, וְהָרִאשִׁי לְבִהְמָה - לְבִהְמָה¹³⁹; נִפְלָה בַּשַּׁחֲרִית¹⁴⁰ - מַצִּילִין מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדוֹת; בַּמָּנְחָה - מַצִּילִין מְזוֹן סְעֻדָּה אַחַת.

(136) משנה, שבת קיז, ב. (137) שחייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת, כמבואר בפ"ל ה"ט. (138) מזון שלש סעודות עבור כל אחד מבני ביתו ('פרי מגדים'). (139) "שמקדימים מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן" (רבינו בה' עבדים פ"ט ה"ח). (140) לפני הסעודה השנייה.

כב. בַּמָּה¹⁴¹ דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּמַּצִּיל בְּכֵלִים הַרְבֵּה¹⁴², או שֶׁהִיָּה מְמַלָּא כְּלִי וּמוֹצִיאָו וּמַעֲרָה, וְחוֹזֵר וּמְמַלָּא אוֹתוֹ שֵׁנִית - הוּא שֶׁאֵין מַצִּיל אֲלָא מֵה שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ; אֲבָל אִם הוֹצִיא כְּלִי אֶחָד בְּהוֹצָאָה אַחַת, אֶף-עַל-פִּי שֵׁיִשׁ בּוֹ כְּמָה סְעֻדוֹת - מִתֵּר.

(141) משנה, שבת קב, א. (142) אפילו בפעם אחת.

מקבל מישראל, אבל תרומה גדולה רגילים לתתה מיד לכהן, ואין הדרך להשאירה בבית ישראל אחר שקרא שם עליה. (113) ליתנם לכהן או לעני, שאסור לתת המתנות בשבת (רבינו בפירוש המשניות שם). (114) רגילים לאכול על שולחן. (115) שאם אינו מודיעם, הם סבורים שמשלו הוא מאכילם, ואסור להאכיל לאורחיו תרומות ומעשרות (פירוש המשניות ורע"ב). ועוד: שגונב דעת הבריות ('תפארת ישראל').

יז. אָסוּר¹¹⁶ לְהַפִּיס¹¹⁷ וּלְשַׁחַק בְּקִבְיָא¹¹⁸ בַּשַּׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמִקָּח וּמִמְכָּר. וּמִפִּיס אָדָם עִם בְּנָיו וְעִם בְּנֵי בֵיתוֹ¹¹⁹ עַל מְנָה גְדוֹלָה כְּגִדָּה מְנָה קִטְנָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין מִקְפִּידִין¹²⁰.

(116) משנה, שבת קמח, ב. (117) להטיל גורלות. (118) "אלו שמשחקים בעצים או בצורות או בעצמות וכיוצא בהן, ועושים תנאי ביניהם שכל הנוצח את חבירו באותו שחוק, יקח ממנו כך וכך" (רבינו בפ"ו מהל' גזילה ואבידה ה"י) ודבר זה אף בחול אסור משום גזל מדבריהם (שם). (119) דרך משחק על יד השולחן בשבת (פירוש המשניות). (120) ולא יבואו לידי מדה ומשקל, שהרי אביהם נותן להם הכל משלו.

יח. אָסוּר¹²¹ לְחַשֵּׁב חֲשֻׁבוֹנוֹת, שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶן, בַּשַּׁבָּת¹²² - בֵּין שֶׁעָבַר, בֵּין שֶׁעֲתִיד לִהְיוֹת - גִּזְרָה שֶׁמָּא יִכְתֹּב. לְפִיכָךְ, חֲשֻׁבוֹנוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן צָרָךְ - מִתֵּר לְחַשְׁבָּן. פִּיצֵד? כְּמָה סָאִין תְּבוּאָה הָיָה לָנוּ בַּשָּׁנָה פְּלוֹנִית, כְּמָה דִּינָרִין הוֹצִיא בַּחֲתָנוֹת בְּנוֹ, וְכִיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ; שֶׁהֵן בְּכָלֵל שִׁיחָה בְּטִלָּה, שֶׁאֵין בָּהֶן צָרָךְ כָּלָל. הַמְּחַשֵּׁב אוֹתָן בַּשַּׁבָּת - מִמְּחַשֵּׁב בַּחֲלָל¹²³.

(121) שבת קנ, א. (122) המילה "בשבת" מתייחסת לתחילת ההלכה: אסור בשבת לחשב חשבונות שהוא צריך להן, בין לשעבר בין לעתיד להיות ('מעשה רוקח'). (123) אבל אין שיחה בטלה ראויה ליראי חטא (מגיד-משנה).

יט. אָסוּר¹²⁴ לְקִרוֹת בַּשְּׁטָרִי הַדְּיוּטוֹת¹²⁵ בַּשַּׁבָּת; שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּדֶרֶךְ חַל, וְיָבֹא לְמַחֵק. מוֹנֶה¹²⁶ אָדָם פְּרָפְרוֹתָיו¹²⁷ וְאֵת אוֹרְחָיו מִפִּי, אֲבָל לֹא מִן הַכֶּתֶב¹²⁸, כְּדִי שֶׁלֹּא יִקְרָא בַּשְּׁטָרִי הַדְּיוּטוֹת. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ הַשְּׁמוֹת חֲקוּקִין עַל הַטִּבְלָא אוֹ עַל הַכֶּתֶל - מִתֵּר לְקִרוֹתָן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוּ מִתְחַלֵּף בַּשְּׁטָר. וְאָסוּר¹²⁹ לְקִרוֹת בְּכֵתֵב הַמְּהַלֵּךְ תַּחַת הַצִּוְרָה¹³⁰ וְתַּחַת הַדְּיוּקָנִי בַּשַּׁבָּת¹³¹. אֶף לְקִרוֹת בְּתוֹבִיבִים¹³² בַּשַּׁבָּת בַּשַּׁעַת בֵּית הַמְּדֻרָשׁ¹³³ - אָסוּר, גִּזְרָה מְשׁוּם בְּטוֹל בֵּית הַמְּדֻרָשׁ; שֶׁלֹּא יִהְיֶה כָּל אֶחָד יוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ וְקוֹרֵא, וְיִמְנַע מִבֵּית הַמְּדֻרָשׁ.

(124) שבת קטז, ב. (125) שטרי חובות וחשבונות. (126) משנה, שבת קמז, ב. (127) מיני מעדנים. (128) "כי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

לְחַצֵּר אַחֲרֵת שְׁבָאוֹתוֹ הַמְּבֹרָכִי, וְאַף-עַל-פִּי שֶׁלֹא עָרְבוּ; וּבְלִבְדֵּי שִׁיחָהּ לְמִבְוֵי שֶׁלֹשׁ מַחְצוֹת וּלְחֵי אֶחָד¹⁵⁷. וְהוּא, שֶׁיְהִי כְתוּבִין אֲשׁוּרִית¹⁵⁸ וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ; אֲכַל אִם הָיוּ כְתוּבִין בְּכָל לְשׁוֹן אוֹ בְּכֶתֶב אֲחֵר - אֵין מִצִּילִין אוֹתָן, אֲפִלּוּ הָיָה שֵׁם עָרוּב. וּבְחֹל אֲסוּר לְקָרוֹת בֵּהֶם¹⁵⁹, אֲלֵא מִנִּיחָן בְּמָקוֹם הַתֶּרֶף וְהֵן מִתְאַבְּדִין מֵאֲלֵיהֶן.

(155) משנה, שבת קטו, א. (156) תורה נביאים וכתובים. (157) כמבואר בפ"ז ה"ב. (158) הוא הכתב שבספרי התורה שלנו. (159) שבת קטו, א: "מעשה באבא חלפתא שהלך אצל רבן גמליאל בריבי לטבריה, ומצאו שהיה יושב על שולחנו. . . ובידו ספר איוב תרגום, והוא קורא בו. אמר לו: זכור אני ברבן גמליאל אבי אביך, שהיה עומד על גבי מעלה בהר הבית, והביאו לפניו ספר איוב תרגום, ואמר לבנאי: שקעהו תחת הנדבך (שורת אבני הבנין), אף הוא צויה עלינו וגנוז. רבי יוסי בריבי יהודה אומר - מניחן במקום התורפה (=מקום גלוי) והן מרקבין מאלהיהן."

כז. הִיף¹⁶⁰ כְּתוּבִין בְּסֵם¹⁶¹ וּבִסְקָרָא¹⁶² - אַף-עַל-פִּי שְׁאִינוּ כְּתֵב שֶׁל קִימָא, הוֹאִיל וְהֵן כְּתוּבִין אֲשׁוּרִית וּבִלְשׁוֹן קֹדֶשׁ - מִצִּילִין אוֹתָן. גְּלִיזֶן¹⁶³ שֶׁל סְפָרִים, שֶׁלְמַעֲלָה וְשֶׁלְמַטָּה וְשֶׁבִין פְּרָשָׁה לְפָרָשָׁה וְשֶׁבִין דָּף לְדָף וְשֶׁבִתְחִלַת הַסֵּפֶר וְשֶׁבִסוּף הַסֵּפֶר - אֵין מִצִּילִין אוֹתָן. הַבְּרָכוֹת¹⁶⁴ וְהַקְמָעִין¹⁶⁵, אַף-עַל-פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן אוֹתוֹת שֶׁל שֵׁם וּמַעֲנִיּוֹת הַרְבֵּה שֶׁל תּוֹרָה - אֵין מִצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדִּלְקָה.

(160) שבת קטו, ב. (161) צבע לכתיבה. (162) צבע אדום בהיר, ושניהם אינם כשרים לכתיבת ספר תורה. (163) החלק הבלתי כתוב, המקיף את הכתב. (164) "מטבע הברכות שתיקנו חכמים, כגון 'שמונה עשרה' ושאר ברכות" (רש"י) - כעין סידורי תפילה שלנו. (165) שכתובים בהם פסוקים מעניינות (פרשיות) של תורה לסגולה ולרפואה.

כח. סִפְרָא¹⁶⁶ תּוֹרָה¹⁶⁷ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְלֶקֶט שְׁמוֹנִים וְחֲמִשׁ אוֹתוֹת מִתּוֹךְ תְּבוֹת שְׁלֵמוֹת, וְאֲפִלּוּ בְּכֻלָּן "יִגַּר שְׁהִדוּתָא"¹⁶⁸; וְכֵן אִם הָיְתָה בָּהּ פְּרָשָׁה שְׁאִין בָּהּ שְׁמוֹנִים וְחֲמִשׁ אוֹתוֹת וְיֵשׁ בָּהּ הַזְּכָרוֹת¹⁶⁹, כְּגוֹן "וְהָיָה בְּנִסְעֵי הָאָרֶץ"¹⁷⁰ - מִצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדִּלְקָה. וּמִצִּילִין תִּיקָן¹⁷¹ הַסֵּפֶר עִם הַסֵּפֶר, וְתִיק תְּפִלִּין עִם הַתְּפִלִּין, אַף-עַל-פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכָן¹⁷² מַעוֹת.

(166) שבת קטו, א. (167) שנטשטשו צורות האותיות, ולא נשארו אלא שמונים וחמש אותיות, כמו "ויהי בנסוע" (במדבר י', לה), החשובה כספר בפני עצמה, ואין בה אלא שמונים וחמש אותיות. (168) אף שהוא תרגום ולא לשון הקודש. (169) שמות קדושים, אף שאין בהם פ"ה אותיות (שבת קטו:). (170) שנמחקו ונטשטשו מפרשה זו כמה אותיות. (171) משנה, שבת קטו, ב. שהתיק מתשמישי קדושה. (172) בתוך התיק, שהמעוֹת בטלות לגבי התיק.

כג. מִצִּיל סֵל מְלֵא כְּפֻרוֹת, אַף-עַל-פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּמָה סְעוּדוֹת, וְעִגּוּל שֶׁל דְּבִלָּה¹⁴³, וְחִבִּית שֶׁל יִין. וְכֵן אִם פָּרַשׁ טְלִיתוֹ וְקִבֵּץ בָּהּ כָּל מָה שֶׁיִּכּוֹל לְהוֹצִיא, וְהוֹצִיאָהּ מִלְּאָה בְּכַת אַחַת - מִתֵּר.

(143) תאנים מיובשות כבושות בצורת עיגול.

כד. וְאוֹמַר¹⁴⁴ לְאַחֲרִים: בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם¹⁴⁵! וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִצִּיל מְזוֹן שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ¹⁴⁶, אוֹ כָּל אֶחָד שֶׁמִּחְזִיק אֲפִלּוּ דָּבָר גָּדוֹל. וְהָרִי הוּא שֶׁל מִצִּיל. וְאִם לֹא רָצָה הַמִּצִּיל לְקַחְתּוֹ וּנְתָנוּ לְבַעֲלָיו - מִתֵּר לוֹ לִטֹּל מִמֶּנּוּ אַחֵר הַשֶּׁבֶת שֶׁכָּר עָמְלוֹ¹⁴⁷; וְאֵין זֶה שֶׁכָּר שֶׁבֶת¹⁴⁸, שֶׁהָרִי אֵין שֵׁם מְלֵאכָה וְלֹא אֲסוּר, שֶׁלֹא הוֹצִיאוּ אֲלֵא בְּמָקוֹם מְעֻרָּב¹⁴⁹.

(144) משנה, שבת קב, א. (145) אבל לא בשבילו, שלא הותרו לו אלא שלש סעודות. (146) כיון שאמר: בואו והצילו לכם, הפקיר את הכל. (147) כמפורש במשנה שם: "ואם היו פקחין, עושין עמו חשבון אחר השבת. (148) שאילו רצה המציל לקחת לעצמו - הכל הרי הוא שלו, שהרי זכה בכל מן ההפקר, והוא אינו נוטל שטר עבודת ההצלה, כִּי-אִם שֶׁכָּר הַחֲפָצִים שֶׁהוּא מַחְזִיר מִרְצוֹנוֹ (גמרא ופירוש המשניות). (149) שלגבי אחרים, הרי הדבר כמו מציאה שלא הותרו בה שום איסור (ראה למעלה פ"ו הכ"ב) ועיין 'מגן אברהם' סי' של"ד סק"ג ו'מחצית השקל' שם.

כה. הַצִּיל¹⁵⁰ פֶּת נִקְיָה¹⁵¹ - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִצִּיל פֶּת שְׁאִינָה נִקְיָה; אֲבָל אִם הַצִּיל פֶּת שְׁאִינָה נִקְיָה - חוֹזֵר וּמִצִּיל פֶּת נִקְיָה. וּמִצִּיל בְּיוֹם הַכְּפֻרוֹת מָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לְשִׁבְתָּהּ, אִם הָיָה יוֹם הַכְּפֻרוֹת בְּעֶרֶב שֶׁבֶת¹⁵²; אֲבָל אֵינוֹ מִצִּיל בְּשֶׁבֶת לְיוֹם הַכְּפֻרוֹת¹⁵³, וְאֵין צָרִיךְ לִזְמַר לְיוֹם טוֹב, וְלֹא מִשְׁבֶּת זֶה לְשִׁבְתָּהּ הַבֹּאָה¹⁵⁴. וְמָה שֶׁהוּא מִצִּיל לְלִבְשׁ - לִזְבֹּשׁ כָּל מָה שֶׁהוּא יָכוֹל לְלִבֵּשׁ, וְעוֹטֵף כָּל מָה שֶׁהוּא יָכוֹל לְעֻטֵּף, וּמוֹצִיא. וְאוֹמַר לְאַחֲרִים: בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם! וְכָל אֶחָד וְאֶחָד לִזְבֹּשׁ וּמִתְעַטֵּף בְּכָלִיו, וּמוֹצִיא. וְהָרִי הוּא שֶׁלֹּא כְּמוֹ הַמַּאֲכָל, שֶׁהָרִי מִן הַהֶפְקֵר הֵן זִזְכִּין.

(150) שבת קיז, ב. (151) מזון של סעודות. וכן הדין בבשר ודגים ושאר מיני אוכלין, אם הציל כבר מין אחד, יכול לומר במין השני אני חפץ (או"ח סי' שלד). (152) בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה, אבל בזמננו אין יום הכיפורים חל לא בערב שבת ולא באחד בשבת, כמבואר בהל' קידוש החודש פ"ז ה"א. (153) למוצאי יום הכיפורים (רש"י). אַף-עַל-פִּי שֶׁיֵּשׁ טַעַם לְהַתִּיר, מִשּׁוּם שֶׁמִּצְוָה לֵאכּוֹל בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּיפּוּרִים ('תוספות' שם). (154) שהרי יש לו זמן להכין אוכל בשבילו.

כו. מִתֵּר¹⁵⁵ לְהַצִּיל כָּל כְּתָבִי הַקֹּדֶשׁ¹⁵⁶ שֶׁיֵּשׁ בְּחֶצֶר

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

~ יום שישי ט"ו אלול ~

פרק ארבעה ועשרים

(1) נתבארו בו איסורים של דבריהם, בדברים שאין בהם חשש מלאכה. ומה שהותר מהם, במקום מצוה, או צרכי רבים, ונמשך לזה ביאור שאין עונשי בית-דין דוחין את השבת, אף על פי שהם מצוה. ונסתיים הפרק בהקדמת הודעת סיבות איסור טלטול מקצת דברים בשבת, מצד מהות הדברים, לא מצד הרשויות שבהן הדברים מטלטלין.

א. יש דברים שהן אסורין בשבת, אף-על-פי שאינם דומין למלאכה ואינם מביאין לידי מלאכה. ומפני מה נאסרו? משום שנאמר: אם תשיב משבת רגלך עשות חפץ ביום קדשי. ונאמר: וכבודו מעשות דרכיך ממצא חפץ ודבר דבר. לפיכך אסור לאדם להלך בחפציו בשבת, ואפילו לדבר בהן, כגון שידבר עם שתפו מה ימכר למחר או מה יקנה, או היאך יבנה בית זה, ובאי זה סחורה ילך למקום פלוני. כל זה וכיוצא בו אסור, שנאמר: ודבר דבר - דבור אסור, הרהור מתר.

(2) ירושלמי (מסכת שבת פרק ט"ו הלכה ג'): "אמר רבי אבהו: כתיב (שמות כ, י) 'ויום השביעי שבת לה' אלהיך - מה הקדוש ברוך הוא שבת ממאמר (שהרי בעשרה מאמרות נברא העולם), אף אתה שבות ממאמר" (שלא תדבר בשבת דברי חול). (3) (מסכת שבת דף ק"ג עמוד א').

ב. אסור לאדם לפקד גנותיו ושרותיו בשבת פדי לראות מה הן צרכיו, או היאך הן פרותיהן; שהרי זה מהלך לעשות חפצו. וכן אסור לאדם שיצא בשבת עד סוף התחום,⁵ וישב שם עד שתתחשף, פדי שיהיה קרוב לעשות חפציו במוצאי שבת; שהרי נמצא הלכו בשבת לעשות חפציו.

(4) (מסכת עירובין דף ל"ח עמוד ב'). (5) אלפיים אמה מהעיר כמבואר בפרק כ"ז הלכה א'.

ג. במה דברים אמורים?⁶ בשהחשיף על התחום לעשות דבר שאסור בשבת לעשותו; אבל אם החשיף לעשות דבר שמתר לעשותו בשבת - הרי זה מתר. פיצד? אין מחשיכין על התחום להביא פרות מחברין או לשכר פועליו, אבל מחשיף הוא לשמור פרות; שהרי מתר לשמור בשבת. ומחשיף להביא בהמה או פרות תלושין;⁸ שהבהמה - קורא לה והיא באה, אף-על-פי שהיא חוץ לתחום; ופרות תלושין - אלו היו שם מחצות, היה מתר להביאן בשבת. וכן אומר אדם לחבירו: לך פלוני⁹ אני הולך למחר; שאם היו שם ברגלים¹⁰, היה הולך לשם בשבת. וכן כל כיוצא בזה.

(6) (משנה מסכת שבת דף ק"ג עמוד א'). שאסור להחשיך

על התחום. (7) ראה להלן הלכה ח'. (8) שנתלשו מערב שבת אבל פירות שנתלשו בשבת שאסורים באכילה (למעלה פרק כ"א הלכה ז') ואסורים בטלטול - אין מחשיכים עבורם (מסכת שבת דף ק"ג עמוד ב'). (9) שהוא מחוץ לתחום. (10) סוכות של שומרים, שעל ידיהן יוכל ללכת בשבת אפילו מחוץ לתחום, אם הן מובלעות זו לזו בתוך שבועים אמה וארבעה טפחים, כמבואר בפרק כ"ח הלכה א' וב'.

ד. מתר¹¹ לאדם לומר לפועל: הנראה שתעמד עמי לערב?¹² אבל לא יאמר לו: היה נכון לי לערב; שנמצא עושה חפצו בשבת. ואסור¹³ לרוץ ולדלג בשבת, שנאמר: מעשות דרכיך - שלא יהא הלוקף של שבת כהלוקף של חל. ויורד¹⁴ אדם לבור ושיח¹⁵ ומערה, אפילו הן מאה אמה, ומטפס ויורד ושותה¹⁶, ומטפס ועולה¹⁷. ואסור¹⁸ להרבות בשיחה¹⁹ בטלה²⁰, שנאמר: ודבר דבר - שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חל.

(11) (מסכת שבת דף ק"ג עמוד א'). (12) "עכשיו נראה אם תעמוד עמי לערב, אם תבא אלי לכשתחשך, אף על פי ששניהם יודעים שעל מנת לשכרו לעבודה הוא מזהירו, כיון שאינו אומר כן בפירוש אלא בדרך רמז, הרי זה כהרהור, ומבואר בהלכה א': 'ודבר דבר - דבר אסור הרהור מותר' (ועיין רש"י שם). ובהגה"מ פירש: 'הנראה - טוב בעיניך'. (13) (מסכת שבת דף ק"ג עמוד א'). (14) (מסכת עירובין דף ק' עמוד א'). (15) חפירה ארוכה. (16) לדעת רש"י מותר לדרת גם לא לצורך שתיה, "בין שיש בהן מים בין שאין בהן מים". (17) ואין כאן חשש של איסור הלך כדרך חול, ובטור אורח חיים סימן של"ו כתב שהחידוש בזה הוא שאין חוששין שמה יעקור קרקע בידיהם ועלייתו. (18) (מסכת שבת דף ק"ג עמוד א'). (19) ירושלמי (מסכת שבת פרק ט"ו הלכה ג'): "רבי שמעון בן יוחאי כשראה את אמו מדברת הרבה, אמר לה: אמי שבת היום". (20) בתלמוד (מסכת יומא דף י"ט עמוד ב'): מובא שגם בחול אסור, ושם: 'אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה, שנאמר (דברים פרק ו', פסוק ז') 'ודברת בם' - ולא בדברים בטלים'. אבל הר"ח פירש שם שהמדובר על המפסיק באמצע לימודו. ועיין לעיל בפרק ב' מהלכות דעות הלכה ד'.

ה. מתר לרוץ בשבת לדבר מצוה, כגון שירוצו לבית הכנסת או לבית המדרש²¹. ומחשיבין²² חשבונות של מצוה²³, ומודדין²⁴ מדידה של מצוה, כגון מקוה - לידע אם יש פשעור²⁵, או בגד - לידע אם מקבל טמאה²⁶. ופוסקין²⁷ צדקה לעניים. והולכין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות - ואפילו לטרטאות²⁸ וטרקלין²⁹ של כותים - לפקח³⁰ על עסקי רבים³¹ בשבת. ומשדכין על התינוקות לארס³², ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אגמנות³³. ומבקרין³⁴ חולין ומנחמים אבלים. והנכנס לבקר את החולה, אומר:

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ללמדו תורה, להשיאו אשה וללמדו אומנות". (34) (מסכת שבת דף י"ב עמוד א'). (35) "צריך להרחיב דעתם שלא יצטערו" (רש"י). (36) משנה (מסכת שבת דף קנ"א עמוד א'). (37) "לשאל ולחקור" (פירוש המשניות). (38) שכל אלו צרכי מצוה הם. (39) סכום מסוים שעליו לא יוסיף, מכיון שאין בהקצבה זו מצוה כי אם חסכון ממונו.

ו. מפליגין⁴⁰ ביום הגדול⁴¹ בערב שבת לדבר מצוה, ופוסקין⁴² עמו לשבת - ואינו שובת⁴³. ומפירין⁴⁴ נדרים⁴⁵ בשבת - בין לצרף שבת⁴⁶, בין שלא לצרף שבת⁴⁷. ונשאלין⁴⁸ לחכם על הנדרים שהן לצרף השבת, ומתירין, אף-על-פי שהיה להן פנאי להתירן קדם השבת; שדברים אלו - מצוה הן⁴⁹.

(40) (מסכת שבת דף י"ט עמוד א'). (41) להלן בפרק ל' הלכה י"ג מביא רבינו, שאסור להפליג (לנסוע בספינה) פחות משלושה ימים קודם השבת, משום צער הנוסעים אשר "יחוגו וינועו כשיכור", לכן יפליג שלשה ימים לפני שבת, כדי "שתתישב דעתו עליו קודם השבת ולא יצטער יותר מדאי". ולדבר מצוה מותר, כי העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת ("שלחן ערוך" הרב, רמ"ח) ו"שליחות מצוה דוחה שבת" (במדבר רבה, שלח פרשה ט"ז). (42) מתנה עם הנכרי שישבות. (43) ואם אחר כך אינו שובת אין בכך כלום. (44) משנה (שבת דף קנ"ז עמוד א'). (45) בעל יכול להפר ביום שמעו את נדרי אשתו, והאב - נדרי בתו (עד שלא בגרה ולא נשאת). (46) כגון נדר שלא לאכול בשבת (רש"י). (47) כי אם לא יפר היום, לא יוכל להפר עוד. (48) החכם יכול להתיר נדר אם הנודר מתחרט עליו. (49) אבל נדרים שאינם לצורך השבת ימתין להתירם עד למחר.

ז. אין⁵⁰ עונשין בשבת. אף-על-פי שהענש מצות עשה⁵¹, אינה דוחה שבת. פיצד? הרי שנתחייב בבית דין מלקות או מיתה - אין מלקין אותו ואין מיתתין אותו בשבת; שנאמר: לא תבערו אש בכל משבתכם ביום השבת - זו אזהרה לבית-דין שלא ישפדו בשבת מי שנתחייב שרפה, והוא הדין לשאר עונשין⁵².

(50) (סנהדרין דף ל"ה עמוד ב'). (51) ראה בספר המצוות מצות עשה רכ"ד: להכות ברצועה. מצוה רכ"ח: לשרוף העוברים כו' ועיין שם עוד במצוות הסמוכות. (52) בגמרא (שם) משמע שדוקא בדבר שיש בו חילול שבת, כגון שריפה - אסור לדון, ושאר עונשים שאין בהם חילול שבת לא מצאנו. אולם בירושלמי סנהדרין (פרק ד' הלכה ו') וזכר "בספר המצוות" מל"ת שכ"ב) מפורש: "נאמר כאן (שמות פרק ל"ה, פסוק ג') לא תבערו אש בכל מושבותיכם" ונאמר להלן (במדבר פרק ל"ה, פסוק כ"ט) "והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם", מה להלן (מושבות) בבית דין הכתוב מדבר, אף כאן בבית דין הכתוב מדבר,

שבת היא מלזעק, ורפואה קרובה לבוא³⁵. ומחשיכין³⁶ על התחום לפקח³⁷ על עסקי פלה ועל עסקי המת³⁸, להביא לו ארון ותקריבין. ואומר לו: לך למקום פלוני. לא מצאת שם, הבא ממקום פלוני. לא מצאת ממנה, הבא ממאתים. ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח³⁹. שכל אלו וכיוצא בהן - מצוה הן, ונאמר: עשות חפצין וכו' - חפצין אסורין, חפצין שמים מתירין.

~ נקודות משיחות קודש ~

"מתיר לרוץ בשבת לדבר מצוה - בגזן שירון לבית הכנסת, או לבית המדרש וכו'".

מכאן הוראה לעבודת האדם: גם מי שהוא בבחינת "ראשיכם שבטיכם" ומוסרים לו את השליחות לעסוק בהפצת המעיינות, אינו יכול לטעון שהוא "תלמיד חכם (ש) איקרי שבת" ואסור לו לרוץ ולדלג בשבת. על כך באה ההוראה "מותר לרוץ בשבת לדבר מצוה" ואף שכל יהודי העוסק בתורה הוא בבחינת שבת, שהרי "לכולי עלמא בשבת ניתנה תורה" וכביאור אדמו"ר הזקן ששבת ותורה ענינים אחד, לא רק שמותר לו לרוץ בשבת אלא יתירה מזה, כפסק הרמב"ם לפנ"ז "מצוה לרוץ לבית הכנסת ובלשון המשנה "הוי רץ למצוה".

וכמבואר במק"א ש"מת מצוה" ברוחניות הוא יהודי החי בעוה"ז וכשמדבר אודות מצוות אין בו שום חיות, וכמו שבנוגע למת מצוה כפשוטו, חייב אפילו כה"ג להפסיק באמצע עבודת יוה"כ - "שבת שבתון" ולהתעסק עם "מת מצוה", כך, ולמעלה מכך צריך לעזוב עבודתו הכי נעלית כדי להחיות יהודי זה.

(יין מלכות ספר זמנים סימן יב מתוך רמב"ם "פרס המלך")

(21) (מסכת ברכות דף ו' עמוד ב'): "אמר רבי זירא: בתחילה כשראתי חכמים רצים לשמוע את הדרשה לבית המדרש, אמרתי: חכמים מחללים את השבת! כיון ששמעתי מה שאמר רבי יהושע בן לוי: לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת, גם אני מהרתי. (22) (מסכת שבת דף ק"נ עמוד א'). (23) כחשבון ההוצאות לסעודת מצוה וכדומה (מגן אברהם ש"ו). (24) משנה (מסכת שבת דף קנ"ז עמוד א'). (25) ארבעים סאה. (26) בגד שיש בו שלש אצבעות על שלש אצבעות מקבל טומאת בגדים (רבינו בהלכות כלים פרק כ"ב הלכה א'). (27) (מסכת שבת דף ק"נ עמוד א') מקציבים סכומי כסף. (28) לתיאטראות. (29) אולם מרווח שמסביבו חדרים. (30) לשאול ולחקור (פירוש המשניות). (31) צרכי רבים נחשבים לדבר מצוה. (32) בפירוש המשנה כתב רבינו: "דבר מצוה - בשדוכי הבנים והבנות". (33) (מסכת קדושין כ"ט עמוד א') "האב חייב בבנו: למולו, לפדותו,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(מסכת שבת דף ל"ד עמוד א'): "ספק חשיכה ספק אינו חשיכה, אין מעשרין את הפירות ואין מטבילין את הכלים" ונפסק להלכה בפרק כ"ג הלכה ט"ו (ורמו על זה רבינו בסמוך), אף שאין במעשר וטבילה אלא משום שבות, אלא ודאי שלא התירו שבות בין השמשות אלא לדבר מצוה ("מגיד משנה"). (63) דברים המותרים מן התורה וחכמים גזרו עליהם כמבואר בתחלת פרק כ"א. (64) שהוא ספק יום ספק לילה כמבואר בפרק ה' הלכה ד'. (65) צורך גדול. (66) שאסרו חכמים משום גזירה שמא יתלוש כמבואר בפרק כ"א הלכה ו'. (67) שאסרו חכמים גזירה שמא יעשה חבית של שייטין (פרק כ"ג הלכה ה'). (68) למצות נטילה. (69) למצות תקיעה. (70) שאיסור טלטול בתוכו הוא מדרבנן כמבואר בפרק י"ד הלכה י"א. (71) "שאינן מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה" (הלכות עירובין פרק ו' הלכה ו'). ואם "נתכוון לשבות ברשות היחיד או ברשות הרבים והניח עירובו בכרמלית, או שנתכוון לשבות בכרמלית והניח עירובו (עירוב-תחומין) ברשות היחיד או ברשות הרבים – הרי זה עירוב, שבשעת קניית העירוב, שהוא בין-השמשות, מותר להוציא ולהכניס מכל אחת משתי הרשויות לכרמלית לדבר-מצוה, שכל דבר שהוא מדברי סופרים לא גזרו עליו בין השמשות במקום מצוה" (שם הלכה ט'). (72) תבואה שלא הופרשה ממנה תרומה ומעשר. (73) פירות עם הארץ שספק אם הפריש מהם מעשרות (ראה פרק כ"ג הלכה ט"ו).

יא. קטן⁷⁴ שעשה⁷⁵ בשבת דבר שהוא משום שבות⁷⁶, כגון שתלש מעצין שאינו נקוב או טלטל בכרמלית - אין בית-דין מצוין להפרישו⁷⁷. וכן אם הניחו אביו - אין ממחין בידו⁷⁸.

(74) (מסכת יבמות דף ק"ד עמוד א'): "לרבי יצחק בר ביסני אבדו מפתחות בית המדרש ברשות הרבים בשבת, בא לפני רבי פדת (לשאול מה לעשות), אמר לו הבא לשם תינוק ותינוקת וישחקו שם, ואם ימצאו את המפתחות יביאו לך. שמע מינה: "קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו" וראה להלן בסמוך. (75) בקטן שלא הגיע לחינוך, אבל אם הגיע לחינוך (שהוא מבין להבדיל בין איסור להיתר), כיון שחייב אביו לחנכו במצוות כל שכן שצריך להפרישו מאיסור (תוספות שבת דף ק"כ עמוד א'). (76) זה נאמר על סוף ההלכה, שגם אביו אינו צריך להפרישו מאיסור דרבנן, אבל בית דין אין צריכים להפרישו גם אם עושה איסור תורה כמבואר בהלכות מאכלות אסורות פרק י"ז הלכה כ"ז (כסף משנה). (77) "במה דברים אמורים בשעשה מעצמו אבל אסור להרגילו בחילול שבת ומועד, ואפילו בדברים שהן משום שבות" (הלכות מאכלות אסורות שם). (78) "אף על פי שאין בית דין מצווין להפריש את הקטן, מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו, כדי לחנכו בקדושה, שנאמר: חנוך לנער על פי דרכו וגו'" (שם).

יב. אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת בדרך שהוא עושה בחל⁷⁹. ומפני מה נגעו באסור זה?

מכאן לבתי דינים שלא יהיו דנין בשבת", משמע שכל העונשים נכללים באיסור זה.

ח. מתיר⁵³ לאדם לשמר פירותיו בשבת - בין תלושים, בין מחפורין. ואם בא אדם לטל מהן, או בהמה וחייה לאכל מהן - גוער⁵⁴ בהן ומכה בהם ומרחיקן. והלוא דבר זה מחפציו הוא, ולמה הוא מתיר? מפני שלא נאסר אלא לקנות לעצמו חפצים שאינן עתה מצויים, או להשתכר ולהרויח ולהטפל בהנאה שתבוא לידי; אבל לשמר ממונו שכתב בא לידו עד שיצמד כמות שהוא - מתיר. הא למה זה דומה? לנוצל ביתו⁵⁵ מפני הגנבים.

(53) משנה מסכת שבת דף ק"נ עמוד א' "מחשיך הוא על התחום לשמור ומביא פירות בידו" ואמרו בגמרא (שם עמוד ב') שהמדובר בפירות מחוברים. הרי שמותר לשמור גם פירות מחוברים שאם לא כן אסור להחשיך על זה כדלעיל הלכה ג'. (54) נלמד ממה שבסמוך בהלכה ט' שלא יספק כו' משמע שלגעור מותר. (55) [כן הוא בגמרא מסכת שבת דף ק"ו עמוד ב': "לנוצל את ביתו לשומרו" ושם דף ק"ז עמוד א' אמרו בענין זה שפטור ומותר הוא].

ט. המשמר⁵⁶ זרעיו מפני העופות, ומקשאיו⁵⁷ ומדלעיו⁵⁸ מפני החיה - לא יספק⁵⁹ ולא ירקד⁶⁰ בדרך שעושה בחל; גזירה שמא יטל צורו⁶¹ ויזרק ארבע אמות ברשות הרבים.

(56) (מסכת עירובין דף ק"ד עמוד א'). (57) שדה קשואין. (58) שדה דלועין. (59) יכה כף אל כף. (60) ברגל כדי להבריק את העופות והחיות. (61) עיין לעיל פרק כ"ג הלכה ה' "שאינן מספקין ולא מרקדין בשבת גזירה שמא יתקן כלי שיר" ויעיין שם במגיד משנה שדוקא אם עשה כן לשיר גזרו גזירה זו.

י. כל⁶² הדברים שהן אסורין משום שבות⁶³, לא גזרו עליהן בין השמשות⁶⁴; אלא בעצמו של יום הוא שהן אסורין, אבל בין השמשות מתירין. והוא שהיה שם דבר מצוה או דחק⁶⁵. כיצד? מתיר לו בין השמשות לעלות באילן⁶⁶ או לשוט על פני המים⁶⁷ להביא לולב⁶⁸ או שופר⁶⁹. וכן מוריד מן האילן או מוציא מן הכרמלית⁷⁰ צרוב⁷¹ שעשה. וכן אם היה טרוד ונחפז, ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות - הרי זה מתיר. אבל אם לא היה שם דחק ולא דבר מצוה - אסור. לפיכך אין מעשרין את הודאי⁷² בין השמשות, אף-על-פי שאסור הפרשת המעשר בשבת משום שבות; אבל מעשרים את הדמאי⁷³.

(62) (מסכת עירובין דף ל"ב עמוד ב'): "רבי אומר: כל דבר שהוא משום שבות, לא גזרו עליו בין השמשות", וסובר רבינו שזה נאמר על דבר מצוה, כדי שלא יקשה מהמשנה

~ שבת קודש ט"ז אלול ~

פרק חמשה ועשרים

(1) נתבאר בו מקצת דיני טלטול ולא נשלמו בזה הפרק.

א. יש כלי שמלאכתו להתר, והוא כלי שמתר לעשות בו בשבת דבר שנעשה לו כחל. כגון: כוס לשותות בו, וקערה לאכל בה, וספין לחתך בו בשר נפת, וקרנס² לפצע³ בו אגוזים וכיוצא בהן.

(2) פטיש. (3) לפצח.

ב. יש כלי שמלאכתו לאסור, והוא כלי שאסור לעשות בו בשבת דבר שנעשה לו. כגון מכתשת⁴ וריחים⁵ וכיוצא בהן, שאסור לכתש ולטחן בשבת.

(4) כלי לכתישת דברים יבשים. (5) טחנת-יד.

ג. כל⁶ כלי שמלאכתו להתר - בין היה של עץ, או של חרס, או של אבן, או של מתכת - מותר לטלטלו בשבת, בין בשביל עצמו של כלי, בין לצורך מקומו⁸, בין לצורך גופו⁹. וכל כלי שמלאכתו לאסור - בין היה של עץ, או של חרס, או של אבנים, או של מתכת - מותר לטלטלו בשבת, בין לצורך גופו¹⁰, בין לצורך מקומו; אבל בשביל עצמו¹¹ של כלי - אסור.

(6) משנה (שבת קכב: קד). ויסוד איסור טלטול בשבת, מבואר בפרק הקודם הלכה י"א וי"ב. (7) שלא ישבר או שלא יגנב, כדלהלן הלכה ד'. (8) שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח. (9) שצריך להשתמש בגוף הכלי. משמע שאין לטלטל שום כלי אפילו אם מלאכתו להתר, אלא דוקא לצורך גופו או מקומו או בשביל עצמו של כלי, אבל שלא לצורך כלל - אסור לטלטל (מגיד-משנה). (10) לשימוש של היתר בגוף הכלי, כגון פטיש של נפחים לפצוע בו אגוזים, כדלהלן הלכה ז'. (11) שלא ישבר או שלא יגנב כנ"ל.

ד. כיצד? מטלטל הוא¹² את הקערה של עץ לאכל בה או לישיב במקומה, או כדי שלא תגנב - וזה הוא בשביל עצמה. וכן אם טלטל אותה מן החמה כדי שלא תתייבש ותשבר, או מן הגשמים כדי שלא תתפח¹³ ותפסד - הרי זה מטלטל בשביל עצמה ומתר, מפני שמלאכתה להתר.

(12) כלי שמלאכתו להתר לצורך גופו ומקומו או בשביל עצמו. (13) תתנפח מרטיבות ותתקלקל.

ה. וכן מטלטל הוא הריחים או המכתשת¹⁴ לשבר עליה אגוזים או לעלות עליה למטה - וזה הוא לצורך גופו או לישיב במקומו; אבל אינו מטלטלה

אמרו: ומה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהיה הלוקח בשבת כהלוקח בחל, ולא שיחת השבת כשיחת החל, שנאמר: ודבר דבר - קל וחמר שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחל; כדי שלא יהיה כיום חל כפניו, ויבוא להגביה ולתקן פלים מפנה לפנה או מבית לבית, או להצניע אבנים וכיוצא בהן; שהרי הוא בטל ויושב בביתו, ויבקש דבר שיתעסק בו, ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שנאמר בתורה: למען ינוח.

(79) וזה נקרא בלשון הפוסקים: "מוקצה"; ופרטי הדינים יבוארו להלן בפרק כ"ה ובפרק כ"ו. ומקור איסור טלטול המוקצה בשבת הוא בברייתא (מסכת שבת דף ק"ג עמוד ב'): "אמר רבי חנינא: בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו (איסור טלטול מוקצה), שכתוב (נחמיה י"ג): 'בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת ומביאים הערימות' (וגזרו טלטול הרבה כלים, כדי לגדור גדר להחמיר באיסורי שבת שהיו מקילים בהם - רש"י). ומתחלה אסרו הכל: בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלים בשבת (שאדם זקוק להם מאד לשימוש: סכין לחתוך בה דבילה, כף לקדירה, וסכין לחתוך בשר ולחם) וחזרו והתירו (כשראו שהתחיל העם להזהר באסורי שבת), וחזרו והתירו יותר (כשנוהרו יותר) עד שאמרו: כל הכלים ניטלים בשבת, חוץ מאלה המפורשים להלן בהלכות שלפנינו. ובעיקר טעמיו של רבינו באיסור טלטול המוקצה בהלכה זו ובהלכה י"ג חלק הראב"ד בהשגה וכתב כי טעם איסור טלטול הוא משום שמא יבוא לידי איסור הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים כמבואר בגמרא (מסכת שבת דף קכ"ד עמוד ב'), ואף על פי שמשום גזירת הוצאה היא - לא גזרו על כל הכלים ועל האוכלין משום שאין גוזרים גזירה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולים לעמוד בה (רש"י ביצה דף י"ד עמוד א'). ודעת רבינו היא שמה שאמרו בגמרא ש"לטלטל צורך הוצאה היא" אינו אלא לפי משנה ראשונה שאסרו הכל, אבל לפי משנה אחרונה שרוב הכלים מותרים בטלטול, אי אפשר לומר שהטעם הוא משום הוצאה שאם כן מה נשתנו אלו מאלו, אלא על כרחנו שטעמים אחרים הונחו בענין זה וכמו שביאר בדבריו (ועיין מ"מ).

יג. ועוד, כשיבקר ויטלטל פלים שמלאכתו לאסור, אפשר שיתעסק בהן מעט ויבוא לידי מלאכה. ועוד, מפני שמקצת העם אינם בעלי אמוניות, אלא בטלין כל ימיהן, כגון הטילין ויושבי קרנות, שכל ימיהן הן שובתים ממלאכה; ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים, נמצא שלא שבת שבייתה הנבחרת. לפיכך שבייתה מדברים אלו היא שבייתה השווה בכל אדם. ומפני דברים אלו נגזרו באסור הטלטול, ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא פלים הצריך להם, כמו שיתבאר.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(36) משנה, שבת קכב, ב. (37) עשויה לחפור בה ומלאכתה לאיסור. (38) "מכאן ראייה, שמותר להוציא מה שנכנס בבשר האדם מן הקוצים והברקנים בשבת, וכמו כן מותר לסחוט החבורה כדי שתצא הליחה ממנה אבל לא להרחיב הפה" (פירוש המשניות). וראה למעלה בפ"י הי"ז. (39) שבטל מהם שם כלי. (40) שלא נגמרה עדיין. (41) שאף-על-פי שכיון שלא ניקבה עדיין, אין שם מלאכתה לאיסור עליה, ואינה ראויה לתפירה - יש לפעמים שמשאירים אותה כך ומשתמשים בה להוציא את הקוצים הנתחבים ביד (גמרא שבת קכג. ורש"י שם).

ט. כל⁴² כלי שמקפיד עליו ששם יפחתו דמיו, כגון כלים המקצים⁴³ לסחורה וכלים הקרים ביותר, שמקפיד עליהן ששם יפסדו - אסור לטלטלן בשבת. וזה הוא הנקרא מקצה מחמת חסרון פיס. כגון: המסר⁴⁴ הגדול, ויתד⁴⁵ של מחרשה, וספין של טבחים⁴⁶, וחרב⁴⁷ של אשכנפים⁴⁸, וחצין החרשים⁴⁹, וקרנס של פשמים⁵⁰, וכיוצא בהן.

(42) משנה, שבת קכג, ב. (43) המיוחדים. (44) כלי נגר לנסר בו עצים. (45) המתכת החדה שבמחרישה לחפירה באדמה. (46) סכין שהקצבים מקצבים בו את הבשר באטליו (רש"י), ולדעת ה'תוספות' סכין של שחיטה. (47) סכין. (48) סנדלרים. (49) קרדום הנגרים לחתוך את הקורות (בגמרא: "חצינא דנגרי"). ובנוסח אחר: "וחצין של חרשין" (מעשה רוקח). (50) בנוסח אחר: "קורנס של נפחים" (ויניציאה). ותמה על זה ה'בית יוסף' בס" שח שבקורנס של נפחים הכל מודים שאינו מוקצה מחמת חסרון כים (שבת, שם).

י. כל⁵¹ כלי שהקצה מחמת האסור - אסור לטלטלו⁵². כגון: גר⁵³ שהדליקו בו בשבת, והמנורה שהיה⁵⁴ הגר עליה, ושלחן שהיה עליו מעות - אף-על-פי שפכה הגר או שגפלו המעות - אסור לטלטלן; שכל כלי שהיה אסור לטלטלו בין השמשות, נאסר לטלטלו כל השבת כלה, אף-על-פי שהלך הדבר שגרום לו האסור⁵⁵.

(51) שבת קנז, א. (52) אפילו לצורך גופו או לצורך מקומו (כסף-משנה). (53) שבת מר, א. (54) שהניחו עליו בכוונה (מגיד-משנה). (55) "מיגו דאיתקצאי לבין השמשות, איתקצאי לכולי יומא" (=מתוך, מפני שנעשה מוקצה לבין השמשות, הוקצה לכל היום).

יא. אבל⁵⁶ כלי המקצה מחמת מאוסו, כגון גר⁵⁷ ישן של גפס וכלי הצואה וכיוצא בהן - מותר לטלטלן בשבת, אם הצרף להן.

(56) שבת קנז, א. (57) של חרס.

יב. כל⁵⁸ הכלים הנטלין בשבת שנתפרקו דלתותיהן, כגון דלתות שדה תבה ומגדל⁵⁹ - בין שנתפרקו בשבת⁶⁰, בין שנתפרקו קדם השבת - מותר לטלטלן

כדי שלא תשבר, ולא כדי שלא תגנב. וכן כל כיוצא בזה.

(14) שמלאכתם לאיסור.

ו. וכל¹⁵ שאינו כלי, כגון אבנים ומעות וקנים וקורות וכיוצא בהן - אסור לטלטלן. אכן¹⁶ גדולה או קורה גדולה - אף-על-פי שהיא נטלת בעשרה בני אדם, אם יש תורת כלי עליה - מטלטלים אותה¹⁷. דלתות¹⁸ הפית, אף-על-פי שהן כלים, לא הוכנו לטלטלן לפיכך, אם נתפרקו אפילו בשבת¹⁹ - אין מטלטלין אותן. וכן²⁰ העפר והחול והמת²¹ - אין מזיזין אותן ממקומן. וכן שמונה²² חי - הרי הוא כאבן, ואסור לטלטלו.

(15) שבת קכג, ב. (16) עירובין קב, א. (17) כי לא נתבטל שם כלי ממנה מפני גדלה וכבדה. (18) משנה, שבת קכב, ב. (19) אף שבין השמשות היה מטלטלן כשפתח ונעל, עכשיו כשנתפרקו אין מטלטלים אותן, מכיון שעומדים להתחבר עם הית (ראה 'מגן אברהם' ס' שח). (20) שבת ט, א. (21) משנה, שבת קנא, ב. (22) שבת קלה, א. שנוהל שמונה חדשים לעיבורו ושערו לקוי ואין צפרניו שלימים כברייתן שהיה ראוי להוולד בחודש התשיעי ויצא קודם שנגמר (פ"א מהלכות מילה הי"ג) ונחשב כמות שאינו יכול לחיות.

ז. מותר²³ לטלטל הכלי אפילו שלא לצורך תשמישו, אלא לעשות בו מלאכה שלא נעשה לתשמישו. כיצד? נוטל אדם קרנס²⁴ לפצע בו אגוזים; קרדום²⁵ - לחתוך בו דבילה²⁶; מגרה²⁷ - לגרר²⁸ בה את הגבינה; מגרפה²⁹ - לגרף בה את הגרונגרות³⁰; את הרחת³¹ ואת המזלג - לתת עליו אכל לקטן; את הפוש³² ואת הפרפר³³ - לתחב³⁴ בו; מחט של סקאין³⁵ - לפתח בו את הדלת; את המכתשת - לישב עליה. וכן כל כיוצא בזה.

(23) משנה, שבת קכב, ב. (24) של נפחים או של צורפי זהב (שבת קכג). ואילו קורנס של בשמים - ראה להלן הלכה ט. (25) גרון העשוי לחטוב בו עצים. (26) תאנה יבשה. (27) כעין סכין שפיה עשוי שנים שנים. (28) לחתכה ולחלקה. (29) כלי כעין יד שגורפים בה דברים. (30) תאנים יבשות. (31) כלי עץ לזרות בו דגן ברוח כדי להבר את הבר מן התבן. (32) שיפור קטן עשוי עץ שמכניסים בו את האוכל לתוך הפה. (33) חלק מנול האורגים, הכלי שהאורג מכה בו על הארג. (34) בנוסח אחר: "לדחוף" (שונצינו). (35) עושים שקים והמחט שלהם גדולה.

ח. ומטלטל³⁶ אדם מחט של יד³⁷ השלמה לטל בה את הקוץ³⁸; אבל אם נטל הקצה הנקוב שלה, או הקצה החד שלה - אין מטלטלין אותה³⁹. ואם היתה גלם⁴⁰ ועדיין לא נקבה - מותר לטלטלה⁴¹.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

טו. פיצד⁷³ פגה⁷⁴ שהיתה טמונה⁷⁵ בתוך⁷⁶, וחררה⁷⁷ שהיתה על גבי גחלים⁷⁸ - תוחבן⁷⁹ ככור⁸⁰ או בככר⁸¹ ונוטלן, ואף-על-פי שהתבן והגחלים ננערים בשבת בשעת⁸² נטילה. וכן לפת⁸¹ או צנונות שהיו טמונים בעפר, ומקצת העלים מגלים⁸² - שומטן⁸³ בשבת בעלה שלחן, ואף-על-פי שהעפר ננער. אבל אם היה כפר או תינוק על גבי האבן או על גבי הקורה - לא יטלטל⁸⁴ האבן או הקורה בכפר או בתינוק שיש עליה. וכן כל פיוצא בזה.

(73) שבת קכג, א. (74) תאנה שלא בשלה כל צרכה. (75) היתה טמונה, ולא שהוא טמנה בכוונה, שאם לא כן היא נעשית בסיס לתבן (להלן הלכה יז, ועיין 'תוספות' שבת קכג, ד"ה פגה). (76) המוקצה ומיוחד לעשית טיט. (77) עוגה דקה אפוייה על גבי גחלים. (78) ואינה טמונה בתוכם, שאם לא כן הרי הוא חותה גחלים בשבת, "מכבה את העליונות ומדליק את התחתונות" (כמבואר בהל' שגגות פ"ז הי"ב) - 'כסף משנה'. (79) מבואר בהלכה ד'. (80) בנוסח אחר: "ננערים בשעת" ('מעשה רוקח'). (81) כלאים פ"א מ"ט. (82) אבל אם העלים מכוסים, אם תוחב בהם כוש או כרכר, נראה כעושה גומא בשבת (מגיד-משנה). (83) מושך אותם. (84) שבת קמב, ב: "לא התירו כיכר ותינוק אלא למת בלבד" (להלן פכ"ו הכ"א).

טז. נוטל⁸⁵ אדם את בנו⁸⁶ שיש לו געגועין עליו⁸⁷ והאבן⁸⁸ בידו⁸⁹, אבל לא דינר; שאם יפל הדינר, יטלנו האב בידו. כלכלה⁹⁰ שהיתה נקובה, וסתם נקב שלה באבן - מתר לטלטלה; שהרי האבן נעשית כדפין⁹¹. היתה הכלכלה מלאה פרות, והאבן בתוך הפרות - אם היו הפרות רטבים, כגון ענבים ותותים - נוטל אותה כמות שהיא⁹²; שאם ינער הפרות - יטנפו בעפר, ובמקום הפסד לא גזרו.

(85) משנה, שבת קמא, ב. (86) בחצר שמותר לטלטל בה. (87) שהבן משתוקק לאביו, ויתעצב אם לא יקחנו. (88) שהיא מוקצה. (89) ויטלטל מוקצה. (90) סל. (91) אם היא מהודקת יפה "והיא כחלק מן הסל" (פירוש המשניות). (92) "שהכלכלה נעשתה בסיס לאיסור ולהיתר, וההיתר חשוב יותר, ובטל האיסור לגבו, כאילו אינו בסיס רק להיתר" ('מגן אברהם' סי' שט).

יז. חבית⁹³ ששכב אבן על פיה⁹⁴ - מטא על צדה והיא נופלת. היתה בין החביות⁹⁵ והאבן עליה - מגביהה⁹⁶ למקום אחר, ומטא על צדה שם, והאבן נופלת. וכן השוכנת מעות על הפר וצריך לפר⁹⁷ - נוער את הפר והן נופלות. ואם צריך למקום הפר - נוטל את הפר והמעות עליו. אבל אם הניח⁹⁸ המעות מערב שבת על הפר, או הניח האבן על פי

אותן דלתות. וכן⁶¹ כל הכלים הנטלין בשבת שגשגרו - בין קדם השבת, בין בשבת - שבריהן נטלין. והוא, שהיה שבריהן עושין מעין מלאכתן⁶². פיצד? שברי ערבה⁶³ - לכסות בהן את פי החבית; שברי זכוכית - לכסות בהן את פי הפך. וכן כל פיוצא בזה. אבל אם אין השברים ראויין למלאכה כלל - אסור לטלטלן⁶⁴.

(58) משנה, שבת קכב, ב. (59) מבואר בפכ"ב הכ"ה. (60) לא רק נתפרקו בשבת מותרים, שהרי הם מוכנים ועומדים מבין השמשות, כשהיו עדיין מחוברים לכלי, אלא אפילו נתפרקו קודם השבת - מותר לטלטלם, כיון שעומדים לכך לחזור ולחברם לכלי. (61) משנה, שבת קכד, ב. (62) בנוסח אחר: "מעין מלאכה". ונוסחא זו נכונה, שהרי מפרש רבינו "כיצד שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית וכו'" וכדעת תנא-קמא של רבי יהודה בשבת שם ('מעשה רוקח'), וכן כתב ה'מגיד משנה' שרבינו פסק כתנא-קמא. (63) כלי גדול ושטוח לתשמישים שונים. (64) "ואם נשברו במקום שיכולים להזיק, כגון שברי זכוכית - מותר" (רמ"א סי' שח ס"ו).

יג. כל⁶⁵ פסווי הכלים נטלים בשבת. והוא, שיש תורת כל⁶⁶ עליהן. הנה כלי מחבר בקרקע, כגון חבית הטמונה⁶⁷ בארץ: אם יש בפסווי שלה בית אחיזה⁶⁸ - מטלטלין אותו, ואם לאו - אין מטלטלין אותו. וכן פסווי הקרקעות, כגון בורות וחריצין⁶⁹ - אין מטלטלין⁷⁰ פסווי שלחן, אלא אם-כן יש לו בית אחיזה. פסווי התנור⁷¹, אף-על-פי שאין לו בית אחיזה - מתר לטלטלו.

(65) משנה, שבת קכו, ב. (66) שאם לא כן - אסורים בטלטול. (67) בטמונה בארץ או צריכים לבית אחיזה (וכתנא-קמא של רבי יוסי שם), אבל אם אינו טמון בארץ כמו התנור, אין אנו צריכים בית אחיזה - וכרבי אליעזר בן יעקב (שם קכה). (68) לאחוז בו, שמוכיח שזהו כלי העשוי לקחת ולהחזירו. (69) חפירות ארוכות בקרקע. (70) מכיון שהוא כיסוי קרקע, דומה לבונה אם מכסה אותו, או כסותר אם נוטל את הכיסוי. (71) רק שוליו מחוברים לקרקע, אבל אין כולו טמון בה וחציו מגולה, לכן לא גזרו חכמים עליו, כמו בבור וחרץ (מגיד-משנה).

יד. שני דברים⁷², אחד אסור לטלטלו ואחד מתר לטלטלו, והן סמוכין זה לזה או זה על זה או זה בזה, ובזמן שמטלטלין אחד מהן יטלטל השני: אם היה צריך לדבר שמתר לטלטלו - מטלטלו, ואף-על-פי שדבר האסור מטלטל עמו; ואם צריך לטלטל דבר האסור - לא יטלטלנו באותו דבר המתר.

(72) כלל זה הוא בדינו: טלטול מן הצד (=על ידי דבר אחר) לצורך דבר המוקצה - אסור, ואם לצורך דבר המותר - מותר (וראה 'תוספות' שבת מג: ד"ה דכ"ע).

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מוסיפים חומש מלבד הקרן (ויקרא כז, לא), אבל אינו מעכב - ומותרים באכילה.

כ. מְטַלְטֵל¹¹⁶ יִשְׂרָאֵל הַתְּרוּמָה, אֶף-עַל-פִּי שְׂאִינָה רְאוּיָה לִי¹¹⁷; וּמְטַלְטֵלִין תְּרוּמָה טְמָאָה עִם הַטְּהוֹרָה אוֹ עִם הַחֲלִין, אִם הָיוּ שְׂנִיָּהֶם בְּכָלִי אֶחָד. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים¹¹⁸? בְּשִׁהִיטָה הַטְּהוֹרָה לְמִטָּה¹¹⁹, וְהָיוּ פְּרוֹת הַמִּתְטַפֵּין בְּקֶרֶקַע, שְׂאֵם יִנְעַר אוֹתָן יִפְסְדוּ; אֲבָל אִם הָיוּ אֲגוּזִים וְשִׁקְדִים וְכִיּוּצָא בֵּהֶן - נוֹעַר הַכָּלִי, וְנוֹטֵל הַטְּהוֹרָה אוֹ הַחֲלִין, וּמְנִיחָה הַטְּמָאָה. וְאִם הָיָה צָרִיךְ לְמָקוֹם הַכָּלִי - בֵּין שִׁהִיטָה לְמַעְלָה, בֵּין שִׁהִיטָה לְמַטָּה - מְטַלְטֵל הַכָּל בְּאֶחָד.

(116) משנה, שבת קמא, ב. (117) כיון שראויה לכהן. (118) כמו שנתבאר למעלה הלכה טז. (119) אבל אם טהורה למעלה שיכול לקחת את הטהורה, אסור לו לטלטל את הכלי. ובנוסף אחר: "כשהיתה הטמאה למטה" (ריניציאה) ובי'סוף משנה' מבכר את הנוסח הנדפס.

כא. נִדְבָךְ¹²⁰ שֶׁל אֲבָנִים שֶׁחֲשַׁב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם: אִם לְמִדּוֹם¹²¹ - מִתָּר לִישֵׁב עָלֵיהֶן לְמַחֵר, וְאִם לֹא - אֲסוּר. חֲרִיט¹²² שֶׁל דָּקֵל שֶׁגִּדְרָן¹²³ לְעֵצִים¹²⁴, וְנִמְלָךְ עָלֵיהֶן מִעֶרֶב שֶׁבֶת לִישִׁיבָה - מִתָּר לְטַלְטֵל¹²⁵. וְכֵן אִם יָשַׁב עָלֵיהֶן מִבְּעוֹד יוֹם - מִתָּר לְטַלְטֵל.

(120) שבת קכה, ב: "אמר רבי חנינא: פעם אחת הלך רבי למקום אחד, ומצא נדבך של אבנים (שורת אבני בנין), ואמר לתלמידיו: צאו וחשבו כדי שנשב עליהם למחר". (121) סדרום כדי לישב עליהם, שעשו מעשה והכינום מערב שבת. (122) שבת ג, א. ענפים. (123) שלקטן; בנוסח אחר: "שגדרן" (שוניצינו). (124) להסיקן באש. (125) וכאן אין צריך מעשה, כמו בנדבך אבנים, מכיון שחריות יש מהן העומדות לשיבה, ויש להסקה, ואף שחשב מתחילה להסקה, די במחשבה לבד לייחדן לשיבה, שמחשבה מוציאה מידי מחשבה, אבל בנדבך של אבנים העומד לבנין ולא לשיבה, צריך מעשה מיוחד להכניס לשיבה (מגיד-משנה).

כב. הַקֶּשֶׁל¹²⁶ שֶׁעַל הַמִּטָּה - לֹא יִנְעָנְעוּ בִּידוֹ¹²⁷, אֲבָל מְנַעְנְעוּ בְּגוֹפּוֹ¹²⁸. וְאִם הוּא מְאֻכָּל בְּהֵמָה - מִתָּר לְטַלְטֵלוֹ. וְכֵן אִם הָיָה עָלָיו פֶּר אוֹ סְדִין¹²⁹ וְכִיּוּצָא בֵּהֶן - מְנַעְנְעוּ בִּידוֹ; שֶׁהָיָה נֹעֵשֶׂה כְּמִי שֶׁיִּשֵּׁב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם. הַמְּכַנִּס¹³⁰ קֶפֶה שֶׁל עֶפְרוֹ¹³¹ בְּבִיתוֹ, אִם יִחַד לָהּ קֶרֶן זָוִית מִעֶרֶב שֶׁבֶת - מְטַלְטֵלוֹ בְּשֶׁבֶת¹³², וְעוֹשֶׂה בּוֹ כָּל צָרָכָיו.

(126) משנה, שבת קמא, א. והוא עומד להסקה. (127) שאסור לטלטל מוקצה. (128) בכתיפו, כי טלטול כלאחר יד (=בדרך שינוי) מותר. (129) הכר והסדין

הַחֲבִית - הָרִי אֱלוֹ אֲסוּרִין לְטַלְטֵל, וְאֶפְלוֹ נָטְלוֹ הַמַּעוֹת וְהָאֶבֶן; שֶׁהָרִי נֹעֵשֶׂה בְּסִיס לְדָבָר הָאֲסוּר.

(93) משנה, שבת קמב, ב. (94) והוא צריך לקחת מהיין שבתוכה. (95) שאינו יכול להטות אותה במקומה, שמה תיפול האבן על החבית ותשברנה. (96) לחבית. (97) לשכב עליו. (98) בכוונה.

יח. הָאֶבֶן⁹⁹ שֶׁבְּקִרְוִיהָ¹⁰⁰: אִם מְמַלְאִין בָּהּ וְאִינָה נּוֹפֶלֶת¹⁰¹ - הָרִי הִיא כְּמִקְצֵת הַקִּרְוִיהָ¹⁰², וּמִתָּר לְמַלְאֵת בָּהּ; וְאִם לֹא¹⁰³ - אִין מְמַלְאִין בָּהּ. בְּגֵר¹⁰⁴ שֶׁעַל הַקֶּנֶה - שׁוּמְטוֹ¹⁰⁵ מַעַל הַקֶּנֶה¹⁰⁶.

(99) משנה, שבת קכה, א. (100) רבינו ב'פירוש המשניות' ביאר: "קרויה היא כלי חרס ששואבים בו מים, ותולים בו אבן, כדי שיכבד וירד לתחתית המעיין" (וכן פירש בהל' כלים פ"כ ה"א), אבל רש"י פירש: "קרויה היא דלעת יבשה חלולה וממלאים בה מים, ומתוך שהיא קלה אינה שואבת אלא צפה, ונותנים בה אבן כדי להכבדה". (101) שהיא קשורה יפה. (102) כחלק של הקרויה. (103) אם אינה קשורה יפה, הקרויה מתבטלת לגבי האבן ונעשית בסיס לדבר האסור. (104) שבת קמ, א. (105) מוריד את הבגד מהקנה. אבל אסור לקחת את הקנה מתוך הבגד, לפי שאינו כלי ועומד רק להסקה. (106) בגד לאחר כביסה, תולים אותו על קנה לייבשו.

יט. פְּרוֹת¹⁰⁷ שֶׁאֲסוּר לְאָכֹל, כְּגוֹן פְּרוֹת שְׂאִינָם מְעֻשְׂרִין¹⁰⁸, אֶפְלוֹ הֵן חֲבִיבִין בְּמַעֲשֵׁר מִדְּבָרֵיהֶם¹⁰⁹, אוֹ מַעֲשֵׁר רֵאשׁוֹן שֶׁלֹּא נָטְלָה תְּרוּמָתוֹ¹¹⁰, אוֹ תְּרוּמָה טְמָאָה¹¹¹, אוֹ מַעֲשֵׁר שְׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ בְּהִלָּתָן¹¹² - אֲסוּר לְטַלְטֵל. אֲבָל הַדְּמָאִי¹¹³ - הוֹאִיל וְרָאוּי לְעִנְיָיִם¹¹⁴; וְכֵן מַעֲשֵׁר שְׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁפִּדְאוּ, אֶף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא נָתַן הַחֲמִשׁ¹¹⁵ - מִתָּר לְטַלְטֵל.

(107) משנה, שבת קכו, ב. (108) שלא הפרישו מהם תרומות ומעשרות. (109) שרק מדברי חכמים אינם ראויים לאכילה, כפירות שצמחו בעציץ שאינו נקוב (פירוש המשניות). (110) תרומה גדולה, כגון שהקדים הלוי ולקח המעשר אחר שנתמרחח התבואה, קודם שהפרישו ממנה תרומה גדולה, והפריש ממנו תרומת מעשר ולא הפריש תרומה גדולה (רע"ב). (111) שאינה ראויה אפילו לאכילת בהמתו של כהן. (112) "שלא נפדו כהלכה, כגון שיפדה מעשר שני על חתיכה של כסף, וזה הפדיון אינו הגון ולא נעשה כהלכתו עד שיפדה על כסף מפותח. רוצה לומר: מעות מצויירים כמו שכתוב "וצרת הכסף בידך" (דברים יד, כה) - דבר שיש עליו צורה, או שיחלל ההקדש על הקרקע. ואין דין הקדש שיפדה אלא במטלטלין - שיהיה דבר הניתן מיד ליד" (פירוש המשניות). (113) פירות לקוחים מעמי הארץ שאינם זריירים בהפרשת מעשרות, כמבואר בפכ"ג הט"ז. (114) "מותר לאכיל את העניים דמאי" (רבינו בהל' מעשר פ"י ה"א). (115) בפדיון מעשר שני והקדש

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מוכיחים שהקצה את הקש לשכיבה ולא להסקה. (130) שבת נ, א. (131) לכסות בו רוק. (132) אבל אם לא ייחד לו קרן זוית, בטל אגב עפר הבית, ואסור לטלטלו (או"ח סי' שח).

כג. אסור לבטל כלי מהבנו¹³³, מפני שהוא כסותר¹³⁴. כיצד? לא יתן כלי תחת הגר בשבת לקבל את השמן הנוטף; שהשמן שבבנר אסור לטלטלו, וכשיפל לפני - יאסר לטלטל הכלי שהיה מתר. וכן כל פיוצא בזה. לפיכך אין נותנין כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה¹³⁵, אבל כופה הוא הכלי עליה¹³⁶. וכן¹³⁷ כופה הכלי על כל דבר שאסור לטלטלו; שהרי לא בטלו, שאם יחפץ - יטלנו.

(133) משנה, שבת מב, ב. ממה שהיה מוכן מבעוד יום. (134) שמתחילה היה מותר לטלטל הכלי, ועכשיו אסור לטלטל כמו שיבאר. וכן פירש רש"י בשבת קכח, ב. אבל בדף מב, ב שם, פירש "שהוא קבוע לו מקום ומחברו ביטל ודומה למלאכה". (135) כי ביצה שנולדה בשבת אסורה באכילה ובטלטול (ראה הל' יו"ט פ"א הי"ט-ה"כ). (136) הראב"ד הביא בשם הירושלמי: "ובלבד שלא יגע בביצה", ואף שמוקצה אינו אסור אלא בטלטול ולא בנגיעה, חוששים "שמא ינענע הביצה על ידי הכלי" (מגיד-משנה). (137) בניגוד לדעת רבי יצחק האומר שאסור לטלטל כלי לצורך דבר שאסור לטלטל (שבת מג).

כד. נותנין¹³⁸ כלי תחת הדלף¹³⁹. ואם נתמלא הכלי - שופך¹⁴⁰ ושונה¹⁴¹, ואינו נמנע¹⁴². והוא, שהיה הדלף ראוי לרחיצה¹⁴³; אבל אם אינו ראוי - אין נותנין. ואם נתן - מתר לטלטלו במים המאוסין שבו. שאין עושין גרף של רעי לכתחלה¹⁴⁴.

(138) משנה, ביצה לה, ב. (139) "מים הנוזלים מן הגגות בעת ירידת הגשם" (פירוש המשניות), ונותנים כלי לקבל את המים שלא יטנפו את הבית. (140) לחורץ. (141) מחזיר שוב את הכלי תחת הדלף. (142) מלשנות כל היום אם צריך לכך (רש"י). (143) שאם אינם ראויים לרחיצה הם מוקצה ואסור לכתחילה לתת כלי תחתם לקבלם, שהרי הוא עושה גרף של רעי לכתחילה. (144) ביצה לו, ב. אבל עבר ונתן - מותר להוציא.

כה. חבית¹⁴⁵ של טבל¹⁴⁶ שושברה - מביא כלי ומגזית תחתיה¹⁴⁷; הואיל ואם עבר ותקנו - מתקן¹⁴⁸, הרי הוא כמתקן. ונותנין¹⁴⁹ כלי¹⁵⁰ תחת הגר לקבל ניצוצות¹⁵¹; מפני שאין בהן ממש, ומתר לטלטל הכלי. קורה¹⁵² שושברה - אין סומכין אותה בספסל או בארפות המטה¹⁵³, אלא אם-כן היו רוחים¹⁵⁴. וכל זמן שיחפץ יטלם, כדי שלא יבטל כלי מהבנו. פורסין מחצלת על גבי אבנים¹⁵⁵ בשבת או על גבי פורת דבורים, בחמה - מפני החמה, ובגשמים -

(160) שבת קכח, ב. (161) ובעלי חיים מוקצים הם בשבת, כמו שזכר למעלה. (162) להוריד לה אוכלין ומשקין. (163) שהמים עמוקים, ואי אפשר לפרנסה שם. (164) שהוא מן התורה, כמו שכתוב (שמות כג, ה): "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו... עוזב תעזוב עמו", וביטול כלי מהיכנו הוא רק איסור דרבנן ונדחה מפני דבר תורה ('באר הגולה'). ויש אומרים שדעת רבינו שצער בעלי חיים אינו אלא מדרבנן (כמו שנראה מדבריו בפ"ג מהלכות רוצח ה"ט), ואף-על-פי-כן לא אסרו לבטל כלי מהיכנו במקום צער בעלי חיים, שהרי שקדה התורה על מנוחת בעלי החיים בשבת, כמו שנאמר "למען ינוח שורך וחמורך" (שמות כג, יב). ובמכילתא שם: "הוסיף לו הכתוב נייח אחד

להיות תולש מן הקרקע ואוכל, אתה אומר לכך בא או אינו אלא יחבשנו בתוך ביתו, אמרת אין זה ניח אלא צער" (אור שמח'). (165) להגביהם משום מוקצה. (166) אוזח

בצוארם ובצדדים ומוליכם (מגיד-משנה). (167) לדעת הראב"ד זהו דבר שאינו מתכוון ומותר. וטעם האיסור משום שנשמטים ומטלטלים בשבת.

שיעורי רמב"ם - ספר המצוות

~ יום ראשון י' אלול ~

מצות לא תעשה כגד.

המצוה הקנ"ד — האזהרה שהזהרנו מלהקדים מתנות הנזעים. זו על זו, אלא נפרישן לפי סדרן. ובאור דבר זה: שהחטים, למשל, אם דשן ומרחן — הרי הן טבל; מפריש מהן תחלה תרומה גדולה והוא אחד מחמשים (מדה בינונית) ואחר-כך מפריש עשירית מהנשאר עשירית הנשאר — וזהו מעשר ראשון; ואחר-כך מפריש עשירית ממה שנשאר — והוא מעשר שני. נותן תרומה גדולה לבתן, ומעשר ללוי, ומעשר שני יאכל לבעליו בירושלים. על הסדר הזה צריך להפריש. ובאה האזהרה מלהקדים מה-שנאוי לאחרו ומלאחר מה שנאוי להקדימו, והוא אמרו יתעלה: "מלאכתך ודמך לא תאחר" (שמות כב, כח). כאלו יאמר: לא תאחר ממלאכתך ודמך מה שנאוי להקדימו. ובמשנת תרומות (פרק ג משנה ו): המקדים תרומה לבכורים ומעשר ראשון לתרומה ומעשר שני לראשון, אף-על-פי שהוא עובר בלא-תעשה, שנאמר: "מלאכתך ודמך לא תאחר" — מה-שעשה עשוי. ובמקל"ת (פרשת משפטים): "מלאכתך" — אלו הבכורים הנשלחין מן-המלאי: "ודמך" — זה תרומה; "לא תאחר" — שלא תקדים שני לראשון, (ושלא יקדים מעשר) ראשון לתרומה, תרומה לבכורים. ושמ נאמר: מכאן אמרו: כל-המקדים תרומה לבכורים ומעשר שני לראשון, אף-על-פי שהוא עובר בלא-תעשה — מה-שעשה עשוי. וכבר נתבאר בריש תמורה (ד.) שהמקדים אינו לוקה.

לכל-מועל (נהנה בשוה פרוטה) בקדשים בידון. ואם אכל תרומה בידון — חייב מיתה בידי שמים, ואינו חייב תוספת חמש, כמו שנתבאר בפרק ו' ופרק ז' ממסכת תרומה. ובפרק ט' מסנהדרין (פג.) מנו מחייבי מיתה בידי שמים ובקל"ם: זר שאכל תרומה, והביאו ראיה לכך מאמרו: "וימתו בו פי יחללהו" (שם, ט) ואחריו "וכל-זר לא-יאכל קדש". ובפרק ב' מבכורים אמרו: "התרומה והבכורים חייבים עליהם מיתה וחמש ואסורים לזרים; ורב חולק על כל-המשניות האלה ואומר: זר שאכל תרומה — לוקה, וידוע שרב (כוחו כ) תנא הוא ופליג (חולק גם על תנאים) וכבר בארנו בתבארנו בפרוש המשנה (סוטה פרק ג משנה ג, ועוד), שכל-מחלקת שאינה מחייבת מחלקת למעשה אלא בסברא בלבד, לא אפסוק בה הלכה, ולא אמר: הלכה בפלוגי; ולפיכך לא אמר כאן הלכה כרב או כסתם משנה, כיון שדבריו הכל לוקה, לפי שכל-מחייב מיתה בידי שמים על אחד הלואין — לוקה גם-כן, כמו שבארנו בהקדמות מאמר זה. וכן כל-מועל בקדשים במזיד — לוקה בלי ספק, והוא אמרם במפלא סמוך לאיש (קטן בשנתו הסמוכה לגיל הבר-מצוה) אם הקדיש, אמרו (נדה מו:): "הקדיש הוא ואכלו אחרים רבי יוחנן ורבי שמעון בן-לקיש דאמרי תרניהו: לוקין".

המצוה הקל"ד — האזהרה שהזהר אפלו תושב (ישראל, שנשבר לעולם לבתן ושכירו (לתקופה) מלאכול תרומה, אמר: "תושב כהן ושכיר לא-יאכל קדש" (שם, י), ואם אכל, דינו כדין שאר זרים.

~ יום שלישי י"ב אלול ~

מצות לא תעשה קלה. קלו.

המצוה הקל"ה — האזהרה שהזהר הערל מלאכול תרומה. והוא הדין לשאר קדשים שהערל מזהר מלאכלם. ולאו זה לא נתפרש בפתוב אלא נלמד בגזירה שוה, ועם זה בארו מפתקי השמועה, שאסור זה מדאורייתא לא מדרבנן. ולשון יבמות (ע.) "מנין לערל שאינו אוכל בתרומה? נאמר: "תושב ושכיר" בתרומה

~ יום שני י"א אלול ~

מצות לא תעשה קלג. קלד.

המצוה הקל"ג — האזהרה שהזהר כל-זר מלאכול שום תרומה, והוא אמרו: "וכל-זר לא-יאכל קדש" (ויקרא כב, י), וכן נהגו ב"קדש" זה — התרומה. וכן הבכורים, לפי שגם הם נקראו: תרומה, כמו שאבאר (לא תעשה קמח), ולזאת פונתי באמרי שום תרומה והוא הדין

לאו זה, שהיא "הוא בתרומת הקדשים לא תאכל", כולל שני ענינים: האחד אזהרה לחללה מלאכול קדש, והשני אזהרה לכהנת שנשאת לזר מלאכול חזה ושוק אף-על-פי שמת בעלה או גרשה. אבל אסור אכילתה בתרומה בעודה תחת בעלה הזר אינו מפסוק זה אלא למדהו: מקבלי הפרוש ממה-שנאמר: "וכל-זר לא-יאכל קדש" (שם, י), וכל-זמן שהיא תחת הזר — הרי היא כזר ו"זר" קרינא בה. ודע זה, וגם היא אם עברה על לאו זה — הרי היא לוקה.

~ יום חמישי י"ד אלול ~

מצות עשה קבו.

המצוה הקכ"ז — הצווי שנצטוינו להפריש מעשר מצמח הארץ, והוא אמרו יתעלה: "וכל-מעשר הארץ וגו' לה" (ויקרא כו, ל) ["כי את-מעשר בני-ישראל אשר ירימו לה' תרומה" (במדבר יג, כד)]. וכבר באר הכתוב (במדבר יח, כא), שהמעשר הזה ללויים. וכבר נתבארו דיני מצוה זו במסכת מעשרות; וזהו הנקרא: מעשר ראשון, ואינו חובה מן-התורה אלא בארץ-ישראל.

~ יום שישי ט"ו אלול ~

מצות עשה קבו.

המצוה הקכ"ז — הצווי שנצטוינו להפריש מעשר מצמח הארץ, והוא אמרו יתעלה: "וכל-מעשר הארץ וגו' לה" (ויקרא כו, ל) ["כי את-מעשר בני-ישראל אשר ירימו לה' תרומה" (במדבר יג, כד)]. וכבר באר הכתוב (במדבר יח, כא), שהמעשר הזה ללויים. וכבר נתבארו דיני מצוה זו במסכת מעשרות; וזהו הנקרא: מעשר ראשון, ואינו חובה מן-התורה אלא בארץ-ישראל.

~ שבת קודש ט"ז אלול ~

מצות עשה קבו.

המצוה הקכ"ז — הצווי שנצטוינו להפריש מעשר מצמח הארץ, והוא אמרו יתעלה: "וכל-מעשר הארץ וגו' לה" (ויקרא כו, ל) ["כי את-מעשר בני-ישראל אשר ירימו לה' תרומה" (במדבר יג, כד)]. וכבר באר הכתוב (במדבר יח, כא), שהמעשר הזה ללויים. וכבר נתבארו דיני מצוה זו במסכת מעשרות; וזהו הנקרא: מעשר ראשון, ואינו חובה מן-התורה אלא בארץ-ישראל.

(ויקרא כב). — מה תושב ושכיר האמור בפסח ערל אסור בו, אף תושב ושכיר האמור בתרומה ערל אסור בו; והוא הדין לשאר קדשים. וכך הוא גם לשון ספרא (פרשת אמור שם), ושם אמרו: "רבי עקיבא אומר, איש איש (שם, ד) — לרבות את הערל". ושם נתבאר גם כן, כלומר: בגמרא יבמות (עב), שדבר תורה: משוף (משך) עורו ונראה בערל) אוכל בתרומה, ומדבריהם גזרו עליו מפני שנראה פערל הגה נתבאר שהערל אסור בתרומה מן-התורה, ומשוף הוא שאסור מדרבנן. והבן זה. ושם אמרו: משוף צריך שימול מדרבנן.

המצוה הקל"ו — האזהרה שהזהיר בהן טמא מלאכול תרומה, והוא אמרו: "איש איש מזרע אהרן והוא צריע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר" (שם). ובגמרא מכות (יד:) אמרו: "אזהרה לתרומה מניין? מאיש איש וגו'. איזהו דבר שהוא שוה בזרעו של אהרן? הרי אומר — זו תרומה". הפונה באמנם "שוה בזרעו של אהרן" — שיאכלנו הנרע פלו, זכרים ונקבות (ואין הדבר נוגע אלא בתרומה). וכבר נכפל עוד הלאו בענין זה באמרו: "ושמרו את-משמרת" (שם, ט). והעובר על לאו זה — חייב מיתה בידי שמים ובפרק ט' מסנהדרין (פג.) מנו מחייבי מיתה בידי שמים ובכללם בהן טמא שאכל תרומה טהורה והביאו ראיתם ממה שנאמר: "ושמרו את-משמרת" ולא-ישאו עליו חטא" (שם).

~ יום רביעי י"ג אלול ~

מצות לא תעשה קלו.

המצוה הקל"ז — האזהרה שהזהרה החללה (אשה שנישאת לכהן בנישואין האסורים) מלאכול קדש שהיתה רשאית לאכלו, כלומר: התרומה וזוהו ושוק (חלקי קרבן השלמים, ששייכים לכהן), והוא אמרו: "ובת-כהן פי תהיה לאיש זר הוא בתרומת הקדשים לא תאכל" (ויקרא כב, יב), ובגמרא יבמות (סח.) אמרו: "כי תהיה לאיש זר, בין שנבעלה לפסול לה — פסלה". וממה שאמר: "בתרומת הקדשים" אמרו (שם סח): "במורם מן-הקדשים לא תאכל", כלומר: חזה ושוק ושם אמרו לכתוב קרא: היא בקדשים לא תאכל, מאי בתרומת הקדשים? שמעת מנה תרתי (יש ללמוד מכאן שני דינים), כלומר שאם נבעלה לפסול לה — נפסלה לתרומה; ושם היתה נשואה לזר ומת — חוזרת לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק ונמצא

נביאים

יחזקאל פרק כ"ז

ה והנה חומה מחוץ לבית סביב | סביב וביד האיש קנה המדה שש-אמות באמה וטפח וימד את רחב תבנין קנה אחד וקומה קנה אחד: ו יבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה ויעל (במעלותו) במעלותיו וימד | את סף השער קנה אחד רחב ואת סף אחד קנה אחד רחב: ו והתא קנה אחד ארך וקנה אחד רחב ובין התאים חמש אמות וסף השער מאצל אולם השער מהבית קנה אחד:

רש"י

אחת מצפון ואחת מדרום: (ז) והתא. הוא יציע שקורין אפנדיין בלע"ז והיה שלשה מימין השער ושלשה מן השמאל כמו שאמור בענין, והתאים סמוכין לכותל המזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבית ומהיכן אני למד שהם מבחוץ ממה שכתוב אחר כל הענין ויבאני אל החצר החיצונה מכאן אני למד שכל האמור למעלה היה חוצה לה שעדיין לא נכנס לתוכו: והתא קנה אחד ארך וגו'. חללו של כל אחד ואחד שש אמות מרובע: ובין התאים חמש אמות. כתלים המפסיקים בין התאים עוביים ה' אמות וכן תרגם יונתן ובין תאוויא כתלא ה' אמין וכן שנינו במסכת מדות כותל התא חמש: וסף השער מאצל אולם השער וגו'. שלפנים מן השער היה עשוי אולם מחובר לשער כמו שמפורש בענין בולט לתוך עזרת נשים עשר אמות ובראשו דלתות ומזוזות וזהו שאמר וסף השער שהוא אצל אולם השער: מהבית. כלומר לצד פנים: קנה אחד. רחבו לכסות עובי חומות האולם אחד מימין ואחד משמאל שעובי החומה של אולם לימין ולשמאל קנה אחד כמו שמפרש והולך:

מצודת ציון

(ה) וטופח. כן יקרא מדת ד' אצבעות אגוד יחד: (ו) במעלותיו. הם המדרגות שעולין דרך בס: סף. כן יקרא מזוזות הפתח וכן וירעשו הספים (עמ"ס ט): (ז) והתא. ענין חדר מה וכן אל תא הרצים (מ"א יד) ויקרא כן על כי הוא בגבול גוף הבנין והוא מל' תתאו לכם (במדבר לד) שהוא ענין גבול: אולם. ענין בית שער, ועשויה כעין כיפה ממעל: מהבית. מבפנים:

החומה והנה חומה מחוץ לבית. בנין בית אחד הראני בצפון ההר והחומה מחוץ סביב סביב, כך מפורש בסוף הספר שהעיר בדרום והבית בצפון: שש אמות באמה וטופח. שית אמין באמתא דהיא אמתא ופשך כן ת"י זו היא אמה בינונית בת ו' שהוא אמה וטופח באמה בת חמשה: רוחב תבנין. עובי החומה: וקומה קנה אחד. וזהו היא קומה חיצונה שהיא סביב הר הבית והיא היתה נמוכה כמו ששנינו כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל מזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה כו': (ו) ויבא אל שער אשר פניו דרך הקדימה. נכנס לתוך ההיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי היא נקראת חצר החיצונה בכל הענין הזה לפי שהוא לפני עזרת ישראל: ויעל במעלתו. ששפוע ההר הולך ועולה מן החיל התחתון עד עזרת נשים שתיים עשרה מעלות כאותה ששנינו לפניו ממנו החיל י' אמות וי"ב מעלות היו שם: סף השער. היא מזוזות השער: קנה אחד רוחב. שש אמות ומכסה את כל עובי החומה שהיה קנה אחד כמו שאמר למעלה: ואת סף אחד. מזוזת השנית

מצודת דוד

(ה) והנה חומה. והנה ראיתי חומה מחוץ לבית בכל סביבו והוא חומת הר הבית: שש אמות וגו'. ר"ל שהיה הקנה מחזיק שש אמות גדולות שכל אמה מהם היה במדת אמה של חול שהיא אמה בת חמשה טפחים ועוד טפח יותר וא"כ היה מדת הקנה שלשים וששה טפחים: הבנין. ר"ל בנין החומה ההיא: וקומה קנה אחד. למען יהיה נראה מבחוץ כל בנייני הבית ולא יעלימים החומה ההיא מעין הרואה לכן היתה נמוכה כי זה נוייה ויפיה: (ו) ויבוא. המלאך נכנס בתוך היקף

החומה והיא ובא לו לעזרת נשים אל השער הפונה מזרחה, והעזרה ההיא נקראת בענין חצר חיצונה שהיא חיצונה לעזרת ישראל: ויעל במעלותיו. עד שלא בא אל השער הלך במעלות כי ההר הזה היה הולך ועולה כלפי המערב והיו שם מעלות: קנה אחד רוחב. כמדת עובי החומה שהיתה בת קנה וכמדת חומת הר הבית: ואת סף אחד. ר"ל וכן מדד הסף האחד שממולו והיה קנה אחד רוחב: (ז) והתא. כל תא היה קנה אחד אורך וכו' ומספר התאים היו שלשה מימין השער ושלשה משמאלו כמפורש בענין והיו נשענים לכותל העזרה ופניו כלפי הר הבית: ובין התאים. כותלים המפסיקים בין תא לתא היו בני חמשה אמות וכן הכתלים החיצונים מזה ומזה וכן הכתלים שלפניהם אבל מאחריהם היה להם כותל העזרה לכותל: וסף השער מאצל אולם השער. כי לפניו מהשער היה בנין אולם כמפורש בענין וכתליו היו נמשכין כלפי פנים מצדי השער מזה ומזה ולהן מזוזות בראשן הפנימי ולכן אמר כל אחת ממזוזות השער שאצל האולם לצד פנים היתה בת קנה אחד וכמדת כותלי האולם:

כתובים

דברי הימים א פרק כ"ב

כג וישב שלמה על כסא יהוה | למלך תחת־דוד אביו ויצלח וישמעו אליו כל־ישראל: כד וכל־השרים והגבירים וגם כל־בני המלך דוד נתנו יד תחת שלמה המלך: כה ויגדל יהוה את־שלמה למעלה לעיני כל־ישראל ויתן עליו חוד מלכות אשר לא־היה על־מלך לפניו על־ישראל: (פ) כו ודוד בן־ישי מלך על־כל־ישראל: כז והימים אשר מלך על־ישראל ארבעים שנה בחדרון מלך שבע שנים ובירושלם מלך שלשים ושלש: כח וימת בשיבה טובה שבע ימים עשר וכבוד וימלך שלמה בנו תחתיו: כט ודברי דוד המלך הראשונים והאחרונים הנם כתובים על־דברי שמואל הראה ועל־דברי נתן הנביא ועל־דברי גר החזה: ל עם כל־מלכותו וגבורתו והעתים אשר עברו עליו ועל־ישראל ועל כל־ממלכות הארצות: (פפפ)

רש"י

לעבדו בלבב שלם: (כג) ויתן עליו חוד מלכות. פתרון נתן עליו חן מלכות דוגמא ונתת מהודך עליו (במדבר כז) שהכל אמרו הגון זה, ובדניאל כתיב ועמד על כנו נבזה ולא נתנו עליו חוד מלכות: (כט) ודברי דוד המלך הראשונים. מה שאירעהו לדוד מתחלתו עד סופו: הנם כתובים על דברי שמואל. בספר שמואל: ועל דברי גר. במעשה המגפה ולכבוד המלך מגיד ומזכיר לומר כל פרשת גדולתו של מלך כתיב כאן ובמקומות אחרים וכן דמרדכי על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס: (ל) והעתים אשר עברו עליו. עתות צרה שעברו עליו וז"ש דוד (תהלים לא) בידך עתותי הצילני מיד אויבי ומרודפי: ועל ישראל. עתות שעברו על ישראל: ועל כל ממלכות הארצות. שבאו על ישראל, דוגמא בשמואל (א' ז') וירעם ה' בקול גדול על פלשת' ויהומ' וגו' וכן ביהושפט (ד"ה ב' כ') ובעת החלו ברנה ותהלה נתן ה' וגו' וכן בסנחריב (ישעיה לז) וישכימו בבוקר והנה כולם פגרים מתים:

(כג) וישב שלמה על כסא ה' למלך. כאן נופל לומר מלך על כסא ה' שהכסא של ה' הוא להמליך עליו מי שירצה. ובמדרש מפורש כסאו היה מלא כמו הלבנה בט"ו בחדש כי מאברהם עד שלמה ט"ו דורות אברהם יצחק יעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמה בועז עובד ישי דוד שלמה וזהו שכתוב כסאו כשמש נגדי (תהלים פט) שאינו נחסר לעולם ואם אתה רוצה לדמותו לירח יהיה כירח שיכון לעתיד לבוא, ומשלמה ואילך נתמעטו המלכים מגדולתם כלבנה המחסרת והולך עד צדקיהו ועיני צדקיהו עור: וישמעו אליו כל ישראל. מיד, מה שאין כן בשאול כדכתיב (שמואל א' י') ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה וגם דוד לא מלך מתחלה כי־אם בחברון שבע שנים: (כד) וכל השרים והגבורים. מה שאין כן באדוניה כדכתיב במלכים (א א) והגבורים אשר לדוד לא היו עם אדוניהו: וגם כל בני המלך דוד נתנו יד. מה שאין כן באדוניהו שלא שמו ידם תחתיו: נתנו יד. אמונה תקעו כף לשלמה

מצודת ציון

(כג) למעלה. מל' עליה והרמה: (ל) והעתים. מל' עת וזמן: ממלתו: (כה) לעיני כל ישראל. כולם ראו גדולתו: חוד מלכות. ר"ל שהיה נראה בעיני כל אשר הוא הגון וראוי למלוכה מפאת עצמו: על כל מלך. על שום מלך שהיה לפניו על ישראל: (כז) שבע שנים. ולא חש לחשוב עוד ששת החדשים שמלך בחברון או לפי שהיה נדרף ששה החדשים לפני אבשלום בנו ולא היה נחשב למלוכה לכן לא חשב למולם אלה ששת החדשים: (כח) עושר וכבוד. מוסב על מלת שבע, לומר שהיה שבע עושר וכבוד: (כט) הראשונים. כשהיה עוד נדרף מפני שאול: על דברי שמואל. ר"ל בספר שמואל: ועל דברי נתן וכו'. גם הם כתבו ספרים ואינם אתנו: (ל) עם כל ממלכות. ר"ל שמה יסופר דברי דוד עם כל הארצות שמלך עליהם: והעתים וכו'. עתים לטובה עתים לרעה:

מצודת דוד

(כג) על כסא ה'. ר"ל לעשות משפט ה': כל ישראל. ולא היה מערער עליו: (כד) נתנו יד. תקעו כפם להיות תחת ממשלתו: (כה) לעיני כל ישראל. כולם ראו גדולתו: חוד מלכות. ר"ל שהיה נראה בעיני כל אשר הוא הגון וראוי למלוכה מפאת עצמו: על כל מלך. על שום מלך שהיה לפניו על ישראל: (כז) שבע שנים. ולא חש לחשוב עוד ששת החדשים שמלך בחברון או לפי שהיה נדרף ששה החדשים לפני אבשלום בנו ולא היה נחשב למלוכה לכן לא חשב למולם אלה ששת החדשים: (כח) עושר וכבוד. מוסב על מלת שבע, לומר שהיה שבע עושר וכבוד: (כט) הראשונים. כשהיה עוד נדרף מפני שאול: על דברי שמואל. ר"ל בספר שמואל: ועל דברי נתן וכו'. גם הם כתבו ספרים ואינם אתנו: (ל) עם כל ממלכות. ר"ל שמה יסופר דברי דוד עם כל הארצות שמלך עליהם: והעתים וכו'. עתים לטובה עתים לרעה:

משניות מסכת ראש השנה

ח שופר של ראש השנה אין מעבירין עליו את התחום, ואין מפקחין עליו את הגל, לא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה, ולא שטין על פני המים; ואין חותכין אותו בין בדבר שהוא משום שבות, ובין בדבר שהוא משום לא תעשה. אבל אם רצה לתן לתוכו מים או יין – יתן. אין מעבדין את התינוקות מלתקוע, אבל מתעסקין עמהן עד שילמדו; והמתעסק – לא יצא; והשומע מן המתעסק – לא יצא.

ט סדר תקיעות שלש של שלש שלש. שעור תקיעה בשלש תרועות. שעור תרועה בשלש יבבות. תקע

פירוש ברטנורא

ח אין מעבירין עליו את התחום. לילך חוץ לתחום כדי להביא שופר, או לילך לשמוע התקיעות: בדבר שהוא משום שבות. כגון לחתכו בסכין: בדבר שהוא משום לא תעשה. כגון לחתכו במגרה דהויא מלאכה גמורה של חרישת עץ, ואיכא דמתני אפכא, דבר שהוא משום שבות, מכל שאין דרך לחתוך בו. דבר שהוא משום לא תעשה, סכינא דאורחיה הוא: אם רצה לתוכו יין [ותן]. ולא אמרינן מתקן מנא הוא: אין מעבדין את התינוקות. שהגיעו לחינוך, ואפילו בשבת, כדי לחנכן במצות, שיהיו מלומדין לתקוע ביו"ט של ר"ה: ומתעסקים בהם. וליכא למיגור דלמא אתו לאתווי ארבע אמות ברה"ר, דהא אינו טרוד במצוה אלא מתעסק בעלמא. ולא גזרו שמא יביאנו ד"א ברה"ר אלא בומן שהוא חייב בתקיעת שופר, שמתוך שהוא טרוד לצאת ידי חובתו ישכח את השבת:

ט סדר תקיעות שלש. אחת למלכויות, ואחת לזכרונות, ואחת לשופרות: של שלש שלש. תקיעה ותרועה ותקיעה לכל אחת ואחת. לפי שנאמר שתי

משניות מבוארות – קהתי

הוא ליתן בראש השנה, ואין זה נקרא תיקון כלי. אין מעבדין את התינוקות מלתקוע – בראש השנה, אבל מתעסקין עמהן עד שילמדו – כלומר לא זו בלבד שאין מעבדים את התינוקות כשהם תוקעים מעצמם, אלא מותר גם לגדולים להתעסק עמהם ללמדם לתקוע. בגמרא אמרו: אפילו בשבת. ומפרש הר"ן, שהכוונה היא בראש השנה שחל להיות בשבת, וכן מבואר בירושלמי, שדווקא בשבת של ראש השנה מותר להתעסק עם הקטנים ללמדם תקיעת שופר, אבל בשבת אחרת לא. אבל מדברי הרמב"ם משמע להיפך, שמדובר דווקא בשבת שאינה יום טוב של ראש השנה (הל' שופר ב). כן ישנם חילוקי דעות במפרשים באילו תינוקות מדובר במשנתנו. רש"י מפרש בקטנים שהגיעו לחינוך, שהאיל ויש לחנכם במצוות, לא זו בלבד שאין מעבדים אותם מלתקוע אלא אף מתעסקים עמהם עד שילמדו. ברם, בכרייתא שבגמרא מדובר בקטנים שלא הגיעו לחינוך, ולכן שנינו שם, שאין מעבדים אותם מלתקוע אבל אין מתעסקים עמהם כדי שילמדו. ויש מפרשים להיפך, שדווקא בקטנים שלא הגיעו לחינוך מותר להתעסק עמהם ללמדם תקיעת שופר, וכן כותב הרמב"ם (הל' שופר ב, ז): "התינוקות שלא הגיעו לחינוך אין מעבדין אותן מלתקוע בשבת שאינה יום טוב של ראש השנה, כדי שילמדו. ומותר לגדול שיתעסק עמהן כדי ללמדן ביום טוב – בין קטן שהגיע לחינוך בין קטן שלא הגיע לחינוך, שהתקיעה אינה אסורה אלא משום שבות" (עיי' 'מגיד משנה'). והמתעסק – בתקיעת שופר בראש השנה כדי להתלמד, לא יצא – ידי חובתו בתקיעותיו אלו, לפי שלא נתכוון לצאת. והשומע מן המתעסק – אף על פי שנתכוון לצאת ידי חובתו בשמיעת תקיעות אלו, לא יצא – לפי שהתוקע לא נתכוון להוציא והלכה היא שצריכה להיות כוונה על ידי השומע ועל ידי המשמיע.

באור משנה ט

משנה זו באה ללמדנו מניין התקיעות ושיעורן.

סדר תקיעות – בראש השנה, שלש של שלש שלש – כלומר תוקעים שלש פעמים: ראשונה למלכויות, שנייה לזכרונות, ושלישית לשופרות, ובכל פעם תוקעים שלש תקיעות (שלשה קולות), היינו: תקיעה, תרועה, תקיעה. בגמרא מבואר הטעם, לפי שכתוב בתורה שלש פעמים "תרועה" (פעמיים בראש השנה ופעם אחת ביום הכיפורים

~ יום ראשון ~

באור משנה ח

משנה זו באה ללמדנו, שאף על פי שתקיעת שופר בראש השנה מצווה מן התורה היא, מכל מקום אין מחללים עליה יום טוב ואין עוברים מפני תקיעת שופר אפילו על איסור של חכמים.

שופר של ראש השנה אין מעבירין עליו את התחום – כלומר אין יוצאים בראש השנה חוץ לתחום של אלפיים אמה, כדי להביא את השופר או כדי לשמוע את התקיעות. בגמרא מבואר הטעם, שתקיעת שופר מצוות "עשה" היא, ושבתית יום טוב מצוות עשה ולא תעשה היא: עשה, שכתוב (ויקרא כג, כד): "בחדש השביעי באחד לחודש יהיה לכם שבתון"; לא תעשה, שכתוב (שם שם, כה): "כל מלאכת עבודה לא תעשו", ואין מצוות עשה דוחה מצוות עשה ולא תעשה. ומפרש הר"ן: "וחכמים עשו חזיון לדבריהם כשל תורה, שהאיל ואין תקיעת שופר דוחה מלאכה של תורה, אף שבות שהיא מדרבנן אינה דוחה"; ואין מפקחין עליו את הגל – אם נפל על השופר גל אבנים אין מפקחים את הגל בראש השנה כדי להוציא את השופר, לפי שאסור לטלטל את האבנים ביום טוב משום מוקצה; לא עולין באילן – אם השופר נמצא בראש האילן, אין עולים בראש השנה על האילן, כדי ליטול משם את השופר, שאסרו חכמים לעלות באילן ביום טוב, גזירה שמא יתלוש מן הענפים; ולא רוכבין על גבי בהמה – כגון חולה שאינו יכול ללכת ברגליו לשמוע את התקיעות, אסור לו לרכב על גבי בהמה, שאין רוכבין על בהמה ביום טוב, גזירה שמא יתחוך זמורה להנהיגה; ולא שטין על פני המים – שגזרו חכמים, שמא יעשה לו כלי שיט. ואין חותכין אותו – כדי לתקנו לתקיעה, בין בדבר שהוא משום שבות – כגון לחתכו בסכין, שמלאכתה להיות, ובין בדבר שהוא משום לא תעשה – היינו איסור מלאכה מן התורה, כגון במגירה שמלאכתה לאיסור. ויש מפרשים להיפך: בין בדבר שהוא משום שבות – כגון במגל שאין דרכו לחתוך בו שופר, ואין איסורו אלא משום שבות, שתיקון כלאחר יד הוא, ובין שהוא משום לא תעשה – כגון בסכין שדרכה בכך, והרי זו מלאכה גמורה מן התורה (גמרא: דס"י). אבל אם רצה לתן לתוכו מים או יין – כדי לצחצחו, שיהא קולו צלול, יתן – רשאי

בְּרֵאשׁוֹנָה וּמִשְׁדָּ בְּשָׁנִיהַ בְּשָׁתִּים – אֵין בִּידוֹ אֵלָא אַחַת. מִי שֶׁבִּרְךְ וְאַחֲרַיָּה כֶּךָ נִתְמַנָּה לוֹ שׁוֹפָר – תּוֹקַע וּמְרִיעַ וְתוֹקַע שְׁלֹשׁ פְּעָמִים. בְּשֵׁם שְׁשָׁלִיחַ צַבּוּר חֵיב, כֶּךָ כָּל יָחִיד וְיָחִיד חֵיב. רַבֵּן גְּמִלְיָאֵל אוֹמֵר: שְׁלִיחַ צַבּוּר מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבְתָן.

ס ל י ק מסכת ראש השנה

פירוש ברסנורא

תרועות במקרא בר"ה, ותרועה אחת ביוה"כ של יובל, וילפינן שביעי שביעי לגזירה שוה ליתן את האמור של זה בזה, ותרועה האמורה ביוה"כ של יובל אנו נותנין אותה לר"ה, נמצאו בר"ה שלש תרועות, ושתי תרועות האמורות בר"ה נותנין אותן ליוה"כ, נמצאו שלש תרועות ביוה"כ. וכל תרועה, פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, דתניא מנין שפשוטה לפניה, ת"ל (ויקרא כ"ה) והעברת שופר תרועה, ומנין שפשוטה לאחריה, ת"ל (שם) תעבירו שופר, הרי העברה תחלה וסוף ותרועה ביניהם. ולשון העברה משמע העברת קול אחד פשוט, הרי שלש תרועות של ר"ה שש תקיעות, והרי לך שלש שלש שלש: **שְׁעוֹר תְּקִיעָה**. שיעור כל התקיעות, שהם שש תקיעות: **כְּשֶׁלֶשׁ תְּרֻעוֹת**. נמצא שיעור תקיעה אחת כחצי תרועה: **שְׁעוֹר תְּרֻעָה כֹּג, יִבְבֹּתוּ**. ג' קולות בעלמא של כל שון, וי"מ שכל יבבא הוא ג' כוחות של כל שון, נמצא שיעור תרועה ט' כחות של כל שון, והכי מסתברא: **תַּקַּע בְּרֵאשׁוֹנָה**. פשוטה שלפני התרועה תקע כדרכה: **וּמִשְׁדָּ בְּשָׁנִיהַ**. תקיעה שלאחר התרועה משך כשתים, לצאת בה ידי שתיים שהיה צריך לעשות זו אחר זו, פשוטה שלאחריה דמלכות ופשוטה שלפניה דזכרונות: **אֵין בִּידוֹ אֵלָא אַחַת**. דאפסוקי תקיעה אחת לשתיים לא מפסקין: **מִי שֶׁבִּרְךְ**. התפלל תפלת המוספין וביקר ט' ברכות: **כְּשֵׁם שְׁשָׁלִיחַ צַבּוּר**. בין בברכות של ר"ה בין בתפלות של כל השנה, ואינו יוצא י"ח אלא בתפלה שמתפלל הוא בעצמו, כך כל יחיד ויחיד הבקי יודע להתפלל אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפלת עצמו, בין בר"ה בין בשאר כל ימות השנה. ואין ש"צ יורד לפני התיבה אלא להוציא את שאינו בקי: **ש"צ מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבְתָם**. בין בקי בין שאינו בקי, בין בברכות של ר"ה בין בתפלות של כל השנה. ולמה צבור מתפללין בלחש, כדי להסדיר שליח צבור את תפלתו. והלכה כחכמים בברכות של כל השנה שאין ש"צ מוציא אלא את שאינו בקי, אבל בברכות של ר"ה ושל יוה"כ ושל יובל שון ט' ברכות ארוכות ואין הכל בקיין בהן, הלכה כר"ג כשכשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי:

משניות מבוארות – קהתי

היינו כשלוש אנחות (כאותן הקולות שאנחנו נוהגים לתקוע ב"שברים"). ומבואר בגמרא שמחלוקת היא בין משנתנו והבביתא בענין התרועה. ויש מפרשים במשנתנו, שכל יבבה היא שלשה קולות קצרים, וזהו ששינונו: שיעור התרועה כשלוש יבבות. היינו תשעה קולות קצרים (ענין ברסנורא). נמצא לפי פירוש זה, שאין הבדל בין המשנה והבביתא בשיעור התרועה אלא במהותה, שלפי הבביתא התרועה היא כשלוש אנחות (מה שאנו קוראים "שברים"). ולפי משנתנו התרועה היא תשע יללות (תשעה קולות קצרים, כפי מנהגנו). **תַּקַּע בְּרֵאשׁוֹנָה** – התקיעה הראשונה שלפני התרועה תקע כדרכה, **וּמִשְׁדָּ בְּשָׁנִיהַ בְּשָׁתִּים** – ובתקיעה השנייה שלאחר התרועה משך כשיעור שתי תקיעות, כדי שתעלה לו לתקיעה האחרונה שלאחר התרועה, וגם לתקיעה הראשונה שלפני התרועה הבאה, **אֵין בִּידוֹ אֵלָא אַחַת** – אין התקיעה הזאת נחשבת לו אלא לתקיעה אחת, היינו לתקיעה שלאחר התרועה, והוא צריך לחזור ולתקוע תשעה ראשונה שלפני התרועה הבאה. **מִי שֶׁבִּרְךְ** – כלומר שהתפלל כבר תשעה בברכות של תפלת המוסף, ולא היה לו שופר לתקוע בו למלכות ולזכרונות ולשופרות, **וְאַחֲרַיָּה כֶּךָ נִתְמַנָּה לוֹ** – נדמנן לו – **שׁוֹפָר, תּוֹקַע וּמְרִיעַ וְתוֹקַע שְׁלֹשׁ פְּעָמִים** – תקיעה תרועה ותקיעה בשביל מלכות, תקיעה תרועה ותקיעה בשביל זכרונות, תקיעה תרועה ותקיעה בשביל שופרות. ולפי תקנת רבי אבהו, שהזכרנו לעיל, תוקע בכל פעם עשרה קולות, כמו שנוהגים לתקוע על סדר הברכות. **כְּשֵׁם שְׁשָׁלִיחַ צַבּוּר חֵיב** – בתפילת ראש השנה, וכן בתפילת שמונה עשרה בכל ימות השנה, **כֶּךָ כָּל יָחִיד וְיָחִיד חֵיב** – בתפילה, אם הוא יודע להתפלל, ואינו יוצא ידי חובתו בתפילתו של שליח הציבור, שאין שליח הציבור מוציא אלא מי שאינו בקי להתפלל בעצמו. בירושלמי אמרו, שסבא רבי, שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו. **רַבֵּן גְּמִלְיָאֵל אוֹמֵר: שְׁלִיחַ צַבּוּר מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבְתָן** – בין בקי בין שאינו בקי להתפלל בעצמו, בין בתפילת ראש השנה בין בתפילה של כל ימות השנה. ולמה ציבור מתפללים בלחש? כדי שיסדיר לו שליח ציבור את תפילתו (גמרא). והלכה בתפילת שמונה עשרה של כל ימות השנה כחכמים, שאין שליח ציבור מוציא אלא מי שאינו יודע להתפלל בעצמו, אבל בתפילת ראש השנה הכוללת ברכות ארוכות, ורבים אינם בקיאים בה, ההלכה כרבן גמליאל ששליח ציבור מוציא את הבקי כשם שמוציא את מי שאינו בקי (גמרא; רמב"ם הל' תפילה ח, טז).

של שנת היובל): א. "בחודש השביעי באחד לחודש יהיה לכם שבתן זכרון תרועה" (ויקרא כג, כד); ב. "ובחודש השביעי באחד לחודש... יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כט, א); ג. "העברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחודש" (ויקרא כה, ט), ולמדים בגזירה שווה "שביעי, שביעי" שכל האמור בראש השנה נאמר גם על יום הכיפורים של שנת היובל, וכל האמור ביום הכיפורים של שנת היובל נאמר גם על ראש השנה. נמצאנו למדים, שבין בראש השנה ובין ביום הכיפורים של שנת היובל צריכים לתקוע שלש תרועות; וכל תרועה צריכה תקיעה (פשוטה) לפניה ותקיעה לאחריה, שנאמר ביום הכיפורים של שנת היובל: "העברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחודש, ביום הכיפורים תעבירו שופר" וגו', ודרשו (בבביתא בגמרא): "והעברת שופר" היינו העברת קול פשוט, שכן בתרועה אדם פורט על פי השופר בלשונו, ואילו בתקיעה מעביר הוא רוח פיו דרך השופר ויוצא קול פשוט, וכיון שכתוב "שופר" גם לפני "תרועה" וגם אחריה למדים שכל תרועה צריכה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה. וזהו ששינונו במשנתנו: סדר תקיעות שלש של שלש – שמן התורה צריך לתקוע תקיעה תרועה תקיעה שלש פעמים, כמו שבארנו לעיל. וכיצד תוקעים "תרועה" בגמרא מובא, שהיה ספק בידם, אם היא כאנחה של אדם בשעה שלבו דואג על דבר גדול, היינו מה שאנו קוראים "שברים", או כיללה של נשים, היינו מה שאנו קוראים "תרועה", או אולי שניהם יחד, האנחה והיללה, שדרכה של היללה לבוא אחרי האנחה, כדרך הדואג שנאנח תחילה ואחר כך מילל. לפיכך התקין רבי אבהו בקיסרי שיהיו תוקעים כדי לצאת ידי הכל: תקיעה, שברים-תרועה, תקיעה שלש פעמים; תקיעה, שברים, תקיעה שלש פעמים; תקיעה שלש פעמים (הרי"ף). נמצא מניין הקולות שלושים, וסימן מצאו לדבר: "יום תרועה יהיה לכם" – יהיה גימטריא שלושים. **שְׁעוֹר תְּקִיעָה כְּשֶׁלֶשׁ תְּרֻעוֹת** – יש מפרשים (לפי הגמרא): שיעור כל התקיעות, היינו שש התקיעות, כשלש תרועות; נמצא שיעור תקיעה אחת כחצי תרועה (רמב"ם; ברסנורא). ויש מפרשים: שיעור שלש התקיעות הראשונות כשיעור שלש התרועות שאחריהן (רש"י; הרי"ף), כלומר ששיעור התקיעה כשיעור התרועה; ופשוט הוא, שאף שיעור התקיעות האחרונות כשיעור התקיעות הראשונות (הרי"ף). **שְׁעוֹר תְּרֻעָה כְּשֶׁלֶשׁ יְבָבוֹת** – היינו שלושה קולות קצרים, תכופים ורצופים. ברם, בבביתא שבגמרא שנו: שיעור תרועה כשלשה שברים.

משניות מסכת תענית

פרק ראשון

א מאימתי מזכירין גבורות גשמים? רבי אליעזר אומר: מיום טוב הראשון של החג. רבי יהושע אומר: מיום טוב האחרון של החג. אומר לו רבי יהושע: הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג, למה מזכיר? אומר לו רבי

פירוש ברטנורא

מסכת תענית

א א מאימתי מזכירין גבורות גשמים. אידי דתנא במסכת ר"ה דסליק מינה ובחג נידונין על המים, תנא הכא מאימתי מזכירין גבורות גשמים. ולפי שהגשמים אחת מגבורותיו של הקב"ה דכתיב (איוב ה') עושה גדולות ואין חקר הנותן ממר על פני ארץ, משום הכי קרי להו גבורות גשמים: **מיום טוב אחרון של חג.** אבל כל שבעת ימי החג לא, שהגשמים לימי סוכה סימן קללה. משל לעבד שבא למווג כוס לרבו ושפר לו רבו קיתון על פניו, כלומר אי

משניות מבוארות – קהתי

התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן, ככתוב (ירמיה ה, כה) "עונותיכם הטו" וגו'. וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם. – אבל אם לא יזעקו ולא יריעו, אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקריית, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להידבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות. הוא שכתוב בתורה (ויקרא כו, כז-כח): "והלכתם עמי בקרי והלכתי גם אני עמכם בחמת קרי", כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו, אם תאמרו שהיא קרי, אוסיף לכם חמת אותו קרי. – ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הציבור עד שירוחמו מן השמים, ובימי התעניות האלו זועקין בתפילות ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד. ואם היו במקדש מריעין בחצוצרות ובשופר, השופר מקצר והחצוצרות מאריכות, שמצוות היום בחצוצרות. ואין תוקעין בחצוצרות ושופר כאחד אלא במקדש. שנאמר (תהלים צח, ו): "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'". – תעניות אלו שגוזרין על הציבור מפני הצרות אינן יום אחר יום, שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בדבר זה, ואין גוזרין בתחילה תענית אלא בשני בשבת ובחמישי שלאחריו ובשני שלאחריו, וכן על הסדר הזה שני וחמישי ושני עד שירוחמו" (רמב"ם הל' תעניות א, א-ה). מסכתנו עוסקת בדיני תעניות, ובמיוחד דנה היא ברובה בתעניות שגוזרים חכמים לרגל עצירת הגשמים. מכאן מקדימה המסכת דיני הזכרת גבורות גשמים, וכן דיני שאלת הגשמים בתפילת "שמונה עשרה".

באור משנה א

כבר שנינו (ברכות ה, ב): "מזכירין גבורות גשמים בתחית המתיים" (מזכירים בברכת תחית המתיים שבתפילת שמונה עשרה את גבורת ה' בהורדת גשמים, היינו שאומרים בה: "משיב הרוח ומוריד הגשם"), ושאלין הגשמים בברכת השנים (היינו שאומרים "ותן טל ומטר" בתוך הברכה המתחילה "ברך עלינו את השנה" ותחתית: "ברוך אתה ה' מברך השנים"). משנתנו באה ללמד בענין זמנה של הזכרת גשמים.

מאימתי מזכירין גבורות גשמים? – מאיזה יום מתחילים לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בברכת "אתה גבור" שבתפילת שמונה עשרה? ונקט התנא לשון "גבורות גשמים", לפי שהגשמים הם מגבורותיו של הקב"ה (גמרא). **רבי אליעזר אומר: מיום טוב הראשון של החג.** – סוכות; טעמו מבואר בגמרא, שלומד הוא מנטילת הלולב, הבא לרצות על המים, הואיל ונידונים עליהם בחג (כמו ששנינו במסכת ראש השנה א, ב), מה לולב מתחילים ליטול ביום הראשון של חג, אף הזכרת גבורות גשמים מתחילים בתפילת יום טוב הראשון של חג. **רבי יהושע אומר: מיום טוב האחרון של החג.** – משמיני עצרת. **אמר לו רבי יהושע:** – לרבי אליעזר: **הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג** – שהרי מנועים אותו מלישב בסוכה, כמו

בענין תקנת רבי אבהו שהזכרנו מביא הר"ן, שרב האי גאון נשאל: כיצד אפשר שיפול הספק בדבר שנוהגים בו בכל שנה ושנה, וכי עד שבא רבי אבהו לא היו ישראל יוצאים ידי תקיעת שופר? ותמצית תשובתו היא כי מימים קדמונים היה מנהג בכל ישראל, מהם עושים תרועה יבבות קלות, ומהם עושים יבבות כבדות שהן שברים, ואלו ואלו יוצאים ידי חובתם. ורבי אבהו בא והתקין, שיהיו נוהגים בכל ישראל מנהג אחד, ולא יהיה ביניהם דבר שההדיוטות רואין אותו כחלוקה (במחלוקת).

להשלמת ענין התקיעות יש להוסיף, שנוהגים לתקוע תחילה סדר תקיעות כתקנת רבי אבהו, לפני תפילת המוסף, ותקיעות אלו נקראות "תקיעות מיושב", לפי שהשומעים מותרים לישוב בתקיעות אלו; ואילו עיקר התקיעות שעל סדר הברכות, מלכיות וזכרונות ושופרות, נקראות "תקיעות מעומד". ואמרו בגמרא (ראש השנה טז, ב): "למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין? כדי לערבב השטן". ויש כותבים, שתקיעות מיושב מנהג אחרונים הוא משום חולים ומשום אנוסים שאינם יכולים להמתין עד סוף המוסף; ומה שאמרו בגמרא "למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין" וכו' מפרשים הם בענין אחר (בנע המאור; ועיין "מזכרת שלמה").

בענין ששנינו: "שיעור תרועה כשלש יבבות" מפרש המאירי: כשלש יללות של קולות קצרים; ואמנם ההלכה אינה כמשנתנו אלא כתנא של הברייתא, ששיעור התרועה כשללושה שברים או כתשע יללות, ששיעורם אחד הוא. מכאן שנינו ברישא של משנתנו: "שיעור תקיעה כשלש תרועות". כלומר שלדעת המאירי מדובר במשנה בשיעור תקיעה אחת, ולא בשיעור כל התקיעות (כמו שבארנו), וכיון שהתנא של משנתנו סובר ששיעור תרועה כשלש יללות, לפיכך הוא אומר, ששיעור תקיעה כשלש תרועות, היינו כשיעור תשע יללות. נמצא שביעור תקיעה אין מחלוקת, ולדברי הכל שיעור תשע יללות קולות קצרים. ולא נחלקו המשנה והברייתא אלא בתרועה (כמו שבארנו לעיל לפי ההמכ"ס וברטנורא).

~ יום שני ~

מסכת תענית פתיחה למסכת תענית

וְכִי־תִבָּאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל־הַצָּר הַצָּר אֲתָכֶם וְהִרְעַתֶּם בְּחֻצְרֹתַי, וְנִנְפְרַתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנִשְׁעַתֶּם מֵאֲיִבֵיכֶם. (במדבר י, ט).

בְּהַעֲצֹר שָׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר כִּי יִחְטְאוּ־לָךְ, וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַקּוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת־שִׁמְךָ וּמִחֲטָאתָם יִשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֶנּוּ. וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשְּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לַחַטָּאת עֲבָדֶיךָ וְעָמְךָ יִשְׂרָאֵל כִּי תוֹרֵם אֶת־הַדָּגֶף הַטּוֹבָה אֲשֶׁר לְכִי־בָהּ וְנִתְּתָה מָטָר עַל־אַרְצֶךָ אֲשֶׁר־נִתְּתָה לָעָמָךְ לְנַחֲלָה.

(מלכים א' ח, לה-לו)

"מצוות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הציבור, שנאמר (במדבר י, ט): "על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות", כלומר כל דבר שייצר לכם, כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן, זעקו עליהן והריעו. – ודבר זה מדרכי

אֵלֶּיָּעוֹזֶר: אַף אֲנִי לֹא אֶמְרָתִי לְשֹׂאֵל, אֶלָּא לְהַזְכִּיר מְשִׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם, בְּעוֹנָתוֹ. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, לְעוֹלָם יִהְיֶה מְזָכִיר.

ב אֵין שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים אֶלָּא סְמוּךְ לַגְּשָׁמִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה בְּיוֹם טוֹב הָאֲחֵרוֹן שֶׁל הַחֵג, הָאֲחֵרוֹן – מְזָכִיר; הָרִאשׁוֹן – אֵינוֹ מְזָכִיר. בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, הָרִאשׁוֹן – מְזָכִיר; הָאֲחֵרוֹן – אֵינוֹ מְזָכִיר. עַד אֵימָתִי שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים? רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּעֲבֹר הַפֶּסַח. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: עַד שֶׁיֵּצֵא נִסָּן, שְׁנָאֵמַר (יואל ב, כג): "וַיֹּרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ בְּרִאשׁוֹן".

ג בְּשִׁלְשָׁה בְּמִרְחָשׁוֹן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים. רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בְּשַׁבְּעָה בּוֹ, חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם אַחֵר הַחֵג, בְּדִי שְׁנֵינִי אַחֲרוֹן שְׁבִישֵׁרָאֵל לְגַהֵר פֶּרֶת.

פירוש ברטנורא

אפשי בשמושך: אם כן. אתה אומר מזכירין אע"פ שאין שואלין הואיל ומשמע בעונתו, אפילו בקיץ יזכירו, ומה אתה נותן סימן מיו"ט ראשון. והלכה כרבי יהושע:

ב אין שואלין את הגשמים. היינו אין מזכירין את הגשמים: אלא סמוך לגשמים. דהיינו יום ח' של חג, דמן החג ואילך זמן גשמים הוא. וסתמא כרבי יהושע. פירוש אחר רבי אליעזר ורבי יהושע דפליגי לעיל בהזכרת גשמים, מודים הם לענין שאלה דהיינו לומר ותן טל ומטר, שאין שואלין אותן אלא סמוך לגשם, דהיינו בג' במרחשון או ב' בו. כדמפרשי תנאי לקמן במתניתין: האחרון. המתפלל תפלת מוסף מזכיר מוריד הגשם: והראשון. המתפלל תפלת שחרית אינו מזכיר גשם אלא טל. והלכה כרבי יהודה. והא דתנן בסמוך רבי יהודה אומר עד שיעבור הפסח, והכא קאמר רבי יהודה ביו"ט הראשון של פסח האחרון אינו מזכיר, תרי תנאי נינהו ואליבא דר"י:

ג בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים. אומרים ותן טל ומטר בברכת השנים. והני מילי בארץ ישראל, אבל בגולה אין שואלים עד ששים יום לתקופת

משניות מבוארות – קהתי

הַתֵּבָה בְּיוֹם טוֹב הָאֲחֵרוֹן שֶׁל הַחֵג – היינו שליח הציבור בשמיני עצרת, הָאֲחֵרוֹן – המתפלל תפילת מוסף, מְזָכִיר – משיב הרוח ומוריד הגשם; הָרִאשׁוֹן – המתפלל תפילת שחרית, אֵינוֹ מְזָכִיר – גשם, אלא אומר עוד "מוריד הטל" (רמב"ם). **בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, הָרִאשׁוֹן** – שליח הציבור בתפילת שחרית, מְזָכִיר – "משיב הרוח ומוריד הגשם"; הָאֲחֵרוֹן – שליח הציבור בתפילת מוסף, אֵינוֹ מְזָכִיר – גשם אלא טל. בירושלמי מבואר טעמו של רבי יהודה, שברוב התפילות של החגים אין מזכירים גשם אלא "מוריד הטל", כדי שיצאו המועדות בטל, מפני שהטל סימן יפה לעולם. **עַד אֵימָתִי שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים** – עד מתי אומרים "ותן טל ומטר" בברכת "ברך עלינו" שבשמונה עשרה? **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּעֲבֹר הַפֶּסַח** – כלומר שבחול המועד עדיין אומרים "ותן טל ומטר". בגמרא שואלים: והלא רבי יהודה סובר שביום טוב הראשון של פסח שליח הציבור המתפלל תפילת מוסף אינו מזכיר גשם? ומשיבים: שני תנאים הם החולקים בדעתו של רבי יהודה. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: עַד שֶׁיֵּצֵא נִסָּן** – עד גמר חודש ניסן אומרים "ותן טל ומטר", **שְׁנָאֵמַר: "וַיֹּרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ בְּרִאשׁוֹן"** – בחודש הראשון, הוא ניסן, הרי שבכל חודש ניסן עדיין הגשם הוא לברכה. והלכה כרבי יהודה שברישא, שזמן הזכרת גשמים הוא מתפילת מוסף של שמיני עצרת עד תפילת שחרית של יום טוב הראשון של פסח (רמב"ם הל' תפילה ב, טו). ובזמן שאין הזכרת הגשמים אין שאלת הגשמים. נמצא שאין שואלים את הגשמים אלא עד תפילת המנחה של ערב פסח.

~ יום שלישי ~

באור משנה ג

משנתנו באה ללמד, מתי מתחילים לומר "ותן טל ומטר" בברכת השנים שבשמונה עשרה.

בְּשִׁלְשָׁה בְּמִרְחָשׁוֹן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים – מתחילים לומר "ותן טל ומטר" בברכת "ברך עלינו את השנה..." שבתפילת שמונה עשרה, לפי שביום זה מתחילה עונת הגשם הראשון בארץ ישראל. **רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בְּשַׁבְּעָה בּוֹ** – בשבעה במרחשון מתחילים לומר "ותן טל ומטר", והיינו חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם אַחֵר הַחֵג –

ששנינו (סוכה ב, ט): "משלו משל, למה הדבר דומה (כשירדו גשמים בחג)? לעבד שבא למוזג כוס לרבו ושפך לו (רבו) קיתון על פניו", ומכאן שסימן קללה הם בחג הסוכות, אם כן למה מְזָכִיר – את הגשמים בחג? **אָמַר לוֹ רַבִּי אֵלִיעֶזֶר** – לרבי יהושע: אַף אֲנִי לֹא אֶמְרָתִי לְשֹׂאֵל – להתפלל על הגשמים בחג הסוכות, כגון לומר "ותן טל ומטר" (רש"י). **אֶלָּא לְהַזְכִּיר מְשִׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם, בְּעוֹנָתוֹ** – כלומר שמתחילים להזכיר בחג את גבורות ה' שהוא מוריד הגשם בזמנו, היינו בשעה שיש בו צורך. **אָמַר לוֹ** – רבי יהושע לרבי אליעזר: **אִם כֵּן** – אם אתה אומר שבאים להזכיר שה' הוא "משיב הרוח ומוריד הגשם" בעונתו, לעולם יִהְיֶה מְזָכִיר – אף בימות החמה יזכיר שה' משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו, ומה טעם אמרת "מיום טוב הראשון של חג"? אלא אין מזכירים גבורות גשמים כי אם בזמן שהגשמים הם סימן ברכה. ואמנם רבי אליעזר סובר (בבביתא בגמרא), שאם בא להזכיר בכל ימות השנה, רשאי הוא להזכיר, שלעולם בעונתו משמע. ברם, עד החג אין חובה עליו להזכיר, אבל מיום טוב הראשון של החג חובה להזכיר כדי לשבח את ה' דרך ריצוי ופיוס לפני שאנו באים לשאול על הגשמים, שכל הבא לבקש מקדים ומרצה (תוספות).

באור משנה ב

אֵין שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים אֶלָּא סְמוּךְ לַגְּשָׁמִים – שני פירושים נאמרו בגמרא על הלכה זו. פירוש אחד: "אין שואלין" היינו אין מזכירין, כלומר שאף על פי שנקטה המשנה לשון "שאלה" מכל מקום כוונתה כאן להזכרת גשמים, וסתם משנתנו כרבי יהושע היא שמזכירים גבורות גשמים מיום טוב האחרון של חג, וזהו ששנינו: אין שואלין את הגשמים אלא סמוך לגשמים – כלומר אין מזכירין את הגשמים אלא ביום האחרון של חג, שהוא סמוך לגשמים, שזמן החג ואילך זמן גשמים הוא. – פירוש אחר: אין שואלין את הגשמים – אין מתחילים לומר "ותן טל ומטר" בברכת השנים שבתפילת שמונה עשרה, אלא סמוך לגשמים – כפי שיבואר במשנה הבאה; ולפי פירוש זה לא הובאה פיסקה זו אלא כמאמר מוסגר, להשיענו שרבי אליעזר ורבי יהושע שנחלקו במשנה הקודמת בהזכרת גשמים מודים הם בשאלת גשמים, שאין זמנה אלא סמוך לגשמים. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָעוֹבֵר לִפְנֵי**

ד הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים – התחילו היחידים מתעניין שלש תעניות. אוכלין ושותין משחשכה, ומתריין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה.
ה הגיע ראש חדש פסלו ולא ירדו גשמים – בית דין גוזרין שלש תעניות על הצבור; אוכלין ושותין משחשכה, ומתריין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה.
ו עברו אלו ולא נגענו – בית דין גוזרין שלש תעניות אחרות על הצבור. אוכלין ושותין מבעוד יום, ואסורין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה, ונועלין את המרחצאות. עברו אלו ולא נגענו – בית דין גוזרין עליהם עוד שבע, שהן שלש עשרה תעניות על הצבור. הרי אלו יתרות על הראשונות, שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות. בשני מטין עם השכה, ובחמישי מתריין מפני כבוד השבת.
ז עברו אלו ולא נגענו – ממעטין במשא ומתן, בבנין ובנטיעה, בארוסין ובנשואין, ובשאלת שלום בין אדם לפרט פירוש ברטנורא

תשרי, וביום ששים עצמו מתחילין לשאול הגשמים: האחרון שבישראל לנהר פרת. אותן שעלו לרגל החורים לבתיהן, ולא יפסיקו הגשמים: ד הגיע שבעה עשר במרחשון. וכבר עברו ג' זמנים, שהן שלשה במרחשון, ושבעה, ושבעה עשר: התחילו היחידים. תלמודי חכמים: שלש תעניות. שני וחמישי ושני: אוכלים ושותים משחשכה. מותר להם לאכול ולשתות כל ליל התענית עד שיעלה עמוד השחר כל זמן שלא ירד. אבל לאחר שישן שינת קבע אסור לאכול ולשתות אם לא התנה מתחלה קודם שישן. ואית דאמרי דאכילה בעי תנאי, שתיה לא בעי תנאי דאין קבע לשתיה. והכי מסתברא: ו שהן שלשה עשר תעניות על הצבור. שכבר התענו שש, ותעניות דחידים אינם מן המנין: מתריעין: בשופרות: בשני מטין. בשני של תענית פותחין דלתי החנויות קצת לעת ערב, אבל אין מוציאין סחורתן לחוץ: ובחמישי מותרים. לפתוח כל היום: ז בבנין ובנטיעה. ודוקא בנין של שמחה כגון בית חתנות לעשות בו חופתו, ונטיעה של שמחה כגון אילן גדול המוסך על הארץ למייל המלכים תחתיו.

משניות מבוארות – קהתי

תעניות אחרות על הצבור – שני וחמישי ושני; ובשלוש תעניות אלו אוכלין ושותין מבעוד יום – כלומר שמפסיקים לאכול ולשתות מבעוד יום, ומתחילים בתענית משחשכה, כמו שנוהגים בצום כיפור ובתשעה באב. ואסורין – בימי התענית הללו במלאכה – שנאמר (יזא א, יד): "קדשו צום קראו עצרה", ודרשו: "עצרה" – כעצרת (שבועות ושמיני עצרת – רש"י), מה עצרת אסור בעשיית מלאכה אף תענית אסור בעשיית מלאכה (גמרא), וברחיצה – היינו ברחיצה כל הגוף בחמים, אבל פנים, ידים ורגלים מותר (גמרא; רמב"ם הל' תענית ג, ד), ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה – שמחמרים בתעניות אלו שלא לעשות בהם דברים שיש בהם תענוג, ונועלין את המרחצאות – סוגרים את המרחצאות החמים, שלא יבואו לרחוץ בהם. עברו אלו ולא נגענו – ועדיין לא ירדו גשמים, בית דין גוזרין עליהם עוד שבע – תעניות: שני וחמישי, ושני וחמישי, ושני וחמישי ושני, שהן שלש עשרה תעניות על הצבור – עם שש התעניות הקודמות; ונקטה המשנה את המנין, כדי להשמיענו שאין גוזרים יותר משלש עשרה תעניות על הציבור מפני עצירת גשמים (עיי' "תוספות יום טוב"). הרי אלו – שבע התעניות האחרונות, יתרות על הראשונות – שלש התעניות שלפניהן, שבאלו מתריעין – מריעים ותוקעים בשופרות, ונועלין את החנויות – ביום, אין נועלים לכל היום אלא חנויות שאינן מוכרות צרכי אוכל, אבל החנויות המוכרות צרכי אוכל: בשני – בתעניות שביום שני, מטין עם השכה – כלומר פותחים מעט את דלתי החנויות לעת ערב, כדי שיוכלו לקנות צרכי אוכל בשביל הערב, ובחמישי מתריין – לפתוח את החנויות כל היום, מפני כבוד השבת – שיוכלו לקנות צרכי השבת ("תוספות יום טוב").

~ יום חמישי ~

באור משנה ז

עברו אלו – שבע התעניות האחרונות, ולא נגענו – אין גוזרים עוד תעניות על הציבור, כמו שהזכרנו כבר במשנה הקודמת, לפי שאין מטריחין את הציבור יותר מדי (ברייטא בגמרא), אלא ממעטין במשא ומתן, בבנין ובנטיעה – בגמרא מבואר: דווקא בבנין של שמחה, כגון בית חתנות לבנו, ובנטיעה של שמחה, כגון אילן

סוכות, כדי שפגיע אחרון שבישראל – שעלה לרגל לירושלים ושהה שם עד אחרי החג, לנהר פרת – היינו לגבול סוריא הרחוק ביותר מירושלים, ולא ידביקוהו הגשמים. והלכה כר'ב גמליאל (גמרא; רמב"ם הל' תפילה ב, טז). במה דברים אמורים? בארץ ישראל. אבל בגולה מתחילים לומר "ותן טל ומטר" ביום ששים אחר תקופת תשרי (ברייטא בגמרא; רמב"ם טז).

באור משנה ד

הגיע שבעה עשר במרחשון – שהוא הזמן האחרון של עונת הגשם הראשון, שכן שלשה זמנים הם בעונת הגשם הראשון (לדעת רבי מאיר): שלשה במרחשון, שבעה בו, ושבעה עשר בו. ואם עברו כל שלשת הזמנים הללו, ולא ירדו גשמים – בארץ ישראל, התחילו היחידים – היינו תלמידי חכמים (גמרא; רמב"ם; ברטנורא; ועיי' "תוספות יום טוב") מתעניין שלש תעניות – בשני ובחמישי ובשני בשבוע (בה"ב). אוכלין ושותין משחשכה – כלומר שמותר למתענים בתעניות אלו לאכול ולשתות כל הלילה שלפני יום התענית, עד עלות השחר. במה דברים אמורים? כשלא ירד, אבל אם ישן שנת קבע אינו חוזר ואוכל, אלא אם כן התנה על כך מתחילה קודם ששכב לישון (גמרא; ירושלמי; ברטנורא); ומתריין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה – בימי התענית הללו.

~ יום רביעי ~

באור משנה ה

הגיע ראש חדש פסלו ולא ירדו גשמים, בית דין גוזרין שלש תעניות – שני וחמישי ושני בשבוע, על הצבור – כולו; ואף בתעניות אלו אוכלין ושותין משחשכה – כלילה שלפני התענית כמבואר במשנה הקודמת. ומתריין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה – כדין תעניות היחידים ששנינו במשנה הקודמת.

באור משנה ו

עברו אלו – שלש התעניות הראשונות שגזרו בית דין על הציבור, ולא נגענו – מן השמים, ולא ירדו גשמים, בית דין גוזרין שלש

לחברו, כבני אדם הנזופין למקום. היחידים הזרים ומתענים עד שיצא ניסן. יצא ניסן וירדו גשמים – סימן קללה, שנאמר (שמואל א יב, יז): "הלא קציר-חטים היום" וגומר.

פרק שני

א סדר תעניות פיצד? מוציאין את התבה לרחובה של עיר; ונותנין אפר מקלה על גבי התבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין; וכל אחד ואחד נותן בראשו. הזקן שבהן אומר לפניהן דברי כבושין: אחינו, לא נאמר באנשי נינוה: "וירא האלהים את שקם ואת תעניתם", אלא (יונה ג, י): "וירא האלהים את מעשיהם, כירשבו מדרבם הרעה"; ובקבלה הוא אומר (ויאל ב, יג): "וקרעו לבבכם ואל-בגדיכם".

ב עמדו בתפלה. מורידין לפני התבה זקן ורגיל ויש לו בנים וביתו ריקם, כדי שיהא לבו שלם בתפלה. ואומר לפניהם עשרים וארבע ברכות: שמונה עשרה שבכל יום, ומוסיף עליהן עוד שש.

פירוש ברטנורא

אבל בית דודר בו, ונטיעת אילן לפירותיו מותר: יצא ניסן הגשמים סימן קללה. כשלא ירדו כלל קודם [שיצא] ניסן, וכל הדינים הללו בארץ ישראל וכיוצא בה, אבל האיים הרחוקים שזמן הגשמים שלהם אינו כזמן הגשמים של ארץ ישראל, כל אחד ואחד שואל הגשמים בזמן שהוא צריך להם, ואם עבר אותו הזמן הידוע להן ולא ירדו גשמים, ב"ד של אותו מקום גוזרים תעניות על הצבור אחר שהתענו היחידים כסדר השנוי במתניתין:

ב א סדר תעניות פיצד. בשבע תעניות אחרונות קא מיירי: את התיבה. הארון שספר תורה מונח בו, כלומר כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעווננו. ולמה לרחובה של עיר, לומר, צעקנו בצנעה בבית הכנסת ולא נענינו, נבזה עצמנו ברחובת של עיר: אפר מקלה. אפר שרפה. ומשום דעפר נמי אקרי אפר תנא אפר מקלה, דהכא צריך שיהיה אפר ממש כדי שיזכור הקב"ה עקדתו של יצחק וירחם: על גבי התיבה. משום דכתיב (ישעיה ס"ג) בכל צרתם לו צר: ובראש הנשיא וכו'. והן עצמן אינם נוטלים, כדי שיתביישו יותר, לפי שאינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים: דברי כבושים. דברים שכובשין לבו של אדם להחזירו למוטב: ובקבלה. בדברי הנביאים:

ב ורגיל. היודע סדר תפלה: ויש לו בנים וביתו ריקן. שאין בביתו כמה לפרנס את בניו, ומתוך שנפשו עגומה עליו מתפלל בכוונה. א"נ ביתו ריקן מן העבירות, שלא יצא עליו שם רע בילדותו: ומוסיפין עליהם שש. בין גואל לרופא אומר ו' ברכות הללו:

משניות מבוארות – קהתי

הנשיא ובראש אב בית דין, במקום הנחת התפילין; ואינם נותנים בעצמם את האפר על ראשם, כדי שתהא להם בושא יתרה, שאינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים, שכן מתוך חשיבותם יש להם עגמת נפש יותר כשאחרים נותנים אפר על ראשם (גמרא ורש"י); משנתנו נקטה "אפר מקלה" לפי שאפר סתם משמעו גם עפר, וכאן צריך אפר ממש; וכל אחד ואחד נותן בראשו – אפר. הזקן שבהן – והוא גם חכם (גמרא), אומר לפניהן דברי כבושין – דברים הכובשים את לבם להחזירם למוטב, וכך הוא אומר: אחינו, לא נאמר באנשי נינוה: "וירא האלהים את שקם ואת תעניתם", אלא: "וירא האלהים את מעשיהם, כירשבו מדרבם הרעה" – ומכאן שאין השק והתענית מועילים אלא תשובה ומעשים טובים. ובקבלה – בדברי הנביאים, הוא אומר – אומר הנביא: "וקרעו לבבכם ואל-בגדיכם" – וכך מאריך הזקן בדברי כיבושין כפי כוחו עד שמכניע לבם ומעוררם לתשובה גמורה (רמב"ם).

ברש"י מבואר הטעם, שבפסוק השני נקטה המשנה "ובקבלה הוא אומר" ולא נקטה כך בפסוק הראשון, לפי שכל מקום שהנביא מצווה ומודיע ומזהיר את ישראל, קוראים לו "קבלה", אבל במקום שלא נזכר דבר הנביא, כמו בפסוק הראשון המובא במשנתנו, שהוא כמספר והולך, ודרך אנב למדים ממנו דבר, אין קוראים לו "קבלה".

גדול לנוה ולטייל תחתיו; והרמב"ם כותב: בבניין של שמחה כגון ציור וכיור, ובנטיעה של שמחה כגון מיני הדס; אבל בית לדירה ונטיעת אילן לפירות מותר. וכן ממעטים בארוסין ובנשואין, ובכשאיילת שלום בין אדם לחברו, כבני אדם הנזופין למקום – כאילו נזפו בהם מן השמים. היחידים – תלמידי חכמים, חוזרים ומתענים – בשני ובחמישי בשבוע, עד שיצא ניסן – ונוהגים כמו בתעניות הראשונות, שאוכלים ושותים משחשכה ומותרים במלאכה וברחיצה וכו' (רמב"ם). יצא ניסן – בירושלמי מבואר: ניסן של תקופה. והיינו שעברו שלושה יום לאחר תקופת ניסן, וירדו גשמים – כך היא הגירסה במשנה שבגמרא ובשאר ספרים מדרייקים (תוספות יום טוב), ופירוש הדברים: אם עד סוף ניסן לא ירדו גשמים, ולאחר שיצא ניסן ירדו, סימן קללה – הוא; ויש גורסים: יצא ניסן ולא ירדו גשמים, ואף לפי גירסה זו הכוונה היא, שאם יצא ניסן ולא ירדו גשמים כלל, הרי הגשמים היורדים אחר כך סימן קללה הוא; שנאמר: "הלא קציר-חטים היום" וגומר – שמואל הנביא אמר לעם: "הלא קציר חטים היום. אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר. ודעו ודאו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה' לשאלו לכם מלך", כלומר הואיל ועונת קציר היא, הרי המטר אינו גשם ברכה אלא אות לכעסו של ה'.

באור משנה א

בשבע תעניות האחרונות שגזרו בית דין על הציבור, היה נהוג סדר מיוחד של תפילה, וקודם התפילה נאמרו דברי התעוררות. בפרק זה (משניות א-ה) באים הפרטים של אותו סדר.

סדר תעניות – של שבע התעניות האחרונות (ברייתא בגמרא) – פיצד? מוציאין את התבה – ארון הקודש עם ספר התורה שבתוכו, לרחובה של עיר – בגמרא אמרו: למה יוצאים לרחוב? לומר: "צעקנו בצנעה (בבית הכנסת), ולא נענינו, נבזה עצמנו בפרהסיא". ולמה מוציאין את התיבה? לומר: "כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעווננו"; ונותנין אפר מקלה – אפר שרפה, על גבי התבה – משום שנאמר (ישעיה טז, ט): "בכל צרתם לו צר". ובראש הנשיא ובראש אב בית דין – כלומר שאחד מן העם נוטל מן האפר ונותן בראש

~ יום ששי ~

באור משנה ב

עמדו בתפלה – לאחר דברי הכיבושין של הזקן היו עומדים להתפלל באותו מקום, והיו מורידין לפני התבה – שליח ציבור, זקן ורגיל – הרגיל בסדר התפילה, ויש לו בנים – שפרנסתם עליו, וביתו ריקם – ואין לו במה לפרנסם; ויש מפרשים (בגמרא): וביתו ריקם מן העבירות (עיין "תוספות יום טוב"). כדי שיהא לבו שלם בתפלה – שתהא תפלתו בכוונת הלב, מתוך הכנעה ולב נשבר, ואומר לפניהם עשרים וארבע ברכות: שמונה עשרה שבכל יום, ומוסיף עליהן עוד שש – ברכות, בין "גואל ישראל" ל"רפאנו", כמפורט להלן.

ג ואלו הן: זכרונות וּשְׁפּוּרוֹת, "אֵלֶּה" בְּצִרְתָּהּ לִי קְרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי, "אֲשָׂא עֵינֵי אֶל־הַהָרִים" וגו', "מִמַּעַמְקִים קְרָאתִיד ה'", "תַּפְלָה לְעֵנִי כִּי־עָטַף". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא הָיָה צָרִיד לִזְמַר זְכוּרוֹת וּשְׁפּוּרוֹת, אֲלֵא אוֹמֵר תַּחְתִּיהֶן: "רָעַב כִּי־יָהִיהָ בָּאָרֶץ, דָּבַר כִּי־יָהִיהָ" וגו', "אֲשֶׁר הָיָה דְּבָרָה" אֶל־יִרְמְיָהוּ עַל־דְּבָרֵי הַבְּצֻרוֹת, וְאוֹמֵר חוֹתְמִיהֶן.

ד עַל הָרֵאשׁוֹנָה הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת אֲבֵרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה; בְּרוּךְ אַתָּה ה' גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. עַל הַשְּׁנִיָּה הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת אֲבוֹתֵינוּ עַל יָם סוּף, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה; בְּרוּךְ אַתָּה ה' זוֹכֵר הַנִּשְׁכָּחוֹת. עַל הַשְּׁלִישִׁית הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה; בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּרוּעָה. עַל הָרְבִיעִית הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת שְׁמוּאֵל בְּמַצֵּפָה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה; בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ צֶעֱקָה. עַל הַחֲמִישִׁית הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת אֱלִיהוּ בְּהַר הַכְּרִמָּל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה; בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תַּפְלָה. עַל הַשְּׁשִׁית הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת הָעוֹנָה בְּעַת צָרָה. עַל הַשְּׁבִיעִית הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת דָּוִד וְאֵת שְׁלֹמֹה בְּנוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה; בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַמְרַחֵם עַל הָאָרֶץ.

פירוש ברטנורא

ג זכרונות וּשְׁפּוּרוֹת. כל הפסוקים כמו שאומרים בראש השנה: ואומר חותמיהן. אחר זכרונות חתימת זכרונות, ואחר שופרות חתימת שופרות, וכן אחר כולם כדמפרש ואויל:

ד עַל הָרֵאשׁוֹנָה. בגואל ישראל הוא מתחיל להאריך. ואע"פ שאינה נמנעין שש קורא אותה ראשונה, לפי שבה מתחיל להוסיף ולהאריך: על השביעית. לברכות שמאריך בהן, אבל הברכות שמוסיפין בשביל התענית אינן אלא שש, שברכה ראשונה שהיא גואל ישראל דשמנה עשרה היא אלא שמאריך בה:

משניות מבוארות – קהתי

ב א ו ר מ ש נ ה ג

הַשְּׁנִיָּה – בחתימה השנייה, שהוא חותם בה את ברכת הזכרונות, הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת אֲבוֹתֵינוּ עַל יָם סוּף, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה; בְּרוּךְ אַתָּה ה' זוֹכֵר הַנִּשְׁכָּחוֹת – לפי שהיו ישראל נשכחים במצרים כמה שנים ונתייאשו מן הגאולה, וזכר ה' אותם וגאלם, הלכך חותם בברכת זכרונות ב"מי שענה לאבותינו בים סוף" וכו' (רש"י). עַל הַשְּׁלִישִׁית – בחתימה השלישית שחותם בה את ברכת השופרות, שהיא הברכה הנוספת השנייה, הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה; בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּרוּעָה – שכן יהושע נענה בשופרות על יריחו בעוד שהיו ישראל עומדים בגלגל (רש"י). עַל הָרְבִיעִית – בחתימה הרביעית שחותם בה את המזמור "אל ה' בצרתה לי קראתי ויענני" (תהלים קכ), היינו השלישית בברכות הנוספות, הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת שְׁמוּאֵל בְּמַצֵּפָה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה; בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ צֶעֱקָה – שכן נאמר (שמואל א' ז, ט): "ויזעק שמואל אל ה' בעד ישראל ויענהו ה'". עַל הַחֲמִישִׁית – בחתימה החמישית, שחותם בה את המזמור "אשא עיני אל ההרים" (תהלים קכא), שהיא הרביעית בברכות הנוספות, הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת אֱלִיהוּ בְּהַר הַכְּרִמָּל (מענין "אשא עיני אל ההרים"), הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה; בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תַּפְלָה – שכן נאמר באליהו (מלכים א' יח, ז): "עניי ה' עניי וידעו העם הוזה כי אתה ה' האלהים", והרי זו תפילה. עַל הַשְּׁשִׁית – בחתימה הששית, שחותם בה את המזמור "ממעמקים קראתיך ה'" (תהלים קל), שהיא החמישית בברכות הנוספות, הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת יוֹנָה מִמַּעַי הַדָּגָה (מענין "ממעמקים קראתיך") הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה; בְּרוּךְ אַתָּה ה' הָעוֹנָה בְּעַת צָרָה – שכן נאמר ביונה (יונה ג, ג): "קראתי מצרה לי אל ה' ויעניני". עַל הַשְּׁבִיעִית – בחתימה השביעית, שחותם בה את המזמור "תפלה לעני כי יעטוף" (תהלים קב), שהיא השישית בברכות הנוספות, הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת דָּוִד (בימי הרעב –

וְאֵלֶּה הֵן – שש הברכות הנוספות: זְכוּרוֹת וּשְׁפּוּרוֹת – שתי הברכות של זכרונות ושופרות הנאמרות בראש השנה ("אתה זוכר מעשה עולם" וכו', "אתה נגלית בענן כבודך" וכו'); ג. "אֵלֶּה" בְּצִרְתָּהּ לִי קְרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי – היינו מזמור ק"כ שבתהלים, וחותם בברכה, כמפורש במשנה הבאה; ד. "אֲשָׂא עֵינֵי אֶל־הַהָרִים" וגו' – מזמור קכ"א שבתהלים, וחותם בברכה; ה. "מִמַּעַמְקִים קְרָאתִיד ה'" – מזמור קל" שבתהלים, וחותם בברכה; ו. "תַּפְלָה לְעֵנִי כִּי־עָטַף" – מזמור קכ"ב שבתהלים, וחותם בברכה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא הָיָה צָרִיד לִזְמַר זְכוּרוֹת וּשְׁפּוּרוֹת – כלומר אין אומרים בתעניות זכרונות ושופרות, אֲלֵא אוֹמֵר תַּחְתִּיהֶן: "רָעַב כִּי־יָהִיהָ בָּאָרֶץ, דָּבַר כִּי־יָהִיהָ" וגו' – מלכים פרק ח' מפסוק ל"ז ואילך; זה תחת זכרונות, "אֲשֶׁר הָיָה דְּבָרָה" אֶל־יִרְמְיָהוּ עַל־דְּבָרֵי הַבְּצֻרוֹת – ירמיה י"ד; זה תחת שופרות. וְאוֹמֵר חוֹתְמִיהֶן – אחר כל ברכה אומר את חתימתה כמפורש להלן. ויש מפרשים, שהפסוק האחרונה מדברי רבי יהודה היא, כלומר שמכל מקום אומר חותמיהן של זכרונות ושופרות, שהפסוקים מספר מלכים הוא חותם בברכת זכרונות, והפסוקים מספר ירמיהו הוא חותם בברכת שופרות ("תפארת ישראל").

~ שבת קודש ~

ב א ו ר מ ש נ ה ד

עַל הָרֵאשׁוֹנָה הוּא אוֹמֵר – היינו בברכת "ראה נא בעינינו" שבשמונה עשרה, שבה הוא מתחיל להאריך ולהוסיף תחנונים, הרי הוּא אוֹמֵר בחתימתה: מִי שֶׁעָנָה אֶת אֲבֵרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה; בְּרוּךְ אַתָּה ה' גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל – ואף על פי שאין ברכה זו ממניין שש הברכות הנוספות, מכל מקום הואיל ומתחיל בה להאריך, מתחילה המשנה למנות בה את החתימות של הברכות וקוראת אותה "ראשונה". עַל

ה מעשה בימי רבי חלפתא ורבי חנניה בן תרדיון, שעבר אחד לפני התבה וגמר את הברכה פלה, ולא ענו אחריו אמן. תקעו הפהנים, תקעו! מי שענה את אברהם אבינו בחר המזריה, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה. הריעו בני אהרן, הריעו! מי שענה את אבותינו על ים סוף, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה. וכשנא דבר אצל חכמים, אמרו: לא היינו נוהגין בן, אלא בשער המזרח ובהר הבית.

פירוש ברטנורא

מי שענה את דוד ואת שלמה בנו. ואע"ג דיונה בחר דוד ושלמה ליה ברישא, משום דבעי למחתם בסוף הברכות ברוך המרחם על הארץ, ודוד ושלמה בנו הם שהתפללו על ארץ ישראל. דוד, ויהי רעב בימי דוד כ"י (שמואל ב' כ"א) ושלמה, רעב כי יהיה בארץ (מלכים א' ח').

ה בימי רבי חלפתא. בצפורי היה: ולא ענו אחריו אמן גרסין. לפי שבמקדש לא היו עונים אמן אחר כל ברכה אלא בשכמלו" כדאמרין בגמרא בברכות פרק הרווא. ואילו לא במקדש היו ועשו כדרך שעושים במקדש: תקעו בני אהרן תקעו. חזן הכנסת אומר להם כך על כל ברכה וברכה: לא היינו נוהגין בן. שלא לענות אמן אלא בשכמלו" אלא בשער המזרח. שער מזרח של הר הבית ושער המזרח של עזרה. לפי שהיו מזכירין שם המפורש בחתימת הברכה ולא סגי בעניית אמן. ואין לומר לא היו נוהגין לתקוע אלא במקדש, דודאי תוקעין בגבולין, כדמוכח בהך מסכתא ובר"ה. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

אמרו חכמים "לא היינו נוהגין בן...? על כך נאמרו פירושים שונים. יש מפרשים: לא היינו נוהגים בן – שלא לענות אמן אלא "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" כי אם במקדש בלבד (דש"י; ברטנורא). ברם, התקיעות היו בתעניות אף בגבולין (מחזק למקדש) בין ברכה לברכה, אלא שבמקדש היו תוקעים בשופר ובחצוצרות כאחד (עין ראש השנה ג, ד), ואילו בגבולין היו מריעים בחצוצרות בלבד (גמרא ודש"י ראש השנה כז, א; רמב"ם הל' תענית א, ד); ולדעת אחרים היו תוקעים בגבולין או בשופר או בחצוצרות (הרשב"א). ויש מפרשים, שאף על התקיעות אמרו "לא היינו נוהגין בן אלא בשער המזרח", כלומר שבמקדש בלבד היו נוהגים לתקוע בין ברכה לברכה, אבל בגבולין לא היו תוקעים בין ברכה לברכה אלא לאחר כל התפילה (רמב"ם).

יש גורסים במשנתנו: "וגמר את הברכה כולה וענו אחריו אמן". ומפרשים שההבדל בין המקדש לגבולין הוא, שבגבולין היו אומרים "מי שענה" לפני חתימת הברכה (כמו ששינו במשנה הקודמת), ואחרי חתימתה היו עונים אמן ותוקעים, אבל במקדש, הואיל והיו עונים על כל ברכה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", אילו היו תוקעים אחר כך, נמצאת התקיעה על "ברוך שם כבוד מלכותו" שהיא ענין ברכה בפני עצמה, והרי רוצים לסמוך התקיעה לתפילת "מי שענה", הלכך היו נוהגים במקדש לומר "מי שענה" אחרי חתימת הברכה, כלומר שהיה שליח הציבור חותם תפילה את הברכה, והיו עונים אחריה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", ואחר כך השמש היה אומר: תקעו הכהנים! ומקדים שליח ציבור ואומר: "מי שענה" וכו', ואחר כך תוקעים. או אפשר, שאמנם קודם חתימתה היו אומרים "מי שענה" אלא שלאחר חתימתה היו חוזרים ואומרים "מי שענה" כדי לסמוך את התקיעה לתפילת התענית. משנתנו באה, אפוא, ללמד שרבי חלפתא ורבי חנניה בן תרדיון הנהיגו בן במקומותיהם לומר "מי שענה" אחר חתימת הברכות, אף שלא היו צריכין לכך, לפי שאין "אמן" מפסיק בין ברכה לתקיעה, וזהו שאמרו חכמים: "לא היינו נוהגין בן אלא בשער המזרח" (הר"ן). מה שנקטה המשנה פעם "תקעו" ופעם "הריעו" מפורש בברייתא בגמרא, שבכורה ראשונה היו תוקעים: תקיעה תרועה ותקיעה, ובכורה שנייה היו מריעים: תרועה תקיעה ותרועה, וכן בכל ברכה וברכה, באחת היו תוקעים ובאחת היו מריעים; וכן פירשו רש"י והרמב"ם והר"ן (ועיין "תוספות יום טוב").

שמואל ב' כא, א; (יד) וְאֵת שְׁלֹמֹה בְּנוֹ בִּירוּשָׁלַיִם – (כשהתפלל: "בהעצר שמים ולא יהיה מטר" וגו' – מלכים א' ח, לה; וכן "רעב כי יהיה בארץ" – שם שם, לו), הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה: ברוך אתה ה' המרחם על הארץ – בגמרא מבואר שמזכיר דוד ושלמה באחרונה, לפי שרוצה לחתום "ברוך... המרחם על הארץ", ודוד ושלמה הם שהתפללו על ארץ ישראל.

באור משנה ה

מעשה בימי רבי חלפתא ורבי חנניה בן תרדיון – בברייתא בגמרא מובא, שכן הנהיג רבי חלפתא בצפורי ורבי חנניה בן תרדיון בסיכני, שעבר אחד לפני התבה – בימי שבע התעניות האחרונות, וגמר את הברכה פלה – "גואל ישראל", ולא ענו אחריו אמן – אלא אמרו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". כדרך שהיו נוהגים במקדש (גמרא). ואחר כך אמר השמש של בית הכנסת ("חזן הכנסת"): תקעו הפהנים, תקעו! ושליח הציבור אמר: מי שענה את אברהם אבינו בחר המזריה, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה. וכן בסיום ברכת זכרונות אמר השמש: הריעו בני אהרן, הריעו! ושליח הציבור אמר: מי שענה את אבותינו על ים סוף, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה – וכן בסיום כל ברכה מהברכות הנוספות. יש מפרשים, שהיו תוקעים ומריעים לפני שאמר שליח הציבור "מי שענה"... (המאירי); ויש מפרשים שתחילה אמר שליח הציבור "מי שענה"... ואחר כך היו תוקעים ומריעים (הר"ן; הרשב"א; "תפארת ישראל"). וכשנא דבר אצל חכמים – כשנודע להם אותו מנהג שהנהיגו רבי חלפתא ורבי חנניה בן תרדיון, אמרו: לא היינו נוהגין בן, אלא בשער המזרח ובהר הבית – כלומר בשער המזרח של הר הבית (דש"י), ויש גורסים: בשערי המזרח. ומפרשים: בשער המזרח של הר הבית ובשער המזרח של העזרה (רמב"ם בפירושו למשנתנו; ברטנורא). אבל ב"משנה תורה" כותב הרמב"ם: "כשהיו מתפללין על הסדר הזה בירושלים, היו מתכנסים להר הבית כנגד שענו המזרח" – וכלפי מה

אין הדבר תלוי אלא ברצונם, שאם רק תרצו תצליחו לעשות חיל

בלימוד התורה, תורת חיים

ממכתב כ"ב אלול, ה'תשח"י

עין יעקב - מסכת ברכות

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

רש"י

אותו צדיק. אברהם: במצודה שאין בה דגן. דרך צידי עופות לזרוק דגן תחת מצודות כדי שיבאו עופות ונלכדין וכשאין בה דגן אין עוף פונה אליה כך ריקנו המצרים מכל ממונם. וינצלו כתרגמו ורוקנו: במצולה שאין בה דגים. כמו מצולות ים כלומר בתוך התהום אין מצויין דגים אלא על שפת הים היכא דאיכא מזון:

דף ח עמוד ב. הגמרא מוסיפה לבאר פסוקים העוסקים בעניני יציאת מצרים: נאמר בפסוק (שמות יא ב) 'דִּבֶּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וּגְו' וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רֵעוּתָהּ כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב, אָמְרֵי דְבֵי רַבִּי יַנָּאי, אֵין 'נָא' אֶלְא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה. אָמַר לִיה הַקֶּב"ה לְמִשָּׁה, בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ, לֵךְ וְאָמֹר לְהֶם לְיִשְׂרָאֵל, בְּבִקְשָׁה מִכֶּם, קוּדֵם יִצְיָאתְכֶם מִמִּצְרַיִם שְׁאֵלּוּ מִמִּצְרַיִם כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב, כְּדֵי שֶׁתִּצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל, שְׁלֹא יֹאמְרוּ אוֹתוֹ צִדִּיק [אברהם אבינו], שֶׁאֵת גְּזִירַת הַשַּׁעֲבֹד 'וְעִבְדוּם וְעָנּוּ אוֹתָם' (בראשית טו יג) קָרִיִּים בָּהֶם – בְּבִנֵּי יִשְׂרָאֵל, וְאִילוּ אֵת הַהִבְטָחָה 'וְאַחֲרַי כֵּן יִצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל' (שם פסוק יד) לֹא קָרִיִּים בָּהֶם. אָמְרוּ לוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשָּׁה רַבִּינוּ, וְלֹאִי שֶׁנִּצָּא בְּעֶצְמֵנוּ מִמִּצְרַיִם וְאֵף בְּלֹא רְכוּשׁ גָּדוֹל. מִשָּׁל לְאָדָם שֶׁהָיָה חֲבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ, בְּנֵי אָדָם מוֹצִיאִין אוֹתְךָ לְמַחֲרָ מִבֵּית הָאֲסוּרִין, וְגַם נוֹתְנִין לְךָ מִמֶּזֶן חֲרִפָּה. וְאָמַר לְהֶם, בְּבִקְשָׁה מִכֶּם, הוֹצִיאֵנִי חַיִּים וְאִינִי מִבִּקְשׁ כָּלּוּם. כֵּן גַּם יִשְׂרָאֵל כִּשְׁמַעוּ בְּקִשְׁתּוֹ מִשָּׁה אָמְרוּ, שְׂרוּצִים הֵם לְהִשְׁתַּחֲרֹר מִיַּד אֵף בְּלֹא הִרְכוּשׁ הַגָּדוֹל.

נאמר בפסוק (שמות יב לו) 'וְהָיָה יוֹם הַזֶּה לְךָ חֵן וְנָתַתָּ אֶת חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאַלּוּם'. הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור הפסוק: נאמר בפסוק 'וַיִּשְׁאַלּוּם'. אָמַר רַבִּי אֲמִי, מִלְּמַד שֶׁהַשְּׂאִילוּם בָּעַל כְּרָחֶם. וְנִחְלָקוּ הָאֲמֹרָאִים אֵת מִי הָיָה צָרִיךְ לְהַכְרִיחַ לֵכך, אִיכָּא דְאָמְרֵי, בָּעַל כְּרָחֶם דְּמִצְרַיִם – שְׁבִנֵּי יִשְׂרָאֵל הִכְרִיחוּ אֵת הַמִּצְרַיִם לְהַשְׂאִילֵם. וְאִיכָּא דְאָמְרֵי, בָּעַל כְּרָחֶם דְּיִשְׂרָאֵל – שֶׁהַמִּצְרַיִם הִכְרִיחוּ אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁישְׂאֵלוּ מֵהֶם. מֵאֵן דְּאָמַר – מִי שְׁסוּבֵר שֶׁהַשְּׂאִילָה נַעֲשֶׂתָה בָּעַל כְּרָחֶם דְּמִצְרַיִם, לִמַּד כֵּן מִדְּבַרְתִּיב (תהלים סח יג) 'וְנָתַתָּ בֵּית תַּחְלֶלְךָ שְׁלָל' כְּלוּמַר, 'נָתַתָּ בֵּית' הֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהֵם יִחְלְקוּ אֵת הַשְּׁלָל שֶׁלְקָחוּ בְּעַל כְּרָחֶם שֶׁל הַמִּצְרַיִם. וּמֵאֵן דְּאָמַר שֶׁהַשְּׂאִילָה נַעֲשֶׂתָה בָּעַל כְּרָחֶם דְּיִשְׂרָאֵל, הַטַּעַם שֶׁלֹא נִטְלוּ יִשְׂרָאֵל מִרְצוֹנָם הוּא, מִשּׁוּם מִשְׁוִי, שֶׁהָיָה קֶשֶׁה לְבִנֵּי יִשְׂרָאֵל לְשַׂאת אֵת רְכוּשָׁם שֶׁל הַמִּצְרַיִם.

נאמר בהמשך הפסוק (שם) 'וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם'. אָמַר רַבִּי אֲמִי, מִלְּמַד שֶׁעֲשִׂאוּהָ יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם בְּמִצְוֶהָ שֶׁל עוֹפוֹת שְׂאִין בָּהּ דָּגָן, שֶׁדֶּרֶךְ צִיִּידֵי הָעוֹפוֹת לְזָרוֹק דָּגָן תַּחַת הַמִּצְוֹת כְּדֵי שִׁיבֹאוּ הָעוֹפוֹת לְאוֹכְלוֹ וּלְכָדוֹ, וּמִצְוֶה שְׂאִין בָּהּ דָּגָן אֵין הָעוֹפוֹת בָּאִים אֵלֶיהָ וְהָיָה נִשְׁאֵרָתָהּ רִיקָה, כֵּךְ רוֹקְנוּ אֵת מִצְרַיִם מִכָּל רְכוּשָׁם. וְרִישׁ לְקִישׁ אָמַר, עֲשִׂאוּהָ בְּמִצְוֶה שְׂאִין בָּהּ דָּגִים – כִּמְעַמְקֵי הֵם בְּתוֹךְ הַתְּהוֹם, שְׂאִין שֶׁם דָּגִים, כֵּךְ רוֹקְנוּ אֵת הַמִּצְרַיִם מִרְכוּשָׁם.

ידוע פסק תורתנו שבלמוד תלמידים צריכים להתחשב עם תועלת התלמידים ובכלל תועלת הרבים דוחה תועלת היחיד. . . אלא שבזה יש להביא בחשבון שבחינוך נוגע לא רק הידיעות אלא גם-כן ההתמסרות, וביישוב הדעת. . . יש לעשות סך-הכול משניהם גם יחד ואחרי כן להחליט

ממכתב י"ט מנחם אב, ה'תשי"ד

כיון שחכמים לא תקנו לו ירושה אלא בדברים המותרים בהנאה. והטעם שתקנו חכמים שיירש גר את אביו הגוי, נזירה הוא דעבוד רבנן שמת יחזור לסורו – חששו חכמים שאם יראה הגר שמחמת גירותו איבד את ירושת אביו הגוי, יחזור לקלקולו, ולכן תקנו לו ירושה מדבריהם.

הגמרא מביאה הוכחה נוספת שאין הגר יורש את אביו הגוי מן התורה:

תניא נמי הכי – שנינו כן בדברי הברייתא, שמוסיפה על דברי המשנה ואומרת, כמה דברים אמורים – שרשאי הגר להחליף את האיסורי הנאה עם אחיו הגוי, כשירשו – כאשר חולקים הם את ירושת אביהם, אבל כשנשתתפו – כאשר חולקים הם נכסים שהיו שותפים בהם, אסור לגר לומר לאחיו שיטול העבודה זרה ויין הנסך והוא יטול נכסים אחרים כנגדם, מאחר שנהנה הוא בכך מן האיסורי הנאה.

יש להוכיח מכך, שהטעם שמותר לו לעשות כן בירושה, מאחר שאינו יורש את אביו מן התורה אלא מדברי חכמים, ולכן רשאי הוא להחליפם עם אחיו כל זמן שלא באו עדין לרשותו.

דין נוסף בירושת גויים וגרים. ירושת עובד בוכבים את אביו הגר – גוי שנתגייר אביו ומת, וכן ירושת גר את אביו הגר – שנתגייר האב והבן יחדיו ומת האב, אינו לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, מאחר שלא ראו חכמים צורך לתקן לו ירושה מדבריהם, שהרי אף אם ישוב לסורו לא יירש את אביו הגר.

דתנן – יש להוכיח כן מדברי המשנה, הסוברת שאדם שלוח מעות מן הגר שנתגיירו בניו עמו – שנולדו קודם שנתגייר אביהם, ולאחר מכן נתגיירו יחד עם אביהם, ומת האב, לא יחזיר הלוה את המעות לבניו של הגר, מאחר שאינם יורשים אותו לא מן התורה ולא מדברי חכמים, ואם החזיר הלוה את המעות לבני הגר, אין רוח חכמים נוטה הימנו – אין חכמים מחזיקים לו טובה על כך, מאחר שלא היה צריך לנהוג כן.

מקשה על כך הגמרא מדברי הברייתא. והתניא – והרי שנינו שאדם המחזיר מעות שלוח מן הגר לבניו, רוח חכמים נוטה הימנו. מתרצת הגמרא, לא שפירא, כאן – המשנה הסוברת שאין רוח חכמים נוטה מן המחזיר הלוואה לבן הגר, עוסקת בבן שהחזירו ולידתו שלא בקדושה – דהיינו, שנולד קודם שנתגיירו הוריו, ובאופן זה אין צריך הלוה להשיב הלוואה לבן הגר, מאחר שאינו יורש את אביו.

למדתו. שנינו בברייתא, שעבד עברי הנדבך וכן עבד עברי הנמכר לעובד בוכבים, כשמת אדוניו, אינו עובד לא את הבעל ולא את הבעה, אלא יוצא לחפשי.

הגמרא מבארת מהיכן יש ללמוד דינים אלו:

נדרש יש ללמוד שאינו עובד את יורשי האדון, מדכתיב (שמות כא ו) 'וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אֹנִיו בַּפֶּדְעָה וְעָבְדוּ לְעַלְם, וּמִתִּיבַת 'וְעַבְדוּ, יש לדייק שאינו עובד אלא את האדון עצמו ולא את הבעל ואת הבעה. נמכר לעובד בוכבים מנין שאינו עובד את היורשים. אמר חזקיה, אמר קרא (ויקרא כה ג) 'וְהָשִׁב עִם קִנְהוֹ, וּמִתִּיבַת 'קִנְהוֹ' יש לדייק שאינו זקוק לערוך חשבון אלא עם הנכרי שקנהו, ולא עם יורשי קִנְהוֹ, מאחר שיוצא הוא לחרות במיתת אדונו. הגמרא מבארת כמה דינים בידי ירושת גויים וגרים:

אמר רבא, דבר תורה עובד בוכבים יורש את אביו הגוי, שנאמר לגבי עבד עברי הנמכר לגוי, 'וְהָשִׁב עִם קִנְהוֹ, ויש לדייק ולא עם יורשי קִנְהוֹ, שגזירת הכתוב היא שעבד עברי הנמכר לגוי אינו עובד את יורשיו. מכלל – יש ללמוד ממימנו זה, דאית ליה – לגוי יורשים, שהרי אם אין הגוי יורש את אביו מן התורה, לא היה זקוק הכתוב להשמיענו שעבד עברי הנמכר לגוי אינו עובד את יורשיו. דין נוסף. ירושת גר את אביו העובד בוכבים, אינו מדברי תורה – שהרי משעה שנתגייר נידון הוא כתינוק שנולד ואינו מתייחס אחר אביו הגוי, אלא מדברי סופרים – תקנת חכמים היא. דתנן – יש להוכיח דין זה מדברי המשנה במסכת דמאי (פ"ז מ"ה), המבארת את הדין לגבי גר ועובד בוכבים – שני אחים גויים שנתגייר אחד מהם, שירשו את אביהם עובד בוכבים, הגר יכול לומר לאחיו העובד בוכבים, מול אותה את העבדות בוכבים של אבינו, ואני אטול כנגדה מעות, מול אותה את הדין נסך של אבינו, ואני אטול כנגדו פירות. אמנם אינו יכול לומר כן אלא כל זמן שלא זכה בנכסים, אך משבאו העבודות כוכבים ויין הנסך לרשות הגר, אסור לו להחליפם עם אחיו הגוי, מאחר שנהנה הוא בכך מאיסורי הנאה.

ועתה מבארת הגמרא כיצד יש להוכיח מכאן שאין הגר יורש מן התורה את אביו הגוי. ואי סלקא דעתך שירוש גר את אביו הגוי הינה מדאורייתא, אם כן, אף כי לא באו הנכסים לרשותו נמי יהא אסור עליו להחליפם עם אחיו, שהרי מאחר שירוש הוא מחצית מן הנכסים, כי שקיל חילופי עבדות בוכבים הוא דקא שקיל – כאשר לוקח הוא תמורתם נכסים אחרים, הרי הוא מחליפם בעבודת כוכבים האסורה בהנאה, וחילופיה אסורים. ובבבבב, שאינו יורש מן התורה אלא מדברי חכמים, ולכן מותר הוא להחליפם,

ל'אכלה, ולא לסחורה, לפי שהוא נעש שמפסיד את ממנו, ומוכר את מילתו מפני עניונו, שנאמר בהמשך הפרשה, 'בשנת היובל [הוא] תשבו איש אל אחותו, וסמך ליה – בפסוק שלאחריו, 'וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך' וגו', ומפרשים תיבת 'מיד' דהיינו דבר הנקנה בהעברה מיד ליד – מטלטלים, ודורשים 'בשנת היובל הזאת' וגו', 'וכי תמכרו' וגו' 'או קנה', שאם תמכרו או תקנו בשנת היובל מה שנאסר, תבואו לידי כך שתמכרו את מטלטליכם. ואם לא תרצו לחזור בו מחמת הפורענות, אלא המשיך בעבירה, לפי שהוא מוכר גם את שדותיו, שנאמר בהמשך הפרשה, 'כי ימך אחריך ומכר מאחורתו' – מהשדות שירש מאביו. לא באת לידו ההרהר תשובה על חטאיו, עד שמוכר אפילו את ביתו שגר בו, שנאמר בהמשך הפרשה, 'ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה'.

מקשה הגמרא, מאי שנא היום – מה שונה במי שנענש למכור את מטלטליו. דאמר ר' לא תרצו עד שנענש למכור שדותיו, ומאי שנא היום – ומה שונה במי שנענש למכור גם את שדותיו, דאמר ר' לא

ועמך – ושווה לך כמשתה, שלא תהא אתה אוכל פת נקנה, והוא אוכל פת קיפר שאינה נקיה, ושלא תהא אתה שותה יין יין, והוא שותה יין חדש. ושלא תהא אתה יושן על גבי מוכים שהם רכים, והוא יושן על גבי התבן הקשה. מכאן אמרו חכמים, שכל הקונה עבד עברי, בקונה אדון לעצמו, שעליו לספק צרכיו כפי שנותן לעצמו. ובין שהתורה דאגה לטובתו מסתבר לדרוש את הפסוקים להקל עליו. שאלו שוב, ואימא – ואלי נאמר, דהני מילי – שמה שצריך להקל על העבד, היינו לענין אכילה ושתיה, כי הרי דלא ליצטרע ליה – כדי שלא לצער את העבד, שיראה שלאדון יש דברים טובים יותר משלו, הא ו' ארן' לענין פדיון נמכר עליה – על העבד, להעריכו במחיר הגבוה, מדברי יוסי בברי חנינא שאמר שבא לידו עבדות ממחנה שהיה חשוך עד השביעית. דתניא, רבי יוסי בברי חנינא אומר, בא וראה כמה קשה וחמור אפילו אבקה – האיסור הקל של שביעית, אדם שנושא ונותן בפירות שביעית, ועובר על איסור סחורה, כאמור 'היתה שבת הארץ לכם לאכלה', ודורשו חכמים

אוחה. דוחה הגמרא: **אמר רב אשי, הא נמי** – גם ביבמה מסתבר
שהיא מותרת במיתת היבם, כיון שהאופרה הוא המיתרה, כלומר
היבם אופרה, שהרי לולא היבם היתה היבמה מותרת במיתת
בעלה, ולכן היבם שרי לה – מתיר אותה על ידי מיתתו. ושוב
אפשר ללמוד יבמה בקל וחומר מאשה.
הגמרא דנה האם אשת איש מותרת על ידי חליצה. שואלת
הגמרא: ונתחא אשת איש יוצאה מבעלה ומותרת לכל העולם
בחליצה, מקל וחומר, ומה יבמה שאינה יוצאה בגט, יוצאה בחליצה,
זו – אשת איש שיוצאה בגט, האם אינו דין שיוצאה בחליצה.
משיבה הגמרא: **אמר קרא** (דברים כד א) **ונכתב לה ספר ברייתות**,
ומסמיכות ספר ל'בריתות' דורשים שרק ספר – גט בורחה
מהבעל, ואין דבר אחר בורחה מהבעל.
הגמרא דנה האם יבמה מותרת על ידי גט. שואלת הגמרא: ונתחא
יבמה יוצאת מהיבם ומותרת לכל העולם בגט, מקל וחומר, ומה
אשת איש שאין יוצאה בחליצה, כמבואר לעיל, יוצאה בגט, זו –
יבמה שיוצאה בחליצה, אין דין שיוצאה בגט. משיבה הגמרא: **אמר**
קרא (דברים כה ט) **ונגשה יבמתו וגו'** ואמרנה ככה יעשה לאיש
אשר לא יבנה את בית אחיו, והמילה 'ככה' באה לעיכובא שרק
בחליצה היא יוצאת, ולא בגט.
מקשה הגמרא: וכל היבא דאיבא – וכי בכל מקום שיש עיכובא לא
דרשי קל וחומר, והא לגבי יום הכפורים יש מיעוט לעכב ואף על
פי כן משמע שאפשר לדרוש קל וחומר, דכתיב (ויקרא טז ח) **ונתן**
אחר וגו' גזל אחד לה' וגזל אחד לעצמו, וכתוב גם 'חוקה'
שנאמר (שם כט) **והיתה לכם לחקת עולם**, וכל מקום שנאמר
'חוקה' הכוונה לעכב, ותניא על הפסוק (שם ט) **ועשהו חטאת**,
שרק הגזל עושה את השעיר לחטאת, ואין קריאת השם 'חטאת'
בלי גזל עושה חטאת, שהייתי יכול לומר והלא דין – קל וחומר
הוא, ומה במקום – לגבי המחויב להביא שתי תורים או שני בני
יונה אחד לחטאת ואחד לעולה, שלא חל הגזל – שאם עשה
גזל איזה לחטאת ואיזה לעולה, לא חל הגזל – קידש השם – אם
בשעה שלקחם קרא עליהם שם 'חטאת' ושם 'עולה' חלה
אמירתו, מקום – ביום הכיפורים שקידש הגזל, האם אינו דין
שקידש השם, תלמוד לומר מיעוט נוסף **ועשהו חטאת**, שרק הגזל
עושה חטאת ואין השם עושה חטאת, ומדייקת הגמרא: וטעמא
שלא דורשים קל וחומר, משום דמכשירה קרא **ועשהו חטאת**, והא
לאו הכי דרשינן קל וחומר אף על גב דכתיב ביה 'חוקה' שזה מיעוט
לעכב, ואם כן גם ביבמה אף שיש מיעוט לעכב אפשר ללמוד קל
וחומר מאשת איש שיוצאת בגט.
הגמרא מביאה דרשה אחרת שיבמה אינה מותרת על ידי גט: **אמר**
קרא (דברים כד א) **ונכתב לה ספר בריית', ודורשים שרק לה'** –
לאשת איש רגילה כותב גט מועיל, ולא ליבמה. שואלת הגמרא:
ואימא שלומדים מ'לה' שצריך לכתוב את הגט לשמה של האשה,
ולא לשם אשה אחרת. משיבה הגמרא: תרי **לה'** כתיבי לגבי גט,
פעם אחת בפסוק זה, ופעם נוספת (שם ג) **ושנאה האיש האחרון**
ונכתב לה ספר בריית', ולומדים משני הפסוקים את שני הדינים
הללו. שואלת הגמרא: ואיכתי מיעי ליה – עדיין צריכים את שני
הפסוקים לדרשות אחרות, חד **לה'** ללמוד שצריך לכתוב את הגט
לשמה, ואידך **לה'** לומדים שילה' ולא לה ולחבריה – שאדם שיש
לו שתי נשים ששמותיהן שונים אינו יכול לגרש אותן בגט אחד. ואי
אפשר לדרוש שיבמה אינה מותרת על ידי גט.
הגמרא מביאה דרשה אחרת שיבמה אינה מותרת על ידי גט: **אמר**
קרא (דברים כה י) **ונקרא שמו בישראל בית חלון הנעל**,
והמילה 'נעל' מיותרת, כיון שיכלה התורה לכתוב רק **ונקרא שמו**
בישראל בית החלון, ודורשים, 'נעל' אין [כן] מתירה את היבמה,
אבל מידי אחרניא – דבר אחר, כלומר גט, לא מתיר אותה. שואלת

יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה, כלומר שביאה היא הדרך
שהיבם לוקח אותה.
שואלת הגמרא: ואימא מדיק מהפסוק שיבמה לכולה מילתא –
בכל דבר היא כפאשה, ונקנית גם בבסוף ושטר, שהרי כתוב ולקחה
לו לאשה. משיבה הגמרא: לא סלקא דעתך לומר כך, דתניא, יכול
הו כסף ושטר גומרים בה – ביבמה, בדרך שהביאה גומרת בה,
תלמוד לומר (שם) **ויבמה'**, והיינו לשון ביאה, ומה שכתוב בפסוק
פעמיים לשון ביאה משמע שרק ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר
גומרים בה. שואלת הגמרא: ואימא נלמד כדברי רב יוסי בר חנינא
(יבמות הו, ה) **מאי ויבמה'**, דבעל כרחיה מיבם וקנה אותה והיא אשתו
לכל דבר. משיבה הגמרא: אפשר ללמוד מהמילה 'ויבמה' את
שניהם, שאם פן שלומדים רק שנקנית דווקא בביאה, לימא קרא –
היה צריך להיות כתוב בפסוק **ויבם'**, מאי ויבמה', אלא שמעת
מינה תרתי – את שני הדינים:
שנינו במשנה (לעיל ב), היבמה נקנית בביאה, וקונה את עצמה
בחליצה ובמיתת הבעל, הגמרא מבררת את מקור הדין שחליצה
מתירה את היבמה לכל העולם. שואלת הגמרא: מנן לנו
שחליצה מתירה את היבמה לכל העולם, שמא היא רק מצוה
שהתורה הטילה על היבם. משיבה הגמרא: דכתיב (דברים כה י)
ונקרא שמו בישראל בית חלון הנעל, ודורשים ממילם 'בישראל'
בית חלון' שבישראל ראויה להביא לבית משעה שחליצה, כלומר
שבין שחלון בה נעל הותרה לכל ישראל. שואלת הגמרא: וכי האי
הוא **היה** הוא דאתא – בא ללמד שחלוצה מותרת להינשא,
הלא האי מיבעי ליה – הוא נצרך לביתו רב שמואל בר יהודה,
שב'ישראל' מלמד שרק בבית דין של ישראל יכולה לחלוץ, ולא
בבית דין של (עובדי בוכבים) [גרים]. משיבה הגמרא: תרי ו' שני
בישראל' כתיבי, פעם אחת בפסוק זה ופעם נוספת בפסוק (דברים
כה ז) **להקים לאחיו שם בישראל**, מפסוק אחד דורשים שחלוצה
מותרת להינשא, ומפסוק שני דורשים שאינה חולצת בבית דין של
גרים.
שואלת הגמרא: ואיכתי מיעי ליה – עדיין צריכים את הפסוק
'בישראל' לביתניא, אמר רבי יהודה, פעם אחת היינו יושבים לפני
רבי טרפון, ובאתה יבמה לחלון, ואמר לנו רבי טרפון, ענו בולבם
ואמרנו 'חלון הנעל' 'חלון הנעל'. והבינה הגמרא שרבי טרפון למד
דין זה מ'בישראל', שכל הנמצאים בחליצה צריכים לומר 'חלון
הנעל'. משיבה הגמרא: ההוא – דין זה אינו נלמד מ'בישראל', אלא
מ'ונקרא שמו' נפקא – הוא נלמד, שאם רק הדינים היו צריכים
לומר 'חלון הנעל' היה צריך להיות כתוב 'וקרא שמו':
שנינו במשנה (לעיל ב), היבמה נקנית בביאה, וקונה את עצמה
בחליצה ובמיתת היבם, הגמרא מבררת את מקור הדין שמיתת
היבם מתירה את היבמה לכל העולם. שואלת הגמרא: מנן לנו
שמיתת היבם מתירה את היבמה לכל העולם. משיבה הגמרא:
לומדים קל וחומר מאשת איש, ומה אשת איש שעונשה חמור
שהיא כחנק אם זינתה, ומיתת הבעל מתיריה לכל העולם, יבמה
שהיא אסורה לכל העולם רק בלאו, ואם עברה על הלאו אינה
חייבת חנק, לא כל שכן שתהיה מותרת במיתת היבם.
פורכת הגמרא: מה לאשת איש שכן יוצאה בגט, תאמר בזה –
ביבמה שאינה יוצאה בגט, ואין ללמוד יבמה בקל וחומר מאשת
איש. דוחה הגמרא את הפירכא: יבמה אינה חמורה יותר מאשת
איש, כיון שכמו שאשת איש יוצאת בגט, הא נמי – גם יבמה יוצאה
בחליצה, וחליצה היא במקום גט, ואפשר ללמוד יבמה בקל וחומר
מאשת איש.
פורכת הגמרא באופן אחר: אלא, מה לאשת איש שמסתבר שהיא
מותרת במיתת הבעל, שכן בעלה אופרה ולכן הוא מתירה, אבל
ביבמה שהאוסר הוא הבעל, אין סברא לומר שמיתת היבם תתיר

קידושין. פרק ראשון - האשה נקנית - דף יד עמוד א - מתוך מהדורת "אבן ישראל - (שטיינזלץ)" רכה

רעז"י

יבא עליה ולקחה לו — כלומר, ביאתה וכן לקיחה. **והיילא כמשה** — מה אשכח, וישר כי ביאה, אף יבמה כסף ושטר כי ביאה, דדא כתיב "לאשה". **ויבמה** — ביאה משמע, שנה עליה הכתוב לעכב. ויבן גיטין. **האי מיבעי** ליה **ויבמה** בעל כרחא — ולדעה דרשון לה ביבמות כד. **אם כן** — דלביאה גומרת אותה, נומא "ויבם", מאי "ויבמה" — למילף נמי בעל כרחא. ודבי תניא ליה בהדיא ביבמות
 בפרק "דבא על יבמרת" (ד.א.) "ויבם" — ביאה גומרת בה, ואין כסף ושטר גומרין בה. "ויבמה" בעל כרחא. מנלן — דחלוצה מותרת להנשא? ודילמא מצות חלוצה הוא דרמא רחמנא ערמה, ולעולם לא משתריא. **בישראל** בית הלוי — דכבי משמע: בישראל ראיה להביא לבית משחלוצה. **תרי בישראל** — "להקים לאחוז שם בישראל". **שהיא בלאו** — לשוק, "לא תזנה" אשת המז הרוצה לאיש זר". **מה לאשת איש** — הנתרת על ידי מיתת הבעל. **שכן אסרה מיתה** — שהי בעל עדי הוא, והאסרה, לפיכך הוא מותרת במיתה. אבל יבמה, קדידשי ובעל קאסרי לה — דיאך תמא מיתה היבם מתיריה? **הא נמי** — כמשת נכס נמצא אסרה מותרת, דאי לא יבם — מכי מיתת הבעל אישתריא לה.
 ככה — "ועשה... אשר אל יבנה וגו'". **דכתיב** גורל — על השעיר... **דכתיב חוקה** — בפרשה, וכל "חוקה" עיכובא הוא. **הגורל עושה חטאת** — שערי שגורל השם עולה עליו — עשה חטאת. **ואין השם** — אם קרא עליו שם חטאת — אינו נקבע בכך. **ויפלי עליהם גורלות**, ואם יפול הגורל על הכזי — **היא זה לענוול**. **שיכול** — כלומר, להכי איצטרך איא קרא. **שהיית יכול** לומר: ומה במקום שלא קידש הגורל, כגון גבי קנין. **דכתיב בהם (ויקרא ה')** "אחד לחטאת ואחד לעולה", ואם הטיל עליהם גורל — אינם נקבעים בכך, ויכול לשנותם, **קידש לן בסדר נומא (מא.א.)** אין הקנין מתפרשות אלא או בלקחת בעלים או בעשיית כהן. **קידש השם** — אם אמר בשעת לקחה "זו לחטאת וזו לעולה" — חזקוה, ואם שנינו — פסול. **כאן שקידש** הגורל — דכתיב (ויקרא טז) "ותאן וקראו" אין קידן כזי. **דלביא לומר** — שנה עליו שכלב, הוה דרשין קל וחומר — להביא מה שלא נכתב בפרשה, ואף על גב דכתיב עיכובא. **לה** — דכתיב "וכתב לה". **תרי לה כתיבי** — "ועשה" האיש האחרון שגוי. **ולא לה ולחבירה** — ששמונת שוק. **אמר שתי נשים מתגרשות בגט אחד**, אם כתב "פלוגי נשים מותרות פלוגי נשיר". **אמר קרא נעל** — קרא ויתירא "בית חלוצי הגורל", ודמיז למיכתב "בית החלוצי". **פרש** — לנעל גדול שאין יכול להחלוך בו. **מסוליא**

"בְּכֹחַ דָּבָר עָלֶיהָ וַלְחָקָה לֹא לְאַשְׁהָ" - וְאִמָּא לְכֹדֶהָ
 מִיִּלְתָּא בְּאַשְׁהָ? - לֹא סִלְקָא דַּעְתָּךְ. דְּתִנְיָא: יְכֹל
 יְהוּ כְּסָף וְשֹׁטֶר גּוֹמְרִים בַּהּ בְּדָרְךְ שֶׁהִבִּיאה גּוֹמְרַת
 בַּהּ - תִּלְמוּד לֹאמֹר "וְיִבְמָה" - בִּיָּאָה גּוֹמְרַת בַּהּ, וְאִין
 כְּסָף וְשֹׁטֶר גּוֹמְרִים בַּהּ - וְאִמָּא: מָא "וְיִבְמָה" -
 דִּבְעֵל פְּרָחָה מִיבֵם. - אִם כֵּן לִמָּא קְרָא "וְיִבֵּם", מָא
 "וְיִבְמָה" - שְׁמַעְתָּ מִיָּה תִּרְתִּי. "בְּחִלְצָהּ". מִנְּלָן?
 דְּכְתִיב "וַיִּקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חִלְצִי הַנַּעֲלָ" -
 - בֵּינוֹ שְׁחִלְצָהּ בַּהּ נַעַל הוֹתֵרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל. הָאִי
 "יִשְׂרָאֵל" לְהָכִי הוּא דְּאֵתָא? הָאִי מִיבְעִי לִיה לְכַדְתִּנִּי
 רַב שְׁמוּאֵל בֶּר יְהוּדָה: "בְּיִשְׂרָאֵל" - בְּבֵית דִּין שֶׁל
 יִשְׂרָאֵל, וְלֹא בְּבֵית דִּין שֶׁל גְּבָרִים. - תְּרִי "בְּיִשְׂרָאֵל"
 כְּתִיבִי. - וְאַפְתִּי מִיבְעִי לִיה לְכַדְתִּנִּי, אֲמֹר רַבִּי
 יְהוּדָה: פַּעַם אַחַת חִינּוּ וְיֹשְׁבִים לִפְנֵי רַבִּי טְרַפּוֹן,
 וְכֹאֲתָה יְבִמָּה לְחִלּוּץ, וְאֲמֹר לָנוּ: עֲנֵנוּ בּוֹלְכֵם וְאֲמֹרוּ
 "חִלּוּץ הַנַּעֲלָ, חִלּוּץ הַנַּעֲלָ"! - הֵהוּא מִ"וַיִּקְרָא שְׁמוֹ"
 נִפְקָא. "וְכִמְיָתִית הֵיכֵם". מִנְּלָן? - קַל וְחֹמֶר: וְכֹה
 אֵשֶׁת אִישׁ שְׁהִיא בְּחִנּוּק - מִיתָת הַבַּעַל מִתִּירְתָּהּ,
 וְיְבִמָּה שְׁהִיא בְּלֹא - לֹא כָּל שֶׁפִּן? - מַה לְּאֵשֶׁת אִישׁ
 - שֶׁפִּן יוֹצֵאָה בְּגִטָּה, תֹּאמַר בּוֹ - שְׁאִינָה יוֹצֵאָה בְּגִטָּה!
 הָאִי נִמְי יוֹצֵאָה בְּחִלְצָהּ. - אֲלֵא, מַה לְּאֵשֶׁת אִישׁ -
 שֶׁפִּן אוֹסְרָהּ מִתִּירָה. - אֲמֹר רַב אִשִּׁי: הָאִי נִמְי אוֹסְרָהּ
 מִתִּירָה, יְכֵם אוֹסְרָה - יְכֵם שְׁרִי לָהּ. - וְתִהְיֶה אֵשֶׁת
 אִישׁ יוֹצֵאָה בְּחִלְצָהּ מִקָּדֶשׁ וְחֹמֶר; וְכֹה יְבִמָּה שְׁאִינָה
 יוֹצֵאָה בְּגִטָּה - יוֹצֵאָה בְּחִלְצָהּ, וְזוֹ שְׁיֹצֵאָה בְּגִטָּה - אִינוּ
 דִּין שְׁיֹצֵאָה בְּחִלְצָהּ? - אֲמֹר קְרָא: "סֵפֶר פְּרִיִּת" -
 סֵפֶר בּוֹרֵרְתָהּ, וְאִין דְּבַר אַחֵר בּוֹרֵרְתָהּ. - וְתִהְיֶה יְבִמָּה
 יוֹצֵאָת בְּגִטָּה מִקָּדֶשׁ וְחֹמֶר; וְכֹה אֵשֶׁת אִישׁ שְׁאִין יוֹצֵאָה
 בְּחִלְצָהּ - יוֹצֵאָה בְּגִטָּה, וְזוֹ שְׁיֹצֵאָה בְּחִלְצָהּ - אִין דִּין
 שְׁיֹצֵאָה בְּגִטָּה? - אֲמֹר קְרָא "כְּכָה", "וְכִכְרָ" עֵיבּוּבָא.
 - וְכָל הֵיכָא דְּאִיבָא עֵיבּוּבָא לֹא דְּרִישִׁי קַל וְחֹמֶר?
 וְהָאִי יוֹם הַכַּפּוּרִים דְּכְתִיב "גּוֹזֵל" וְ"חֹקֶה", וְתִנְיָא:
 "וְעִשְׂהוּ חֲטָאת" - הַגּוֹזֵל עוֹשֶׂה חֲטָאת, וְאִין הַשֵּׁם
 עוֹשֶׂה חֲטָאת. שְׂכֹל, וְהָאִי דִּין הוּא: וְכֹה בְּמִקּוֹם
 שְׁלֹא קִידַשׁ הַגּוֹזֵל קִידַשׁ הַשֵּׁם, מִקּוֹם שְׁקִידַשׁ
 לֹאמֹר "וְעִשְׂהוּ חֲטָאת" - הַגּוֹזֵל עוֹשֶׂה חֲטָאת, וְאִין
 הָאִי קְרָא, הָאִי לֹא כְּכִי - דְּרִישִׁנּוּ קַל וְחֹמֶר, אֶפְּעַל
 "לָהּ" - לָהּ וְלֹא לִיבְמָה. - וְאִמָּא: "לָהּ" - לְשִׁמּוֹת.
 לִיה; חַד "לָהּ" - לְשִׁמּוֹת, וְאִידֵּךְ "לָהּ" - וְלֹא לָהּ
 נַעֲלָ - אִין, מִיִּדִּי אֲחִרְיָא - לֹא. - וְהָאִי "נַעֲלָ" לְהָכִי
 א: "נַעֲלָ" - אִין לִי אֲלֵא נַעֲלָ, נַעֲלָ שֶׁל כָּל אָדָם
 רִיבָה. אִם כֵּן מַה תִּלְמוּד לֹאמֹר - "נַעֲלָ" - נַעֲלָ
 לָךְ בּוֹ, פִּרְטָה לִקְטָנִי שְׁאִין חוֹפֶה אֶת רוּב גִּרְלָהּ, פִּרְטָה

במקום וגו' לא חשית לה פירכא. **וזהו** אשת
איכא למיפריך: מה ליבמה שכן בלאו, ולכן דין
במיתתו ויש לומר: כיון שמעניו שחילתה מעקט
גמי אמרינן ביבמות (ק"ט,א); וכי מאחר שדחתה
— מה לי אסור לאו, מה לי אסור כרת, ואף על
כך גרבינן כיה ללעיל קל דחומר: מה שראת איש
שהיא במיתה כה — לא דמי; דהתם אנו רוצים
לשחוטם חז' לזה, ולימא דבכולהו אשה מותרת
לאחר מיתה, בין דבעל בין דרבנן. אבל אין לומר
כשמצנניא תא תקל לא יפקע את החומר —
אדרבה, נאמר עתה להלכך: ווא דרין את החומר
— דאין לחלק בין לחומר בין לקל, בדפרישת.
וזהו יבמה יוצאת בגט מלך וחומר — תימה:
מה לאשת איש — שכן נקבית בשטר,
ולכך דין הוא שחצא בשטר, אבל יבמה לא; ובי
(תימה): דלא פריכין מבדכסא לחומר — הא לעיל
(א"א): פריכין: מה משטר — שכן מצנניא, ומשום
הכי דין הוא שמצנניא; וכמו כן נאמר עתה להלכך:
דכיון שמצנניא — דין הוא שמוצנניא ואומר הרב
רבינו משה דעבדי קל וחומר מיבם ויבמות, וקרא
לה אשת איש, דכתיב (דברים כה) "ולחקה לו
לאשה"; כיון שלקה — נעשית כאשתו לכל דבר
לדחות יוצאה בגט, אף על פי שאינה בשטר.
אמר קרא כבה עיכובא — ואם תאמר: מנא לן
דאתאי "כבה" למעוטי יבמה מוגז? ילמא אתי
למעוטי מיתת הויבם, שלא תהא מותרת במיתת
הויבם; ויש לומר: דסברא הוא, ד"כבה" יעשה! א
הויבם ויש לומר: דאיתא דמיא, דהיינו וגו', דומיא
דחליצה דחלו יבמות, אבל יבמה דביידי שמים,
דהוי ממילא, בגון מיתה — לא ממועט. **הא** לאו
הכי דרשין? קל וחומר אף על גב דכתביב ביה חוקה
— תימה: הא בפרק "טרף בלחץ" (יומא מא,א).
מוקמינן אה ברייתא שוכני ידועה מושום דהוי
סיפרא דבי ידועה, ושבויתא ליה לרבי ידועה בפרק
"רוציאלו" (ש"ס,ב) דאמר: לא בתיב "חוקה"
אלא בדברים הנעשים בגבוי לכן בפנים, הגרלה
הוי דברים הנעשים בגבוי לכן בחוץ, אם כן מאי
פרוך לעיל "דחיי יום הכפורים דכתיב ביה גזרל
חוקה"? ווא לא בתיב "חוקה" בהגרלה,
דכפישתו! ויש לומר: דרשנא דהא משום דכתיב
"אשר עלה" תרי זמני, אלאו דריש קל וחומר אף
על גב דכתיב עיכובא, דחב רבינו שמשון מקצין
חיתין; ואיצטריך ליה לרבי ידועה "זאת" לגלות
דלא קיימא חוקה אלא אדרבים הנעשים בגבוי
לכן בפנים — שבע מנה דרשין קל וחומר אף
על גב (ויבא) דכתיב חוקה. דאי לא דרשין קל
וחומר היכא דכתיב חוקה — לישתק מ"זאת"
ואנא ידענא דחוקה אל כתיב אדרבים הנעשים
בחוץ, דהיינו הגרלה. מדאצטריך "ועשהו חטאת"
למירש: הגזר עשוהו חטאת וואן עשה עשוהו
חטאת — מכלל דלא קיימא חוקה אדרבים
הנעשים בחוץ, דהיינו הגרלה. דאי קאי חוקה על
דברים הנעשים בגבוי לכן בחוץ — אמאי
איצטריך "עשהו חטאת" למעוטי קריאת שם? הא
לא דרשין קל וחומר היכא דכתיב עיכובא, דחיי
ליקס אדעתין לרבות קריאת שם עמל וחומר
חילא שבע מנה דרשין קל וחומר אפילו חייב
דכתיב חוקה, ולחכי איצטריך "ועשהו", ואפילו אי
כתיבא חוקה בחוץ, ואיצטריך גמי "זאת" לגלוי
דלא כתיבא חוקה דברים הנעשים בגבוי לכן
בחוץ, לליכא למימר מדאיצטריך "ועשהו" ידעין
רב אפילו חייב קריאת חטאת חוקה.

לידה, ביון דדרשינן קל וחומר אפילו היבא דכתיב חוקה.

הואיל

רכו קידושין. פרק ראשון - האשה נקנית - דף יד עמוד ב - מתוך מהדורת "אבן ישראל" (שטיינזולץ)

תוספות

הואיל וכל קנינו בבסך - פירש הקונטרס: הואיל ולא נאמר בו משיכה כישראל, דכתיב "או קנה עמדי עמיתך" - דבר הנקנה מיד ליד, והיינו משיכה, וקשה לרבינו תם, לפי שיהא סתמא דגמרא כדריש לקיש. דלרבי יוחנן דאמר בפרק "חזקב" (בבא מציעא מז.ב): דבר תורה מועת קונוה, ורשין בפרק שני דבבורות (יג.ב): "מיד עמיתך" - בבסך, הא לנכרי

— במשיכה, וקיימא לן כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש: ועוד דבמסכת עבודה זרה (עב.א) אמרינן דלכולי עלמא משיכה בנכרי קונוה! לכך נראה לרבינו תם דכבי פירושו: הואיל וכל קניינו דנכרי בעבד עברי בבסך, דכתיב ביה "מבסך מקנתו", לאפוקי שאינו קונה בשטר, וישראל גופיה לא קני עבד עברי בשטר אלא משום דאיתקש לאמה, ואמא לאחירתה, דדרשין (קדושין טו.א): מה אחרת מקניא בשטר — אף וזו, ובנכרי לא שייך האי טעמא, שהרי אינו תורת גיטין וקידושין, ועוד נראה לרבינו תם: דאפילו בקרקעות — נכרי אינו קונה בשטר, כדאמר ב"חוקת הבתים" (בבא בתרא ד.ב): נכרי — מכי מטא וזוי לידיה אסתלק ליה, וישראל לא קני עד דמטא שטרא לידיה, משמע דאין קנין שטר לנכרי, ואם תאמר: לאו קל דחומר הוא? ומה נכרי שאינו קונה עבד עברי בשטר — קונה בבסך, ישראל כו! ויש לומר: דמסתברא דלכל אחד יש קנין לעצמו, כדאשכחן בפרק שני דבבורות (יג.א) גבי מטלטלין, מדישרא בחדא — נכרי נמי בחדא.

מוכר עצמו מנול יליף שכיר שכיר — פירש בקונטרס: נאמר במוכר עצמו "שכיר" כתושב יחידה עמך" ונאמר במכרוהו בית דין "כי משנה שבר שכיר", ואם תאמר: כיון דיליף שכיר שכיר — למה איצטריך "מבסך מקנתו" גבי נכרי? נילף שכיר דכתיב גבי נכרי (ויקרא כה): "שכיר שנה בשנה וגו'" נמכר לישראל, ונמכר לישראל מאמנו, כדמפרש גמרא לעיל: ויש לומר: דאיצטריך ליה לכדדרשין לעיל (ח.א), בבסך הוא נקנה, ואינו נקנה כתבואה וכלים, ואם תאמר: אמאי איצטריך "והפדה" לענין כסף? לישתוק מנינה, ונילף עבריה מעבד עברי הנמכר לישראל, ועברי הנמכר לישראל מעברי הנמכר לנכרי מניירה שוה דשכיר שכיר: ויש לומר: אין הכי נמי, אלא איצטריך לדרשה אחרינא, לגרוען כסף, ואם תאמר: אמאי איצטריך דהיקשא דעבד עברי ועבריה לקנין כסף? נילף שכיר שכיר מנמכר לנכרי ויש לומר: דהיקשא דעבד עברי לעבריה איצטריך, למימרא: מה עבריה אינה יצאה בראשי איברים — אף עברי אינו יוצא, ומה עברי יוצא בשש ויובל — אף עברי כו! לך ולא ליושר — פירושו: גנון בת וזאת, אבל עובד הוא את חבן, כדלקמן (יג.ב), ולא אונו של מוכר עצמו — ואם תאמר: למה לי "אונו" למעוטי דמוכר עצמו אינו נרצע, חיפוק ליה דמוכר עצמו אינו נרצע — דאין רבו מוסר לו שפחה כנענית, כדלקמן (כא.ב), דבעינן "אחבתא את אשתו ואת בניו" ויש לומר: דאי לאו "אונו" — הוה לפינן מגזירה שוה דשכיר שכיר, ממכרוהו בית דין, דאף על גב דלא מצו אמר "אחבתא את אשתו" הוה אמיתא דנרצע, קא משמע לן "אונו" דאין נרצע.

ואידך

לְמוֹסָלִים שְׂאִין לוֹ עֶקֶב! - אִם כֵּן נִכְתּוּב קָרָא "נֵעַל", מֵאִי "הַנֵּעַל" - שְ�מַעְתָּ מִיָּה תִרְתִּי. מִשְׁנֵה עֶבֶד עֲבָרִי נִקְנֶה בְּכֶסֶף וּבְשֹׁטֶר, וְקִנְיֹה עֲצָמוֹ בְּשֵׁנִים, וְכִיּוּבָל, וּבְנִרְעוֹן כֶּסֶף. וַתִּירָה עֲלָיו אִמָּה הָעֲבָרִיָּה שְׂקוּנָה אֶת עֲצָמָה בְּסִימָנֶיהָ. הִרְצַע נִקְנֶה בְּרִצְעָה, וְקִנְיֹה אֶת עֲצָמוֹ כִּיּוּבָל וּבְמִמָּת הָאָדוֹן. גְּמָרָא עֶבֶד עֲבָרִי נִקְנֶה בְּכֶסֶף מִנָּל? - אָמַר קָרָא "מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ" - מִלְּמוֹד שְׁקִנְיָה בְּכֶסֶף. - אֲשַׁפְּחֵן עֶבֶד עֲבָרִי הַנִּמְכָּר לְנִכְרִי הוֹאִיל וְכָל קִנְיֹה בְּכֶסֶף. נִמְכָּר לְיִשְׂרָאֵל מִנָּל? - אָמַר קָרָא "וְהִפְדָּה" - מִלְּמוֹד שְׁמַגְרַעַת פְּדִיּוֹנָה וְיוֹצְאָה. - אֲשַׁפְּחֵן אִמָּה הָעֲבָרִיָּה, הוֹאִיל וּמִקְדָּשָׁה בְּכֶסֶף - מִקְנִיָּה בְּכֶסֶף. עֶבֶד עֲבָרִי מִנָּל? - אָמַר קָרָא "כִּי יִמְכֹּר לָךְ אֲחִיד הָעֲבָרִי אוֹ הָעֲבָרִיָּה וְעֶבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים" - מִקִּישׁ עֲבָרִי לְעֲבָרִיָּה. - אֲשַׁפְּחֵן מְכֻרָוּהוּ בֵּית דִּין, הוֹאִיל וְנִמְכָּר בְּעַל פִּוְרָחוֹ. מוֹכֵר עֲצָמוֹ מִנָּל? - יְלִיף "שְׂכִיר" "שְׂכִיר". - הִנִּיחָא לְמָאן דִּילִיף "שְׂכִיר" "שְׂכִיר", אֱלָא לְמָאן דִּלָּא יְלִיף "שְׂכִיר" "שְׂכִיר" מֵאִי אִיכָא לְמִימָר? - אָמַר קָרָא: "וְכִי תִשְׂגֶּה" - מוֹסֵף עַל עֵינֵי רֵאשׁוֹן, וְלִלְמוֹד עֲלִיּוֹן מִתַּחְתָּן. וּמָאן תִּנָּא דִּלָּא יְלִיף "שְׂכִיר" "שְׂכִיר" - הָאִי תִנָּא הוּא, דְּתִנָּא: הַמוֹכֵר עֲצָמוֹ - נִמְכָּר לְשֵׁשׁ וְיָתֵר עַל שֵׁשׁ, מְכֻרָוּהוּ בֵּית דִּין - אִינוֹ נִמְכָּר אֱלָא לְשֵׁשׁ. הַמוֹכֵר עֲצָמוֹ - אִינוֹ נִרְצַע, מְכֻרָוּהוּ בֵּית דִּין - נִרְצַע. מוֹכֵר עֲצָמוֹ - אִין מַעֲנִיקִים לוֹ, מְכֻרָוּהוּ בֵּית דִּין - מַעֲנִיקִים לוֹ. הַמוֹכֵר עֲצָמוֹ - אִין רַבּוּ מוֹסֵר לוֹ שְׁפָחָה כְּנַעֲנִית, מְכֻרָוּהוּ בֵּית דִּין - רַבּוּ מוֹסֵר לוֹ שְׁפָחָה כְּנַעֲנִית. רַבִּי אֱלֵעָזָר אוֹמֵר: זֶה וְזֶה אִינוֹ נִמְכָּר אֱלָא לְשֵׁשׁ, זֶה וְזֶה נִרְצַע, וְזֶה וְזֶה מַעֲנִיקִים לוֹ, וְזֶה וְזֶה רַבּוּ מוֹסֵר לוֹ שְׁפָחָה כְּנַעֲנִית. מֵאִי לָאוּ בְּהָא קָמִיפְלָגִי, דְּתִנָּא קָמָא לֹא יְלִיף "שְׂכִיר" "שְׂכִיר", וְרַבִּי אֱלֵעָזָר יְלִיף "שְׂכִיר" "שְׂכִיר"? - אָמַר רַבּוּ מְבִיּוּמֵי מִשְׁמִיּוֹת דְּאִבִּי: דְּכּוּלִּי עֲלִמָא יְלִיף "שְׂכִיר" "שְׂכִיר", וְהָכָא בְּהָאִי קָרָא קָמִיפְלָגִי: מֵאִי טַעְמָא דְּתִנָּא קָמָא דְּאָמַר: מוֹכֵר עֲצָמוֹ נִמְכָּר לְשֵׁשׁ וְיָתֵר עַל שֵׁשׁ - מִיעֵט רַחֲמָנָא גְּבִי מְכֻרָוּהוּ בֵּית דִּין: "וְעֶבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים" - זֶה, וְלֹא מוֹכֵר עֲצָמוֹ. - וַאֲיִדֵּךְ: "וְעֶבְדְּךָ" - לָךְ וְלֹא לְיוֹרֶשׁ. - וַאֲיִדֵּךְ: "וְעֶבְדְּךָ" אַחֲרֵינָא כְּתִיב. - וַאֲיִדֵּךְ: הֵהוּא לְהִרְצָאָת אָדוֹן הוּא דְּאִתָּא. מֵאִי טַעְמָא דְּתִנָּא קָמָא דְּאָמַר מוֹכֵר עֲצָמוֹ אִינוֹ נִרְצַע - מִדְּמִיעֵט רַחֲמָנָא גְּבִי מְכֻרָוּהוּ בֵּית דִּין "וְרִצַּע אֲדִינוּ אֶת אוֹנוֹ בְּמִרְצָע" - אוֹנוֹ שְׁלוֹ, וְלֹא אוֹנוֹ שֶׁל מוֹכֵר עֲצָמוֹ.

ואידך

מסולליא — נפחת. כדמסיים ואזיל, שאין על עקב *שול"א בלעז. **משנה** נקנה בבסך ובשטר — בגמרא יליף לה. בשנים — לסוף שש שנים יוצא חפשי. ויובל — אם פגע בו יובל בתוך שש. ובנרעון כסף — פודה את עצמו, ומנוגע לו אדונו מפדיונו דמי שיעבד השנים שעברו, והכל לפי חשבון דמי מנקותו, כדכתיב (ויקרא כה) "והיה כסף ממכרו במספר השנים". קנאו בשש שנים ועתיד לצאת בסוף שש — נמצא קונה עבדות כל שנה במנה. יתירה עליו — שקונה עצמה בכל אלה, ובסימני נערות, כדילפינן לעיל (ד.א) מ"ריצאה חנם". ובמיתת האדון — ואינו עובד את יורשיו. אבל עבד הנמכר בתחלתו, ומת האדון בתוך שש — משלימן ליורשו. וכולהו יליף בגמרא. **גמרא** בבסך פקדוהו — בעבד עברי הנמכר לנכרי הכתוב מדבר "וכי תשיג יד גר ותושבו". הואיל וכל קנינו — של נכרי בבסך, שלא נאמרה בו משיכה במטלטלין, אלא בישראל כתיב (ויקרא שם) "מיד עמיתך" עד שימשוך מיד ליד, לפיכך עבד נקנה לו בבסך, שמגיעת פדיונה — מדלא כתיב "ונפדה" משמע "והפדה" שאלה הבעל מסייע בפדיונה, אלאמא בבסך נקנה, דאי לא קנאה בדמים — מאי מוגרעה? אשכחן אמה העבריה דמקניא בבסך — והדין נותן: והואיל וקידושה בבסך — קנינה בבסך. מכרוהו בית דין — בגניבתו. ד"כי ימכר" על ידי אחרים משמע — והדין נותן שיהא נקנה בבסך בלא חזקה, והואיל ויש בו צד קל שנמכר בעל כרחו. שכיר שכיר — נאמר במוכר עצמו (שם) "כי ימוך אחיך ונמכר וגומר, "שכשכר כתושב יהיה עמך", ונאמר במכרוהו בית דין "כי משנה שבר שכיר" וגומת. בפירוש "כי ימכר" כתיב (דברים טו.) "למאן ולא יליף — דלית ליה הך גזירה שוה. ולקמיה מפרש מאן ניהו. וכי תשיג — במוכר עצמו לנכרי, וסמוכה לפרשת מוכר עצמו לישראל, וילמד נמכר לישראל נמכר לנכרי בהדיקשא, ובנמכר לנכרי כתיב "מבסך מקנתו". וייתר על שש — אם התנה לימכר לעשר שנים. מכרוהו בית דין — דכתיב (שם) "ועבדך שש שנים". אבל במוכר עצמו — לא כתיב שש, ד"כי תקנה עבד עברי" — מיד אחרים משמע. ורציעה במכרוהו בית דין כתיבא, וכן העניקה דרגי "ימכר לך" כתיבי. רבו מוסר לו שפחה כנענית — שידו לו ולזות ממנה. אין רבו מוסר לו שפחה כנענית — ואסורה לו. אבל במכרוהו בית דין כתיב (שמות כא) "אם אדוניו יתן לו אשה". לא יליף שכר שכיר — הילכך, דלא כתיב ביה — לא כתיב ביה. דכולי עלמא יליף שכיר שכיר — לשאר מילי. והני לתנא קמא מדיקא כתיב מיעותיהו ולא אתני ליה גזירה שוה. ולא ליורשין — דאינו עובד לא את הבת ולא את האב אלא אין לו כן, אבל עובד הוא את הבן כדלקמן (יג.ב). ועביד אחרינא כתיב "כי משנה שבר שכיר עבדך". **לדראת** אדון — להרעות על העניקה. שלא יקשה בעיניה, כדמפרש קרא. אונו — מיעוט הוא. דקרא יתירא לדראש, דהא כתיב "ונתת באונו". ונאמר

ינעם לי לשמוע בשורות טובות מהצלחתם בלימודם ובהנהגתם

ממכתב כ"ב אלול, ה'תשס"ח

שְׂכִירִי שְׂכִירִי מֵאֵי אִיכָא לְמִירָא – מהיכן לדעתו נלמד מוכר עצמו
שנקנה בכסף. מתרצת הגמרא, אִמְרַךְ קָרָא – נאמר לגבי נמכר
לנכרי (ויקרא כה מז) וְכִי תִשְׁגִּי בַתּוֹסֶפֶת וְאִיֹּ לומר שדין נמכר
לנכרי מוסף על עֵנֶן רִאשׁוֹן – מתווסף ומתערב עם הדין המוכר
לפניו, והוא נמכר לישראל, וְלִמְדָּא עֲלֵינוּ מִתְקַתָּן – ילמד מוכר
עצמו לישראל המוכר תחילה מנמכר לנכרי המוכר אחריו, כשם
שנמכר לנכרי נקנה בכסף אף נמכר לישראל נקנה בכסף.
הגמרא הזכירה מקודם שכן שאינו דורש גזירה שוה 'שכיר'
'שכיר', כעת מבררת הגמרא וְאִנּוּ תִנָּא דְלֵא יֵלִיף – ומיהו התנא
שאינו לומד את הגזירה שוה 'שכיר' 'שכיר'. משיבה הגמרא, הֵיא
תִנָּא הוּא, דְתִנָּא, ישנם חילוקי דינים בין מוכר עצמו למכרוהו
ב"ד, שהמוכר עצמו נִמְכָּר לְשֵׁשׁ שָׁנִים וְיִתֵּר עַל שֵׁשׁ כִּפִּי שהתנו
בניניהם המוכר והקונה, ואילו מְכָרְהוּ בֵּית דִּין אִינוּ נִמְכָּר אֱלָא
לְשֵׁשׁ, שנאמר בו (דברים טו יב) כִּי יִמְכַר לְךָ אֲחִיךָ וגו' וְעֲבָדְךָ שֵׁשׁ
שָׁנִים וְכֵן (שמות כא ב) כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי שֵׁשׁ שָׁנִים וְעֶבֶד,
ולשונות 'כי ימכר' ו'כי תקנה' משמע בנמכר ע"י אחרים ובנקנה
מאת אחרים דהיינו ב"ד. חילוק נוסף, שהמוכר עצמו אם אינו
רוצה לצאת לחירות לאחר שש אִינוּ נִרְצָע, ואילו מְכָרְהוּ בֵּית דִּין
נִרְצָע וממשיך לעבוד את האדון, שנאמר בו (שמות כא ו) וְרִצַּע
אֲדֹנָיו אֵת אֲזָנוֹ בַּמַּרְצָע וְעָבַד לְעֹלָם, עוד חילוק, שהמוכר עצמו
אֵין מְעֻנְקִים לוֹ – אין חובה לתת לו מתנות בעת שחרורו, אבל
מְכָרְהוּ בֵּית דִּין מְעֻנְקִים לוֹ, שנאמר בו (שם יד) הֶעֱנִיק תַּעֲנִיק לוֹ
וגו'. וחילוק נוסף, שהמוכר עצמו אֵין רָבוּ מוֹסֵר לוֹ בכפיה שִׁפְחָה
בְּנֻגְנִית לבוא עליה כדי שיולדו לו עבדים ממנה, ואילו מְכָרְהוּ
בֵּית דִּין רָבוּ מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה בְּנֻגְנִית בעל כרחו. רַבִּי אֱלֵעָזָר חוֹלֵק
על כל דברי ת"ק ואומר, זֶה וְזֶה – מוכר עצמו ומכרוהו ב"ד אִינוּ
נִמְכָּר אֱלָא לְשֵׁשׁ, וְזֶה נִרְצָע, וְזֶה מְעֻנְקִים לוֹ, וְזֶה וְזֶה רָבוּ
מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה בְּנֻגְנִית. מֵאֵי לֹא בְּהָא קָמִיפְלִיג – מסתבר שבכך
נחלקו ת"ק ור"א, דְתִנָּא קָמָא לֹא יֵלִיף – אינו סובר את הגזירה שוה
'שכיר' 'שכיר', ולכן כל הדינים שנאמרו במכרוהו ב"ד אינם
נוהגים במוכר עצמו, ורַבִּי אֱלֵעָזָר יֵלִיף שְׂכִירִי שְׂכִירִי. הגמרא דוחה
את האפשרות לפרש את מחלוקת ת"ק ור"א בענין זה, אִמְרַךְ רַב
טְבִיּוּמִי מְשַׁמֵּיחַ דְאֵבְרִי דְכּוֹלֵא עֲלֵמָא – ת"ק ור"א יֵלִיף – לומדים את
הגזירה שוה שְׂכִירִי שְׂכִירִי לענין אחר, וְהָכֵא – בבבירייתא זו בְּהָא קָרָא
קָמִיפְלִיג – נחלקו בבאור הפסוקים האמורים בענינים אלו. ורב
טביומי מפרש במה נחלקו בדיון הראשון שבבבירייתא, מֵאֵי מְעֻנְקִים
דְתִנָּא קָמָא דְאִמְרַךְ מוֹכֵר עֲצָמוֹ נִמְכָּר לְשֵׁשׁ וְיִתֵּר עַל שֵׁשׁ, ואינו לומד
בגזירה שוה ממכרוהו ב"ד שהינים שנאמרו במכרוהו ב"ד שמיִעֵט
רְחִמָנָא נָפִי מְכָרְהוּ בֵּית דִּין וְעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים, ומשמע שדווקא זֶה
– עבד שמכרוהו ב"ד, עובד רק שש שנים, ולא מוֹכֵר עֲצָמוֹ. וְאִידֵךְ
– ר"א שאמר שאף מוכר עצמו יוצא בשש, סובר שהמיעוט וְעֲבָדְךָ
בא לומר לך ולא לְיִירֵשׁ, שאם מת האדון ואין לו בן יוצא העבד
לחירות ואינו עובד את שאר היורשים. וְאִידֵךְ – ת"ק, סובר
שְׂעֲבָדְךָ אֲחֵרֵינָא בְּתִיב – במקום אחר נאמר שוב (דברים טו יח) כִּי
מִשְׁנֶה שְׂכִיר שְׂכִיר עֲבָדְךָ, וממנו נלמד שאין עבד עברי עובד את
היורשים. וְאִידֵךְ – ר"א, תְּהִיָּא – 'עבדך' שנאמר שם לְהִרְצָאָת אֲדֹנָי
הוּא דְאֵתָא – לרצות את האדון שלא יקשה לו להעניק לעבדו
ביציאתו, ואמרה לו התורה לא יִקְשֶׁה בְּעֵינְךָ בְּשִׁלְחֶךָ וגו' כִּי מִשְׁנֶה
שְׂכִיר עֲבָדְךָ שש שנים וברכך ה' אֱלֹקֶיךָ וגו'.

רב טביומי ממשיך לבאר במה נחלקו בדיון השני שבבבירייתא. מֵאֵי
שוה ממכרוהו ב"ד שרציע. מְדַמְעֵט רְחִמָנָא – מכך שמיעטה
התורה וכתבה נָפִי מְכָרְהוּ בֵּית דִּין וְרִצַּע אֲדֹנָיו אֵת אֲזָנוֹ בַּמַּרְצָע
ותיבת 'אזנו' מיותרת שהרי נאמר במקום אחר (דברים טו יז)
'ונתתה באזנו', מלמדנו שאין רציעה אמורה אלא באֲזָנוֹ שְׁלֹ – של
מכרוהו ב"ד האמור בענין, ולא באֲזָנוֹ שְׁל מוֹכֵר עֲצָמוֹ, שמוכר
עצמו אינו נרצע.

לְמִסּוּלִים – נעל שנפחתה שְׁאִין לוֹ עֶקֶב, שאם חלצה בה לא חלה
החליצה. ואם כן אי אפשר לדרוש שדווקא על ידי חליצת נעל
היבמה מותרת ולא על ידי דבר אחר. משיבה הגמרא: אִם כֵּן
נִיבְתוּב קָרָא וְנָעַל, מֵאֵי הֶנְעַל, שְׁמַעְתָּ מִינָּה תִרְתִּי – אלא אפשר
ללמוד את שני הדינים, שחליצה חלה בנעל של אדם אחר,
ושיבמה מותרת רק על ידי חליצה ולא על ידי גט:

משנה

לאחר שהתבאר במשנה הקודמת מה הם דרכי קניית אשה וכיצד
היא יוצאת מרשות בעלה, ממשיך המשנה לבאר דרכי קניינים
נוספים. עֶבֶד עֲבָרִי נִקְנָה בְּכֶסֶף וּבְשִׁטָּה, וְנִקְנָה עֲצָמוֹ לצאת לחירות
בְּשָׁנִים – כעבור שש שנים ממכירתו, וְכִיבָל – או בשנת היובל אם
חלה בתוך שש שנים, וּבְגִרְעוֹן כֶּסֶף – או פודה את עצמו בכסף
ומנכה משווי את השנים שכבר עבד ונותן לאדון את היתרה.
וְיִתֵּיהָ עֲלֵיו אִמָּה הֶעֱבְרִיה – יתרון לאמה העבריה על עבד עברי,
שְׁמֻלָבַד שְׁנִקְנִית וקונה את עצמה בכל הקניינים שנאמרו בו, אף
קוֹנֶה אֵת עֲצָמָה בְּסִימָנִי – סימני נערה, שאם הביאה שתי שערות
במקומות הידועים, נעשית נערה ויוצאת לחירות. הֶנְרָצָע – עבד
שאינו רוצה לצאת לחירות בסוף שש שנים ונרצע, נִקְנָה בְּרָצִיעָה
זו להמשיך להיות עבד. וְקוֹנֶה אֵת עֲצָמוֹ לצאת לחירות כִּיבָל,
וּבְמִיתַת הָאֲדֹנָי.

גמרא

הגמרא מבררת את המקור לקניינים האמורים במשנה, ושואלת
עֶבֶד עֲבָרִי נִקְנָה בְּכֶסֶף מִנָּה, משיבה הגמרא, אִמְרַךְ קָרָא בעבד עברי
שנמכר לנכרי ובא להיפדות (ויקרא כה נא) וְשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף
מִקְנָתוֹ, מִלְּמָד – נמצינו למדיים שְׁנִקְנָה בְּכֶסֶף. אולם הגמרא דוחה
ראיה זו, ואומרת אֲשֶׁכְּחֵן – בפסוק זה מצאנו שמועיל קנין כסף רק
בעֶבֶד עֲבָרִי הֶנְמְכָר לְעוֹבֵד בּוֹכֵבִים, ובו מסתבר לומר כן הוּאִיל וְכָל
קִנְיָנוֹ של נכרי במטלטלין הוא בְּכֶסֶף, אולם עבד עברי הֶנְמְכָר
לְיִשְׂרָאֵל שקנינו במשיכה מִנָּה שֶׁעַבַד עֲבָרִי נִקְנָה לוֹ בכסף, הגמרא
מביאה מקור אחר לכך, אִמְרַךְ קָרָא באמה העבריה הבאה לפדות
את עצמה (שמות כא ה) אִם רָצָה בְּעֵינֶי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר לוֹ יַעֲדָה
וְהַפְדָּה, משמע שהאדון מסיע לה להיפדות, וְשִׁהִי לֹא נאמר
'ונפדתי' שמשמעו שהיא פודה את עצמה לבדו מִלְּמָד שְׁמַעְתָּ
פְּדוּתָהּ וְיִוצֵאָה – שהאמה מנכה משויה את שכר הזמן שעבדה,
לפי חשבון, ונותנת לאדון את היתרה, ויוצאת לחירות. אם כן,
מוכח שאמה וזכר עבד עברי נקנים בכסף, כי אם אינה נקנית בכסף
מהיכן היא מגרעת. הגמרא מקשה אף על המקור הזה, אֲשֶׁכְּחֵן
אִמָּה הֶעֱבְרִיה שנקנית בכסף, והדין נותן לומר כן הוּאִיל וּמִיִּכְרָשָׁה
בְּכֶסֶף מִיִּכְרָשָׁה בְּכֶסֶף – מאחר והיא מתקדשת בכסף לכן היא אף
נקנית בכסף, אבל עֶבֶד עֲבָרִי שלא מועיל בו קנין כסף במקום אחר,
מִנָּה שְׁנִקְנָה בכסף. מתרצת הגמרא, אִמְרַךְ קָרָא (דברים טו יב) כִּי
יִמְכַר לְךָ אֲחִיךָ הֶעֱבָרִי אוֹ הֶעֱבְרִיה וְעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים, מִקִּישׁ עֲבָרִי
לְעֲבָרִיה, כשם שאמה העבריה נקנית בכסף כך עבד עברי נקנה
בכסף. הגמרא ממשיכה ומקשה, אֲשֶׁכְּחֵן – מהיקש זה אין לנו
ללמוד שנקנה בכסף אלא עבד שְׁמְכָרְהוּ בֵּית דִּין, שכן הפסוק 'כי
'מכר' מדבר בנמכר ע"י ב"ד, וגם הדין נותן לומר בו שנקנה בכסף
הוּאִיל וְכָלּוֹת הוּא נמכר, שכן נִמְכָּר ע"י ב"ד פֶּלַל בּוֹרְחוֹ, אבל
מוֹכֵר עֲצָמוֹ מִנָּה שאף הוא נקנה בכסף. מתרצת הגמרא, יֵלִיף –
מוכר עצמו נלמד בגזירה שוה 'שכיר' 'שכיר' מעבד שמכרוהו
ב"ד, שבמכרוהו ב"ד נאמר (דברים טו יח) כִּי מִשְׁנֶה שְׂכִיר שְׂכִירִי
וגו' ובמוכר עצמו נאמר (ויקרא כה לט) וְכִי יִמְּוֹךְ אֲחִיךָ וגו'
בְּשִׁכְרִי כְּתוּב וְיִתֵּיהָ עֲמָךְ. הגמרא מקשה על התירוץ, תְּהִיָּא
מֵאֵין דְּיֵלִיף – תירוץ זה ניהא למי שלומד את הגזירה שוה 'שכיר'
'שכיר', אֱלָא לְמָאן דְּלֵא יֵלִיף – אולם מי שאינו לומד גזרה שוה

הוא לומד שהאדון מוסר לו את השפחה אפילו בעל כרחו, 56
 וכדלהלן. דתניא, **כִּי מִשְׁנֵה שָׂכָר שָׂכִיר עֲבָדָךְ**, כלומר העבד עבד 57
 אותך פי שנים מעבודתו של שכיר לבעל הבית, שהרי **שָׂכִיר אֵינוֹ** 58
עוֹבֵד אֱלֹהִים, ואילו **עַבְדְּ עֲבָרִי עוֹבֵד בֵּין בָּיִם וּבֵין בְּלִילָה**, ויש 59
 להקשות, וכי תעלה על דעתך **שָׂעָבֵד עֲבָרִי עוֹבֵד בֵּין בָּיִם וּבֵין** 60
בְּלִילָה, והלא **כָּכָר נֶאֱמָר עֲבָרִי** (דברים טו טז) **כִּי מִזֶּבֶל לֹא עֲשָׂה** 61
 ומשמע **עֲשָׂה בְּמִאֲכָל עֲשָׂה בְּמִשְׁתֶּה** - יש לך לפרנסו באותה מידה 62
 שהינך מפרנס לו את עצמך. והוא הדין לשינה, שאינך רשאי 63
 להעבירו בלילה שאינה שעת עבודה. ו**נֶאֱמָר רַבִּי יִצְחָק** לבאר את 64
 כוונת התורה כאן, **מִכָּאן** - ממשמעות הפסוק שחייב הוא לעבוד 65
 אף בלילה, אנו למדים שרבו מוסר לו שפחה בנעניית לגור עמה 66
 בלילות כדרך איש ואשתו, ובכך הוא עובד אותו אף בלילה שהרי 67
 הולדות שייכים לו. ומאחר והתורה מחשיבה את מסירת השפחה 68
 כשאר עבודות שחייב העבד לעשות לאדונו, ברור הדבר שהוא 69
 יכול למסור לו אותה בעל כרחו כשאר עבודות שהוא כופה עליו 70
 לעשותם. ו**נֶאֱמָר** - רבי אלעזר אומר, **אִי מִהֶתֶם** - מהפסוק **כִּי** 71
מִשְׁנֵה שָׂכָר שָׂכִיר עֲבָדָךְ, הֵן **אֲמִינָא** - הייתי סבור לומר הֵן מִלִּי 72
 שהאדון מוסר לו שפחה, בְּדַעְתִּיהָ - מרצונו של העבד, **אֲכָל בָּעַל** 73
בְּרוֹחַ אִמָּא לא. לפיכך קא מְשַׁמַּע לָן התורה בתיבת 'לו' שהוא יכול 74
 למסור לו אפילו בעל כרחו. 75
 לאחר שסיים רב טביומי לבאר את הברייתא באופן אחר, שבה 76
 הגמרא מבררת **אֱלֹהִים מָאן תָּנָא דְלֵא יֵלִיף** - מיהו אם כן התנא 77
 שאינו דורש את הגזירה שוה 'שְׂכִיר' משיבה הגמרא, **הָאִי** 78
תָּנָא הוּא, דתניא נאמר בתורה לגבי עבד עברי היוצא ביובל 79
 (ויקרא כה מא) **וְיָשֹׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ** וגו', **אֱמָר רַבִּי אֲלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** 80
בְּמֵה הַתְּנוּב מְדָבֵר - באיזה עבד מדובר כאן בפסוק, **אִי** - אם נאמר 81
בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ, הֵרִי כָכָר אֱמֹר דִּינוֹ שֶׁם בַּפְּסוּק הַקּוֹדֵם (שם מ) **עַד** 82
שָׁנָה הִיבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ, ו**אִי** נאמר שמדובר בְּנֶרְצֵעַ, הֵרִי כָכָר אֱמֹר 83
 דִּינוֹ בַּפְּסוּק (שם י) **וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תִּשְׁבֹּר**, כמבואר במדבר 84
 הסוגיא. **הָאִי** - אלא אין התנוב מְדָבֵר אֱלֹהִים עֲבֵד שְׂכִירָהוּ בֵּית דִּין 85
שְׁתֵּים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים לִפְנֵי הַיּוֹבֵל, והשמיענו התורה שהיובל מוציא. 86
 הגמרא מסיימת את הראיה, ו**אִי סִלְקָא דַּעְתָּךְ** - ואם עולה על 87
 דעתך לומר שרבי אליעזר בן יעקב יליף 'שְׂכִיר' 'שְׂכִיר' לְמָה לִי - 88
 מדוע לדבריו צריכה התורה ללמד בפסוק מיוחד שאף מכרוהו 89
 בִּיד יוצא ביובל, יֵלִיף - נלמד מכרוהו בִּיד ממוכר עצמו בגזירה 90
 שוה 'שְׂכִיר' 'שְׂכִיר', אלא בודאי רבי אליעזר בו יעקב הוא התנא 91
 שאינו דורש את הגזירה שוה הוּא. דוחה הגמרא, **אֱמָר רַב נַחֲמָן בֶּן** 92
יַצְחָק, לְעוֹלָם אֵף רַבִּי אֲלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב יֵלִיף 'שְׂכִיר' ו**אִי צִמְדָרִיךְ** 93
 - ואף על פי כן צריכה התורה לכתוב גם בעבד שמכרוהו בִּיד 94
 שיוצא ביובל. משום שסִלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא - היה עולה על דעתנו 95
 לומר, מוֹכֵר עַצְמוֹ הוא שיוצא ביובל משום דְלֵא עֲבָד אִיסוּרָא - 96
 שלא עשה איסור ולא גב, אֲכָל מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין דַּעְבָר אִיסוּרָא - 97
 שעשה איסור וגב ומחמת כן נמכר, אִמָּא יִנְקִיטָה - היינו אומרים 98
 שהתורה קנסה אותו לעבוד שש שנים ואינו יוצא ביובל, קא 99
 מְשַׁמַּע לָן - לכן השמיענו התורה בפסוק נוסף שאף הוא יוצא 100
 ביובל. 101
 בברייתא הקודמת שנינו, שמה שנרצע יוצא ביובל אנו יודעים 102
 מפסוק אחר, הגמרא מבררת מהו הפסוק. **אֱמָר מִרְ אִי בְּנֶרְצֵעַ הֵרִי** 103
כָּכָר אֱמֹר, מבררת הגמרא, **מִאִי הָאִי** - היכן נאמר שנרצע יוצא 104
 ביובל. משיבה הגמרא, דתניא, לגבי דין יובל נאמר בתורה בין 105
 היתר (ויקרא כה י) **וְיָשֹׁב אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ** 106
תִּשְׁבֹּר וגו', ויש לברר בְּמֵה הַתְּנוּב מְדָבֵר - באיזה עבד מדובר כאן 107
 בפסוק. **אִי בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ הֵרִי כָכָר אֱמֹר** בפסוק (שם מ) **עַד שָׁנָה** 108
הִיבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ, ו**אִי בְּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין הֵרִי כָכָר אֱמֹר** בפסוק (שם) 109
 (מא) **וְיָשֹׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ** כמבואר בברייתא הקודמת. **הָאִי** - אלא 110

וְאִידֵךְ - רבי אלעזר סובר, הָאִי - תיבת 'אֲנוּ' לְגִזְרָה שְׁנֵה הוּא 1
דְּאֵתָא - הוא שנאמר. דתניא, **רַבִּי אֲלִיעֶזֶר אָמַר**, מִנֵּין לְרִצְעָה 2
 בעבד שְׁהִיא נעשית בְּאִין מִנִּית, נֶאֱמָר כָּאן - בעבד נרצע 'אִין', 3
 (שמות כא ו) **וְרִצַּע אֲדִינוּ אֶת אֲנוּ בַּמִּרְצֵעַ**, ונֶאֱמָר לְהֵלֶן - 4
 במצורע עני (ויקרא יד כח) **וְנָתַן עַל תְּנֹכַח אֲנוּ הַמִּסְתֵּה הַיִּמְנִית**, מֵה 5
 לְהֵלֶן נעשית הרציעה בִּימִין, וְאִידֵךְ - ת"ק אומר, **אִם כֵּן שְׁתִּיבַת** 6
כָּאן נאמרה רק כדי ללמד על הגזירה שוה, לִימָא קָרָא - תאמר 7
 התורה בעבד נרצע 'אִין', ו**מִאִי** 'אֲנוּ' בתוספת וא"ו, אלא בודאי 8
 כוונת התורה אף למעט מוכר עצמו שאינו נרצע. וְאִידֵךְ - רבי 9
 אלעזר, הָאִי - האות וא"ו שנוספה על תיבת 'אִין', מִיַּפְעִי לִיה - 10
 נצרך לו כדי למעט אֲנוּ של עבד וְלֵא אֲנוּהָ של אמה, ולומר שאין 11
 אמה העבריה נרצעת. וְאִידֵךְ - ת"ק, זה שאין אמה העבריה נרצעת 12
נִפְקָא לָהּ - הוא לומד זאת מהפסוק (שמות כא ה) **וְאִם אָמַר יֹאמֵר** 13
לְמִשְׁמַע גּוֹ/ מִשְׁמַע 'הַעֲבָד' וְלֵא אֲמַר, רבי אלעזר אינו דורש 14
 כן מתיבת 'העבד', כִּי מִיַּפְעִי לִיה - תיבת 'העבד' נצרך לדעתו כדי 15
 לומר שאין עבד נרצע עַד שִׁיאֲמַר את האמור שם בפרשה (שמות 16
 שם) **אֲהַבְתִּי אֶת אֲדִנִּי גּוֹ/** לא אֲצַא חֲפִשִׁי בְּשִׂיחָא עֲבָד - בעורו 17
 עבד, אֵךְ אִם אָמַר זאת רק לאחר שכבר כלו שש שנים אינו נרצע 18
 ויוצא לחירות. וְאִידֵךְ - ת"ק אומר, ששתי הדרשות (אמה שאינה 19
 נרצעת, ושצריך שיאמר בעודו עבד) מְעַבְדֵּי הַעֲבָד נִפְקָא - מתיבת 20
 'עבד' ומתוספת האות ה"א שבתחילתה הן נלמדות, לפי שתייתן 21
 מיתרות. וְאִידֵךְ - רבי אלעזר, עֲבָד הַעֲבָד לֹא דִיש - לא משמע לו 22
 לדרוש מהאות ה"א דרשה נוספת, כיון שכך הדרך לכתוב. 23
 רב טביומי מבאר את המחלוקת בדין השלישי שבברייתא, **מִאִי** 24
מְעַמָּא דְתָנָא קָמָא דְאֱמָר מוֹכֵר עַצְמוֹ אִין מְעַנִּיק לֹא, מִיַּעַם רַחֲמֵנָא 25
נָפִי מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין (דברים טו יד) **וְהַעֲנִיק תַּעֲנִיק לֹא**, משמע 'לֹא' - 26
 למכרוהו בִּיד, **וְלֵא לְמוֹכֵר עַצְמוֹ**, וְאִידֵךְ - ר"א, הָאִי - תיבת 'לֹא' 27
 מִיַּפְעִי לִיה - נצרך לדעתו כדי לומר 'לֹא' - לעבד ניתנת ההענקה, 28
וְלֵא לְיוֹרְשָׁיו, מקשה הגמרא, ויורשיו אֲמַאי לא - מדוע שלא יקבלו 29
 את ההענקה המיועדת אליהם, הֲלֹא שְׂכִיר קָרִינָא רַחֲמֵנָא - התורה 30
 דימתה את הענקה לעבד כשכר שכיר שעובד אצל בעל הבית, 31
 שנאמר (דברים טו יח) **כִּי מִשְׁנֵה שָׂכָר שָׂכִיר עֲבָדָךְ** וגו', לפיכך, מֵה 32
וְכַשֵּׁם שְׂכִיר שמת קודם שקיבל את שכרו שְׂכִירָתוֹ לְיוֹרְשָׁיו, 33
אֵף הָאִי - עבד שמת קודם שקיבל ההענקה שְׂכִירָתוֹ וְהִינֵנוּ 34
 ההענקה לְיוֹרְשָׁיו. לפיכך, הגמרא מבארת באופן אחר את הדרשה 35
 מתיבת 'לֹא' לדעת ר"א. אֱלֹהִים כוונת התורה לומר 'לֹא' וְלֵא לְבָעַל 36
 חוֹב - שאין הענקה ניתנת לבעל חובו של העבד. וצריכה התורה 37
 לומר זאת, מְדָבְרָא לֹא בְּעָלָא - מכיון שבכל מקום אנו סוברים 38
כְּרִבִּי נָתַן בענין זה, דתניא **אֱמָר רַבִּי נָתַן**, מִנֵּין לְגִזְרָה בְּכָכָר מִנָּה, 39
 וְחִבְרִי זה נושה אף הוא **בְּכָכָר** (אחר) מִנָּה, מִנֵּין שְׂמוּצִיאִין מִנָּה - 40
 מהחייב האחרון, וְנִתְּנִין לָהּ - לנושה הראשון, תְּלִמּוֹד לֹמַר 41
 (במדבר ה ז) **וְנָתַן לְאִשְׁרֵי אֲשֶׁם לֹא**, כלומר למי שהקין שייכת לו, 42
 והיינו לנושה הראשון. ומכיון שכן, היינו אומרים שאף ההענקה 43
 ניתנת לבעל חובו של העבד, לפיכך אֲתָא לֹא - לְאִפְסוּקִי לֹמַר 44
 שהענקה ניתנת לעבד. וְאִידֵךְ - ת"ק שאינו מצריך מיעוט לכך, 45
 סובר שְׂעָלָא נָפִי - אף בכל נושה בחברו לֹא בְּכָכָר לֹא כְּרִבִּי נָתַן, 46
 וממילא פשוט הדבר שאף בעבד אין ההענקה ניתנת לבעל חובו. 47
 רב טביומי מבאר את המחלוקת בדין הרביעי שבברייתא, **מִאִי** 48
מְעַמָּא דְתָנָא קָמָא דְאֱמָר מוֹכֵר עַצְמוֹ אִין רַבִּי מוֹסֵר לֹא שְׁפָחָה 49
בְּנַעֲנִית, כיון שמיַּעַם רַחֲמֵנָא נָפִי מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין (שמות כא ד) **אִם** 50
אֲדִינוּ יָתֵן לֹא אֲשֶׁה, משמע לֹא - למכרוהו בִּיד נאמר הדין ההוא, 51
וְלֵא לְמוֹכֵר עַצְמוֹ, וְאִידֵךְ - רבי אלעזר סובר שתיבת 'לֹא' לימדה 52
 התורה שהאדון מוסר לו שפחה אפילו בְּעַל כָּרְחוֹ. 53
 וְאִידֵךְ - ת"ק, **כִּי מִשְׁנֵה שָׂכָר שָׂכִיר** (דברים טו טז) **נִפְקָא** - משם 54
 55

229 נמרא עם ביאור - מסכת קידושין מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תמא קאמו וזמז מי שאינו גנאל באלה גילף שכיר שכיר — מירוש: שיהא מוכר עצמו לישראל גנאל באלה. ואם תאמר: בני נמי לא ילפינן "שכיר" "שכיר" שיהא מוכר עצמו לישראל גנאל באלה מנמכר לנכרי, מכל מקום גילף מוכיב תשיג; ויז מוסק על עין ראשון, וילמד מוכר עצמו לישראל גנאל באלה מנמכר לנכרי; ויש לומר: דעביד קל וחומר

"ואם לא יגאל באלה" רבי אומר: באלה הוא נגאל, ואין נגאל בשש. שיכול, והלא דין הוא: ומה מי ששאנו נגאל באלה נגאל בשש, זה שנגאל באלה אינו דין שנגאל בשש - תלמוד לומר "באלה" - באלה הוא נגאל, ואין נגאל בשש. ואי סלקא דעתך דיליף "שכיר" "שכיר" - אמאי קאמר "ומה מי ששאנו נגאל באלה"? גילף "שכיר" "שכיר"! - אמר רב תמן בר יצחק: לעולם דיליף "שכיר" "שכיר", ומאן תנא דפליג עליה דרבי - רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא. דתניא: "לא יגאל באלה"; רבי יוסי הגלילי אומר: באלה - לשחרור, בשאר כל אדם - לשעבוד. רבי עקיבא אומר: באלה - לשעבוד, בשאר כל אדם לשחרור. מאי טעמא דרבי יוסי הגלילי - אמר קרא: "אם לא יגאל באלה" אלא באחר - ורצא בשנת חיובל". ורבי עקיבא אומר: "אם לא יגאל" אלא "באלה" - ורצא בשנת חיובל". ורבי יוסי הגלילי: מידו "אלא באלה" פתיב? - אלא בהאי קרא קמיפלגי: "או דרו או כן דרו וגאלנו" - זה גאולת קרובים, "או השניה דרו" - זה גאולת עצמו, ונגאל" - זו גאולת אחרים. רבי יוסי הגלילי סבר: מקרא נדרש לפניו, שדי גאולת קרובים אגאולת עצמו, מה גאולת עצמו - לשחרור, ואף גאולת קרובים - לשחרור. ורבי עקיבא סבר: מקרא נדרש לאחריו, שדי גאולת אחרים אגאולת עצמו, מה גאולת עצמו - לשחרור, אף גאולת אחרים - לשחרור. - אי הכי "באלה" למה לז? - אי לאו "באלה" הוה אמינא מקרא נדרש בין לפניו בין לאחריו, והכל לשחרור. - אי הכי הדר קושיא לדוכתיה! - אלא בסברא קמיפלגי: רבי יוסי הגלילי סבר: מסתברא גאולת אחרים לשעבוד, דאי אמרת לשחרור - הוה מימנעי ולא פרקי ליה.

דאי אַמרת ל'שחרור' - כל יומא
ממר רבי יוחנן: זו דברי רבי יוסי
שחרור. מאן חקמים - רבי היא,
דרש בין לפניו ובין לאחריו. ורבי,
לכדתניא: "וצא בשנת היובל"

בנכרי

היהא קשיא בין לרבי יוסי הגלילי בין לרבי עקיבא.
 יובנים — מנלה לרבי יוסי הגלילי בדשא כל אדם
 אנאולת דרוקים; ואם כן פשיטה דקרא מיהו. הוא.
 ש עבדו דר'צנא בשנת היובל? אחרים מישתמא,
 קאי או אחרים קאי, דהא אחרים נמי כתיב בהו
 ו' "בלאל" אלו אחרים, ולשחרור, היכי קאמר לעיל
 ומור, מה שנתה קרא "בלאל", דהיינו קרובים —
 אלו אלו בעי; אמאי נקט בשנת היובל? דהא כתיב:

בנכרי

לגבי עבד עברי הנמכר לנכרי ולא גאלוהו קרוביו וכאמור בפסוק
הקודם נאמר (ויקרא כה נד) **אם לא יגאל באלה ויצא בשנת**
היביל, רבי אומר יתור התיבה מלמדת שרק **באלה**, כלומר
בגאולת קרוביו, הוא נגאל, ואין נגאל בשש ככל עבד עברי שנמכר
לישראל. והתורה צריכה ללמדנו כך, משום שכול הייתי לומר
והלא דין הוא - יש לי ללמוד דבר זה בקל וחומר, ומה מי שאינו
נגאל באלה, דהיינו הנמכר לישראל, שלא נאמרה בו גאולה
בקרובים, אף על פי כן הוא נגאל בשש שנאמר (דברים טו יב)
ועבדך שש שנים, זה - הנמכר לנכרי שנגאל באלה, וכי אינו דין
שנגאל אף בשש. תלמוד לומר - לכן נאמר **באלה** לומר שבאלה
הוא נגאל ואין נגאל בשש. הגמרא מסיימת את ההוכחה מדברי
רבי, ואי סלקא דעתך שרבי יליף **שכיר**, **שכיר**, **אמאי קאמר** על
הנמכר לישראל **זמה מי שאינו נגאל באלה** דהיינו שאינו נגאל
בקרובים, נילף - שילמד נמכר לישראל שנגאל בקרובים מנמכר
לנכרי בגזירה שוה **שכיר**, **שכיר**, שבנמכר לישראל נאמר (דברים
טו יח) **כי משנה שכר שכיר עבדך**, וגו', ובנמכר לנכרי נאמר
(ויקרא כה ג) **כימי שכיר יהיה עמו**, אלא בודאי, רבי אינו דורש
גזירה שוה זו. דוחה הגמרא, **אמר רב נתן בר יצחק** לעולם אף רבי
יליף **שכיר**, **שכיר** בשאר מקומות, ושאני **קא** - שונה הדבר לענין
גאולת קרובים, **דאמר קרא** בנמכר לנכרי (ויקרא כה מט) **ויגאלנו**
משמע רק לזה - לנמכר לנכרי, ולא אחר - לנמכר לישראל.
הגמרא מביאה שיטות תנאים החולקים על דעת רבי. ופאן תנא
דפליג עליה דרבי, רבי יוסי הגלילי, רבי עקיבא, הם, שדרשו את
תיבת 'באלה' לענין אחר. דתניא, **אם לא יגאל באלה ויצא בשנת**
היביל, רבי יוסי הגלילי אומר אם נגאל העבד באלה, דהיינו על ידי
קרוביו, לשחרור - הוא יוצא לחירות. אבל אם הוא נגאל מהנכרי
בשאר כל אדם, לשעבוד - הוא משועבד לזה שגאל אותו עד
היובל. רבי עקיבא אומר להיפך, באלה - בקרובים לשעבוד, ואילו
בשאר כל אדם הוא נגאל לשחרור. מאי טעמא דרבי יוסי הגלילי,
אמר קרא - משמעות הפסוק היא כך, **אם לא יגאל באלה**
האמורים מקדם, דהיינו קרוביו, אלא יגאל באחר, אזי יוצא בשנת
היובל, ועד אז הוא משועבד אליו. ורבי עקיבא אומר, פירוש הפסוק
הוא כך, **אם לא יגאל אלא באלה** האמורים מקדם (קרובים), ולא
בשאר אדם, אזי יוצא בשנת היובל ויהיה משועבד להם עד אז,
אבל אם נגאל בשאר אדם הוא יוצא לחירות. הגמרא דוחה פירוש
זה בפסוק, מאחר ורבי יוסי הגלילי יתמה על רבי עקיבא, מיד - וכי
אלא באלה פתיב.

הגמרא מנסה לבאר את המחלוקת באופן נוסף. אלא ביהאי קרא
קמיפלגי - בפירוש הפסוק דלהלן נחלקו רבי יוסי הגלילי ורבי
עקיבא. האופנים בהם נגאל עבד מאדונו הנכרי הם שלשה,
שנאמר (ויקרא כה מט) **או דדו או כן דדו ויגאלנו** זה גאולת קרובים
- שנגאל על ידי קרוביו, **או השיגה דדו** זה גאולת עצמו - שיכול
להיגאל בעצמו, ונגאל זה גאולת אחרים - שכל אדם שאינו קרובו
יכול לגאלו. בגאולת עצמו הדבר ברור שהעבד יוצא בה לחירות,
אלא שנחלקו על הגאולות שנאמרו בסמוך לגאולה זו. רבי יוסי
הגלילי קבר מקרא נדרש לפניו - כל פסוק הבא ללמד מלמד על
מה שנאמר למעלה ממנו. לפיכך שדי - הטל, כלומר השהו דין
גאולת קרובים שנאמר תחילה גאולת עצמו - שנאמר לאחריו
ונמצא שגאולת עצמו מלמד על האמור לפניו, מה ויכשם
שגאולת עצמו לשחרור אף גאולת קרובים לשחרור. ורבי עקיבא
קבר מקרא נדרש לאחריו, לפיכך שדי - השהו דין גאולת אחרים
שנאמר בסוף גאולת עצמו שנאמר לפניו, ונמצא שגאולת עצמו
מלמד על האמור לאחריו, מה גאולת עצמו לשחרור אף גאולת

אחרים לשחרור. מקשה הגמרא, אי הכי - אם אכן מחלוקתם היא
בענין אם מקרא נדרש לפניו או לאחריו, באלה למה לי - מדוע
דרשו כן מתיבת 'באלה' כפי שמשמע בברייתא לעיל. מתרצת
הגמרא, אי לאו באלה - אם לא נאמר 'באלה' ללמד שיש לחלק
בין גאולת קרובים לגאולת אחרים, הוה אמינא שהקרא הזה
נדרש בין לפניו ובין לאחריו, כבכל המקראות שבתורה, והכל
לשחרור - ובכל אופן שנגאל העבד יצא לחירות כפי שיוצא
בגאולת עצמו. אולם הגמרא דוחה גם פירוש זה במחלוקת, שכן
אי הכי - אם כך, שמסברא מקרא נדרש לפניו ולאחריו, ורק משום
שנאמר 'באלה' אנו אומרים שפסוק זה אינו נדרש אלא או לפניו
או לאחריו, הדר קושיא לדוכתיה - שבה הקושיא למקומה. כלומר,
שוב קשה על רבי עקיבא 'מדי אלא באלה כתיב', שהרי משמעות
הפסוק נראה יותר כדברי רבי יוסי 'אם לא נגאל באלה', בקרובים,
אלא על ידי אחרים, אזי יוצא בשנת היובל, ועד אז ישתעבד
לגאול הזה, ומדוע נדחק רבי עקיבא לפרש באופן אחר.

הגמרא מציעה ביאור אחר במחלוקת רבי יוסי הגלילי ורבי
עקיבא. אלא בסברא קמיפלגי - נחלקו רבי יוסי הגלילי ורבי
עקיבא, באיזה גאולה מסתבר יותר שהיא לשעבוד, ועליה נאמר
סיום הפסוק יוצא בשנת היובל, וממילא תיבת 'באלה' אינה עולה
עליה. רבי יוסי הגלילי קבר מסברא - מסתבר לומר שבגאולת
אחרים אמרה התורה שהיא לשעבוד, דאי אחרת - שכן אם תאמר
שהיא לשחרור, הוה טעמא דלא פסקי ליה - ימנעו האחרים ולא
יפדו אותו מהנכרי. לפיכך ביאור הפסוק הוא כך, **אם לא יגאל**
באלה, כלומר בקרובים שיפדו אותו אפילו שאינו עובד אותם,
אלא אחרים באים לפדותו, אזי יוצא בשנת היובל כדי שיאותרו
הללו לפדותו. ורבי עקיבא קבר מסברא - מסתבר לומר שבגאולת
קרובים אמרה התורה שהיא לשעבוד, דאי אחרת - שכן אם תאמר
שהיא לשחרור, יבטח העבד בקרוביו שיפדוהו ובכל יומא ויומא
אול ומפני נפשיה - בכל יום ויום ילך וימכור את עצמו כדי
להרוויח ממון. לפיכך ביאור הפסוק הוא כך, **אם לא יגאל באלה**
כלומר על ידי אחרים, אלא נגאל על ידי קרוביו, אזי יוצא בשנת
היובל, ועד אז יהיה משועבד לקרוביו שגאלוהו כדי שלא ימכור
את עצמו שוב.

שיטה שלישית בענין גאולת קרובים וגאולת אחרים. אמר רבי
חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, בברייתא זו שנינו את דברי רבי יוסי
הגלילי ורבי עקיבא, הסוברים שבאחת מהגאולות העבד משועבד
לזה שגאל אותו. אכל חקמים חולקים ואומרים, הכל לשחרור -
בכל אופן שנגאל העבד הוא יוצא הוא לחירות. מבררת הגמרא,
מאי חקמים - היכן מצאנו שיטה זו, משיבה הגמרא, רבי היא,
דמפיק ליה להאי באלה לדרשה אחרת - שדורש מתיבת 'באלה'
דרשה אחרת, וכפי שהביאה הגמרא בתחילת העמוד, שהנמכר
לנכרי אינו יוצא בשש, וכן סובר שמקרא נדרש בין לפניו ובין
לאחריו, לפיכך גאולת עצמו מלמדת הן על גאולת קרובים
שנאמרה לפניו והן על גאולת אחרים שנאמרה אחריה, שבכל
אופן יוצא העבד לחירות.

שואלת הגמרא, ורבי הסובר שבכל אופן יוצא העבד לחירות, האי
- הפסוק יוצא בשנת היובל, ממנו דרשו רבי יוסי הגלילי ורבי
עקיבא שבאחת מן הגאולות אין העבד יוצא לחירות לגמרי, מאי
עבדי ליה - מה הוא דורש ממנו. משיבה הגמרא, מיכע ליה
לביתנא - פסוק זה נצרך לדעתו כדי ללמד את הנדרש בברייתא
להלן, שהנמכר לנכרי אינו רשאי להערים עליו בתחבולות ולצאת
לחפשי קודם זמנו. וכך שנינו בברייתא, **יוצא בשנת היובל**, פסוק
זה נאמר

לא מצאנו שקנין חזקה מועיל, ואילו קנין שטר כוחו מועיל בקניני
אישות. תירוצ' נוסף מדוע עדיף לרבות קנין שטר מהפסוק 'לא
תצא כצאת העבדים' ולא קנין חזקה. **אי קניית אִמָּא**, אמנם מגוף
הפסוק אין הוכחה אם יש לרבות קנין שטר או קנין חזקה, אלא
שלח' **אִתְּנָה** לענין זה מועיל הפסוק **'אם אִתְּנָה'** המקיש אמה
לקידושי אשה, ללמד שהלימוד מעבד כנעני לאמה הוא לענין
שנקנית בשטר, ולא לענין שנקנית בחזקה.
מקשה הגמרא, **וְרַב הוּא** שלומד קנין שטר באמה העבריה
מהפסוק 'אם אחרת יקח לו', **הָאִי** - הפסוק **'לֹא תֵצֵא כְצֵאת הָעֶבְרִים'**
מֵאִי דְרִישׁ בֵּיהּ - לאיזה ענין נאמר. משיבה הגמרא, **הוּא הָאִי** **מִכְּעֵי**
לֵיהּ - נצרך לדעתו כדי ללמד את האמור בו בפירוש, **שְׂאִינָהּ יוֹצֵאתָ**
בְּרָאשֵׁי אֲכָרִים כנעני, שאם חסר האדון אחד מראשי
איבריה היא אינה יוצאת לחירות, אלא משלם לה את שווים
וממשיכה לעבדו. **וְרַב הוּא** הלומד מכאן אף קנין שטר באמה,
אומר, **אִם כֵּן** - שהפסוק לא נאמר אלא כדי ללמד שאינה יוצאת
בראשי איברים, **לְכָתוּב קָרָא 'לֹא תֵצֵא כְצֵאת הָעֶבְרִים' מֵאִי 'כְצֵאת**
הָעֶבְרִים', שְׂמַע מִינָהּ - מיתור תיבת 'כצאת' אתה למד תרתי - שני
ענינים, שאינה יוצאת בראשי איברים, שנקנית בשטר.
הגמרא ממשיכה לבאר את המשנה. שנינו **'וְקִנְיָה עֶבֶד עֲבָדֵי אֵת**
עֲצָמוֹ בְּשָׁנִים', המקור לכך הוא מדכתיב בעבד עברי (שמות כא ב)
'שָׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעִית יֵצֵא לְחָפְשִׁי וְגו'. עוד שנינו במשנה,
שהעבד יוצא **כִּיּוֹבֵל**. מבארת הגמרא שמקור לדין זה הוא מדכתיב
בעבד עברי (ויקרא כה ט"ט) **'עַד שָׁנַת הַיּוֹבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ'**. עוד שנינו
במשנה, שהעבד יוצא אף ב**גְּרָעוֹן כֶּסֶף** - האדון מפחית את שכר
השנים שעבד אצלו מהסכום ששילם עבורו, והעבד נותן לו את
היתר ויוצא. **אִמָּר חֻקֵּיהּ**, המקור לכך הוא מדאמר קרא באמה
העבריה (שמות כא ח) **'וְהַפְדָּתָהּ'** שהאדון עוזר לה לפדות את
עצמה, פסוק זה מלמד **שְׂמִינָהּ** - שמחסיר האדון מ**מִפְדְּיוֹנָהּ** -
מהסכום ששילם עבורה, את השנים שכבר עבדה אצלו, ונטול את
היתר ויוצאה לחירות.
תָּנָא - שנינו בברייתא, **וְקִנְיָה עֶבֶד עֲבָדֵי אֵת עֲצָמוֹ בְּכֶסֶף וּבְשָׁוָה**
כֶּסֶף וּבְשָׁטֵר. מבררת הגמרא, **בְּשָׁלְמָא בְּכֶסֶף דְּכִתְבִּיב** בעבד עברי
הבא לפדות את עצמו (ויקרא כה נא) **'יִשִּׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנֵתוֹ'**.
וכן בשוה כסף נמי יוצא העבד, שכן **'יִשִּׁיב גְּאֻלָּתוֹ'** **אִמָּר רַחֲמָנָא**,
ותיבת 'ישיב' מיתורת ובהא **לְרִבּוּת שְׁוָה כֶּסֶף בְּכֶסֶף** לענין זה.
אִלָּא הָאִי שָׁטֵר המוזכר בברייתא, **הִיכִי דָּמִי** - לאיזה שטר הכוונה.
אִלְיָמָא - אם נאמר דכתיב **לִיה שְׂטֵרָא אֲדָמִית** - שכתב העבד לאדון
שטר חוב על שוויו, **הִינֵנו** - הרי זה בכלל קנין כסף האמור
בברייתא. **אִלָּא הכוונה לשטר שִׁחְרוּרִי**, שהאדון כותב לעבד. אלא
שעדיין קשה, **שָׁטֵר לָמָּה לִי** - מדוע צריך האדון לכתוב שטר, **לִימָא**
לִיה בְּאִפִּי תְרִי זֵיל - שיאמר לו בפני שני עדים 'לך', **אִי גָמִי** - או
שיאמר לו **בְּאִפִּי בִי דִינָא** - בפני בית דין 'זיל' וכמשמעות הכתוב
בשטר, שהרי אין לו עליו אלא חוב בעלמא ויכול למחול אותו.
אִמָּר דְּבָא, וְזֵאת אֲמִיתָה - מכך שאינו יוצא אלא בשטר שחרור, אנו
למדים **שְׁעָרֵי עֲבָדֵי גִּוְפוֹ קִנְיָ** לאדון למשך התקופה שקנה אותו,
וְלִפְיֵךְ תֵּרֵב שְׂמִינָהּ עַל גְּרָעוֹנוֹ - עד יתרת חובו של העבד, **אִין**
גְּרָעוֹנוֹ מְחֹל, כִּי דְבַר הַשִּׁיחַ לְאָדָם אינו יוצא מרשותו בדיבור
לחוד עד שיעשה בו קנין. שנינו במשנה, **וְתִרְחָה עָלָיו אִמָּה הָעֶבְרִיָּה**
על עבד עברי, שיוצאת גם בסימנים. **אִמָּר רִישׁ לְקִישׁ, אִמָּה הָעֶבְרִיָּה**
קִינָה אֵת עֲצָמָהּ אף במיתת האב - אביה, לצאת מַרְשֻׁתָּהּ **הָאָדוֹן**, ודין
זה יש לנו ללמדו מִקָּל וְחֻמְרָא מִצִּיאָה בְּסִימָנִים. ומה סָמְנִין - סימני
נערות שִׁאִין מוֹצִיאִין את הבת מַרְשֻׁתָּהּ **הָאָב** עד שתיעשה בוגרת,
אף על פי כן מוֹצִיאִין אותה מַרְשֻׁתָּהּ **הָאָדוֹן** וכפי ששנינו במשנה
אם כן, מִיתָה - מיתת האב שמוֹצִיאָה מַרְשֻׁתָּהּ **אָב** - שבמיתתו יוצאת
הבת מרשותו, **אִינוּ דִּין שְׂמוֹצִיאָה** את האמה מַרְשֻׁתָּהּ **אָדוֹן**, הגמרא

קְעוּבָה בּוֹכְבִים שְׂשִׁנָּה תַּחַת יָדָהּ - הכפוף למרותך, ומזהירה התורה
שלא תערים עליו לצאת לפני שנת היובל. **אוֹ אִינוּ** - שזא תאמר
שאין הפסוק מדבר אִלָּא קְעוּבָה בּוֹכְבִים שְׂשִׁנָּה תַּחַת יָדָהּ, אבל
בישנו תחת ידך יכול אתה להערים עליו ולצאת לפני שנת היובל,
אִמָּתָה - הרי אתה אומר ותמנה על כך, וכי מה אִפְשָׁר לַעֲשׂוֹת לוֹ -
כיצד אפשר להכריחו להוציא את העבד בשנת היובל, ומדוע
כתבה התורה את דינו. **הָאִי** - אלא בודאי אין הַתָּבוֹב מְדַבֵּר אִלָּא
קְעוּבָה בּוֹכְבִים שְׂשִׁנָּה תַּחַת יָדָהּ.
שנינו במשנה שהעבד עברי נקנה בכסף ובשָׁטֵר. מבררת הגמרא,
מְנָלָן שִׁכְרָה. משיבה הגמרא, **אִמָּר עוֹלָא אִמָּר קָרָא** לגבי אמה
העבריה (שמות כא ו) **'אִם אִתְּנָה יִקַּח לוֹ גֹּוֹ'** - אם ישא האדון
אשה מלבד האמה הזו אין לו לגרע מהאמה את חיוביו כלפיה,
הַקִּינָה הַתָּבוֹב את אמה העבריה **לְאִתְּנָה** - לאשה המתקדשת
לבעלה. **מָה יִכְשֵׁם שְׂאִתְּנָה מִקְנֵיָהּ** - מתקדשתו בשָׁטֵר, אף אִמָּה
הָעֶבְרִיָּה מִקְנֵיָהּ בְּשָׁטֵר. מקשה הגמרא הִנֵּיחָ - הלימוד הזה
מהדיקש ל'אחרת' נחא לומר רק לִמְאֵן דְּאִמָּר שֶׁהַשָּׁטֵר שבו נקנית
אִמָּה הָעֶבְרִיָּה הָאָדוֹן בּוֹתְבוֹ ודהיינו הקונה, ונמצא ששטר זה דומה
לשטר קידושין שאף שם הבעל (שהוא הקונה באשה) כותבו, וניתן
ללמוד זה מזה. **אִלָּא לִמְאֵן דְּאִמָּר שֶׁטֶר אִמָּה הָעֶבְרִיָּה הָאָב בּוֹתְבוֹ**
- אבי האמה ודהיינו המוכר) כותבו, ואינו דומה לשטר קידושין,
ואם כן אי אפשר ללמוד זה מזה **מֵאִי אִיכָּא לִימָר** - מהיכן נלמד
לדעתו קנין שטר באמה. **דְּאִתְּמָר** - שכן שנינו מחלוקת בענין זה,
שָׁטֵר אִמָּה הָעֶבְרִיָּה, מִי בּוֹתְבוֹ. רַב הוּא אִמָּר אִדּוֹן בּוֹתְבוֹ, וכותב בו
'בְּתָר קְנוֹיָה לִי' ונותנו לאביה. **רַב הוּא אִמָּר אָב בּוֹתְבוֹ**, וכותב בו
'בְּתִי מְכוּרָה לִךְ' ונותנו לאדון. אם כן, הִנֵּיחָ **לְרַב הוּא, אִלָּא לְרַב**
הַקָּרָא מֵאִי אִיכָּא לִימָר. משיבה הגמרא, **אִמָּר רַב אִתָּא בִּר עֵקֶב,**
אִמָּר קָרָא בענין יציאת אמה העבריה (שמות כא ו) **'לֹא תֵצֵא כְצֵאת**
הָעֶבְרִים' - אין אמה העבריה יוצאת כדרך שיוצאים עבדים
כנעניים, משמע שרק לענין יציאה היא אינה שווה להם **אִתָּל נְקִינָה**
הוּא בְּקִנְיָן עֲבָדִים - לענין קנייתה היא שווה להם, ו**מֵאִי נִיְהוּ** -
באיזה קנין מקניני עבד כנעני נאמר שאף אמה העבריה נקנית בו,
קנין שָׁטֵר. שואלת הגמרא, **וְאִימָא** - ואומר שהדיק מהפסוק הוא
כך, **אִתָּל נְקִינָה הוּא בְּקִנְיָן עֲבָדִים** כנעניים ו**מֵאִי נִיְהוּ** - ובאיזה קנין,
חֻקָּה, אבל לא בקנין שטר. משיבה הגמרא, אי אפשר לומר שאמה
נקנית בחזקה, כיון שאִמָּר קָרָא בפסוק המלמד שעבד כנעני נקנה
בחזקה (ויקרא כה מו) **'וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֹתָם לְבָנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לְרִשְׁתָּהּ**
אֲחֻזָּה, וּמִשְׁמַע דּוּקָא אֹתוֹם', כלומר עבדים כנעניים, נקנים
בחֻקָּה, **וְלֹא אַחֵר** - ואין עבד אחר נקנה בחֻקָּה. לפיכך על כרחנו
לומר שהקנין הנלמד מהפסוק **'לֹא תֵצֵא כְצֵאת הָעֶבְרִים'** הוא קנין
שטר. מקשה הגמרא, מנין שהפסוק בא למעט קנין חזקה, **וְאִימָא** -
ואומר שהדיק מהפסוק הוא כך, **אֹתוֹם'**, כלומר עבדים כנעניים,
נקנים בשָׁטֵר, **וְלֹא אַחֵר** - ואין עבד אחר נקנה בשָׁטֵר. משיבה
הגמרא, לא יתכן למעט קנין שטר מהפסוק הזה, מאחר וְהַקְּתִיב -
כבר נאמר **'לֹא תֵצֵא כְצֵאת הָעֶבְרִים'**, ומשם למדנו קנין שטר,
כאמור לעיל.
מבררת הגמרא, ומה רִאִיתָ לומר שהפסוק **'לֹא תֵצֵא כְצֵאת**
הָעֶבְרִים' מרבה קנין שטר, ואילו הפסוק **'וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֹתָם'** ממעט
קנין חזקה, אולי ההיפך הוא. משיבה הגמרא, **מִסְתַּבְּרָא** - מסתבר
יותר לומר שקנין שָׁטֵר הוּא לִיה לְרַבּוּי - התכוונה התורה לרבות,
שהרי כוחו גדול משל קנין חזקה שֶׁכֵּן מוֹצִיאָה בְּתִי יִשְׂרָאֵל -
שאשה מתגרשת בו (בגט). דוחה הגמרא, **אִדְרָגָה** מסתבר יותר
לומר שחֻקָּה הוּא לִיה לְרַבּוּי, שהרי כוחו גדול מקנין שטר שֶׁכֵּן
קִינָה בְּנִכְבִּי תִּיר שְׁמַת לֹא יורשים. שנכסיו הפקר וכל המחזיק
בהם קנה אותם. משיבה הגמרא, אף על פי כן כוחו של קנין שטר
גדול מקנין חזקה, שכן בְּאִישֻׁתָּה מִיתָה **לֹא אִשְׁכְּחָן** - בקניני אישות

קידושין. פרק ראשון - האשה נקנית - דף טז עמוד א - מתוך מהדורת "אבן ישראל" (שטיינזולץ) רלג

תוספות

רש"י

לאחרת - לקחת קידושין. הניחא כו' - פלוגתיהו לקמיה. ארין כותבו - "בתך קניה
לי" ונתנו לאב, בדרך שאר קידושין שהבעל כותב "בתך היא מקודשת לי". אלא למאן
דאמר אב כותבו - לא יליף משאר קידושין. ומליה דקני ליה שטרא? לא תצא כצאת
העבד - בשן ועין, בראשי איברים, כעבד כנעני. שאם סימא את עיניה, וכן עינו של
עבד עברי - אינו יוצא בכך, אלא נותן לו דמי
עינו, וזה משלים שש ורצא. אבל נקנית היא
בקינן עבדים - כנענים, והם נקנין בשטר,
כדלקמן (כבג). דאיתקש לקרקעות, ונקנין
בשטר בכסף ובחוקה. ומאי ניהו חוקה - ולקמן
(שם) מפרש כיצד בחוקה - שיכפה לעשות
מלאכה אחת. והתנחלתם אותם - כעבד כנעני
כתיב; אותם ככחוזה הנקנין בחוקה, ולא אחר.
בבבבי חג - שמת ואין לו יורשין, ובכשיח הפקר.
להכי אהני אמ אחרת - הקשה הכתוב לאחרת.
לגלות על הלימוד של "כצאת העבדים" שצא
ללמדנו על קנין השטר, ולא על החוקה. אבל
עיקר שטר - לאו מקדושין וליף, דתימא ארין
כותבו, אלא משטר קרקעות וליף, כשטר עבד
כנעני, ואב כותבו, כי הכי דשטר שדות מוכר
כותבו, כדלפנין (קדושין טא.) מן "ואקרא את ספר
המקנה". אביה יוצאה בראשי איברים -
ולגופיה אינטיין, ולא למידק מנייה; אבל נקנית
בקנין עבדים, דכל קרא דמיבעי לגופיה - לא
אתי לדוקא. מאי כצאת - דלדוקא נמי אתי,
לומר לך מדין יוצאה לבדה מיעטתה, ולא מדין
השטר. אביה יוצאה בשטר - דא ארין גופו קני, אלא
חוב ממון - עובדת שש שנים שיש עליה. נימא
ליה באפי תרי זיל - לית לי עלך מידה, ונפטר.
גופו קני - עד שייגעו ימי חיפוש. ולפיכך, הרב
שנחל על גרענו - אינו מחול, וצריך שחרור.
דלא לאו - תוור ומשעבד בו, אם ירצה. דלא
שייך בו מחילת ממון אלא לשון שחרור, ובי
כתב ליה לשון שחרור ונתן ליה - נפיק, דלא
גרע מכנעני דנפיק בשטר, דכתיב "או חופשה
לא יתן לה", וגמר "לה" "לה" מאשה. במית
האב - אביה. מיתה שמוציאה מרשות אב -
שאר מיעשה ידיה ליורשין, כדקיימא לן
בכתובות (מגא.) אמר רב יהודה אמר רב, בת
הינחית מן האוחז - מיעשה ידיה לעצמה. אמר
רב כהנא: מאי טעמא דרב - דכתיב
והתנחלתם אותם לבניכם מארצם - אותם
לבניכם, ולא בנותיהם לבניכם. מגיד שאין אדם
מוריש זכות שיש לו בבית לבנו. שיי מיתת ארין
- דקיימא לן לקמן (ו.) דאינה עוברת את הבן.
דאימא נמי באיש - דנרצע נמי יוצא במיתת
ארין, אלא עובד את הבן, כדתנן במיתותין
(קדושין יד.) ואלא ניתי - מיתת האב, הואיל
ולא שייך מידה. שיש לו קצבה - ובספ מקנתו.
ושש שנים, ויובל - כולדו דיעי לאימת, וכמה.
והא סימנין כו' - שיש שממחרת להביא, ויש
שממחרת למעלה - אימת מדייתא לארר שלש
עשרה שנים הוו סימני נערוה.
לכמה

בבבבי שישנו תחת ירך, או אינו אלא בבבבי שאינו
תחת ירך? אמרת: וכי מה אפשר לעשות לו? הא אין
הכתוב מדבר אלא בבבבי שישנו תחת ירך. ובשטר.
מנלן? אמר עולא: אמר קרא "אם אחרת יקח לו" -
הקישא הכתוב לאחרת; מה אחרת מקניא בשטר -
אף אמה העבדיה מקניא בשטר. הניחא למאן דאמר:
שטר אמה העבדיה אדון פותבו, אלא למאן דאמר:
אב פותבו - מאי איכא למימר? דאיתמר: שטר אמה
העבדיה מי פותבו? רב הונא אמר: אדון פותבו,
רב חסדא אמר: אב פותבו. הניחא לרב הונא, אלא
לרב חסדא מאי איכא למימר? - אמר רב אהא בר
יעקב: אמר קרא "לא תצא כצאת העבדים" - אבל
נקנית היא פקנין עבדים. ומאי ניהו - שטר. ואימא:
אבל נקנית היא פקנין עבדים - ומאי ניהו חוקה?
- אמר קרא: "והתנחלתם אתם לבניכם מארצם",
אותם - בחוקה, ולא אחר בחוקה. ואימא: אותם -
בשטר, ולא אחר בשטר! - הכתיב "לא תצא כצאת
העבדים". ומה ראתי? - מסתברא: שטר הוה ליה
לרבוני, שכן מוציאה בבת ישראל. - אדרבה, חוקה
הוה ליה לרבוני, שכן קונה בנכסי חג. - באישות
מיתה לא אשכחן. אי פועי אימא: להכי אהני "אם
אחרת". ורב הונא, האי "לא תצא כצאת העבדים"
מאי דריש ביה? - ההוא מיכע ליה שאינה יוצאה
בראשי אברים כעבד. - ורב חסדא: אם פן לכתוב
קרא "לא תצא כצאת העבדים", מאי "כצאת העבדים" -
שמע מינה תרתי. "וקנה את עצמו בשנים". דכתיב
"שש שנים יעבד ובשבעת" וגו'. "ביובל". דכתיב
"עד שנת היבל יעבד עמך". בגרעון כסף. אמר
חוקה: דאמר קרא "והפקדה" - מילוד שמגנע פדיונה
ויוצאה. תנא: וקונה את עצמו בכסף ובשנה כסף
ובשטר. בשלמא כסף - דכתיב "מכסף מקנת",
שנה כסף נמי - "איש גאלתו" אמר רחמנא, לרבות
שנה כסף בכסף. אלא האי שטר היכי דמי? אילימא
דכתב ליה שטרא אדמייה - היינו כסף, אלא שיתרור
- שטר למחל ליה לימא ליה באפי תרי: זיל. אי
נמי, באפי בי דינא: זיל. - אמר רבא: זאת אומרת
עבד עברי גופו קני, והרב שמחל על גרענו - אין
גרענו מחל. "יתירה עליו אמה העבדיה". אמר ריש
לקיש: אמה העבדיה קונה את עצמה במיתת האב

בבבבי שישנו תחת ירך - פירש בקונטרס: אם לא יגאל - ישעבד בו עד הויבל, ואין
אחרת רשאי לבא עליו בעקיפין. ואם תאמר: תיפוק ליה מדכתיב (ויקרא כה) "וחשב
עם קונוה משנת המכור לו עד שנת הויבל", דאי בבבבי שאינו תחת ירך לא ציתו ויש לומר:
דאי מהתם הוה אמנא דמיירי בבבבי שאינו תחת ירך, דאית קרא למימר שמודיעין לו את
הדין לבבבי, ואינו יוצא לשנות לקבל עליו דין
תורה. אבל בבבבי שישנו תחת ירך הוה אמנא לא
ניתיב ליה כלל, קא משמע לו הא קרא דאיתר,
שהרי הרבה "ויבל" כתיבי בפרשה. לומר: שאפילו
יכול להוציאו בעל כרחו - לא תבא עליו עקיפין,
ולא יצא אלא אם כן שלם כסף. ואף על גב
דכתיב "וחשב עם קונוה" דרדשיין ליה שידקדק
עם קונוה, ולא יכעס עליו, ואף על פי שאינו תחת
ירך - פנעמי שיכול להערים עליו ולהטעותו
בדין חשבון. ואם תאמר: אי בבבבי שישנו תחת
ירך - מהו יובל, ולמה לי נמי דקדוק כלל
לירך? דלמדי דהרבא שהביר בטוח עליו ונתן לו מעות
על מכר גופו - בא הכתוב להשמיענו שצריך
לדקדק. שכן מצינו בבת ישראל - הא דלא
נקט שכן מכניס, דהוה דמי טפי - משום דבגט
כתיב בהדיא.
לימא ליה באפי תרי זיל - תימא: אמאי פריך
גמרא "לימא ליה באפי תרי זיל" אמאי
לא פריך? ופיקרנא: שדרי אפילו עבד כנעני שגופו
קניו יצא בחפיק לשמואל, דאמר: המפקד עבדו
יצא לחירות ואינו צריך גט שחרור, בפרק
"השולח" (גיטין לזא.) ולמה לי שטרא ואפילו
למאן דאמר (שם להב.) דהמפקד עבדו יוצא
לחירות וצריך גט שחרור - היינו משום הפקעת
איסור, כדי להחירו בבת ישראל, ואם כן בעבד
עברי למה לי שטרא? דבלאו הכי מותרו ויש לומר:
דאין הכי נמי. ומיהו, לא הוה קשה: למה לי
שטרא, ליפקדה בהפקד - דפשיטא דיש יציאות
אחרות לבד משטר. אלא הכי קשיא ליה: אף
כשבא להוציא בשטר - למה לי שטרא? אותו לשון
הכתוב בשטר, דהיינו "דרי את בן חורין" דרי את
לעצמך" כדתנן ב"חמשה" (שם פה.) - אותו
לשון עצמו ואומר לו בעל פה. דסלקא דעתך דאין
צריך אלא מחילה, כמו מחילת חוב בעלמא.
ולכסוף דמסיק עבד עברי גופו קני - לשון הכתוב
בשטר אין מועיל בעל פה.
אמר רבא זאת אומרת עבד עברי גופו קני -
מדלא חשיב במתניתין שטר - משמע
דסבר דעבד עברי אין גופו קני, ותימא: דרבא
דקאמר עבד עברי גופו קני, והכי פליג אמנותיך?
ולכא למימר דרבא דייק מברייתא הכי, וליה לא
סבירא ליה הכי. דאמר לקמן בפירקין (כחא.) עד
דיכן לגלות שבעות; ומסיק, רבא לטעמיה. דאמר
רבא: עבד עברי גופו קני, ויש לומר: דמתניתין נמי
סבירא דגופו קני, וזה דלא חשיב שטר - משום
דתנא דמתניתין לא חשיב אלא יציאת שדס בעל
כרחו של אדון, אבל שטר - מצינו לא אדון.
והרב שמחל על גרענו - אבל אם לא היה
גופו קני - היתה מחילה מועלת. ויש לדקדק
מכאן דמחילה לא בעי קני. ומיהו, יש לדחות:
דיכן שהוא מוחזק בגופו - אין לך קני גדול מזה.
מיתה שמוציאה מרשות אב אינו דין
שמוציאה מרשות אדון - ואם תאמר: חופה
תוכיה, שמוציאה מרשות אביה ואין מוציאה
מרשות אדון. דאי חופה מוציאה מרשות אדון -
אין אדם קונה בת בחיור, שהרי יכול להבניסה
ולהוציאה מרשות אדון; ויש לומר: מה לחופה,
שכן אינה מוציאה מרשות אב אלא מרשות, ולכך
אינה מוציאה מרשות אדון, תאמר במיתה
שמוציאה מרשות אב בעל כרחו.
והא

והא ארבעה קתני — נראה דייק מהא דקתני "ואי אתה יכול לומר ארבעה באחד מקח", דמשמע דנחת לפרושי כולוה. ולכא למימר דייק מדקתני "ארבעה מעניקים להך" — דהא אמר בפרק שני דסוטה (טו,טז) תנא ושירי אף על גב דתנא מניינא, גבי הא דאמרינן: בלשלה מקומות הלכה עוקרת את המקרא. **מה** למימר? ומה שנתנה הגוף — ואם תאמר: מבל דני איכא למידק קל דחומר: ומה סימנין, שאף על פי שנשתנה הגוף אינו מוציאה מרשות אב, ואפילו הכי מוציאה מרשות אדון. מיתה, שאף על פי שלא נשתנה הגוף מוציאה מרשות אב — אינו דין שמוציאה מרשות אדון? ויש לומר: דודאי גבי אדון שירי לומר שנינו הגוף גורם הוצאה, משום דשנינו הגוף, דלעולם הוא אביה אחר השנינו כמו קודם השנינו. ואם תאמר: נעשה קל דחומר משנים ויובל שאין מוציאין מרשות אב ומוציאין מרשות אדון, מיתה אב, שמוציאה מרשות אב — אינו דין וכו' ובי תימא: מה לשנים ויובל שכן מוציאין בעבד עברי, תאמר במיתה אב וכו' — סימנין יזכירו! ויש לומר, דאיכא למפרך: מה לסימנין — שכן נשתנה הגוף, ואם תאמר: תיתי מבנייהו, דמאי אמרתי: מה לסימנים שכן נשתנה הגוף — שנים ויובל זכירו! מה לשנים ויובל שכן מוציאין בעבד עברי — סימנין זכירו! וחור הדין, לא ראי זה כו', הצד חשה שבהן — שמוציאין בעלמא: שנים ויובל בעבד עברי, וסימנין נמי מוציאין בעלמא, שהרי מוציאין האיש מידי קטנות, ומוציאין כאן, אף אני אמור כו' ויש לומר, דאיכא למפרך: מה להצד חשה שבהן — שמוציאין מעבדות, תאמר במיתה האב שלא מצינו שמוציאה מעבדות, ואף על גב דהיא גופא בני למילף, מכל מקום כל כמה דלא יליפין — פריכא היא. ואם תאמר: נעשה קל דחומר ממיתה אדון דאמר: מה להצד חשה שבהן — שמוציאין מעבדות, תאמר במיתה האב, שאם מת אדון בעתה קטנה — חזרת לרשות אב עד בגרות, ומוציאה מרשות אדון, מיתה אב שמוציאה מרשות אב אינו דין וכו' ויש לומר: מה למיתה אדון — שכן מוציאה בגרעא תאמר במיתה אב וכו'.

והתנחלתם אותם לבנים — אותם לחתנים מכאן שאין אדם מוריש כו' — דרב רבינו יהודה *מקורביל הקשה: למה לי "והתנחלתם" שאין מוריש זכות בתו לבנו? ששטא: דמחייב נפקא לן (כתובות מ"ג) דמעשה חבת לאב — מילאמה, ואקוה גופא אינו יכול להוריש לבנו, כדדיקין לקמן (י"ב) דאמה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת! ויש לומר: הני מילי, גדולה הוא דנפקא לן מילאמה, אבל קטנה — לא נפקא מילאמה, אלא מסברא, דהשתא בזוני מבין לא וכו' — ולחייב איצטרך "והתנחלתם".

אמה

למטה. דתניא: בן תשע שנים שהביא שתי שערות

שומא, מכן תשע שנים ויום אחד עד בן שתים

עשרה שנה ויום אחד, ועוד בן — שומא. רבי יוסי

ברבי יהודה אומר: סימן. בן שלש עשרה שנה ויום

אחד — דברי הכל סימן. מתיב רב ששת: רבי שמעון

אומר: ארבעה מעניקים להם, שלשה באיש ושלשה

באשה. ואי אתה יכול לומר ארבעה באחד — לפי

שאין סימנים באיש, ואין רציעה באשה. ואם איתא:

ניתני נמי מיתת אב! וכי תימא: הכא נמי תני וישיר

והא ארבעה קתני! וכי תימא: תנא, דבר שיש לו

קצפה — קתני, ודבר שאין לו קצפה — לא קתני,

והא סימנין דאין להם קצפה וקתני! וכי תימא: הכא

נמי פירכא ספרא — והאיכא מיתת אדון דאין להם

קצפה, וקתני! — מיתת אדון נמי לא קתני. ואלא

ארבעה מאי ניהו? — שנים, ויובל, ויובל של רציעה,

ואמה העברה בסימנים. — הכי נמי מסתברא, דקתני

סיפא: אי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהם — לפי

שאין סימנים באיש, ואין רציעה באשה. ואם איתא

באשה מיהא משפחה לה ארבעה, שמע מינה.

מתיב רב עמרם: ואילו מעניקים להם: היוצא בשנים,

וזיבול, ובמיתת האדון, ואמה העברה בסימנים. ואם

איתא — ניתני נמי מיתת אב! וכי תימא: תנא וישיר

והא "אלו" קתני. וכי תימא: דבר שיש לו קצפה

קתני, דבר שאין לו קצפה לא קתני. — והא סימנין

דאין להם קצפה, וקתני. וכי תימא: הכא נמי פירכא

ספרא — האיכא מיתת אדון. תיובתא דריש לקיש!

תיובתא. — והא ריש לקיש קל וחומר אמר! —

קל וחומר פריכא היא; משום דאיכא למפרך: מה

לסימנין — שששתנה הגוף, תאמר במיתה אב — שכן

לא ששתנה הגוף. תני חדא: ענק עבד עברי לעצמו,

וענק אמה העברה לעצמה. ותניא אידך: ענק אמה

העברה ומוציאה — לאביה, ואין לרבה אלא שכן

בפלה בלכד. מאי לאו, הא — דנפקא בסימנים, והא

דנפקא לה במיתת אב? — לא, אידי ואידי דנפקא

לה בסימנין. ולא קשיא: הא — דאיתיה לאב, הא —

דליתיה לאב. בשלמא ענק אמה העברה לעצמה — למעושי אחיו, דתניא: "והתנחלתם אותם

לבנים אחריכם" אותם לבנים — ולא בנוחיתם לבנים, מכאן שאין אדם מוריש זכות בתו

לבנו. אלא ענק עבד עברי לעצמו פשיטא אלא למאן? — אמר רב יוסף: יו"ד קרת קא

הוינא הכא. אבי אמר: הכי אמר רב ששת: הא מני — תומאי הוא. דתניא, תומאי אומר: "לו" — ולא לבעל חובו. גופא, אלו

מעניקים להם: היוצא בשנים, וזיבול, ובמיתת אדון, ואמה העברה בסימנין. אבל בורח ויוצא בגרעון כסף — אין מעניקים לו.

רבי מאיר אומר: בורח — אין מעניקין לו, ויוצא בגרעון כסף — מעניקים לו, רבי שמעון אומר: ארבעה מעניקים להם, שלשה

באיש ושלשה באשה, ואי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהן, לפי שאין סימנין באיש ורציעה באשה. מנא הני מילי דתנו

רבנן: יכול לא יהו מעניקים אלא ליוצא בשש, מנן לרבות יוצא ביוזב ובמיתת האדון, ואמה העברה בסימנין — תלמוד לומר

"השליח" "וכי תשליחו". יכול שאני מרבה בורח ויוצא בגרעון כסף — תלמוד לומר "וכי תשליחו חפשי מעמך" מי ששליחו

מעמך — יצא בורח ויוצא בגרעון כסף, שאין שליחו מעמך. רבי מאיר אומר: בורח — אין מעניקין לו, דאין שליחו מעמך, אבל

יוצא בגרעון כסף, ששליחו מעמך. — בורח השלמה בעי, דתניא: מנן לרבות שחייב להשלים — תלמוד לומר "שש שנים יעבד".

יכול

למטה — אם הביאה לפני זמנה אינן סימנין. הכי גרסינן להא מתניתין בפרק "יוצא דופן":
בן תשע שנים שהביא שתי שערות — שומא. מכן תשע שנים ויום אחד עד שתיים עשרה
שנה ויום אחד ועוד בן — שומא. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: סימן. בן שלש עשרה שנה
ויום אחד — דברי הכל סימן. והתם פריך ליה בגדה: אמאי נקט שלש עשרה ולא נקט
שתיים עשרה? ומתרץ לה. בן תשע שנים —
מודים שומא. מכן תשע ועד בן שתיים עשרה
שנה ועוד בן — כשהגיע לשתיים עשרה ולא
נשרו פלוגתא. אבל אם נשרו קודם שתיים עשרה
לא פליג רבי יוסי, דאיגלאי מילתא דלאו סימן
הוה. ומכן שלש עשרה שנים ויום אחד מודו רבנן
דחיי סימן. ואפילו שנים שומא — *וראיה
בלעו, ודרכה לצמצם בה שיער. אלמא המביאה
קודם תשע אינו סימן ויש לה קצבה למטה.
ארבעה מעניקים להם — תנאי פליגי לקמן, איכא
למאן דאמר: בורח ויוצא בגרעון כסף אין
מעניקים לו, ואיכא למאן דאמר: יוצא בגרעון
כסף מעניקים לו. לפיכך קבע בהן רבי שמעון
מנן ארבעה, ואין בורח וגרעון אחד מקו. וקא
סלקא דעתך חשאת שוקו היוצא בשש שנים,
והיוצא ביוזב, ונרצע שיוצא במיתת אדון,
וסימנין דאמה העברה. שלשה מן באשה —
שנים ויובל ומיתת אדון נרצע. ושלשה באשה
שנים ויובל וסימנין. ואין רציעה באשה —
ולקמיה פריך: בלא רציעה נמי, אמה העברה
יוצאת במיתת האדון. בררס ספרא — דיש לה
קצבה למטה. מיתת אדון — לא קתני בהני
ארבעה. שנים ויובל — הפוגע בתוך שש, ויובל
של רציעה — יובל המוציא את הנרצע, והני
חפשי דיוכל כל חד חשיב באפיה נפשיה. הכי
נמי מסתברא — דמיתת אדון לא קתני בהו. ואם
איתא — דתנא מיתת האדון ותרתי יזביל כחד
חשיב לחד — הרי אינן נאמא. ומאי נידו
דקאמר אין רציעה באשה? דבלא רציעה נמי
הוה בה ארבעה ענק. ואין לרבה — במציאתה
אלא שכן בטלה. כמה ששכלה ממלאכה
כשהגבתה. ולקמיה פריך: ענק עבד עברי
לעצמו ששטא! הא דנפקא בסימנים — ואביה
קיים, הוה דאב. והא דנפקא במיתת האב —
דהואיל דליתיה לאב — זכיהא אידי בענק. וזות
בתו — זכות שוכחה לו תורה בשבא בתו. יו"ד
קרת — יו"ד שהיא קטנה עשאה עיר גדולה.
כלומר, הארץ משנתו חנם. ולא לבעל חובו —
ומסבירא דרבינו יוחנן אתא "לו" אפיקה,
כדפרשיית לעיל (טו,טז). אלו מעניקין לחן כו' —
ולקמן יליפין כולוהו לטעמיהו. אלא ליוצא בשש
— דהענק בדידיה כתיב. תשלחו וכו' תשלחו —
תרי זימני "תשלחו" ולרבות שאר שילוחין
להענק. שאין שילוחו מעמך — מדתך אלא
מאלהם. ששילוחו מעמך — שיהא מקבל גרעון
ומשלחו. השלמה בעי — להשלים שש ולאחר
השלמה הרי הוא כיוצא בשנים ויעניקו.

ומשמע שאין עוד אופנים. וְכִי תִּמְאָד דָּבָר שֵׁשׁ לוֹ קֶצֶבָה קִתְּנִי דָּבָר
שֵׁשׁ לוֹ קֶצֶבָה לֹא קִתְּנִי, ומיתת האב אין לה קצבה שהרי אין זמנה
ידוע, וְהָאֵם סִמְנִי דָּאִין לָהּ קֶצֶבָה מִתִּי יְבוּאָה לָהּ, וְאֵף עַל פִּי כֵן
קִתְּנִי. וְכִי תִּמְאָד הָכָא נָמִי - וְאֵם תִּרְצֶה לְתַרְץ אֶף כֵּאֵן כְּדָרְבַּ סְפָרָא
שֶׁאִמֵּר שְׁסִימָנִים נִחְשָׁבִים כְּדָבָר שֵׁשׁ לוֹ קֶצֶבָה לִפִּי שֵׁשׁ לָהֶם
קֶצֶבָה לְמַטָּה, וכפי שהביאה הגמרא לעיל בשמו, וְהָאֵמָּא - והרי
התנא הוזכר כאן בברייתא את היציאה בְּמִיתָא דָּאִין שְׁהִיא דָּבָר
שֶׁאֵין לָהּ קֶצֶבָה, וְשֶׁהִיא שֹׁנָה גַם דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ קֶצֶבָה. מִסִּיקָה
הַגְמָרָא, תִּיּוֹבָלָא דְרִישׁ לְקִישׁ תִּיּוֹבָלָא - הקושיא על ריש לקיש
קושיא ללא תשובה היא, ומכיון שכן נדחו דבריו מההלכה. אֲךָ
הַגְמָרָא תִּמְחָה כִּיצַד נִתֵּן לְדָחוּת אֶת דְּבָרֵי, וְהָאֵם - הרי ריש לקיש
קָל וְחֹמֶר מִסִּימָנִים אִמֵּר לְהוֹכִיחַ שֶׁאִמֵּר יוֹצֵאת בְּמִיתָת הָאֵב.
מְשִׁיבָה הַגְמָרָא, קָל וְחֹמֶר פְּרִיכָא הִיא - מופרך ומוקשה מעיקרו.
מְשֹׁם דְּאִיכָא לְמִפְדָּךְ - ניתן לסתרו ולומר שאין ללמוד מסימנים
שֶׁכֵּן מִה לְסִימְנִי שֶׁנִּשְׁתַּנָּה הַגּוֹף, שְׁהִי מִנְכֹּרֶה בְּהִיוּתָה קִטְנָה וְסִכְתָּה
נִעֲשֶׂתָה נִעֲרָה וְיֵשׁ לִמּוֹר שֶׁקִּטְנָה מִכֹּר לוֹ וְלֹא נִעֲרָה, לְפִיכָךְ הִיא
יוֹצֵאת מִמֶּנּוּ. תִּמְאָד בְּמִיתָת אֵב שֶׁכֵּן לֹא נִשְׁתַּנָּה הַגּוֹף שֶׁל הַבֵּת, אִם
כֵּן יִתְּכֵן וְלֹא זִכְתָּה לוֹ הַתּוֹרָה לְצֵאתָ.
הַגְמָרָא מִנְסָה לְהִבְיָא רֵאשִׁי לְבִרֵּי רִישׁ לְקִישׁ שֶׁנִּדְחוּ. תֵּנִי חֲדָא -
שְׁנִינוּ בְּבִרְיָתָא אַחַת, עֲנָךְ - הַהֲעֵנָקָה שֶׁמִּקְבֵּל הָעֶבֶר עֲבָרִי הִיא
לְעֲצָמוֹ, וְעֲנָךְ אִמָּה הָעֲבָרִי לְעֲצָמָה. וְתֵנִי אֵיךְ - ובברייתא אחרת
שְׁנִינוּ אַחֲרָת, שֶׁעֲנָךְ אִמָּה הָעֲבָרִי וּמִצִּיאָתָה שִׁימִים לְאִבָּיהּ, וְאֵין
לְרִבָּה [הַהֲדוּקָה] לִטּוֹל מִצִּיאָתָה אִלָּא שְׂכָר בְּמִלָּה בְּלָבָד - כִּמְהָ
שֶׁהִתְבַּטְּלָה מִמִּלְאכְתָּה בְּשַׁעַה שֶׁהִגְבִּיחָה אוֹתָהּ. מָאִי לָא - מסתבר
שֶׁכֵּךְ יֵשׁ לִישֵׁב אֶת הַבְּרִיּוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִסְתְּרוּ זֶה אֶת זֶה, הָאֵם -
הַבְּרִיּוֹת שֶׁאִמְרָה שֶׁהֲעֵנָקָה נִתְּנָה לָאֵב, מְדַבֵּרֶת בְּאֹפֶן דְּנִפְקָא
בְּסִימְנִים, וְעֵדִין הִיא בְּרִשּׁוֹת אִבִּיהּ עַד שֶׁתִּבְגַּר, לְפִיכָךְ הַהֲעֵנָקָה
נִתְּנָה לוֹ. וְהָאֵם - הַבְּרִיּוֹת שֶׁאִמְרָה שֶׁהֲעֵנָקָה נִתְּנָה לָאֵמָה,
מְדַבֵּרֶת בְּאֹפֶן דְּנִפְקָא לָהּ בְּמִיתָת הָאֵב, וְהִיא בְּרִשּׁוֹת עֲצָמָה
לְפִיכָךְ הַהֲעֵנָקָה נִתְּנָה לָהּ. נִמְצָא אַפְּסָא, שֶׁהִתְנָה סוֹבֵר כְּדָבָרֵי רִישׁ
לְקִישׁ שֶׁאִמְרָה יוֹצֵאת בְּמִיתָת הָאֵב. דּוּחָה הַגְמָרָא, לֹא - אין הכרח
לְפָרֵשׁ כֵּךְ אֶת הַבְּרִיּוֹת וְלַהּוֹכִיחַ כְּדָבָרֵי רִישׁ לְקִישׁ, אִלָּא אֵיךְ
וְאֵיךְ - שְׁתֵּי הַבְּרִיּוֹת עוֹסְקוֹת בְּאֹפֶן דְּנִפְקָא לָהּ בְּסִימְנִי, וְלֹא
קִשְׁיָא - אין להקשות סתירה זו על זו, כִּיּוֹן שֶׁהָאֵם - הַבְּרִיּוֹת
שֶׁאִמְרָה שֶׁהֲעֵנָקָה לָאֵב עוֹסְקָת בְּאֹפֶן דְּאִיתִיהּ לְאֵב - שֶׁהָאֵב
קִיָּם, וְהָאֵם דְּלִיתִיהּ לְאֵב - ואילו הַבְּרִיּוֹת שֶׁאִמְרָה שֶׁהֲעֵנָקָה
לָאֵמָה עוֹסְקָת בְּאֹפֶן שְׁמָת הָאֵב, וְלִכֵּן הִיא מִקְבֵּלָת אֶת הַהֲעֵנָקָה.
הַגְמָרָא מְבַרֵּרֶת אִיזָה חִידוּשׁ יֵשׁ בְּדָבָרֵי הַבְּרִיּוֹת הָרִאשׁוֹנָה.
בְּשִׁלְטָא מַה שֶׁנִּאֲמַר בְּבִרְיָתָא שֶׁעֲנָךְ אִמָּה הָעֲבָרִי לְעֲצָמָה, הַחִידוּשׁ
בְּכֵךְ לְמַעוֹטֵי אֲחִין, שֶׁאֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא בִּגְרָה עֵדִין הִיא אִינָה
בְּרִשּׁוֹת, וְהַהֲעֵנָקָה אִינָה נִתְּנָה לָהֶם. וְכִדְנִינֵי בְּעֵינֵי זֶה עַל הַפְּסוֹק
הָאִמּוֹר בַּעֲבַד כְּנַעֲנִי (ויקרא כה מו) 'וְהִתְנַחֲלָתֶם אֹתָם לְבָנֵיכֶם
אֲחֵרֵיכֶם', דִּיִּיקָה הַתּוֹרָה וְהוֹסִיפָה 'אֹתָם' לִמּוֹר שֶׁעַבַד כְּנַעֲנִי אֹתָם
מִנְחִילִים לְבָנֵיכֶם, וְלֹא - אִינֶכֶם מִנְחִילִים אֶת הַזְּכוּת שֵׁשׁ לָכֶם
בְּבָנֵיכֶם לְבָנֵיכֶם, מִכָּאֵן אִמְרוּ שֵׁאֵין אֲדָם מוֹרִישׁ זְכוּת שֵׁשׁ לוֹ
בְּבִתּוֹ לְבָנּוֹ. אִלָּא מַה שֶׁנִּאֲמַר בְּבִרְיָתָא שֶׁעֲנָךְ עֲבָד עֲבָרִי לְעֲצָמוֹ,
הִלּוּא פְּשִׁיטָא - דִּין פְּשׁוּט הוּא, וְכִי אִלָּא לְמָאֵן יֵשׁ לָתֵת אוֹתוֹ אִם
לֹא לְעַבְד. מִבְּאֵרֶת הַגְמָרָא, אִמֵּר רַב יוֹסֵף, יוֹ"ד קֶרֶת קָא הִוְיָא הָכָא
- הַאֲתוּ יוֹ"ד שְׁהִיא קִטְנָה וְאִינָה תּוֹפְסַת מְקוֹם נִעֲשֶׂתָה כְּמוֹ עֵיר
גְּדוּלָה מִמְּחֻזָּקָה מְקוֹם גְּדוֹל. כְּלוּמֹר, לֹא הִיָּה צִרְיָךְ הַתְּנָא לְהֶאֱרִיךְ
וְלִמּוֹר שֶׁעֲנָךְ עַבְד לְעַצְמוֹ. אִפְּרִי אִמֵּר, הִבֵּי אִמֵּר רַב שֵׁשֶׁת לְבָאֵר אֶת
הַחִידוּשׁ שֶׁבְּדָבָרֵי הַבְּרִיּוֹת, הָאֵם מִנִּי - מִי שֶׁשֶּׁנָּה אֶת הַבְּרִיּוֹת
תּוֹפְסָא הוּא - שֶׁם חֲכָם, דְּתִנְיָא תּוֹפְסָא אִמֵּר מַה שֶׁנִּאֲמַר בְּהֲעֵנָקָה
(דברים טו יד) 'הֲעֵנִיק תִּעֲנִיךְ לִי' כּוּנֵת הַתּוֹרָה לִמּוֹר שֵׁשׁ לָתֵת אֶת
הַהֲעֵנָקָה לְעַבְד וְלֹא לְעַבֵּל חֻבּוֹ. וְדִין זֶה חִידוּשָׁה הַבְּרִיּוֹת,

לְמַטָּה - הַדָּבָר יָדוּעַ עַד אִיזָה גִּיל אֵין הַסִּימָנִים נִחְשָׁבִים כְּסִימָנִי
נִעֲרוֹת, וְאֵין הָאֵמָה יוֹצֵאת בָּהֶם. דְּתֵנִי, בֵּן תִּשְׁעֵי שָׁנִים שֶׁהִבְיָא שְׁתֵּי
שְׁעָרוֹת בְּמִקְוֹת הַיְּדוּעִים, אִינֶם אִלָּא שׁוּמָא - יְבִלַת הַמְצוּיָה בְּעוֹר
וְדִרְכָה לְגִדּוֹל שַׁעַר, וְהִרִי הוּא קֶטֶן. הִבְיָא שְׁתֵּי שַׁעֲרוֹת בְּתַקּוּפָה
מְהִיוּת בֵּן תִּשְׁעֵי שָׁנִים יוֹם אֶחָד וְעַד בֵּן שְׁתֵּים עָשָׂר שָׁנָה יוֹם אֶחָד,
וְעוֹדֵן בֵּן שְׁלֹשׁ נִשְׂרוּ עַד תַּחֲלִילַת שְׁנַת י"ב, אֶף עַל פִּי כֵן שׁוּמָא הֵן.
רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוֹדָה חוֹלֵק וְאִמֵּר, אִם לֹא נִשְׂרוּ לִפְנֵי שְׁנַת י"ב סִימָן
גְּדוּלוֹת הֵן, אֲךָ אֵם נִשְׂרוּ קוֹדֵם שְׁנַת י"ב, אֶף רַבִּי יוֹסִי מוֹדֵה שֶׁהוֹבֵר
הַדָּבָר לְמַפְרַע שֶׁלֹּא הִיוּ אִלָּא שׁוּמָא. וְאִם הִבְיָא שְׁתֵּי שַׁעֲרוֹת
בְּהִיוּתוֹ בֵּן שְׁלֹשׁ עָשָׂר שָׁנָה יוֹם אֶחָד, אִפְּלִילוּ נִשְׂרוּ אַחֲרַיִךְ דְּבָרֵי
הַכֵּל סִימָן גְּדוּלוֹת הֵן. הִרִי שֶׁהַסִּימָנִים אִינֶם נִחְשָׁבִים אִלָּא מִגִּיל
מִסּוּיָם, וּמִכִּיוֵן שֵׁשׁ לָהֶם קֶצֶבָה לְמַטָּה שֶׁנִּאֵן הַתְּנָא בְּמִשְׁנָה.
קוּשִׁיא נּוֹסֶפֶת עַל רִישׁ לְקִישׁ. מְתִיב רַב שֵׁשֶׁת, שְׁנִינוּ בְּבִרְיָתָא רַבִּי
שִׁמְעוֹן אִמֵּר, אֲרִבָּעָה אֹפְנִים יִשְׁנֵם שְׁמַעְנִיקִים לָהֶם לְעַבְדִּים כְּשֶׁהִם
יִגְדְּלוּ לְחִירוֹת. שְׁלֹשָׁה מֵהֶם בְּאִישׁ [עַבְד], וְהֵם, הִיוּצָא בֶּשֶׁשׁ,
וְבוֹיָבֵל, וְנִרְצַע הִיוּצָא בְּמִיתָת הָאֲדוֹן. וְשְׁלֹשָׁה מֵהֶם בְּאִשָּׁה [אִמְחָה],
וְהֵם, שֶׁשׁ, יוֹבֵל, וְסִימָנִים. וְאִי אִתָּה יוֹבֵל לִמֵּר שֶׁכֵּל הָאֲרִבָּעָה
מִתְקִימִים בְּאִתָּה מֵהֶם, בְּאִישׁ אוּ בְּאִשָּׁה, לְפִי שֵׁאֵין סִימָנִים בְּאִישׁ -
עַבְד אִינוּ יוֹצֵא בְּסִימָנִים, וְכֵן אֵין רִצְיָנָה נִוְהָגַת בְּאִשָּׁה שֶׁתִּצָּא
בְּמִיתָת הָאֲדוֹן. מִסִּיָּם רַב שֵׁשֶׁת אֶת קוּשִׁיָּתוֹ, וְאִם אִיתָא - וְאִם
יִשְׁנֵם לְדָבָרֵי רִישׁ לְקִישׁ, נִתְּנִי נָמִי - שִׁישְׁנָה רַבִּי שֶׁמַּעֲנִיקִים
לָאֵמָה אֶף כְּשֶׁהִיא יוֹצֵאת בְּמִיתָת הָאֵב. וְכִי תִּמְאָד - וְאִם תִּרְצֶה
לִמּוֹר הָכָא נָמִי תֵּנִי וְשִׁיר - אֶף כֵּאֵן שְׁנָה הִתְנָא מִקְצַת הָאֹפְנִים
וְשִׁיר מִקְצָתוֹ וְכַפִּי שֶׁחֲשַׁבָה הַגְמָרָא לְבָאֵר כֵּךְ אֶת הַמִּשְׁנָה, וְהָאֵם
אֲרִבָּעָה קִתְּנִי - וְהִרִי רַבִּי שֶׁמַּעֲנִיק אִמֵּר שֶׁלֹּא יִכּוֹלִים לְהַתְקִיָּם
אַרְבַּעָה אֹפְנִים בְּאִחָד, וְלְדָבָרֵיכֶם, כְּשֶׁנּוֹסִיף מִיתָת הָאֵב יִכּוֹלִים
לְהַתְקִיָּם אַרְבַּעָה בְּאִשָּׁה. וְכִי תִּמְאָד - וְאִם תִּרְצֶה לִמּוֹר שֶׁהִתְנָא
דְּבָרֵי שֵׁשׁ לוֹ קֶצֶבָה - זִמָּן קֶצֶבָה לְחוֹל, קִתְּנִי, וְדָבָר שֵׁאֵין לוֹ קֶצֶבָה לֹא
קִתְּנִי. וְהָאֵם - וְהִרִי יִצִּיאָה בְּסִימְנֵי, דָּאִין לָהֶם קֶצֶבָה, שֵׁשׁ מִמַּהֲרַת
לְהִבְיָאן וְיֵשׁ מִמַּהֲרַת, וְקִתְּנִי. וְכִי תִּמְאָד - וְאִם תִּרְצֶה לְתַרְץ הָכָא
נָמִי - גַּם כֵּאֵן בְּבִרְיָתָא כְּדָרְבַּ סְפָרָא שֶׁאִמֵּר שֶׁכֵּן נִשְׁנוּ סִימָנִים
בְּמִשְׁנָה לִפִּי שֵׁשׁ לָהֶם קֶצֶבָה לְמַטָּה, וְהָאֵמָּא - וְהִרִי יִשְׁנָה יִצִּיאָה
בְּמִיתָת הָאֲדוֹן דָּאִין לָהֶם קֶצֶבָה, וְקִתְּנִי - וְאֵף עַל פִּי כֵן שֶׁנִּאֵר רַבִּי
שֶׁמַּעֲנִיק בְּבִרְיָתָא, וְאִם כֵּן מְדוּעַ לֹא שֶׁנָּה אֶף מִיתָת הָאֵב. מִתְרַצָּת
הַגְמָרָא, לְעוֹלָם הַסִּיבָה שֶׁלֹּא שֶׁנָּה רַבִּי שֶׁמַּעֲנִיק מִיתָת הָאֵב מִשּׁוּם
שֶׁאִינוּ שֹׁנָה דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ קֶצֶבָה, וְאִכֵּן מִיתָת אֲדוֹן נָמִי לֹא קִתְּנִי.
שׁוֹאֵלֶת הַגְמָרָא, וְאִלָּא, אִם רַבִּי שֶׁמַּעֲנִיק אִינוּ מוֹנֵה מִיתָת הָאֲדוֹן,
אֲרִבָּעָה הַהֲעֵנָקוֹת שֶׁאִמֵּר מָאִי נִיּוּ - מַה הֵן. מְשִׁיבָה הַגְמָרָא,
אַרְבַּעַת הַהֲעֵנָקוֹת שֶׁאִמֵּר רַבִּי שֶׁמַּעֲנִיק הֵם שֶׁשׁ שָׁנִים, יוֹבֵל, יוֹבֵל שָׁל
רִצְיָנָה - שֶׁהִנְרַצָּע יוֹצֵא בּוֹ, וְאִמָּה הָעֲבָרִי הִיוּצָאת בְּסִימָנִים.
הַגְמָרָא מְחַזְקָת אֶת דְּבָרֶיהָ, הָכָא נָמִי מִסְתַּבְּרָא שֶׁאֵין הַתְּנָא מוֹנֵה
בְּדָבָרֵי מִיתָת הָאֲדוֹן, מִשּׁוּם דְּקִתְּנִי סִיפָא - בְּסִיּוֹם דְּבָרֵי רַבִּי שֶׁמַּעֲנִיק
אִי אִתָּה יוֹבֵל לִמֵּר שִׁישְׁנֵם אֲרִבָּעָה אֹפְנִים בְּאִתָּה מֵהֶם, בְּאִישׁ אוּ
בְּאִשָּׁה, לְפִי שֵׁאֵין סִימָנִים בְּאִישׁ וְאֵין רִצְיָנָה בְּאִשָּׁה, וְאִם אִיתָא
שֶׁאִחַד מִהָאֹפְנִים הוּא מִיתָת הָאֲדוֹן, בְּאִשָּׁה מִיָּהָ מִשְׁפַּחַת לָהּ
אֲרִבָּעָה - אִם כֵּן בְּאִשָּׁה מִצָּאֵנוּ אַרְבַּעָה אֹפְנִים שֶׁמַּעֲנִיקִים לָהּ, שֶׁשׁ
יוֹבֵל סִימָנִים וּמִיתָת הָאֲדוֹן. אִלָּא שְׁמַע מִיָּהָ, שֶׁאֵין הַתְּנָא מוֹנֵה אֶת
מִיתָת הָאֲדוֹן. קוּשִׁיא נּוֹסֶפֶת עַל רִישׁ לְקִישׁ, מְדַבֵּרֵי תִנָּא קָמָא
שֶׁבְּבִרְיָתָא לְעִיל. מְתִיב רַב עֲקָרָם, וְאִילוּ הָעַבְדִּים שְׁמַעְנִיקִים לָהֶם
בְּיִצִּיאָתָם, הִיוּצָא בְּשָׁנִים - אַחֲרַיִךְ שֶׁשׁ שָׁנִים, וְכִיּוֹבֵל, וְכִיּוֹבֵל הָאֲדוֹן,
וְאִמָּה הָעֲבָרִי שִׁיוּצָאת בְּסִימָנִים. וְאִם אִיתָא לְדָבָרֵי רִישׁ לְקִישׁ,
נִתְּנִי נָמִי בְּבִרְיָתָא שֶׁמַּעֲנִיקִים אֶף לָאֵמָה הִיוּצָאת בְּמִיתָת אֵב. וְכִי
תִּמְאָד תֵּנִי וְשִׁיר - וְאִם תִּרְצֶה לְתַרְץ שֶׁהִתְנָא לֹא שֶׁנָּה אֶת כֹּל
הָאֹפְנִים שֶׁמַּעֲנִיקִים לְעַבְד, וְלְפִיכָךְ שִׁיר אֶף אֶת מִיתָת הָאֵב, וְהָאֵם
אִילוּ קִתְּנִי - וְהִרִי הַתְּנָא אִמֵּר שֶׁאִילוּ הֵן הָאֹפְנִים שֶׁמַּעֲנִיקִים לְעַבְד,

56 הָמָשׁ סְלָעִים מְבֻלָּהוּ - נאמר שכונת התורה שיתן מכל המינים
 57 יחד חמש סלעים. משיבה הגמרא, אִי בְּתִיב 'רִיקָם' לְכַסּוֹף
 58 בְּדִקְאָמְרָה - אם תיבת 'ריקם' (וממנה למדנו בגזרה שווה ששיעור
 59 ההענקה הוא חמש סלעים) היתה נכתבת לאחר שהזכור כל
 60 המינים, היינו אומרים שאכן שיעור הכל ביחד הוא חמש סלעים.
 61 אבל הַשְּׁתָּא דְּבְּתִיב רִיקָם בְּרִישָׁא - כעת שנכתב 'ריקם' בתחילת
 62 הענין, שְׁדִי 'רִיקָם' אֶצְמָן רִיקָם אֲגוּזָן וְרִיקָם אִיקָב - יש לך להטיל
 63 את תיבת 'ריקם' כאילו נאמרה על צֶאֱן בנפרד וכן על גורן ויקב,
 64 ומכל אחד מהם צריך לתת חמש סלעים. הגמרא מוסיפה ושואלת,
 65 וְנִילָף גזירה שוה 'רִיקָם' 'רִיקָם' מְעוּלָת רִאִיהִי המוזכרת אף היא
 66 בפסוק עם פדיון בכור, ואדרבה סיום הפסוק 'וְלֹא יָרָאוּ פְּנֵי רִיקָם'
 67 עולים על עולת ראייה ולא על פדיון בכור, ושיעור עולת ראייה
 68 היא שני סלעים (חגיגה ב.). משיבה הגמרא, אִמָּר קָרָא בענין
 69 הענקה (דברים טו יד) 'אֲשֶׁר בְּרַכְךָ יי' אֱלֹהֶיךָ, כֵּן בָּאָה התורה
 70 ללמדך שתדרוש באופן הפסוק באופן המרבה את ההענקה ויתן
 71 בעין יפה, ולא באופן הממנע אותה. ממשיכה הגמרא ומבארת
 72 את שיטת רבי יהודה בברייתא. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, סְכּוּם ההענקה
 73 הוּא שְׁלִשִׁים סְלָעִים בְּשָׁלִשִׁים סְלָעִים שֶׁל עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁקָּצְבָה
 74 התורה לשלם עבורו כשהרגו שור מועד. מבררת הגמרא, מָאִי
 75 מְעָמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה, שלמד שיעור הענקה מתשלום עבור הריגת
 76 עבד. משיבה הגמרא, וְנִילָף - הוא לומד בגזרה שוה 'נְתִינָה' 'נְתִינָה'
 77 מְעָבֵד. בהענקה נאמר לשון נתינה (דברים טו יד) 'תֵּתֶן לוֹ, וּבִשּׁוּר
 78 שָׁנָה עֶבֶד נֶאֱמַר (תירוש כא לב) 'שְׁלִשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לְאֲדֹנָיו, מִה
 79 לְחֶלֶן - כשם שבנגיחת עבד משלם שְׁלִשִׁים סְלָעִים כמפורש בו, אִם
 80 בָּאָן שיעור הענקה היא שְׁלִשִׁים סְלָעִים. שואלת הגמרא, וְנִילָף
 81 בגזרה שוה זו 'נְתִינָה' 'נְתִינָה' מְעָרְכִין, שאף בערכין (ובמקדיש שדה)
 82 נאמר לשון נתינה (ויקרא כו כג) 'וְנָתַן אֶת הָעֶרְכָּךְ, וְנֶאֱמַר מִה לְחֶלֶן
 83 בערכין, הערך הגדול הוא חֲמִשִּׁים סְלָעִים, אִם בָּאָן שיעור הענקה
 84 הוא בְּחֲמִשִּׁים סְלָעִים, וכשיטת רבי שמעון. מתרצת הגמרא שני
 85 תירושים - הָרִא - תירוש אחד הוא שכלל הוא בדידו דְּתַפְשָׁתָה
 86 מְרֻבָּה לֹא תַפְשָׁתָה תַפְשָׁתָה מְרֻבָּה מְרֻבָּה. כלומר, כל דבר
 87 שאפשר ללמדו משני מלמדים שונים, אם מלמד אחד מרבה
 88 בשיעור והמלמד השני ממעיט, למדים מהממעט ולא מהמרבה.
 89 לפיכך, יש לנו ללמוד שיעור הענקה משלושים של עבד שהוא
 90 שיעור מועט, ולא מערכין שהוא שיעור מרובה. וְעוֹד - תירוש
 91 נוסף, עֶבֶד מְעָבֵד הָיָה לִיחָלָף - מסתבר יותר שהתורה התכוונה
 92 שנלמד דין עבד (והענקה) מדין עבד ונגיחת עבד, ולא מדין ערכין.
 93 הגמרא ממשיכה ומבארת את שיטת רבי שמעון בברייתא. רַבִּי
 94 שְׁמַעוֹן אָמַר סְכּוּם הענקה הוא חֲמִשִּׁים סְלָעִים בְּחֲמִשִּׁים שְׁבַעֲרֵבָן -
 95 כפי השיעור הגבוה שבערכין שהוא חמישים סלעים. מבררת
 96 הגמרא, מָאִי מְעָמָא דְּרַבִּי שְׁמַעוֹן. משיבה הגמרא, גָּמַר 'נְתִינָה'
 97 'נְתִינָה' מְעָרְכִין - תֵּתֶן לוֹ שנאמר בהענקה מִנִּיתָן אֶת הָעֶרְכָּךְ
 98 שנאמר בערכין. מִה לְחֶלֶן - כשם שבערכין הערך הגבוה הוא
 99 חֲמִשִּׁים סְלָעִים, אִם בָּאָן - שיעור הענקה היא חֲמִשִּׁים סְלָעִים.
 100 שואלת הגמרא, וְאִמָּא - ואומר שהלימוד מערכין בְּפִתּוֹת
 101 שְׁבַעֲרֵבָן הוא, שהוא שלש סלעים. משיבה הגמרא, אֲשֶׁר בְּרַכְךָ יי
 102 אֱלֹהֶיךָ בְּתִיב, שיש להעניק בעין יפה כפי שהקב"ה בירך אותך.
 103 מוסיפה הגמרא ושואלת, וְנִילָף - שרבי שמעון ילמד גזירה שוה זו
 104 'נְתִינָה' 'נְתִינָה' מְעָבֵד, ונאמר מִה לְחֶלֶן בנגיחת עבד נותן שְׁלִשִׁים
 105 סְלָעִים, אִם בָּאָן בהענקה יתן רק שְׁלִשִׁים סְלָעִים. ואף מסתבר לומר
 106 כן משתי סיבות, הָרִא - סיבה אחת, דְּתַפְשָׁתָה מְרֻבָּה לֹא תַפְשָׁתָה,
 107 לפיכך עדיף ללמוד מעבד שהוא שיעור מועט ולא מערכין שהוא
 108 שיעור מרובה. וְעוֹד - סיבה נוספת, שכן עֶבֶד מְעָבֵד הָיָה לִיחָלָף
 109 - עדיף ללמוד דין עבד (והענקה) מדין עבד ונגיחת עבד, ממה
 110 קושיא זו מבארת הגמרא את טעמו של רבי שמעון באופן אחר,

1 שואלת הברייתא, וְכֹל אִם כֵּן שִׁיחָא העבד חייב להשלים אֶפְּלֹ
 2 כאשר חָלָה. תְּלָמוּד לִזְמַר 'וּבְשִׁבְעָתָ יֵצֵא', משמע שיש אופנים
 3 שהעבד יוצא בשנה השביעית אפילו אם לא עבד שש שנים, וכגון
 4 כשהחלה. מתרצת הגמרא, אִמָּר רַב שְׁשֵׁת, כל עבד הבורח מאחר
 5 וחייב להשלים לשש מעניקים לו, אלא הָכָא הברייתא שאמרה
 6 שהבורח אין מעניקים לו בְּמָאִי עֶסְקִינָן - באיזה אופן מדובר בגזון
 7 שְׁבַרָה וְשִׁנְעָה בִּי יוֹבֵל, שאינו צריך להשלים. מָהוּ דְּתִיבָא - הייתי
 8 סבור לומר, הוֹאִיל וְאִפְּסִי לִיה יוֹבֵל - מאחר ולבסוף יצא על ידי
 9 היובל שילוחו מְעָמָד קְרִינָן בִּיה - נחשב כאילו יצא מדעתך, וְלֹא
 10 נִינְסִיחָה להפסיד את ההענקה וְנִנְעִינִי לִיה, קָא מְשַׁמְעָ לָן שאין
 11 מעניקים לו.

12 הגמרא מבארת את הברייתא שהביאה לעיל. אִמָּר מָר - נאמר
 13 בברייתא לעיל, וְכֹל אֶפְּלֹ חָלָה יֵצֵרְךָ להשלים, תְּלָמוּד לִזְמַר
 14 'וּבְשִׁבְעָתָ יֵצֵא'. הגמרא מדייקת שדברי הברייתא נאמרו אֶפְּלֹ
 15 כאשר חָלָה בִּלְ שֵׁשׁ ולא עבד כלל, ומקשה וְהִתְנִיָּא בברייתא
 16 אחרת, עֶבֶד שֶׁחָלָה שְׁלֹשׁ שָׁנִים וְעֶבֶד שְׁלֹשׁ שָׁנִים, אִינוּ חֲיִיב לְהַשְׁלִים
 17 את השנים שחיסר. אבל אם חָלָה בִּלְ שֵׁשׁ, חֲיִיב לְהַשְׁלִים אותן.
 18 מתרצת הגמרא, אִמָּר רַב שְׁשֵׁת, בברייתא שפטרה עבד שחלה כל
 19 שש מדובר בְּעֶבֶד שְׁעוּשָׁה מְעָשָׂה מַחֲטָ - עבודה קלה כתפריה
 20 במחט, ואינו מתבטל לגמרי, לפיכך אינו צריך להשלים, אבל אם
 21 התבטל לגמרי חייב להשלים. הגמרא מקשה על הברייתא השניה,
 22 הָא גִּזְמָא קְשִׁיָּא - ישנה סתירה בגוף דברי הברייתא, אִמָּרְתָּ -
 23 בתחילה אמרת שאם חָלָה שְׁלֹשׁ שָׁנִים וְעֶבֶד שְׁלֹשׁ שָׁנִים חֲיִיב לְהַשְׁלִים,
 24 משמע הָא - אבל אם חלה אֶרְבַּע שָׁנִים חֲיִיב לְהַשְׁלִים. אולם אִמָּא
 25 סִיפָא - דייק בסיפא שנאמר חָלָה בִּלְ שֵׁשׁ חֲיִיב לְהַשְׁלִים, משמע
 26 דווקא חלה כל שש הָא אם חלה אֶרְבַּע אִין חֲיִיב לְהַשְׁלִים. מיישבת
 27 הגמרא, הָכִי קָאָמַר - כך מתפרשת הברייתא. אם חָלָה אֶרְבַּע שָׁנִים
 28 נְעֻשָׂה בְּמִי שֶׁחָלָה בִּלְ שֵׁשׁ השנים, וְחֲיִיב לְהַשְׁלִים.

29 ברייתא בענין שיעור ההענקה, ומאזיה מינים יש לתת אותה:
 30 תָּנוּ וְגָבִין, בְּמָה מְעָנִיקִים לוֹ לעבד שיוצא לחירות, שווה חֲמִשׁ
 31 סְלָעִים מִכָּל מִין וּמִין - מכל אחד משלושת המינים המוזכרים
 32 בפסוק המדובר בענין הענקה, שנאמר (דברים טו יד) 'הָעֶנִּיק תַּעֲנִיק
 33 לוֹ מִצֶּאֱנָה וּמִגֶּרֶךְ וּמִקֶּרֶךְ, שֶׁתֵּן הֵכָל בִּיחָד שׁוּוֹי חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה
 34 סְלָעִים, דְּבָרֵי רַבִּי מָאִיר. רַבִּי יְהוּדָה חֹלֵק וְאִמָּר שֶׁסְכּוּם הענקה הוא
 35 שְׁלִשִׁים סְלָעִים, בְּשָׁלִשִׁים שֶׁל עֶבֶד - כפי הסכום שקצבה התורה
 36 לשלם עבור עבד כנעני שהרגו שור מועד, שלושים סלעים. רַבִּי
 37 שְׁמַעוֹן אָמַר סְכּוּם הענקה הוא חֲמִשִּׁים סְלָעִים, בְּחֲמִשִּׁים שְׁבַעֲרֵבָן
 38 - כפי הערך הגדול ביותר שבפרשת ערכין, שהוא חמישים סלעים.
 39 הגמרא מבררת את דברי הברייתא. אִמָּר מָר - נאמר בברייתא
 40 בדברי רבי מאיר, ששיעור ההענקה הוא חֲמִשׁ סְלָעִים מִכָּל מִין
 41 וּמִין, שֶׁהֵם חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה סְלָעִים, דְּבָרֵי רַבִּי מָאִיר. מקשה הגמרא, וְכִי
 42 רַבִּי מָאִיר מִנִּיתָן אֶתָּה לְאֶשְׁמֻעִינָן - חשבון חמשה סלעים משלשה
 43 מינים שהוא ט"ו סלעים, בא רבי מאיר להשמיענו. משיבה הגמרא,
 44 הָא קָא מְשַׁמְעָ לָן - בכך שסיכם את המנין השמיענו רבי מאיר
 45 שבעיקר יש להקפיד מִיבְּרָךְ הוּא דְּלֹא מְבַצֵּר לִיה מְהָא מִינָא -
 46 שלא להפחית מהסכום הכולל דהיינו מט"ו סלעים, אבל וְאִי בְּצַר
 47 לִיה מְחַד מִינָא וְנָפְסִי לִיה מְחַד מִינָא - אם יוסיף האדון ממין אחד
 48 ויפחית כנגדו ממין אחר לִית לָן בָּה - אין הקפדה בדבר. מבררת
 49 הגמרא, מָאִי מְעָמָד דְּרַבִּי מָאִיר שאמר שצריך לתת מכל מין ומין
 50 חמש סלעים. משיבה הגמרא, וְנִילָף - הוא לומד דבר זה בגזרה
 51 שווה 'רִיקָם' 'רִיקָם' מְפִדִין בְּכֹדֶר. בהענקה נאמר (דברים טו יג) 'לֹא
 52 תִּשְׁלַחְנָה רִיקָם, ובפדיון בכור נאמר (שמות לד כ) 'וְלֹא יָרָאוּ פְּנֵי
 53 רִיקָם, מִה לְחֶלֶן - כשם שבכור פדיונו הוא בְּחֲמִשׁ סְלָעִים שנאמר
 54 (במדבר יח טו) 'בְּעֶרְכָּךְ בְּסָף חֲמִשָּׁת שְׁקָלִים' וגו', אִם בָּאָן - הענקה
 55 היא בְּחֲמִשׁ סְלָעִים מכל מין האמור בו. שואלת הגמרא, וְאִמָּא

קידושין. פרק ראשון - האשה נקנית - דף יז עמוד א - מתוך מהדורת "אבן ישראל - (שטיינזליץ)" רלז

רש"י
 (יכול אפילו חלה — בתוך שש, יתא חייב להשלים ימי חלויו. תלמוד לומר ובשבעית יצא — ואפילו לא עבר שש שלימים). ופגע בו יובל — אחרי כן, למחרת. בעושה מעשה מחט — בחוליו, שהוא מעשה קל, קתני לעיל: כל שש אינו חייב להשלים, דהא עבר ליה מלאכה. מעשה מחט — תופר. חלה ארבע נעשה בו — דהכי קתני: כי חלה שלש — אינו משלים. חלה יותר מבאן — כחלה כל שש, ודא חייב להשלים. מכל מין ומין — במאנן גומרין ומיקבן, שה חמשה סלעים מכל אחד, שהן חמשה עשר סלעים. ולקמיה פריך: מנינא אתא לאשמועינן? בשלשים של עבר — נזק שור מועד אתא דהא העבד. ולקמיה לית טעמא. בחמישים של ערבין — הוא ערך גדול שבערבין. מנינא אתא לאשמועינן — בשלשה מינן של חמש, הוו להו חמשה עשר. הא קא משמע לן — להכי תני שהן חמש עשרה. לאשמועינן דלא קפיד אלא אמנינא דחמשה עשר סלעים, אבל אחמשה מכל מין — לא קפיד: דאי בעיר ליה מהאי חותא ליה מהאי — לית לן בה. ריקס ריקס — לא תשלחנו ריקס (דברים טו) ובפדין חבן כתיב (שמות לו) "וכל בבור בניך תפדה ולא יראו פני ריקס". אי כתיב ריקס לבסוף — הענק תעניק לו במאנן גומרין מיקבן ולא תשלחנו ריקס — כדקאמרת. ריקס מעיקרא — קודם "הענק תעניק", שדי "ריקס" בו. מעולת ראיא — ליתיה אלא שתי כסף. אשר ברכך — סיפא ד"הענק תעניק", הוא, ללמוד שתדרוש המקרא לרבות ולא למעט. נתניה נתניה — כתיב דהא "ותן לו", וכתיב הוה בנך עבד "כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו" (שם כא). ונילף נתניה נתניה מעבד דהא דתפשתה מרובה בו — כולה דהא שדיא. הוא, ער "עבד מעבד הוה ליה למילף". מיכה מיכה גמר — אין אן דן גזרה שיה מבעב, ומסורה להם מרבותיהם ומסני, איזו תיבה נכתבה לגזרה שוה, ככל דבר הלמד מחבירו. ועד השתא דהוה אמרין דרבי שמעון גמר מריבה דנתניה הענק נדרש לגזרה שוה, דהוה פרכין: גזרה שוה מנא ליה, דגמר מנתניה דערבין, נגמר מנתניה דערבד? משום הכי איצטריך לתרועה גזרה שוה, דרבי שמעון לא גזרה שוה דנתניה גמר, אלא דמיכה. כתיב עבדו (ויקרא כו) "וכי ימור", וכתיב בערבין (שם כז) "ואם מך הוא". היינו דכתיב צאן גזר וייקב — למימה: שדי גזרה שוה אכל חד מיניה, דהוה להו חמשה עשר. לפה לי — הואיל וסופו לרבות כל דבר מיאשר ברכך. בכלל ברכה — צאן פרה ורבה, וכן גידולי קרקע. למעוטי

אמה העברה בסימנים תלמוד לומר וכי תשלחנו — תימה: דלקמיה דרשין "אף לאמתך תעשה כן" — להעניק, ולמה לי תרי קראי ויש לומר: דתרוויחו צריכי, דאי לאו "לאמתך" — לא הוה ילפינן העניקה באמה העברה מ"וכי תשלחנו", כיון דלא אשכחן בה העניקה כלל. ואי לא "וכי תשלחנו" — מ"אף לאמתך" — לא הוה שמעינן העניקה אלא ביראתא בשש, דאמיא דעבד, אבל בסמנים — לא. חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים — שש שהיו רוצים לומר שאותם שכירים מלמדי תינוקות, אם חלו חצי זמן — כמו כן לא היו משלמים את זמנן, כמו עבד עברי דהבא, ויטלו כל השכירות, כיון שהיו גנוסין. וקשה: דכפרין "השוכר את האומנין" (בבא מציעא נזא) קאמר רב: פועל יכול לחזור בו ואפילו בחצי היום. ופריך, והתנן: השוכר את הפועל, ושמוע שמו לו מת או שאחזתו חמה — יכול לחזור בו. טעמא דמת לו מת, שאנוס הוא, הא לאו הכי — אינו יכול לחזור בו! והשתא, אי פריך דאניס נוטל שכירות משלם — מאי פריך לרב? דילמא היכא דמת לו מת דאניס הוא נוטל שכירות משלם, ורב איירי בדלא אניס, ואינו נוטל אלא מה שהדריחו! אלא על בדרך אף כי נמי הוי גנוס — אינו נוטל אלא מה שהדריחו, ואי לא אניס — ידו על התחתונה, דבעל הבית שוכר עליו אם באתה חבילתו לידו, או מטעמו, כדאמר (שם נהב) גבי השוכר את הפועל להעלות פשתנו מן המשרה. והשתא פריך שפיר לרב, ואם כן מלמדו תינוקות נמי, אם חלו — לא יקחו אלא מה שהדריחו, דאין לדמותם כלל לעבד עברי, דעבד עברי גופו קנוי לאדונו, הילכך חלה שלש — אינו חייב להשלים, דאין יכול לעשות מלאכה יותר מיכולתו. אבל מלמד — אין גופו קנוי, אלא שבר עצמו ללמוד עד הזמן, וכשאנו יכול להשלים — לא יטול אלא מה שהדריחו. ועוד נראה לחלק בין מלמד לעבד עברי: דעבד, היכא דחלה שלש ועבד שלש — היינו טעמא דאינו חייב להשלים — משום דכתיב בספר ישעיה (טו) "מקצה שלש שנים בשני שכיר" — אם כן מציוו ד"שנים" דשכיר הון שלש שנים, והיינו דכתיב "כי משנה שבר שכיר עבדך שש שנים", והילכך היכא דעבד שלש, דהיינו שני שכיר — אמר דאינו חייב להשלים ועבד יטול שכרו כיון דעבדו שלש שנים, דהיינו "שני שכיר". ונילף ריקס ריקס מעולת ראיא — ואם תאמה: בעולת ראיא גופה מנא לן דבשל שהוא? נילף מבבד, ותהא חמשה סלעים: רב לומר: דשמא חלכה למשה מסיני הוא דבשל שהוא. דהא למאן דאמר בפרק קמא דהניגה (זא) דעולת ראיא שתי כסף דבר תורה, אמרו בירושלמי פרק קמא דמסכת פאה דהוי חלכה למשה מסיני. חדא דתפשתה מרובה לא תפשתה — תימה: כיון דכתיב "אשר ברכך" — הוה לן למילף מן המרובה, כדאמר לעיל, דפריך: ונילף ריקס ריקס מעולת ראיא? ומשני: אמר קרא "אשר ברכך" ויש לומר: דלא דמי, דלעיל לא כתב אלא חד "ריקס" אבדור, ועולת ראיא לן למילף מן המרובה משום "אשר ברכך", אבל הכא — חד נתניה כתיב גבי עבד, וחד גבי ערבין, ואין לומר ד"אשר ברכך" קאי אמרובה דהיינו ערבין, אם סבירא ללמוד מעבד — משום דתפשתה מרובה. ותדע, דהא כי לית מערבין מהני "אשר ברכך" לאפוקי — דלא נילף מפחות שבערבין, כדפריך בסמוך: ונילף מפחות שבערבין? ומשני: אמר קרא "אשר ברכך".

למר למעוטי כספים למר למעוטי פירות — צריך לפרש דמר ממעט כספים ודקא, ומר ממעט פירות ודקא. אבל לפי ספרים דלא גרסינן "ורבי אליעזר בן יעקב כספים משבחי בעסקא" — צריך לומר: למעוטי פירות, וכל שכן כספים. ומידו קשה: אמאי נקט כלל יקב? הוא מכלל ופרט דלעיל למעוטי? לכך נראה דרבי גרסינן: למר לאתווי כספים ולמר לאתווי פירות. והשתא איצטרך שפיר יקב:

דאי לא כתיב יקב — לא הוה מרבינן לא כספים ולא פירות, דהוה ממעטין תרדיהו מצאן וגורן. אבל השתא דכתיב צאן וגורן ויקב — הוי יקב כעין מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות; לרבי שמעון אלא לרבות פירות ודקא, דמשבחי גנופיהו, ולרבי אליעזר בן יעקב לרובי כספים ודקא, דמשבחי בעסקא. **מרבא** אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוזה — פירש בקונטרס: המקריש שדה אחוזה פודה בית זרע חומר שעורים בתמישים שקל כסף, ואם לא פדאה ומכרה הגובר לאחר, כשיצאה מיד הלוקח ביובל מתחלקת לכתבים. אבל אם לקחה בנו של המקריש מיד הגובר — אינה יוצאה מידו ביובל להתחלק לכתבים, דכתיב "ואם מכר את השדה לאיש אחרי ולא לבן, ואם תאמנה: אמאי לא קאמר ליה: נחלה דבן קודם לאח? ויש לומר: דלא חשיב אלא הגדה ודליתנהו באח כלל ואיתנהו בבן, אבל נחלה איתא נמי באח, במקום שאין בן ובת.

חליפי עבודה זרה קא שקיל — ואין לומר טעמא משום בריה, כלומר: השתא הוורביר דהוה דוח חלקו, דאם בן — אפילו באו לרשותו נמי יהא מותר מהאי טעמא. **אלא** מדרבנן גזירה שמו יחזור לסורו כו' — והשתא לא הוי חליפי עבודה זרה, דחכמים לא תקנו לו ירושה כי אם בהיתר, דהם אמרו דהם אמרו. ואם תאמר: אמאי יחזור לסורו? לא מיד שנתגיייר בקטן שנולד דמי, ואם יחזור לסורו — יש לו דין ישראל מומנו ויש לומר: שטיעה לחיות לו חלק ירושת אביו. ותוספות ישינים.

כאן

אנינה עוברת לא את הבן ולא את הבת. מנהיג מילי? אמר רבי פדא: דאמר קרא "ואף לאמתך תעשה בן". הקישה הכתוב לנרצע; מה נרצע אינו עובר לא את הבן ולא את הבת — אף אמה העבירה אנינה עוברת לא את הבן ולא את הבת. והאי "לאמתך תעשה בן" להכי הוא דאמא? הא מפיצי ליה לכתנאי: "ואף לאמתך תעשה בן" — להעניק. אמה אומר להעניק, או אינו אלא לרציעה? פשהו אומר "ואם אומר יאמר העבד" — ולא אמה העבירה, הרי רציעה אומר. הא מה אני מקיים "ואף לאמתך תעשה בן" — להעניק? — אם בן נכתוב קרא "לאמתך בן", מאי "תעשה" — שמעת מינה תרתי. הנרצע והנמכר לנכרי אינו עובר לא את הבן ולא את הבת. נרצע — דכתיב "ורצע אדניו את אגוזו במרצע ועבדו לעלם" — ולא את הבן ואת הבת. נמכר לנכרי מנזין? אמר חזקיה: אמר קרא "והחשב עם קנהו" — ולא עם יורשי קנהו. אמר רבא: דבר תורה נכרי יורש את אביו, שנאמר "והחשב עם קנהו" — ולא עם יורשי קנהו, מכלל דאית ליה יורשים. גר את הנכרי אינו מוכרי תורה אלא מוכרי סופרים. דתנן: גר ונכרי שישו את אביהם נכרי, גר יכול לומר לנכרי: טול אתה עבודה זרה ואני מעות, טול אתה גר ונכד ואני פירות. משפאא לרשות גר — אסור. ואי סלקא דעתך דאורייתא, כי לא פאו לרשותו נמי, כי שקיל — חילופי עבודה זרה הוא דקא שקיל. אלא מדרבנן, גזירה הוא דעבוד רבנן, שפאא יחזור לסורו. תנאי נמי הכי: במה דברים אמורים — בשיורשו, אבל בשנשתתפו — אסור. נכרי את הגר, וגר את הגר — אינו לא מוכרי תורה ולא מוכרי סופרים. דתנן: לזה מעות מן הגר שנתגיייר בניהו עמו — לא יחזור לבניו, ואם הגוי — אין רוח חכמים נוחה הימנו. והתנאי: רוח חכמים נוחה הימנו! — לא קשאי; כאן — שוחרתו ולידתו שלא בקדושה, ובאן

למעוטי כו' — דלא תימא "אשר ברכך" רבויא הוא, וריבה הכל. וכיון דאיתרבי גדולי קרקע ובעלי חיים — (כל שכן) כספים. הכל לפי הברכה — אם נתברך הבית בשבילו הרבה — תוסיף על הענק, ואם לאו — אל תפחות מן הכתוב. עבד עברי עובד את הבן — אם מן אדוניו עובד את בנו עד מלאת שש, או עד היובל הפוגעו בתוכם. ואינו עובד את הבת — אם אין לו בן, ולא ליהוש — שאר יורשי, כגון הבת או האח. יעבד — מדלא כתיב "יעבדך". שכן קם תחת אביו ליעדה — שמיעד אמה העבירה בכסף מקנתה, ואין עריכה קידושין אחרים, דכתיב (שמות כא) "ואם לבנו ייעדה", ולשדה אחוזה — המקריש שדה אחוזה פודה בית זרע חומר שעורים בתמישים שקל כסף, ואם לא פדאה ומכרה גובר לאחר — אין יכול עוד לפדותה, וכשיצאה מיד הלוקח ביובל — מתחלקת לכתבים. אבל אם לקחה בנו של מקריש — אינה יוצאה הימנו ביובל להתחלק לכתבים. דכתיב תניא בעריכ (תהיב): "ואם לא ינאל את השדה" — בעלים, "ואם מכר את השדה" גובר, "לאחר" — ולא לבן, או אינו אלא לאחר ולא לאח? כשהוא אומר לאיש — הרי האח אומר, הא מה אני מקיים "לאחר" — לאחר ולא לבן, ומה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האח? מרבא אני עברי, שכן קם תחת אביו ליעדה ולעבד עברי, אדרבה מרבא אני את האח שכן קם תחת אחיו ליבום כלום יש יבום אלא במקום שאין בן האם יש בן אין יבום — בביתו. אלא טעמא מאי מרביט לבן טפי מאח — דאיכא האי פירכא דכלום יש יבום כו', ומשני: שדה אחוזה נמי מהאי פירכא כו'. דאי לאו האי פירכא דכלום יש יבום — לא קיימא לן לרבינו בן טפי מאח, דהתם לא בן כתיב בהדיא ולא אח כתיב בהדיא, אלא משום דקם תחת אביו ליעדה, דכתיב בהדיא — הוא דמרינן להו, ופריכין עלה: אדרבה, מרבא אני את האח שכן קם ליבום, ואיצטרך לשנוי עלה: כלום יש יבום כו', הא אם יש בן — אין יבום. והתם ליכא למילף מדרבנא תרתי והכא דא — דהא דאח ודא ניהו, אלא דאיכא יעידה בבן ויבום באח דכתיב בהדיא. מה נרצע אינו עובד את הבן — דכתיב (שמות כא) "ועבדו" — לו ולא לבן. להעניק — בקרא דלעיל מיניה כתיב "הענק", והדר כתיב רציעה, וכתיב בהדיא "ואף לאמתך תעשה בן", ואהענק קאי. אם בן — דלהקיש לחוריה אתא — נכתוב "ואף לאמתך בן", מאי "תעשה" — לאגמורי נמי אהענק, דבר תורה — מדאיצטרך למעוטי עבד עברי. משפאא לרשות גר אסור — להחליפם, דקמתהני מאיסורי הנאה. כי לא באו נמי — מכי מיית נכרי וזה בחצאק, והשתא קא מחליף להו. אלא שמע מינה דאח יורש את אביו נכרי — לאו מדאורייתא הוא, דאניו מתיחס אליו הנכרי, ובקטן שנולד ממלוי דמי, אלא מדרבנן הוא. שפאא יחזור לסורו — משום ממונו. נכרי את הגר — שנתגיייר האב, וגר את הגר — אב ובנו שנתגיייר. לא יחזור לבניו — אם מת האב, אין רוח חכמים נוחה הימנו — כל דעת חכמים נוחה עליהם במעשה, במלכות אן מחזיקין לו טובה, שלא הצריכוהו לכך, וליתר

הברייתא דוחה סברא זו, כלום יש יבום אלא במקום שאין בן, הא
יש בן אין יבום - לא נאמרה מצות יבום אלא במקום שאין בנים,
נמצא שאין חשיבות האב אלא במקום שאין בן, אבל כשיש בן
בודאי שיש לו מעלה על פני האב ושאר היורשים.
הגמרא שואלת על הדחיה האחרונה שבברייתא. אלא טעמא
דאיכא הא פירכא - מדברי הברייתא משמע שלא היינו יודעים אם
בן עדיף או אב עדיף אלא משום הדחיה 'כלום יש יבום אלא
במקום שאין בן, הא לאו הכי' - לולא סברא זו היינו מסתפקים
לומר שמא אב עדיף מבן, ותיפוק לי דהכא תרתי והכא חדא - הלא
יש לך להוכיח שבן עדיף אף ללא דחיה זו, שכן בבן ישנם שתי
מעלות, שקם תחת אביו ליעד ולשדה אחוזה, ואילו באב ישנה
רק מעלה אחת שהוא קם תחת אחיו ליבום. מתרצת הגמרא, שדה
אחוזה שאמרנו שהבן עומד במקום אביו ולא האב, נמי מכאן
פירכא הוא דקא נפקא ליה לתנא - אף זאת למד התנא מכאן דחיה
זו שכלום יש יבום אלא במקום שאין בן, שכן בדיון שדה אחוזה לא
מפורש בתורה אם הבן עומד במקום האב או האב, אלא מכיון
שפסוק אחד מרבה שהשדה נפדית אף על ידי אחר, ופסוק אחד
ממעט שאינה נפדית אלא על ידי המקדיש, העדיף התנא שם
להעמיד את הפסוק המרבה בבן ולא באב מכאן סברא זו שכלום
יש יבום אלא במקום שאין בן, לפיכך אינך יכול לטעון שיש בבן
שתי מעלות, שכן המעלה שקם תחת אביו לשדה אחוזה נלמדת
אף היא מכאן סברא זו.
שנינו בברייתא שעבד עברי שמת אדונו, עובד את בנו אך לא את
בתו, ואילו אמה העקרה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת.
מנהני מילי - מהיכן נלמד דין זה, אמר רבי פאמי דאמר קרא (דברים
טו ז) 'ואם לאמא תעשה בן, הקישה הקתוב - את אמה העקרה,
לעבד עברי הנרצע, מה נרצע שמת אדונו אינו עובד לא את הבן
ולא את הבת אלא יוצא לחירות, וכפי שדורשת הגמרא להלן
מדברי הכתוב, אף אמה העקרה שמת אדוניה, אינה עובדת לא את
הבן ולא את הבת אלא יוצאת לפשי.
הגמרא מקשה על דברי רבי פאמי:
והאי לאמא תעשה בן להכי הוא דאיתא - האם היקש זה של
אמה עבריה לעבד הנרצע בא ללמדנו שאינה עובדת את בני
אדוניה, הא מילי ליה לברתנא - הרי נדרש הוא כדי ללמדנו את
הדין המבואר בברייתא, הדורשת את דברי הכתוב 'ואם לאמא תעשה
בן, להעניק - שחייב האדון להעניק מרכושו לאמה
העבריה בשעת שחרורה.
ומבררת הברייתא, אמה אומר שהיקש זה הוא לענין שחייב האדון
להעניק מרכושו לאמנתו העבריה, או אינו אלא לרציעה - ואולי
אינו אלא ללמד שאם אין האמה חפצה להשתחרר לאחר שש
שנים יש לרצוע את אונה. כשהוא - הכתוב העוסק בדיני רציעה,
אומר (שמות כא ה) 'ואם אומר יאמר העבד, יש לדייק שדווקא
בעבד נאמר דין זה ולא באמה העקרה, ואם כן הרי דין רציעה
אומר שאינו נוהג אלא בעבד ולא באמה, הא מה אני מקיים 'ואם
לאמא תעשה בן' - איזה דין יש ללמוד מכך שהוקשה אמה
לעבד, להעניק - שחייב האדון להעניק לה מרכושו בשעת
שחרורה.
ומבואר שלא כדברי רבי פאמי הסובר שהוקשה אמה לעבד לענין
שאינה עובדת את יורשי אדוניה. מתרצת הגמרא, ששני הדינים
נלמדים הם מן ההיקש, אם בן - שאם לא היה בא הכתוב אלא
ללמד שאין אמה העבריה עובדת את יורשי אדוניה, נכתוב קרא
'ואם לאמא תעשה בן, ובוה די כדי להקיש אמה לעבד, מאי תעשה' -
מדוע הוצרך הכתוב להוסיף את תיבת 'תעשה', שמעתי מינה תרתי
- יש ללמוד מכאן את שני הדברים, האחד, שאינה עובדת את
יורשי אדוניה, והשני, שנצטוו האדון להעניק מרכושו אף

מתרצת הגמרא, למד לשיטת ר' שמעון בברייתא לעיל, נאמר
'קב' למעוטי כפפים שאין מעניקים מהם, ולמד - לשיטת רבי
אליעזר בן יעקב נאמר 'קב' למעוטי פירות. שלא נאמר שמכין
שנאמר 'אשר ברכך ה' אלקיך' לרבות שאר מינים, אם כן אף אלו
בכלל, לכך נאמר 'קב' למעט אותם.
הנה רבנן נאמר בהענקה (דברים טו יד) 'אשר ברכך ה' אלהיך, וכול
- היינו סבורים לומר שרק אם נתבדך בית בגללו - בגלל עבודת
העבד, מעניקים לו, אבל אם לא נתבדך בית בגללו אין מעניקים לו
- אין חובה להעניק לו. תלמוד לומר 'העניק תעניק' מכל מקום -
לכך כפלה התורה וכתבה 'העניק תעניק', ללמדנו שבכל אופן חייב
האדון להעניק, אם בן שאין מצוות הענקה תלויה במה שנתבדך
האדון, מה תלמוד לומר מדוע תלתה התורה את הענקה בדבר
'אשר ברכך ה' אלהיך, ללמדך שהכל לפי ברכה הן לו - שתוסיף
להעניק לעבד לפי רוב הברכה שבאה לך מחמתו. רבי אלעזר בן
עזריה חולק ואומר, דברים בכתבן - כפי שמשמע בפשטות מהפסוק,
אם נתבדך בית בגללו מעניקים לו, ואם לא נתבדך בית בגללו אין
מעניקים לו. אם בן מה תלמוד לומר - מדוע כפלה התורה ואמרה
'העניק תעניק' משום שדברה תורה כלשון בני אדם שדרכם לדבר
בלשון כפולה, אך לא נאמר לשום דרשה. הנה רבנן, עבד עברי
שמת אדונו, עובד את הבן עד שימלאו לעבד שש שנים מיום
מכירתו, או שיחול היובל בינתיים. ואינו עובד את הבת - אך אם
לאדון כן אלא בת, אינו עובד אותה אלא יוצא לחירות. אמה
עקרה שמת אדוניה, אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת, כלומר
בין אם יש לו בן ובין אם אין לו אלא בת, יוצאת האמה לחירות.
וכן הנרצע ועבד עברי הנמכר לעובד בוכבים, אינו עובד לא את
הבן ולא את הבת, אלא יוצאים לחירות. הגמרא מבררת את מקור
הדינים שנאמרו בברייתא. אמר ר' פאמי, עבד עברי עובד את הבן ואינו
עובד את הבת, שואלת הגמרא, מנהני מילי - מנין למדו דינים אלו.
משיבה הגמרא, הנה רבנן בברייתא, בעבד עברי נאמר (דברים טו
יב) 'ועבדך שש שנים, מזה שלא נאמר 'ועבד' משמע דוקא 'לך' -
כלומר את האדון צריך העבד לעבוד, ולא ליורש - אם מת והניח
אחד משאר היורשים ובת או אב, חוץ מבן אינו צריך
לעבד. אלא יוצא לחירות. שואלת הברייתא, אמה אומר
שבתיבת 'ועבדך' מיעטה התורה לך ולא ליורש אבל את הניח בן
צריך העבד לעבוד אותו, או אינו - שמוא נאמר אלא 'לך' - דהיינו
רק לך ולא לבן - שאפילו הניח האדון בן ליורשו יוצא העבד
לחירות. משיבה הברייתא. כשהוא אומר (שמות כא ב) 'שש שנים
עבד' ולא נאמר 'ועבדך' שמשמע דוקא 'לך', אלא אף את אחרים
צריך העבד לעבוד, הרי לבן אומר - יש לי ללמוד מכאן שאף את
הבן צריך העבד לעבוד. הא - אם כן מה אני מקיים - על איזה אופן
נאמר 'ועבדך שש שנים' שמשמע שאינו צריך לעבוד לאחר, לך
ולא ליורש אחר מלבד הבן. מבארת הברייתא, מה ראית לרבות את
הבן בפסוק 'שש שנים יעבד', ולהוציא את האם מהפסוק 'ועבדך
שש שנים'. מרבה אני את הבן - מסתבר יותר לרבות את הבן שירש
את העבד, שכן קם תחת אביו ליעד - יכול הוא לקדש את
האמה העבריה בכסף מקנתה שנתנה לאביו, ואינו צריך לתת לה
כסף אחר, ולשדה אחוזה - שאם הקדיש אביו שדה שירש מאבותיו
ופדה אותה הבן מיד הקדש, חוזרת לידי אביו ביובל כאילו פדה
אותה בעצמו. מה שאין כן אם פדה אנשים אחרים, אינה חוזרת
עוד לידי האב אלא מתחלקת ביובל לכהנים. ומכיון שבשני דברים
אלו מצאנו שרק הבן עומד במקום אביו, ולא שאר היורשים,
לפיכך מסתבר שאף לענין עבד עברי בן יורש את אביו ולא שאר
היורשים. שואלת הברייתא, ארובה יש לומר להיפך, שמרבה אני
את האם שכן קם תחת אחיו ליבום - שהוא זה שמייבם את אשת
אחיו אם מת אחיו בלא בנים, נמצא שהוא עומד במקום אחיו.

לעיל (יד): השונה את האופנים שבהם יוצא עבד עברי לחירות, ולאחר מכן אומרת 'ותיה עליו אמה העבירה שקונה עצמה בסימניו', ומבואר בדברי המשנה שאמה העבירה יוצאת לחירות בכל האופנים שבהם יוצא עבד עברי לחירות, ובנוסף לכך אף בסימניו. והרי זה סותר למבואר מדברי הברייתא שאין אמה העבירה יוצאת לחירות בשנים, יובל, ומיתת האדון. מתרצת הגמרא, אמר רב ששת, אין כל סתירה בין המשנה לברייתא, מאחר שהברייתא עוסקת בפגול שיערה - באופן שהאדון ייעד וקידש את האמה, שלאחר מכן נידונית היא כאשתו ואינה יוצאת ממנו בשנים וביובל אלא בגט, והמשנה עוסקת באופן שהאדון לא ייעד את האמה, ובזה אכן יוצאת היא לחירות בכל האופנים שעבד עברי יוצא לחירות, ובנוסף אף בסימנים. מקשה הגמרא, אם אכן עוסקת הברייתא באופן שהאדון יעדה, פשיטא אינה יוצאת בשנים וביובל, שהרי אשתו היא לכל דבר, ופשיטא פגול - ואם רוצה היא לצאת מרשותו זקוקה היא לגט, ומדוע הוצרכה הברייתא להשמיענו דינים אלו. מתרצת הגמרא, מהו דתיקא לא ליפסלה הילכתא מינה - היה מקום לומר, שמאחר שמתחילה מכרה אביה לאדון זה בתורת אמה עבירה, אף לאחר שנשאה לא יתבטלו ממנה דינים אלו, ויכולה היא ליצא מרשותו בשנים וביובל, אף ללא קבלת גט כריתות, קא משמע לן הברייתא שאין הדין כן, אלא הרי היא ככל אשה ישראלית שאינה יוצאת מרשות בעלה אלא בגט. שבה הגמרא ומקשה, אי הכי - אם הברייתא עוסקת באופן שהאדון ייעדה, אמאי יוצאה בסימניו - מדוע מבואר בדברי הברייתא שיוצאת היא מרשות האדון בסימני נערות, הרי עתה היא כאשתו לכל דבר, ואין לה לצאת אלא בגט. מתרצת הגמרא, הכי קאמר, אם לא יעדה האדון, יוצאה מרשותו בנוסף לכל יציאות עבד עברי, אף בסימניו. דהיינו, שהברייתא עוסקת בשני אופנים שונים. הרישא עוסקת באופן שיעדה האדון, שבוה עדיף העבד עליה, שהיא אינה יוצאת בשנים וביובל ומיתת האדון אלא בגט כריתות, בעוד שעבד עברי יוצא בהם. ואילו הסיפא עוסקת באופן שלא ייעדה, שאז עדיפה היא על העבד, שיוצאת לחירות בכל האופנים שיוצא בהם העבד, ובנוסף אף בסימני נערות. שנינו בברייתא שאחד מן הדינים הנוהגים באמה עבירה ולא בעבד עברי הוא, ואינה נמכרת ונשנית, בעוד שעבד עברי ניתן למוכרו כמה פעמים. ומקשה הגמרא סתירה על כך מברייתא אחרת. מכלל - יש ללמוד מדברי הברייתא, דעבד עברי נמכר ונשנה - שרשאים בית דין למכור הגבד לעבד כמה פעמים, והתניא - והרי שנינו לא כן. בברייתא הדורשת את דברי הכתוב (שמות כב ב) 'אם אין לו ונמכר בנזכית', ומבארת שיש למעט מתיבת 'בנזכיתו' שלשה ענינים. האחד, 'בנזכיתו' ולא בכפילו - שאם יש לגבד לשלם את דמי הקרן ולא את דמי הכפל, אינו נמכר בשל כך. השני, 'בנזכיתו' ולא בנזכיתו - עדים שהעידו על אדם שגבד ונמצאו זוממים ושרקנים, שדינם לשלם את הסכום שחפצו לחייב את הנידון, אם אין בידם לשלם אינם נמכרים בעבור כך. השלישי, 'בנזכיתו' בין שנמכר פעם אחת שוב אי אתה רשאי למכרו - יש ללמוד מדברי הכתוב, שלאחר שמכרו בית דין את הגבד פעם אחת לעבדות, שוב אינם רשאים לשוב ולמוכרו. מבואר אם כן מדברי הברייתא, שאין עבד עברי נמכר פעמיים, והרי זה סותר לדברי הברייתא לעיל הסוברת שרק אמה העבירה אינה נמכרת בשנית. מתרצת הגמרא, אמר רבא לא קשיא - אין להקשות סתירה בין הברייתות, מאחר שאינן עוסקות באופנים שווים. קאן - ברייתא

1 וְכָאן - הברייתא הסוברת שרוח חכמים נוחה מן המחזיר הלואה
2 לכן הגר, עוסקת בבן שהחזיר ושלל בקדושה ולידתו בקדושה -
3 שבשעה שנתעברה אמו היו הוריו גויים, ונתגייירו קודם לידתו. ויש
4 לחוש שאם לא יחזירו לו את חוב אביו, יסברו האנשים שאף
5 בישראל גמור אין הלווה צריך להחזיר ליורשים מעות שלוה מן
6 אביהם.
7 הגמרא מביאה דעה נוספת מנין שגוי יורש את אביו מן התורה:
8 רב חייא בר אבין אמר בשם רבי יוחנן, שהמקור לכך שעובד בוכבים
9 יורש את אביו דבר תורה הוא מדכתיב (דברים כד) 'כי ירשע העשוי
10 נתתי את הר שעייר, שעשו ירש את הר שער מאברהם אבינו, ויש
11 ללמוד מכאן, שגוי יורש את אביו מן התורה.
12 מקשה הגמרא, ודלמא ישראל מוקר שמי - שמה שונה דינו של
13 ישראל מומר מגוי, שמאחר שעשו נידון בישראל מומר, לכך יורש
14 הוא את אביו, אך אין להוכיח מכאן שגוי יורש את אביו מן
15 התורה.
16 ולכן מביאה הגמרא מקור אחר לדין זה, אלמא מהכא - מפסוק זה
17 יש ללמוד שגוי יורש את אביו מן התורה, דכתיב (דברים כט) 'כי
18 לבני לוי נתתי את ער ירשע, ומכאן שדין ירשע נוחה אף בגוי.
19 מבררת הגמרא, ורב חייא בר אבין הלומד מפסוק זה דין ירשע
20 בגוי, מאי טעמא לא אמר בקרא, הלומד דין ירשע בגוי מכך
21 שהוצרך הכתוב למעט שאין עבד עברי הנמכר לגוי עובד את
22 יורשו.
23 ומבארת, מי כתיב וחשב עם קנהו ולא עם יורשי קנהו - האם
24 מפורש בפסוק שעל העבד לערוך חשבון רק עם קנהו ולא עם
25 יורשיו, הרי אין הדבר כן, שלא נאמר אלא 'וחשב עם קנהו', ואין
26 הכרח למעט את יורשיו, ועל כן לא ניתן גם ללמוד מכאן שגוי
27 יורש את אביו.
28 ממשכיה הגמרא לברר, וקרא הלומד שגוי אינו יורש את אביו,
29 מכך שהוצרך הכתוב למעט שעבד עברי אינו עובד את יורשי
30 הגוי, מאי טעמא לא אמר קרב חייא בר אבין הלומד דין זה מן
31 הכתוב 'ולבני לוי נתתי את ער ירשע'.
32 ומבארת, משום כבודו דאברהם שמי - דהיינו, יתכן לומר שאף
33 אם גוי אינו יורש את אביו מן התורה, מכל מקום ירשו בני לוי את
34 אביהם, משום כבודו של אברהם אבינו.
35 הגמרא מביאה ברייתא המפרטת דינים הנוהגים בעבד עברי ולא
36 באמה ולהפך:
37 תנו רבנן, יש דינים הנוהגים בעבד עברי שאין נוהגים באמה עבירה,
38 ויש דינים הנוהגים באמה עבירה שאין נוהגים בעבד עברי.
39 ועתה מבארת הברייתא את פרטי הדינים. יש דינים הנוהגים בעבד
40 עברי שאינם נוהגים באמה עבירה, שהיא יוצאת לחירות בשנים -
41 לאחר שש שנים, וביובל - אם פגע היובל בתוך שש שנים, ובמיתת
42 האדון - אם מת האדון בתוך שש שנים. מה שאין כן באמה עבירה
43 שאינה יוצאת לחירות באופנים אלו.
44 ויש דינים הנוהגים באמה עבירה שאינם נוהגים בעבד עברי, שהרי
45 אמה עבירה יוצאה בסימניו - כאשר מביאה סימני נערות, ואינה
46 נמכרת ונשנית - לאחר שמכרה אביה פעם אחת ונשתחררה, אינו
47 יכול לשוב ולמכרה, ומפדין אותה מן האדון בעל פיהו של האב,
48 שאם ישנה יכולת בידו לפדותה כופין אותו על כך, מה שאין כן
49 בעבד עברי, שאין דינים אלו נוהגים בו.
50 הגמרא דנה בדברי הברייתא:
51 אמר רב - שנינו בברייתא, שיש דינים הנוהגים בעבד עברי שאין
52 נוהגים באמה עבירה, והיינו שהוא יוצא לחירות לאחר שש שנים,
53 או בשנת היובל, או במיתת האדון. ואילו אמה העבירה אינה
54 משתחררת באופנים אלו.
55 ומקשה הגמרא, ורמינא - יש להקשות על כך מדברי המשנה

קידושין. פרק ראשון - האשה נקנית - דף יח עמוד א - מתוך מהדורת "אבן ישראל" (שטיינזלץ) רמא

רש"י

ולידתו בקדושה — היכא דלידתו של בן בקדושה — מיוחדת בישראל גמור. מאי טעמא לא אפר כרובא — דליף לה מ'מחשבו עם קונדו', מה שאין בן באמה העכירה — לקמיה בעי לה. ואינה נמכרת ונשנית — לקמיה לילף ליה. בעל כרחו — לקמיה מפרש ליה. יתירה עליה אמה העכירה — אלאמא כל דהך איתנהו בה. כגון שיערה — ותו לא נפקא בהני, אלא בגט. ודילכא — הלקוח אמה העכירה. ואם רצתה לצאת באחד מאלו בלא גט — תצא. קא משמע לן. ולא בכפילו — אם יש לו לשלם את הדקין, ואין לו ממנה לשלם הכפל — אינו נמכר. בזממו — אם העיד בחבירו שגנב, והזחם, ואין לו במנה לשלם — אינו נמכר. בגניבתו בין שנמכר פעם אחת שוב אינו נמכר — קא סלקא דעתך: "ונמכר בגניבתו" משמע ליה: ונמכר פעם אחת, ולא שתי מכירות. כאן בגניבת אחת כאן בשתי גניבות — כאן בגניבת אחת — פעם אחת. דאם אינו שוה כל גניבתו — אינו נמכר בשביל חצייה, ולכשיצא ימכר משום חצייה. והאי דקתני "ונמכר ונשנה" — בשתי גניבות, אפילו לא עמד ברין עד שגנב שתיים ואינו שוה אלא דמי אחת — נמכר וחזר ונמכר, דכל חזא וחזא קרינן ביה "ונמכר בגניבתו". טובא משמע — אם עמד על שתיים ברין אחד — כולל ברין ביה "בגניבתו", כדכתיב (ויח' ד) "ובהמה רבה וגו'" "והדגה אשר ביאור" (שמות ז), אלא כאן באדם אחד — שעמד ברין בבת אחת — אינו נמכר ונשנה, אפילו בגניבות הרבה, דהוא דומיא דאחת — הכתוב הוציאה בלשון חזיה. אבל בשני בני אדם שמעמידים אותו שתי פעמים ברין — נמכר בשביל כל אחת ואחת. והוא הדין אם גנב ועמד ברין ונמכר, וחזר וגנב משיצא — חזר ונמכר. והאי גרסינן: תנו רבנן גניבו אלה, ושנה חמש מאות — נמכר וחזר ונמכר. גניבו חמש מאות ושוה אלה — אינו נמכר כלל. כגנב פסבר — לא פחות ולא יותר. כהא זמניה רבי אליעזר לרבנן — יש לו פתחון פה ונצחון מלחוקות זה. ולא חציו — כי השתא, ששח שחך עבודת שש שנים פי שנים בגניבתו, ואין עליו לעבוד אלא חציו. מאי גיטו — היכי דמי בעל כרחו דעכירה טפי מעכירה? אי למימרא דאי לית ליה גירענות בחבטין ליה שטרא על דמיה, ותנחם לו כשתשיג ידה — מנא לן? הא אידו נקט מרגיטא — גופה המשוכבד לו, ואנן ידבנן ליה חספא? בעל כרחיה דאב — אם יש לו — כופין אותו ופודה אותו, ומני — הא דקתני: אינה נמכרת ונשנית. מוכר אדם בתו לאישות ושונה — קיבל בה קידושין, ונתארמלה או נתגרשה מן האירוסין — חזר ומקדשה לאחר, וכסף קידושה שלו, אם לא בגרה. לשפחות ושונה — מכרה ויצאה בשש או ביובל או במיתת האדון, ועודא טענה — חזר ומוכרה. אבל יוצאה בסימנין — לא. דאפילו לא מכרה ומעלה והביאה לסימנין — אינו מוכרה, כדכתיב במסכת ערכין (פס'ט): יכול מוכר אדם את בתו כשהיא נערה? אמרת: ומה מכרה כבר — יוצאה עכשיו, שניה מכרה אינו דין שלא נמכר? לאישות אחר שפחות — מוכרה בקבלת קידושין אחר שפחות. ויצאתו אחר — קיבל אלה. אבל לא לשפחות אחר — קיבל קידושין וחזרה אלו, שנתארמלה — אין חזר ומוכרה לשפחות. ולקמיה ילפין לה. ובפלוניא דהני תנאי — כלומר, קמפלגי תנא קמא ורבי שמעון בדרשה דהאי קרא דפליגי בה רבי אליעזר ורבי עקיבא. בדברי רבי עקיבא גרסינן כיון שפירש מילתו עליה — דעל כרחך מביע

ולידתו בקדושה — היכא דלידתו של בן בקדושה — מיוחדת בישראל גמור. מאי טעמא לא אפר כרובא — דליף לה מ'מחשבו עם קונדו', מה שאין בן באמה העכירה — לקמיה בעי לה. ואינה נמכרת ונשנית — לקמיה לילף ליה. בעל כרחו — לקמיה מפרש ליה. יתירה עליה אמה העכירה — אלאמא כל דהך איתנהו בה. כגון שיערה — ותו לא נפקא בהני, אלא בגט. ודילכא — הלקוח אמה העכירה. ואם רצתה לצאת באחד מאלו בלא גט — תצא. קא משמע לן. ולא בכפילו — אם יש לו לשלם את הדקין, ואין לו ממנה לשלם הכפל — אינו נמכר. בזממו — אם העיד בחבירו שגנב, והזחם, ואין לו במנה לשלם — אינו נמכר. בגניבתו בין שנמכר פעם אחת שוב אינו נמכר — קא סלקא דעתך: "ונמכר בגניבתו" משמע ליה: ונמכר פעם אחת, ולא שתי מכירות. כאן בגניבת אחת כאן בשתי גניבות — כאן בגניבת אחת — פעם אחת. דאם אינו שוה כל גניבתו — אינו נמכר בשביל חצייה, ולכשיצא ימכר משום חצייה. והאי דקתני "ונמכר ונשנה" — בשתי גניבות, אפילו לא עמד ברין עד שגנב שתיים ואינו שוה אלא דמי אחת — נמכר וחזר ונמכר, דכל חזא וחזא קרינן ביה "ונמכר בגניבתו". טובא משמע — אם עמד על שתיים ברין אחד — כולל ברין ביה "בגניבתו", כדכתיב (ויח' ד) "ובהמה רבה וגו'" "והדגה אשר ביאור" (שמות ז), אלא כאן באדם אחד — שעמד ברין בבת אחת — אינו נמכר ונשנה, אפילו בגניבות הרבה, דהוא דומיא דאחת — הכתוב הוציאה בלשון חזיה. אבל בשני בני אדם שמעמידים אותו שתי פעמים ברין — נמכר בשביל כל אחת ואחת. והוא הדין אם גנב ועמד ברין ונמכר, וחזר וגנב משיצא — חזר ונמכר. והאי גרסינן: תנו רבנן גניבו אלה, ושנה חמש מאות — נמכר וחזר ונמכר. גניבו חמש מאות ושוה אלה — אינו נמכר כלל. כגנב פסבר — לא פחות ולא יותר. כהא זמניה רבי אליעזר לרבנן — יש לו פתחון פה ונצחון מלחוקות זה. ולא חציו — כי השתא, ששח שחך עבודת שש שנים פי שנים בגניבתו, ואין עליו לעבוד אלא חציו. מאי גיטו — היכי דמי בעל כרחו דעכירה טפי מעכירה? אי למימרא דאי לית ליה גירענות בחבטין ליה שטרא על דמיה, ותנחם לו כשתשיג ידה — מנא לן? הא אידו נקט מרגיטא — גופה המשוכבד לו, ואנן ידבנן ליה חספא? בעל כרחיה דאב — אם יש לו — כופין אותו ופודה אותו, ומני — הא דקתני: אינה נמכרת ונשנית. מוכר אדם בתו לאישות ושונה — קיבל בה קידושין, ונתארמלה או נתגרשה מן האירוסין — חזר ומקדשה לאחר, וכסף קידושה שלו, אם לא בגרה. לשפחות ושונה — מכרה ויצאה בשש או ביובל או במיתת האדון, ועודא טענה — חזר ומוכרה. אבל יוצאה בסימנין — לא. דאפילו לא מכרה ומעלה והביאה לסימנין — אינו מוכרה, כדכתיב במסכת ערכין (פס'ט): יכול מוכר אדם את בתו כשהיא נערה? אמרת: ומה מכרה כבר — יוצאה עכשיו, שניה מכרה אינו דין שלא נמכר? לאישות אחר שפחות — מוכרה בקבלת קידושין אחר שפחות. ויצאתו אחר — קיבל אלה. אבל לא לשפחות אחר — קיבל קידושין וחזרה אלו, שנתארמלה — אין חזר ומוכרה לשפחות. ולקמיה ילפין לה. ובפלוניא דהני תנאי — כלומר, קמפלגי תנא קמא ורבי שמעון בדרשה דהאי קרא דפליגי בה רבי אליעזר ורבי עקיבא. בדברי רבי עקיבא גרסינן כיון שפירש מילתו עליה — דעל כרחך מביע

אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר שפחות. ובפלוניא דהני תנאי, דתניא: "בגברא בה"

בין

ביון שפירש טליתו — פירש בקונטרס: בדברי עקיבא גרס: כיון שפירש טליתו, דעל כדרך מיבעי ליה לאוקמי יש אם למקרא. כדאמרין פרק קמא דסנהדרין (ד.א.). ויש אם למסורת כרבי אליעזר, כדדרשין בבבורות (ל.ד.). דרמין מהא פלוגתא על מילתא אחריתא, דאמר הוה: לרבי אליעזר יש אם למקרא, ורמין עלה מהא דיש אם למסורת

ביון שפירש טליתו עליה שוב אין רשאי למוכרה, דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר: "כבגדו בה" ביון שפגד בה - שוב אין רשאי למוכרה. במאי קמיפלגי? רבי אליעזר סבר: יש אם למסורת, ורבי עקיבא סבר: יש אם למקרא, ורבי שמעון סבר: יש אם למקרא ולמסורת. בעי רבה פר אבוה: יעוד, נישואין עושה או אירוסין עושה? נפקא מינה לירושא, ולטמא לה, ולהפר נדריה. מאי? - תא שמע: "כבגדו בה" ביון שפירש טליתו עליה - שוב אינו רשאי למוכרה. ובגוי הוא דלא מובין לה, הא יעודי - מיעד לה. ואי אמרת נישואין עושה, ביון דנישאת - שוב אין לאביה רשות בה. אלא לאו שמע מינה: אירוסין עושה. - אמר רב נתנן פר יצחק: הכא בקידושין דעלמא קאי, והכי קאמר: ביון שפגד אביה למי שנתחייב בשארה כסותה ועונתה - שוב אין יכול למוכרה. תא שמע: אין מוכרה לקרובים, משום רבי אליעזר אומר: מוכרה לקרובים. וישן שפגד אבא למנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט. האי אלמנה היכי דמי? אילמא דקדוש נפשה - אלמנה קרי לה? ואלא דקדשה אביה - מי מצי מובין לה? והא אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות, ואמר רב עמרם אמר רבי יצחק: הכא בקדושי יעוד, ולאליבא דרבי יוסי ברבי יהודה, דאמר: מעות הראשונות לאו לקדושין ניתנו. ואי אמרת נישואין עושה - ביון שנישאת, שוב אין לאביה רשות בה! - ואלא מאי - אירוסין עושה, וישן שפגד אבא? הא אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות! אלא מאי אית לך למימר - שאני אירוסין דידה מאירוסין דאביה, אפילו תמא נישואין עושה - שאני נישואין דידה מנישואין דאביה. - האי מאי? בשלמא אירוסין מאירוסין - שאני, אלא נישואין מנישואין מי

ותיב לא" באלף, והשתא מגלה על "בבגדו" שהוא לשון בגידה. **ובגוי** הוא דלא מובין לה את יעודי מיעד לה - לאו דוקא יעודי מיעד, אלא רוצה לומר: קדוש מקדש לה. דאי לא היה יכול לקדשה - אמאי קאמר: שוב אינו רשאי למוכרה? פשיטא, אפילו לקדשה אינו יכול, כל שכן למוכרה! ויש מיישבין הגירסא: ובגוי הוא דלא מובין לה - הא לשאר מילי מצי עבד. וכן נחמד במגד: הא יעודי מיעד לה? כלומר: והכי אמרין דשאר מילי מצי עבד והא כבר יעודי מיעד לה, ואי אמרת נישואין עושה - אין לאביה רשות בה. ודחוק. **בשלמא** אירוסין מאירוסין שאני - פירוש: שאני אירוסין דידה, דכיון דהוא לא קדשה - יכול למוכרה. אלא נישואין מנישואין מי שאני? פירש הקונטרס: כיון דמראיתא נפקא מרשותיה לגמרי. וקשה: והא אירוסין נמי הוו דאורייתא, כדילפינן לעיל מ"ב יקח. ובי תימא: דמכל מקום יש לחלק בין אירוסין לנישואין, משום דבנישואין נפקא מרשותיה לגמרי, כדפריש הקונטרס - הא ליתא, דהא קטנה, אי מסרה נפשה לחופה - הכי נמי דנפקא מרשותיה דאב? פשיטא: דלא! לכך יש ליישב פירוש הקונטרס הכי: בשלמא אירוסין מאירוסין שאני - דאבות ברשותיה דאב היא לכל מילי, לירושא ולטמא לה ולהפר נדריה עם בעלה, חוץ ממכירה שאינו רשאי למוכרה אחר שקבל כסף קדושה. אם כן הא מילתא הוי חדוש, ואיכא למימר אין לך בה אלא חדוש, ואיכא לאוקמי האי חדוש באירוסין דידה, פירוש: כשקיבל אביה קידושין, אבל נישואין גמורין, דמפיק לה לגמרי מרשותיה דאב - אם כן אין לחלק בין נישואין דידה לנישואין דידה, ובנישואין דידה נמי לא מצי מובין לה. אבל קטנה דמסרה נפשה לחופה - לא אשכחן דנפקא מרשותיה דאב הכי.

ליה לאוקמי יש אם למקרא כרבי עקיבא, כדאמרין בסנהדרין בפרק קמא, ויש אם למסורת כרבי אליעזר כדדייקין בבבורות. דרמין מהא פלוגתא על מילתא אחריתא, דאמרין הוה: לרבי אליעזר יש אם למקרא, ורמין עלה מהא דיש אם למסורת סביא ליה בפרק "כל פסולי המוקדשין". ובמילתא גרסין "שפירש טליתו עליה" בדברי רבי עקיבא, ודברי אליעזר ליתא הוה. **לעם נכר** - דהיינו לשפחות, לא מישול אלא, וישן ליה נכר - שפירש טליתו אדון עליה לשם יעוד, אם גירשה בגט וחורה אצל אביה. אבל לא יעדה, וחורה אצל אב - חוור ומוכרה, כרבנן דאמרין לעיל: לשפחות אחר אישות הוא דלא - כי הכא, דמכא יעדה הוה לא אישות. אבל לשפחות אחר אישות - מצי מובין, ורבי אליעזר אומר: כיון שבגד בה שמכרה לשפחות - שוב אינו יכול למוכרה לעם נכרי, דהיינו שפחות. אבל לשפחות אחר אישות - קידושין - מצי מובין, ורבי שמעון דריש להא כרבי אליעזר: כיון שבגד בה - שוב לא ימכרה, ודרש ליה נמי כרבי עקיבא - דכיון שפירש טליתו עליה לא ימכרה. להכי קאמר: לא לשפחות אחר אישות ולא לשפחות אחר שפחות. למסורת - "בבגדו" כתיב ולא "בביגדו", אין חברת חירק בלא יוד, ונקודה שתחת חבית' במקום יוד' משתמשת. אבל לפי מה שנבחר - היה לו לקרות חסד קמץ - "בבגדו" לשון בגידה, כמו שאתה קורא "בשמעו את דברי האלה" (דברים כט). **יש אם למקרא** - "בבגדו" קרינן כמו "ותתפשוהו בבגדו" (בראשית לט). **יש אם למקרא ולמסורת** - הילכך דריש תריהו, ואם תאמר: הא דאמר בסנהדרין גבי "סכת בסכת בסוכות" לרבי שמעון יש אם למקרא - הוה מצי למימר מקרא ומסורת, דאי איתיה להאי - ליתיה להאי, אם שלשה דפנות הכשרת - לא תדרש מקרא, ואם תפסול - לא תדרש מסורת. אבל כאן - יש לקיים שניהם. יעוד - אמר לאמנו העבריה: הרי את יעודה לי בבספ מקנתך. הא יעודי מיעד - כלומר, לקידושין שלא לשם שפחות מוכרה. אין לאביה רשות בה - כדאשכחן לענין דריש, דאפקא קרא מרשותיה "ונדר אלמנה וגרושה וגו'", ולענין ירושה - "ורש אתה" - במאן שחבילת ירושה את אשתו. **הכא** - דקטני: פירש טליתו - לאו ביעוד קאי, אלא בקדושי קטנה בעלמא, שלא נמכרה. ביון שפגד למי שנתחייב בה כו' - כלומר, שקדשה לאישות. אין מוכרה - האב לבתו לקרובים שהיא אסורה עליהם ליעד, דבעינן "אשר לא יעדה" (שמות כא). מוכרה לקרובים - ולא בעינן יעוד. והכי דאיתיה - אמר קרא דתפיס. וישן שפגד - כשהיא אלמנה, לכהן גדול. וקידושין תופסין לו בה, וקידושין תופסין בחיובי לאוין. כדלקמן בפרק שליש (ס.פ.). **אי קדוש נפשה** - שלא על ידי אביה, ונתארמלה הימנו. **אלמנה קרי** לה - בתמידי: וכי יש במעשה קטנה כלום? **ואמר רב עמרם גרסין. הכא** - שנתארמלה מקדושי יעוד. והאי דהדר מצי קטנה ולא קרי ליה לשפחות אחר אישות - אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה היא, דאמר לקמן (י.ט.א.): מעות הראשונות של מקנתה לאו לקדושין ניתנו. וכי מיעד לה - בעבדות שיש לו עליה מיעד לה, ואין קדושין אלו על ידי האב, וגזירת הכתוב היא שהיו קידושין - הילכך הדר מצי לזבנה. **הא אין אדם מוכר ובג** - ואפילו אחר אירוסין. **שאני אירוסין דידה** - דכיון דהוא לא קדשה - יכול למוכרה. **בשלמא אירוסין מאירוסין שאני** - דאיכא למימר: אאק קפיד דלא לזבנה בתר דקדשה. וכיון דהני קדושין לאו איהו עביד - ניתנו לו רשות למוכרה. **אלא נישואין**

מי

במאי

עושה ולא נישואין, ומאחר שעדיין לא נישאת לאיש לא יצאה
מרשות אביה, ורשאי הוא לקדשה עתה לאדם אחר, וכסף
קדושה שלו.
דוחה הגמרא, אמר רב נחמן בר יצחק הקא בקידושין דעלמא קאי
- ברייתא זו אינה עוסקת באמה עבריה שנתייעדה לאדונה, אלא
באדם שקידש את בתו, ולאחר מכן מת הארוס או גירשה, והכי
קאמר - וזו היא כוונת הברייתא באומרה 'כיון שפירש סליתו
עליה, שמכין שפסקה אביה לקידושין למי שנתייחב בשארה -
מזון, בסותה - בגדים, וזו היא פרישת הטלית, ועונתה - עונת
תשמיש, שוב אין יכול למוכרה לשפחות, שאין אדם מוכר את בתו
לשפחות לאחר שמסרה לאישות. הגמרא מנסה לפשוט הספק
מברייתא נוספת:
תא שמע, אין האב מוכרה לקרובים - לקרובי משפחתו שאסורים
לשאתה לאשה, מאחר שאינם יכולים לקיים בה מצוות ייעור. זו
היא דעת חכמים. משום רבי אליעזר אמרו מוכרה לקרובים, שאין
הייעוד מעכב. וישן - מודים חכמים לרבי אליעזר, שמוכרה האב
כשהיא אלמנה, אפילו לבתו גדול האסור באלמנה, וכן מוכרה
כשהיא גרושה וחלוצה לבתו הדיום, שאף על פי שאסורה היא
להנשא להם, מכל מקום מאחר שאם יקדשה תופסים בה
קידושין, רשאי האב למוכרה להם. מבררת הגמרא, תא אלמנה
הכי דמי - כיצד יתכן מצב זה שרשאי אדם למכור את בתו
כשהיא אלמנה, אליבא דרביה נפש - אם באופן שקידשה
עצמה בקטנותה ומת בעלה, אלמנה קרי לה - האם נקראת היא
אלמנה, הלא אין הרשות בידה לקדש עצמה כשהיא קטנה, ולא
חלו הקידושין כלל. ואלא בהכרח יש להעמיד באופן דרביה
אביה, ומת הארוס, ועתה חפץ האב למוכרה לאמה עבריה, מי מצי
מזבין לה - האם רשאי הוא למכרה באופן כזה, והא אין אדם מוכר
את בתו לשפחות אחר שמסרה מקודם לכן לאישות.
ואמר רב עמרם אמר רבי יצחק, הקא בקדושי יעור - הברייתא
עוסקת באופן שמכרה האב מקודם לכן לאמה, וייעדה האדון לו
לאשה, ומת. ועתה חפץ האב לשוב ולמכרה לשפחות, ואף שכבר
ייעדה האדון לו לאשה, אין אנו דנים את האב כמוכרה לשפחות
לאחר אישות, מאחר שברייתא זו היא אליבא דרבי יוחנן ברי
היהודה, דאמר (לקמן יט.) מעות הראשונות לאו לקדושין ניתנו -
דהיינו, כאשר מייעד האדון את האמה לו לאשה, אינו מייעדה
בכסף ששילם לאביה בשעת מכירתה, אלא בזכות שיעבוד הממון
שיש לו עליה, ונמצא שאין האב מוסרה לקידושין, אלא האדון
מקדשה מדעת עצמו, ועל כן רשאי האב לשוב ולמכרה לאחר
שנתאלמנה או נתגרשה, שאין כאן שפחות אחר אישות.
ועתה מבארת הגמרא כיצד ניתן לפשוט מדברי הברייתא את
הספק לגבי ייעור:
ואי אפרת שייעור נישואין עושה, כיצד רשאי האב לשוב ולמכרה
לאחר שכבר נתייעדה מקודם לכן, הרי בין שנישאת לאדון יצאה
מרשות אביה לגמרי, ושוב אין לאביה רשות בה כלל.
הגמרא מקשה על ראייה זו:
ואלא מאי כוונתך לומר שייעור אירוסין עושה, ועל כן רשאי האב
למוכרה לאחר מכן בשנית, והרי עדיין אין הברייתא מיושבת בכך,
שהרי שנינו וישן רבי אליעזר וחכמים שמוכרה האב לאחר שכבר
נתייעדה, ומדוע, והא אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות,
ומאחר שכבר נתקדשה לאדון על ידי הייעור, כיצד רשאי האב
למוכרה. אלא מאי אית לך למימר - בהכרח צריך אתה לומר שאין
בכך קושיא, מאחר דשאני אירוסין דיהא מאירוסין דאביה - שיש
לחלק בין אם מסרה האב לשם קידושין, שאז אינו רשאי לשוב
ולמכרה לשפחות, לבין אם נתאסרה מעצמה לאדון, שבוה רשאי
האב למכרה לאחר מכן לשפחות. אם כן, אפילו תיקא שייעור

ומבארת את התיבות 'בבגדו בה' מלשון בגד, והכוונה בזה שפין
שפירש האדון את סליתו עליה, דהיינו שיעד את האמה העבריה
לו לאשה, ולאחר מכן מת או גירשה בעודה קטנה וחזרה לבית
אביה, שוב אין האב רשאי למוכרה לעבדות, שאין אדם מוכר את
בתו לשפחות אחר אישות, אך אם לא נתייעדה, רשאי האב
למכרה לשפחות אחר שפחות. אלו דברי רבי עקיבא.
רבי אליעזר אומר שיש לדרוש את תיבות 'בבגדו בה' מלשון
בגידה ולא מלשון בגד, שפין שפגד בה אביה ומכרה לשפחות,
שוב אין רשאי למוכרה פעם נוספת לאמה, שאין אדם מוכר את
בתו לשפחות אחר שפחות, אך אם נתייעדה במכירה הראשונה,
רשאי האב לשוב ולמכרה לאחר שנתאלמנה או נתגרשה, כיון
שמוכר אדם את בתו לשפחות אחר אישות.
הגמרא מבארת את סברות מחלוקתם:
במאי קמיפלגי - באיזו סברא נחלקו רבי אליעזר ורבי עקיבא, רבי
אליעזר סבר יש אם למסורת - דהיינו, בכל מקום שישנה תיבה
שמשמעותה משתנית בין כתיבתה לקריאתה, סובר רבי אליעזר
שיש לדורשה לפי כתיבתה, ועל כן הוא דורש את תיבת 'בבגדו'
מלשון בגידה, שאילו היתה כוונת הכתוב לבגד היה צריך לכתוב
'בביגדו'.
ורבי עקיבא סבר יש אם למקרא - יש לדרוש את התיבה על פי
קריאתה, ומאחר שצורת הקריאה היא 'בבגדו' ולא 'בביגדו'
בהכרח כוונת הכתוב לבגד ולא לבגידה. וכן היא דעת תנא קמא
בברייתא לעיל, הסובר רבי עקיבא שרשאי האב למכור לשפחות
אחר שפחות ולא לשפחות אחר אישות.
ורבי שמעון שנחלק בברייתא לעיל על חכמים, וסובר שאין האב
רשאי למכור את בתו לא לשפחות אחר אישות ולא לשפחות אחר
שפחות, סבר יש אם למקרא ולמסורת - סובר הוא שכאשר ניתן
לדרוש גם את הכתיבה וגם את הקריאה ואינם סותרים זה לזה, יש
לדרוש כן, ועל כן הוא דורש את תיבת 'בבגדו' הן לענין בגד והן
לענין בגידה, שאין האב רשאי למכור את בתו, לא לאישות אחר
שפחות ואף לא לשפחות אחר שפחות. הגמרא מביאה ספק בענין
ייעור:
כעין רבה בר אבהו, יעור - שמייעד האדון את האמה לו לאשה
באמירת 'הרי את מייעדת לי בכסף מקנתך, נישואין עושה והרי
היא נשואה לו מעתה, ואינה זקוקה להכנס לחופה, או אירוסין
עושה והרי היא מקודשת לו מעתה, אך זקוקה עדיין להכנס לחופה
לשם נישואין.
והנפקא מינה בספק זה, הוא לגבי שלשה דברים. האחד, לירישה,
שאם ארוסה היא ומתה קודם שנכנסה לחופה, אין האדון יורשה,
אך אם נשואה היא, יורשה. השני, וליטמא לה, שאם ארוסה היא
ומתה קודם שנכנסה לחופה, אינו רשאי ליטמא לה אם כהן הוא,
אך אם נשואה היא, רשאי. והשלישי, ולהפך נדרה, שאם ארוסה
היא אינו מיפר נדרה אלא בשיתוף עם האב, אך אם נשואה היא,
מפר נדרה לבדו. מאי - מה היא הכרעת הדין בזה. הגמרא מנסה
לפשוט ספק זה מדברי הברייתא:
תא שמע - שנינו בברייתא הדורשת את דברי הכתוב 'בבגדו בה',
שפין שפירש האדון סליתו עליה לייעדה לו לאשה, ומת או
גירשה, שוב אינו רשאי האב למוכרה לשפחות. ומדייקת הגמרא
מדברי הברייתא, ובני הוא דלא מזבין לה - אין האב רשאי למכרה
שוב לשפחות לאחר שכבר נתייעדה, שאין אדם מוכר את בתו
לשפחות אחר אישות. תא יעודי מייעד לה - אך רשאי הוא לייעדה
ולקדשהו לאדם אחר. ואי אפרת שייעור נישואין עושה, כיצד
רשאי האב לקדשה לאחר, הרי בין שנישאת מקודם לכן לאדון
יצאה מרשות אביה לגמרי, ושוב אין לאביה רשות בה כלל.
אלא לאו שמע מינה - בהכרח יש ללמוד מכאן שייעור אירוסין

מ' שְׁאֵנִי - אך לענין נישואין לא ניתן לחלק כן, מאחר שבשעת
נישואין יוצאת היא לגמרי מרשות אביה, ושוב אין לו רשות בה
כלל, ועל כן אף באופן שנישאת מעצמה, אינו יכול לשוב ולמכרה
או לקדשה לאחר.
ונמצא שהראיה במקומה עומדת, שיש להעמיד את דברי
הברייתא שיכול האב למכור את בתו אלמנה, באופן שנתיעדה
לאדון, וכשיטת רבי יוסי ברבי יהודה שאין בכך מסירה מצד האב
לקידושין, וממילא ניתן להוכיח מכאן שאין הייעוד פועל נישואין
אלא קידושין בלבד, שאם לא כן לא היה האב רשאי למכרה.
מבררת הגמרא, וְלָרֵב נִתְּנָן פֶּרֶ יִצְחָק דְּאָמֵר שְׁאֵפִילוֹ לְשִׁטַּת רַבִּי
יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה מְעוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת שֶׁמֶסֶר הָאֵב לְאֶדוֹן לְקִדּוּשִׁין
נִתְּנָן, והאב הוא המוסר את בתו לקידושי ייעוד, אם כן בְּמֵאִי
מוֹקִים לָהּ - כיצד יבאר את דברי הברייתא, הרי מאחר שמסרה
האב לקידושין אינו יכול למכרה לשפחות, וכיצד יתכן שאב מוכר
את בתו כשהיא אלמנה.
מבאר הגמרא, מוֹקִים לָהּ - לברייתא, כְּשִׁיטַּת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּאָמֵר
(לעיל יח): שדווקא לְשִׁפְחוֹת אֲחֵר שִׁפְחוֹת הוּא דְּלֹא מְצִי מוֹבִין לָהּ
- אין האב רשאי למכרה, אֲכָל לְשִׁפְחוֹת אֲחֵר אִישׁוֹת מְצִי מוֹבִין
לָהּ, ועל כן רשאי הוא למכור את בתו לשפחה, לאחר שנתאלמנה
מן האדון.
נאמר בתורה וְאֵם לְבָנוֹ יִעֲדָנָהּ, וגו', שיכול אדם לייעד את אמתו
העבריה לבנו לאשה. כְּעִי ו' הסתפק ריש לקיש, מַה שְּׁמִיעָד אֲדָם
את אמתו לְבָנוֹ הַקָּטָן, הָאֵם 'כְּנִי' אָמֵר רַחֲמָנָא בְּסִתְמָא, והיינו כְּנִי כָל
דָּהוּ - כל שהוא, כלומר בכל גיל שהוא, אִי דִּלְמָא כְּנִי דּוּמְיָא דִּידֵיהּ
- או אולי 'כְּנִי' צריך להיות דומה לו, מַה הוּא - האדון, שיכול
ליעד לעצמו, כְּדוּל הוּא, שהרי קטן אינו יכול לקנות אמה עבריה,
אֵף כְּנִי שהוכר לגבי יעוד כְּדוּל הוּא.
הגמרא מביאה ראיה לפשוט את הספק: אָמֵר רַבִּי יוֹרְא, הָא שְׁמִיעָד
נאמר בתורה וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנָּאף אֶת אִשְׁתּוֹ אִשׁ, אֲשֶׁר יִנָּאף אֶת אִשְׁתּוֹ
רַעוּהוּ, מוֹת יוֹמֵת וגו', שהאב על אשת איש עונשו מיתה. ודרשת
הברייתא, מה שנאמר וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנָּאף אֶת אִשְׁתּוֹ, שֶׁאֵינוֹ
חַיִּיב מִיתָה עַל עוֹנוֹ זֶה, ומה שנאמר וְאִישׁ יִנָּאף אֶת אִשְׁתּוֹ אִשׁ, בא
למעט פֶּרֶם לְאִשְׁתּוֹ קָמָן, שהאב עליה אינו חייב מיתה. וְאִי אָמַרְתָּ -
ואם תאמר שהאב מִיֵּיעַד לבנו הקטן, אֵם כְּנִי מְצִינוּ אִישׁוֹת לְקָמָן,
והאב עליה יתחייב מיתה. ועל כרחק שאין כלל מציאות של אשת
קטן, משום שאי אפשר לייעד לבנו הקטן.
מקשה הגמרא על הראיה, וְאֵלֹא מֵאִי - מה נוכיח, שְׁאֵינוֹ מִיֵּיעַד
לבנו הקטן, אֲמַאי קָא מְעַט לִיה קָרָא - מדוע צריך הפסוק למעט
את האב עליה מחיוב מיתה, הרי אינה אשתו כלל, ואדרבה,
תִּפְשׁוּט מוֹנֵה - ממה שהוצרך למעט מיתה מאשת קטן, דְּמִיֵּיעַד
לבנו הקטן, ולכן הוצרכה התורה למעט שאין האב עליה חייב
מיתה.
מתרצת הגמרא, אָמֵר רַב אֲשִׁי, הָבָא - כאן שממעט הפסוק אשת
קטן, בְּיָבָם קָטָן כְּנִי תִשַּׁע שָׁנִים יוֹם אֶחָד שְׁבִיעִיתוֹ בִּיאָה, הָבָא עַל
יָבָמָת עֲסָקִין ו' מדובר, דְּמִדְּאִוְרִיתָא חֲזִיָא לִיה - שמהתורה זקוקה
היא לו ליבום, מַהוּ דְּתִימָא ו' שְׁמָא תִּאמְרוּ, שְׁכִינָן דְּמִדְּאִוְרִיתָא חֲזִיָא
לִיה - שמהתורה זקוקה היא לו ליבום, וְכִיָּאָתָּא שֶׁל כְּנִי תִשַּׁע בִּיאָה
היא, ונעשית בה כאשתו לכל דבר, יִהָא הָבָא עֲלֶיהָ מִתְּחִילִים כְּאִשְׁתּוֹ
אִישׁ, קָא מְשַׁמְעִין לָן - משמיענו הפסוק, שעל אף שאשתו גמורה
היא, אין האב עליה חייב מיתה משום אשת איש. ומכל מקום אין
ראיה לספיקו של ריש לקיש, האם אפשר לייעד לבנו הקטן.
שואלת הגמרא, אַמֵּנָם את הברייתא יישבנו, אֵךְ מֵאִי תִי עֲלֶיהָ - מה
יהא בספק זה, האם אפשר לייעד לבנו הקטן. פושטת הגמרא, הָא
שְׁמִיעָד, אָמֵר רַבִּי אֵיבָנוֹ אָמֵר רַבִּי יוֹאֵא, אֵין יְעוּד אֱלָא בְּדוּל, שאין
לייעד אלא לגדול, והוסיף רבי אייבון, אֵין יְעוּד אֱלָא מְדַעַת זֶה

שמיעדת לו. מקשה הגמרא, תְּרִיָא - וכי שנים הוצרך לומר, הרי
דין אחד הוא, שכיון שאין יעוד אלא מדעת, ממילא אין יעוד
לקטן, שאין לו דעת. מתרצת הגמרא, מַה שֶׁאֵמֵר 'אין יעוד אלא
מדעת', אינו דין נוסף, אלא מַה מְעַט קָאָמֵר - טעם הדין הראשון
מבאר, מַה הַמְעַט שֶׁאֵין יְעוּד אֱלָא בְּדוּל, לְפִי שֶׁאֵין יְעוּד אֱלָא מְדַעַת
זֶה שמיעדת לו, ולכן לקטן שאין לו דעת אי אפשר לייעד.
הגמרא מתרצת תירוץ נוסף, וְאִיבָעִית אֵימָא - שאל תרצה אמור
לתרבי, מֵאִי - מה הפירוש 'מדעת', מְדַעַת דִּידָהּ - של האמה, דְּתִיב
אֵפִי בְּרִית דְּרַבִּי אֲבָהוּ, נאמר בפסוק וְאִשְׁרָא לֹא יַעֲדָהּ, ומפרש תיבת
'יעדה' שֶׁלְמִלֵּךְ שְׁצִירָהּ לַעֲדָהּ, להודיעה שנושאה. הוּא - אביי בנו
של רבי אבהו, תִּיב לָהּ - שנה ברייתא זו, והוּא אָמֵר לָהּ - פירש את
הברייתא, שמה שצריך להודיע לאמה שמיעדה לאשה, ואין די
במה שנתן כסף קניינה לאביה, היינו בְּקִדּוּשִׁי יְעוּד - כשמקדשה
בשיעבוד שנשאר מהממון ששילם לאביה, וְאֵלִיכָא - ולשיטתו
דְּרַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה הוּא, דְּאָמֵר, שְׁמַעוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת שֶׁשִּׁילֵם
האדון לאב, לֹא לְקִדּוּשִׁין נִתְּנָן שֶׁנֶּאֱמַר שְׁכַשְׁמִיעְדָה כִּבְר קִדְשָה
באותן מעות, אלא עליו לקדשה כעת בשיעבוד שיש לו עליה,
ואם לא יודיעה ותסכים לזה אין כאן קידושין, אֵךְ אִילוּ הָיוּ הַמְעוֹת
הראשונות לשם קידושין, לא היה צריך להודיעה כעת, כיון שכבר
היתה דעת האב לכך בעת המכירה. ואף כשאמר רבי ינאי 'אין
יעוד אלא מדעת' כיון לדין זה, והוסיף 'אין יעוד אלא בגדול'.
הגמרא מביאה ביאור אחר בברייתא: רַב נִתְּנָן פֶּרֶ יִצְחָק אָמֵר, וְאֵפִילוֹ
תִיבָא - אף אם תאמר שהמעות הראשונות לקידושין ניתנו, ומאז
מקדש אותה, אפשר לדרוש שעליו להודיעה, משום שְׁאֵנִי הָבָא
- שונה דין היעוד, דְּאָמֵר רַחֲמָנָא את קידושיה לאדון בלשון 'יעדה'
- שמשמעו ידיעה, לומר שעליו להודיעה, על אף שבכסף הראשון
מקדשה וכבר היתה אז דעת האב.
שואלת הגמרא, מֵאִי - מה המקור שרבי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה סובר
שהמעות הראשונות לקידושין ניתנו. עונה הגמרא, תְּרִיָא, נאמר
בפסוק וְאִשֶׁר לוֹ יַעֲדָה וְהַפְדָּהּ, ומכך שהוכיח הפסוק את הפדיון
סמוך ליעוד יש לדרוש, שכשמיעדה צריך שִׁיָּהָא שְׁהוּת ו' זמן ביום
שעדיין אמתו היא, כְּדִי שִׁיעוֹר פְּדִיָּהּ, ואינו יכול ליעדה כשאין
שיעור פדיונה, מִכָּאָן - מסמיכות הפדיון ליעוד אָמֵר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי
יהודה, אֵם כְּשֶׁבֶא לִיעֲדָה יֵשׁ שְׁהוּת ו' זמן ביום כְּדִי לַעֲשׂוֹת עֲמֹו
במלאכתו שָׁוָה פְּרוּטָה, שאם היו באים לפדותה היו צריכים לשלם
שוה פרוטה, מִקְּדֻשַּׁת תַּחַת פְּרוּטָה זֶה, וְאֵם לֹא - שאין אפילו זמן
שוה פרוטה, אֵינָה מְקוּדָּשָׁת. אֲלָכָא - מוכח מכך, דְּקִסְכֶּר - שהוא
סובר שְׁמַעוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת שְׁנִיתָנוּ לאביה בעת מכירתה, לֹא
לְקִדּוּשִׁין נִתְּנָן, שאילו ניתנו לקידושין, אף אם לא נשאר זמן
השוה פרוטה, כל זמן ששפחתו היא יכול להפוך את כסף קניינה
לכסף קידושין, ומכך שצריך שישאר שוה פרוטה, מוכח
שהקידושין נעשים כעת, שבכך שמשחרר אותה נחשב שנתן לה
פרוטה וקדשה בה.
דוחה הגמרא, רַב נִתְּנָן פֶּרֶ יִצְחָק אָמֵר, וְאֵפִילוֹ תִיבָא - אפילו תאמר
שסובר שהמעות הראשונות לקידושין ניתנו, צריך שישאר זמן
השוה פרוטה, משום שְׁאֵנִי הָבָא - שונה קידושי יעוד משאר
קידושין, דְּאָמֵר רַחֲמָנָא יַעֲדָה וְהַפְדָּהּ, שצריך שישאר כדי פדיון
בשעה שמיעדה, על אף שהקידושין הם בשעת המכירה.
הגמרא מביאה דגים הנלמדים משיטת רבי יוסי ברבי יהודה: אָמֵר
רַבָּא אָמֵר רַב נִתְּנָן, אֲמַר אֲדָם לְכַתִּי הַקָּטָן, צִיָא וְקָבִיל כֶּסֶף
קִדּוּשֶׁיךָ, על אף שאין בה דעת לקידושין, ולמדנו זאת מְדַרְבֵּי יוֹסִי
בְּרַבִּי יְהוּדָה, לֹא ו' האם לא אָמֵר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה שְׁמַעוֹת
הָרֵאשׁוֹנוֹת שְׁנִיתָנוּ בעת מכירתה, לֹא לְקִדּוּשִׁין נִתְּנָן, וְכִי מוֹשִׁיֵּר כָּה
- וכשנשאר זמן שמשועבדת לעבוד לו שְׁשָׁוָה פְּרוּטָה, ומיעד
אותה בזה לאשה, הוּוּ קִדּוּשִׁי - חלים הקידושין, על אף שאת

קידושין. פרק ראשון - האשה נקנית - דף יט עמוד א - מתוך מהדורת "אבן ישראל" (שטיינזלץ) רמה רש"י

מי שאני - כיון דנישואין דאורייתא גניזה, נפקא לגמרי מרשותיה. ולרב נחמן דאמר - לקמן: לרבי יוסי ברבי יהודה נמי במעות הראשונות היא מתקדשת. דקידושין דאב גניזה - במאי מוקי לה? ואפילו אירוסין עושה - היכי הדר מובין לה? מוקי לה כרבי אליעזר - גרסין. דאמר לשפחות אחר שפחות כו' - דקדרשי: כיון שבגד בה. ועד השתא

במאי מוקי לה כרבי אליעזר - פירש בקונטרס: ועד השתא מהדרין לאוקומי דלא כרבי אליעזר. דשמותי הוא. לפירוש רבינו חם, דגרסי הכא: במאי מוקי לה כרבי עקיבא - צריך לומר: דעד השתא מהדר לאוקומי כרבי אליעזר משום דרבנן דרבי שמעון קיימי כוותיה. דאמרי: אבל לא לשפחות אחר אישות. ורבי שמעון נמי הכי אית ליה. אלא שמוסרף עוד: אבל לא לשפחות אחר שפחות.

איש - פרט לקטן - ואף על גב דקטן לאו בר עונשין הוא, מכל מקום אינטיקור קרא למעוטי - דקא סלקא דעתך שיהא נדרג, כיון שהאשה נדרגת על ידו. ומדאורייתא חויא ליה - פירש בקונטרס: דוקוקה לה, וביאתו ביאה לכל דבר, וקנאה לירושא ליטמא לה, דבתנן (נדה מהא, בן) כן תשע שבא על יבמתו - קנאה. וקשה: דהא אינו אלא מדרבנן, ולפסולא מן האתנין. דבתנן ב"האשה רבה" (יבמות צ"ב). עשו ביאת בן תשע כמאמר בגדול. אבל לירושא ולשאר דברים - לא חויא באשתו! ולכן ראה לה דמדאורייתא חויא ליה בעלמא, כגון שהיה היבם גדול. וקטן זה ביאתו ביאה - כלומר, שאם בא על אחת מכל עריות שבתורה מומתים על ידו. מזה דתמא, הואיל ומדאורייתא כו'. כלומר, אי לאו האי קרא דמעטיה - הוה אמנא: מדאורייתא חשובה באשתו. קא משמע לן שאינו קונה אחרת אלא מדרבנן, כדאמרין בעלמא (שם) עשו ביאת בן תשע כמאמר בגדול. תרתי - פירש בקונטרס: דא ברה תליא. כלומר, חזא מילתא היא: דכיון שאין יעוד אלא מדעת - פשיטא דאין יעוד מועיל אלא בגדול, שהרי קטן לא מצי לשווי שליח לקדש. וחרב רבינו אלחנן פירש: תרתי - כלומר, דסתרן אחרד; דרישא דאמרין: אין יעוד אלא בגדול - משמע אפילו שלא מדעת מנה, וחדר אמרין: אין יעוד אלא מדעת, משמע: אבל שלא מדעת - לא מנחי.

אומר - אדם לבתו קטנה צאי וקבלי קידושך מדרבי יוסי - תימה: מאי אתא לאשמועינן? פשיטא: למא לא תתקדש? אפילו היה אומר "חן מנה לפלוני ותתקדש בני לך" היתה מקודשת מדין ערב, כדלעיל (א, ו). כל שכן שאמר לבתו וכי תימא: הדא לאו לא שריי דין ערבות, דהא לא ידבר למקדש - אם כן, לא יכיר יוסי ברבי יהודה דאמר דמקודשת בפרותה אחרונה. אטו נילף מינה דאם לא אמר כלום לא לבת ולא למקדש? תהא מקודשת? אלא על כרחך המכירה חשובה כאילו אמר אביה לבת "תתקדשי ביעוד" - אם כן המכירה נמי תחשב כאילו אמר למקדש! ויש לומר: דלא הוי, לא כאומר לו ולא כאומר לה, אלא הכי מוכיח: על כרחך קטנה יש לה יד לקבל קידושין, מדאשבוך גבי יעוד דאמר רחמנא שתייער על ידי עצמה; שאם לאו הדיה מועיל בעלמא בשנותן לה רשות להתקדש מדעת על ידי עצמה - לא היה אומר הכתוב שיהיה מועיל לענין יעוד. ואם תאמר: היאך היא מתקדשת באומר לה "צאי וקבלי קידושך"? והלא קטן לית ליה זכיה מן התורה, כדמשמע פרק קמא דבבא מציעא (ב, א). דקטנה אין לה יד לכות בעצמה. ואמרין דמציאת הקטן לרבי יוסי אין בו גזל גמור אלא מדרבנן. שדמשמע גבי יעוד - דהתם דין הוא שתוכה בשאר, שאינו אלא מחילת שיעבוד בעלמא! ויש לומר: דבדעת אחרת מקנה לה יש לה זכיהה מדאורייתא, כדמשמע בפרק (האומרן) (גיטין סה, א). דפרץ לרב חסדא, דאמר: אחד זה ואחד זה קונה לעצמו ואינו זוכה לאחרים, מהדיא דאומר אדם לעבדו ולשפחותו העבריים: הילך מעות הללו ופדה מהן מעשר שני. ושפחה עברית קטנה היא: ודחי: בעצין שאינו נקוב. דרבנן. מכלל שהיה רוצה להוכיח שזכה אפילו לאחרים מן התורה.

במלוה - שיש עליה משכון מקודשת מדרבי יוסי ברבי יהודה - אין לפרש דמיייר במשכון שלא בשעת הלואה, דקני לה מדרבי יצחק. דאם כן - היה לו להביא כאן דרבי יצחק, שמשביא לעיל (א, ב). גבי קידשה במשכון מקודשת. ולעיל היה לו להביא דרבי יוסי ברבי יהודה. אלא, אפילו במשכון בשעת הלואה איירי, ואפילו אין מחויר לה משכון אלא שחולל לה את המלוה, ואף על פי שהמשכון בידה. דהא - דמקדש במלוה שיש עליה משכון קאמר. ולא המקדש במשכון. ואם תאמר: כיון דמקדש בהנאת מחילת מלוה - אפילו בלא משכון אמרין דמקדשת. לעיל (א, ב). ולמה אנו צריכין ללמוד מרבי יוסי? ויש לומר: דהיכא דאיכא משכון - גרע טפי. דסלקא דעתך דלא סמכה דעתה, כיון שאינו מחויר לה משכון - קא משמע לן מילתא דרבי יוסי דמקדשת. ואם תאמר: היכי נילף מרבי יוסי ברבי יהודה מעיד, והלא ביעוד מחויר לה המשכון, היינו גופה. דהא גופה משכון היא, והכא אין מחויר לה משכון! ויש לומר: דפשיטא ליה דאין עיקר היעוד בחזרת משכון, אלא מחמת מחילת שיעבוד המלוה לחוד. ונראה לי לדקדק דקסבר רבי יוסי ברבי יהודה דעבר עברי אין גופי קני. דא גופי קני - מה ענין זה אצל מלוה שיש עליה משכון? אין כאן מלוה כלל אלא מקדשה בהקנאת גופה לעצמה. ומיהו, יש לומר: דעל כרחך לא בהקנאת גופה שהיא קנייה לו מקדשה. דאם כן - איך תקדש בלא שטר שחרור ובלא הפקר.

משל

מי שאני? ולרב נחמן בר יצחק, דאמר: אפילו לרבי יוסי ברבי יהודה מעות הראשונות לקידושין ניתנו, במאי מוקים לה? - מוקים לה כרבי אליעזר, דאמר: לשפחות אחר שפחות הוא דלא מצי מובין לה, אבל לשפחות אחר אישות - מצי מובין לה. בעי ריש לקיש: מהו שמייעד אדם לבנו קמן? "בנו" אמר רחמנא - בנו כל דהו, או דילמא: בנו דמיקא דידה, מה הוא גדול - אף בנו גדול? - אמר רבי יודא, תא שמע: "איש" - פרט לקטן, "אשר ינאף את אשת איש" - פרט לאשת קטן. ואי אמרת מייעד - אם בן מצניזא אישות לקטן. - ואלא מאי - אינו מייעד, אמאי קא מימעט ליה קרא? תיפשוט מינה דמיייעד. - אמר רב אישי: הכא ביבם בן תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו עסקינו, דמדאורייתא חויא ליה. מהו דתימא: כיון דמדאורייתא חויא ליה, וביאתו ביאה - הבא עליה מתחייב באשת איש, קא משמע לן. מאי הוי עליה? - תא שמע, אמר רבי איבי אמר רבי ינאי: אין יעוד אלא בגדול, אין יעוד אלא מדעת. תרתי? - מה טעם קאמר; מה טעם אין יעוד אלא בגדול - לפי שאין יעוד אלא מדעת. ואיבעית אימא: מאי מדעת - מדעת דידה. דתני אביי בריה דרבי אבהו: "אשר לא יעדה" - מלמד שצריך ליעדה. הוא תני לה, והוא אמר לה: בקידושין יעוד, ואליבא

דרבי יוסי ברבי יהודה, דאמר: מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו. רב נחמן בר יצחק אמר: אפילו תימא לקידושין ניתנו, שאני הכא דאמר רחמנא "יעדה". מאי רבי יוסי ברבי יהודה? - דתנניא: "יעדה והפדה" - צריך שהיה שחות ביום כרי פדייה. מפאן אמר רבי יוסי ברבי יהודה: אם יש שחות ביום כרי לעשות עמו שוה פרוקה - מקודשת, ואם לאו - אינה מקודשת. אלימא קסבר: מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו. רב נחמן בר יצחק אמר: אפילו תימא לקידושין ניתנו, שאני הכא דאמר רחמנא "הפדה". אמר רבא אמר רב נחמן: אומר אדם לבתו קטנה "צאי וקבלי קידושך", מדרבי יוסי ברבי יהודה. לאו אמר רבי יוסי ברבי יהודה: מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו, וכי משעיר בה שוה פרוקה - הווי קידושי? הכא נמי, לא שניא. ואמר רבא אמר רב נחמן: המקדש במלוה שיש עליה משכון - מקודשת, מדרבי יוסי ברבי יהודה. לאו אמר רבי יוסי ברבי יהודה: מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו? האי - הלואה היא, והיא גופא משכון היא, וכי

מועיל בעלמא בשנותן לה רשות להתקדש מדעת על ידי עצמה - לא היה אומר הכתוב שיהיה מועיל לענין יעוד. ואם תאמר: היאך היא מתקדשת באומר לה "צאי וקבלי קידושך"? והלא קטן לית ליה זכיה מן התורה, כדמשמע פרק קמא דבבא מציעא (ב, א). דקטנה אין לה יד לכות בעצמה. ואמרין דמציאת הקטן לרבי יוסי אין בו גזל גמור אלא מדרבנן. שדמשמע גבי יעוד - דהתם דין הוא שתוכה בשאר, שאינו אלא מחילת שיעבוד בעלמא! ויש לומר: דבדעת אחרת מקנה לה יש לה זכיהה מדאורייתא, כדמשמע בפרק (האומרן) (גיטין סה, א). דפרץ לרב חסדא, דאמר: אחד זה ואחד זה קונה לעצמו ואינו זוכה לאחרים, מהדיא דאומר אדם לעבדו ולשפחותו העבריים: הילך מעות הללו ופדה מהן מעשר שני. ושפחה עברית קטנה היא: ודחי: בעצין שאינו נקוב. דרבנן. מכלל שהיה רוצה להוכיח שזכה אפילו לאחרים מן התורה.

במלוה - שיש עליה משכון מקודשת מדרבי יוסי ברבי יהודה - אין לפרש דמיייר במשכון שלא בשעת הלואה, דקני לה מדרבי יצחק. דאם כן - היה לו להביא כאן דרבי יצחק, שמשביא לעיל (א, ב). גבי קידשה במשכון מקודשת. ולעיל היה לו להביא דרבי יוסי ברבי יהודה. אלא, אפילו במשכון בשעת הלואה איירי, ואפילו אין מחויר לה משכון אלא שחולל לה את המלוה, ואף על פי שהמשכון בידה. דהא - דמקדש במלוה שיש עליה משכון קאמר. ולא המקדש במשכון. ואם תאמר: כיון דמקדש בהנאת מחילת מלוה - אפילו בלא משכון אמרין דמקדשת. לעיל (א, ב). ולמה אנו צריכין ללמוד מרבי יוסי? ויש לומר: דהיכא דאיכא משכון - גרע טפי. דסלקא דעתך דלא סמכה דעתה, כיון שאינו מחויר לה משכון - קא משמע לן מילתא דרבי יוסי דמקדשת. ואם תאמר: היכי נילף מרבי יוסי ברבי יהודה מעיד, והלא ביעוד מחויר לה המשכון, היינו גופה. דהא גופה משכון היא, והכא אין מחויר לה משכון! ויש לומר: דפשיטא ליה דאין עיקר היעוד בחזרת משכון, אלא מחמת מחילת שיעבוד המלוה לחוד. ונראה לי לדקדק דקסבר רבי יוסי ברבי יהודה דעבר עברי אין גופי קני. דא גופי קני - מה ענין זה אצל מלוה שיש עליה משכון? אין כאן מלוה כלל אלא מקדשה בהקנאת גופה לעצמה. ומיהו, יש לומר: דעל כרחך לא בהקנאת גופה שהיא קנייה לו מקדשה. דאם כן - איך תקדש בלא שטר שחרור ובלא הפקר.

1 [שיך לעמוד א] ובי פשייר בה שוח פרוטה הוו קידושין — אלמא: הואיל ומכרה, וידע
 2 שהארון יכול לערערה לאחר זמן — מדעתיה הוה, והוה ליה כאומר לה: קבלי קדושין.
 3 לאו לקידושין ניתנו — ואינו מקדשה אלא על ידי גרעון שיש לו עליה — דהוה מלוה,
 4 שהרי היא חייבת לו או הם או שווים, והיא עצמה משכב. ועד כאן שיך לעמוד א אפילו
 5 בכופ שש — ביום השלמתם. משל לאומר לאשה
 6 — כלומר, מכאן אתה למד לאומר לאשה כי,
 7 מעכשיו ולאחר שלשים יום — מקדשת לראשון.
 8 דהכי קאמר לה: מעתה נתחלה, אי בעינא בהו
 9 לאחר שלשים יום. משל למאן — מדברי מי אנו
 10 למדין. הא אם יש שהות ביום כי — אלמא,
 11 השתא הוא דמתחיל קידושין בגרעון שיש לו
 12 עליה. לרבנן — מדברי חכמים אנו למדין,
 13 דאמרי: אפילו אין שהות. דקסברי: לכך ניתנו
 14 מעות הראשונות. דאי בעינן ליעידו — יתא
 15 יעוד מעכשיו. דאי לא מהחיה שעתא מתחילי
 16 — במאי מקדשה השתא? פשיטא — דמצינו
 17 למילין. מהו דתימא הא לא אמר ליה — לאב,
 18 האי ארון "מעכשיו", ותילף מיניה דאפילו לא
 19 פירש מעכשיו, אלא "הרי את מקדשת לי לאחר
 20 שלשים" — תהא מקדשת לראשון. קא משמע
 21 לן — האי תנא, דאמר: למדין ומשל מדברי
 22 רבנן, דאי אומר מעכשיו — אין, אי לא — לא.
 23 משל לאומר כי — כלומר, מכאן אתה למד
 24 לאומר לאשה כי, משל למאן — מדברי מי אנו
 25 למדין. לרבי יוסי ברבי יהודה — דמשום דלא
 26 פירש מעכשיו, אף על גב דהוה ליה לקדושי בהו
 27 לאחר זמן — כי קדמו אחר, הוו קידושין, הכא
 28 נמי לא שנוא. מהו דתימא הא לא אמר לה —
 29 בשעת מתן מעות "על מנת שתנייעד לי לאחר
 30 זמן", ומשום הכי אומר רבי יוסי דמקדשת לשני.
 31 אבל היכא דאמר "התקדשי לי לאחר שלשים",
 32 אף על גב דלא אמר "מעכשיו" — חיליל השתא,
 33 ומקדשת לראשון, אם ירצה, בסוף שלשים. קא
 34 משמע לן — דדמו אחריו, דכיון דתלה בהבוח
 35 יעוד במעט הללו לאחר זמן, מעיקרא כי
 36 יתביניהו — להכי יתביניהו. שאם ירצה ליעוד
 37 מיעיד. ואפילו הכי, כיון דלא אמר "מעכשיו"
 38 מקדשת לשני. ולרבי מאיר תנאו קיים —
 39 בתמיה. דרבי שבספון — דיתין למחלה — הוי
 40 תנאי קיים. אבל ענה, דנצרא דגופא הוה — לא
 41 איתדיב למחלה. מלמד שמוכרה לפסולים —
 42 ממור נתחן, שאין רשאי ליעוד. ואינה נמכרת
 43 להם אלא לשפחות בלבד. אם מקדשה לפסולין
 44 — דקידושין תופסין בחיבי לאוין. לא ימכרה
 45 לפסולין — בתמיה. מה למקדשה לפסולין —
 46 כלומר, מה לי לקנות על מקדשה לפסולין —
 47 הרי מצינו שהקידושין מסורין בידו לדבר גדול
 48 מזה — שאפילו בהשביאה סיטנא מקדשה,
 49 כדלפינן לעיל (ד.ה.) מ"דצאה חנם אין כסף.
 50 ימכרה לפסולין — בתמיה: והלא אין המכירה
 51 מסורה בידו כל כך. שהרי אינו מוכרה בשבחה
 52 נערה, כדדרשין קל דחומר: ומה מוכרה כבר —
 53 יצאה עכשיו, שאינה מוכרה — אינו דין שלא
 54 תמכר? במסכת ערכין (כט.ב.) שיעה בנישואה
 55 — שאסורה לו. מיהא, תפסי ליה בה קדושין,
 56 כדכתיב (שמות כא) "אשר לא יעדה" — מכאן
 57 שמוכרה לפסולין.

לקרובים

מלמד שמוכרה לפסולין. רבי אליעזר אומר: אם למד שמוכרה לפסולין - הרי כבר נאמר
 "אם רעה בעיני אדניה" - שרעה בנישואיה. מה תלמוד לומר "לאמה" - מלמד שמוכרה
 לקרובים

משל למאן — פירש בקונטרס: מדברי מי אנו למדין? הא אם יש שהות ביום כי — אלמא
 השתא הוא דמתחיל קידושין, בגרעון שיש לו עליה. לרבנן — מדברי חכמים אנו
 למדין, דאמרי: אפילו אין שהות ביום. דקסברי: לכך ניתנו מעות הראשונות, דאי בעינן
 לעידו — יהיה יעוד מעכשיו. דאי לא מהחיה שעתא מתחילי — במאי מקדשה השתא?

וכי משירי בה שוח פרוטה ומייעד - הוה קידושין,
 הכא נמי לא שנוא. תנו רבנן: פיצד מצות יעוד?
 אומר לה בפני שנים "הרי את מקדשת לי" "הרי
 את מאורסת לי", אפילו בסוף שש, ואפילו סמוך
 לשקיעת החמה. ונזהר בה מנהג אישות, ואינו נזהר
 בה מנהג שפחות. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: אם
 יש שהות ביום כדי לעשות עמו שיה פרוטה -
 מקדשת, ואם לאו - אינה מקדשת. משל לאומר
 לאשה "התקדשי לי מעכשיו לאחר שלשים יום",
 ובא אחר וקדשה בתוך שלשים יום - שמקדשת
 לראשון. - משל למאן? אילימא משל לרבי יוסי
 ברבי יהודה - הא אם יש שהות ביום כדי לעשות
 עמו שיה פרוטה - מקדשת, ואם לאו - לא! -
 אמר רב אחא בריה דרבא: משל לרבנן. - פשיטא!
 מהו דתימא: הא לא אמר ליה "מעכשיו", קא
 משמע לן. תניא אידך: המוכר את בתו, והלך
 וקדשה לאחר - שיחך בצדון, ומקדשת לשני,
 דברי רבי יוסי ברבי יהודה. והכמים אומרים: אם
 רצה ליעוד - מיעיד. משל לאומר לאשה "הרי את
 מקדשת לי לאחר שלשים יום" ובא אחר וקדשה
 בתוך שלשים יום - שמקדשת לשני. משל למאן?
 אילימא לרבנן - האמרי רבנן אם רצה ליעוד מיעיד!
 אלא אמר רב אחא בריה דרבא: משל לרבי
 יוסי ברבי יהודה. - פשיטא! - מהו דתימא: הא
 לא אמר לה "לאחר שלשים יום", קא משמע לן.
 תניא אידך: המוכר את בתו ופסק על מנת שלא
 ליעוד - נתקיים התנאי, דברי רבי מאיר. והכמים
 אומרים: אם רצה ליעוד - מיעיד, מפני שהתנה על
 מה שכתוב בתורה, וכל המתנה על מה שכתוב
 בתורה - תנאו בטל. ולרבי מאיר תנאו קיים?
 והתנאי: האומר לאשה "הרי את מקדשת לי על
 מנת שאין לך עלי שאר פסות ועונה" - הרי זו
 מקדשת, ותנאו בטל, דברי רבי מאיר. רבי יהודה
 אומר: בדרך שבספון תנאו קיים. - אמר חזקיה:
 שאני הכא, דאמר קרא "לאמה" - פעמים שאינו
 מוכרה אלא לאמה בלבד. - ורבנן, האי "לאמה" מאי
 עבדי ליה? - האי מייבגי להו לברתנאי: "לאמה"
 - מלמד שמוכרה לפסולים. - והלא דין הוא: אם
 מקדשה לפסולים - לא ימכרה לפסולים? - מה
 למקדשה לפסולים - שכן אדם מקדש את בתו
 בנשואה נערה, ומכרה לפסולים - שאין אדם מוכר
 את בתו בנשואה נערה? - תלמוד לומר "לאמה" -
 מלמד שמוכרה לפסולין. רבי אליעזר אומר: אם למד שמוכרה לפסולין - הרי כבר נאמר
 "אם רעה בעיני אדניה" - שרעה בנישואיה. מה תלמוד לומר "לאמה" - מלמד שמוכרה
 לקרובים

מעבשיו, חלים קידושיו רק לבסוף, ואם יקדשה אחר תוך שלשים, יחולו קידושי השני.
מקשה הגמרא, פשיטא שאפשר ללמוד כן. מתרצת הגמרא, מהו דתקא - שמא תאמר, ששונה יעוד מהאומר לאשה התקדשי לי לאחר שלשים, משום שביעוד הא לא אמר לה שמקדשה לאחר שלשים יום, ולכן חלים קידושיו רק משעה שמיעד, אבל כשאומר בפירוש שרוצה לקדשה, אף שאומר שתתקדש לאחר שלשים, כוונתו לתנאי שירצה באותו הזמן, אך יחולו קידושיו למפרע משעה שקידשה, קא משמע לן - משמיענו התנא, שכיון שתלה הכתוב את היעוד במעות הללו, הרי שמתחילה נתנם כדי שיוכל ליעד בהן, ואף על פי כן אין היעוד חל למפרע, ומעתה יש ללמוד גם למי שמקדש לאחר שלשים, שכיון שלא אמר 'מעבשיו' יחולו קידושיו רק בסוף שלשים, ואם יקדשה אחר בתוך שלשים מקודשת לשני.
הגמרא מביאה ברייתא המבארת דין המוכר את בתו בתנאי שלא ליעד: תנאי אידי - שנינו בברייתא אחרת, המוכר את בתו לאמה, ופסק - וסיכס שמוכרה על מנת שלא ליעד, נתקיים התנאי, ואינו יכול ליעדה, דבר רבי מאיר, וחקמים אומרים, אם רצה ליעד, מייעד, שאין התנאי חל כלל, מפני שהתנאי תנאי שהוא על מה שכתוב בתורה, כלומר, נגד דברי התורה, שהתורה אמרה שיש יעוד והוא בא לבטלו, וכל המתנה על מה שכתוב בתורה, תנאו בטל.
מקשה הגמרא, ורבי מאיר וכל המתנה על מה שכתוב בתורה, תנאו קיים, והתנאי, האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך גיל - שלא אתחייב לך בשאר - מזונות, כסות - לבוש, ועונה, הרי זו מקודשת ותנאו בטל, וחייב לתת לה שאר כסות ועונה כפי שחייבתו התורה, דבר רבי מאיר, רבי יהודה אומר, אם מתנה בדרך שפסוק, דהיינו שאר כסות ושחיובם הוא חוב ממון לאשה, תנאו קיים, כיון שיכולה למחול על כך. מבואר שרבי מאיר סובר שאי אפשר להתנות נגד דיני התורה, ואין אמר כאן שהתנאי לבטל יעוד קיים. מתרצת הגמרא, אמר חזקיה, שאמר הכא - שונה הדין ביעוד, משום דאמר קרא וכו' ימכר איש את בתו לאמה, ויש לדרוש שפעמים שאינו מוכרה אלא לאמה בלבד, והיינו כשמתנה שלא ליעד, ואין זה מתנה על מה שכתוב בתורה.
שואלת הגמרא, ורבנן שאמרו שתנאו בטל, האי - דרשה זו, של 'לאמה' מאי עבדי ליה - מה דורשים בה. מתרצת הגמרא, האי - דרשה זו מיבעי להו - צריכים הם לברר תנאי - לדרשה ששינוי בברייתא, נאמר בפסוק וכו' ימכר איש את בתו לאמה, תיבת 'לאמה' מלמד, שמוכרה אף לפסולים - כגון ממזר ונתין שנישואיהם אסורים באיסור לאו, על אף שלא יוכל להתקיים בה דין יעוד. מבארת הברייתא, שלכאורה קשה, מדוע הוצרך הפסוק, והלא דין הוא - מקל וחומר יש ללמוד זאת, אם האב מקדשה לפסולים, שהרי קידושין תופסים בממזר ונתין, שנישואיהם אסורים רק בלאו, וכי לא ימכרה לפסולים, ומדוע הוצרכנו לפסוק. אלא שיש לפרוך את הקל וחומר, מה למקדשה לפסולים, משום כך יכול לקדשה להם, שכן יש לאב בקידושין זכות יתירה על זכות המכירה, שאדם מקדש את בתו גם בשחיא כבר נערה - בגיל שתי עשרה שנים ויום אחד, ולכן יכול לקדשה גם לפסולים, אך אין ללמוד שיומכרה לפסולים, כיון שאין אדם מוכר את בתו בשחיא נערה, אלא בקטנותה בלבד, ולכן תלמוד לומר - הוצרך הפסוק לומר 'לאמה', שבה מלמד שמוכרה אף לפסולים. רבי אליעזר אומר, אם האב הפסוק ללמד שמוכרה לפסולים, שנישואיהם אסורים בלאו, הרי כבר נאמר 'אם רעה בעיני אדניה אשר לו יעדה' וגו', שמצד אחד נאמר שיוכל ליעדה ותופסים לו בה קידושין, ומצד שני נאמר שהיא רעה בעיניו, והיינו שרעה בנישואיה, שאסורה לו בלאו, כגון שהוא ממזר או נתין, הרי שאפשר למכור גם למי שנישואיו אסורים בלאו, מה תלמוד לומר - מה נדרוש מהפסוק 'לאמה'. תיבת 'לאמה' מלמד, שמוכרה

וכי משיר בה זמן עבדות שקנה בשנה פרוטה, ומייעד אותה במחילתו, הווי - חלים הקידושין, הכא נמי - כך גם בכל מקדש במלוה שיש עליה משכון, לא שניא - אינו שונה, וחלים הקידושין. הגמרא מביאה ברייתא המפרשת כיצד ועד מתי אפשר ליעד: תנו רבנן, כיצד מצות יעוד, אומר לה - לאמה בפני שנים, הרי את מקודשת לי, או שאומר הרי את מאורסת לי, ויכול לומר זאת אפילו בסוף שש שנות העבדות שלה, ואפילו בסוף לשקיעת החמה של היום האחרון של השנה השישית, ונוהג בה מאז ואילך מנהג אישות - מנהג שנוהג אדם באשתו, ואינו נוהג בה עוד מנהג שפחות - מנהג שנוהג אדון באמתו. רבי יוסי בריה יהודה אומר, רק אם יש שהות וזמן ביום כדי לעשות עמו במלאכתו שנה פרוטה, שאם היו באים לפדותה היו צריכים לשלם שנה פרוטה, מקודשת בפרוטה זו, ואם לאו - שכבר אין אפילו זמן השנה פרוטה, אינה מקודשת. מוסיפה הברייתא, שדין זה הוא משל ללמד לאומר לאשה התקדשי לי מעבשיו לאחר שלשים יום, ומפרשים כוונתו שמעבשיו יחולו קידושיו אם ירצה בהם אחר שלשים יום, ובא אחר וקדשה בתוך שלשים יום אלו, שמקודשת לראשון, כיון שבסוף שלשים רצה בקידושין, מקודשת למפרע משעת הקידושין, וקדמו קידושיו לקידושי השני.
שואלת הגמרא, משל זה למאן - לפי מי נאמר, אליא - אם נאמר שהמשל הוא לרבי יוסי בריה יהודה, הא - הרי אמר, שרק אם יש שהות ביום כדי לעשות עמו שנה פרוטה מקודשת, ואם לאו לא, מחמת שהקידושין נעשים כעת, ואם יקדשה אחר קודם היעוד, תהא מקודשת לשני, ואין ניתן ללמוד מזה לאומר 'מעבשיו' ולאחר שלשים' שלא יחולו קידושי השני.
מתרצת הגמרא, אמר רב אחא בריה דרבא, המשל נאמר לרבנן האומרים שכל שלא שקעה החמה של יום האחרון יכול ליעדה, אף שלא נשאר אפילו שיעבוד של פרוטה, והיינו משום שנחשב שאמר בשעה שקנאה, שאם ירצה ליעדה יהיה היעוד משעת הקנין, ומקודשת למפרע בכסף הראשון, ומדבריהם נלמד, שאם המקדש מעבשיו ולאחר שלשים חלים קידושין למפרע, ואם יקדשה אחר בתוך שלשים יום, לא יחולו קידושיו.
מקשה הגמרא, פשיטא שאפשר ללמוד כן. מתרצת הגמרא, מהו דתקא - שמא תאמר, הא וי' הרי לא אמר ליה האדון לאב שתהיה מקודשת מעבשיו, ועל אף שלא נשאר שנה פרוטה חלים קידושין, ונלמד שגם אם אמר רק 'הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום', שתהיה מקודשת למפרע משעת הקידושין, ואם יקדשה אחר בתוך שלשים לא יחולו קידושיו, קא משמע לן - משמיענו התנא, שרק באמירת 'מעבשיו' מקודשת אחר כך למפרע.
הגמרא מביאה ברייתא נוספת התלויה במחלוקת זו: תנאי אידי ושינוי ברייתא אחרת, המוכר את בתו לאמה, והלך האב וקדשה לאחר, שיהי' וי' היתלן בארזן שחשב בעת הקנייה שיעדה, והפקיע ממנו אפשרות זו, ומקודשת לשני, דבר רבי יוסי בריה יהודה, וחקמים אומרים, אם רצה האדון ליעד, מייעד, ויפקיע למפרע את קידושי השני.
מוסיפה הברייתא, שדין זה משל ללמד לאומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום, ובא אחר וקדשה בתוך שלשים יום, שמקודשת לשני, כיון שלא חלו קידושי ראשון לפני שעברו שלשים, וכשבאו לחול כבר היא מקודשת לשני.
שואלת הגמרא, משל זה למאן - לפי מי נאמר, אליא - אם נאמר שהוא לרבנן, התקא וי' הרי אמרו רבנן, שאף שקידשה אביה לאחר, אם רצה האדון ליעד, מייעד ומפקיע את קידושי השני, משום שהקידושין שלו חלים למפרע. מתרצת הגמרא, אלא אמר רב אחא בריה דרבא, המשל לרבי יוסי בריה יהודה הוא, שכשם שכשקידשה אביה לאחר שחק באדון, משום שקידושי האדון חלים רק משעת היעוד, כך גם המקדש לאחר שלשים בלא לומר

מקשה הגמרא, **אמר ליה אבבי לרבא, הווא - דין זה, מלא תצא**
בצאת העבדים נפקא - נלמד, שאומר שאין אמה עבריה יוצאת
 בראשי איברים כעבד כנעני, והוא הדין עבד עברי. השיבו רבא,
אי מהתם - אם נלמד רק מהפסוק 'לא תצא בציאת העבדים, הוה
אמינא - הייתי אומר, שעדיף עבד עברי מעבד כנעני, שבעבד
 עברי **קא ניתיב ליה דמי עיניה וניפוק** - גם יתן לו דמי עינו שסימא
 וגם יוציאו לחירות, **קא משמע לן** - משמענו הפסוק 'בגפו יצא'
 שמיותר הוא, שבגופו יוצא, כלומר שמשלים את חסרון גופו
 בממון, ואינו יוצא בראשי איברים כלל.
 הגמרא ממשיכה לבאר את הברייתא: **רבי אליעזר בן יעקב אומר,**
 שדורשים את הפסוק, שאם יחיד נכנס יחיד יצא, שואלת הגמרא,
מאי - מה הפירוש 'יחיד יצא'. עונה הגמרא, **אמר רב נחמן בר יצחק,**
הכי קאמר - כך אומר, שאם יש לו לעבד אשה ובנים לפני שנמכר
 לעבד, **רבו מוכר לו שפחה כנענית על כורחו,** אבל אם אין לו אשה
 ובנים קודם, **אין רבו מוכר לו שפחה כנענית,** ואף הוא מפרש 'בגפו'
 מלשון בגופו, רק שמפרש שהיינו יחיד, והיינו שאם בא ללא אשה
 ובנים, יוצא בלא שנמסרה לו שפחה כנענית.
 שנינו במשנה (לעיל יד): שעבד עברי יוצא לחירות בגרעון כסף,
 כלומר שמחלקים את הכסום שנמכר למספר השנים שהיה צריך
 לעבוד, וכמה זמן צריך עדיין לעבוד, ואת ההפרש נותן לרבו
 ויוצא לחירות. הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את אופן החישוב
 של גרעון הכסף: **תנו רבנן, נמכר במונה - מאה זוז, והשפחה מחמת**
שהתייקר שכר פעולתו או שהתחזק בכוחו, ועמד על מאתים זוז
כשבא לפדות עצמו, מנין שאין מחשבין לו כמה עליו לשלם אלא
לפי ערך של מנה שהיה בעת מכירתו, שנאמר בנמכר לגוי, 'אם
עוד רבות בשנים, לפיהן ישיב וגאלתו מכסף מקנתו', הרי
שמעריכים את מחיר השנים שנותרו לפי כסף מקנתו. אבל אם
נמכר במאתים זוז, והכסף י - והתקלקל ועמד על מנה - מאה זוז,
מנין שאין מחשבין לו כמה עליו לשלם אלא לפי ערך של מנה כשיו
עתה, תלמוד לומר, 'אם מעט נשאר בשנים וגו', והשב לו כפי
שניו וגו', הרי שמעריכים את מחירו לפי ערכו עתה.
אין לי ללמוד מפסוקים אלו אלא עבד עברי הנמכר לעובד בוכבים,
 שבו פסוקים אלו כתובים, ומשום שהואיל ונמכר בקרובים, שקרוביו
 גואלים אותו מיד הגוי, לכן ידו של האדון על התחתונה, ומוחשבים
 תמיד להקל לעבד ולהפסיד לאדון. אך נמכר לישראל ובה לפדות
 עצמו, **מנלן** שאף עליו מקילים. תלמוד לומר, 'שכיר' לנזירה
 שוה, נאמר בנמכר לגוי 'כשכיר שנה בשנה' וגו', ונאמר בנמכר
 לישראל 'כשכיר כתושב' וגו', וכשם שבנמכר לגוי מחשבים לפי
 ערכו הנמוך יותר, בעת המכירה או הפדיון, כך גם בנמכר
 לישראל.
 הגמרא מביאה משא ומתן בין כמה אמוראים לבאר את הטעם
 שדורשים את הפסוקים להקל על העבד: **אמר אבבי בשעה שדעתו**
היתה בדוחה עליו, תריני בפומבדיתא פתוח להשיב לשואלי דבר
תורה, כן עזאי החריף והדרשן, שנהג כן בשונו מבריא. אמר ליה
הוא מרבנן - אחד מהחכמים לאבבי, מברין - הלא הני קראי -
את הפסוקים הללו, 'מכסף מקנתו' ו'כפי שניו', איבא למידרשניהו
לקולא ואיבא למידרשניהו לחומרא - אפשר לדרוש להקל על
העבד, שיעריכוהו תמיד במחיר הנמוך, ואפשר לדורשם גם
להחמיר עליו, להעריכו תמיד במחיר הגבוה, מאי חזית דדרשניהו
לקולא, נידרשניהו לחומרא - מה ראית לדורשם להקל עליו,
נדרשם להחמיר להעריכו לפי זמן היוקר.
 השיב לו אבבי, **לא שלקא דעתך - לא יעלה בדעתך לדורשם**
 להחמיר עליו, **מדאקיל רחמנא לגביה - שהרי הקלה התורה עליו,**
דתניא, נאמר בעבד עברי שנינו רוצה לצאת בשש, 'כי מוב לו
עמך', ודורשים מהפסוק שיהיה העבד עמך - שווה לך במאכל,

אפילו לקרובים שאין קידושיהם תופסים בה, אף שאין שייך כלל
 בזה יעוד, ואין ללמוד זאת מהפסוק הקודם 'אם רעה בעיני
 אדניך, שמשם למדנו רק שאפשר למוכרה באופן שהיעוד אסור
 אך הוא יכול לחול. מבארת הברייתא, שלכאורה קשה, מדוע
 הוצרך פסוק לזה, והלא דין הוא - אפשר ללמוד זאת מקל וחומר,
אם מוכרה לפסולין על אף שניווה הוא להשתעבד להם, וגם יש
 לחוש שיעודה שהרי קידושיהם תופסים בה, וכי לא ימכרה
 לקרובים שאין כל ניווה להשתעבד להם, וגם אין חשש מכשול,
 שהרי אין קידושיהם תופסים בה, ולשם מה צריך דרשה לרבות
 שיכול למוכרה לקרובים. אלא שיש לפרוך את הקל וחומר, מה
 למוכרה לפסולין שמועילה המכירה, משום שאם רצה ליעד
 באיסור, מיעד וחלים קידושיה, הרי שבדיעבד שייך הוא בפרשת
 יעוד. אך אין ללמוד מזה שימכרה לקרובים, משום שאם רצה
 ליעד אינו מיעד, כיון שאין קידושי חלים, ואינו שייך כלל בפרשת
 יעוד. לכן אמר קרא 'לאמה', ומלמד שמוכרה לקרובים על אף
 שאינם כלל בפרשת יעוד. וכיון שלומדים מ'לאמה' שמוכר את
 בתו לפסולים לתנא קמא, או שמוכרה גם לקרובים לרבי אליעזר,
 אין מקור ללמוד שאפשר להתנות שלא ליעד, ולכן נחשב למתנה
 על מה שכתוב בתורה, ותנאו בטל.

שואלת הגמרא, **ורבי מאיר שלמד מ'לאמה' שיכול להתנות שלא**
 ליעד, מה יעשה עם הדרשות שחכמים ורבי אליעזר דורשים מזה.
 עונה הגמרא, מה שיכול למוכרה לפסולין, **נפקא ליה** - לומד הוא
מדיבא דנפקא ליה - מאותו מקום שנלמד לרבי אליעזר, דהיינו
 מהפסוק 'אם רעה בעיני אדניך אשר לו יעדה וגו', וכדלעיל. ומה
 שמוכרה בקרובים, אין לו מהיכן ללמוד, וצריך לומר שסבר לה
 ברבנן, דאמר ברייתא לעיל 'אין מוכרה לקרובים'. הגמרא מביאה
 ברייתות החולקות בדין מוכרה לקרובים: **תני קרא - שנינו**
בברייתא אחת, שיכול אביה למוכרה לאביו, אף שאסורה עליו
משום בת בנו, אך ואין מוכרה לבנו, כיון שאסורה עליו משום
אחותו. ותניא אידך - ושנינו בברייתא אחרת, אין יכול אביה
למוכרה לא לאביו ולא לבנו, שהרי אסורים ליעדה. מקשה הגמרא,
בשלמא מה ששנינו שאינו מוכרה לא לאביו ולא לבנו מובן, משום
שסובר ברבנן שאין מוכרה לקרובים. אלא מה ששנינו שמוכרה
לאביו ואין מוכרה לבנו, במא - כמי סוברת הברייתא, הרי זה לא
ברבנן שאין מוכרה לקרובים, שלדבריהם אין מוכרה אף לאביו,
ולא ברבי אליעזר שמוכרה לקרובים, שלדבריו מוכרה גם לבנו.

מתרצת הגמרא, לעולם ברייתא זו ברבנן, אך מודה ברבנן
 שמוכרה לקרובים חיבא דאיבא צד יעוד - במקום שיש אפשרות
 לקיים יעוד, וכיון שיכול ליעד או לעצמו או לבנו, יכול למוכרה
 לאביו אם יש לו בן, משום שיכול ליעדה לבנו, שהיא בת אחיו
 ומותרת לו, אבל אין מוכרה לבנו, משום שאין אפשרות לקיים
 יעוד, שהרי גם על בן בנו אסורה משום אחות אביו.

נמצא, שלרבי אליעזר יכול למוכרה גם לקרובים וגם לפסולים.
 ובדעת חכמים נחלקו, לברייתא השניה אין מוכרה לקרובים,
 ולברייתא הראשונה, כשיש אפשרות לקיים יעוד מוכרה גם
 לקרובים. ולפי כולם אין מתנה שלא ליעד. ולרבי מאיר אין מוכרה
 לקרובים, אך יכול להתנות שלא ליעד.

הגמרא חוזרת לבאר את דיני עבד עברי: **תנו רבנן, נאמר בעבד**
עברי 'אם בגפו יצא בגפו יצא', ויש לדרוש מהפסוק, שאם בגופו
נכנס לעבדות, בגופו יצא. רבי אליעזר בן יעקב אומר, דורשים
מהפסוק שאם יחיד נכנס לעבדות יחיד יצא. שואלת הגמרא, מאי
מה הפירוש שאם (בגפו) בגופו נכנס בגופו יצא. עונה הגמרא,
אמר רבא, לומר שאינו יוצא לחירות בראשי אברים - אם אדונו
הפיל שינו או סימא עינו, או חתך לו אחד משאר העשרים
וארבעה ראשי אברים, כעבד כנעני שיוצא על ידי זה לחירות.

קידושין. פרק ראשון - האשה נקנית - דף כ עמוד א - מתוך מהדורת "אבן ישראל - (שטיינזליץ)" רמט

תוספות

1 יוצא בראשי אברים כעבר - דסלקא דעתך דלא גרע מעבר כנעני שאינו יוצא
2 בשש ויובל ובגרעון כסך, ועובר את הבת, ואפילו הכי יוצא בראשי אברים.
3 **אבקה** של שביעית - פירושו: איסור קל שבה. דעיקר איסור שביעית אינו אלא עבודת
4 קרקע, כגון חרישה ודריעה, אבל משא ומתן - אינו אלא עשה בעלמא; "לאבכלה"
5 ולא לסחורה. ומסבירא שבא בלז על עושה.
6 ומתן - מדרב נבגד מדר.
7 **הא** קא משמע לן ליתבון איניש ברתיה - אף על
8 גב שומפך אותה בעל כרחו, מכל מקום
9 רבית קשה יותר.
10 **לעקר** זה עבודה וזה - שסופה לעקר.
11 (שייך לעמוד ב) עבד ארבע ופשו ליה תרתי נתיב
12 ליה תרתי כפי שניו - פירש
13 בקונטרס: לא איירי קרא לא בהשביח ולא
14 בהכסיף, וקשה: דאם כן, אמאי שני קרא
15 בלשניה? נכתוב אידי ואידי "מכסף מקנתו" או
16 "כפי שניו"! ואומר הרב רבינו ברוך, דהכי פירושו:
17 "אם עוד רבות בשנים" - דעבד תרתי ופשו ליה
18 ארבע - ליתבי ליה ארבע מכסף מקנתו, בין
19 הכסיף ובין השביח, משום שהוא סמוך לזמן
20 כניסה טפי ממון יציאה, "ואם מעט נשאר בשנים"
21 - דעבד ארבע ופשו תרתי - נתיב ליה כפי שניו
22 שהוא שוה עתה, והוא סמוך לזמן יציאה, בין
23 הכסיף ובין השביח.
24 **כל** הקונה עבד עברי בקונה ארון לעצמו -
25 וקשה: מאי ארון? די לו לחיות בארצו ויש
26 לומר: כדאיתא בירושלמי, דפעמים אין לו אלא
27 כר אחת, אם שוכב עליו בעצמו - אינו מקיים כי
28 טוב לו עמך, ואם אינו שוכב עליו וגם אינו מוסר
29 לעבדו - זו מדרת סודם, נמצא שעל כרחו צריך
30 למסור לעבדו, והיינו ארון לעצמו.
גאולתו

1 לקרובים - אף על גב שאין כאן יעוד, שאין קדושין תופסין בה. ורבי מאיר - דדרוש
2 להאי "לאמה" בפיסוק על מנת שלא ליעוד. ברבנן - לעיל בשמעתין, דקתני: אין מוכרה
3 לקרובים. **אין מוכרה לאביו** - שאסורה לו משום בת בנו. ולא לבנו - דהויא ליה אחותו,
4 ואין קדושין תופסין בחיבי בריהו, כדלקמן (סו.טו). **היבא דאיבא צד יעוד** - כשמוכרה
5 לאביו ויש לו בן - ליעודה לבנו, דהויא ליה בת
6 אחיו. אבל כשמוכרה לבנו - אין כאן צד יעוד,
7 לא לו ולא לבנו - דהויא ליה אחות אביו. **בגופו**
8 **יצא** - לקמיה מפרש. **יחיד יצא** - לקמיה
9 מפרש. **הוא אמינא** - לא תצא בראשי אברים
10 כעבר, שירצא ואין נוטל כלום, אבל זו - תצא
11 כשבא לגרע ולפדות את עצמו. **אלא מנה** -
12 דין יציאה בחסרון אברים כלל. **יחיד נכנס** -
13 לרבי אליעזר נמי משמע ליה "בגופו" לשון בגופו.
14 ומפרש ליה לומר: שאם בא בגופו, יחיד - יצא
15 יחיד. **מוסר לו** - על כרחו. **שאין מחשבין לו** -
16 כשכא לגרע ולפדות את עצמו. **אלא מנה** -
17 כמה מגיע ממנה לכל שנה של שש שנים -
18 שותות ממנה, וכמה מגרע לכל שנה, ואם נותרה
19 שנה - נותן לו שותות ממנה. ולא אמרינן: הרי
20 השביח - שנתתיה קרה הפעולה, או החליף כח
21 ועומד על מאותם, ממנה מאותם לפעולת שש
22 שנים, ויתן לו שליש ממנה. **מכסף מקנתו** -
23 משעת מקנתו ישיב גאולתו. **הכסף** - נתקלקל.
24 **שאין מחשבין לו** - את השנים שעליו לעבד
25 אלא במנה, כאילו נמכר במנה. ולקמיה יליף:
26 כחיות דרדיש לחו לקלא וידו של נכרי על
27 התחתונה: כדאמרן. **אמר אביי** **הריני כבן עזאי**
28 - כי הוה בדיחא דעתיה, הוי רגיל למימר הכי:
29 הריני פתוח ומוכן להשיב לשואלי דבר תורה,
30 כבן עזאי שהיה דר בטבריא. שהיה חריף ודרשן,
31 ואמר (בכורות כח.א): כל חכמי ישראל לפני
32 כקליפת השום חזין מן הקרח הזה. **גירשניו**
33 **לחוסר** - להחמיר על העבד, השביח - יתן
34 כפי שניו, הכסף - ישיב לפי כסף מקנתו. **מודרי**
35 **יובי** **רבי תניא** - שלא בא לידו עבדות אלא
36 שהיה חשוד על השביעית. **אבקה של שביעית**
37 איסור הקל שבה. העושה סחורה בפירותיה,
38 דהוה ליה לאו הבא מכלל עשה, "לאבכלה"
39 (ויקרא כה) ולא לסחורה. בשנת חיובל הוות -
40 וכי המכור - אם המכור ותקנו מה שאסרתי
41 לכם בו - סופך למכור ממכריך וכל כלי ביתך.
42 **לא הרגיש** - לא שם לב לפורענות הבא עליו
43 לחזור בו מעבדות שבידו. גבי לא הרגיש גרסינן:
44 לסוף שמוכר את שדותיו, וגבי לא באת לידו
45 בכלולו גרסינן בתוספתא: עד שמוכר. והכי
46 משמע: לא תבא בידו הרחוק השבוה עד שבא
47 לכל אלו. **מאי שנא דקתני לא הרגיש** -
48 דמשמע: אם לא הרגיש - סופך לבא לבקר,
49 ובכלולו תנא "לא באת לידו עד שמוכר",
50 דמשמע דפשיטא ליה לתנא דדרכו בכך - דלא
51 תבא לידו שישבו בתשובה עד שקבל עד
52 פורענות? אף על גב דבתו בחאי ענינא לא
53 **בתנא** - לדרוש בה סמיכת פירשה, מכל מקום
54 הוילי ופרשת רבית מסוכה לפרשת ממכר בת
55 - אנו סהדי שכבר מכר את בתו, אם יש לו בת
56 קטנה, קודם שלוח ברייתו - דניחא ליה וכו'. ובי
57 יפוך אחיך - הכל בסדר סמיכת פירשיות הוא
58 דורשו, וכו' - זו קשה משלפניה. שנאמר לגר
59 - פרשה אחת היא. הסמוכה לנמכר לך "וכי
60 תשיג יד גר ותושב עמך" וגו'.
וה

46 לך אלא לגר, שצאמר "לגר". ולא לגר צדק אלא לגר תושב, שצאמר "גר תושב". "משפחת גר" - זה נכרי. כשהוא אומר "לעקר"

1 **גאולתו** גאולתו גמר - נראה לרבינו חם דלאו גזירה שוה גמורה היא אלא גלוי מילתא
2 בעלמא הוא. דאי גזירה שוה גמורה היא - אם כן מאי קאמר "או דלמא לקולא
3 אמרין לחומרא לא אמרין?" הא כיון דהוי גזירה שוה - בין לקולא בין לחומרא אית לן
4 למילף, דאין גזירה שוה למצוה. וכן משמע לקמיה בבתי ערי חומה קאמר "היבא דגלי" -
5 גלי, היבא דלא גלי - לא גלי, ואי גזירה שוה
6 היא - אפילו היבא דלא גלי נמי.
7 **איתביה** - פירוש: מסיפא. דקתני: מוכר
8 בית בבתי ערי חומה יוכיח, שאינו
9 לזה וגואל וגואל לחצאין. ואם תאמר: מאי פריך
10 לרבי שמעון? דילמא דך ברייתא אתיא כוותיה
11 דרבי שמעון, הוא דקאמר לעיל גבי בתי ערי
12 חומה שלוח וגואל וגואל לחצאין - היינו בטר
13 דרבי לן קרא במקדש "אם גאל יגאל, אבל
דך
1 **זה הנמכר לעבודה זרה עצמה** - אמר ליה: ה^{הם}
2 **הא אהדריה קרא, דתני דבי רבי ישמעאל:** הואיל
3 **וחלף זה ונעשה פומר לעבודה זרה אימא: לידחי**
4 **אבן אחר הנזפל** - תלמוד לומר "אחרי נמכר גאלה
5 **ותיה לו אחד מאחיו יגאלנו"** - ואימא: "גאלה
6 **ותיה לו"** - כי היכי דלא ליפמע בין הנכרים, הא
7 **לענין פדיון** - נחמיר עליה, מדרבי יוסי ברבי חנינא!
8 **אמר רב נחמן בר יצחק:** תרי קראי פתיבי, פתיב
9 **"אם עוד רבות בשנים"** וכתבי **"ואם מעט נשאר בשנים"**, וכי יש שנים מרובות ויש שנים
10 מועטות? אלא: נתרבה כסף - "מכסף מקנתו", נתמעט כסף - "כפי שניו". ואימא, הכי
11 קאמר: היבא דעבד תרי ופש ליה ארבע - נתיב ליה ארבע "מכסף מקנתו", עבד ארבע
12 ופש ליה תרתי - נתיב תרתי "כפי שניו"? - אם כן נכתוב קרא "אם עוד רבות שנים"
13 "אם מעט נשאר שנים", מאי "בשנים" - נתרבה כסף בשנים - "מכסף מקנתו", נתמעט
14 כסף בשנים - "כפי שניו". אמר רב יוסף: דרשיננהו רב נחמן בר יצחק דתני קראי כסיני.
15 (סימן: עבד בית חצאין בית עבד קרובים) בעא מיניה רב הונא בר חיננא מרב ששת: עבד
16 עברי הנמכר לנכרי נגאל לחצאין או אינו נגאל לחצאין? "גאלתו" "גאלתו" משרה אחוזה
17 גמר; מה שרדה אחוזה אינו נגאל לחצאין - אף האי נמי אינו נגאל לחצאין. או דילמא:
18 לקולא - אמרין, לחומרא - לא אמרין? - אמר ליה: לאו אמרת ה^{הם} נמכר - פולו ולא
19 חציו, הכי נמי - "נגאל" - פולו ולא חציו. - אמר אביי: אם תימצי לומר נגאל לחצאין -
20 משכחת לה לקולא ולחומרא; לקולא: זבניה במאה, יהב ליה חמשין, פלגא דרמי, ואשבה
21 וקם על מאתן. אי אמרת נגאל לחצאין - יהיב ליה מאה ונפיק, ואי אמרת אין נגאל לחצאין
22 - יהיב ליה מאה וחמשין ונפיק. - והאמר: נתרבה כסף - "מכסף מקנתו"! - כנון דאיכור
23 וזל ואיכור. משכחת לה לחומרא: זבניה במאה, יהיב מאה, פלג דרמי, ואיכספ וקם על
24 מאה. אי אמרת נגאל לחצאין - יהיב ליה חמשין ונפיק, ואי אמרת אין נגאל לחצאין - ה^{הם}
25 מאה פקדון נינהו גביה, יהיב להו ניהליה ונפיק. בעא מיניה רב הונא בר חיננא מרב ששת:
26 המוכר בית בבתי ערי חומה, נגאל לחצאין או אינו נגאל לחצאין? "גאלתו" "גאלתו" משרה
27 אחוזה גמר; מה שרדה אחוזה אינה נגאלת לחצאין - אף האי נמי אינו נגאל לחצאין, או
28 דילמא: היבא דגלי - גלי, היבא דלא גלי - לא גלי? - אמר ליה: ממדרשו של רבי שמעון
29 נשמע שלוח וגואל, וגואל לחצאין. דתניא: "אם גאל יגאל" - מלמד שלוח וגואל, וגואל
30 לחצאין. אמר רבי שמעון: מה טעם - לפי שמצינו במוכר שרדה אחוזה שיפה כחו, שאם
31 הגיע יובל ולא נגאלה - חוזרת לבעליה ביובל, הורע כחו - שאינו לוח וגואל וגואל לחצאין.
32 מקדש, שהורע כחו, שאם הגיע יובל ולא נגאלה - יוצאה לפניהם ביובל, ופה כחו שלוח
33 וגואל וגואל לחצאין. האי מוכר בית בבתי ערי חומה נמי, הואיל והורע כחו, שאם מלאה
34 לו שנה המוכר ולא נגאלה נחלט - ופה כחו שלוח וגואל, וגואל לחצאין. איתביה: "אם
35 גאל יגאל" - מלמד שלוח וגואל, וגואל לחצאין. שיכול, וחלא דין הוא; ומה מוכר שרדה
36 אחוזה, שיפה כחו, שאם הגיע יובל ולא נגאלה חוזרת לבעליה ביובל - הורע כחו שאין
37 לוח וגואל וגואל לחצאין, מקדש, שהורע כחו, שאם הגיע יובל ולא נגאלה יוצאה לפניהם
38 ביובל - אינו דין שהורע כחו, שאין לוח וגואל וגואל לחצאין? מה למוכר שרדה אחוזה
39 - שכן הורע כחו ליגאל מיד, תאמר במקדש - שיפה כחו ליגאל מיד. מוכר בית בבתי
40 ערי חומה יוכיח, שיפה כחו ליגאל מיד - ואין לוח וגואל וגואל לחצאין! - לא קשיא;
הא

שיפה כח מוכר שאין נחלתו נפקעת, שהרי חזרת לו ביובל - לפיכך לא חש ליפות כחו ללוות ולגאול לחצאין. אבל מקדש, לפי שהורע כחו להפסיד נחלתו ביובל, כדכתיב (ויקרא
כז) "והיה השדה בצאתו ביובל קדש וגו'" ומתחלק לכהנים - ייפה הכתוב כחו בתחלת פדיונו, ללוות ולגאול לחצאין, ומהבא אית לן ללימנר נמי מוכר בית בבתי ערי חומה, דלוח
וגואל וגואל לחצאין שהרי הורע כחו לחלט בסוף שנה ולא יצא ביובל. איתביה - דקתני סיפא: מוכר בית בבתי ערי חומה יוכיח, שאין לוח וגואל וכו'. מוכר שרדה אחוזה הורע כחו
ליגאל מיד - עד שתהא שתי שנים ביד הלוקח, כדכתיב (שם כז) "במספר שני תבואות ימוכר לך" - אין מכירה פחותה משתי שנים מעת לעת, ואחר כך גואל גרעון כסף, כדכתיב
(שם) "לפי רוב השנים" "וחשב את שני ממכרו" וגו', כמה שנים הם משלקחה עד היובל שהיה עתיד לחזור לבעלים - עשרים שנה, ודמיה - עשרים שנה, הרי שקיימת תבואות כל
שנה במנה. וכן יגרע לכל שנה שאכלה לפי גאולתו.

מקצת מהשנים שנשארו, שדרשו חכמים את הכתוב 'וְהִשְׁגִּיהּ יְדוֹ
וּמִצָּא כְּדִי גְּאֻלְתּוֹ', שאינו גואל אלא אם נותן את כל שיעור
גאולתו. הגמרא דנה בעבד עברי הנמכר לגוי, שבו נאמר רק 'וְיָשִׁיב
גְּאֻלְתּוֹ' ולא נאמר 'כְּדִי', אם קיים בו דין זה:
בְּעָא מִינֵיהּ וְ שאלו רב הונא בר חיננא מר ב ששת, עָבֵד עֲבָרִי הִנְמַכֵּר
לְעוֹבֵד בּוֹכְבִּים, האם נִגָּאֵל הוא לְחֻצְאִין, ויכול לתת חצי דמיו,
ולגאול מחצית שנות עבדותו, וכשיסתיימו השנים שעליהן לא
שילם, ישתחרר, או אינו נִגָּאֵל לְחֻצְאִין, ואין גואל אלא אם יש לו
כדי כל השנים שצריך לעבוד. וצדדי הספק הם, האם 'נִגָּאֵל' או
'נִגָּאֵל' מִשְׁנֵה אַחֲזוּה נָמֵר - לומדים בגזירה שוה, נאמר בשוה
אחזה וּמִצָּא כְּדִי גְּאֻלְתּוֹ', ונאמר בעבד עברי הנמכר לגוי 'וְיָשִׁיב
גְּאֻלְתּוֹ', מה שדרת אחזה אינו נִגָּאֵל לְחֻצְאִין, כפי שדורשים מהכתוב
'כְּדִי גְּאֻלְתּוֹ', אף הֵא - הנמכר לגוי נִמִּי אינו נִגָּאֵל לְחֻצְאִין, או
דִּלְמָא - או שנאמר, שכאשר האולה לחצאין היא לְקוּלָא לעבד,
אֲמַרְיִן שנגאל לחצאין, אבל כאשר היא לְחוּמָא לעבד, לא אֲמַרְיִן
שנגאל לחצאין, כפי שמצינו לעיל שאם השביח או החול,
שהולכים תמיד להקל עליו.
רב ששת פשט את הספק מטעם אחר: אֲמַר לִיה רב ששת, לֹא
אֲמַרְתָּ הֵמָּן - האם לא אמרת לגבי גב שאין לו לשלם, שאמרה
תורה 'אם אין לו וְנִמְכַּר בְּגִנְתּוֹ', ואם הגניבה שעליו לשלם
פחותה משווי להימכר בעבד לשש שנים, אין מוכרים אותו לפחות
משש, משום ש'נִמְכַּר' משמע שימכר כפולו, דהיינו לכל שש
השנים, וְלֹא שימכר רק חֲצִי, כלומר שימכר משש, דְּהֵי נָמֵר - כך
יש לדרוש את מה שנאמר לגבי פדיונו של העבד 'או הִשְׁגִּיהּ יְדוֹ
וְנִגָּאֵל, נִגָּאֵל' כפולו וְלֹא חֲצִי, ואינו נגאל לחצאין.
הגמרא מבארת את הנפקות בין אם נגאל לחצאין או אין נגאל
לחצאין: אֲמַר אַבְי, אם תִּמְצִי לומר שעבד עברי נִגָּאֵל לְחֻצְאִין,
מִשְׁבַּחַת לָהּ לְקוּלָא וְלְחוּמָא - אתה מוצא בדבר קולא לעבד,
שמרויח מכך, וכן חומרא, שמפסיד מכך. ומפרש אבִי, לְקוּלָא
כיצד, אם וְנִגָּיהָ - קנאו האדון בְּמֵאָה זו, וְיָהֵב לִיה - נתן העבד
לאדון חֲמִשִּׁין זו, שהם פְּלִנָא דְדִמִּי - מחצית דמיו, וְאַחֲרָ מִכֵּן
אֲשַׁבַּח הָעֵבֶד וְקָם - ועמד ערכו על מֵאָתַיִם - מאתיים זו לשש שנים,
אִי אֲמַרְתָּ שֶׁנִּגָּאֵל לְחֻצְאִין, נמצא שנותר לאדון רק חצי, ואחר
שהתייקר שוה חלקו מאה, ולפיכך יָהֵב לִיה - נתן העבד לאדון
מֵאָה זו בלבד, וְנִפְיָק - ויוצא לחירות. וְאִי אֲמַרְתָּ שֶׁאֵין נִגָּאֵל
לְחֻצְאִין, ולא קנה עצמו מיד האדון כלל, ומה ששילם זה פקדון
ביד האדון, נמצא שיש לאדון עבד השוה מאתיים, וכשבא לפדות
עצמו, יָהֵב לִיה - נתן לו העבד עוד מֵאָה וְחֲמִשִּׁין זו, וביחד עם מה
שנתן זה מאתיים זו, וְנִפְיָק - ויוצא לחירות, הרי שאם נגאל
לחצאין משלם פחות.
מקשה הגמרא, וְהֵאֲמַרְתָּ - והלא אמרת שאם נִתְרַבָּה בְּכַסְפּוֹ -
התייקר העבד, צריך לפדות עצמו רק מִכְּכַסְּךָ מִקְנָתוֹ - כפי שווי
בעת המכירה ולא לפי היוקר, ואפילו אם אין נגאל לחצאין צריך
לתת רק עוד חמישים זו. מתרצת הגמרא, כאן מדובר בְּגוֹן דְּאִזְדָּקִי
שהיה ערכו בעת המכירה מאתיים, וְזֶל - והוול ועמד ערכו על
מאה, ואז נתן לאדון חמישים כדי לפדות את חציו, וְאִזְדָּקִי -
והתייקר שוב ועמד ערכו על מאתיים, כפי ערכו בעת המכירה,
אך כיון ששילם דמי חציו בעת שהיה זול, אם נגאל לחצאין וְחָל
פדיונו, נותר לאדון רק חציו, ואין צריך לשלם אלא כפי שהתייקר
אותו החצי, ונתן מאה ויוצא.

המשך בעמוד 253

וְהִנְמַכֵּר - אם עדיין לא שב, לְעִבְדָת בּוֹכְבִּים עֲצָמָה, לחטוב עצים
ולשאוב מים לצורכה. וכיון שנמכר לעבד מחמת חטאיו, ראוי
להחמיר עליו שיפדה לפי ערכו הרב ביותר בין זמן המכירה וזמן
הפדיוה, ולא כמו שאמרה הברייטא להקל לפדותו לפי ערכו
הפחות.
אֲמַר לִיה אבִי להחוא מרבנן, הֵתָם - שם, על אף שהגיע עד כדי
למכור עצמו לשמש לעבודה זרה, הֵא אֲהַדְרִיָּה קָרָא - הלא
החזירו הכתוב, ואמר לכל ישראל שירחמו עליו, דְּתַנִּי דְּבִי רַבִּי
יִשְׁמַעֲלֵא, הוֹאִיל וְהָלַךְ יְהוֹ נַעֲשֶׂה בּוֹמֵר לְעִבְדָת בּוֹכְבִּים, אִמָּא -
שמה אומר לְדִינָה וְ לַהֲפִיל אֶפְסָן אַחֵר הַנּוֹפֵל, שלא יהא לו פדיון,
תְּלִמּוֹד לומר בהמשך הפרשה, 'אֲחֵרִי נִמְכַּר נִגָּלָה תִּהְיֶה לוֹ, אַחֵר
מֵאִתּוֹ יִגָּאֵלוֹ', וכיון שהתורה רוצה בתקנתו, יש להקל בפדיונו.
שואלת הגמרא, וְאִמָּא - ושמה נאמר, ש'נִגָּלָה תִּהְיֶה לוֹ' בִּי הִיכִי
דְּלֹא לִימַעַץ - כדי שלא יתערב בין הַעֲבָדִי בּוֹכְבִּים, הֵא וְ אַךְ לְעִנְיָן
פְּדִינָה, נִתְמַיֵּר עָלֶיהָ לַחֲשֵׁב לִפִּי הַמַּחֲזִיר הַגָּבוֹה, מְדַבְּרִי יוֹסֵף בְּרַבִּי חֲנִינָא
שאומר שהגיע לעבדות מחמת חטאו, ולכן יש להחמיר עליו.
מתרצת הגמרא, אֲמַר רַב נְחֻמִּי בְּרִי יִצְחָק, תְּרִי קָרָא בְּתִיבִי - שני
פסוקים נאמרו בענין הפדיון, בְּתִיבִי 'אם עוד רבות בְּשָׁנִים וגו', מִכְּסָף
מִקְנָתוֹ, וְכִתִּיב 'וְאִם מַעֲט נִשְׁאָר בְּשָׁנִים וגו', כְּפִי שְׁנֵי יוֹשִׁיבִי וגו',
ומשמע שיש ריבוי ומיעוט בשנים, ויש לשאול, וְכִי יֵשׁ שָׁנִים
מְרֻבּוֹת וְיֵשׁ שָׁנִים מְעוּטוֹת - שימכר ליותר או לפחות משש שנים.
אֲמַר כִּי יש לפשר את הפסוקים, 'אם עוד רבות בְּשָׁנִים, הִינִי
נִתְרַבָּה בְּכַסְפּוֹ' - שהשביח העבד ועלה ערך שנות עבדותו, 'יֵשִׁיב
גְּאֻלְתּוֹ מִכְּכַסְּךָ מִקְנָתוֹ' - כערכו בעת קנייתו ולא כערכו כעת, 'וְאִם
מַעֲט נִשְׁאָר בְּשָׁנִים, דְּהִינִי שֶׁנִּתְמַעַץ בְּכַסְפּוֹ' וירד ערך שנות
עבדותו, 'כְּפִי שְׁנֵי יוֹשִׁיבִי אֶת גְּאֻלְתּוֹ', דְּהִינִי כערכו בשנים אלו,
ולא כערכו בשעת המכירה.
שואלת הגמרא, וְאִמָּא הִכִּי קָאָמֵר - ושמה כך אמר הכתוב, 'אם
עוד רבות בְּשָׁנִים, הִינִי הִיכָא דְּעָבֵד תְּרִי וְיֵשׁ לִיה אֲרַבָּע' - שעשה
בעבדותו שנתיים ונותרו ארבע שנים, שהם רוב השנים, יִתִּיב לִיה
- ישלם לאדון עבור אֲרַבָּע שנים מִכְּכַסְּךָ מִקְנָתוֹ, ואילו 'וְאִם מַעֲט
נִשְׁאָר בְּשָׁנִים, הִינִי שְׁעָבֵד אֲרַבָּע וְיֵשׁ לִיה תְּרִי' - שעשה
בעבדותו ארבע שנים ונותרו שנתיים, יִתִּיב תְּרִי - ישלם את שתי
השנים 'כְּפִי שְׁנֵי', ואין מדובר בהכסף או השביח, אלא שמשלם
לפי חשבון הסכום שנמכר והשנים שנותרו.
מתרץ רב נחמן בר יצחק, אִם בָּן, שהשינוי הוא בין אם נותרו שנים
רבות או מועטות, נִתְרַבָּה קָרָא 'אם עוד רבות בְּשָׁנִים' וכן 'אם מַעֲט
נִשְׁאָר בְּשָׁנִים' - בלא 'ב' / 'מא' - מה הוא הלשון שנקט הכתוב
'בְּשָׁנִים', משמע שהריבוי הוא בשנים, בהכרח שבא לומר, שאם
נִתְרַבָּה בְּכַסְפּוֹ וְ ערכו הכספי בְּשָׁנִים, יש להעריכו מִכְּכַסְּךָ מִקְנָתוֹ,
כפי ערכו בעת המכירה, ואם נִתְמַעַץ בְּכַסְפּוֹ וְ ערכו הכספי בְּשָׁנִים,
יש להעריכו 'כְּפִי שְׁנֵי', כפי ערכו עתה בשנים אלו.
אֲמַר רַב יוֹסֵף, דְּרִישְׁתִּיהּ רַב נְחֻמִּי (בְּרִי יִצְחָק) לְהִנִּי קָרָא - דרש רב
נחמן פסוקים אלו בְּנִתְיָנָן בְּסִינִי.
בסוגיות הבאות הגמרא דנה בדיני פדיון עבדים ובתיים בערי
חומה, אם אפשר לפדות 'לחצאין', דְּהִינִי כשמשלם רק חלק
מדמיהם, וכן אם גם קרובים יכולים לפדות.
(סִימָן לסוגיות דלהלן, עָבֵד הַנְּמַכֵּר לְגוֹי וְכִית עִיר חוּמָה, אם
נגאלים לְחֻצְאִין, בֵּית עִיר חוּמָה וְעָבֵד הַנְּמַכֵּר לְיִשְׂרָאֵל, אם נגאלים
בְּקִרְבָּיִם). המוכר שדה אחוזה, דְּהִינִי שהיא ירושה לו מאבותיו
מחלוקת הארץ לשבטים, חוזרת היא ביובל למוכר, וכן יכול
לגאולה מאחר שעברו שנתיים מהמכירה, בחישוב בכמה נמכרה,
וכמה שנים היה מהמכירה עד היובל, ולפי זה כמה שולם עבור כל
שנה, וכמה שנים נשארו עד היובל, ואת זה נותן כדי לגאול. אולם
רק אם משלם את הסכום המלא יכול לגאול, ואינו יכול לגאול רק

הגמרא בעל כרחו של מי.

ספר רבא למימר שכונת הברייתא לומר שפודין אותה בעל כרחיה
דאין, שאף שאין הוא חפץ בפדיונה, אין אנו מתחשבים בדעתו.
אמר ליה אביי לרבא, מאי ניהו – מה כוונתך בכך שפודים אותה
על כרחו של האדון, דכתבנא ליה שטר אדמיה – שכותבים אנו
לו שטר חוב על דמיה. דהיינו, שאף באופן שאין בידי הפודה את
הסכום הדרוש כדי לפדותה, רשאי הוא לכתוב לאדוניה שטר חוב
על דמיה, וחייב האדון לשחררה מיד, ואינו יכול לעכב, מה שאין
כן בעבד עברי שיכול הוא לעכב בידו. אמאי – מדוע סובר אתה
כך, הרי נקיט האדון מרנניה – מרגלית בדיה, ונטלים אנו ממנו
מרגלית זו, ויהיבנא ליה חפסא – ונותנים לו בתמורתו חרס. ומשל
הוא זה, על כך שנטלים מן האדון את האמה עבריה ששילם
עליה במיטב כספו, ואין משלמים לו על כך אלא בשטר חוב.
אלא אמר אביי, אין כוונת הברייתא שפודים אותה בעל כרחו של
האדון, אלא בעל כרחיה דאב – שאם יש לאב הסכום הדרוש
לפדיונה יכולים קרוביו לכופו לפדותה, משום פגם משפחה –
מאחר שמתביישים הם בכך שקרובתם מכורה לאמה עבריה.
מקשה הגמרא, אי הכי – אם כן הדבר שניתן לכפות האב לפדות
בתו, עקב עקרי נמי נכפיהו לכפי משפחה לפדותה, משום פגם
משפחה – מאחר שמתביישים הקרובים בכך שמכור הוא לעבד.
מתרצת הגמרא, שאין תועלת בכך שיפדוהו הקרובים, מאחר
דהרר אביל ומזבין נפשיה – יחזור העבד וימכור עצמו בשנית.
שבה הגמרא ומקשה, הךא נמי – לגבי אמה העבריה, מה תועלת
יש בכך שיכפו האב לפדותה, הרי דהר אביל ומזבין לה – יכול הוא
לשוב ולמכרה לאחר מכן.
מתרצת הגמרא, הךא קתני איה נמכרת ונשנית – הרי שנינו שאין
האב יכול למכור את בתו בשנית, ועל כן לאחר שיכופוהו לפדותה
שוב לא יוכל למכרה, אך בעבד הרשאי למכור עצמו כמה
פעמים, אין תועלת לכפות על פדיונו.
הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בנידון אם רשאי האב למכור בתו
בשנית:
ומני – מי הוא התנא בברייתא לעיל הסובר שאין אמה עבריה
נמכרת ונשנית, רבי שמעון היא, דתניא – שנינו בברייתא מחלוקת
תנאים לגבי זכויות האב בבתו. לדעת תנא קמא, מוכר אדם את
בתו לאישות וקידושין ונשונה – דהיינו, אם קידש אדם את בתו
ונתאלמנה או נתגרשה מן האירוסין, רשאי הוא לשוב ולקדשה
בשנית, ובספ קידושיה שלו. לשפחות ונשונה – וכן יכול אדם
למכור את בתו לשפחה, ולאחר שנשחררה רשאי הוא למכרה
בשנית. לאישות אחר שפחות – וכן יכול אדם למכור את בתו
לשפחה, ולאחר שנשחררה לקדשה לאיש, ובספ קידושיה שלו.
אבל לא לשפחות אחר אישות – אך לאחר שקידשה ונתאלמנה או
נתגרשה מן האירוסין, אינו רשאי למכרה לשפחה. זו היא דעת
תנא קמא.
רבי שמעון אומר, בשם שאין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר
אישות, כך אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר שפחות, שאין
אדם רשאי למכור את בתו לאמה אלא פעם אחת בלבד. ונמצא,
שרבי שמעון הוא התנא הסובר שיתירה אמה עבריה על עבד בכך
שיאנה נמכרת ונשנית, אך לדעת תנא קמא שווה היא בזה לעבד.
הגמרא מבארת את סברות מחלוקתם:
ובפלותא דהני תנאי – תנא קמא ורבי שמעון נחלקו בדרשת
הכתוב, שבה נחלקו אף רבי אליעזר ורבי עקיבא. דתניא – שנינו
בברייתא הדנה בביאור הפסוק (שמות כא ח) 'לעם נכרי לא יקשל
למכרה כבדו בה',

זו הדורשת שאין עבד עברי נמכר ונשנה, עוסקת בגניבה אחת –
שאם גנב אדם בפעם אחת סכום כסף הגדול מן הסכום המתקבל
עבור מכירתו לעבד, אינו נמכר ונשנה, מאחר שאין זו מכירה בעד
כל גניבתו אלא בעד חצי גניבתו. כאן – הברייתא לעיל הסוברת
שעבד עברי נמכר בשנית, עוסקת בשתי גניבות – שאם גנב סכום
כסף השווה לסכום המתקבל בעד מכירתו, וחזר וגנב בשנית, אף
אם העמידהו בדין אחד על שניהם, רשאים בית הדין למוכרו
פעם אחת עבור השבת הגניבה הראשונה, ולאחר מכן לשוב
למוכרו בשנית עבור השבת הגניבה השנייה, מאחר שכל גניבה
נידונית היא בפני עצמה, והרי הוא נמכר בעד כל גניבתו.

אביי מקשה על תירוצו של רבא:

אמר ליה אביי לרבא, 'בגניבתו' שוכא משמע – תיבת 'בגניבתו'
יכולה להתפרש אף על גניבות רבות, שכן מצינו בכמה מקומות
שדרך הכתוב לקרות לרבים בלשון יחיד.

דהיינו, אביי מודה לדברי רבא שיש לחלק בין גניבה אחת לשתיים,
אלא שמקשה עליו, שבאופן שגנב פעמיים מאדם אחד והעמידו
הנגנב לדין בפעם אחת על שניהם, יש לומר ששתי הגניבות
נידונות כגניבה אחת, שכן דרך הכתוב לקרוא לגניבות רבות
בלשון יחיד. וממילא יש לומר שאף בזה אינו נמכר אלא פעם
אחת.

ולפיכך מיישב אביי את הסתירה בין הברייתות באופן שונה
במקצת:

אלא אמר אביי לא קשיא, כאן – ברייתא זו הדורשת שאין עבד
עברי נמכר ונשנה, עוסקת באדם אחד – שגנב מאדם אחד, ואפילו
כמה גניבות, והעמידו הנגנב עליהם בדין יחיד, אינו נמכר אלא
פעם אחת, מאחר שכל הגניבות נידונות כגניבה אחת, ואין אדם
נמכר פעמיים בעבור גניבה אחת. כאן – הברייתא לעיל הסוברת
שעבד עברי נמכר בשנית, עוסקת בשני בני אדם – שגנב משני בני
אדם, והעמידהו בדין שתי פעמים, ובאופן כזה אם הסכום
המתקבל ממכירתו לעבד שווה לסכום גניבה אחת, הרי הוא נמכר
וחוזר ונמכר, שכן נמכר הוא בעבור גניבה שלימה. הגמרא מביאה
ברייתא נוספת העוסקת בענין זה:

תנו רבנן, גניב אלה – אדם שגנב ממון בשווי אלף זוז, ואינו שוה
במכירתו אלא חמש מאות זוז, הרי הוא נמכר וחוזר ונמכר, עד
שישלם את סכום הגניבה כולו. אמנם אם גניב הוא בשווי חמש
מאות זוז, והוא שוה לימכר באלף זוז, אינו נמכר כלל לעבד, וכפי
שיבואר טעם הדבר להלן. זו היא דעת חכמים. רבי אליעזר אומר,
אם היה גניבו שוה כנגד נמכר, לא פחות ולא יותר, הרי הוא
נמכר לעבד, ואם לאו – שהיה שווי לימכר פחות משווי הגניבה
או יותר ממנה, אינו נמכר כלל. דהיינו, שאף באופן ששווי הגניבה
הוא אלף ושווי הגנב חמש מאות, אינו נמכר כלל.

אמר רבא, הךא – בטענה זו, וננהו – ניצח רבי אליעזר לרבנן, דמאי
שנא באופן שהיה גניבו חמש מאות זוז, ושוה הגנב אלף זוז,
שמודים חכמים דאין נמכר כלל, כיון דיש לדרוש מתיבת נמכר,
שרק באופן שנמכר כולו לעבד כדי לשלם את הגניבה, אמר
רשבא למוכרו, ולא באופן ששוה יותר מהגניבה ואין צריך למכור
אלא את חצי – דהיינו, למוכרו שלש שנים בלבד. הך נמי –
מאותו הטעם יש לדרוש את תיבות 'נמכר רבנן' למוכר, וכן באופן
שנמכר הוא עבור גניבה שלימה אמר רשבא למוכרו, ולא באופן
ששוה פחות מהגניבה ואינו נמכר אלא כחצי גניבתו. ומטעם זה
סובר רבי אליעזר, שאם אין סכום המכירה שווה לסכום הגניבה,
אינו נמכר כלל. שנינו בברייתא שאחד מן הדינים שיתירה אמה
העבריה על עבד עברי הוא, 'ומפדין אותה בעל כרחו'. ועתה דנה

על ידי הגזבר לאחר, יוצא מהקונה וניתנת לפניהם ביוכל, ואינה
חוזרת עוד לבעליה, ככתוב 'ואם לא יגאל את השדה, ואם מכר
את השדה לאיש אחר' וגו'. והנה השדה בצאתו ביכל וגו' לכהן
תהיה אחזתו, ולכן מצד שני יפה בחו של המקדיש שדה אחוזה,
שלוה וגואל, וגואל לחצאין, כדי להשאיר נחלת אבותיו בידו.
ולפי זה אפשר ללמוד גם לגבי בית בעיר חומה, האי – זה המוכר
בית בבתי ערי חומה נמי, הואיל והורע בחו בבית, שאם מלאה לו שנה
תמימה ולא נגאלה, נחלם הבית לעולם לקונה, ללא זכות פדייה,
ואף ביוכל אינו חוזר, לכן יש לומר שפה בחו בגאולתו, ששלוה
וגואל וגואל לחצאין.
מקשה הגמרא, אייתיביה – הקשה רב הונא בר חנינא לרב ששת
מברייתא, נאמר במקדיש שדה אחוזה, ואם גאל יגאל את השדה,
מה שנכפל 'גאל יגאל' מלמד, ששלוה כסף וגואל את השדה, וכן
שגואל גם לחצאין. והוצרך הפסוק ללמד זאת, משום שיכול הייתי
לומר, והלא דין 'קל וחומר' הוא שאינו לוח וגואל ואינו גואל
לחצאין, ומה מוכר שדה אחוזה, ששפה בחו, שאם הניע יוכל ולא
נגאלה, חוזרת לבעליה ביוכל, בכל זאת הורע בחו לענין פדיון, שאין
לוח וגואל ואינו גואל לחצאין, מקדיש שדה אחוזה שהורע בחו,
שאם הניע יוכל ולא נגאלה על ידו, ומכרה הגזבר לאחר, יוצאה
לפניהם ביוכל, וכי אינו דין – קל וחומר שהורע בחו גם לענין פדיון
שאין לוח וגואל ואין גואל לחצאין. אך יש לפרוך את הקל וחומר,
מה למוכר שדה אחוזה, שכן הורע בחו לענין ליגאל מיד, שאינו יכול
לגאול את השדה עד שנתיים אחר שמכרה, ככתוב 'במספר שני
תבואת ימך לך', שאין מכירה פחותה משתי שנים, ורק אחר כך
יכול לפדות לפי חשבון השנים, ככתוב שער המכירה הוא 'לפי
רב השנים תרבה מקנתו, ולפי מעט השנים תמעיט מקנתו',
שהמחיר נקבע לפי ריבוי או מיעוט השנים שעד היובל, ובהמשך
נאמר, שהפדיון הוא לפי 'וחשב את שני ממקרו, והשיב את העדף
לאיש אשר מכר לו, ושב לאחזתו', והיינו שמחשב כמה שנים עוד
יש לו בשדה עד היובל, ואת זה משיב לו, ולכן הורע כוחו גם
שאינו לוח וגואל ואינו גואל לחצאין, תאמר במקדיש שדה אחוזה
ששפה בחו לענין ליגאל מיד, ויש לומר שגם יופה כוחו שלוח וגואל
וגואל לחצאין.
אך על פירכא זו יש להשיב, מוכר בית בבתי ערי חומה יוכיה, ששפה
בחו ליגאל מיד, ואין לוח וגואל ואין גואל לחצאין, הרי שמה שנגאל
מיד אינו סיבה שגם ידחה לוח וגואל לחצאין, ונותר הקל
וחומר ממוכר שדה אחוזה, שאף מקדיש שדה אחוזה לא יוכל
ללוות ולגאול ולא לגאול לחצאין, ולכן הוצרך הפסוק 'ואם גאל
יגאל' לרבות שלוח וגואל וגואל לחצאין. ומכל מקום מפורש
בברייתא שהמוכר בית בבתי ערי חומה אין לוח וגואל ואין גואל
לחצאין, שלא כדברי רב ששת.
מתרצת הגמרא, לא קשיא,

דמי חציו השני, שאחר ירידת ערכו זה חמישים זה, ולפיכך יחייב
ליה – נותן העבר לאדון עוד חמשין זה, ויוצא לחירות,
ונמצא ששילם מאה וחמישים זה. ואי איתר אין נגאל לחצאין,
ובנתינת מחצית הכסף לא חל כל פדיון, הנה 'אלו מאה הוז
ששילם, פקדון ניהו גביה' – הרי הם פקדון אצל האדון, ועתה
שערך כולו הוא מאה, יחייב להו נתינה – נותנם לאדון לפדיון,
ונפיק – ויוצא לחירות, ונמצא ששילם רק מאה זה.
התבאר לעיל, שהמוכר שדה אחוזה, אינו יכול לפדותה עד
שיעברו שנתיים מהמכירה, ומאז יכול לפדותה עד היובל, ואם לא
פדאה שבה היא אליו ללא תמורה. והמקדיש שדה אחוזה, יכול
לפדותה מיד ולעולם, אולם אם מכרה הגזבר לאחר, כשמוגיע
היובל היא יוצאת מידי הקונה ומתחלפת לכהנים המשמשים
בשומר שנכנס בו היובל, ואינה שבה אל המקדיש ככל.
המוכר בית בעיר המוקפת חומה, יכול לפדותו מיד, ועד תוך שנה
בלבד, ואם לא פדאו, הרי היא של הקונה לצמיתות, ללא
אפשרות פדיון ואינה חוזרת ביוכל. והמוכר בית בעיר ללא חומה,
גואל מיד ועד היובל, ואם לא גאלו, שב הוא אליו ביוכל.
הגמרא דנה אם יש גאולה לחצאין בבתי ערי חומה: בעא מיניה –
שאל רב הונא בר חנינא מרב ששת, המוכר בית בבתי ערי חומה,
האם נגאל לחצאין, ואם נתן מחצית דמיו נפדה חצי הבית, או אינו
נגאל לחצאין. וצדדי הספק הם, האם 'גאולתו' משרה אחוזה
גמר – לומדים בגזירה שוה, נאמר בשדה אחוזה 'ומצא כדי
גאולתו', ונאמר בבתי ערי חומה 'מיים תהיה גאולתו', מה שדה
אחוזה אינה נגאלת לחצאין, כפי שלומדים מהכתוב 'כדי' גאולתו,
אף האי – בית בעיר חומה נמי, אינו נגאל לחצאין, או דילמא היכא
דגלי גלי, היכא דלא גלי לא גלי – או אולי, רק היכן שגילתה תורה
ואמרה 'כדי גאולתו', צריך בכדי השווי בשלימות, אך היכן שלא
גילתה תורה אין צורך בכך.
ואף כאן פשט רב ששת את ספיקו מטעם אחר: אמר ליה רב ששת
לרב הונא בר חנינא, מפרש' של רבי שמעון שדורש את טעם
הכתוב, נשמע, ששלוה כסף וגואל בו, שלא כבשדה אחוזה שאין
יכול לגאול בכסף שלוח. וגואל לחצאין, ושלא כבשדה אחוזה
שאין גואל לחצאין. דתניא, נאמר בני שהקדיש שדה אחוזה 'ואם
גאל יגאל את השדה', מה שנכפל 'גאל יגאל' מלמד, ששלוה כסף
וגואל בו, וגואל גם לחצאין, אמר רבי שמעון, מה הפעם שהקילה
תורה על מקדיש שדה אחוזה לגאול באופנים אלו, לפי שמצינו
במוכר שדה אחוזה, ששפה בחו בשדה, שאם הניע יוכל ולא נגאלה,
חוזרת לבעליה ביוכל, ומצד שני מצינו שהורע בחו, שאינו לוח
וגואל, ואף אינו גואל לחצאין, והיינו משום שרצון התורה שלא
תפקע השדה מנחלת האבות, וכיון שחזרת ביוכל, הורע כוחו
שאינו לוח וגואל ואינו גואל לחצאין, מה שאין כן מקדיש שדה
אחוזה שהורע בחו, שאם הניע יוכל ולא נגאלה על ידו, אלא נמכרה

אלו"ל ראשי-תיבות איש לרעהו ומתנות לאבינונים, וידוע דרשת
רבותינו ז"ל איש זה הקדוש-ברוך-הוא שנאמר ה' איש וגו' וקורא הוא
לבני ישראל בשם אחי ורעי, ואפילו אלו שאין בהם – בגלוי – ענייני
הסוג דאח ורע, נכנסים הם וודאי בסוג השני דמתנות לאבינונים, אביון
– התאב לכל דבר, כי חסר הוא כל דבר

ממכתב כ' מנחם אב, תשי"ז

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן
אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

~ שולחן ערוך עם הערות וצינונים - הלכות שבת ~

י' כל דבר שאסור לטלטלו - אסור לתן תחתיו כלי כדאי שיפול לתוכו, אפילו אם ידעתו לנערו אחר כך, מפני שאסור הכלי בטלטול כל זמן שהמקצה בתוכו, ונמצא מבטל כלי מהיכנו⁸⁰, ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה אלא במקום הפסד מרבה⁸¹, כמו שנתבאר בסמן ר[ס]ה ורס"ו. אבל מותר לכפות עליו כלי, שבוזז אינו אסור הכלי בטלטול. ובלבד שלא יגע הכלי בהמקצה, שאף שמקצה מותר בנגיעה בעלמא אפילו בידיו כל שאינו מונע כמו שנתבאר בסמן ש"ח, מכל מקום פאן שהנחת הכלי על המקצה לצורך המקצה - אסור אפילו נגיעה⁸² על ידי הכלי. ויש חולקין על זה ואומרים שלא הותרו חכמים שלא יגע הכלי בהמקצה אלא בשמקצה הוא דבר המתנגע על ידי נגיעת הכלי, כגון ביצה וכיוצא בה, שנמצא הוא מטלטלה על ידי הכלי⁸³, ולא התירו לטלטל על ידי דבר אחר אלא לצורך דבר המותר⁸⁴, כמו שיתבאר בסמן שי"א:

חלק ב סימן שי, דיני מקצה בשבת, סעיף י:

ביאורי הלכה

כט[ב] כלי מהיכנו - אף שנתבאר לעיל שאין מוקצה לחצי שבת⁸¹, והרי יכול לנער המוקצה מהכלי מיד כשיחפץ והכלי יהיה שוב מותר בטלטול, מכל מקום כיון שלא חפץ לנער מיד אלא אחר כך⁸² - ביטל הכלי מהיכנו. ע[ב] הפסד מרובה - במקום הפסד מרובה מותר לבטל

הכלי מהיכנו אפילו לכל השבת⁸³.
עא[א] אפילו נגיעה - וכל שכן שאסור הזזה או נענוע על ידי הכלי⁸⁴.
עב[ב] ע"י הכלי - אבל בידו מותר לנגוע במוקצה אם אינו מונעו אף שהוא לצורך המוקצה⁸⁵.
עג[ג] דבר המותר - לכתחילה יש להזהר שלא ליגע

צינונים והוספות

82) לכאורה הלכה זו מופיעה בסימן זה כהמשך לדין 'מוקצה לחצי שבת' (וכן בשייכות לדין בסיס דלהלן שהוא לכל השבת), שאף שאין מוקצה לחצי שבת, מכל מקום אין לגרום איסור טלטול הכלי אפילו לפי שעה (ובשאר מקומות הובא דין זה בכל מקום לפי ענינו, כגון בסי' רסה סעיף ג ואילך אגב דיני הנר, ובסי' שח סע"ח אגב דיני בעלי חיים וכו').

83) אם אין בדעתו לבטל הכלי מהיכנו אפילו לפי שעה, וכגון המניח כלי תחת הנר שיפול לתוכו, והסיבה אינה שרוצה שיהיה בתוכו אלא שלא יפול הנר על השולחן וישרפנו (שלא כמו המניח כלי תחת הנר שייטוף השמן לתוכו) - מותר להניחו בתנאי שיכול לנער הנר מיד שיחפץ (כדלעיל סי' רסה ס"ה, וסי' רסו קו"א ס"ק יא).

84) כן משמע בסי' רסו סכ"ה, וכאן בא להדגיש האיסור שלא במקום הפסד מרובה שהוא אפילו לפי שעה, שאל"כ היה לו לומר: ואסור לבטל כלי מהיכנו אלא לפי שעה במקום הפסד מרובה.

85) הזזה ונענוע המוקצה אסורים מדין טלטול מוקצה, אבל איסור הנחת הכלי כשהוא נוגע במוקצה לא נתפרש בשו"ע, ודוחק לומר שסובר שאסור לנגוע במוקצה לצורך המוקצה כי בסי' שח ס"ד (שם עיקר דין זה) התיר נגיעה במוקצה בכל עניין, ולכאורה איסור נגיעה המבואר כאן שייך לשני הדינים הקשורים לסעיף זה (להעיר שגם בסי' שח סע"ח כלל שני ענינים אלו בהלכה אחת) שהם (א) "ביטול כלי מהיכנו" (ראה פרישה סי' תקיג ס"ק ג שאיסור נגיעת הכלי הוא משום ביטול כלי מהיכנו, ובשולחן מלכים (בואינו, מהדורת מכון ירושלים תשע"א) ס"ק ח בשם ר"ש אשכנזי, שאע"פ שנגיעה במוקצה מותרת, מ"מ ע"י הנגיעה הוא מבטל כלי מהיכנו (אולי כי אז ניכר שמייחדו למוקצה ונראה כסותר) או (ב) "הכלי ניטל אף לצורך דבר שאינו ניטל בשבת" (כמפורש בדרכי משה להלן סי' שיא ס"ב) שאף שהכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל בשבת (ולכך מותר לכפות כלי על המוקצה, וכן הוא לעיל סי' שח סעיפים עב, עג) - במקום נגיעה יש להחמיר (אולי משום

ביאורי הלכה

במוקצה עם כלי לצורך המוקצה אפילו אינו מתנענע, אבל בשעת הדחק – מותר ליגע בו⁸⁶, ולכן יש להמנע מלכסות בשבת מכשיר חשמלי לכסותו⁸⁷.

צינונים והוספות

המתירים ("ויש חולקין") משמע שאלו האוסרים ומחלקים בין נגיעה לצורך המוקצה לנגיעה שלצורך דבר המותר עסקו רק בנגיעה שעל ידי כלי, וטעם החילוק ביניהם כי בנגיעה ביד לא שייך 'ביטול כלי מהיכנו' או 'נטילת כלי הניטל לצורך דבר שאינו ניטל' וכמבואר לעיל הערה פה. (והמבואר בסי' תצה סט"ו ש"אי אפשר לרשום פירות המוקצין שהם אסורים בטלטול ביום טוב ואפילו ליגע בהן אסור אלא אם כן נוגע בהן לצורך דבר המותר", בע"כ אין כוונתו לנגיעה ביד שאין בה תועלת לרישום הפירות שצריך להיות על ידי מעשה דווקא, אלא הכוונה להנחת חפץ או כלי שיסמן את הפירות שרוצה לאכול.

87) על-פי הכלל שסתם ויש חולקים הלכה כסתם משמע שהעיקר כדעת האוסרים נגיעה במוקצה לצורך המוקצה, אלא שהביא את הדיעה השניה לסמוך עליה בשעת הדחק. 88) צ"ע אם נתינה זו נחשבת כצורך דבר המותר, שהרי בסי' שח סע"ב כתב שמותר לכפות כלי על צוואה משום שהכלי ניטל אף בשביל דבר שאינו ניטל בשבת, ולא כתב שמותר משום שכופה הכלי שלא יתלכלך בה התינוק, ואולי לא נכנס שם לפרטי ההיתר, דאל"כ אסור לכבד הרצפה משום שהוא נגיעה במוקצה לצורך המוקצה, ואולי כיבוד הרצפה מותר בכל עניין אפילו אם נעשה בפירוש לצורך המוקצה (וכגון ניגוב נזולים שנשפכו על רצפת עץ למניעת ריקבון העץ) משום שכשלא מניח את הכלי המותר אלא נוגע בלבד לא שעושה זאת לצורכו וכל-שכן שלא נראה כביטול כלי מהיכנו; וראה לעיל על סי' שט הערה כ אם כיסוי שניתן על מכשיר חשמלי לפני שבת נאסר מדין "בסיס".

שאו ניכר יותר שנוטל את הכלי לצורך דבר שאינו ניטל (בשבת), ואם נאמר שהוא מדין ביטול כלי מהיכנו, יהיה הפירוש: "כאן שהנחת הכלי על המוקצה לצורך המוקצה" היינו שרצונו שהכלי יישאר כאן להגן על המוקצה ובה מבטלו מהיכנו כדלעיל הערה פג, (ובזה יומתק שהמג"א כתב כאן (ס"ק ג): "אף על גב דמוקצה מותר בנגיעה וכמ"ש סימן ש"ח סמ"ב היינו כשהנגיעה היא לצורך דבר המותר אבל הכא הנגיעה היא לצורך דבר המוקצה", ואילו בשו"ע השמיט נקודת דבריו שבסי' שח הנגיעה היא לצורך דבר המותר ולא התייחס אלא לנגיעה ע"י הכלי שבסי' שי, ומשמע שלא הוסיף תנאי כלשהו בהיתר הנגיעה שבסי' שח ס"ד כי הנגיעה שם (שאיין בה ביטול או טלטול כלי כדלהלן הערה פו) מותרת גם לצורך המוקצה (ולכאורה כן היא גם דעת המג"א שהרי בסי' שיא ס"ק ט התיר נגיעה במת (שאיין בה ביטול כלי) לצורכו משום שנגיעה במוקצה מותרת ולא משום כבוד המת), ולהעיר מביאור ה'תורת שבת' (סי' שיא ס"ק י) המשלב דין "אין כלי ניטל אלא לצורך הניטל" לדין הנגיעה במוקצה, שבמקום תרתי לגריעותא שיש גם נגיעה וגם "כלי ניטל" החמירו בנגיעה. ודעת היש חולקין היא שאיסור הנגיעה לעולם אינו אלא מצד איסור טלטול.

86) בסי' שח ס"ד (שם הוא עיקר דין נגיעה במוקצה) התיר נגיעה בידו במוקצה ללא חילוק אם הוא לצורך המוקצה או לא, ומשמע שם שעוסק בנגיעה ביד בלבד (גם הלשון שם היא "מותר ליגע בו בידיו" ולא "אפילו בידיו", ומ"ש כאן "אסור אפילו נגיעה על ידי הכלי" בא לאפוקי מדעת החולקין שאסור רק נענוע על ידי כלי), ואילו הלכה בידן עוסקת בנגיעה שעל ידי כלי, ואפילו בביאור דעת

~ שולחן ערוך רבנו הזקן לפי לוח "רב יומי" - הלכות פסח ~

~ יום ראשון ~

חלק ג סימן תצד סדר תפלת חג השבועות:

ג נוהגין הרבה להיות נעורים כל הלילה לעסוק בתורה (ומכל מקום אם הוא ליל מבילה ישמש ממתו עיין סי' ר"מ) ועיקר העסק יהיה בתורה שבעל פה וצריכים הם לזוהר שלא לברך על נטילת ידים בבוקר עיין סי' ד' ושלא לברך על הטלית קטן שהיה לבוש בו בלילה עיין סי' ח' ואם יברכו ברכת התורה בבוקר נתבאר בסימן מ"ז ע"ש:

ד ביום א' של שבועות אחר גמר ההלל (וכל דיני ההלל ביום זה נתבאר בסי' תפ"ח) מוציין ב' ספרי תורה מטעם שנתבאר בסי' תפ"ח וקורין בספר תורה א' חמשה גברי בפרשת יתרו בחודש השלישי לצאת עד סוף הסדרה שהוא ענינו של יום שבו נתנה התורה והמפטיר קורא בספר תורה ב' בפרשת פנחס וביום הבכורים וגו' ומפטיר בנביא במרכבה דיוחזקאל על שם שנגלה הקב"ה בסיני ברבוא רבבות אלפי שנאן ונוהגין לסיים בפסוק ותשאני רוח אף שאינו כתוב כלל אצל המרכבה:

כשקורא ביחיד שכל הפסקות הפסוקים הם הלכה למשה מסיני ואסור להפסיק במקום שלא פסק לנו משה מסיני וכיון שאסור להפסיק הקריאה לגמרי באמצע ד' פרשיות קמנות הללו אם כן גם כשקוראין בפעם אחד הם נקראים בנגינה המחברת אותן לעשות מכול פסוק אחד כמו שהם באמת פסוק אחד שאין לנו בכל התורה פסוק פחות מג' תיבות וכן מאנכי עד לא תשא ומזכור עד לא תרצח הן מופסקים לכמה פסוקים לענין הקריאה דהיינו לענין שהיחיד מותר להפסיק קריאתו לגמרי באמצע פרשת אנכי וזכור רק שיהיה בסוף פסוק ואף בציבור אין איסור להפסיק שם אלא משום הנכנסין ויוצאין כמו שנתבאר בס' קל"ח לכך הם נקראים בנגינה המפסקת אותן לעשות מהן כמה פסוקים כמו שהן באמת כמה פסוקים לענין מנין הפסוקים.

ומכל מקום בעצרת נוהגין לקרות בציבור בהראשון לעשות מכל דיבור פסוק אחד לפי שבו ביום נתנו עשרת הדברות לכך קורין אותו כמו שנתנו כל דיבור בפסוק אחד ויש נוהגין לקרות בציבור בהראשון לעולם אף בשבת פרשת יתרו ובשבת פרשת ואתחנן רק היחיד הקורא לעצמו קורא בשני:

~ יום שלישי ~

יב ביום טוב שני קורין חמשה גברי בפרשת כל הבכור והמפטיר קורא בתורה וביום הבכורים כמו בראשון ומפטיר בבניא תפלה לחבקוק עד למנצח בנגינות ויש מקומות שמתחילין מן וד' בהיכל קדשו:

יג נוהגין לקרות מגילת רות בשבועות שהוא זמן מתן תורה כדי ללמוד שלא נתנה תורה אלא ע"י יסורין ועוני כמו שהיה לרות כשנתגיירה ואין מברכין כלום על קריאת מגילה זו כמו שנתבאר בס' ת"צ:

יד ונוהגין לשמוח עשבים בבית הכנסת ובבתים בשבועות וזכר לשמחת מתן תורה ואף ביום טוב עצמו מותר לשוטחן אפילו אם אינן ראויין למאכל ואין בהם איסור מוקצה כיון שחשב עליהן מערב יום טוב לשוטחן ביום טוב עיין ס' שח.

ומכל מקום אם חל שבועות אחר השבת לא ישמחם בשבת אף שמותר לטלטלם מכל מקום כששומחן בשבת לצורך יום טוב הרי זה כמו מכין משבת ליו"ט ואסור להכין כלום משבת ליו"ט אפילו בדבר שאין בו שום סרך מלאכה כמו שיתבאר בס' תק"ג:

מז נוהגין להעמיד אילנות בבית הכנסת ובבתים כדי להזכיר שבעצרת נידונין על פירות האילן ויתפללו עליהם:

מז נוהגין בכל המקומות לאכול מאכלי חלב ביום א' של שבועות ומנהג אבותינו תורה היא כי הרבה טעמים נאמרו עליו ולפי שמצוה לאכול בשר בכל יו"ט כמו שיתבאר בס' תקכ"ט לפיכך צריכין להזהר שלא יבוא לידי איסור בשר בחלב ויעשו ככתוב ביוזר דעה ס' פ"ח ופ"ט.

ה ונוהגין במקצת מקומות שגדול וחכם קורא זאת ההפטרות וסמך לדבר ולא במעשה מרכבה אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו:

ו יש נוהגין לאמרה מעומד ולא המפטיר בלבד שהוא צריך לעמוד לכתחלה בכל ההפטרות מפני כבוד הציבור אלא אף כל מי שקורא אותה בלחש עם המפטיר קוראה מעומד מפני כבודה:

ז הנוהגין לשורר אקדמות אחר שקראו בתורה פסוק ראשון אע"פ שמפסיקין באמצע הקריאה בדבר שאינו צורך הקריאה אין למחות בידם כי יש שמיישבים מנהגם אבל במקום שאין מנהג יותר טוב לשורר אקדמות קודם שיתחיל הכהן לברך לפני קריאת התורה וכן יציב פתגם ביום שני יותר טוב לומר קודם שיתחיל המפטיר לברך לפני ההפטרות וכן נהגו עכשיו בהרבה מקומות:

ח בעשרת הדברות יש ב' מיני נגינות האחד עושה מכל דיבור פסוק אחד אף שהוא ארוך או קצר מאוד דהיינו שאנכי ולא יהיה לך ולא תעשה לך ולא תשתחוה ועושה חסד הם פסוק אחד שאנכי ולא יהיה לך בדיבור אחד נאמרו ולפיכך תיבת פני הנו"ן נקודה פת"ח ולא קמ"ץ שהרי אין שם אתנחתא ולא סוף פסוק וכן זכור וששת ימים ויום השביעי וכי ששת הם פסוק אחד ולפיכך הכ' של תיבת כל הסמוכה לתיבת ועשית היא רפויה ולא דגושה וב' תיבות לא תרצח הם פסוק אחד שלם ולפיכך הצד"י היא נקודה קמ"ץ כיון שיש שם סוף פסוק והתי"ו דגושה לפי שתיבת לא היא מוטעמת בטעם מפסיק דהיינו טפחא וכן לא תנאף הוא פסוק אחד שלם והתי"ו דגושה והאל"ף נקודה קמ"ץ וכן לא תגנוב התי"ו דגושה:

~ יום שני ~

מ והשני עושה מאנכי פסוק אחד ומלא יהיה לך פסוק שני ולפי זה הנו"ן של פני הוא בקמ"ץ שיש שם סוף פסוק וכן זכור הוא פסוק אחד וששת ימים הוא פסוק שני ולפי זה הכ"ף של תיבת כל היא דגושה לא תרצח ולא תנאף ולא תגנוב ולא תענה הכל פסוק אחד ולפי זה כל תי"ו מהם רפויה והצד"י של תרצח היא בפתח והאל"ף של תנאף היא בקמץ לפי שיש שם אתנחתא:

י וטעם ב' נגינות הוא שהראשון הוא מסודר לפי הכתוב שנכתב כל דיבור ודיבור בפרשה בפני עצמה שמאנכי עד לא תשא היא פרשה אחת סתומה ודיבור אחד לכך נעשה ממנו פסוק אחד וכן מזכור עד לא תרצח אבל מלא תרצח עד לא תחמוד נכתב בד' פרשיות סתומות והם ד' דבורים לכך נעשה מהם ד' פסוקים:

יא והשני הוא מסודר לפי הקרי שלענין הקריאה אין מלא תרצח עד לא תחמוד אלא פסוק אחד בלבד דהיינו שאסור להפסיק קריאתו לגמרי בתוך אמצע פסוק זה אפילו

אף עתה משחרב בית המקדש לא הותרה ההספד והתענית בו ביום.

אבל במוצאי יו"ט האחרון של פסח ושל סוכות לא היה יום טובות אף לדברי ב"ש שכל עולות ראייה היו נקרות במוצאי יו"ט הראשון שהוא חולו של מועד לפיכך אין בהם איסור להתענות מעיקר הדין אלא מחמת מנהג בעלמא כמו שנתבאר בס' תכ"ט:

ב ונוהגין במדינות אלו שלא להתענות ושלא לומר תחנון מר"ח עד ח' בו ועד בכלל דהיינו עד אחר מוצאי יו"ט הנקרא אסרו חג לפי שמיד אחר ר"ח התחיל משה להתעסק עמהם בענין קבלת התורה שבשני בשבת היה ר"ח ובשלישי בשבת אמר להם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' וברביעי אמר להם מצות הגבלה השמרו לכם עלות בהר וגו' ובחמישי אמר להם מצות פרישה שיפרשו מנשותיהן היום ומחר ויהיו נכונים ליום השלישי שהוא שבת שבו נתנה התורה: סליק סימן תצ"ד וסליק כל הלכות פסח:

~ יום חמישי ~

חלק ד סימן תצה איזה מלאכות אסורים ביום טוב:

א ששת ימים אלו שהן ראשון ושביעי של פסח והן השבועות וראש השנה וראשון ושמני של חג הסוכות הן הנקראים ימים טובים. וכל העושה מלאכת עבודה באחד מהן הרי זה לוקה מן התורה שנאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו. וכל השוכות בהן ממלאכת עבודה הרי זה קיים מצות עשה שהרי נאמר בהן שבתון כלומר שבות:

ב ומהו מלאכת עבודה כל מלאכה שאינה נעשית באוכל או משקה ואין במלאכה זו צורך לאכילה ושתיה כגון שכבה את הגר או שבנה או שחפר וכל כיוצא באלו אבל כל מלאכה הנעשית באוכל או במשקה כגון הקצירה והדישה והעימור והזרייה והברירה והמחינה וההרקדה והלישה והאפייה והשחיטה והבישול והבצירה והסחיטה והצידה וההוצאה מרשות לרשות כל אלו כיון שהן נעשין בגוף האוכל ומשקה וכשארם נהנה מהאוכל ומשקה הרי נהנה מגוף המלאכה עצמה (הנעשית לצורך אכילה או לשאר צורך יו"ט כמו שיתבאר) לפיכך נקראין כל מלאכות אלו וכיוצא בהן מלאכת אוכל נפש שהתורה התירה לעשותה לצורך אכילת יו"ט שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם.

וכן ההבערה אף על פי שאינה נעשית בגוף האוכל אף אם היא לצורך אכילה שהרי הוא מבכיר אש בעצים ומבשל עליהם מכל מקום כיון שהיא מתקנת את האוכל שהרי ענין ההבערה הוא הוצאת האש או שמרבה האש וגוף האש זו שהוציא או שהרבה היא המתקנת ומבשלת את האוכל הרי גם היא בכלל מלאכת אוכל נפש:

והנוהגים לאפות לחם נילוש בחלב או בחמאה ויהרו כשמסיקין התנור קודם האפייה שסיקוהו יפה בענין שיהיו נצוצות ניתזין ממנו כדי להפליט ממנו את רומבו של בשר שנשפך עליו לפעמים ונבלע בתוכו (ושיהיו הנחלים מהלכים על פני כולו עיין ס' תפ"א) וכן ויהרו ליקח מרדה חדשה להוציא בה לחם זה מן התנור ולא יוציאוהו במרדה שמוציאין בה שאר כל הלחמים שאינן של חלב אפילו אם רוצים להפכה על צדה השני לפי שעכשיו יהא נבלע בה מעם החלב בכל עוביה כשיוציאו בה לחם נילוש בחלב ואחר כך כשיאפו לחם אחר לאכלו עם בשר ויוציאוהו במרדה זו יהא נפלט ממנו מעם החלב ויבלע בלחם (כדי קליפה כמ"ש בסימן תנ"א) ואף שאם עבר ועשה כן מותר לאכול לחם שהוא עם בשר לפי שהוא נותן מעם בר נותן מעם של היתר כמו שנתבאר ביורה דעה סימן צ"ד מכל מקום הרי לכתחלה אסור לעשות נותן מעם בר נותן מעם כמו שנתבאר ביורה דעה ס' צ"ה.

(ודין החלב שנחלב ביו"ט יתבאר בסימן תק"ה ע"ש):

~ יום רביעי ~

יז המחלק עשבי בשמים להציבור בבית הכנסת וזהר שלא לחלק להם מברוך שאמר עד לאחר שמונה עשרה שקודם ברוך שאמר או לאחר שמונה עשרה יכולין הן לברך על הריח המגיע להם אבל מברוך שאמר עד לאחר שמונה עשרה אסור להפסיק בדיבור ויהנה מהריח בלא ברכה שאפילו בין פרק לפרק שמותר להפסיק אפילו בשביל כבוד בשר ודם אף על פי כן אסור להפסיק לברך על הריח לפי שברכה זו אינה חובה כלל שהרי אין צריך לברך על הריח אלא כשמתכוין להריח אבל אם הריח מגיע לו מאליו והוא אינו מתכוין אליו אף שבעל כרחו נהנה ממנו אינו מברך עליו כמ"ש בסימן רי"ו א"כ זה שעומד במקום שאסור להפסיק לא יתכוין להריח ולא יפסיק לברך על הריח:

יח אסור להתענות תענית חלום בחג השבועות לפי שהוא יום שנתנה בו התורה וצריך לאכול ולשמוח בו להראות שנות ומקובל לישראל יום שנתנה בו התורה לפיכך אינו דומה לשאר יו"ט ושבתות שמותר להתענות בהם תענית חלום כמו שנתבאר בס' רפ"ח:

יט במוצאי חג השבועות אסור להתענות מעיקר הדין לפי שהיה יום טובות בזמן שבות המקדש קיים דהיינו שבו ביום היו מקריבין עולות ראייה שלא היו יכולין להקריב ביו"ט עצמו לפי שאין בהם שום צורך אוכל נפש ואין מחללין יום טוב בשבילם כיון שאפשר להקריבן אחר יו"ט שהעצרת יש לה תשלומין כל שבועה ואע"פ שזה הוא לדברי בית שמאי אבל לדברי בית הלל מותר להקריבן אף ביו"ט עצמו מכל מקום כיון שבדבר זה עשו כ"ה כדבריהם והרבה מישראל נהגו כמותם להקריבן אחר יו"ט ונעשה להם יום זה שהוא מוצאי יו"ט כמו יו"ט עצמו להאסר בו בהספד ותענית א"כ

יעשה לכם ודרשו חכמים לכם לכל צרכיכם לרבות מכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יו"ט:

~ שבת קודש ~

ה וכל זה במכשירין אבל מלאכות אוכל נפש עצמן אע"פ שהיה אפשר לו לעשותן מערב יו"ט מותר לעשותן ביו"ט מן התורה.

אבל מדברי סופרים כל מלאכה שהיה אפשר לו לעשותה מערב יו"ט ולא יהיה בה הפסד ולא חסרון טעם אם היתה נעשית מבעוד יום אפילו שכח ולא עשה או שהיה טרוד ולא היה לו פנאי לעשותה מכל מקום כיון שלא היה אנוס בדבר אסור לעשותה ביו"ט אלא אם כן משנה קצת בעשייתה מדרך החול.

אבל מותר ללוש ולאפות ולשחוט ולבשל כדרכו בחול לפי שאם עשה אחד מאלו מערב יו"ט יש בכך הפסד או חסרון טעם שאין לחם שנילוש ונאפה היום כלחם שנילוש ונאפה מאתמול ולא תבשיל שנתבשל היום כתבשיל שנתבשל מאתמול ולא בשר שנשחט היום כבשר שנשחט מאתמול וכן מותר להבעיר אש אם רוצה להשתמש באש דבר שלא היה אפשר לו לעשותו מערב יו"ט בלא הפסד וחסרון או כדי להאיר או בשאר עניינים שיתבארו בס' תקי"א ותקי"ד:

ו אבל אסור לבשל ביו"ט דברים שאין בהם הפסד ולא חסרון טעם אם היה מבשל מערב יו"ט כגון פירות היבשים שהם טובים יותר כשנתבשלו מאתמול וכן אסור ללוש ביו"ט דבר שאין בו שום קלקול טעם אם היה נילוש מערב יו"ט כגון מה שקורין בלשון אשכנז וורי"מזלי"ן ובארצינו לאקשי"ן שהיננים יותר טובים וכן כל כיוצא בזה:

ז ולמה אסרו דבר זה גזרה שמה ימנע אדם מלעשות כל מלאכות אוכל נפש שאפשר לו לעשותן מערב יו"ט ויניחן לעשות אותן ביו"ט שהוא יום בטל ונמצא יו"ט כולו הולך בעשיית אותן מלאכות ויתבטל משמחת יו"ט:

ח ומה הטעם לא אסרו ההוצאה אף שהיה אפשר לו לעשותה מערב יו"ט ולמה לא אסרוה כדי להרבות בשמחת יו"ט ויוליד ויביא כל מה שירצה וישלים חפציו ולא יהיה כמו שידיו אסורות:

ג וקבלו חכמים שכל מלאכות אוכל נפש מתוך שהתירה התורה לעשותן לצורך אכילת יו"ט הותרו לגמרי אפילו שלא לצורך אכילת יו"ט ובלבד שיהא בהן קצת צורך יו"ט אף על פי שאינו צורך אכילה אלא צורך הנאת הגוף או צורך מצוה עוברת שזמנה בו ביום שהיא ג"כ כהנאת הגוף לענין זה והוא שתהא הנאת הגוף זו שזה לכל נפש אדם מישראל כמו שיתבאר בס' תקי"א ותקי"ב:

~ יום שישי ~

ד כמה דברים אמורים כשגופו נהנה מגוף המלאכה עצמה הנעשית לצורך יו"ט כגון שמוציא חפציו מרשות היחיד לרשות הרבים שהוא צריך להשתמש בהן ברשות הרבים וכן המדליק את הנר כדי להשתמש לאורו תשמישים הצריכים לו בו ביום אף על פי שאין בהם צורך אכילה וכל כיוצא בזה.

אבל אם אין גופו נהנה ביו"ט מגוף המלאכה עצמה אלא מדבר שנתקן ונתכשר להנאת האדם ע"י עשיית המלאכה כגון שמתקן שפוד לצלות בו שאין גופו נהנה מגוף השפוד אלא מהצלי שנצלה בו או שמבקע קורה לעצים דקים מאד להצית בהם האור תחת קדירתו שאין גופו נהנה מגוף העצים שנעשה בהם מלאכה אלא מהתבשיל שנתבשל על ידי מלאכה זו כל אלו וכיוצא בהן אף על פי שעושה אותן לצורך אכילת יום טוב מכל מקום כיון שאין המלאכה נעשית בגוף האוכל נפש אלא בדבר המכשירו לאכילה הרי הן נקראין מכשירי אוכל נפש שאסור לעשותן ביום טוב מן התורה אפילו אם הוא בענין שאם לא כן יפסיד אכילתו לגמרי ויתענה ביום טוב שנאמר הוא לבדו יעשה לכם הוא ולא מכשיריו.

כמה דברים אמורים במכשירים שאפשר לעשותן מערב יום טוב כגון לעשות שפוד חדש שהרי אפשר לו לעשות מערב יום טוב (ואפילו היה אנוס בערב יו"ט ולא היה לו פנאי לעשות השפוד מכל מקום היה אפשר לו לעשותו כמה ימים קודם יו"ט) וכן כל כיוצא בזה אבל מכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יו"ט כגון לתקן השפוד שנשבר ביו"ט או אפילו שנשבר בערב יו"ט אלא שלא היה אפשר לו לתקנו בו ביום מחמת איזה אנוס גדול מותר לתקנו ביו"ט שנאמר

מהעצות היעוצות לבלבול מחשבות בתפילה . . הפרשה לצדקה

קודם תפילת הבוקר בימות החול

ממכתב י"ט מנחם אב, ה'תשי"ד

~ 'לקוטי תורה' פרשת תבוא - הפרשה החסידית ~

היום הזה ה' מצוה

ואי אפשר להשיג מעמי תורה וסודותיה אם לא על ידי ידיעת התורה שבעל-פה. כמו למשל מלך שבונה בגן מפואר, ואי אפשר להשיג חכמתו ורצונו שבבגן בלי שיוגמר בגן הנ"ל בשלימותו.

והנה שלימות וגמר הזה - הוא כ"סוף מעשה", שהוא על-פי תורה שבבעל-פה אשר בה גילוי רצונו ותבונה. כי על-פי תורה שבכתב אי אפשר לידע שום דין על בוריו בלתי פירוש הגמרא, כמו דרשת ממפת שבתפילין⁴ כי, וכיצא בהן, ואידך הם נכתבין, וכל פרטי דקדויהם⁵.

ולכן תו"י של "ודבש" מחובר עם "היום הזה תו"י"ה להיות בצירוף שם תו"י"ה אחת.

והנה יש בחינת עולם, שנה, נפש:

כי כמו שיש בחינה זו בעולם כך יש בשנה, והוא בראש-השנה. ולכן קורין פרשה זו קודם ראש-השנה, כי "היום הזה וגו'" קאי על ראש-השנה⁶. וככל שנה קודם ראש-השנה צריך ברית ברית מחדש על קבלת התורה - שבראש השנה הוא בחינת "מצוה לעשות את החקים וגו'".

(לפי שבראש-השנה הוא ענין אחד עם תורה שבעל-פה: כי ראש-השנה הוא בחינת "שתמליכוני עליכם", ו"מלכות - פה, תורה שבעל-פה קריין לה" כי, לכה, כמו שבתורה שבעל-פה הוא גילוי הרצון-עליון אידך יעשו התפילין והסופה כי - כך בראש-השנה הוא גילוי רצון-עליון. ולכן בראש-השנה הוא בחינת "מצוה לעשות" כי.)

ולכן נקרא "ראש-השנה" ולא "תחלת השנה": כי כמו שיש בחינת ראש בנפש, שהוא ראש ושכל לגבי הגוף, כך יש בחינת ראש בשנה, והוא ראש-השנה.

בראשית (דף מה, עמוד ב).

וענין מה שנתבאר בפרשת וארא, על פסוק "לכן אמור לבני ישראל", בביאור ענין "הבאתי אתכם אל הארץ כי" (וארא ו, ח).

וגם "וה' לשון בגין - כמו שאמרו ר"ל על פסוק (ישעיה נד, יג) "ורב שלום בגיך". אל תקרי בגיך אלא בגיך. כי תורה שבעל-פה נקרא גם כן בית. כמו שנתבאר במקום אחר. ונדע, דבחינת בית שרשו במקום גבוה מאד כי. וענין מה שנתבאר בפרשת נשא, סוף דבור המתחיל "כה תברכו", מענין "ורב שלום בגיך כי".

6. (ענין בפירוש הרמ"ז בזה, ריש פרשת בא (דף לב, עמוד ב), גבי "היום - דא ראש-השנה").

"היום הזה תו"י"ה אליהם מצוה לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים; ושמרת ועשית אותם בכל לבבך וככל נפשך: את ה' האמרת היום וגו' וה' האמרת היום וגו'" (פרשתנו כו, טז יח):

להבין פירוש "היום הזה", ולא פתיב איזה יום?

משום דהמקרא מחובר לפרשה שלמעלה הימנה, שמשפטים (שם, טז): "ארץ זבת חלב ודבש". שקודם שנכנסו לארץ היה ברית ברית על קבלת התורה, "מלכך הכרית אשר פרת אתם בחורב" (פרשתנו כח, טט).

וזהו "היום הזה וגו'", דהיינו בשעת פניסתן לארץ. ולכן "ודבש, היום הזה תו"י"ה הוא ראשי תיבות צירוף תו"י"ה אצח², שתוא"ו של "ודבש" שבפרשה ראשונה מחובר למקרא שלמטה הימנה - כי הפל ענין אחד.

והנה, בחינת "ארץ ישראל" הוא בחינת תורה שבעל-פה. כי בחינת "ישראל" הוא בחינת אדם. והוא כמו שכתוב (תקנאל א, כו): "ועל דמות הפסא דמות כמראה אדם וגו'", וזהו תורה שבכתב. ו"ארץ ישראל" הוא בחינת תורה שבעל-פה - בחינת "והארץ היום רגלי"³ (ישעיה סו, א).

כי אף על פי שעיקר דיני התורה שבעל-פה הוא בבחינת עשייה גשמיות, מכל מקום הרי היא כמו בחינת רגל וסוף-מעשה לבחינת אדם הנ"ל, אלא שירדה ונתלכשה במקום גבוה למקום נמוך.

ונקרא "ארץ זבת חלב ודבש", כי "דבש וחלב תחת לשונך" (שר השירים ה, יא). וזהו "סתרי תורה", לפי שיש בה מתיקות, והן הם "מעמי תורה". והכל נמשך ונשפע מבחינת ארץ הנ"ל, כי "סוף מעשה במחשבה תחלה",

1. ("את זה דרש אדמו"ר בשבת שקודם לשבת שלפני סליחות שנת תקנ"ו, שבת פרשת תבוא, ח"י אלול תקנ"ו).

2. (תקנין זהר בהקדמה ט, ב. הובא ב"פרדס רמונים" להרמ"ק שער בא פרק יד).

3. (וענין מזה בדבור המתחיל "השמים כסאי" - ריש פרשת בראשית).

4. (מנחת לך ריש עמוד ב ושם נסמן).

5. (וענין ב"אגרת הקדש", קרוב לסופו (סימן כט) בדבור המתחיל "אשת חיל עמרת בעלה").

וזהו ענין "בינה ויחידה ניתנה באשה כי", שדרשו ר"ל פרק ה' דנדה, על פסוק (בראשית ב, כב) "וה' תה' אלקים את הצלע כי". וענין בזה

(הוא בחינת "גלגלתא דחפאי על מוחא", שהוא בחינת גילוי רצון העליון⁷.)

והנה, כמו דבתורה שבעל'פה הוא בחינת "בינה יתירה ניתנה בו", כך גם כן בבחינת יראה, שהיא בחינת ראש'השנה. אף על גב דיראה נקרא בחינת נוקבא לגבי אהבה, וכמו שכתוב (משלי לא, ל): "אשה יראת ה'", וכתוב (תהלים צח, ג): "זכר חסדו", אף על פי כן "זה השער בו" (תהלים קיח, ב), ושרשה מיראה-עילאה בו.

וכן בבחינת דיבור, שהוא בחינת בנין המלכות, שנקרא "דבר ה'", שהוא בחינת ראש'השנה – שייך גם כן בחינה זו ד"בינה יתירה ניתנה בו"⁸. והיינו דמה שכתוב "ויכן ה' אלהים את הצלע" – הוא ביום ו' למעשה בראשית, שהוא ראש'השנה).

ב. והנה בשבועות ניתנו לוחות-הראשונות וביום-כפור ניתנו לוחות האחרונות. ולוחות-הראשונות ניתנו בקולות וברקים, מה שאין כן לוחות האחרונות.

והענין, פי יש ב' מיני אהבות: האחת בחינת פנימיות-הלב הנקרא רעותא-דליבא, והב' בבחינת חיצוניות – בהתגלות הלב.

ועל דרך משל, כן אצל אביו יש ב' בחינות באהבתו אליו:

פי הנה אם הוא שרוי אצל אביו בביתו, עדיין אינו ניכר ומתגלה בו בחינת ומדת האהבה, והרי היא בבחינת פנימיות-הלב לבד. מה שאין כן אם הרחיק אביו ממנו, אזי נתגלה ויוצא לחוץ בחינת האהבה, בבחינת גילוי רב, להיות נפשו צמאה וכלתה אליו. אבל כשהוא שרוי עמו, הנה האהבה בטילה ונכללת ברוב השמחה והתענוג שהוא בהיכל אביו.

וזהו ענין יום-כפור, שהוא מעין עולם-הבא, עולם התענוג, שאין בו אכילה ושתיה, לפי שכל ישראל מתעלים בו עליו רב. וכבר כתב (אחרי טו, ל): "כי ביום הזה יכפר עליכם וגו', לפני הוי"ה תטהרו". פירוש: שמכפר ומטהר כל העונות המבדילין, וקורע כל המסכים, ואין שום מסך מבדיל בין ישראל לאביהם שבשמים, וזהו

"לפני ה' תטהרו".

ואז "ישמח ישראל בעושיו" (תהלים קמט, ב), בלי שום מניעה ומכלכל בעולם. ומרוב השמחה והתענוג נכללה ובטלה מידת האהבה שיש בהם, ודי בבחינת פנימיות-הלב, ברעותא-דליבא לבד.

והנה בכדי שייגע האדם לבחינה ומדרגה זו, הנה "ראשית חכמה – יראת ה'" (תהלים קיא, י), שהוא בחינת ראש'השנה, להמשיך עליו בחינת יראה, בחינת "מלכותו", שקוראין לו "המלך", שתהא יראתו ופחדו עלינו¹⁰.

וזהו "אמרו לפני מלכות – שתמליכוני עליכם": פי הנה "מלכותך מלכות כל עולמים" (תהלים קמח, ג) כתיב, והוא יתברך מניח את העליונים, ומוריד וממשיך בחינת מלכותו למטה על ישראל לבד. כמו שאומרים: "ה' אלהי ישראל מלך", וכתוב (ישעיה מר, ו): "בה אמר ה' מלך ישראל וגואלו וגו'".

וזהו "ה' מלך גאות לבש בו" (תהלים צג, א): שהוא שיר של יום הששי, שבשש'י למעשה בראשית נברא אדם הראשון, ואז היה ראש'השנה ביום ו'. פי "זה היום תחלת מעשיך, וזרון ליום ראשון" – פירוש: שבו נברא אדם הראשון. ולכן שר את דברי השירה הזאת¹¹: "ה' מלך גאות לבש". פירוש: על דרך משל כמו לבוש, שהוא מסתיר ומכסה על האדם – כך הוא ענין בחינת מלוכה, שנתלבש ונתצמצם בכמה לבושי' וצמצומים עד שנקרא בחינת "מלך", ולהיות מלכותו על ישראל.

והנה "ישראל נמשלו ללכנה", שמאירה בריחוק מקום מהשמש דוקא, כך בבניול הנה כתיב (ירמיה לא, ב): "מרחוק ה' נראה לי", שעל ידי ריחוק מקום מאיר בו אור אהבתו. יתברך להיות פלטה נפשו אליו לדבקה בו¹².

פי ראש'השנה נקרא "כסה" (תהלים פא, ד) – "שהח'ש מתכסה בו", פירוש: בטל ונכלל ברצונו. לפי שפחמות גילוי אלקותו ומלכותו נתעורר בחינת יראה וביטול-רצון, בחינת נקודה שאין בה אור כלל, ובריחוק מקום הולך ומאיר בו אור האהבה בגילוי.

7. וכמו שנתבאר במקום אחר על פסוק "תקעו בחדש בו".

8. ("באשה").

9. (כמו שנתבאר בדבור המתחיל "האזינו השמים").

10. (עין פיהר פנחס ריד, ב. ועין מה שנתבאר לעיל בדבור המתחיל "אני לדוד").

11. ("את דברי השירה הזאת". דברים לא, ל).

12. (ועין מענין "מרחוק ה' נראה לי": ברבות שמות, פרשה א, גבי "ותמצב אחותו מרחוק" (שמות ב, ד). וביהר חלק ב, יב, א. וב"מקדש מלך" שם.

ועוד נזכר פסוק זה בזהר: חלק א: ו. א. צ"א. א. קב. א. קצו. ב. חלק ב: קכח, ב. קכו. א. חלק ג: ב. סוף עמוד ב, לה. ב. נח. ב. סד. ב. קער. א. רמח, ב – כנרשם כל זה בספר "בית אהרן").

(כי עם היות דבראש-השנה הוא המשכת בחינת יראא בנ"ל, אך תוכה "רצוף אהבה" (שיר השירים ג, י). אלא שהאהבה היא בפנימיות-הלכ לבד, על דרך "גילוי ברעדה"¹⁴ (תהלים ב, יא)).

ונקרא "ברית": לפי שאי אפשר לדבקה בו בפנימיות-הלכ (עם היות שיש בודאי בכל נפש מישראל בחינה זו). אלא אם פן מעביר ערלת הלכ. וכמו שכתוב (עקב י, טו): "ומלתם את ערלת לבבכם". והערלה היא ההתקשרות בתאוות ושאר גשמיית העולם. וכל זמן שיש עליו בחינת ערלה זו בלבבו, הרי מכסה ומסתיר ממנו אור פניו מלדבק בו בפנימיות לבו, כיון שחיצוניותו מקושר ומדובק בהכלי עולם¹⁵.

וזהו "ברית ה' אלקינו": פירוש, שההתקשרות יהיה שבחינת "הוי"ה" יהיה "אלהיה" – שלד, ליבטל אליו מעומקא-דליבא.

וזהו שאמר ירמיה הנביא: "הסירו את ערלת לבבכם והמולו לה"¹⁶, פירוש: שלימד דעת את העם¹⁷, שלא יפול לב האדם עליו בראותו חיצוניות לבו מקושר בגשמיית העולם, לאמר חס-ושלום: נגזרנו, אבדה תקותנו¹⁸, אלא: "הסירו את ערלת לבבכם!"

פירוש: שיש בכל אחד ואחד מישראל בחינת פנימיות-הלכ; אלא מפני שהערלה שולט על חיצוניותו, הנה גם הפנימיות נסתרת ונתעלם בו. אבל בשתסירו את הערלה, ממילא יתגלה הברית וההתקשרות בהמולו לה, ואז יהיה גם חיצוניות-לבו בהתגלות לה' ברשפי-אש – "שלהבת העולה מאליה"¹⁹.

וזהו "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" (בראשית א, כו): שלכאורה אינו מובן: הלא אין לו דמות תגוף חס-ושלום!

וגם, מהו "בצלמנו" – לשון רבים?

ויבן עם הנ"ל:

פי הנה תקדוש ברוך-הוא – "סתים וגליא". פירוש "גליא" – כמו שכתוב (ואתחנן ה, לה): "אתה ה' אלהיך לדעת כי הוי"ה הוא האלהים אין עוד מלבדו". מפני שנראה בראיה חושית ד"כילא קפיה כלל חשיב, ותמיד מהנה

והיינו על ידי שיעשה את עצמו כאלו הוא רחוק מאד מאור פניו ותברך, על ידי שיחשוב כל המושבות והדיבורים והמעשים אשר לא לה' המה שעברו בכל השנה, ועל ידי זה יתגלה אהבתו לה' בחוץ, בבחינת "צעק לבם" (איכה ב, יח), יותר מכל השנה. שבכל השנה הוא במשל האב שנתרחק מעל בנו בנ"ל.

אבל בעשרת ימי תשובה בתיב (ישעיה נה, ו): "קראוהו בהיותו קרוב", ודרשו חז"ל: "אלו עשרת ימי תשובה". שנקרא "קרוב", אלא שנתרחק ונסתר ממנו.

והוא כמו למשל, בן שהוא אצל אביו בביתו, אלא שהאב מסתיר פניו ממנו, בכדי שבנו יתן אל לבו האהבה, ויתגלה אהבתו ביתר שאת. וכאשר יכיר הבן שהאב הוא ככאן ומסתיר פניו ממנו, אזי בודאי תגדל אהבתו בבחינת גילוי יותר.

וזהו שאומרים "אבינו מלכנו" בעשרת ימי תשובה – שהוא בחינת התגלות האהבה, בבחינת "צעק לבם": אבא! אבא!

והנה, כמו לבנה בהתרחקה מאור השמש, סובבת והולכת בעיגולה עד שתחזור ותגיע לאור השמש, כך כביכול על ידי ריחוק מקום, שנעשים עצמינו כרחוקים, הולך וסובב עלינו אור האהבה, עד שבימים-כפפור חוזרים ומתעלים עליו גדול ועצום, עד שנהיו "לפני ה'". שהאהבה הוא בחינת פנימיות-הלכ ונכללת ובטלה בשמחת ה', לפי שאז ביום-כפפור כנסת ישראל הם בבחינת "פנים"¹³.

ג. אך אי אפשר להגיע לבחינה ומדרגה זו, בחינת פנים הנ"ל, כי אם על ידי חיפוש ופשפוש במעשיו בעשרת ימי תשובה. וכמו שכתוב (תהלים כו, ח): "בקשו פני", שתהיה פאבידה המתבקשת, שצריך לחפש אחריה, ולפשפש במעשיו בנ"ל.

וזהו "אתם נצבים היום כולכם וגו', לעברך בברית ה' אלהיך וגו'" (נצבים כט, ט. יא):

כי בכל מקום שנאמר "היום" הוא ראש-השנה, ובראש-השנה הוא מעביר כך ה"ברית", שהוא התקשרות בנקודת-הלכ הפנימית.

13. ועין לקמן בדבור המתחיל "ביום השמיני שלח".

14. וכמו שנתבאר לקמן על פסוק "שוש אשיר בתו"ה" ו"תגל נפשי באלהי כו". עין שם.

15. (ועין בפרשת שלח, על פסוק "מקושיש עצים").

16. (ירמיה ד, ה): "המולו לה" והסירו ערלות לבבכם".

17. ("לימד דעת את העם". קהלת יב, ט).

18. (על פי תוספתא לו, יא: "אמרים... אבדה תקותנו נגזרנו לגו").

19. (וזהו ענין "יחד לבנו". כמו שנתבאר בדבור המתחיל "מי מנה").

ועין מה שנתבאר בפרשת בראשית, סוף דבור המתחיל "להבין ענין הברכות": "ולוא צריך להיות המשכת החותם" כו'. עין שם. [תורה אור ג,

וזהו "את ה' האמרת היום"²³: כי "האמרת" הוא פועל-יוצא, כלומר הפעלת את ה' שיאמר מאמר זה: "בצלמנו בדמותנו". כי על ידי שיהיה עמלו בתורה ומוציאה בפה, ממשיד מההעלם אל הגילוי דבר ה', לאמר מאמר "נעשה אדם בצלמנו וגו'", כנודע דבאתערוותא דלתתא כו'²⁴, ו"רוח אייתי רוח כו"²⁵. וכל זה לממה?

כדי "להיות לך לאלהים", פירוש: שיהיה אלהים שֶׁלְךָ. פירוש: שייקבע ענין אלהותו במחשבתך וכללך היטב, ליבטל וליפיל ברצונו ויחברך.

"וה' האמירך היום": כי יתן דיבורו לך – לישא וליתן ב"דבורו של מקום". כמו שכתוב (ישעיה נא, טו): "ואשים דברי בפיך", שבוזה תתעלה עילוי רב²⁶.

"ולתתך עליון על כל הגוים וגו'", פירוש: הגוים ואיבים שפקדוך, להכניעם שלא יהיה מונע מביט ומחזק, ולהיות מאיר בך חכמתו ובינתו של אין-סוף ברוך-הוא²⁷.

וזהו "לתהלה ולשם ולתפארת": כי "תהלה" – מלשון "בהלו גרו" (איוב כט, ג), שהוא לשון אורה, בחינת חכמה, ראיה; ו"שם" הוא בחינת בינה, שנקרא שם הגדול; ו"תפארת" הוא בחינת דעת, שהוא כולל חסד וגבורה כו'²⁸.

ומחיה אותם מאין ליש, ואלו היה מסתלק חיותו כרגע היו חוזרים להיות אין ואפס ממש. ואם כן, נראה תמיד האין והאפס שבהם, ונגלה כבוד ה'" (ישעיה מ, ה), בהתגלות, כי אפס זולתו. אך אף על פי כן הוא "סתימו דכל סתימין", "לית מחשבה תפיסא ביה"²⁰.

וכמו כן עשה את האדם בשתי לבבות – בחינת פנימיות וחיצוניות הנ'²¹. וזהו "ושמרת ועשית אותם בכל לבבך" (פרשתנו כו, טו), דהיינו בשני לבבות הנ'. וזהו בחינת "בצלמנו", כי צלם הוא בחינת עצמיות ומהות ממש²².

ו"כדמותנו" הוא ענין "בכל נפשו": שיש שתי נפשות – נפש השכלית, ונפש המדברת, החיונית. ושתי הנפשות הם בחינת אותיות, אלא שזו היא בחינת אותיות-המחשבה וזו בחינת אותיות-הדיבור. וזהו "ובכל נפשו", שצריך להיות כולו לה' – בשתי הנפשות.

דהיינו, להעמיק דעתו בתורה בכל שכלו עד מקום שיר שכלו מנעת, שיהיה כולו מקושר ומדונק בתורת ה' לרבקה בו. וגם שיהיה דיבורו בתורה, להמשיך פח המחשבה העליונה מהעלם אל הגילוי – בפיו, בדיבורו בתלמוד-תורה.

וזהו "בדמותנו" – שהאותיות יש להם בחינת דמות וציור המצייר את השכל ומלבישו ואינו עצם הדבר ומחותו.

היום... כאשר דברך לך... ולתתך עליון על כל הגוים... לתהלה ולשם ולתפארת. ולתתך עם קדש לה' אלוקך, כאשר דבר".

24. [-] אתערוותא דלעילא.

25. (ועיין מה שנתבאר מענין "את ה' האמרת": בדבור המתחיל "לסוסי ברכי פרעה", גבי שיר השירים לקמן שיר השירים יב, א-ג). ועל פסוק "ואישתיד לי" (לעיל ד, ר).

26. (ועיין מה שנתבאר מענין זה: בדבור המתחיל "זאת חקת התורה". ובדבור השני שעל פסוק "ביום השמיני עצרת". ועיין מענין "וה' האמירך" ברבות, כי תשא, ריש פרשה כה (פקדה ב)).

27. (ועיין ברבות וישלח, פרשה עה (פקדה ח)).

28. (ועיין בזהר דמשפטים (דף כג, עמוד א) – שנקרא תדעת בשם תפארת. וגם כמו שכתב הרמ"ז ריש פרשת ויקרא: "דדעת אסחיד באנפין". ובארזא וזמא (דף צג(ג)ב), סוף עמוד ב): "מהאי נהיר אנפ"ו כו, וואסחיד באבא ואימא גווי דאנפ"ו וואו אקרי דעת". והוא בחינת "אור ה' פניו אלך" (במדבר ו, כה), שמונה נמשך "לך אור לבי בקשו פני" (תהלים כו, ח) – רעויתא דלבא כו'.

וכמו שנתבאר: לעיל על פסוק "כי תצא". ובפרשת ויצא, בדבור המתחיל "אם לא תדעי לך כו'".

ועיין מענין "לתהלה", במה שנתבאר לקמן על פסוק "עצמית צדקה ותהלה נגד כל הגוים". ומענין "שם הגדול": על פסוק "אני כו", דפרשת ציצית. ועל פסוק "ראה אנכי כו'".

ג: דהיינו להיות המחשבה וברכה עליונה להפריד הקליפות, ושלא תהייה גילוי המדות כי אם לחדוד גם כן. וכמו שאמרים "יחד לבבי". וזוה"מ אותיות תחום, שכלומר עד פה תבא ולא תוסיף, שלא תהיה תוספת חיות יותר משיעור המונבל בו, דהיינו שלא יוסיף האדם תת בזה וכל גייעתו לנפשו התבנית רק כמו שכתוב "גיע פפוך" כו'.

ומזה יובן ענין החותם היום-הכפורים: שלפי שיוס-הכפורים הוא בחינת פנימיות הלב, לך זוכים או לבחינת החותם, שהוא בחינת "יחד לבבי". עיין שם.

וגם הוא בחינת "חזות בברוך" – תורה שבעל-פה. כמבואר שם (ו, ג – ז, ב) בענין "תחום תורה בלמודי" (ישעיה ח, טו).

וזהו ענין תפירת-בגדי על קבלת-התורה שקודם ראש-השנה, שכלל זה הוא להיות עסק התורה לשמה, על דרך "זכה נעשה לו סם חיים כו". ועל זה נמשך גמר החותם ביום הכפורים כו'. ועיין מה שנתבאר בפרשת עקב, בענין "וצריך שיזכיר ברות ותורה בברכת הארץ".

20. ועיין מה שנתבאר מזה בדבור המתחיל "ידעת היום".

21. (ברבות הובא פסוק "נעשה אדם": בראשית, סוף פרשה ח. ריש פרשת חקת. פרשה ואתחנן. ובקהלת בפסוק (ו, כ) "כי אדם אין צדיק".

זאת: חלק א: כב, א. כג, א. לה, ב. ועיין שם מו, א. חלק ב: נה, א. קב, א. חלק ג: יב, א. לג, ב. לה, סוף עמוד ב. ועיין שם בהרמ"ז מב, א. קד, א. ועיין שם בהרמ"ז: רט, ב. רלח, ב. רעח, ב).

22. ועיין מה שנתבאר בדבור המתחיל "כי תצא". (לעיל לו, א. לה, א).

23. [פרשתנו כו, יד]: "את ה' האמרת היום להיות לך לאלקים... וה' האמירך

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

~ תורת חיים ~

המים למעלה בגובה ממילא (ולא היו נשיאות גלים ע"י הרוחו) שאז היתה התיבה נהפכת מיד מאחר שלא היה בה מושיטים וגם לא תורן וספן כו') רק הכוונה היתה שתרומם התיבה מן הארץ מיד שיגברו המים ותהיה יושבת ע"פ המים מלמעלה בלבד כמ"ש וירבו המים וישאו את התיבה ותרם מעל הארץ ויגברו המים כו' ותלך התיבה ע"פ המים (רק י"א אמה היתה משוקעת במים מפני המשא שהיה בה אבל היתה יושבת ע"פ המים בשלום ושלוח וגם הילוכה היה בנחת ולא ע"י מושיטים וע"י הרוח אלא הלכה מעצמה עם הילוך המים):

(מט) אך הענין הוא לפי ששרש תיבת נח הוא בבחי' פנימית בינה עילאה שנק' עלמא דאתכסיא בבחי' ההעלם והסתימות מכל צד כמו העלם המוח' שאינה באה בגילוי אותיות הדבור כלל שנק' מאמר סתום כמ"ש בוהר דאית מוח' ואית מוח' דמוח' סתומה נק' מאמר סתום ומוח' הבאה בגילוי בדבור נק' מאמר פתוח כו' מאמרות דמע"ב דכתיב ויאמר אלקים בדבור שבא מן המוח' בגילוי והוא מפני שנמשך מוח' זו מחיצוניות דבינה מבחי' מל' דתבונה שנק' לאה שאותיות מוח' זו באים לגילוי באותיות הדבור והיינו לפי שהיחוד דחו"ב במע"ב היה בחיצוניות דחכ' שנמשך לחיצוניות בינה כו' והוא ענין מ"ם סתומה שסתומה מכל צד בשטח מרובע מכל צד וע"כ היתה התיבה דנח יושבת ע"פ המים כי היתה מרובע' דוקא לפי שכל ישיבה הוא במרובע דוקא ולא בקצר ומשופע ולזאת היתה התיבה מהלכת ע"פ המים מלמעלה והיתה סתומה מכל צד (ולא כאניות שבים שפתוח' מלמעלה ומשוקע' הרבה במים וחולכים ע"פ הרוח ע"י הספן המנהיגם כנ"ל):

(מז) והנה להבין כל זה יש להקדים ענין א' בכללות ענין תיבת נח באופן מלאכתה ובנינה. דבאמת יש להפלא מאד על מעשה בנין התיבה שהיתה משונה מכל בנין הספינות הנעשים לשוט בהם במים והוא כמה שהיתה התיבה מרובעת בשטח ארכה ורחבה כמ"ש ג' מאות אמה אורך התיבה נ' אמה רחבה למ"ד אמה קומתה הרי היה רוחב זה דנ' אמה בב' ראשיה מכל צד דימין ושמאל כמו באמצעה שהוא שטח מרובע ארכו ג' מאות ורחבו נ' אמה כמו שטח מרובע דבית והיכל ומצופה בגג משופע כמ"ש ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התיבה בצדה תשים כו' וזהו פלא גדול דלמה היתה מרובעת דוקא שלא כדרך העולם העושים ספינות לשוט בהם בים שמוכרחים לעשותם ארוכים וחדודים בב' ראשי הספינה כי היא נעשית בעיגול מלמטה וקצרה בסופה עד שב' ראשיה מחודדים כדי שיוכלו לשוט בהם היטב ע"י המושיטים כידוע ואם היו עושים הספינה מרובעת בשטח לא היתה שטה במים כלל כי שטח המרובע יושב ע"פ המים ולא יושקע ובקל ברוחות מועטים תתהפך במים מיד כידוע וא"כ למה עשה נח התיבה מרובעת ואיך היתה שטה ע"פ המים כו':

(מח) אך הענין הוא דבתיבת נח לא היתה הכוונה לשוט בה כמו בים שהספינה הולכת במהירות עם הרוחות דוקא (שא"כ היה צריך שתהיה עגולה וקצרה למטה והיה צריך למלחים רבים שישוטו בה במושיטים ולתורן הספינה שינהיג בה הספן שנק' רב החובל כידוע ובתיבת נח לא היה רק נח וג' בניו ולא היו שם אנשים זולתם שיהיו מלחים וגם לא היה תורן בתיבה להנהיגה ע"י ספן כו') כי לא היו רוחות מנשבות על המים רק ע"י רבוי הגשמים עליו

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל - אדמו"ר ה'צמח צדק'

~ דרך מצותיך ~

מאמרי אדמו"ר הצמח צדק - לרוקע הארץ (תקס"ב)

הרצוא והאהבה דמאדך כמו שהי' בכלים דתהו לפני השבירה, מעתה יש לבאר היטב ענין הרצוא שהיה בהכלים

ב. והנה כיון שעלה בדינו שעיקר ענין העלאת מ"ן הוא מהבירורים שמעולם התהו שיתבררו להיות בהם

רתהו ומהו הענין הנז' בע"ח שהיו הכלים קטנים כו' ומה שאח"כ בתיקון נעשי' כלים רחבים שיוכלו להכיל האורות ולא ישרבו ומה נמשך שרש ענין המ"ד הנמשך אחר המ"ן והרצוא דמאדך כמשי"ת לקמן א"ה, וי"ל כ"ז מהו ענין כלים קטנים וכלים גדולים ומתחלה יש להקדים ענין עגולים ויושר הנז' בע"ח שמתחלה יצאו י"ס בבחי' עגולים והם בחי' נפש בכללות העולמות ואחריהן יצאו י"ס בבחי' יושר והם בחי' רוח כו', וכח"כ דיושר עומדים בתוך חלון העגולים דהיינו במקום שמתחילים העגולים להתפשט ולהתעגל ושאר ז"ס דיושר עומדים למטה בתוך חלל העגולים כנו' כ"ז בע"ח ובמ"ח בתחלתו יעו"ש, והנה בחי' עגולים הוא שהכלים הם קטנים ולכך נק' בחי' נפש לכד ולכן שם היה השבירה משא"כ ביושר שהוא בחי' רוח החשוב מן הנפש והכלים רחבים יותר לכן שם לא הי' שבירה אדרבה שם הוא בחי' התיקון. וביאור הדברים הללו, יובן עד"מ בגשמיות במה שאנו רואים ההפרש בין כלי קטן לגדול דהיינו בין תינוק לאדם גדול, שהתינוק אינו יכול לסבול שום דבר שיעשו נגד רצונו שמיד מתכעס וימלא חימה וקצף גדול מבלי שום עיון בזה אולי הדבר טוב מצד אחר והיינו מפני ששכלו קטן לכן כשתופס בהשקפה ראשונה שזה הדבר הוא רע לו הרי מתמלא כל מוחו בזה ונעשה כולו כעס וגבורה ע"ז ולא נשאר אצלו שום מקום פנוי במוחו לשייכול לעיין בהטוב הנמצא בדבר זה מצד אחר משא"כ מי שהוא בר דעת ודעתו ושכלו רחבים לא יכעוס כ"כ מדבר שנגד רצונו שעם היות שהוא בכעס מצד הצער שעושי' לו נגד רצונו כיון שמוחו רחב נשאר בו מקום וכו' לשייכול לעיין ולהבין בטוב הנמצא ג"כ בדבר הרע הזה מצד אחר ומחמת זה לא יהיה בכעס כ"כ, ומה"ט נמי יוכל להפך בזכות מי שמיצר לו ועושה לו רע לומר שאעפ"כ נמצא בו דבר טוב מצד אחר כי שכלו רחב ונשאר מקום פנוי לשייעין ג"כ בזכותו בשעה זו שרואה ברעתו, וכמו שמצינו זה במדותיו של הקב"ה והוא משרו"ל ע"פ כאשר משפטו שם פעלו שעונש שני הרעב הי' על ב' דברים והוא מ"ש אל שאול ואל הגבעונים על שאול שלא נספד כהלכה ועל הגבעונים שהמית שאול, הרי שבשעה שנו' עון שאול שהמית הגבעונים אז ממש נו' ג"כ זכותו וטובו עד לענוש עבור העדר כבודו שלא נספד כהלכה, והיינו משום שהכלים די"ס שעל ידן הנהגת העולמות הם רחבים ויכול לעיין בזכותו ובחובו בעת א' והוא ענין שהחסד כלול מגבורה כו' כדלקמן א"ה (וכן מצינו עוד דבר זה במדותיו ב"ה מ"ש כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה כו' ועכ"ז היה אז הרבה גלוי אלקות בבחמ"ק אפילו אחר שנשא בת פרעה והיה האש שלמעלה יורד לקבל הקרבן והיינו משום שההנהגה ע"פ בחי' יושר דתיקון שהוא כלים רחבים שמצד שנשא בת פרעה

ושאר עבירות שעשו בנ"י הוא בבחי' גבורה לומר כי על אפי כו' ומצד אחר הוא אז ממש בחסדים עליו ועל כללות ישראל לגלות להם אלהותו ית' ולהשפיע ג"כ כל טוב בגשמיות), משא"כ במי שדעתו קטן כשמתכעס על א' עבור איזה דבר לא יוכל אז לעיין בזכותו כלל והיינו מצד קטנות הכלי שלא נשאר מקום פנוי כו', ועפ"ז יובן הנמשל למעלה שבבחי' י"ס דעגולים שיצאו תחלה היו הכלים קטנים שהיו בבחי' נפש לבד והענין הוא שהיו כולם זה תחת זה דהיינו שאין התכללות בהכלים להיות כלי חסד כלול ג"כ מגבורה וגבורה מחסד כו' אלא הן כל א' בתוקף במדרגתו לבד מבלי שיסבול מדרגת זולתו וז"ל המלכים דתהו אלא אמלך כו' והיינו מפני קטנות הכלי לכן כשהוא בבחי' גבורה עד"מ הרי כולה גבורה ולא נשאר בהכלי מקום פנוי לשייכול לסבול בתוכו בחי' חסד כלל, וכמו עד"מ מהתינוק הנ"ל, משא"כ בחי' י"ס דיושר שיצאו אח"כ היו הכלים רחבים שהיו בבחי' רוח והיינו שיש התכללות בחסד ג"כ מגבורה ובגבורה מחסד דהיינו שגם בעת שהוא בגבורה ורונו שכלי הגבורה מאיר אעפ"כ יוכל להיות ג"כ השפעת חסדים מכלי זה עצמו או ממש מצד אחר והיינו מצד התרחבות הכלים שכל כלי יהי' כלול מכל הי"ס ובנ"ל בענין כאשר משפטו כו', ובזה יובן ג"כ מה שהכלים קטנים נק' בשם עגולים והגדולים בשם יושר, כי הנה כמו עד"מ הנ"ל מהתינוק אנו רואים עוד הפרש בינו ובין גדול והוא שמכיון שהתינוק כשמתפעל מאיזו דבר אוי כל מוחו ולבו ממולא מזה לבד ולא נשאר מק"פ כנ"ל אוי מחמת זה מחשבתו מקפת אותו דבר ההתפעלות והדבר מוקף ממנה מכל צד ופנה והיינו להיות' רק מחשבה א' לבד בלי התחלקות לפרטים וכיון שהיא בלתי חלקים ה"ז כדבר א' המותפס תוך דבר אחר המקיפו והוא כמו עיגול שאין בו התחלקות משא"כ הגדול שדעתו רחבה ותפיסתו הענין אינו בכללות לבד אלא בהתחלקות לחלקים ולפרטים להעמיק בכל חילוקי ענינים שבזה לטוב ולמוטב כנ"ל ולזאת אין שייך לומר שמחשבתו מקפת הדבר כמו עיגול כיון שהדבר אצלו בהתחלקות לחלקים (כמו ראש תוך סוף כציור פרוצף כו') שזהו היפוך ענין העגולים שהעגולים הם בלי התחלקות אלא דבר א' כדלעיל, וכמ"כ יובן הנמשל למעלה שבחי' י"ס דעגולים היינו כשהכלים קטנים שאין סובל רק דבר א' לבד אם חסד חסד לבד וכן בגבורה גבורה לבד כנ"ל, ולזאת הכלי בבחי' עיגול שמקיף דבר ההוא כמו בחי' הקפה דמחשבה אחת שמקיף הדבר שמחשב כו' בלי התחלקות בציור פרוצף משא"כ ב"ס דיושר שהכלים רחבים לתפוס בחי' חו"ג יחד בכלי א' וכן שאר המדות שכל א' כלול מיווד ויוד מיווד כו' וכיון שהכלי רחב הרי הדבר בבחי' התחלקות לחלקים ופרטים רבים מה שיש בזה לצדד לזכות בפ"ע ומה שיש בזה לצדד לחוב בפ"ע וכן שאר ענינים וה"ז

שנסתלק משם, וכמ"כ למעלה בשב"כ דתהו שנתפרדו לחלקים אף שנסתלק מהן האור שה' בתוכן קודם שנשברו מ"מ נשאר איזו רשימה ממנו בכלים הנשברים והוא ענין רפ"ח ניצוצי' שנפלו ג"כ עם הכלים הנשברים כידוע בע"ח. והנה מהכלים הנשברים ומהניצוצים הנ"ל נתהוו בי"ע ומכללן ג"כ הדצ"ח המותרים שבעוה"ז וגוף ונפש הבהמית שבישראל ועל כן ענין העלאת מ"ן הוא מהם דייקא כי להיותן מכלים דתהו הנ"ל לכן הכלים בהם ג"כ קטנים ביותר ולכך קרוב הדבר ביותר להיות בהם העלאת מ"ן בבחי' מאדך שהוא רשפי אש בלי גבול של הכלי והיינו ע"י בחי' גבורות דס"ג שיש בהן מהניצוצים שנפלו ג"כ בהן מאורות דתהו הנ"ל והעל' מ"ן בבחי' מאדך הוא דוקא המעורר בחי' א"ס כדלעיל פ"א, אבל בתיקון הוא להיפוך דהיינו כשנתבררו הכלים כבר ונעשו בבחי' הרהבת הכלים שהוא בחי' יושר אזי יכול האור להתיישב בהן שלא יסתלק כלל בבחי' רצוא, וזוהי יצא בחי' השוב שצריך להיות באדם לאחר הרצוא דמאדך להמשיך גלוי אא"ס למטה ע"י תורה ומצות שהם מבחי' התיקון וזהו אשר קדשנו במצותיו להיות בהם ועל ידם המושכת קדושה עלינוה והוא ענין המ"ד שאחר המ"ן וזהו העיקר בעבודת ה' וז"ש לא לתהו בראה לשבת יצרה פי' שעם היות שהאדם צ"ל בבחי' רצוא דמאדך ברשפי אש בלי גבול שזהו מבחי' ומדרגות המלכים דתהו הנ"ל מ"מ אין התכלית לישאר בזה בבחי' תהו ולהסתלק מן הכלי (דא"כ ישארו הכלים שממה ח"ו וה"ז כענין שבה"כ שהי' בתהו כו') אלא עיקר רצונו ית' שיהיה לשבת יצרה פי' שיהיה אח"כ בחי' שוב דייקא והוא ע"י כלים גדולים ורחבים שיתיישב האור בתוכן והן הן תורה ומצות שרמ"ח מצות הם רמ"ח איברים דמלכא, ומ"מ צ"ל שניהם תחלה הרצוא דמאדך כדי לעורר בחי' א"ס ואח"כ השוב להמשיכו למטה ע"י כלים רחבים והוא כמש"ל בענין ג"פ קדוש שמתחלה צ"ל הקדוש הא' בבחי' העלאת מ"ן דמאדך בא"ס ואח"כ יומשך למטה ע"י תומ"צ בב"פ קדוש שאח"כ:

בבחי' התחלקות כציור פרצוף אדם ראש וזרועות ימין ושמאל כו', והוא בחי' היושר שהוא ציור פרצוף אדם היפוך ענין העגולים. ועתה יובן ענין השבירה שהיתה בכלים הקטנים שהם בחי' התהו שהיה בבחי' עגולים, והענין הוא עד"מ אדם שמבשרים לו פתאום איזה בשורה טובה עד מאד אשר אין הכלי שלו יכול לקבל יכול להיות שימות תיכף מן רוב השמחה שלא יכול הכלי שלו לקבל ולהכיל (וכידוע בענין שרה שפרחה נשמתה כשהגידו לה מבשורת יצחק שלא נשחט בהעקידה כו' ע"כ לא יגידו לאדם הבשורה הנפלאה כ"א מעט מעט) וענין הסתלקות נפשו הוא משום כי הנפש היא מליאה אותיות כידוע וכאשר בא אליהם אור שאינו יכול לקבל אזי מתפרדים האותיות זה מזה (מפני שאין ביכולת האותיות שהם הכלים והכחות של הנפש לקבל השפע הנפלאה כו') ולכן תסתלק הנפש מהגוף, וכמ"כ יובן הנמשל בענין השבירה שהיה בכלים דתהו דהיינו לפי שהיו הכלים קטנים לא יכלו לקבל ולהכיל בתוכן האור הגדול שהיה מאיר לתוכן מהא"ס ב"ה כי האורות היו גדולים והם מבחי' מקיפים אלא שיש ב' מיני מקיפים הא' מקיף הישר שאינו נכנס בכלי כלל הב' מקיף החוזר שנכנס בכלי וחוזר ויוצא לפי שא"י להתיישב בכלי ומסתלק לשרשו דרך שערות שהם דיני' תקיפין מפני ששרשו הוא בחי' גבו' אש אוכלה בחי' הסתלקות ובעולם התהו היו האורות מבחי' מקיף החוזר הנ"ל והכלים לא יכלו להכיל האורות לכן נשברו פי' שנתפרדו חלקיהם כמשל פירוד אותיות הנפש הנ"ל ונפלו לבי"ע, והנה ידוע ומבואר ג"כ במ"א באותיות תיבה א' כאשר המה מתפרדים שעם היות שנסתלקת מהן ההשכלה שהי' מלוכשת בתוכן כשהיו מצורפים יחד כגון תיבת ארון עד"מ שבהיות הד' אותיות אלו מצורפים יחד כסדר הזה יש בתוכן השכלת ענין האדנות והממשלה וכשיתפרדו האותיות זמ"ז הרי נסתלקה מהם ההשכלה הזאת ומ"מ יש בכל אות אף כשהוא לבדו רשימו מן ההשכלה הנ"ל שהי' בו בעודם מחוברים בו כי כן דרך כל דבר להניח רשימו אף אחר

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל - אדמו"ר מוהר"ש

~ תורת שמואל תרל"ג ~

ופרעה הקריב

יחזקאל י"ז ו) וענפים ועושי פרי למעלה, את העם כי פרעה הקריב שהקריב את העם לאביהם שבשמים, ולהבין זה למה דוקא ע"י פרעה דוקא, צ"ל תחלה ענין תהו ותיקון, שבתהו

ופרעה הקריב, וארז"ל שהקריב את לבם לאביהם שבשמים, ורבינו ז"ל פי בת"א ד"ה ויהי בשלח פרעה את העם, שהי' משלח פארות (כמו ותשלח פארת,

וזהו ג"כ החילוק למעלה בין פנימיות הכלים וחיצוניות הכלים, ששרש נש"י הוא מבחי' פנימיות דהיינו שמקבלים בתוכו בחי' גילוי אוא"ס ב"ה בתוכם ממש, אבל מלאכים הם מחיצוניות הכלים שאינם רק בחי' שלוחי ההשפעה, אבל אינו נמשך להם לצורך עצמן כמשל הסכין שאינו מקבל בתוכו כלום, ולכן לא ניתנה התורה למלאכים אף שביקשו כמ"ש תנה הודך על השמים, לפי שהתורה היא המשכה פנימיות וכמ"ש ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא ושכנתי בתוכם בתוך פנימיותם ממש, והמלאכים אינם יכולים לקבל זה מפני ששרשן מחיצוני' הכלים, אבל נש"י ששרשן מפנימיות הכלים שהם כלים לגילוי אוא"ס ב"ה ממש לכך ניתנה להם התורה.

חי' ריבוי האור ומיעוט הכלים ולא היו הכלים יכולים לקבל ולסבול את האור ונשתברו ונפלו בשבירה והאורות נסתלקו למעלה.

ולחבין ענין השבירה צ"ל תחלה ענין הכלים, והנה איתא בע"ח שיש פנימיות הכלים וחיצוני' הכלים ששרש נש"י הוא מבחי' פנימי' הכלים ושרש המלאכי' הוא מחיצוני' הכלים. ולחבין מהו נק' בשם פנימיות וחיצוניות, יובן זה ממה שאנו רואי' למטה שיש ב' בחי' כלים פשוטי' ומקבליים, שיש בחי' כלי שמקבל בתוכו כמו כוס שמקבל בתוכו את היין וכדומה לזה, ויש ג"כ בחי' כלי שאינו מקבל בתוכו כלום כמו הסכין אע"פ שהוא ג"כ כלי אבל אינו מקבל כלום רק שמתקן המאכל שהוא בחי' שימוש רק דרך מעבר בלבד,

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר מוהרש"ב

~ המשך תער"ב ~

אלה מסעי בני ישראל, ש"פ מסעי, תער"ג

ולמע' הו"ע השגת המהות ממש כו'), אבל כללות הנשמה השורה במוח שבראש הרי אינו מושג אף שהיא שורה שם כו'. ועד"ז הוא בהבדל הבדלות לאין קץ שגם בחי' הח"ע ע"ה שאוא"ס מלוכש בה דאפי' פנימי' עת"י הוא פנימי' אבא, מ"מ אינו מתגלה המהות בבחי' חכ' רק מבחי' חיצוני' לבד, וכנודע דאבא יונק ממזלאל בחי' שערות דא"ל לבד שנק' בשם אחורי כו', והיינו דבבחי' חיצוני' החכ' מה שבא בזה בבחי' התלבשות ובבחי' גילוי ממש הוא מבחי' חיצוני' הכתר, ובחי' פנימי' הכתר הוא בבחי' השראה לבד שאינו מושג המהות כו', וז"ע אבא יונק ממזלאל דהיינו מבחי' פנימיות הכתר. וכמ"ש במ"א ההפרש בין מה שאו"א מלבישים לזרועות דא"א ומה שאו"א יונק ממזלאל, דמבחי' ז"ת דא"א בא בבחי' התלבשות ממש באו"א, והמזלות שהן מבחי' מו"ס שבו מלוכש בחי' עתיק ההמשכה משם באו"א הוא בבחי' שערות ובבחי' יניקה לבד כו', ועמ"ש בלקו"ת בהבי' דוהניף. וי"ל שזהו כמו בנגלה דתו' שמושג המהות ממש, משא"כ בפנימי' התו' שמושג רק המציאות לבד וכמ"ש בהבי' דולא תשבית, ועד"ז הוא בבחי' חכ' דבחי' הפנימי' הוא בבחי' ידיעת המציאות לבד, וזהו ופני לא יראו כו' בבחי' ראיית המהות כו', וז"ע השראה כו'. ובפי' הספר צ"מ מהארז"ל אי' משל הנ"ל על בחי' רדל"א כבי' כאדם שאינו משיג מהות הנשמה שבו, כך בחי' רדל"א אינו משיג מהות עצמות אוא"ס המלוכש בו (שזהו עיקר בחי' עתיק וכמ"ש בהבי'

קסג) והענין הוא כמו שמצינו במרע"ה שהי' בחי' יס"א שאמר ונחנו מה שהי' בבחי' הביטול דמ"ה דחכ', ואעפ"כ א"ל א"ס ב"ה וראית את אחורי ופני לא יראו, שלא השיג בחי' פנימי' החכ' בחי' אוא"ס השורה בכלי החכ' שלו כו' (וי"ל דזהו שא' רשב"י לרע"מ בעין השכל דבלבד אתחזי כולא דבחי' אוא"ס השורה בחכ' הי' בו בבחי' ראיית עין השכל, ולעתיד יהי' בבחי' ראיית העין ממש כו'), והיינו דע"ה דאוא"ס שורה בחכ' עכ"ז יכול להיות שאינו מתגלה בחכ' רק בחי' אחורים ולא בחי' פנים כו', אע"פ שגם בחי' הפנים שורה בו כי פנימי' אבא פנימי' עתיק מ"מ אינו מתגלה בו רק בחי' אחורים וחיצוני' כו', וכמו עד"מ במוח האדם מלוכש הנשמה ושורה שם כמ"ש בסש"ב פנ"א דעיקר משכנה והשראתה כו', הוא כולו במוחין שבראש כו', אעפ"כ אין אדם משיג מהות הנשמה איך ומה היא אע"פ שהיא שורה בו, ואינו משיג רק הארה ממנה היינו השכל והמח' שזה מושג המהות, היינו שאנו משיגים מהות הכח ולא רק שאנו יודעים מציאותו, כמו כח המשיכיל מקור השכל שאנו רק מרגישים מציאותו לבד, משא"כ כח השכל הגלוי הרי אנו יודעים מהותו איך ומה הוא (רק שכללות ידיעה האנושית היא רק ידיעת המציאות לבד שאין אנו משיגים מהות הרוחני, אבל הידיעה במציאות השכל אינו רק שאנו יודעים שישנו במציאות כ"א שאנו יודעים איך הוא מציאותו בבחי' השגה ממש, משא"כ במקור השכל כו' וכמ"ש במ"א,

שבטל במציאות לגמרי מ"מ ה"ה באיזה ציור כו', והיינו מצד שהביטול הוא ע"י הידיעה והרגש פנימי כו', וכמו משה שהי' בבחי' ביטול במציאות ודיבר ה' אל משה פא"פ כו', ומ"מ הי' על עמדו גם בעת הנבואה כו', וזהו לפי שהי' בחי' חכ' כמ"ש מן המים משיתיהו שהו"ע ידיעה פנימי, וע"כ בכל הגילויים שלו ובכל העליות הי' בבחי' ציור ע"ה בבחי' העדר המציאות לגמרי כו' (והו"ע מוח שליט על הלב גם על פנימי הלב, התגברות בחי' גדלות המוחין להיות בבחי' התיישבות ובבחי' ציור, הגם שבאמת הוא לא בבחי' מציאות כלל כו'). (וי"ל שזהו מ"ש בסש"ב פי"ט בענין הביטול דכח החכ' שבנפש הגם שתהי' אין ואפס ותתבטל שם במציאות לגמרי ולא ישאר ממנה מאומה ממהותה ומציאותה הראשון כו', דקדק לומר ממהותה ומציאותה הראשון לא שתהי' בבחי' העדר המציאות לגמרי כו', ואעפ"כ תתבטל שם במציאות לגמרי כו'), וע"כ להיות שהחכ' היא בבחי' ידיעה לכן בה וע"י בא האור בבחי' הגבלה להיות בבחי' או"פ בעולמות כו'.

קיצור. וכמו במשה שהי' בחי' חכ' כתי' ופני לא יראו, וכמו הנשמה דמשכנה והשראתה הוא במוח שבראש, ואינו מושג מהותה כלל, וזהו דאבא יונק ממולא הנמשכים מפנימיות הכתר בבחי' יניקה בלבד, וי"ל כמו פנימיות התורה שהיא בבחי' ידיעת המציאות לבד, ובפי' ספ"ד דרדל"א אינו משיג מהות העצמות שבתוכו, ולפ"ז לעתיד יהי' התחדשות הידיעה בכל המדרג, ובחי' חיצוניות האור בחכ' הוא בחי' הארה, ובחכ' דתורה בחי' מהות העצמית, ולחיות שחכ' היא או"פ ידיעה פנימיות זה אלי ועי"ז אני והוא (ובמ"א שהן ב' מדרג' שבכתר, והוא הוא בחי' פנימיות הכתר, וז"ע הוא ושמו והיינו בחי' הפנימיות ששורה בחכ') ולכן הביטול דכח' הוא בבחי' ציור, וכמו משה שהי' על עמדו (וי"ל דז"ש בסש"ב ממהו"ע הראשון), וע"כ החכ' מגביל את האור.

דשבת שבתון בסופו), ובס' בפי' ברוך שאמר מבו' פי' לא ידע שאינו בבחי' מהות ידוע בעצמו כו' (ובדרוש וככה ספכ"ג שאינו בבחי' הרגש כלל), וי"ל שזהו ג"כ ענין השראה כו'. ולפ"ז י"ל דמ"ש על לעתיד כי כולם ידעו אותי בבחי' ידיעה והשגה כו', יהי' התחדשות בכל המדרג גם בבחי' לא ידע כו', ולא יהי' התחדשות בעצם הדבר כ"א מה שיהי' בבחי' ידיעה כו'. אמנם בחי' חיצוניות האור שהוא בבחי' התלבשות בחכ' היינו בבחי' גילוי, הנה בחכ' דמע"ב ה"ז בחי' הארה לבד מבחי' הפנימי' והעצמות כו', ובחכ' דתו' ה"ז ג"כ מהות בחי' העצמות, וכמ"ש במ"א בענין יערוף כממר לקחי דבחי' אחרים וערוף דתו' ה"ז בבחי' לקחי דאותי אתם לוקחים כו' וכמשי"ת, ולחיות דהחכ' הוא בחי' או"פ והיינו דע"ה שהיא בחי' ביטול במציאות מ"מ ה"ז בבחי' ידיעה, והוא מה שע"י הידיעה וההרגש פנימי נעשה בחי' הביטול במציאות כו' (ועמשנת"ל פל"ח). וי"ל שז"ע זה אלי ואנוהו, דפי' זה אלי הוא בחי' ידיעה שיודע את האלקות וכמו אשר יאמר עליו כי הוא זה דהיינו בבחי' ידיעה דוקא (כמדרומה שכן פי' השל"ה), ועי"ז דוקא ואנוהו אני והוא בבחי' אחדות ממש כו' (ובמ"א מבו' ענין אני והוא שהן ב' מדרג' שבכתר דאני אותיות אין זהו בחי' אין דכתר שבבחי' מקור לנאצלים כמו והחכ' מאין תמצא כו', והוא זהו בחי' עליונה שבכתר כו', ובאוא"ס שלפח"צ הו"ע הוא ושמו דהוא זהו בחי' עצם האור שלמע' מבחי' התפשטות כו', ושמו הוא בחי' התפשטות האור כו' וכמ"ש במ"א, והיינו מה שבחכ' יש גם מבחי' פנימי' הכתר כו'. וי"ל שזהו ע"ד ענין ידיעת ההפלאה דאוא"ס כו', וידוע שיש בזה ב' ענינים ידיעת ענין ההפלאה וידיעת אופן ההפלאה כו', וכ"ז אינו גילוי המהות ממש כו'. ועד"ז י"ל בבחי' החכ' בענין הידיעה גם בבחי' פנימי' הכתר כו'). וזהו דאופן הביטול שמבחי' חכ' הוא שהוא בבחי' ציור, לא כמו הביטול שמצד המקור שמתבטל ממציאותו לגמרי מכל וכל כו', משא"כ בהביטול דחכ' הגם

1.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהריי"צ

~ ספר המאמרים תרפ"ט ~

וכל בניך

טובים ויחליט בעצמו לקבל עליו עול מלכות שמים שלמה שלא ללכת אחרי חפצו ורצונו או הבנת שכלו, כי אם ימסור ויתן עצמו בכל עניני הנהגותיו שיהיו ע"פ התורה ובדרך

ה) וזהו ענין העבודה לפעול בעצמו הכפי' והביטול להיות עניו ושפל רוח בעיני עצמו, והוא ע"י חשבון צדק שעושה בעצמו כפי שידע אינש בעצמו בכל פרטי עניניו הלא

ידיהם עוז בנפשו להגיד סברא שלו, אלא אדרבא יניח א"ע ויבטל את שכלו לגמרי מכל וכל לחכמתו ורצונו ית' שבתורה, אבל מי שאינו כן אלא עוד אדרבא מרגיש א"ע ביותר ע"י, והיינו מה שהוא מחזיק טובה לעצמו שלומד תורה הרבה ונעשה מציאות יש וחשוב בעיני עצמו, ואזי גם אפילו אם לומד תורה ה"ה מרוחק לגמרי מן התורה שאינו מאיר בו אמיתית אור התורה כלל וכמ"ש לא בשמים היא כו' ולא מעבר לים כו' וארו"ל לא תמצא בגסי הרוח ולא במי שמרחיב על" לכו כים, וארו"ל דאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו על"י, דמיתה הו"ע הביטול, והיינו דדוקא מי שהוא בטל ה"ה כלי לאור התורה, אבל כשהוא בישות וגסות אינו כלי כלל לאור התורה, עד שגם הלימוד שלו הוא אח"כ ג"כ רק להתייחר ולהיות נחשב בעיני הרואים או לקנטר והדומה, וגם יכול לירד אח"כ עוד יותר ח"ו עד שנעשה לו ולאחרים סם המות, שמוצא את ההיפך ומתיר את האסור ר"ל, ורק ע"י הקדמת התפלה שהו"ע ההתקשרות והביטול לאלקות, אז לימוד התורה כדבעי למהוי ומאירה לו ולאחרים. וזהו אלפין באורייתא דהוי', שיודע שהיא חכמתו, ואזי ישכילו כאלו יהיו תלמידי המקום, והיינו דכאשר יהיו תלמידי המקום מצד הביטול, פי' שיורגש אצלו האמת שהוא ית' מקומן של עולם, ומשום זה הנה אלפין באורייתא דהוי', דגם האולפנא והלימוד שהו"ע ההשגה גם בשכל אנושי יודע שהיא חכמתו ורצונו ית', הנה אז סגי יהי שלם בנך. והנה החתן בשבת שלפני חופתו קוראין אותו לתורה, דהו"כ מקיימים את העולם להעמיד בנים עוסקים בתורה, לזאת הנה קוראין אותו לקרות האותיות שבתורה שהם המקיימים עשרה מאמרות. וזהו וכל בניך למודי הוי' שלומדים תורה שהיא חכמתו ית', היינו שמניחים ועוזבים את שכלם האנושי וחפצם ורצונם ומוסרים עצמם לתורה ויודעים שהשכל האנושי שבתורה הוא חכמתו ית', אז ורב שלום בנך א"ת בנך אלא בונך שהם בנאים העוסקים בבנינו של עולם, ויקויים גם בהם ורב שלום בנך כמ"ש וראה בנים לבנך שלום על ישראל.

קיצור. יבאר כי ע"י חשבון צדק בנפשו יבא לידי קבלת עומ"ש והעיקר להניח רצונותיו והבנת שכלו, כי האוהב א"ע שוכח על אלקות ומקור לפירוד לבבות, וכחמעשה דאיתו חסיד שהשיב לו כ"ק אאומ"ר נ"ע, דכשם שהרשע מוכרח לעזוב דרכו כן האיש החזק בדעת עצמו האומר איך זאג אזי איך האלט אזי צריך לעזוב דרכו, וימסור עצמו לתורה ואז התורה מאירה לו והוא ע"י הקדמת העבודה דתפלה.

עבודה דוקא שהם מדות טובות שבקדושה, דאהבה הוא האהבה לאלקות וכמ"ש ואהבת את הוי' אלקיך כו', ואהבת ישראל דכתי' ואהבת לרעך כו', דזה יכול להיות רק כאשר עזוב את אהבת עצמו, דמי שהוא אוהב א"ע ויקר בעיני עצמו הרי תמיד טרוד רק בעצמו, ער איז פארנומען מיט זיך ובתאותיו ורצונותיו ועל האלקות הוא שוכח לגמרי ח"ו, וכן כאשר הוא אוהב א"ע אז אין לו מקום לאהבת זולתו, ואדרבא האהבת עצמו גורם פירוד לבבות, דאינו יכול לסבול את זולתו, וחושב דכל מה שהזולת אומר או עושה הוא בשביל לגנב אליו, וכידוע בא' שבא לכ"ק אאומ"ר הרה"ק אדמו"ר צמח צדק נ"ע על יחידות (בר דעת גדול בהשכלה) ואמר לו, רבי מי טרעט אייף מיר אין בית מדרש וואס איך זאג גיפעלט זיי גיט און זיי פירן זעך גיט כראוי להתנהג עמי, ועושים כמעט להיפך מרעתי, והשיב לו כ"ק אאומ"ר דו ביסט זעך מתפשט איבער דעם גאנצין בית מדרש איז וואו יענער טרעט איז אלץ אייף דיר, מי דארף אוועק לייגן דעם דעת עצמו וואס נאר ע"פ שכל איז, און מי דארף מגביר זיין עבודה אויף השכלה און יעמאלט איז אמת, עס שטייט יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו כו' און הוא מל' און בחולם שפירושו כח ועוז, וכמו מרוב אונים או מצאתי און לי, ואיש און פירושו איש חזק בדעת עצמו, והנה כשם דיעזוב רשע דרכו זהו דבר המוכרח אשר בלא תשובה אי אפשר לגשת אל הקדש הנה כמ"כ צריך האיש און כלומר האיש החזק לעזוב מחשבותיו ולא יאמר איך זאג אזי, און איך האלט אזי, כי כל איך ומציאות הוא מקור הרע וגורם פירוד לבבות, אבל כאשר עזוב אהבת עצמו ומניח את שכלו ומתנהג ע"פ התורה אז הנה התורה מאירה לו, וכדא' במדר' (במדבר פי"ד פסוק כ"ב) למה נק' התו' אור שהיא מאירה את האדם מה יעשה, דהעיקר הוא העשי' וקיום המצות וכמארו"ל (יבמות ק"ט ע"ב) האומר אין לי אלא תורה (פי' אין לו לעשות ולקיים שום מצוה (היינו דקיום המצות הם בקרירות ובמהירות כו') רק ללמוד תורה) אפילו תורה אין לו (פי' אפילו שכר תלמוד תורה לא יקבל), לפי שעיקר התורה הוא קיום המצות, והנה בכדי שיהי' לימוד התורה כדבעי למהוי שיתקשר חב"ד שבנפשו בחב"ד שבתורה שהוא חכמתו ורצונו ית' זהו ע"י הקדמת התפלה דוקא, כי יכול להיות שעסק בתורה הרבה ומקשר דעתו ומחשבתו בפלפול שבתורה מ"מ הוא רחוק לגמרי מאור התורה, דענין הדבקות בתורה הוא שירגיש שהיא חכמתו ורצונו ית', וגם השכלי שבזה הגם שמבינו בשכל אנושי הוא שכל אלקי ממש, ואז הנה לבד זאת שלא

~ לקוטי דיבורים – בלה"ק ~

ליל כ' כסלו, תרצ"ד

ביום ג' פרשת וישב תקל"ג הוא ההילולא של הרב המגיד ממזריטש וכעבור כ"ו שנים באותו יום ג' פרשת וישב תקנ"ט הוא ההילולא¹² של הרבי.

החסיד המפורסם ר' שמואל דוב¹³ דיבר אודות ענין זה באחת ההתוועדויות. תוכן השיחה היתה שכ"ו השנים בין הסתלקות המגיד לבין גאולת הרבי, הן כנגד ד' אותיות שם הוי' שעולים כ"ו. הרבי הזקן – אמר החסיד ר' שמואל דוב – גילה את הדרך של יחודא עילאה.

בישיבי בשפלקה¹⁴ נזכרתי על הסיפור שסיפר לי אבי מהתוועדותו של ר' שמואל דוב (הנ"ל) ואשר פעם אחת כשהוא – אבי – היה ב"יחידות" אצל אביו¹⁵ אמר לו ענין בחסידות, ובהמשך הדברים אמר לו שלאב-הסבא – רבנו הזקן – היתה מסירות נפש שלחסידיים תהיה הכרה והרגשה פנימית ב"יחודא עילאה" והבנה ב'דעת עליון'.

ד. "תפלה למשה איש האלקים". כתוב במדרש¹⁶: אם אלקים למה איש ואם איש למה אלקים, בשעה שעלה לרקיע איש, ומהו איש לפני המלאכים שכולן איש, ובשעה שירד מן הרקיע – אלקים.

נאמרים כאן במדרש שני ענינים בענין איש אלקים. שבשעה שעלה לרקיע הוא איש ובשעה שירד מן הרקיע הוא אלקים, והענין השני שהיותו איש הוא לפני המלאכים. מלאכים הם איש ואילו נשמות הן איש.

מה שנשמות הן במדריגת איש יש בכך משום יתרון המעלה לגבי המלאכים. מלאכים הם איש ונשמות הן איש. איש זה איש י', ההוספה של הו"ד היא באש, זהו יתרון המעלה של איש לגבי איש.

יו"ד היא חכמה. כל ספרי הקבלה מסבירים את הענין באריכות גדולה. הסברת הדבר היא תורה שלימה.

אלא, במלים קצרות: הגילוי הראשון של כל שכל, בא בצורה קצרה וחריפה. רואים אנו כשאחד לומד ענין שכלי ומתעוררת אצלו קושיא, הרי כשהוא עמל להבין

ג. הסבא, הרבי מאוורוטש¹ סיפר לאבי² מה ששמע מסבו כ"ק אדמו"ר הרה"ק הר' מרדכי מצ'רנוביל צוקללה"ה.

אבי³ – סיפר כ"ק אדמו"ר הר' מרדכי מצ'רנוביל – אמר לי, שהרבי⁴ החשיב את הרבי לבן.

הרבי אמר פעם להרה"ק ר' זוסיא⁵: כתוב לגאון שלנו ר' זלמניו ליטוואק שיבוא לכאן, והחבריא קדישא נתנו לו את השם "רב".

המלאך הקדוש⁶ סיפר לרבי שהחבריא נתנו לר' זלמניו ליטוואק את השם "רב", ואמר על כך הרבי: החבריא קדישא כיוונו אל האמת, "שמא מילתא היא"⁷ ו"הלכתא כרב"⁸, ה'שולחן ערוך' שלו יתקבל בכל תפוצות ישראל.

כשה"רב" הגיע, סיפר לו הרה"ק ר' זוסיא שהרבי אמר לו לכתוב אל הגאון שלנו שיבוא, נאנח ה"רב" קשות ונפל מתעלף. כשעוררוהו מעלפוננו נחלש מאד ונפל למשכב.

היה זה ברובנה בעת האסיפה הגדולה⁹, החבריא פחדו לספר לרבי. הרה"ק ר' מנדלי מויטבסק אמר שאסור לצער את הרבי, צריכים למצוא פתרון, שהחבריא קדישא יעשו "פדיון".

אך הרה"ק ר' לוי יצחק מברדיצ'וב הכריע שסיפרו לרבי והלכו אליו הרה"ק ר' מנדלי, הרה"ק ר' זוסיא והרה"ק ר' לוי יצחק.

כשסיפרו לרבי את כל הסיפור, אמר: וה' העלים ממני, יש לו תחושה של בן, אני הייתי נחשב אצל רבי¹⁰ לבן, והוא נחשב אצלי לבן.

אף אחד מאתנו לא הבין למה התכוון הרבי, עד שבימים האחרונים לפני ההסתלקות¹¹ אמר הרבי, מה שאתם מרגישים כעת, הרגיש ר' זלמניו עוד בקיץ. ולפני ההסתלקות תפס הרבי בידיו של ה"רב" ואמר: "י"ט כסלו הוא ההילולא של שנינו".

(1) כ"ק הרה"ק ר' יוסף יצחק בן כ"ק אדמו"ר בעל ה"צמח צדק" וחתנו של הרה"ק ר' יעקב ישראל מצ'דקאס.

(2) כ"ק אדמו"ר הרה"ק ר' שלום דובער מליובאוויטש חתנו של הרה"ק ר' יוסף יצחק מאוורוטש.

(3) כ"ק הרה"ק ר' נתום מצ'רנוביל.

(4) כ"ק הרב המגיד ממזריטש.

(5) כ"ק הרה"ק ר' זוסיא מאנאפאלי אחיו של הרה"ק ר' אלימלך מליזענסק.

(6) כ"ק הרה"ק ר' אברהם המלאך בן הרב המגיד ממזריטש.

(7) ראה ברכת ז, ב.

(8) בכורות מט, ב.

(9) בקיץ שנת תקל"ב.

(10) כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע.

(11) כסלו תקל"ג.

(12) יום שיצא ממאסרו בפטרבורג בפעם הראשונה – יט כסלו תקנ"ט.

(13) מבוריסוב גליל מינסק – אחד מגדולי חסידי כ"ק אדמו"ר בעל ה"צמח צדק".

(14) שם בית האסורים הגדול בפטרבורג הדבר היה בחודש סיון שנת תרפ"ו.

(15) כ"ק אדמו"ר מוהר"ש צוקללה"ה.

(16) שוחר טוב צ, ה.

ששמע מהרבי ה"צמח צדק" בחתונתו של ר' שניאור, בנו של ר' נחום²⁴:

"האומר שמועה בשם אומרה, יראה כאילו בעל השמועה עומד לנגדו"²⁵ – כשחוזרים על דבר תורה מתאחדים עם הנפשו־נשמה של בעל השמועה וכשמנגנים ניגון של בעל השמועה מתאחדים עם החיה יחידה של בעל השמועה.

והרבי ה"צמח צדק" החל לנגן בדביקות גדולה את הניגון הידוע של רבנו הזקן. הבנים הצטרפו לנגינה וכל הקהל השתפך בדמעות של תשובה.

אצל הסבא²⁶ היו ניגונים מסויימים שהיה שר לעצמו בתפלה. בפסוקי דזמרה וברכות קריאת שמע, בשעה שהיה מניח תפילין של ר"ת, וכן בשעה שהיה לובש בגדי שבת, או במוצאי שבת בשעה שהיה פושט בגדי השבת, ובסעודות שבת היו ניגונים שהיה שר בליל שבת וביום השבת.

רשומה אצלי אימרה ששמעתי מאבי בשוחחו עם החסיד ר' שמואל דוב הנ"ל – בבואו מיאלטה בשנת תרמ"ז – : ניגון, חסידות ו"יחידות" הם מחשבה, דיבור ומעשה.

פירוש האימרה הוא:

דובר²⁷ שבהתקשרות והתאחדות רבי וחסיד, ישנן כמה דרגות.

ענין ה"יחידות", שחסיד נכנס אל הרבי, יש בו שני ענינים: "יחידות" מלשון יחוד, כלשון המשנה²⁸ "אמור מה שאמרת לי ביחוד". "יחידות" הוא גם בירור, כלשון המשנה²⁹ "וידעו ביחוד כי שם הארון נגזז" ופירש הרע"ב ביחוד – בבירור, כלומר "יחידות" איננה רק התאחדותם של חסיד ורבי, שהיא תוצאה מהתקשרותו של החסיד לרבו ואהבתו העצמית של הרבי לחסיד, אלא "יחידות" היא גם – בירור, בהירות.

תוכן הנושא של "יחידות" הוא, התאחדות המביאה את החסיד לידי ידיעה ברורה ובהירה מה עליו לעשות. כי, כשניגש אדם לעבודת ה' ועושה חשבון נפשו מה מתרחש אצלו – נוצרת בלבו תחושה לא־טובה והוא בא

את הדבר, הרי נצנוץ הרעיון הראשון של התירוץ על הקושיא בא בצורה קצרה וחרפה מאד, לכן זה נקרא "ברק המבריק של נקודת ההשכלה", הברק של השכל.

באותיות הרי האות יו"ד היא הקטנה ביותר, אך כל אות מן ההכרח שתתחיל ביו"ד, שכן יו"ד היא נקודה, והתחלת כל דבר היא נקודה.

הגדר של חכמה הוא התבטלות, גם הסייג של חכמה הוא שתיקה¹⁷. הסייג של דבר הרי אינו הדבר עצמו, כמאמר¹⁸ "ועשו סיג לתורה". הרי סייג ותורה הם שני ענינים. אך בכל זאת יש לו שייכות לתורה, כי הוא שומר על התורה. כך הדבר בחכמה, הגדר (הכלי) של חכמה הוא ביטול עצמי.

ענינו של ביטול הוא לשמוע ולקבל מה שהשני אומר. חכם שומע מכל אחד, וחכם הוא זה שיכול ללמוד משהו מכל דבר ומכל אדם קטן או גדול¹⁹.

ה. לכל הנהגה היה לאבי יסוד בהלכה או בקבלה, ומנהג שראה בעצמו או שמע בוודאות שכן נהגו האבות, אבותינו רבותינו הקדושים, היה אצלו לחוק.

ה"חייב אדם לומר בלשון רבו"²⁰ היה אצל אבי לא רק במנהג אלא אפילו בתנועה של ניגון, כלומר איך ובאיזו הזדמנות ניגנו את הניגון.

נגינה היא אחת מהדברים הרציניים בדרכי החסידים. ידועים לכל עשרה הניגונים שחיבר רבנו הזקן, ניגונים מיוחדים לזמנים שונים.

את הניגון הגדול בעל ארבע הבבות לימד והסביר לנו אבי²¹, שארבע הבבות הן כנגד ארבעת העולמות אצילות־בריאה־יצירה־עשיה מלמטה למעלה. נמצאת אצלנו "הנחה"²² שבה רשמתי את הדיבורים שדיבר אז רבים.

בין עשרה הניגונים ישנם ניגונים קצרים מאד בעלי כבא אחת, התנועות שהיה שר בזמנים קבועים.

את הניגון הגדול היו שרים בליובאוויטש רק בזמנים קבועים: י"ט כסלו, בשמחות כמו למשל ברית, בר מצוה, חתונה וכן בר"ח אלול.

המלמד שלי הרה"ח הרשב"ץ נ"ע²³ סיפר לי מה

(17) ראה אבות פ"ג מ"ג.

(18) שם, פ"א מ"א.

(19) ראה אבות פ"ד מ"א.

(20) עדיות א, ג.

(21) ב"ט כסלו שנת תרס"ג בסעודת הגאולה אצל תלמידי הישיבה "תומכי תמימים".

(22) בשם "הנחה" היו קוראים בליובאוויטש רשימה של מי מן השומעים שהיה רושם מאמר חסידות או שיחה שהיו שומעים מפי הרבנים, בניגוד למקרים שהרבים בעצמם היו כותבים את מאמריהם והיו

נותנים לחסידים להעתיק, מאמרים אלו היו נקראים בשם "מאמר".

(23) ר' שמואל בצלאל מחסידי כ"ק אדמו"ר בעל ה"צמח צדק".

(24) ר' נחום היה בנו של כ"ק אדמו"ר האמצעי ור' שניאור היה בנו

של ר' נחום.

(25) ירושלמי שקלים ב, ה.

(26) כ"ק אדמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה.

(27) בשיחת שמח"ת תרצ"ד אות ב.

(28) סנהדרין פ"ז מ"י.

(29) שקלים פ"ו מ"ב.

ודעת, אם מהמדות – אהבה ויראה, חסד וגבורה, אם מכוחות הראיה והשמיעה – גם מחשבה ודיבור נקראים מעשה.

זה פירוש האימרה: "ניגון, חסידות ו"יחידות" הם מחשבה, דיבור ומעשה". על ידי קיום ה"יחידות", כשחסיד מקיים כל מה שהרבי אמר לו, התקשרותו אל הרבי היא עד לדרגא האחרונה שבמעשה. – הענין דורש הסבר עמוק, וכשהשי"ת יעזור נשוחח בזה. – על ידי חזרת דברי החסידות של הרבי, נעשה ייחוד של דיבור. ועל ידי ניגון – ייחוד של מחשבה.

לידי בלבול, אין הוא יודע מה לעשות בראשונה, ובמה להתחיל את התיקון באופן שיהיה בסדר ובתועלת.

את הבהירות – מוצא החסיד ב"יחידות". על ידי ייחודו עם הרבי, כשמספר לרבי את מעמדו ומצבו הרוחני והפנימי, אומר לו הרבי איך ובמה עליו להתחיל בעבודת התיקון.

מעשה – איננו רק ענין של מלאכה, כעשיית כלי או כתיבה וציור, כלומר הדברים הנודעים מכוח התנועה, אלא מעשה הוא התואר של הפועל, התוצאה הנובעת מכל כוח המשמש לו מקור, אם מהמוח – חכמה, בינה

~ אגרת קודש מהרבי הרי"צ לבתו הרבנית חיה מושקא נ"ע ~

תרגום מאידיש

המשך חלק כו

לסיום סיפורם של שלושת החברים רבי מרדכי באייעווער, רבי חיים מאזירער ורבי ישכר דוב קאבילניקער, נביא בזה קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע מיום ד' אדר"ר תרצ"ה:

הראשון באנשים אשר הביא האור זורח מתורתו של הוד כ"ק מורנו הבעל-שם-טוב בחבל רוסיא הלבנה פלכי מאגיליעוו, מינסק וויטבסק – אז היה הפלך בעיר פאלאצק-טשעריגאוו – היה אברך מופלג בתורה וביראת שמים ובעל שכל נפלא יליד עיר באייעוו – פלך מאגיליעוו, ור' מרדכי שמו.

על פי סיבות שונות, הוכרח ללכת לנגב קיוב למחוז פולנאה. שם נודע לו כי בחבל ההוא ישנו גאון צדיק ובעל מופת, ובשם 'בעל שם טוב' מכנים אותו בכל הנגב ההוא, ובהיות כי ר' מרדכי הכניס עצמו גם בלימוד הקבלה והיה לו איזו קישויים בלימוד זה, החליט לבקר את כ"ק מורנו הבעל-שם-טוב.

בבואו להוד כ"ק מורנו הבעל-שם-טוב נשאר שם יותר על שתי שנים, עסק בלימוד הנגלה והנסתר בשקידה גדולה, והתעסק בעבודה שבלב זו תפילה ותיקון המידות, על פי הוראת כ"ק מורנו הבעל-שם-טוב בתורותיו ושיחותיו הקדושות.

פעם אמר הוד כ"ק מורנו הבעל-שם-טוב תורה:

כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו, עזוב תעזוב עמו. כי תראה – כאשר תסתכל בעיון טוב, חמור – בהחומר שלך שהוא הגוף, תראה ב' דברים: הא' כי החומר הוא שונאך, שונא את הנשמה המתגעגעת לאלקות ורוחניות, והוא – החומר – נמשך אחר הגשמיות. והב' כי החומר רובץ תחת משאו, כלומר שאותו המשא שנתן הקב"ה להגוף שיזדכך ויתברר על ידי לימוד התורה וקיום המצוות, הנה הגוף עצל בזה ורובץ תחת משאו, ואשר על כן יעלה בלב האדם הירא את ה', וחדלת מעזוב לו, שיוכל לקיים את השליחות שנתן הקב"ה להגוף, כי אם יתחיל האדם בסיגופים ותעניות לשבור את החומריות, הנה לא בזו הדרך ישכון

אור התורה, כִּי־אם עזוב תעזוב עמו, לברר את הגוף הגשמי ולזככו, אבל לא לשברו בתעניות וסיגופים (וסיים הבעל־שם־טוב בזה"ל): צוליב איין אידן טאן א טובה אין גשמיות ובפרט אין רוחניות, דארפעמן האבין מסירת נפש. א נשמה קומט אויף דער וועלט, און לעבט אפ זיבעציג אכציג און מעהר יאהרין, צוליב טאן איין אידן א טובה (=לשם עשיית טובה ליהודי אחד בגשמיות ובפרט ברוחניות, צריכים למסור את הנפש. נשמה באה לעולם וחיה שבעים־שמונים שנה ויותר, כדי לעשות טובה ליהודי אחד).

הרבה תורות זכה ר' מרדכי לשמוע מפי קודש הקדשים מורנו הבעל־שם־טוב במשך שתי השנים ההן, אבל תורה זו עשתה מהפכה – א איבערקערעניש – בכל סדר עבודתו. רגיל היה ר' מרדכי להתענות שני וחמישי ולסגף עצמו, ועתה בשמעו תורה זו – נוכח ר' מרדכי לדעת, כי לא באלה – תעניות וסיגופים – בחר ה', כִּי־אם עזוב תעזוב עמו – עם הגוף – אשר ימלא תעודת בריאתו לקיים המצוות בשמחה וטוב לבב.

באלה הדברים ששמע מהוד כ"ק מורנו הבעל־שם־טוב "לשם עשיית טובה ליהודי אחד בגשמיות ובפרט ברוחניות צריכים למסור את הנפש. נשמה באה לעולם וחיה שבעים־שמונים שנה ויותר כדי לעשות טובה ליהודי אחד", ראה ר' מרדכי והרגיש כי בא מועד אשר שוב ישוב לארץ מולדתו, ויחפש בחפש מחופש אחרי חבריו ר' חיים מאזירער ור' ישכר דוב קאבילניקער אשר למדו יחדיו – בבחרותם – בישיבת סמארגאן, ויודיעם מהדרך החדשה אשר למד בעבודת הבורא ברוך־הוא.

ר' מרדכי הולך לדרכו, ובמשך כחצי שנה בא לעיר דובראוונע אשר שם מצא את חברו ר' חיים מאזירער, וכמו שקוראים אותו בדובראוונע ר' חיים פרוש עוסק בתורה בסיגופים ובתעניות, בארחות חיי המתבודדים והפרושים בדור ההוא.

סיפור ארוך הוא ביותר – וכתוב הוא בארוכה על סדרו, באחד ממכתביי, איך עלה בידי ר' מרדכי, לעודד את חבריו ר' חיים ולהקימו ולהפיח בו נשמת רוח חיים, עד כי גם הוא נסע להוד כ"ק מורנו הבעל־שם־טוב, והתעכב שם כשנתיים, וכן עשה עם חבריו ר' ישכר דוב קאבילניקער. שלושה אלה ר' מרדכי, ר' חיים ור' ישכר דוב היו הראשונים אשר הזריעו תורתו של הוד כ"ק מורנו הבעל־שם־טוב ברוסיא הלבנה בארבעת הפלכים, מינסק, מאהילוב ויטעבסק – פאלאצק – טשערניגוב.

~ אגרות קודש - אדמו"ר הרי"צ ~

מכתבם בלית מכתב עבור ש"יב הרה"ג המפורסם הררליי שי נכון הגיעני, ודעתי נוטה ומסכמת אשר באם רק יקבל כבוד הרה"ג הנ"ל שי הצעתם, צריכים להשתדל בזה בכל מיני השתדלות, ובקשתם מלאתי ושלחתי מכתבם אל כבוד הרה"ג ש"יב שי.

והיו ברכה ושלוש כאו"י וידי"ע הדו"ש ומברכם

יוסף יצחק שניאורסאהן

ב"ה ט"ו סיון תרפ"ד
ליענינגראד

אל ועד עדת החסידים בעה"ק ירושלים
ת"ו

ד' עליהם יחיו,

שלוש וברכה

ושמחת!

בִּאֲחַת הַשָּׁנִים אָמַר הַבַּעַל שֶׁסָּטוּ בְּיוֹם הַלֵּדָתוֹ, ח"י בְּאֵלּוּל: "יְהוּדִים הֵם שְׂמֵחִים עַל שְׂזָכּוֹ לְהִיּוֹת עַבְדֵי הַשֵּׁם".

נִכּוֹן שְׂאֵת כָּל הַמִּצְוֹת צָרִיךְ לָקִים מִתּוֹךְ שְׂמֵחָה, אָבֵל בְּפָרָשָׁה שֶׁלֵּנוּ יֵשׁ מִצְוָה מִשְׂמַחַת בְּמִיָּחָד. מִצְוֹת הַבְּכוּרִים עָלֶיהָ נֶאֱמַר "וְשִׂמְחָתָ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ הַשֵּׁם אֱלֹהֶיךָ".

בְּזִמְנֵן שִׁבִּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קִיָּם הָיוּ מְקִיָּמִים אֶת מִצְוֹת הַבְּכוּרִים עִם הַפְּרוֹת הַחֲדָשִׁים שֶׁל שְׂבַעַת הַמִּיָּנִים, עֲמָם הָיוּ עוֹלִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְנוֹתְנִים אוֹתָם לַכֹּהֵן. אָבֵל הַמִּצְוָה הַזֹּאת קִיָּמָתָ גַּם בְּיוֹם (בְּמִוֶּכֶן הָרוּחָנִי שֶׁל הַדְּבָר).

מִצְוֹת הַבְּכוּרִים הֵיא לְתַת אֶת הָרָאשִׁית וְהַמְּבָחָר שֵׁיִשׁ לָנוּ, לְהַשֵּׁם. זֶה לֹא רַק בְּפְרוֹת, לְדַגְמָה גַּם אֶת הַבְּקָר שֶׁהוּא הַזִּמְנֵן הַכִּי מְבָחָר בְּיוֹם, אֲנַחְנוּ מְקַדִּישִׁים לְהַשֵּׁם, בְּאַמִּירַת "מוֹדָה אֲנִי", בְּתַפִּלָּה וּבְלִמּוּד תּוֹרָה.

וְעַל כֵּן אֲנוּ שְׂמֵחִים - שְׂאֲנוּ זֹכִים לְהַתְחִיל אֶת הַיּוֹם בְּקִיּוֹם הַמִּצְוֹת וְכֵן מְשִׁיכִים אֶת הַשְׂמֵחָה עַל כָּל הַיּוֹם כָּלוּ.

כְּשִׁיְהוּדֵי זֹכֵר שֶׁהַשֵּׁם הַחֲזִיר לוֹ הַבְּקָר אֶת הַנִּשְׁמָה שֶׁלוֹ מִחֲדָשׁ, זֶה נּוֹתֵן לוֹ כּוֹחַ לְשִׂמְחָה מִחֲדָשׁ, עוֹד יוֹתֵר מִמָּוֶה שֶׁהוּא הָיָה שְׂמֵחַ אֶתְמוּל. בְּכָל יוֹם יֵשׁ הַתְּחִלָּה שְׁנוֹת וְהוֹסָפָה בְּשִׂמְחָה.

דְּבָר נוסף: כִּדִּי לְשִׂמְחָה בְּאַמִּתָּה לֹא מְסַפִּיק שֵׁיִשׁ לָנוּ בְּרוּךְ הַשֵּׁם אֲכָל וּשְׂתִיָּה, בְּגָדִים וּבֵית, עָלֵינוּ לְדַאֵג וּלְתַת גַּם לְמִי שְׂאִין לוֹ. וְלָכֵן, אֶת מִצְוֹת הַבְּכוּרִים עִם יִשְׂרָאֵל הַתְּחִיל לָקִים רַק אַחֲרֵי שֶׁכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִבְּלוּ אֶת הַחֶלֶק שֶׁלָּהֶם בְּאַרְצָה. רַק כְּשֶׁלְּכֶם יֵשׁ, אֶפְשָׁר לְשִׂמְחָה בְּאַמִּתָּה.

(ע"פ ספר השיחות תשמ"ח ב, עמ' 636 ואילך, לקו"ש ח"ט עמ' 152 ואילך. מתוך 'נשמח דאורייתא')

כל העניינים שלמעלה נעשים על-ידי עבודת האדם למטה, כתורת רבינו הזקן על מאמר המשנה "דע מזה למעלה ממך", שכל העניינים "למעלה" הם "ממך", מצד עבודת האדם

משיחת שבת פרשת תבוא ה'תשכ"ז

חומש לקריאה בציבור פרשת כי-תבוא

שָׁזָהוּ יוֹם שְׁמִחָה יוֹם-טוֹב; וְכִ"ק מו"ח אָדְמו"ר גָּלָה זֹאת לְכָל יִשְׂרָאֵל.

(לקוטי שיחות כרך כד עמ' 178)

(ישראל) שני יב כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך וישבעו: ^י ואמרת לפני יהוה אלהיך בערתי הקדש מן חפצית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי: ^י לא אכלתי באני מפני ולא בערתי מפני בטמא ולא נתתי מפני למת שמעתי בקול יהוה אלהי עשיתי ככל אשר צויתני: ^י השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש: ^ס

ע"כ במנחת
שבת ובחול

~ נקודות משיחות קודש ~

ח"י אלול - יום הולדת הפעל-שם טוב ואדמו"ר הזקן כבוד קדושת מורי ורבי אדמו"ר גלה את תאריך לידתו של הפעל-שם טוב בשנת תש"ג, ועד אז לא היה הדבר ידוע. והנה, לגבי מתן-תורה אמרו ב"ל ש"ראוי היה אדם הראשון שתנתן תורה על ידו", אבל "את הכל עשה כפי בעתו", והתורה נתנה רק לאחריו כ"ו דורות. ואף בתורה עצמה כפי: מדור לדור מתגלים דברים חדשים שלא היו ידועים לפני זה.

(תורת מנחם כרך כט עמ' 142)

שלישי ^י היום הזה יהוה אלהיך מצוה לעשות את החקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך: ^י את יהוה האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמור חקיו ומצותיו ומשפטיהם ולשמע בקולו: ^י ויהוה האמירך היום להיות לו לעם

בו * והיה כִּי-תבוא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וירשתה וישבת בה: ^ב ולקחת מראשית | כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר יהוה אלהיך נתן לך ושמרת בטמא והלכת אל-המקום אשר יבחל יהוה אלהיך לשפן שמו שם: ^ג ובאת אל-הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום ליהוה אלהיך כי-באתי אל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נשבע יהוה לאבותינו לתת לנו: ^ד ולקח הכהן הטמא מידך והניחו לפני מזבח יהוה אלהיך: ^ה וענית ואמרת לפני | יהוה אלהיך ארמי אבי וירד מצרימה וגר שם במתי מעט ויהי-שם לגוי גדול עצום ורב: ^ו וירעו אתנו המצרים וענונו ויתנו עלינו עבודה קשה: ^ז ונצטק אל-יהוה אלהי אבותינו וישמע יהוה את-קולנו וירא את-ענינו ואת-עמלנו ואת-לחצנו: ^ח ויוצאנו יהוה ממצרים ביד חזקה ובורע נטויה ובמרא גדל ובאותות ובמפתים: ^ט ויבאנו אל-המקום הזה ויתן-לנו את-הָאָרֶץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש: ^י ועתה הנה הבאתי את-ראשית פרי האדמה אשר-נתת לי יהוה והנחתו לפני יהוה אלהיך והשתחוית לפני יהוה אלהיך: ^{יא} ושמחת בכל-הטוב אשר נתן-לך יהוה אלהיך ולביתך אתה ולחיו והגר אשר בקרבך: ^ס

~ נקודות משיחות קודש ~

ח"י אלול - יום הולדת הפעל-שם טוב ואדמו"ר הזקן יום לידת צדיק הוא יום שמחה, וכפי שמצינו ביצחק אבינו (הקמת המשכן נדחתה ליום לידתו, אחד בניסן). ובמשה רבנו (יום לידתו בשל את גזרת הקן). אף לא מצינו שיום זה יהיה יום-טוב ויום שמחה, בגלוי ובפרסום במעשה בפעל, לכל ישראל. ואלו לגבי ח"י אלול קבע הרבי ה"ש"ב

אֱלֹהֶיךָ וְעֲשִׂיתָ אֶת־מִצְוֹתָיו וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי
מִצְוֶה הַיּוֹם: ׀

~ נקודות משיחות קודש ~

ח"י אלול - יום הַלֵּלֶת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וְאֶדְמוֹ"ר הַזֶּקֶן
הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב עוֹרֵר וְגֵלָה אֶת כַּח הַאֲמוּנָה, בְּנִרְאָה מִכָּד
שְׁחִנָּה 'תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן' לומר 'אָמֵן' זֶהָ שְׁמִיָּה רַבָּא'
וּכְדוּמָה, וְכֵן הִשְׁתַּדֵּל שְׂאִישׁ פְּשוּט יֹאמַר 'בְּרוּךְ הַשֵּׁם'
וְכָדוּמָה. וְאֵלּוּ אֶדְמוֹ"ר הַזֶּקֶן קִבֵּעַ שְׁלֹא דִי בְּאֲמוּנָה בְּלִבְדּוּ,
אֶלָּא כָּל אֶחָד חֵיב לְהִבִּין גְּדוּלַת ה' כְּפִי וְכָלְתּוּ.
(לקוטי שיחות כרך לד עמ' 152)

חמישי יא וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר:
יֵאלֹהֵי יַעֲמֹדוּ לְבָרֶךְ אֶת־הָעָם עַל־הֵר גְּרִזִּים
בְּעִבְרָכֶם אֶת־הִירָדֵן שְׁמַעוֹן וְלֵוִי וַיְהוּדָה
וַיִּשְׁשֹׁכָר וַיּוֹסֵף וּבְנֵימִן: ׀ וְאֵלֹהֵי יַעֲמֹדוּ עַל־
הַקִּלְלָה בְּהֵר עֵיכָל רְאוּבֵן גָּד וְאֲשֶׁר וְזַבּוּלֹן דָּן
וְנַפְתָּלִי: ׀ וְעֵנּוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־אִישׁ
יִשְׂרָאֵל קוֹל רֹם: ׀ אֲרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
פֶּסֶל וּמִסֵּכָה תּוֹעֵבַת יְהוָה מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ
וְשֵׁם בִּפְתָר וְעֵנּוּ כָל־הָעָם וְאָמְרוּ אָמֵן: ׀
אֲרוּר מִקְלָה אֲבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן: ׀ אֲרוּר מִסִּיג גְּבוּל רַעְהוּ וְאָמַר
כָּל־הָעָם אָמֵן: ׀ אֲרוּר מִשְׁגָּה עוֹר בְּדֶרֶךְ
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ׀ אֲרוּר מִטֶּה מִשְׁפָּט
גְּרִיטוֹם וְאִלְמָנָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ׀ אֲרוּר
שִׁכְל עַם־אִשָּׁת אֲבִיו כִּי גֵלָה כְּנָף אֲבִיו וְאָמַר
כָּל־הָעָם אָמֵן: ׀ אֲרוּר שִׁכְב עַם־כָּל־בְּהֵמָה
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ׀ אֲרוּר שִׁכְב עַם־
אֲחִיתוֹ בֶּת־אֲבִיו אוֹ בֶּת־אִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן: ׀ אֲרוּר שִׁכְב עַם־חֲתָנָתּוֹ וְאָמַר כָּל־
הָעָם אָמֵן: ׀ אֲרוּר מִכָּה רַעְהוּ בִּפְתָר וְאָמַר
כָּל־הָעָם אָמֵן: ׀ אֲרוּר לֶקַח שֹׁחַד לְחַפּוֹת
נֶפֶשׁ דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ׀ אֲרוּר
אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת
אוֹתָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ׀ פ כַּח ׀ וְהָיָה

סִגְלָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל־מִצְוֹתָיו:
י וְלִתְתֶנּוּ עָלֶיךָ כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה
לְתַהַלֵּל וְלִשְׂמֹךְ וְלִתְפָּאֵרֶת וְלִהְיוֹתָ עִם־קִדְשׁ
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר: ׀ פ

~ נקודות משיחות קודש ~

ח"י אלול - יום הַלֵּלֶת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וְאֶדְמוֹ"ר הַזֶּקֶן
יִשְׂרָאֵל - תְּפָאֵרֶת, הַסְפִּידָה הַעֲקָרִית שֶׁל 'זְעִיר־אֲנָפִין',
הַמְשַׁכֵּת אֹר מִלְמַעְלָה לְמַטָּה. שֵׁם - מַלְכוּת, זְכוּף הַמַּטָּה
וְהַעֲלָאתוֹ מִלְמַטָּה לְמַעְלָה. טוֹב - אֹר, כְּפָתוּב "וַיֵּרָא אֱלֹקִים
אֶת הָאֹר כִּי טוֹב". כַּאֲשֶׁר 'זְעִיר־אֲנָפִין' הוּא בַּעַל הַמַּלְכוּת,
נִפְעָלֶת הַעֲלָאת הַמַּלְכוּת מִצַּד 'זְעִיר־אֲנָפִין' (לֹא מִצַּד
הַמַּלְכוּת עַצְמָהּ), הֵינּוּ שְׁגָם בְּמַלְכוּת יִשְׁנָה מַעֲלַת הָאֹר
וְהַגְלוֹי. וְהוּא יְחִיד שְׁנֵי הַקִּינִין שֶׁל הַמְשַׁכָּה וְהַעֲלָה שִׁיתְחַדֵּשׁ
לְעַתִּיד לְבוֹא, "לִיְהִי בְּדִין וּבְדִין".

(לקוטי שיחות כרך ח עמ' 27)

רבי כז א וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הָעָם
לֵאמֹר שְׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה
אֵתְכֶם הַיּוֹם: ׀ וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבִרוּ אֶת־
הִירָדֵן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ
וְהִקְמַתָּ לָךְ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשִׁדַּתְּ אֹתָם בְּשִׂיד:
י וְכִתְבַּתָּ עֲלֵיהֶן אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת
בְּעִבְרִית לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ י נָתַן לָךְ אָרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבֹתֶיךָ לָךְ: ׀ וְהָיָה בְּעִבְרָכֶם
אֶת־הִירָדֵן תִּקְיִמוּ אֶת־הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
אָנֹכִי מִצְוֶה אֵתְכֶם הַיּוֹם בְּהֵר עֵיכָל וְשִׁדַּתְּ אוֹתָם
בְּשִׂיד: ׀ וּבְנִיתָ שֵׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִזְבֵּחַ
אֲבָנִים לֹא־תִנִּיף עֲלֵיהֶם בְּרוּל: ׀ אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת
תִּבְנֶה אֶת־מִזְבֵּחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו
עֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: ׀ וְזָבַחַת שְׁלָמִים וְאִכְלַתָּ
שֵׁם וְשִׁמַּחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ׀ וְכִתְבַּתָּ עַל־
הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת כַּאֲשֶׁר
הִיטִב: ׀ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל־כָּל־
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִסְכַּת י וְשִׁמַּע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה
נְהִייתָ לָעָם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: ׀ וְשִׁמַּעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה

אם-שָׁמַע תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֹר
לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם
וַתִּתְּנֵךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עָלֶיךָ עַל כָּל-גּוֹי הָאָרֶץ:
וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל-הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגְךָ כִּי
תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ג בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר
וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה: ד בָּרוּךְ פְּרִי-בִטְנְךָ וּפְרִי
אֲדָמָתְךָ וּפְרִי בַּחֲמֶתְךָ שֹׁגֵר אֶלְפִיד וְעִשְׁתָּרוֹת
צֹאנְךָ: ה בָּרוּךְ טִנְאֶךָ וּמִשְׁאֲרֶתְךָ: ו בָּרוּךְ אַתָּה
בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתְךָ:

~ נקודות משיחות קודש ~

ח"י אלול - יום הולדת הפעל-שם-טוב ואדמו"ר הזקן
הפעל-שם-טוב גלה חסידות באפן של נקודות ובקצור,
על-דרך לשון המשנה. אדמו"ר הזקן באר חסידות בהרחבה,
בהכנה והשגה (חסידות חב"ד). ושני האופנים תלויים בשני
הטעמים לגלוי פנימיות התורה בדורות האחרונים דוקא.
התבכרות חשף הגלות - מצד זה די בגלוי באפן של נקודות.
הכנה לביאת המשיח - מצד זה יש צורך בהכנה והשגה,
שפן לעמיד-לבא תהיה השגה גמורה בדיעת ה'.

(לקוטי שיחות כרך ל עמ' 174)

שישי וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת-אֵיבֶיךָ הַקָּמִים עָלֶיךָ נֹגְפִים
לִפְנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבִשְׂבָעָה דְּרָכִים
יָנוּסוּ לִפְנֶיךָ: ח יֵצֵאוּ יְהוָה אֶתְךָ אֶת-הַבְּרָכָה
בְּאַסְמִיךָ וּבְכָל מִשְׁלַח יָדְךָ וּבִרְכָּךָ בְּאָרֶץ
אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: ט יִקְיַם יְהוָה לֹא
לְעַם קָדוֹשׁ כָּאֲשֶׁר גִּשְׁבַּעְךָ כִּי תִשְׁמֹר אֶת-
מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו: וּרְאוּ
כָּל-עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ וּרְאוּ
מִמֶּךָ: י וְהוֹתַרְךָ יְהוָה לְטוֹבָה בִּפְרִי בִטְנְךָ
וּבִפְרִי בַּחֲמֶתְךָ וּבִפְרִי אֲדָמָתְךָ עַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר גִּשְׂבַּע יְהוָה לְאַבְתִּיךָ לָתֵת לָךְ: יא יִפְתַּח
יְהוָה אֶלְךָ אֶת-אוֹצְרוֹ הַטּוֹב אֶת-הַשָּׁמַיִם לָתֵת
מִטֶּר-אֶרֶצְךָ בְּעֵתוֹ וּלְבָרֶךְ אֶת כָּל-מַעֲשֶׂה יָדְךָ
וְהִלִּיתָ גוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלּוֹה: יב וַתִּתְּנֵךָ
יְהוָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ רַק לְמַעַלָּה וְלֹא
תִהְיֶה לְמַטָּה כִּי-תִשְׁמַע אֶל-מִצְוֹת א' יְהוָה

אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם לְשָׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת:
ד וְלֹא תִסּוֹר מִכָּל-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה
אֶתְכֶם הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמָאוֹל לִלְכַת אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אַחֲרִים לַעֲבֹדָם: פ וְהָיָה אִם-לֹא תִשְׁמַע
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-
מִצְוֹתָיו וְחִקְתִּיו אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם וּבָאוּ
עָלֶיךָ כָּל-הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגְךָ: ז אָרוּר
אַתָּה בָּעִיר וְאָרוּר אַתָּה בַּשָּׂדֶה:
ח אָרוּר טִנְאֶךָ וּמִשְׁאֲרֶתְךָ: ט אָרוּר פְּרִי-בִטְנְךָ
וּפְרִי אֲדָמָתְךָ שֹׁגֵר אֶלְפִיד וְעִשְׁתָּרֶת צֹאנְךָ:
י אָרוּר אַתָּה בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר אַתָּה בְּצֵאתְךָ:
יא יִשְׁלַח יְהוָה אֶת-הַמָּאֲרָה אֶת-הַמְּהוּמָה
וְאֶת-הַמּוֹגֵעֶרֶת בְּכָל-מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה
עַד הַשְׁמֹדֶךָ וְעַד-אֲבֹדְךָ מֵהָר מִפְּנֵי רָע מַעַלְלֶיךָ
אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי: יב יִדְבֹק יְהוָה בְּךָ אֶת-הַדָּבָר עַד
כָּלְתוֹ אֶתְךָ מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-אַתָּה כֹּא-שְׂמָה
לְרִשְׁתָּהּ: יג יִכְכֶּה יְהוָה בְּשֹׁחַפֹת וּבְקַדְחֹת
וּבְדִלְקֹת וּבְחִרְחֹל וּבְחֶרֶב וּבְשִׁדְּפוֹן וּבִירְקוֹן
וּרְדִפוֹךָ עַד אֲבֹדְךָ: יד וְהָיוּ שָׁמַיִךְ אֲשֶׁר עַל-
רֹאשְׁךָ נַחֲשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר-תַּחְתֶּיךָ בְּרוֹז:
טו וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת-מִטֶּר אֶרֶצְךָ אֶבֶק וְעָפָר מִן-
הַשָּׁמַיִם יָרַד עָלֶיךָ עַד הַשְׁמֹדֶךָ: טז וַתִּתְּנֵךָ יְהוָה א
נֶגֶף לִפְנֵי אֵיבֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד תֵּצֵא אֵלָיו
וּבִשְׂבָעָה דְּרָכִים תָּנוּס לִפְנָיו וְהָיִיתָ לְזַעֲזָה לְכָל
מְמַלְכוֹת הָאָרֶץ: יז וְהָיִיתָ נִבְלָתְךָ לְמֵאֲכָל
לְכָל-עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבַהֲמַת הָאָרֶץ וְאִין מַחֲרִיד:
יח יִכְכֶּה יְהוָה בְּשָׁחִין מִצְרִים כְּתִיב וּבַעֲפָלִים
קָרִי וּבַמַּחֲרִים וּבַגֶּרֶב וּבַחֲרָם אֲשֶׁר לֹא-תֻכַּל
לְהִרְפֹּא: יט יִכְכֶּה יְהוָה בְּשִׁנְעוֹן וּבְעִירוֹן
וּבַתְּמוֹהֵן לִבָּב: כ וְהָיִיתָ מִמִּשֵּׁשׁ בַּצְּהָרִים
כָּאֲשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר בְּאַפְלָה וְלֹא תִצְלִיחַ
אֶת-דְּרָכֶיךָ וְהָיִיתָ אֵד עָשׂוֹק וְגִזּוֹל כָּל-הַיָּמִים
וְאִין מוֹשִׁיעַ: כא אֲשֶׁה תֹאדִישׁ וְאִישׁ אַחֵר

יְהוָה עָלֶיךָ גֹּי מֵרַחֵק מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יֵדָאָה
הַנָּשָׂר גֹּי אֲשֶׁר לֹא-תִשְׁמַע לִשְׁנֹו: גֹּי עֵז פָּנִים
אֲשֶׁר לֹא-יִשָּׂא פָנִים לְזָנוּ וְנָעַר לֹא יַחֵן: ^א וְאָכַל
פְּרִי בְהֵמָתְךָ וּפְרִי-אֲדָמָתְךָ עַד הַשְׂמֹדֶךְ אֲשֶׁר
לֹא-יִשָּׂאֵר לָךְ דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שֹׁגֵר אֶלְפִיךָ
וְעִשְׂתָּרֶת צֹאנְךָ עַד הָאֵבֶיֶד אֹתְךָ: ^ב וְהֵצֵר לָךְ
בְּכָל-שְׁעָרֶיךָ עַד רֹדֶת חֲמִיֶּיךָ הַגְּבוּהֹת וְהַבְּצֻרוֹת
אֲשֶׁר אִתָּה בְּטַח בָּהֶן בְּכָל-אֲרָצְךָ וְהֵצֵר לָךְ
בְּכָל-שְׁעָרֶיךָ בְּכָל-אֲרָצְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָךְ: ^ג וְאָכַלְתָּ פְּרִי-בְטֶמְךָ בָּשָׂר בְּנִיֶּיךָ וּבְנֹתֶיךָ
אֲשֶׁר נָתַן לָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק
אֲשֶׁר-יֵצֵק לָךְ אֵיבֶיךָ: ^ד הָאִישׁ הַרְדָּ בָךְ וְהֵעֲנֵג
מֵאֵד תִּרַע עֵינָיו בְּאֲחִיו וּבְאִשֶּׁת חֵיקוֹ וּבִיתֵר בְּנֵיו
אֲשֶׁר יוֹתִיר: ^ה מֵתָהּ | לְאַחַד מֵהֶם מִבָּשָׂר בְּנֵיו
אֲשֶׁר יֵצֵק לָךְ אֵיבֶיךָ בְּכָל-שְׁעָרֶיךָ: ^ו הִרְפָּה בָךְ
וְהֵעֲנִיָּה אֲשֶׁר לֹא-נִסְתָּה כַּרְגֵּלָהּ הֲצַג עַל-
הָאָרֶץ מִהֲתַעֲנֵג וּמִרָד תִּרַע עֵינָהּ בְּאִישׁ חֵיקָהּ
וּבְכִנְיָהּ וּבְכִתְיָהּ: ^ז וּבִשְׁלִיתָהּ הַיּוֹצֵת | מִבֵּין רִגְלֶיהָ
וּבְכִנְיָהּ אֲשֶׁר תֵּלֵד כִּי-תֹאכְלֶם בְּחֶסֶר-כָּל בִּסְתֵּר
בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יֵצֵק לָךְ אֵיבֶיךָ בְּשְׁעָרֶיךָ:
^ח אִם-לֹא תִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה
הַזֹּאת הַכְּתוּבִים בְּסֵפֶר הַזֶּה לִירְאָה אֶת-ה'שֵׁם
הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:
^ט וְהִפְלָא יְהוָה אֶת-מִכְתָּךְ וְאֵת מִכּוֹת זִרְעֶךָ
מִכּוֹת גְּדֻלָּה וְנֹאמָנוֹת וְחִלִּים רָעִים וְנֹאמָנִים:
^י וְהָשִׁיב בָּךְ אֵת כָּל-מִדּוֹה מִצְרִים אֲשֶׁר יָגֵרְתָּ
מִפְּנֵיהֶם וּדְבָקוּ בָךְ: ^{יא} גַּם כָּל-חֲלִי וְכָל-מִפְּהָ
אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעֲלֶם
יְהוָה עָלֶיךָ עַד הַשְׂמֹדֶךְ: ^{יב} וְנִשְׁאַרְתָּם בְּמִתִּי
מֵעַתָּה תַּחַת אֲשֶׁר הֵייתָם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב
כִּי-לֹא שִׁמְעָתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ^{יג} וְהָיָה
כַּאֲשֶׁר-שָׁשׁ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהִיטִיב אֹתְכֶם

כְּתִיב יִשְׁכַּכְנָה בֵּית תְּבִנָּה וְלֹא-תִשָּׁב בּוֹ
כְּרִם תִּטַּע וְלֹא תַחֲלִלְנּוּ: ^{יד} שׁוֹרֶךְ טְבוּחַ לְעִינֶיךָ
וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ חֲמֹרֶךָ גְּזוֹל מִלִּפְנֶיךָ וְלֹא יֵשׁוּב
לָךְ צֹאנְךָ נִתְּנֹת לֹא-יִכִּיד וְאִין לָךְ מוֹשִׁיעַ:
^{טו} בְּנִיֶּיךָ וּבְנֹתֶיךָ נִתְּנִים לָעַם אַחֵר וְעִינֶיךָ רְאוּת
וְכִלּוֹת אֲלֵיהֶם כָּל-הַיּוֹם וְאִין לֹאֵל יִדָּה: ^{טז} פְּרִי
אֲדָמָתְךָ וְכָל-יִגְיעֶךָ יֹאכַל עִם אֲשֶׁר לֹא-יִדְעָתָּ
וְהָיִיתָ רָק עָשׂוֹק וְרָצוּץ כָּל-הַיָּמִים: ^{יז} וְהָיִיתָ
מִשְׁגָּע מִמֶּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: ^{יח} וַיִּכְּה
יְהוָה בְּשַׁחֲוִין רָע עַל-הַכּוֹרִים וְעַל-הַשָּׂקִים אֲשֶׁר
לֹא-תוֹכַל לְהִרְפֹּא מִכָּף רִגְלֶךָ וְעַד קֶדְקֶדְךָ:
^{יט} וְיִלְךָ יְהוָה אֹתְךָ וְאֶת-מִלְכְּךָ אֲשֶׁר תִּקֶּם עָלֶיךָ
אֶל-גֹּי אֲשֶׁר לֹא-יִדְעָתָּ אִתָּה וְאֶבְרַתָּ וְעַבְדָּתָּ
שֵׁם אֱלֹהִים אַחֵרִים עֵץ וְאָבֶן: ^כ וְהָיִיתָ לְשִׁמְהָ
לְמִשְׁלַל וּלְשִׁנְיָה בְּכָל-הָעַמִּים אֲשֶׁר-יִנְהַגְךָ יְהוָה
שְׁמָה: ^{כא} זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמַעֲט תֹאסֹף כִּי
יַחֲסִלְנּוּ הָאֲרָבָה: ^{כב} כְּרָמִים תִּטַּע וְעַבְדָּתָּ וַיִּין
לֹא-תִשְׁתֶּה וְלֹא תִאָּגֵד כִּי תֹאכְלְנָה הַתִּלְעָת:
^{כג} וַיִּתֵּם יְהוָה לָךְ בְּכָל-גְּבוּלְךָ וְשִׁמְן לֹא תִסּוֹף כִּי
יִשָּׁל וַיִּתֶּךָ: ^{כד} בָּנִים וּבָנוֹת תוֹלִיד וְלֹא-יִהְיוּ לָךְ
כִּי יִלְכוּ בְּשָׁבִי: ^{כה} כָּל-עֵצֶךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ יִירֹשׁ
הַצִּלְצֹל: ^{כו} הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ
מַעֲלָה מַעֲלָה וְאִתָּה תִרַד מִטָּה מִטָּה: ^{כז} הוּא
יִלּוֹךְ וְאִתָּה לֹא תִלּוֹנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ וְאִתָּה
תִּהְיֶה לְזָנוּב: ^{כח} וְכֹאֵו עָלֶיךָ כָּל-הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה
וּרְדִפוּךָ וְהִשְׁיִגוּךָ עַד הַשְׂמֹדֶךְ כִּי-לֹא שִׁמְעָתָּ
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמּוֹר מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר
צִוֵּיךָ: ^{כט} וְהָיוּ בָךְ לְאוֹת וּלְמוֹפֶת וּבִזְרָעֶךָ עַד-
עוֹלָם: ^ל תַּחַת אֲשֶׁר לֹא-עַבְדָּתָּ אֶת-יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מֵרֹב כָּל:
^{לא} וְעַבְדָּתָּ אֶת-אֵיבֶיךָ אֲשֶׁר יִשְׁלַחְנּוּ יְהוָה בָּךְ
בְּרָעַב וּבְצָמָא וּבְעֵרִים וּבְחֶסֶר כָּל וְנָתַן עַל
בְּרָזֶל עַל-צוּאָרְךָ עַד הַשְׂמִידוֹ אֹתְךָ: ^{לב} יִשָּׂא

וְלִהְרִבּוֹת אֶתְכֶם בֶּן יִשְׂשִׁי יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהֹאבִיד
אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וּנְסַחֲתֶם מֵעַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר-אַתָּה בָּא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: ^{סד} וְהִפְיֹצֵד יְהוָה
בְּכָל-הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד-קְצֵה הָאָרֶץ
וְעִבְדָּתָ שֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא-יָדַעְתָּ
אֵתָּה וְאַבְתִּיךָ עֵץ וְאֶבֶן: ^{סה} וּבְגוֹיִם הָהֵם לֹא
תִרְגִּיעַ וְלֹא-יִהְיֶה מְנוּחַ לְכַף-רִגְלְךָ וְנָתַן יְהוָה
לְךָ שֵׁם לֵב רָגֹז וּכְלִיזוֹן עֵינַיִם וְדַאבוֹן נַפֶּשׁ:
^{סו} וְהָיוּ חֲיִיד תְּלָאִים לְךָ מִגִּגֵּר וּפְחַדָּתָ לִילָה
וְיוֹמָם וְלֹא תֵאֱמִין בְּחִיִיד: ^{סז} בְּבֹקֶר תֹּאמַר
מִי־יִתֵּן עָרֵב וּבְעֶרֶב תֹּאמַר מִי־יִתֵּן בֹּקֶר מִפְּחַד
לְבַבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחֹד וּמִמֶּרְאֶה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר
תִּרְאֶה: ^{סח} וְהִשְׁכִּיב יְהוָה מִצְרַיִם בְּאִנִּיּוֹת בְּדֶרֶךְ
אֲשֶׁר אִמְרָתִי לְךָ לֹא-תִסְיָף עוֹד לְרֹאשׁוֹתָ
וְהַתְּמַפְרֹתָם שֵׁם לֹא-יִכִּיד לְעַבְדִּים וּלְשֹׁפְחוֹת
וְאִין קִנְיָה: ^{סט} אֵלֶּה דְבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר-צִוָּה
יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה לְכַרֵּת אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאָרֶץ
מוֹאָב מִלִּבְד הַבְּרִית אֲשֶׁר-כָּרַת אִתָּם בְּחֶרֶב: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

ח"י אלול - יום ה'לדת ה'בעל-שם-טוב ו'אדמו"ר ה'זקן
שמו הראשון של אדמו"ר ה'זקן, שניאור, רומז לשני אור,
וכפי שאמר עליו ה'בעל-שם-טוב בהיותו בן שלש שנים,
שעתיד להאיר את העולם בשני אורות, תורת הנגלה ותורת
הנסתר. זהו גם הכינוי שלו, בעל התניא וה'שלחן ערוך' -
שני האורות. והנגלה והנסתר מאחדים בתבה אחת
(שניאור), כי שניהם התחברו אצלו לדבר אחד.

(לקוטי שיחות כרך ו עמ' 37)

שביעי **כט** * וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אִתָּם רֵאיוֹתָם אֵת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה
לְעֵינֵיכֶם בְּאָרֶץ מִצְרַיִם לַפְרָעָה וּלְכָל-עַבְדָּיו
וּלְכָל-אַרְצוֹ: ^ג הַמַּסּוֹת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ
הָאֵתוֹת וְהַמִּפְתִּים הַגְּדֹלִים הָהֵם: ^ד וְלֹא-נָתַן יְהוָה
לָכֶם לֵב לִדְעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנוֹת לִשְׁמָע עַד
הַיּוֹם הַזֶּה: ^ה וְאוֹלָךְ אֶתְכֶם אֲרַבְעִים שָׁנָה

בַּמִּדְבָּר לֹא-כָלוּ שְׁלֹמֹתֵיכֶם מֵעֲלֵיכֶם וְנִעְלָךְ לֹא-
כָלְתָה מֵעַל רִגְלְךָ: ^ה לֶחֶם לֹא אָכַלְתֶּם וַיִּין וְשִׁכָר
לֹא שָׁתִיתֶם לִמְעַן תִּדְרְעוּ בִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
וּתָבֹאוּ אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מִלִּדְ-חִשְׁבּוֹן
וְעוֹג מִלִּדְ-הַפָּשָׁן לִקְרֹאתָנוּ לְמַלְחָמָה וּנִכְסֵם:
וְנִקְחָ אֶת-אַרְצָם וְנִתְּנָה לְנַחֲלָה לְרְאוּבֵנִי וּלְגָדִי
וְלַחֲצִי שִׁבְט הַמְּנַשִּׁי: ^ה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-דְּבָרֵי
הַבְּרִית הַזֹּאת וְעֲשִׂיתֶם אִתָּם לִמְעַן תִּשְׁפִּילוּ אֶת
כָּל-אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: פפפ

חצי קריש

יתגדל ויתקדש שמוה רבא. אמן בעלמא די ברא
כרעותה וימליך מלכותה, ויצמח פורקנה ויקרב
משיחה. אמן בחיובון וביומיוון ובחיי דכל בית ישראל,
בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן: אמן יהא שמה רבא מברך
לעלם ולעלמי עלמאי. יתברך: יהא שמה רבא מברך לעלם
ולעלמי עלמאי. יתברך, וישתבח, ויתפאר, ויתרומם,
ויתנשא, ויתתדר, ויתעלה, ויתהלל, שמה דקדשא
ברוך הוא. אמן לעלא מן כל ברכתא ושירתא,
תשבחתא ונחמתא, דאמירן בעלמא, ואמרו אמן: אמן

~ נקודות משיחות קודש ~

ידועה תורת ה'בעל-שם-טוב על הפסוק, ש'יהיה כי
תבוא אל הארץ', הנה "ארץ" יש בה ב' פירושים, מלשון
מרוצה, ומלשון שרצתה לעשות רצון קונה, שנהו בחינת
העלאה מלמטה למעלה. וזה נמשך אחר-כך באופן של
הת'שבות, "וישבת בה", ועד שנמשך אורות בכלים, וכמו
ש'ממשיך "ושמת בשנא", ש'בפשוטות הם הכלים, ובפוט
על-פי ה'ידוע ש'שנא' ראשי-תבות טעמים נקודות אותיות,
שהוא בחינת המשכה מלמעלה למטה.

ויהי-רצון שנה יביא את הברכה הכי גדולה, כ'אשר קונים
ענין "כי תבוא אל הארץ" כ'פשוטו, כביאת משיח צדקנו,
כבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו ובעגלא דידן,
ובפוט על-ידי מצות התפלה ש'כנגד ביפורים, אשר על מצות
הביפורים אמרו: עשה מצוה זו ש'בשכילה תכנס לארץ,
ובאופן כ'פירוש ה'ספרי', "ויהיה כי תבוא" - מיד, וכלשון

מִלֶּדֶת־חֲשֹׁבֹן וְעוֹג מִלֶּדֶת־הַפֶּשֶׁן לְקִרְאָתָנוּ
לְמַלְחָמָה וְנֶכֶם: וְנִקַּח אֶת־אַרְצָם וְנִתְּנָה
לְנַחֲלָה לְרֵאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שְׁבֹט הַמְּנַשִּׁי:
וְשִׁמְרָתֶם אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם
אֹתָם לְמַעַן תִּשְׁכַּלּוּ אֶת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: פפפ

קכ"ב פסוקים, לעבוד"ו סימן.

הַרְמַב"ם הִבְטִיחָה תוֹרָה שְׂסוּף יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה כּו'
וּמִיד הֵן נִגְאָלִין, מִיד מִמֶּשׁ, עַל־פִּי הַלָּכָה, וְאִזּוּ יִהְיֶה שְׁלָמוֹת
הַתּוֹרָה וְשְׁלָמוֹת הָעָם וְשְׁלָמוֹת הָאָרֶץ, וְתִהְיֶה הַבָּאָת בִּיכּוּרִים
בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, מִקְדָּשׁ אֲד' כּוֹנֵנִי יָדִיד, בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ מִמֶּשׁ.

(ש"פ תבוא, ח"י אלול, ה'תשמ"ג)

מפטיר וְתִבְּאוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנִי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיהָ מֵאֲשֶׁר. דְּרָכֶיהָ דְּרָכֵי־נֶעַם, וְכָל־נִתְיבְתֶיהָ שְׁלוֹם. אַרְבֵּי יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשִׁמְאֻלָּהּ עֵשֶׂר וְכָבוֹד. יִי חַפֵּץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יִגְדִּיל תּוֹרָה וַיֵּאדִיר:

מדִּיִּיקִים לַגּוֹל הַסֵּפֶר תּוֹרָה נֶגֶד הַתֵּפֶר, שֶׁמָּקוֹם הַתֵּפֶר יִהְיֶה בִּאֲמֻצָּע הַסֵּפֶר תּוֹרָה מִבְּחוּץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפנייה

**בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנִבְיָאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם
הַנֶּאֱמָרִים בְּאֵמַת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבִישְׂרָאֵל
עַמּוֹ וּבְנִבְיָאֵי הָאֵמַת וְצִדֵּק:**

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים לזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר חזקוני, חלק ב סימן רפד סעיף יא

שי למורא

(א) קוּמִי אוּרִי כִּי בָא אוֹרְךָ,
את ירושלים, קוּמִי וְהֵאֵר, כִּי בָא אֱלֹהֶיךָ
הָאוֹר, כְּלוּמַר הַמְּלָכוֹת וְשָׁפַע הַנְּבוּאָה
וְהַשְׁמָחָה וְהַפְּזוּת. וְכָבוֹד ה' עָלֶיךָ
זָרַח, כְּלוּמַר, הַשְׁכִּינָה תִּתְּנֶנָּה עָלֶיךָ
וְתִשְׁרָה בָּךְ. (ב) תַּחֲשֶׁה וְכִפְּתָה
אֶרֶץ, כְּלוּמַר, אֶפְלוּ אִם יִתְּרֻוּ צְרוּת
בְּעוֹלָם. וְעֶרְפֶּל לְאֻמִּים, וְחֹשֶׁךְ שֶׁל

הפטרת כי תבוא לקריאה בציבור

ולשמו"ת בישעיה פרק ס

**ס א קוּמִי אוּרִי כִּי בָא אוֹרְךָ וְכָבוֹד
יְהוָה עָלֶיךָ זָרַח: בְּכִי־הִנֵּה תַחֲשֶׁךְ
יְכַסֶּה־אֶרֶץ וְעֶרְפֶּל לְאֻמִּים וְעָלֶיךָ יִזְרַח**

עטרת מרים

א את ירושלים קוּמִי אוּרִי וְהֵאֵר כִּי
בָא אוֹרְךָ אוֹר תִּשְׁוֶעָה הַנּוֹפִינָה
וְהַנְּשִׁית וְכָבוֹד יִהְיֶה אוֹר הַנְּבוּאָה
עָלֶיךָ זָרַח: בְּכִי־הִנֵּה תַחֲשֶׁךְ
צְרוּת רַבּוֹת יְכַסֶּה־אֶרֶץ וְעֶרְפֶּל עַב
הַעַנּוּ יַחֲשִׁיד לְאֻמִּים וְעָלֶיךָ יִזְרַח
יְהוָה יִשְׁרָה תִּתְּנֶנָּה עָלֶיךָ וְכָבוֹד
עָלֶיךָ יִרְאָה וְתִתְּנֶנָּה עָלֶיךָ בְּגָלוּ וּבְיָוִי:

ערפל יכסה עמים. והוא כפל לשון של "החשך יכסה ארץ" במילים אחרות. יורח ה', יאיר לך אור תשועה. ובבדור, השקאת השכנה. ג) והלכו גוים לאורה, כלומר, מופך ולמדו דרכי ה', ואת תאיר את עיניהם. והוא על־דרך מי שהוא בחשך, שרואה היטב את השוכים באור. לנגה ורחק, להפצת האור

שחוריו סביבה. ד) כלם נקבצו,

כל בנך ובנותיך שנוקדים בהמשך הפסוק. על צד תאמנה, על צד המלכים והשורות ובחיקם תהנה מאמנות ובגדלות. "תאמנה", מלשון "באשר ישא האמן את היצק" (במדבר יא.יב). ה) אז תראי ונחרת, אז תראי את בנך באים אלך, ואירו פניך מרב שמחה. "ונחרת", לשון הארה ושמחה, כמו "הביטו אליו ונחרו" (תהלים 112). ופחד ורחב לבבה, כאדם הנבהל בבוא אליו מוכה רבה פתאום. וכמו שצד חלב בגלל צרה ואבל, ורחב חלב בגלל מוכה ושמחה. כי יהפך עליו המון ים, המון העשר של הגוים השוכנים במערב, יהפך לבוא עליה. חיל גוים, עשר ונקבים של העמים. ו) שפעת גמלים תכסוף, רבי שירות של גמלים יביאו אלך מתנות, וראו פאלו מכסים את הארץ בכרי מדון ועיפה, הגמלים הצעירים הבאים ממדון ועיפה. כלם משבא יבואו, כל בני שבא יבואו לירושלים. ורחב ולבונה ישאו, והם יביאו עמם ורחב ולבונה למנהח לה. ותהלות ה' יבשרו, ובבואם תורה לארצם יבשרו ויפסרו תהלות ה'. 1) כל צאן קדר יקבצו לה, כל הצאן של ארץ קדר שישם המבחרים שבצאן ואספו להביאם לירושלים. אילי נביות ישראל, האילים הבאים מנביות שהם המבחרים

שבאילים, אותם יביאו הגוים באפן של שרות ומתנה לירושלים. יעלו על רצון מנבחי, כמו "עלו על מנבחי לרצון". ובית תפארת אפאר, ואת בית מקדש אפאר, בזה שאתן כלב כל הגוים לפארו במנחות וקרבות. ח) מי אלה בעב תעופינה וגו', הבריות ישאלו, מי אלה קהלות ישראל העולות מתגלות מכל מקומותיהם וממקרים לטוב כענן על ידי הרים, וכמו היונים השבים אל

חלונות השוקד, שאז הם ממקרים לעוף להאכיל את גזליהם. ט) כי לי איים יקוו, שוכני איי תים יקוו ויצפו שאתן להם שכן טוב על זה שביאו את בני ישראל לארצם. ואניות תרשיש בראשונה וגו', וכן אניות תרשיש יבואו לארץ ישראל בבראשונה בימי שלמה המלך שהביאו ורחב הרבה לשלמה. והם יביאו את בני ישראל לארצם ממקרים, ועוד יביאו אתם גם את כסף וזהב לתתם לשם ה' וגו'. כי פארה, אשר נתן לך את הפאר והכבוד הזה. י) ושרתנה, ושרתו אותה.

ג והלכו גוים לאורה מישאל ולמדו הגוים דרכי ה' ומלכים ומלכיהם ושריהם ולכו לנגה ורחק שהוא אור ה': ד את ירושלים שאי סביב עיניך לארבע רוחות העולם וראי איך כלם כל אנשיך נקבצו באורך ללמוד תורה ודבר ה', בנך מרחוק יבאו עמם ובנותיך כל אחת ואחת על־צד

המלכות והשורות ובחיקן תאמנה

תהיה מנוחלת: ה אז תראי בנך שיבאו מכל צד ונחרת ואיר פניך מרוב השמחה ופחד כאדם הנבהל בבוא אליו מוכה רבה פתאום ורחב לבבה יתרחב לבד בעבור רוב המוכה והשמחה כיהפך עתה תהי' בהפך, כי יבאו עליך המון ים השוכנים בפאת המערב חיל עושר הגוים יבאו לך: ו שפעת רבי גמלים יביא לך למנהח תכסף ויכסו הארץ, בכרי גמלים צעירים הבאים ממדון ועיפה כלם כל האנשים משבא יבאו ורחב ולבונה מין בושם ישאו מנחה לה, ובבואם לארצם ותהלות יהוה יבשרו: ז כל רוב צאן קדר שבארץ המבחרים יקבצו לך ואספו להביאם אלך אילי שגביות שם מקום ושרתונך יהיו לך לצרף יעלו על־רצון מנבחי יעלו על מנבחי לרצון ובית תפארת בית המקדש אפאר על ידי קרבות מוכרים שפנים כמו האילים המוכרים האלה: ח פאלו הבריות ישאלו על בני תולה מיראלה אשר ממקרים לשוב, בעב כענן תעופינה ונביות הממקרים לעוף אל־ארבותיהם חלונות השוקד שלהם: ט כי לי יושבי איים יקוו ואספו לבוא אלי ואניות על ים תרשיש הם יתעוררו בבראשונה בימי שלמה להביא בנך מרחוק כסףם וזהבם אתם להביא מנחה לשם יהוה אלמך ולקדוש ישראל כי פארה אשר נתן לך פאר: י ובנו בנך חומותיך חומות הערים ומלכיהם ושרתונך ישמשו אותך, אז תביר כי כל הבא עליך לא תהי' במקרה כי בומנו בקצפי הכיתוך ועתה ובברצוני הטוב רחמתיך:

הוא יתעוררו בבראשונה בימי שלמה להביא בנך מרחוק כסףם וזהבם אתם להביא מנחה לשם יהוה אלמך ולקדוש ישראל כי פארה אשר נתן לך פאר: י ובנו בנך חומותיך חומות הערים ומלכיהם ושרתונך ישמשו אותך, אז תביר כי כל הבא עליך לא תהי' במקרה כי בומנו בקצפי הכיתוך ועתה ובברצוני הטוב רחמתיך:

יִא וּפְתָחוּ שַׁעֲרֵיךָ תְּמִיד יִהְיוּ פְתוּחִים וְעוֹמְדִים יוֹמָם וְלַיְלָה לֹא יִסָּגְרוּ לְהֵבִיא אֵלֶיךָ חֵיל עוֹשֵׂר גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם יִהְיוּ נְהוּגִים עַד לִפְנֵי מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ כַּעֲבָדִים לִפְנֵי אֲדוֹנֵיהֶם: יב כִּי־הִגְוִי וְהַמְּמַלְכָּה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹדוּךָ יֵאָבְדוּ וְהַגּוֹיִם תִּרְבִּים אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹדוּךָ חֶרֶב יַחֲרִיבוּ:

וּבְרִצְוִנִי, וּבְרִצְוִנִי הַטּוֹב. יא וּפְתָחוּ, יִהְיוּ פְתוּחִים וְעוֹמְדִים. וְאָמַר בְּלִשׁוֹן הַפְּעִיל, וְלֹא אָמַר "וּפְתָחוּ" בְּלִשׁוֹן קָל עַל שֵׁם שְׁפָתֵיהֶם פְּתִיחַ עוֹלָם. חֵיל גּוֹיִם, עוֹשֵׂר וְנִכְסֵי הַגּוֹיִם. וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים, וּמַלְכֵי הַגּוֹיִם יִהְיוּ נְהוּגִים לִפְנֵי מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ כַּעֲבָדִים לִפְנֵי אֲדוֹנֵיהֶם. פְּרוּשׁ אַחֵר, "נְהוּגִים", מוֹכְלִים כַּעֲבָדִים.

קְשׁוּרִים בְּשִׁלְשָׁאוֹת בְּרוּל.

יב וְהַגּוֹיִם חֶרֶב יַחֲרִיבוּ, בְּלוֹמַר, תִּבְטַל מְשִׁשֶׁלֶת כָּל הַגּוֹיִם. יג כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן וְגו', הַעֲצִים הַנִּכְבָּדִים שֶׁיִּבְנוּ הַלְּבָנוֹן יָבִיאוּ אֵלֶיךָ, וְהֵם בְּרוּשׁ תִּדְהָר וּתְאֻשׁוֹר, כָּלֵם יִחְדּוּ. לְפָאֵר מְקוֹם מְקֻדָּשִׁי, לְבִנוֹת בָּהֶם אֵת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וּמְקוֹם רְגֵלִי אֲכַבֵּד, כִּי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מְכֻנָּה כְּנֶגֶד כְּסֵא הַכְּבוֹד וְקָרָא "הַרֵם רְגֵלִי" (תְּהִלִּים צט.ה).

יד שְׁחוֹת, בְּכַפִּירוֹת וְהַשְׁפָּלָה. בְּנֵי מַעֲשֵׂיךָ, הַגּוֹיִם וּבְנֵי הַגּוֹיִם שֶׁהָיוּ מַעֲשִׂים אֵת יִשְׂרָאֵל בְּגִלוֹת. עַל כְּפֹת רְגֵלֶיךָ, בְּלוֹמַר עַד סְמוּךְ לְאַרְצִי. כָּל מְנַאֲצֶיךָ, כָּל הַגּוֹיִם שֶׁהָיוּ מְבִיִּים אוֹתְךָ. עֵיר ה', עֵיר שֶׁל ה'. עֵיר צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל, צִיּוֹן שֶׁל קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל. טו וְאֵין עוֹבֵר, וְאֵין מִי שֶׁיַּעֲבֹר בְּאַרְצְךָ לִשְׁאֹל לִשְׁלֹם לְךָ.

לְנֶאֱוֶן עוֹלָם, שְׁתֵּחִי מִשְׁלֵט עַד עוֹלָם. מְשׁוֹשׁ דָּוָר וְדוֹר, וְלִהְיוֹת מְשׁוֹשׁ כָּל דָּוָר וְדוֹר, בְּלוֹמַר, שְׁלֹם וְפֶסֶק. טז וְיִנְקָתָהּ חֶלֶב גּוֹיִם, תֹּאכְלִי אֵת טוֹב אֶרֶץ הַגּוֹיִם, בְּלוֹמַר, יִהְיוּ מִסִּלְלֶיךָ הַמְּשִׁיחִי. וְשֹׁד מַלְכִּים, לִשׁוֹן שָׂרִים. יז תַּחַת הַנְּחֻשֶׁת וְגו', בְּמִקְוֶה הַנְּחֻשֶׁת שֶׁלְקָחוּ הַגּוֹיִם מִירוּשָׁלַם, אֲבִיא וְהֵב. בְּלוֹמַר, אֲתֹן בְּלֶכֶם לִשְׁלֹם לְךָ בְּכַפְלִי כְּפִלִּים מִפֶּה שְׁלִקְחוּ. וְשִׁמְתִּי פִקְדֹתֶיךָ שְׁלֹם, וְאֲשִׁים אֵת אֲנִשׁ פִּקְדֹתֶיךָ, וְיִהְיוּ הַפְּקִידִים שֶׁהָיוּ נוֹטְלִים מִכֶּם מַסִּים, יִהְיוּ לְךָ לִשְׁלֹם וְלֹא יִדְחִקוּךָ.

יח וְנִגְשִׁיךָ צִדְקָה, וְהַנְּחֻשֶׁת שֶׁהָיוּ נוֹגְשִׂים עַל דְּבַר הַמַּסִּים, יָבִיאוּ לַעֲשׂוֹת עֲמֶךָ צִדְקָה וְחֶסֶד. יח וְקִרְאָת יִשְׁעָה חוֹמֹתֶיךָ, בְּלוֹמַר, לֹא תִצְרָכִי עוֹד לַעֲלוֹת עַל הַחוֹמוֹת לְשׁוֹמֵר

אֵת הָעִיר מִפְּנֵי אוֹיֵב, וּלְפִיקְךָ תִּקְרִיא לָהֶם "יִשְׁעָה". וְשַׁעֲרֶיךָ תִּהְלָה, וְאֵת שַׁעֲרֵי הַחוֹמוֹת תִּקְרִיא "תִּהְלָה", כִּי יִסְפְּרוּ בָהֶם תִּהְלוֹת ה'. יט לֹא יִהְיֶה לְךָ עוֹד הַשְׁמֵשׁ לְאֹד יוֹמָם וְגו', כִּיֹּן שֶׁהִשְׁמִישׁ אֵת הַיְּשׁוּעָה וְהַטּוֹבָה לְאוֹרְהָ,

יִא וּפְתָחוּ שַׁעֲרֵיךָ תְּמִיד יִהְיוּ פְתוּחִים וְעוֹמְדִים יוֹמָם וְלַיְלָה לֹא יִסָּגְרוּ לְהֵבִיא אֵלֶיךָ חֵיל עוֹשֵׂר גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם יִהְיוּ נְהוּגִים עַד לִפְנֵי מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ כַּעֲבָדִים לִפְנֵי אֲדוֹנֵיהֶם: יב כִּי־הִגְוִי וְהַמְּמַלְכָּה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹדוּךָ יֵאָבְדוּ וְהַגּוֹיִם תִּרְבִּים אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹדוּךָ חֶרֶב יַחֲרִיבוּ:

יִא וּפְתָחוּ שַׁעֲרֵיךָ תְּמִיד יוֹמָם וְלַיְלָה לֹא יִסָּגְרוּ לְהֵבִיא אֵלֶיךָ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים: יב כִּי־הִגְוִי וְהַמְּמַלְכָּה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹדוּךָ יֵאָבְדוּ וְהַגּוֹיִם חֶרֶב יַחֲרִיבוּ: יג כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלֶיךָ יָבִיא בְּרוּשׁ תִּדְהָר וּתְאֻשׁוֹר יִחְדּוּ לְפָאֵר מְקוֹם מְקֻדָּשִׁי וּמְקוֹם רְגֵלִי אֲכַבֵּד: יד וְהִלְכוּ אֵלֶיךָ שְׁחוֹת בְּנֵי מַעֲשֵׂיךָ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ עַל־כְּפֹת רְגֵלֶיךָ כָּל־מְנַאֲצֶיךָ וְקָרְאוּ לְךָ עֵיר יִהְיֶה צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו תַּחַת הַיּוֹתֵד עֲזוּבָה וְשִׁנּוּאָה וְאֵין עוֹבֵר וְשִׁמְתִּיךָ לְנֶאֱוֶן עוֹלָם מְשׁוֹשׁ דָּוָר וְדוֹר: טז וְיִנְקָתָהּ חֶלֶב גּוֹיִם וְשֹׁד מַלְכִּים תִּינָקִי וְיִדְעַתָּ כִּי־אֲנִי יִהְיֶה מוֹשִׁיעֶיךָ וְגֹאֲלֶיךָ אֲבִיר יַעֲקֹב: יז תַּחַת הַנְּחֻשֶׁת אֲבִיא וְהֵב וְתַחַת הַעֲצִים נְחֻשֶׁת יִתַּחַת הָאֲבָנִים בְּרוּל וְשִׁמְתִּי פִקְדֹתֶיךָ שְׁלֹם וְנִגְשִׁיךָ צִדְקָה: יח לֹא־יִשְׁמַע עוֹד חֶמֶס בְּאַרְצְךָ שֹׁד וְשֹׁבֵר בְּגִבּוֹלֶיךָ וְקִרְאָת יִשְׁעָה חוֹמֹתֶיךָ וְשַׁעֲרֶיךָ תִּהְלָה: יט לֹא־יִהְיֶה־לְךָ עוֹד הַשְׁמֵשׁ

יִא וּפְתָחוּ שַׁעֲרֵיךָ תְּמִיד יוֹמָם וְלַיְלָה לֹא יִסָּגְרוּ לְהֵבִיא אֵלֶיךָ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים: יב כִּי־הִגְוִי וְהַמְּמַלְכָּה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹדוּךָ יֵאָבְדוּ וְהַגּוֹיִם חֶרֶב יַחֲרִיבוּ: יג כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלֶיךָ יָבִיא בְּרוּשׁ תִּדְהָר וּתְאֻשׁוֹר יִחְדּוּ לְפָאֵר מְקוֹם מְקֻדָּשִׁי וּמְקוֹם רְגֵלִי אֲכַבֵּד: יד וְהִלְכוּ אֵלֶיךָ שְׁחוֹת בְּנֵי מַעֲשֵׂיךָ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ עַל־כְּפֹת רְגֵלֶיךָ כָּל־מְנַאֲצֶיךָ וְקָרְאוּ לְךָ עֵיר יִהְיֶה צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו תַּחַת הַיּוֹתֵד עֲזוּבָה וְשִׁנּוּאָה וְאֵין עוֹבֵר וְשִׁמְתִּיךָ לְנֶאֱוֶן עוֹלָם מְשׁוֹשׁ דָּוָר וְדוֹר: טז וְיִנְקָתָהּ חֶלֶב גּוֹיִם וְשֹׁד מַלְכִּים תִּינָקִי וְיִדְעַתָּ כִּי־אֲנִי יִהְיֶה מוֹשִׁיעֶיךָ וְגֹאֲלֶיךָ אֲבִיר יַעֲקֹב: יז תַּחַת הַנְּחֻשֶׁת אֲבִיא וְהֵב וְתַחַת הַעֲצִים נְחֻשֶׁת יִתַּחַת הָאֲבָנִים בְּרוּל וְשִׁמְתִּי פִקְדֹתֶיךָ שְׁלֹם וְנִגְשִׁיךָ צִדְקָה: יח לֹא־יִשְׁמַע עוֹד חֶמֶס בְּאַרְצְךָ שֹׁד וְשֹׁבֵר בְּגִבּוֹלֶיךָ וְקִרְאָת יִשְׁעָה חוֹמֹתֶיךָ וְשַׁעֲרֶיךָ תִּהְלָה: יט לֹא־יִהְיֶה־לְךָ עוֹד הַשְׁמֵשׁ

יִא וּפְתָחוּ שַׁעֲרֵיךָ תְּמִיד יוֹמָם וְלַיְלָה לֹא יִסָּגְרוּ לְהֵבִיא אֵלֶיךָ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים: יב כִּי־הִגְוִי וְהַמְּמַלְכָּה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹדוּךָ יֵאָבְדוּ וְהַגּוֹיִם חֶרֶב יַחֲרִיבוּ: יג כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלֶיךָ יָבִיא בְּרוּשׁ תִּדְהָר וּתְאֻשׁוֹר יִחְדּוּ לְפָאֵר מְקוֹם מְקֻדָּשִׁי וּמְקוֹם רְגֵלִי אֲכַבֵּד: יד וְהִלְכוּ אֵלֶיךָ שְׁחוֹת בְּנֵי מַעֲשֵׂיךָ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ עַל־כְּפֹת רְגֵלֶיךָ כָּל־מְנַאֲצֶיךָ וְקָרְאוּ לְךָ עֵיר יִהְיֶה צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו תַּחַת הַיּוֹתֵד עֲזוּבָה וְשִׁנּוּאָה וְאֵין עוֹבֵר וְשִׁמְתִּיךָ לְנֶאֱוֶן עוֹלָם מְשׁוֹשׁ דָּוָר וְדוֹר: טז וְיִנְקָתָהּ חֶלֶב גּוֹיִם וְשֹׁד מַלְכִּים תִּינָקִי וְיִדְעַתָּ כִּי־אֲנִי יִהְיֶה מוֹשִׁיעֶיךָ וְגֹאֲלֶיךָ אֲבִיר יַעֲקֹב: יז תַּחַת הַנְּחֻשֶׁת אֲבִיא וְהֵב וְתַחַת הַעֲצִים נְחֻשֶׁת יִתַּחַת הָאֲבָנִים בְּרוּל וְשִׁמְתִּי פִקְדֹתֶיךָ שְׁלֹם וְנִגְשִׁיךָ צִדְקָה: יח לֹא־יִשְׁמַע עוֹד חֶמֶס בְּאַרְצְךָ שֹׁד וְשֹׁבֵר בְּגִבּוֹלֶיךָ וְקִרְאָת יִשְׁעָה חוֹמֹתֶיךָ וְשַׁעֲרֶיךָ תִּהְלָה: יט לֹא־יִהְיֶה־לְךָ עוֹד הַשְׁמֵשׁ

יִא וּפְתָחוּ שַׁעֲרֵיךָ תְּמִיד יוֹמָם וְלַיְלָה לֹא יִסָּגְרוּ לְהֵבִיא אֵלֶיךָ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים: יב כִּי־הִגְוִי וְהַמְּמַלְכָּה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹדוּךָ יֵאָבְדוּ וְהַגּוֹיִם חֶרֶב יַחֲרִיבוּ: יג כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלֶיךָ יָבִיא בְּרוּשׁ תִּדְהָר וּתְאֻשׁוֹר יִחְדּוּ לְפָאֵר מְקוֹם מְקֻדָּשִׁי וּמְקוֹם רְגֵלִי אֲכַבֵּד: יד וְהִלְכוּ אֵלֶיךָ שְׁחוֹת בְּנֵי מַעֲשֵׂיךָ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ עַל־כְּפֹת רְגֵלֶיךָ כָּל־מְנַאֲצֶיךָ וְקָרְאוּ לְךָ עֵיר יִהְיֶה צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו תַּחַת הַיּוֹתֵד עֲזוּבָה וְשִׁנּוּאָה וְאֵין עוֹבֵר וְשִׁמְתִּיךָ לְנֶאֱוֶן עוֹלָם מְשׁוֹשׁ דָּוָר וְדוֹר: טז וְיִנְקָתָהּ חֶלֶב גּוֹיִם וְשֹׁד מַלְכִּים תִּינָקִי וְיִדְעַתָּ כִּי־אֲנִי יִהְיֶה מוֹשִׁיעֶיךָ וְגֹאֲלֶיךָ אֲבִיר יַעֲקֹב: יז תַּחַת הַנְּחֻשֶׁת אֲבִיא וְהֵב וְתַחַת הַעֲצִים נְחֻשֶׁת יִתַּחַת הָאֲבָנִים בְּרוּל וְשִׁמְתִּי פִקְדֹתֶיךָ שְׁלֹם וְנִגְשִׁיךָ צִדְקָה: יח לֹא־יִשְׁמַע עוֹד חֶמֶס בְּאַרְצְךָ שֹׁד וְשֹׁבֵר בְּגִבּוֹלֶיךָ וְקִרְאָת יִשְׁעָה חוֹמֹתֶיךָ וְשַׁעֲרֶיךָ תִּהְלָה: יט לֹא־יִהְיֶה־לְךָ עוֹד הַשְׁמֵשׁ

יִא וּפְתָחוּ שַׁעֲרֵיךָ תְּמִיד יוֹמָם וְלַיְלָה לֹא יִסָּגְרוּ לְהֵבִיא אֵלֶיךָ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים: יב כִּי־הִגְוִי וְהַמְּמַלְכָּה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹדוּךָ יֵאָבְדוּ וְהַגּוֹיִם חֶרֶב יַחֲרִיבוּ: יג כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלֶיךָ יָבִיא בְּרוּשׁ תִּדְהָר וּתְאֻשׁוֹר יִחְדּוּ לְפָאֵר מְקוֹם מְקֻדָּשִׁי וּמְקוֹם רְגֵלִי אֲכַבֵּד: יד וְהִלְכוּ אֵלֶיךָ שְׁחוֹת בְּנֵי מַעֲשֵׂיךָ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ עַל־כְּפֹת רְגֵלֶיךָ כָּל־מְנַאֲצֶיךָ וְקָרְאוּ לְךָ עֵיר יִהְיֶה צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו תַּחַת הַיּוֹתֵד עֲזוּבָה וְשִׁנּוּאָה וְאֵין עוֹבֵר וְשִׁמְתִּיךָ לְנֶאֱוֶן עוֹלָם מְשׁוֹשׁ דָּוָר וְדוֹר: טז וְיִנְקָתָהּ חֶלֶב גּוֹיִם וְשֹׁד מַלְכִּים תִּינָקִי וְיִדְעַתָּ כִּי־אֲנִי יִהְיֶה מוֹשִׁיעֶיךָ וְגֹאֲלֶיךָ אֲבִיר יַעֲקֹב: יז תַּחַת הַנְּחֻשֶׁת אֲבִיא וְהֵב וְתַחַת הַעֲצִים נְחֻשֶׁת יִתַּחַת הָאֲבָנִים בְּרוּל וְשִׁמְתִּי פִקְדֹתֶיךָ שְׁלֹם וְנִגְשִׁיךָ צִדְקָה: יח לֹא־יִשְׁמַע עוֹד חֶמֶס בְּאַרְצְךָ שֹׁד וְשֹׁבֵר בְּגִבּוֹלֶיךָ וְקִרְאָת יִשְׁעָה חוֹמֹתֶיךָ וְשַׁעֲרֶיךָ תִּהְלָה: יט לֹא־יִהְיֶה־לְךָ עוֹד הַשְׁמֵשׁ

לפיכך אמר, שכל כך יתה אורף גדול, דהינו אור ה' ותפוצה הגדולה, עד שלא יהיו נחשבים אור השמש ואור הירח כלום. והוא דרך משל. ולנגה הירח, כלילה מקבלת הארץ את אור השמש על ידי גגה הירח. לתפארתה, תתפאר בכבוד ה'. (ב) לא יבוא עוד שמשך וגו', הוא אור ה' שיהיה לך, לא ישקע

עוד. וירחך לא יאסף, כלומר, לא תבטל מלכותך וממשלתך. ושלמו ימי אבלך, ותמו ונמרו ימי האבל והגלות, כי לא תלכי עוד בגלות. (כא) ועמך כלם צדיקים, העם הנשאר כך יהיו כלם צדיקים. נצר מפעי וגו', הענף שנמנתי הוא מעשה ידי, ויש מה להתפאר בו. כלומר, העם אשר בחרתי, אתפאר בו, כי יהיו צדיקים ותמימים. (כב) תקטן יהיה לאלה, תקטן ותרבה לאלה פעמים ככה ברבוי הפניות. לגוי עצום, לעם גדול ברבוי האכזות. אני ה', שהיכלת בירי. בעתה אחישנה, בבוא העת המועדת, אעשה הדבר ברויות, ואמלא את הכתחת.

צורך לאור השמש לאור יומם ולנגה הירח לא-יאר לך כלילה, אלא ויהי-לך יהוה אור השכינה לאור עולם ביום ובלילה ואלהיך לתפארתך תתפאר בכבוד ה'. כגם זה משל לא-יבוא לא ישקע עוד שמשך וירחך לא יאסף לא תבטל עוד מלכותך וממשלתך, הואל כי יהוה יהיה-לך לאור

עולם וממנו באה הממשלה והיא לא תבטל עוד, ושלמו ימני אבלך: כא ועמך הנשאר כך יהיו כלם צדיקים כי הרשעים וכלי בתכלי הפשית, לעולם יירשו הארץ ולא יגלו עוד מפנה, נצר ענף מפועי אשר נמנתי מעשה ידי הוא, ואכל להתפאר בו כי כלם יהיו צדיקים ותמימים: כב השכט תקטן בכמות יהוה ותרבה לאלה פעמים והצעיר במעלה לגוי עצום ברבוי האכזות בבח ועצמה, אני יהוה אשר תוכלת בירי, בעתה בבא העת המועדת, אחישנה אעשה הדבר ברויות ואמלא את הכתחת:

לאור יומם ולנגה הירח לא-יאר לך ויהי-לך יהוה לאור עולם ואלהיך לתפארתך: כ לא-יבוא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי יהוה יהיה-לך לאור עולם ושלמו ימי אבלך: כא ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מפועי מעשה ידי להתפאר: כב תקטן יהיה לאלה והצעיר לגוי עצום אני יהוה בעתה אחישנה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, צור כל העולמים, צדיק בכל הדורות, האל הנאמן האומר ועושה, המדבר ומקים, שכל דבריו אמת וצדק: נאמן, אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריו, ודבר אחד מדבריו אחור לא ישוב ריקם, כי אל מלך נאמן ורחמן אתה. ברוך אתה יי, האל הנאמן בכל דבריו:

רחם, על ציון כי היא בית חיינו, ולעלוכת נפש תושיע ותשמח במהרה בימינו. ברוך אתה יי. משמח ציון בבניה: שמחנו, יי אלהינו, באלהיו הנביא עבדך, ובמלכות בית דוד משיחך, במהרה יבוא ויגל לבנו, על כסאו לא ישב זר, ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו. כי בשם קדשך נשבעת לו, שלא יכבה נרו לעולם ועד: ברוך אתה יי, מגן דוד:

על התורה, ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת הזה, שנתת לנו יי

אֱלֹהֵינוּ לְקֹדֶשׁהּ וּלְמִנוּחָהּ, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרֵךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת קודש

הָהוּא וּרְבִצָּה בּוֹ כָּל־הָאֵלֹהִים הַפְּתוּכָה בַּסֶּפֶר הַזֶּה וּמַחֲהֵה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם: כֹּה־בִדְלוּ יְהוָה לְרַעְהָ מִכָּל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל כָּכָל אֲלֹת הַבְּרִית הַפְּתוּכָה בַּסֶּפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה: כֹּה וְאָמַר הַדּוֹר הָאֲחֵרֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהִנָּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאַרְץ רַחוּקָה וְרָאוּ אֶת־מִפְּנוֹת הָאָרֶץ הַהוּא וְאֶת־תַּחֲלָאִיהָ אֲשֶׁר־חָלָה יְהוָה בָּהּ: כֹּה גַּפְרִית וּמֶלַח שֶׁרָפָה כָּל־אַרְצָהּ לֹא תוֹרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא־יִעֲלֶה בָּהּ כָּל־עֵשֶׂב כַּמְהַפֵּכֶת סֶדֶם וְעִמְרֹה אֲדָמָה כְּתִיב וְצַבִּיִּים קָרִי וְצַבִּוִּיִּם אֲשֶׁר הִפְךָ יְהוָה בְּאִפּוֹ וּבְחֻמָּתוֹ: כֹּה וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מֶה עָשָׂה יְהוָה כִּכָּה לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חָרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה: כֹּה וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אוֹתָם מֵאַרְץ מִצְרַיִם: כֹּה וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּם וְלֹא חָלַק לָהֶם: כֹּה וַיַּחֲרֹאֲף יְהוָה בְּאַרְץ הַהוּא לְהִבִּיאַ עֲלֶיהָ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָהּ הַפְּתוּכָה בַּסֶּפֶר הַזֶּה: כֹּה וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אֲדָמָתָם בָּאָף וּבְחֻמָּה וּבְקִצָּף גָּדוֹל וַיִּשְׁלַכְם אֶל־אַרְץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה: כֹּה הִנֵּסְתָּרִית לִיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִנְגַּלְתָּ לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: ס

אֲתֶם נִצְבִּים הַיּוֹם כָּלְכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זְקֻנֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל: טַפְכֶם נְשִׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מִחֻטָּב עֲצִיד עַד שֹׂאֵב מִמִּיד: י לַעֲבֹדְךָ בְּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאֵלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם: יא לְמַעַן הָקִים־אֶתְךָ הַיּוֹם לֹא לָעַם וְהוּא יְהִי־לְךָ לְאֱלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וּכַאֲשֶׁר נִשְׁפַּע לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וְלִיָּעֲקֹב: יב וְלֹא אֲתֶכֶם לְבַדְכֶם אֲנֹכִי כָרַת אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאֵלֹהִים הַזֹּאת: יג כִּי אֶת־אֲשֶׁר יִשְׁנֹו פֹה עִמָּנוּ עִמָּךְ הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנו פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם: (יִשְׂרָאֵל) יד כִּי־אַתֶּם יָדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יִשְׁכְּנוּ בְּאַרְץ מִצְרַיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבְרָנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָבַרְתֶּם: טו וְתִרְאוּ אֶת־שְׁקוּצֵיהֶם וְאֵת גִּלְיָהֶם עֵץ וְאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם: יז פְּנִי־יְיָ בְּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שִׁבְטֵי אֲשֶׁר לְכָבוֹ כַּיּוֹם הַזֶּה מֵעַם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פְּנִי־יְיָ בְּכֶם שְׂרֵשׁ פֶּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה: יח וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת־דְּבָרֵי הָאֵלֹהִים הַזֹּאת וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבְּוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם יְהִי־לִי כִּי בְּשִׁרְרוֹת לִפִּי אֵלֶךְ לְמַעַן סְפוֹת הַרְוָה אֶת־הַצְמָאָה: יט לֹא־יֵאבֶה יְהוָה סֵלַח לוֹ כִּי אֲזַעֲשֶׂן אֶף־יְהוָה וּקְנָאתוֹ בְּאִישׁ

ביאורים לפרקי אבות

פרק ג משנה ח

רַבִּי הוֹסְתָאִי בְּרַבִּי יֵנָאי מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר אֲזַמְר, כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דְּבַר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ, מַעֲלָה עָלָיו הַכֶּתוּב
כָּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר לֶךְ הַשְׁמֵר לְךָ וְשָׁמֹר נִפְשְׁךָ מֵאֵד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ.
יָכוֹל אֶפְלוּ תִקְפֶּה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ, תִּלְמֹד־לִמּוּד וּפֶן יִסּוּרוּ מִלְּבַבְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ, הֵא אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ
עַד שֶׁיֵּשֶׁב וְיִסְרֹם מִלְּבָבוֹ:

~ נקודות משיחות קודש ~

סיני ולא על דברי תורה בכלל. ומה שנאמר במשנתנו הוא
"אסמכתא בעלמא" ואינו אלא ממידת חסידות. על כן
יכול רבי זירא לוותר על "מידת חסידות" למען הבנת
תלמוד ירושלים בצורה מושלמת יותר.

אולם כמה מוני מצוות ופוסקים⁵ סוברים כי האיסור
הוא לשכוח דברי תורה בכלל. כך היא גם שיטת רבינו
הזקן, הכותב⁶: "כל השוכח דבר אחד ממשנתו מחמת
שלא חזר על לימודו כראוי, מעלה עליו הכותב כאילו
מתחייב בנפשו, וגם עובר בלאו של תורה שנאמר, "רק
השמר לך". לפי דעות אלה קשה – כיצד פעל רבי זירא
להשכיח מעצמו את כל התלמוד הבבלי?
ויש לומר:

האיסור של שכחת דברי תורה הוא מפני ש"פורש מן
התורה"⁷. ואף אם אינו נוקט פעולה מעשית כדי לשכוח
– הנה עצם השכחה נחשבת כפרישה מן התורה, שהרי
דברי התורה פורשים ממנו.

מובן אם כן, שפעולת רבי זירא אין בה איסור שכחת
התורה, שהרי כל כוונתו היתה למען קליטת התלמוד
הירושלמי, שהוא בדרגה גבוהה ונעלית יותר מן התלמוד
הבבלי⁸. נמצא שלא זו בלבד שאין כאן חשש ל"פורש
מן התורה", אלא להפך, היתה כאן עליית מדרגה בלימוד
התורה.

(לקוטי שיחות כרך לד, עמ' 24.)

מתוך 'שערי אבות' בהוצאת היכל מנחם)

יש להבין, מדוע שכחת דברי תורה חמורה עד כדי
כן ש"כאילו מתחייב בנפשו"?

ויש לומר בטעם האיסור של שכחת "דבר אחד
ממשנתו": דברי תורה הם "חיינו ואורך ימינו"¹, וזה
ששוכח ומסלק דבר אחד ממשנתו הרי הוא כמסלק
"חיינו" מעצמו.

כלומר, אין זה בדרך של חטא ועונש, אלא של פעולה
ותוצאה; כלומר, מכיון שדברי-תורה הם חיי נפשו, לכן
כאשר שוכח דבר-תורה (בדרך ממילא) נחסרים ממנו חיי
נפשו. והלשון "מתחייב בנפשו" – אף שאין כאן מיתה
כפשוטה – הוא על דרך מאמר חז"ל² "מה לי קטלא
כולה, מה לי קטלא פלגא".

(לקוטי שיחות כרך לד, עמ' 31.)

מתוך 'שערי אבות' בהוצאת היכל מנחם)

על פי זה, יש לעיין בסיפור הגמרא³: "רבי זירא כי
סליק לארעא דישראל, יתיב מאה תעניתא דלשתכת גמרא
בבלאה מיניה כי היא דלא נטרדיה" [= רבי זירא, כשעלה
לארץ ישראל התענה מאה צומות כדי שישתכח ממנו
התלמוד הבבלי, לבל יפריע לו (בלימוד תורת ארץ
ישראל – התלמוד הירושלמי)]. נשאלת השאלה, כיצד
פעל במתכוון להשכיח מעצמו את התלמוד הבבלי, הלוא
"כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו
מתחייב בנפשו" ועל-אחת-כמה-וכמה להשכיח מעצמו
את כל התלמוד הבבלי?!

הרמב"ן⁴ אומר שאיסור שכחה חל רק על מעמד הר

(1) מברכת "אהבת עולם", וכדוגמת המים שהם מקום חיות הדגים (ברכות סא, ב.). (2) בבא קמא סה, א. (3) בבא מציעא פה, א. (4) בהשמטות לספר המצוות, מצוות לא תעשה ב. (5) סמ"ג (לאווין יג), סמ"ק (סימן טו) יראים (סימן כח). (6) הלכות תלמוד תורה פרק ב ס"ד. (7) כלשון הסמ"ג שם. וכעין זה כתב בסמ"ק. (8) וכדברי המדרש (ויקרא רבה פרשה יג) "אין תורה כתורת ארץ ישראל".

ביאורים לפרקי אבות

פרק ד משנה י

רבי מאיר אומר, הוי ממעט בעסק, ועסק בתורה. והוי שפל רוח בפני כל אדם. ואם בטלת מן התורה, יש לך במלים הרבה כנגדך. ואם עמלת בתורה, יש לו שכר הרבה לתן לך:

נקודות משיחות קודש ~

— חוכרות אצלו מעלותיהם של יששכר וזבולון¹⁰ גם יחד, עלול הוא לבוא לידי גאווה, לכן מזהירה אותו המשנה — "והוי שפל רוח בפני כל אדם".

(לקוטי שיחות כרך ז, עמ' 177.)

מתוך 'שערי אבות' בהוצאת היכל מנחם

דברי משנתנו פונים לבעלי עסקים משבט זבולון, וההוראה הניתנת להם היא — "הוי ממעט בעסק". ומדייקת המשנה בלשונה — "ועסוק בתורה". הכוונה היא שכאשר הוא לומד, לא ילמד כ"בעל עסק" דהיינו שכל מחשבותיו ורצונותיו הם כיצד להרוויח עוד ועוד במסחרו, אלא בשעת לימודו ינתק עצמו לגמרי מעניני עסק ומסחר, וכל מעייניו יהיו לתורה כאילו הייתה היא "עסק" — "ועסוק בתורה". ובשפת המעשה: כשלומד תורה, כל עסקיו המסחריים אינם קיימים.

(יום ב' דחג השבועות ה'תשל"א.)

מתוך 'שערי אבות' בהוצאת היכל מנחם

בפירוש דברי המשנה "והוי שפל רוח" נחלקו המפרשים: רבינו עובדיה מברטנורא פירש — "ללמוד אפילו ממי שהוא קטן ממך בחכמה". הרמב"ם פירש לענין הגאווה, שיהיה "שפל רוח בפני . . . איזה אדם שיהיה . . . וזה כולו לברוח מן הגאווה".

לפי פירוש רבינו עובדיה מברטנורא, שהאמירה "הוי שפל רוח" מופנית ללומד התורה, יש להבין: הוראה זו, ללמוד מכל אדם, דומה להוראת בן זומא⁹ "איזהו חכם הלומד מכל אדם", ואם כך, גם רבי מאיר במשנתו צריך היה לנקוט באותו סגנון "והוי לומד מכל אדם" וכדומה? ולדעת הרמב"ם שההוראה "והוי שפל רוח" היא לכל אחד ואחד, צריך להבין מדוע היא באה בסמיכות לאמירה הקודמת "הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה", מהו הקשר בין שתי ההוראות?

ויש ליישב את דברי המשנה, שאין הכוונה כאן ליושבי אוהל, אלא לבעלי עסק. להם אומרת המשנה "הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה" — כי מכיון שבכל עסק ממעט בעסקיו ועמל בתורה ("אם עמלת בתורה הרבה")

(9) פרק ד משנה א. (10) במעלת בעלי עסקים על יושבי אהל. ראה 'לקוטי תורה' (שיר השירים מד, ד ואלך).

אומרים בתפילת ראש-השנה: "וידע כל פעול כי אתה פעלתו", היינו, שגם בעולם העשייה — "פעול" — יהיה גילוי אלוקות, וחותרים בברכה בשם ומלכות, שמזה מובן שזהו דבר וודאי, "בלי שום ספק וספיק-ספיקא בעולם"

משיחת שבת פרשת תבוא ה'תשכ"ז

הבעל-שם-טוב אמר שכל אחד מישראל יכול לעבוד את ה', ורבינו הזקן הראה כיצד יכולים לעשות זאת

משיחת שבת פרשת תבוא ה'תשכ"ז

זמני יום ראשון ויום שבת
(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמו"ר											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:14	6:17	8:51	8:52	9:26	9:27	10:33	10:33	13:13	13:15	19:11	19:04	19:37	19:30	18:45	19:40
חיפה (ק)	6:11	6:15	8:48	8:50	9:24	9:25	10:31	10:31	13:14	13:12	19:15	19:07	19:39	19:31	18:35	19:41
ירושלים (ק)	6:11	6:15	8:48	8:50	9:24	9:25	10:31	10:31	13:13	13:11	19:15	19:07	19:36	19:29	18:28	19:39
תל אביב (ק)	6:13	6:16	8:50	8:51	9:26	9:26	10:32	10:32	13:15	13:13	19:12	19:04	19:39	19:31	18:44	19:41
אוסטריה, וינה (ק)	6:05	6:13	8:39	8:44	9:28	9:31	10:39	10:40	13:30	13:28	19:47	19:35	20:22	20:09	19:19	20:23
אוסטרליה, מלבורן (ח)	6:50	6:41	8:57	8:52	9:34	9:29	10:31	10:27	12:52	12:50	17:55	18:00	18:23	18:27	17:40	18:38
אוקראינה, אודסה (ק)	6:10	6:18	8:46	8:50	9:32	9:35	10:42	10:44	13:33	13:30	19:46	19:35	20:20	20:08	19:19	20:22
אוקראינה, דונייצק (ק)	5:39	5:47	8:14	8:19	9:03	9:06	10:13	10:15	13:05	13:02	19:21	19:09	19:56	19:43	18:53	19:57
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	5:50	5:58	8:24	8:29	9:13	9:17	10:24	10:25	13:16	13:13	19:32	19:20	20:08	19:55	19:04	20:09
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	6:12	6:21	8:45	8:51	9:37	9:41	10:48	10:50	13:42	13:39	20:01	19:48	20:38	20:24	19:33	20:39
אוקראינה, קייב (ק)	6:04	6:13	8:37	8:43	9:29	9:33	10:41	10:42	13:34	13:31	19:54	19:41	20:31	20:17	19:26	20:32
אהוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	6:02	6:04	8:38	8:39	9:11	9:11	10:17	10:16	12:56	12:54	18:46	18:40	19:11	19:05	18:21	19:15
איטליה, מילאנו (ק)	6:38	6:45	9:14	9:18	9:59	10:02	11:09	11:10	13:59	13:56	20:13	20:02	20:44	20:32	19:44	20:45
אקוודור, קיטו (ח)	6:12	6:11	8:43	8:41	9:12	9:10	10:15	10:13	12:46	12:44	18:19	18:17	18:41	18:39	17:59	18:48
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	7:19	7:11	9:30	9:25	10:05	10:01	11:03	11:00	13:25	13:23	18:33	18:37	18:59	19:03	18:17	19:13
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	8:18	8:08	10:22	10:16	11:01	10:55	11:57	11:53	14:17	14:15	19:16	19:22	19:46	19:52	19:03	20:03
ארה"ב, בולטימור (ק)	6:30	6:36	9:07	9:10	9:47	9:49	10:55	10:56	13:41	13:39	19:45	19:36	20:15	20:05	19:19	20:17
ארה"ב, ברוקלין (ק)	6:18	6:24	8:54	8:57	9:35	9:37	10:44	10:45	13:31	13:28	19:36	19:27	20:06	19:56	19:10	20:08
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:18	6:24	8:55	8:58	9:36	9:38	10:44	10:45	13:31	13:29	19:37	19:27	20:07	19:57	19:11	20:09
ארה"ב, דטרויט (ק)	6:52	6:58	9:28	9:31	10:11	10:13	11:20	11:20	14:07	14:05	20:15	20:05	20:46	20:35	19:48	20:48
ארה"ב, הווסטון (ק)	6:56	6:59	9:33	9:34	10:07	10:08	11:14	11:14	13:55	13:53	19:51	19:44	20:16	20:09	19:26	20:19
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:22	6:26	8:59	9:01	9:36	9:37	10:43	10:43	13:26	13:24	19:24	19:16	19:52	19:44	19:00	19:54
ארה"ב, מיאמי (ק)	6:59	7:01	9:36	9:36	10:09	10:09	11:14	11:14	13:54	13:52	19:46	19:39	20:10	20:04	19:22	20:14
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	6:13	6:19	8:49	8:52	9:31	9:33	10:39	10:40	13:27	13:24	19:33	19:23	20:03	19:53	19:07	20:05
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	6:42	6:48	9:19	9:22	10:00	10:02	11:08	11:09	13:55	13:52	20:00	19:51	20:30	20:20	19:34	20:32
ארה"ב, שיקגו (ק)	6:11	6:17	8:47	8:50	9:29	9:31	10:38	10:39	13:25	13:23	19:32	19:23	20:03	19:53	19:06	20:05
בוליביה, לה-פס (ח)	6:43	6:38	9:06	9:03	9:36	9:33	10:37	10:34	13:04	13:02	18:26	18:26	18:49	18:50	18:08	18:59
בלגיה, אנטוורפן (ק)	6:47	6:56	9:20	9:25	10:13	10:17	11:25	11:26	14:19	14:16	20:40	20:27	21:17	21:04	20:11	21:18
בלגיה, בריסל (ק)	6:48	6:57	9:21	9:27	10:14	10:17	11:25	11:27	14:19	14:16	20:39	20:26	21:17	21:03	20:11	21:18
ברזיל, סאו פאולו (ח)	6:22	6:17	8:42	8:38	9:13	9:10	10:13	10:10	12:38	12:36	17:59	18:01	18:19	18:21	17:38	18:30
ברזיל, ריו דה-ז'ניירו (ח)	6:10	6:04	8:30	8:26	9:01	8:57	10:01	9:58	12:26	12:24	17:43	17:45	18:07	18:09	17:27	18:18
ברזיל, לודונו (ק)	6:04	6:14	8:37	8:43	9:31	9:35	10:42	10:44	13:37	13:34	20:00	19:47	20:36	20:22	19:32	20:37
ברזיל, מנז'סטר (ק)	6:09	6:19	8:40	8:46	9:37	9:42	10:50	10:52	13:46	13:43	20:11	19:57	20:51	20:36	19:44	20:52
גרמניה, ברלין (ק)	6:08	6:18	8:40	8:46	9:36	9:40	10:48	10:50	13:43	13:40	20:08	19:54	20:46	20:31	19:37	20:46
גרמניה, פוטסדאם (ק)	6:32	6:41	9:06	9:11	9:57	10:01	11:08	11:10	14:02	13:59	20:21	20:08	20:57	20:44	19:52	20:58
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:25	6:19	8:43	8:39	9:15	9:11	10:15	10:11	12:39	12:37	17:59	18:02	18:18	18:20	17:37	18:30
הודו, מומבאי (ח)	6:22	6:24	8:58	8:58	9:29	9:29	10:34	10:33	13:12	13:10	18:58	18:53	19:22	19:16	18:36	19:26
הודו, פונה (ח)	6:19	6:20	8:55	8:55	9:26	9:25	10:30	10:30	13:08	13:06	18:53	18:49	19:17	19:12	18:31	19:21
הונגריה, בודפשט (ק)	5:55	6:03	8:30	8:34	9:18	9:21	10:28	10:30	13:19	13:17	19:35	19:23	20:09	19:57	19:07	20:10

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמו"ר											
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
טורקיה, איסטנבול (ח)	5:22	5:28	7:58	8:01	8:40	8:42	9:48	9:49	12:35	12:33	18:42	18:32	19:12	19:02	18:16	19:14
יוון, אתונה (ק)	6:50	6:55	9:27	9:30	10:06	10:08	11:14	11:15	14:00	13:57	20:03	19:54	20:32	20:22	19:37	20:34
מולדובה, קישינב (ק)	6:17	6:25	8:52	8:56	9:39	9:42	10:49	10:51	13:40	13:38	19:55	19:43	20:29	20:17	19:27	20:30
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:19	6:21	8:55	8:55	9:26	9:26	10:31	10:30	13:09	13:07	18:55	18:50	19:19	19:14	18:33	19:23
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ (ח)	7:09	6:58	9:06	9:00	9:48	9:42	10:44	10:39	13:01	12:59	17:54	18:01	18:26	18:33	17:42	18:45
נפאל, קטמנדו (ח)	5:40	5:43	8:17	8:18	8:50	8:51	9:57	9:56	12:37	12:35	18:30	18:24	18:56	18:49	18:07	18:59
סין, בייג'ינג (ח)	5:37	5:42	8:14	8:16	8:54	8:56	10:03	10:03	12:49	12:47	18:54	18:45	19:24	19:15	18:27	19:26
סינגפור, סינגפור (ח)	7:02	7:00	9:33	9:32	10:02	10:00	11:05	11:03	13:37	13:35	19:11	19:08	19:33	19:31	18:51	19:39
פולין, ורשא (ק)	5:38	5:48	8:10	8:17	9:06	9:10	10:17	10:20	13:13	13:10	19:36	19:22	20:14	20:00	19:06	20:15
פרו, לימה (ח)	6:15	6:11	8:41	8:38	9:10	9:08	10:12	10:09	12:40	12:38	18:05	18:05	18:27	18:27	17:47	18:36
צרפת, ליון (ק)	6:55	7:02	9:31	9:35	10:16	10:19	11:26	11:27	14:16	14:14	20:29	20:18	21:02	20:50	20:01	21:03
צרפת, פריז (ק)	7:00	7:08	9:34	9:39	10:24	10:27	11:34	11:36	14:27	14:24	20:45	20:33	21:19	21:06	20:16	21:21
קולומביה, בועמה (ח)	5:51	5:50	8:24	8:22	8:53	8:51	9:56	9:54	12:28	12:27	18:05	18:02	18:27	18:24	17:44	18:33
קנדה, טורונטו (ק)	6:35	6:42	9:11	9:15	9:55	9:57	11:04	11:05	13:53	13:50	20:05	19:54	20:34	20:23	19:35	20:35
קנדה, מונטריאול (ק)	6:09	6:17	8:45	8:49	9:30	9:33	10:40	10:41	13:30	13:27	19:43	19:32	20:15	20:03	19:14	20:16
קפריסין, לנקה (ק)	6:14	6:19	8:51	8:53	9:29	9:30	10:36	10:36	13:20	13:17	19:19	19:11	19:47	19:39	18:55	19:50
רוסיה, לובאווטש (ח)	5:53	6:04	8:22	8:30	9:23	9:28	10:36	10:38	13:33	13:30	20:02	19:47	20:43	20:27	19:31	20:44
רוסיה, מוסקבה (ח)	5:24	5:35	7:52	8:00	8:55	9:00	10:08	10:11	13:07	13:04	19:41	19:25	20:20	20:04	19:07	20:21
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	5:33	5:41	8:08	8:12	8:56	8:59	10:06	10:07	12:57	12:54	19:12	19:00	19:46	19:34	18:44	19:47
שווייץ, ציריך (ק)	6:38	6:45	9:12	9:17	10:00	10:03	11:10	11:12	14:02	13:59	20:21	20:09	20:51	20:39	19:49	20:52
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:06	6:07	8:41	8:41	9:11	9:10	10:15	10:14	12:51	12:49	18:33	18:29	18:56	18:52	18:12	19:01

(* הזמנים נערכו על-פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח - התועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה. מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות - כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחר ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחר הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת קדש:

תפילת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצעדנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם רעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מכף כל-אויב ואורב ולסמים וחיית רעות בדרך ומכל-פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל-מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל-רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלה כל-פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה וזוגתו אולגה שרח בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית ובעלה גבריאל סופייב

שמעי' הלוי וזוגתו מוריאל

אילת ובעלה גדעון יעקובסון

יהושע הלוי וזוגתו מעיין חנה

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

לעילוי נשמת הרה"ח ר' טובי' ב"ר יעקב ע"ה

לבקשות ושינויים: Israel@DvarMalchus.org

בארה"ב וקנדה: USA@DvarMalchus.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: Office@Chazak.co.il

ללימוד שיחות קודש ומאמרים:

Biurim.co.il Otzar770.com Chasidut.tv Lahak.org

הרשמה כמנויים
לדבר מלכות

03-9601001

DvarMalchus.org

חפשו 'דבר מלכות' בעמודות נדרים פלוס

2 3 0 4 - 3 3 7 7

P.P.
שולם
1949
תל אביב